ELSEVIER'S
Geillustreerd Maandschrift

AMSTERDAM,
Uitgevers-Maatschappy Elsevier
N-Z. Voorburgwal 64.

EX·LIBRIS
A·W·BARTEN

Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift.

ELSEVIER'S

GEÏLLUSTREERD MAANDSCHRIFT

ONDER HOOFD-REDACTIE VAN

PROF. DR. JAN TEN BRINK, H. J. SCHIMMEL,
MR. L. J. PLEMP VAN DUIVELAND, JOAN BERG,
J. HOYNCK VAN PAPENDRECHT, F. H. KAEMMERER
EN A. L. KOSTER.

VERZAMELING VAN

NEDERLANDSCHE LETTERKUNDIGE KUNSTWERKEN,

GEÏLLUSTREERD DOOR

NEDERLANDSCHE KUNSTENAARS.

DEEL VII.

JANUARI—JUNI 1894.

AMSTERDAM. — UITGEVERS-MAATSCHAPPY „ELSEVIER"
1894.

Typ. Zuid-Hollandsche Boek- en Handelsdrukkerij, 's-Gravenhage.

Inhoud van deel VII.

GEDICHTEN.

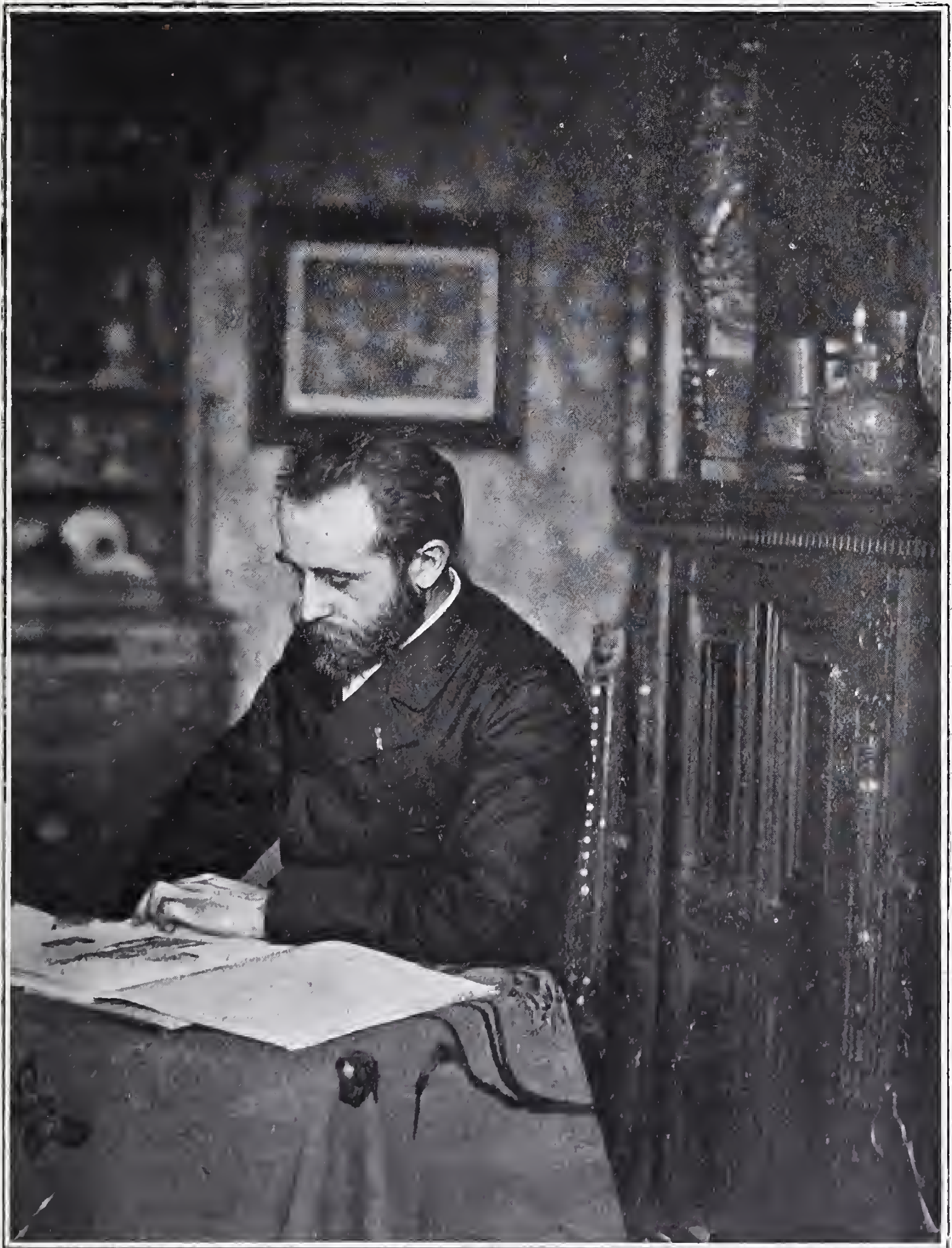

Maria-maand, naar eene schilderij.
Gallerie Hector Defoër, Parijs.

ALEXANDER STRUYS,

DOOR

EMILE WESLY.

Arme Jan! Wat was hij bleek, en naar, en ellendig!

Den geheelen namiddag, van 't oogenblik af dat hij en zijn vriend Sander

aan boord waren gestapt van den *Baron Osy*, die de beide jonge schilders naar Londen zou vervoeren, was Jan fideeler en joliger geweest dan ooit; maar tegen den avond, toen het heerlijke briesje, dat de hitte der zonnestralen zoo lekker temperde, zich zachtjes aan veranderde in een steeds feller waaienden wind en de *Baron Osy*, die tot dusverre zijn aristocratisch decorum had bewaard, bij het verlaten der Schelde langzamerhand als een dronken man aan 't zwieren en zwaaien ging, — toen had Jan een gevoel gekregen dat hem levendig herinnerde aan het twijfelachtig genot van zijn eerste sigaar; en stil had hij zich neergezet aan den achtersteven van de boot, waar hij, het duizelende hoofd in de handen steunend, een geruime poos getracht had te verbergen wat er omging in zijn binnenste.....

Vriend Sander was daar ter hulp geschoten en had hem, niet zonder moeite, naar kooi gebracht.

En daar lag hij nu, met het klamme zweet op het lijkkleurig gelaat en 't gestadige visioen voor oogen van zijne als een tol ronddraaiende kooi. Het dikwerf, met een matte, moedelooze stem gekreunde: „Ach Sander! gooi me maar in 't water!" bewees genoegzaam hoezeer de arme stakkert leed.

Mais qu'allait-il donc faire dans cette galère?

Hij niet, maar Sander had het zoo gewild; Sander, die niet gerust had vooraleer Jan plechtig had beloofd hem naar Londen te vergezellen en daar behulpzaam te zijn bij het opsporen zijner eensklaps verdwenen hartsvriendin.

Want Sandertje was bijster, smoorlijk, wanhopig verliefd in een bekoorlijke dochter van 't blonde Albion.

Op zekeren dag, — 't was al een heel tijdje geleden, — toen hij in 't Museum van Antwerpen druk bezig was aan eene copie van een groot doek van Rubens, was er een lief meisje met een schilderezeltje in zijne nabijheid komen zitten; met Engelsche vrijmoedigheid had zij dra met haren schuchteren confrater een gesprek aangeknoopt, waaruit bleek dat de blonde *miss* nog op kostschool was, doch, door hare liefde voor de kunst en hare vaardigheid in 't hanteeren van het penseel, de vergunning had verkregen in 't Museum te schilderen. 't Was dien dag vrij koud, en om zich een beetje te verwarmen wandelden de beide artistjes al pratende op en neer; 't middel scheen spoedig te hebben geholpen, althans het hart van den gevoeligen Sander stond weldra in vollen gloed.

Van toen af werd er niet veel meer gecopieerd, niettegenstaande, of juister: aangezien beide elken dag het Museum bezochten. En wie weet hoelang de onschuldige *flirt* nog geduurd hadde, ware de directrice der kostschool niet achter de eigenlijke oorzaak van het drukke museumbezoek gekomen, met het gevolg dat aan den voogd van 't lieve ding werd geschreven, die kort daarna zijne pupille weghaalde en met haar terugkeerde naar Londen.

Door het Kanaal, als door een tweeden en buitengewoon vermeerderden Hellespont, van zijne Hero gescheiden, had onze moderne Leander spoedig een besluit genomen. Alleen zijne volslagen onkunde der Engelsche taal had hem weerhouden zijne geliefde onmiddellijk achterna te reizen; maar Jan,

die veel met Engelschen omging, was de aangewezen tolk en moest dus meê, *coûte que coûte.*

Eenige maanden later — want de onontbeerlijke *interpreter* had niet eer willen vertrekken alvorens ze ieder een aantal schilderijen klaar hadden, die

Peut-être? naar eene schilderij. Eigendom van den Heer Ad. Oldenkoven, Antwerpen.

ze wel in Londen zouden kunnen verkoopen, — eenige maanden later dan geleidde een luidruchtige troep jonge schilders en beeldhouwers de beide vrienden tot aan 't schip, waar, behalve hun weinig plaats innemend bagage,

een stuk of vijftien beschilderde doeken werden opgeladen, waaronder verschillende ter grootte van een beddelaken.

't Is in den avond van dien dag dat Jan zoo deerlijk werd mishandeld door de zeeziekte, en dat Sander — de oorzaak van al dat leed — veel goed maakte door den lijder op te passen met al de toewijding eener zuster van barmhartigheid.

Een verkwikkende slaap in een der beste hotels van Londen, waar beide schilders waren afgestegen, — en Jan was weer de levenslustige kornuit van vroeger.

Het geluk scheen hun trouwens ook te willen toelachen. De groote kunstkooper, wien ze hunne schilderijen toonden, was er wel meê ingenomen en wilde gaarne de geheele verzameling in depôt houden. Eén doek vooral, een groote lap, dien zij met hun tweeën geschilderd, doch zeer bescheiden met een pseudoniem geteekend hadden, beviel den kunsthandelaar opperbest; onmiddellijk plaatste hij het dan ook voor 't raam.

De uitslag overtrof hunne stoutste verwachtingen: geen kwartier was er verstreken of een groote massa volk, blijkbaar liefhebbers van degelijke kunst, verdrong zich voor den winkel, en 't duurde niet lang of een *policeman* kwam den koopman verzoeken dat ding aanstonds weg te nemen, aangezien het verkeer op straat daardoor geheel en al werd gestremd.

Mooier kon het wel niet; waar hunne werken zulke openbare rustverstorende sensatie verwekten, stond het immers als een paal boven water dat al hunne doeken, zoowel die ter grootte van een servet als die in het ontzagwekkende beddelaken-formaat, door de rijke Londensche schilderijenliefhebbers als om strijd met goud zouden worden bedekt.

Doch niet alleen hunne doeken, ook hun heel persoontje baarde reeds dadelijk opzien in het drukke Londen. Met hunne over de schouders geslagen jassen, die om den hals met de inelkaar geknoopte mouwen waren vastgehouden, en met hunne breedgerande slappe vilthoeden *à la Rubens*, waarop zij een heele bos pauwenveeren hadden gestoken, zagen zij er vrij excentriek uit; en 't was niet noodig een buitengewoon physionomist te zijn om duidelijk te lezen in hunne brutale kijkers: „Zie je, wij zijn de schilders van die fameuse doeken die door de politie verboden zijn!”

Sedert een drietal dagen waren de beide artisten nu te Londen, toen zij, door de weelderige bediening in het fijne hôtel eenigszins benauwd gemaakt, schijnbaar losjes weg vroegen hoeveel tot dusverre hunne rekening bedroeg.

Haast waren zij neergezegen van den schrik; en daartoe bestond wel eenige reden, want na betaling van het verschuldigde bedrag bleven hun nog nauwelijks eenige shillings over. Het was dus meer dan tijd het peperdure hôtel met al zijn weelde en comfort vaarwel te zeggen, en om te zien naar eene woning en eene levenswijze, die meer overeenstemden met den berooiden toestand hunner geldelijke middelen.

's Anderendaags hadden ze hun intrek genomen ergens in een kamertje

met één venster — van waar zij een prachtig uitzicht hadden op de daken en schoorsteenen in den omtrek — en één bed.

Uit een oeconomisch oogpunt heeft dat schijnbaar nietszeggende bed nog eene lang niet ondienstige rol gespeeld in het *vie de Bohême*, dat de beide schilders eene poos in Londen hebben geleid. Want, alhoewel Jan zich bijtijds had herinnerd dat hier nog een oom van hem woonde, dien zij toen zonder verwijl hadden opgezocht en die hen bijna dagelijks ten eten vroeg — heel en al in den kost bij dien gullen oom konden zij toch niet gaan; en zoo gebeurde het wel meer dat zij, het spreekwoord „*qui dort, dine*" in toepassing brengend, de uren van 't ontbijt, ja, soms wel nog die van den lunch versliepen, en eerst de gemeenschappelijke sponde verlieten als het tijd werd toilet te maken voor het diner bij oom.

Verlatenen, naar eene schilderij.
Museum Dordrecht.

Die brave Engelsche oom heeft toen waarlijk geen reden gehad te klagen over het te schaarsche bezoek of over den te geringen eetlust van zijne Antwerpsche gasten.

Edoch de dagen verstreken, de laatste shillings smolten weg en geen enkel hunner schilderijen was nog verkocht. Het zag er hoe langer hoe minder rooskleurig uit op het kamertje onder de hanebalken in de *Gravenstreet*.

Tot overmaat van ongeluk vernam Sander toen dat de blonde uitverkorene zijns harten sedert eenige weken reeds het huis van haren voogd had verlaten en op weg was naar hare ouders, die ergens in eene overzeesche Engelsche kolonie — in welk werelddeel weet ik niet precies — waren gevestigd.

Dat was te veel voor den armen Sander; de moed begaf hem, somber werd zijn blik, lusteloos zijn gang, en op zijn hoed hingen de eens zoo fiere pauwenveeren nu als treurwilgen boven het graf zijner ongelukkige liefde.

Voor de twee op zwart zaad zittende ongeluksvogels had de stad Londen veel van hare aantrekkelijkheid verloren en liefst waren zij naar Antwerpen teruggekeerd. Maar aan hunne familie te schrijven om het benoodigde reisgeld, en huiswaarts te keeren zonder ééne enkele hunner vijftien schilderijen te hebben verkocht, dàt wilden ze niet; wat zouden hunne vrienden, hunne makkers, hunne bekenden en alle kennissen van kennissen den draak met hen steken. Dat mocht niet; dat zou niet!

En op een goeden dag zaten de twee artisten naast elkaar op den grond aan 't werk; hun koffer, waartegen een met doek bespannen raam was geplaatst, fungeerde als schilderezel, en als onderwerp diende de photographie van een Zwitsersch landschap, die zij weinige uren te voren in een winkel van optische instrumenten hadden gekocht. Om elkaar niet te hinderen bij 't werk, begon Jan, die linksch was, aan den uitersten rechterkant van 't doek, en Sander natuurlijk aan de uiterste linkerzijde. Toen hunne handen elkaar ontmoetten, was het schilderij af.

Geen van beiden had ooit een voet gezet op Helvetia's gebied; maar waartoe zou dan verbeeldingskracht dienen, zoo een schilder alleen dàt moest weergeven wat hij te zien kreeg? Misschien was *hun* Zwitserland wel een beetje geflatteerd, wat kleuriger, rijker, indrukwekkender dan de natuur; maar was dat een euvel?

Daar was een prachtige ondergaande zon, wier vuurroode gloed, aan den citroenkleurigen hemel, zich spiegelde in het blauwe meer en een rooskleurigen schijn wierp op de witte toppen en gletschers der groene en paarse bergen. Geen hunner verftuben was gespaard gebleven, en de jonge artisten waren voldaan over hun werk; zóózeer zelfs dat zij, hunne bescheidenheid ditmaal overwinnend, geen pseudoniem bezigden, maar met voor- en familienaam, en een fikschen haal daaronder, in den hoek teekenden van den kant, dien elk voor zijne rekening had genomen.

Zonder tijd te verliezen, maar tevens met de meeste voorzichtigheid — want de Zwitsersche zon en de hemel en de bergen en het meer en de heele rest, 't was natuurlijk nog alles even nat — gingen de twee bazen naar een kunstkooper in de buurt.

De man moest wel een vaste klandizie van liefhebbers der Helvetische natuurschoonheden hebben; want onmiddellijk was hij bereid de gevraagde dertig pond te betalen. Alleen wenschte hij te weten — niets was zoo billijk — welke streek dat landschap voorstelde. Dááraan hadden ze nu niet gedacht.

— Weet jij 't? vroeg Jan eenigszins verbluft.

— Wel neen! zei Sander zoo brutaal mogelijk; 't is mij ontschoten. Maar we kunnen het best thuis nazien in ons schetsboek.

Een kwartier uur later hadden zij „thuis in hun schetsboek", of, om de waarheid te zeggen, bij een boekhandelaar op een landkaart van Zwitserland nágezien welk meer de meeste familietrekken gemeen had met het door hen vereeuwigde; en kort daarna verlieten zij voor goed den kunsthandelaar, ditmaal zielsverheugd en in 't bezit van een *chèque* op de *Bank of England.*

Des anderendaags was de Bank nauwelijks geopend of de twee vrienden waren er; en met verbazing zagen zij toe hoe de kassiers het goud, evenals een gewone grutter zijne boonen of erwten, zoo maar uit vierkanten bakken schepten en in de weegschaal wierpen. Wat waren hunne dertig pond bij dien aan Ali-Baba's schatten herinnerenden overvloed!

Twee weken vertoefden onze helden nog in Londen, hunnen tijd hoofd-

zakelijk bestedende aan het vervaardigen van copiëen in de voornaamste musea; en toen keerden zij huiswaarts, ieder met eene welgevulde beurs en Sander buitendien nog met zijn gebroken hart.

Men schreef toen 1871; een goede twee-en-twintig jaar zijn dus sedert dien verstreken.

Waarheen het Zwitsersch landschap verzeild is geraakt, weet niemand — behalve de eigenaar natuurlijk.

Mosseleter, naar eene schilderij.

Maar welke kunstkenner zou heden vermoeden, dat er ter wereld een doek bestaat geschilderd door twee artisten met zoo hemelsbreed verschillende temperamenten, door beoefenaars van zulke verre uiteenloopende *genres*, als daar zijn ALEXANDER STRUYS, de voor het lot der armen en treurenden en deerniswaardigen zoo gevoelige schilder van *De zieken bezoeken* — en JAN VAN BEERS, de geheel verfranschte oogen- en zinnenstreelende artist, die, met zijne keurige, als miniaturen afgewerkte paneeltjes, ons meestal verplaatst in eene wereld vol lust en weelde, in de genotzuchtige *monde où l'on ne s'ennuie guère.*

* * *

Alvorens wij eenige jaren terugtreden om, in eene ietwat meer chronologische volgorde, na te gaan hoe Struys zich ontwikkelde tot den uitmuntenden schilder die hij heden is, wilden wij gaarne wijzen op eene onjuistheid, waaraan de meeste Belgische recensenten die 't over Struys hadden, zich tot dusverre hebben schuldig gemaakt.

Alpha en Omega, naar eene schilderij. Eigendom van den Heer A. van Stolk, Rotterdam.

Met elk succes, namelijk, door hem, van af 't jaar 1873, zoowel op tentoonstellingen in België als in 't buitenland behaald, zijn de Belgische bladen

Teleurstelling, naar eene schilderij.

nooit in gebreke gebleven hem tot „een der hunnen" te rekenen; doch zulks geheel ten onrechte. Zoo het toeval ook wilde dat de Hollandsche familie Struys zich te Antwerpen bevond toen Alexander werd geboren, daaruit volgt nog niet dat hij Belg is. Indien de nationaliteit van een persoon uitsluitend afhing van de plaats zijner geboorte, dan toch zou België zijnen Rubens en Memling, Nederland zijnen Vondel moeten afstaan aan Duitschland, waar die beroemdheden het leven zagen.

En dat Struys een groot deel zijner artistieke opleiding in België genoot, kan evenmin aanleiding geven hem als Belg te beschouwen; want met hetzelfde recht zou de Belgische school zich kunnen verheffen op artisten als Alma Tadema, Mesdag, de gebroeders Oyens en meer anderen.

Trouwens het feit, dat hij een der eersten was onder de Nederlanders in België, die zich, ingevolge de nieuwe wet op het Nederlanderschap, bij den consul lieten inschrijven, bewijst genoeg dat hij op het behoud van zijne nationaliteit ten zeerste is gesteld.

Studie. Eigendom van den Heer A. van Stolk, Rotterdam.

* * *

De gave van het schilderen moet wel erfelijk zijn in de familie Struys: Alexander's grootvader was in zijn tijd een verdienstelijk schilder; evenzoo zijn vader, die als jongeling ook de Antwerpsche Academie van Schoone Kunsten bezocht en later als glasschilder een uitmuntenden naam verwierf; en nu reeds belooft het vierjarig zoontje van Alexander Struys, een steeds met potlood en papier in de weer zijnde allerliefste blonde krullebol, een waardige nazaat dier kunstbeoefenende familie te worden.

Net als dat ventje nu, schijnt Struys in zijne prilste jeugd blijken te hebben gegeven van zijn artistieken aanleg; zoo onder ander op de schoolbanken te Dordrecht, waar de meester, in plaats van hem lastig te vallen met de eerste beginselen der letterkunde, haast elken dag met nieuwe prenten kwam, die Sandertje dan in de klas kon nateekenen; en levendig herinnert de schilder zich nog een groote plaat, die *de Hel* moest verbeelden en waarnaar hij toen, als vijfjarig artist, zijne eerste naaktstudies maakte.

Maar gelukkiger dan zoovele begaafde kinderen wier neiging door de ouders

wordt gedwarsboomd, vond hij den ernstigsten en degelijksten steun bij zijn vader; de voortreffelijke man heeft steeds alles gedaan wat in zijn vermogen was om het talent van zijn kind tot volle ontwikkeling te doen gedijen.

Het eerste onderricht in 't teekenen ontving Sandertje te Dordrecht in de teekenschool bij Rutten, waarheen hij 's avonds ging met eene portefeuille grooter schier dan hij zelf was en die hij nauwelijks kon dragen; toen was hij zes jaar oud.

Vier jaar later vinden wij hem te Rotterdam in 't huis van een schilder, waar hij de behandeling van 't penseel zou leeren, maar in werkelijkheid werd gebezigd om .... aardappelen te schillen, boodschappen te doen en 't kind te houden. Met die soort voorbereidende studies was er haast een jaar verloopen, toen de heer Struys, tot zijne niet geringe verontwaardiging, vernam waartoe de artistieke werkzaamheden van zijn zoontje beperkt waren; geen uur langer natuurlijk mocht Sander blijven bij zulk een artist.

Die behandeling was voldoende om de ouders af te schrikken van eene nieuwe proefneming in een ander atelier; en een jaar later verhuisde de familie Struys naar Antwerpen, alleen ter wille van hun kind.

De knaap kwam aan de Academie, kreeg daar onderricht in 't teekenen bij Beaufaux en in 't schilderen bij van Lerius, en behaalde er, onder meer, twee eerste prijzen: eene in 't teekenen naar pleister groot antiek, en eene in 't schilderen naar het naakt.

Van af het eerste studiejaar aan de Academie dagteekent de innige vriendschap die Jan van Beers, Jef Lambeaux en „'t Struisje" — zooals Sander in den beginne werd genoemd — jaren lang tot een onafscheidelijk en meestal opzienbarend trio heeft verbonden.

Toen Struys zijne studies had voltooid, huurde hij een atelier met van Beers en schilderde daar zijne eerste doeken, wier humoristische onderwerpen geenszins konden doen vermoeden, dat dezelfde artist zich weldra zou bepalen tot het weergeven van tooneelen die tot weemoed en droefenis stemmen. Aldus zijn schilderij, getiteld: *Heere Jee! wat gaat er veel melk in die kan!* en het daarop volgende doek: *Daar is de vlaag!*

Eenigen tijd later was de vlaag ook bij Struys; de vlaag van verliefdheid namelijk, die hem, zooals wij hebben gezien, met Jan naar Londen dreef.

Na hunne terugkeer schiep hij zijn *Peut-être!* een groot schilderij waartoe zijn onverwezenlijkte liefdedroom misschien wel het onderwerp heeft geleverd. Van Beers poseerde voor den violist. Op de Driejaarlijksche Tentoonstelling van Antwerpen, trok dit schilderij de algemeene aandacht, en reeds was het voorgeslagen voor de loterij der expositie, toen een particulier het aankocht.

Nu kwamen achtereenvolgens *de Verlatene*, door het Museum van Dordrecht verworven, een aantal portretten van particulieren, de *Mosseleter*, en een schilderij, dat bij zijn verschijnen eene kolossale opschudding veroorzaakt, veel bewondering verwekt, veel kwaad bloed gezet en den schilder niet weinig vijanden bezorgd heeft: ik bedoel zijne *Roofvogels*.

Het toeval wilde, dat dit doek ontstond in een tijdperk, toen de politieke strijd in België met tot dusverre niet gekende vinnigheid werd gevoerd; het toeval — zeg ik — want dat Struys op het antagonisme der beide partijen zoude gerekend hebben om sensatie te verwekken met een onderwerp als de *Roofvogels*, zooals hem onder meer verweten werd, is ten eenenmale onjuist. De waarheid is, dat zijne familie, eenigen tijd te voren, om eene haar eigenlijk bestemde erfenis was gekomen en dat het verhaal, hoe zulks op slinksche wijze was geschied, op de levendige verbeelding en het gevoelige gemoed van den jongen schilder eenen diepen indruk had nagelaten. En toen hij aan een zijner vrienden vertelde, hoe hij dat tooneel voor zich meende te zien, spoorde deze hem aan dit onderwerp, als zeer dramatisch, op het doek te vestigen.

Vergeten, naar eene schilderij. Museum Philadelphia.

Zoo ontstond zijn schilderij. Aan politiek en den mogelijken invloed daarvan op zijne kunst heeft Struys daarbij evenmin gedacht als heden, waar hij aan de uitvoering bezig is van den uit zeven tafereelen samengestelden cyclus der werken van barmhartigheid, die hij zich voorstelt door Katholieke geestelijken te laten vervullen en waarvan tot dusverre twee tafereelen zijn voltooid: *De droevigen troosten* en *De zieken bezoeken*.

Het succes der *Roofvogels*, dat van 't jaar 1875 dagteekent, had voor Struys nog een gevolg, dat hij geenszins had kunnen voorzien, noch had durven hopen. De directeur der Academie van Weimar, de landschapschilder Hagen, kwam hem namelijk verzoeken aldaar de plaats van professor te komen innemen, die door het vertrek van Verlat was opengevallen. Struys, die toen

pas drie-en-twintig jaar oud was, aanvaardde gretig het vereerende aanbod en vertrok kort daarop naar Weimar.

't Was lang niet kwaad dat er, door zijn professoraat, een einde kwam aan het zorgelooze *vie de Bohême*, dat hij met Lambeaux in de laatste jaren had gevoerd, nadat van Beers, door zijn vertrek naar Parijs, het trio der onafscheidelijken tot een duo had herleid.

Wel was het eene hartelijke, innige vriendschap, gegrond vooral op wederkeerige waardeering en welgemeende bewondering, die de beide jonge artisten destijds verbonden hield. Tot den buitengewoon begaafden beeldhouwer met zijne oorspronkelijke, stoute, zoo op en top anti-academische begrippen over kunst, die hij zoo treffend, met zooveel overtuigende geestdrift kon ontwikkelen en verdedigen, tot dien welsprekenden revolutionnair der plastische kunst zag Struys met hooge vereering op; en gaarne erkent hij heden nog dat hij aan den omgang met Lambeaux veel heeft te danken.

Aan die meestal tot laat in den nacht doorgevoerde discussies nam toen ook de bekende landschapschilder Theo Verstraeten levendig deel.

Het bleef echter niet bij die schoonklinkende vertoogen over nieuwerwetsche kunstopvatting en aesthetica: de beelden door Lambeaux gewrocht, de doeken door Struys en Verstraeten geschilderd, zij waren ontworpen en uitgevoerd geheel in den geest der revolutionnaire begrippen van dit drietal; en zoo er te Antwerpen nieuw leven kwam in de door ouden sleur verlamde kunst, zoo de moderne ideeën wisten binnen te dringen in de wanhopig verdedigde Academische Veste aan de Schelde, dan is zulks hoofdzakelijk, zoo niet uitsluitend, te danken aan de drie genoemde voorvechters der jonge school.

Maar.... want er was een „maar", eene schaduwzijde in het tafereel der vriendschap van de beide jonge kunstenaars: zoo geestdriftig onze Jef soms kon strijden voor de kunst, zoo hartstochtelijk kon hij soms ook aan het zwieren gaan, en vriend Sander moest dan natuurlijk maar mee. Nu was Struys, met zijne kalme, bedaarde, Hollandsche natuur nog als het ware de remmer, die zich menigmaal in de weer zette als de in dolle vaart voortschietende Jef dreigde te ontsporen, maar intusschen bracht deze hem toch meestal verder dan hij wezen moest.

Het vertrek naar Weimar kon dan ook niet anders dan ten goede komen van Sander's gezondheid, zijne toekomst en — zooals hierboven gezegd — zijne veiligheid. Toch viel het hem zwaar te scheiden van de stad waar hij zijne naaste familiebetrekkingen en zijn vriend Lambeaux achterliet. Deze schonk hem bij die gelegenheid, als aandenken, de gouden medaille die hij, als *Prix d'excellence*, in de hoogere klasse voor beeldhouwkunst had behaald.

* * *

Aan zijn ruim zesjarig verblijf in Weimar zijn voor Struys zeer aangename herinneringen verbonden.

De zieken bezoeken, naar eene schilderij. Eigendom van den Heer Kleintjes, Berlijn.

Laatste oogenblikken van Luther, naar eene schilderij. Eigendom van den Heer Willem Hartog, Rotterdam.

Reeds dadelijk had de even bescheiden als talentvolle schilder de sympathie verwekt van den Groothertog, die hem hetzelfde jaar nog de orde van den Witten Valk verleende. Menigmaal gebeurde het dat de vorst, zonder vooraf-gaande verwittiging, den jongen schilder in diens atelier bezocht, een praatje kwam maken, of zich stilzwijgend neerzette om Struys te zien werken.

Portret van Frau Arnemann, geb. Staurmann, naar eene schilderij.

Trouwens, in heel Weimar was de jonge professor zeer gezien en niet minder gezocht. Geen feest had er plaats of hij werd daartoe genoodigd.

Af en toe kwam hij ook wel ten huize van Liszt, waar hij zich dan bewoog in het gezelschap van den Groothertog en van allerlei beroemdheden op muzikaal en ander kunstgebied.

Toen het vorstelijk paar, in de maand Augustus van '78, zijn vijf-en-twintigjarig huwelijksfeest vierde, kreeg Struys de handen vol werk met de organisatie van een historischen stoet, waaraan hij-zelf, zooals alle professoren van de Academie te Weimar, deelnam.

Dat hij in de schilderachtige kleedij van vroegere eeuwen een uitmuntend figuur maakte, was reeds eenige jaren te voren gebleken tijdens de Rubens-feesten te Antwerpen, toen hij, in den stoet, den gevierden schilder voorstelde, terwijl Jan van Beers zich vertoonde als Antonius van Dijck, en Jef Lambeaux als Quintijn Metsys.

Gedurende de zes-en-een-half jaar dat Struys in Weimar als professor bezig was, heeft hij als schilder niet veel kunnen verrichten: de jonge leeraar had het daartoe veel te druk. Buiten en behalve zijne dagelijksche lessen aan de Academie had hij nog een atelier moeten openen voor een groot aantal dames.

't Gebeurt wel meer dat in eene plaats, waar eene jonge knappe dokter zich komt vestigen, verschillende dames zich eensklaps onpasselijk voelen, en de hulp van den nieuwen man der wetenschap laten inroepen. Even plotselijk nu was de liefde tot de schilderkunst, onmiddellijk na de aankomst van den drie-en-twintigjarigen professor, onder de schoone sekse in Weimar ontwaakt. Struys zag zich genoodzaakt de lessen in dit atelier reeds om zes uur 's ochtends te beginnen, hetgeen niet belette dat het aantal zijner lieve leerlingen steeds toenam.

Voor 't vervaardigen van schilderijen bleef er dus al zeer weinig tijd over; de titels zijner toen verschenen werken vormen dan ook geen lange lijst. 't Eerst schilderde hij er zijne *Teleurstelling*, die later, in 1886, op de expositie te Parijs groot succes behaalde; dan kwamen *Vergeten*, het uitmuntend geslaagde portret van Mevr. Arnemann 1), *Koning Christiaan*, *Alpha en Omega* en *Allein am Stelldichein.*

Om vrij en ongestoord te kunnen werken, liet Struys in 1882 het professoraat varen, verliet Weimar en begaf zich naar den Haag.

Lang is hij daar niet gebleven: de residentie kwam hem te stil voor. Hij schilderde er eenige portretten, waaronder een van den heer Beelaerts van Blokland, alsmede een groot doek *De duinwerkers.* Een jaar later trad hij in 't huwelijk met eene Hollandsche dame, en zeide toen den Haag vaarwel, met het doel zich hetzij in Brussel, hetzij in Antwerpen te vestigen.

Alvorens te kiezen tusschen die twee plaatsen, oordeelde hij het raadzaam

---

1) *Frau* Mathilde Arnemann te Weimar, die ettelijke jaren met Struys onder hetzelfde dak woonde, is eene in Duitschland zeer bekende figuur.

Sedert eene halve eeuw ongeveer deel uitmakende van het *Roode Kruis*, heeft zij de verschillende Duitsche oorlogen van haren tijd meëgemaakt en vele honderden gekwetsten verpleegd.

Haar hooge ouderdom weêrhield haar niet de cholera-lijders in Hamburg verleden jaar te gaan oppassen.

De wakkere, onversaagde dame, wier verdiensten o. a. beloond werden met de Louisa-orde, die in Pruisen alleen wordt verleend aan vorstelijke vrouwen, wisselt geregeld brieven met de Keizers van Duitschland en Oostenrijk, met Prins Bismarck en andere hooge personen.

zich, naar hij meende, slechts voorloopig neer te laten in Mechelen, dat, juist halfweg gelegen op de lijn Brussel—Antwerpen, hem in staat stelde beide

Studie.

steden in minder dan een half uur sporens te bereiken.

Sedert dien zijn reeds tien jaren verstreken en .... Struys woont er nog

Het zieke kind, naar eene schilderij. Gallerie Chrétien Dansaert, Brussel.

want de schilder, voor wien den Haag te stil was, moest juist — *ô ironie du sort!* — in het als uitgestorven Mechelen vinden wat hem tot dusverre ontbrak: modellen in overvloed en eene daarbij passende omgeving, geheel in overeenstemming met het genre onderwerpen dat hij hoopte op het doek te vestigen.

In den beginne kwam hij dikwijls in Brussel samen met Jef Lambeaux en andere beeldhouwers; gaarne nam hij steeds deel aan hunne, uit het oogpunt der plastiek, zoo leerrijke discussies, en met levendige belangstelling vooral volgde hij toen de ontwikkeling der destijds nog nieuwe en door Vinçotte verdedigde *théorie des courants*, eene stelling van zoozeer technischen aard, dat ik vrees, niet algemeen te worden begrepen, wanneer ik zeg dat daarmede bedoeld wordt: de studie der doorgaande lichtspelingen in hunne hoedanigheid van verbindende factoren tusschen verschillende deelen van één-zelfde lichaam. *Voilà!*

Geheel vervuld van die *théorie des courants*, beijverde Struys zich de in Brussel opgedane wijsheid te Mechelen in toepassing te brengen; zoo ontstond eerst zijne *Studie* en, toen deze door alle bevriende artisten werd geprezen, een doek, *Rêverie* getiteld, waarmeê den schilder, eveneens van kunstenaarszijde, een groot succes werd voorspeld.

Ook hij stelde zich veel voor van dit volgens zijne jongste opvattingen van licht, lucht en kleur uitgevoerde schilderij, dat zoozeer verschilde, door zijne degelijke en doordachte uitvoering, van hetgeen hij te Weimar in den laatsten tijd had voortgebracht. Want Struys had zich niet kunnen ontveinzen dat zijn talent, gedurende zijn verblijf aan de Academie, ernstig had geleden, eensdeels door het uitoefenen van zijn leeraarsambt, ten anderen ook onder den invloed der hem omringende Duitsche kunst, en die ontdekking had toen niet weinig bijgedragen tot het besluit zijn ontslag te nemen.

Doch zie! Op de tentoonstelling behaalde zijne *Rêverie* niet alleen geen succes, maar over het doek werd nauwelijks gesproken, tenzij om te betreuren dat een in zijne jeugd zoo veelbelovend artist nu reeds „op" was: „*C'est dommage! un garçon qui promettait tant!*"

't Was voor Struys een zware slag. Geheel ontmoedigd moest hij zich afvragen of hij dan werkelijk al de kracht van zijn talent had verspild en als kunstenaar zijn laatste woord had gezegd.

Een drietal jaren vergingen. Van den schilder hoorde of zag men niets meer, en 't scheen dus wel dat hij het penseel voor goed ter zijde had gelegd.

Daar wordt de Driejaarlijksche tentoonstelling van Schoone Kunsten, den eersten September 1887, te Brussel geopend, en met groepen blijven weldra artisten en dilettanten, kunstkenners en leeken getroffen en bewonderend staan voor een doek in sombere tinten getoetst, voor een tafereel van smart en ellende, voor eene armoedige binnenkamer, waar eene vrouw uit het volk ineen is gezakt over de leege wieg van haar gestorven kind.

Mort! is de titel van 't doek; en Alexander Struys is de naam van den

schilder, die van nu af aan met steeds klimmend succes elk jaar tentoonstelt.

In 1888 te Antwerpen wordt zijn *Broodwinner* aangekocht voor 't Museum

De droevigen troosten, naar eene schilderij. Eigendom van den Heer K. K. van Hoffen, Utrecht.

aldaar, en de gouden medaille, die hem eerst is verleend, wordt gevolgd door de Leopoldsorde.

In '89 behaalt hij met de beide voornoemde schilderijen de groote gouden medaille te Parijs.

Vertrouwen in God, naar eene schilderij. Gallerie Henri van Cutsem, Brussel.

In '90 wordt zijn doek *De droevigen troosten* te Munchen beloond met de kleine gouden medaille.

In '91 erlangt hetzelfde schilderij de groote gouden medaille te Berlijn.

Vertrouwen in God voltooit hij in '92, en het groote succes met de *Maria-*

maand verworven op de Driejaarlijksche te Brussel in '90, wordt daar nog verre overtroffen door het succes van *De zieken bezoeken*, in het Salon van '93.

Om een dusdanige ommekeer te weeg te brengen in het oordeel der kunstwereld, om eene zulke reeks van de hoogste onderscheidingen te verwerven, — zoo weinige jaren na het ontmoedigend geval met zijne *Rêverie*, — heeft Struys eene haast bovenmenschelijke inspanning en volharding in het werk moeten stellen; en dat doet hij heden nog.

Ten einde die intensiteit van waarheid en gevoel te verkrijgen, die er uit elk zijner in Mechelen geschilderde doeken straalt, sluit de schilder zich, vaak een jaar lang, elken dag, soms met één, soms met verschillende modellen in enge, dompige, armoedige kamertjes op, en schildert dan voortdurend staande — om denzelfden indruk te geven op het doek, als dien een binnentredende bezoeker zou ontvangen.

Want Struys houdt er geen atelier op na: in de woning die hem het meest passend schijnt voor het onderwerp van een schilderij en die hij dan meestal huurt, plant hij zijnen schilderezel, stelt er zijne lang te voren en alleen voor dat ééne schilderij, zorgvuldig uitgezochte modellen op en begint dan, zonder voorafgaande schetsen te bezitten, zonder zelfs in vage lijnen de omtrekken zijner figuren aan te duiden, onmiddellijk aan het schilderen zijner compositie. „De eerste indruk — zegt hij — is voor mij steeds de beste; door al die voorbereidende studies wordt de goede impressie maar verzwakt."

Zooals hij de hem passend toeschijnende binnenkamer vindt, zoo schildert hij ze getrouw. Het glaswerk op de kast, de gordijntjes en de bloempotten aan het venster, de omlijste portretjes aan den wand, — alles moet onaangeroerd zóó blijven in zijne naïeve ongekunstelde schikking.

Voor zijn doek *De zieken bezoeken* heeft een werkelijke teringlijder geposeerd. Elf lange maanden heeft Struys, met zijne vier modellen steeds vóór zich, in die ongezonde armoedige omgeving dag aan dag gewerkt.

Geheel vervuld van de compositie waaraan hij bezig is, mag niemand en niets hem storen in zijn werk. Door zich destijds los te rukken van elken invloed, door te zien uitsluitend met eigen oogen en te gevoelen met eigen gemoed, is hij de schilder geworden die hij heden is. Daarom ook krijgt geen zijner modellen, geen zijner vrienden te zien wat hij onder handen heeft; na elke zitting wordt het doek in eene kist gesloten. Zijne echtgenoote zelfs, die veel gevoel heeft voor de schilderkunst, wordt doorgaans eerst voor het doek geleid, als het gereed ligt ter verzending naar de eene of andere tentoonstelling . . . . . .

En hiermede moet ik mijne causerie besluiten. Veel ware er nog te vertellen over Struys en zijne aangrijpende kunst; veel plaats zou er nog gevergd worden wilde ik al het goede neerschrijven, dat de talrijke vrienden van onzen schilder in diens karakter hebben kunnen waarnemen.

Brussel, 17 December '93.

IDA'S HUWELIJK.

DOOR

JOHANNA A. WOLTERS.

I.

Het was vol in het ruime kerkgebouw, waar een gegons van gedempte stemmen samenvloeide met het kletteren van den regen, die op dezen April-morgen onafgebroken neerviel. Eene talrijke schaar van vrienden en bekenden, belangstellenden en nieuwsgierigen waren opgekomen om de huwelijks-voltrekking, die daar zou plaats vinden bij te wonen en men diende zich den tijd te korten, terwijl men op het bruidspaar wachtte. Er werd gepraat en geschertst, kwaad gesproken of een complimentje gemaakt, gedrongen en opgeschoven om eene goede plaats. De voor die gelegenheid altijd maar weer even nieuwe „Hochzeitsmarsch" had reeds van het orgel weerklonken, het bruids-paar en geheel de familie waren reeds in het lange en breede bepraat; de stoet liet zich wachten. Heeren begonnen op hun horloge te kijken met de verzekering dat het laat werd, eene enkele dame gaf nu en dan een flauw teeken dat zij zich verveelde: daar rolden, duidelijk hoorbaar, buiten de koetsen aan en eene beweging van verwachting ging als eene lichte golving door de menigte: „daar komen zij!"

Er werd wat opgedrongen hier, wat plaats gemaakt daar ginds, de koster stompte een paar aankomende meisjes ter zijde, die het hadden gewaagd in het middenpad te blijven staan; langzaam en statig schreed de bruidsstoet langs allen heen: heeren, witgedast en zwartgerokt, bovenmenschelijke pogingen in het werk stellend om toch niet te trappen op het kostbare stuk zijde of fluweel dat zich daar op den grond vlak voor hunne voeten voort-bewoog, dames in satijn en kant. Nog een oogenblik van verwachting en aan wie de beste plaatsen hadden weten te veroveren ging half ruischend half zwevend iets voorbij, niet het bevriende jonge paar, de bekenden van elken dag, maar iets vreemds, iets onbestemds, een geur van oranjebloesem, eene wolk van tulle en bloemen en kant, iets dat gisteren niet belangwekkend was en het morgen niet meer wezen zou, maar op dit oogenblik aller oogen trok en aller gedachten innam. Er werd geschuifeld en gewenkt, een groet gewisseld met een enkele der feestgenooten of eene aanmerking gemaakt op een of ander toilet.

„Wees Gij met uwen zegen
„Heer, deze twee nabij!

Rein en welluidend vulden de vrouwenstemmen het hooge gewelf en het bruidje boog haar hoofd onder de eigenaardige ontroering, die haar hart

sneller deed kloppen. Meermalen had ook zij daar boven op de galerij tusschen het koor gestaan en meegezongen als dat zelfde lied de plechtigheid van eene huwelijksvoltrekking hielp verhoogen, ditmaal klonk de heilbede voor haar eigen geluk. Er stonden tranen in hare oogen, maar het was enkel vreugde, die ze daar deed opwellen: dat geluk was zoo zeker, zoo groot, de zegenbede zou zoo stellig worden vervuld.

.... een geur van oranjebloesem, eene wolk van tulle en bloemen en kant.

Er was niemand onder al de vriendinnen en goede bekenden, die het niet van harte wenschte. Ida van Struvenaar was een zeer geliefd persoontje onder hen met wie zij als meisje had verkeerd. Er was zooveel onschuldige vroolijkheid in den lach, die nooit iemand kwetste, zooveel teederheid in het hart, dat niets van 's levens smart wist, dat men haar wel liefhebben moest en bij hare vriendinnen had die genegenheid dan ook zelfs niet geleden onder het feit, dat velen van hen door haar in de schaduw werden gesteld. Want Ida van Struvenaar was de laatste paar jaar overal waar zij verscheen de gevierde schoonheid van haar kring geweest. De heeren mochten het er over eens zijn dat zij wat te klein was om aan al de eischen voor die vleiende benaming te voldoen, er waren er toch maar zeer weinigen onder hen, die zich geheel konden onttrekken aan de bekoring harer persoonlijkheid. Het blonde haar dat zich slechts met moeite liet wegstrijken en in tallooze golven en krulletjes trachtte te ontsnappen aan den dwang, die het van achteren bijeen hield, de mooie frissche kleur die kwam en ging met iederen nieuwen indruk, wisselend over de wangen, waarin de minste glimlach van den bewegelijken mond kuiltjes vormde, de blauwe oogen, zacht, bijna kwijnend wegschuilend achter de lange wimpers om het volgende oogenblik te stralen in zorgelooze vreugd bij den lach, die als muziek, meesleepend en aanstekelijk klonk, het was alles zoo liefelijk, zoo harmonisch, zoo bekoorlijk dat ouderen en jongeren, vriendinnen en bekenden zoowel als heeren van zeer verschillenden smaak zich tot haar aangetrokken gevoelden. Ook thans op haar trouwdag bleef menig oog vol bewondering op haar gevestigd. Het scheen alsof het bruidskleed met zijne stille pracht de tengere schoonheid van al die bekoorlijkheden nog wist te verhoogen en men fluisterde elkaar toe, hoe mooi zij toch was.

Indien de man, die als bruidegom naast haar stond, meende dat zij ook in dat opzicht wel gepaard waren, zou men hem misschien geen ongelijk hebben kunnen geven. Hij was een forschgebouwd jong mensch, eenige jaren ouder dan zijn „kleintje”, zooals hij haar plagend noemde en tweemaal zoo groot als zij. De zware knevel, die krullend langs de hoeken van zijn mond heenviel, versterkte den indruk van mannelijken ernst, die anders misschien in het fraaigevormde gelaat te weinig zou zijn uitgekomen en de donkere oogen zagen met voornaam zelfbewustzijn bijna overmoedig in het rond. Geen nevel verduisterde hun glans, terwijl hij onder de plechtigheid nu en dan eens rond keek. Hij gevoelde zich waarlijk ongemeen weltevreden. Het was lang niet onaardig zich op dezen dag door velen zijner vrienden benijd te weten en de toekomst lachte hem aan: Ida was zoo mooi, zoo bevallig, zoo lief en zij had immers ook een bewijs van goeden smaak en helder oordeel gegeven door hem boven anderen te verkiezen. Zij had het gedaan met heel haar hart. In de oogen van zijn bruidje althans was haar jonge echtgenoot alles wat een man van beschaving en stand met de schoonste hoedanigheden van geest en hart toegerust, maar wezen kan. Met volkomen instemming hoorde zij dan ook den predikant aan, toen hij er van sprak hoe deze dag de kroon zette op al de wenschen en illusies, op al de plannen en voornemens van geheel hare jeugd en die woorden, waarmede hij begon, bleven eigenlijk naklinken in haar hart, zoolang zijne toespraak duurde. Als zij opzettelijk was gedwongen er hare aandacht bij te bepalen, zou zij waarschijnlijk zijn opgekomen tegen zijne voorspelling van strijd en smart en teleurstelling ook in haar huwelijk, maar de woorden gingen aan haar voorbij. Zij dacht slechts aan haar geluk en ja, zij stemde gaarne in met de uiting van dankbaarheid aan den Gever aller goede gaven, haar op de lippen gelegd, maar het was slechts eene zeer voorbijgaande aandoening, die daardoor werd gewekt. Misschien was hare jeugd al te zorgeloos geweest, of misschien ook had te midden van al de klanken van vreugd en genot om haar heen die stem, die van hooger leven sprak, wat al te zacht geklonken om te worden verstaan, maar in het gemoed van de bruid had een woord van geloovige levensopvatting nog maar zelden weerklank gevonden, en althans op een dag als deze was daarvoor in haar hart geene plaats.

Zij was de jongste dochter van een aanzienlijk ambtenaar in de hofstad en als ooit een meisje het onbekende leven zonnig heeft toegelachen, dan zeker deed het dat haar. Toen zij te jong was om er iets anders dan een indruk half van schrik en half van verbazing van te ontvangen, was een zusje, anderhalf jaar jonger dan zij, gestorven en sinds dien dag werd het aanvallige kind, moeders troost en vaders speelpop, ook door de twee oudere zusters om strijd vertroeteld en verwend. Geene taak, die het schoolkind was opgelegd, waarbij zij niet werd geholpen en voorgelicht; geene kleine moeielijkheid, die men voor haar niet trachtte uit den weg te ruimen. Zij leerde gemakkelijk, al was het ook niet bijzonder graag en het pleitte voor hare goede natuur dat het kind, thuis zoo teerhartig ontzien, ook daarbuiten een

geliefd speelkameraadje was. Niemand kon lang boos blijven over de ondeugendheden, die enkel een uitvloeisel van joligheid waren en nooit iets hatelijks bedoelden, en ook de onderwijzeres moest zich geweld aandoen rechtvaardig te zijn tegenover de onschuldige openhartigheid, die van geene kronkelweegjes wist. Zoo was Ida aller lieveling geweest, op de kostschool zoo goed als in het ouderlijk huis. Zij was er niet door bedorven; zij was een zondagskind, wie de vreugd niet bederven kon, maar zij was ook in geen enkel opzicht gehard. Vier jaar geleden was de oudste harer beide zusters getrouwd en naar Indië gegaan en de scheiding, smartelijk maar niet bitter, was de eenige schaduw die althans voor enkele weken iets als eene kleine wolk aan haar levenshemel had gebracht. Zij stond tegenover het leven, daarmede volkomen onbekend niet alleen, maar ook volkomen weerloos. Zij ontving de hulde, het jonge meisje aangeboden als iets dat van zelf sprak en haar van nature toekwam. Het verbaasde haar niet dat velen haar tot de hunne wenschten en zij had onder hen gekozen dengeen, die haar onervaren hart het meest had weten te boeien en die blijkbaar ook hare ouders, althans hare moeder, de meest welgevallige harer aanbidders was geweest. De gedachte aan de mogelijkheid eener teleurstelling, 't zij door hem of door het leven, kwam niet bij haar op. Zelfs de weemoed eener scheiding van ouders of zuster werd bij deze gelegenheid maar weinig gevoeld; in den Haag zelf was immers reeds met weelderige geriefelijkheid eene woning voor hen ingericht. Er was niets dat Ida's geluk kon verstoren.

„Ons wenschen en beramen tast telkenmale mis,
„Maar nooit zult Gij beschamen, wier hoop uw bijstand is",

zong het koor nog eens, maar Ida dacht meer aan de hartelijkheid die het haar toezong, dan aan den waarschuwenden ernst van dat lied, toen zij een oogenblik later bij het verlaten van het kerkgebouw even naar de galerij keek om de zangeressen, allen bekenden of vriendinnen, nog eens toe te knikken. Daarboven was men opgestaan om haar goed te kunnen zien. Men boog zich voorover en drong elkaar terzijde om de liefelijke verschijning nog een oogenblik in haar bruidskleed te kunnen bewonderen: geen hart dat daar niet warm klopte in den wensch voor haar geluk.

En op de galerij daartegenover stond een opgeschikt juffertje in een helroode nauwsluitende japon en met een grooten hoed met roode veeren op. Hare brutaalmooie oogen keken van onder een wilden overvloed van donker kroezig haar naar het jonge paar, dat langzaam op de tonen van het orgel de kerk verliet.

„Valt de sleep niet mooi?" vroeg hare metgezel, een naaistertje als zij, die het bruidstoilet had helpen in orde brengen en zij trok hare schouders op, terwijl zij onverschillig knikte: „Jawel. Maar wat een teer, klein ding. Bah, is dat nu ...." Zij bracht den zin niet teneinde, maar lachte; het was geen prettig geluid.

Toen „het Vaderland" het der belangstellende wereld 's avonds bekend maakte dat

Jhr. Mr. L. van Oven van Laterduijn
en
Ida van Struvenaar

dien dag man en vrouw waren geworden, schudde menige bejaarde juffrouw

Ja, daar stond het: «Jhr. Mr....» zij las het hardop met een soort van smakelijk welgevallen, alsof iets in den klank dier woorden haar bijzonder streelend toeklonk.

bedenkelijk het hoofd. Neen, men wist met zekerheid niets, men zou er zich ook niet graag meê bemoeid hebben, o lieve hemel neen, maar als men bedacht wat de melkboer wel eens had gezegd en wat de vrouw van den bakker aan de overzijde daar nog gisteren had bijgevoegd.... nu ja, praatjes,

laster, dat kon wel wezen, maar toch, in dat huwelijk was veel te voorzien.

Dacht ook de oude heer van Struvenaar iets dergelijks, toen hij met trillende hand het blad, waarin de advertentie stond aan zijne vrouw toeschoof? Hij had zich, nadat de drukte van huwelijksvoltrekking en diner was afgeloopen, in een gemakkelijk huistoilet gekleed en leunde in zijn grooten stoel achterover, terwijl hij met zijne vrouw nog eens napraatte over het voorgevallene van den dag. De zuster der jonggetrouwde was meegegaan met de andere jongelui, om door het bijwonen van een concert de feestelijkheden van de laatste weken te besluiten, maar mevrouw van Struvenaar was ook volstrekt niet te vermoeid om zelf de zorg voor het theeblad op zich te nemen. Zij was eene fiere, statige dame, die de hoogopgaande leuning van haar stoel geen oogenblik aanraakte, terwijl zij met evenveel statigheid, alsof zij een geheel gezelschap te bedienen had, voor haar echtgenoot thee schonk. Zij droeg nog het kleed, waarmee zij zich dien morgen had getooid en de zware zijde gaf een flauw krakend geluid, toen zij de krant greep. Ja, daar stond het: „Jhr. Mr....." zij las het hardop met een soort van smakelijk welgevallen, alsof iets in den klank dier woorden haar bijzonder streelend toeklonk.

„God geve, dat het lieve kind gelukkig worde," zei haar man zuchtend, toen zij zweeg.

„En dat zal zij stellig," verzekerde mevrouw met uitdagende beslistheid.

De heer van Struvenaar roerde langzaam zijn kopje thee rond: „'k Wou dat ik er even zeker van kon wezen als jij," zei hij peinzend.

„Och," riep zijne vrouw ongeduldig, „denk je waarlijk nog weer aan de praatjes van onzen ouden dominee. Ik moest er om lachen toen ik hem daar vanmorgen in de kerk met zijn begrafenisgezicht zag zitten!"

„Ik was blij dat hij niet boos was, schoon een ander onze Ida trouwde en we hem passeerden," viel haar echtgenoot in.

„O ja, ik ook," zei zij onverschillig, „maar ik dacht toch: wat weet die goede man van de wereld en hoe kan hij er over oordeelen wat een jong mensch van den tegenwoordigen tijd doen of laten mag."

„Hij zou zijne dochter niet aan Leo hebben toevertrouwd."

„Phoe," lachte mevrouw smadelijk. „Leo heeft zijne dochter niet gevraagd, anders had hij zich bedacht, geloof me. Jij moogt dan al weer bezwaren zien, wat mij betreft, ik verheug mij in het schitterende huwelijk van ons kind, daar kom ik rond voor uit. Ida is rijk, nu ja, maar eerst door haar huwelijk zal zij daarvan recht genieten. We hebben het immers al zoo dikwijls bepraat: zij was tot nu toe maar een burgermeisje."

„Alsof dat het kind ooit gehinderd heeft," riep de heer van Struvenaar knorrig.

„Dat zeg ik niet." Zijne vrouw werd in het minst niet tot heftigheid geprikkeld, al klonk zijn toon vrij driftig. „Zij was nog te jong en in den laatsten tijd ook te verliefd om daarvoor veel te gevoelen, maar later zal ze mij dankbaar zijn. Haar huwelijk zal haar toegang verschaffen tot de eerste kringen van het land. Daar behoort zij, ze zal er volkomen op hare plaats

zijn; maar ik ken daar den toestand. Ik heb er als meisje immers zelf in verkeerd en jij moogt dat maar half gelooven, maar ik weet het: wie daar geen adellijken titel voor zijn naam kan plaatsen, wordt daar geduld, meer niet."

Haar echtgenoot gaf geen antwoord; hij was een man van weinig geestkracht, in het geheel niet opgewassen tegen den vasten wil, waarmede zijne vrouw alles en allen om zich heen wist te beheerschen, en het was volstrekt geene ongewone zaak dat zij het laatste woord had, allerminst op dit punt. Hij dacht aan zijn eigen trouwdag, — aan zijne verrukking, toen, nu bijna dertig jaar geleden eene van de adellijke jonge dames uit die eerste kringen zich wel had willen verwaardigen de liefde van den rijken burgerjongen te beantwoorden en toen nam hij de krant weer op. Het was toch maar veiliger zich ook ditmaal te verdiepen in de politiek dan wel in de vraag, waarover hij eigenlijk in zijne goedige kleinheid nog nooit recht den moed had gehad door te denken, of er ook schaduwzijden waren geweest aan het huwelijk dat hem toen louter licht en helderheid scheen.

Ida en Leo hadden de breede middellaan verlaten en liepen op een der zijpaden arm in arm, langzaam drentelend voort.

Drie weken later wandelden de jonge mijnheer en mevrouw van Oven in het Bois de Boulogne; het was een heldere Meidag en terwijl de berichten uit Holland nog altijd van regen en noordwestenwind spraken, had de warme zon hier in zuidelijker streek reeds de knoppen doen zwellen en uitbotten en was het in Frankrijk's hoofdstad lente.

Onder een schitterend blauwen hemel bogen zich de takken van seringen en gouden regens tot elkaar en door de geurige lucht klonk het lied der vogels, die tusschen de veelkleurig bloeiende heesters af en aan vlogen. Ida en Leo hadden de breede middellaan verlaten en liepen op een der zijpaden arm in arm langzaam drentelend voort. Een paar donker gloeiende rozen, daar straks bij de „Madeleine" van een bloemenmeisje gekocht, versierden haar eenvoudig reistoilet en zij had zooeven onder veel gescherts en veel oponthoud een bosje geurige viooltjes in zijn knoopsgat weten vast te maken.

Wat waren zij gelukkig te zamen en wat vonden zij veel te genieten en te bewonderen. Ida was nooit in Parijs geweest; hare ouders hielden niet van de drukte en het gewoel eener wereldstad en eigenlijk kon er in hunne oogen toch ook geene stad zijn, mooier dan den Haag. Schoon Ida dus Zwitserland met hen had bereisd en zoolang haar heugde geen zomer zonder een uitstapje was voorbijgaan, voor haar jongen echtgenoot was het bewaard gebleven haar rond te leiden in dat alles, wat alleen Parijs te genieten geeft. Hij was er een uitstekend leidsman voor; hij had de stad gezien in alle jaargetijden en bij allerlei gelegenheden; hij wist ieder theater en elk café, waarin het de moeite loonde binnen te gaan en hij vergistte zich nooit; hij kende ook iedere gelegenheid, die het beter was met zijne vrouw maar voorbij te loopen. Ida leerde toch veel, terwijl zij met hem in Parijs was. Eene nieuwe wereld vol wonderlijke tegenstrijdigheden en onbegrijpelijke raadsels ging voor haar open.

Leo had schik in hare verrukking, maar hij stond soms verlegen tegenover hare vragen. Zij waardeerde de hoogste uitingen der kunst, daar zooals nergens anders te vinden. Zij genoot van een morgen in het Louvre, waar niet elk meesterstuk door haar in zijne waarde werd geschat, waar zij eene gansche zaal vol kunstwerken doorliep om in verrukking bij eene vaas van Sèvre te blijven stilstaan, maar waar zij toch, beter dan zij het ooit had begrepen, leerde wat een meesterstuk was. Zij genoot in de opera, waar de muziek, die zij liefhad haar toeklonk in eene omgeving, die haar een tooversprookje scheen. Zij juichte bijna hardop van opgetogenheid als de lichten in de Champs Elysées zich als eene schitterende illuminatie heenslingerden ter zijde van den weg en zij met Leo in een klein rijtuigje gezeten heen en weer vloog te midden dier lichtende beweging, waar duizende rijtuigen op den langen weg elkaar nasnelden en voorbij joegen als zooveel glimwormen in den donkeren nacht.

En dan, als de deuren van opera- of schouwburggebouw zich achter hen sloten en zij nog eenigen tijd op de Boulevards vertoefden, soms ook reeds voor dien tijd, als in de pauze van muziek of tooneel ook de foyer werd bezocht, dan rees daar voor Ida's onschuldige oogen eene wereld zoo wonderlijk, zoo weerzinwekkend ook vaak, dat de schrille tegenstelling haar bijna een kreet ontlokte. Zij huiverde, meer nog voor wat zij zag daar in de schitterend verlichte zalen, dan voor de armoede, met hongerige blikken toekijkend, naar de brooddronkenheid, die schatten wegwierp. Voor het „café américain" scheen men naar binnen kijkend in een tooverpaleis van licht en genot te zien, maar Ida's oogen zwierven af, ook naar de banken aan de donkere overzijde langs den weg geplaatst, het nachtverblijf van de ellendige gestalten, die daar zaten in den koelen lentenacht. De tijd, waarin zij niet begreep, duurde maar zeer kort; Leo's bedekte aanwijzingen, zijne halve woorden, die haar helder verstand aanvulde deden spoedig beelden en gedachten in haar opkomen, die voor hare reine verbeelding niet hadden bestaan. Misschien, terwijl Leo zijn jong vrouwtje aldus wereldwijs

maakte, rees ook voor hem uit hare verschrikte oogen en hare naïve verontwaardiging voor het eerst het flauwe nevelbeeld van eene onbekende wereld op, maar hij zelf begreep daarvan niets. Ida leerde van hem en dat was wat hij bedoelde ook. Zij leerde glimlachen om wat een week geleden hare verontwaardiging had gewekt; zij leerde de wereld zien, zooals Leo haar die toonde en daarmee viel onwillekeurig de gevolgtrekking samen dat zij vroeger stijf, ouderwetsch in begrippen en opvatting was geweest. Leo vatte alles ruim en vrij op, neen, hij hechtte niet aan al de kleingeestige vormen,

...het nachtverblijf van de ellendige gestalten, die daar zaten in den koelen lentenacht.

waarmede een groot gedeelte der Hollanders zich nog ophield en Ida's verliefdheid was nog niet genoeg liefde geworden om haar blik te scherpen. Zij was nog zoo jong, zij geloofde en beaamde alles wat haar Leo betoogde en hijzelf vond dat ook niet meer dan natuurlijk, hij kende immers de wereld!

Hij was een kind van aanzienlijken huize; Ida's moeder had in zooverre recht gehad met hare bewering, dat zijn naam ook in de allereerste kringen gaarne werd gehoord en hij was opgevoed als zoo menigeen uit dien stand. Op de kinderkamer had hij beter de taal der Fransche bonne geleerd, dan die zijner moeder en op de kostschool waar alleen jongens van adel plaats vonden, was die opvoeding van voorname onbeduidendheid voortgezet. Te Leiden aankomend wist hij even genoeg om student te worden, maar in de

meest aristocratische club was hij met open armen ontvangen en toen hij zeven jaar later promoveerde en in den Haag een diner gaf zoo fijn als de academiestad niet in staat was te leveren, kon niemand hem beschuldigen dat hij in dien tijd van zijne waarlijk vrij vlugge hersenen te veel had gevergd. Hoe hij er toe gekomen was op eene niet adellijke verliefd te raken? Ida's mooi gezichtje had hem bekoord, hij was door hare bevalligheid aangetrokken en zij zou immers *zijn* naam dragen als zij zijne vrouw werd. Hare fijne beschaving, hare gemakkelijkheid van zich te bewegen liet niets te wenschen over, en zij mocht dan nog wat burgerlijk zijn in sommige opvattingen en begrippen; in dat opzicht zou hij haar wel ontbolsteren. Hij was aardig op weg dat te doen. Te midden van al het gewoel om haar heen, te midden van de verschillende en meest afwisselende indrukken die elkaar in snelle vaart opvolgden, werden Ida's gedachten vaak zoo verbijsterd, dat van een eigen oordeel, ook al zou zij zich dit bij kalm nadenken hebben kunnen vormen, geen sprake wezen kon. Zij liet zich door Leo leiden, gewillig, gaarne en zij besefte niets van de lichtzinnigheid eener levensbeschouwing, waarin voor elken toestand eene rechtmatige plaats was. Zij ondervond alleen nu en dan een gevoel van vermoeidheid, dan kwam het verlangen bij haar op al die drukte te ontwijken, rustig en stil ver van dat alles samen te zijn en Leo schikte zich naar haar wensch. Zij waren te Versailles en te St. Cloud geweest op dagen, waarop de waterwerken niet in beweging waren en de bosschen met hun frisch groen geurden bijna voor hen alleen. Dezen morgen zouden zij op dezelfde wijs in het Bois de Boulogne doorbrengen. Zij waren er ook geweest op andere tijden; zij hadden zich met hun rijtuig gemengd in de lange rij equipages, die daar af en aanreed; zij hadden zich bewogen onder de elegante menigte, die daar elkaar ontmoette; ditmaal waren zij naar hun wensch op de stille zijwegen zoo goed als alleen.

Gisteren was Ida licht ongesteld geweest en als een gevolg daarvan was ook gisteren voor het eerst een klein verschil tusschen de jonge echtgenooten ontstaan. Ida had in den morgen eerst nog lusteloos rondgedrenteld langs de winkels van het „Palais Royal" en was later op eene bank met half gesloten oogen blijven zitten wachten, terwijl haar man in eene leeszaal de kranten las. Toen echter in den namiddag eene hevige zenuwhoofdpijn haar dwong hare kamer op te zoeken, werd zij bang om alleen te zijn in het groote hotel, te midden van die vreemde omgeving. Leo noemde dat kinderachtig; zij wilde toch ook hem niet den ganschen middag thuis houden. Ja, 't was vervelend alleen te moeten uitgaan ook, maar hij had reeds bij zichzelf overlegd hoe hij dan nu achtermiddag en avond zou besteden, en schoon hij tranen van teleurstelling en zenuwachtigheid in hare oogen zag, toen hij haar zijne plannen vertelde, hij vond het niet noodig ze op te geven. Hij zorgde dat zij alles wat zij noodig hebben kon bij zich had, hij nam geen ergernis aan hare mokkende onverschilligheid bij zijn afscheidsgroet; hij kwam zelfs nog even terug om een der zonneblinden te laten zakken, de zon mocht haar misschien hinderen, maar ten slotte toch ging hij heen en liet zijne vrouw alleen.

Een half uur lang voelde Ida zich diep ongelukkig; daarna viel zij in slaap en toen zij verkwikt ontwaakte en Leo wat vroeger t'huis kwam dan zij had gehoopt, was de vrede gesloten en haar ongeluk en zijn wrevel vergeten, even snel als zij daar straks waren opgekomen. Ida had toen zelfs hartelijk moeten lachen over Leo's bezorgdheid voor hare gezondheid, maar zij stemde toch gaarne in met zijn voorstel om den volgenden dag nog bijzonder rustig door te brengen. Zoo zou dan nu ook gebeuren. Schoon Ida's betuiging van volkomen beterschap werd bevestigd door haar blozend gelaat, had Leo er voor gezorgd dat een gemakkelijk rijtuig gereed stond om hen van het „Grand Hotel" naar den „Arc du Triomphe" te brengen, zoodat zij zonder eenige vermoeidheid in het Bois de Boulogne zouden kunnen wandelen en genieten. Zij deden het beiden van ganscher hart en de teederheid der verzoening den vorigen avond werkte daarbij nog na in hunne gesprekken van dezen morgen. Terwijl zij al verder en verder in het bosch doordrongen en de stilste laantjes en zijpaadjes opzochten, verdiepten zij zich samen in allerlei herinneringen uit hun engagementstijd. Hij had haar plagend gedrongen eens precies te vertellen, wat zij wel had gedacht, toen zij hem voor het eerst ontmoette, en zij had met haar allermooiste blosje bekend wat hem niet verbaasde en toen had hij haar onder duizend complimentjes en lievigheidjes zijne indrukken en gedachten medegedeeld en voor de wie weet hoeveelste maal hadden zij elkander van hunne liefde verzekerd.

„En je merkte het maar wat gauw, hoe smoorlijk ik was," zei hij plagend.

„Och, ik had wel eenige ondervinding op dat punt."

„Zoo'n pedant klein ding! Je denkt aan Wervelman, hé?"

„Er waren er wel meer; maar ja, ook aan hem."

„Zeg, Ida, heeft hij een blauwtje bij je geloopen, dat hij zoo ineens uit den Haag verdween? Je kunt het me nu wel vertellen, zonder unfair te zijn tegenover hem, we zijn nu toch man en vrouw."

„Ik vrees, dat je het al lang zoudt gehoord hebben, fair of niet, Leo, als het zoo was en de waarheid moog je ook wel weten, al is die veel minder vleiend voor me. Er is niets tusschen ons gebeurd."

„Niets?"

„Neen, hij maakte mij het hof zooals je weet en hij was daarbij zoo ernstig, zoo anders dan de gewone hofmakers, dat ik dacht — nu, ik vergistte me, dat bleek. 't Was op een bal bij den minister; hij had zich reeds twee dagen vooruit van een paar dansen, de eerste wals was er nog wel bij, verzekerd, maar op den avond zelf liet hij me zitten. Mijnheer verscheen eenvoudig niet en ik kon de anderen zien walsen."

„Jij arme muurbloem en was je erg teleurgesteld?"

„Dat kan je begrijpen en mooi boos ook. Te zien walsen zonder mee te doen. 't Was bar!"

„Nu ja, er zal zich nog wel een of andere dolende ridder voor een extra toertje over je ontfermd hebben, hé?" *Ik* heb je tenminste niet zien zitten; maar ik meen: had hij je ingepakt?"

„Daar hadt jij hem immers den tijd niet toe gelaten ....?"

Het ondeugende antwoord lokte als van zelf eene bestraffing uit, die het maar goed maakte, dat het eenzame laantje op dit morgenuur zeer eenzaam was.

„Een malle vent, die Wervelman," zei Leo daarna lachend, „een mengelmoes van de gekste tegenstrijdigheden. 'k Had het er een paar maanden geleden nog eens over met een neef van hem; die vertelde mij dat hij had aangevraagd zijn verloftijd te bekorten en dus nu al weer langer dan een jaar hoog en droog onder de zwartjes zat, terwijl hij zelf mij indertijd, eene van de laatste keeren dat ik hem op „de Witte" sprak, had gezegd, hoe hij er sterk over dacht niet naar Indië terug te keeren. En wil ik je nu eens jaloersch maken door van al mijne veroveringen te vertellen?" vroeg hij eenige oogenblikken later en streek met een ondeugend gezicht zijn knevel op.

Ida schudde haar hoofd. „Ik ben niet jaloersch." Zij hield op; voor een oogenblik vloog iets als eene vage twijfeling over haar gezicht, „althans," en toen straalden hare oogen weer plotseling in al hun gewonen, zorgeloozen glans: „Je zult er mij nooit reden toe geven, dat weet ik wel."

Leo lachte vroolijk. „Je bent een best wijfje, dat weet ik. Maar zeg nu eens waar ge het liefst wil déjeuneeren, hier, in de stad, in de Champs Elysées? Kies, maar beslis, want ik begin het aardig aan mijne maag te merken, dat wij den ganschen morgen in de lucht zijn geweest"

II.

Het was vier maanden later. Ida van Oven had hare moeder tot op de stoep harer woning uitgelaten en keek in de tuinkamer teruggekeerd met een welbehagelijk glimlachje in het rond. Mama had wel gelijk gehad, toen zij daar straks nog eens de opmerking maakte, dat alles bij haar kind toch keurig en keurig was ingericht. De niet te groote suite met hare hooge ramen en hare stemmige, lichttemperende kleuren droeg, in de keus zoowel als in de schikking der meubelen, in elke ets aan den wand, en in elk sieraad in het rond blijk van een fijn beschaafden smaak, die zich over de vraag van kostbaarheid nergens had behoeven te bekreunen. De serre, waarin de achterste kamer eindigde, bevatte eene uitgezochte verzameling sierplanten, varens hunne breede, zware bladeren heenbuigend over de sierlijk geplooide cache-pots en slingerplanten opklimmend en heenkronkelend langs elk steunseltje op haren weg. Ida liep, zachtjes neuriënd de weggeschoven glazen deuren door en den tuin in. Het was een warme dag in het laatst van Augustus en zij bewonderde hare moeder, die den moed had in zulk weer bezoeken te gaan afleggen, maar het was toch wel zoo aangenaam zich neer te vleien in het lommerrijke prieël achter in den tuin, waar de gemakkelijke manden stoeltjes, sierlijk met veelkleurige stof bekleed zoo verleidelijk tot rusten en niets doen uitnoodigden. Hè, wat was het warm en wat was zij lui! Zij liet haar hoofd rusten tegen de leuning van haar stoel en keek droomerig naar boven, naar het dichte groene bladerdak, waardoor de zon niet kon heendringen, maar waar tusschen zij toch eene eigenaardige speling van beweeg-

lijk licht en schaduw teweeg bracht. Het was stil om haar heen; in een tuin in de buurt waren eenige kinderen aan het zingen en nu en dan als de melodie wat hoog ging, drong een brokstuk van de heldendaden van Piet Hein half verstaanbaar tot haar door; in de verte rolde van tijd tot tijd een rijtuig voorbij, maar om haar heen gonsden alleen bijen en muggen in de stille zomerlucht. Er lag een glimlach om Ida's mond terwijl zij aan het bezoek van hare moeder dacht. Die goede mama, wat was zij toch altijd bezorgd. Hoe zelden trof zij Ida alleen zonder eene dringende vraag of alles goed ging en hoe ernstig, hoe angstig bijna had nog daar straks haar gelaat gestaan, toen zij haar kind vroeg of zij gelukkig was. Ida had er om moeten lachen, toen zoo goed als nu. Kon mama zelve dan niet dagelijks opmerken hoe volkomen toestemmend zij die vraag kon beantwoorden? O ja, zij was nog al eens alleen, mama had er niet met zulk een benauwd gezicht en zoo bedektelijk op behoeven te doelen, haar man had het druk in de administratieve betrekking aan een der ministeriën, die hij in afwachting van iets beters waarnam, maar zij had als vrouw des huizes ook het hare te doen en er was des te meer genot in het samenzijn dat telkens door zulk eene korte scheiding werd afgebroken. 'k Had nooit gedacht dat mama iets tobberigs in haar aard had," peinsde Ida verbaasd, als ik weer naar Indië schrijf, moet ik toch eens aan Suze vragen of zij in hare brieven ook wel eens zoo iets opmerkt. Nu, mama mag vragen zoo vaak en zoo veel zij wil, ik kan haar gelukkig geheel geruststellen!"

En toen dwaalden hare gedachten van hare moeder naar haar huwelijk. Zij dacht aan haar man, ook aan de kleine gebreken en hebbelijkheden, die zij sinds hun trouwen bij hem ontdekt had, het waren er zeker niet meer, dan hij, indien hij het had willen bekennen, het ook bij haar wel had gedaan en zij deed het met de echte, innige liefde, die in den tijd van onafgebroken samenzijn hare verliefdheid had vervangen. Ja, Ida was volkomen gelukkig, misschien iets ernstiger dan vroeger omdat de nieuwe levenservaring, het gevoel van verantwoordelijkheid, van hare waardigheid als vrouw des huizes hare zorgeloosheid onwillekeurig eenigszins hadden getemperd, maar daardoor juist ook in staat dieper te voelen en hooger te waardeeren het geluk dat haar onverstoorbaar scheen. Zij genoot het ieder uur, ook zooals zij daar zat te droomen en zij schudde zich eindelijk met een vroolijk lachje wakker uit haar gemijmer; kom, zij zou haar handwerk eens gaan halen, 't was toch al te erg zoo'n geheelen middag niets uit te voeren.

Terwijl zij langzaam den tuin weer doordrentelde, viel haar oog op een bloemperk, waarin de laatste rozen van het jaargetij nog in geurige pracht prijkten. Ida bleef er naar staan kijken; dicht naar haar toegewend hing eene zware, donkerroode bloem, geheel ontplooid en een geurige gloed van warm rood licht scheen diep uit haar midden naar alle kanten heen te stralen. „Wat ben jij mooi," zei zij bewonderend en trok voorzichtig de bloem naar zich toe. Daar vielen de lichte bladertjes, die nog slechts met de kracht van een enkel vezeltje werden vastgehouden uit elkander en in Ida's

hand bleef slechts het onoogelijke, groene botteltje over. „Dat 's jammer," zij sloeg een meewarigen blik naar den grond, bezaaid met de overblijfselen van wat zooeven nog zulk een mooi geheel was geweest, „dat 's jammer" en een wonderlijk gevoel van weemoed over eene schoonheid, die zij had verstoord, deed haar een oogenblik stilstaan. Zij keek eens naar de andere rozen, maar zonder ze aan te raken, zij keek nog eens naar de geurige bladertjes op den grond en toen lachte zij zichzelf hartelijk uit: zij zou Leo als hij straks thuiskwam eens vertellen hoe sentimenteel zij had staan zuchten over eene ontbladerde roos.

In de achterkamer waar haar keurig werkmandje vol kostbare prulletjes op een zijtafeltje stond, lagen twee brieven. De postbode was blijkbaar voorbijgegaan, terwijl Ida in den tuin was en de dienstbode had ze daar neergelegd. Ida greep er gretig naar, beiden aan haar adres, heerlijk. De een van Betsy haar gewezen bruidsmeisje, dat dwaze kind, op wien zou zij nu weer verliefd zijn, de ander.... „Wat eene hand, die ken ik niet," zeide zij hardop terwijl zij het adres bekeek. „En hier uit de stad. Zeker een bedelbrief."

Ida ontving graag brieven en om er alles van te genieten liep zij met de twee enveloppen in hare hand naar het priëel terug, de werkmand werd op het tuintafeltje gezet, het lage stoeltje zoo gemakkelijk mogelijk nog wat omgeschoven en zij begon te lezen. Eerst den brief van Anna natuurlijk, och ja, het was juist zooals zij zich had voorgesteld, ellenlange ontboezemingen over iemand aan wien zij een week geleden nog nimmer had gedacht en die over veertien dagen misschien alweer zou zijn vergeten. Ida had er tot nu toe altijd om moeten lachen, maar ditmaal ergerde het haar eenigszins; die Betsy was toch erg onbeduidend met hare aanhoudend afwisselende verrukking. Hoe kinderachtig was dat spelen met een gevoel, dat zij toch eigenlijk niet eens kende. En zou zij het op deze manier wel ooit leeren kennen ook? Zou zij wel ooit in staat zijn eene ware, groote liefde te gaan opvatten, iets van de heerlijkheid te ervaren van dat gevoel dat haar hart voor Leo deed kloppen? Moest zij haar niet beklagen, als.... wacht, daar lag die andere brief nog. Ida bekeek hem nog eens goed, het was eene smalle langwerpige enveloppe, grof en eenigszins beduimeld; het adres bovenaan in de hoogte begonnen met letters waarom heen hier en daar eene kleine regenbui van inktspatjes scheen te zijn neergedaald was echter zeer nadrukkelijk aan haar en Ida brak hem nieuwsgierig open: wat zou die brief wel te zeggen hebben?

Hij was slecht geschreven en nog slechter gespeld, maar duidelijk, o zoo duidelijk was wat hij te zeggen had. Hij sprak van eene deelneming, die waarschuwen wilde tegen vertrouwen, dat werd misbruikt, van eene ergernis, die zich moest uiten al dwong ook een samenloop van omstandigheden tot deze geheimzinnige manier van handelen, hij doelde op eene ontmoeting nog dezen zelfden avond en hij sprak van tijd en plaats waar de bedrogen vrouw zich kon vergewissen of het onnoodig was geweest haar te waarschuwen.

Ida keek eerst naar de onderteekening, die er niet was, toen zij reeds te veel had gelezen om te kunnen ophouden. Zij werd bleek en koud; het

zonnige landschap en de geurige bloemenpracht verdwenen voor hare oogen, maar zij las tot het einde toe en toen zij alles had begrepen bleef zij onbewegelijk zitten, den brief nog in hare hand geklemd, verschrikt alsof uit die blauwe lucht daar omhoog plotseling een knetterende donderslag had weerklonken, versuft, half onbewust van wat er bij haar omging. Plotseling echter sprong zij op en wierp den brief ver van zich. Logen en bedrog immers, anders niet! Een ongeteekende brief! Zij moest zich schamen dat zij hem gelezen had, och, zij had dat vergeten daar straks in hare plotselinge ontzetting, maar zij herinnerde het zich nu tot hare beschaming, tot Leo's rechtvaardiging was het immers niet eens noodig, zoo handelde nooit wie „het goed meende," zooals de brief ten slotte zei.

Zij ging weer zitten, zij was bedaard, de noodelooze schrik was voorbij, maar zij keek toch met een droevigen blik naar het papier dat verfrommeld op de tafel lag. Neen, het was niet waar, wat daarin werd beweerd, zij twijfelde geen oogenblik, maar toch, hoe graag had zij dien brief niet ontvangen. Die brief, hij had haar zulke vreeselijke dingen laten zien, dingen die niet waar waren Goddank, maar die het toch hadden kunnen zijn. Dat had zij eigenlijk tot nu toe nooit recht begrepen of liever, daarover had zij nooit gedacht. Toen zij in die dagen in Parijs een blik kreeg in het boulevardleven daar had zij gehuiverd, maar het was haar toch altijd geweest alsof die wereld zoover, zoo eindeloos ver van haar afstond, thans scheen het haar met een plotselingen angst alsof dat alles leefde ook in hare onmiddellijke nabijheid, alsof ook haar bestaan en dat van allen in hare omgeving zich voortbewoog langs een glibberig, hellend pad. Wie was er of neen, zij wilde den naam niet weten, die kwam er niet op aan, maar er was dus iemand, die het mogelijk dacht gehoor te vinden, als hij haar echtgenoot op die wijze bekladde, iemand, die zoo weinig hoog dacht van haar om te durven gelooven dat een ongeteekende brief voldoende zou zijn om haar vertrouwen te veranderen in argwaan, iemand die onrust en angst had willen brengen in hun gelukkig samenzijn. De toeleg was niet gelukt, maar och, het was toch zoo wreed, zoo wreed!

Daar kwam Leo thuis; zij hoorde zijn voetstap in de kamer, hij kwam den tuin in en riep haar. Hij was gewoon dat zij hem tegemoet kwam loopen met eene vroolijke begroeting, hij zag haar licht zomerkleedje heenschemeren tusschen de heesters door, maar zij bewoog zich niet.

„Slaap je," vroeg hij lachend, toen hij dicht bij haar was, „dat je mij niet hoort aankomen."

Zij wendde haar gezichtje naar hem toe en hij ontstelde: „lieve kind, ben je niet wel."

„Ik ben zoo geschrikt," zei zij fluisterend. Eene rilling ging haar door de leden, maar zij had zelfs in hare gedachten nog nooit iets voor hem verborgen, zij wilde het ook nu niet doen. „Hier," zij greep den brief, die nog op de tafel lag: „ik deed verkeerd hem te lezen, dat weet ik wel, maar nu het gebeurd is, is het beter dat jij het ook doet."

Leo keek verbaasd van haar naar het papier. „Een brief. En heeft die je zoo doen schrikken?" Hij stond naast Ida, maar toen hij eenige woorden gelezen had, wendde hij zich af en deed een paar schreden terzijde zoodat hij aan den ingang van het priëel stond met den rug naar haar toe gewend.

Het was slecht schrift en het duurde blijkbaar vrij lang éér hij het had ontcijferd. Langzaam trok hij terwijl de punten van zijn knevel tusschen zijne lippen en beet er op; er kwam eene vale kleur op zijn gelaat maar eindelijk, hij moest den brief stellig tweemaal hebben doorgelezen, dacht Ida, eindelijk wendde hij zich weder om. Zijne oogen ontmoetten de haren en zij sprong op: „ik geloof er niets van, dat begrijp je toch wel," riep zij haastig, terwijl zij hare armen om zijn hals sloeg. De begroeting, waarop hij daar straks te vergeefs had gewacht, werd hem plotseling onstuimig geschonken en toen nog tegen hem aanleunend, barstte zij in een zenuwachtig snikken uit: „ik ben zoo geschrikt," herhaalde zij schreiend.

Het was slecht schrift en het duurde blijkbaar vrij lang éér hij het had ontcijferd.

Leo boog zich neder over het blonde hoofdje, dat nauwelijks zijn schouder kon bereiken en was onder het lezen zijn gelaat bleek geworden van ontroering, thans vloog een blos hem naar de wangen, terwijl hij haar met teedere woordjes en liefkoozingen trachtte te troosten en tot bedaren te brengen. Er was immers geene enkele reden om zoo bedroefd te zijn.

Nu ja, een of andere kwaadwillige had haar, hem waarschijnlijk ook, pijn willen doen, maar hij had buiten hare vertrouwende liefde gerekend, zij moest haar best doen te vergeten wat zij, zooals zij zelf zeide, liever maar niet eens had moeten lezen, kom, zij zouden samen naar binnen gaan en hij zou den brief verbranden, opdat zelfs het zien van dat papier vol laster hen niet meer hinderen zou. Hij troonde haar zachtjes mede en toen hij haar wees hoe een klein hoopje zwarte asch op zijn aschbakje alles was, wat er van haar schrik overbleef, glimlachte zij hem al weer toe, schoon hare lippen nog beefden. Neen, zij zou niet meer aan dien brief denken, dat be-

loofde zij hem stellig. Hij was niet boos geweest op haar, geen oogenblik, hoe kon zij het vreezen? Zij had een toornigen gloed in zijn oogen gezien, zeker, maar kon haar dat verwonderen, kon zij niet begrijpen dat het bloed van een man moest opbruisen van woede tegen dengeen, die zoo iets durfde beweren niet alleen, maar daarmede het gemoed van zijne vrouw trachtte te besmetten? Zij begreep het volkomen, neen, neen, zij wilde op dit oogenblik zelfs geene betuiging van liefde of trouw van hem hooren, het zou immers wezen alsof er ook maar een greintje argwaan was blijven hangen, dat hij moest verjagen. „Ik geloof, dat ik nu eerst weet, wat eigenlijk vertrouwen is," zei zij, terwijl zij hare beide handen in de zijnen lag, „Leo, ik vertrouw mijn man geheel."

Hare onschuldige oogen zochten de zijnen, als om hem daarin de bevestiging harer woorden te doen lezen. Even zag hij haar aan en toen greep hij onstuimig haar hoofd in zijne handen en kuste haar op het voorhoofd. Hij wist zelf niet wat hem overkwam, een wonderlijk gevoel van beklemming, een gevoel van schroomvalligheid, van angst bijna, maakte zich van hem meester, hij *kon* zijne vrouw niet blijven aanzien.

„Willen wij van avond naar Scheveningen gaan?" vroeg hij een paar uur later, terwijl zij aan tafel zaten.

„Ja, graag." Ida's oogen straalden alweer bij de gedachte aan de aantrekkelijke ontspanning, „maar ik dacht dat je eene vergadering had van avond."

„Eene vergadering nu juist niet." Leo doopte de noot, die hij gepeld had, in zijn glas en at haar met blijkbaren smaak op. „Ik had nog wat te schrijven op het bureau en dat wilde ik vanavond gaan doen, zooals ik je van morgen zei, maar dat moet dan maar blijven liggen. We mogen waarlijk beiden wel eene opfrissching hebben voor den schrik, bovendien wij moeten het waarnemen, iedere avond wordt er één en het zal nu nog zoo heerlijk zijn aan het strand met deze warmte."

„Ja, dat zal het zeker, heerlijk," en toen werd Ida boos op zichzelf, mengde zich in hare ingenomenheid waarlijk de gedachte, dat dit voorstel van Leo op nieuw bewees hoe die brief van daar straks enkel logen en bedrog was. Om dat te weten had zij immers geen enkel bewijs noodig.

„Maar dan moet je eerst een beetje gaan rusten," zei haar man, die haar zenuwachtig op hare lippen zag bijten. „Je ziet zoo bleek, als mama ons misschien aan het Kurhaus zag, zou zij zeker denken dat wij getwist hadden."

Zij lachten beiden en terwijl Ida naar hare kamer ging, liep Leo met eene sigarette in den mond en een Fransch romannetje onder den arm den tuin in en zocht het priëel op, waarin hij Ida dien morgen gevonden had.

Hij had gemeend wat te lezen, wat te soezen misschien, maar schoon het voor het eerste te donker was, tot het laatste kwam hij niet. In een gemakkelijken stoel achterover geleund, staarde hij met wijdgeopende oogen den tuin in en beet nijdig op zijne sigarette. „Als ik toch denken kon, wie mij dat koopje leverde," bromde hij binnensmonds. Hij keek naar boven, naar de kamer waar zijne vrouw was: „als Ida dien brief eens had achtergehouden,

hoe leelijk was ik er dan ingeloopen. Gelukkig kent zij geene achterdocht, zij is zoo onschuldig ...."

Daar overviel hem weer datzelfde gevoel dat hij reeds meer had ondervonden dien dag en hij schoof met eene mengeling van wrevel en onbehagen op zijn stoel heen en weer. Wat was dat toch? Hij had zich eigenlijk nog nooit geschaamd, omdat in zijn lichtzinnig leven voor gevoel van plicht of verantwoordelijkheid geene plaats was geweest, en hij begreep het gevoel niet dat hem thans in de eenzaamheid op nieuw het bloed naar de wangen joeg. Hij had gedaan, nu ja, wat immers alle jonge menschen van zijn stand doen als zij het betalen kunnen, allen althans die geen saaie pieten of fijne huichelaars zijn. Dat Ida dat niet begreep, dat zij van zoo iets niet wist .... Hij sprong ongeduldig op: het gebeurde niet dikwijls dat hij zichzelf niet overreden kon om goed te keuren wat hij had gedaan.

.... terwijl Ida naar hare kamer ging, liep Leo met eene sigarette in den mond en een fransch romannetje onder den arm den tuin in.

Misschien .... hij was nu een getrouwd man .... als hij zich eens .... bah, wat een gezanik en dat alleen door dien brief.... Daar riep Ida. Ja, hij zat nog in den tuin, was zij waarlijk al weer beneden?" Nu, hij zou zich gauw gaan gereed maken en zij zou zien, in een oogenblik was hij klaar, om er samen op uit te gaan.

Een uur later zaten Leo en Ida met eenige bekenden op het terras te Scheveningen. Leo was stil. „'t is te warm om veel te praten," had hij daar straks aan eene der dames verzekerd, die hem er plagend om had uitgelachen, maar zijne vrouw praatte en lachte zoo luchtig en zorgeloos alsof die schitterende wereld vol licht en muziek, waarin zij naar binnen keken, waarlijk een getrouw beeld van het leven was.

Zij is alles vergeten, dacht haar man met een zucht van verlichting, maar hij bedroog zich; midden in den nacht ontwaakte hij door een benauwden kreet. „Ida, wat scheelt er aan?" vroeg hij bezorgd.

Zij greep hem bij den arm: „die brief, o die brief," riep zij angstig en toen zag zij hem aan en zuchtte diep: „och Leo! 't is niets, ik droomde, het is al voorbij."

„En hoe zou je het vinden, om in Friesland of Groningen te gaan wonen," vroeg Leo den volgenden morgen aan de koffie, nadat hij een poosje zwijgend tegenover zijne vrouw had gezeten.

Ida's gezichtje betrok. „Hé Leo, den Haag uitgaan en dan daar heel naar het noorden, dat lijkt me niets prettig."

„Mij eigenlijk ook niet," stemde hij peinzend toe, maar weet je, er zijn daar twee griffiers-betrekkingen open, als ik er werk van maak heb ik veel kans, hoorde ik van morgen, en..."

„Maar waarom zou jij dat eigenlijk doen?"

Hij zag haar aan; ditmaal gevoelde hij geene behoefte zijne oogen neer te slaan of af te wenden.

„Omdat ik geloof dat dat het beste zou wezen," zei hij ernstig.

Zij dacht aan bevordering in zijne carrière.

„O juist, dan is de kans om later hier, ergens in Holland eene rechterlijke betrekking te krijgen des te grooter, hè? Nu, maar dan vind ik het ook alweer zoo erg niet. Ik heb wel eens gehoord dat de menschen daar zoo bijzonder gezellig en prettig onder elkaar zijn. En als het dan voor tijdelijk was! Wie weet hoe het meeviel."

„Dus je hebt er niet tegen, dat ik er werk van maak?"

„In 't minst niet. 'k Hoop dat ik je gauw zal kunnen feliciteeren, mijnheer de griffier." En toen keek zij eens lachend de suite rond: verhuizen, dat zou eene nieuwe beleving zijn, lieve hemel, wat een oppak! Wel, Lou zou hare zuster wel willen helpen en de Gruijter en Co waren er ook nog. „Kom, 't wordt tijd om te gaan opruimen, 't is al laat."

Hij greep haar vast, terwijl zij langs hem heen liep en een kwartier lang bleven zij stoeien en schertsen. Toen liep zij met hem de gang door om hem uit te laten. Aan de deur bleef zij staan tot Leo de zijstraat moest inslaan, maar hij keek niet meer om. Zoo verdiept in zijne solicitatieplannen, zei zij bij zich zelf en ging naar binnen.

Vier weken later ontving Leo eene benoeming tot griffier in eene provinciestad in het noorden en schoon Ida opzag tegen de scheiding van ouders en vrienden, schoon de saaie stilte van een afgelegen, klein stadje niets aantrekkelijks voor haar had, zij ontving met een vroolijk gezicht de gelukwenschen van allen om haar heen. Leo, was er immers zoo blij mee, het was goed voor zijne bevordering en ook, zij ergerde zich over zichzelf, want zij wist maar al te goed dat zoo iets niet in haar zou zijn opgekomen vóór de ontvangst van dien lasterlijken brief, maar de gedachte was er, eer zij haar had kunnen terugdringen: en ook: het was een nieuw bewijs, al had zij dat in de verste verte niet noodig, dat niets bijzonders haar man in den Haag bond.

(Wordt vervolgd.)

OPROER AAN BOORD.

DOOR

CYRIEL BUYSSE.

Opnieuw, dien avond, gelijk 't diner ging aanvang nemen, woeling en geharrewar op 't tusschendek, juist vóór de openstaande buitendeur der voorzaal van 't salon! ....

't Is een der groote gebreken van die oude transatlantische stoombooten — en onder de oude begrijpt men reeds deze die vóór een tiental jaren gebouwd werden — dusdanig ingericht te zijn, dat het salon van eerste klas, hoe genoeglijk en hoe prachtig ook, de ontzaglijk onaangename eigenschap oplevert, gelijkvloers, langs bakboord en stuurboord, door twee, schier altijd openstaande deuren, met een gedeelte — en het slechtste — van het tusschendek gemeenschap te hebben. Het is, voor de zóó slecht gevoede en zóó walgelijk gelogeerde ellendigen van derde klas, een soort van instinctmatige en onweerstaanbare attractie, zich elken dag, vooal omtrent het uur der maaltijden, langs de ronde venstertjes heen en vóór die beide open deuren van den „*companion*" 1) te komen scharen. Zij blijven er praten en lachen, zij rooken er pijpen en drinken er bier, zij kijken met hunkerende oogen naar de rijkgetooide tafels, zij vinden ik weet niet welk bitter of aanprikkelend genot in die nabijheid, in die onmiddellijke aanraking met eene weelde, waarin zij nimmer kunnen mededeelen, en die, in den grond, niets anders dan afgunst en nijd bij hun kan verwekken. En 't is, als of de vage vrees, dat in dien toestand een gevaar ligt, het beheer der stoomvaart-maatschappijen verontrustte: een artikel toch van inwendige orde verbiedt den reizigers van derde klas, langs de vensters en de deuren des salons in groepen te vergaderen. Dit artikel wordt echter niet nauwkeurig nageleefd; en 't is gewoonlijk eerst nadat er wanorde ontstaan is, dat men, met ruwheid dan, het reglement toepast.

*
* *

Wat was er nu gebeurd!

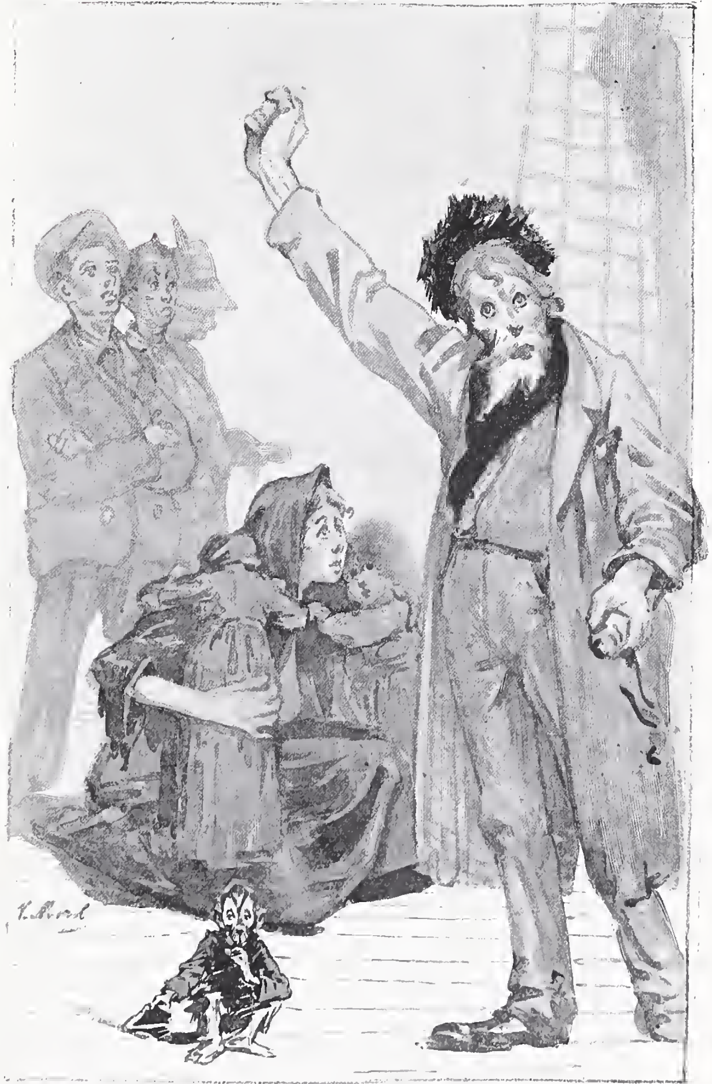
Ik had mijn plaats in het salon verlaten en was, met een aantal andere nieuwsgierigen van eerste klas, in de voorzaal verschenen. Ik drong door de menigte heen en ziehier wat ik, op den voorrang geraakt, zag en hoorde.

Op den drempel der openstaande *companiondeur*, half binnen, half buiten, en zich, als gold het een bezitneming, sterk met de eene hand aan het lijst-

---

1) Voorzaal.

werk vasthoudend, terwijl hij, met de andere, hevige gebaren maakte, was een blijkbaar opgewonden man driftig aan het redekavelen. Hij was tamelijk lang van gestalte, mager, zeer slordig gekleed, bleekros van haar, met een beenderig, ongeschoren aangezicht en zeer bleekblauwe, ronde, heldere, diep in hun holten weggestoken oogen; een dier figuren, onder bijna alle volken dezelfde en die, als behoorden zij tot een afzonderlijk ras, in hun gansche trekken en voorkomen de stempel hunner erfelijke armoede en vernedering schijnen te dragen. Naast hem, maar een paar stappen achteruit, op 't tusschendek, hield zich, midden een talrijk, ontdaan en neerslachtig kroost, een vrouw, vermoedelijk de zijne: een bleek, rampzalig, in lompen gekleed schepsel, met geelachtig haar en kleine, zieke, halfgesloten oogjes; en rond de groep woelde en krielde het gewoon, vuil en luidruchtig janhagel van derde klas, terwijl, bij middel van een tamelijk lang stalen kettingje door den man vastgehouden, een klein, grauw aapje huppelde en rondliep. Het was een gedresseerd aapje, in kwakzalver gekleed, met een zeer vuil geworden, rood, groen en zwart geruit rokje, hetwelk zijn staartje in trompet langs achter oplichtte, en met een Schotsche pet op zijn kopje, bij middel van een lederen riempje onder de kin vastgemaakt. Twee kleine meisjes, op den drempel

....terwijl hij, met de andere, hevige gebaren maakte.

neergezeten, gaven hem koekjes en noten. Het grabbelde die uit haar handjes, bekeek haar met zijn ronde, schrandere oogjes en, na elke gift, zijn beperkte wandeling hernemend, liet het een heel, heel fijn gepiep van tevredenheid hooren en hief het met de hand zijn petje op, als een wel opgevoede knaap, om te groeten en te danken. Het wekte de algemeene belangstelling op; een ieder dacht in den beginne dat het ter wille van het aapje was, dat de man zich zoo opgewonden toonde.

* * *

Zoo was het echter niet. Deze, tot wien de man zóó driftig 't woord stuurde, was een der *stewards* van het schip. Doch wat hij zei kon ik in den eerste niet begrijpen. Hij sprak op een vlugge, stotterende wijze en met schitterende oogen, het afschuwelijkst onverstaanbaar Duitsch patois, dat ik ooit gehoord heb. Enkel een volzin, met een soort van kwaadaardige emphasis herhaald, „*wir sind auch keine Schweine! wir sind auch keine Schweine!*" klonk scherp en duidelijk, en telkenmale wendde hij zich, verontwaardigd, tot zijn vrouw en zijne kleinen om, als om zich zelven en de aanschouwers te overtuigen dat zij inderdaad geen zwijnen waren; terwijl de kleine, rustelooze aap, fijn piepend, aan zijn kettingje trok, of, werktuigelijk, met een air van superioriteit, zijn Schotsche pet afnam, wel overtuigd, hij, dat hij voor geen zwijn zou doorgaan. De scheepsbediende nochtans, een kleine zwarte, met een bleek gelaat, bleef zoo kalm mogelijk, poogde den man te doen bedaren, herhaalde hem, dat hij geduld zou hebben tot de „*chief-steward* 1) van het schip, bij wien hij zijne klacht zou indienen en die over de zaak beslissen kon, verscheen; en hij spande enkel al zijn krachten in om den landverhuizer en zijn familie met het omringend gepeupel zachtjes achteruit te drijven, terwijl de voorzaal des salons zich meer en meer oppropte met eerste klas passagiers van beide geslachten, die het spektakel uitgelokt had en interesseerde.

Eindelijk werd het klaar wat den man schortte en wat hij zoo dringend begeerde. Een der reizigers verstond het zonderling dialect dat hij sprak, en, voor dezen, legde hij nu zijn grieven bloot. Hij maakte bitter zijn beklag over het slecht voedsel dat men hun in derde klas te eten gaf. Het vleesch was bedorven, de soep was gelijk water, de aardappelen stonken, een zwijn zou van het brood niet gewild hebben. Hij, zijn vrouw en zijn kinderen konden van zulk een walgelijk voedsel niet leven, want, hij herhaalde het, zij waren geene zwijnen. Zijn diepe, bleeke oogen fonkelden nu op den vreemdeling, die hem aanhoorde; hij bekrachtigde, door een zenuwachtig gebaar van de hand, elke klacht, elke bevestiging. En ieder zijner woorden vond een weêrklank onder de saâmgeperste groep zijner makkers van het tusschendek, elke nieuwe beschuldiging tegen de stoomvaartmaatschappij of tegen de bedienden

---

1) Maître-d'hôtel. Huishofmeester.

van het schip, werd door een aangroeiend gemor van misnoegdheid en van opstand versterkt.

Alsdan, meer en meer opgehitst, haalde de man zijn laatste en grootste grief aan. Hij wist, van vóór hij vertrok, dat het voedsel in derde klas niet eetbaar was en dat de stoomvaartlijnen op de schandelijkste wijze haar reizigers van 't tusschendek uitbuiten. Ook had hij daartegen zijn voorzorgen genomen: in een zijner koffers staken worsten, kaas, boter, allerlei lekkere spijzen, die voor hen de afkeerige keuken van 't schip zouden vergoeden. En juist dienaangaande ontstond zijn groote verontwaardiging: die koffer was met al de anderen in het scheepsruim neergelaten, en nu konden zij er niet meer aan geraken; men weigerde halsstarrig het ruim voor hem te openen, en al dat lekker voedsel lag daar in dien koffer te bederven, terwijl hij, zijn vrouw en zijne kinderen van honger stierven in het tusschendek. Sinds drie dagen zat hij rusteloos, met vragen en smeekingen, al de bedienden van het schip op den nek, niemand wilde hem aanhooren; en nu had hij besloten er een einde aan te maken: hij wilde den kapitein spreken, om hem rechtstreeks te vragen of hij het gedoogen zou, dat een arme landverhuizer met een talrijke familie in zijn schip van honger bezweek, terwijl het voedsel, dat hem toebehoorde en dat hen allen zou opbeuren, te rotten lag.

De landverhuizer had zichzelven meer en meer opgewonden naarmate hij deze geschiedenis opnieuw vertelde, en nu steeg ook een gemurmel van sympathie en medelijden, onder de kiesche passagiers van eerste klas op, terwijl de steeds op een driftiger toon herhaalde woorden van den klager, „*wir sind auch keine Schweine! wir sind auch keine Schweine!*" onder het op elkaar geperst gepeupel van het tusschendek, een soort van solidaire siddering en opschudding te weeg brachten. Neen neen, zij waren geene zwijnen, al werden zij als dusdanigen behandeld! Waarom gooide men de overschotten der tafels van eerste en tweede klas in de zee, in plaats van ze aan de ongelukkigen van 't tusschendek uit te deelen? Waarom was het den tot liefdadigheid gestemde reizigers van eerste en tweede klas verboden om het even welk voedsel, al ware het ook maar een noot of een appel, in derde klas te dragen? Zij waren menschen gelijk die van eerste en tweede klas, zij hadden recht op een betere behandeling voor het geld dat zij betaalden. En zwarte wenkbrauwen fronsten zich samen in ontvleesde aangezichten; donkere oogen schoten vlammen; gevloekte vermaledijdingen klonken halfluid; een schielijke stilte was ontstaan en een gevoel van verwijdering, van hostiliteit verdeelde eensklaps de twee, eerst gelijkstemmig sympathiseerende groepen: de rijken en de armen, de gevoeden en de uitgehongerden, terwijl, in de opene plaats die hen van elkander scheidde, de aap, rondwandelend, zijn pet afnam en huppelde, zonder dat zijn drollige streken nog een lach op de verbleekte, ernstig geworden gezichten te weeg brachten.

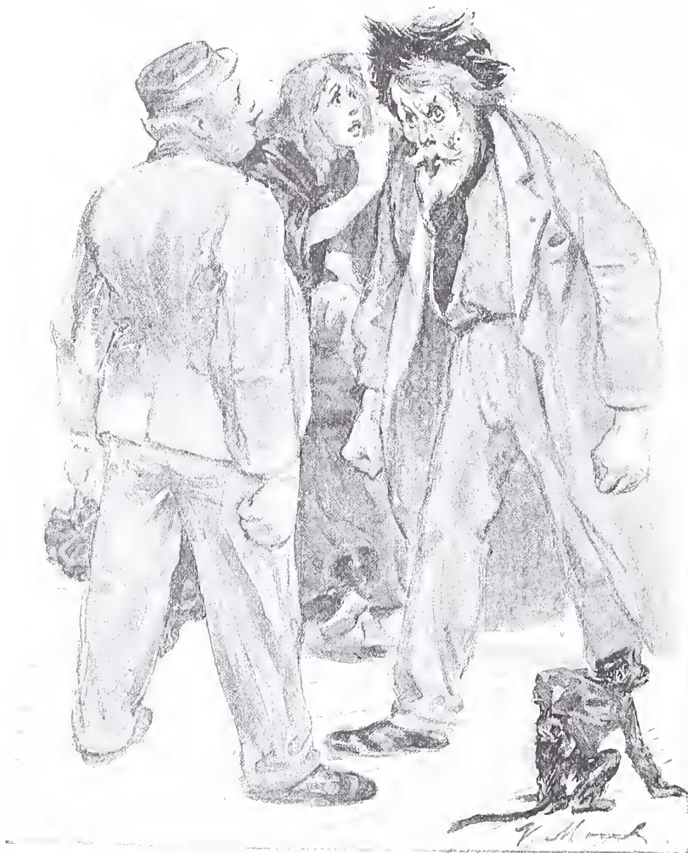
* * *

Plotseling greep een bousculade plaats, de salon-passagiers stoven uit elkaar, en een man, een dikke grijze, met twee zilveren bandjes om zijn pet, de maître-d'hôtel van het schip, kwam dwars door den „*companion*" gesprongen en stond in een oogwenk vóór den landverhuizer met zijn aapje.

„Wat is dat hier! wat scheelt er!" schreewde hij haastig, in 't Engelsch. En, brutaal, zonder naar het antwoord te wachten, stiet hij den man ruw achteruit, schopte naar den aap, die scherp schaterend wegsprong, nam diens plaats in op den drempel, dreigend, met fonkelende oogen herhalend:

„Wat scheelt er? wat wilt ge? *Ik* ben hier de baas!"

Er ontstond een oogenblik volkomen en stomme verslagenheid. De landverhuizer was waggelend, met zijn gëaffoleerde aapje, tegen de stuurboord regeling gevallen en gedurende eenige stonden, omringd van zijn schreiende familieleden en van het schielijk geterroriseerde en achteruitgedeinsde janhagel uit het tusschendek, bleef hij daar, zoo geel als was geworden, als het ware gevoel — en — machteloos rusten, zonder nog een woord, een klacht, een vermaledijding te uiten. De scherpe oostenwind blies in de schaarsche gele haren, die van onder zijne groote haren pet uitkwamen; zijn ontkleurde lippen sidderden geweldig; zijn oogen waren vergroot, nog verdiept in hun holten, verdonkerd.

« Wat is dat hier! wat scheelt er! »

En plots richtte hij zich weder op en naderde, 't gelaat veranderd, tot den dikken *chief-steward*. Zijn vrouw en zijn kinderen volgden hem smeekend, de kleine aap stapte met draaiende oogen naast hem, in zijn kettingje vastgehouden. De achteruitgeweken schaar der landverhuizers sloot zich weerom nauwer toe.

„Mijn eten wil ik hebben! het eten dat in mijnen koffer ligt te rotten!" huilde eenklaps den man. En, werktuigelijk, nog een stap vooruittredend,

vatte hij opnieuw het lijstwerk der salondeur vast en hield er zich zenuwachtig aan geklemd.

„*Hands off!*” riep de *chief-steward*, ruw op de vuist des landverhuizers slaande.

De man trok zijn hand weg, maar ’t was als wist hij niet meer wat hij deed, hij legde ze schier onmiddellijk op dezelfde plaats terug. Hij was nog verbleekt, gansch zijn lichaam sidderde en beefde.

„*Hands off!* zeg ik....” schreeuwde opnieuw de *chief-steward*, ditmaal, uit al zijn macht, met een slag zijner gesloten vuist, de vingeren van den landverhuizer tegen het hout der deur verplettend.

De man slaakte een kreet, wipte op, sprong achteruit, sprong weder toe, en schielijk, onkennelijk geworden, den hals uitgerekt, de oogen uit hun holten, het schuim op de lippen, de beide krampachtig gesloten vuisten in een dreigende, provoceerende houding achteruitgetrokken, stond hij neus aan neus met den tergenden scheepsbediende, die, ook schielijk verbleekt, op zijn beurt terzijde week.

De man, buiten zich zelven, zonder acht te geven op zijn thans luid schreiende vrouw en kinderen, schreed over den drempel, stapte de voorzaal binnen, huilde zijn vijand in het aangezicht:

„Raak me niet meer, of u zijt dood!”

Hij kon bijna niet spreken, zijn stem verkropte in zijn keel. Hij zuchtte luid en krachtig, onmachtig om door woorden zijn gevoelens uit te drukken. Hij sloeg zijn gespannen armen onophoudend en woest omhoog en naar den grond, tot grooten schrik van zijn aap, die, geschokt en gestooten, telkenmale grommend wegsprong en elke davering van ’t stalen kettingje, welk de man steeds krampachtig vasthield, met een hevige tegenschudding beantwoordde Maar de gefolterde landverhuizer had het bewustzijn zijner daden verloren; hij gehoorzaamde blindelings aan de bonzen van zijn kokend bloed, dat enkel nog slaakte naar wraak; hij vroeg nu om geen eten meer, zijn honger was verdwenen, een roodbrandend floers verduisterde zijn oogen, hij wilde iets anders, iets meer, hij wist niet wat, iets vreeselijks.

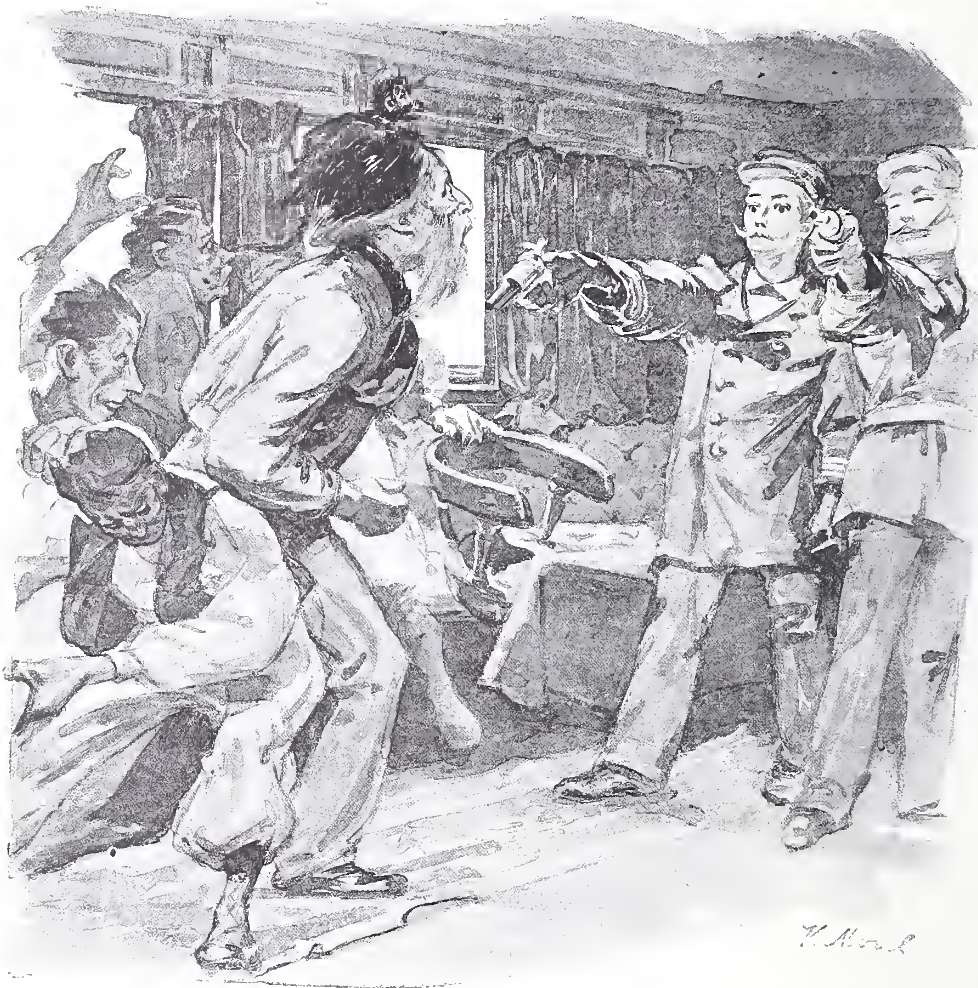
En plots, zonder dat hij zich kon rekenschap geven hoe zulks gebeurd was, stond hij, midden een onbeschrijfelijke verwarring, met een aantal zijner makkers op den drempel van ’t salon. Hij voelde zich beurtelings, door een onweerstaanbare macht, vooruit en achteruit, en rechts en links geduwd en gestooten; scherpe kreten, geschrei, vermaledijdingen klonken in zijn ooren; zijn vrouw en kleinen waren verdwenen; zijn aap, zot van schrik, was gillend op zijn schouders gesprongen; en, recht vóór hem, op een halven stap afstands, de groep der weggevluchte eerste klas passagiers beschermend, stonden nu twee mannen: de *chief-steward* en een ander klein blond, ongemeen gedetermineerd schijnend ventje, met vier gouden galons rond pet en mouwen, die in ieder hunner handen een geladen en op de muitelingen gepointeerden revolver hielden. Beiden waren zeer bleek, de oogen glinsterend, de lippen dicht gesloten. De genikkeleerde wapens blonken als juweelen in hun uitgestrekte handen.

„Achteruit!" riep eensklaps de kleine blonde. En hij duwde den loop van een zijner pistolen op de borst van den landverhuizer met zijn aapje.

Een kreet van afschuw wêergalmde, een plotsche stilte viel. Veertig uitgespalkte oogen staarden verwilderd naar den kapitein.

„Achteruit!" galmde deze opnieuw. Eén ..... twee.....

„Mijn koffer! mijn eten!" ik vraag niets dan mijn eten, voor mijn arme vrouw

En hij duwde den loop van een zijner pistolen....

en kinderen, kapitein! smeekte schielijk de man, met brekende stem, gevouwen handen en tranen in de oogen.

Een rilling liep door de aanschouwers; de smeekbede van den landverhuizer viel als een pijnlijke verzwakking op de krachtig opgehitste gemoederen der oproerlingen.

Maar een vlugge straal schoot uit het vastberaden oog des kleinen kapiteins.

Hij voelde zich gewonnen. Hij keek den rampzalige vlak in het aangezicht, zonder zijn gewapende handen te laten zinken, en zei:

„Hier kan ik u niet aanhooren. Achteruit! achteruit! wij zullen buiten daarover beslissen.

Langzaam, wanhopig en overwonnen, deinsde de man een paar schreden terug. Zijn makkers volgden hem, schielijk bedaard, zijn aap sprong van zijn schouders.

Hun opgewondenheid, had plaats gemaakt voor een neêrslachtigheid die vergrootte....

„Achteruit! achteruit!" herhaalden, naarmate vooruittredend, de kapitein en de *chief-steward*, met hun steeds gepointeerde wapens.

De achtersten waren reeds buiten, allen volgden met het getrappel eener kudde, de zijdeur werd gesloten.

* * *

Gedurende ruim een half uur liet men hen daar, in de koude en den wind, naar des kapiteins beslissing wachten. Hun opgewondenheid, heel en gansch gevallen, had plaats gemaakt voor een neêrslachtigheid die vergrootte, naarmate de tijd verliep. Enkelen, uit vrees voor straf, waren spoedig verdwenen; anderen, met wantrouwige blikken naar de ronde venstertjes van het salon, waar de verschrikte reizigers van eerste klas zich verscholen hadden, vertelden, op gedempten toon, de gebeurtenis aan hun makkers. De arme landverhuizer, oorzaak van het oproer, had zijn familieleden terug gevonden en wandelde, bleek en gejaagd, heen en weêr, met zijn aap nevens zich. Eindelijk werd de deur der voorzaal opnieuw geopend en een *steward* verscheen op den drempel, met de luid uitgesproken woorden:

„Morgen, om half negen, zal het ruim geopend worden. De tusschendekreizigers, die verlangen uit hun koffers iets te nemen, worden verzocht daar op het gesteld uur tegenwoordig te zijn. Om negen uur stipt zal het ruim weer gesloten worden.

Een dof en verward gemurmel steeg op, een zweem van opbeuring verscheen op de angstige, terneergedrukte aangezichten. Langzaam en onder elkander redekavelend gingen de groepen uiteen. De landverhuizer en zijn huisgezin trokken bleek, met opgestoken schouders, tusschen een dubbele rij nieuwsgierigen, terug naar hun hol in het tusschendek. Zij spraken geen woord en lieten, als verlamd, hun armen hangen, noch gansch ontsteld. Een der kleintjes, twee of drie jaar oud, welk een ouder zustertje bij de hand hield, schreide steeds in stilte. Alleen de aap, gerustgesteld, stapte deftig, op zijn achterpooten, met zijn rijkkleurig maar vuil, langs achter door zijnen staart opgelicht rokje naast de onderdrukte groep, en salueerde rechts en links, gelijk een *grand seigneur*, met zijne Schotsche pet, als om 't gezelschap te bedanken over den toch voldoenden uitslag der aangevangen onderhandelingen.

Al wie dat schouwspel bijwoonde schoot in een stillen lach, maar in 't salon, dien avond, is er geen entrain geweest.

New York, Februari 1893.

DE HOLLANDSCHE MEESTERS IN DEN LOUVRE.

DOOR

MAX ROOSES.

FRANS HALS.

Het portret van Nicolaas van Beresteyn.

Tot voor een tiental jaren lag in de lange Heerenstraat te Haarlem een hofje, gesticht in 1684 uit de nalatenschap van Nicolaas van Beresteyn, waar een twaalftal oude vrouwen van R. K. godsdienst een onderkomen vonden. In de regentenkamer van het hofje hingen vier schilderstukken van Frans Hals, het portret van den stichter en dat zijner vrouw, een familieportret waarop de twee zelfde personen, hunne zes kinderen en twee dienstmeiden waren afgebeeld, en eindelijk het portret van een meisje hunner familie, freule Emerentia van Beresteyn.

Elders plachten vorsten en adellijke heeren hunne praalgraven van marmer en brons in kerken op te richten, waar duizenden hunne eeretitels zouden lezen; veel bescheidener zorgde de Haarlemsche edelman er voor dat in dit stille vertrek, de luidjes, die hem een gerusten ouden dag verschuldigd waren, dankbaar de oogen konden opheffen naar de beeltenis van hem en van de zijnen. Zijn wensch zal wel geweest zijn in dit afgelegen plaatsje voor weinigen voort te leven.

Het lot heeft er anders over beschikt.

De schilder, die Nicolaas van Beresteyn conterfeitte bleef een paar eeuwen lang verloren in den grooten hoop der mislukte kunstenaars. Daar klaarde, een halve eeuw geleden, het halfdonker op dat zijne verdiensten verborgen hield; men leerde hem schatten als een der oorspronkelijkste meesters, die hier of elders het penseel hanteerden, en elk stuk dat zijn naam droeg werd naarstig opgezocht en duur betaald.

De Beresteyns in hun hofje wekten al spoedig de belangstelling op: er lag een waas van geheimzinnigheid over die stukken, waarvan ieder had gehoord en die weinigen hadden gezien, en de heeren regenten van het gesticht, die zoo lange jaren in rust en vrede geheerscht hadden, werden nu van velerlei zijden met vragen en aanbiedingen van kooplustigen bestormd. Zij weerstonden niet aan de bekoring. Eerst verliet het meisjesportret, het hoogst gewaardeerde kleinood uit den schrijn, het hofje en ging plaats nemen in het weidsche huis van Mathilde Rothschild te Francfort. Dit gebeurde in 1882. Drie jaar later verhuisden de drie andere stukken naar de zalen van den

Louvre. Zij waren voor eene aanzienlijke somme gelds verkocht. Uit de opbrengst der portretten werd het oude hofje geheel herbouwd. In de tegenwoordige regentenkamer hangen de kopijen der werken van Hals door P. Th. van Wyngaarde geschilderd. Nicolaas van Beresteyn en de zijnen deelden in de nieuw verworven onsterfelijkheid van hunnen conterfeiter, en evenals hij traden zij uit het schemerlicht eener plaatselijke bekendheid in het volle zonnelicht der wereldberoemdheid. Niet meer een dozijn oude vrouwtjes, in eene kamer met wit gekalkte muren, zien nu in allen eenvoud en eerbied naar de oorspronkelijke stukken op, maar wel de schaar, die dag aan dag voortschuift over den geboenden vloer van het koninklijke paleis aan de boorden der Seine.

De stukken kwamen nog al erg gehavend te Parijs aan; vooral de afzonderlijke portretten van man en vrouw zagen er weinig bekoorlijk uit. De hersteller heeft de onherstelbare kneuzingen, door tijd en onkunde toegebracht, niet geheel kunnen genezen, maar genietbaar zijn de werken nu toch geworden.

Het portret van Nicolaas van Beresteyn, het eenige waar wij ons hier mede bezighouden, is een kniestuk van natuurgrootte; de afgebeelde staat driekwart naar den toeschouwer gewend, de rechterhand op de heup; de linkerhand, die een zwarten breedgeranden hoed vasthoudt, rust op een tafel. Het gelaat is bruin van vel met rozenkleur op de wangen; het haar is van donkerder, de baard van lichter kastanjekleur; de knevel is borstelachtig omhoog gestreken. Een rijk bewerkte kanten kraag windt zijne geborduurde pluimachtige bekken als een lichten en lichtenden krans rond het stevige hoofd. Op de borst is over het zwarte kleed een dunne mantel geslagen, die met den linkerarm wordt vastgehouden; de zwarte damasten broek is met donkere figuren, de zwarte mouwen met gouden bloemen doorwerkt; de manchetten zijn omhoog geslagen, gesteven en doorschijnend. Het gelaat is goedig en vriendelijk: uit den glimlach, die de wenkbrauwen doet neerzakken op de versmalde oogen, die de hoeken van den mond achteruit trekt, de wangen bolt en er een plooitje in legt, spreekt een onbezorgde gemoedsstemming.

Het heele figuur ziet er zoo voornaam uit in zijn rijke kleedij, in zijne triomfantelijke houding, in de zwierigheid waarmede de mantel is omgeslagen en de hoed wordt vastgehouden, dat men het, op die algemeene trekken afgaande, even goed voor een werk van Van Dyck, den hofschilder, als van Hals, den burgermaler, zou kunnen houden. Maar er is iets in het figuur, dat al dadelijk aan een andere opvatting van het leven doet denken dan die welke den Vlaamschen conterfeiter lief was. De Antwerpsche schilder adelt zijne modellen, zelfs wanneer zij tot den burgerstand behooren en veredelt ze nog als zij voornaam zijn; men denke slechts aan de twee koningskinderen uit het Rijksmuseum om zich duidelijk te maken, hoe zelfs het vorstelijk karakter verhoogd wordt, waar het door hem wordt vertolkt. Frans Hals doet het gemoedelijke, het schalksche spreken ook uit zijne deftige figuren. Een man van goeden huize is deze Nicolaas van Beresteyn, men ziet het hem dadelijk aan; een man van edele inborst, wij weten het; maar

FRANS HALS.
Het portret van Nicolaas van Beresteyn.

trotsch is hij niet en weinig laat hij zich voorstaan op zijne waarde en deugden; zijn schalksche oogen althans zeggen ons, dat hij het leven luchtig opvat en meer bedacht is te genieten van het goede dan zich te ergeren om het kwade.

In dien trek van het portret vinden wij een algemeen kenmerk van Frans Hals weder. Hij trad op in de wereld der kunst na een tijdperk van groote aangeleerde schijndeftigheid. Onze Nederlandsche schilders van Noord en Zuid hadden haast een heele eeuw lang gepoogd zich op te heffen tot de hoogte der Stanze waar Rafaël's, of tot de gewelven der Sixtijnsche kapel, waar Michelangelo's ideale scheppingen troonden. Hun pogen had hun aangeboren gaven bedorven en alle oorspronkelijkheid in hen gedood. De school van Frans Floris en van Marten de Vos, zoowel als die van Scorel en Marten van Heemskerk, was één bombast, één na-aperij, één verrekeling. Er was gelukkiglijk nevens die ingevoerde kunst een inheemsche trant blijven bestaan en al was de vreemde voor het oogenblik hoog gevierd, de toekomst behoorde aan zijn nederigen mededinger. Quinten Matsys en Lucas van Leyden, Boeren Breugel, Hieronymus Bosch en Pieter Aertsen zijn eenige der vertegenwoordigers dier nationale richting: al te zamen zijn zij realisten, rondom zich ziende naar wat er schilderachtigs ligt in de waarheid. Zij hadden het gemeenschappelijk kenmerk, in tegenspraak met de Italianiseerenden, nog al licht waarheid en hoekigheid, eenvoud en boerschheid met elkander te verwarren. Frans Hals ziet vastberadener dan eenig ander schilder de waarheid vlak in het aangezicht. Hij zoekt niet naar leelijkheid, naar misvormdheid, maar ontwijkt ze niet waar hij ze ontmoet. Hij is een verklaarde vijand van bombast, van aanmatiging en opgeblazenheid; maar hij vermindert noch verlaagt moedwillig den mensch. Van pret houdt hij veel, van spot niet; hij maakt zich vroolijk met zijne menschen, maar niet te hunnen koste; hij is de groote blijspeldichter in onze schilderschool, maar laat het kluchtspel aan anderen over. Over heel zijn werk ligt een goedronde gulle lach, die nergens uitbundig schatert noch snerpend grijnst. Hij neemt het leven zooals het is; hij vond het goed voor zich en voor de anderen, zij mogen dan klein of groot, oud of jong, arm of rijk zijn. Zijn visschersjongens, zijn straatbengels, zijn herbergdeernen, zijn soldaten, zoowel als zijne officieren der schuttersgilden en al zijne adellijke heeren, allen hebben lust in het leven en leeren het ons van de goede zijde beschouwen.

Wanneer zijne opvolgers luim en pret zullen schilderen, zullen zij koud zijn bij hem vergeleken of zullen zij in boertigheden van verdachten smaak vervallen; de dorpelingen van Brouwer, van Ostade en Teniers, de vroolijke gezellen van Jan Steen en van Jordaens zijn plomp of ruw bij de minder uitgelaten en toch zoo innig plezierige figuren van Hals; de liefdehandel van Terborch en Metsu, de vroolijke gezelschappen van Dirck Hals, Palamedes, Duck en Codde zijn koud en stijf in vergelijking met de snaaksche, opgeruimde tafereelen van den schilder van Jonker Ramp en zijn liefje.

Frans Hals is in de eerste plaats, men mag zeggen nagenoeg uitsluitend,

een portretschilder. Hij was dus meestal gehouden aan de waarheid en mocht zich niet veroorloven aan zijne personages karaktertrekken te leenen, die niet de hunne waren. En toch weet hij hun zijn eigen levenslust in te blazen. Wij zagen het reeds in het portret dat wij bespreken en wij merken het nog in menig ander stuk en vooral in zijne Doelenstukken van het Haarlemsche Museum. Wat zien er daar de menschen opgeruimd van gemoed uit, tevreden met hun lot en vriendelijk voor den medemensch! „God schept den dag en ik ga er door" schijnt de leus van al die goedronde en goedgezinde figuren te zijn. Zij zijn noch zwaarmoedig noch plomp, zij maken geen pret op zijn boersch; zij lachen wel op goedige maar ook op geestige wijze. Vergelijk ze maar eens met de kolveniers van Van der Helst. Deze ook doen zich te goed aan het vette der aarde, maar hoe logdeftig, hoe grofzinnelijk zij er uitzien tegen de lustige gezellen uit Hals' Schuttersmaaltijden! Bij andere schilders vallen de welgedane burgerlijke krijgslieden zwaar van leden uit, ingebakerd in hun bont pak, met groote vlakliggende kalfsoogen elkander of den toeschouwer aankijkende, als begrepen zij niet recht wat er daar rond hen omgaat. Hals' mannen daarentegen begrijpen het volkomen, wakker en schrander als zij zijn. Hunne oogen liggen niet bovenop of gelijk met het gelaat, zij zijn half toegeknepen en glimmen levendig uit hunne holen; de schilder laat er den wenkbrauwboog eenigszins over neerzakken en legt er aldus een schaduw rond, waarin zij verstandig en schalks lichten. Met al zijne vatbaarheid voor het schilderachtige dat er liggen kan in een personage van lageren stand en lustige stemming schijnt hij nog meer zin voor het sierlijke en zwierige te hebben. Wij merkten het op in het portret van Nicolaas van Beresteyn, in dat van Beresteyn met zijne familie, in dat van de kleine Emerentia, in dat van Heythuysen en in zoo menig figuur uit zijn Doelenstukken. De vaandeldragers zijner schuttersgilden zijn zoo al nagenoeg wat er meest elegant geschilderd is in Holland.

Hals hield vooral van leven en van beweging. De regentenstukken, waarin vóór hem de figuren stijfweg in het gelid of houterig van postuur naast elkander stonden, bevolkt hij met afwisselende bevallige groepen. Hij laat er de personages niet alleen vroolijk in zijn, maar ook handelen, spreken, gevoelen. De ledepoppen van vroeger worden vleesch en gaan leven; op dit gebied is hij de groote voorlooper van Rembrandt en van zoovele schilders, die aan Holland eene groote kunst schonken.

Frans Hals heeft vijftig, wellicht zestig jaar lang voortgebracht en met uitzondering van zijne allerlaatste stukken is hem die milde en kostelijke levenslust bijgebleven. Verschillend in de opeenvolgende tijdperken zijns levens was echter zijn schildertrant; maar even oorspronkelijk, van even eigen vinding als het leven dat hij zijne menschen inblies, was de afwisselende wijze, waarop hij ze conterfeitte.

Wat zijn schildertrant immer kenmerkte was zijne losse penseelvoering, de zekerheid en vrankheid zijner toetsen. Vóór hem, en ook meerendeels na hem, doen de schilders hunne borstelslagen ineenvloeien; zij werken in de

natte verf, zoodat ook van dichtbij gezien een brok van verschillende tinten een samengesmolten geheel uitmaakt. Frans Hals legt gaarne zijne kleuren nevens of op elkander, zoodat de vegen van zijnen borstel en zijne verschillende tonen duidelijk te onderscheiden blijven. Die wijze van werken geeft aan zijne schildering eene breedheid en stoutheid, die door geen tweede geëvenaard wordt. In zijne eerste werken spreekt dit kenmerk minder duidelijk, maar gaandeweg valt het meer in het oog en in de groote regentenstukken, die zich in het Museum te Haarlem bevinden, en van 1616, 1627, 1633, 1641 en 1664 dagteekenen, kan men de toenemende vrijheid van het spel van zijn penseel van werk tot werk nagaan. Zijne eerste conterfeitsels zijn in versmolten tonen en met scherpe omtrekken, alleen de kleederen en bijzaken zijn breed geveegd; later worden ook in de vleezen de tonen meer nevens elkander gelegd en in zijne allerlaatste werken liggen de borstelslagen zoo afgezonderd, dat men geloofd heeft dat die stukken niet waren afgewerkt. Zijne kleur wordt daarbij gaandeweg soberder. Al zijne voorgangers in de Nederlanden waren verzot op bontheid; Frans Hals is altijd een matig kolorist geweest, zoekende meer den rijkdom en de fijnheid dan de schelheid van toon. In zijne eerste stukken legt hij nog een warmen blos op de wangen zijner personages, vindt hij er genoegen in een blauwe of roode sluier of vlag hun opwekkende noot in het kleurenspel te laten mengen; maar nooit drukt hij sterk op die bonte tonen, nooit laat hij ze tot volheid komen; hij blijft immer luchtig en langs om meer verzaakt hij alle kleurenpraal en vindt hij behagen in stille tonen en fijne lichteffecten. Op het einde zijns levens behoudt hij nog slechts wit, zwart en grijs. Hij vereenvoudigt gedurig zijnen arbeid, laat wegvallen wat hem bijzaak schijnt, streeft om tot den kern van het leven door te dringen en dezen alleen weer te geven. In zijn laatste stukken zijn de menschen samengevat en worden haast schimmen, wier lichaam als nuttelooze bijzaak wordt behandeld, maar wier levensgeest des te duidelijker uitkomt, evenals een zwak lamplicht, waarvan het gepink in den donkere krachtiger werkt dan een opflakkerend vuur in vollen dag.

In zijne eerste stukken doortintelt een overvloedig licht zijne werken, dat hij kunstig en vroolijk over zijn personages laat stroomen; gaandeweg wordt het licht schaarscher, neemt de schaduw toe. In zijn regentenstukken van 1664 laat zijne stram geworden hand nog enkel sobere lichtvlekken uit den donkeren algemeenen toon opstralen. In den vallenden nacht zijns levens daalt ook de schemering op zijn werk, schemering die nog altijd meesterschap verraadt, maar droevig stemt, wanneer wij ze vergelijken bij de jeugdige vroolijke klaarte zijner eerste stukken.

Het portret van Nicolaas van Beresteyn draagt voor datum 1629, de afgebeelde was toen 40 jaar oud; de schilder was in zijn volle kracht en tot zijn besten tijd behoort het werk.

Hals de sobere kolorist, verfijnde dus zijn kunst en vernieuwde haar. Bewonderenswaardig is het wat leven hij aan zijne figuren weet te geven met die los daarheen geworpen toetsen, met dit sobere spel van licht en donker.

Dat hij altijd juiste maat hield, zullen wij niet beweren. Hoe hoog wij zijn gaven en verdiensten schatten, wij vinden hem soms bepaald te koud; hij wordt dan de schilder der schaduw in plaats van die der helderheid. In den strijd, dien het licht tegen de duisternis te strijden heeft, behaalt deze wel eens en nutteloos de zegepraal. De vluchtige schilderwijze zijner figuren komt ook soms in tegenspraak met hunne afgewerkte koppen, die er dan zwaar en hard kunnen uitzien. Maar die voorbehoudingen gemaakt zijnde, kunnen de verdiensten van dezen oorspronkelijken kunstenaar, dezen stouten baanbreker, ter nauwernood te hoog geschat worden.

Wij zouden volledigheidshalve iets van zijn levensloop moeten zeggen, doch hetgene wij er van weten is te weinig om hem ons te doen kennen, te veel om den man recht te laten wedervaren.

Het noodlot, dat onrechtvaardig is geweest jegens den schilder, is ook partijdig geweest voor den mensch. Het heeft gewild, dat men uit het archief zijner vaderstad alleen zulke bescheiden opvischte, die zijne zedelijke beeltenis donkerder toetsen dan hij ooit het conterfeitsel van een tijdgenoot maalde. Hij heeft zich, zeggen die oorkonden, in een gegeven tijdperk zijns levens te buiten gegaan aan dronkenschap en andere onregelmatigheden; hij heeft zijne eerste vrouw mishandeld, zijne tweede verleid en hij heeft nooit een ordelijk beheer over zijne geldkas weten te houden; hij leefde in schuld en stierf in armoede. Arme geniale zondaar, wiens gebrek aan geld en braafheid de geschiedenis zoo trouw heeft geboekt zonder een enkele zijner goede hoedanigheden te doen kennen!

Hij werd waarschijnlijk geboren rond 1584 te Antwerpen, waar zijne ouders, die te Haarlem tot den deftigen burgerstand behoorden, eenigen tijd verbleven. Hij stierf den 7den September 1667. Gedurende zijn leven moet hij als kunstenaar grooten naam hebben gehad: daarvan getuigen de aanzienlijke werken, die hij uitvoerde en de voorname personen, die zich door hem lieten conterfeiten. Sprake de geschiedenis breedvoeriger over hem, wij zouden over zijn leven kunnen handelen met de overtuiging, dat wij hem mogen beoordeelen. Met de geringe bescheiden, waarover wij beschikken, mogen wij geen uitspraak doen over den mensch; alleen den kunstenaar kennen wij goed in hem.

Onder de regeering der fijnschilders, die hem opvolgden, werd de groote vranke kunstenaar vergeten, eerst in onze dagen heeft men hem leeren waardeeren en heeft men hem onmiddellijk na Rembrandt eene eerste plaats in het pantheon der Hollandsche meesters toegekend. Stellig is hij uit de schilders der zeventiende eeuw diegene, die de meeste punten van aanraking met onze moderne kunst heeft en van wien deze het meest heeft kunnen leeren. Het onbedeesde leggen der zuivere tonen, het weergeven van het leven en van de beweging der figuren, waarnaar onze jongste schilders streven, waren zijn meest kenmerkende gaven; de eerste bezat hij ze; geen andere verwierf ze in even hooge mate.

IDYLLE.

DOOR

MEVROUW CONSTANT HAVERKOTTE.
(LOUISE NAGEL.)

Vondst van 't meisje in 't bosch bij maneschijn.

Het zacht platonisch licht der hooge maan
Doorvloeit het schaduwrijk van 't sluim'rend woud.
Al wat gejubeld heeft in 't heete licht,
Rust nu in 't glinsterende, jonge loover.
't Geluid is met zijn echo ingeslapen,
Beweging heeft de handen stil gevouwen,

Als waar' zij door den grooten glans geboeid,
Den grooten blik van beter, hooger wereld.

Alléen in 't woud, aan sluimering ontvlucht,
Doolt over 't mos een man, wien witte lokken
Om 't edel voorhoofd blinken; 't vurig oog
Vertolkt een ziel vol geestdrift, en een jeugd,
Die boven storm der jonkheid zegeviert.
Toch was die jonkheid foltering geweest;
Geen levensvreugd, geen streven hare kroon.
Reeds toen hij kind was, had het leven hem
Gemarteld, zonder lout'ring, zonder vrucht.
Te strenge tucht, die weêrzin wekt voor 't goede
En nucht're leuze die het geld slechts eert,
Had bloesems van al 't schoone in hem, vernield.

Jong'ling geworden, vrij van oudren-dwang,
Had hem verleiding toegelokt, verlaagd
Tot slaaf van drank en spel en zinnenlust.
Verzonken was zijn onontgonnen ziel
In 't slijk der zonde.
Maar de godsstem roept
Dien zij behouden wil, soms in den droom,
Wanneer de dag te luide is voor haar klank.
Hem was een man verschenen, dien een glans
Op 't aanzicht blonk, die wilskracht droeg in 't oog,
En 't fiere hoofd omhoog hield. Ernstig klonk
Zijn stem: „Ik ben uw beter Ik.... Geloof
„In mij."
Toen was in hem ontwaakt, wat jaren
Gesluimerd had; en wenschen, neêrgedrukt
In jonge jeugd, eischten hun levensrecht.
Toen was hij naar de bergen heengetogen,
Had zich gelaafd aan strenge wetenschap
En woonde in 't woud — een kluiz'naar bij natuur.
Hij waande 't hart voldaan; de wereldmoede
Kent geen verlangen na den storm, dan — rust;
En kennisdorst te lesschen, is hem weelde.

Zacht scheen de maan, in stil platonisch glanzen.
Was het een schim, die ginder, diep in 't woud,
Zijn oogen lokte?
Komend bij de plek,
Zag hij, dicht bij den rand der blanke beek,
Een meisje, een kind nog, rustig ingeslapen.

Een schamel kleed, schoon, in den glans der maan,
Omving de kinderleest; 't gelaat was wit
Als lelieblad, en lange, donk're wimpers
Sliepen met lichte trilling....
Was 't een droom?
'''t Was de onschuld zelve, die daar lag te sluim'ren,
En eer hij 't wist, had hij zich 't hoofd ontbloot,
Boog zich, en knielde bij het meisje neder.
Toen sloeg zij de oogen op, en zonder vreeze;
Verwonderd zag ze in 't ernstig aangezicht.
„Hoe komt ge hier, mijn kind? Zijt gij verdwaald?"
— En zij, zich richtend, wreef beide oogen open,
En zuchtte, en zeide op kinderlijken toon:
„'k Ben weggeloopen uit de vuile steeg;
„Mijn moeder stierf..., ik was haar eenig kind,
„En vader is sinds lang al dood; mij nam
„Mijn moeders zuster meê, heel ver van 't veld
„En sloot mij op. Ik treurde en schreide altoos;
„Toen noemde zij me ondankbaar en werd boos
„En sloeg me; en toen het nacht werd en zij sliep,
„Sprong ik het venster uit, en liep naar huis.
„'t Was er zoo aak'lig stil; ik werd zoo bang.
„De dooden komen wel eens weêr als spoken,
„Niet waar? Doch 'k zag ze niet. Ik liep hierheen,
„Ik weet den weg zoo goed in 't bosch. Wilt gij
„Mij nu verbergen?"
— En, bij al den angst
In 't peinzend oog, zag hij daar 't volst vertrouwen
Zoo rustig blinken.
„'k Neem u meê, mijn kind."
— Hij hief haar op, en beî haar handen grepen
Zijn hand.
En suiz'lend zong het hooge woud,
Toen over 't mos hun zachte schreden gingen.
Hem was het of hij droomde, en telkens greep
Hij 't koele handje vaster in zijn hand,
Als vreesde hij, dat zij hem kon ontvlieden,
Zij, vondeling, en toekomst zijner woning. —
„Hoe heet ge?" vroeg hij fluist'rend, en als waar'
Zijn stem te hard voor 't ruischen van den nacht.
— „Maria," sprak zij, „naar de heil'ge maagd."
En zacht herhaalde hij den naam: „Maria"....
Zij zag hem aan, en zei: „Gij noemt mijn naam
„Zoo zacht als moeder deed, toen zij voor 't laatst

„Mij kuste. Zeg, wat kan ik voor u doen?
„Mag ik u dienen? Ik kan veel; kan breien
„En koken; 'k hield ons huisje proper ook,
„Toen moeder ziek was en geen werk kon doen.
„Ik deed het graag; maar Zondags liep ik hier,"
— „Wat deedt ge dan?"
— „Ik plukte bloemen, zag
„En ving kapellen, liet ze dan wêer los;
„Het was zoo mooi! die kleine, blauwe vleugels,
„'t Leek wel als vloog een bloem hoog in de lucht.
„Hoe beeft uw hand zoo? Zijt gij bang in 't donker?
„Dat kan toch niet —, gij zijt zoo'n groote man;
„Als gij mijn vader waart, zou 't heerlijk wezen...."
— „Dat wil ik zijn voor u, Maria, kind....
„Kunt gij ook zingen? 'k Hoor het in uw stem."
— „O zingen? Ja! Ik kan het Ave zingen,
„En liedjes ook, maar die vervelen gauw,
„Ik maak mijn liedjes zelv'.... 'k Vergeet ze ook altijd;
„Nu beeft uw hand alwêer. Ik ben niet bang;
„Waar woont gij toch? Wij hebben rondgeloopen
„In 't bosch! Zie, hier is 't punt vanwaar
„We zijn begonnen.... dáár de bron."
— 't Is zoo,
„En gij zijt moê, arm kind; 'k heb dat vergeten."
— „O neen, ik ben niet moê."
— Zij togen verder
En kwamen bij zijn woning. 't Was daar stil
Als midden in het bosch. Alleen het klokje
Tikte het: welkom. 't Kind zag om zich heen
En zei: „het is, als woonde ik altijd hier."

Natuurkind was ze, en louter levenslust;
Aanvallig, fijn besnaard, als poëzie.
Soms kon haar de ernst bemeest'ren, stond ze lang
In stil gepeins, en bloosde en wist toch niet
Waarom.
Eens, toen zij naast haar „vader" zat
Vroeg hij: „Hoe oud zijt ge, Maria? 'k Meen
„Voor dertien jaren zijt ge wel wat groot,
„En toch, 'k geloof eer dat gij jonger zijt...."
En als hij 't sprak, boog zich zijn hoofd
Weer dieper over 't boek waarin hij las.
Verwonderd, riep Maria uit: „Ik, groot?

„Mijn moeder zei een jaar geleden al:
„Wat blijft ge klein en toch al vijftien jaar!
„En nog zoo kinderachtig ook! Maar werken
„Dat kunt ge best en ijverig zijt ge ook!"
„En nu vraagt gij.... Wat is er? Zijt ge boos,
„Lief vadertje?...."
Hij wendde 't hoofd, en zweeg.

Een and'ren dag, toen zij zijn witte lokken
Lang aanzag, riep zij eenklaps uit: „Neen, oud
„Kúnt gij niet zijn!"
— „Hoe weet ge dat?"
— „Ik zie het, en ik hoor het aan uw stem,
„En als gij oud waart, zoudt gij — anders zijn,
„Ik weet niet hoe, maar 'k voel het daarom toch."
— Ook keek zij lang hem aan, wanneer hij soms
Verdiept zat in zijn werk, en, groot verlangen
Om beî haar armen om zijn hals te slaan
En hem een kus te geven, overviel
Haar, eer zij 't wist.
Doch, deze vaderhand
Trok zich terug, zoo slechts haar vingertop
Zijn vinger raakte, ja, en 't was zelfs nog
Of hij haar hand niet zag; als zij de zijne
Zoo vriend'lijk vatten wilde om hem te danken.
Ja, dat was zonderling. En onbewust
Sloop in haar jong en levensvol gemoed,
Verlangen naar meer warmte, naar meer gloed.

Op Sint Hubertusdag was 't bosch vol lust
En leven. Vroolijk klonk de jachthoorn; doch,
Terwijl de stoet kwam langs het eenzaam huis,
Wees menigeen met spottend oog die woning
En d'een riep d'ander toe: „de heremiet!
„Laat ons eens vragen of hij 't lot voorspelt!"
Doch, toen men even stilhield, zéér nieuwsgierig
Naar 't raadsel van dien vreemde in 't stille woud,
Klonk uit veel monden, één bewonderingskreet.
Daar stond ze, in avondzonnerood gehuld,
Langs 't donker kleedje glipten purpertintjes,
En speelden door het weeld'rig glanzend zwart
Der wilde lokkenpracht, het diepblauw oog
Als 't zonlicht stralend, zag, blijlachend, op,
Terwijl de fijne blos van 't schoon gelaat

Tot dieper tint werd, bij 't naiëf verbazen
Dat d'eed'le stoet haar groetend ging voorbij!
Eén was er onder hen, die telkens omkeek,
Terwijl ook zij, nieuwsgierig en.... gevleid,
Dien éenen volgde met den blik, tot hem
Het zwijgend woud verborg.

De „heremiet"
Had peinzend voor 't geopend raam getuurd,
Ternauwernood den jagersstoet gezien;
Hij zag het kind, zijn heil'ge schat alléén.

Nog toefde zij, maar onbespied, daarbuiten,
En verder van zijn huis, terwijl hém studie
Van peinzen moest bevrijden....
Weldra trad
Met hoofschen groet, in zwier'gen dos, een jager
Haar nader, sprak haar aan: „Wil, schoonste jonkvrouw,
„Mij zeggen, wie zich ginds verborgen houdt?"
Het kind ontstelde, toen zij 't oog herkende
Dat haar bewonderd had, èn, diep gevleid....
Toch klonk het antwoord rap: „Ginds woont mijn vader,
„Maar hij verbergt zich niet! Hij is heel knap!"
— „Uw vader.... Ah!.... En gij woont gansch alléén
„Met hem? Ver van de wereld, gij, zoo schoon
„Als 'k nooit een meisje zag!"
En, nadertredend:
„Alleen om u te zien, en u te zeggen
„Hoe ik uw oogblik niet vergeten kan,
„Heb ik mijn vrienden en ons feest verlaten."
— En, ziende hoe zijn taal, een véél geleerde les'
Het doel niet miste en ijdelheid snel wekte,
Greep hij haar hand en kuste die, in schijn
Eerbiedig.
'tVleiend woord werd nu vermengd
Met teed're zinnen over liefde en hartstocht,
Die op haar wangen blosjes lieten gloeien,
En 't hart, natuurhart, blijde kloppen deden.
Het macht'loos maakten.
Eind'lijk sprak de ridder:
„Tot morgen! 'k Vind u hier.... doch neen, wat verder
„In 't bosch, om ongestoord en lang te spreken;
„Ik heb u véél te vragen. — Eén belofte....
„Zeg nog uw vader niets...."
— „Nog niets." En 't was

Alsof een tooverspreuk den droom verbande;
Diep haalde ze adem: „'k Zeg hem alles, álles...."
— Vergeefs onttrok zij hem haar hand, hij had
Reeds d'and're vaster in de zijne: „Luister
„Toch, en begrijp mij goed — zeg alles later —
„Ik vraag 't om goede reden, wacht een week —
„Kunt gij me d'eerste bede weig'ren, spreek!
„Gevoelt gij niet hoe 't hart u klopt? dat is
„Uw liefde.... En vaders zijn hun eigen jeugd
„Vergeten. Biecht, als later ik kan komen
„Om hem uw hand te vragen; 't hart geeft gij;
„'k Zal u gelukkig maken, levenslang;
„U geven wat uw hart begeert.... Beloof...."
— En 't kind beloofde en stond alléén, een duive
Door dwaallicht, ras verblind.

Het kopje zonk,
En tranen drupten nêer op dor gebladert,
En toch, zij wist dat zij gelukkig was. —

Nu trad ze in huis, en bij haar avondgroet
Klonk hém haar stem met dieper trilling tegen;
Hij zag haar aan....

De zwarte wimpers zonken....
Zóó had zij voor „haar vader," nooit gestaan.
Hoog jubelde zijn hart....

Ontwaakte in haar
Zijn liefde? Was heur hart geen kinderhart
Thans meer?

Zoo mocht zijn ziel den boei verbreken,
Waarmêe hij eigen wensch bedwongen had,
Uit eerbied voor háár kinderziel.

Schuw sloeg
Zij 't and'ren morgen d' oogen voor hem neêr,
Zij voelde een wensch om tòch haar biecht te spreken,
De moed ontbrak; belofte bond....

Hij zag
Hoe haar verwarring klom met elken stond....
„Maria," sprak hij zacht, „ik wilde morgen
„Met u, een wand'ling maken naar de plek
„Waar ik u vond. Gaat ge met mij?....

Zoo diep
Boog 't hoofdje neêr, bij 't fluist'rend· „ja," dat hij
Uit eerbied, en, uit mededoogen zweeg.

Geen adem ging door 't scheem'rig woud, toen daar
De laffe roover 't kind verwachtte. 't Werd
Haar naam'loos bang, maar toch, zij snelde er heen....
Hij nam haar in zijn armen, eer zij 't wist,
En kuste mond en oogen, zacht haar vleiend
Met liefdewoorden, die zij niet begreep,
Terwijl zij, duiz'lend hem in de armen lag.
Doch plots'ling prangde hij met zooveel ruwheid
Zijn duive aan 't listig hart, dat luid haar kreet
Den held ontstellen deed....

'T Geluid smolt saâm
Met and're stem die luid: „Maria!" riep.
Als éene klank rees angstkreet uit twee zielen....
Door vreeze ên door verlangen als bevleugeld,
Bereikte hij de plek vanwaar heur stem
Hem in de ziel gegrepen had.
Nu stond
Hij stil, beweeg'loos als het woud; de maan
Schonk licht....
Dáár, in het gras, haar strohoed; ginds
Een mannenhandschoen en een zegelring....
Toen klonk door 't bosch een schrille, scherpe lach;
En dan, een kreet, een smartkreet als slechts eénmaal
Een menschenhart ontwelt.
Lang stond hij daar
En staarde, en dacht niet meer.
't Werd nacht; hij doolde
En wist niet wáár. De dolk van 't zelfverwijt
Bracht grooter pijn; diep drong die hem in 't hart.
Wist hij, die menschenkennis had, dan niet,
Hij, die ze daag'lijks zag, dat oogen als
De hare, zóó vol gloed, tot vijand zijn
Aan 't eigen hart?
Gedroomd had hij,
En niet gewaakt.
Moest niet in eenzaamheid háár hoofdje peinzen
En zoeken 't leven? zij 't door onschulds dood?

De felle pijn dier wroeging joeg hem voort....
Verlangen háár te vinden, hoe vertreden,
Blonk nu hem vóór als éenig levensdoel.
Haar schoone ziel te sparen voor een poel
Van vuile ellende, was 't niet beter taak
Dan álle kennis, álle wetenschap....

Neen, nimmer kón zij hem de ontwijde wezen —
Leefde niet hare ziel, smetloos, hem diep
In eigen hart? Wat is, moet eeuwig zijn;

«Verleider!»

Haar schoone ziel, éenmaal zijn ideaal
Moest leven, kon niet sterven door de stof
Die werd ontwijd. —

Geheel zijn leven gleed
Als in visioen aan hem voorbij. O, waan
Van ijd'le mannen, dat een man, slechts hij,
Kan opstaan van zijn val, en niet de vrouw.
Neen! Liefde is deemoed en zij redt —, verstoot niet....
Zoo dacht hij. En zijn ziel, gestaald door denken,
Herrees, geloofde, en zág de hoop, in 't duister
Van starrelooze najaarsnacht.

Zij lag
Het hoofd geleund aan kouden wand, in 't hutje
Waar moeder woonde, en zij gedarteld had
Als kind. Wat scheen dat lang geleên! Was zij
Zóó oud?
Waar nu te gaan? Weg! van haar vader....
Haar lippen branden van de onreine kussen, —
Haat voor den vreemd'ling, bij zijn stem gevlucht,
Was met de erinring. Hoe toch had die taal,
Haar dús vervoeren kunnen? Schaamte, als waar'
Zij diep, te diep gevallen, gloeide lang
Op 't jong gelaat, verborgen door den nacht.
Heimwee doortrilde haar, heimwee naar hém,
Dien zij niet durfde weêrzien.
't Kloppend hart
Sprak: hij was liefde en had u lief,
Zij wist
Het nu. Verloren had zij hem, voor immer.
Wat zou hij denken, als hij zijn Maria
Niet vond, en nimmer vinden zou....
Doch vaderliefde kon zij niet meer wenschen,
Een vader kon zij haar bekent'nis uiten,
Maar hem....?
„Doe, Moeder Gods, mij niet door hem
„Verachten....?"

Licht doorvloeide d'uchtendamp;
De morgen gloeide in ongerepte pracht.
Stil, in het waas van zonneglans en nevel,
School 't bosch vol najaarsrood.
Geen vogel zong.
En stil lag 't eenzaam kind, hierheen gevloden.
Het was zoo koud, en toch scheen warmte haar
Op deze plek, door 't kleumend hart te stroomen;
En gretig dronk zij 't water uit de bron.
Toen, als weleer, lag zij in 't mos gevlijd,

Het hoofdje op d'arm.
En eer zij 't wilde of wist,
Droeg ver van hier, de slaap haar op zijn vleug'len.

Een voetstap ruischte in mos en goud gebladert',
Maar plots'ling was 't geluid verstomd.
Klonk daar
Een snik?....
Hij, die genaderd was, dacht nog
Dat hem een droombeeld boeide; en, als betooverd,
Week voor zijn ziel de werk'lijkheid.
Zij was 't!
Ja zij, onschuldig als voorheen. Die traan
Op 't bleek en kalm gelaat, was rein als dauw —
En hij vergat gansch de aarde en hellesmart,
En knielde neêr, en nam haar koude handjes
En klemde ze aan zijn hart....
Haar lippen lachten,
Gesloten bleef haar oog.... Dus droomde zij....
En maakte toch zijn handdruk haar gelukkig?
Zijn handdruk?.... Of.... God! dacht zij aan een ander,
Verwachtte zij dien weêr?
Zijn onrust keerde;
Maar neen —, 't was leugen toch, want zij lag hier,
Gedreven als hijzelf, door groot verlangen —
Fluisterend boog hij zich. „Maria, liefste....
„Maria. —"
Zij sloeg d'oogen op, zoo wijd,
Zoo lang zag zij hem aan....
Toen stroomde er gloed
Op 't bleek gezichtje en zij verborg het hem,
En hief het op en snikte en greep zijn hand,
En drukte die aan 't hart en sprak alleen:
„Vergeef, vergeef...."
Hij nam haar in zijne armen
Hij voelde hoe haar ziel zich aan hem klemde,
En 't vaderwoord niet van haar lippen kwam.
Zij had geen and're taal als 't zachte gloeien
Van 't lieflijk aangezicht.
Hij zag haar aan.
En 't hoofdje zonk, maar 't richtte zich weêr op,
Het blauwe oog vermeed èn zocht zijn blik....
„Maria!" juichte hij, „liefste, vergeef"....

EEN JAVAANSCH TOURNOOI

DOOR

S. KALFF.

Zooeven heeft de groote trom van de missigit met doffe rommelende tonen een sein gegeven, op 't welk duizende geloovigen reikhalzend gewacht hebben — de vasten zijn ten einde.

Het groote Mohammedaansche feest is met dat tromsignaal ingeluid. De geheele Javaansche samenleving, van straat Sunda tot straat Madura, viert hoogtijd. De terugslag daarvan doet zich zoozeer gevoelen, dat ook in de Europeesche en in de Chineesche maatschappij de zaken stil staan. Men moet wel. Geen arbeider is aan 't werk, geen bediende is thuis te houden; niemand zou van het feest der ontnuchtering willen wegblijven.

Inlanders, die er anders niet aan denken de moskee te bezoeken, zouden het dien dag niet gaarne verzuimen — het mocht hun eens ongeluk aanbrengen. Zoo ziet men ook Europeanen in een land als Indië, dat zoo weinig kerksch is, toch de oudejaarsavondpreek bijwonen en daarmee de traditie in eere houden. Wat voor den westerling die laatste dag des jaars is, dat is voor den Javaan het feest van de maand Sawal.

De moskee van Malang is dan ook op 29 April en reeds den avond te voren druk bezocht geworden; de pangoeloe of hoofdpriester leidt er de godsdienstoefening, het *dikir* ditmaal, ter eere van den Profeet, en de regent, als de voornaamste inlandsche ambtenaar van het gewest, de *patih*, in rang op hem volgende, de *wedono*'s en verdere notabelen, allen hebben zich tempelwaarts begeven.

Van bestuurswege is onder de Europeesche gemeente bekend gemaakt dat zij, die den regent als vertegenwoordiger van het Inlandsche element en tevens als hoofd van den godsdienst in zijn gewest, met het einde der vasten willen complimenteeren, daartoe in den voormiddag ten 10 ure de gelegenheid zullen vinden. Op een bepaald rendez-vous kan men zich verzamelen en *en corps* optrekken.

Ditmaal vinden wij deze receptie slecht bezocht.

Zoo men degenen uitzondert, die er ambtshalve *moeten* zijn, dan blijft er niet veel over. Wij zien er de officieren van het garnizoen, die den wenk om niet te ontbreken uit het orderboekje ontvangen hebben; voorts den assistent-resident als hoofd van plaatselijk bestuur, met de controleurs en aspirant-controleurs; den zendeling-leeraar van het naburige Kendalpajak, een paar landhuurders uit den omtrek en eenige ingezetenen van de plaats zelf. Sommigen hebben hunne dames meegebracht, die een kleinen *cercle* vormen om de raden ajoe, 's regents echtgenoote. De muziek van het bataillon is aan de eene zijde

van de ruime pendoppo 1) opgesteld, het gamelan-orkest daartegenover en beide doen zich bij afwisseling hooren.

De aandacht van den nieuweling zou misschien het meest getrokken worden door het hoofd der Arabieren en hoofd der Chineezen. Vooral de laatste draagt een fantastisch kostuum en zou opgeld doen als opera-mandarijn.

Lang duurt de ceremonie niet. Er worden begroetingen en complimenten gewisseld, eenige ververschingen gaan rond, men keuvelt met de bekenden die men hier heeft aangetroffen, of luistert naar de muziek. Op de fijne rottingmatten op den vloer der open hal zitten een paar honderd dessahoofden gehurkt, allen in uniforme roode staatsiebuizen, en wanneer de regent uit zijn versierden fauteuil oprijst om de traditioneele rede tot zijne ondergeschikten te houden, dan klinkt bij tusschenpoozen een homerisch *Inggéh! Inggéh!* 2) door de ruimte. Het slot van deze Javaansche peroratie schijnt op een knaleffekt berekend; althans tweehonderd handen worden opgestoken en wuiven in de lucht, terwijl uit even zooveel burgemeesters-monden een daverend *horé!* (hoezee) weergalmt, dat de tonen der invallende fanfare-muziek bijkans overstemt.

Buiten het hek, dat het uitgestrekte regents-erf scheidt van den grooten weg, staan duizende inlanders saamgedrongen. Voor hen is het een heel andere ceremonie dan voor de luttele europeesche bezoekers daarbinnen, waarvan de meesten eigenlijk maar blij zijn wanneer de corvee is afgeloopen. Men wil den adipati, 3) omstuwd door zijne volgelingen, uit de moskee zien komen in zijn plechtgewaad; men wil het kleurig gewoel in die open pendoppo begluren en de toonen der gamelan opvangen; men wil de rijtuigen, waaronder een met het witte vierspan van den regent, zien komen en gaan: de officieren in groot tenue, de controleurs met hun zilveren uitmonstering en staatsiedegen; den kapitein-chinees, die zich als een groote vergulde pop onder de schare beweegt; de Inlandsche burgemeesters, welke hunne opwachting komen maken in de regentswoning — eindelijk de vrienden en kennissen, van heinde en verre ter hoofdplaats saamgestroomd, menschen die men in geen halve eeuw ontmoet heeft.

„Daar staat Towirio ook," zoo vangen wij uit een gesprek tusschen twee Inlanders op, „je weet wel, Towirio uit dessa Sengkaleng, die vroeger altijd herten ging schieten op het Kawi-gebergte. Hij heeft niet eens zijn beste kleeren uit de *grobok* 4) gehaald; zou hij zijn goedje verspeeld hebben?"

„Neen," zoo luidt het antwoord, „maar hij is christen geworden, hij is nu bij de *orang serani* 5) en gaat 's Zondags naar de kerk te Kendalpajak. Voor hèm is het van daag geen feestdag. Hij heeft alleen nog maar het vel van een javaan, niet het geloof."

„Nu, meent de ander," dan mag hij wel oppassen dat de geesten der voorvaderen hem niet bezoeken en ongeluk aanbrengen. Maar wie staat daar naast hem, met dat deftig lakensch buisje en gouden ketting?

---

1) Dak op stijlen. 2) Ja, ja! — of: dat is zoo! 3) Regentstitel.
4) Kleerkist op rollen. 5) Van Natsarani = Nazarener.

„O, dat is Kromo, uit Dinojo. Dien heb ik nog gekend als *angon kebo* (buffelhoeder) toen hij 's ochtends met de karbouwen naar 't veld moest en blij was wanneer hij 's avonds bij 't huiswaarts keeren zijn eerste portie rijst kreeg. Maar zijn vader heeft geld verdiend als *djoeragan*, 1) met den opkoop van koffi en heeft hem naar Probólinggo gezonden, naar de kweekschool voor inlandsche onderwijzers en nu is 't een *priaji*, een voorname geworden. Hij is nu voorloopig schrijver bij den *djaksa* 2) geworden en laat zich „Mas Kromosentiko" noemen en ziet ons dessa-menschen niet meer aan."

„'n Mooi paard, daar ginds!" — en onze javaan beziet met kennersoog een klein maar vurig en weldoorvoed hitje, dat door een inlandschen stalknecht aan den teugel wordt geleid.

„Dat geloof ik wel. Het is van den *patih* en moet aanstonds op het tournooi meedoen. Zie, het heeft de *larap watangan* (tournooi-tuig) reeds aan. Het is een echte Singosariër en er is den *djaksa* al tweehonderd en vijftig gulden voor geboden, maar hij wil 't niet missen, want het heeft de goede teekens. Rookt ge?"

En een koker vol strootjes, gekorven tabak in een droog maïsblad gerold, wordt den aangesprokene voorgehouden.

Intusschen begint het drukker en drukker op den weg te worden.

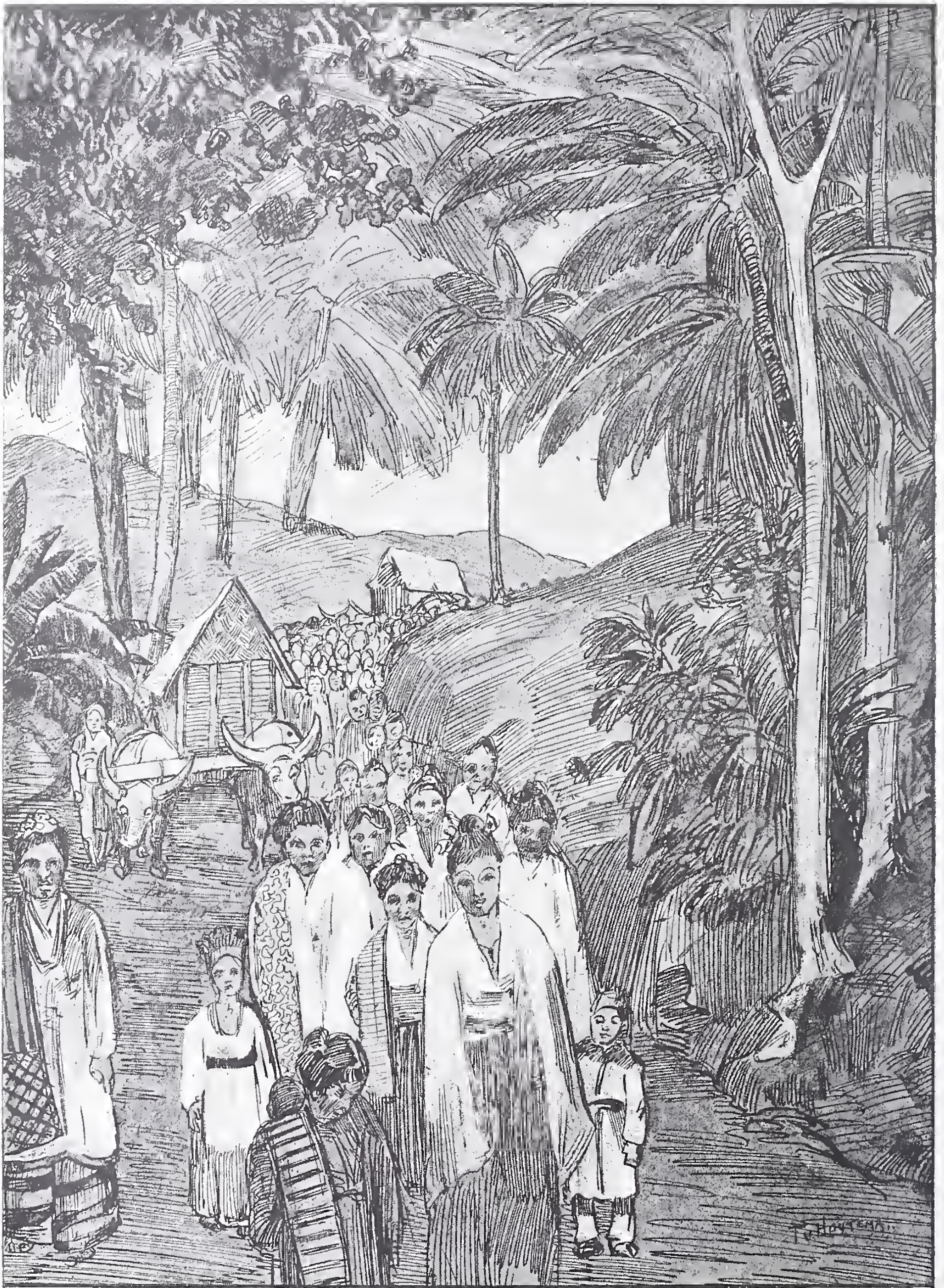
Langs alle wegen, die op de hoofdplaats uitloopen als stralen naar het middelpunt eens cirkels, stroomt het volk toe en allen richten zich naar eenzelfde punt: den aloon aloon. Dáár, op de groote vierkante grasvlakte, gevat in het kader van omvangrijke waringinboomen en waaraan de moskee, de *Kaboepatèn* (regentswoning) het huis van den assistent-resident met de gouvernementsbureaux, de europeesche kerk, twee logementen enz. gelegen zijn, dáár is het algemeene rendez-vous, dáár zal om vier ure in den namiddag de *senènnan* (tournooi) plaats vinden.

Men begrijpt niet waar al het volk vandaan komt, zoo onophoudelijk golft de menschenstroom. De groepen volgen elkander onafgebroken en ieder heeft zijn fraaiste kleeren aan.

Voorop loopen de vrouwen. Indien de naakte bruine voeten, welke onder den sarong uitkomen, slechts gemaskeerd waren, dan zouden de jongere waarlijk geen slechte vertooning maken als figuranten in eene *Aïda*, *Africaine* of dergelijke opera. Het grove, zware hoofdhaar zit thans als een oorijzer, zoo blinkend (van de olie) zoo vast en zoo glad. Achter in den wrong (*kondê*) steekt een tuiltje bloemen, eene frissche roode roos, sneeuwwitte *melati*, sterkriekende en hooggeele *tjempaka*, groene *kenanga* of de kleine stervormige bloesems van den *kembang-tandjoeng*. 't Gezicht, dat bij jonge vrouwen gansch niet onaantrekkelijk is, heeft zijn bruine kleur verloren door 't inwrijven met rijstpoeder; juweelen fonkelen in de ooren. Het hoog aan den hals gesloten baadje is van fluweel, van zijde, of althans van uit de hand geweven inheemsche stof. Evenmin als voor den rok (sarong) zou men voor deze gelegenheid een

1) Handelaar. 2) Inlandsche officier van justitie.

badjoe van de goedkoope en slechte Manchester of Twentsche *prints* willen nemen, waarop het patroon niet uit de hand geteekend en gebatikt is,

Dessavolk op weg naar den *senènnan.*

maar met stoommachines er in gedrukt. Bij de derde wasch slaat men 't

aan flarden, al die europeesche namaak! Of althans, de kleur gaat er uit.

Sommige dezer baadjes zijn aan den rand voorzien van een vergulden zoom en op de borst gesloten met een kabajaspeld, koper of zilver, met valsche of echte steenen, al naar gelang van de middelen der draagster. De *sĕlendang*, die ze als châle over den schouder dragen, heeft bij velen een breede gouden franje, met troetels haast half zoo dik als die der voormalige officiersepauletten. Een zilveren of verguldzilveren buikband omspant het slanke middel, de in waarheid tengere leest der javaansche vrouw; opzichtige braceletten rinkelen aan de dunne polsen; ringen met gekleurde steenen, vaak echte, fonkelen aan de vingers. In den haarwrong steekt een zilveren of gouden kondé-speld, met een brillant op den kop. De sarongs zijn veelkleurig als Jozef's rok, de baadjes zijn hemelsblauw, kanariegeel, rozerood, smaragdgroen — in ieder geval een geprononceerde kleur. Onze zachte en gedistingueerde overgangstinten en tusschenkleuren vallen hier gansch niet in den smaak.

De mannen, welke de achterhoede vormen, loopen er maar zoowat bij. 't Is voor hun doen al iets heel ongewoons zoo ze de havelooze koelie-kleeren, het grove katoen waarin geen grond meer te bekennen is, verwisseld hebben voor een zwart lakensch buisje met glimmende knoopen, een nieuwen hoofddoek en sarong, en een wit linnen kamizool; voor een kleurigen geweven buikband waarin de kris steekt en, somtijds, arabische sandalen aan de voeten.

Des te fraaier echter zijn de kinderen opgesmukt — opgedirkt, mag men wel zeggen.

De kleine meisjes zijn in hun dracht gecopieerd naar de moeders, maar ze dragen onder het openhangend baadje de *oto*, den bonten borstlap die, als een kinderservetje ten onzent, om den hals wordt gebonden en waarvan de benedenrand eveneens met banden op den rug is vastgeknoopt. Die borstlap is bijna altijd van fluweel, bij eene gelegenheid als deze, maar fluweel dat haast onzichtbaar is door al het gouden passementwerk, de loovertjes, pailletten en arabesken waarmee het bestikt is. De nog niet goed zwartgeworden, in 't bruine spelende haren zijn vaak nog niet voldoende om er een *kondé* van te maken, maar toch, moeders lenige en dunne vingers, vingers die aan de geledingen in vleermuisvleugels herinneren, hebben zoolang gewurmd en gepeuterd totdat ze een lokje en een vlokje bijeen hebben gekregen, groot genoeg om er den *soenting* in te werken, den buigzamen ring die tot de coiffure van 't achterhoofd behoort.

De kleinsten hebben op het hoofd europeesche stroohoedjes met een lapje gekleurde tulle overtrokken, gelijk ze in de chineesche toko's bij honderden worden verkocht; ordinaire witte kousen aan de bruine beentjes en aan de voeten lage schoentjes. Met hunne kakelbonte kostuumpjes en krijtwitte tronies gelijken ze op kleine beschilderde wajangpoppen. Men zou ze in een met *chinoiseries* gevulden Londenschen salon opnemen en op den schoorsteenmantel zetten, ergens naast een groote Japansche vaas, een porceleinen mandarijntje of onder de fantastische vogels en bloemen eener *cacamona*.

De kleine jongens dragen korte fluweelen of zijden buisjes en op het hoofd

ronde zwarte *toppi's*, maar waarvan de stof even onherkenbaar is door het vele verguldsel, als de borstlap der meisjes.

Zoo gaat het keuvelend en schertsend voort. De gezinnen houden zich bijeen, soms ook de bevolking van eenzelfde dessa. De moeder draagt haar jongste in den *sĕlendang* als draagdoek, de vader heeft zijn zoontje op den rug. Kleine Djan 1) kan nog zoover niet loopen; 't is zoo'n eind, van de dessa tot de hoofdplaats! Ook de oude grootmoeder is thuis gebleven om op het huis en het vee te passen. Zij heeft de *senènnan* al zoo dikwijls gezien; en al wilde ze nu ook mee om bejaarde kennissen te ontmoeten, haar oude beenen zouden haar zoover niet kunnen dragen.

Grootmoeder is al zoo oud, zoo oud — de kinderlijke verbeelding kan er niet bij. De haren, die eerst van raafzwart tot geelgrauw zijn gebleekt, zijn nu heusch wit, en het gerimpelde gezicht heeft zooveel voren en naden gekregen als de schors van den djatiboom. Grootmoeder kan ook geen harde maïskorrels meer bijten, maar ze mummelt des morgens op kleverige *kĕtan* (gierst) en haar sirihpruimpje zou ze niet graag missen. Al is haar lichaam bijna in tweeën gebogen, met haar stokje kan ze zich toch nog zoowat voortschuiven, en ook op het erf om het huis kan ze zich nog bewegen. Ze kan nog takjes sprokkelen voor den haard en koffiboontjes op een matje in de zon leggen om te droogen en de eieren zoeken, die de gespikkelde kip altijd zoo arglistig weet te verstoppen; maar lang zal 't toch niet meer duren. Daar ginds, onder 't zware lommer van het dessa-kerkhof, onder de bevende schaduwen der ineengewassen *kambodja*-boomen, welke iederen nacht met witte en geurige bloesems de graven bestrooien, daar is haar plaatsje reeds bereid.

Kleine Djan houdt veel van grootmoeder, en zusje Darinah ook, en Saridjo, die met vader al mee naar 't veld gaat, ook; want ze kan zulke mooie *tjerita's* 2) vertellen, soms ook nog wel met gebroken en kreunende stem een *pantoen* 3) neuriën. Dat heeft ze — doch de kinderen behoeven dat niet te weten — nog uit den tijd, toen ze de fraaiste en vermaardste was der *bedojo's* 4) van den regent, toen ze met verlokkende manipulaties en wulpsche bochten, in het schilderachtig bajaderen-kostuum, de harten der mannen wist te betooveren — niet altijd en bij uitsluiting van *javaansche* mannen.

Nu is ze thuis gebleven en kookt den pot en doet al het huiswerk, voor zoover de stramme leden het nog toelaten — goede grootmoeder!

Doch daar klinken reeds van verre de eerste gamelang-tonen uit den regentsdalem. De rijstvelden houden op, de eerste huizen der buitenwijken, eerst inlandsche, daarna ook europeesche, komen in 't gezicht, de aloon aloon kan niet ver meer zijn. Hoe zwaar en vol zijn die klanken; dat moet van een sterkbezet orkest wezen. De Blanda's 5) zeggen dat die gamelang, van dichtbij ten minste, echte ketelmuziek is, doch wat begrijpen Blanda's van *hun* muziek! Kunnen zij het hooren wanneer de melodie „het huppelen der buffels" aangeeft, en wanneer het geklikklak der stampers in de rijstblokken?

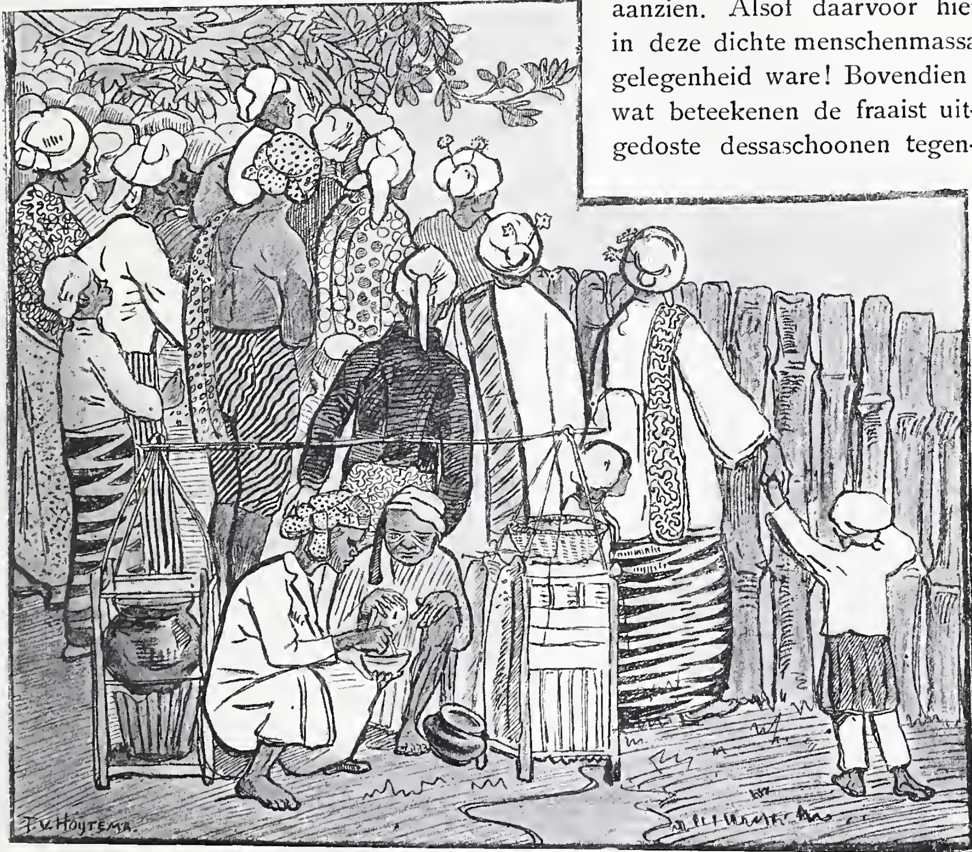
---

1) Verkorting van Saridjan, Maridjan, of dergelijken naam.

2) Verhalen. 3) Liedje. 4) Danseressen. 5) Europeanen.

Allah tobat! 1) wat 'n menschen!

De vier breede wegen om het plein zijn met drommen van feestvierenden gevuld. Als Karmina, hun buurmeisje, al dat gewoel nu eens zien kon, dan zou ze wel spijt hebben thuis gebleven te zijn. Maar Karmin heeft niet gewild, omdat haar vader haar slechts een nieuw sits baadje heeft kunnen geven, in plaats van het blauwfluweelen met een gouden rand, dat de dochter van den *petinggi* 2) aan heeft en nu is ze *maloe*, beschaamd. Ze verbeeldt zich dat de menschen er haar op zullen aanzien. Alsof daarvoor hier in deze dichte menschenmassa gelegenheid ware! Bovendien, wat beteekenen de fraaist uitgedoste dessaschoonen tegenover al die stadsmenschen, welke alles „echt" hebben, de kinderen van den *patih* en den *pangoeloe* en den *djaksa* en de *wedono's*. Daarmee kan men zich immers toch niet meten!

Draagbare gaarkeuken.

„Moeder," zegt de forsche *orang tani* 3) tot zijn wederhelft, „houdt uw beursje klaar. Daar zie ik al een *warong* 4) en de kinderen zullen wel wat willen eten."

„Houd eens vast," zegt moeder, en ze geeft de bonte parasol het jongste

1) Jav. uitroep. (O hemel!) 2) Dorpshoofd. 3) Landbouwer, Jav. antochthoon.
4) Gaarkeuken, snoepkraam.

dochtertje. De kleuter grijpt met de handen den stok stijf vast, als had ze den grooten regentspajong te dragen. Met een handigen draai werkt nu de dessavrouw het kind, dat ze in den *sĕlendang* draagt, op den rug, en wanneer ze daarmee hare armen vrij heeft gekregen, frommelt ze in de plooien van haren buikband totdat ze er het linnen geldzakje uit heeft gehaald.

„Zakkerollers?" — geen nood! Hier in 't binnenland kan men vrijelijk zijne schatten uittellen. Ja, als men nu op Soerabaja ware, de groote havenplaats aan de wijde onbekende zee, waar zooveel slecht volk omzwerft, waar 't vooral op de pasars wemelt van beurzensnijders en gauwdieven, dan heette 't oppassen. Maar wanneer hier al eens een enkele *badjingan* 1) het waagde iemand de centen uit de hand te grissen, hij zou spoedig geknipt zijn. Politie niet eens noodig; de verontwaardigde dessalieden zouden zelve wel parate executie houden.

Kleine Djan heeft zich van zijns vaders rug laten glijden en is zoo verbaasd van al wat hij om zich heen ziet, dat moeder hem de dampende rijst met nadruk in den mond moet duwen. Eigenlijk weet hij niet wat er met hem gebeurt: hij laat haar begaan; zijn starende blikken zwerven van rechts naar links; gelukkig dat hij nog kauwt, maar 't is geheel werktuigelijk.

Doch de moeder gaat onverdroten voort. „Bezahlt ist's, hinunter soll's." Hare bewegingen, terwijl ze aldus haren telg voedert, hem telkens een klompje rijst voor den mond plakkend en dat met duim en vinger naar binnen werkend, verschillen in niets van die eener hollandsche huismoeder, in den slachttijd bezig met worst stoppen.

Ook Darinah, toch reeds zooveel grooter dan Djan, vergeet bijna te happen, maar niet de zorg voor broertje. De moederlijke instinkten worden bij javaansche meisjes vroeg wakker. Nauw zijn ze een turf hoog, of men ziet ze reeds sollen met de haar aanvertrouwde kleuters en hun een *Eiapopeia!* voorzingen, dat ze zelve nauwelijks geleerd hebben.

Thans beurt ze broertje in de hoogte, voor zoover hare dunne armpjes 't maar toelaten. Want vader en moeder zijn nu op hun beurt neergehurkt om de draagbare gaarkeuken en doen zich te goed aan kostjes, gelijk de eenzame dessa in 't gebergte die niet oplevert; zoet brood en gepeperde *lodèh*, 2) *ikan tri*, 3) gebraden zeevisch, met den spoortrein van Pasoeroean aangevoerd, gebraden termieten, *gĕndon*, 4) *roedjak* 5) en inlandsche zoetigheid in soorten.

De groote waringinboomen dragen voor heden zonderlinge vruchten. Rissen van bruine kabouters zijn, om toch goed te kunnen zien, langs de afhangende luchtwortels naar boven geklauterd en zitten nu schrijlings over de zware, bijna horizontale takken, schoon 't decorum er onder lijdt. Want velen, die in plaats van de madureesche broek slechts een gekleurd lapje om de beenen hebben, herinneren aan de apen „die hoog klimmen willen."

Aan den zoom van het grasplein, vóór de regentswoning, is voor ettelijke europeesche genoodigden en ingezetenen een soort van tribune opgericht.

Een luchtig dak van dunne gevlochten bamboematten beschermt tegen de

1) Schavuit, marktdief. 2) Sterkgekruide soep. 3) Kleine gezouten vischjes.
4) Larven eener groote tor. 5) Fijngemaakte onrijpe vruchten met spaansche peper.

zon. Het rust op pijlers, gevormd door forsche bamboeschalmen, welke met frissche groene guirlandes omwonden zijn. Een lage houten vloer vrijwaart tegen de aanraking van dunne damesschoenen met den vochtigen grond. Want ettelijke europeesche vrouwen zitten hier, in wat men in Holland een zomertoilet zou noemen, op stoelen bijeen, en praten honderd uit.

„Welzoo, mevrouw Dinges, u ook hier? Was het u niet te ver, zoo heel van het koffieland, en dan met al die kinderen?" — Zoo hooren we in onze nabijheid zeggen.

„Juist voor de kinderen, mevrouw, doen mijn man en ik het" — luidt het antwoord. „Twintig palen van hier is anders 'n heele afstand en dien kunnen we dan nog maar voor de helft met den wagen afleggen. In 't gebergte, dat begrijpt u, is 't met wagentje-rijden uit. Nu, mijn man en de oudste jongen gingen te paard, het kleintje is gedragen door de baboe en ik zelf met mijn beide dochtertjes zijn in den *tandoe* 1) gegaan. Maar nu hadden we de bonne bij ons, een meisje uit het Parapattan-weezengesticht te Batavia, en die zei dat ze in den *tandoe* zeeziek werd, dus moest ze loopen, met dat gevolg dat ze halfweg al achterbleef. Verbeeld u nu, 'n juffrouw voor de kinderen. . . . . Nu zit ik er zelf mee."

„Gunst ja, mevrouw, dat is al net zooals wij 't aan boord getroffen hebben met een baboe. Die was ons voor de terugreis door 'n Haagsche familie aanbevolen (u begrijpt, die wilde dat presentje graag kwijt wezen) en 't heette 'n *bevaren* baboe, die de reis al meer had gemaakt, net als 'n vaatje boter: *retour des Indes!* Welnu, 't mensch is het meeste zeeziek geweest van ons allen en we hebben er meer last dan dienst van gehad en mijn man zegt. . . ."

Boem, boem! klinkt op eens de stem van de groote koperen gong door de lucht, een metalen stem die zich niet stoort aan de meest interessante damesgesprekken en nu het sein geeft, dat de aanvang van den *senènnan* ophanden is.

De vier zijden van het carré zien zwart van menschen, de takken der waringins bewegen zich, zoo roerig worden de jongens waarmee ze beladen zijn. Plof? daar valt er een — nu, 't is niet hoog boven den grond. Al viel er een half dozijn, „aan een boom zoo vol geladen," enz. De militairen van het garnizoen zijn goed vertegenwoordigd en staan in de voorste rijen. Drommen inlanders, welke tot dusver in het gras gelegen hebben, in groepjes waren bijeengehurkt of aan de dampende gaarkeukens zaten te schransen, dringen thans naar voren. Aan een der zijden van den aloon aloon staat een geheel escadron bereden dessahoofden en deze zijn de eigenlijke *dramatis personae.* Voor 't meerendeel zijn 't dezelfden, die des morgens de receptie bij den regent hebben bijgewoond, nl. gehurkt, en toen zoo eenstemmig waren in 't aanheffen van hun *horé!*

Ieder heeft zijn acolyten bij zich, en met behulp van deze zich gemetamorfoseerd in tournooiheld.

Het roode staatsiebuis met bandelier is nu uitgetrokken en vervangen door . . . .

1) Draagstoel of palankijn. Ook een gewone of luierstoel met een voetplankje; door een kap overspannen en gedragen door vier koelies.

niets. Het bovenlijf is derhalve naakt tot het middel, maar ingewreven met geele zalf (*borèh*). Om den hals dragen velen een collier van aaneengeregen bloemen, afgewisseld met gekleurde pluche-balletjes. Het hoofd is bedekt door den *koeloek* of staatsiemuts, in vorm veel gelijkend op een omgekeerd emmertje en vervaardigd van geglansd katoen. Om het middel hebben zij den *dodot*, een blauwe sarong met lang afhangende punten, waaronder gele, groene, zelfs hemelsblauwe pantalons uitkomen. De kris steekt hun achter op den rug en in den buikband, terwijl ze de *sodor* in de hand houden, een lange en dunne, maar taaie lans met houten punt, hooggeel geverfd, terwijl aan een voet beneden de punt een kleurige wimpel is bevestigd.

Wij merken onder deze cohorte van tweehonderd of meer ruiters verscheidene kloeke gestalten op; de javanen staan trouwens bekend voor hunne welgeëvenredigde lichaamsvormen. Indien ze den *koeloek* afnamen en den hoofddoek daaronder ontknoopten, wees verzekerd dat bij de meesten de lange en sluike haren tot over het middel zouden golven.

De paarden, die ze berijden, zouden ons in 't vaderland toeschijnen hoogstens voor kinderrijpaard geschikt te zijn. Men heeft slechts naar den paardenstal in *Artis* te gaan om zich van de afmetingen van javaansche hitjes te overtuigen. Toch zijn er vurige, kittige beestjes onder, in allerlei kleuren: ijzerschimmels, koepaarden, bruine, zwarte en donkervale, de laatsten met die eigenaardige tint welke de inlander „kleur van den natten grond" noemt.

Zoo goed als hunne meesters hebben deze ponies thans hun staatsiekostuum aan.

Ze dragen een halven koperslagerswinkel aan 't lijf, een harnachement dat bij iedere beweging rinkelt en klettert. Vóór den kop een stel van halvemaanvormige glinsterende plaatjes, met gekleurde kwasten die van de ooren afhangen en een halsband afgezet met koperen dwarsbanden en bellen. Het zadel bestaat uit een houten bok, waarover een schelgekleurd en met kapok opgevuld overtrek is gelegd, terwijl de zijbladen verbreed zijn met groote, uit buffelhuid gesneden vlerken of kleppen, geschilderd als de veeren op den vleugel eens vogels, of als de schubben van een visch. Van den staartriem dalen aan weerskanten lange, bijkans tot den grond reikende vlerken af, eveneens bezet met blankgeschuurde koperen plaatjes. De borstriem is van klinkende metalen loovertjes voorzien, de staartwortel soms met een gekleurden strik versierd. Ros en ruiter maken te samen een tamelijk groteske vertooning, vooral nu er een paarhonderd in gesloten gelederen naast elkaar staan.

Kleine Djan, nu weer door den vader opgetild, zit op diens arm te dansen; en telkens wanneer er een voetzoeker of zwerm ontploft, gelijk ze bij menigte onder 't volk worden afgestoken, ontsnapt hem een langgerekt *hwah!*

Ook het oudere zusje heeft pret, maar ze lacht meer om de grappen en grollen van de *badoets* of clowns, die onderwijl de schare bezighouden. Waan echter niet dat ge bij dien lach op dat aardig gezichtje, bij 't openen van dat kleine, aan het sirihblad nog vreemde mondje een stel fraaie witte tanden zult zien. Die heeft ze gehad. 't Arme kind nadert de jaren des onderscheids, ze is al lang „beloofd" aan den zoon van den *petinggi* en nu heeft men haar

de tanden afgevijld. Spoedig zal de betel de nog overgebleven stompjes zwart kleuren en ze is op die operatie weinig minder grootsch dan het europeesche juffertje, 't welk men van oorringen en hoogen boezelaar bevrijd heeft om haar in de eerste lange jurk te steken.

Witte tanden, foei! Daarmee zou men een zuiver dierlijk kenmerk blijven behouden. Wie zou willen loopen met tanden als van een hond?

De potsenmakers zien er vreemd genoeg uit om ook de europeesche kinderen op de versierde tribune te doen lachen. Met hun grotesk beschilderde gezichten, den valschen baard, de zonderlinge lederen oorplaten, het kakelbont fantasie-kostuum en de beenen castagnetten al klepperend tusschen de vingers, ziet men hen voor- en achteruit loopen, allerlei grimassen maken, de bewegingen der ruiters reeds bij voorbaat parodieeren en onder 't in de lucht schermen met lans of kris eenige kwinkslagen ten beste geven.

Een enkele heeft een hoogen witten *koeloek* op en een kleed als een bedelaarsdeken, geheel uit aaneengenaaide lapjes van verschillende kleur samengesteld; een waar *habit mille couleurs*. Dat is de ouderwetsche *badjoe onto-koesoemo*, de dracht der inlandsche medicynmeesters, in deze residentie thuis behoorende, maar bijna niet meer in zwang. Slechts een figuur als deze, die een inlandsch lapzalver moet voorstellen, brengt het kostuum in herinnering.

Nu weerklinkt op eens, als het geluid van een klokkenspel, de gamelang, helder en klankvol. Er komt beweging in den drom van stilstaande ruiters. De clowns trekken zich terug; de regent treedt van de tribune en gaat met afgemeten schreden, door een stoet van volgelingen omstuwd, naar het midden van het plein.

Daar staat een waringinboom, een enkele slechts, maar 't is een baas; en onder zijn vèrstrekkende schaduw staan de inlandsche lijfwachten opgesteld, de *pradjoerits*. Een hunner houdt bij den teugel het paard van den adipati en zoodra deze in het zadel zit, stelt hij zich aan het hoofd der colonne van dessahoofden. Achter hem rijdt de patih, achter dezen en op één gelid de wedono's der vier distrikten en stapvoets maakt de gansche schaar driemaal de ronde langs de vier zijden van het plein.

Zoo kunnen allen den *radèn*, „die van voortreffelijk bloed is," aanschouwen en zich vermeien in zijn staatsiekostuum, dat glinstert van al het goud galon en de juweelen op de knoopen van zijn vest en op het gevest van zijn kris; voorts in het defileeren der dessahoofden, onder welke men aanstonds naar bekende gezichten zoekt, in het tandakken der brieschende paarden en 't geklikklak van hunne opgeschikte harnachementen.

„Kijk, ma," zegt de oudste dochter van den koffiplanter, „'t gaat nu bijna 't zelfde als 't in dien ridderroman stond, waar het steekspel beschreven wordt. Daar rijden de ridders ook driemaal het strijdperk rond, ieder in de kleuren van zijn dame, en dan komt de wapenheraut en leest met luider stemme de uitdagingen af, en dan....

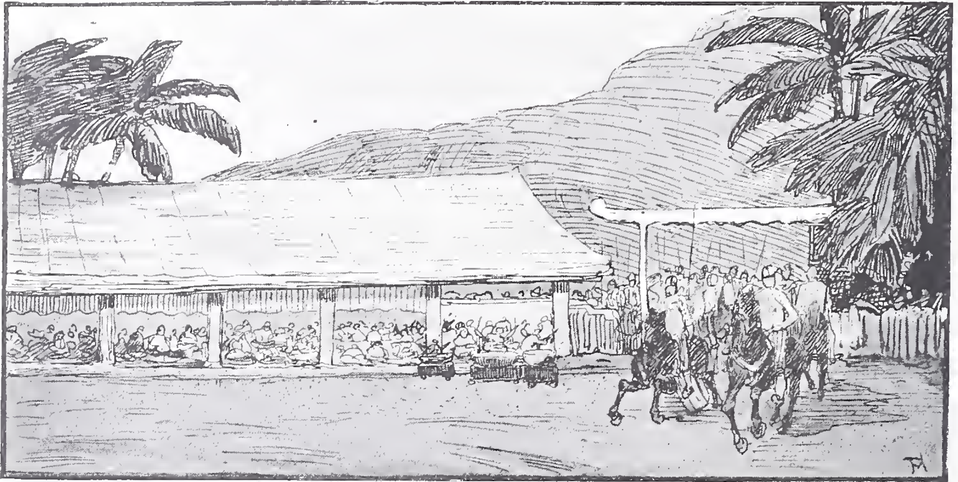
„Wel zoo, mevrouw, leest uw oudste al ridderromans?" vraagt ietwat snibbig de vrouw van den kleinen rentenier aan die van den koffiboer. „Nu,

zoover is onze Corry nog niet, en mijn man zegt dat er in den leestrommel van 't genootschap wel beter lectuur voor jonge meisjes is te vinden dan al die sentimenteele poespas, en dat er vaak heel rare dingen in staan."

„Och," meent de aangesprokene," 't was maar een roman van Walter Scott en dat zijn toch wel boeken, zooals de Franschman zegt," dont la mère permettrait la lecture à sa fille." Niet waar, Juul, 't stond in een roman van Scott?"

„Nee ma, 't was er een van Spindler!" zegt zonder blikken of blozen het *enfant terrible.*

Gelukkig dat de renteniersvrouw in zalige onwetendheid verkeert zoowel van

Rondrid vóór het steekspel.

Scott als van Spindler. Maar zulke ridderromans, meent ze, die kunnen toch niet veel deugen, — „en mijn man zegt...."

Daar treedt het eerste paar ruiters vooruit.

De regent heeft zijn troep den volke gepresenteerd en stijgt weer af om zich bij zijne *raden ajoe* 1) en bijwijven te voegen. De gamelang speelt in versnelde tijdmaat. De beide eerste dessahoofden maken eenige gesticulaties, die zooveel als een saluut moeten verbeelden en zetten er dan den draf in. De een zit den ander na, de draf wordt weldra een galop, onder vervaarlijk krijgsgeschreeuw drilt de vervolger zijn lans en tracht zijne tegenpartij te treffen, die hem echter te gauw is. Het doel behoort dit te zijn, dat men elkander met de stompe lans uit den zadel licht, doch veelal komt het zoover niet. 't Is reeds eer genoeg, wanneer de een den ander weet te ontwapenen en de lans uit de hand te slaan.

Zoo gaat het ook nu. Zoo snel de kleine, doch vlugge paardjes maar loopen kunnen, gaat het vooruit.

1) Titel der echtgenoote van een notabel inlandsch hoofd.

En avant, preux chevaliers!

In volle vaart stuiven de ruiters over deze geïmproviseerde race-baan en beschrijven een kring om den grooten waringinboom in 't midden van den aloon aloon. Ten einde de armen vrij te hebben voor 't hanteeren der lans rijden ze met lossen teugel en houden zich met de knieën in 't zadel, bijna op de manier der abyssinische ruiterij, welke hare paarden bestuurt den teugel tusschen de teenen geklemd.

Het eene paar volgt het andere op. Steeds hetzelfde gillend geschreeuw en dezelfde muziek op houtjes, telkens wanneer de lansen op elkander slaan. Van tijd tot tijd wordt er een het wapen uit de hand geslagen, 't geen de menigte met gejuich begroet, maar geen die zandruiter wordt. De zadels hebben van voren een hoogen neus, van achteren een lepel, zoodat in de holte daartusschen de berijder zich goed vast kan zetten. Echter komt het aan dit spiegelgevecht niet ten goede, dat het den vorigen dag pas geregend heeft. Daardoor is de grond week en glibberig, en al groeit er gras, het is kort en schraal, geenszins het fijne dichte voorjaarsgras eener hollandsche klaverweide. De ruiters passen nu op hun hachje en zorgen dat ze niet de grootst mogelijke vaart nemen, of 't paard mocht uitglijden en zoowel zichzelf als den ruiter eene ontwrichting bezorgen.

In de tusschenpoozen treden de clowns op; de gamelan klinkt bijna onverpoosd. Desgelijks is ook de belangstelling van den eenvoudigen bergbewoner, nog niet geblaseerd door hetgeen kosmopolitische landgenooten reeds gezien hebben, de een of andere bereisde Roel, die niet alleen in den „vuurwagen” gezeten heeft en het strand der noordelijke zee gezien, maar ook in een schip zonder zeilen die zee is overgestoken, tot Samarang, tot Batavia toe.

Dat zijn echter zaken welke de Tengereesche bergbewoner, opgegroeid tusschen zijne donkere *tjemara* 1)-bosschen en diepe ravijnen, tusschen zijne kool- en aardappelvelden, alleen van hooren zeggen weet. Soms schudt hij bij die verhalen wel eens het hoofd. *A beau mentir, qui vient de loin.* Maar toch, bij helder weer is van uit zijn bergdessa, of van eene hoogte van 7000 voet en meer, de spiegel der Java-zee zeer wel te onderkennen, en over dien spiegel heeft hij soms een zwarte stip zien voortdrijven waarboven een rookpluimpje zweefde.

Zou dat het raadselachtige schip zijn waarvan Troeno hem verteld heeft: Troeno, de voormalige dorpsgenoot, die eerst werk heeft gezocht te Soerabaja en toen dienst genomen als inlandsche kellner op een stoomboot naar het land der Blanda's, die er een stad gezien heeft veel grooter nog dan Soerabaja, dan Batavia! Ja, wanneer men alles gelooven moest wat *die* vertelt, dan zou de wereld er raar uitzien.

Hier op de *senènnan* kan men ze bijna allen dadelijk kennen, die zoogenaamde Heidenen van het Tenger-gebergte. Vooreerst aan hun javaansch, dat ze met een eigenaardig accent uitspreken en bijkans tot een plaatselijk idioom

1) Naaldboomen.

vervormd hebben; daarna, vooral de vrouwen, aan de roode kleur, die door het bruin pigment der huid heenschemert. De mannen en de jonge meisjes doen zich het best voor; onder de volwassen vrouwen worden velen ontsierd door dat specifieke euvel der hoogere bergstreken, zoowel in Indië als in Enropa: een vormloos en monsterachtig kropgezwel.

Onder het voortdurend afrijden van de dessahoofden, telkens twee aan twee, is de zon aan 't dalen gegaan.

Zij, die vóór 't invallen der duisternis nog thuis kunnen zijn, aanvaarden den terugtocht naar de voorvaderlijke dessa. Kleine Djan heeft zich moe gekeken en hangt reeds knikkebollend in den *sèlendang* der moeder. Men behoeft hem niet te wiegen om in slaap te komen; de beweging van 't loopen werkt als verdoovend middel en weldra, het hoofd onder den doek, ziet men van hem niets meer dan een paar kleine bungelende beentjes.

De vader is onderwijl even bij den chinees geweest, voor een klein raampje, waar in 't kozijn een weegschaaltje stond. Daar heeft hij wat zilvergeld door 't morsig loket geschoven en toen eenige kleine donkere balletjes terug ontvangen, die zorgvuldig in den groven sigarettenkoker geborgen zijn. Vader heeft zich voorzien van „het zoodanige" — gelijk de vormelijke javaan het woord opium eufemistisch uitdrukt. Aanstonds, op de balé balé in zijn woning uitgestrekt, zal hij de opiumpijp voor den dag halen en verzinken in den zwijmel des amfioenschuivers, in de visioenen van Mahomed's paradijs.

Darinah heeft haren aanstaande, den zoon des *petinggi's* ontmoet, een opgeschoten knaap met een zijden buisje en een zwierigen ketting daarover, terwijl de knoopen van 't baadje uit dofgouden eikeltjes bestaan.

„Weet je, Nah," zoo hooren we hem zeggen, „daar kwam zooeven Towirio bij me, uit Sengkaleng, die nu christen geworden is. Die zei dat ik eens naar Sèwaroe moest gaan om daar de mooie christenkerk te zien met al dat schilderwerk, en te luisteren naar den *toewan pandita* 1) der „orang kristen," omdat die zooveel mooier spreekt dan onzen *modin* 2) in 't dorp. Maar ik wil geen christen worden, want dan mag je zooveel niet wat de „orang slam" 3) wèl mogen; niet dobbelen, niet opium rooken, niet meer aan onze feesten en plechtigheden deelnemen, niet meer dan eene vrouw hebben, al word je nog zoo rijk, en ik weet niet wat al meer."

De jongen vertelt het argeloos; en het meisje vindt het niet anders dan natuurlijk dat de jongen zoo denkt.

De schaduwen van 't geboomte beginnen intusschen langer te worden. De zon neigt al meer en meer naar de toppen van het Kawi-gebergte. Het laatste paar ruiters heeft zijn ommegang en zijn schijngevecht volbracht. Bij de paarden hangen schuimvlokken aan den borstriem en hunne flanken hijgen. De *boréh* op de naakte bovenlijven der ruiters, die er eerst als een vaste gladde laag op zat, vertoont nu vreemde schakeeringen. Menige lans is gesplinterd, menig hoofddeksel ingedeukt en menige sarong verfomfaaid. Voor 't laatst scharen

1) Schriftgeleerde; hier: zendeling. 2) Dorpspriester. 3) Muzelman.

allen zich wederom tot eene geslotene colonne aaneen en met denzelfden rondgang, waarmee het volksfeest werd ingeleid, wordt het thans besloten.

De regent wisselt eenige handdrukken met den assistent-resident, den militairen kommandant en enkele andere notabelen, waarop hij de tribune verlaat en zich met zeer langzame en afgemeten schreden, gelijk de aloude vorm het voorschrijft, naar zijn dalem begeeft.

Achter hem loopen zijne kostbaar uitgedoste vrouwen en de verdere leden van zijn omvangrijk gezin, terwijl de *pradjoerits* de achterhoede vormen.

De europeesche gemeente begint zich nu ook te verstrooien. Van degenen, die tot het personeel behooren der honderd-en-acht (ongeveer) landelijke ondernemingen in de afdeeling Malang, logeeren er eenige bij hunne kennissen in de stad, de anderen in een der drie logementen. De ingezetenen der plaats wandelen op hun gemak in de avondkoelte huiswaarts; van de buitenlieden vereenigen zich ettelijken in de societeit aan de bittertafel.

„Ziet u," vangt de renteniersvrouw weer aan, terwijl ze opstaande zich de kreuken uit de japon schudt, „dat 's nu ieder jaar precies hetzelfde met die *senènnan*, altijd koekkoek-één-zang. Steeds dezelfde gamelang en dezelfde roezemoes en dezelfde saaie vertooning; als ik u was, mevrouwtje, dan zou ik niet heel uit het gebergte zijn gekomen om een paarhonderd van die vieze kerels te zien hossen op hun armzalige katjes."

„Maar mevrouw," zoo repliceert die uit het gebergte, „waarom is *u* dan eigenlijk hier?"

„O.... ja, ziet u.... 't is maar voor de kinderen, enkel voor de kinderen. De schapen hebben hier zoo weinig van wat de kinderen in Holland hebben. Ik wil maar zeggen dat, als *ik* op een koffiland woonde, dan kwam ik voor geen tien *senènnans* naar Malang, om dáárvoor al die kosten te maken. Dan gaat het in de naburige residentie, nl. te Blitar, heel wat levendiger toe. Daar is het op dezen dag strijk en zet rampokpartij en daarbij kan een mensch nog eens wat emotie opdoen. Voor dit jaar zijn er reeds veertien tijgers gevangen, die nu hun beurt afwachten om met lansen te worden doodgestoken. *Dat* zou ik graag eens willen zien! Mijn man zegt...."

Doch de koffiplantersvrouw heeft zich van de kleine bloeddorstige stadsdame reeds afgewend en te samen met Juul, die zoo gaarne ridderromans leest, turen ze naar den man en vader, die niet ver af is.

De menigte verstrooit zich, maar langzaam, heel langzaam — 'n Javaan heeft nooit haast.

Bovendien vinden velen, vooral die van de plaats zelf zijn, het op den aloon aloon nog zoo gezellig, dat ze gaarne blijven plakken. In groepjes hurken ze onder de waringins en keuvelen, eten en schertsen. De gamelang speelt steeds door en zal dat volhouden tot diep in den nacht. De draagbare gaarkeukentjes, de snoeptafeltjes met vruchtensiroop en sigaren staan nog allerwege en, nu ze de lantarentjes hebben aangestoken, vormen ze onregelmatige guirlandes van lichtjes om de zijden van het plein. De karretjes met fraai uitgedoste vrouwen en kinderen, de groepjes van slenterende knapen en Javaansche *swells*,

de familieclubjes van dessalieden, welke in de kleine chineesche toko's op de markt nog iets te koopen hebben, ziet men overal op en af gaan — een vroolijk *va-et-vient!* De ruimte is nog vervuld van dat eigenaardige gegons, dat *garĕbĕg*, 't welk in de landstaal synoniem is geworden met het begrip van een Javaansch feest en waarvan prof. Veth in zijn standaardwerk *Java* terecht het volgende heeft opgemerkt:

„De Javanen noemen de beide feesten van den Islam en ook nog een derde (dat van Mohammed's geboorte) zeer eigenaardig *garĕbĕg* of *garbèg*, dat eigenlijk gesuis, gegons beteekent. De vreugdebedrijven, die op deze feesten plaats hebben en waarbij vorsten en regenten den toon geven, doen op de hoofdplaatsen

Dessalieden om den aloon aloon.

ontelbare menschenmassa's samenstroomen; maar de feestvreugde der ingetogen Javanen wordt nooit luidruchtig, ze openbaart zich slechts in *gegons.*" 1)

Ook de talrijke militairen van 't garnizoen, welke op dezen voornaamste der Javaansche feestdagen vrij af hadden, keeren langzaam terug naar 't kwartier en deelen elkander onderwijl hunne indrukken mee.

„'t Is toch 'n komieke manier van bajonetvechten," zoo stort een dezer flankeurs zijn gemoed uit. „Als wij dat grapje eens mee moesten maken, Toon, wat zouên we zoo'n blauwe vent gauw van z'n stokpaard af hebben, watte?"

„Ja," meent de voorzichtige Toon, „als je 'm met je slakkensteker 'an z'n karbonaadjes kwam, dan kon 't wel wezen dat-i, na één zoo'n prik, *adieu Paris!* zei. Maar als ze nou ereis 'n infanterist op zoo'n bokje zetten en je

1) Java I. pag. 391.

moest dan los in 't zadel zitten en met zoo'n lange waar-ga-je van 'n lans in 't rond pagaaien, dan kon 't wel wezen, Jan, dat *wij* het aflegden."

„Mogelijk wel," meent Jan. „Eigenlijk zou ik met zoo'n komiekeling maar niet te doen willen hebben, want 't leek wel alsof ze zich met saffraan en olie hadden ingesmeerd. Dat zal wel wezen van wege 't „ponteneur," maar ze glippen je temet door de vingers als bij ons op 't dorp een aal bij 't palingtrekken. Heb je nog centen, Toon?"

„Veertien," biecht deze — „en 'n valsch dubbeltje."

„Dat's genoeg voor twee „dikkoppen," 2) bij den chinees achter de toonbank; maar met dat dubbeltje moet je wachten tot het goed donker is. Allo, vooruit maar!"

Zoo besluiten Mavors zonen den dag met het Schiedammer vocht en de dessaman met „het zoodanige."

Huiswaarts keerend.

Naarmate het later wordt, de etensbel der logementen de gasten aan tafel roept, de gaarkeukens hunne vuren dooven, de karretjes op den weg zeldzamer en zeldzamer worden, trekken ook de laatste plakkers af. Ze worden huiverig in de dunne baadjes, de nachtwind begint kil door 't geboomte te suizen.

Nog een paar zwermen, door een onzichtbare hand geworpen, dwarrelen de lucht in en breken met kortstondige flikkering de duisternis af. Dan nemen de groote vleermuizen, geruischloos aangezweefd, weder bezit van de donkere waringins, welke diep en zwaar hun schaduw laten vallen over een vertrappeld grasveld, bezaaid met het papier van uitgebrande voetzoekers; de aloon aloon ligt weder in zijne vorige verlatenheid en een der kleurigste tafreelen van het javaansche volksleven is ons voorbij getrokken.

---

1) Groot glas jenever.

EENE MAAND IN SURINAME.

DOOR

G. VERSCHUUR.

Toen ik in het voorjaar van 1892 in een gezelligen vriendenkring te Amsterdam vertelde, dat ik op het punt stond een uitstapje naar de Guyana's te maken en ongeveer eene maand voor Suriname te besteden, kon geen der aanwezigen zich voorstellen hoe het in het brein van een „globe trotter" opkwam, derwaarts zijne schreden te richten.

Een verwaarloosd, vervallen, verarmd land; eene ruïne van Brederoo in het groot; eene natuur die onder deed voor zoo vele andere schilderachtige oorden onder de keerkringen, eene kolonie vol muskieten, verarmde planters — ja, wat hoorde ik al niet boosaardigs, minachtends, vernederends over dat ongelukkige Suriname, in een kwartier tijds, als een stortregen op mijn reisplan nederdalen! Op korten afstand zou ik Cuba, Jamaïca, Martinique, Trinidad vinden, eilanden waar het verblijf te midden van een tropischen dos aan het Paradijs herinnert. Bah! nog eens, wat voor heil stond mij in dat verloopen Suriname te wachten?

Ik liet aan het onweder zijn vrijen loop, nam bedaard een teugje van den slappen grog — want als zoodanig alleen is mij die aangenaam —, welke mijn gastheer mij had ingeschonken, en waagde het op dien vloed van woorden in het midden te brengen, dat het grootste deel van West-Indië en Zuid-Amerika mij bekend waren, en ik juist nu kennis wilde maken met de Guyana's, speciaal met onze Nederlandsche kolonie Suriname, daar de tijd mij bij vroegere reizen in die streken ontbroken had haar op mijn gemak te bezoeken. Ik moest toestemmen dat het niet voor het eerst van mijn leven was, dat ik een ongunstig oordeel over die eertijds zoo bloeiende, thans kwijnende kolonie hoorde uitspreken, maar juist daarom interesseerde het mij met eigen oogen te zien, en bij vergelijking met andere overzeesche bezittingen, aan Frankrijk, Engeland en andere natiën behoorend, te oordeelen, in hoeverre die reputatie gegrond was, of werkelijk Suriname de klad verdient die men er voortdurend op werpt, en welke middelen zouden moeten aangewend worden, om dien rijken bodem andermaal tot welvaart en ontwikkeling te brengen.

Ik nam afscheid van mijne vrienden — beste, brave, soliede Amsterdamsche ingezetenen, steunpilaren van de beurs, onwrikbaar op de hoogte van den prijs van koffie, tabak, suiker en krenten op al de hoofdmarkten van Europa, maar weinig bereisd en misschien, een oogenblik later bij het uitblazen van hun nachtkaars, inwendig mompelend: „hij liever dan ik."

Een week later verdween te Saint Nazaire de Fransche kust aan mijn oog. Ik bracht drie maanden in Venezuela, te Curaçao, in Haïti, Porto Rico en

andere eilanden der Antillen door, en na eenige weken in Fransch Guyana te hebben vertoefd, nam ik te Cayenne de boot voor Paramaribo. Over die Fransche kolonie later, in den loop van dit opstel, eenige korte woorden, want noodwendig komt een reiziger tot vergelijkingen.

Het is Zondagmiddag. De regentijd is volgens alle menschkundige berekeningen voorbij; ik heb immers voor de Guyana's het seizoen van onafgebroken droogte gekozen? Ondanks die gegevens, valt een plasregen van den hemel, die bij het opstoomen van de Suriname-rivier alle uitzicht belet en de beide oevers, als waren wij in volle zee, onzichtbaar maakt. Onze commandant vindt het zelfs raadzaam eenige oogenblikken te stoppen; wij beleven, naar het schijnt, een tweede voorstelling van den zondvloed.

Daar scheurt zich het wolkfloers, de zwarte buien drijven naar zee en weldra vertoonen zich zindelijke gebouwen, zooals ik ze in weken niet aanschouwd had, hier en daar aan de oevers. Wij naderen de stad, wier lichtgrijze huizen zich nu op een blauwen hemel afteekenen; een der stoombooten van de W.-I. Maildienst schijnt zich tot vertrek gereed te maken; de equipage van het Ned. oorlogsschip Suriname, dat wij langzaam voorbij stoomen, wuift ons een welkomstgroet toe.

Het anker is geworpen; een beambte der douane heeft zijn plicht van onderzoek der te landen bagage volbracht, en aangezien op een Zondag-middag geen enkele neger zich schijnt te derangeeren om passagiers van boord te halen, ben ik zeer blijde in dien beleefden ambtenaar een reddenden engel Gabriël te vinden, die mij en mijne koffers mede naar wal neemt. Een kwartier later ben ik afgestapt in het beste hôtel van de stad, gehouden door den Heer van Embden. Dat is geen Amstel Hôtel, geen Hôtel Continental, maar het steekt gunstig af bij vele inrichtingen van dien aard, die ik in West-Indië heb aangetroffen. Mijne kamer is zindelijk; de eigenares laaft mij terstond met een glaasje tamarinde, en een welopgevoede aap verkort door zijne gymnastische oefeningen de monotonie van een Paramariboschen Zondag-achtermiddag.

Ik begeef mij 's anderen morgens vroegtijdig naar het Gouvernementshuis, een schoon en ruim gebouw zooals geene der naburige kolonies er kan aanwijzen, en uitzicht gevend op een groot grasveld, door wandelpaden doorsneden, hetwelk zich tot de Suriname-rivier uitstrekt. Ter linkerzijde loopt de toegang door een prachtige laan van tamarindeboomen; rechts vormt de Gravenstraat, de entrée van de stad.

Z. E. de Gouverneur, Jhr. Mr. T. van Asch van Wijck, wien ik den brief overhandig, dien Z. E. onze Minister van Koloniën mij wel heeft willen ter hand stellen, ontvangt mij op de meest minzame wijze, stelt zich op de hoogte van het doel mijner reis, en heeft de beleefdheid mij de gastvrijheid ten gouvernementshuize aan te bieden voor den tijd dien ik mij voorstel in Ned. Guyana door te brengen.

Een paar uur later beweeg ik mij dankbaar rond in een ruime kamer, van voren uitzicht gevend op het plein en de rivier, en rechts een vroolijk kijkje opleverend in de Gravenstraat, wier ligging, breedte en uitgestrektheid haar

Amsterdamsche naamgenoot de loef afsteekt. De Gouverneur en zijne vriendelijke echtgenoote beramen reeds aan den middagdisch plannen om mij van de kolonie te doen zien wat mij belang kan inboezemen; zelden heb ik mij in korten tijd zoo op mijn gemak gevoeld als in deze gastvrije woning.

Paramaribo is eene uitgestrekte stad; onze voorvaders schijnen de leer te zijn toegedaan geweest, dat, waar het terrein geen geld kostte, het onnoodig was opeengehoopte woningen te bouwen. De straten zijn ruim en breed, en dikwerf aan beide zijden met boomen beplant, die er meer eene „avenue" of „boulevard" van maken, dan hetgeen men in onze Europeesche steden

Tamarinde-laan, toegang gevende tot het Gouvernementshuis.

onder den naam van straat verstaat. Schier alle huizen zijn van hout, en wit of lichtgrijs geschilderd, hetgeen eene marteling voor de oogen vormt, wanneer de zon hare brandende stralen daarover verspreidt. Die onaangename reflectie wordt verhoogd door het witgele zand waarop men wandelt. In het drooge jaargetijde klinken de beden der inwoners ten hemel, dat eenige reislustige kamerleden een uitstapje naar Suriname komen maken, om, in herinnering hoe dat opgewaaide zand nadeelig voor de oogen is, bij hùn terugkomst in het vaderland, hunne stem uit te brengen voor de kosten, die eene voldoende straatbesproeiing zou veroorzaken!

Dikwerf heb ik filosofisch die oud-Hollandsche huizen aangekeken, en in hunne bouworde een cachet gevonden dat eigenaardig is en de Nederlandsche kolonies van Fransche of Engelsche onderscheidt. Die vaderlandsche dakvenstertjes, die stoepen met ijzeren leuningen, die ankers in den voorgevel van

steenen gebouwen vindt men nog wel ten onzent in de achterbuurten der groote steden of in minder gemoderniseerde provincie-plaatsen; doch aan gene zijde van den Oceaan herinneren zij ons den geboortegrond en den geest van het voorgeslacht. Gevoelde ik niet denzelfden indruk, toen ik Curaçao bezocht, en op eene vroegere reis onze ouderwetsche grachten te Batavia, een ophaalbrug te Soerabaija, een gaperskop voor een apotheek in een ander deel van Java terugvond?

De bevolking van Suriname gelijkt op die van de meeste kolonies, in hare

Watermolenstraat te Paramaribo.

verscheidenheid van hoedanigheden zoowel als in hare gelaatskleur. Van den Europeaan, voor langeren of korteren tijd in de kolonie verblijvend, is het onnoodig te spreken; hij vertegenwoordigt geen type die den tourist aantrekt. Wat meer stof tot beschouwing geeft, is de trapsgewijze opklimming van geel tot ravenzwart, al naar mate de ras-vermenging hare resultaten heeft opgeleverd.

De zwarte, de volbloed-neger, is hetzelfde voortbrengsel der Schepping — ik zou hem een drukfout der natuur wenschen te noemen — dien men in andere tropische gewesten aantreft. Hij is lui, dom, brutaal en nog dikwijls ingebeeld op den koop toe. Toen de slavernij nog bestond, bewees de neger-

bevolking diensten; thans vallen hare schaduwzijden meer in het oog dan het nut dat zij der maatschappij bewijst.

De verschillende nuances der creolen en mulatten leveren de verscheidenheid op van de glazen van een caleidoscoop. Velen onder hen zou men wenschen aan den invloed van een electriseer-machine te onderwerpen, ten einde de loomheid, de doezeligheid af te schudden die hun bewegingen kenmerkt en als stempel op het gelaat staat afgedrukt. Van dat gedeelte der bevolking heeft Suriname zeker nimmer een krachtige opkomst te verwachten; hun ontbreekt de schommelstoel van Java om den mijmerenden toestand te volmaken.

En toch trof ik er onder die types velen aan, ten volle het objectief van een photograaf waard. Waar ontmoette ik onder de keerkringen die welgeslaagde natuurvoortbrengselen als tweemaal 's weeks op het Gouvernementsplein, wanneer zich in den achtermiddag de muziek liet hooren? Die dienstbare stand der zwakke sexe, gestoken in een katoenen plunje, bont van kleur, is uniek op de wereld! Die door stijfsel opgezwollen kleedij, wier omvang soms aan kleine ballons doet denken, is eene merkwaardigheid van Suriname.

En hoe gaarne zou de kostbaar opgetooide dienstmaagd van den aanzienlijken ingezetene, met donzen veder op den hoed, met waaier in de hand, en ik voeg er bij, met schalksche, welsprekende oogen gewapend, zich van den eigenaardigen reuk wenschen te ontdoen, die geen eau-de-cologne verdrijft, geen kunstmiddel verbergt, maar die altijd en altijd zijn stempel blijft drukken op de huid, waaronder in meerdere of mindere mate zwart bloed schuilt!

Met de Europeesche populatie van Paramaribo heb ik, op weinigen na, mogen kennis maken, dank zij ook alweder den Gouverneur, die dikwerf op gezellige wijze ontvangt en buitendien zich beijverde mij met allen zooveel mogelijk in aanraking te brengen. Ik heb de aangenaamste herinneringen behouden van de vriendelijke families, van de werkelijk kundige ambtenaren, die Suriname bevat, doch ik maak er hun schier allen een verwijt van dat zij op een voor een tropisch land veel te laat uur zich aan Morpheus overgeven, en de naar mijne zienswijze laakbare gewoonte hebben eerst op te staan wanneer de zon vrij hoog aan den hemel staat. Wat was ik blijde dat de Gouverneur en zijn echtgenoot dat „plakken" niet waren toegedaan, en een tijdige rust mij veroorloofde getrouw te blijven aan mijne gewoonte om in een heet land de frissche morgenkoelte te genieten, zoodra de eerste schemering zich aan den horizon vertoont. Zoo ergens, dan geldt de leer in de tropen:

„Early to bed and early to rise
Makes a man happy, wealthy and wise."

De Hollander echter is en blijft een halsstarrig tegenstander in zijne kolonies van eene vroegtijdige nachtrust, en verkondigt daarom ook altijd de leer, dat men over dag slapen *moet.* Dat heet kwanswijs een half uurtje, doch ik zoude niet gaarne Mijnheer of Mevrouw A. of B. onaangenaam zijn, wanneer ik pertinent verklaarde dat zoo'n half uurtje uitrusten of stilliggen zich dikwerf oplost in een twee uurs stevigen middagslaap.

Van de matinale eigenschappen van Paramaribo's ingezetenen had ik op

een schoonen morgenstond het treffendst bewijs. Op een der Gouvernementsgebouwen prijkt een toren, van welks top men een schoon panorama over de stad heeft. Een ambtenaar was verwittigd geworden dat de tot dien toren toegang gevende deur 's anderen morgens te 6 ure moest geopend zijn, en kort daarop was ik naar boven geklauterd om het landschap te bewonderen.

Alles lag nog in diepe rust, scheen het: geen deur was geopend, slechts een zeldzame wandelaar bewees mijne zienswijze te deelen dat het vroege morgenuur het schoonste deel van den dag in een dergelijk klimaat uitmaakt.

Ik hoorde later, dat men in een familiekring feest had gevierd en er tot twee

Gezicht te Paramaribo.

uur 's morgens was gedanst geworden. Het denkbeeld alleen, van in de tropen te dansen, deed mij sidderen, doch het is een eigenaardig, physiologisch verschijnsel, dat hoe heeter een land is, hoe meer men verzot schijnt op danspartijen. Ik herinner mij te Batavia een gezet heer van veertig jaar voor eenige oogenblikken te hebben zien verdwijnen in een half gesloten rijtuig, om een nat gedansten rok en drijvend linnen te verwisselen tegen een droog pak, dat vreedzaam op hem wachtte! En met frisschen moed ging de verdroogde danser zijne athletische oefeningen onder 32 graden Celsius hervatten.

Paramaribo levert geene publieke vermakelijkheden op; nu en dan verschijnt er een paardenspel of een tooneelgezelschap, dat de West-Indiën bereist en overal eenige dagen voorstellingen geeft. De schouwburg, volgens de eischen van een tropisch land ingericht, is van boven geheel geopend, hetgeen den

toeschouwers, die de loges en galerij bezetten, een tweede schouwspel verschaft, eenig in zijne soort.

Het gebouw namelijk grenst aan het kerkhof. Wanneer nu bij een helderen sterrenhemel of een blinkende maan de zerken en grafgesteenten fantastisch verlicht worden en de aandacht zich onwillekeurig verdeelen moet tusschen de acteurs ten tooneele en de sombere schakeering van een dooden-akker, dan is het niet te verwonderen dat meerdere inwoners er noode toe overgaan de comedie te bezoeken, ten ware misschien de „Traviata" of „Lucie de Lammermoor" werd opgevoerd.

Intusschen is het familie-leven in Suriname's hoofdstad gezellig te noemen in vergelijking met vele andere plaatsen in Midden-Amerika gelegen. Het verwonderde mij dat een werkelijk goed ingerichte Buiten-Societeit met ruimen tuin, links van het gouvernementshuis nabij de rivier gelegen, zoo schaars bezocht wordt in het frissche avonduur, tenzij er nu en dan eene muziekuitvoering plaats heeft of er gelegenheid tot dansen bestaat.

Wat mij bijzonder belang inboezemde in onze kolonie was, om eenige der voornaamste plantages te bezoeken, en daardoor eenigermate op de hoogte te komen van de culturen die thans in Suriname bestaan, vergeleken bij den vervlogen tijd toen de suiker-cultuur in vollen bloei was, en schoone winsten afwierp.

Wij weten allen, in welke bedroevende mate die schoone bezitting is achteruitgegaan nadat een dertigtal jaren geleden de slavernij werd afgeschaft. Uit een menschelijk en zedelijk oogpunt beschouwd, was het besluit niet te wraken; eene andere vraag is het of die maatregel met het noodige overleg is toegepast geworden en of een meer geleidelijke overgang niet wenschelijker ware geweest om van den slaaf een vrij man, van de machinale werkkracht onafhankelijke burgers te maken?

Hoe het zij, die afschaffing der slavernij ontnam aan onze kolonie hare zoo onmisbare arbeiders. De neger werd vrij, hij werkte zoo min mogelijk; leerde allerhande behoeften kennen, die hem vroeger vreemd waren, waaronder de zucht tot opschik een eerste plaats bekleedde; hij nam van den Europeaan zelden de goede, doch als algemeene regel, de slechte hoedanigheden over, werd meer en meer onbeschoft. De beschaving liet en laat nog op zich wachten; een neger heeft andere hersenen dan zijn blanke broeder en schijnt door de natuur gedoemd te zijn om een dom volk te zijn en te blijven.

Zijn diezelfde zwarten er door hunne onafhankelijk-verklaring gelukkiger op geworden? Ik betwijfel het zeer, en ik geloof eerder dat velen onder hen een beter, een gelukkiger leven leidden in hun vorigen onderworpen toestand, ten minste in die centrums waar zij goed behandeld werden.

Doch het belang van den neger terzijde stellend, laat ons een blik werpen op de plantages, die van de regelmatige werkkracht plotseling beroofd werden, en ten ondergang schenen veroordeeld te zijn. Hoe velen mijner lezers zullen zich nog de tijden herinneren dat eene belangrijke handelsvloot jaarlijks de reede van Paramaribo verliet en rijke ladingen suiker naar het moederland vervoerde!

Aan beide oevers der Suriname-rivier bloeiden weelderige plantages; de

kolonie maakte een schoone parel uit van Nederlands kroon. Vervlogen zijn die tijden, verdwenen is die welvaart, al gelukte het ook in de Britsch-Indische koelies een surrogaat te vinden voor den arbeidenden arm, die ons ontvallen was. Daar deed zich een tweede hinderpaal voor, om de wankelende ontginningen haar bloei en welvaart terug te geven: de industrie van de beetwortelsuiker verbreidde zich in Europa, en vormde eene noodlottige concurrentie voor de bewerking van het West-Indische riet.

En zoo kwijnde het arme Suriname meer en meer; de plantages, in stede van zooals vroeger belangrijke winsten af te werpen, werden lastposten, vele eigenaars ontdeden zich er van met verlies; de belangstelling in de kolonie verminderde in het moederland; een geest van wantrouwen, van ontmoediging, van vooroordeel openbaarde zich in vele kringen en verhief zich, helaas! tegenover een bij enkelen ontkiemende begeerte om de middelen te beramen tot opbeuring van het zwaar beproefde land. Onder degenen, wier stem zich de laatste jaren tegen de ongelukkige kolonie deed hooren, behoorden niet het allerminst zij, die door den algemeenen achteruitgang er een deel van hun kapitaal hadden zien wegsmelten, en geene gelegenheid lieten voorbijgaan om den steen te werpen op een land, hetwelk het slachtoffer der tijden was, in stede van juist de handen ineen te slaan en te trachten aan een rijken, vruchtbaren bodem een nieuw tijdperk van bloei terug te geven.

Eere zij dan ook een ondernemend lichaam gelijk de Nederlandsche Handelmaatschappij, die, misschien met geldelijke opoffering, een „coup d'épaule" heeft willen geven aan de kwijnende kolonie, en eigenaresse is van de uitgestrekte plantage Mariënburg, in Nederland veelal bekend onder de benaming van de „Centraal fabriek."

De Gouverneur is zoo goed mij er persoonlijk heen te geleiden en heeft buitendien eenige dames en heeren uitgenoodigd om van de partij te zijn. Wij vertrekken in den vroegen morgen met het stoomschip Wilhelmina, volgen de Suriname-rivier en tot mijn genoegen bespeur ik hier en daar ter rechter- of ter linkerzijde plantages van cacao en koffie, wier uiterlijk mij medevalt bij de pessimistische oordeelvellingen die ik kort voor mijn vertrek uit Europa daarover gehoord had.

Ziedaar Mariënburg! Wij worden er met de meeste gastvrijheid ontvangen, en besteden een geruimen tijd om de uitgebreide exploitatie in oogenschouw te nemen. Behalve een 75000 cacao- en een 7000 Liberia koffieboomen, bestaat de cultuur uit suikerriet, waarvan de opbrengst, gelijk de directeur mij mededeelde, voor het laatste campagne-jaar 29 millioen kilo bedragen had, terwijl men den oogst voor het loopende jaar op 35 millioen kilo schatte. De plantage beslaat eene oppervlakte van 548 hectaren; wij maken gebruik van een spoorwagen, die over het uitgestrekte domein loopt, om daarvan een groot deel op ons gemak te bekijken. Wat zou ik Suriname meerdere dergelijke belangrijke ontginningen toewenschen!

Gelijk op iedere plantage in de kolonie is de Britsch-Indische koelie hier de hoofdzakelijke werkkracht; evenwel heb ik de gelegenheid op Mariënburg

de 100 Javaantjes aan den arbeid te zien, waarmede men, zooals bekend, sedert korten tijd een proef in de kolonie heeft willen nemen. Zij zien er flink en gezond uit en schijnen goed gehumeurd, terwijl drie hoofdbeambten mij verklaren dat men over hun arbeid alleszins tevreden is. Mijne kennis van de Maleische taal is helaas bitter beperkt, en reduceert zich tot de restanten van een verblijf van zes maanden in onze O.-I. bezittingen, voor een twaalftal jaren geleden; doch die bescheiden overblijfselen maken het mij toch eenigszins mogelijk uit den mond dier zonen van Insulinde op te vangen, dat zij zich in geenen deele over hunne verbanning beklagen. De vrouwen lachen mij

Plantage Mariënburg.

vriendelijk toe, terwijl ik een paar harer zindelijke woningen binnentreed, waar de inrichting van den geboortegrond haar eigenaardig cachet heeft behouden.

Later heb ik geene gelegenheid laten voorbijgaan telkenmale wanneer ik mij in gezelschap bevond van planters of ambtenaren, wien de quaestie der werkkrachten in de kolonie ter harte gaat, om mij op de hoogte te stellen van de algemeene opinie omtrent den invoer van Javanen. Dit resultaat was overal hetzelfde: men verlangt algemeen en dringend dat een ruime toevoer van Javanen naar Suriname plaats hebbe, en men zal de Nederlandsche regeering dankbaar zijn wanneer deze in dien zin de meest afdoende maatregelen neemt.

Wanneer ik mijne opinie mag uitspreken, en in volle overtuiging den aanvoer van Javanen aanprijs, dan sluit ik mij aan bij andere stemmen die zich

bereids hebben doen hooren voor de aanwerving dezer zoo gewenschte werkkracht. De Heer Mr. Gulcher deed het bij de bespreking der belangen van West-Indië in het Indisch genootschap; een schrijver, die zich niet noemt, doch door zijne bestudeerde beschouwingen toonde Suriname ter dege te kennen, ijverde er nog onlangs voor in een opstel dat het Nieuws van den Dag te lezen gaf.

Ons Java is overbevolkt; de emigratie van, al waren het duizenden, kan het land niet schaden en aan den anderen kant bestaat er geen vrees dat onze Javaantjes aan gene zijde van den Oceaan niet aarden of zich niet spoedig thuis gevoelen zouden. Zij sluiten zich daarenboven gemakkelijk aan, vormen geleidelijk kleine nederzettingen en door hunne tegenwoordigheid zou ook de cultuur van rijst, welk voedingsmiddel thans uit Nederland wordt aangevoerd, onderhouden worden.

Behalve Mariënburg, viel er geene suiker-plantage voor mij te bezoeken. De meeste gronden worden thans benut voor den aanbouw van cacao en koffie, en naar de voornaamste onder die ontginningen heeft de Gouverneur de beleefdheid gehad mij wel te hebben willen begeleiden.

De cacao, die ik op de plantages Geijersvlijt, Jagtlust en meer anderen in vollen bloei zag, doet, naar men mij mededeelde, in qualiteit niet onder voor die van het naburige Trinidad of van Venezuela. Wat de koffie betreft, het is de Liberia soort die men algemeen ziet en van die cultuur koestert men schier overal de rijkste verwachting. Ik heb mij wel eens afgevraagd, of de geestdrift, die bij velen omtrent die aanplanting bestaat, later geene aanleiding tot teleurstelling kan geven? Desniettemin kan ik getuigen, in geene kolonie waar de Liberia-koffie geteeld wordt, zulke schoone velden er van te hebben gezien, als mij b. v. de plantage Voorburg te aanschouwen gaf.

In Britsch-Guyana, waar ik later eene maand vertoefde, zijn de koffie- en de cacao-teelt onbeduidend. Men legt zich daar hoofdzakelijk op de suiker toe en vele plantages hebben een reusachtigen omvang, zonder dat daarom de resultaten over het algemeen gunstig zijn. Aan werkkracht ontbreekt het daar nimmer, naardien er ongeveer 16000 koelies onder contract in de kolonie zijn, behalve 58000 wier contract is afgeloopen, doch die als vrije arbeiders in het land zijn gebleven.

De bepalingen, waaronder Engeland zijn Britsch-Indische koelies voor West-Indië werft, zijn niet dezelfde als die de Nederlandsche regeering toestaat. De laatste waarborgt den terugvoer van den arbeider naar zijn geboorteland, na een volbrachten diensttijd van vijf jaren, indien hij zulks verlangt. De koelie in de Engelsche kolonie is gehouden, om, vóór dat hij recht op vrije retourpassage heeft, aldaar tien jaren te vertoeven, waarvan de vijf eerste gecontracteerd. Hieruit ontstaat een onbetwistbaar voordeel voor de kolonie, naardien er zich van lieverlede eene vlottende bevolking vormt. De emigranten vormen nederzettingen en kleine dorpen rondom de plantages en scheppen zich verschillende middelen van bestaan, wanneer eenmaal hun gedwongen diensttijd van vijf jaren verstreken is.

De meesten verhuren zich als vrije arbeiders op de suikerplantages; som-

migen kiezen een anderen arbeid of beginnen een kleinen handel en zelden hoort men in Engelsch-Guyana een klacht uiten over eene bevolking, die zulk een belangrijk cijfer aantoont.

In Suriname echter is het niet zeldzaam, dat men klachten hoort over de 6000 Britsch-Indische koelies, die op het grondgebied der kolonie verdeeld zijn. Men beschuldigt ze vaak van hoedanigheden, die naar mijne beschouwing overdreven en onverdiend zijn en veel meer moeten geweten worden aan de personen onder wier opzicht zij arbeiden, dan aan den inborst van die menschen zelven. De Hindoe is zacht van natuur en gemakkelijk te leiden, doch bij de minste harde bejegening of onrechtvaardigheid verzet hij zich en legt de hartstochtelijke zijde van zijn karakter bloot. Voor wien onze Nederlandsche bezittingen kent is het geenszins een geheim, hoe menigmaal aan geheel ongeschikte administrateurs het beheer over een plantage wordt toevertrouwd; dezelfde klachten die ik daarover indertijd op Java hoorde, kwamen mij ditmaal in Suriname ter oore.

Is het dan zulk een wonder, wanneer een administrateur den tact en de ondervinding mist, om die menschen streng rechtvaardig doch tevens met kalmte, overreding en zachtheid te bejegenen, dat deze zich verzetten en onder den invloed van een lichtgeraakten inborst tot verbittering, tot muiterij, ja, zooals het nog onlangs is voorgevallen, tot het bedrijven van een moord overgaan?

Ik herhaal het, in Britsch-Guyana hoorde ik nergens de beschuldigingen tegen die emigranten, en in Engelsch-Indië ben ik drie maanden lang met Hindoes in aanraking geweest, zonder ooit in het volk die ongunstige hoedanigheden te hebben opgemerkt, welke men hun in Nederlandsch-Guyana ten laste legt.

Meermalen werd gesproken en werd er geschreven over de wenschelijkheid, dat men andermaal Hollandsche landbouwers uitzende, niet om koelie-arbeid te verrichten, maar voor de ontwikkeling van den kleinen landbouw, den tuinarbeid en de veeteelt. Die proeven zijn vroeger genomen, o. a. eenmaal op even ondoordachte wijze als zulks in Fransch-Guyana geschied is, en de slechte basis waarop dergelijke proefneming op touw werd gezet, de noodwendig ongunstige resultaten die er het gevolg van waren, strekken dengenen tot wapen, die zich kanten tegen eene colonisatie, waarvan anderen de bezwaren volstrekt niet deelen.

Ik schaar mij bij de laatsten. Thans nog zijn er nabij Paramaribo verscheidene overgeblevenen eener uitzending van Groninger boeren, die de bezwaren tegen eene nieuwe proefneming ten eenenmale logenstraffen. Eenige maanden geleden is er te Paramaribo eene commissie benoemd om zich andermaal over de wenschelijkheid te verklaren dat een nieuwe proef genomen worde. Moge die commissie bevestigend daarop antwoorden, en men besluiten een zeker aantal flinke, sterke, gezonde landbouwers te doen uitkomen, die niet te veel van hunne krachten willen vergen, en die begrijpen dat men in een tropisch klimaat den arbeid anders moet verdeelen dan in Europa, en rekening moet houden met climatologische toestanden evenals met de voorschriften eener goed begrepen hygiëne.

Men kieze die menschen met overleg, d. w. z. krachtige boeren uit Friesland, Groningen of Drenthe, en men zorge dat dezulken aanvankelijk slechts gedurende een beperkt aantal uren in den vroegen morgen of tegen het vallen van den dag hun arbeid verrichten. Zij kunnen een beduidende factor worden voor den zoo hoogst noodigen kleinen landbouw, waaraan de kolonie behoefte heeft, en ongetwijfeld zal een proef, met zaakkennis op touw gezet, door belangrijker uitzendingen gevolgd worden. De Heer Juta, een kundig ambtenaar waarop Paramaribo roem kan dragen, ijverde voor hetzelfde onderwerp in een breedvoerig artikel, dat men in de Nieuwe Rotterdammer Courant van 5 April 1891 kan vinden.

De rijke, vruchtbare bodem van Suriname biedt de noodige hulpbronnen aan om het land tot eene veelzijdige ontwikkeling te brengen. Geen land ter wereld bevat in zijne nog slechts ten deele ontgonnen wildernissen zulk een rijken schat van kostbare houtsoorten, als de drie Guyana's; jammer genoeg dat daarvan in Fransch- en Hollandsch-Guyana tot heden zoo weinig partij getrokken wordt. Engeland daarentegen legt zich de laatste jaren ernstig toe op het kappen van de rijke boomen, die in de wouden gevonden worden en importeert ze bij volle scheepsladingen in Europa. Ik zag bij een tocht op den Essequebo eenige driemasters hunne kostbare lading voor het moederland innemen.

En de ballata, de boomsoort die zoo herhaaldelijk in de laatste jaren besproken is, verdient zeker een bijzondere vermelding. Haar sap, door insnijdingen verkregen, bij de uitvloeiing wit als melk en trapsgewijze verhardend en verdonkerend van kleur, levert eene zelfstandigheid op, die gelijk staat voor het gebruik met het caoutchouc uit Malacca en Indië. Volgens het rapport van Engelsche en Amerikaansche fabrikanten is het product uit de ballata verkregen in vele opzichten te verkiezen boven het caoutchouc uit de Aziatische kolonies.

In die industrie ook is Engeland ons ver vooruit. Langs de rivieren Corantijn, Nickerie en Coppename zijn wel is waar concessies uitgegeven, doch de opbrengst bedroeg volgens de laatste statistiek te nauwernood 100.000 ponden, terwijl Britsch Guyana driemaal die hoeveelheid uitvoerde en zijne ontginningen steeds uitbreidt. In laatstgenoemde kolonie houdt het gouvernement een streng toezicht op de in concessie gegeven terreinen; die maatregel zij ook ons bestuur dringend aanbevolen. Wanneer de insnijding niet met groote zorg geschiedt, sterft de boom of houdt de verdere vloeiing op. Bij zaakkundige behandeling kan iedere boom na vijf jaren eene nieuwe insnijding ondergaan en het sap andermaal worden ingeoogst.

Een groot vraagteeken mag geplaatst worden achter de quaestie der goudproductie. Zal die een overwegenden invloed uitoefenen op de opbeuring onzer kolonie? Wanneer die beperkt moest blijven tot het ontginnen der kreken en het inzamelen van het alluviale goud, dan zou ik er weinig voordeel van verwachten, doch de gegevens bestaan om met voldoende zekerheid te vooronderstellen dat de rotsachtige bodem belangrijke schatten inhoudt. Van het blootleggen der quartz-aderen, het verbrijzelen der goudhoudende rotsen, het onderzoek der bergen en ravijnen, en het met geschikte werktuigen omwoelen

van den grond hangt naar mijne zienswijze de toekomst onzer goud-industrie af.

Juist eenige dagen vóór mijn vertrek uit Paramaribo had ik de gelegenheid een stuk quartz te zien, dat men op den placer van de firma de Jong aan de Mindrineti had gevonden, en waarvan het zuivere goudgehalte op 18 à 20 kilo geschat werd, eene waarde vertegenwoordigend van 25 à 28000 gulden. Dat stuk erts was het rijkste hetwelk tot dusverre in de kolonie gevonden is. Als men oplet dat de ravijn, waaruit dit belangrijke stuk werd opgedolven, aan den voet van een quartzrif ontstaat, dan is het vermoeden zeker alleszins gewettigd dat in die onmiddellijke nabijheid eerlang meer belangrijke vondsten zullen gedaan worden.

Op genoemd placer van de Heeren de Jong heeft men den laatsten tijd belangrijke werken onder handen genomen, ten einde op beduidender schaal te kunnen arbeiden. Men heeft er verscheidene schachten aangelegd met het doel van zoo spoedig mogelijk de zich daar bevindende quartzriffen aan te tasten; men heeft er den transportdienst verbeterd en alles in het werk gesteld om met kracht de ontginning uit te breiden. Dat het aanbeveling verdient om de placers, waar vroeger in de kreken veel goud gevonden is, andermaal en met zorg te onderzoeken, behoeft geen betoog. Wat in Californië en in Australië zich heeft voorgedaan, kan evenzeer op Guyana van toepassing wezen. Ook daar was het uitgangspunt der belangrijke goud-ontginningen van latere dagen het vinden van een korrel van het kostbare metaal in een vlietend beekje of in een drooggeloopen kreek, en van lieverlede werd de gegraven schacht een mijn, waar spade en houweel de schatten opdolven, waarvan het toeval te voren het bestaan had aan het licht gebracht.

Gedurende mijn verblijf in Fransch-Guyana had ik de gelegenheid te vernemen hoe een ingenieur, uit Parijs naar de Marowyne gezonden, eenige jaren geleden, nog vóór het Lawagebied aan Nederland was toegekend geworden, een gunstig rapport had uitgebracht over den vermoedelijken rijkdom dier streek. Naar zijne overtuiging moeten, zoowel het genoemde Lawagebied als de geheele landstreek die de rivier de Marowyne op Fransch en Nederlandsch grondgebied begrenst, rijk zijn aan goud inhoudende quartz-lagen en zelfs meer noordelijk de bodem, zoowel van de Marowyne zelve als van de landstreken aan hare oevers gelegen, ééne en dezelfde formatie aanbieden. Wij Nederlanders zijn thans, ingevolge de scheidsrechterlijke uitspraak van den Keizer van Rusland, de bezitters van de uitgestrekte delta, door de Lawa en de Tapanahony gevormd, maar het valt niet te ontkennen dat de vergrooting van grondgebied tot heden meer een platonisch bezit vertegenwoordigt dan het als uitgangspunt kan worden beschouwd voor de materieele opbrengsten der kolonie.

Tijdens de onderhandelingen omtrent die belangrijke landstreek hangende waren, zijn er de meeste concessies aan Fransche ondernemers gegund, en de uitspraak van den Czar eerbiedigde de rechten tot op dien datum aan laatstgenoemden verstrekt. Buiten goud-ontginningen is er voorshands op dat Lawagebied op landbouw of aanplantingen niet te rekenen; de bevolking is schaarsch

en bestaat alleen uit negers en de gemeenschap kan alleen met corjalen onderhouden worden.

Terwijl ik met den Franschen Gouverneur de Marowyne bezocht en op zekeren

Een kampement van gouddelvers bij nacht in het oerwoud.

dag van uit St. Laurent naar Albina overstak, onze eenige nederzetting aan Nederlandschen oever, viel mij het gewicht op dat wellicht in de toekomst datzelfde Albina voor ons land kan opleveren. Thans vindt men er een beperkt getal huizen, tot woning dienend aan den bevelvoerenden gouvernements-

ambtenaar, den Heer Mackintosh, aan den Dokter, den Heer Weyting, en een enkelen Europeaan, die in het afgelegen oord het leven van bannelingen leiden. Een paar Chineezen houden er winkels en de vlottende bevolking bestaat uit boschnegers, die er nu en dan eene korte verschijning maken.

Doch, wanneer men in aanmerking neemt dat alles wat naar de goudvelden vertrekt of er vandaan komt, Albina moet passeeren, dan komt men tot de gevolgtrekking dat er, naarmate het binnenland zich door de goudindustrie ontwikkelen zal, wel degelijk de aandacht moet geschonken worden aan een punt van ons grondgebied, dat eenmaal het centrum van een belangrijk verkeer kan worden.

Voor de vermeerdering van eene militaire bezetting te Albina werd onlangs op de koloniale begrooting een cijfer uitgetrokken, waarvan ik met genoegen kennis nam. Tijdens mijn bezoek openbaarde zich dat machtsvertoon op te bescheiden wijze, ontoereikend zeker voor gevallen die zich konden voordoen. Een kleine steiger om er te landen zou ook geen overdaad zijn, want om van uit de roeiboot, waarmede vier veroordeelden uit St. Laurent mij de rivier hadden overgebracht, op den oever te springen, was eene gymnastische berekening van het vereischte evenwicht noodig, waar een geringe misstap mij tot aan de knieën in zand en modder zou doen hebben verzinken.

Onwillekeurig werd ik een paar maanden later aan Albina herinnerd, toen ik van Demerara uit de Essequebo-rivier opstoomde, en op het punt waar deze zich vereenigt met de Cuyuni en de Massaruni, een etmaal te Bartica doorbracht, tot voor nog kort geleden een onbeduidend dorp of gehucht en thans op weg eene stad van beteekenis te worden.

De ligging van Albina en die van Bartica komen geheel met elkander overeen, in zooverre ook de laatste plaats het punt van afvaart en aankomst is van alles wat naar de goudvelden gaat of vandaar terugkeert. Engeland heeft begrepen welke beteekenis die plek voor de toekomst kan hebben, en ondersteunde niet alleen den particulieren ondernemingsgeest doch bevorderde de uitbreiding en ontwikkeling der stad op doortastende wijze. Er is zelfs sprake van een spoorweg aan te leggen, die van Georgetown naar de Essequebo zou voeren, juist tegenover de plek waar Bartica gelegen is.

De aanwezigheid van goud werd het éérst in Fransch-Guyana ontdekt, en wel in het jaar 1855. Hoe onbeduidend de ontginningen in dat tijdsverloop van 36 jaren zijn geklommen, bewijst de laatste statistiek van 1891, die slechts een uitvoercijfer van 4 millioen francs aantoont. In Nederlandsch-Guyana vond men het kostbare metaal in 1874, en de uitvoer van het laatste jaar bedroeg nog geen $1^1/_2$ millioen gulden. In de Engelsche kolonie, waar de exploitatie slechts sints 12 jaar bestaat en waar de éérste statistiek — die van 1884 — slechts een cijfer geeft van £ 1000, bedroeg de uitvoer van 1891 reeds meer dan die van de beide andere Guyana's te zamen, en eene courant van Demerara, die men mij in de maand April zond, vermeldde dat voor de eerste tien weken van het loopende jaar de uitvoer tot £ 160.000 geklommen was. Uit die verschillende cijfers blijkt vol-

doende, hoe Britsch Guyana de beide zuster-kolonies in de goud-industrie overtreft, en naar alle berekening zal die verhouding allengs grooter worden naarmate men zich aldaar meer en meer toelegt op de verbetering der wegen en der communicatie-middelen met de goudvelden.

De verschillende tochten die de Heer van Asch van Wyck op de rivieren van Suriname met mij maakte en waarvan sommige het bezoek der voornaamste plantages ten doel hadden, hebben de aangenaamste herinneringen bij mij achtergelaten. Zij werden doorgaans ondernomen in meer of minder talrijk gezelschap, daar de Gouverneur er behagen in schept bij dergelijke uitstapjes de voornaamste ingezetenen met hunne dames afwisselend uit te noodigen.

Zoo vertrokken wij bij een helderen sterrenhemel 's avonds ten 10 ure met een kleine stoomboot, terwijl een aan Suriname eigenaardig vaartuig op sleeptouw werd genomen. Dat vaartuig is groen geschilderd, heeft een roef en brengt de gedachten terug naar de trekschuit onzer voorouders. Wij zijn vijf heeren en twee dames, welke laatste den nacht in de tentboot (want zoo heet het eerbiedwaardig overblijfsel uit den ouden tijd) zullen doorbrengen. De heeren kunnen zich ter ruste leggen op de banken die het stoombootje rijk is, maar daar geene aparte afdeeling de schoone sexe de vrijheid zou kunnen verschaffen waarop zij recht heeft, is de tentboot medegenomen ten einde haar eene gepaste afzondering te verzekeren. Het duurt niet lang of wij stoppen even midden in de Suriname-rivier, en onze beide dames, langs een trapje afgestapt, verdwijnen achter de groene luikjes van de zorgvuldig gesloten roef.

Vóór het daglicht is doorgebroken zijn wij op de been; de dames zijn wakker geschreeuwd geworden met het verzoek aan haar toilet den kortst mogelijken tijd te besteden, en onze stoomboot heeft het anker geworpen. Thans in een kleine roeiboot overgestapt, die eveneens mede op sleeptouw is genomen en het onmisbaar transportmiddel vormt om aan iedere landingsplaats of bij elke plantage aan den wal te komen. Steigers, die een stoomboot kan naderen, bestaan, behalve een paar in de stad, nog niet in de kolonie.

Wij stappen in een halve duisternis op nat gras, maken kennis met bedauwde boomtakken die ons het aangezicht verfrisschen, en een smal pad door het bosch volgend, komen wij aan de overblijfselen van een kerkhof der vorige eeuw. De menschen die hier begraven liggen, hebben hunne familie niet op hooge kosten gejaagd, want de herinnering aan hun gebeente wordt enkel en alleen uitgedrukt door houten palen, die allerhande schuine en scheeve richtingen hebben aangenomen. Wij zijn hier op de Joden-Savane; in vroegeren tijd begon hier ook het militaire cordon, dat ten doel had het wegloopen der slaven te beletten.

De Suriname-rivier wordt vervolgd tot het laatste station waar de stroom door een stoombarkas kan bevaren worden. De plek waar wij met het roeibootje den wal bereiken, heet Bergendal. Ondanks de hitte van een schroeiende middagzon bestijgen wij een heuvel van 300 voeten, en genieten van den top een overschoon vergezicht. Een der gasten toont mij aan den gezichteinder de toppen van het Tumuc-Humac-gebergte. Dwars door een zonnige Savane

strekt zich onze wandeling uit tot een schilderachtigen weg door het woud, die ons 30 kilometers verder bij de placers zou brengen. Nog een paar minder belangrijke posten aan de rivier gelegen worden bezocht, en na een bezoek tegen het vallen van den avond aan Phedra, een negerdorp waar de heeren een verfrisschend bad nemen, komen wij in den nacht te Paramaribo terug.

Andere excursies, op de Commewijne en de Boven-Cottica ondernomen, zijn, onder begunstiging van een helderen hemel, gezellige watertochten en geven mij de gelegenheid het land in zijne verschillende kleurschakeering, in zijn afwisselenden plantengroei te leeren kennen. Op eene derzelve bezochten wij Ephrata, waar de districts-commissaris gevestigd is. Van dergelijke tochten is men nagenoeg vooruit zeker, altijd een souvenir mede te brengen. Overal, in de Guyana's, waar de wandeling door het gras of klein struikgewas leidt, ontvangen uwe beenen den welkomstgroet van onschuldige lieve diertjes, die men pedatten noemt en die zich met een meedoogenlooze onbescheidenheid in de huid vastklemmen. Zij brengen eene jeuking voort, die alleen met inwrijving van citroensap of ander bijtend vocht kan worden bestreden. Wanneer men de dames elkander iets in het oor ziet fluisteren en een soort zenuwachtige trilling haar belet stil te zitten; wanneer een heer zich verwijdert en zijn citroen uit den zak haalt, dan kunt gij er zeker van zijn, dat het been reeds eenige gelijkenis heeft gekregen met een flonkerenden sterrenhemel. Voor een entomoloog is Guyana trouwens een prachtig veld ter ontginning: geen land ter wereld biedt zulk een horde van

Weg, voerende naar de goudvelden.

insecten, klein en groot aan. Torren van de grootte van een kippenei, in allerhande kleuren en sorteeringen, schorpioenen, duizendpooten, slangen en ander gedierte waarvan het nut in de schepping mij nooit recht duidelijk is geweest, komen in de bewoonde centrums minder voor, doch behooren toch de verrassingen die de bosschen in ruime mate opleveren.

Meer dan eens maakte ik kennis met de Hernhutters, die op verschillende punten van het land hunne nederzettingen en scholen hebben. Die Hernhutters of Moravische broeders — eene godsdienstige secte, voor ongeveer twee eeuwen geleden door den graaf van Zinsendorf in Silezië gesticht — hebben zoowel voor het onderwijs als voor de zedelijke ontwikkeling véél in Suriname gedaan, vooral in vroegere tijden toen de beschaving er nog in mindere mate was doorgedrongen. Zij huwen steeds onder elkander, en vereenigen daardoor die gelaatstrekken van patriarchale braafheid, waaraan een ingewijde dikwerf even gemakkelijk den Hernhutter herkent als bij ons een nimmer lachenden steunpilaar der afgescheiden gemeente.

15 September. De Gouverneur heeft ditmaal alleen eenige heeren genood, want de tocht, dien wij gaan ondernemen, is voor dames niet geschikt, met te veel hinderpalen verbonden en te vermoeiend. Wij zullen de Para-rivier gaan bezoeken en verlaten Paramaribo ten 2 ure 's middags. Die Para-rivier stort zich in de Suriname op geringen afstand van de hoofdstad, maar heeft een twintig of dertig mijlen verder vernieuwde gemeenschap met haar door middel van een kreek, waaraan men den naam van doorsnede heeft gegeven. Langs die doorsnede is men gewoon de rivier op te gaan, wanneer de verschillende posten bezocht worden die aan hare oevers gevonden worden.

Thans zal dat gewone programma niet gevolgd worden, en heeft de Gouverneur besloten dat wij met de stoombarkas direct de Para zullen opvaren, alhoewel de rivier hier en daar smal is en herhaaldelijk kronkelt. Bij de gewone breedte, die de meeste der groote stroomen in de Guyana's hebben, en waarvan ik mij op de Marowyne, de Suriname, de Commewyne, de Corantyn, de Essequebo en anderen heb kunnen overtuigen, biedt de Para een geheel verschillend schouwspel aan. De geweldige strooming der opgenoemde rivieren bestaat hier niet; wij volgen den kronkelenden loop van een spiegelglad binnenmeer, waar een doodsche stilte heerscht en slechts nu en dan een vluchtende vogel of een verschrikte aap zijn schril geluid laat hooren.

De dicht begroeide oevers bieden eene groote verscheidenheid aan van tropischen wasdom, terwijl de achtergrond verborgen is door het hoogere geboomte en de duizenden parasieten en lianen die het ondoordringbare oerwoud daarstellen. De stilte van een dergelijke natuur laat zich niet beschrijven; men moet onder de keerkringen in een oerwoud zijn doorgedrongen en zijn zoele, veeltijds vochtige temperatuur hebben ingeademd om zich daarvan een juist denkbeeld te vormen. Nochtans heeft die wildernis zijn schilderachtige kleurschakeering, als had de natuur, te midden van in elkander slingerende palmen, struiken en den altijd groenen bladerdos, het bosch willen tooien met hare edelste tinten, met de liefelijkste voortbrengselen van het plantenrijk.

Terwijl dat mengelmoes van tropische gewassen zich in den strijd om het leven verdrukt, verdringt en omstrengelt, vertoont zich hier en daar de prachtigste orchidee of een liefelijk bloempje, terwijl een fijngekleurde vogel, in zijn eenzaamheid verschrikt, over den waterspiegel zweeft en in den chaos verdwijnt.

Af en toe vertoont zich een krokodil aan den zandigen oever, soms in een *dolce far niente*, half of geheel ingeslapen de weldadige kracht der zonnestralen genietend, soms alleen den spitsen kop uit het water opheffend.

Wij arriveeren tegen den avond te Onoribo, waar de negerbevolking, gedeeltelijk oude slaven, gedeeltelijk afstammelingen van dezulken, den Gouverneur met geestdrift en jubelkreten ontvangen. De mannen schieten pistolen en geweren af; wanneer die niet uit elkander springen, dan hebben wij er vrede mede!

Onder het gedans en gezang der vrouwen, die voor onze voeten hare bontkleurige halsdoeken op den grond spreiden en telkens opnemen om ze eenige meters verder weder te ontplooien, bereiken wij een paar eerepoorten, die de goede bevolking heeft opgericht en bevinden ons weldra in de woning van den administrateur, een primitief oud gebouw, waar witte en andere mieren den grond op enkele plekken op een zeef hebben doen gelijken. De negers, die den Gouverneur met zooveel hartstocht ontvangen, hebben van den eigenaar der gronden landerijen gehuurd voor het kappen van hout, het planten van bananen en aardvruchten; de beslommeringen van het leven dringen zelden tot hen door en hunne behoeften zijn bescheiden.

Aan de opvoeding der kinderen wordt de noodige zorg besteed; zij spreken allen de Hollandsche taal.

Van vroeg naar bed gaan is geen sprake. Na ons middagmaal, wacht ons een serenade, waarbij eenige jongens, met trom, tam-tam en klarinet gewapend, voor het muzikale gedeelte zorgen; één hunner slaat met een bout op een platgetrapt petroleum-blik. Hooren en zien vergaan ons, en onze reuk-organen worden onaangenaam gestreeld, wanneer daar een vijftigtal negers en negerinnen sinds een uur onafgebroken hebben gedanst en het beneden-gebouw hebben gevuld met dien eigenaardigen geur — die *essence de nègre* — welke iedere zwarte bevolking met zich draagt. De dames heffen het „Wien neêrland's bloed" aan en versmaden het glaasje, of beter gezegd het glas jenever niet dat haar wordt aangeboden.

Wij slapen in de hangmatten die zijn medegenomen, krijgen 's nachts bezoek van vleermuizen die door de opene vensters binnendringen en vertrekken 's morgens nog vóór het aanbreken van den dag. De smalle Pararivier is schilderachtig schoon in den vroegen ochtendstond en langzaam stoomt de barkas door kronkel en bocht. Het duurt niet lang of wij stooten nu en dan op een boomstam of een omhoogstekend voorwerp; de rivier wordt te ondiep om verder te stevenen en de tocht zal nu geschieden met negerprauwen, die in ons Guyana den naam van „corjaal" dragen.

Die corjaal is een uitgeholde boomstam, licht als een veder en kantelend bij zelfs kleine beweging. Twee negers, waarvan de een op de voorplecht

gehurkt zit, en de ander van achteren, stuwen het ranke vaartuig met kleine roeispanen voort. Al naar mate de corjaal groot is, kunnen twee, drie, ja vier of meer reizigers er in plaats nemen en de ondervinding opdoen hoe dezelfde roerlooze beweging, in eene steeds ongemakkelijke houding, op rug, spieren en waarop niet al meer, een verstijvenden indruk heeft.

De oningewijde vooral — in casu uw onderdanige dienaar — aangenomen dat hij nimmer te voren gevloekt heeft, zou verschooning vinden wanneer hij voor het eerst van zijn leven zich aan die zonde schuldig maakte. Ik nies, het ding dreigt rechts te kantelen; ik haal een sigaar uit mijn zak, en het monster helt links over.

Huismoeders, die bang op het water zijn, beveel ik een tochtje in de binnenwateren van Suriname aan; zij zullen kreten slaken, die tot het binnenste van het woud doordringen. Ik ben een goed zwemmer, dus het omkantelen dat mij als nieuweling onvermijdbaar toeschijnt, schrikt mij weinig af; ik zou er zelfs kunnen bijvoegen dat er meer kans bestaat om ten halven lijve in den modder en de door eeuwen lang verzamelde bladermassa te steken, dan zwemmend den oever te kunnen bereiken.

Het ellendige vaartuig, waarin ik mij niet durf te verroeren, vergalt mijn genot, want ontegenzeggelijk is die Para een der meest pittoresque rivieren die ik in mijn leven bevaren heb, de schoonste althans van de drie Guyana's.

Te Onverwacht, waar wij uitstappen, is ons dezelfde ontvangst bereid als den vorigen avond te Onoribo. Een half dozijn negerinnen heffen zelfs den Gouverneur omhoog, en dragen hem onder gezang en gejubel rond. Wij bezoeken de school, die tevens tot kerk dient en waar beurtelings een protestantsche en een R. C. geestelijke den dienst komen waarnemen. De Gouverneur vereert de kinderen tot inwendige versiering van het gebouw het portret van onze jeugdige Koningin.

Door het bosch heen wandelen wij naar Osembo waar een barmhartige Samaritaan, in den vorm van een Hernhutter, ons met heerlijke kokosmelk laaft. Andermaal in onze corjalen gestapt, een nieuwe verstijving van ledematen ondervonden, en, aan boord teruggekeerd, een versterkenden maaltijd gebruikt.

Ons volgend station draagt den naam van Overtoom; ook daar houdt men zich met houtkappen bezig. Al die plaatsen aan de Para waren vroeger welvarend; men vond er plantages, waar in het drooge seizoen de families uit Paramaribo gingen logeeren. Na de afschaffing der slavernij is alles er verloopen; ambtenaren die geruimen tijd in de kolonie vertoeven en er af en toe komen, deelden mij mede dat het verval van jaar tot jaar toeneemt.

Steeds verder, en alweder in mijn boomstam! Wij landen op een punt dat Eendracht heet. De Gouverneur heeft een post te bezoeken, een half uur landwaarts in gelegen en Berlijn genaamd. Terwijl het verdere gezelschap zich in die richting verwijdert, blijf ik aan den oever, noteer mijne indrukken in het reis-journaal dat mij nimmer verlaat en verkwik mij door een verfrisschend bad.

Het loopt naar zes ure wanneer de heeren terug keeren, hetgeen in de

tropen wil zeggen dat de duisternis op het punt is in te vallen. Maan is er volstrekt niet, en het geboomte der kreek neigt zich samen om boven onze hoofden slechts een smalle opening over te laten. En toch, wij moeten naar boord terug! Wanneer het vervoer in een corjaal bij daglicht reeds een marteling is, oordeel dan Lezer, welk genot men ondervindt wanneer men een paar uren in den donkersten nacht daarin zijn balans mag houden, en geen hand voor oogen ziet.

Een neger echter schijnt evenals een kat een gezichtsvermogen te bezitten, en eenige lichtweerkaatsing te bespeuren, daar waar een gewoon mensch vergeefs naar den minsten of geringsten lichtstraal in die Egyptische duisternis zoekt. Ik vond dien tocht een angstige excursie en er gaat mij een zucht van het hart als ik eindelijk de roode lantaarn van onze stoombarkas in de verte bespeur.

De volgende dag wordt besteed aan het bezoeken van den militairen post Republiek, van het gehucht 4 Kinderen, van den negerpost Prospérité. Wij nemen ditmaal de doorsnede, en stoomen langs de Suriname-rivier naar Paramaribo terug.

Op de plantage Mariënburg had ik de gelegenheid gehad mij op de hoogte te stellen van het onderwijs dat men aan de Hindoe-kinderen geeft en de deugdelijkheid er van bewonderd. Te Paramaribo bezocht ik de voornaamste scholen en kan getuigen dat het onderwijs in onze kolonie uitstekend is. Ik vroeg de vergunning verschillende vragen te stellen op het gebied van aardrijks- en rekenkunde, van geschiedenis en talen, en op geene der scholen lieten de antwoorden, die de leerlingen mij gaven, iets te wenschen over.

Het toeval heeft gewild dat ik gedurende mijn verblijf te Suriname kennis heb kunnen maken met de hoofden der voornaamste negerstammen, die juist in dat tijdsverloop hunne opwachting bij den Gouverneur kwamen maken.

Oseesi, het opperhoofd der boschnegers, is wel is waar geen onbekende meer voor mij. Ik heb hem te Albina ontmoet, en de Fransche Gouverneur heeft hem te Saint-Laurent te dejeuneren gevraagd. Oseesi is een „dandy" in zijne soort en verschijnt in een langen, gekleeden jas en een gibus op het hoofd. Jammer dat toen ik hem te Paramaribo andermaal ontmoette en hij zijne vreugde te kennen gaf mij weder te zien, ons gesprek zich tot gebaren moest bepalen. Oseesi kent van onze taal de woorden „ja, ja" alleen, die hij dan ook onophoudelijk herhaalt, en op eene gerekte eigenaardige wijze uitspreekt, en de negertaal is mij onbekend.

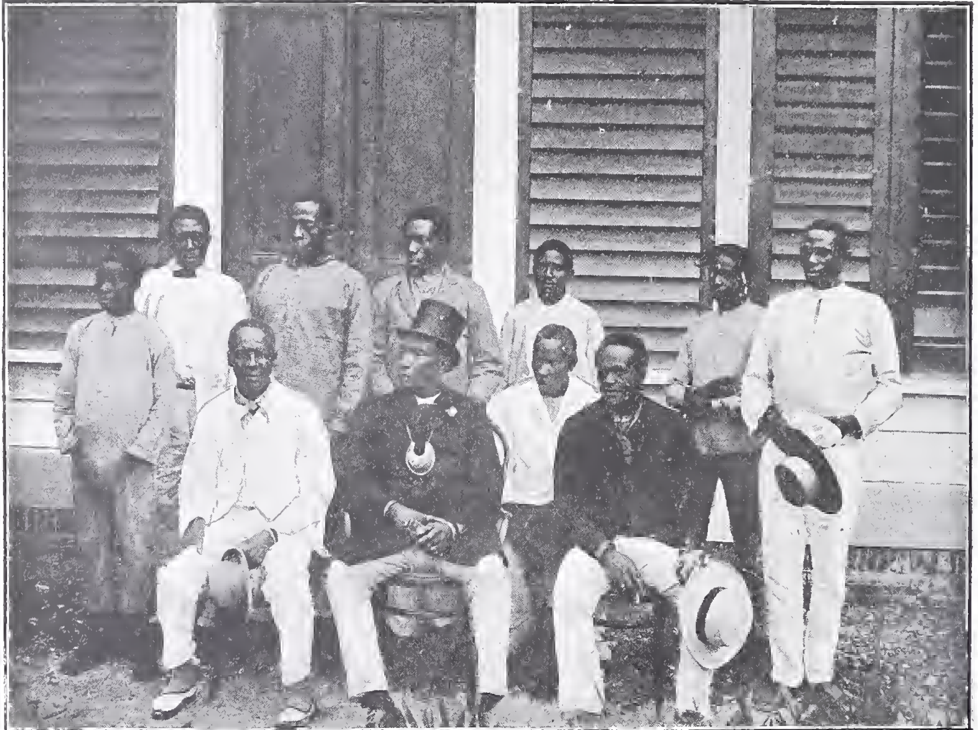
Adray Vroomhart maakt den indruk van een generaal uit Haiti of St. Domingo. Hij is het hoofd van een anderen stam en draagt een tuniek, een gevederden steek en epauletten. Zijn zoon, die hem vergezelt, heeft een minder krijgshaftig voorkomen en stelt zich tevreden met een kort sluitjasje.

Nummer drie heet Akroesoe; hij draagt, waarschijnlijk om zijne gehechtheid aan het Nederlandsch bestuur te bewijzen, een pantalon, welks drie banen de vaderlandsche kleuren vertegenwoordigen. Zijn adjudant houdt een zakdoek in de hand, die, uit rood, wit en blauw saâmgesteld, aan een miniatuurvlag doet denken.

Die opperhoofden worden doorgaans „Gran Man" genoemd. Met datzelfde woord Gran Man bestempelen zij vaak den Gouverneur, als den hoogsten in rang — den grooten man, gelijk de Javaan spreekt van den „Toean Besar".

Mijn verblijf in de drie kolonies heeft mij natuurlijk tot verschillende vergelijkingen gebracht. De goud-industrie moge een belangrijke factor worden in de toekomst; de culturen en de landbouw vormen echter een meer ernstige basis voor de welvaart en de ontwikkeling.

Wat Fransch-Guyana betreft, het zal, zonder dat er wonderen gebeuren, wel altijd eene kolonie zonder kolonisten blijven, enkel geschikt om tal van ambtenaren te herbergen, die zich hoofdzakelijk ten doel stellen om zooveel mogelijk

Boschnegers met hun opperhoofd Oseesi.

verlof voor Europa te verkrijgen. Het aantal hectaren in cultuur bedraagt daar slechts 621. Wij Nederlanders behoeven in geen enkel opzicht aan Frankrijk een voorbeeld te nemen hoe men zijne bezittingen tot ontwikkeling brengt.

Engelsch-Guyana daarentegen, dat ruim 36000 Hectaren in cultuur heeft, tegen onze 9388, kan ons veelzijdig ten voorbeeld strekken, om alle krachten aan te wenden tot opbeuring van ons kwijnend Suriname.

Het land is buitengewoon vruchtbaar; vervlogen tijden getuigen dat de grond ruime vruchten kan afwerpen en naar mijne overtuiging kunnen die tijden van welvaart terugkeeren bij krachtigen steun van het gouvernement, geholpen door ondernemingsgeest en volharding van particulieren. Wat onze kolonie hoog-

noodig heeft, laat zich in twee woorden samenvatten: wegen en werkkrachten!

Aan wegen is in Suriname groot gebrek; zij bepalen zich tot geringe afstanden in de omgeving van Paramaribo. Niets leidt meer tot de ontwikkeling en de welvaart van een land dan de aanleg van middelen van communicatie; van lieverlede ontstaan er nederzettingen door, opent zich een kleinhandel waardoor nieuwe verbindingen noodzakelijk worden. Het gehucht van heden wordt weldra een dorp; het dorp kan zich geleidelijk tot een kleine stad verheffen, en die kleine stad van de toekomst roept op hare beurt nieuwe nederzettingen om zich heen.

Die behoefte aan wegen in het belang der culturen en als uitgangspunt tot centrums van verkeer, tot bevolking van het land, staat in nauw verband met de uitbreiding der goud-industrie en met de mogelijkheid om gemakkelijker en spoediger dan thans het geval is, de placers te kunnen bereiken. In vroegere tijden volstond men met de verbindingen te water om zich daarlangs naar de plantages, doorgaans aan de oevers der rivieren gelegen, te begeven. Die plantages wierpen ruime winsten af en het voorgeslacht, de toekomst niet voorziende, heeft zich nimmer bekommerd over de verbindingen te land, waarvan zich het gemis nu zoo jammerlijk doet gevoelen.

Zelfs de communicatie te water op enkele punten laat heden ten dage te wenschen over; getuige het Saramacca-kanaal, dat de laatste tijden zoo herhaaldelijk is ter sprake gekomen. Het Saramacca-district namelijk, waar zich de kleine landbouw en de cacao-aanplant aanmerkelijk hebben uitgebreid, zonder te gewagen van de goud-ontginningen, waarvan men gunstige verwachtingen koestert, heeft dringend behoefte aan geldelijke ondersteuning van het moederland, hetzij om het bestaande kanaal te verbeteren, hetzij om door een stoomtram met Paramaribo te worden verbonden.

De gedachten daaromtrent loopen uiteen; deze wenschen de verbetering van het kanaal, gene geven den voorkeur aan het tot stand komen van een stoomtram. Z. E. de Minister van Koloniën heeft onlangs een ingenieur naar Suriname gezonden om de zaak in loco te onderzoeken; en volgens het uit te brengen rapport zal eene beslissing worden genomen, die, hoe zij dan ook moge uitvallen, de opkomst van dat district zal verzekeren.

Ten opzichte van de noodlijdendheid aan werkkrachten, ligt mijns inziens het redmiddel voor de hand. Wij hebben gezien hoe de 100 Javanen die men naar de kolonie heeft gezonden, en die zich uitsluitend op de plantage Mariënburg bevinden, de volkomen tevredenheid der administratie hebben verworven, hoe iedereen in Suriname verlangend uitziet naar het nemen van proeven op meerdere schaal. Moge het gouvernement er toe besluiten zijn krachtigen steun daartoe te geven en die emigratie bevorderen en uitlokken. Demerara met zijne 74000 Hindoes, deels onder contract, deels als vrije arbeiders, kan ons ook hierin tot richtsnoer dienen. Wij zullen er nuttige, zachtgeaarde en aan het klimaat der tropen gewende arbeiders in vinden niet alleen, maar in dienzelfden Javaan is ook gedeeltelijk het zoo noodige element voor Suriname te verwachten ter ontwikkeling van den kleinen landbouw, waarvoor de luie

neger alle hoedanigheden mist. Met de uitzending van Hollandsche boeren zal diezelfde kleine landbouw, zoowel als de tuinarbeid en de veeteelt in sommige districten geholpen worden.

Eene wekelijksche verbinding per stoomboot met Demerara zou wenschelijk zijn; het daardoor in het leven geroepen vermeerderd verkeer met de zuster-kolonie kan den handel ten goede komen en de bestaande relatiën uitbreiden. Een uitstapje naar Demerara, in een kort tijdsbestek heen en terug, maakt nu reeds het droombeeld uit van menig ingezeten van Paramaribo. Gedurende mijn verblijf in de kolonie had zich juist de gelegenheid voorgedaan voor eenige heeren en dames met Georgetown kennis te maken. De laatsten, getooid met japonnen en hoeden, waarvan de winkels in de stad harer inwoning slechts een treurige sorteering opleveren, kwamen opgetogen terug en wekten den naijver op van de schoone sexe, wier lotsbestemming het geweest was zich met het reisverhaal te vergenoegen; de eersten smaakten de zelfvoldoening de rekeningen te mogen betalen en in te stemmen met de opgedane ervaring dat de magazijnen van Paramaribo niet in den schaduw kunnen staan van die van Demerara. Men had er getramd, in gemakkelijke wagentjes gereden, een prachtigen botanischen tuin bezocht, goed besproeide wegen gevonden; men was er verlicht geworden door gas en electriciteit; en van al die bewijzen van vooruitgang keerde men, te huis gekomen, slechts met het bewustzijn terug dat er in onze kolonie nog veel te doen valt, alvorens de bewoners hetzelfde confort genieten dat aan gene zijde van den Corantijn het leven veraangenaamt.

Gij hadt gelijk, geachte excursionisten, doch mag ik u een dogma onzer jeugd herinneren, dat op lateren leeftijd misschien nog meer zijne waarde heeft dan in de dagen toen het ons op de schoolbank werd ingeprent: „Zie niet altijd op uw meerderen, maar steeds op uw minderen." Gij zijt ditmaal westelijk gestoomd naar het Engelsche grondgebied, begeeft u nu een volgenden keer voor eene week naar Cayenne, en ondervindt dan hoe in uw oordeel de balans ten gunste van uw verdrukt Paramaribo zal overhellen! Zelfs uw „Swizzle" kan men daar niet toebereiden; het eenige hôtel, dat Cayenne bevat, is ongenietbaar en tegen wil en dank moet gij tegen tien ure naar bed.

Gij hebt in Suriname, evenals die in Demerara bestaat, een gezelligen omgang. Te Cayenne, waar de ambtenaren onophoudelijk afwisselen, bestaat die nagenoeg niet. Gij hebt een Gouverneur, die met onverdroten ijver de belangen uwer kolonie voorstaat, wiens juiste blik, naar ik u toewensch, in Nederland zal gewaardeerd worden.

De vooruitgang is reeds bij u doorgedrongen in den vorm van een sierlijk (!) lawn tennisveld. Wie weet welke verrassingen mij te wachten staan, wanneer ik aan mijn voornemen kan gevolg geven later nog eens naar Suriname terug te keeren? De dankbare herinneringen die ik van uw land heb medegebracht, blijven in mijn geheugen gegrift; de genoten ontvangst maakt een digestie-visite bijna verplichtend.

UIT DE STUDEERCEL DER REDACTIE.

Het is een eigenaardig verschijnsel in de Geschiedenis onzer Letteren, dat een zeer groot aantal dramatische dichters uit de 17de en 18de eeuwen met een zeer deftig stilzwijgen worden voorbijgezien. De oorzaak ligt voor de hand. De tallooze blijspeldichters, der 17de eeuw vooral, waren veroordeeld door den roep van onfatsoenlijkheid, die van hen uitging. Met de historiographie onzer letteren begint men pas in de eerste jaren onzer eeuw, en de heeren, die toen aan het woord waren — Jeronimo de Vries, Siegenbeek, Bilderdijk, Collot d'Escury, zelfs Witsen Geysbeek — keken met zeer veel minachting neer op „de gants aanstootelijke kluchten" van het voorgeslacht. Sedert de laatste twintig jaren kwam verandering in dezen toestand. Juist over de minder bekende auteurs, waaronder zoovele kluchtspeldichters, werden uitmuntende studiën geleverd door Jonckbloet, J. te Winkel, J. A. Worp, J. H. W. Unger en enkele anderen. Er blijft evenwel nog heel wat te doen over. Kleine ontdekkingen op dit gebied schijnen altijd welkom.

Tot de zeer weinig bekende kluchtspeldichters der 17de eeuw behoort Willem Diedericksz Hooft, die vijf vergeten kluchtspelen schreef: *Andrea de Pierre Peerde-Kooper*, (1628), *Doortraptc Melis*, (1623), *Stijve Piet*, (1628), *De Hedendaagsche Verloren Soon*, (1630) en *Jan Saly*, (1622). Door Wagenaar wordt de auteur dezer stukken als Regent van den Schouwburg in 1637 en en 1638 genoemd. Hij had in 1635 nog aan het hoofd gestaan van de oude Kamer, en was Regent van den Schouwburg van 1637 tot 1641, van 1644 tot 1647, en van 1651 tot 1652.

Door Jonckbloet wordt eene bladzijde gewijd aan dezen kluchtspeldichter, en een zijner stukken geanalyseerd, schoon het oordeel zeer ongunstig luidt. De aldus bevoorrechte klucht draagt den titel van: *W. D. Hoofts Kluchtigh-Spel, Andrea de Piere Peerde-Kooper: Vertoont op de Brabantsche Kamer, Anno* 1628. *Nu weder op nieuws gespeelt op de Amsterdamsche Kamer, Anno* 1634. *Vermeerdert ende verbetert door den autheur* (Wapen van Amsterdam). *T'Amsterdam. Voor Dirck Cornelisz Honthaeck, Boeckverkooper op de Nieuwezijts Kolck*, Anno 1634.

Jonckbloet vestigt de aandacht op deze klucht, „omdat het allen schijn „heeft, dat de dichter een tegenhanger wil leveren op Bredero's *Spaanschen „Brabander*, door de voorstelling, hoe een eerlijke en eerzame Antwerpenaar „in Amsterdam bedrogen wordt."

Te recht wordt hier beweerd, dat het allen schijn heeft, of een tegenhanger van Jerolimo optreedt. Schijn kan er zijn, maar in werkelijkheid grijpt hier geheel iets anders plaats. Dit zal aanstonds blijken, wanneer het mij gelukt is, aan te wijzen, welke bron W. D. Hooft voor zijn *Andrea de Piere, Peerde-Kooper* heeft gebruikt.

Men heeft hier te doen met een zeer zeldzaam en belangwekkend geval. De kluchtspeldichter W. D. Hooft geeft hier eene rechtstreeksche navolging van Boccaccio's *Decamerone*. Hij dramatiseert de vijfde novelle van den tweeden dag, waarin verteld wordt, hoe Andreuccio van Perugia naar Napels komt, om paarden te koopen, hoe hij driemaal in gevaar geraakt zijn leven

te verliezen, maar telkens met den schrik vrij komt, en met een robijn naar huis terugkeert.

Dat W. D. Hooft Boccaccio rechtstreeks navolgt, kan gemakkelijk bewezen worden. Moeilijker is het uit te maken, of hij uit het Italiaansch, uit het Fransch, of uit het Nederlandsch overneemt, schoon dit op zich zelf tot het hoofdfeit weinig afdoet. Onze ernstige wijsgeer Coornhert vertaalde *Vijftigh Lustighe Historien ofte Nieuwigheden Johannis Boccatii*, naar het Fransch van Le Maçon, welke bewerking herdrukt is in 1597 en 1640. Misschien volgde W. D. Hooft de Fransche vertaling — in elk geval hield hij zich streng aan Boccaccio.

Bij dezen is de geschiedenis van Andreuccio de Perugia op de volgende wijze verteld: Andreuccio, een paardenkooper uit Perugia, komt te Napels met 500 goudguldens om paarden te koopen. Hij laat op de markt zijne met goud gevulde beurs zien. Zoo wordt hij opgemerkt door eene Siciliaansche, eene zuster des „gemeenen levens", die een oud wijf op hem afzendt, om hem uit te hooren. De oude best kent Andreuccio di Pietro, zij heeft bij zijn vader in Sicilië en in Perugia gediend. De oude deelt alles mee aan de Siciliaansche, die nu een meisje naar den paardenkoopman stuurt om hem aan te kondigen, dat eene voorname dame uit Napels hem wenscht te spreken. Andreuccio waant, dat hem eene *bonne fortune* wacht, en volgt het kind naar eene zeer verdachte buurt.

Hij komt ten huize der Siciliaansche intrigante, die hem om den hals valt onder tranen, en eene aardige historie vertelt, waaruit blijkt, dat zij zijne lijflijke zuster is. Zij toont zich zeer op de hoogte van zijne familie, zoodat Andreuccio alles gelooft. Zij schenkt hem Griekschen wijn, en biedt gebak aan. Zij overreedt hem bij haar te blijven eten, en houdt hem tot zeer laat. Dan dwingt ze hem bij haar te blijven vernachten — en laat hem alleen met een knaapje, dat hem overal den weg zal wijzen. In zijn slaapvertrek legt hij zijn wambuis met de beurs — en zoekt dan naar een kabinetje, dat hem door den knaap wordt aangewezen. Nauwelijks alleen zijnde, zinkt de grond onder zijne voeten weg — en valt hij naar beneden in eene morsige opening tusschen twee muren. Over een muurtje klimmend, klopt hij in deerniswaardigen staat bij het huis van zijne gewaande zuster aan, maar wordt niet toegelaten. Een ruwe mannenstem dreigt hem met den dood, zoo hij voortgaat burengerucht te maken. Andreuccio moet kleeren en goud daar achterlaten. Hij tracht nu eerst het strand der zee te bereiken, om zich te reinigen, en komt in de Ruga Catalana, waar hij twee mannen met lantaarns ziet aankomen, voor welke hij zich verbergt in een vervallen huis. De mannen volgen hem, en vragen hem naar de oorzaak van zijn zonderling uiterlijk. Andreuccio verhaalt alles. De beide mannen noodigen hem uit zijne schade te herstellen door hen te volgen naar eene kerk, waar zij het grafgesteente van een met veel kostbaarheden begraven bisschop willen opbreken, om te stelen. Vooraf daalt Andreuccio in eene put af, om zich te wasschen, en daar er juist twee nachtwachts aankomen, gaan de dieven op de vlucht. Een der

nachtwachts wil drinken, draait het katrol der put om, en brengt Andreuccio te voorschijn. Hevig schrikkend gaan de nachtwachts op de vlucht — Andreuccio komt uit de put, vindt de dieven terug, en vergezelt hen naar de kerk. Zij noodzaken hem in de geopende graftombe af te dalen, hij geeft hun vele kostbaarheden, maar behoudt een robijnen ring van hooge waarde.

De dieven, die hem van bedrog verdenken, sluiten het graf boven zijn hoofd, en vertrekken. In wanhoop poogt Andreuccio te vergeefs den marmeren deksel op te lichten. Maar nu hoort hij gerucht. Vele menschen stroomen in de kerk, omdat men den kerkroof op het spoor is. De deksel van de tombe wordt geopend. Een priester wil er in afdalen, maar de paardenkooper trekt hem aan zijn been — zoodat de priester gelooft, dat de duivel in het graf schuilt. Gillende verdwijnen allen. Andreuccio verlaat de kerk, onbespied. Hij keert naar Perugia terug in het bezit van den kostbaren ring.

W. D. Hooft heeft dit verhaal, tooneel voor tooneel, eenvoudig gedramatiseerd. Enkele kleinigheden voegt hij er aan toe. Zijn kluchtspel begint met een „uytkomst" van Sybrich, een „Besje", en twee buurwijven, die naar de begrafenis van een zeer „geleerden Preek-Heer" gaan kijken. Dan verschijnt Andrea de Pierre, paardenkooper, die uit Antwerpen gekomen is, om Napolitaansche paarden te koopen te Amsterdam. Spoedig daarna komt Margriet, die de rol van de Siciliaansche speelt, met Lijntje „de meyt", zich beklagen, dat hare zaken in den winter altijd zoo slecht gaan. De buurwijven en het besje verhalen van de begrafenis des Preekheers. Margriet en Lijntje ontmoeten Andrea, die nog niet is geslaagd in den aankoop van een paard. De best herkent in Andrea den zoon van een man, bij wien zij gediend heeft in Braband. Zij zegt:

«Mijn videmis van mijn aensicht, staet jou dat noch so wel veur?»

Na een lang gesprek met Andrea, wordt het besje door Margriet ondervraagd. Margriet leert van de oude al de familiebetrekkingen van Andrea kennen. Lijntje gaat hem uitnoodigen bij eene voorname Amsterdamsche dame te komen. Andrea komt, en verneemt, dat Margriet zijne zuster is, 't welk zij bewijst door een tal van bijzonderheden uit zijne familie te vermelden. Zij richt een maaltijd aan, en laat hem veel drinken.

Eindelijk komt een gezelschap Duitsche muzikanten met rommelpotten. Zij zingen met Duitsch accent.

Dit tooneel is zeer karakteristiek, en herinnert aan sommige schilderijen van Jan Steen en Adriaen de Brouwer.

Margriet noodzaakt Andrea bij haar te logeeren — en hoopt hem te doen vermoorden door zekeren Karel, een „Roffiaen".

Zich afzonderende in een kabinetje, doet hij een gevaarlijken val, nadat hij zijn wambuis met de gouden dukaten op zijne kamer had uitgetrokken. Uit een slop tusschen twee huizen te voorschijn gekropen, schreeuwt hij bij de deur van zijne gewaande zuster, om binnen gelaten te worden, maar Margriet roept uit het venster:

«Ick jou zuster? jij liegt jou trony van twaelif schellingen.»

Door de buurvrouwen en den „Roffiaen" gewaarschuwd, moet hij het eindelijk opgeven, en ontmoet twee „gauwe dieven", Hachje en Schofje.

Zij zijn gekomen, om een graf open te breken, waarin een Heerom met veel schatten begraven is, met een ring van duizend pond aan den vinger. Zij vragen Andrea om medewerking, maar deze moet eerst in een put zich reinigen. Als de nachtwachts bij de put komen drinken, vluchten de dieven, maar zoodra Andrea te voorschijn komt, vluchten de nachtwachts op hunne beurt, en gaat Andrea met de dieven naar de kerk het graf openbreken. Hij moet in het graf afdalen, neemt den ring, en zegt tot de dieven, dat hij niets ontdekt. Zij laten uit wraak de zerk op zijn hoofd vallen, met de woorden:

«Daer me, genacht, olykoeck! te Paes gaet de vasten uyt!»

In plaats van priesters komen nu twee nieuwe dieven, Robbert en Fop.

Zij lichten de zerk van het graf, een der dieven klimt er in. Andrea trekt hem bij het been. Ze denken, dat de duivel in het graf steekt, en vluchten. Hij krijgt een pak kleeren van zijn waard, en zal snel de stad verlaten. Margriet en Lijntje trakteeren de buurwijven, opdat zij van het nachtelijk burengerucht zullen zwijgen.

Met de meeste zekerheid weten wij nu, dat W. D. Hooft de vijfde novelle van den tweeden dag uit Boccaccio's *Decamerone* heeft gedramatizeerd. Zeer kleine afwijkingen zijn zonder eenig belang. De geheele novelle is op den voet gevolgd. Er is geen enkel Nederlandsch blijspel bekend, waarin Boccaccio zoo trouw is nagebootst. Het schijnt vreemd, dat Jonckbloet, die het stuk las en analyseerde, deze in het oog springende overeenkomst niet heeft opgemerkt. Dat W. D. Hooft een tegenhanger van Bredero's *Spaanschen Brabander* heeft willen leveren, blijkt nu ten eenemale onjuist.

Andrea moge uit Antwerpen komen, hij spreekt goed Amsterdamsch, zoo als de overige *dramatis personae*. Dat Napels en Perugia vervangen worden door Amsterdam en Antwerpen, geschiedt alleen voor de Amsterdammers van 1628. Voor het overige is W. D. Hooft geheel trouw aan zijn model geweest, zoo zelfs, dat vele bijzonderheden voor het oog der Amsterdamsche toeschouwers zeer moeilijk te gelooven zijn geweest. Dat een doode bisschop te Napels met kostbaarheden begraven wordt, is geheel natuurlijk; maar zeer moeilijk is het zich eene voorstelling te maken van de begrafenis eens gestorven Amsterdamschen Preekheers in eene Amsterdamsche kerk in 1628, voorzien van kostbaarheden en een robijnen ring van duizend pond.

Dat Andrea te Amsterdam bij winterdag in eene put afdaalt, is even onwaarschijnlijk, als dit te Napels natuurlijk was. W. D. Hooft heeft de stof eenvoudig behouden, zooals ze bij Boccaccio was — hij heeft niet getracht er iets nationaals van te maken. Zijn werk heeft geringe letterkundige waarde — schoon zekere *vis comica à la* Bredero niet te miskennen is. Op nationale wijze en oneindig knapper is het begin dezer novelle — het berooven van eene vreemdeling door voorgewende bloedverwantschap — gedramatiseerd door Constantin Huygens in zijne *Klucht van Trijntje Cornelis* (1659) — maar deze geestige dichter maakt een geheel gewijzigd slot en een bijna geheel oorspronkelijk kunstwerk.

Nederlandsche Verzen en Nederlandsch Proza.

I.

Majesteit door Louis Couperus. 2 deelen. *L. G. Veen.* Amsterdam, (zonder jaartal, 1893).

Het boek Majesteit van Louis Couperus is ten onzent eene der belangrijkste letterkundige gebeurtenissen van het jaar 1893.

De dichter Couperus, de auteur van *Eline Vere*, heeft een zeer welverdienden lauwer gewonnen met dit kunstwerk. Als schepping zijner schatrijke fantazie staat het geheel alleen in zijne benijdenswaarde oorspronkelijkheid, in zijne indrukwekkende grootheid. Het is een kunstarbeid *sui generis*, met niets te vergelijken, en daarom dubbel belangwekkend.

Door beide deelen heen klinkt telkens het grootsche thema, waarop met gadelooze weeldrigheid wordt gefantaseerd. Dit thema is het moderne zwaard van Damocles, hangende boven de hoofden hunner Majesteiten, vooral in Rusland en Spanje, door de godvergeten aanslagen van nihilisten en anarchisten. De gedurige gevaren, die sommige Souvereinen dreigen, hun sidderen op den troon, het lijden van het menschelijk hart in den boezem van den vorst — over al deze tragische onderwerpen heeft Couperus een epos geschreven.

Zijn boek is dus bij uitstek modern, mocht ook het grondmotief in algemeen menschelijken zin al door Horatius in zijn „*Post equitem sedit atra cura*" zijn aangegeven. De gang, dien de maatschappelijke en staatkundige geschiedenis in de laatste kwarteeuw heeft aangenomen, herinnert juist nu het oude verhaal van Damocles — het dreigend zwaard aan een draad hangend boven het hoofd van den met alle schatten en gaven overstelpten gunsteling van den ouden Dionysius van Syrakuse. De laatste maanden hebben eene treurige vermaardheid verworven door de snoodste en laaghartigste aanslagen tegen het leven van volkomen onschuldige menschen. Het zwaard hangt nu niet meer alleen boven de hoofden van hunne Majesteiten, maar bedreigt de ministers, de voorzitters en leden van wetgevende vergaderingen, bedreigt zelfs de rustige burgers en hunne familiën, wanneer ze met opgewekten zin in den schouwburg bij elkander zitten, bedreigt zelfs den eersten besten bezoeker van een Parijsch restaurant, wanneer den een of ander onverlaat zich verontwaardigt, omdat de „*bourgeois*" met zooveel smaak zit te eten.

Eene geheel nieuwe stof, geheel nieuwe toestanden, worden nu aan den letterkundigen kunstenaar door dezen noodlottigen loop van zaken ter studie gegeven. Couperus plaatste eene Keizerlijke familie te midden van de meest moderne toestanden. Zoo'n hof en zulk eene keizerlijke familie, keizer, keizerin en twee zonen, Othomar en Berengar, was juist een kolfje naar de hand van den auteur. Hij had nu aanleiding om hoffeesten te beschrijven, en zijn eigenaardigen lust voor weelde, kleuren, schittering van edele steenen, goud, zilver, juweelen, brokaat, zijde, en satijn op het onbekrompenst te boeten. Hij mocht nu zijn smaak toonen voor gala-toiletten en zoo geleerd over damessleepen en den *pli Watteau* redeneeren, of hij jaren lang voor vrijwilliger in de ateliers van Wörth had gediend.

Doch dit is slechts de uiterlijke zijde van het kunstwerk. Hij had daarenboven een tal van vorstelijke personen in hunne Majesteit, en in hunne Hoogheid te bestudeeren, en door te dringen in hunne binnenborst. Hij had de keizerin te geven als de fijn ontwikkelde, fijn gevoelende vrouw en moeder, het zielvol oog altijd vol angst gewend naar het zwaard van

Damocles; de keizer als een forsch, brutaal willend en bevelend autokraat; de kroonprins als een zeer fijn bewerktuigd wezen, geheel week en vrouwelijk als zijne moeder, vol nobele opwellingen, dichterlijk dwepend met volksgeluk en volkswelvaart, zonder de kracht van zijn wil te bepalen, maar steeds overvloeiende van de fijnste gevoelsuitingen en de teederste zorgen; hij had den prins Berengar te geven, een wilden knaap vol grillige koppigheid, vol trotschen eigenzin, het beeld van zijn vader. Dan had hij nog eene hoofdpersoon te teekenen, de hertogin van Yemena, eene nieuwerwetsche Aspasia, eene zeer hooggeplaatste priesteres van Aphrodite, doch niet van de Uranische Cypris. Men heeft zeer bedenkelijk het hoofd geschud over de liefdesgeschiedenis dezer hertogin, daar zij den Prins van Xara, Othomar, als met geweld in hare armen klemt, doch ten onrechte. Deze episode is volkomen gepast in de lijst dezer vorstengeschiedenis, en vormt het tegenstuk met den ongelukkigen hartstocht, dien de Aartshertogin Valérie koestert voor een vorst van minderen rang, den prins Leopold von Lone-Obkowitz, welke een huwelijk sluit met eene Fransche actrice — even als de ex-koning van Bulgarije, Alexander van Battenberg, eene zangeres tot vrouw nam. Het later gesloten huwelijk van Othomar en Valérie wordt er des te treffender, te aangrijpender door — een vreugdeloos vorstenhuwelijk.

Met bewonderenswaardig talent heeft Couperus eene geheele reeks van voortreffelijke tafereelen voltooid, schilderingen van het hofleven, ontmoetingen tusschen de hooggeplaatste personen, dramatische en tragische tooneelen. Tot de besten behooren: de teekening der persoon van de Hertogin van Yemena (I, 26); de overstrooming van den Xanthos (I, 42); de slapeloosheid van Othomar, en de dienende liefde van Andro (I, 105—109); de aanslag op het leven van Othomar en de vreugde van den ouden Generaal (I, 157); de voorstelling van Othomar's karakter zonder eenig bepaalden hoofdtrek (I, 196); de Keizerin haar wilden zoon Berengar dwingend een schildwacht zijn excuus te maken (I, 201); de Keizerin bij het bed van Berengar naar den dynamiet-aanslag in het paleis (I, 215); de redding der Aartshertogin Valérie uit de golven door Othomar (II, 40); de verloving van deze beide vorsten (II, 71); de woede van Keizer Oscar over de weekheid en besluiteloosheid van zijn oudsten zoon (II, 99); de strijd tusschen vader en zoon (II, 144); de Keizer en de Keizerin aan het doodbed van Berengar (II, 147) en de bladzijden uit het Dagboek der Hertogin van Yemena (II, 190).

Allervoortreffelijkst is het tooneel tusschen Othomar en de Aartshertogin Valérie, des avonds van hunne verloving. Zij staan zwijgend aan een venster, en staren naar een schilderachtig berglandschap:

« — Wil ik je even alleen laten, Valérie?
« vroeg hij zacht
« Zij knikte weemoedig glimlachend, van neen.
« Eene onbedwingbare emotie scheen haar borst
« zenuwachtig op en neer te doen hijgen.
« — Waarom, Othomar? vroeg ze. Ik ben des
« nachts al genoeg alleen met mijn gedachten.
« Laat me er maar zoo min mogelijk alleen mee...
« — Zij stak hem in eens hare hand toe.
« — Vergeef je aan je aanstaande Keizerin
« haar gebroken hart? vroeg ze, in eens met
« een grooten snik.
« — En haar bleek, vermagerd gezicht wendde
« zij geheel naar hem toe, met een paar oogen,
« als van een verwonde ree. Een onbedwingbaar
« gevoel van medesmart bracht zijne ziel in eene
« plotselinge opgolving; hij drukte hare hand
« vast, en wendde zich af, om niet te weenen.»

Na op zooveel schoons gewezen te hebben, veroorloof ik mij eenige bedenkingen.

Ik heb eene bezwaar tegen het hoofddenkbeeld van *Majesteit.* De auteur heeft voor zijne schepping een gedroomd kei-

zerrijk noodig — het keizerrijk Liparië, dat misschien in het oosten, misschien in het zuiden van Europa zou moeten gezocht worden. Wij vernemen, dat de Keizer Oscar er regeert met eene constitutie, met twee Huizen, en dat de Liparische natie gedurig om uitbreiding van constitutioneele prerogatieven vraagt. Wij vernemen, dat er veel feesten gegeven worden bij het bezoek van den Koning en Koningin van Syrië — en dit alles volgen wij met groote kalmte. De auteur is volkomen bevoegd zich een keizerrijk te scheppen, hoe en waar hij wil.

Maar nu komt het bedenkelijke. De geheel fantastische Prins Othomar sluit een huwelijk met de Aartshertogin Valérie van Oostenrijk — men ziet aan het hof van Keizer Oscar Russische, Zweedsche, Oostenrijksche en Duitsche officieren en diplomaten. Hier treedt een storend element op, in fantastische keizerrijken behooren fantastische huwelijken gesloten te worden — de Hertogin Valérie van Oostenrijk had de Prinses Valérie van Trebizonde moeten heeten, alle historische namen van personen en volken hadden vermeden moeten worden. Dan ware de harmonie van dit mooie kunstwerk beter gehandhaafd. De vermenging van fantastische en historische namen dwingt de lezer, om zich een historisch Liparië te denken, en daar dit niet te vinden is, blijft hij verward en onzeker, ondanks de treffende bladzijden, die telkens en telkens zijne toejuiching uitlokken.

De historische romanschrijver, die eene Koningin Elisabeth, een Richelieu, eene Cleopatra, een Julianus den Afvallige kiest, heeft geenszins het recht zijne hoofdpersonen fantastische karaktertrekken of fantastische daden toe te schrijven. Zoo mag de moderne romanschrijver, die een verdicht keizer en keizerin ten tooneele brengt, ze geenszins omringen met historische personen en historische toestanden. Bij den eersten dient alles in historischen toon, bij den laatsten in fantastischen toon te worden gehouden.

Juist hieruit blijkt, welke eene uiterst moeilijke taak de rijk begaafde auteur van *Majesteit* zich heeft uitgekozen. Bij zijne schildering van den gedroomden keizer, zijn land, zijn hof, zijne bloedverwanten, heeft Couperus gestaag aan historische feiten gedacht. De volksvriend Zanti gelijkt sprekend op Tolstoi. Het bezoek van de vorsten van Syrië herinnert aan dat van den Shah van Perzië te Petersburg; het in staat van beleg stellen van Lipara voert ons naar Berlijn; de ruwheid van den hofadel te Lipara naar Petersburg; de tafereelen aan het hof van Gothland verplaatsen ons naar Zweden; de huwelijksplechtigheid van Othomar, de fakkeldans, doet denken aan Berlijn; de paskwillen in het Keizerlijk kabinet geworpen, de moord op den Keizer bedreven behooren te Petersburg thuis.

Het is inderdaad bijna onmogelijk een roman-keizer en een roman-hof te scheppen, zonder telkens de historie aan te raken. Kiest men uit het volle menschenleven, dan kan men met onbeperkte vrijheid de handen uitstrekken, grijpt men uit het volle vorstenleven, dat zich uit den aard der zaak zich tot weinige zeer bekende groepen bepaalt, dan blijft men de bestaande toestanden zoo nabij, dat men er ieder oogenblik over spreekt.

Hierin schijnt mij de zwakke zijde van dit voortreffelijk kunstwerk te schuilen. Het was Couperus niet te doen om een *roman à clef* te schrijven, zooals Alphonse Daudet in zijn *Rois en exil* gaf. Hier deed zich het geval voor, dat historische personen, de Koning en Koningin van Napels, de blinde Koning van Hannover, de Prins van Wales, Milan van Servië en anderen, zich inderdaad te Parijs bevonden en bevinden — dat hun leven in de Fransche hoofdstad onder verdichte namen wordt geschilderd. Bij Daudet heerscht

volkomen klaarheid en helderheid, daar alleen de namen behoeven gewijzigd te worden, om weer tot de geschiedenis van den dag terug te brengen. De edelmoedige Koningin van Illyrië spreekt ten slotte zelfs Italiaansch, om te toonen, wie zij in waarheid is.

In *Majesteit* heerscht een geheel andere toestand. Keizer Oscar, de Keizerin, Othomar, Berengar, zijn zuivere scheppingen van des auteurs wonderrijke fantasie — zij zijn en blijven zijn eigendom, waardoor zijn kunstwerk in betrekkelijken zin hooger staat dan *Les Rois en exil.* Maar in dit fantastischen weefsel spint hij eenige historische draden, die aan de harmonie van zijne schepping afbreuk doen, omdat ze verwarring stichten, en ons half en half doen twijfelen of we werkelijk met een epos der fantasie of wel met een historischen roman te doen hebben.

Hadde Couperus zijne vorstenfamilie in Duitschland geplaatst, hadde hij een fictief klein vorstendom in het leven geroepen — eene waarschijnlijkheid, die ieder zou toegeven — hij zou de karakters zijner hoofdpersonen geheel op dezelfde wijze hebben kunnen ontwikkelen, mocht ook de gelegenheid om keizerlijke pracht en luister te schilderen een weinig verminderd zijn. Zijn hartstocht voor groote kunst heeft hem voor moeilijkheden gebracht, die bijna niet te overkomen waren.

Toch dient niet vergeten, dat hij, als kunstenaar, er zich dapper doorheen heeft geslagen met eene veerkracht van vinding, die hoogst bewonderenswaardig is.

Ik heb nog eene tweede bedenking tegen den vorm van *Majesteit* — zij deze ook van minder beteekenis. Het mooie boek is grootendeels in een voortreffelijken kunstenaarsstijl geschreven, vooral de beste, de aantrekkelijkste bladzijden. Toch heeft Couperus nog altijd zijne voorkeur voor Fransche woorden behouden. Hij schrijft soms volzinnen, die in het Fransch schijnen gedacht te zijn. Zal ik een lijst geven der echt Fransche woorden, die op de eerste honderd bladzijden van het eerste deel voorkomen — zal ik wijzen op dikwijls herhaalde woorden als: *intiem* — *nerveus* — *intonatie* — *gebombeerde borst* — *vitale natuur* — *isolement* — *navrant* — *delicaat* — *liquide* — *mondaniteit* — *transparantheid* — het *Episcopaal* — het *Imperiaal* — *ostensatie* (ostentatie) — *cauchemar* — *intens* — *elaborate uniform* — *vitaliteit* — *morbide bloesem* — *sepulker* — *splendeur* — het *minime* — *emotie* — *lanceeren* .... enz.

Dit is maar een heel klein deel. Als het ons geoorloofd ware de eigenaardigste Fransche, Italiaansche en Engelsche woorden in onzen stijl op te nemen, misschien, dat wij in gloed en kleur van uitdrukking zouden winnen. Maar dan zouden wij komen tot een *internationalen* stijl. En zoo tot het verval van onze *Nederlandsche* letterkunde. Als de Nederlandsche jonge schrijvers zich maar wilden herinneren met hoeveel moeite Coornhert, Marnix, Spieghel en Roemer Visscher zich in de tweede helft der zestiende eeuw moesten inspannen, om de Fransche woorden uit onze bijna geheel verloopen taal te weren, zij zouden er niet zoo snel toe overgaan om *transparantheid* voor *doorschijnendheid*, *delicaat* voor *teeder*, het *Imperiaal* voor het *keizerlijk paleis*, *sepulker* voor *graftombe*, *splendeur* voor *luister* te schrijven. Dit telkens en telkens te herhalen is allernoodzakelijkst. Een kunstenaar van zeldzaam talent, als Couperus, kan al dat Fransch even goed in degelijk Nederlandsch zeggen. Zijn arbeid zal er door winnen in levenskracht, zal de eer onzer nationale letteren te hooger houden, zal zijn eigen kunstenaarsroem nog duurzamer luister geven.

Gladiolus, naar eene olieverfstudie.

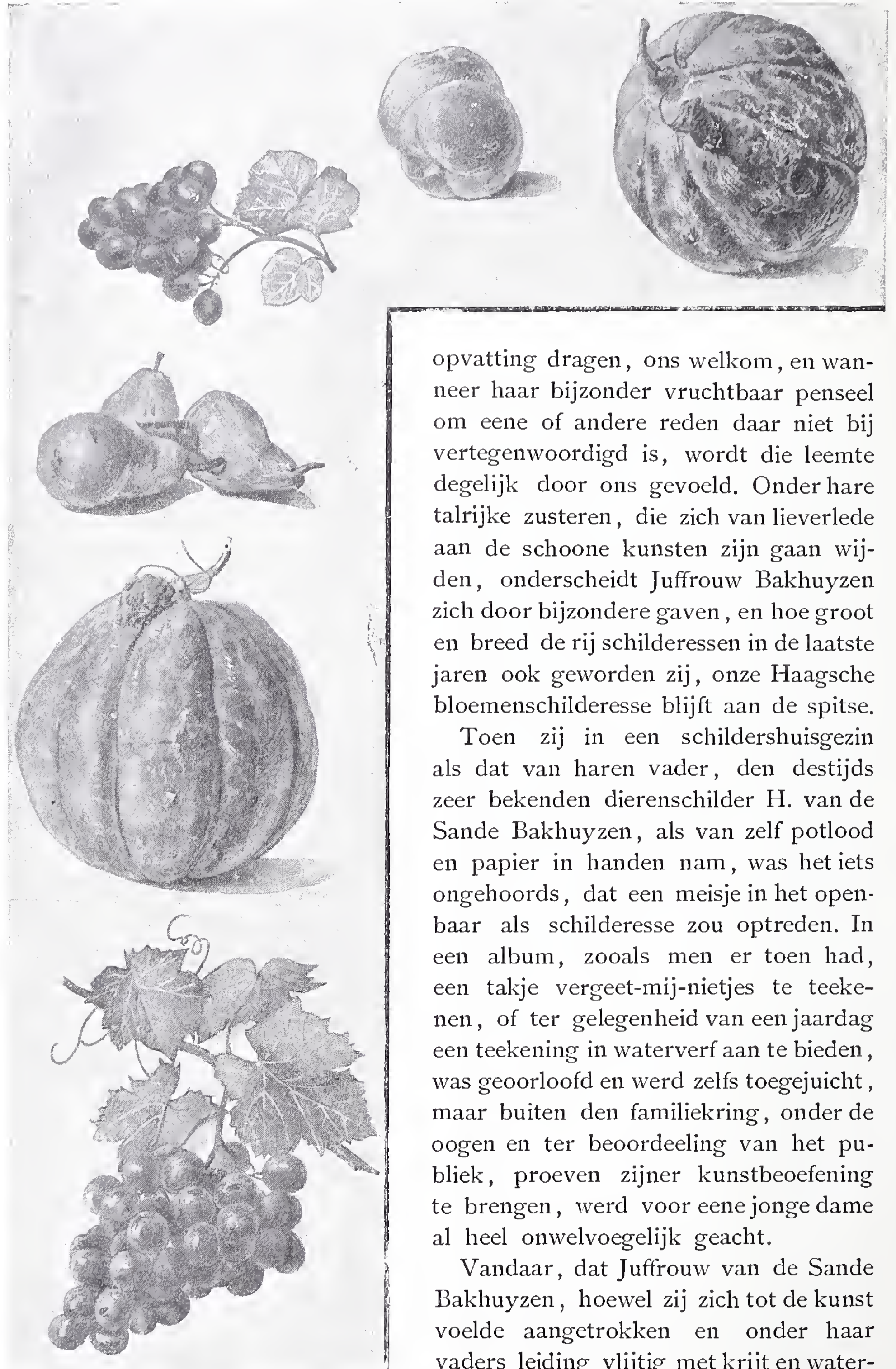
GERARDINA JACOBA VAN DE SANDE BAKHUYZEN

DOOR

JOHAN GRAM.

Voor een ieder, die de *faits et gestes* onzer vaderlandsche schilderschool met belangstelling volgt, is de kunst van Juffrouw Bakhuyzen sinds lang eene goede bekende. Op elke tentoonstelling en in elke verzameling zijn die zonnige en smaakvol gerangschikte bloemen en vruchten, die den stempel harer

opvatting dragen, ons welkom, en wanneer haar bijzonder vruchtbaar penseel om eene of andere reden daar niet bij vertegenwoordigd is, wordt die leemte degelijk door ons gevoeld. Onder hare talrijke zusteren, die zich van lieverlede aan de schoone kunsten zijn gaan wijden, onderscheidt Juffrouw Bakhuyzen zich door bijzondere gaven, en hoe groot en breed de rij schilderessen in de laatste jaren ook geworden zij, onze Haagsche bloemenschilderesse blijft aan de spitse.

Toen zij in een schildershuisgezin als dat van haren vader, den destijds zeer bekenden dierenschilder H. van de Sande Bakhuyzen, als van zelf potlood en papier in handen nam, was het iets ongehoords, dat een meisje in het openbaar als schilderesse zou optreden. In een album, zooals men er toen had, een takje vergeet-mij-nietjes te teekenen, of ter gelegenheid van een jaardag een teekening in waterverf aan te bieden, was geoorloofd en werd zelfs toegejuicht, maar buiten den familiekring, onder de oogen en ter beoordeeling van het publiek, proeven zijner kunstbeoefening te brengen, werd voor eene jonge dame al heel onwelvoegelijk geacht.

Vandaar, dat Juffrouw van de Sande Bakhuyzen, hoewel zij zich tot de kunst voelde aangetrokken en onder haar vaders leiding vlijtig met krijt en water-

Vruchten, naar studiën.

verf teekende, in den aanvang er nooit ernstig aan dacht, zich voor goed aan de schilderkunst te wijden. Haar vader had op zijn atelier verscheidene leerlingen, de Van Deventers, W. Roelofs, Heppener, van Raden en anderen, die onder zijne leiding tot schilder werden gevormd, en de dochter, die moeilijk onder al die jongelui kon plaats nemen, zat vlijtig in een hoekje van het huishoudvertrek zich naar bloemen, planten of vruchten te oefenen.

Studie.

Tegenover bekenden en vrienden kwam zij voor hare kunst-passie echter niet openlijk uit, want men vond het, een halve eeuw geleden, niet gepast, als een jongmeisje zich met iets anders dan huishoudelijke dingen bezighield. Borduren, stoppen, naaien, breien, lezen — dit alles was veroorloofd, maar schilderen en teekenen als loopbaan voor eene vrouw — 't was *horrible*, *most horrible!* Een meisje, dat hart en ziel aan het aquarelleeren verpand zoude hebben, hadde het aan hare vrienden en bekenden niet durven vertellen. Juffrouw van de Sande Bakhuyzen hield het dus stil voor zich, dat zij de kunst lief had om haar zelve, en dat zij er zich geheel aan wilde wijden — opdat niemand door haar geërgerd zoude worden. Zij oefende zich trouw, maar ter sluiks, zooals de eerste protestanten de Bijbellezingen hielden. En toen op zekeren dag, nadat zij zich door aanhoudende studie in het waterverfteekenen bekwaamd had, de Academie *Minérva* te Groningen eene prijsvraag uitschreef, ried haar bedachtzame vader de veelbelovende dochter aan, zich eens in het krijt te meten.

* * *

Voorheen en thans! Eene halve eeuw geleden ziet men een begaafd jong meisje huiverig om er voor uit te komen, dat zij haar tijd grootendeels aan de kunst wijdt. De openbare meening zoude zich tegen een dergelijke emancipatie op de scherpste wijze kanten. Vooral het denkbeeld om het werk te koop te stellen, er geld voor te ontvangen, zou de grootste verontwaardiging onder het breiende, stoppende, bordurende, rekkende en mazende vrouwelijke geslacht van dien tijd wekken. De vrouwelijke ingetogenheid zóóver te loochenen, dat men zich met den heer der schepping ook op kunstgebied mete, en evenals deze den prijs van het ingezondene bepale — niemand dacht er aan, dat ooit zulk een tijdperk kon aanbreken.

En nu? Sedert eenige jaren heeft het vrouwelijk geslacht, dat zich van lieverlede op allerlei terrein met den man meet, ook hier den wedstrijd met den „heer der schepping" stout en kloek aangebonden. Op de jongste „Drie-

jaarlijksche" Tentoonstelling in Den Haag zag men niet minder dan 61 schilderessen met 118 schilderijen proeven harer kunst aanbieden, tegen 316 inzendingen door mannen. Uit meer dan een vierde bestond daarbij dus reeds het contingent der schilderessen. Ja, er wordt nú ontzaglijk, onrustwekkend door het vrouwelijk geslacht geschilderd! In Den Haag is de schilderkunst onder de dames zóó in aanzien, dat de muziekleeraars klaagliederen aanheffen over het verminderen hunner lessen. Iedere jonge dame, die wat te beteekenen zal hebben, en niet wil onderdoen voor hare vriendinnen en bekenden, dient met palet en penseelen te kunnen omgaan en althans één schilderijtje op de eene of andere tentoonstelling te hebben ingezonden. Wat eertijds „onfatsoenlijk" heette, is nu „gedistingeerd". Vroeger was het een wedloop, om eene sonate van Beethoven of een *quatre-mains* van Brahms of Chopin te kunnen spelen; nu is het bovenal er om te doen, een bloemstuk of een stilleven in olieverf te schilderen.

Zeer zeker is aan deze nieuwe passie of mode het voordeel verbonden, dat zij stil en zonder ruchtbaarheid is; die tallooze piano's martelen onze ooren; schilderende dames maken, den hemel zij dank! geen leven, maar zitten zoo stil als muisjes haar verf te verknoeien .... of in een meesterstuk te herscheppen. Het leven maken komt voor enkele ondernemende schilderessen, die geheel van haar tijd zijn, eerst later als het doek gereed is, en men alle middelen te baat gaat nemen, om het met goed succes onder de oogen van het publiek te brengen.

De schuchterheid van een dertig-, veertigtal jaren is geheel voorbij, en al de schilderende dames, tot zelfs baronessen en gravinnen, stellen haar werk te koop en dingen in alle opzichten met hare kunstzusters mede. — Voorheen en thans!

Pioen, naar eene aquarel.

* * *

De „*rozen en dahlia's*", welke de Groningsche Academie *Minerva* als prijsvraag stelde, moesten, volgens het programma van 7 Maart 1850, met waterverf geteekend zijn. Juffrouw van de Sande Bakhuyzen behaalde met hare aquarel, gemerkt met de spreuk: „*Navolging der natuur is ontdekking van het schoone*", den prijs, bestaande „in VIJF VIJFGULDENSTUKKEN", zegge: vijf en twintig gulden! Daarvoor behield de Academie Minerva de bekroonde teekening, zoodat deze kunstinstelling om hare ontzagwekkende mildheid niet behoeft geprezen te worden: zij nam waar voor haar geld. Doch voor de

Druiven, naar eene schilderij.

jeugdige teekenaresse had de bekroning dit voordeel, dat de faam haar naam, een naam die reeds zulk een goeden klank in den lande had, verkondigde, en dat het haar aanmoedigde, ondanks de ergernis welke dit bij vele harer kennissen mocht veroorzaken, om de kunst met des te meer liefde en trouw te dienen.

In het hoekje van het huishoudvertrek was zij met bloemen en vruchten begonnen, en zij hield er zich aan. Het is ook zoo natuurlijk en verklaarbaar, dat een jong meisje, dat zich tot de beeldende kunsten aangetrokken voelt, voor het meerendeel bloemen, vruchten en stillevens kiest! Hoe vrij en zelfstandig zij zich in onze tegenwoordige maatschappij ook moge bewegen, de beoefening van menig genre in de schilderkunst brengt toch voor haar groote bezwaren mede. Zij kan niet even frank en vrij als de jonge schilder het veld instappen of door 't ongebaande woud ronddolen, om een of andere schilderachtige plek voor hare studie te kiezen. Haar teeder gestel zou het buitendien in vele gevallen verbieden, al gevoelde zij zich ook kloek en onversaagd genoeg om allerlei minder aangename ontmoetingen te trotseeren. Allerlei moeilijkheden en ongeriefelijkheden komen bij dat buiten werken te berde, en weinigen zijn geneigd, evenals *Rosa Bonheur*, zich in mannenkleeren te steken, om ongestoord buiten te kunnen studeeren.

Chrysanthemum, naar eene studie.

Voor het figuurschilderen zijn de voorbereidende Academische studiën niet altijd even gemakkelijk te volbrengen — althans 40 jaar geleden niet — en levert het schilderen naar model eigenaardige bezwaren voor eene jonge vrouw op. Als van zelf kwam een jong meisje dus tot het schilderen van stillevens en bloemen, onbezielde voorwerpen, die men zoo gemakkelijk in het atelier kan rangschikken.

Doch er én stilleven in stilleven. Onze onafzienbare reeks dilettant-schilderessen beoefenen het stilleven met zulk een hartstocht, alsof ieder Nederlandsch burger voornemens ware, de wanden van zijn eet- en huiskamer met de traditioneele citroenen, oesters, groene glazen en verder bijwerk geheel te bedekken. Sedert jaren is het programma hetzelfde. En men weet het: toujours perdrix.... Even trouw als de zwarte rok en witte das het onmisbaar heerentoilet voor een deftig middagmaal blijven, even sterk blijven de schilderessen aan die traditie hechten.

Welk een onderscheid met de kunst van Juffrouw van de Sande Bakhuyzen! Hoe weet zij hare rozen en tulpen, hare azaléas en violen, hare donzige perziken en wazige pruimen telkens zoodanig te schikken, dat de eentonigheid verre blijft en hare groepeeringsgave zich telkens schijnt te hernieuwen. De onophoudelijke afwisseling, die Chardin en Rousseau in hunne heerlijke stillevens wisten te brengen, wordt door onze kunstenaresse op hare bloemen en vruchten toegepast. Zijn het bij Chardin nu eens confituren, die gereedliggen om ingemaakt te worden en waarbij men zich het gansche huishouden voor den geest haalt; dan weder heeft hij een „*corbeille de noce*" uitgestald, die bijna eene gansche geschiedenis vertelt. Eveneens is het met de weelde van boomgaard en tuin gesteld, die Juffrouw van de Sande Bakhuyzen ons in telkens frissche grepen afbeeldt. Toen zij voor goed met vruchten en bloemen een verbond gesloten had, zag zij eens eene schilderij van den beroemden Franschen schilder Saint-Jean. In afwijking van de overlevering, die bijna al de bloemen- en fruitschilders eenige bloemen in glas, vaas, mand of kan doet samenvoegen, liet Saint-Jean zijne wilde rozen vrij en los zich over de rotsen of om het kruis van een graf slingeren. Die wenk viel in vruchtbare aarde. Van geen schilderij of aquarel door Juffrouw van de Sande Bakhuyzen gepenseeld, zal men den indruk krijgen, dat de bijeengebrachte voorwerpen, hetzij bloemen of vruchten, opzettelijk gerangschikt zijn, om eens door 't penseel der schilderesse te worden afgebeeld; nooit zijn het geposeerde bloemruikers of met voordacht neergelegde en opgestapelde druiventrossen.

Roos, naar eene studie.

Camelia, naar eene studie.

Lelie, naar eene studie.

Willen wij niet liever het laboratorium binnentreden, en daar de schilderesse aan het werk zien. Voor een levensbeschrijver is niets heilig, en hij verbreekt desnoods grendels en sloten, om zijn lezers het door hem gekozen origineel in al zijn doen en laten te vertoonen. In een hoek van het atelier dat Juffrouw Bakhuyzen met haar broeder Julius, den voortreffelijken landschapschilder, deelt, heeft de zuster háár bescheiden part. Onder het volle licht van het linkerraam staat een tafeltje, op dit laatste een bak met aarde en in die aarde eenige verflenste bloemen.... Ziedaar het gansche laboratorium! Is bij de schilderesse het plan voor een of ander onderwerp gerijpt, dan verzamelt zij eerst de stof: bloemen of vruchten. Vervolgens zet zij zich aan het rangschikken, en plooit en schikt en wendt zoo lang, totdat de werkelijkheid zoo goed mogelijk weergeeft, wat hare kunstenaarsziel zich gedroomd heeft.

Spreeuw, naar eene aquarel.

In dien bak met aarde wordt heel wat verschikt, gekeerd, verlegen en omgewend, vóór de kunstenaresse tevreden is met de verkregen lijnen, met het licht en bruin, dat hare gezamenlijke bloemen of vruchten aanbieden. Beantwoordt het ensemble zooveel mogelijk aan hare wenschen, dan zet zij zich onmiddellijk voor haar ezel, om zoo snel doenlijk de compositie op het doek over te brengen. Niets is vergankelijker dan bloemen, en de heerlijke bloeiende rozen, die daar nu zoo frisch en levenslustig, zoo bloeiend en geurend gerangschikt liggen, zijn morgen verflenst en onbruikbaar. Als een sneltrein vliegt dus het penseel over het doek, om zooveel doenlijk het ensemble bijeen te krijgen. Wat morgen verflenst is, zal dan door andere exemplaren vervangen worden. Aan háár, de kunstenaresse, de zware taak

om te zorgen dat, ondanks die voortdurende broksgewijze vervanging, het geheel van het kunstwerk, het onontbeerlijk ensemble, behouden blijve.

Soms ontdekt zij een of ander hoekje of plekje in de natuur zelve, dat haar onmiddellijk naar penseel en doek doet grijpen, om er voor hare kunst beslag op te leggen. Zoo stond er nu op den schildersezel een groep papavers uit den tuin te Rolde en rozen, die ginds in het wild tegen een muur groeiden.

Juist aan deze schijnbaar ongezochte groepeering ontleent, naar mijne meening, de kunst van Juffrouw van de Sande Bakhuyzen hare voornaamste bekoring. Nu eens is het een mandje met pruimen en perziken, door den tuinman blijkbaar pas geplukt en even op den grond neergezet. De bladeren liggen er gedeeltelijk op, en strengelen zich los over mand en grond. Dan weder zijn het witte rozen, een heele struik, die weelderig uit den grond opschieten, en in al haar heerlijke blankheid schitteren. Met dien fijnen smaak geschikt, die de bloemen dezer degelijke artiste zoo aanlokkend maken, weet haar penseel het doorschijnende en brooze, het teedere en etherische der roos zoo bewonderenswaardig uit te drukken, dat men daarin te vergeefs hare meerdere onder onze schilderessen zal zoeken.

Als zij ons het overheerlijk en smakelijk gezicht van een overvloed van donzige perziken, goudgele peren en wazige pruimen wil schenken, vindt zij telkens een middel, om ons dat sappige ooft op eene nieuwe wijs voor te zetten. Een sterk zonnig licht spreidt zij over die zomervruchten uit; alles tintelt en glanst, en het bekoorlijk ensemble werkt zoodanig op den beschouwer, dat het eenvoudig stilleven hem in geestdrift weet te brengen.

* * *

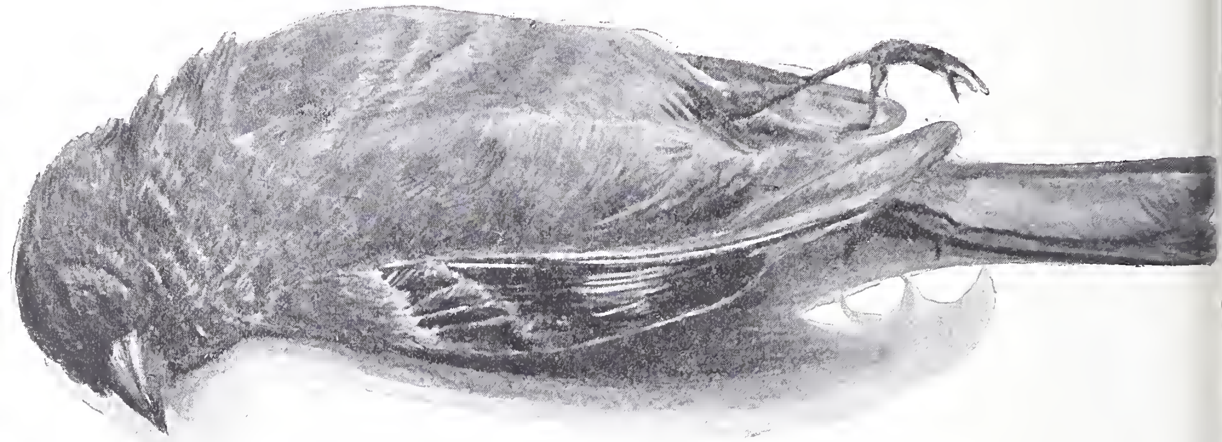

Ekster, naar eene studie.

Uit het roemrijk verleden onzer schilderkunst is slechts naam en werk van ééne groote schilderesse, Rachel Ruysch, tot ons gekomen. Ofschoon zij, in losheid van compositie en smaakvolle rangschikking, van Huysum niet evenaart, stemt de uitvoerigheid en de zeldzame techniek in de bloemstukken dezer kunstenaresse tot bewondering. In de 2e helft dezer 19e eeuw heeft in ons vaderland jaren achtereen het trio: Haanen, De Vos en van de Sande

Bakhuyzen op schitterende wijze het vrouwelijk geslacht in de beeldende kunsten vertegenwoordigd. Op elke Tentoonstelling, die iets te beteekenen had, stak men de loftrompet voor hetgeen dit drietal te aanschouwen gaf. Later breidde zich de schilderende vrouwenreeks uit, en mocht zij op ontluikende talenten roemen, die van lieverlede naam maakten; ten slotte werd zij gevolgd door eene onafzienbare dilettantenschaar, gelijk daareven geschetst werd.

In al die overgangstijdperken is Juffrouw van de Sande Bakhuyzen zich zelve gebleven, al heeft zich hare kunst ook geenszins ongevoelig getoond voor de omwenteling, die er van lieverlede in richting en opvatting heeft plaats gegrepen. Werd door mij in 1880, in „*Onze schilders*", van Juffrouw van de Sande Bakhuyzen getuigd: „Zoo gezond, frisch en natuurlijk schildert en teekent zij hare bloemen en vruchten, dat men een bezoek van de

Vinkje, naar eene studie.

vogelen des hemels uit het sprookje van Apelles niet onverwacht zou vinden", — in 1894 zou men die uitspraak zeker even gaarne onderschrijven. Ernstige, degelijke natuurvertolking, eene uitvoerigheid, die er vooral op bedacht is, de stof der afgebeelde dingen nauwkeurig en juist uit te drukken, gepaard met fijnen smaak en overleg, zijn en blijven het rijke aandeel, dat onze kunstenaresse is geschonken. Haar toets is vlug en zeker, haar kleurgevoel fijn en harmonieus.

Kent het publiek alleen de glanzige, sappige vruchten en bevallige bloemen van Juffrouw Bakhuyzen, hare portefeuilles bevatten tal van landschapstudiën, die zij met haar broeder gezamenlijk op beider tochten door Drente en Groningen met lust en liefde geschilderd heeft. In het openbaar heeft zij daarvan echter nooit iets doen aanschouwen. Doch sedert broer en zuster den zomer te Rolde bij Assen doorbrengen, is het zoo natuurlijk, dat de zuster, die lief en leed met haar broeder deelt, hem op zijne onderzoekingstochten vergezelt, en als van zelf penseel en palet ter hand neemt.

Op 27 Juli 1826 geboren, zou het frissche, kalme uiterlijk der schilderesse

Studie.

niemand den leeftijd doen vermoeden, welken nu de ongalante pen van een eerlijken biograaf te berde brengt. In hetzelfde ouderlijke huis, dat de oude heer van de Sande Bakhuyzen tot zijn dood bewoonde, zijn nu nog broeder en zuster, schilder en schilderesse, te zamen. Zij zijn nooit verhuisd! Deze korte

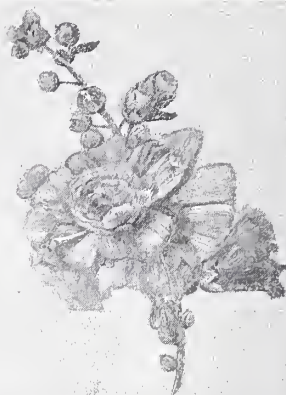

Insecten, naar eene studie.

volzin alléén geeft ons een dunk van de weinige beweging in beider leven. Het huis, ouderwetsch-degelijk, met een gang-doorzicht, dat ons aan Pieter de Hooch en Stroebel herinnert, schijnt voor dit werkzaam, eenvoudig, veelbegaafd menschenpaar de juiste omgeving.

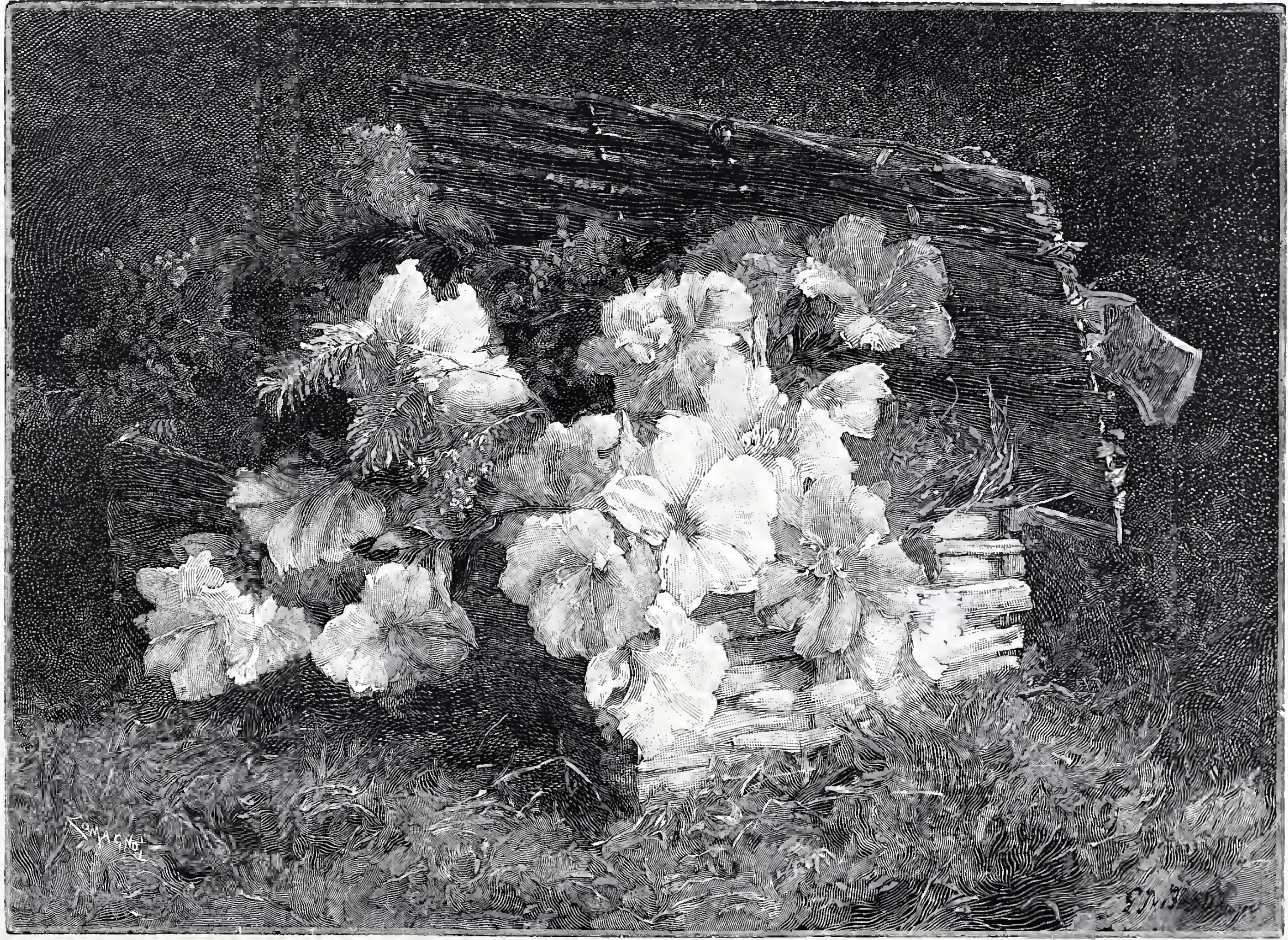

Bloemen, naar studiën.

In het zelfde atelier, waar de vader zijne sappige weiden en boschrijke landschappen met vee schilderde, hebben nu zuster en broeder plaats genomen en zetten zij, doch als kinderen van hun tijd, de goede traditiën voort. Aan den wand prijkt tusschen studiën van Roelofs, Mesdag, Julius Bakhuyzen en eene photografie naar Rembrandt, een landschap van vader Bakhuyzen, nog geheel tot het romantisch tijdperk behoorende. Het hangt daar als een sprekend getuigenis, hoe ieder tijdperk zijne mode oplegt. Aan het linkerraam bevindt zich het domein der zuster; meer in 't midden van het vertrek heeft zich Julius neergezet.

„Navolging der natuur is ontdekking van het schoone" was hare kenspreuk in 1850, toen zij den prijs va… …if vijfguldenstukken" behaalde — het is … kenspreuk gebleven. Door die „keuze in het ware", zooals Alphonse Karr het wenschte, door die smaakvolle nabootsing van de rijke, altijd afwisselende natuur, heeft zij zelve niet alleen veel schoons ontdekt, maar het ook ons allen in zoo ruime mate door háre artistieke vertolking doen ontdekken.

Hoe kenners en publiek daarover dachten, bewijzen Jury-uitspraken en koopers. Zoowel op hare olieverfdoeken als waterverfteekeningen wordt als om strijd beslag gelegd, en zoo hier te lande als in België en Duitschland kan men

Witte azalia's, naar eene schilderij.

tal van verzamelingen opnoemen, die het een voorrecht achten, schilderijen of aquarellen van Juffrouw van de Sande Bakhuyzen te bezitten. Eene zilveren medaille op de Tentoonstelling van 's-Gravenhage in 1857, gouden eerepenningen op de Tentoonstellingen van Amsterdam in 1861 en van den Haag in 1863, onderscheidingen op de Koloniale tentoonstelling te Amsterdam van 1885 — het zijn zoovele bewijzen, dat de kunst onzer begaafde schilderesse warme waardeering vond.

Herakleum, naar eene olieverfstudie.

Alhoewel menige dilettante, die het schilderen als een welkom tijdverdrijf opvat, met Juffrouw Bakhuyzen's raadgevingen en lessen haar voordeel heeft gedaan, heeft zij tot heden geene eigenlijke schilderesse gevormd. Broeder en zuster geven er vermoedelijk de voorkeur aan, zich aan geene banden te leggen, waartoe men met leerlingen zoo licht komt. Beiden hebben één doel voor oogen: de kunst te dienen, en zonder beweging of vertoon, eenvoudig, degelijk als het begaafde, schrandere geslacht waartoe zij behooren, op gezellige en aangename wijze daartoe te geraken.

IDA'S HUWELIJK.

DOOR

JOHANNA A. WOLTERS.

III.

Op een kouden, helderen morgen in het laatst van October vertrokken Leo en Ida uit den Haag. Het afscheid van de stad, waar zij zoo gelukkig had geleefd, vooral de scheiding van hare ouders had Ida toen het oogenblik daar was, veel gekost, maar terwijl zij met haar man op de stoomboot stond, die hen een eind weegs hunne bestemming moest tegemoet voeren, verjoeg de opwekkende zeewind de laatste sporen van ontroering van haar gelaat en hare oogen schitterden alweer even vroolijk als die van Leo. Zij ging immers met hem en zij ging vol goeden moed.

Het scheen in de eerste weken ook alsof zij daartoe volkomen recht had gehad. In het kleine plaatsje had men zich reeds bij voorbaat verheugd in de aanwinst voor de gezellige samenleving, en oud en jong kwam de nieuwe bewoners met vriendelijke hulpvaardigheid tegemoet. Men had schik in het mooie, jonge paar en de gunstige indruk, die beider persoonlijkheid maakte werd versterkt, toen men kon opmerken hoe in de inrichting van hun huis eene rustige weelde heerschte, die van zeer onbekrompen middelen sprak. Ida was te gevat om van dien invloed niets te bespeuren en zij lachte er met Leo hartelijk om hoeveel waarde men in het kleine plaatsje, waar zoo goed als niemand van adel was, aan den titel van „Jonkheer" hechtte, maar geen van beiden was toch ongevoelig voor de bijzonder hartelijke toenadering, die van dat alles te zamen een gevolg was. Het welkom, waarmee men hen van alle kanten begroette was daarbij dubbel innemend door het dialect, dat vooral in den mond der dames met een tintje beschaving overgoten, zoo aardig klonk en Ida's eerste brieven naar hare ouders en vrienden spraken dan ook vol ingenomenheid over de nieuwe woonplaats en hare bewoners.

Langzamerhand echter terwijl de tijd voortging, begon zich die eerste indruk te wijzigen. De algemeene gesprekken, die bij eene eerste ontmoeting natuurlijk vrijwel overal hetzelfde zijn, werden vervangen door een meer vertrouwelijk onderhoud en toen de taal de aantrekkelijkheid van het nieuwe verloor, verbaasde Ida zich meer en meer over de leegte, die achter eene aardige zinwending of eene bevallige stembuiging wist weg te schuilen. Het deed haar in een vroolijken lach schieten, toen een mooi jong Mevrouwtje, kostbaar en eenigszins opzichtig gekleed, zich met gemaakten schrik van haar afwendde, zoodra zij hare lectuur wilde ter sprake brengen: „o, al die geleerdheid, daar weten we hier niet van," maar toen dat zelfde Mevrouwtje

een kwartier later over hare kinderen sprak, twee aardige kleine meisjes, die in de kamer speelden en blijkbaar meer verstonden en begrepen dan hare moeder besefte, kon Ida niet nalaten zich te ergeren. Welk eene onbeduidende oppervlakkigheid in dit gesprek zoo goed als in hare woorden van daar straks en daarbij, welk eene naïve zelfvoldaanheid in stem en blik.

Leo en Ida hielden wel van uitgaan en waar slechts eene enkele maal muziek van den tweeden of derden rang te genieten viel, hadden zij zich gaarne laten opnemen in den kring, waar men veel menschen zag, maar de partijen, waarop men elkaar in weelde van omgeving en onthaal trachtte te overtreffen, vielen althans Ida niet mede. Het bleek spoedig dat het fijne menu, haar nog Leo trouwens onverschillig, hier in zeer letterlijken zin de hoofdschotel was. Men vond het eene zaak van gewicht dat Ida geene oesters at, en toen zij door de algemeene belangstelling over dat feit geprikkeld eens lachend beweerde dat zij het voor een gebrek in hare opvoeding hield, zulk een gemis aan goeden smaak, vond een heer tegenover haar het voor het eerst de moeite van zijn welgevuld bord op te zien en haar aan te kijken alsof, zei zij later aan Leo, alsof dit haar eerste verstandige woord van dien avond was.

Men had niet veel conversatie; men besprak de nieuwtjes van den dag en als het wat later in den avond werd en de tongen loskwamen door wat er was gebruikt, dan hoorde Ida flauwigheden, waarover zij alleen uit beleefdheid kon glimlachen, of dubbelzinnige grappen, die hare wangen deden gloeien.

„Wel," zei haar gastheer, aan wiens rechterzijde zij de eer had geplaatst te zijn, en zijne hand speelde terwijl duidelijk hoorbaar met de rijksdaalders, die hij los in den zak droeg, „wel, 't is hier toch ook nog zoo kwaad niet, mevrouwtje, al zijn wij niet in den Haag, hé?"

Ida deed haar best oprecht en beleefd beiden te zijn, toen zij tot antwoord hare bewondering uitsprak over het waarlijk prachtige blauwporselein, waarmee men diende.

„Ja," een welbehagelijke blik gleed over de tafel. „Jawel, dat ziet er wel aardig uit. En hoe vindt je dat wijntje? Kom, laat ik je nog eens inschenken, een fijn merk hè, voor eigen rekening uit Frankrijk laten komen, een schat van geld gekost. Drink jij ook eens uit, juffertje, op school tappen ze dat niet." En hij schaterde luid over zulk eene geestigheid.

Het jonge onderwijzeresje, dat pas een paar maanden in de stad werkzaam was, mocht het waardeeren dat invloedrijke aanbeveling haar toegang had gegeven in een kring, waar men vrouwen, die voor den kost werkten, schooljuffrouwen, eigenlijk toch beneden zich vond. Zij antwoordde slechts met een flauw glimlachje; zij was beschroomd, eenigszins onhandig en in hare donkere oogen las men het heimwee naar een geliefd tehuis, dat zij alleen om geldelijke redenen had moeten verlaten.

De heer des huizes streek met zijne groote hand, goedhartig maar ruw, over het tengere gezichtje. „'t Is niet alles, hè, op zoo'n school? Je moet

maar maken dat je hier gauw een man krijgt, dat is beter. Je ziet er waarachtig goed genoeg voor uit, hoor!"

De gloeiende blos, die zijne grap te voorschijn riep, deed hem alweer in een luiden schaterlach vallen. Ida kreeg medelijden met het jonge meisje, maar zij gevoelde bijna berouw over de schertsende opmerking, waarmee zij de algemeene aandacht van haar had willen afleiden, toen zij bemerkte hoe zij daardoor allerlei dubbelzinnige aardigheden, tot haar zelf gericht, had uitgelokt. Men begon haar een beetje nesterig te vinden; zij lachte zoo dikwijls en over zooveel niet mede en mooi was zij, nu ja, maar preutsch....!

„Ja, ja, we houden hier van een grapje en we zeggen maar wat we denken, is 't zoo niet, dominee?"

De dominee, die aan den anderen kant van de tafel zat, vergenoegde zich met eens goedig te knikken. Hij was oud geworden in de omgeving van zijn gastheer en diens gelijken. Hij wist dat de man, wiens woord zoo loszinnig en ruw klonk, toch ook alleen daarin zich misdroeg; hij had het ervaren keer op keer dat de rijksdaalders, die men hoorde rammelen, nooit werden teruggehouden, waar armoe of ellende er behoefte aan had, maar Ida wist daarvan niets. Zij zag alleen het uiterlijk en zij ergerde zich, allermeest als zij nu en dan moest opmerken hoe ook Leo zich liet meesleepen door de algemeene opgewondenheid, en dan even als de anderen grapjes ging vertellen en geestigheden zei, die hij in kalmer stemming zeker zelf ook beneden zich zou hebben geacht. Althans hij erkende volmondig dat het zoo was, toen zij er eens met hem over praatte. „Je weet toch wel beter dan dat ik daarin smaak zou hebben, maar 't is zooals je zegt: ik laat mij meesleepen. Bovendien, er wordt zoo druk geschonken, dat een mensch zijne zinnen haast niet bij elkaar kan houden."

„Neen, dat heb ik ook al eens aan je gemerkt. Och Leo, zaten we maar weer in den Haag!"

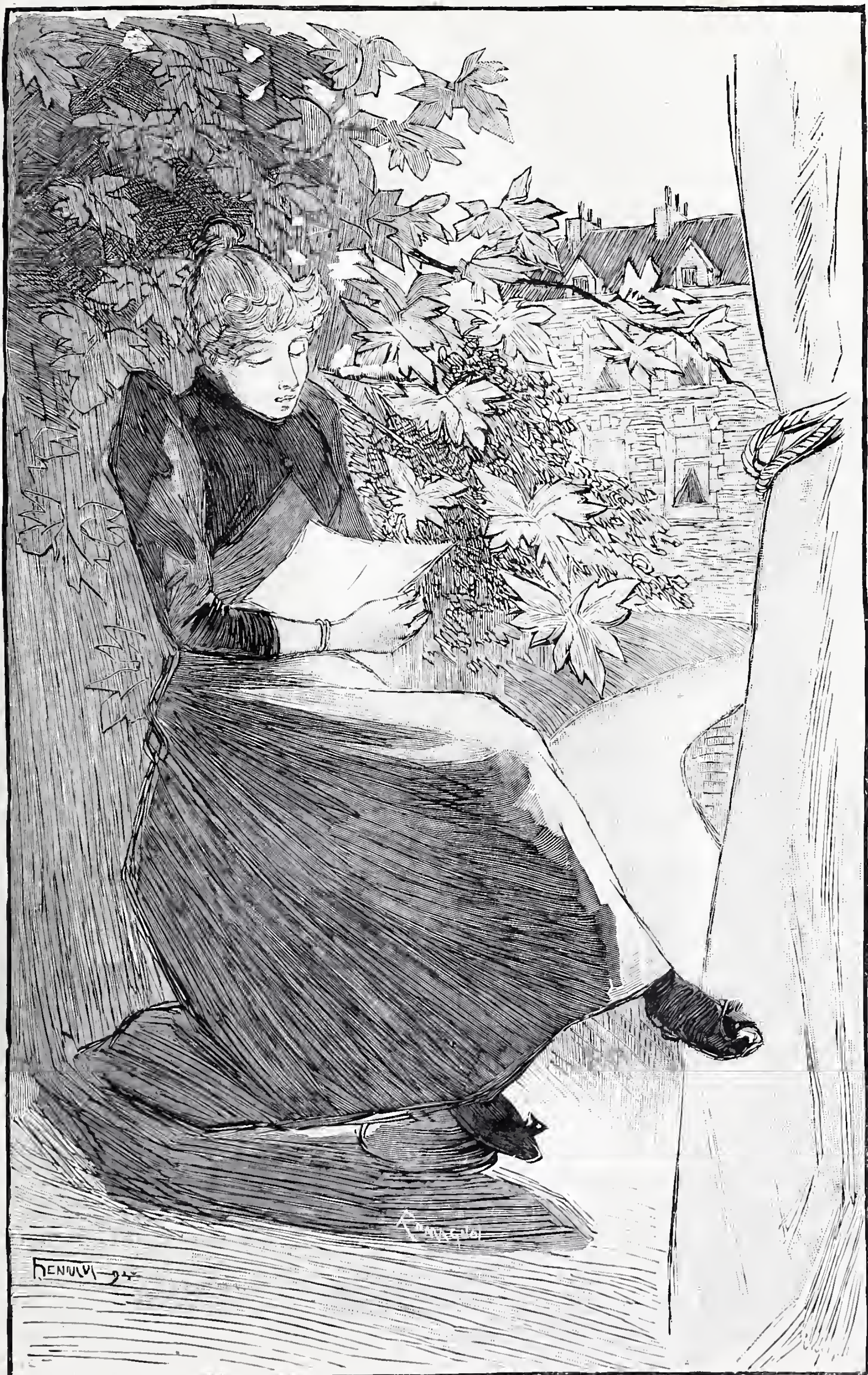
„Maar je gelooft toch wel dat er daar velen evenzoo leven?"

„Best mogelijk, maar daar konden wij kiezen, daar zijn ook anderen."

„Dat is waar en die zullen er hier in het noorden ook wel wezen, maar wij hebben het slecht getroffen. En er is ook niets anders; bijna geen muziek, nooit comedie, 't is hier een gat," en Leo gaapte eens, terwijl hij zich gereed maakte om naar de societeit te gaan.

Toen hij weg was, dacht Ida nog over zijne woorden na; ja, 't was waar, zij herinnerde zich ook onder hare bekenden oppervlakkige naturen, voor wie een nieuw toilet of een bal het een en het al waren; zij had met sommigen van hen toch wel genoegelijk omgegaan, hoe kwam het dat zij zich hier zoo vaak ergerde?

Ida had sinds haar huwelijk veel gelezen. Als Leo's werk hem dwong haar alleen te laten was dit, nadat zij den Haag verlaten hadden, meer en meer hare liefste ontspanning geworden. Zij koos, soms ook deed Leo het voor haar, niet altijd even verstandig, maar misschien was het juist die afwisseling van rijp en groen, die haar onwillekeurig dwong haar eigen oordeel te ont-

Hare zuster zond haar uit den Haag nu en dan de lectuur.

wikkelen. Hare zuster zond haar uit den Haag nu en dan de lectuur, die haar op dat oogenblik het meest boeide, nu eens een roman van Ouida, een ander maal een drama van Ibsen of een lijdenstooneel van Tolstoi. Leo bracht haar de Fransche romannetjes, die hij zelf eerst had gekeurd of hij ze zijne vrouw in handen kon geven.

Ida begreep van het een nauwelijks de helft, van het ander geen vierde, maar de wereld van hare eigen gedachten won aan diepte al was het voorloopig nog slechts door het bewustzijn dat zij voor zichzelf tusschen al die tegenstrijdige gevoelens en ervaringen harer helden en heldinnen geen weg wist. Zij begon een indruk te krijgen van het lijden en worstelen, het zondigen en zoeken van die groote menschenwereld, waartoe zij zich nu voor het eerst flauw bewust werd, ook te behooren. Zij dacht aan wat zij te Parijs had gezien, zij dacht aan de schaduw, die voor een enkel oogenblik, zoo kort maar zoo vreeselijk, haar huwelijksleven had dreigen te verduisteren: geen wonder dat zij juist in dien tijd zich dubbel stooten moest aan eene omgeving, die eenvoudig niet begreep wat zij bedoelde, als zij nog eens eene enkele maal haar best deed over iets meer dan het zeer alledaagsche te praten.

Leo begreep haar wel. Hij scheen er zelfs meer en meer smaak in te krijgen haar uit te lokken tot het uitspreken harer gedachten, vragen en twijfelingen, maar licht vond zij toch ook bij hem niet. „De wereld is een raar sauspannetje" had hij vroeger wel eens, om haar te plagen, gezegd, maar als hij de woorden thans herhaalde, zag zijne vrouw een ernstiger blik in zijne oogen, eene schaduw als van onvoldaanheid op zijn gewoonlijk zoo weltevreden gezicht; zij begreep, Leo was in dat opzicht even ver als zij. Toch zou dit gevoel van onzekerheid Ida bij al het geluk dat zij in haar huis genoot, niet hebben gedeerd; integendeel ook zij ondervond de bekoring, die elke belofte van ruimer ontwikkelingskring mede brengt en zij bezat geene enkele overtuiging op welk gebied dan ook, die zij slechts met smart kon zien verdwijnen of zich wijzigen. Bovendien, zoover kwam het ook nog niet. Daartoe waren er in dien zelfden tijd te veel andere indrukken, die op hunne beurt een aandeel in hare gedachten vroegen en wat nog slechts schemerachtig bij haar omging, week gemakkelijk naar den achtergrond zoo vaak zij dacht aan de blijde hoop, waarvan de vervulling haar gelukkig leven nog rijker en voller maken zou. In den loop van den winter echter begon hare gezondheid te wenschen over te laten. Zij moest zich ontzien, voorzichtig en stil leven en de uren van gedwongen rust mochten hare geestelijke ontwikkeling ten goede komen, zij werkten, misschien juist daardoor, maar weinig lichamelijke beterschap uit. Het voorjaar vond haar afgemat door de koude van den winter daar in het noorden en te zwak om veel te genieten van de terugkeerende lente. Mama kwam over om haar kind te verplegen. Ida zag den bezorgden blik, waarmee zij en Leo elkander aanzagen en toen maanden van voorzichtigheid niet konden beletten dat de vurig gekoesterde hoop toch ten slotte nog in teleurstelling verkeerde, toen kwam er een uur, waarin ook zijzelf het ergste vreesde.

Hoe zalig was daarna de ervaring van langzamen vooruitgang, hoe heerlijk zich elken dag iets krachtiger te gevoelen, elken morgen iets meer lust en belangstelling te kunnen toonen in alles in het rond, hoe natuurlijk dat zelfs de smart der teleurstelling geheel werd verdrongen door de blijdschap te mogen terugkeeren tot het leven en al zijne heerlijkheid.

„En zoodra je in staat ben om te reizen ga je met mij mee naar huis. Op een villa aan den Scheveningschen weg zal je weer geheel de oude worden," verzekerde mama.

Ida keek naar Leo. „Kan jij dan ook meegaan? Het zou toch te erg wezen je hier alleen te laten?"

Hij knikte haar eens vriendelijk toe. „Niets te erg, lieveling, als jij maar weer gezond en sterk wordt. Bovendien, zoo gauw ik verlof kan krijgen, volg ik je; stel je voor wat eene heerlijkheid om samen naar huis terug te gaan. Na de ervaring van de laatste maanden ben ik in staat om het zelfs hier prettig te gaan vinden, als we maar weer in ons huis met ons beidjes samen kunnen zijn, zoo gezellig als verleden jaar."

„Een mooi compliment voor de schoonmoeder, die de laatste maanden bij je was," bromde Mevrouw quasi knorrig, maar zij lachte vroolijk, toen Leo met koddigen schrik zijn best begon te doen haar te overtuigen dat het zoo niet gemeend was. Ida zou zich nog eens weer hebben kunnen verbazen over mama's overdreven bezorgdheid, als zij had geweten hoe vaak de oude Mevrouw zich tijdens hare ziekte wel eens angstig had afgevraagd of haar schoonzoon niet wat te veel uitging nu zijne vrouw hem niet vergezellen kon en of de Societeit, door de ongezelligheid zijner huiskamer misschien, niet wat al te groote aantrekkelijkheid voor hem kreeg: zij was blij te kunnen opmerken, hoe hartelijk ook hijzelf naar iets anders terug verlangde. Ida ging dus met hare moeder mede en het bleek spoedig hoeveel goed haar de verandering deed. Toen Leo vier weken later te Scheveningen kwam, was het waarlijk geheel de Ida van vroeger die hem tegemoet liep en zelfs mama's bezorgdheid vond geen bezwaar in zijn voorstel om den verloftijd te gebruiken tot het maken van een reisje naar den Harz. De frissche berglucht verdreef het laatste spoor van matheid van Ida's gelaat en volkomen hersteld keerde zij in het begin van October met Leo naar hunne woonplaats terug.

Het was eene heerlijke thuiskomst en toen Leo en Ida dien avond voor het eerst weer te zamen aan de theetafel zaten, konden zij niet ophouden elkander te verzekeren hoeveel genot er toch was in het samen terugkeeren in eigen woning.

„Wat is het hier gezellig," herhaalde Ida nog eens voor den wie weet hoeveelsten keer, terwijl zij met een blik van innig welbehagen de huiskamer rondkeek, „en wat mooie bloemen zoo laat in het jaar."

„Ja, 't is waarlijk eene beleefdheid, die ik hier niet zou hebben verwacht, ons bloemen te zenden als welkom thuis. Had jij dat achter je buren gezocht?"

„Och, ze zullen begrepen hebben, hoe blij ik ben, weer gezond en wel te mogen terugkeeren en zij waren toch ook zoo hartelijk gedurende mijne ziekte, hè?"

„Dat is zoo. Eigenlijk hebben we de menschen hier bij die gelegenheid van den besten kant leeren kennen."

„Het heeft mij ten minste bepaald soms getroffen, als ik telkens weer zooveel aardige oplettendheden ontving en er aan dacht hoe hard mijn oordeel over hen was geweest."

„Je zult nog eindigen met er heel anders over te denken."

„Dat kan best wezen. Als we hier maar lang genoeg blijven wonen, dan worden we misschien nog evenals de juffrouw hierover, die zich niet kan begrijpen, dat de koning liever in den Haag woonde dan hier."

„Och Ida, wat eene gekheid."

„Neen, 'k geloof dat zij het meent."

„Nu, maar ik wil toch hopen, dat we niet in de gelegenheid zullen worden gesteld om te probeeren of wij het zoover ook zouden kunnen brengen. De menschen mogen ons dan op den duur meevallen, als ik een klein gaatje zie, neem ik toch een grooten sprong. 'k Heb in den Haag mijne voelhorentjes al eens uitgezet of er niet ergens eene vacature kwam, maar we zullen nog een poosje moeten wachten, denk ik. Geef me terwijl nog een kopje thee."

„Nog een kopje? Met genoegen, maar 't is nummer vier, goed geteld."

„'t Is ook zoo aardig ze jou weer te zien inschenken. Maar wees nu toch niet al te bedrijvig. Je hebt een drukken dag achter den rug en zult wel moe zijn."

„Zou je denken? Zie ik er erg moe uit?"

„Dat niet! Visch nu maar niet naar een complimentje, juffrouw IJdeltuit, je weet best, dat je mooier ben dan ooit. Maar toe, bel nu dat ze in den keuken dien theeboel opruimen en kom eens rustig naast mij zitten. Dan zal ik je vertellen, wat ik bedacht heb."

Zij schikten gezellig bij den haard, waarin tegen de kilheid van den Octoberavond een luchtig turfvuurtje was aangelegd. Leo trok Ida's stoel nog wat dichter naar zich toe en sloeg zijn arm om haar heen, maar zij verweerde zich: „man, doe dat toch niet. Verbeeld je, als Kaatje binnenkomt en ons zoo ziet zitten. Bedenk toch, we zijn oude, getrouwde lui. Jij doet of we nog in de „honeymoon" zijn.

„We zullen de „honeymoon" op nieuw laten beginnen. Dat komt juist overeen met wat ik je wilde voorstellen."

„Waarlijk? Je maakt mij nieuwsgierig."

„Als je er niet tegen hadt, Ida, moesten wij van den winter niet zoo druk uitgaan, als verleden jaar."

„Als ik er niet tegen had!"

„Neen, eene groote opoffering zal het wel niet voor je wezen, dat begrijp ik en ik geloof dat het niet goed voor je gezondheid geweest is, het bij-

Maar zij verweerde zich.

wonen van al die drukke late partijen. Mama maakte er mij opmerkzaam op en zij had gelijk; we zullen dat niet weer doen."

„Maar spijt het jou niet, Leo? Jij hadt altijd nog al pleizier, dacht ik."

„Dat kan je begrijpen! Alsof ik niet liever met jou thuis bleef. En mijn whistavondje op de soos, nu ja, ik dacht verleden jaar dat het niet kwaad was om onder de heeren wat bekend te worden, maar dat schrap ik van den winter ook. Ik heb daardoor en door .... nu door allerlei zoo bij elkaar, mijn vrouwtje ook veel te veel alleen gelaten."

„Daar heb ik mij nooit over beklaagd, Leo."

„Dat weet ik wel, lieveling, reden te meer, dat ik zelf het ga begrijpen. Bovendien, je gezondheid is nummer één en niemand kan het ons kwalijk nemen, als wij ons daarom wat terug trekken."

„Nu, als dat kan, vind ik het een genot en weet je wat we dan moesten doen?"

„Nu, wat dan, kleintje?

„Dan moesten wij van den winter samen wat lezen. Ik hoorde door Sophie, je weet wel, die vriendin van Lou, die in den Haag getrouwd is, daarover juist praten. Dat jonge paar gaat ook niet uit, het voegt hen financieel niet, geloof ik, maar de winteravonden vliegen voorbij, zegt ze. Hij leest haar voor, terwijl zij zit te werken. Zoo iets moesten wij ook doen."

„Dat zullen wij, dat is goed bedacht! Ik zag gisteren heel wat boeken in je koffer, je moet maar iets uitzoeken, wat je geschikt lijkt om mee te beginnen. Je kondt verleden jaar wel eens zuchten over al de raadselachtige dingen, die je làs, daar zullen we dan samen eens over filosofeeren; dan raakt het stellig nu en dan kant noch wal, want ik begrijp van al dat nieuwe nog minder dan jij, vrees ik. Enfin, wat ik wel begrijp is, dat jij mijn plan goedkeurt en we dus een rustigen winter tegemoet gaan, die we samen wel heerlijk gezellig zullen maken, is 't niet?"

Zij verweerde zich niet, toen hij haar nog eens weer naar zich toetrok, zij luisterde gretig naar al de betuigingen zijner liefde, ja zeker, zij ging een heerlijken winter tegemoet.

Toen Ida een paar uur later, wat vroeg, niet omdat zij vermoeid was, doch alleen om toe te geven aan Leo's bezorgdheid, hare kamer opzocht, sloeg zij nog even een der overgordijnen ter zijde en keek naar buiten. Alles was reeds stil in het kleine stadje: geen mensch meer op straat, geen gedruisch van rijtuigen of stemmen, rustige rust overal in het rond. Donker stak de kleine kerktoren ter zijde af tegen den avondhemel, schitterend van sterrenpracht en over de lage huizen aan de overzijde heen zag Ida in de verte eene breede streep bewegelijk zilver, die den horizont begrensde: dat was de zee, die glansde in het maanlicht. Ida was den ganschen avond zorgeloos vroolijk geweest, maar het was alsof onder den invloed van de stille wereld, waarop zij neer zag ook hare eigen stemming stiller, ernstiger werd. Haar geluk was zoo groot! Zij gevoelde zich weer zoo gezond, zoo sterk! Het was eigenlijk om te lachen dat Leo nog noodig vond, voorzichtig te zijn. Wat was hij be-

zorgd. Wat had hij haar lief! Ik heb mijn vrouwtje wat veel alleen gelaten verleden jaar, had hij gezegd en het was zulk een waar woord geweest, waarmee zij had geantwoord: zij had er zich nooit over beklaagd, maar of zij het ook nooit had gevoeld? Och, zij had het best begrepen, Leo had zijne ouders reeds jaren geleden verloren, hij kende dus niet zoo goed het huiselijk leven in al zijne liefelijkheid, maar het bleek nu hoe wijs zij had gedaan, toen zij zich van elke klacht daarover onthield. Want nu, nu had hij zelf daarover anders leeren denken en bekende ronduit dat niets hem zoozeer aantrok als hun huiselijk samenzijn. O, wat had hij haar lief! Wat was zij gelukkig!

Onwillekeurig keek zij weer naar boven. Neen, zij wist het wel, ook voordat Leo het haar nog eens had herinnerd, dat donkere gewelf daar omhoog, het was slechts de ruimte, waarin zich die lichtende stippen, zoovele wereldbollen, voortbewegen en zij wist immers even zeker dat in dat groote heelal nergens eene plaats te vinden was, waaraan zij kon vastknoopen al de liefelijke sprookjes van een vaderhuis met vele woningen, die hare kinderlijke verbeelding wel eens hadden bekoord. Leo had haar ingelicht; het was geweest in de eerste weken van hun huwelijk: het was alles onzin: elke gedachte aan eene hoogere wereldorde, elk gevoel van gemeenschap, elke bewering van zekerheid omtrent iets, dat niet slechts van de aarde, aardsch was, verbeelding dat alles, anders niet. Leo wist het wel; zij had zelfs niet getracht hem tegen te spreken, van avond was het misschien voor het allereerst dat zij er een gevoel van gemis door ondervond. Zij verlangde zoo innig hare dankbaarheid uit te spreken, te erkennen hoe zij bevoorrecht was boven duizenden, de aandrang daartoe was zoo sterk, zoo dringend, was er waarlijk niets buiten haar, dat daar aan beantwoordde? Eene wonderlijke aandoening maakte zich van haar meester; 't was haar of in hoofd en hart zich iets roerde, dat tot nu toe had geslapen. „Ik ben gelukkig," zei zij half luid, „gelukkig en o zoo dankbaar."

Zij kon zich geene rekenschap geven van wat er in haar omging; zij wist zelf niet wat zij zich voorstelde, terwijl zij de woorden uitsprak, zij gaf slechts gevolg aan den kinderlijken aandrang van haar hart, die tranen van ontroering in hare oogen deed opwellen.

En beneden in de huiskamer, waar zij zoo vroolijk samen waren geweest, zat Leo alleen. De weerschijn van den glimlach, waarmee hij, toen zijne vrouw reeds bij de deur was, haar nog eens had gegroet, lag nog om zijne lippen, terwijl hij eene sigaar opstak en de tijdschriften naar zich toetrok, om te zien of er iets belangrijks bij was. Ook hij was in eene zeer gelukkkige stemming; hij had nu immers weer alle reden volkomen over zichzelf tevreden te zijn? 't Was eene rare ervaring voor hem geweest in den laatsten tijd, dat gevoel van onvoldaanheid, maar gelukkig dat was nu voorbij. Zijne lieve Ida, zijn mooi bevallig vrouwtje, 't was wonderlijk hoeveel invloed zij langzamerhand op hem gekregen had. Leo moest er om lachen terwijl hij het zich bekende, maar schoon het hem verbaasde, hij begreep toch zelf nog niet hoe groot

die invloed eigenlijk wel was. Hij meende, dat hij om harentwil thans naliet wat hij zich vroeger had veroorloofd, maar hij merkte daarbij niet hoe het eerst den blik van hare reine oogen, de openhartige onschuld harer vragen en opmerkingen was geweest, waardoor hij was gebracht tot beschouwingen, die vroeger eenvoudig niet bij hem zouden zijn opgekomen en die hij bij een ander belachelijk zou hebben genoemd.

Neen, het was niet goed geweest dat hij, als getrouwd man, eene betrekking had aangehouden, die hem eene onbehagelijke ervaring van minderheid gaf tegenover haar onvoorwaardelijk vertrouwen. Leo had dat gevoeld reeds in den Haag; zijne verandering van woonplaats zou den band ongezocht en als van zelf verbreken had hij gemeend, maar hij had zich vergist. Hij had niet gerekend op de slimheid eener vrouw, die het misschien ook maar half helpen kon, dat zij geen beter middel van bestaan had leeren kennen. Toen hij haar eenige weken later, volkomen onverwacht van zijne zijde in zijne nieuwe woonplaats was tegengekomen, toen had hare zinnelijke bekoorlijkheid, die een steun vond in de macht der gewoonte, hem opnieuw weten te boeien. Ida was bedrogen hier zoowel als in den Haag. Ja, bedrogen, Leo bekende nu voor zichzelf, dat was het woord dat bij zijne handelwijze paste. Schaamte had een nieuw element in zijn leven gebracht en hij had den invloed er van ondervonden telkens krachtiger zoo vaak een klein toeval, soms slechts een enkel woord hem van Ida's volkomen toewijding sprak.

Zij was ziek geworden en Leo had zelf eerst gevoeld hoe innig zij zich in die twee jaar van hun huwelijk had weten samen te leven met geheel zijn bestaan in dat uur toen de dokter van levensgevaar gesproken had. Toen was het hem plotseling openbaar geworden hoeveel zijne vrouw was in zijn leven en als eene flauwe profetie daarbinnen had hij er iets van begrepen hoe dat woord „bedrogen" zou naklinken in zijn hart, wanneer .... maar zij was beter geworden en een last was hem van de borst gevallen; nu zou hij gelegenheid hebben, alles goed te maken.

Het viel hem ook niet bijzonder moeielijk dat te doen. Hij begreep volstrekt niet dat ook hier de invloed van Ida's reine omgeving zich deed gelden maar er was in den laatsten tijd ook voor hem zelf weinig bekoorlijks meer in den omgang, die slechts zijne zinnelijkheid bevredigde. Hij had er zich echter over verbaasd, dat de vrouw, die hem eens zoo behendig op nieuw had weten te verstrikken, ditmaal ook van hare zijde zoo toegefelijk was geweest. 't Is waar, hij had haar geld geboden, veel geld zelfs , en terwijl hij er aan dacht schoof Leo eens onrustig in zijn gemakkelijken stoel heen en weer: toen zijn schoonvader hem gisteren bij het afscheid nemen een klein blauw papiertje in de hand stopte voor de extra uitgaven van den zomer zooals hij zeide, had zijn zoon het bloed naar zijn gelaat voelen stijgen. Indien de oude heer eens had geweten welke uitgaaf hem dit geschenk zeer welkom maakte! Maar toch, hij verbaasde zich, ook in de herinnering nog over de kalmte, waarmee zijn aanbod en de daarbij gestelde voorwaarde was aangehoord. Zij had al lang gemerkt dat zij hem begon te vervelen,

had zij half knorrig half onverschillig gezegd, zij had het wel zien aankomen, sinds dien morgen, waarop zij hem had zien trouwen, schoon zij had verwacht, ... maar 't was goed, zij zou heengaan en hem nooit meer in den weg komen, en toen had zij met een begeerigen blik het geld opgestoken dat hij haar aanbood, zij had het noodig om te leven, hij kon dat zeker maar half begrijpen, zijne vrouw was immers rijk, zij.... Hij was driftig opgesprongen en had haar verboden dien naam te betrekken in hun gesprek en hij was heengegaan onder den hoonenden lach, waarmee zij zijne teergevoeligheid had bespot. Een oogenblik, terwijl hij naar huis liep, was hem eene huivering overvallen, waarvan de herinnering hem ook nu nog onaangenaam aandeed; was er niet iets in hare oogen geweest in tegenspraak met hare uiterlijke meegaandheid? Maar och, wat kon het hem ook schelen of zij misschien inwendig woedend was geworden. 't Was niet meer dan natuurlijk, hij had zich vrij gemaakt en die vrouw had zelf begrepen dat elke poging om hem weer te binden, vruchteloos zou zijn. Hij had ook niets meer van haar gemerkt. Twee dagen later was hij naar Scheveningen gegaan, waar Ida zich in dien tijd ophield en nu waren zij te zamen weer thuis gekomen, Ida volkomen gezond en vroolijker dan ooit en hij tevreden met zichzelf en met alles om hem heen. Welk een heerlijk leven lachte hen toe.

IV.

Den volgenden morgen had Ida het druk met allerlei bemoeiingen in hare huishouding. Leo kon zich niet begrijpen wat zij toch uitvoerde, terwijl zij heen en weer liep, nu eens boven, dan beneden, maar zij legde het hem met een gewichtig gezicht uit. Hoe lang was het geleden, sinds haar oog geregeld over alles was gegaan? Een man wist dat zoo niet, maar er waren allerlei dingen, die zij zelf thans moest nazien en in orde brengen. Leo lachte om den ernst van haar betoog, maar toen hij na de koffij uitging nam hij afscheid met de herhaalde waarschuwing, dat zij zich toch niet al te veel moest inspannen.

„Als ik, thuis komende, merk dat je erg moe ben, dan zal ik bepaald boos worden," zei hij, half plagend, maar toch ook half ernstig.

„'k Hoop 't in gedachten te houden en hoe laat zie ik je?"

Leo keek op zijn horloge. „Ja, precies zeggen kan ik het niet, maar ik kom in ieder geval zoo vroeg mogelijk terug. Niet om jou, weet je, maar om den heerlijken Marsala van papa, die we dan samen eens zullen keuren of ze hier evengoed smaakt als op Scheveningen. Nu, addio, lieveling, tot straks."

Toen Leo langs de ruiten liep keek hij nog even tusschen de bloemen die voor het raam stonden door, naar binnen en zijne vrouw wuifde hem nog eens een vroolijken groet toe — jaren later herinnerden beiden zich dat

oogenblik en hoe het was voorbijgegaan, onopgemerkt als elk ander — en daarna ging Ida naar boven. Leo had gelijk; zij zou het er voor van daag bij laten met opruimen en schikken, morgen kwam er weer een dag, zij ging zich nu aankleeden en dan....

Zij was er nog niet volkomen mee klaar, toen eene der dienstboden aan hare kamerdeur klopte; „Mevrouw, daar is iemand om u te spreken.”

„Ik kom dadelijk. Wie is 't.”

„Zij wilde haar naam niet zeggen. U kende haar toch niet, zei ze.”

„Is 't eene dame?”

Toen zij de deur van de spreekkamer open deed.

Het dienstmeisje keek haar aarzelend aan; „dat weet ik niet, maar ik heb haar maar in de spreekkamer gelaten.”

„Nu, ik kom zoo.”

Terwijl Ida hare broche vastmaakte, glimlachte zij in zich zelf over het aangeboren onderscheidingsvermogen van Kaatje, die zonder zelf iets van vormen of manieren te weten, zich toch bijna nooit vergiste in haar overleg of onbekende bezoekers in spreekkamer of salon thuis behoorden. Daarna keek zij nog eens in den spiegel, het nieuwe najaarstoiletje kleedde haar toch waarlijk wel goed, gaf nog een laatst rukje aan eene weerspannige haarlok, die vooruit wilde springen langs haar voorhoofd, al schoof zij haar ook telkens terug en liep naar beneden. Even nog wipte zij de huiskamer binnen om haar sleutelmandje neer te zetten en daarna ging zij naar voren, kalm nieuwsgierig wie of hare bezoekster wezen zou.

Toen zij de deur van de spreekkamer open deed, zag Ida met eenige verbazing dat de wachtende het zich reeds gemakkelijk had gemaakt. Op een der stoelen aan de tafel zat iemand, was het eene vrouw, een meisje, eene dame? De kleeding scheen het laatste aan te duiden en toch,

neen, Kaatje had ook ditmaal goed gezien, toen zij haar in de spreekkamer liet. De bezoekster was intusschen zonder eenige verlegenheid opgestaan en terwijl zij eene buiging maakte, zag Ida een paar mooie groote oogen, die haar brutaal nieuwsgierig aangluurden.

„U woudt mij spreken? Mag ik dan eerst vragen met wie ik het genoegen heb?"

Ida was altijd vriendelijk, maar ditmaal klonk er toch een beetje hoogheid in haar toon; de indruk, dien hare bezoekster maakte, was niet gunstig. Zij kreeg niet terstond antwoord. Was er waarlijk iets in hare houding of haar uiterlijk dat de andere voor een oogenblik in verwarring bracht? Ida's haar was gedurende hare ongesteldheid afgeknipt en de korte krullende lokken, die half weerspannig, half opzettelijk in bevallige verwarring langs haar gelaat heenvielen, gaven het jonge gezicht iets bijzonder kinderlijks. Voor een oogenblik werd de vrouw, die uit zulk eene andere wereld kwam er door getroffen; voor een oogenblik gevoelde zij bijna medelijden met het jonge leven, waarvan zij het geluk kwam verwoesten en toen verdween die opwelling even snel als zij gekomen was; die reine vrouwen, die geene verzoeking kenden en zich toch zoo hoog en onkwetsbaar waanden, zij haatte ze immers allen. Bovendien, deze was zoo mooi en deze had, daardoor alleen immers, gezegevierd over haar, al zou zij zelf dat misschien nooit weten. Ida voelde den stekenden gloed der zwarte oogen, zij hadden iets loerends en tegelijk iets overheerschends, gebiedends . . . .

«Ja, ik wou u eens spreken,» zei zij terwijl op zeer vrijen toon....

„Gaat u zitten," zei zij met de hand naar een stoel wijzend. Zij deed het niet uit beleefdheid, maar dan behoefde ook zij zelf niet te blijven staan, want zij gevoelde eene onaangename trilling in hare knieën; er was iets in die vrouw, dat haar bang maakte. Die vrouw zelf had intusschen elke voorbijgaande aandoening overwonnen en maakte zonder aarzelen gebruik van de uitnoodiging om zich weer neer te zetten op den stoel, waarvan zij zoo even

was opgestaan. „Ja, ik wou u eens spreken," zei zij terwijl op zeer vrijen toon, „maar mijn naam zal u wel niet kennen, denk ik. Mijnheer van Oven zelf zal hem u althans wel niet hebben genoemd, 't kon intusschen wezen, door goede vrienden misschien, dat u hem toch wel eens had gehoord. Ik ben . . . ."

De vreemde, half verfranschte naam, onduidelijk uitgesproken bovendien zei Ida niets en zij begreep immers evenmin wat de woorden van die vrouw bedoelden, maar welke indruk was het die hare herinnering juist op dit oogenblik plotseling terug voerde naar iets, waaraan zij in den laatsten tijd nooit meer had gedacht, dien brief, dien zij eens had ontvangen! Zij sprong overeind, maar ging terstond weer zitten. Wat overkwam haar? Welk eene dwaasheid zoo te schrikken van een toevalligen samenloop van gedachten, die . . . . och, die zij toch niet van zich zetten kon. Met eene enkele beweging schoof zij haar stoel wat om, zoodat zij eenigszins van het licht zat afgewend en het was niet alleen de klank harer stem, geheel haar wezen had eene verandering ondergaan, toen zij weer sprak: „Neen, uw naam hoorde ik nooit en u zult wat duidelijker moeten wezen als u wilt dat ik zal begrijpen wat u verder bedoelt."

Hare bezoekster scheen te overleggen. „Ja, dat is juist een moeielijk ding," zei zij, terwijl zij aan de knoopjes harer handschoenen trok. „Als u waarlijk zoo van niets weet; ik hoopte iets anders, ik wil u niet graag verdriet doen, maar ik dacht dat u wel eens zoudt gemerkt hebben dat Mijnheer . . . ."

Zij wachtte, hare laatste woorden hadden vragend geklonken, maar zij kreeg geen antwoord. Voor een oogenblik zag Ida niets en hoorde niets, de kamer scheen met haar rond te draaien en zij had een gevoel alsof iets donkers, iets dreigends, eene groote zwarte massa, die haar zou verpletteren op haar aankwam. Zij opende reeds de lippen, alsom te schreeuwen, zij wilde hare armen afwerend uitstrekken, daar zag zij weer de groote oogen dier vrouw, die haar loerend waarnamen, en huiverend schrikte zij op. Zij trachtte het trillen harer leden te bedwingen, zij drukte hare ijskoude handen vast te zamen, wat daar dan ook dreigend naderen mocht, hare vrouwelijke waardigheid zou zij althans weten te bewaren. Zij kon niet spreken, maar met inspanning van al hare kracht, hief zij het hoofd op, uitdagend bijna zocht haar blik de ontmoeting met die brutale oogen daar tegenover zich. Lang en vast zagen de twee vrouwen elkander aan en toen wisten beiden dat zij elkaar begrepen.

De vreemde was de eerste, die hare oogen afwendde. „Ik woon hier in de stad even lang als u," zei zij gemaakt deemoedig, „Leo, Mijnheer van Oven, meen ik, kende me al voor zijn huwelijk. U wist daar niets van en . . . . maar ik zie dat u me nu toch wel begrijpt."

Ida zweeg nog altijd. Langzaam, alsof elke beweging haar moeielijk viel, streek zij even met haar zakdoek langs haar voorhoofd en drukte hem toen tegen hare lippen. Die vrouw kon het niet zien hoe eene punt van het fijne

weefsel tot rag werd onder den krampachtige druk harer tanden en zij moest iets vernielen, als zij het niet zou uitgillen van ellende.

„Ziet u," ging de spreekster voort, „ik had er nooit zoo over nagedacht of het wel goed was wat ik deed, maar nu wou ik er toch een eind aan maken. Ik wou van hier gaan, als hij me niet meer zag, zou Mijnheer mij misschien wel vergeten, dat zou voor u . . . .

„Laat mij buiten uwe overleggingen, als ik u verzoeken mag."

De stem daar straks nog zoo zacht en welluidend, klonk schel en scherp en het bloed steeg de aangesprokene naar het gelaat, zij voelde de diepte van verachting, maar zij hield zich in; zij moest eene beleediging wel verdragen, als zij haar doel bereiken wilde.

„Zeg u dat niet," zei zij half klagend, „ik mag toch wel bekennen dat het mij spijt, u leed te hebben aangedaan."

„Kwam u alleen om mij dat te zeggen?"

„Dat, en . . . ." het was moeielijker dan zij zich dit onderhoud had voorgesteld en de bezoekster aarzelde even, als zocht zij de woorden, „ja, ook nog iets anders. U begrijpt wel, als ik de stad verlaat, dan . . . . ik ben arm, ik heb niet alleen reisgeld noodig, maar ook . . . ."

„O, nu begrijp ik het." Ida was opgestaan, hare eene hand steunde op de tafel, waarbij zij stond, zelfs hare lippen waren wit, maar rechtop en met opgeheven hoofd zag zij de andere aan: „u kwam hier, om u door mij te laten afkoopen. Daarom wou u mij spreken. Ik heb u aangehoord, maar heb niets te antwoorden. Ons gesprek is dus ten einde."

„Maar," begon de bezoekster verbaasd. Ida wenkte met de hand en keek met een veelzeggenden blik niet naar degene tot wie zij sprak, maar naar den stoel, waarvan de toegesprokene nog niet was opgestaan. „O, u behoeft niets te zeggen om u te verontschuldigen; de vergissing was zeer vergefelijk van uw standpunt. U kent geene vrouwen, zooals ik."

Thans was het met de zelfbeheersching der andere gedaan. Driftig sprong zij overeind. „Misschien niet," riep zij boosaardig, „maar ik dacht dat wij tenminste hierin allen hetzelfde waren, dat wij de mannen niet graag ontrouw zien. Als u daarover anders denkt, ja dan begrijp ik dat u onverschillig blijft voor mijne woorden."

„Ik geloof ze niet." Het fiere woord kwam te laat. Het had misschien indruk kunnen maken, daar straks, bij de eerste aanduiding eener beschuldiging, nu klonk het slechts als wat het was: een noodkreet. De andere wist het. Zij had het vroolijke kindergezicht zien veranderen in dat van eene gefolterde vrouw: „dat doet u wel," zei zij hoonend, „en anders, als u bewijzen wilt?"

Langzaam maar met vasten tred was Ida langs haar heen geloopen naar den hoek waar het schelkoord hing: „Ik heb u niets meer te zeggen, de dienstbode zal u uitlaten."

„Dat's goed. Och, u zal van mij ook wel geene bewijzen noodig hebben. Als u ze nog wilt, dan kan uwe mama ze u wel verschaffen; die was al voor uw huwelijk op de hoogte."

Ida sprong bijna vooruit. „Dat is niet waar!" wilde zij roepen en toen dacht ze aan al die onbegrepen onrust, aan al die overdreven zorg; zij greep zich vast aan den wand, waarbij zij stond, maar zij worstelde ook thans nog om hare zelfbeheersching te bewaren. „Ga heen," zei zij gebiedend. Hare stem klonk heesch, maar er was iets in hare oogen dat de andere hare brutale bedaardheid deed verliezen; zonder een woord te spreken wendde zij zich om en ging.

Toen zij op de stoep stond, lachte zij; er zat toch meer vuur in dat onnoozele ding dan zij had gemeend. 't Was jammer dat zij haar doel niet beter had bereikt, zij zou eenige gouden tientjes zoo best hebben kunnen gebruiken, maar zij had toch zijn geld nog en gewroken had zij zich toch ook. Leo zou het wel weten dat zij zijne vrouw had ingelicht; dat had zij wel gezien in de oogen, die eerst zoo argeloos de haren hadden ontmoet. Wat had zij er uitgezien, toen zij haar gebood te vertrekken. Arm schaap, zij had waarlijk met haar te doen, maar hoe was het dan toch ook mogelijk zich twee jaar lang zoo te laten beetnemen en er niets van te merken! En toen vloog als een flauw dwaallichtje de gedachte door haar wonderlijk verward brein: was misschien ook dat niet merken, dat niet begrijpen een deel van eene stemming van reinheid en goede trouw, die zij zich zelfs niet kon voorstellen? Och wat! Kon zij het helpen dat zij anders was opgevoed? Zij kende zulke vrouwen niet, had Ida gezegd en de hatelijkheid had diep gegriefd, omdat de waarheid er van was gevoeld. Het was een ongewoon verschijnsel dat de lichtzinnige, bewegelijke vrouw dien ganschen dag peinzend en stil bleef, maar toen zij twee dagen later naar den Haag terugkeerde, werd het leven van ongebondenheid onverwijld weer opgevat. Misschien was zij nog iets dieper gezonken door den lichtstraal uit eene andere wereld, dien zij had gezien en weerstaan.

Tastend, alsof ook hare oogen haar den dienst weigerden, zocht zij de trap.

Ida bleef tegen den muur geleund onbeweeglijk staan, tot zij de huisdeur hoorde toevallen; toen ging zij langzaam, zich steunend aan elk meubel waarlangs zij heen liep, de kamer uit. Tastend, alsof ook hare oogen haar den dienst weigerden, zocht zij de trap. Een vroolijk, vlug jong schepseltje was daar straks naar beneden komen loopen, komen springen bijna, het was

een oud vrouwtje, krom, gebogen, met beide handen de leuning grijpend en er zich aan vastklemmend tot steun, dat thans voetje voor voetje de treden opkroop. Als een arm gewond vogeltje dat zijne laatste kracht inspant om het nestje te bereiken waar het ongestoord zal kunnen lijden, zocht Ida bijna instinktmatig de veiligheid van hare eigen kamer. Een oogenblik stond zij midden in het vertrek en zag met vreemde, groote oogen om zich heen, al hare gewone meubelen, de toiletbenoodigdheden die zij daar straks had gebruikt, den grooten spiegel, waarvoor zij zich had gekleed . . . . en toen zonk zij zonder kreet of klacht in elkander, vernietigd door den slag, die zoo onverwacht had getroffen.

Hoe lang zij daar lag half bewusteloos, alleen met een gevoel van onbegrepen wanhoop, wist zij zelf niet. Zij ontwaakte uit dien toestand door een welbekend geluid, de sleutel werd omgedraaid in de voordeur. Één ondeelbaar oogenblik ondervond zij iets als verademing, het was de onwillekeurige nawerking van haar geluk, zij had immers in de laatste jaren altijd en voor elke kleinigheid bij hem hulp gevonden. Zij sprong overeind, daar was — maar éér de gedachte was voltooid kwam de herinnering, ja, daar was hij, de man, die haar had bedrogen, die haar had beleedigd. Zij wilde hem niet zien, zij kon niet . . . . Zij liep naar de deur en luisterde. Klink, daar zette hij zijn stok in den parapluiestandaard, daar liep hij de gang door, de huiskamer binnen. „Ida!" Hij keerde terug in de gang: „Ida, waar ben je?"

Zij raapte al hare kracht te zamen; als hij naar boven kwam..... „Ik kom dadelijk beneden." Hare stem scheen haar niet te verraden, zij hoorde hoe de deur van de huiskamer weer open en daarna dicht ging en huiverend zag zij om zich heen, o wat zou zij doen, wat zou zij doen? Een radeloos gevoel van angst voor zijne nabijheid, voor zijne aanraking, voor eene ontmoeting met hem, greep haar aan. Weldra zou hij beneden het wachten moede worden, zij zou hem niet nog eens kunnen terughouden, hij zou de trap op, hunne kamer binnenkomen . . . . Zij kon hem niet zien. In woeste verwarring greep zij het reisgewaad, dat nog voor de hand lag, de dienstbode had het afgeschuierd en zij had daar straks verzuimd het te bergen. Zij wist zelf niet recht wat zij deed, maar het kleine kastoren hoedje was reeds opgezet, de lichte stofmantel liet zich zoo gemakkelijk omslaan; zachtjes liep zij de kamer af, het portaal over, de trap kraakte geene enkele maal, terwijl de lichte gestalte er af daalde; zonder gedruis gleed de voordeur achter de vluchtelinge in het slot. Eer Ida tot recht bewustzijn kwam van wat zij had gedaan, was zij in het halflicht van een Octobernamiddag op straat en liep voort, de gracht af, de brug over, den weg, die naar de zee leidde op, voortgejaagd alsof de man, dien zij ontvluchtte, haar reeds op de hielen zat.

Het was zacht, donker weer. Er dreigde storm in de lucht, die laag en zwaar neerhing; met een somber geluid sloeg de zee onstuimig tegen de steenen glooiing, toen Ida den zeedijk had bereikt en daar hijgend en trillend stilstond.

De klok in de stad sloeg vijf uur, het werd reeds vrij duister om de eenzame gestalte, de eenige menschelijke figuur in het sombere gure herfstverschiet. Ida zag in het rond, hare oogen gloeiden, haar hoofd bonsde, maar zij deed haar best hare gedachten te verzamelen, zich te herinneren wat er eigenlijk met haar was gebeurd en toen kwam het haar met folterende duidelijkheid voor den geest, alles wat daar straks slechts dof pijnigend was gevoeld. Zij had zich rijk gedroomd en zij was dood arm geweest; zij had zich omringd gevoeld door liefde en zorg, maar zij had zich vergist, zij stond volkomen alleen. Zij herhaalde het fluisterend, telkens weer, „arm en alleen," terwijl zij rusteloos op den weg heen en weer liep als iemand, die in een aanval van onverdragelijke pijn verlichting zoekt in zenuwachtige eentonigheid van beweging. Haar man had haar bedrogen, hare moeder had het geweten. Wanhopig wrong zij hare handen, hoe was het toch mogelijk dat zij haar zoo hadden behandeld. Zij kon het zich niet voorstellen, maar de gedachte kwam daarbij niet in haar op om te twijfelen aan de waarheid van wat zij had gehoord. Er was in de houding van die vrouw iets overtuigends geweest te midden van al hare grofheid. Ida had den indruk er van ondervonden, daar straks terwijl zij tegenover elkaar stonden. Zij had haar gehaat op dat oogenblik, maar thans dacht zij nauwelijks meer aan haar. Al haar folterend lijden bepaalde zich bij Leo. Hij had haar bedrogen, zij had hem zoo liefgehad, zij had zoo hoog tegen hem opgezien, geen woord van liefde dat zij niet volkomen had geloofd, geen woord misschien of het was een logen geweest. Zij voelde zich zoo diep vernederd, zoo gekrenkt in hare fierheid. Zij was dom geweest en onnoozel, hij had zich misschien nu en dan wel vroolijk gemaakt over hare goedgeloovigheid. Hij had het zeker gedaan op dien middag, toen zij hem in volkomen vertrouwen den brief gaf, die haar eene vingerwijzing had kunnen zijn. Zij begreep nu, neen het was niet noodig dat juist kwaadwilligheid hem in de pen had gegeven, maar zij kreunde bij de grievende gedachte dat het misschien de mangelvrouw of de boterboer was geweest, die meewarig hoofdschuddend over het vriendelijke Mevrouwtje, dat zoo schandelijk werd bedrogen, dit onwaardige middel had gebruikt om haar te waarschuwen. O, wat was zij diep gezonken, wat was zij ellendig ongelukkig. En wat was zij gelukkig geweest, wat hadden zij het goed gehad in die twee jaar van hun huwelijk! Zij had toch zelf geene schuld? Och, zij kon zich niets verwijten, zij wist te goed hoe volkomen zij de zijne was geweest, maar had haar misschien de macht ontbroken hem te boeien, was zij niet mooi, niet geestig genoeg? Waarom had hij haar dan toch gezocht, als hij haar niet liefhad, waarom was hij met haar getrouwd?

Ida begreep niets van de lichtzinnigheid, waarmede door mannen, zooals Leo bij hun trouwen was, een huwelijk wordt gesloten en zij kon dus ook evenmin iets vermoeden van wat er daarna in hem was omgegaan. Was het dan alles logen en bedrog geweest, al zijne liefde, al zijne zorg, zijn angst, toen zij ziek was? Had zij zich al dien schat slechts gedroomd? O, hoe arm, hoe eenzaam gevoelde zij zich! Zij dacht aan de dagen toen man en moeder

haar om strijd hadden verzorgd en gekoesterd, toen de flauwste klacht van hare lippen was beantwoord door het aanwenden van elk hulpmiddel dat maar kon worden bedacht, de herinnering bracht eene andere mede; zij was nu alleen, ja.... misschien.... als zij een kind had gehad!.... Ida was half zittend neergegleden tegen het ijzeren hek dat aan de landzijde langs de vrij steile helling van den dijk was aangebracht, maar plotseling sprong zij weer overeind en de verbittering die voor een oogenblik door zachtere aandoeningen was verdrongen, verhief zich met vernieuwde kracht: een kind! En het zou immers ook het zijne zijn geweest? En misschien had het zijn aard gehad, zijn verraderlijken bedriegersaard! Een kind! En dat zou een band zijn geweest tusschen hem en haar, die levenslang geene macht ter wereld kon verbreken en zij wilde immers niets meer met hem gemeen hebben. Zij wilde hem ontvluchten, hem verlaten, maar o, wat zou zij doen, wat zou zij doen? Waarheen zou zij gaan? Naar het ouderlijke huis? Het woord had ook in hare gelukkigste huwelijksdagen een zeer liefelijken klank gehad, maar thans, nu zij wist dat ook hare moeder....

Het was donker geworden in het rond; de wind kwam opzetten en deed haar lichten mantel opwaaien om haar heen, maar zij merkte het niet. Zij dacht: wat zou het goed zijn geweest, als zij was gestorven, éér zij dit wist. Als de dood tot haar was gekomen in hare ziekte, in dat uur toen zij had gehuiverd onder den indruk zijner nabijheid, als zij had kunnen heengaan, éér haar schijngeluk was verstoord. Zij keek naar de zee. Misschien had iets dergelijks in hare gedachten haar half onbewust reeds den weg hierheen doen inslaan toen zij hare woning ontvluchtte, maar nu, terwijl hare oogen heenzwierven over de donkere woelige vlakte kwam de gedachte eerst tot duidelijk willen. Zou het erg akelig wezen?

De dijk liep in eene zachte glooiing naar beneden, eene enkele groote golf, die daar dreunend aanrolde tegen de zware steenlaag zou voldoende wezen om haar mee te voeren, weg van hem, weg van het medelijden der wereld, weg van hare grenzenlooze smart.... Zij sloeg haar mantel wat dichter om zich heen, terwijl zij de met gras begroeide helling begon af te dalen. Leo zou toch wel ontzetten als hij bemerkte hoe zij van hem was heengegaan. Of hij nog veel om haar denken zou? Of hij zijn „kleintje" toch niet wel missen moest? Och, misschien zou die andere.... Ida bleef stilstaan; was zij jaloersch, zelfs nog in den dood? Maar zij behoefde niet te sterven, als zij leven wou.... Leven en op nieuw de vernedering ondergaan van te leven met hem. Zij kon het immers niet. Daar stond zij reeds aan de groote steenen waartegen zij de zee hoorde bruisen. Zij kon het niet zien, het was zoo donker, maar het water moest nu zeer dicht bij haar zijn, nog eene schrede, nog twee misschien, en dan..., Zij bukte zich om te voelen of de steen waarop zij stond niet reeds nat was, bespat door het water, maar haastig trok zij hare hand terug toen zij het koude vocht voelde opspringen uit de golf, die juist tegen den steen aansloeg. Zij zou nog eene schrede vooruit doen; hoe onstuimig loeide de zee, hoe gemakkelijk zou zij haar meevoeren,

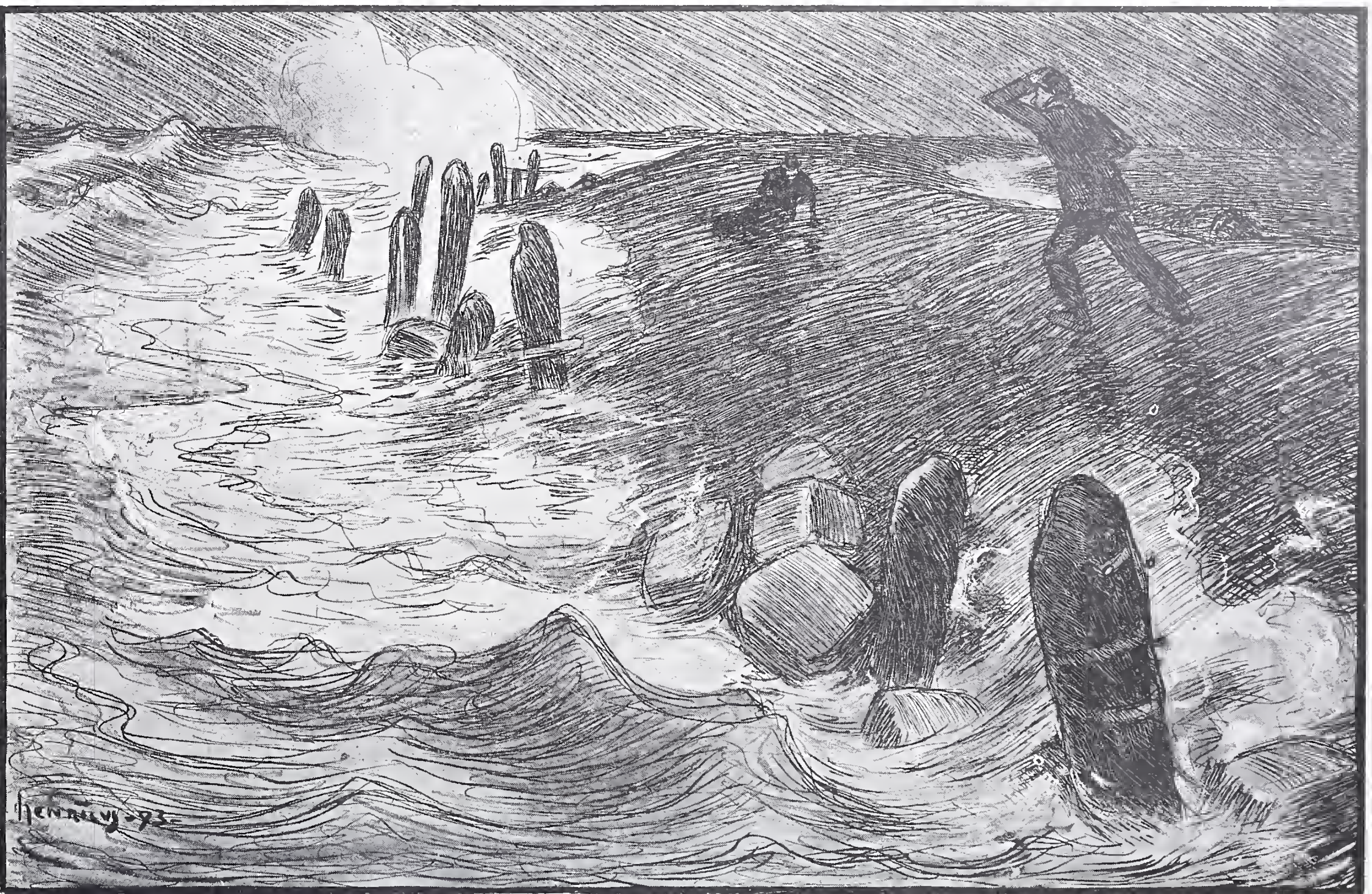
Zou het erg akelig wezen

eene zware golf zou om haar heen slaan en haar doen wankelen, zij zou zich laten meesleepen, ver weg....

Wat was dat? Eene breede, witte lichtstreep, die de vochtige steenen voor haar plotseling deed flikkeren en hare eigene schaduw lang voor haar uitwierp, deed haar rillend omzien. De wind had de wolken die in snelle vaart door de lucht dreven voor een oogenblik uit elkaar gejaagd, juist daar waar de maan aan den hemel stond en tusschen zwarte gevaarten, die haar straks weer zouden verbergen, wierp zij op dit oogenblik een koud licht op de plek waar Ida stond. Eene siddering ging haar door de leden, het zou gemakkelijker geweest zijn, als het donker was gebleven. Dan zou zij niet hebben gezien en niet zijn gezien ook. Alsof iemand daar op haar lette! Zij keek rechts en links, voor- en achteruit en toen onwillekeurig weer naar boven. Hoe rustig en stil stond de maan daar te midden van het tumult om haar heen. Ida moest er naar blijven zien en toen rees in hare herinnering schijnbaar buiten eenig verband met alles, wat was voorafgegaan, plotseling een versje, dat zij eens, jaren geleden, had hooren zingen. Het was een vertaald, bijna een kreupel rijmpje, maar er was iets geweest, 't zij in melodie of woorden, 't zij in haar die het zong, dat haar altijd was bijgebleven en het maanlicht had eensklaps hare gedachten er naar teruggevoerd. Zij zag de huiskamer harer ouders, zij zag eene jonge vrouw, die zich had moeten laten geleiden naar de piano, waarbij zij stond en zij hoorde de zachte, trillende stem der blinde:

„Nog eenmaal laat ons spreken,
Goeden avond, goeden nacht!
De maan schijnt ons te zeggen:
De Vader houdt de wacht."

Zelden had Ida te midden van haar geluk de maan haar vol wit licht zien uitstrooien over de wereld of zij had althans met eene vluchtige gedachte zich dat liedje en de uitdrukking van het bleeke, sprekende gelaat herinnerd, maar hoe kwam het haar in de gedachten thans te midden van hare wanhoop? Ja, gisteren avond toen zij aan haar raam had gestaan, och was dat nog geen vier-en-twintig uur geleden, gisteren avond was zij bijna geneigd geweest het te gelooven, althans te wenschen dat het zoo zijn mocht: „De Vader houdt de wacht!" Maar nu, zij wist immers wel beter; er was niemand die antwoord gaf, zoo min op haar gejammer van heden als op haar dankbaren jubelkreet van gisteren, zij was alleen. Zij kon dan ook doen wat zij wilde, het leven dat zij niet langer dragen kon het was het hare; „ik wil sterven," zei zij hardop en schrikte van hare eigene stem; uitdagend bijna keek zij omhoog, zij stampte ongeduldig met haar voet: „er is geene macht ter wereld, die mij weerhouden kan," en terwijl zij dat alles bedacht en zichzelf voorhield,

Zij hoorde niet hoe een voetstap, gejaagd en onzeker, al nader en nader kwam.

klom zij langzaam weer terug, de steenen af, de begroeide helling op. Een rukwind dreef haar vooruit; zij hoorde eene zware golf beuken tegen de steenen, als zij was blijven staan, dan zou deze haar hebben meegevoerd en haastiger deed zij een paar schreden vooruit, alsof zij haar zelfs hier nog zou kunnen bereiken. Eerst boven op den dijk bleef zij stilstaan en zag om. Het witte schuim vloog hoog op in het maanlicht, de steen, waarop zij had gestaan was niet meer te zien door het water: „ik durf niet," zei zij huiverend. En daar kwam plotseling de ervaring dat het nog iets anders dan niet durven alleen was, waardoor zij werd weerhouden. Woest hief zij hare handen omhoog naar den donkeren avondhemel: „Als het dan waar is, als Gij me tegenhoudt, als Gij er zijt, God, o God, kom mij dan nu te hulp."

Zij greep zich vast aan de ijzeren staven, waartegen zij daar straks had geleund, langzaam gleed zij neer op den grond en misschien was er reeds een begin van verhooring in den tranenvloed, die thans voor het eerst haar verlichtte, de eenige troost waarvoor zij op dit oogenblik vatbaar was.

Langen tijd snikte en schreide zij voort. De zenuwachtige opwinding der laatste uren vloeide weg met de tranen, die niet ophielden te stroomen en een heftig snikken deed nu en dan geheel haar lichaam trillen. Zij hoorde niet hoe de storm opstak, zij hoorde niet hoe een voetstap, gejaagd en onzeker al nader en nader kwam; zij schrikte op van eene hand, die op haar schouder werd gelegd: „Ida!" Zij stond reeds overeind, zij behoefde niet op te zien om te weten dat het haar man was, die tegenover haar stond. Een oogenblik ontwaakte op nieuw de begeerte hem te ontvluchten, maar hij had haar reeds gegrepen, vast sloot zijne hand zich om haar pols heen. Ida sloeg even hare oogen op, Leo wist wat er was gebeurd, zijn gelaat was aschgrauw en zijne oogen hadden een onnatuurlijken gloed. „Ik wil niet," begon zij woest, maar hij liet haar niet uitspreken: „Ida, ga mee, niet om mijnentwil, om jezelf; zeg wat je wilt, doe wat je wilt, als we thuis zijn, maar ga nu eerst mee."

Zij boog het hoofd; hare kracht was vernietigd. Bij het maanlicht zag zij beneden aan den dijk eenige lage huisjes, waaruit licht scheen, daar waren menschen, die hen konden hooren misschien. Zij begreep zelf dat zij hier niet blijven kon. Met een forschen ruk trok zij hare hand los uit zijn greep en toen liepen zij naast elkander voort, den dijk af, den weg langs, de brug weer over. De maan was weer schuil gegaan en de storm gierde om hen heen. „Houd mij vast?" zei Leo eens, toen een onverwachte windstoot Ida bijna van de been wierp, maar zij gaf geen antwoord. Zij bereikten hunne woning; als in een droom liep Ida de gang door, de huiskamer binnen. De dienstbode had, ongeduldig door het lange wachten op de gedekte tafel alles zooveel mogelijk in orde gebracht; het gaslicht wierp zijn schijnsel over glaswerk en zilver, de haard brandde met een gezellig, snorrend geluid. Alles zag er zoo behagelijk, zoo vriendelijk uit en daar stond

op het buffet nog het sleutelmandje, dat zij er had neergezet, éér zij naar voren ging....

Leo, die achter haar was binnengekomen, zag haar wankelen en met de hand naar haar hoofd grijpen. Hij liep naar haar toe, maar met eene laatste inspanning van krachten stiet zij hem van zich af en wendde zich om. Toen viel zij bewusteloos op den grond.

Leo boog zich over haar heen en tilde haar op in zijne armen. De last was niet zwaar. Hij had haar dikwijls gedragen in hare ziekte, toen zij niet loopen mocht en zijne krachtige armen haar zoo gemakkelijk konden verplaatsen, eene enkele maal ook vroeger, als zij hem in vroolijke plagerij er toe had getard. Dan hadden de blauwe violenoogen, zooals hij ze noemde hem altijd teeder, vaak lachend aangezien; zij waren nu gesloten en het bleeke gezicht rustte willoos tegen zijn schouder.

Een oogenblik bleef hij er op neerzien, ook voor hem een oogenblik van duldelooze smart. Hij had gezien hoe zij was teruggedeinsd voor zijne aanraking, hij had de verandering in haar gevoeld in elken oogopslag, ook zonder dat zij iets had gezegd. Hij bedwong het wanhopig verlangen gebruik te maken van hare bewusteloosheid om nog eens dat lieve gelaat te bedekken met zijne kussen. Zij zou het hem niet hebben toegestaan. Hij droeg haar naar boven, naar de slaapkamer, hij legde haar voorzichtig neer op de lage rustbank; met een doffen snik raakten zijne lippen even de hand aan, die langs hare zijde neergleed en toen verliet hij de kamer en stuurde eene der dienstboden naar binnen. Mevrouw was ongesteld geworden en zou misschien hare hulp noodig hebben.

(*Wordt vervolgd.*)

EEN ZOEKEN.

DOOR

DIA ARAN.

Hij was op een concert, alleen, achter in de zaal.

Hij was op een concert, alleen, achter in de zaal.

Op het balcon zat een groepje van zijn kennissen, vroolijke menschen, lachend met jonge, blijde gezichten. Zij wenkten hem, dat hij boven zou komen, maar hij schudde flauw van neen, en bleef

lusteloos tegen een pilaar staan leunen, kijkend naar de menschenmassa vóór zich; onbestemd kijkend met vage, dwalende gedachten.

Hij wist niet recht, wat hij er kwam doen, in die hellichte zaal, tusschen al die drukke, genotzoekende menschen. Hij was er willoos ingegaan, omdat zijn weg er langs liep, en hij naar wat anders zocht; nu bleef hij er willoos staan kijken, omdat hij er eenmaal was.

Zijn hoofd was moe van denken en treuren, en zijn afgetobde gedachten gingen onbestemd, zonder belangstelling rond hem heen. Op den bodem van zijn ziel lag een groot verdriet; nu, in zijn lijdelijk zijn, loste het zich op en doortrok alles in hem met een zachte melancholie, als met een geur van wierook, dien men voor dooden brandt.

Er zijn oogenblikken, waarin onze ziel is als een droppel kostbare olie, gemorst op een groot blad papier, in wijder en wijder kringen zich verspreidend en ten laatste niet meer zijnd in het ijl uiteenvloeien.

Wel deed hij flauwe pogingen om zijn onbeheerschte gedachten weer samen te trekken tot een logisch geheel, maar zij waren als dunne damp, dien hij trachtte te vangen met de hand, als jagende wolkjes, die hij zou willen vatten in een raam. Zij dwaalden rusteloos rond, tusschen de menschen vóór hem, als wichtlooze sneeuwvlokken, dwarrelend op den wind. Zijn oog bleef hangen, hier aan het goudglanzen van een blonde vlecht, dáár aan het geschitter van een kleurig toilet; nu zich opheffend naar het waaiergewiegel op de balcons, dan weer neervallend op het druk hoofdgeknik van de pratende menschen.

Vóór hem lag de wijde zaal binnen het glanzend wit van hare wanden. Langs de muren brandden de gasvlammen, in matglazen kelken, onbewegelijk, als gouden appelen, liggend in doorschijnende schalen. Hoog tegen de zoldering, boven het halfrond van het tooneel, gloeiden met trillenden schijn, honderde vlammetjes, tot een groote lichtster vereenigd, wolken van goudglans uitgietend in de zaal.

Er kwam een prima-donna op, behaagziek trippelend aan den arm van haar geleider, vóór zich, wiegend de kostbare bloemen, de rozen als groote bloeddruppelen liggend in het wit der camelia's.

Voor een oogenblik trok zijn zwervend zien zich samen in één lijn, gericht op het doen der jonge vrouw. Hij zag, hoe zij met een kinderlijk willen zijn, lief lachte tegen het daverend publiek, met gracieuzen zwaai de bloemen leggend op den vleugel, en hoe zij toen, met gevouwen handen en op zij gebogen hoofd, bleef wachten, onder de gevallen wimpers glurend naar de menschen. Daarna begon zij te zingen. Eerst zacht aangeblazen, weeke geluidjes, wegsmeltend in de stilte van de zaal, dan op eens, hoog uitschietend in klare tonen en zacht weer neergolvend, als een kleurige vogel, die steil omhoog vliegt uit een rozenbed, en hoog in de lucht donzen veeren laat afdwarrelen met den wind. Nu eens waren het lichte geluidsdampen, omwazend de koorden van het lied, ze nu opvoerend, alsof ze dreven op wolkjes van zilver, dan weer tonenristen, die klaar klankend neervielen als

groote geluidsdroppen in het zacht golven van het accompagnement.

Zoo lang het zingen duurde, hield de jonge vrouw zijn aandacht geboeid, maar met het uitklinken van de laatste noten kwamen zijn gevangen gedachten weer vrij. Hij zag met verveling hoe zij het mooie lichaam, in behaagziek winden, golfde tot aanhoudend buigen, hoe zij weer, vóór zich, wiegde de

....lief lachtte tegen het daverend publiek.

kostbare bloemen, en hoe zij ging aan den arm van haar geleider, als wegdrijvend op de wolken van het applaus.

Toen dwaalden zijn gedachten weer doelloos op en neer door de groote lichte zaal. Hij poogde ze nog vast te houden; maar het ging niet. „Hoe dan, dacht hij, „mijn gedachten, dat ben ik immers zelf, hoe zal ik ze grijpen.” Het zou zijn als een mug, die danst in den zonneschijn, en zich zelf wil vangen.

Er kwam een meisje op het tooneel, een tenger kind, in een blauw zijden jurkje, een viool onder den arm, dat hoekig verlegen boog voor het nieuwsgierig kijkend publiek, en met een zenuwachtige haast dadelijk begon te spelen, eerst aarzelend, weldra met zekerheid, alles vergetend in de bedwelming der muziek. Hij zag, door de dunne zij heen, het teere lijfje beven van uitbrekenden hartstocht; hij zag, in het kindergezichtje, de groote oogen gloeien met een gloed van wilde verlangens, daar lag is ziekelijks in dat ontijdig zich ontplooien van de passiebloemen, en van haar spel ging een zoet-zieke bedwelming uit, waarop zijn eigen zieke gedachten met wellust mee voortgleden. Toen het kind haar spel had geëindigd, ontwaakte zij als uit een langen roes, ontgoocheld, moe, en onverschillig buigend voor de opgetogen menschen, ging zij lusteloos heen: een teere plant, die een tijdlang in de zengende zon heeft gestaan.

Nu kwamen zijn eigen gedachte ook weer tot de werkelijkheid terug. Zijn wenkbrauwen fronsend, keek hij strak naar een punt op den grond, om zijn denken te bepalen. Toen viel op eens zijn uitgewaasd verdriet, als een zware hagelslag, terug in zijn hart, snijdend de teere zieleweefsels met zóó scherp een vlijming, dat het bijna werd tot een physieke pijn. Maar toch was het hem eene verlichting, dat hij zijn smart weer voelde leven in zich, en met een verfijnde wellust gaf hij er zich aan over, treurig voldaan, dat hij er weer geheel in kon opgaan.

Zijn vriend was gestorven, een kleine week geleden, zijn beste vriend, met wien hij jaren lang één leven had geleefd, een rijk, schoon leven in hun aanvullen van elkaar. Alles was dubbel voor hem geweest, hij had dubbel geleden en dubbel genoten, omdat hij genoot en leed voor twee levens mee. Nu was de helft van zijn leven weggegaan, en hij voelde zich zoo alleen, zoo geheel alleen in de wereld, veraf van alle andere menschen, die hem onverschillig lieten. In zijn hart wilde hij eerediensten houden voor den gestorvene, plechtige eerediensten op altaren, die hij zou sieren met al wat er edel en rein in hem was; en boven het altaar wilde hij het beeld plaatsen van den doode, om in een aandrift van hoog mystiek gevoelen ervoor te knielen als voor een verheerlijkt, gelouterd wezen, dat hem zou leiden en steunen in het leven. Maar het beeld met een stralenkrans, dat hij wilde plaatsen op het hoogaltaar van zijn hart, het was zóó broos, dat het telkens dreigde tot waardeloos stof uiteen te vallen. Uren lang zou hij zich willen overgeven aan het weer-indenken van hun samen geleefd leven, aan het vriendschapsmissen vieren voor den heengegane, maar altijd kwam een martelende onzekerheid zich plaatsen tusschen hem en zijn zoete herinneringen, tusschen hem en zijn verheerlijking van den doode.

Wat was er geworden van zijn vriend? was zijn geest dood? leefde hij nog? hoe? waar? Met pijnigend vragen kwam die gedachte telkens in zijn geest; zoodra, buiten de sleur van het leven om, in een oogenblik van zich zelf zijn, de smart kwam bovendrijven in zijn hart, kwam ook die kwellende overdenking een wanklank werpen in den zachten weemoed van zijn treuren.

In vroeger tijden hadden zij er samen vaak over gepraat, avonden lang, geheele stelsels opbouwend als een kind zijn kaartenhuizen, enkel uit pleizier om te bouwen; het was zulk een verleidelijk spel, om te goochelen met die grootsche concepties van den menschengeest, met eeuwigheid en God, met oneindigheid en eeuwig leven, om er naar hartelust in een verloren avonduur geheele wereldstelsel uit op te trekken. Maar zij hadden, met het best bedoelen, zoolang gebouwd, weer afgebroken, en opnieuw gebouwd, tot er ten laatste slechts een hoogwijs twijfelen aan alles in hun hart was blijven hangen. Nu zou hij willen wéten, nu zou hij alles willen geven indien hij slechts zijn oude zelfbegoocheling van het zeker zijn behouden had, zijn oude domme illusie van de waarheid te bezitten. In hun vroolijke dagen hadden zij, met een zeker zoet behagen, zich gepijnigd met de raadselen van het leven, als een kindje dat zich kleine speldeprikken geeft in het mollig van de arm, omdat het die kitteling van pijn zoo aardig vindt, maar later als het ziek is, met een klagend stemmetje roept, dat het o! zoo zeer doet.

Nu zou hij willen, dat hij voor zijn wijs niets weten, een gelooven, al was het nog zoo dwaas, zoo ongerijmd, behouden had.

Nu werd het hem ondragelijk, dat hulpeloos rondtasten in het onbekende, dat hem niet losliet.

Hij dreef machteloos rond op de raadselen van zijn zielsbestaan, als een schipbreukeling, die wanhopig de armen uitslaat om te grijpen naar een steun, en iedere golf, waaraan hij zich vast wil klemmen, als iets onwezenlijks tusschen zijn vingers voelt heenglijden.

Dáár stond hij nu, achter in de lichte zaal, tusschen de drukke, genotzoekende menschen, hij, worstelend, om te ontkomen aan het martelen van zijn gedachten.

Een jonge man kwam op hem af.

„Kerel, geef me een vin!" „Je staat daar zoo beroerd te kijken. Kom mee naar boven."

Een oogenblik was hij besluiteloos. Het ruw aardig-willen-zijn van zijn kennissen stuitte hem vaak tegen de borst.

Nu vooral. Maar hij was toch blij een afleiding te vinden voor zijn rusteloos denken. Hij kon de verstrooiing niet zoeken, maar als zij tot hem kwam, greep hij ze aan met een verlucht gemoed.

Hij ging mee naar boven, naar het balcon. Daar, te midden van de blijde gezichten, van het blij uitglanzen van jeugdige dartelheid, voelde hij ook zijn leed zachtjes aftrekken van zijn hart. Inademend den geur van luchte vroolijkheid om hem heen, kwam zijn eigen jong-zijn weer boven. Hij voelde iets warms in zich doorstralen, een kitteling van jongensachtigheid, die hem grappen deed uitslaan, omdat het lachen om hem heen hem zoo goed deed. Er kwam vroolijkheid in de voorportalen van zijn ziel, en zijn smart trok zich stil terug in het heiligdom van den tempel.

De prima-donna kwam weer op. Om hem heen beweerde men dat het een verduiveld mooie meid was, en hij leende den tooneelkijker van zijn buurman om haar van dichterbij te zien.

Hij vond het nu niet vervelend meer, dat zij, voor het zingen, naar boven

....en hij leende den tooneelkijker van zijn buurman.

gluurde, met de lief bedorven oogen schitterend in het geverfd gelaat, en dat zij, bij het uithalen van de tonen, zoo behaagziek het hoofd achterover wierp, en het volle licht deed vallen op haar blanken, ronden hals. Hij hoorde geen muziek; hij zag lange rijen noten, glijden uit een rooden mond, hij zag het zacht wiegen van een mooi lichaam, dat geluiden voortbracht, hij zag het glanzen van oogen, die in hun schalksch lachen, of hun smachtend opslaan werden begeleid door de muziek. En toen zij wegging, sloeg hij zijn handen rood, om haar nog eens te doen opzien, meegesleept als

hij werd door het jeugdig — opgewonden toejuichen van zijn makkers.

Daarna zei hij zelf, dat zij toch, wel bezien, verduiveld mooi was.

In den glans van licht en blijheid om hem heen, voelde hij zich doorgloeien met een uitlaaiend gloed van lang bedwongen vroolijkheid, en in breede stroomen liet hij aan zijn opsprankelende dartelheid den vrijen loop.

Toen hij 's avonds alleen zat, op zijn kamer, kwamen hem de verschillende indrukken van dien avond weer voor den geest, hoe hij werktuigelijk de zaal was ingegaan, met een halfbewust verlangen naar verstrooiing, hoe hij er, halfdroomend had staan luisteren naar het zingen, om eindelijk zijn weder oplevend, vlijmend leed in een opgewonden vroolijkheid te vergeten. Die herinnering deed hem nu pijn; hij vond het een verraad aan zijn vriendentrouw, een verraad aan de nagedachtenis van den doode. Het bracht hem tot lang nadenken. Hij vraagde zich zelf met een zekeren schrik af, wat nu waar in hem was, zijn smart of zijn vroolijkheid, wat er nu werkelijk lag op den bodem van zijn ziel, een treuren over zijn verlies, of een meer haken naar ander genot? Het was hem zoo duister; hij was zichzelf zoo vreemd. Als zoo dikwijls in deze dagen van een sterk werkend gemoedsleven, stond hij verbaasd over het raadsel van zijn wisselende stemmingen, over zijn beurtelings volgen en zich losrukken van de invloeden van buiten, over het machteloos zijn tegenover de stroomingen van zijn gemoed. Maar toch voelde hij het, onder dat alles, lag iets wezenlijks, iets onveranderlijks, iets reëels. Onder het wisselend spel van zijn gedachten en gevoelens ging, flauw merkbaar, de harteklop van een individueel bestaan; in de diepste diepte van zijn wezen voelde hij het leven van een werkelijk ik.

Dat wilde hij ontraadselen, om aan zijn eeuwig twijfelen te ontkomen.

Door de stemmingen van zijn gemoed heen, wilde hij zoeken naar zichzelf, naar zijn innigst zelfzijn.

Soms twijfelde hij aan het bestaan van zoo een eigen persoonlijkheid.

Als hij zijn sigaar opstak, dan keek hij soms naar het geel trillend vlammetje en vraagde zich zelf af, of het zoo zou kunnen zijn: een vlam ontstaan door wrijving van de stof, maar doovend als de stof is uitgebrand? Het wou er niet bij hem in.

Als hij de ondergaande zon zag schitteren in de ramen van een huis, zoodat zij vonkelden en gloeiden, als uitstralend een inwendig vuur, dan dacht hij of het zoo kon wezen; of daar een eeuwig goddelijk zijn was, bezielend al wat leeft, of zijn zielsleven was een godsvonk, gevallen in een kunstig samenstel van hersenen, maar doovend als het lichaam sloopt. Hij kon het niet gelooven.

Het was misschien een dwaas verheffen en vertroetelen van zijn eigen onbeduidendheid, om te hopen op een werkelijk individueel bestaan, liefst op een eeuwig voortbestaan nog wel. Maar zonder dat kwam hem strijd en werk,

kwam hem het gansche leven, zoo doelloos voor, dat hij allen moed verloor.

Vaak viel het hem in welk een dwaze zelfvergoding het was, om te denken, dat alles zou gebeuren ter wille van den mensch, alsof hij het einddoel ware van de Schepping. Toch eigenlijk een bekrompen idée, dacht hij dan. Maar daar hij er niets boven vond, kwam zijn redeneeren er altijd weer op neer.

Door de stemmingen van zijn gemoed heen, wilde hij zoeken naar zijn *ik*, naar zijn werkelijk zijn.

Hij dacht wel eens of dat zoeken zelf het soms zou wezen.

Zou de mensch zijn als een glimworm, die kruipt in zijn eigen schijn, en tevergeefs vraagt naar de bron van dat licht?

Lang had hij gezworen bij het ontzenuwend idee, dat zijn gansche wezen was een willekeurig product van allerlei factoren, een toevallig zoo samenvallen van opvoeding, bloedmenging en omstandigheden. Is dan onze ziel een kleurloos vocht, gegoten op den bodem van een beker, smaragd in een groenen, topaas in een gelen, robijn in een rooden? diamant in een geslepen bokaal, en waardeloos kiesel in een grauw herbergglas? alles met een fictie van werkelijkheid, maar als men het wil vatten, wegvloeiend tusschen de vingers in kleurlooze droppen?

In de geheimzinnig duistere diepten van zijn mensch-zijn voelde hij het werken van een persoonlijkheid, zooals hij was en niemand anders; daar was iets werkelijks, dat het inwerkend buitenleven licht kon wijzigen, maar niet had kunnen vormen. — Dir kannst du nicht entfliehen, had hij eens in Göthe gelezen. Ontvluchten? Hij wilde het juist zoeken, dat *ik*, dat hij hoog voelde, trillend door al zijn doen en denken. Daar waren er die spraken van een „culte du moi"; hij zou het niet willen vereeren, dat *ik*, maar hij zou het willen kennen; hij zou het willen zien opduiken uit den nevel van zijn beslommerend leven, van zijn sleurig bestaan.

Hij zou het willen vinden, ontdaan van de schoonschijnende omhulsels van het maatschappelijk huichelspel, van het blinkend fatsoen-blanketsel, dat de wereld hem oplegt; hij zou het willen vinden, ontdaan van het sierlijk opsmuksel van lieve leugentjes en van valsche conventiebegrippen.

Hij zou het willen opdelven uit den sleurgang van zijn dagelijksch leven, uit het sleurbestaan van zijn eenmaal aangenomen gewoonten en begrippen.

Wat zou hij vinden? Een mooi vermomd monster of een ontheiligde engel?

Eerst wou hij zoeken, en dan zou hij wel verder zien.

'T VLAMMETJE VAN DE KAARS.

DOOR

M. J. BRUSSE.

Ze was laat thuis gekomen met papa van 't bal masqué, erg moe, erg landerig, omdat luitenant Van Meren maar één keer met haar had gedanst en toen was verdwenen.

Ze had geen lust gehad haar zwart-fluweelen kleed, met groote paarse en gele violen bestikt, uit te trekken. Zóo gecostumeerd, zooals ieder haar mooi had gevonden in 't Concertgebouw, was ze gaan liggen op haar bed, luchtigjes bedekt door de kanten sprei.

Slapen kon ze niet. Daarvoor was ze veel te warm, te geagiteerd. Onrustig

Zij kwam wat tot kalmte....

schoof ze het hoofd heen en weer over 't hooge kussen, voortdurend zoekend naar een koel plekje. Ze kon geen rust vinden; heel haar lichaam gloeide, en als het tikken van een klok hoorde zij het bloed kloppen in haar ooren.

Ze maakte haar jacquet wat los en haar stijf-geregen corset. Dat gaf wat lucht.

Toen trok zij één voor één de vergulde naaldjes uit haar kapsel à la thérèse, dat langzaam los viel in breede lokken, in dikke blonde vlechten langs haar lief, bleek gezichtje.

Ze deed wat eau-de cologne uit de mooi kristallen flacon op haar zakdoekje; wreef daarmee over haar brandend voorhoofd, richtte zich wat op om nog eens te ruiken aan de groote vuurroode roos, die op haar beddetafeltje lag en viel toen weer neer, zwaar, loom, in 't dons.

Ze kwam wat tot kalmte, doodstil liggend op haar rug, de mooie bloote armen langs haar hoofd, saamgevouwen op het kussen de blanke handjes, de oogen half gesloten, zoodat zij door de lange wimpers alleen kon zien het spichtig gele vlammetje boven den kandelaar.

Even sloeg zij de groote blauwe oogen op.... 't vlammetje was gekrompen tot op de helft.

Nu zal de kaars wel gauw opgebrand zijn, dacht ze, en ze bleef kijken naar 't vlammetje, maar 't werd niet kleiner.

'k Zal eens tellen hoe lang ze 't nog uithoudt. Tot vijftig bijvoorbeeld.... en onder 't machinale tellen dacht ze weer aan den luitenant. Wel een maand lang had 'ie haar 't hof gemaakt; overal kwam ze 'm tegen, als 'ie er even kans toe zag sprak 'ie haar aan en als zij met vriendinnetjes liep keek 'ie haar heel lang na, dat kon ze voelen, tot blozens toe.... ze was smoorlijk van 'm.

Als ik tot honderd tel en 't vlammetje is nog niet uit, dan houdt 'ie van me.

Ze begon langzaam, maar toen ze aan drie-en-vijftig kwam schrikte ze, want 't vlammetje flikkerde hoog op, en ze was bang, dat 't zou verdwijnen.

Zenuwachtig-vlug telde ze verder, voortdurend gauwer.... als hij eens niet van haar hield!.... vier-, vijf-, zes-, zeven-, acht-, negen-en-negentig, honderd!.... Goddank! 't oranje streepje zag ze nog duidelijk: Van Meren hield van haar.

Dwaas kind, dacht ze toen, dwaas kind, om te gelooven aan voorteekenen! Ze kneep haar oogen stijf toe.... Bespottelijk!.... Toch zag ze een ros schijnsel....

Brandt 't nou nog?

Als 'k nou nog kan tellen tot twee honderd krijg 'k 'm zeker.

Weer telde ze, voortdurend strak kijkend naar 't oranje glansje, zoodat zij er pijn van kreeg boven haar oogen.... Langzaam ging ze voort, want 't kaarsje bleef branden, maar toen ze kwam aan honderd-zeventig, dacht ze: ik haal de tweehonderd zeker niet, en zij jaagde het tempo.... 't pitje bleef branden, stijf, als 'n gloeiende comma.

Zou Van Meren me werkelijk komen vragen? — Maar waarom is 'ie dan toch zoo gauw weggegaan?

Weer zakte 't vlammetje en het pitje viel om in den zilveren kandelaar.... Een oogenblik bleef 't donker, maar toen flikkerde 't nog eens op en 't bleef branden, heel regelmatig.

Dat is het vleugje voor den dood, dacht ze. Zoo zal ik ook sterven, langzaam wegterend, heel langzaam, van verdriet, omdat Van Meren van een ander houdt.

Nog *eens* wil 'k 't wagen. 't *Kan* niet lang meer branden en ik wil tellen tot twee-,.... nee, tot drie-honderd. Vóór dien tijd is 't zeker uit, want hij houdt niet van me; anders was 'ie wel gebleven.

Een, twee, drie, vier, vijf, tikte ze met haar vingers tegen 't schot van haar ledikant, tien, twintig, veertig maal, altijd haastiger.... toen verdween 't vlammetje en een hèl-glimmend vonkje bleef gloeien in den kandelaar.

„*Branden!*" had ik gezegd. 't Brandt niet meer; hij komt me niet vragen, dat wist ik wel.... Maar, 't is toch niet uit. Ik zie 't nog duidelijk. Heelemaal donker moet 't zijn!

Ze wou zoo graag z'n vrouwtje worden!

't Vonkje werd kleiner, maar ze telde door, o, zoo vlug! tot driehonderd toe.

Haar vingers deden pijn van 't tikken, haar oogen brandden van 't staren; haar hoofdje gloeide, zoo spande zij zich in.... maar gelukkig, nog zag ze 't glimmend puntje, en 't begon te dansen, te knetteren.... 't werd weer een vlammetje.

Tot twintig nog, dan komt 'ie binnen 'n maand.... acht-, negentien, twint'.... nog altijd! Tot dertig, dan word ik gelukkig met 'm.

En ze telde tot dertig, tot veertig, tot vijftig, tot honderd.... 't vlammetje scheen verstijfd op den kandelaar.

Heel lang geëngageerd is, dunkt me, vervelend.

We moeten maar gauw trouwen.... Trouwen, verbeeld je, hij heeft me nog niet eens gevraagd.

Nog tot veertig dan duurt onze engagementstijd een half jaar, da's prettig.... Dan gaan we trouwen, en dan geven we een heel groot diner, en daarna bal.... verrukkelijk.... 'n Huwelijksreisje?.... Ja, dat lijkt me heerlijk,.... bijvoorbeeld door Italië of nee, door Zweden en Noorwegen, dat moet zoo'n grootsche natuur zijn.... Als 'ie maar zoo lang verlof kan krijgen.

Enfin, *veertien dagen* samen, zonder iemand anders op reis.... Dan komen we terug en dan hebben mama en de meisjes ons huis heel gezellig ingericht. Nog tot tachtig, dan blijven we heel lang leven, saampjes in 't warme nestje....

Saampjes.... hij zal wel dikwijls uit zijn.... 's zomers veertien dagen naar 't kamp, hè, wat saai zal dat wezen! Maar neen, dan heb ik genoeg te doen, te zorgen.... te zorgen.... voor m'n kinderen.

Wat klinkt dat gek!

Toch zou 'k wel twee kindertjes willen hebben; twee, maar ook niet meer. Tot zestig, dan zijn 't een jongen en een meisje.... tot honderd.... 't meisje zullen we Adolfine noemen, naar mama.... twintig, een-, twee-, drie-,.... en ze zal heel mooi worden.... dertig.... en m'n jongen gaat naar Breda, zooals z'n vader.... vier-, vijf-, zes-, zeven-, en in den carnavalstijd gaan we met ons viertjes naar de bals-masqués; en dan zal Fine dansen met Van Meren.... alle dansen.... allemaal.

Dan zal Mephisto wel weer komen, die hatelijke, lange, magere Dooijers in zijn rooien mantel met vleugels, en die zal me willen kussen, maar dan roep ik: „hou op, gemeene kerel; ik ben getrouwd!" Dan komt Van Meren om me te helpen.... „Van Meren! Dooijers kust me!.... Waar blijf je?"

Hij danst maar altijd met Adolfine.... Waarom voortdurend met *haar* en niet met *mij*?

Hij walst goddelijk! Elegant zwiert zijn riddermantel om zijn mooisluitend satijnen buis. Kranig staat de barret met groote veer op zijn bruine haar.... waarom danst 'ie nou niet met mij?

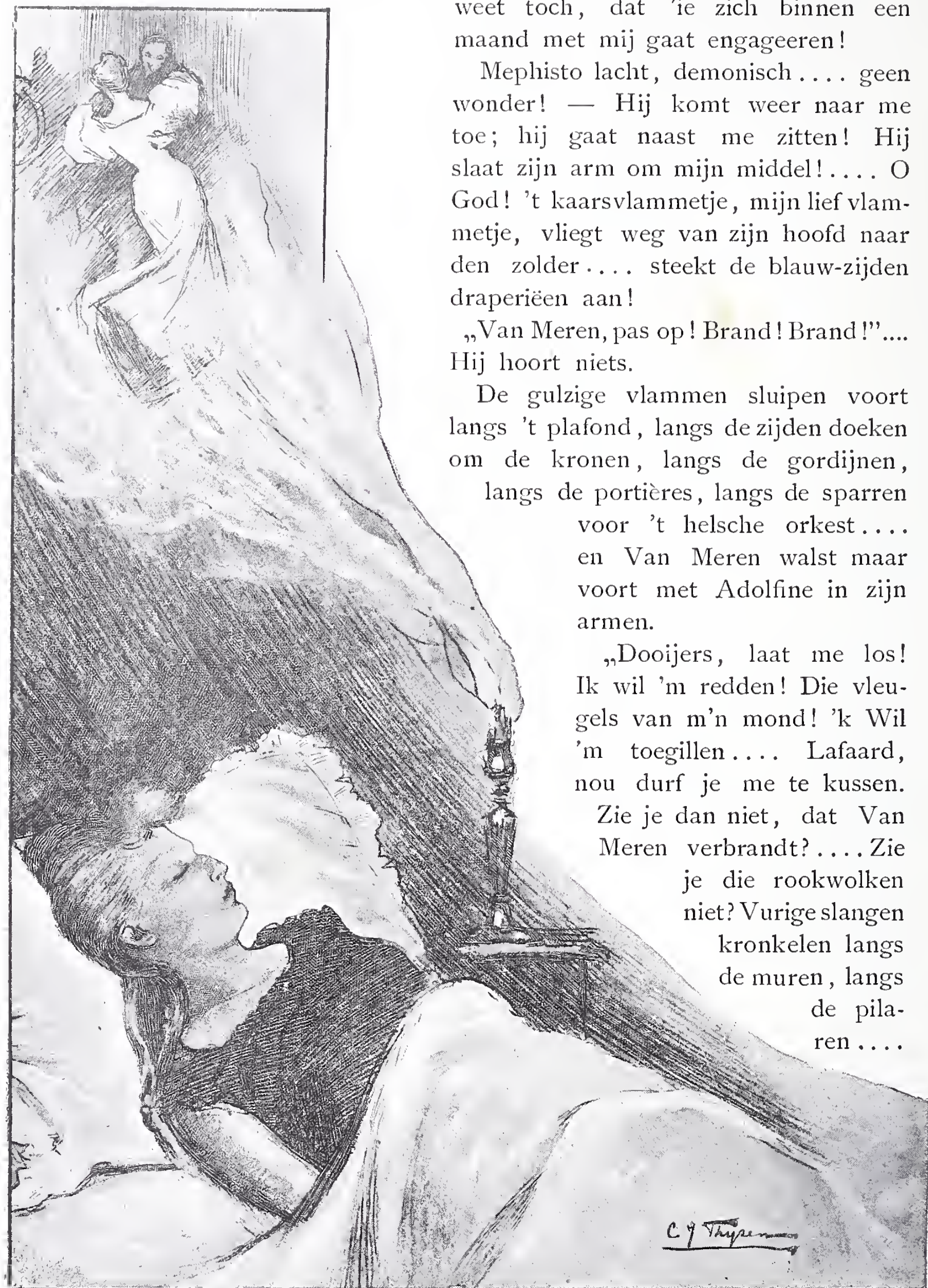
Wat... hij kust de mooie Fine en zij laat 't toe?.... Die valsche meid weet toch, dat 'ie zich binnen een maand met mij gaat engageeren!

Mephisto lacht, demonisch.... geen wonder! — Hij komt weer naar me toe; hij gaat naast me zitten! Hij slaat zijn arm om mijn middel!.... O God! 't kaarsvlammetje, mijn lief vlammetje, vliegt weg van zijn hoofd naar den zolder.... steekt de blauw-zijden draperiëen aan!

„Van Meren, pas op! Brand! Brand!".... Hij hoort niets.

De gulzige vlammen sluipen voort langs 't plafond, langs de zijden doeken om de kronen, langs de gordijnen, langs de portières, langs de sparren voor 't helsche orkest.... en Van Meren walst maar voort met Adolfine in zijn armen.

„Dooijers, laat me los! Ik wil 'm redden! Die vleugels van m'n mond! 'k Wil 'm toegillen.... Lafaard, nou durf je me te kussen. Zie je dan niet, dat Van Meren verbrandt?.... Zie je die rookwolken niet? Vurige slangen kronkelen langs de muren, langs de pilaren....

De gulzige vlammen sluipen voort en Van Meren walst maar door.

Laat me los!".... Van Meren is gek; hij walst maar door, voortdurend sneller, en hij kust Adolfine.... hij drukt haar tegen zich aan....

„Van Meren!"....

. . . .

Nog lag ze in haar mooi fluweelen pakje op bed, rillend van de kou, verwonderd rondziende, niet wetend waar ze was.

Flauw scheen de zon in haar kamer door de zware, bruin-pluchen overgordijnen; dichte stralen van zwevende stofjes kwamen door de openingen, brekend in lichte streepen op het mooi-gebloemde tapijt.

Haar hermelijnen sortie lag neergegooid, met haar zwart-veeren waaier en haar lange crême handschoenen op een elegante causeuse, van grijs hout met goudleer bekleed.

Haar wit-satijnen schoentjes stonden ver van elkaar, zooals zij ze had uitgeschopt, dadelijk bij het binnenkomen, omdat ze haar knelden.

Op het beddetafeltje lag haar balboekje met de verdorde blaadjes van de roos, die zij in 't haar had gedragen.

Ze had zware hoofdpijn; haar oogleden waren dik van 't vaste slapen. Ze voelde zich ziek van vermoeidheid.

Langzaam herinnerde ze zich nu weer alles.... 't Bal masqué, den dans met Van Meren, 't wegrijden met papa, 't onrustig woelen in bed.... 't vlammetje van de kaars!

Ze had 't niet zien uitgaan. Ze was blijkbaar gaan droomen, *wat* wist ze niet, maar erg naar, erg angstig, dat wist ze *wel*.

Zou 't vlammetje waar voorspeld hebben?.... Ze nam 't balboekje.... daar stond zijn naam: „Otto van Meren".... en daaronder — ze schrikte er van —, er stond nog wat onder gekrabbeld....

....„Schönes kind.... ich.... liebe dich."

„Lieve jongen!" zei ze zacht.

Ze kuste 't fijn geglaceerde papier, en schreiend van vreugde drukte ze 't hoofd in de kussens.

„Ich liebe dich!".... dat ik 't niet eerder gezien heb....

Hatelijk hard klopte de meid met den stoffer tegen den trapwand. 't Dreunde haar door de hersens.... Ze wilde opstaan.... toen zag ze op haar toilet een frissche bouquet van witte rozen met azalea's en vergeet-me-nietjes.

Er werd aan de deur getikt: „Kind, ben je nou nog niet op? 't Is bij tweeën!"

„Ja papaatje, ik kom!"

„Mag ik even binnenkomen?"

„Natuurlijk."

Papa kwam binnen. Hij kuste zijn dochter goeden morgen met buitengewone innigheid. Toen ging hij naast haar zitten op den rand van 't gebeeldhouwde ledekant, nam haar hand in de zijne, en terwijl hij haar stralend van geluk in de oogen zag, zei 'ie:

„Luitenant Van Meren heeft om een onderhoud gevraagd, met verzoek deze bouquet op je kamer te laten zetten.... Weet je ook wat dat beteekent?"

Zij bloosde, sloeg haar armen om zijn hals, en met tranen in de oogen fluisterde ze:

„Papaatje, ik begrijpt 't!"

DE HOLLANDSCHE MEESTERS IN DEN LOUVRE.

DOOR

MAX ROOSES.

REMBRANDT.

Rembrandt's eigen portret van 1634.

De Louvre bezit niet minder dan vier eigenhandige portretten van Rembrandt: één van 1633, één van 1634, één van 1637 en één van 1660. Datgene wat bij dezen tekst wordt afgebeeld is het tweede uit de rij.

De schilder is in de volle kracht des levens, zijn kastanjebruin haar omlijst met machtigen krullendons zijn gelaat; zijn lichte knevel bestaat uit een half dozijn omhoog gestreken haartjes; zijn onderlip wordt beschaduwd door een bundeltje baardstoppels; tusschen de oogen plooit een rimpel het vel, de zware wenkbrauwen dichter bij elkander halend en aan de wezenstrekken iets nadenkends en bezorgds gevende; maar de levendige bruine oogen, die zoo helder kijken uit hunne regelmatig gesneden luiken, maken het gelaat verstandig en innemend. De tamelijk zware neus is knobbelig aan het uiteinde en legt een stoffelijken, eenigszins groven toets op het aangezicht, terwijl het zuiver en sierlijk ovaal er weer iets voornaams aan leent.

Hij draagt een zwart fluweelen muts met een korte klep, boven welke een gulden, met edelsteenen verrijkte band loopt. Over de schouders ligt een zwarte mantel gedrapeerd en op dien mantel hangt in zwierige bochten een zwaarder keten insgelijks met edelsteenen bezet, die de kunstenaar vasthoudt.

Dit is Rembrandt van lichaam, van geest, van kunst. Van geboorte is hij een Hollandsch burgerman: zijn weinig voorname trekken bewijzen het en de getrouwheid, waarmede hij ze weergeeft, getuigen van zijn onbeschroomden waarheidszin, die wat anderen schoon of leelijk vinden van gelijke waarde acht voor de kunst. Zijn open oogen, de plooi van den denker, die er tusschen ligt, spreken van den man, die verder in de wereld ziet en dieper peilt in het menschelijk gemoed dan de gewone sterveling; de zwierige haartooi en de vreemdslachtige pralerige kleederpracht verraden al dadelijk, dat deze burger van geboorte iets ongemeens wilde zijn door de kunst, dat nevens zijn gadeslaan der werkelijkheid in hem een behoefte aan verdichten en omscheppen leefde, die ten allen tijde de nuchtere waarheid verlevendigde en verhoogde door den adem der phantasie, dien hij haar inblies.

Hij was 28 jaar oud toen hij dit stuk schilderde. Den 15den Juli 1606 te Leiden geboren, had hij in 1624 eene eerste maal die stad verlaten na er drie jaar bij

Rembrandt's eigen portret van 1634.

Jacob van Swanenburg in de leer geweest te zijn, was zes maanden te Amsterdam bij Pieter Lastman gaan werken en keerde dan naar Leiden terug, ten einde zich door eigen studie voor te bereiden om als zelfstandig kunstenaar op te

treden. In 1631 vertrekt hij opnieuw en ditmaal voor goed naar Amsterdam; hij huwt daar in 1634 zijn geliefde Saskia.

Het is dus in zijn huwelijksjaar, dat hij deze zijne beeltenis maalde. Hij had drie jaar vroeger zijn *Offerande in den Tempel* uit het Haagsch Museum, een kleinood reeds van fijne lichtspeling, geleverd; het jaar daarop volgende had hij zijne *Anatomieles* voltooid. Na zijn terugkeer in Amsterdam had hij het druk gehad met bestellingen en was hij als conterfeiter gezocht door bijzonderen en door gilden. Hij was jong, vol scheppenslust. Hij was gelukkig, hij beminde zijne vrouw en werd door haar bemind; hij was niet onbemiddeld en zijne gade had eenig fortuin medegebracht. Hij blikt in zijn portret onbeschroomd uit de groote goedige kijkers, omdat de gezichteinder des levens grenzenloos wijd voor hem open ligt en de lucht helder is. Op zijn voorhoofd is nog geen schaduw gevallen, zijn oog is door geen wolkje verdoofd, omdat het bestaan zonder zorg voor hem is gebleven. Hij wist, dat hij de wereld iets te verkondigen had, en zag, dat zij genegen was naar hem te luisteren.

Hij kwam op zijn tijd: de Italianisten, volgelingen der groote zuidelijke idealisten hadden uitgediend, van Mander's schilders-evangelie had men afgezworen en tot een nieuw geloof zich bekeerd. De schilders van het licht en bruin van gene zijde der Alpen waren de gunstelingen van den nieuwen tijd, en Elsheimer, die in stukken van kleine afmeting hun spelen met helder en duister, hun phantaseeren met personages en onderwerp verder dreef, was de meester van Lastman, Rembrandt's meester. De portretschilders, zooals Theodoor de Keyser, zochten naar waarheid, niet de stijve, harde van vroeger, maar de levendige, die de vleezen helder en malsch zocht te schilderen en met eigen oog de modellen in hun werkelijk wezen en bewegen waarnam. Frans Hals had met forsche hand aan de schoolbanden gerukt en had er zijn kunst vrij van gemaakt; van Goyen en Hercules Zeghers hadden het landschap ontdaan van zijn pralerig bijwerk en de natuur voor haar zelve geschilderd, en daarginder in Zuid-Nederland had Rubens de zegepraal van het bewogen leven en van het glanzend koloriet bewerkt en hadden van Dyck en Jordaens hunne personages doen tintelen van lichtgloed. Het rijk der academische lijnen, der schoolsche idealen was uit; de menschelijke waarheid ging overheerschen, terzelfder tijd als het teekenkrijt in aanzien daalde en de schilders in de eerste plaats schilders gingen worden.

De rijzing der Hollandsche kunst was op verbazend korten tijd geschied; zoohaast was niet het vaderland bevrijd van vreemde overheersching of zij maakte zich los van uitheemsche wetten en invloed; zij schiep naar haar eigen aard, onafhankelijk, zelfstandig, een kind door de jaren, een kloeke vrouw door de kracht. Bij Rembrandt's optreden was zij jong en frisch, alles durvende, alles kunnende, zooals hij zelf was.

Toen hij zich na zijn eerste kort verblijf uit Amsterdam terug naar Leiden had begeven, bracht hij daar verscheidene jaren aan den arbeid door, en oefende hand en oog. Hij vervaardigde tal van werken, waar hij weinig naam en geld mee verdiende, maar meesterschap over de stof en over palet en

borstel verkreeg. Hij schilderde zich zelven, zijn vader en moeder; hij koos uit de Bijbelsche geschiedenissen onderwerpen, die hij in kleine stukken afbeeldde. Wat hem bij zijne portretten zoowel als bij zijne historische tafereelen vooral aantrok was niet enkel hoe zij zich vertoonden aan den juistzienden opmerker, maar ook en meer bijzonder hoe zij zich aan hem voordeden onder de ongewone verlichting, waarin hij ze plaatste. Aan het leven vroeg hij de waarheid; aan het licht de schoonheid.

Het portret zijner moeder van 1628 uit het Museum van den Haag toont zijne bezorgdheid om met nauwlettende, haast angstige vlijt al de deelen en onderdeelen van het gelaat weer te geven. Zijn eigen portret van 1629 in hetzelfde Museum bewijst, hoe hij een jaar nadien reeds meer prijs hechtte aan de studie van licht en bruin. *De Offerande in den Tempel* van 1631 getuigt hoe hij in onderwerpen, die ruimer baan aan zijn verbeelding laten, al dadelijk zich liet meesleepen door zijn lust om op avontuur uit te gaan naar het geheimzinnig land, waar klaarheid en duisternis met elkander zulk een vreemd en aanlokkelijk spel drijven. Handeling, algemeene lijnen, bijzondere vormen trekken minder zijn aandacht, zij zijn het alledaagsche voor hem; het wetenswaardige, het aantrekkelijke, het schilderachtige is het licht, dat een kring van glorie trekt in het onmetelijk schip van den tempel en dien kring vult met een klaarte, waarin de menschen baden, hunne vastheid en logheid verliezen, onderdeelen worden van een onstoffelijk geheel. Hij heeft dit tafereel niet gezien met de oogen des lichaams, maar met die van den geest. Het voorval uit het Evangelie is voor hem een visioen geworden, dat hij niet verhaalt noch beschrijft, maar bezingt.

In zijn *Anatomieles* van 1632 herneemt de werkelijkheid weer hare rechten en overheerscht, maar hij herschept ze zooveel hij kan. Zijne menschen zijn gegroepeerd en handelen naar de eischen van het onderwerp, maar zij poseeren ook wel wat voor hem. Met al den eerbied, dien hij toont voor hun eigen zeer persoonlijk leven, breekt zijn lust en kunst in het omscheppen en ontstoffelijken toch door. Uit hun figuren straalt een edeler dan de alledaagsche levensvlam; er loopt niet enkel bloed maar ook licht door hunne aderen en, als om zich te wreken over de banden, die hun zelfstandigheid hem oplegt, laat hij van het vormelooze lijk, moedwillig op den voorgrond geplaatst, een straling uitgaan, die aan het wezenlooze wrak meer glanzing, dat is voor hem meer waarde, geeft dan aan de menschen daar achter.

In ons portret van 1634 vloeit de dubbele strooming van zijne kunst dier dagen samen. Het is met zorg en eerbied voor de waarheid, zonder eenige vermetelheid, in al de bijzonderheden van het hoofd gepenseeld. Het is een studie van den mensch, maar in dien mensch een studie van het licht. Het warm doorschijnend hoofd staat tegen een half verlichten achtergrond en doemt daaruit op, als ware het uit gestolten klaarheid gekneed: het is vleesch geworden licht. De haarlokken weerkaatsen er een deel van, de gouden kettingen op muts en mantel stralen er door, maar worden toch niet meer dan weerschijnen van het zonnige gelaat. Het licht is nog jong en maagdelijk, de

flikkering ervan is nog zacht en bedeesd, de huid heeft iets teeders en donzigs als zonneschijn, die door de morgennevelen breekt. Later, wanneer des schilders hand zekerder en krachtiger zal geworden zijn, zal zijn licht ook vaster en voller worden: zijne vleezen zullen dan blaken als roode of witte gloeiende metaalbonken; maar heel zijn leven door zal zijn streven zijn het geheim te doorgronden van den strijd tusschen helderheid en duisternis, en het toover-woord machtig te worden, dat heerschappij geeft over beiden. Zijn zegepraal zal zijn dit geheim en die kracht meester te worden en zijne ware menschen te boetseeren in de minst stoffelijke aller stoffen, die ooit een kunstenaar bezigde, het pure zonnegoud.

Een andere trek in Rembrandt's aard spreekt uit de kleedij, waarmede hij zich in zijn portret van 1634 tooit. Wanneer hij bestelde portretten te schilderen had, moest hij zich wel den dosch van het model laten welgevallen; waar hij zelf zit, kent hij dien dwang niet en mag hij offeren aan eigen smaak en gril. Of hij van de gelegenheid gebruik maakt! Als een kind, dat nooit moe wordt zich in vreemde plunjes te steken, hoe vreemder, hoe liever, had hij er pret in zich te sieren met allerlei zonderling gewaad: hier met een fluweelen muts van ongewonen snit en met een mantel verrassend genoeg met gouden kettingen behangen; elders met een tulband, of een helm; nu eens met een stalen harnas, dan met gouden borduursels op het linnen en met pelsen voering in den fluweelen mantel. En niet alleen zich zelven maar zijn vader en zijn moeder worden in zonderling tooisel voorgesteld: hij met een rechtstaande pluim op de muts, zij met juweelen in het haar of een rijken pels om de schouders. Zijne Saskia smukt hij met niet minder welgevallen en grilligheid op dan zich zelven: nu eens als een prinses, dan als een joodsche bruid, dan met bepluimden Rubenshoed, met kostelijke kleeren of vreemdsoortige mantels. Dit was de gril nevens de waarheid, het aandeel van het sprookje in het echt verhaal. Wat blinkt, wat schittert, wat rijk van kleur en ongewoon van vorm is, trekt hem aan; hij bemint het om het zeldzame, het onburgerlijke. Hij is de groote romantieker van zijnen tijd, van alle tijden; hij zoekt vooreerst en vooral het schilderachtige; hij geeft wel de natuur, maar voegt er van het zijne bij; hij maakt haar genietbaar door zijne kunst, door zijne phantazie.

In de tafereelen uit de geschiedenis houdt hij zich liefst bij onderwerpen aan Bijbel of Evangelie ontleend. Die gaven hem het vergezicht van afstand in tijd en plaats en lieten hem vrij naar eigen lust aan te vullen wat van zoover niet meer te onderscheiden valt. Het waren andere menschen, wien hij andere kleederdrachten mocht aantrekken. Maar zoo geheel vreemd waren zij toch niet dat zij louter verzonnen waren. Daar toch in zijn naaste buurt, in zijn eigen straat woonden de afstammelingen van het uitheemsche ras, die nog in kleedij en godsdienst, in uitzicht en gewoonten, veel hadden meegebracht en bewaard uit het Oosten, dat hen onderscheidde van zijn landgenooten.

Er waren zooveel andere schilders, die er tegen opzagen den Hollandschen burger in zijn dagelijksch leven en woning te schilderen, welke zij, evenals Rembrandt, waarschijnlijk te koud en te saai vonden. Zij verkozen officieren in

bonte kleedij zooals Terburg en Metsu; Italiaansche boeren zooals Berchem en Dujardin; klanten van boerenkroegen zooals Brouwer en Adriaan van Ostade en wat er verder ondeftig te vinden was op Hollandschen grond, maar wat prikkelde en er ongemeen uitzag, wat schilderachtig was. Zoo ook Rembrandt. Maar hij ging veel verder: hij ontdekte de Joden in het heden en het verleden, de Oostersche en de Westersche, en haalde aan hen zijn hart op, dat haakte naar iets dat afsmaakte in de werkelijkheid, naar geheimzinnige dingen, die opdoemden uit de duisternis der tijden, evenals zijne gloeiende gestalten opdaagden uit de duisternis van den nacht. Zij en hunne geschiedenis boden hem een werkelijkheid, rond welke hij zijne borduursels mocht leggen, zooals de gouden kettingen op zijn mantel en muts; een vasten grond, waarop hij dichtend en droomend mocht voortbouwen.

Dus doende gehoorzaamde hij aan eenen aandrang naar het ongemeene, dien velen met hem voelden. De afstand, die er ligt tusschen hem en zijne voorgangers, is zoo ontzaglijk, dat indien wij door opsporing en vergelijking er niet toe gekomen waren mannen te vinden van wie hij afstamt of met wie hij punten van aanraking heeft, wij wanen zouden, dat hij met een geweldigen sprong plots in de kunstwereld was opgetreden. Die verwantschap valt niet te loochenen, maar evenmin zijn uitstekendheid boven zijne voorgangers. Het bedeesde romantisme van Elsheimer en zijne Hollandsche volgelingen wordt bij Rembrandt een nimmer uitgeputte noch vermoeide vindingskracht, die aan elk onderwerp, eenvoudig of ingewikkeld, dadelijk een treffenden, schilderachtigen kant ontdekt; de zwakke of ruwe werking van licht en bruin wordt bij hem kunstvol tooverspel; de kalme behendige portretschildering wordt omschepping van den mensch; het gadeslaan en weergeven der werkelijkheid wordt doordringen in haar innigste wezen en persoonlijke voorstelling harer treffende kenmerken; de min of meer geslaagde pogingen der Hollandsche schilders om zich los te maken van de overleveringen en opvattingen van het zuiden wordt een zelfstandig optreden, in het volle bewustzijn van het beoogde doel, in het volle bezit der kracht vereischt om het te bereiken.

UIT MICHEL-ANGELO'S LEVEN.

DOOR

C. DE VRIES ROBBE.

Groote mannen komen nooit uit de mode. De wereld moet wél veel veranderen, hetzij in Bellamy's geest, hetzij in een anderen nuttig prozaïschen stijl, als men over 1000 jaar niet met evenveel belangstelling de Mediceïsche of Sixtijnsche kapel zal gaan zien, niet met evenveel bewondering of sympathie zal spreken over 't genie van dezen bouwmeester-beeldhouwer-schilder-ingenieur met zijn

Portret van Michel Angelo Buonarotti, naar een medaillon.

adelaarsgeest, zijn onverzettelijk karakter, zijn hoog hart, zijn fijn gemoed, zijn forsche spieren en zijn platgeslagen neus.

Beminnelijk was hij niet in den gewonen zin van 't woord, gemoedelijk evenmin; maar een 82-jarige die weken lang zijn ouden knecht oppast, 's nachts bij hem waakt en hem 20.000 francs geeft voor 't geval hij beter mocht worden, heeft gemoed, al was dan ook gemoedelijkheid, die pasmunt van

onartistieke zielen, hem ten eenenmale vreemd. Hij kan zeggen: „Nihil humanum mihi alienum est"; maar — 't menschelijke alleen in zijn hóógste uitingen.

Mij dunkt dat in 't tegenwoordig stadium van kunst, waarin schoonheid wijken moet voor karakter, of liever waarin karakter en schoonheid één zijn, Michel-Angelo's werk meer dan ooit begrepen en gevoeld moet worden. Realiteit, symboliek, subjectiviteit, haat tegen al wat academisch is, ziedaar de hoofdtrekken van de nieuwere kunst en te gelijk van Michel-Angelo's scheppingen. Realistisch en symbolisch te gelijk — hij bootst de natuur na, maar deze is uitsluitend *middel;* het *doel* is de uitdrukking van eene gedachte. En deze gedachten zijn, hoe algemeen menschelijk ook, zóó doortrokken van zijn persoonlijkheid, zóó subjectief, dat 't niet wél mogelijk is, zijn scheppingen ooit voor die van een ander aan te zien. Dat hij, schoon navolger der antieken, toch nooit academisch kon worden, ligt voor de hand. Hij kon wel een school stichten, hij kon nooit tot eene behooren. Hij is de man der Renaissance, met hem en door hem bereikt zij haar hoogste punt, maar nooit volgt hij slááfs na; hij dringt door tot den geest der antieken, hij bestudeert ze, hij heeft ze lief, maar hij blijft volkomen zich zelf. Zijn schoon is niet het liefelijk schoon, de stille harmonie der Grieken, hij mist hun anima equa, die heerlijke deugd, waaruit zooveel lauwe ondeugden voortspruiten; zijn schoon is een alles overweldigende kracht, een tragische verhevenheid, een demonische grilligheid.

Hij zei eens: „Mijn kunst is geschikt tot 't vormen van groote gekken." Niets is meer waar, en de gekken zijn vele geweest. Hij was de man van zijn eeuw en van de volgende, en zijn navolgers meenden met zijn uiterlijke manier ook zijn innerlijke kracht te hebben verworven. Stoute tegenstellingen werden geesteloos effektbejag, het sublieme werd barok, 't reeële plat. 't Beginsel van dit alles lag in den aard zijner kunst. Zelf staat hij altijd op 't punt hare grenzen te buiten te gaan, zijn titanische kracht dreef hem er toe, al hield zijn fijn kunstenaars-gevoel hem ook meestal nog bijtijds tegen. Het moeielijke, dat wat nooit iemand van hem had gedacht, werd ten uitvoer gebracht, trok hem aan, maar 't moeielijke wordt licht gewrongen, kracht licht overdrevenheid. Vandaar dat Michel-Angelo's kunst bij den eersten aanblik meer schokt door 't excessieve, dan weldadig aandoet door 't harmonieuze.

Men verwondert zich niet dat een achttiende eeuwsche criticus in zijn Mozes meer een gespierden boef dan een geïnspireerden wetgever zag.

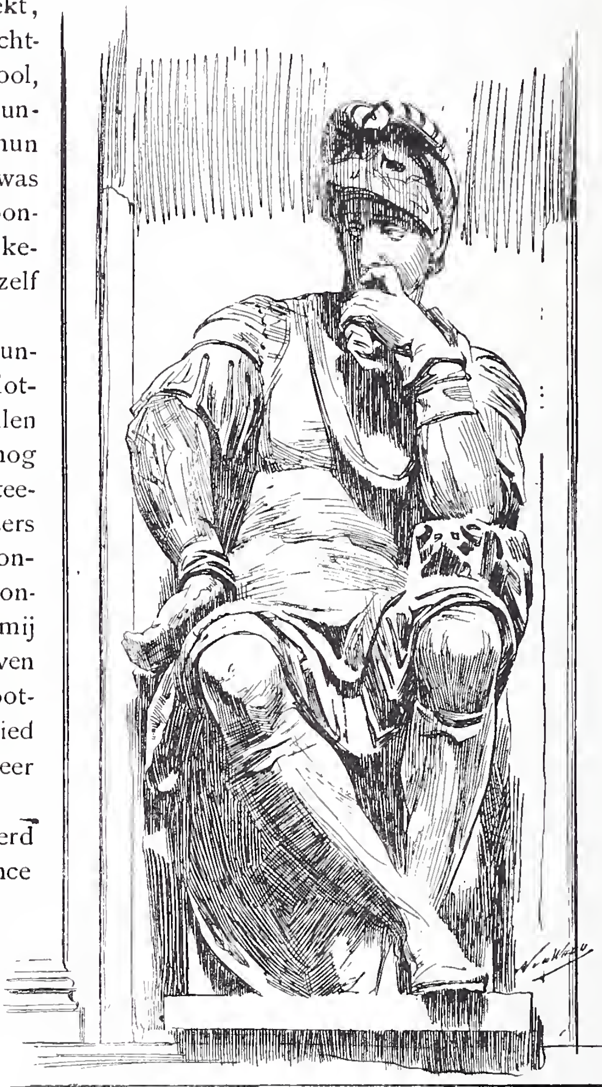
De 18de eeuw met zijn Voltaire, zijn littéraire salons, zijn bel-exprit heeft ons bang gemaakt voor al wat tragisch en reusachtig is. Zij had te veel valsche diamanten gezien, en wist ze niet meer van de echte te onderscheiden. Het werkelijk verhevene noemde zij theatraal, het werkelijk krachtige smakeloos, omdat het theatrale was voortgekomen uit 't grootsche, het smakelooze uit 't reusachtige. De Fransche bon goût zwaaide den scepter. Geest en fijnheid, bevalligheid en weekheid, 't zinnelijke en 't gevoelvolle dat alles begreep men, maar de zware, sombere kunst van Michel-Angelo was te drukkend, deze behoorde niet tot 't gebied van den goeden smaak. 't Was een Canova

die met zijn „Gratiën" 1), zijn „Pauline Bonaparte" 2) en zoovele andere bevallige, zacht belijnde, maar te gelijk behaagzieke werken de tolk zou zijn van de eeuw der verfijning, der sierlijkheid en der gemaaktheid.

Nu er echter naast de fin-de-siecle stroomingen overal om ons heen nieuw frisch leven opborrelt, nu de verschillende krachten zich vrij ontwikkelen, ieder kunstenaar zijn eigen weg zoekt, karakter en stemming de wachtwoorden zijn der jongere school, nu kan 't niet anders of dié kunstenaars moeten volkomen tot hun recht komen, wier ideaal niet was de uitdrukking van rijpe schoonheid, maar die eener oorspronkelijke, eener hooge, op zich zelf staande gedachte.

Michel Angelo is een dier kunstenaars. Hoewel er van zijn lotgevallen niet meer valt te vertellen dan wat de schilder Vasari nog tijdens zijn leven voor ons opteekende, zullen er onder de lezers van dit tijdschrift toch zeker gevonden worden voor wie het geen onvruchtbare herhaling is met mij een kijkje te nemen in het leven van den stoeren Italiaan. De grootste mannen toch, op welk gebied ook, zijn voor velen niet meer dan een klank.

Michel Angelo Buonarotti werd den 6den Maart 1474 te Florence geboren. Zijn vader, een ouderwetsch edelman met weinig fortuin was een geacht ingezetene van die stad. Hij wilde zijn zoon een opvoeding geven overeenkomstig zijn stand, hem de oude talen doen bestudeeren, in één

Beeld van Lorenzo van Medicis in de Mediceïsche kapel te Florence.

1) Museum van 't Kapitool te Rome.

2) Een wonderschoon beeld van Napoleon I 's zuster Pauline in de villa Borghese te Rome. Zij wordt voorgesteld als halfnaakte Venus in liggende houding. Er wordt van haar verteld dat toen iemand vroeg of zij er niet tegen opzag in deze absentie van costuum voor den beeldhouwer te poseeren, zij alleen antwoordde: Hoe dan? De kamer wordt immers verwarmd?

woord een geletterde van hem maken. Maar deze verklaarde reeds als jongen een tegenzin in die studie te hebben en gebruikte alle vrije oogenblikken om te teekenen.

Soms werd hij door een van zijn vriendjes stil mee genomen naar 't atelier van den algemeen gevierden schilder Domenico Ghirlandaio. Met zijn teekeningen onder den arm thuis komende, kreeg hij dikwijls slaag, maar hij stoorde zich hieraan uit. Zijn vader eindigde dan ook met hem als vasten leerling door Ghirlandaio te doen aannemen, en de oude heer, die 't niet te ruim had, trok hiervan zelfs zijn geldelijk voordeel. Ook zijn leermeester zorgde wel dat, wat er van de hand van Michel-Angelo verkocht werd, geweten werd uit zijn atelier te komen. Hij was zelfs jaloersch op de grondige studie en het zich steeds meer ontwikkelend talent van zijn leerling. Deze ging een tijd lang elken morgen naar de markt om daar den vorm en de kleur der visschen, hun vinnen, de bolle oogen waar 't licht uit verdwijnt naar de natuur te bestudeeren. Ook later in zijn leven is anatomie altijd zijn geliefkoosde studie gebleven. Nú schijnt dit iets gewoons, toén was het dat niet. Men was de oude conventioneele vormen der Byzantijnsche school nog niet geheel ontwassen. Al streefde men naar natuur en waarheid, ze waren nog niet een eerste voorwaarde.

Omstreeks dezen tijd begon Lorenzo van Medicis de vorst-burger-artiest, de beschermer van alles wat kunst en kunstenaar heette, zijn galerij van antieke beelden aan te leggen. Deze waren nog zeldzaam in Florence, de opgravingen in Rome en elders nog niet aan de orde van den dag als later. Toen de jonge Buonarotti eens den weg had gevonden naar den tuin van het Sint Markusklooster, waar men bezig was met de plaatsing van nieuw aangekochte stukken, was hij weinig meer in Ghirlandaio's atelier te vinden.

Eens zag hij daar den kop van een Faun en wilde dien copieeren. Maar waar het marmer te vinden? De werklieden met de plaatsing belast, gaven hem een stuk marmer en een beitel, de eerste die hij in de hand had. De mond ontbrak in 't beeld van den Faun, maar de jonge kunstenaar voegde dien er naar eigen vinding aan toe.

Lorenzo vond hem bezig in den tuin, terwijl hij de laatste hand lei aan deze eerste proeve van zijn beeldhouwkunst, en sprak zijn bewondering uit over den talentvollen kop; „maar," zei hij, „ge hebt een ouden Faun een mond vol tanden gegeven, op dien leeftijd is men er immers altijd eenige kwijt?"

Nauwelijks was de vorst weg, of hij brak voorzichtig een tand uit den mond van den vroolijken Faun, en wachtte gespannen de terugkomst van Lorenzo af. Deze vond smaak in den enthousiasten jongen en liet den ouden Buonarotti zeggen, dat hij hem wenschte te spreken.

Deze was niet zoo gemakkelijk er toe te brengen van zijn zoon een steenhouwer te maken zooals hij het noemde. Het onderscheid tusschen dezen en een beeldhouwer vond hij namelijk niet noemenswaard. Maar hij moest toegeven, en Michel Angelo kreeg in 't paleis zijn kamer, at aan tafel met wat Florence groots en intellectueels onder hare burgers telde en werd behandeld als een kind van den huize. Zulk een omgeving was voor den genialen jongen van

16 jaar een Dorado; en van zijn kant verraste hij zijn meester telkens 't zij met een nieuw denkbeeld, 't zij met een nieuw werk. In het ernstige, haast sombere huis, dat M. Angelo in latere jaren te Florence bewoonde en dat men nu nog kan bezoeken, is een bas-relief, dat in dezen tijd door hem ontworpen werd. 't Stelt een strijd voor van naakte mannen met knodsen gewapend, gewoonlijk schoon onjuist, den Centaurenslag genaamd. Als M. Angelo dit werk uit zijn jeugd terug zag, zei hij altijd spijt te hebben zich niet uitsluitend aan de beeldhouwkunst te hebben gewijd. 't Moge waar zijn dat zijn kunst een bij uitstek beeldend genie verraadt en dat hij in zijn muurschilderingen de uiterste grens heeft aangeraakt, die de beeldhouwkunst van de schilderkunst scheidt, 't is niet minder waar, dat niemand, die aan de zoldering van de Sixtijnsche kapel zijn „Profeten" heeft gezien (om niet te spreken van „het laatste Oordeel", waarvoor men kenner moet zijn om het geheel naar waarde te schatten) 't zich zal beklagen, dat M. Angelo's reuzenarmen behalve den beitel ook het penseel hebben gevoerd.

Onder zijn kameraden was hij niet bijzonder bemind. Zijn superioriteit, zijn eenzelvigheid, zijn kwinkslagen op slechte teekenaars boezemden meer ontzag dan sympathie in. Toen hij met anderen de fresco's van Masaccio in de kerk van St. Carmine bestudeerde, kreeg hij van een der medeleerlingen, Torrigiani 1), zulk een slag op zijn neus, dat het neusbeenderenstel brak en hij zijn geheele leven geschonden bleef. Of God daarvoor Torrigiani met den brandstapel heeft willen straffen, wil 'k niet beweren, maar dit is zijn einde geweest. Michel Angelo heeft steeds het denkbeeld gehad dat geen vrouw iemand met zulk een neus kon liefhebben. Trouwens zijn eenige liefde was die voor de bekende Vittoria Colonna, en deze was eene platonische. Michel Angelo heeft aan 't hof van Lorenzo nooit de hovelingsmanieren geleerd. Zijn karakter leende er zich weinig toe; de omgang met de eerste mannen van zijn tijd deed hem zich al vroeg als hun gelijke beschouwen, en daarbij deed Lorenzo liefst zooveel mogelijk aan zijn omgeving vergeten, dat hij de meester was. 't Was de school die den kunstenaar heeft geleerd tot pausen te zeggen: Ik doe zooals ik wil, zelfs de vertegenwoordiger van Christus op aarde heeft geen macht over den vrijen kunstenaar.

Er brak een droevige tijd voor hem aan, toen op zijn 18de jaar Lorenzo stierf en hij naar zijn ouden, tamelijk bekrompen vader moest terugkeeren. Al had deze ook ingezien dat het beeldhouwersvak niet zoo ignobel was als hij zich eerst voorstelde, toch was zijn zoon hier weinig op zijn plaats. Hij herkreeg dan ook zijn kamer in het paleis van Pietro van Medicis, maar diens gunst te moeten deelen met een Spaanschen hardlooper, welken deze vorst met hem in zijn naaste omgeving wilde hebben, als de twee merkwaardigste mannen van zijn rijk, was minder vleiend voor den hooggestemden jongen Buonarotti.

Toen de tirannie van Pietro van Medicis steeds meer begon te drukken en

1) Een later bekend beeldhouwer. Zijn voornaamste werk is de graftombe van Hendrik VIII in de Westminster abdij.

zijn ster te tanen, was Florence, hoezeer Michel Angelo's hart ook aan zijn vaderstad hing en hij toen 't oogenblik dáár was ook als krijgsman voor haar heeft gestreden en als liefhebbend zoon geleden, toch niet de plaats om rustig te blijven wonen. Hij vertrok naar Venetië, leed geldgebrek, kwam in Bologna en zou ook daar in moeielijkheden zijn geraakt, als hij niet een beschermer had gevonden. Er was daar namelijk een verordening dat de vreemdelingen, die de stad binnen kwamen, op den nagel van den duim een rood lak moesten dragen, om als zoodanig herkend te kunnen worden. Michel Angelo wist dit niet en zou een groote som boete hebben moeten betalen of gevangen zijn gehouden, zoo hij niet door een hooggeplaatst persoon uit den nood was gered. Toen 't later weer rustig in Florence werd, keerde hij er wel terug, maar zijn brandend verlangen was Rome te zien, Rome met zijn antieken, Rome de Eeuwige stad.

Hij was daar, schoon al niet persoonlijk, toch als kunstenaar niet geheel onbekend. Een kardinaal had een „slapende Amor" van hem gekocht, en deze voor een antieke aangezien, daar M. Angelo half uit scherts, half uit eerzicht aan 't witte marmer een kleur van een opgegraven beeld had gegeven, en den kardinaal-kunstkenner op deze manier in de val had laten loopen. Diens ijdelheid was gekwetst toen hij 't bedrog vernam, maar zijn belangstelling in den jongen beeldhouwer des te grooter.

Hij kwam dus te Rome. Hoe voelde hij zich hier op zijn plaats te midden van de heerlijke Grieksche kunst, van de zware Romeinsche architectuur, zoo overeenkomstig zijn eigen genie.

Een ding heeft men echter moeite te begrijpen; hoe namelijk in later jaren zijn bewondering voor de grootsche monumenten van den Romeinschen keizertijd hem niet hebben weerhouden daaraan schendbreuk te plegen. 't Was 't gebruik in zijn eeuw zooals 't al sints 1000 jaar geweest was om de heerlijke kunstwerken, amphitheaters, tempels, paleizen te beschouwen als even zoovele steen- en marmergroeven. Ieder haalde weg wat hem dienstig was. Men vindt nog in verscheidene der oudste Christenkerken te Rome daarvan de duidelijkste sporen. Zuilen van verschillenden vorm en grootte, stukken die daar afgenomen zijn om te verkleinen, voetstukken die er onder gezet zijn om te verhoogen, doen zien hoe men eenvoudig wegnam en gebruikte wat dienstig kan zijn aan het doel, en den Christenkerken ten goede komen. Minachtend de Heidensche tempels te plunderen was niet alleen geen heiligschennis, aan de kunst gepleegd, maar een hulde aan 't Christendom toegebracht.

Deze barbaarschheid behoorde wel niet meer in de eeuw der Renaissance, noch bij Michel Angelo thuis; 't Heidendom heerschte zelfs in de harten, al was het dogma ook Christelijk. Maar de drang tot scheppen, tot het bezielen van de oude kunst met eigene, zelf doorleefde, half Grieksche, half geloovig-Christelijke begrippen was zoo sterk, dat zelfs een Michel Angelo zich niet liet weerhouden om den schoonen binnenhof van 't paleis Farnese saam te stellen uit brokstukken van een der antieke monumenten. Te Rome maakte

hij de beroemde „Pietà", 1) geplaatst in de kleine kapel links als men de St. Pieterskerk binnentreedt. Zijn roem deed hiermede een groote schrede voorwaarts. Men

Beeld van Mozes voor de graftombe van Julius II, in de kerk S. Pietro in Vincoli.

vertelt dat toen hij bij zijn groep staande een steenhouwer hoorde beweren

1) Men geeft in Italië den poetischen naam van Pieta, aan elken groep, de maagd Maria voorstellende met het lijk van Christus op hare knieën.

dat de kunstenaar een zekere Gobbo uit Milaan was, hij zich 's nachts in de kerk liet opsluiten en zijn naam in het beeld grifte. Een Michel Angelo mocht men niet met een ander verwarren. Een zijner hoofdwerken te Rome is de tot vervelens toe nagebootste Mozes. Wie 't niet zag, late zich niet door een copie tot een oordeel verleiden. De reusachtige Mozes (zeker tweemaal mansgrootte) met zijn twee naakte armen en een naakt been, met zijn baard die aan slangen, zijn spieren die aan touwen doen denken, moet men noch verkleind, noch afgebeeld zien om zelfs den flauwsten indruk van de werkelijkheid te krijgen, 'k ondervond dit in hooge mate. De Mozes met zijn twee horentjes en zijn barok uitzicht, die, zooals eens iemand schreef, aan een boozen bok doet denken, verveelde mij vóór 'k hem zag. Maar de eerste aanblik van het beeld in de kerk S. Pietro in Vincoli blijft even verrassend. Om zijn effekt niet te missen moet het in al zijn ruwe kracht te voorschijn treden uit zijn nis; men mag dan geschokt worden door 't excessieve of geboeid door 't geniale, maar zóó moet men het zien. De geschiedenis van deze graftombe is saamgeweven met bijna 't geheele leven van den beeldhouwer. Hij noemde 't zelf „'t Treurspel van zijn leven." Veertig jaar na den aanvang is 't pas voltooid en — als zwakke schim van de eerste conceptie!

Julius II, opvolger van den beruchten Alexander VI, de roem- en heerschzuchtige, maar groote en krachtige paus, begreep dadelijk dat M. Angelo de man was die aan zijn persoon en bestuur luister moest bijzetten. Hij voelde kunst, en meer dan elke die van Buonarotti, wiens natuur evenmin als de zijne doortrokken was van „the milk af human kindness."

Hij droeg hem 't plan voor zijn graftombe op. Dat was een werk hem waardig, en het ontwerp was dan ook geheel in den geest van den paus. Niet minder dan veertig beelden en groepen zouden, behalve de bas-reliefs, de vier zijden hebben bedekt.

M. Angelo vertrok naar Carrara, om zelf tegenwoordig te zijn bij het hakken der marmerblokken uit de groeven; acht maanden lang voerde hij hierover het opzicht, en had waarschijnlijk zelf een leeuwenaandeel in dat werk. Ook lichamelijk gevoelde hij altijd behoefte zijn kracht te uiten. Een tijdgenoot die hem later, op 60-jarigen leeftijd, het marmer zag bewerken, zegt: „ik zag hem, schoon mager en niet krachtig meer in een kwartier zoo- „veel marmer aan-stukken doen vliegen, als drie jonge beeldhouwers het te „samen niet in een uur hadden kunnen doen. Men moet 't gezien hebben „om het te gelooven. Hij hakte met zulk een woede dat ik elk oogenblik „vreesde het geheele blok in stukken te zien vallen. Elke slag deed splinters „van 3 à 4 vingers dikte er afvliegen, en hij bracht zijn beitel zoo dicht bij „den uitersten omtrek, dat als deze een haar verder was gegaan, alles ver- „loren zou zijn geweest." 't Scheen wel of hij toornig was op het marmer dat hem zijn beeld verborg.

Toen de voorraad marmer uit Carrara te Rome was ontscheept en bijna 't geheele plein van de St. Pieterskerk bedekte, zag Julius dat hij begrepen was. Die twee verstonden elkaar in grootschheid van opvatting.

De Mozes was het eerste wat de beeldhouwer voor de graftombe schiep en geeft een denkbeeld wat het geheel had kunnen worden; maar — de onweerswolken van des pausen ongenade pakten zich boven zijn hoofd samen. Hofintrigues, jalouzie, haat, gekwetstheid van den paus over Michel-Angelo's hoog en onafhankelijk optreden, verkoelden diens euthousiasme en bewerkten de staking van het werk dat pas 30 jaar na 's Pausen dood weer zou opgevat en op jammerlijke wijze voltooid worden. Ware het eerste ontwerp uitgevoerd, het zou de levensopgave van den kunstenaar zijn geworden, en waarschijnlijk hadden wij nooit een Sixtynsche kapel door hem beschilderd gezien.

Om een denkbeeld te geven van de gespannen verhouding tusschen de twee mannen in deze jaren, neem ik hier de woorden van Henri Beyle over: „Julius II „had aan M. Angelo bevolen om zich onmiddellijk tot hem te wenden als hij „geld voor de graftombe noodig had (1506). Toen er nog eenige marmer „blokken, te Carrara achtergebleven, waren ontscheept en naar het St. Pieters- „plein vervoerd, ging hij naar 't Vatikaan om 't geld te vragen voor de ma- „trozen. Men zei hem dat zijn Heiligheid niet ontving, en hij hield dus niet „aan. Eenige dagen daarna ging hij weer naar het paleis. Toen hij de anti- „chambre doorging versperde een lakei hem den weg, en zei hem dat hij „niet binnen mocht treden. Een bisschop, die toevallig tegenwoordig was, gaf „den knecht een berisping en vroeg hem of hij wel wist tot wien hij sprak. „Juist omdat ik zeer goed weet tot wien ik spreek, laat ik niet door," zei de „lakei. Ik kwijt mij van mijne „bevelen." — „Dan kunt gij aan den paus „zeggen," „antwoordde M. Angelo, dat als hij mij voortaan wenscht te zien, „hij mij kan laten halen."

„Hij gaat naar huis, beveelt zijn twee huisknechten, de meubels te „verkoopen, laat postpaarden voorkomen, vertrekt in galop en komt nog „denzelfden dag te Poggibonzi, een dorp buiten den Kerkelijken staat, op „eenige mijlen afstand van Florence.

„Even na zijn aankomst, ziet hij twee boden van den paus komen aan- „rennen, die bevel hadden hem goedschiks of kwaadschiks mee terug te „brengen.

„Michel-Angelo beantwoordde dit bevel slechts met de bedreiging hen te „dooden als zij niet dadelijk vertrokken. Zij namen hun toevlucht tot smee- „kingen; ziende dat ook deze vruchteloos waren, vroegen zij hem om dan ten „minste zijn antwoord op den brief van den paus, dien zij hem overreikten, „van uit Florence te dagteekenen, zoodat zijn Heiligheid zou meenen dat het „niet in hun macht had gestaan hem terug te brengen.

„M. Angelo was hun daarin ter wille en vervolgde goed gewapend zijn weg.

„Nauwelijks was hij te Florence of de Gonfaloniere ontving van den paus „een geschrift vol bedreigingen. Maar Soderini zag hem gaarne terugkomen en „was er op gesteld dat hij de zaal van den Raad zou beschilderen naar het be- „roemde carton. Michel-Angelo verbeterde het nog. Maar onderwijl kwam er „een tweede orde van den paus en onmiddellijk daarop een derde. Soderini „liet hem roepen. „Ge hebt u, jegens den paus gedragen, zooals een koning

„van Frankrijk het niet zou doen, zei hij; wij zijn niet van plan om u in „oorlog te geraken; maak u dus klaar te vertrekken."

„Michel-Angelo dacht er over naar den Grooten Turk te gaan. Deze vorst, „die een brug wilde bouwen van Konstantinopel naar Pera, had hem door „middel van eenige Franciscanermonnikken prachtige aanbiedingen gedaan.

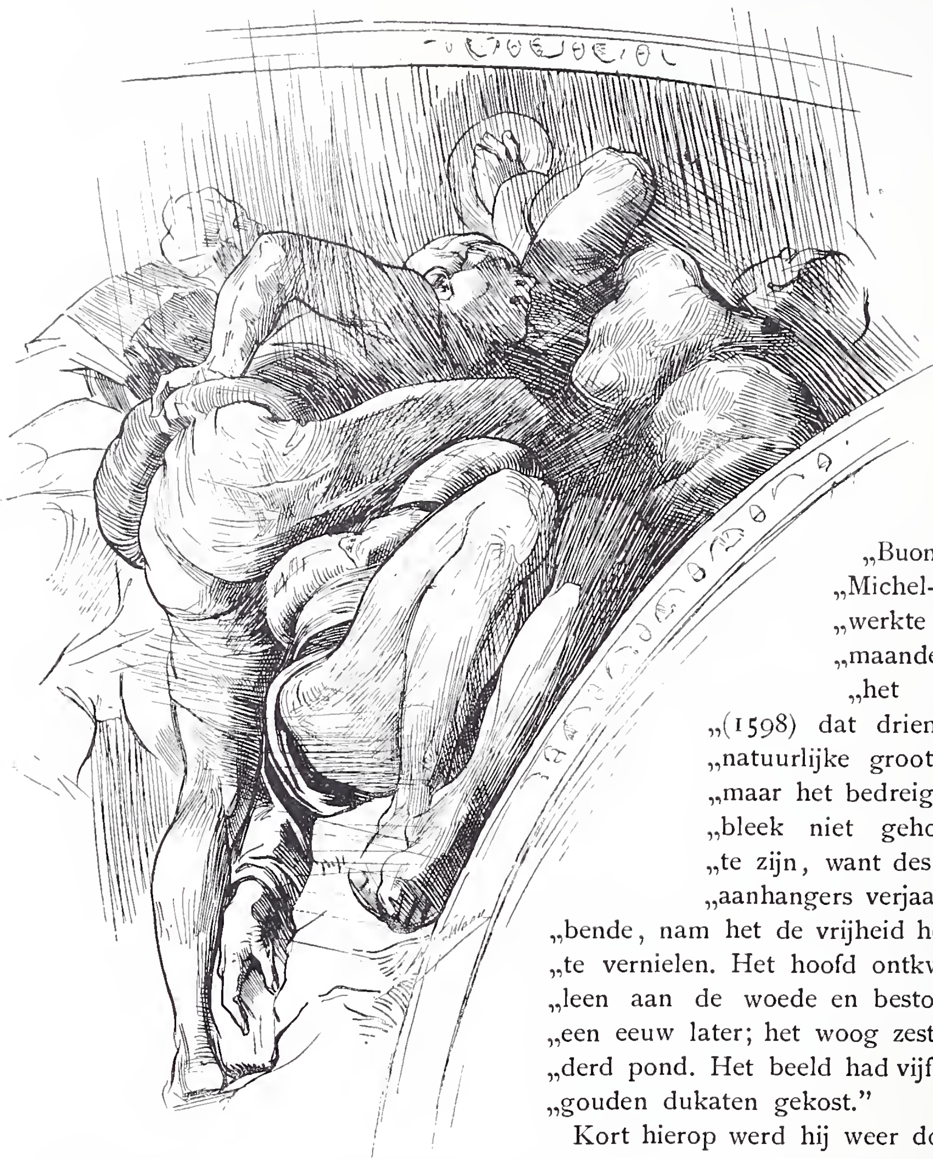
„Soderini deed al 't mogelijke om hem in Italië te houden. Hij hield hem „vóór dat hij te Konstantinopel nog wel een sterker despotisme zou vinden „dan te Rome, en dat hij daarenboven, als hij bang was voor zijn leven, den „titel van gezant der republiek zou kunnen krijgen.

„De paus die middelerwijl aan 't oorlogvoeren was, had daarin geluk; zijn „leger nam Bologna in, hij toog er zelf heen en was blij met de verovering „dezer groote stad. Deze omstandigheid gaf aan M. Angelo den moed zich „aan hem te vertoonen. Hij komt te Bologna aan; terwijl hij zich naar de „Cathedraal begeeft om de mis te hooren, komt hij dezelfde pauselijke boden „die hij eenige maanden geleden terug had gezonden, tegen, en wordt door „hen herkend. Zij naderen hem beleefd, maar brengen hem dadelijk naar zijn „heiligheid, die op dit oogenblik aan tafel zat in het paleis van de Zestien, „waar hij zijn intrek had genomen. Zoodra Julius II hem ziet binnenkomen, „geraakt hij in woede en zegt: „Gij hadt tot „Ons" behooren te komen, en „wacht tot wij u komen halen." Michel-Angelo vroeg hem luide op zijn „knieën vergiffenis: „mijn misslag kwam niet voort uit kwade gezindheid," „zeide hij, maar 'k handelde in verontwaardiging; ik kon de behandeling niet „verdragen, die men mij in uw paleis deed ondergaan." Julius antwoordde „niet, maar bleef, met gebogen hoofd en iets gejaagds in zijn houding, pein- „zend zitten, toen een bisschop, afgevaardigd door kardinaal Soderini, de „broeder van den Gonfaloniere, ten einde een verzoening te bewerkstelligen, „het woord nam om te zeggen dat Michel-Angelo had gedwaald uit onwetend- „heid, dat alle artisten zoo waren.... Waarop de hevige Julius, hem met „een slag van zijn rotting onderbrak en zeide: „Gij spreekt beleedigingen tot „hem, die zelfs wij hem niet zouden zeggen; gij zijt de onwetende; ga uit „mijn oogen"; en toen de onthutste prelaat zich niet haastte met heengaan, „begonnen de bedienden hem met vuistslagen buiten de deur te zetten. Toen „Julius uitgewoed had, gaf hij Michel-Angelo zijn zegen, deed hem vlak bij „zich komen en beval hem aan Bologna niet te verlaten vóór hij zijn orders „had ontvangen.

„Eenige dagen daarna, liet Julius hem roepen: „ik draag u op mijn portret „te maken, namelijk een kolossaal bronzen beeld, dat boven het portaal van „St. Petronius geplaatst moet worden." De paus stelde te gelijker tijd een „som van duizend dukaten ter zijner beschikking.

„Michel-Angelo had het model in klei gereed vóór het vertrek van den „paus, die in zijn werkplaats kwam om het te zien. De rechterarm van het „beeld gaf den zegen. Michel-Angelo vroeg den paus hem aan te geven wat „hij in de linkerhand moest hebben, een boek, bijv. „Een boek, een boek!" „antwoordde Julius, „een zwaard! voor den duivel! Ik ben geen man van de

„letteren.” Toen voegde hij er bij, gekscherende over de vastbesloten beweging „van den rechterarm: „Maar — geeft die arm den zegen of den vloek aan het „volk?” — „Hij dreigt het volk, zoo 't niet gehoorzaamt,” antwoordde „Buonarotti. „Michel-Angelo „werkte zestien „maanden aan „het beeld, „(1598) dat driemaal de „natuurlijke grootte had; „maar het bedreigde volk „bleek niet gehoorzaam „te zijn, want des Pausen „aanhangers verjaagd heb„bende, nam het de vrijheid het beeld „te vernielen. Het hoofd ontkwam al„leen aan de woede en bestond nog „een eeuw later; het woog zestienhon„derd pond. Het beeld had vijfduizend „gouden dukaten gekost.”

Figuren aan de zoldering der Sixtijnsche kapel, een episode voorstellende van een der Egyptische plagen: namelijk de slangen.

Kort hierop werd hij weer door den paus naar Rome teruggeroepen, niet om de graftombe te voltooien, maar om het gewelf van de Sixtijnsche kapel in 't Vaticaan, waarvan Julius een onovertroffen kunstgewrocht wilde maken, met Bijbelsche voorstellingen te beschilderen.

De opdracht was gedeeltelijk bewerkt door den ijverzuchtigen beeldhouwer.

Bramante, wiens klein karakter weinig in verhouding stond tot zijn groote talenten. Nu zou M.-Angelo namelijk in 't strijdperk moeten treden met Rafael, die toen bezig was met zijn muurschilderingen in de zalen van 't Vatikaan, en bij wien hij naar alle waarschijnlijkheid verre ten achteren zou staan. De opdracht was de moeielijkste die zich iemand kon voorstellen, zoowel om de groote ruimte die gevuld moest worden als om den afloopenden vorm der zoldering. Zoo men daarbij bedenkt dat dit werk Michel-Angelo's genre niet was, dat hij nooit een muurschildering had ondernomen, en hij schilders uit Florence moest doen komen om hem de manier van werken te leeren, dan begrijpt men dat hij alles deed om den Paus van zijn voornemen af te brengen. Maar deze liet zich niet uit het veld slaan; weigeren wilde de kunstenaar niet, en zoo nam het werk een aanvang.

Hij sloot zich in de kapel op. Hij wilde, na de Florentijnsche schilders zonder veel omwegen weggezonden en hun werk vernield te hebben, niemands hulp meer aannemen, zelfs niet voor 't elementaire werk van 't prepareeren der verwen enz. dat een kunstenaar gewoonlijk overliet. Binnen korten tijd was een vak, de Zondvloed voorstellende, dat nu nog onder de voornaamste telt, gereed. Maar 't duurde niet lang of 't werk was met een vochtige zelfstandigheid, een soort van schimmel bedekt. Heerlijke uitkomst! De paus kon nu zien dat hij tot dat werk niet deugde. Een Julius II liet zich echter niet dwingen. Een deskundige moest onderzoeken waaraan de fout lag; 't bleek uit een kleine onjuistheid in de verhouding der bestanddeelen voort te komen. Buonarotti sloot zich dus weer op en was in ruim anderhalf jaar met het reuzenwerk gereed.

Het feit is eenig in de geschiedenis der kunst.

De paus die nauwelijks geduld had de voltooiing van het werk af te wachten en reeds eenige malen op de stellage was geklommen om het beter in oogenschouw te nemen, zeide eens half gekscheerend: „Ik laat u nog van boven afgooien, als 't niet gauw klaar komt." „Dat tart ik u" dacht de schilder bij zich zelf. Hij stapt naar zijn atelier, en laat, niettegenstaande eenige onafgewerkte details, de stellage afbreken, het werk als voltooid beschouwende.

Den volgenden dag kon de paus aan zijn langgekoesterden wensch voldoen en de mis lezen in de kapel, die door het verbaasde Rome werd begroet als een der eerste meesterstukken.

Behalve de ontzettende technische moeielijkheden die M. Angelo bij deze muurschildering had te overwinnen, en zoo glansrijk overwon, dat Rafael heimelijk de kapel bezocht om de kunst van hem af te zien, is zijn werk bijna boven 't menschelijke hoog van gedachte en opvatting.

Hij maakte de plaats tot een tempel, gewijd aan den dienst van den hoogsten God, die in des kunstenaars oogen meer was een God der wrake en der vergelding, met ijzeren hand den kwade straffende, dan een lankmoedig God met zachte hand den zwakke steunende.

Zijn Profeten en Sibyllen zijn geen aardsche wezens, maar bezield met den

adem van den Oud-Testamentischen Jehovah, die door hun mond zijn profetiën en vervloekingen uitspreekt.

Michel-Angelo had zoo veel en gestadig gewerkt, steeds het hoofd naar boven gekeerd, dat hij tegen de voltooiing der kapel bemerkte niet goed meer te kunnen zien in een gewone houding, om een boek te lezen, moest hij 't boven zijn oogen houden.

Gelukkig herstelde zich dit na eenige maanden.

't Zou nog vele jaren duren — Paus Julius had al lang het zwaard moeten neerleggen om met 't kruis in de hand te moeten sterven, Michel-Angelo's groote tijdgenooten waren de een na den ander heengegaan, hem achterlatende als een reus troonende te midden van het jongere geslacht, vóór dat men de Sixtijnsche kapel binnentredende, op den onmetelijken wand den wrakenden, gespierden Christus zoude zien, het Laatste Oordeel uitsprekende over de groepen ongelukkige, zondige en blijde menschenkinderen.

Zelfs de Madonna aan Zijne zijde, medelijdend en huiverend 't gelaat afwendend bij 't zien van zooveel ellende, verzacht weinig den indruk van het vreeselijk, schrikwekkend tooneel.

Deze verzameling van naakte figuren, dikwijls in pijnlijke, gewrongen houding, namelooze angst of doodelijke smart in elke trek en beweging afgedrukt, doet op het eerste gezicht, ten minste voor dengeen die nog niet door veel zien en vergelijken geprepareerd is op deze bij al hare grootschheid zoo geleerde kunst, niet weldadig aan, zoo weinig weldadig zelfs dat zijn gemoed niet eens gestemd is tot bewondering, vóór hij iets ontwaard heeft van die reeks zinvolle groepen. En in den loop der eeuwen is dit niet gemakkelijk geworden voor den toeschouwer, daar de oorspronkelijke gloed der kleuren veel verloren heeft.

De Sibylle Libica, figuur van de zoldering der Sixtijnsche kapel.

Er moeten verscheidene portretten in deze schildering zijn. Ten eerste dat van M. Angelo zelf, een krachtig figuur, geheel onderaan links in den hoek, den arm uitstrekkende met een forsch gebaar en op den Christus wijzende. Het is niet gemakkelijk dadelijk de figuur te vinden in de donkere massa in den hoek, maar heeft men ze eens in 't oog, dan is ze van groote kracht en, naar andere afbeeldsels te oordeelen, zeer gelijkend.

Omtrent een ander portret, dat van den prelaat Biaggio vertelt men de volgende anecdote:

Monsignore Biaggio, die met paus Paulus III, onder wiens bestuur „het Laatste Oordeel" werd geschilderd, Michel-Angelo in zijn werkplaats bezocht, zeide, met 't oog op 't onbetamelijke der naakte figuren, dat 't stuk geschikter was voor een herberg, dan voor een pauselijke kapel.

Michel-Angelo die noch van Mr. Biaggio, noch van dergelijke aanmerkingen hield, wreekte zich door diens trekken af te beelden in de figuur van Minos met de ezelsooren.

De verongelijkte geestelijke diende zijn klachten in bij den paus. „Monsignore", antwoordde deze, „God gaf mij een onbeperkte macht in den hemel en op aarde, maar in de hel heb ik niets te zeggen. Ge zult daar dus moeten blijven."

Messire Biaggio had trouwens 't gevoelen uitgesproken van velen. Niettegenstaande het werk al het schrikwekkende had van de Bijbelsche voorstelling en niets van het rustige der Grieksche kunst, was het toch Heidensch, zoowel in de voorstelling van het naakte als in die van enkele mythologische figuren. Wat 't eerste betreft is het Heidensche waas later eenigszins getemperd door Daniel van Volterra, die 't Katholiek fatsoen trachtte te redden door hier en daar kleederen en draperiën aan te brengen.

Vóór Michel-Angelo dit werk schiep op zijn 67ste jaar, van 1533—1541, waren er lange jaren van rust, zoowel als van strijd en diepe smart door hem doorleefd te Florence, de vaderstad die hij liefhad met zijn geheele ziel, al schijnt het ons, 19de eeuwsche bezoekers van Italië, misschien toe dat een genie als 't zijne meer op zijn plaats was in het sombere Rome dan in het zonnige Florence.

Rome is steeds de stad der uitersten, der botsingen geweest, waar de meest tegenstrijdige elementen zich naast elkaar bewogen en nog bewegen, zonder ooit in elkaar te vloeien. Tusschen de bouwvallen van paleizen en amphitheaters, waar Romeinsche keizers bachanalen vierden en het volk om zich te verpoozen het bloed van den zwaardvechter zag stroomen, wandelen monniken met sandalen aan de bloote voeten en sombere kappen over de geschoren kroon, het fiere Heidendom naast het boete doende Christendom. En tusschen dit alles in de pracht, de weelde, de zinnelijkheid van het 16de eeuwsche Katholicisme, dat zijn uiting vond in de wedergeboorte van de Heidensche kunst. Zelfs nu — is er grooter contrast denkbaar dan dat van den vooruitstrevenden geest van het Italiaansche Koningschap, en den Middeneeuwschen van het Pausdom, het moge door den nood gedrongen dan ook al concessies

doen aan de behoeften van den tijd? Toch leven hunne vertegenwoordigers op een half uur afstands van elkaar, even onverbiddelijk gescheiden als bewoonden ze twee verschillende werelddeelen. Grooter tegenstelling en merkwaardiger politieke toestand is er niet te denken.

In Florence is alles harmonie. 't Is de stad der kunst, niet der Middeneeuwsche of der oude, maar der schoone, blijmoedige Renaissance. Men zou niet verwonderd zijn zoo straks Rafael of Andrea del Sarto tegen te komen, men kan ze haast niet anders denken dan langs de groene Arno hun modellen zoekend voor de reine, passielooze madonna's of mollige fijn getinde bambino's. 't Is ook de stad van Dante en Savanarola, 't is waar, de twee mannen die zulk een grooten invloed uitoefenden op Buonarotti, en die men gelijkgestemde zielen zou kunnen noemen, maar ook deze twee figuren behooren eerder tehuis bij de sombere middeneeuwen dan bij de lichte sfeer der Renaissance.

Michel-Angelo stel 'k mij voor, niet aan den zonnigen Lungarno, niet tusschen de rozenverkoopsters van Florenza, de Bloemenstad, maar met reuzenstappen het Kapitool beklimmende, dwalende door de bouwvallen van het Forum Romanum. Zoo kwam eens een hooggeplaatst Romein hem tegen, een tachtigjarig gebogen grijsaard. Hij liet 't rijtuig ophouden en vroeg waar hij heen wilde in dien storm en sneeuwjacht.

„Naar 't Colyseum om wat te leeren" was 't korte antwoord; en zonder meer zette hij zijn weg voort.

Maar wij zijn met hem teruggekeerd te Florence. Haar geschiedenis, haar onderlinge strijd, de tirannie der Medicis is bekend. Michel-Angelo, nu vestingbouwkundige, bouwt de verschansingen die elf maanden lang de soldaten van den paus en der verdreven Medicis tegenhouden. De stad moet eindelijk zwichten. Overmacht en verraad overwinnen. De genade, den burgers toegezegd, eindigt in moord en verbanning. Ook op 't hoofd van Buonarotti wordt een prijs gezet, zijn huis doorzocht, maar hij had zich veilig gehouden in een der klokketorens.

Paus Clemens VII (zelf een Mediceër) schreef van uit Rome dat de beeldhouwer gespaard moest worden zoo hij beloofde de grafkapel der Medicis, waarmee reeds vroeger een aanvang was gemaakt, te voltooien. Michel-Angelo sloot zich op in de kleine ruimte die weldra de heerlijkste meestermerken zou bevatten. Het stormde in zijn binnenste; maar zijn hand beefde niet. Zij werd bestuurd door diepe smart en vernedering over den val van zijn vaderstad, en door de herinnering aan den somberen monnik, aan Savanarola die dit alles voorspelde, en wiens dood op den brandstapel hem geheel zijn verder leven voor oogen was gebleven als een zwarte vlek die Florence ontsierde.

De levensgroote beelden van Julius en van Lorenzo van Medicis staan in genoemde kapel tegenover elkaar in hunne nissen gebeiteld. Onder elk daarvan is een marmeren sarcophaag geplaatst ter weerszijden van welke vier figuren aanliggen; voorstellende *de Nacht* en *de Dag* ter eenerzijde, *de Morgen* en *de Avond* ter andere.

De Dag en *de Avond* zijn twee mannenfiguren, die eigenlijk nooit voltooid zijn, maar door 't gemis aan die „finishing touch" misschien nog krachtiger gedacht schijnen. *De Morgen* wordt voorgesteld door een jonge vrouw. Zij richt zich pijnlijk op, als voelde zij, nauwelijks ontwaakt, zelfs zonder zich te bezinnen, welk een droevige dag haar wacht. *De Nacht*, overmand door smart en vermoeienis, is half zittende, half liggende in slaap gevallen, hare ziel lijdt voort, een zware droomwolk hangt over haar geest. Al Michel-Angelo's saam-

De Dag, beeld in de Mediceïsche kapel te Florence.

geperste smart ligt in de trekken van dit gelaat.

Zijn vriend Strozzi door de waarheid van het beeld getroffen, schreef eenige dichtregelen die zóó eindigen: „Door zij slaapt, leeft zij; gelooft gij het niet, wek haar en zij zal tot u spreken." Is niet het antwoord dat Michel-Angelo daaronder schreef, innig weemoedig:

„De slaap is mij zoet, maar nog zoeter is het van steen te zijn; zoolang de

schande en de tirannie voortduren, is 't mijn geluk niet te zien, niet te voelen. Wek mij dus niet! ik bid u spreek zacht!" 1)

De *Morgen* en de *Nacht* zijn kolossale vrouwenfiguren. Fijne en tengere heeft Michel-Angelo's beitel nooit uit het marmer te voorschijn gehaald. Zij moesten altijd een hooge, zelden een liefelijke gedachte belichamen.

Het is opmerkelijk in Michel-Angelo's werken de phasen te zien die zijn talent doorloopt.

Een *Bacchus* uit zijn jeugd is het meest Grieksche van zijn werken. De studie der oude kunst was voor hem de openbaring van het echt menschelijk schoon als tegenhanger van de geestelijke Middeneeuwsche kunst. Maar een nieuwerwetsche Griek als Rafael had Michel-Angelo nooit kunnen worden. Die kunst was voor hem te idealisch; ze mocht niet schokken, ze moest tot kalmte brengen. De ellende die ook de ouden wel genoodzaakt waren dagelijks om zich heen te zien, wilden ze niet in hun kunst vertegenwoordigd vinden. 't Was wel de oude Grieksche kunst die hem aan zich zelven openbaarde, en zijn genie bleef matigen, maar hij moest een tegenovergestelden weg inslaan.

In zijne Pietà te Rome ziet men nog een zekere zachtheid van behandeling die zijn jeugdige werken kenmerkt. De Moeder Gods is een bijna te tengere figuur voor het krachtig gespierde lichaam van haar gestorven zoon, dien zij op haar knieën draagt.

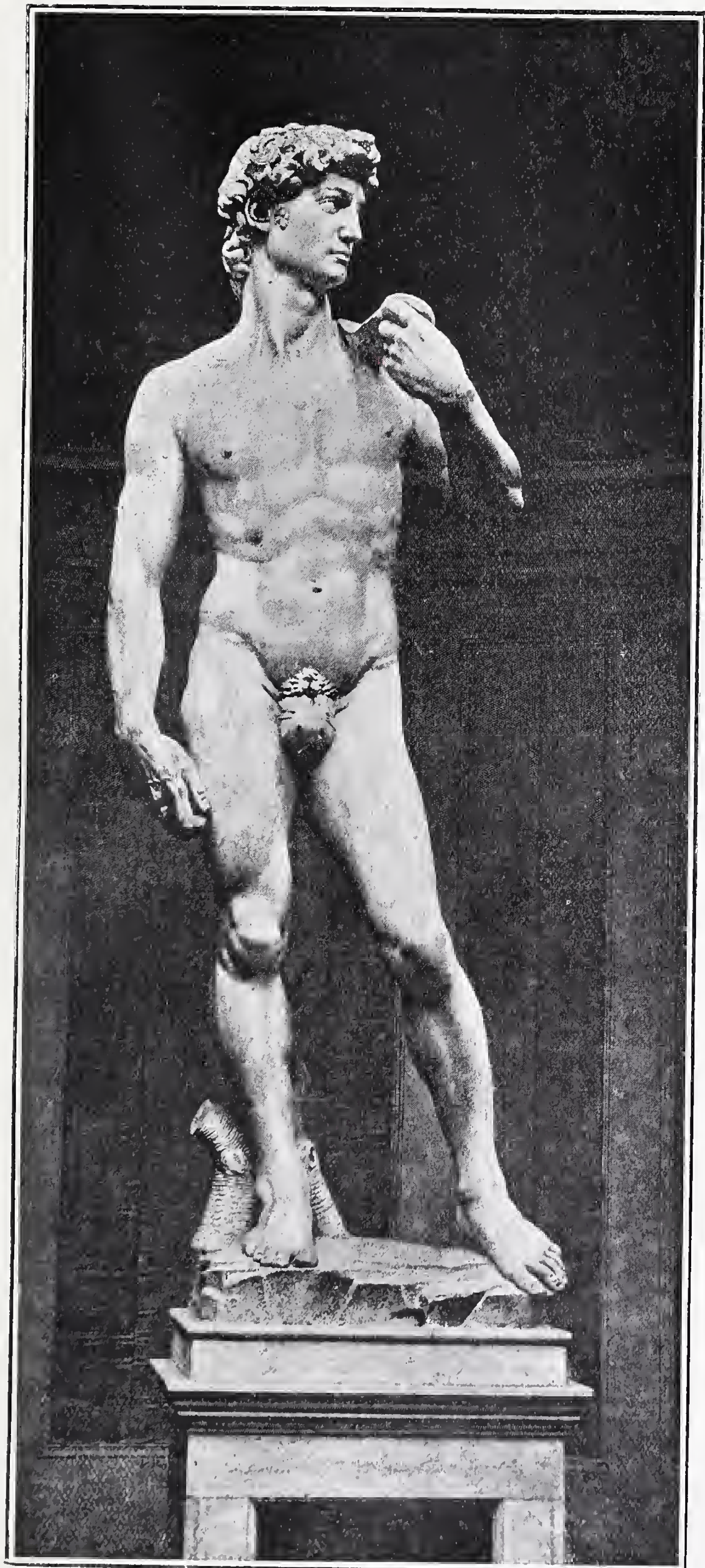
In zijn „David" verdwijnt deze zachtheid. Er was hem door een koopmansgilde te Florence opgedragen een Davidsbeeld te maken uit een blok marmer dat reeds aangebroken en gedeeltelijk verknoeid was door een anderen beeldhouwer.

Hij aanvaardde de moeielijke taak. Op de kruin van 't hoofd en aan den eenen schouder is 't nog zichtbaar, zeggen de kenners, dat hij zijn eigen marmer niet koos en niet zelf 't beeld begon. Dit kolossale staande beeld heeft lang 't middenpunt gevormd van de fontein vóór het Oude Paleis te Florence, juist op de plek waar Savanarola werd verbrand. De Florentijners denken niet graag aan droevige dingen en meenen de zwarte brandvlek uit te wisschen met het helder sproedelende water uit de fontein van Jean Goujon. Nu staat de David in de „Academia delle Arti", en is op zijne plaats aangebracht een reusachtig beeld van Ammanati, een karikatuur van al wat groot en verheven is. „Il Biancone" zeggen de spotachtige Florentijnen: een witte klomp marmer in menschenvorm. Van den David af is Michel-Angelo geheel zich zelf. Wie zijn werken niet in Italië kan zien, vergete niet in den Louvre te Parijs zijn „Geketende slaven" te zien, ook deze groep was bestemd voor het graf van Julius II in de St. Pieterskerk te Rome, waar het nooit een plaats zou vinden.

De St. Pieterskerk! Ziedaar een ander werk, onafscheidelijk verbonden met

---

1) Grato m'e il sonno, e piu l'esser di sasso, Mentre che 'l danno e la vergogna dura. Non veder, non sentir m'e gran ventúra, Peró non mi destar! deh parla basso'.

David, beeld in de Academia delle belli Arti te Florence.

Michel-Angelo's naam, en waaraan hij in zijn laatste jaren tot aan zijn dood toe in 1563 zijn beste krachten wijdde.

Het zou ons te ver voeren, hier alles in herinnering te brengen wat van de vele malen verbouwde, verbrande en op nieuw gebouwde St. Pieterskerk waarvan in 524 de eerste steen was gelegd, den reusachtigen, rijk versierden en opgesierden Tempel maakte, die nu wordt bewonderd of gecritiseerd, al naar dat de smaak, de landaard, de architectonische en historische kennis van de bezoekers het meebrengt. De dom van Milaan spreekt oogenblikkelijk tot iedereen, de St. Pieterskerk te Rome niet, vooral niet tot ons Noordlanders en meestal niet bij een eerste bezoek.

Ware niet alleen de koepel en enkele onderdeelen, maar het geheele gebouw door Michel-Angelo

of naar zijn model gebouwd, de indruk zoude zeker anders, minder gebroken, meer volkomen zijn. Om te zien welk een kunststuk van stille harmonie en edele schoonheid Buonarotti wist te scheppen, moet men de bibliotheek der Medicis naast de St. Laurenskerk te Florence binnengaan. Wij zeiden 't reeds: Michel-Angelo is nooit getrouwd. „De kunst is ijverzuchtig en wil den kunstenaar alleen," antwoordde hij eens, toen men hem sprak over zijn eenzaam leven. De teedere band tusschen hem en de beroemde dichteres, Victoria Colonna, is eerst met haar dood verbroken; toen voelde ook hij zich als een doode onder de levenden. Aan het sterfbed kuste hij haar de hand, maar zijn geheele later leven berouwde het hem voor de eerste en de laatste maal haar niet een kus op 't voorhoofd te hebben gedrukt.

Zijn ouderdom was eenzaam. Een 89jarige sterft altijd eenzaam. Hij was de afgod van de jongeren, maar zijne vrienden, zijn tijdgenooten, zij die de Sturm und Drangperiode met hem hadden meegemaakt, hadden reeds lang de rust van 't graf. Maar zijn kunst bleef hem tot 't laatst toe getrouw. „Einsam war er nicht alleine." Toen hij eens laat in den nacht bezig was aan eene Pietà te werken (die hij, zooals dikwijls 't geval was, later weer vernietigde) viel de lantaarn hem uit de hand. „Zoo trekt de dood mij dikwijls bij mijn kleeren," zei hij tot Vasari, die bij hem was; „hij wil dat ik met hem meega. Ik zal als deze lantaarn plotseling neervallen en uitgebluscht worden." En zoo gebeurde het ook.

In de kerk van het Heilige Kruis te Florence ligt hij naast Dante, „il divino poeta"; twee gelijk gestemde geesten, voor wie een afstand van twee eeuwen geen beletsel was om te denken en te voelen als hadden zij dagelijks met elkander verkeerd.

Geen van beider graf is hunner waardig. Maar de Florentijnsche „Poet's Corner," betreedt de eerbiedige bezoeker met ontbloot hoofd, met stillen tred met een hoog — en toch nederig gestemde ziel.

DE MOEDER.

Dramatische schets.

DOOR

M. CONSTANT.

«Tot in den dood....»
(*Oud-Wilhelmus-lied.*)

PERSONEN:

Trivolin.
Zijn vrouw.
Lili } hunne dochters.
Martha }
Eene buurvrouw.

De woning van Trivolin, raam en deur in 't fond; voor het raam staan bloempotjes. Trivolin, een oud-achtig burger-heertje, is bezig aan de bloemen, zijn vrouw zit zwak in een ouderwetsche leunstoel met breeden hoogen rug.

Zij (*zuchtend*).

Ach, ach!

Trivolin (*niet zeer vriendelijk*).

Je schijnt vandaag weer een slechten dag te hebben.

Zij.

Ja... ja...

Trivolin.

Ik hoor tenminste niets dan klagen. (*Hij snijdt een hooge plant af*). Uitgebloeid.

Zij.

O....! Die mooie plant!

Trivolin.

Uitgebloeid, zeg ik je immers. Kijk zelf maar; er is niets moois meer aan.

Zij.

Och, ze was zoo mooi....

Trivolin.

Ja, dat heb je nou van die fijne planten... Allemaal in de kassen getrokken... Zijn ze eenmaal uitgebloeid, dan kan je ze wegsmijten. Kijk daarentegen eens zoo'n rooie geranium met dat frissche blad... daar heb je langer plezier van...

Zij.

Ik had zoo gehoopt dat ons kind haar nog zien zou...

Trivolin. (*met trots*).

Wel hemel, zij ziet mooie bloemen genoeg... Zij krijgt bouquetten vol kasbloemen, ons kind!

Zij.

Zou ze vandaag nog komen?...

Trivolin.

Ze heeft 't immers geschreven. O ze zal als een prinses in ons huis binnen komen, als een prinses in fluweel en satijn!

Zij.

Mijn kleine Lili met haar kristalstemmetje...

Trivolin.

Onze groote Lili, de beroemde zangeres, die dollars en roebels verdient zooveel als ze wil; de schitterende ster aan den kunsthemel, zooals de couranten van haar schrijven!

Zij.

Of zij soms nog naar ons verlangen

zou? Toen zij van me werd weggehaald, hing zij met haar dunne teêre armpjes om mijn hals en ze wou maar niet meê... niet meê.

Trivolin.

Ja, als ik haar die opleiding niet had laten geven dan was zij niet geworden wat ze nu is! Ik heb haar prachtige stem al ontdekt toen zij tien jaar was!

Zij.

Haar stemmetje kende ik uit duizende kinderstemmen!

Trivolin.

Zij mag mij wel dankbaar zijn voor wat ik voor haar gedaan heb!...

Zij.

Als zij maar gelukkig is...

Trivolin.

Waarom zou zij niet gelukkig zijn?!

Zij.

Ik zou haar willen zien slapen...

Trivolin.

Ik zou haar wel willen zien rijden in haar équipage! Zij niet gelukkig!!! Zij heeft alles wat een mensch begeeren kan! Wat haal jij je toch voor gedachten in je hoofd.

Zij.

Trivolin, zal je altijd een zonnig hoekje in de kamer en een zacht kussen voor haar hoofdje bewaren? Zal je haar altijd verwachten... als ik niet meer op haar wachten kan?

Trivolin.

Als jij niet meer...? Wat beteekent dat nu?

Zij.

Ik... o.. ik voel me niet goed... ik heb 't... zoo benauwd....

Trivolin.

Is 't weer zoo? Drink dan maar eens... dat gaat wel weer over...

Zij (*met moeite*).

Trivolin, je moest... mijn stoel verzetten... zoo... dat ik haar kan zien binnenkomen... ik wil... geen oogenblik... van haar missen... ik moet haar dadelijk, dadelijk zien... bij mij hebben...

Trivolin (*keert haar stoel naar 't fond*).

Zoo dan, zoo. Is 't nu goed...

Zij.

Ja... ja... nu moet ze gauw komen, gauw...

Trivolin.

Heb toch geduld!...

Zij.

Geduld?!... Ik wil wel... als... Hij maar wachten wil..... maar... Hij.... komt.......... Man!!... Trivolin!!... O... o... nu komt ze... te laat!...... (*Ze breidt de armen uit en laat ze dan neervallen*).

Trivolin (*verschrikt*).

God vrouw! wat heb je?! Goeie god... wat is dit? . Vrouw?!!... (*Hij neemt haar handen, tracht haar te doen bewegen, sprenkelt water op haar gezicht, alles in groote gejaagdheid*). O heer,... o heer!... en ik hier alleen, dood-alleen met haar... wat moet ik doen... was er maar iemand.... ja... de buurvrouw... (*Hij loopt naar de deur en roept hard en angstig*) Buurvrouw! vrouw Smeet! Och kom toch eens gauw! mijn vrouw ligt van haar-zelve! (*De buurvrouw komt binnen*).

Buurvrouw.

Heere meneer Trivolin... wat zeit u? Uwe vrouw? (*De vrouw ziende*). Och goeie genade, wat is er gebeurd? (*Zij gaat naar de vrouw toe*).

Trivolin (*gejaagd*).

Een flauwte, denk ik. Ze was al niet goed... u weet, met haar hartkwaal...

Buurvrouw (*na de vrouw bekeken te hebben*).

Mensch ik mag je niets wijsmaken, je arme vrouw zal niet meer bijkomen.

Trivolin (*a.v.*).

Wat zeg je?! Gelooft u dat?... Er moet een dokter komen... och

buurvrouw.... toe.... gauw een dokter!

maar meneer Trivolin, u moet maar op 't ergste voorbereid wezen...d'r

Als zij maar gelukkig is....

helpt geen dokters-wijsheid meer aan... dat is de hartkwaal, ziet u...

Buurvrouw.

Ja, ik zal er dadelijk heenloopen...

Trivolin (*jammerend*).

Zou 't dat zijn? Dood dan? O vrouw Smeet, zoo plotseling?! Daareven spreekt ze nog met me... en toen in eens... O...'t is vreeselijk!! Dat me dat moet overkomen, op mijn jaren... dat ik zoo'n beste vrouw verliezen moet... (*Hij zit te snikken met 't hoofd in de handen*).

Buurvrouw (*met haar schort aan de oogen*).

Ja, 't is wat te zeggen... zoo in eens er uit... goddank mag u wel zeggen dat 't mensch niet geleden heeft...

Trivolin.

Wat een slag! Wat een verlies!... En mijn arme Martha, die nog van niets weet... wat zal ze schrikken!

Buurvrouw.

Ik zal tegelijk ook even bij haar aanloopen... (*zachter sprekend*) En... als ik van avond soms met iets helpen kan...

Trivolin (*zalvend*).

Dank u buurvrouw... dank... van harte.,.

Buurvrouw,

Wel, we moeten elkaar helpen in de wereld, niet waar? Beschik dus maar over me...

Trivolin (*a.v.*).

Dank... dank, brave vrouw! Uw goedheid schenkt me troost in mijn leed....

Buurvrouw.

Och god ja, 't is een groot verlies voor u...

Trivolin (*a.v*).

O, allen die haar van nabij gekend hebben zullen beseffen wat ik in haar verlies.

Buurvrouw (*zalvend*).

Ja, zegt u dat wel. De Heere moge u kracht geven om dat kruis te dragen... Denkt u er dus maar om... ik zal van avond nog eens aankomen...

(*Buurvrouw vertrekt.*)

Trivolin (*jammerend*).

O vrouw... vrouw... dat je nu toch van me weg bent gegaan!... Hoe kon je me nu zoo alleen laten?... Daar sta ik nou... en dat op mijn jaren!... 't Is hard.. 't is hard.... (*Hij zit met de handen op de knieën; er wordt op de deur geklopt; opschrikkend, gaat hij voorzichtig de deur open doen. Lili, een mooie, jonge vrouw, maar zwak uitziende met ingevallen wangen, in langen eleganten mantel gekleed, vertoont zich in de deur. Zij heeft een enorme bouquet witte bloemen bij zich*).

Lili (*teeder*).

Vader!... Vadertje... o lieve, oude vadertje! Ken je me niet meer? Ben ik zoo erg veranderd?! Ik kende je wel terug... al ben je veel veranderd... héél veel, arme, oude vadertje!... Waar is moeder? Waar is ze? Toe vadertje, gauw! waar is ze?!

Trivolin (*die met zijn lijf aldoor de stoel waar zijn vrouw op zit voor Lili heeft verborgen*).

Lili!... mijn kind!... o.. god...

Lili.

Waar is moeder?!

Trivolin.

Ja ja... ik zal 't je zeggen,.. dadelijk... o... kind...

Lili (*zij ziet de stoel en snelt er heen*).

Moeder!! (*Zij grijpt haar hand en schrikt met een vreeselijken kreet*). O...!!.. o god... (*De bouquet valt op den grond*).

Trivolin.

Lili.. arm kind.. dat je nu zóó thuis komen moet!.. Het is zoo vreeselijk... nog geen kwartier geleden is 't gebeurd... Zij was juist nog al wel den laatsten tijd.. maar de hartkwaal, zie je.. die verraderlijke kwaal heeft 't 'm gedaan... O ik weet geen raad.. geen raad... (*Lili heeft al dien tijd met haar hoofd op de doode hand gesnikt en gesteund*). En verlangd heeft ze naar je.... aldoor heeft ze gewacht, gehoopt...

verlangd naar jou ... Ik heb haar stoel nog naar de deur moeten keeren omdat ze je wou zien binnenkomen ...

Lili.

O ... o ...! Hoe vele, véle keeren heb ik me 't wêerzien van die moeder-oogen gedroomd...!. Die oogen, die mij aankeken door den nacht en door het licht ... Wier streeling ik over duizende mijlen heen voelde ... Die nu zóó dicht bij me zijn en toch zoo ver, zóó ver dat zij over de oneindigheid heen zien ... en over hun kind!

Trivolin.

Ik heb de oogen niet durven sluiten ... de dokter is nog niet geweest ....

Lili.

O arme, lieve oogen! Glans-oogen, streel-oogen, zooals moederoogen zijn en zooals niemand, niemand anders dan een moeder hebben kan! ...

Trivolin (*zalvend*).

Ja kind, jij en Martha verliezen een brave moeder en ik een beste vrouw in haar ... Kom .. kom Lili ... wij moeten sterk zijn ... (*hij doet haar opstaan en neemt haar mee naar voren*).

Lili.

Heeft zij zoo verlangd naar mij? zooveel als ik naar haar?

Trivolin.

O altijd .. altijd verlangde ze naar je ... Och jij, kind, in je druk leven, in je weelde, in de schittering van je successen, in je geluk ...

Lili.

O!! ...

Trivolin.

Ja, niet waar? Jij hadt zooveel tijd niet om aan ons te denken, zooals wij aan jou...

Lili.

Ik heb altijd aan thuis gedacht. Altijd. Als ik 's avonds thuis kwam en naar den nachthemel opzag, dan zocht ik mijn ster, mijn ster van Bethlehem, die ééne, die boven mijn thuis moest staan.... maar in de groote stad is de hemel zoo ver en zoo diep ... een reepje zwart tusschen de hooge, lichtende huizen .. en de sterren ziet men niet door 't menschenlicht beneden ... Hier is de nacht-

Vadertje

hemel een koepel van rust met vriendelijke oogjes die knippen, maar in de stad is het een zwarte, troostelooze diepte... O vader! mijn arm leeg leven daar in die groote stad!...

Trivolin.

Je arm leven? Was je niet rijk, Lili?

Lili.

O ja...

Trivolin.

Was je niet gevierd en bewonderd?

Lili.

O ja...

Trivolin.

Ben je niet een beroemdheid, zelve een ster?

Lili.

O ja, o ja.... en toch was ik zoo arm... O vadertje,... zij moet 't geweten hebben... een moeder voelt dat! O ik had zoo gehoopt dat nu 't geluk voor me zou komen... Ik was de klaterlichte leege zaal van mijn leven uitgevlucht en ik verlangde zoo naar 't warme, donszachte nestje bij moeder terug.. om daar te blijven... altijd te blijven...

Trivolin.

En je stem?? En je zang?! En je succes... en je beroemdheid!!

Lili (*na een oogenblik*).

..Ik heb mijn stem verloren...

Trivolin (*ontsteld*).

Verloren?!!

Lili.

..En ik was er blij om..

Trivolin.

Verloren?!! Ben je je stem kwijt?!

Lili.

Ja, voor goed.

Trivolin.

Je stem!! God kind... dan... dan is alles... voor je uit...

Lili.

't Had moeten beginnen, hier...

Trivolin.

Maar dat is vreeselijk.., Dat is om wanhopig te worden... Je stem weg... Er kan een zangeres niets ergers overkomen...

Lili.

Mijn moeder is gestorven!!

Trivolin.

't Is ontzettend... de eene ramp volgt de andere... Je stem kwijt!! Maar waardoor toch?!

Lili.

Mijn borst... Ik heb al meermalen bloed opgegeven... O 't kan nog lang duren... lang! Maar ik kan nooit meer zingen...

Trivolin.

Bloed opgegeven?! En je hebt 't ons nooit geschreven?!!

Lili.

O dat mocht ik toch niet doen! Zij zou geen rust meer hebben gehad....

Trivolin.

O god.. o god...! Werd iemand wel zoo zwaar bezocht als ik op dezen dag! Wat heb ik gedaan dat de Heer mij met zulke slagen treft!.... En wat moet jij nu beginnen?

(*Op dit oogenblik komt Martha in de deur; zij is een jonge, gezonde burgervrouw, een schortje voor en een doekje om 't hoofd*).

Martha.

Vader!

Trivolin.

Martha!! Och kind... kind... Wie had dat nou gedacht! Heeft vrouw Smeet 't je verteld?! (*Luid snikkend gaat Martha naar de stoel*).

Martha.

O goeie goeie god, wat een slag! Had ik dat kunnen denken... (*Ze leunt snikkend tegen vaders schouder*).

Trivolin.

O.. 't is verschrikkelijk! Vreeselijk... Arme kinderen! Arme dochters!.. Weet je het, Martha? Heb je 't gezien? Je zuster Lili is hier...

Lili (*met zachte lieve stem*).

Martha... wij hielden beiden zoo

veel, zoo heel veel van haar ... van moeder ...

Martha (*stug*).

Dag Lili. Ja, dat geloof ik, dat ik veel van moeder hield. Ik kwam haast iederen dag bij haar ... (*weer snikkend*). Eergisteren heb ik haar nog met de wasch geholpen .... O, dat zal niemand zeggen, dat ik niet veel voor haar gedaan heb ... Niewaar vader? .. Ze had heel veel aan me, moeder, heel veel. Ik kwam hier letterlijk altijd en ik liep er voor uit m'n werk, want ik heb 't anders druk genoeg thuis.

Lili (*zacht*).

Ja Martha. Ik kon niets voor haar doen, omdat ik altijd zoo ver weg was. Maar als ik zingen moest dacht ik aan moeder, dan zag ik de zaal niet, het licht niet, de menschen niet, maar alleen haar lieve, zachte gezicht ... haar oogen, en dan zong ik ook voor haar, voor haar alleen!

Martha (*tot Trivolin*).

Heeft ze de soep nog opgegeten, vader, die ik gisteren gebracht heb?

Trivolin.

Neen ... neen ... ja, een hapje, meer niet ... maar 't was een heerlijk soepje ... delicieus ...

Martha.

Kwam Lili daar net thuis, net nadat 't gebeurde? Dát zal voor haar ook een schrik geweest zijn.

(*Lili is bij haar moeder neergeknield en legt haar hoofd op haar schoot*).

Trivolin.

Ja .. dat kan je begrijpen. O Martha kind .. 't is ook vreeselijk .. 't is zwaar om te dragen! Wat moet ik beginnen?

Martha.

Wel, u komt natuurlijk bij ons.

Trivolin.

O brave, goeie dochter!

Martha.

Dat spreekt toch van zelf. Wat zou u nu bij vreemden in gaan? Bij ons bent u ten eerste thuis en ten tweede zal u toch uw geld liever verteeren bij eigen dan bij wild-vreemd. Neen, maakt u daarover nu maar niet bezorgd. En, vader, Jan zal alles wel beredderen natuurlijk; maak 't u daar maar niet moeilijk mee. Heeft de dokter een boodschap?

Trivolin (*zachter sprekend*).

Ja ... vrouw Smeet zou er aan gaan ...

Martha (*weer snikkend*).

Och god ... ik dacht dat de hemel op m'n hoofd viel toen vrouw Smeet me 't kwam vertellen ... Zoo in eens zakte ze in elkaar, niet waar?

Trivolin.

Ja, in eens. O die schrik! Ik zal 't nooit vergeten! Zeg, wat dunkt je ... (*nog zachter*) als we haar eens naar hier-naast brachten ... op haar bed?

Martha (*ook zacht sprekend*).

Bewaar me! Neen vader! Ik kom er niet aan voordat de dokter geweest is. Neen .. eerst moet de dokter er bij komen.

Trivolin.

Ja .. je hebt gelijk; we zullen op hem wachten.

Martha (*a.v. op Lili doelende*).

En zij? Zij gaat zeker weer weg?

Trivolin (*fluisterend*).

Ik weet niet ... ik geloof 't niet ... Verbeeld je wat een ramp, zij heeft haar stem verloren!

Martha (*scherp*).

Wat?! Haar stem verloren?! .. Waardoor?

Trivolin (*a.v.*)

Slechte borst ... teringachtig ....

Martha.

Dus?! ...

Trivolin.

Dus ... ze heeft nu niets. Neen. 't Is een ramp.

Martha.

Dus dan verdient ze ook niets. Geen cent. Want ze kan niets; niets dan zingen kon ze. Daar heb je 't nu al.

Trivolin.

Ik weet waarachtig niet wat ze beginnen moet.

of minder... en als ze dan niets inbrengt... enfijn... dat kan niet.

Trivolin (*verslagen*).

Neen.. Maar wat dan? Ze kan toch niet op straat staan. 't Is wanhopig. *(Lili neemt de bloemen en legt die een voor een op de handen van de doode).*

Ik kan ze niet hebben..

Martha.

Ja... hoor eens... alles goed en wel... maar ik kan ze niet hebben... Dat begrijpt u. 't Scheelt nog al niets op een huishouden een persoon meer

Martha.

Nu ja, maar dan moet ze maar iets gaan uitvoeren. Ik werk ook wel, zou ik denken.

Trivolin (*zacht, schuw omziende.*)

Weet je... moeder heeft er nog even voor haar dood over gesproken..

Martha (*schuw omziende*).

Dat ze bij mij komen moest?

Trivolin.

Neen, dat niet bepaald, maar toch, of ik altijd een plaats voor haar zou openhouden...

Martha. (*scherp*).

Ja, dat moet u weten. Ik kan niet, dat zal u me moeten toestemmen. Ik heb een huishouden met kinderen en ik kan al amper rondkomen. U moet 't weten, natuurlijk. Maar... zóóveel liet Lili zich dan ook niet aan haar ouders gelegen liggen. En ik, kwam ik hier niet alle dag? Maar, u moet doen zooals u wil...

Trivolin (*zalvend*).

Neen kind... mijn plaats is bij jou. Jij hebt alle zorgen voor je arme goeie moeder gehad en dat kan ik niet vergeten. Neen.. Lili moet zien.. misschien aan een comedie,.. waar ze niet te zingen heeft... of anders costuumnaaister... of zoo iets.... Neen.. je hebt gelijk.. zij kan zich maar niet haar heele leven laten huisvesten en onderhouden voor niets.. (*Hij kijkt weer schuw om naar Lili, die zacht snikt*). Zóó heeft je moeder 't natuurlijk ook bedoeld... Natuurlijk; zij die zelve altijd een werkzame vrouw was, zou luiheid in haar kinderen nooit aangemoedigd hebben.

Martha (*knikt*).

Dat zou ik ook denken. Ieder 't zijne; dat is niet meer dan billijk. (*Ze doet haar doekje weer om 't hoofd*). Dus zoo blijft 't dan afgesproken... u komt bij ons... Ik moet nu naar huis.. u begrijpt, m'n eten stond op.. en zoo-met-een komt Jan thuis...

Trivolin (*zalvend*).

Zeker, zeker kind.. je plicht roept je weg...

Martha.

Van avond kom ik terug, hoor vader.. Dag Lili,.. ik zie je van avond toch nog?

Lili (*staat op. Zij kijkt Martha aan met groote open oogen*).

Van avond?.. Van avond... Ik weet 't niet... Weet ik nog iets?.. Kan ik nog iets verwachten?.. Kan ik nog zeggen waar ik heenga.. waar of wanneer?...?...

Martha.

Nu, de eerste dagen zal je vader toch wel gezelschap houden? (*Ze snikt weer luid en laat zich door haar vader naar de deur brengen; ze vertrekt*).

Trivolin.

Arme.. arme Martha! Wat weet ze er veel van!... Lili, kind.. zou je bang zijn... om even alleen te blijven.. met haar? Ik wou zelf even naar den dokter loopen, want ik denk dat hij de boodschap niet gekregen heeft... Zou je durven? Ben je niet bang?...

Lili.

Bang?!.. Bang.. met moeder??!

Trivolin.

Zoo.. niet dus, hè? Nu kind.. dan ga ik even... tot straks dan.. tot straks! (*Hij vertrekt*).

Lili (*op de knieën vallend bij de doode*).

O, mijn eenige, éénige, neem me mee! Neem me bij je, neem me mee!
O, kijk niet over me heen!
Geef me nog eens die streelende moederoogen, en neem me dan met je mee!
Want nu heb ik niets meer... niets meer in de hééle wereld, dan jou, mijn arme, dooie moeder!
(*Zich oprichtend*). Je wil me wel meenemen... je zal me hier niet alleen laten? In je armen zal je me dragen naar huis? Naar mijn verre, verre lichte huis?
O.. ja.. de oogen.. de oogen!!

De ster!! .. De .. fonkelster ... van
Bethlehem .... nu .. zie .. ik .. haar!
Ik ... zie ... haar ... lichtend licht!
(*Ze drukt de hand op de borst, dan plotseling op de keel*).

O .... moeder .....

(*Ze valt neer aan de voeten van de doode*).

Nov. 1892.

EINDE.

DE MILITAIRE ACADEMIE.

DOOR

GEORGE KEPPER.

VI.

In onzen tijd ontvingen wij les in Taktiek en Strategie van een officier, welke blijkbaar een schromelijk dilettant op dit gebied was en daarbij eene voordracht had zoo slaapwekkend, dat hij meer nut had kunnen bewijzen in eene ziekeninrichting om morphine te besparen, dan als leeraar. Meermalen moest hij zijne discipelen wakker schudden, waarna deze gedoemd waren om verder in staande houding 's mans woorden van wijsheid aan te hooren; daar het bewezen is dat men overeind, zelfs onder een onbeduidende en eentonige voordracht, minder licht door slaap bevangen wordt dan wanneer men, op meer gebruikelijke wijze, heeft plaats genomen.

Oud poortje in de Katharinastraat.

Iets vervelenders en meer onnoozels dan zijne redeneeringen is misschien nooit gehoord; hij beschouwde de veldheerskunst als de recepten in een kookboek, die men maar woordelijk te volgen heeft of van buiten te leeren *ad lib.*, en menigmaal werd een overmachtig vijand verschalkt krachtens bladzijde zoo en zooveel der academische leercursus van Van Mulken.

Het was niet geraden, in gedachtengang of ook maar in woordvoeging af te wijken van hetgeen in dat merkwaardig boek te lezen stond. Dat onze taktische en strategische begrippen een weinig kinderlijk bleven, hebben we later meermalen moeten ondervinden.

En wat het onderwijs in Infanterie-reglementen betreft, dit deed onwillekeurig denken aan eene ouderwetsche catechisatie.

Doch genoeg gehekeld; het zou den schijn hebben, als waren wij verblind voor het vele, zéér vele goede, dat ook weleer aan de Militaire Academie te Breda geleerd werd.

Waar deze onder hare leeraars bogen mocht op officieren als van Tuerenhout en Koolemans Beynen; van Nieuwkuyk en Hojel, Voorduin en Badon

Ghijben, om eenigen te noemen, wier naam ook buiten de academie weerklank vond; waar zulke krachten aan het onderwijs verbonden waren, en menige andere naam zou moeten genoemd worden, wilden we op volledigheid aanspraak maken — daar kan van geen gemis aan waardeering sprake zijn. Gerust kan worden verklaard, dat aan deze inrichting meerendeels goed, zelfs uitstekend onderricht gegeven werd.

Maar de fout was hierin gelegen, dat het protectionistisch stelsel soms meer gold dan scherpzinnige keuze bij de samenstelling van het personeel; dat menige benoeming van totaal ongeschikte personen alleen te verklaren was door familie-relaties en dat niet zelden de inrichting voor Hooger militair onderwijs schromelijk verwant was aan eene instelling van philanthropischen aard; met het oog op de toelage, die genoten werd.

Anders ware de benoeming van sommige, als docent geheel onbruikbare, officieren eenvoudig onverklaarbaar geweest.

En de ondankbaren dekten dan soms hun aftocht door het verspreiden van de mare, dat zij tegen hun zin waren gecommandeerd. Ondank, gij zijt 's werelds loon!

Wij dachten zoo even aan Lindo; den smaakvollen geletterde en geestigen humorist, en meermalen vroegen we ons af, hoe vooral in dien tijd, toen „schrijven" in militairen dienst eene halsmisdaad was, de Oude Heer Smits het aan eene instelling als de K. M. Academie gemaakt heeft.

Hij deelde daar eens een opmerkelijk staaltje van mede, dat hier moge volgen.

De „Brieven en Ontboezemingen" konden de militaire autoriteit niet zoo onverdeeld aanstaan; ook al was men wel ontvankelijk voor het geestige dier pennevruchten en moest men toch erkennen, dat zij niet direct gevaarlijk waren voor de Landsverdediging, evenmin gericht tegen militaire toestanden.

Doch op zekeren dag werd Lindo aangesproken door den gouverneur der Academie en hem welmeenend in overweging gegeven om dat schrijven te laten; „het zou beter voor zijne carrière zijn, waarlijk."

Het antwoord luidde natuurlijk, dat die welwillende wenk moeilijk kon worden ter harte genomen.

Dat men alsdan de gevolgen zich zelven zou hebben te wijten, sprak als een boek.

Toen nu intimidatie niet hielp, om de stem van den Ouden Heer Smits te smoren, beproefde hij het op eene andere wijze en liet minzaam doorschemeren, dat wanneer dit minder welgevallig geschrijf ophield, eene of andere onderscheiding wellicht niet geheel tot de onmogelijkheden zou behooren, en knipoogend vestigde Z.H.E.Gestr. den blik op het knoopsgat van hem, tot wien hij sprekende was in persoon.

Dit was verleidelijk en menigeen ware bezweken voor het zoet gekweel van den vogelaar; niet alzoo de Oude Heer Smits.

Hij gaf met gepaste vrijmoedigheid te kennen, dat wanneer op zijn levensweg hem eenmaal iets dergelijks was beschoren, dit buitendien hem wel niet zou ontgaan.

Deze historische anecdote, uit zijn eigen mond vernomen, is kenschetsend.

Het was Lindo gegeven, als Inspecteur van het lager onderwijs nog groote diensten te bewijzen; zonder gevaar te loopen van ervaringen als die van een Hoogleeraar de Hollander, welke als menig ander moest ondervinden, hoe men in het militaire *ware* verdiensten weet te beloonen.

Bij het onderwijs werd aanvankelijk de cursus op den voet gevolgd; later, toen vele leerboeken begonnen te verouderen of niet volledig meer waren, volgden dictaten, welke belangrijk van het leerboek afweken. Er werden geregeld voordrachten gehouden, waarvan sommigen van groote waarde waren; anderen nog onbeduidender dan de cursus zelve.

Een volgenden keer werd dan onderzocht, wat de discipel er van wist. Vroeger waren de klassen in den regel te groot voor een behoorlijk onderwijs; wanneer men alzoo was voorgeroepen en proeven van bekwaamheid had afgelegd, kon men wel rekenen eenige weken niet te worden verontrust. Maar de leeraar was soms ondeugend en riep een volgende maal wederom denzelfden op, die er dan weinig van bleek te weten; het is den mensch nu eenmaal aangeboren, absoluut op zijn lauweren te willen rusten.

Ik zulk een geval klonk iemands eigen naam hem als een donderslag in de ooren; de van geen gevaar bewuste zag verschrikt op, loosde een diepen zucht en gaf met loomen gang aan de oproeping gehoor. Er was niet veel menschenkennis toe noodig om te verwachten, dat hij in de val liep.

Het voorkomen van den beklagenswaardige was dan zoo droevig dat het den leeraar, wanneer deze althans niet tegen alle aandoening gepantserd bleek te zijn, een glimlach ontlokte en de toestand voor beide partijen duidelijk was. Somwijlen weerklonk, als de les ten einde liep, onverwacht verlossend de roffel, die aangaf dat het uur verstreken was, en de sperwer moest zijn prooi loslaten. Zoo moet bij eene omwenteling den staatsgevangene de Marseillaise in de ooren geklonken hebben.

Voordrachten als die van een Van Heusden zijn aan de Academie blijven voortleven, zooals een legende in den mond des volks. Begaafd met een duidelijk orgaan, analyseerde hij de wereldgeschiedenis, hier in 't bijzonder uit een militair oogpunt beschouwd; een dankbaar werk, wanneer men bedenkt dat de geschiedenis eigenlijk van moord en doodslag aan elkaar hangt.

Statig verhief zich zijne gestalte voor den katheder, deftig werd de zijden foulard te voorschijn gehaald en het indrukwekkend neusgeluid klonk als bazuingeschal; een lading snuif namelijk werd door den hoogleeraar niet versmaad.

En dan begon hij langzaam en overtuigend; met den noodigen klemtoon op de woorden, welke hiervoor in aanmerking kwamen. Hij volgde een Buo-na-par-te of Pi-che-gru in al hun bewegingen, met ijzingwekkende logica,

en had daarbij de gewoonte, bij voorkeur tot één uitverkorene het woord te richten, dien hij doordringend aanzag en soms vernietigend met den vinger aanwees; zoodat men zenuwachtig en met zijne houding verlegen werd, en eindelijk begon te gelooven, dat men indertijd invloed op den loop der wereldgebeurtenissen uitgeoefend en het zich te verwijten had, dat de slag bij Leipzig door Napoleon verloren werd.

Wanneer de hoogleeraar op deze wijze er een aansprakelijk voor dat feit gesteld en hem vernietigd had, was hij grootmoedig en richtte verder het woord tot een ander; op dezelfde wijze dezen geen oogenblik uit het oog verliezende en soms peinzend aanstarende, als stelde hij in gedachten de gewetensvraag: wáárom werd de vrede van Cam-po-for-mi-o gesloten en is men niet tot den huidigen dag blijven doorvechten?

Maar duidelijk en meesleepend was zijne voordracht; juist omgekeerd als de dorheid zijner leerboeken, die als ware het een zielloos lichaam waren, waaraan alleen *hij* leven wist te schenken.

Haven te Breda.

Ook de lessen in de scheikunde hebben in ons een onuitwischbaren indruk achtergelaten. Vooral hier was de overmaat van leerlingen de reden, dat deze over 't algemeen er niet veel van wisten en al deden allen er examen in, toch mag niet worden verheeld, dat het gewaagd zou zijn geweest, in een crimineel proces een onzer met het scheikundig onderzoek te belasten; de meest krasse vergiftiging althans ware de aandacht van schrijver dezes ontsnapt.

Wij beschouwden de specialiteit, welke ons de verborgenheden der chemie ontsluierde, als een soort toovenaar, die dejeuneerde met broom, jood of fluor, en we konden ons niet voorstellen, dat hij thuis eene bete broods nuttigde, zonder dit alvorens scheikundig te hebben onderzocht. Hij was doorgaans in een halfdoorzichtigen nevel gehuld en zijne neusvleugels moesten gedoubleerd zijn, zoo kwam het ons voor, om hem op den duur bestand te doen zijn tegen de onbeschrijfelijke dampen, die in zijn laboratorium ontwikkeld werden. Wij geloofden dan ook, dat hij alles ter wereld kon maken — behalve van één onzer een goed scheikundige.

Hij gevoelde zich in zijn element, wanneer hij geuren kon opsnuiven die

ieder ander deden hoesten en niezen; hij kon behoedzaam afwegen en mengen en roeren als een alchimist, en dat hij niet den steen der wijzen gevonden en door middel van de pers dit feit gepubliceerd heeft, is ons altijd een raadsel gebleven.

Het onderwijs in de Nederlandsche taal was destijds jammerlijk; in een onbewaakt oogenblik had men aan een geheel onbevoegde het schrijven van een „Handleiding tot de beoefening der Nederlandsche taal- en letterkunde voor de kadetten van alle wapenen" — fraaie titel! — opgedragen en dat schoone boek was de grondslag, waarop al onze literarische ontwikkeling berustte.

Eigenlijk heeft het ons altijd verbaasd, dat er op de Koninklijke Militaire Academie nog Nederlandsche letterkunde onderwezen wordt; de kanselarijstijl toch doet weinig aan fraaie letteren denken en voor den toekomstigen officier is letterkundige ontwikkeling immers ten eenenmale onnoodig.

Wellicht hebben deze overwegingen weleer er toe geleid om dat onderwijs tot het strikt noodige te beperken, en zoo beschouwd was ook G. Kuyper Hz. als militair-letterkundige een groot man.

Een kwistige opeenvolging van werkwoorden, als „zullen hebben kunnen mogen volvoeren" en voorschriften met een aantal eindelooze tusschenzinnen, rijk versierd met „dewelke" en „derzelver", waren hiervan het onvermijdelijk gevolg.

Later is men ook in dat opzicht meer schrander te werk gegaan en heeft het onderwijs opgedragen aan bevoegde personen. Niet genoeg dat men een officier commandeerde om onderwijs te geven in één wetenschappelijk vak, ten onverwachtste moest hij daarenboven zich met een ander belasten, wanneer eene onvoorziene omstandigheid dit noodig maakte; evenzeer als een minister van Marine zich tijdelijk met de portefeuille van Koloniën belast, of weleer die van Eeredienst zich met de portefeuille van Oorlog.

Doch de voornaamste fout schuilde in het groot aantal studievakken in verband met den betrekkelijk korten studietijd en de aanzienlijke hoeveelheid discipelen, welke gelijktijdig onderwijs ontvingen van denzelfden leeraar. En het ergste nog was, dat het eene enkele maal niet uitsluitend de leerlingen waren, op wie van toepassing moest worden geacht de bekende gelijkenis van klok en klepel.

Daarbij hebben wij tamelijk veel geleerd, wat we eigenlijk zelden of nooit noodig hadden; terwijl het ware manna veelal maar karig werd toebedeeld. Alleen wat aardrijkskunde betreft, waren vele jaren noodig om met goed fatsoen den overtolligen ballast kwijt te raken.

Laat ons evenwel, om billijk te zijn, erkennen dat niets zoo moeilijk is, als het regelen en het geven van hooger onderwijs; een gewichtige aangelegenheid, waarin meermalen werd misgetast.

Du sublime au ridicule il n'y a qu'un pas! Tot een goede opvoeding behoort ontegenzeggelijk ook het dansen.

In den regel hebben de kadets ten huize hunner ouders al onderricht in deze edele kunst ontvangen en reeds op kinderbals zich niet als wilden aangesteld. Maar in elk geval moet het beoefenen van iedere schoone kunst worden onderhouden.

Onder de militaire ambtenaren waren er velen, die wel konden dansen — naar de pijpen hunner meerderen, doch in het huldigen van Terpsichore een weinig onhandig zouden zijn te werk gegaan; althans den sergeant Petiet indertijd te zien optreden in een Quadrille des Lanciers had een onuitsprekelijk genot opgeleverd, terwijl zelfs de thans eenigszins verouderde horlepijp hem minder goed ware afgegaan.

Daarom moest een burgerleeraar met dit aesthetisch onderricht worden belast, waartoe het oordeelkundig Bestuur een zekeren heer Spits had uitverkoren.

Het was een klein mannetje, met de gewone dansmeestersmanieren: schuifelenden gang, lenigheid in de bewegingen en onvermoeid huppelen, — één enkele dansmeester is in een onafzienbare volksmenigte onverwijld te herkennen.

Boschpoort (binnenzijde).

Tusschen jas en vest hing of zweefde, dank zij niet genoeg te waardeeren natuurkrachten, zijn zangerig instrument met bijbehoorenden strijkstok, waarmede hij zich langs den openbaren weg bewoog, zonder dat die viool c.a. ooit op straat hem ontglipte. Zoodoende wist hij, al onderwijs gevende, een Strauss orkest te vervangen en wanneer hij, evenals de pianist pleegt te praeludeeren, zijn snijdend accoord aan de kattedarmen ontlokte, begonnen de dolle sprongen.

Hij was een maître de danse naar den aard; evenals later de muzikale clowns van Carré, wist hij al ronddraaiende en springende onverpoosd door te spelen, zoodat de melodie geen oogenblik werd afgebroken. Daarbij redeneerde hij onder de hand onafgebroken door en gaf ons lessen van wijsheid;

nu eens een uitverkorene zelf ten dans leidende, als wanneer hij, met de viool langs diens linkeroor, eenige malen het lokaal rondging, met eene handigheid en zwier, die ons beschaamden.

Dan weder stond hij op een stoel, om het gewoel en tumult te overzien en beheerschen; vruchtelooze pogingen aanwendende om wederspannigen of St. Vitusdansers tot reden te brengen. De galop deed denken aan het steekspel uit de riddertijden, toen men met gevelde lans als dolkoppen tegen elkaar in rende; de wals ontaardde in een duizelingwekkend rondwentelen, dat een miniatuur-voorstelling van het planetenstelsel gaf, met Spits als centraalzon; de quadrille bekwam een hoogere wijding door overtollige beleefdheden of ergerlijke onbegrijpelijkheid der discipelen; nog was er een vroeger zeer gewilde dans van Poolschen oorsprong, waarvan de naam mij ontschoten is — Cracovienne of zoo iets — waarbij de hiel telkens krachtig op den dansvloer gezet werd en het een edele wedstrijd was, om de teenen van anderen in dit genot te doen deelen; en onder al het trippelen en stampen, joelen en schaterlachen heen klonk het meewarig geluid van den Straduarius, waarover de haardos van het edel strijdros werd heenbewogen.

Nu en dan kreeg de arme man het te benauwd, wanneer een sterk en zeer gespierd discipel hem met strijkinstrument en al opnam, of hij tusschen eenige galoppeerende paren bekneld raakte, zoodat hij om hulp riep; als wanneer een onderofficier met het oppertoezicht belast werd, die onmiddellijk de orde herstelde door een paar namen op te schrijven van hen, die toevallig niets misdreven hadden.

Hij vatte zijne taak breed op, de brave Spits, en trad mede op als „*professeur de maintien*”, ons voordoende hoe wij eene schoone jonkvrouw ten dans moesten vragen en weder, na gesmaakt genot, haar moesten terugleiden naar haren zetel; waarbij een onzer dan, ten voorbeeld van anderen, als jonge dame fungeerde, hem minzaam consent verleende en den gracieus aàngeboden arm aanvaardde, om eensklaps een dolle capriool te maken, die aan het leerzame en stichtende der vertooning afbreuk deed.

Het was potsierlijk, zooals hij kon buigen en gezichten trekken, of pirouetten maakte met fluitend rokspand en strijkstok.

Die danslessen hebben mij een onwaardeerbaar genot bereid en geen muurbloem kan dankbaarder zijn aan den gemelijken cavalier, die ter elfder ure haar uit een neteligen toestand verlost, dan schrijver dezes was, toen de Maestro in de kunst hem ten dans leidde.

Brave Spits, wij hebben het wel eens wat gortig gemaakt, als we niet geliefden door te dringen in de finesses van uw wonderbare kunst; dit was zeker niet aan u te wijten, maar aan den geringen ernst van het oogenblik.

Toch erkennen wij dankbaar de schitterende overwinningen, in Casino of balzaal behaald, door een onwederstaanbaar optreden.

Wij hebben ten deele het aan U te danken.

Dubbel snood de ondank van hen, die durfden lachen met het verhevene en

uw kunstige bewegingen bespotten zooals de oningewijde het heilige der heiligen. En ten volle verdiend was de ernstige terechtwijzing, welke hun ten deel viel, wanneer uw verontwaardigde stem eindelijk en ten laatste vermocht door te dringen tot den kadi, welke op gezette tijden, 's morgens om tien of elf uur, de weegschaal der gerechtigheid opnam, om Themis welgevallig te zijn! —

VII.

Trots diepzinnige of vervelende studiën en een onuitstaanbare discipline was het wel een aardig leventje aan de Academie; de troost, dat we allen lotgenooten waren, deed in elk geval het onvermijdelijke met zekere opgewektheid dragen.

Het was een soort kloosterleven, zonder den ernst der religie of de bezwaren van den ouderdom; de levenslust en natuurlijke blijmoedigheid der jeugd, in bedwang gehouden door het alziend oog der autoriteit; dolle vroolijkheid wisselde af met wetenschappelijken ernst en militaire deftigheid.

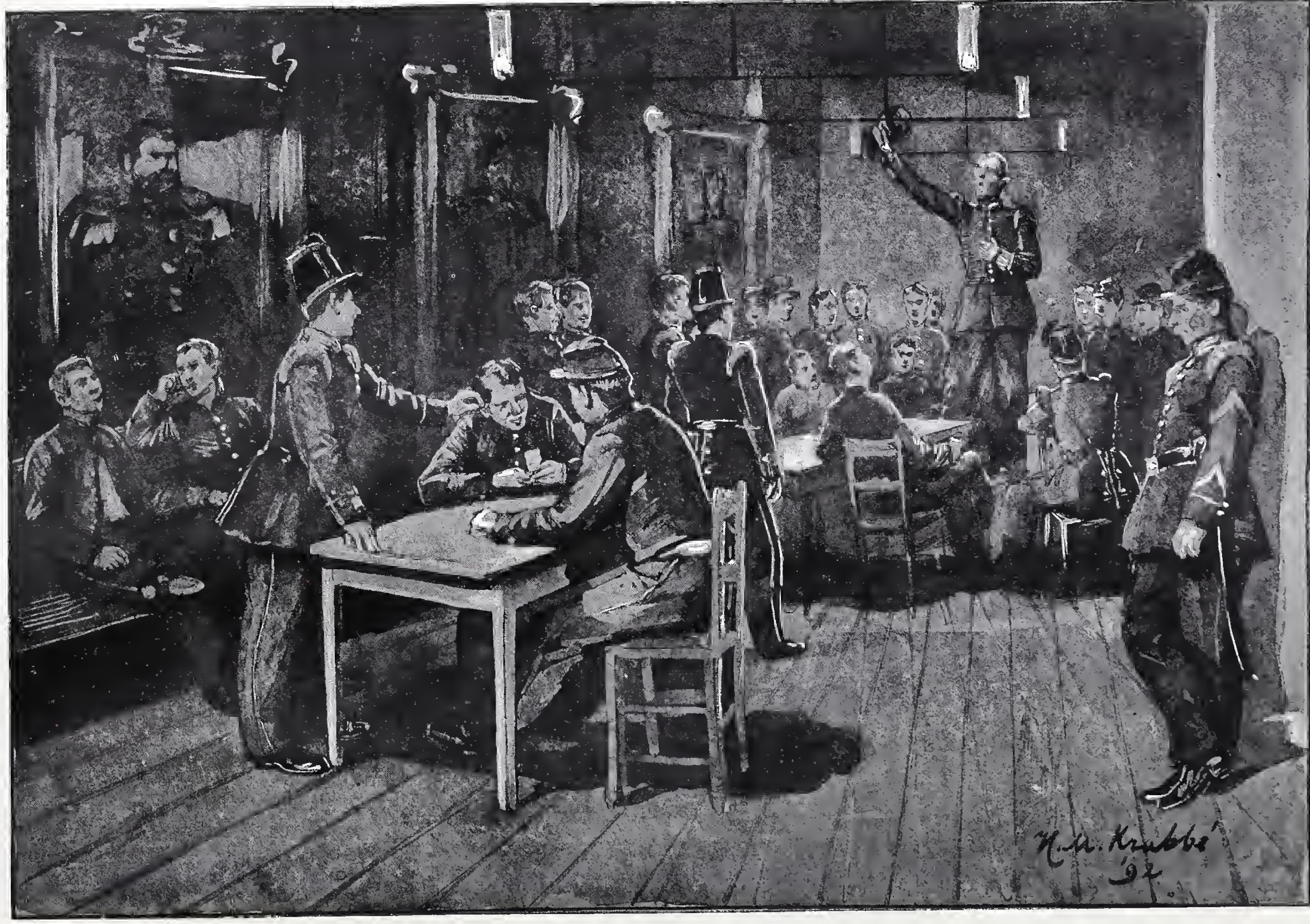
Onder een tachtigtal jongelieden van eenzelfde studiejaar, grootendeels van denzelfden stand, kon men naar hartelust zijne vrienden kiezen; aan gezelligen kout, aan snaaksche invallen ontbrak het niet, en in den vrijen tijd amuseerde menigeen zich kostelijk, en wel met betrekkelijk geringe middelen.

Tusschen de lesuren werd in den regel „een walletje" gemaakt; in kleine clubjes wandelde men over den hoofdwal, gekscherend en een oogenblik genietende van de frissche en veilige open lucht; men kon des verkiezende zijn gemoed eens uitstorten, zonder angstvallig zich te moeten herinneren, dat de wanden ooren hadden.

In de vrije uren werd er wel eens gestoeid en geravot, aan de kluchtigste invallen botgevierd, ook wel kattekwaad uitgevoerd of slag geleverd; in welk geval het „was sich liebt, neckt zich" al te letterlijk werd opgevat. Voor zulke kloppartijen was een zonderling terrein uitverkoren; de oningewijde zal niet licht raden, wat alsdan tot arena verheven werd.

Waren er builen of hemelsblauwe oogen opgeloopen, dan was het onaangenaamste der zaak, wanneer het oog van den leeraar met weemoedigheid rustte op het zichtbaar bewijs van betoonden heldenmoed.

Vooral des Zondags avonds was het niet ongezellig. Dan was er muziek in de amusementszaal en er werd gedanst; niet met coryphaeën van een of ander ballet, evenmin met schoone Bredasche jonkvrouwen, maar bij ontstentenis van de teedere sekse was men gedwongen *met elkaar* te dansen; voor iemand, gewoon in de samenleving en niet in een seminarie zich te bewegen, een mager genoegen, waarvan men zich de charmes bezwaarlijk kan verklaren. Doch heeft men geene bekoorlijke sirenen om ten dans te leiden

Ook werden chansonnetten voorgedragen, bij hooge uitzondering van eigen fabrikaat,

en men wil toch op de maat der muziek rondhuppelen, dan moet men 't wel zonder dames doen. Het is toch altijd nog beter, met een collega dan geheel alléén als een priktol rond te draaien.

Ook werden chansonnetten voorgedragen, bij hooge uitzondering van eigen fabrikaat, in welk geval eigenaardigheden van meerderen voorgesteld werden; hetgeen veel vroolijkheid verwekte, welke eensklaps verstomde, wanneer onverwacht in de zaal verschenen een of meer van hen, aan wie de coupletten gewijd waren. Wanneer deze evenwel spoedig lont roken en den dilettant, die ze voordroeg, dan niet zonder bedoeling fixeerden, was het geraden, niet onthutst te zijn, doch kalm voort te gaan alsof er niets aan de hand was; in de stille hoop dat de vereischte zelfkennis zou ontbreken om te beseffen, dat men zelf bedoeld — en niet een ander verheerlijkt werd.

Kwam de betrokken persoon later tot het inzicht, dat onbetwistbaar enkele personaliteiten waren beoogd, dan was het voor den schuldige zaak, aanvankelijk zoo min mogelijk hem in den weg te komen. In het militaire mag men een superieur nu eenmaal niet belachelijk maken, maar dient dit gansch en al aan den man zelf over te laten.

Op de amusementszaal ging het dus nu en dan vroolijk toe; het scheen ons echter als werd dit met leede oogen gezien door de zwaarmoedige lui aan den wand; de militaire „voorvaderen", wier beeltenis de zaal nu juist niet opvroolijkt. Het is dan ook werkelijk een dwaze vertooning, jongelingen met elkaar te zien dansen; op eene jonge dames-kostschool gaat iets dergelijks nog beter.

Waar moet dat heen? Evengoed zouden twee veldmaarschalken samen kunnen walsen.

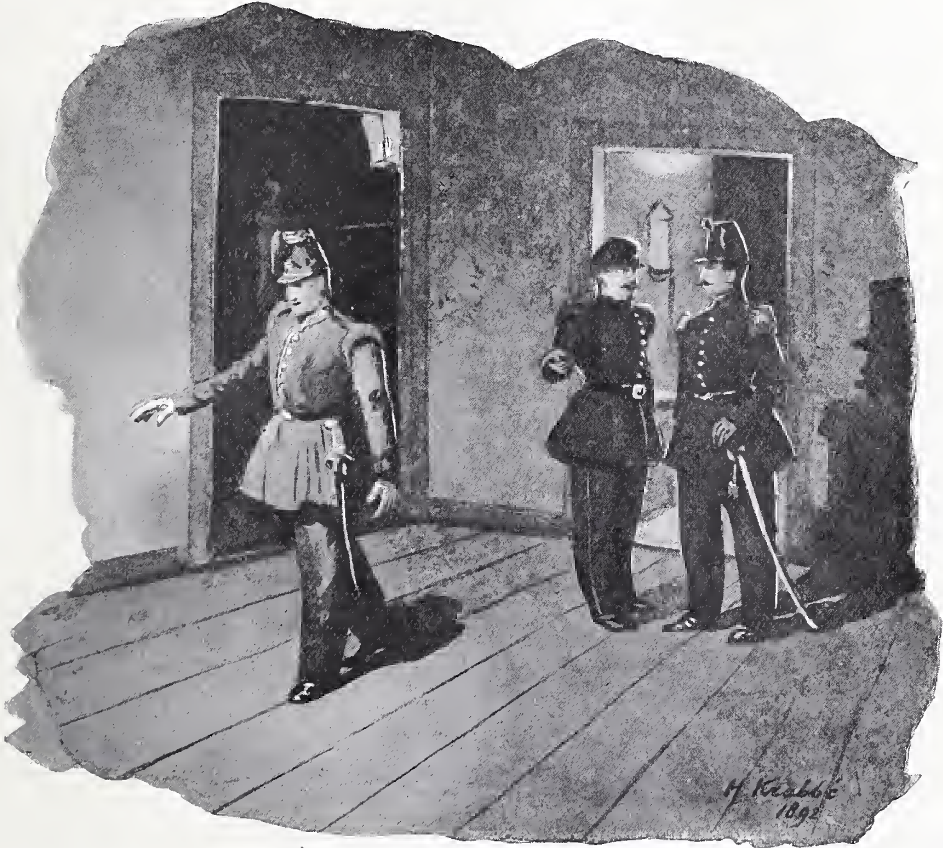
Doch een corps de ballet kan op het budget der K. M. Academie niet overschieten.

Kwamen 's Zondags-avonds zij terug die uit geweest waren, dan werd het uit den aard der zaak meer vroolijk, veelal omdat sommigen *zelf* dit waren, en het gezellig samenzijn duurde tot het onvermijdelijk tromgeroffel alles deed uiteen stuiven, om zich aan den avonddisch te hereenigen en den feestavond te besluiten met het nuttigen van de reeds herdachte voedzame meelspijs, door de gastronomen onder ons „hot" genaamd. Het was eene foltering, wanneer men 's middags in de stad goed gedineerd had, te moeten aanzitten bij dit landelijk maal en verder zich te verzadigen aan de onnoozele geuren, die uit belendende borden opstegen. Er zijn omstandigheden in het menschelijk leven, dat karnemelk niet weldadig aandoet.

Vooral wanneer een enkel glas wijn te veel gedronken was, werd die formaliteit een ware beproeving, te eer daar men zich goed moest houden. Want de minste verdachte blijmoedigheid of een labiele evenwichtstoestand deed den verdachte door een sbir naar den officier van *politie* sleuren, die dan tevens als officier van *justitie* optrad en moest beoordeelen, of de delinquent al dan niet nuchter was.

De af te leggen proef van bekwaamheid betrof het voortloopen langs een

rechte lijn; iets wat, volgens deskundigen, uitermate moeilijk en bezwarend moet zijn, wanneer men aan Bacchus geofferd heeft; of wel het eenige malen achtereenvolgens rechtsomkeert maken, wat iemand, die niets gebruikt heeft, reeds duizelig maken kan. Had men werkelijk in eersten aanleg de drankwet overtreden, dan bleken die kunststukken werkelijk onuitvoerbaar te zijn; de schuldige viel door de mand en werd omdat zijn opmarsch niet strookte met de definitie van de rechte lijn of het rechtsomkeert maken een schutterlijk karakter had, veroordeeld naar de ziekenzaal geleid te worden en daar den al dan niet vermeenden roes uit te slapen.

De af te leggen proef van bekwaamheid betrof het voortloopen langs een rechte lijn.

Het ontwaken was dan hard; men sloeg de oogen open in een vunzig kerkerhol of werd onder zwaar geleide daarheen overgebracht, zoodra het uur der vergelding was aangebroken.

Opdat geen drank zou worden binnengebracht, werd men aan den ingang gevisiteerd door den Cerberus, reeds genoemd; dit was een voorzeker heilzame maatregel. Doch men ging zoo ver, dat zelfs geen ulevellen of andere

levensgevaarlijke zoetigheden mochten binnengesmokkeld worden, en de landsverdediger werd als een misdadiger gefouilleerd, om ook maar de onschuldigste versnapering op het spoor te komen. Dit was noodeloos tergend en vernederend; altijd heeft het ons verbaasd, hoe luchthartig men aan de Militaire Academie die enkele schrede van het *sublime* naar het *ridicule* wist te overschrijden ....

In de kleinere vertrekken, waar ieder studiejaar afzonderlijk in den vrijen tijd zich kon verpoozen, ging het dikwerf levendig toe. Daar bevond zich in den regel een piano, welke door al dan niet bevoegden bespeeld werd; ook wel eens op eene wijze, die aan een carillon deed denken, hetgeen dan herstelling van het instrument noodig maakte en tot een hoofdelijken omslag aanleiding gaf.

Ook werd er bij gezongen; was er eene goede stem voorhanden, dàn kunstlievend en fraai; was er toevallig niemand, die zingen kon, dan in vredesnaam minder artistiek, en de parodie trad vrijmoedig in de plaats der kunst.

Een onzer had een phenomenale sopraanstem, welke in de hooge tonen wel wat gillend werd, maar in het middenregister kon spreken tot het daarvoor ontvankelijk gemoed. Zijn zeer oorspronkelijke voordracht was oorzaak, dat hij reeds op jeugdigen leeftijd moest ervaren, hoe doornig het pad der kunst is.

Met accompagnement van het ontstemd klavier werd dan voorgedragen het immer schoone

„*Grâce, grâce — grâce pour toi-même*"

uit den „Robert"; ruim een half octaaf hooger getransponeerd dan Alice zelve dit in de opera pleegt ten beste te geven.

De onderofficier, welke in de zaal surveilleerde, spitste de ooren.

„Wil u daarmee uitscheiden, jonker."

„Waarmee, sergeant?"

„Met dat gillen."

„Dat is geen gillen, sergeant, dat is zingen."

„Ik zeg u, dat u er mee ophoudt of anders —" (dreigende beweging).

„Is het dan niet geoorloofd, eene aria voor te dragen?"

Tegen het Jocrisse-gelaat, waarmede die vraag gesteld werd, was de man niet bestand; hij haalde de schouders op en weder werd het hoogste lied uitgegalmd, waanzinnig geapplaudisseerd door een dankbaar publiek, dat eindelijk met de „aria" instemde, tot eindelijk de officier der week boven kwam, om er zich persoonlijk van te overtuigen, wat er aan de hand was.

Ook hier zoude onmiddellijk zwijgen noodlottig zijn geweest, en dus werd weer op meewarigen, 't hart doorvlijmenden toon aangeheven:

„*Grâce, grâce — idem pour toi mé-ê-me*,"

met de gewenschte pathetische gebaren en aangrijpende gesticulatie.

„Wil je ophouden met dat gejammer?"

„Gejammer, luitenant?"

„Verstaan!"

„Ik draag eene aria voor, luitenant — van Meyerbeer, luitenant."

„Zingen is geoorloofd; maar geen burengerucht."

Dat „burengerucht" klonk hier eenigszins wonderlijk.

„Ik kan niet anders zingen, luitenant; dat is zoo mijne methode, wanneer ik goed bij stem ben."

Hiermede eindigde meestal de kunstlievende gedachtenwisseling en er moest een ander Opus van een vermaard componist worden uitverkoren, dat voor mezzo-sopraan was getoondicht.

Dat men alzoo niet vrij was in de keuze van de toonscheppingen, welke men wenschte voor te dragen, heeft ons zeer gegriefd. Een ander zou met een zoodanig wonderbaar sopraangeluid bewonderd en bewierookt zijn geworden; minstens aan een Hofschouwburg zijn verbonden. Hier mocht men van geluk spreken wanneer de deur van de provoost niet ontsloten werd, om natuurlijken aanleg en genie in muf stroo te verstikken.

In hoe verre het culinaire goed verzorgd was; in andere woorden: of het eten goed was, hierover zijn de geleerden het nooit volkomen eens geweest. Men had aan de M. Academie met wijs overleg er iets op verzonnen om aanhoudende klachten te voorkomen; hij die klaagde, laadde volgens hooger wijs inzicht den schijn op zich, alsof hij het tehuis *niet* goed gewend geweest was. Alzoo een snedig verzonnen speculatie op familieziekte en jeugdigen hoogmoed.

Wij hebben het verband tusschen rechtmatige klachten over de menage en het gehalte der ouderlijke huishouding nooit kunnen inzien en altijd gedacht dat iemand, die het goed gewoon was, meer kennis des onderscheids bezat dan hij, die schraalhans tot keukenmeester had. Doch dit schijnt een verkeerd inzicht te zijn geweest; hij die van af zijn prille jeugd aan een goede tafel gewoon was, verslindt later met welbehagen al wat men hem voorzet, zelfs met stille verrukking het meest zorgeloos toebereid kalfsgehakt. Daarentegen is hij, die in genoemde vleeschspijze opmerkelijk vreemde bestanddeelen weet te onderkennen, blijkbaar niet anders gewoon geweest dan voedsel van zéér verdachte qualiteit en bij nader inzien niet veel beters waard.

Zoo oordeelde het bestuur der Militaire Academie en voor zulke menschkundige beschouwingen is misschien wel iets te zeggen. Maar niettegenstaande die snedigheid, werd er nu en dan geklaagd, hetgeen door de tafelchefs geschiedde. Van tafel tot tafel ging het wachtwoord:

„Passeer klagen over het vleesch,"

evenals het „Wachters van het paleis, waakt!" in Lazaro den Veehoeder. De kapitein-adjudant en de officier van politie, die meestal de eetzaal rond liepen, hoorden de volksstem dan als een dreigende orkaan naderen en wierpen vernietigende blikken in 't rond, als om het klaaglied op de lippen te doen verstommen.

Dikwijls waren de opmerkingen billijk; want op gevaar af van te worden verdacht van in de Ommerschans of in de gijzeling verpleegd te zijn, moet worden verklaard dat wel de voeding doorgaans alleszins voldoende was, doch in de „hot" voornoemd weleens ingredienten van onverteerbaren aard drijvende werden bevonden, of in het vleesch spieren en pezen waren, uit een anatomisch oogpunt zeer zeker leerzaam, maar hinderlijk voor een normale dentuur.

Evenzeer kon het bier zoo zuur zijn, dat reagentia overbodig werden om dit aan te toonen, en ook voor andere levensmiddelen was geen voorafgaande studie in warenkennis noodig om met voldoende zekerheid te kunnen uitmaken, dat in dit opzicht het ideale niet bereikt was.

„Vriendschap" leert men misschien nergens zoo begrijpen en waardeeren als aan de Militaire Academie. Waar vroeger geen noemenswaardige afleiding bestond; waar men, ofschoon in de veelbelovende dagen der jeugd, tot een exceptioneel leven was gedoemd, leert men elkander eerst recht kennen en op prijs stellen, en wel heeft het ons verwonderd, dat als eenmaal de poort wijd geopend wordt en de maatschappij den jeugdigen officier opneemt, de vriendschapsband niet hechter bleek te zijn en het samenzijn niet een meer duurzamen indruk achterliet.

Wel is daar een spoor van te vinden bij reuniefeest of andere gelegenheid; maar in gewone omstandigheden bleek er soms weinig van. Wat al hartsgeheimen werden den „vriend" geopenbaard.

Eene eerste, op acht- of negentienjarigen leeftijd pas ontluikende liefde voor eene onweerstaanbare schoone, die nederbuigend vriendelijk voor den kadet was en door haar onverwachte verloving met een ander den jongeling eene „ongeneeslijke" wonde toebracht; de aanbidding van freule A., die op het Casino tweemaal met hem danste en desniettemin een mariage de raison sloot, waarbij alleen de Mammon gehuldigd werd; ach, wat vertrouwelijke mededeelingen waren voorafgegaan aan den zwaren slag, die even onverhoeds als verpletterend viel. De herinnering aan een lieve vriendin der jeugd en een bevallig nichtje, die men met weemoed moest verlaten, om naar het kasteel van Breda op te gaan; na plechtige beloften en eeden, die helaas, niet altijd werden nagekomen!

Nieuwe betrekkingen worden aangeknoopt, nieuwe geloften voor het autaar der liefde stijgen ten hemel en innige ontboezemingen worden onder het zegel der geheimhouding toevertrouwd; de vriend deelt daarin, en leeft gratis mede. Sonnetten worden gedicht en langademige verzen gesmeed om de lieftalligheden van het meisje te vereeuwigen; er wordt gemijmerd en gedweept, soms in commissie — en dit alles laat niemendal na.

Men ziet na jaren elkander terug; de een als echtvriend van een zeurende, immer aan denkbeeldige kwalen lijdende huissloof, de ander als vader van een half dozijn bengels, en de aandoenlijke aanbidding der jeugd is vergeten. Men bleek zijne teederste gewaarwordingen te hebben geopenbaard aan een hart, koud als steen; over en wêer.

Doch in dien goeden tijd werd daar niet zoo zwaarmoedig over gedacht; men vereerde elkander met een vertrouwen, dat even onbegrensd als ongemotiveerd was; men ontsluierde elkaar peilloos diepe geheimen, die aan geen sterveling anders zouden zijn onthuld en zocht troost, wanneer het ontvankelijk gemoed werd opengereten en een lustig opflikkerende liefdevlam cynisch uitgebluscht werd.

. . . dan werd een onschuldige, bij voorkeur de oudste, ingepikt en opgesloten.

Zoo is 's werelds beloop.

Doorgaans waren de jongelui volgzaam en reeds spoedig doordrongen van de waarheid, dat zelfverloochening] een der eerste plichten van den soldaat is; maar enkelen, wier rechtsgevoel misschien wat zeer ontwikkeld was, konden zich moeilijk gewennen aan een meerdere of mindere dosis onrecht, welke

nu eenmaal in 's Lands militairen dienst behoort te worden verduwd. In zoo verre was het menschkundig gezien, bij de academische opleiding ook dááraan den aanstaanden officier al vroeg te gewennen. Het bestuur had er merkwaardig goed slag van, te speculeeren op de kameraadschap. Was er een misdrijf gepleegd en de schuldige niet op heeterdaad betrapt, dan werd een onschuldige, bij voorkeur de oudste, ingepikt en opgesloten. Het eerstgeboorterecht was alzoo aan deze instelling geen onverdeeld voordeel te noemen.

Men hield het offer eener zoo avontuurlijke rechtspleging alsnu zóó lang achter slot en grendel, tot de ware schuldige, die natuurlijk niet kon aanzien dat een ander voor hem boette, vrijwillig zich aangaf. Men zal moeten erkennen: een merkwaardige manier van Justitie uit te oefenen; eenig in de annalen der rechtspleging. Een enkele maal maakte de autoriteit het wat al te erg; dan begon het vurig bloed in de jeugdige aderen te koken en lang bedwongen verontwaardiging leidde tot een betreurenswaardige uitbarsting. Gelukkig is dit maar zelden geschied; dàn echter werd het lammervacht afgeworpen en een ongelijke strijd aangebonden, die voorwaar de mannen van het gezag deed sidderen.

Een zoodanig verzet, soms van een geheel studiejaar, noemde men „Bullefeest"; bij die gelegenheid viel er met de opgezweepte hartstochten niet te spotten en oogenblikken van beproeving braken aan voor de overmoedigen, die te ver waren gegaan.

De vaan des opstands werd ontplooid; de lampen werden uitgebluscht of stukgeslagen, de deuren gebarricadeerd en de meerdere, die zich bij uitnemendheid gehaat had gemaakt en toevallig in het gedrang kwam, verkeerde werkelijk in gevaar, dat niet denkbeeldig was. Eens werd een bijzonder lamlendig onderofficier op een bank gebonden en het had maar weinig gescheeld, of de man was onder luid gejuich uit een der vensters van de eerste verdieping op de binnenplaats geworpen, hetgeen allicht hem lichamelijk letsel zou berokkend hebben. Dan heerschte er verslagenheid onder de hoogere machten; de sommatie, om de deur te openen en het hoofd in den schoot te leggen, werd met woest getier beantwoord, en er was heel wat overleg en list noodig om de opgewonden gemoederen weder tot bedaren te brengen.

Deze oproerigheden staan met een zwarte kool in de geschiedbladen der Militaire Academie aangeteekend en al mocht het onverantwoordelijk optreden der onbezonnenen, die eindelijk zich vergaten en in verzet kwamen, vooral uit een militair oogpunt misdadig zijn; al werd naderhand een streng gericht gehouden en menige veelbelovende toekomst voor goed vernietigd — de eigenlijke schuld droeg ongetwijfeld het Bestuur, dat het zoo ver liet komen door op ongehoorde wijze het rechtsgevoel te schokken.

Niets zoo gevaarlijk, als willens en wetens onrecht te plegen, en eene natie, wier gevoel voor recht en billijkheid verstompt is, — zij heeft geene toekomst meer. Mochten de handhavers van het gezag hiervan steeds doordrongen zijn!

In onzen tijd werd dit, den mensch aangeboren, rechtsgevoel nog al eens geweld aangedaan. Meer dan eens kwam het voor, dat onschuldigen gestraft werden en zoozeer was men overtuigd van het vruchtelooze, om hiertegen in verzet te komen, dat men in den regel met Oostersch fatalisme maar in het onvermijdelijke berustte.

Quasi werd men gehoord; doch de minste tegenwerping leidde tot verzwaring van straf en doorgaans werd een fictief feit erkend: daar de onmiskenbare zekerheid bestond, dat het tegenovergestelde hoogstwaarschijnlijk geen ingang vinden zou.

Wanneer desniettemin in den loop der jaren een algemeen verzet plaats had als krachtige demonstratie, nadat zekere grenzen waren overschreden, dan is het eenige grafschrift op die beruchte „bulle-feesten" mogelijk: onverantwoordelijk dat men 't zoo ver liet komen.

In den regel was dit niet het geval; er werd list tegen list gesteld en een guerilla-oorlog tusschen minderen en meerderen gevoerd, welke tot vermakelijke schermutselingen aanleiding gaf. Men berustte in het onvermijdelijke, maar trachtte zich te wreken, waartoe betrekkelijk weinig middelen ten dienste stonden.

Het spreekt van zelf, dat onder een driehonderdtal jongelui zich wel aardige snaken bevonden, handig met pen en penseel; bij ontstentenis hiervan begaafd met een bewonderenswaardige mimiek en onloochenbaren aanleg tot het weêrgeven van andermans zwakheden en tekortkomingen.

En als men gelieft te bedenken, dat het nooit aangenaam kan zijn, in tegenwoordigheid van velen belachelijk gemaakt te worden of zijne contenance te verliezen, is er zoo heel veel scherpzinnigheid niet toe noodig om te beseffen, dat er uren van wedervergelding aanbraken, die voor het zwaar gewond gemoed een verzachtende balsem waren.

Het gevoel van, tot machteloosheid gedoemd, eens even de wieken te mogen uitslaan, werkt vertroostend.

Op den duur evenwel trekt de mindere aan het kortste eind en wij kunnen in gemoede niemand aanraden, om een ongelijken strijd te aanvaarden; steeds bestaat er bij de mannen van het gezag gelegenheid tot représailles en vooral de overgangs-examens werden met een zekere voorliefde hiertoe uitverkoren.

Wij herinneren ons een tooneeltje, dat bij zoo'n gelegenheid werd afgespeeld. Een onzer was een knappe jongen, maar nu juist geen gluiperd of vleier. Er waren eenige leeraren, die persoonlijk hem niet genegen waren; een dezer heeren nu was er tuk op, bij voorkeur de schriftelijke vragen van zijn jongen vriend machtig te worden, ten einde zich het stil genot te gunnen, er — onafhankelijk van den inhoud — een 4 of 5 in stede van een 9 of 10 op te plaatsen. Deze bijzondere voorliefde had evenwel de aandacht getrokken en een rechtschapen docent, welke 't niet langer kon aanzien, kwam onverwacht naar hem toe, nam de vraag waarop een ondubbelzinnig „onvoldoende" gesteld was, las het geschrevene aandachtig door, verbeterde het gestelde

cijfer door dit te vervangen door een energiek geschreven **10**, en gaf het papier zonder verder commentaar aan den ander terug. Dat een opvallend hooge blos diens kaken kleurde bewees genoegzaam, hoe de bedoeling van dit ridderlijk optreden begrepen was.

Dit *historisch* feit strekke ten bewijze, dat er ook billijke grieven bestonden. Maar over het algemeen ging het nog al onbezorgd toe onder de jongelui; waartoe het eenigszins automatische der geheele inrichting veel bijdroeg.

Daarbij moet worden erkend, dat de levenswijze geregeld en gezond was; veel tijd tot het smeden van ondeugende plannen bleef niet over en de uiterst strenge discipline deed de rest.

Zoo schoon is het onbezorgde tijdperk der jeugd. In die dagen weet men nog te glimlachen, waar men op lateren leeftijd brandende tranen storten zou.

Het ontzettendste werd kortswijl, door er een koddige voorstelling van te geven; een kwinkslag op zijn pas richtte wonderen uit en zoo kwam het dat die vier jaren omvlogen en aangename herinneringen nalieten. Er was nog geen deftigheid, geen rang of positie op te houden; de kemelsharen en gouden strepen van het vierde studiejaar waren meer ornament dan distinctief; naar hartelust kon men grappen maken en welzalig hij, die de lachers op zijne zijde had.

Saaie, pedante wapenbroeders hadden het hard te verantwoorden; zij werden onbarmhartig voor den gek gehouden, wanneer zij onder een vroolijk clubje verzeild geraakten. Wie eene laagheid deed, werd onherroepelijk uitgeworpen; een parate executie volgde, zonder juridischen omslag of noodeloos geschrijf; hij werd dood verklaard. Niemand wilde meer met hem te maken hebben; geen enkele richtte het woord tot hem of gaf hem antwoord, en dit boycotstelsel heeft meer dan eens een onwaardige van de Academie verdreven.

In appreciatie van ware braafheid en burgerdeugd waren de kadetten anders niet altijd logisch; er werd meer bewondering geschonken aan onversaagdheid en lichamelijk overwicht dan aan meer nederige edelaardigheid, en daarom mag niet worden ontkend dat zij, die op de militaire school bij uitnemendheid populair waren op lateren leeftijd soms een gansch anderen indruk maakten.

Wie te naarstig studeerde, wat men „blokken" noemde, verwierf den eerenaam „kiervogel", en werd met schuinen blik aangezien; daarentegen namen anderen, die het academieleven meer studentikoos opvatten, een tamelijk hoog standpunt in. Op deze waardeering onderling viel dus enkele malen iets af te dingen.

Doch een en ander was een onvermijdelijk gevolg van het exceptioneele leven aan de Militaire Academie, en den betrekkelijk jeugdigen leeftijd, waarop men het ouderlijk huis verliet; zonder ervaring, of juiste begrippen van een gezonde levensopvatting. Scherts en ernst gingen hand aan hand; en menigeen stelde eene eer in hetzelfde, wat weinige jaren later door hem ongetwijfeld zou worden afgekeurd.

Daar waren jonge, krachtige loten, die wild opschoten en door welwillende, bovenal vaardige hand bedwongen en gesnoeid moesten worden; zij werden soms onbarmhartig vertreden, òf door den onmenschkundigen meerdere, of door den niet toerekenbaren mindere. Toch kwam, op zeer enkele uitzonderingen na, alles goed terecht; dank zij de lenigheid, de veerkracht van al wat jong is.

* * *

Lafenis, welke tegenwoordig niet „zonder vergunning" aan den dorstigen natuurgenoot mag worden getapt, was streng verboden, en zeer terecht. Scherp was de controle en wanneer spiritualia

De exercitie-batterij, waar de vesting-artillerie enz.

bij de kadetten werden aangetroffen, kon gerekend worden op een voorbeeldige bestraffing. Hoofdzakelijk om die reden troonde aan den ingang de norsche deurwachter, die de binnenkomenden met kennersblik gadesloeg en bij den minsten of geringsten twijfel tot een handtastelijk onderzoek overging, dat den goedlachschen, niet tegen kittelen bestanden jonker soms stuipachtig aandeed, of wel den meer schuchtere den blos der eerbaarheid op de kaken joeg.

Ook hier deed het onafgebroken toezien onwillekeurig denken aan het doorzicht van ons Legerbestuur in die dagen. Had dit nu eenmaal zich in het

hoofd gesteld, dat Pruisen de kwade pier was, en dus het gevaar uit het Oosten dreigde, waarheen de blik dus onafgebroken staroogend gericht was, zonder dat men noemenswaardig zich om andere windstreken bekommerde; ook hier was het oog uitsluitend gevestigd op het eenige acces der Militaire Academie: de brug met poortopening. Doch het ontsnapte de aandacht, dat aan de tegenovergestelde zijde door ingenieuse, schoon niet ingewikkelde, methode halve fleschjes statig zich door het water voortbewogen, door vriendenhand aan den geleidraad bevestigd en door den belanghebbende ingehaald en in veiligheid gebracht.

Een geliefkoosde plek om dergelijke smokkelwaren op te bergen, was de exercitie-batterij, waar — de vesting-artillerie fronse het voorhoofd! — de monding van een kanon of houwitser een veilige bewaarplaats aanbood, waarop de mannen van het gezag destijds niet bedacht waren. Het eenige gevaar, dat een dergelijke wijnkelder opleverde, was dat anderen wel eens op ontdekkingstochten uitgingen en de rechtmatige eigenaar te zijner tijd dan met beschaamd gelaat bij den ontladen vuurmond stond te kijken.

In den regel zorgde men daarom dat een dusdanige deceptie niet kon voorkomen en werd de opwekkende inhoud, zoodra de buit in veilige haven was aangeland, welbehaaglijk genuttigd; ook hier met bovenaardsch genot, daar de trek naar het verbodene in bijzondere mate de smakelijkheid verhoogde.

Ontstond er gevaar door de nadering van een der cipiers, dan was de jonker in een oogwenk, schijnbaar op bovennatuurlijke wijze, verdwenen — in een batterijkist, waar hij in de duisternis des nachts het zwarte feit volvoerde; namelijk een flinke, hartversterkende teug nam, terwijl de ander zijne oogen niet kon gelooven en zich die uitwreef om te ontwaren, waar het opgejaagde wild zoo eensklaps verdwenen was.

Werden daarin somwijlen flesschen aangetroffen door de dienende geesten.

Op de batterijkist zon hij heelemaal niet, en dit is den man te vergeven; want je moet wel kadet zijn, om je in zulk een benauwend proeflokaal aangenaam te gevoelen, of met opgewektheid je eigen gezondheid te drinken.

Behoedzaam werd dan waargenomen, of het gevaar geweken was, en alsdan werd het toevluchtsoord verlaten, dat een oogenblik een beschermend dak verleend had.

Zoo werd soms de berm der borstwering eene soort van buiten-societeit, waar aan den pittoresken oever van het kabbelend nat de morgendrank genoten werd.

Wie niet sterk is, moet slim zijn. Dit spreekwoord heeft den benarden jonker door menig perikel heen geholpen.

Het moet de bevoegde autoriteit voorzeker smartelijk hebben aangedaan, wanneer het haar moest blijken, dat trots alle waakzaamheid en bespieding, niettegenstaande alle inspecties en onderzoek tot op de epidermis van het

Haven met Prinsenkade te Breda.

individu, meermalen het tastbaar bewijs gevonden werd dat men beetgenomen was; bij het ledigen van een bewaarplaats, hetgeen in wereldsteden tegenwoordig, in het nachtelijk duister, door een indrukwekkenden stoet, nagenoeg reukeloos geschiedt, werden eens 300 van die overtuigingsstukken aangetroffen.

De etiquetten gaven aan, dat cognac destijds zich reeds in de algemeene

waardeering mocht verheugen en het heilzame daarvan voor sommige ziektetoestanden onze aandacht niet was ontgaan, terwijl ook de meer huiselijke siroop van punch blijkbaar niet werd versmaad.

Er waren van die vertrouwelijke plekjes, waar men zonder nijpend gevaar voor ontdekking een flacon kon ledigen, welke tevens als bokaal of roemer dienst deed; waarbij beurtelings de functiën van schildwacht werden vervuld en alzoo eigen oefening werd gehouden in de waakzaamheid, die den soldaat eene tweede natuur moet worden.

Het overschot of wel de ledige flesch werd dan aan den schoot der koele aarde toevertrouwd, en eene eenvoudige zode dekte het vernietigend bewijs van schuld en ongerechtigheid.

Bewaarplaatsen moesten steeds met omzichtigheid worden gekozen. Cokes en steenkolen boden in dit opzicht eene ongekunstelde gelegenheid aan; werden daarin somwijlen flesschen aangetroffen door de dienende geesten, zoo vonden dezen in den regel het meer aannemelijk, zich aan den inhoud te laven, dan de merkwaardige vondst wereldkundig te maken.

Dit alleen kan de reden zijn, dat het opperbestuur nooit gewijd werd in deze mysteriën en alleen na de vondst van meer dan één anker ledige flesschen tot het besef kwam, dat op dit ondermaansche niet alles naar behooren is.

Als men velen onzer in gemoede had afgevraagd of we rum en cognac zoo bijzonder smakelijk vonden, zou het antwoord ontkennend geluid hebben; maar het ging met zooveel zwarigheden gepaard en het was in onze oogen zoo voornaam!

Met den drankduivel werd op deze wijze een weinig gecoquetteerd, zonder dat deze met mogelijkheid ons door zijn giftigen adem verpesten kon; want daartoe mochten wij te zeer ons in een gestadig toezicht verheugen.

UIT DE STUDEERCEL DER REDACTIE.

Voor korten tijd is eene voortreffelijke Nederlandsche vertaling uitgegeven van Oscar Wilde's drama *Salomé*. 1) Ten onzent werd nog weinig werk gemaakt van Oscar Wilde, die evenwel tot de zeer moderne *Aesthetic School* behoort, waartoe mannen van naam als Arthur O'Shaughnessy, Thomas Woolner, William Morris, Dante Gabriel Rossetti en Algernon Swinburne gerekend worden. Oscar Wilde heeft van zich doen spreken. Hij is te Dublin geboren, en de zoon van een beroemd ophthalmoloog, Sir William Wilde. Op dit oogenblik is hij 37 jaren oud. Hij studeerde te Oxford, en maakte zeer vroeg groote reizen. In 1877 bezocht hij Griekenland en Italië, en begon zijne dichterlijke loopbaan met een gedicht op Ravenna. Te Oxford volgde hij de voordrachten van den beroemden schilder Ruskin, die een zeer grooten invloed heeft geoefend op de aesthetische overtuiging van het jongste geslacht der Engelsche dichters. Als student te Oxford gaf hij al aesthetische soirée's in zijne met kunstwerken en porcelein overladen kamers. Hij verkreeg in 1878 zijn academischen titel, en maakte zich bekend door zijne gedichten op Rome, Florence en Milaan. Zijn eerste bundel: *Poems by Oscar Wilde*, verscheen in 1881. Er werd over deze verzen in *Punch* de staf gebroken. „*Poems by Oscar Wilde*" — dus spreekt de recensent — „ zoo is de titel van het boek des aesthetischen zangers, dat tot ons komt, gestoken in wit kalfsleer en goud. De band is zeer oorspronkelijk, maar dat is meer, dan men omtrent den inhoud van dit boek kan zeggen. Mr. Wilde noeme zich „*aesthetic*", oorspronkelijk is hij niet. Hij gaf een boekdeel vol echoos, verwaterde Swinburnsche verzen met navolging van Rosetti en Mrs. Browning".

Punch heeft altijd den draak gestoken met *the aesthetic movement in England* — misschien is hier wel wat partijdigheid in het spel. Daarenboven *Oscar Wilde* schreef een drama: *Nora, or the Nihilist*, dat niet mocht vertoond worden wegens wilde geestdrift met hyperdemocratische theorieën. Niet alleen om de strekking van dat stuk, maar ook om andere eigenaardigheden van Oscar Wilde bestreed *Punch* hem herhaaldelijk. Hij trad namelijk op als redenaar over kunst, en als hervormer der heerenmodes. De teekenaar Du Maurier stelde hem gedurig voor onder den naam van Jellaby Postlethwaite, een smachterig figuur met *kneebreeches*, en somtijds met eene lelie in het knoopsgat.

Daar Oscar Wilde eene poging in het werk stelde zijne kunstphilosophie ook in de Vereenigde Staten van Amerika te prediken, ontving *Punch* nieuwe stof tot aanvallen. Wilde had zich onvoorzichtig uitgelaten, en verklaard, dat de Atlantische Oceaan hoegenaamd geen indruk op hem had gemaakt. Onmiddellijk nam een dichter in *Punch* het woord:

«Poor Oscar Wilde, aesthetic chylde;
«The Atlantic ought to know it!
«A fault so grave to misbehave,
«And disappoint a poet».

Punch ging voort, en schilderde de ontvangst van den dichter door de

1) Te Utrecht bij J. L. Beijers, zonder jaartal, 1893.

Yankees, terwijl hij optrad in eene zeer lange jas van bruin laken, die tot op zijne hielen reikte, met een meizoentje in zijn knoopsgat, een oranje zijden zakdoek in de hand, en eene leverkleurige das om den hals.

Oscar Wilde heeft in Amerika zeker gerucht verwekt. In Februari 1882 trad hij te Boston op, en vond hij de eerste rijen der toehoorders ingenomen door zestig studenten met *kneebreeches*, lange bruine jassen, lange lokken achter de ooren weggestreken, met lelies in het knoopsgat en eene zonnebloem in de hand. Zoo dikwijls hij in zijne voordracht ophield, om water te drinken, brak er spottend applaus los, dat niet scheen te zullen eindigen. Hij liet zich niet afschrikken, en las in bijna alle steden der Vereenigde Staten en Canada. De Amerikaansche jonge dames kozen dikwijls partij voor zijne denkbeelden tot groote ergernis der jonge gentleman onder de Yankees. Hij sprak meestal over verbetering van den smaak, ten opzichte van meubelen, gordijnen, kleeden, en vooral wenschte hij voor het kostuum der mannen helderder kleuren te gebruiken. Hij wees op Tennyson, die steeds een zwarten *sombrero* met breede randen, en een almaviva met rijkdom van plooien droeg. In plaats van den zwarten rok pleitte Oscar Wilde voor eene fluweelen tuniek en *knickerbockers*.

Zoo zonderling en opzienbarend is Oscar Wilde in de Engelsche en Amerikaansche samenleving verschenen. De *Punch* moge er over spotten, in dit alles ligt geenszins eene oorzaak tot verguizing van den dichter. Oscar Wilde heeft steeds met den toon van een beschaafd man over zijne voorgangers geschreven, Byron, Shelley, Keats en Tennyson met geestdrift vereerd, en nooit over eenig kunstenaar, die zijne beginselen bestreed, in een anderen toon gesproken, dan aan een *gentleman* past.

Het drama *Salomé* bezit zeer eigenaardige en in het oog vallende eigenschappen. Het herinnert oogenblikkelijk aan eene meesterlijke novelle van Gustave Flaubert: *Hérodias*. 1) Er is verschil van voorstelling bij beide dichters, toch schijnt Wilde door Flaubert zeer geïnspireerd. Hij noemt den Dooper: *Jokanaan* — terwijl Flaubert hem het voorbeeld gaf met: *Jaokanaan*. Bij Wilde ontstaat de handeling door den hartstocht, die de prinses Salomé plotseling opvat voor den boetprofeet. Jokanaan vervloekt haar, de dochter eener overspelige moeder, en Salomé roept telkens: „Ik zal uw mond kussen!"

Deze greep is zeer oorspronkelijk, maar het blijft de vraag, of deze voorstelling eene schoone greep is. Salomé spreekt in heftige symbolische taal over de schoonheid van Jokanaan. De granaatbloemen, die in de tuinen van Tyrus bloeien, en zooveel rooder zijn dan roode rozen, zijn niet zoo rood als zijne lippen. Zijn mond is als een scharlaken lijst om een ivoren toren, is als een granaatappel midden doorgesneden met een ivoren mes. Dit alles klinkt lyrisch, en staat geheel in den stemsleutel van Wilde's gemoed. Als lyrisch dichter mag hij zoo spreken voor eigen rekening — het is moeilijk aan te nemen, dat de prinses Salomé dagelijks hare gedachten zoo hyperbolisch heeft uitgesproken.

---

1) In zijne *Trois Contes* (1877).

De geheele toon van het drama is doorgaand lyrisch. Bij Wilde blaakt Herodes van hevige begeerte naar zijne stiefdochter, nog voordat ze gedanst heeft. Herodias wil niet, dat zij dansen zal, omdat zij jaloersch is. Herodes spreekt met denzelfden lyrischen gloed als Salomé, wanneer deze, voor haar eigen genoegen het hoofd van den Dooper vraagt. Hij begint dan eene beschrijving van al zijne schatten te geven, die als zoodanig zeer dichterlijk is, maar te fraai van stijl voor den Viervorst. Hij biedt Salomé een grooten ronden smaragd, hem door een gunsteling van Caesar gezonden, en zegt erbij: „Als gij door dien smaragd kijkt, kunt ge dingen onderscheiden, die op een grooten afstand gebeuren". Dan biedt hij zijne witte pauwen met vergulde bekken en purperen pooten. Zelfs Caesar bezit zulke verwonderlijke vogels niet. Hij biedt er haar vijftig aan, als zij zwijgen wil over het hoofd van den Dooper. Nog voegt hij er bij twee amethisten van verschillende soort, de een zwart als wijn, de ander rood als wijn aangelengd met water. Hij spreekt van topazen geel als tijgeroogen, en topazen rose gelijk duivenoogen, en topazen groen als kattenoogen. —

Zoo gaat het immer door met grooten rijkdom en poëtische weelde, hoewel het mogelijk is, dat de studie van edelgesteenten, die J. K. Huysmans in zijn *À Rebours* (1884) heeft geplaatst, hier invloed oefende. In elk geval is de taal van Herodes zoo lyrisch-romantisch, dat het schijnt of de schim van Victor Hugo aan den vereerder van lelie en zonnebloem is verschenen. Er is niets tegen, dat Oscar Wilde den schitterenden, poëtischen stijl van den auteur der *Orientales* poogt te evenaren, maar dit behoeft niet als allermodernste oorspronkelijkheid te worden opgedischt.

Bij Wilde is de eisch van Salomé — het hoofd van Jokanaan — eene wraak der versmade liefde. Zij zegt, dat hij de eenige man is, dien zij bemind heeft. Zij noemt hem schoon. Zijn lichaam was als een ivoren kolom op een zilveren voetstuk. Het was een hof vol duiven en zilveren lelien. Het was een toren van zilver met ivoren schilden behangen. De lyrische geestdrift des dichters schijnt hier toch wat al te ver gaan. Zijn droom van Salomé's liefde voor Jokanaan is al te stout. Een prinses als deze heeft niet, gelijk de kleine Paulus Dombey bij Dickens, „neiging tot omgang met gemeene lieden". Van Johannes den Boetgezant meldt de Schrift weinig. Er staat alleen: „*En dezelve Johannes had zijne kleeding van kemelshaar, en een lederen gordel om zijne lendenen; en zijn voedsel was sprinkhanen en wilde honig*". (Mattheus III, 4). Het schijnt gewaagd om van dezen asceet, dezen ruigen woestijnbewoner, te zeggen, dat zijn lichaam was „een hof vol duiven en zilveren leliën". Maar ook dit was al gezegd door Anatole France, die een zuilheilige uit de woestijn van Libyë naar Alexandrië doet komen, om in woesten hartstocht voor Thaïs, eene hetaira, te blaken. Wel is dit geval niet volkomen hetzelfde, maar een voorbeeld van zinnelijken zinnendorst eener vrouw van vorstelijke schoonheid voor een morsigen asceet was reeds gegeven.

De *Herodias* van Gustave Flaubert staat veel hooger. Hier is alles met onschatbare wetenschap van de Hebreeuwsche oudheid behandeld. Hier blijft

het motief der synoptische evangeliën — dat Johannes de Dooper Herodes hevig heeft gelaakt, omdat de Viervorst de huisvrouw van Filippus, zijn broeder, heeft geroofd. Herodes erkent zijn schuld, maar Herodias vergeeft den boetprediker zijne bestraffing niet. Flaubert schildert met zijne verwonderlijke scherpheid van omtrek en tinteling van kleur het oord, waar de Viervorst zetelt, de forteres van Machaërous aan het Oosten der Doode Zee. Hij laat hem verschijnen op het terras boven zijn paleis, terwijl in den donkersten kerker in de gewelven Jaokanaan voor ieders oog verborgen is, 't geen heel wat aannemelijker voorstelling is, dan de „bouwvallige cisterne omgeven door een muur van groen brons", waaruit de Boetgezant wordt opgehaald, en neergelaten door Oscar Wilde.

Bij Flaubert is eene nauwkeurige studie van alle bijzonderheden. Vooral de woede van Herodias tegen den profeet is met fijnheid en nauwkeurigheid verklaard. Zij had den Boetgezant op den weg naar Galaäd ontmoet, en te midden der volksmenigte voortrijdend, had zij het hoofd met haar mantel omhuld, om de verwijtingen van Johannes niet te hooren. Herodias vreest, dat de algemeene blaam des volks, door den profeet opgewekt, misschien den Viervorst zal bewegen haar te verstooten. Maar zij heeft een middel bedacht, om dezen te bekooren. Hare dochter Salomé, uit haar eerste huwelijk, heeft ze aan haar lot overgelaten — maar nu heimelijk teruggeroepen. Ze zal haar aan Herodes toonen, haar eigen beeld, toen zij jong en betooverend schoon was.

Bij Flaubert verschijnt de Romeinsche Proconsul Vitellius met zijn zwelgenden zoon Aulus, die den Viervorst in zijn citadel opzoeken. Zij ontdekken den kerker van Jaokanaan — en hooren hem vervloekingen uitbraken, die door Oscar Wilde telkens zijn gevolgd. De hevige taal van den gevangen asceet brengt Herodias tot razernij. Zoodra de Romeinen vernemen, dat Jaokanaan het volk aanspoort de belasting niet aan den Keizer te betalen, beveelt Vitellius hem streng te bewaken — en in geen geval vrij te stellen. Er volgt een groot gastmaal van Herodes, met verwonderlijke archaeologische kennis beschreven. En dan aan het slot volgt het verrassend optreden van Salomé — en de teekening van haar dans, die op zich zelf een kunststuk van hooge waarde is. Door haar moeder onderricht zegt ze, als de Viervorst haar de helft van zijn koninkrijk aanbiedt: *„Je veux que tu me donnes dans un plat ... „la tête" — Elle avait oublié le nom, mais reprit en souriant: „La tête de Jaokanaan"*.

Deze in alle bijzonderheden historische, logische en gloedvolle opvatting van de door ettelijke dichters en schrijvers behandelde geschiedenis der dochter van Herodias — ook onze dichter Ter Haar wijdde haar omstreeks 1849 een lang gedicht — schijnt mij ver boven het drama van Oscar Wilde te staan. In één opzicht blijft echter deze te prijzen. Zijn drama is een drama, geen *charade en action*, zooals zijn Belgische geestverwant Maeterlinck pleegt aan te bieden. Wilde vatte zijne stof ernstig op, en zoo hij door lyrischen rijkdom zich soms buiten de grenzen van het drama beweegt — hij poogde een drama te geven — en niets anders.

Nederlandsche Verzen en Nederlandsch Proza.

II.

Goëtia door Frits Lapidoth. Leiden. *C. S. van Doesburgh,* 1893.

Toen Joris Karl Huysmans in 1891 zijn roman over het Parijsche Occultisme — *Là-Bas* — had uitgegeven, merkte men op, dat het kunstwerk als zoodanig aan gebreken van samenstelling laboreerde, maar dat de studie van het Occultisme zeer veel belangwekkends opleverde. Dit kan met eenige wijziging ook van *Goëtia* gezegd worden. Als roman heeft dit boek leemten, als schets van het Parijsche Occultisme dezer *fin-de-siècle*-dagen is het uitstekend geslaagd.

De roman is zwak van samenstelling, de heldin is niet uit vleesch en bloed, maar uit formules en stof van boekerijen geboren. Olga Kostroma, de dochter van een arm Russisch arts uit Charkow, verliest haar vader en hare vrienden, omdat men ze in hechtenis neemt als nihilisten, en ze laat omkomen in de gevangenis. Zij zweert nu wraak, als het eenig doel haars levens. Zij zal de Russische aristocratie doen boeten, wordt actrice, krijgt naam, wordt gezocht door de *jeunesse dorée et argentée*, en hoopt ze al te zaam te gronde te richten door ze opium te laten rooken en in hypnotischen toestand te brengen. Zij trouwt met een vervallen, maar schatrijk graaf, om over middelen ter wraak te kunnen beschikken — doch gaat dan met den graaf naar Parijs, omdat ze hare wraak op de Russische kolonie te Parijs zou kunnen oefenen.

Het is licht te bemerken, dat deze voorstelling veel onwaarschijnlijks bevat. In de eerste plaats is zulk eene levende Nemesis heel ouderwetsch romantisch, en staat Goëtia op ééne lijn met *le Prince* Rodolphe — *le grand Justicier* — uit *Les Mystères de Paris* van Eugène Sue, en met Lucretia uit Lord Lytton's *Children of the Night.* Dergelijke figuren, die alleen voor wraak leven, hooren thuis in de verouderde draken van het Théâtre de la Porte Saint-Martin — Olga Kostroma gelijkt meer op deze figuren van karton, dan op eene levende vrouw. Daarenboven schijnt het met de wraak niet al te goed te gaan. Zij trouwt om rijk te worden, maar gaat te Parijs wonen, waar nu hare verbolgenheid zich uit tegen enkele Russische aristocraten, die er toevallig verblijf houden. De rijke, maar bouwvallige, graaf sterft. Zij keert niet naar Rusland terug, doch blijft te Parijs — eene handeling, die zeer weinig met haar aard en aanleg, maar uitstekend met het plan van den auteur, eene studie over het Parijsche Occultisme te geven, strookt.

Deze studie is zeer goed geslaagd, en staaft het uiterst grondig onderzoek van den schrijver. Vooreerst presenteert hij zijnen lezers een belangrijk aantal der moderne occultisten, die nu te Parijs in de mode zijn. Er wordt gesproken over een zonderling slag van charlatans, als Papus, Stanislas de Guaïta, Graaf Constantinus, Magnus, Alfred Maury, Eliphas Lévy, Mme. Blowatsky, Jules Michelet Jr., le Sar Péladan, Frêrebeau (Philalethus), en Antoinette Théot. Duidelijk doet Frits Lapidoth de domme mystificatiën dezer armzalige kwakzalvers uitkomen, en daarbij tevens de ziekelijke belangstelling van het neurasthenische, met morphine vergiftigde, gedeelte der Parijsche voorname kringen. Juist hier put de auteur uit studie en ervaring beide met groot geluk.

De betrekking van de heldin, die eene groote psychische kracht bezit, tot de spiritisten is even voortreffelijk geteekend. Zij reist naar Amerika, naar New-York, om voor eene goede som aan eene *Academy for psychical research* de wetenschap van het oproepen der dooden te leeren. Op onwederlegbare wijze worden de knoeierijen dezer typtologen, sematologen en pneumatographen aan het licht gebracht.

Daarenboven toont de auteur, dat hij de geschiedenis van de magie en het occultisme met ijver heeft bestudeerd. Hij beschrijft de magische boekerij van Olga, waarin niet alleen de *Opera* Paracelsi, de *Disquisitiones magicae* van De Rio, maar ook eene zeer zeldzame brochure van L. Daveau, *Les Sorciers, dialogue très utile et nécessaire pour ce temps*, 1574, gevonden worden. Hij behandelt Cagliostro, Mesmer, en den schoolmeester Denizart-Rivail, die zich Allan Kerdec heeft genoemd.

Misschien zou het de overweging verdienen hier te vragen, of eene rijpe ervaring van het Parijsche leven niet op verkwikkelijker onderwerp zou kunnen brengen, dan op deze herleving van magie en occultisme? Zeker, de mystiek is in de mode, en dit zegt veel. Maar bij eenig nadenken zal toch deze nieuwe geestdrift voor eene oude zaak zulk een hooge beteekenis niet hebben. Aan het eind der vorige eeuw heerschte juist dezelfde belangstelling voor *Geheim-Wissenschaften* in Duitschland. Terwijl nu le Sar Péladan allerlei zonderlinge en oppervlakkige dingen zegt over *La Rose-Croix* en *Le Graal*, vereenigden zich toen Duitsche alchemisten, die zich Rozenkruisers noemden in vele clubs. Te Leipzig wordt door een slim koffiehuishouder, Johan George Schrepfer (1768–1782), een koffiehuis voor Rozenkruisers opgericht, waarin heusche geestverschijningen plaats grepen. Sedert 1777 verplaatste zich de hoofdgroep dezer orde naar Berlijn, waarbij zich Wilhelm Schröder, hoogleeraar in de pharmacie, onderscheidde, hoewel hij later zijn dwazen ijver betreurde. Men beoefende er noch de witte, noch de zwarte magie, maar de goddelijke magie, die macht geeft over de natuurkrachten. Een dergelijk Rozenkruiser schilderde later de Graaf de Villiers de l'Isle-Adam in zijn *Axel* onder den naam van Maître Janus.

Het was toen het tijdvak van Cagliostro, een zwendelaar en schavuit, die Giuseppe Balsamo heette, en aan het hof van Louis XVI eene Prinses als Madame de Lamballe bewoog, beschermvrouw der door hem gestichte orde van Rozenkruisers te worden. Bij het proces over het *collier de la Reine* werden zijne knoeierijen openbaar, en moest hij Frankrijk verlaten. Het modern occultisme maakt veel werk van Cagliostro, als uit het boek van Frits Lapidoth duidelijk blijkt. Het is dezen gelukt een getrouw beeld te geven der Parijsche salons, waar aan occultisme en magie wordt gedaan, mocht zijne heldin Goëtia ook in nevelen van melodramatische romantiek zweven. In Frankrijk telt men onder de romanschrijvers, die het occultisme in hunne kunstwerken verdedigen, mannen als de Graaf de Villiers, als J. K. Huysmans en Gilbert Augustin Thierry, die met zijne *Récits de l'Occulte* zich den warmsten aanhanger van de nieuwe mystieke richting toont. Frits Lapidoth blijft geheel objectief tegenover het occultisme, maar aarzelt niet mede te deelen, wat zijne studiën hem omtrent de kwakzalverskunsten der moderne Magiërs hebben geleerd. 1)

* * *

Haagsch Jaarboekje voor 1894, *onder redactie van A. J. Servaas van Rooijen. Zesde jaargang.* 's-Gravenhage, *Mouton & Co.* 1894.

Het *Haagsch Jaarboekje* verschijnt nu ten zesden male. Van onze vele plaatselijke almanakken en jaarboekjes is dit Haagsche misschien een der degelijkste en wetenschappelijkste. Voor de geschiedenis van den Haag valt hier veel te leeren. Deze jaargang onderscheidt zich door eene zeer doorwrochte en zeer vol-

1) Het spijt mij op enkele taalfouten te moeten wijzen, als: „*zij lag bloot*" (I, 93) voor *zij legde bloot;* „*zij heeft geen verdacht*" (I, 191) voor *geene verdenking*, „*Guizeppe*" (I, 203) voor *Giuseppe;* en „*vermurven*" (II, 156) voor *vermurwen.*

ledige studie over *Het Kasteel „Die Haghe"* van de hand des heeren C. H. Peters. Tal van historische bijzonderheden worden zonder eenige vertooning van geleerdheid, maar uiterst grondig medegedeeld. De schrijver heeft zijne taak wel wat ruim opgevat. Hij begint met het jaar 2107 vóór de geboorte van Christus, en doorloopt al wat er omtrent den bodem en de geschiedenis van Holland tot op Floris V kan gevonden worden. Gaarne zouden wij hem een : *Passons au déluge!* toegeroepen — en de studie begonnen hebben bij den Roomsch-Koning Willem II. Maar ook zoo nog is dit opstel zeer volledig, zeer belangwekkend. Daarenboven bevat het jaarboekje boeiende artikelen van Jhr. Mr. Victor de Stuers over *De oude Vierschaar*, van L. Wichers over *Bijzonderheden betreffende den moord der Gebroeders de Witt*, van Mr. J. B. I. N. Ridder de Van der Schueren over *Het geschil over het commando van het garnizoen tè 's-Gravenhage*, 1785-1786, twee artikelen van Dr. A. Bredius over *Haagsche schilders* en een van Dr. C. Hofstede de Groot over *De Haagsche Schilderijmusea.*

* * *

's-Gravenhage in onzen tijd door Johan Gram. Met 80 *illustratiën en* 3 *photo-chromo-drukken naar Haagsche meesters.* Amsterdam, *J. L. Beijers*; 1893.

Een zeer treffend contrast met het *Haagsche Jaarboekje*, dat de archaeologie en de geschiedenis der residentie met zulk een gelukkigen uitslag bestudeert, vormt dit mooie boek van onzen opgewekten, prettigen, vernuftigen Johan Gram over Den Haag, zooals het er nu uitziet.

Met veel studie en vlijt is in XXIX hoofdstukken alles verzameld, wat het moderne Den Haag betreft. Niets schijnt vergeten. De hoofdstukken : *Over de nijverheid*, en *Zorg voor den inwendigen mensch* zijn bijzonder goed geslaagd. Doch lang niet bij uitzondering. Het hoofdstuk over : *De letterkunde in de hofstad* schijnt mij niet minder goed gelukt. Er komt eene kleine geschiedenis van het genootschap *Oefening* in. Gram gedenkt terecht den merkwaardigen avond, toen Beijnen en Ten Kate, bijna tot afscheid, hunne wegsleepende voordrachten deden bewonderen. Hij gebruikt een uiterst gelukkig schilderend woord, wanneer hij van Hofdijk zegt, dat deze er uitzag als een (gepensionneerd) sergeant der infanterie, die door zijn „snijdenden ijzervreterstoon" soms meer vroolijkheid opwekte dan hij zelf wilde. Ook de stichter van den Haagschen kring: *de Sfinx*, Baron Mackay, is met enkele trekken zeer handig geteekend.

Het hoofdstuk over *de Witte en hare zusteren* zal vele lezers trekken, omdat in ons klein land schier ieder enkele uren van zijn leven in de „Witte" heeft getoefd. Zeer aardig is de anecdote, die Gram naar aanleiding van sociëteiten, restauratiën en bierhuizen vertelt nopens het bierhuis van Herman Rode in het Achterom. Jaren geleden hield een rijtuig voor Rode's woning stil, waaruit twee statige heeren stapten — de toenmalige Kroonprins van Duitschland, later Keizer Friedrich, en diens oudste zoon, de tegenwoordige Keizer. Ik geef even het woord aan Gram. „Zij bestelden een „goed glas Duitsch bier. Vlug en handig „brengt Rode hen op zijne bovenvoor-„kamer, schenkt hun daar een heerlijk „glas, en verneemt er, tot zijne onuit-„sprekelijke blijdschap, welke hooge gas-„ten hunne vorstelijke lippen aan zijn „bier gezet hebben. De man was in de „wolken. Drie glazen bier had de tegen-„woordige Keizer gedronken. Toen dan „ook Keizer Wilhelm II in Juni 1891 „een officiëel bezoek aan den Haag bracht, „zei Rode luchtig, maar niet zonder „eenig blufje: „De Keizer ken ik opper-„best, want hij heeft in mijn eigen lokaal „drie glazen bier gedronken".

* * *

Gravin Mary door J. H. de Veer. Amsterdam, *H. J. W. Becht.* (zonder jaartal, 1893).

Met zeker gevoel van sympathie zal menig lezer dit boek ter hand nemen, geschreven door een auteur, wiens naam in Nederland zulk een goeden klank heeft. De heer H. J. de Veer geeft zijn eersteling in *Gravin Mary.* Dit is in elk geval reeds een stap op den letterkundigen weg. H. de Veer heeft het hart van duizenden Nederlandsche lezers gewonnen door zijn *Trouwring* en zijne *Kerstvertellingen* — beter voorbeeld kan J. H. de Veer niet volgen.

Wat *Gravin Mary* betreft, het mag zonder voorbehoud gezegd worden, dat deze Amerikaansche novelle door zekere frischheid en nieuwheid uitmunt. De auteur heeft in de Vereenigde Staten gereisd, veel gezien, scherp waargenomen, en deelt zijne indrukken meê, in den vorm eener vertelling „uit de lijfstraffelijke rechtspleging", als geheel vergeten auteurs voor vijftig jaren plachten te zeggen.

Schoon dit soort van verhalen nog al menigvuldig wordt geschreven in Engeland en Frankrijk, en wij er ten onzent soms navolgingen van mochten ontmoeten, is ditmaal het criminalistische deel het minst boeiend, maar zijn de voorstellingen van het Amerikaansche leven juist het aantrekkelijkst. En het dient gezegd, ook het verhaal der plundering eener diligence in *the Far West* heeft zijne zeer goede zijde.

De auteur verplaatst ons naar Kansas, naar eene stad, die plotseling uit den grond verrijst — Decatur, maar door een bankroet van een *land-company* weer ontvolkt wordt. Uit speculatie hebben eenige kapitalisten daar grond gekocht — onder welken sommigen Hollandsch bloed in de aderen hebben. Men treft bij het ophalen van het gordijn op eenigen afstand van Decatur, in een *dug-out* (woning voor de helft in den grond gebouwd), eene familie, waarbij twee Hollandsche vrouwen. Een daarvan, Mary van Steede, is de heldin van het boek. In de buurt woont een cow-boy, Frank Miller, bij een *rancher* (houder van eene kudde) in dienst, die zijn hof maakt aan de mooie Hollandsche dame.

Deze Frank is een volslagen schavuit, die een valschen naam voert, en Mary poogt diets te maken, dat hij eigenlijk een Engelsche Gravenzoon is. Zoodra het huwelijk tusschen dit paar beraamd is, begint de eigenlijke verwikkeling. Marie begeeft zich met de diligence op reis naar Garfield, om Frank af te wachten — en onder weg wordt deze diligence door straatroovers overrompeld, de koetsier verwond, en eene bezending in goud en bankpapier voor eene credietinstelling gestolen. Zij heeft eene zwarte gedaante tegen het rijtuig zien opklimmen, en gemerkt, dat de jas van den dief door het slijk van de raderen werd bemorst. Als zij verneemt, dat er 5000 dollars worden uitgeloofd voor den persoon, die de eerste aanwijzing tot opsporing der dieven zou kunnen geven, gaat zij al wat ze weet, aan de politie vertellen. Dan vindt ze Frank Miller te Denver terug, waar zij zich haasten voor haar huwelijk een prachtig uitzet te koopen. De tooneelen in het modemagazijn zijn buitengemeen goed geslaagd — en doen den auteur als onderhoudend verteller kennen. Van het trouwen komt evenwel niets, daar Mary haar aanstaande, zonder het te weten, in handen der *detectives* heeft gebracht.

De zwakke zijde van *Gravin Mary* is de stijl. Het verhaal laat nergens doorschemeren, dat de auteur een eigen stijl wil schrijven — alles is in zeer gewoon, huiselijk Nederlandsch geteld. Door de levendige, dramatische tooneelen, die elkaar voortdurend opvolgen, valt dit minder duidelijk in het oog, zoodat vele lezers er waarschijnlijk niet aan denken zullen dezen eisch aan den schrijver te stellen. Voor zijne letterkundige toekomst is het evenwel noodzakelijk, dat hij hem zich zelven stelle.

Edam bij winter, naar eene schilderij.

J. H. WIJSMULLER.

DOOR

H. M. KRABBÉ.

Er is in den vroegeren arbeid der tegenwoordige kunstschilders van naam eene algemeene overeenstemming, een zelfde streven naar juistheid en een nauwgezet navolgen der natuur, die ons doen inzien hoe noodzakelijk het is om ernstig te studeeren en hoe alleen daardoor den grond gelegd wordt tot het begrijpen en leeren uitdrukken van wat schoon is.

Gaat men het vroegere werk na van onze groote beeldende kunstenaars, dan is men telkens opnieuw verbaasd over de dorre, angstvallige en toch met zooveel liefde gemaakte studiën. Ik herinner mij eerste proeven van het werk der gebroeders Maris, van Mauve, van Israëls en velen anderen, die alle bewijzen zijn voor mijne bovenstaande bewering.

Geheel verschillend met hetgeen onze tegenwoordige jonge kunstenaars doen, waren de ouderen, in een kinderlijk navolgen van hetgeen zij zagen, droog en hard, en trachtten zij door nauwgezet volgen alleen het schoone weder te geven.

Hoe veel minder artistiek hunne eerste werken dan ook mogen wezen,

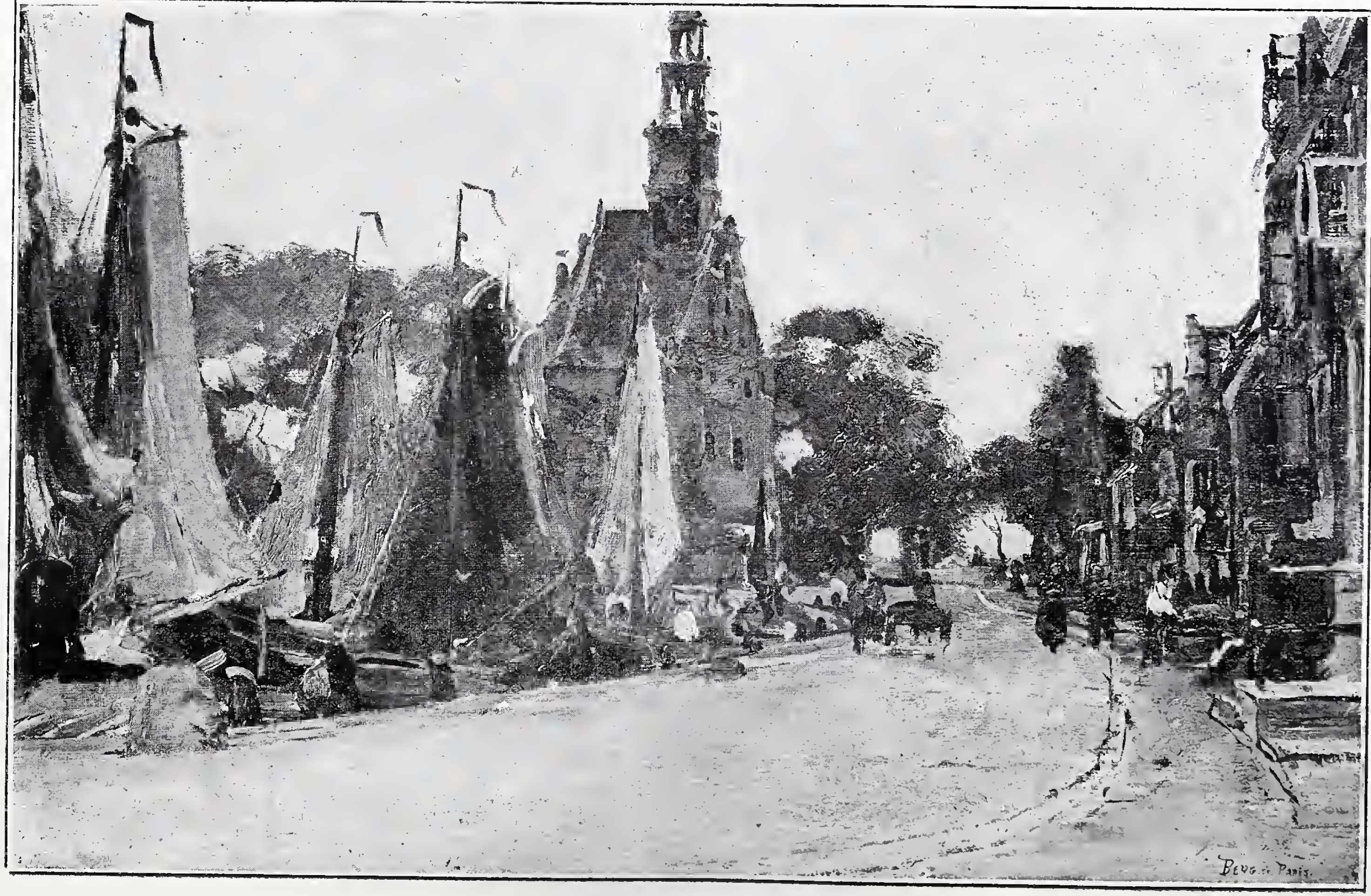
Landloopers, naar eene olieverfstudie.

toch zijn ze uitingen van eene eerlijke en oprechte waarheidsliefde.

Was men eenmaal, na al dat ernstige navolgen, doorgedrongen in het maaksel der natuur, dan ontplooide zich het talent naarmate het individu begaafd was.

Zeer zeker zijn er te gronde gegaan door het als levensdoel op te vatten volkomen juist weer te geven hoeveel takken b.v. een boom had of hoevele plooitjes er in een kraag waren; maar aan hen, die zich daarboven niet wisten te verheffen, is niet veel verloren gegaan. Naarmate de kunstenaar ontwikkelde in zijn zieleleven, begreep hij ook beter het schoone der natuur, en gesteund door zijne kennis daarvan, werd zijn werk beter en rijper.

Wijsmuller begon te schilderen omstreeks 1875, toen hij twintig jaar oud

Stadsgezicht te Hoorn, naar eene olieverfstudie.

was. Hij heeft dus niet de moeielijke jaren gekend, die de nestors onzer schoone kunst eerst hadden door te maken. Toen hij begon te werken, was voor een groot gedeelte reeds de weg gebaand en was er gebroken met de conventioneele wijze van schilderijen-maken. Hij behoort tot het tweede geslacht en vormt den schakel tusschen de oude en de jongste kunstenaars.

Als zoon van onbemiddelde ouders, werd zijne neiging tot schilderen steeds tegengegaan en was er ook niemand bereid hem voort te helpen. De eerste jaren na zijn schooltijd behooren dan ook niet tot zijne prettigste herinneringen.

Buurtje te Zutphen naar eene krijtteekening.

Lijdelijk verzette hij zich tegen de beoefening van verschillende zeer eervolle beroepen, waartoe bv. ook het horlogemaken behoorde. Niets trok hem zoozeer aan als het knoeien met verf, waaraan hij zijn zuurverdiende geld geheel besteedde.

Hij was tegelijk met Van der Waay op school geweest. Ook later bleven zij vrienden, en deze vriendschap heeft hem veel geholpen. Van der Waay en Witkamp, die toen tegelijkertijd aan de Academie studeerden, besteedden hun vrijen tijd voor 't grootste gedeelte met Wijsmuller, en spoedig vormden zij een driemanschap, dat onafscheidelijk was.

't Meeste nog heeft hij te danken aan Louis Koopman, die les gaf op de school, waar Wijsmuller Van der Waay leerde kennen. Koopman, die zelf een verdienstelijk portretschilder was, had zooveel schik in den talentvollen

Landschap bij Abcoude, naar eene olieverfstudie.

jongen, dat hij hem ook later voorthielp waar hij kon, en hem aanmoedigde waar alles zijne roeping vijandig scheen.

Zoo gingen die eerste jaren voorbij in een doelloos voortlummelen. Bepaalde leiding ontbrak hem en den prikkel van het gestadig en met kameraden werken, wat der Academie, hoeveel gebreken haar ook mogen aankleven, ontegenzeggelijk als een deugd moet worden aangerekend, ontbeerde hij ten eenenmale. Hulpeloos slingerde hij van betrekking tot betrekking, zonder lust zijn gedwongen werk doende en alleen zich ontspannend, wanneer hij met zijne twee vrienden samen was.

Slootkantje, naar eene krijtteekening.

Witkamp was toen de eenige, die thuis een ateliertje had, waar de eerste schilderijen van het drietal het levenslicht hebben aanschouwd.

Eindelijk verdroot hem dat doelloos werken. Hij legde zich toe op wat hij het dichtst bij zich had. De singels van Amsterdam, toen nog schilderachtig en onbedorven, de Amstelveensche weg, het huis „de Vraag" aan den Sloterweg, waren zijne eerste onderwerpen. Dikwijls liep hij uren lang, beladen en bepakt met zijn schildersattributen, om studies te maken van dingen, die hij in zijne onmiddellijke nabijheid had kunnen vinden. Die eerste studies zijn hard als ijzer en uitvoerig als eene fotografie; maar voortdurend werkend ontwikkelde zijn talent zich al spoedig tot het voortbrengen van dingen die er mede door konden. Als dan de vrienden eens hunkerden naar het vrije veld, en niets hadden van het aardsche slijk, namen ze het

Molentje bij Vorden, naar eene krijtschets.

laatst vervaardigd „stukkie kunst" onder den arm, om het hier of daar voor een daalder te verkoopen. Als ze zoo gelukkig waren, deelden zij broederlijk de opbrengst, om in de schoone natuur van Haarlem te gaan genieten van hunne jeugd en hunne kunst.

Hoe moeielijk ook deze tijden waren, menige leuke en mooie herinnering is er aan verbonden.

Toen Wijsmuller 't eindelijk met zich zelf eens was, dat hij schilder wilde worden, begreep hij, dat eenige leiding althans onontbeerlijk was, en woonde hij de teekenavonden bij in Felix Meritis. Verwonderlijk is 't, hoe hij met de weinige leiding, die hij genoten had, zoo goed naar figuur werkte. Ik

Binnenhuisje te Bronkhorst, naar eene olieverfstudie.

ben overtuigd, dat hij ook van figuur mooie dingen zou hebben kunnen maken als hij er zich op had toegelegd.

In 1876 woonde hij, na een schitterend toelatingsexamen, een winteravondcursus aan de Academie bij. Zeer goede naaktstudies zijn daarvan de resultaten geweest en hebben hem zeker veel verder gebracht tot het begrijpen der figuurtjes, waarmede hij zijne schilderijen stoffeerde.

Zijn ernstig en goed werk bleef dan ook niet zonder vrucht. Eene koninklijke subsidie stelde hem in staat zich vrijer en beter te ontwikkelen, en in '79 vinden wij hem in den Haag, waar hij omstreeks anderhalf jaar vertoefde. Hij werd daar lid van Pulchri, en is daarna steeds een der verdienstelijkste leden van die Vereeniging gebleven.

Van den Haag volgen wij hem naar Brussel, waar hij slechts korten tijd

verbleef; „want, zie je, dáár was voor een artiest nou ook niets te verdienen."

Omstreeks '81 kwam hij terug in zijn vaderstad, waar hij sedert steeds verblijf heeft gehouden.

Opgewonden dweepers, zoogenaamde kunstenaars, verkondigen in dezen tijd de stelling, dat de dagen niet ver verwijderd meer zijn, dat de artiesten hun werk niet meer zullen tentoonstellen, en dat ze hunne kunst niet meer veil zullen hebben voor den meestbiedende.

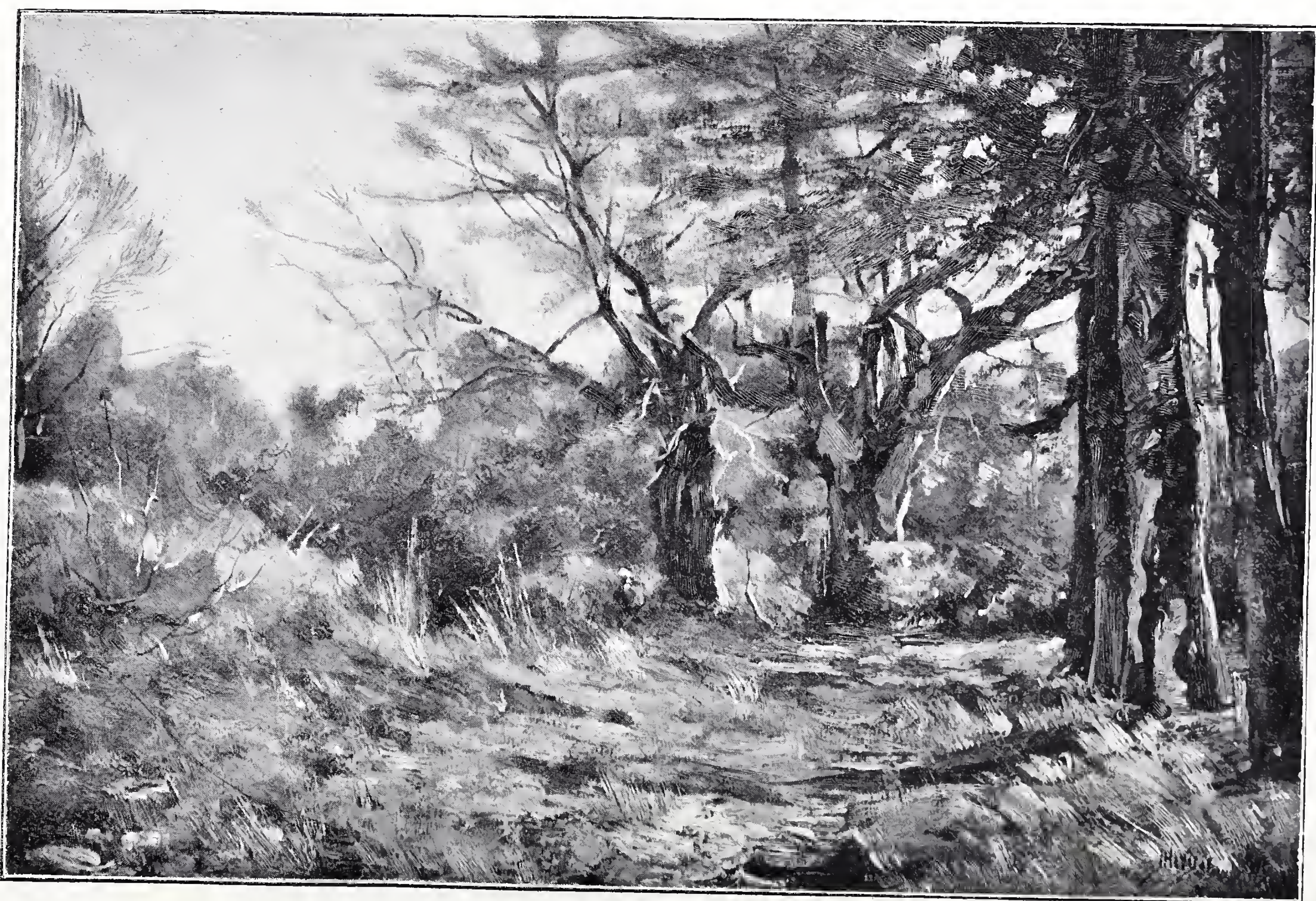
O! gelukkige tijd, waarin de kunstenaars niet meer voor atelierhuur en voor eten zullen behoeven te zorgen; wanneer ze steeds nog één dubbeltje

Bij Amsterdam, naar eene schilderij.

in een koffiehuis te verteren zullen hebben en wanneer voor artiesten belasting slechts een woord, en niets meer zal zijn!

Zoolang echter de zorg voor het levensonderhoud de kunstenaars blijft kwellen en zoolang er nog geen wet is, die hun eeuwige subsidie toezegt, zullen de schilders hun werk *moeten* tentoonstellen, en waarom ook niet? Omdat sommige der kunstbroeders in diepe zelfbewondering hun werk vereeren als de schepping van een genie bij de genade Gods? Omdat zij niemand kunnen toestaan zich te stellen tusschen hen en hunne arbeid? Of omdat het hooge voetstuk, waarop zij alleen in eigen oogen staan, zeer wankel is....? Dan zou ik het volkomen billijken, daar een tentoonstelling van hunne kunstgewrochten oorzaak zou kunnen zijn van een pijnlijke ontnuchtering en mogelijk hun berooven zou van het genot der zelfvergoding.

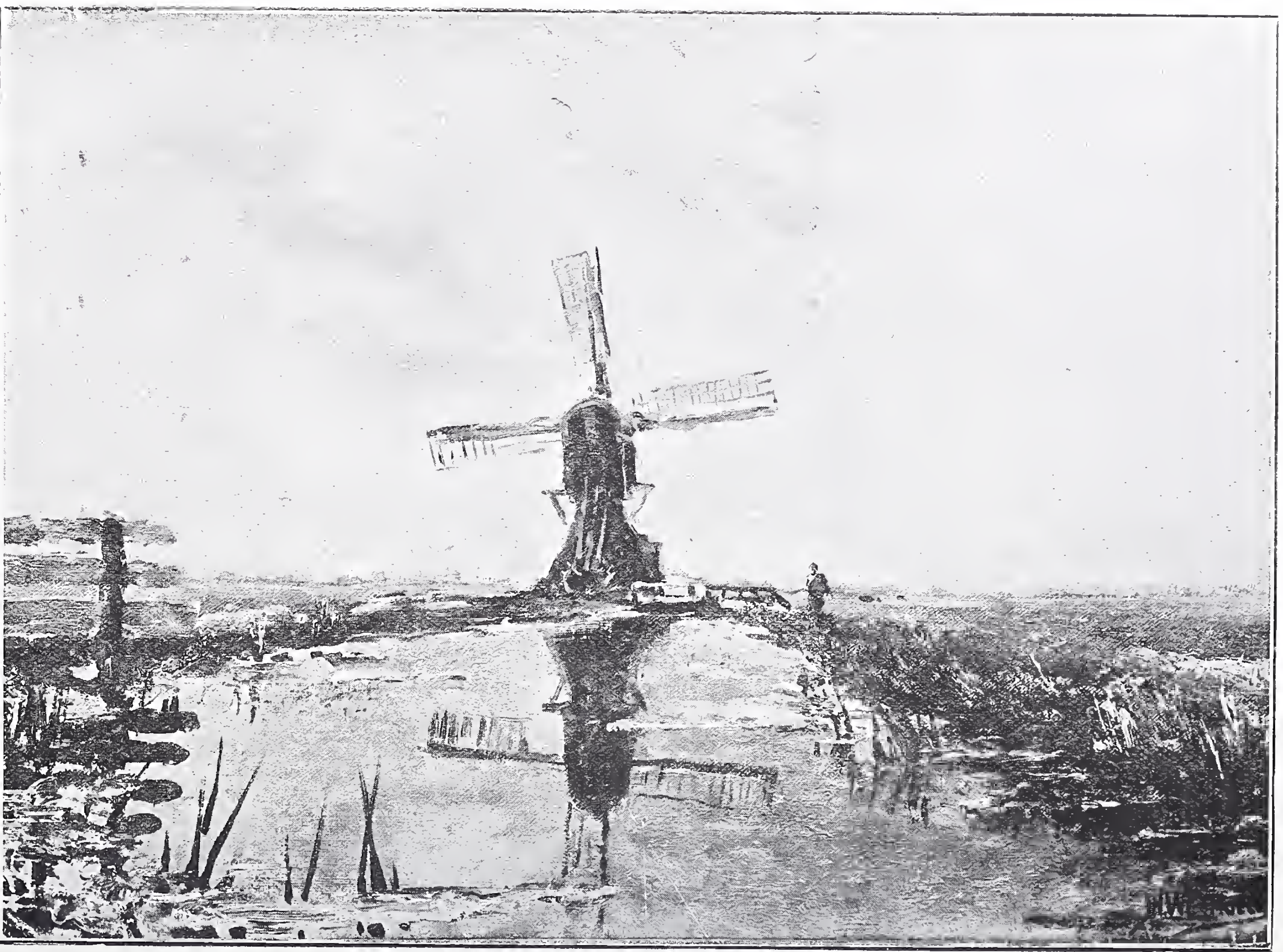
Herfst, naar eene schilderij.

Wijsmuller heeft door den drang der omstandigheden daartoe gedwongen, reeds geëxposeerd na het eerste jaar van hard werken. Op een te Groningen gehouden tentoonstelling verkocht hij zijn eerste schilderijtje, een landschap, aan een lid der familie Mesdag. Welk een vreugde dat eerste succès was, kan men zich eerst dàn begrijpen, als men weet hoe moeielijk het den jongen man was geweest het geld voor verf en lijst bijeen te brengen. Van dien tijd af was er geen tentoonstelling zonder schilderijen van Wijsmuller, en zóó groot is zijne vruchtbaarheid, dat er geen veiling, geen leen-tentoonstelling, geen illustratie is zonder dat hij er vertegenwoordigd is. — „Nee," zei hij mij, „tentoonstellen van je werk, dat je nooit tusschen arbeid van

Krijtkrabbel.

anderen zag, mag dikwijls pijnlijk zijn, niets is tegelijkertijd zóó leerzaam. Ik hoû niet van die menschen, die hun atelier verdonkerend, hun werk op een gunstig plekje in toon zetten, en dan in de handen wrijven van genot over het „mooi doen" en zich groote artiesten vinden. Wanneer je zoo'n gekoesterd paardenbloempje ziet in een scherp verlicht tentoonstellingslokaal, tusschen de deftige orchideeën van onze rijkst begaafde kunstbroeders, dàn eerst begrijp je, hoe ver deze menschen boven ons verheven zijn, en zoo de vergelijking dan pijnlijk moge treffen, voor een eerlijk artiest is niets zoo leerrijk als die zelfkritiek, die veel juister en opbouwender is dan eenig andere. Als ik werk heb, en dat is meestal het geval, dan verzuim ik geen expositie, en dank ik daaraan niet alleen mijn beteren arbeid, maar tegelijk mijn gunstiger levensomstandigheden."

Hollandsch slootje, naar eene schilderij.

„Als ik werk heb — en dat is meestal het geval," zei Wijsmuller, en waarlijk, dat is geen grootspraak! Behalve van eenige nieuwe groote doeken, die hij onderhanden heeft, is zijn werkplaats steeds rijk voorzien van schilderijen, die af zijn. Bevallig en vindingrijk kompositeur, schept hij voortdurend nieuwe werken, die slechts wachten op komende exposities. Zeer gemakkelijk en vlug schilderend, is hij altijd met verschillende werken tegelijkertijd bezig, vandaar zijn steeds gevuld atelier.

Zonder overdrijven bevat zijn werkplaats meest altijd een groot aantal schilderijen en vele aquarellen, waarin hij zich evenzeer een meester toont en

Melkhok, naar een krijtschets.

zijn er zeker een vijfhonderd geschilderde studies, behalve nog de tallooze krabbels in rood en zwart krijt.

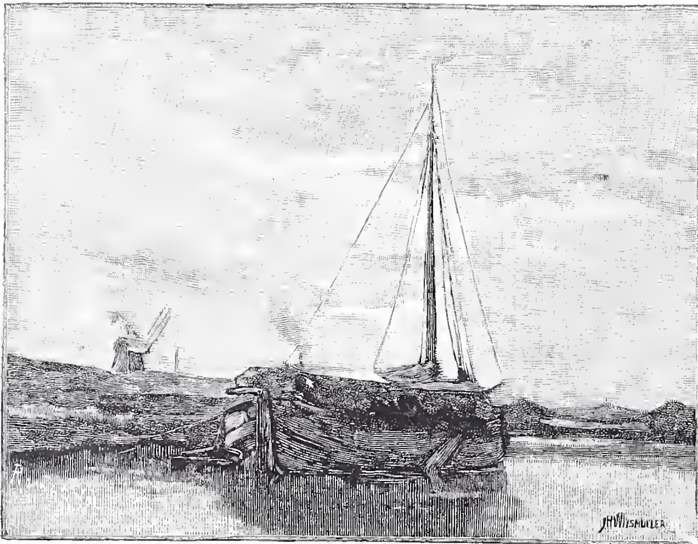
Meestal werkt hij naar die krabbels. Een verfstudie kopiëeren kan hij niet, zonder de frischheid ervan te verliezen, terwijl hij toch juist door die vele buitengemaakte verfschetsen de natuur door en door kent.

Zijne onderwerpen, die vroeger meestal gekozen waren uit de schilderachtige buurtjes en de singels van Amsterdam, zijn nu meer aardige dorpsstraatjes in Gelderland, (waar hij jaarlijks maandenlang vertoeft) en het landschap buiten die dorpen. Molens heeft hij er tallooze geschilderd, waarvan ik mij o. a. een der laatste herinner, die ik zeker stel naast die van Gabriël.

Toen hij terugkeerde uit Brussel, begon hij zich ernstig toe te leggen op het landschap en de naaste omgeving van Amsterdam. Op een atelier in de

Nassaustraat, midden tusschen de molens en de aardige slootjes dier buurt, die nu jammer genoeg voor het grootste gedeelte verdwenen is, doorleefde hij eenige moeielijke jaren, tot op de groote Tentoonstelling in het jaar 1883, zijn onvermoeid werken bekroond werd met de zilveren medaille. Van toen af was zijn succes verzekerd, en toen hij zich daardoor gemakkelijker bewegen kon, werd zijn arbeidsveld ook ruimer. In een grooter atelier op de Noordermarkt, vlak bij de schilderachtige Prinsen- en Brouwersgrachten en het typische marktleven om het grootsche, verweerde kerkgebouw, maakte hij verscheidene mooie dingen, die zijn naam een steeds beteren klank gaven, en hem een goede plaats verzekerden onder de beste der jonge artiesten.

Steeds vooruitgaand, steeds hard werkend, onvermoeid de natuur bestudeerend, werd hij de man, die hij nu is; met onderscheiding genoemd door zijn vakgenooten, geliefd door het publiek is hij een *self-made man*, begaafd met groot talent en met eene daardoor steeds stijgende reputatie.

Aan de Wetering, naar eene schilderij.

Want ofschoon iedere kunstenaar het in hoofdzaak te danken heeft aan zichzelf, wanneer hij groot wordt, kan de strijd om het bestaan veel verlicht worden door ondersteuning van rijk met aardsche goederen gezegenden. En zoo diezelfde strijd om te leven dikwerf oorzaak is, dat de jonge artiest een prikkel krijgt tot hard en ernstig werken, wanneer die worsteling te zwaar is, kan hij leiden tot de versnippering en dooding van het talent. Niet allen zijn zoo gelukkig de taaie volharding van Wijsmuller te bezitten, die wars van het gemakkelijk geknoei van verkoopbare nietsjes, altijd grooter en mooier wil, en die daaraan ook heeft te danken, dat hij steeds hooger rijst.

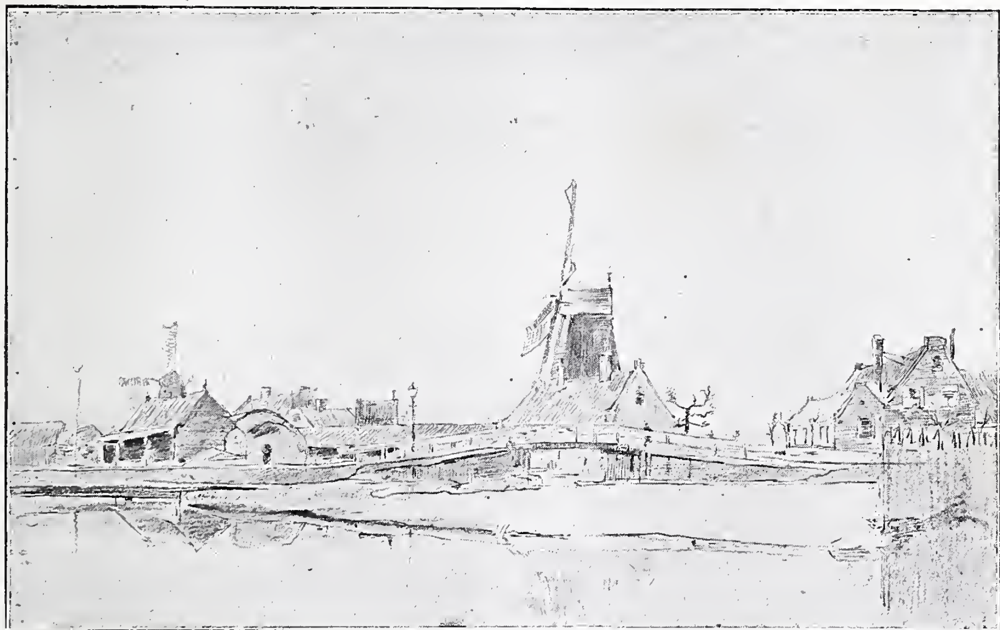
En zoo het al waar is, dat mooi en rijp werk de beste resultaten zal geven op den duur, wanneer men in den strijd is, kan men dat einddoel zoo gemakkelijk vergeten, en, zich tevreden stellend met het succes van het oogenblik, zijn aanleg vernietigen.

Ik herinner mij van Wijsmuller's werk het laatste tevens als het beste dat

Middag, naar eene olieverfstudie.

ik ooit van hem zag. Een eenvoudig geval uit het Vondelspark. Een groenachtig-goudkleurige lucht, waarin de ondergegane zon nog nagloeit, boven den vijver. Een paarsige wolkenbank smelt samen met het blauwige verschiet, waar de bijna dorre boomen zich wazig tegen afteekenen. Het water is stil en onbewegelijk, herinneringen in zich dragend van het goudgekus der zon, die in kleurige glansen gegloeid en gedarteld heeft met het kabbelend oppervlak. Nu is alles rustig en stemmig geworden, het einde van een schoonen dag, het begin van een kalmen stillen nacht, waarin de sterren vriendelijk zullen weerkaatsen in het sluimerende water. De avond valt stil en bijna onmerkbaar, dekt met zijn fijnen sluier zachtkens de boomen, maakt het verschiet

Krijtschets.

wazig en onvatbaar. Een mooi, heel mooi begrip van het einde van een zonnigen herfstdag.

Een ander zijner schilderijen is een gezicht op Edam bij winter. De weg er heen met zijn oud-hollandsche huisjes, waarvóór de knoestige boomen met hunne wonderlijke vormen zich uitspreiden vóór den bewogen lucht, is bedekt met sneeuw. De kerktoren met de boommassa's en aardige huisjes vormt den achtergrond, weerkaatst in het grauwe water. Hoewel een bevallig gekozen onderwerp, staat dit kunstwerk toch niet zoo hoog als zijn herfstavond.

Een aardig molentje, met een recht op den toeschouwer aanglijdend water, op een warmen zomermiddag, als de zon, moede van het staren op de glinsterende aarde, zich nu en dan verbergt achter teêrkleurige wolken, die het blauw der lucht nog dieper maken, herinnert mij levendig aan een soortgelijk schilderij van Gabriël in het Rijksmuseum. En zoo dit werk van Wijsmul-

ler wel niet *boven* dat van Gabriël staat, durf ik het er stellig *naast* plaatsen. Een mooi, innig schilderijtje, dat zeker evenzeer een plaats in het Museum zou waardig zijn, waar Wijsmuller nog niet vertegenwoordigd is.

Een hooischuit in namiddagstemming; een woest brok lucht waaronder een leuk stadje angstig afwacht; een veenderij, warm verlicht door de zon, die gouden glansen werpt op de plassen — zoovele waarlijk mooie dingen, bevinden zich op zijn atelier, dat het onbegonnen arbeid is, ze zelfs te noemen.

Van zijn schetsen in olieverf trof er mij vooral een uit Egmond, waar hij geruimen tijd doorbracht. Een zwaar bewogen lucht, waar slechts spaarzaam

Strand te Egmond, naar eene aquarel.

het donkere blauw doorbreekt, boven een woeste branding van een wit en grijsgroene zee, waar de pinken haar lompe massa's zwaar schokkend bewegen. De bruine zeilen zijn geestige brokjes kleur tegen het grijs der lucht. Een heerlijke schets, waarvan mogelijk nog eens een prachtig schilderij groeit.

Met onverstoorbaren werklust zit Wijsmuller, als 't schappelijk weer is, hier of daar op een schuit de karakteristieke grachten van onze mooie stad weer te geven. Een der fraaiste schetsen van dien aard is een gezicht op de Geldersche kade met den Schreierstoren in 't verschiet. Zonnig en sterk, vol kracht en uitdrukking is het meerendeel dezer schetsen.

Het tijdperk der stadsgezichten uit Amsterdam heeft hij overigens ongeveer afgesloten. Wel heeft hij daaraan in hoofdzaak zijn naam te danken; maar eene dwaling zou 't zijn te meenen, dat Wijsmuller's kracht in die soort van

schilderijen zou liggen. Hoewel er onder zijne vele werken van dien aard uitmuntende zijn, is de hoedanigheid van zijn lateren arbeid, die meestal andere onderwerpen behandelt, toch veel hooger.

De krijtschetsen, die meestal de aanleiding zijn voor zijne schilderijen, zien er zóó gemakkelijk gedaan uit, dat men meenen zou, dat men het ook wel zoo zou kunnen. Verwonderlijk is 't overigens, dat aan die enkele lijnen mooie, „affe" schilderwerken hun ontstaan te danken hebben.

Als mensch is Wijsmuller de eerlijkste en goedhartigste kerel, dien men zich denken kan. Teruggetrokken tegenover vreemden, is hij een trouw vriend,

Straatje te Bronkhorst, naar eene olieverfstudie.

die openhartig zijne meening durft te zeggen; onder artiesten een rara avis! Sinds eenige jaren gehuwd, heeft hij een recht huiselijken kring, eene waardige belooning voor zijn werkzaam en welbesteed leven, waarvan hij nog jaren genieten moge.

Ziet gij ooit op een schuit een vrij tengeren, rossigen schilder zitten met een reusachtige schilderkist voor zich, waarin een mooie studie van een onzer grachten; komt gij ooit op het ijs denzelfden goedhartig-uitzienden artiest tegen op schaatsen en met eene miniatuur schilderkist over den rug, wees dan overtuigd, dat het Wijsmuller is en doe hem mijne groeten. Ge zult dan ondervinden, dat ik óók van den mensch niets dan waarheid heb geschreven.

IDA'S HUWELIJK.

DOOR

JOHANNA A. WOLTERS.

V.

Den volgenden morgen liep Leo onrustig in de huiskamer heen en weder lang voor den gewonen tijd van het ontbijt. Hij had niet geslapen en zoodra hij den dag zag aanlichten tusschen de reten der neergelaten gordijnen door, was hij opgesprongen en na zich haastig te hebben gekleed naar beneden geloopen. Er was iets benauwends in de atmosfeer daarboven, de drukkende stilte gaf hem een gevoel of de keel hem werd dichtgeknepen, hier beneden in de eenzaamheid kon hij zich ten minste bewegen, kon hij nu en dan, met een krachtig woord desnoods, uiting geven aan wat hem loodzwaar drukte, het grievende bewustzijn, dat Ida had vernomen, wat nooit tot haar had moeten doordringen en de vraag, die hij daarbij onophoudelijk voor zich zelf herhaalde en trachtte op te lossen: hoe zou Ida die ontdekking beantwoorden?

Toen Leo gisteren middag naar boven was geloopen, vroolijk fluitend en zonder eene schaduw van eenig kwaad vermoeden, om zijne vrouw te halen, die hem beneden veel te lang liet wachten op haar gezelschap en zijne gewone middagversnapering, was hij nog niet eens erg geschrokken, toen hij hare kamer ledig vond. Hij had alleen wat harder geroepen, hij was al een beetje beginnen te knorren: in welk onmogelijk hoekje van het huis was zij nu nog weer aan het opruimen en beredderen?

Eene der dienstboden, die hem hoorde, was komen aanloopen; was Mevrouw niet op hare kamer? Maar zij had haar toch naar boven hooren gaan, daar straks, nadat die juffrouw was vertrokken. Ja, er was iemand gekomen om Mevrouw te spreken, zij waren samen in de zijkamer geweest, langen tijd en . . .

Leo wist zich nooit recht te herinneren wat er was gebeurd in het uur dat volgde, of door welk woord of welke aanwijzing in hetgeen Kaatje vertelde, hij voor het eerst een vreeselijk vermoeden bij zich had voelen opkomen, hij had gevraagd, dringend, angstiger na elk antwoord, hij had zijne vrouw gezocht in hun huis, hij was de straat opgehold, de stad doorgeloopen, hij had aangescheld hier en daar bij bekenden, waar hij hoopte dat het hem gelukt was, uiterlijk onverschillig althans, even te vragen, hij kwam hier toch voorbij, of Mevrouw misschien binnen was, zij zou hem tegemoet zijn gekomen, maar zij hadden elkaar misgeloopen. Hij had het alles gedaan en gezegd, slechts half wetende wat hij deed en hij was eerst tot zichzelf gekomen, toen hij op den dijk eene ineengedoken gestalte zag opspringen bij zijne aanraking.

Toch had hij in dat zelfde oogenblik ook zijn moed voelen herleven. Terwijl hij haar zocht, had hij er zich nog vast van verzekerd gehouden dat alles terecht zou komen, als hij haar slechts vond. Zij zou boos zijn, erg boos, natuurlijk, daar had zij reden voor, maar zij was hem ontvlucht in de eerste verbijstering der schrik; hij zou haar vergiffenis vragen, ja zeker dat had zij aan hem verdiend, maar daarna zou hij haar uitleggen, hoe de zaak eigenlijk in elkaar zat en zij zou het begrijpen. Zij zou inzien, dat nu hijzelf dien band vrijwillig verbroken had, éér zij van iets wist, alles immers kon terecht komen, omdat hij daarmede alles had goed gemaakt? Als hij haar slechts vond, eer zij eene dwaasheid beging, naar bekenden liep en derden betrok in hun twist of zoo iets. Hij had haar gevonden: wat deed zij daarbuiten op den dijk? Hij had haar vastgegrepen en in den eersten blik, waarmee zij hem had aangezien, had hij zijn moed zich voelen ontzinken. Zou zij alles begrijpen juist zooals hij het zichzelf en haar wilde voorstellen? Hij had verachting in hare oogen gezien en eer zij weer thuis kwamen, had zij zijne aanraking terug gewezen zonder een woord, maar zoo beslist, dat hij niet waagde zich tegen haar wil te verzetten. Toen was hij gaan begrijpen dat hij zich had vergist, dat niet alles zou terecht komen, maar wat dan? Het gevoel van onzekerheid, door die vraag teweeggebracht, was sterker geworden, hoe meer hij er over had nagedacht. De dienstbode was hem komen zeggen dat Mevrouw beter was, maar rust verlangde; hij had het eerst laat in den avond gewaagd naar boven te gaan. Hij had zichzelf nog trachten te vleien met de hoop, eigenlijk reeds tegen beter weten in gekoesterd dat zij hem zou overstelpen met verwijten, dat hij hare tranen zou moeten afwisschen en haar zou moeten geruststellen met zijne teederste woordjes; hij had haar gezien, koud en stil als daar straks en slechts eene lichte trilling in de neergeslagen oogleden had hem bewezen dat zij zijne nabijheid begreep, was het misschien, er voor terugschrikte ook. Hij zelf had eindelijk getracht te beginnen over het onderwerp, dat thans beider ziel vervulde, maar hij had moeten zoeken naar wat hij zeggen zou, hij voelde zich zoo onhandig, zoo verlegen, zoo volkomen verslagen, dat hij stem noch woorden in zijne macht had en bij zijne eerste flauwe poging om dan toch, het kostte wat het wilde, die pijnigende stilte maar te verbreken, had zij hem het zwijgen opgelegd, met een enkel woord, gefluisterd en toch hard en terugwijzend: zij kon hem niet aanhooren, zij verlangde rust.

Hij had zich onderworpen, hij kon immers ook niet anders, maar het was eene vreeselijke pijniging geweest en terwijl Leo de huiskamer rondliep, wreekte zich het bedwang, dat hij zich zelf daar straks had opgelegd; ruw schopte hij een stoel terzijde die hem in den weg stond, onsamenhangende woorden, nu eens toornig, dan weer zacht en droevig vlogen hem over de lippen en een wilde chaos van gedachten woelde hem door het hoofd; wrevel over de omstandigheden, die hem zoo hadden tegengewerkt, haat tegen die vrouw, die zich wèl had weten te wreken, smart over het lijden, dat hij thans gevoelde niet te kunnen verlichten en te midden van dat alles die vraag, folte-

rend in eene onzekerheid, die hem toch telkens als hij er aan dacht dreigender scheen: Wat nu verder? Wat zou Ida doen? Leo was altijd zoo zeker van zichzelf geweest, met rustige zelfbewustheid had hijzelf zijne plannen gemaakt en zijn leven gekozen, nu lag de toekomst plotseling voor hem als eene stikdonkere ruimte, waarin hij vruchteloos tastend den weg zocht. Hij voelde zich volkomen afhankelijk van Ida's stemming: ieder oogenblik in dien langen nacht was het bewustzijn helderder bij hem geworden, hoe hij haar had beleedigd, veel zwaarder dan hij ooit te voren had begrepen, hoe zij was gewond te diep voor tranen of verwijten. Maar wat dan? Hij hield zijne schreden in en ging bij het raam staan, om zich eene houding te geven: eene der dienstboden was binnengekomen, verbaasd dat zij Mijnheer reeds beneden hoorde in de kamer, die zij nog niet had opgeruimd. Hij vroeg haar vuur aan te maken, hij was rillerig en koud. Leo stond van haar afgewend, terwijl zij aan zijn wensch gevolg gaf en in de kamer een en ander terecht schikte, maar hij voelde hoe zij nu en dan tersluiks met een nieuwsgierigen blik naar hem omzag; toen zij even de kamer verliet hoorde hij in de gang fluisteren; jawel, hij begreep het, de dienstboden wisten het natuurlijk reeds dat er iets niet in orde was, het nieuws, eene bijdrage tot de „chronique scandaleuse" van het kleine stadje zou gretig worden opgevangen en verspreid. Bah, wat een toestand! Verbitterd wierp hij zich in een stoel, die naast den haard stond en terwijl hij zijne handen warmde aan de opspringende vlam, keek hij gedachteloos naar de dienstbode, die de tafel schikte, het theegoed gereed zette, het gaskomfoor aanstak en eerst de kamer uitging, toen alles er uitzag juist zooals hij het iederen morgen, als hij naar beneden kwam, had gevonden.

. . . . en ging bij het raam staan . . . .

Juist zoo en toch hoe anders! Leo kreunde hard op toen hij zich herinnerde, welk een vroolijk, onbezorgd gezicht hem nog gisteren morgen van over het theeblad had toegelachen en terstond daarna sprong hij verschrikt overeind, de deur was zonder gedruisch open gegaan en Ida kwam binnen.

Voor een oogenblik deed hare verschijning Leo weer moed scheppen. Haastig liep hij naar de plaats, waar zij gewoonlijk zat en schoof haar stoel, door de dienstbode reeds gereed gezet, wat dichter aan, maar zij deed alsof zij het niet bemerkte en toen hij haar aanzag, verzonk zijne hoop evensnel als zij was opgerezen.

Dat was niet de uitdrukking, waarmee zij hem verzoenend zou tegemoet komen. Hij zou haar hebben willen groeten met woorden van teedere belangstelling, maar hij moest zich vermannen tot het uitspreken van een gewonen morgengroet, die niet werd beantwoord. Ida liep opzettelijk hare gewone plaats voorbij naar de andere zijde van de tafel en terwijl Leo in pijnlijke spanning naar haar bleef staan kijken, scheen het hem bijna of zij in dien éénen nacht jaren ouder was geworden, of al de frischheid, al de jeugd uit haar gezicht was verdwenen. De groote oogen, waaronder zwarte kringen scherp afstaken tegen het bleeke gezicht, schitterden met een onheilspellenden gloed en het blonde haar hing klam en zonder golving om het voorhoofd, dat zich in pijnlijke rimpels had saamgetrokken. Ida gevoelde dat Leo haar gadesloeg en even bedekte een donkere blos voorhoofd en wangen, toen zij zich naar hem toewendde: „Ik kom niet om te ontbijten, hoe zou ik hier kunnen eten, maar . . .

Zij bleef steken; haar blos verdween, slechts eene kleine donkerroode vlek bleef gloeien op hare wangen en zij haalde met moeite adem. Zij had zich sterk gewaand, maar het dreigde haar toch bijna nog weer te overstelpen, die omgeving, waarin zij zoo gelukkig was geweest, die man, dien zij zoo had lief gehad; zij moest zich aan een stoel vastgrijpen om niet te vallen.

„Je bent ziek," riep Leo angstig.

„O neen, volstrekt niet." Met eene enkele beweging scheen zij hare ontroering van zich af te schudden, hare stem klonk bedaard en koud. „Ik kwam alleen hier om een en ander te zeggen. 't Is noodig dat wij elkaar goed begrijpen, éér wij scheiden."

„Scheiden?" Hij kon niet anders dan het woord herhalen, vragend, angstig.

Ida was gaan zitten. Hare handen, bijna even wit als het tafellaken, waarover zij heengleden, bewogen zich onrustig heen en weer, maar verder was zij thans volkomen bedaard. „Natuurlijk; iets anders zou immers niet mogelijk zijn. Ik vertrek straks, ik ga naar den Haag terug."

Hij zat haar aan te kijken, als of hij niet verstond, wat zij zeide.

„Ik ga naar huis," herhaalde zij, „mijne moeder . . ." zij schudde ongeduldig het hoofd, waarom zou zij tegen hem ook daarover spreken. „Ik zal daar ten minste huisvesting vinden," vervolgde zij, er klonk eene oneindige bitterheid in hare stem, „hier kan ik niet blijven, ik moet weg."

„En je vraagt niet eens hoe ik daarover denk," vroeg hij, half smartelijk, half boos.

„Dat is mij onverschillig, ik ga."

„Als ik het wil toestaan dan toch," riep hij, geprikkeld door hare kalme beslistheid, „bedenk, je bent mijne vrouw."

„Op het oogenblik nog wel, ja, maar het zal toch moeielijk gaan mij te verhinderen te vertrekken, tenzij je geweld zoudt willen gebruiken, om mij hier te houden?"

Hij gevoelde zijne machteloosheid. „Maar wat wil je dan eigenlijk?" vroeg hij haastig, maar nog eer zij het had uitgesproken, wist hij wat haar antwoord

wezen zou. „Ik wil scheiden, zooals ik daar straks al zeide, als ik van hier ga, is het voor goed. Mijn vader althans zal mij willen helpen, hij zal mij den weg wijzen en de wet zal tusschen ons moeten beslissen."

Leo klemde de lippen op elkander. Hij wilde geen ruw woord tegen haar gebruiken en ze drongen hem toch zoo machtig naar de lippen. Was dat zijne zachte, meegaande Ida, scheiden, de wet te hulp roepen.

Met groote schreden liep hij heen en weer, eentonig en zwaar, van de ramen naar de deur, heen en terug. Ida zat stil bij de tafel; hare vingers teekenden nog altijd figuren op het tafelkleed. Wat ging er bij haar om?

Eindelijk kon Leo het niet langer uithouden. „Ida," barstte hij los, toen hij weer langs haar heenging, „wees niet zoo hard! Zit daar niet zoo roerloos, zoo koud, terwijl ik weet dat je lijdt, zoo goed als ik. Verwijt mij wat je wilt, ik ben bereid schuld te bekennen, vergiffenis te vragen. Ida, zijne stem trilde van ontroering en hij trachtte hare hand te grijpen, „mijne lieveling" . . .

Zij trok zich los. „Weet je wat er gisteren is gebeurd?" vroeg zij scherp.

„Ja, of althans, ik begrijp het. Ik vermoed, wie er hier is geweest, maar wat ik zeker weet is, dat ze het gemoed mijner vrouw heeft vergiftigd met logens, dat ze . . ."

„Logens?" Ida's stem klonk altijd even kalm, maar zij moest zich inspannen om die lastige handen het trillen te beletten. „Logens? Was het waarlijk een logen, dat je die vrouw kende reeds voor ons trouwen? Was het een logen, dat zij je is gevolgd naar hier, dat zij heeft geleefd in mijne nabijheid als . . ." Zij bracht den zin niet ten einde; even haalde zij diep en moeielijk adem. „Zijn dat allen logens?" eindigde zij toen heesch.

Hij had het hoofd gebogen; een gloeiende blos kleurde zijne wangen.

„Neen," zei hij ootmoedig, „dat is de waarheid, maar . . ."

„Dan heb ik ook niets meer te hooren," viel zij hem in de rede, terwijl zij haar stoel achteruit schoof en de kamer wilde verlaten, maar hij trad haar in den weg.

„Dat heb je wel," zei hij vast, „de zwaarste misdadiger heeft het recht zich te verdedigen en jij zult mij niet veroordeelen voor je mij hebt aangehoord." Hij stond voor haar in zijne volle lengte, krachtig en met opgericht hoofd en zij zonk op haar stoel terug; er was iets gebiedends in zijne mannelijke kracht, dat haar overheerschte. Zij luisterde naar hem, toen hij begon met schuld te bekennen en vergiffenis te vragen, toen hij vertelde van alles wat sinds hun huwelijk bij hem was omgegaan. Vurig als in de gelukkigste dagen van haar leven, klonken zijne betuigingen van liefde, hij werd bijna welsprekend, terwijl hij haar bezwoer te vergeten wat achter was. Hij had de weerstrevende handen gegrepen in de zijne, hij was neergeknield naast haar stoel, zijne oogen smeekten zoo ernstig, zoo dringend en de haren werden vochtig onder dien indruk, zij worstelde niet meer om hare handen los te maken uit zijn greep . . .

En toen vertelde hij, hoe hij, terwijl Ida te Scheveningen was, voor het

laatst was gegaan naar die vrouw, hoe hij haar uit eigen beweging had afgekocht en weggezonden en daar rees plotseling voor Ida's herinnering weer alles wat die vrouw had gezegd, die vrouw, die zich had willen laten afkoopen door haar! Wat was waarheid, wat logen? Wie bedroog haar, zij of hij, of beiden misschien? Zij trok zich los uit zijne aanraking, hare oogen werden weer koel en terugwijzend. Leo zag het. „Ida," riep hij opspringend, „zoo waar ik hier voor je sta, zoo waar ik leef, zoo is het. Geloof je mij niet?"

Zij hief even hare oogen naar hem op. „Hoe kan ik het gelooven," zei zij dof, „als ik bedenk dat je mij bedrogen hebt, zoolang wij elkaar kennen."

Hij keerde zich van haar af en kromp samen, alsof zij hem lichamelijk had gewond. „Dat is wreed," zei hij steunend.

Zij keek naar hem, terwijl hij bij het raam stond, en beiden herinnerden zich op dat oogenblik hoe hij gisteren daar was voorbij gegaan en haar had gegroet. „Wreed!" riep zij en de bedaardheid, die zij zoo met inspanning van alle krachten had bewaard, verliet haar eer zijzelf er op bedacht was, „wreed? Het was wreed mij te bedriegen, zooals je hebt gedaan, ik kende de wereld niet, ik wist niet hoe slecht zij was, jij en mijne moeder, gij samen hebt er gebruik van gemaakt om mij ongelukkig te maken, dat was wreed!"

„Maar Ida," zei hij smeekend, want juist hare heftigheid gaf hem toch nog weer eenigen moed, „ben je dan waarlijk ongelukkig geweest? Is er dan geene enkele herinnering in ons verleden die je zachter stemmen kan? Vergeet je ons huwelijksleven, ons samenzijn twee jaar lang?"

Zij scheen te huiveren. „Vergeten," riep zij wanhopig. „Ik wou dat ik het mij nooit meer behoefde te herinneren, hoe ik je heb toebehoord, hoe ik je vrouw ben geweest, maar ik moet er aan denken, ik zal het blijven doen, dag en nacht zoolang ik leef, het is mijne smart en mijne ergernis te gelijk." Een oogenblik begaven haar de krachten, snikkend wrong zij hare handen, maar bijna terstond herstelde zij zich weer; in hare stem trilden hare snikken nog na, maar zij stond alweer recht op, fier en koel bij haar stoel. „Daarom ga ik heen, zooals ik zeide, ik vertrek met den trein van elven; mijne sleutels laat ik op onze ..." zij bedacht zich, „laat ik boven liggen."

„Maar mijn God, Ida," riep hij, alsof hij nu eerst recht begreep wat zij eigenlijk meende: „weet je wel, wat je zegt, wat je wilt doen! Als niets anders je weerhoudt, denk dan ten minste aan het schandaal!"

Er kwam een vreemde trek op haar gezicht.

„Weet je wat ik had willen doen, gisteren, toen je mij vondt?"

„Neen."

„Ik had mij willen verdrinken."

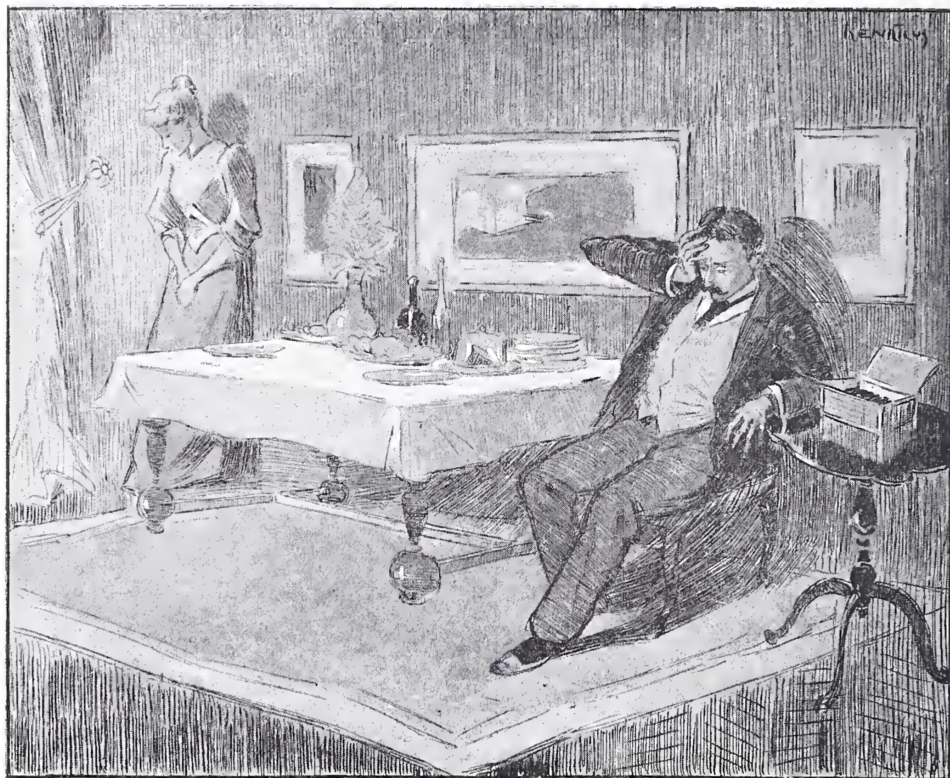
Hij gaf bijna een gil van ontzetting. „Ida, als dat was gebeurd ..."

„Ja," zei zij hard, „dan zou het schandaal niet te ontgaan zijn geweest."

Hij zonk vernietigd op een stoel. Groote tranen, half van spijt, maar toch ook half van diepe, wanhopige smart bij het bewustzijn hoe zeker hij haar verloren had, drongen hem naar de oogen. Hij noemde zichzelf kinder-

achtig maar hij kon ze niet bedwingen en hij bedekte zijn gelaat. Ida hoorde hem schreien, slechts eenige dagen geleden zou een enkele traan in zijne oogen voldoende zijn geweest haar aan zijne zijde te brengen met liefelijke woorden van troost en deelneming. Thans keek zij alleen eenigszins bevreemd even naar hem om. Zij voelde zich immers zoo ver van hem weg, reeds zoo volkomen van hem gescheiden.

„Ja," herhaalde zij langzaam, half droomerig," ik wou mij verdrinken. Misschien was het toch maar de beste oplossing geweest, als ik het gedaan had

Hij zonk vernietigd op een stoel.

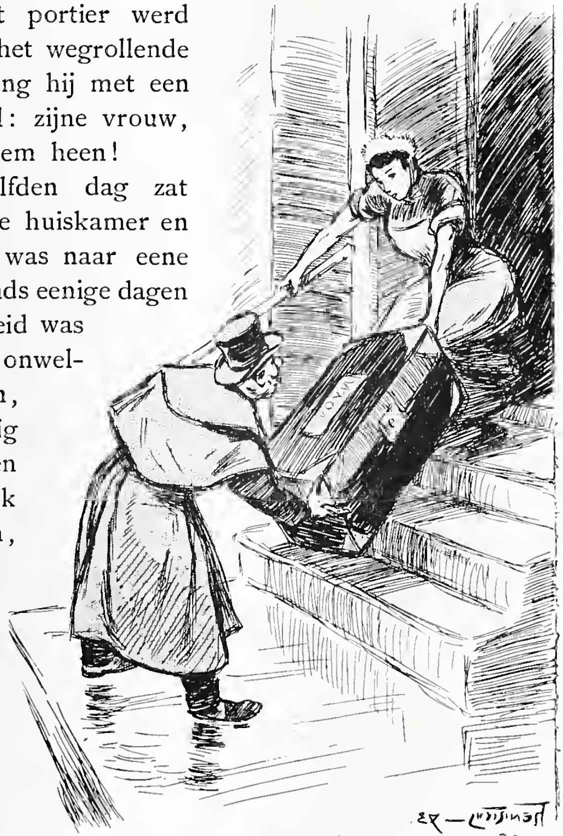
ook, maar ik durfde... of eigenlijk ik weet niet, ik kon niet."

Een oogenblik vloog iets als eene zachtere aandoening over haar gezicht bij de herinnering aan de wonderlijke ervaring, waardoor zij was weerhouden en toen keek zij naar de pendule, de tijd drong, zij had nog een en ander te doen. Zij keerde zich om en liep naar de deur. Zij moest langs den stoel waarop Leo nog zat, het gelaat in de handen verborgen, zij keek met oogen vol wanhopige droefheid naar het gebogen hoofd, dat zich trillend heen en weer bewoog in de heftigheid zijner ontroering. „Vaarwel," zei zij fluisterend, en misschien als Leo op dat oogenblik had opgezien... Maar hij bleef onbewegelijk in dezelfde houding. Ida's laatste woorden hadden hem te diep

gegriefd; er begon toorn te woelen in zijn hart, het scheen haar wel zeer gemakkelijk te vallen, hem te verlaten.

Hij hoorde haar de deur sluiten, hij hoorde haar naar boven gaan, hij verroerde zich niet. Hij bleef onbewegelijk zitten, half versuft, half mokkend, ook toen hij een half uur later de stem zijner vrouw weder hoorde in de gang. Hij luisterde, er was iets scherps in het geluid, maar hoe bedaard en helder gaf zij hare bevelen. Een rijtuig hield stil voor de deur, Leo hoorde iets zwaars naar beneden dragen, er werd gelachen, de koetsier maakte een grapje tegen eene der dienstboden en eerst toen het portier werd dichtgeslagen en het geluid van het wegrollende rijtuig tot hem doordrong, sprong hij met een jammerkreet op van zijn stoel: zijne vrouw, zijn geluk, daar ging het van hem heen!

Aan den avond van dienzelfden dag zat Mevrouw van Struvenaar in hare huiskamer en las de krant. Haar echtgenoot was naar eene vergadering, hare dochter was sinds eenige dagen uit logeeren, maar de eenzaamheid was de oude Mevrouw ditmaal niet onwelkom. Zonder bepaald ziek te zijn, gevoelde zij zich toch niet prettig in de laatste dagen. In een grooten stoel gezeten, was zij gemakkelijk dicht bij het vuur geschoven, waar zij nu en dan een paar regels lezend den avond zat te verdroomen. De statige vrouw had voor eene enkele maal toegegeven aan haar gemak door zich na het middagmaal in een los morgengewaad en op pantoffels te kleeden, maar zij had gelachen om het voorstel van haar man, die dit een bewijs van bepaalde ongesteldheid vond en haar aanraadde nu meteen maar op hare kamer te blijven. Zij was niet ziek, voor zulk eene kleinigheid als zij scheelde naar bed te gaan, zij dacht er niet over en zij bleef zitten huiveren en rillen op haar stoel. Zij gaf nooit toe, ook niet aan eene ongesteldheid.

De koetsier maakte een grapje....

Het was reeds vrij laat in den avond toen er nog driftig werd gescheld. Mevrouw, die half zat te slapen, schrikte op. Zij had belet gegeven, maar welke drukte was dat aan de voordeur, welke bekende stem gaf daar bevelen

over een koffer, die bonzend werd neergezet. De voordeur werd dichtgeslagen, een stap kwam de gang door, er werd niet getikt, maar de kamerdeur ging open:

„Ida!"

Mevrouw was opgesprongen; ja, Ida, hare dochter, maar niet de Ida, die zij pas een paar dagen geleden had zien vertrekken, blozend en gezond en met een gelaat stralend van levenslust en geluk, het was de Ida, die dien morgen tegenover Leo had gestaan, eene beleedigde vrouw, bleek en fier, die vluchtig de haastig uitgestoken handen harer moeder aanraakte, zonder kus, zonder liefkoozing en zich toen uitgeput op een stoel wierp. Het was zelfs nog de zelfde harde, scherpe stem van dien morgen, toen zij sprak en hare moeder ontzette van het vreemde geluid, dat een onheilspellenden klank had. „Ziezoo! Gelukkig althans dat de reis ten einde is en ik hier ben! U zult me voorloopig hier moeten houden, Mama."

Ida's moeder mocht van de woorden niets begrijpen, zij twijfelde geen oogenblik of er was iets verschrikkelijks gebeurd.

„Wat is er?" vroeg zij, heesch van schrik.

„Och, u begrijpt het zeker wel, u heeft zoo iets immers weleens gevreesd, nu is het gebeurd, ik weet alles!"

„Maar wat dan toch? riep hare moeder met toenemenden angst, „wat weet je, en o God, kind, waarom kom je hier?"

„Ik kom hier, omdat ik niet wist waarheen anders, als ik Leo ontvluchten wilde en Papa tenminste zal mij wel helpen. Ik wil Leo's vrouw niet meer zijn, ik wil scheiden, omdat..."

Zij hield op en sprong overeind, het was met hare bedaardheid gedaan. „O Mama," riep zij in woeste smart heen en weer loopend, „waarom heeft u dat gedaan? Ik vertrouwde u zoo volkomen, waarom heeft u mij ongelukkig laten worden? Het is uwe schuld, u wist hoe Leo leefde, u was ongerust den eersten tijd van ons huwelijk; ik lachte er om, maar nu begrijp ik het, nu, nu ik weet hoe hij mij bedrogen heeft."

Hare moeder hijgde van ontzetting. „En je hebt Leo daarom verlaten? Je bent weggeloopen, je wilt scheiden, maar dat is vreeselijk."

Ida stond bij den haard en keek in het vuur. „Ja, wel vreeselijk," zei zij fluisterend, „want ik..." En toen barstte de smart, die zij sinds den vorigen avond door haar trots had bedwongen in al hare vreeselijke heftigheid los. Te midden van al hare verontwaardiging tegen hare moeder, had zij toch het gevoel van hier te zijn bij hare natuurlijke vertrouwelinge, zooals zij haar vader terstond als haar natuurlijken beschermer had beschouwd, hier in het ouderlijk huis kon zij zich niet meer bedwingen en hare moeder hoorde alles. Zij hoorde van hare liefde en haar schijngeluk, van hare ontdekking en hare wanhoop. Er werd haar niets gespaard. Nu eens met heftige verwijten, dan weer met hartstochtelijke jammerklachten werd beurtelings haar geluk betreurd of de beleediging haar aangedaan, herdacht. Hare moeder was weer teruggezonken in haar stoel, er kwam iets angstigs in de gebiedende oogen bij de verwijten waarmee Ida haar overstelpte, maar zij gaf geen antwoord.

Zij scheen kleiner te worden, in elkander te zakken en toen Ida eindelijk uitgeput door haar snikken en jammeren zweeg, was het of zij ontwaakte uit eene verdooving; afwerend strekte zij twee bevende handen naar Ida uit: „Kind!" de woorden kwamen slechts met moeite en onsamenhangend over hare lippen, maar zij deed haar best op te staan uit haar stoel. „Kind, heb medelijden, spaar me. Ik... ik bedoelde... het was... voor je geluk!" De handen grepen plotseling onzeker om zich heen, Ida, die was toegesneld, voelde het zware lichaam machteloos tegen zich aanvallen, „voor je geluk... voor je geluk!" fluisterden de strakke lippen nog een paar maal, slechts half verstaanbaar. Ida's krachten schoten te kort; zij kon niets dan den zwaren last langzaam, voorzichtig laten neerglijden en daar lag de statige Mevrouw van Struvenaar ineengezonken, hulpbehoevend en zonder bewustzijn, met op elkaar geklemde lippen en starende oogen, slechts nu en dan kreunend als van inwendig lijden.

Een kwartier later was geheel het huis in rep en roer, de oude heer van Struvenaar was haastig van zijne vergadering geroepen, eene der dienstboden wist gelukkig waar hij zich bevond, de dokter was in allerijl ontboden. Volgens hem moest de beroerte, die Mevrouw schijnbaar zoo plotseling had getroffen, reeds eenige dagen hebben gedreigd, en Ida wist niet of zij waakte of droomde, toen zij een paar uur na hare aankomst op de slaapkamer harer moeder stond en zuurdeegpappen in orde bracht of de ijsblaas vulde, alsof zij daarvoor en voor niets anders naar hier gekomen was. Haar vader was zoo versteld geweest door het gezicht van zijne vrouw, uitgestrekt in hulpbehoevende machteloosheid in plaats van heerschend over hem en alles in het rond, dat het vreemde van Ida's tegenwoordigheid eerst nauwelijks tot hem was doorgedrongen. Pas midden in den nacht toen men eenigen tijd niets kon doen dan angstig afwachtend bij elkaar zitten scheen het hem plotseling als een lichtstraal te treffen: „Maar hemelsche gerechtigheid, kind, hoe kom jij eigenlijk hier?"

Hij sprak luid in zijne

... machteloos tegen zich aanvallen....

verbazing en Ida meende als in antwoord op zijne vraag het kreunen der zieke te hooren toenemen.

„Later, Papa," zei zij fluisterend, met een blik naar het ledikant.

Den volgenden dag kwam Louize thuis. „Jij ook al hier," zei zij, toen de eerste ontroering voorbij was, „hoe is 't mogelijk, maar jij hadt zeker een trein, die onmiddellijk aansloot, ik moest te Utrecht anderhalf uur wachten."

Ida gaf een ontwijkend antwoord, maar zij begreep: er zou eene verklaring moeten volgen, wat zou zij zeggen? Zij was in een toestand van onrust en smart en tweestrijd, die haar nu en dan half versuft maakte. Toen zij naar den Haag kwam, had zij gemeend dat haar leed niet grooter worden kon en toch had zich daarbij nu nog eene nieuwe smart gevoegd door de ziekte harer moeder. Soms terwijl zij heen en weer liep om voor allerlei te zorgen of meehielp bij de verpleging, die in de eerste dagen zeer zwaar was, vroeg zij zich zelf af of eigenlijk niet zij de zieke was en al de angsten en smarten van de laatste dagen de verwarde droomen van kranke, overspannen hersenen. Was het alles waar, wat zij had doorleefd, al het leed, waarmee zij was gevlucht naar hier en had zich daarbij nu nog gevoegd eene nieuwe smart, een gevoel van schuld? Och, de dokter mocht praten wat hij wilde, hoe deze aanval reeds dagen in het lichaam harer moeder moest zijn voorbereid, hij wist niet alles; hij wist niet hoe zij hare moeder had doen schrikken, hoe zij haar had gepijnigd met hare verwijten. Voor Ida's gevoel was de ziekte harer moeder enkel hare schuld. Arme moeder! „Voor je geluk, het was voor je geluk." Ida meende de woorden nog te hooren, telkens weer en zij begreep het nu zoo goed; het was of zij in de laatste dagen jaren was vooruitgegaan in inzicht van omstandigheden en toestanden, die trotsche moeder had geluk en grootheid zoo na aan elkander verwant gevonden, zij had voor haar kind gezocht wat haar zelf het meest begeerlijk zou hebben geschenen, had dat kind haar dat mogen verwijten? Zij had het toch gedaan en dit was het gevolg er van geweest.

De dokter begon spoedig hare angstige vragen met een geruststellenden glimlach te beantwoorden. Zij zou eens zien hoe gauw hare moeder weer opknapte en al mocht er ook eenige kans bestaan, dat zij niet weer geheel de oude werd, beterschap kwam er stellig. Ida wist wat dat beteekende. Zij had het eens gezien in hun engagementstijd bij eene tante van Leo, ook eene trotsche, fiere vrouw, die het burgerlijke meisje van haar neef had ontvangen, vriendelijk maar toch in al den glans harer adellijke statigheid. Ida had haar eens bezocht, een paar jaar later, eene oude vervallen vrouw, die zich in een wagentje liet rijden door haar huis en er half kinderachtig, maar toch zoo aandoenlijk trotsch op was, dat zij nu al weer kon loopen van de tafel naar het raam zonder steun.

Ida zag het haar nog doen, strompelend, gebogen, hijgend van inspanning, dat zou dan de toestand wezen, waarop de dokter doelde als hij van beterschap sprak. En het was hare schuld en zij kon er niets aan doen, het gedane is niet ongedaan te maken, ook niet door het bitterste berouw, maar was er

niets waardoor zij het lijden althans kon verzachten? Zij schudde ongeduldig het hoofd, toen voor het eerst die vraag flauw een antwoord scheen te vinden, zij kon toch niet toegeven aan... maar de gedachte kwam terug, telkens meer dringend. De smart, die zij zelf had geleden had haar eerst recht gevoelig gemaakt voor het lijden van anderen, als zij ook maar iets kon doen om dat wreed knagende gevoel bij eene andere, bij hare moeder te verminderen, mocht zij het dan laten? Zij wist wel hoe het was; zij had Leo zoo hard bejegend, toen hij het woord schandaal had durven noemen, maar zij begreep hoe ook de hoogheid harer moeder zou lijden als bij de smart over het vernietigd geluk van haar kind, ook nog moest worden gedragen de vernedering dat het publiek ging babbelen over de scheiding van eene harer dochters en half meewarig, half nieuwsgierig partij koos, veroordeelde of in bescherming nam. Zij rilde bij de gedachte weer te moeten terugkeeren, maar zij schreef een kort koud briefje zonder aanhef, waarin zij Leo meldde, dat mama zeer ziek was en dus daardoor elk begin van uitvoering van haar besluit eenige dagen moest worden uitgesteld. Zij moest tijd hebben om met zichzelf te overleggen.

Zij praatte over hare onverwachte komst met haar vader en Louize. Zij had het niet kunnen laten hen althans gedeeltelijk op de hoogte te brengen, maar zij sprak tot hen reeds over haar plotseling heengaan als over eene dwaasheid, ondoordacht in de eerste verbijstering bedreven en zij deed het kalm. Al hare heftigheid had zich geuit bij die eerste ontmoeting met hare moeder; nu verhaalde zij alleen in onbepaalde woorden van eene beleediging van Leo, van een twist tusschen hen beiden, en zij sprak daarna met zoo bitter berouw over hare schuld waardoor deze noodlottige ziekte hare moeder had getroffen, dat haar vader om haar te troosten en gerust te stellen alles beloofde wat zij vroeg, ook zelfs om die andere zaak tusschen Leo en haar nog de eerste dagen te laten rusten. De oude heer gevoelde zich eigenlijk als een verloren man, nu de invloed zijner sterke vrouw hem niet meer leidde, hij was er in de dertig jaar van hun huwelijksleven zoo volkomen aan gewoon geraakt; schoon zijn bloed kookte, voor zoover het daartoe bij zijne zwakke natuur in staat was bij de gedachte aan eene beleediging zijne Ida aangedaan, schoon geheel zijn gemoed leed met de smart, die hij haar zag dragen, hij was veel te onzeker van zichzelf om iets te durven doen of voorstellen, hij was blij dat Ida zelf de beslissing in die zaak wilde uitstellen, totdat Mama weer deel kon hebben in den raad. Ook zijne oudste dochter drong niet op bijzonderheden aan, zij gevoelde veel beter dan haar vader dat er oneindig meer dan Ida verteld had, moest schuilen achter hare onverwachte komst, zij zou gewenscht hebben het jongste zusje dat zij altijd had vertroeteld en beschermd ook thans te kunnen helpen en troosten, zij zou haar in hare armen hebben willen nemen om met haar te schreien, maar Ida vermeed ook met haar elk vertrouwelijk gesprek en Louize durfde niets vragen. Zij gevoelde: het onbezorgde kind was eene ernstige vrouw geworden, die zou weten te zwijgen als zij het beter vond, niet te spreken.

Eene week ongeveer na hare onverwachte komst zat Ida laat in den avond in de ziekenkamer, waar reeds alles voor den nacht was in orde gebracht. Het was hare beurt om te waken. De dokter had goed gezien, mama ging flink vooruit, het spraakvermogen kwam met ieder uur meer terug en schoon de leden nog zwaar en roerloos neerlagen ook daarin trilde nu en dan eene pijnlijke zenuwtrekking, de voorbode van vernieuwd leven. De gezichten in huis klaarden op. Papa en Louize waren vol goeden moed, maar Ida zag nog altijd in de oogen harer moeder de angstige uitdrukking van dien avond; zoo vaak zij in het vertrek was, volgde de dwalende blik haar overal waar zij zich bewoog. Zij voelde zich meer en meer gedrongen toch te doen wat zij kon om de zieke rust te geven. Moest zij in de stilte van dezen nacht, de gelegenheid er toe niet waar nemen?

Hare moeder zelf maakte het haar gemakkelijk. Toen Ida de vorige keer had gewaakt, was het spraakvermogen nog niet teruggekeerd, slechts met een enkelen onsamenhangenden klank had de zieke het toen kunnen te kennen geven, wanneer zij hulp behoefde, nu was dat anders en het scheen of ook zij zelf op deze gelegenheid had gerekend om met haar kind te kunnen praten. Het uur van middernacht had nog niet geslagen, toen Ida die haar had geholpen en naar de tafel naar het boek, waarin zij niet las, wilde terugkeeren, door een smeekenden blik werd weerhouden.

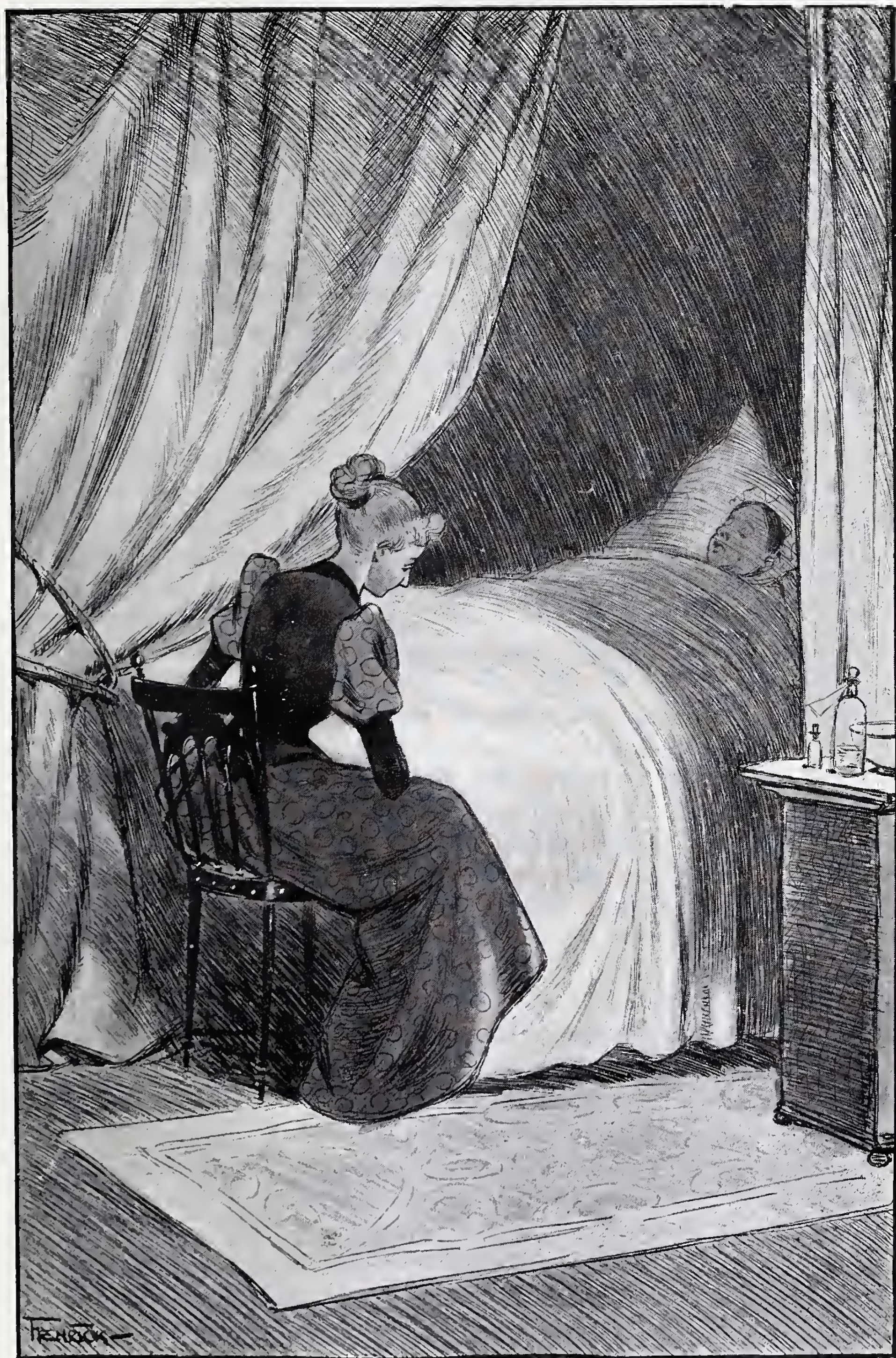
„Heeft u nog iets noodig?" vroeg zij vriendelijk, „kan ik nog iets voor u doen?"

De eenvoudige vraag scheen de zieke hevig te doen ontroeren.

„Je kunt," begon zij haastig, maar zij hield op, in kalme stemming sprak zij bijna weer geheel gewoon, thans moest zij zoeken naar hare woorden. „Je kunt zeggen of... ik ben zoo ziek, heb... heb je vergeven?"

De tranen sprongen Ida in de oogen. „Liefste mama," zei zij bedarend, terwijl zij teeder langs het matte voorhoofd streek, maar de zieke was niet door eene liefkoozing tot bedaren te brengen. „Ik kan niet rusten," riep zij afgebroken en half onverstaanbaar, „als je mij geen antwoord geeft. Ik lig hier hulpeloos, ellendig, maar dag en nacht hoor ik je verwijten. Ze waren misschien verdiend, hoewel... maar... o God, ik kan het niet uitspreken zooals ik wilde, ik kan... ik kan niet leven, niet sterven... niet..." Het was vreeselijk de angstige inspanning te zien, waarmee de zieke zich wilde uiten en het toch maar half kon. Ida snikte het uit, maar zij zag een hoogroode blos het bleeke gelaat overvliegen in de vruchtelooze poging om geregeld te kunnen spreken en de angst dat deze heftige ontroering een nieuwen aanval der kwaal zou kunnen teweegbrengen, gaf haar de kracht zich te beheerschen.

„Mamalief," zei zij, terwijl zij uiterlijk bedaard op den rand van het ledikant ging zitten en de machtelooze handen in de haren nam. „Mamalief, luister eens naar me en doe uw best te bedaren. U sprak van vergeven, maar dat woord voegt niet van u tot mij. Ik heb over alles nagedacht in de laatste dagen, ik begrijp nu zoo goed hoe u slechts mijn geluk op het oog had en hoe slecht en zelfzuchtig ik was met mijne verwijten. Als u wist hoe

Mamalief, luister eens naar me.

ik heb geleden in dien nacht, toen ik u zag neerliggen door mijne schuld . . ."

Hare stem trilde even, maar zij bedwong zich. „Dat is nu voorbij, niet waar?" en terwijl zij het zeide, voelde zij maar al te droevig de halve waarheid van dat woord, de nawerking van dat uur zou immers blijven bestaan, zoo lang hare moeder leefde, maar zij moest de zieke allereerst rust geven. „U wordt zoo goed beter," zei zij teeder, „ik ben er zoo blij om, maar ik heb een gevoel als vroeger, wanneer ik als kind brutaal was geweest en kwam vragen: Mamaatje, vergeef, ik zal het nooit weer doen."

Zij boog zich diep voorover om hare tranen te verbergen, zij meende bijna eene trilling te voelen in de handen, waarop zij hare lippen drukte, maar toen zij het hoofd weer ophief, was er nog dezelfde uitdrukking van angst in de oogen.

„En," vroeg de zieke, nog altijd zenuwachtig, gejaagd. „Maar . . . je wilt toch van Leo scheiden, heb je gezegd?"

Of zij hare moeder ook goed begrepen had, dacht Ida bij die vraag, en toen bekroop haar nog weer even het verlangen, nog niet voor eene beslissing te staan, van nacht nog niet. „Zouden wij het niet liever uitstellen over die zaak te praten, totdat u wat sterker ben?" vroeg zij smeekend.

„Neen, niet uitstellen, . . . nu, . . . nu," klonk het hijgend van inspanning en toch bijna op den ouden gebiedenden toon.

Ida onderwierp zich. „Mama," zei zij zacht en het waren de woorden, die zij zichzelf in de laatste dagen telkens als in een droom had voorgesteld dat zij eens zou moeten zeggen: „ik was erg overspannen dien avond toen ik hier aankwam en misschien zou ik nu kunnen doen, wat mij toen onmogelijk scheen. Leo heeft mij vreeselijk beleedigd, al ging het om mijn leven, ik zou niet kunnen zeggen dat ik hem vergeef, maar," zij hield even op, o wat was het toch moeielijk, wat was het toch moeielijk, hare stem daalde tot een heesch fluisteren „als u het wenschte, zou ik teruggaan naar huis, ik zou daarmee boete willen doen, omdat deze ziekte u trof door mijne schuld, het zou gebeuren om uwentwil." Zij zweeg een oogenblik „als u het wenschte," herhaalde zij toen, vragend, bijna met iets van hoop, maar hare moeder scheen op de laatste woorden niet te letten: „ja, ja," riep zij haastig, afgebroken, „goed, . . beloof . . . beloof . . ."

Ida zag weer den blos donkerder worden op hare wangen, „ik beloof u, dat ik zal teruggaan," zei zij dof. Hare koude lippen raakten het voorhoofd harer moeder aan, een oogenblik moest zij zich steunen aan het ledikant om niet te vallen, maar zij zag hoe langzaam een glimlach het gelaat der zieke verhelderde, zij zag de angstige uitdrukking verdwijnen uit de oogen, zij had haar doel bereikt.

Mevrouw van Struvenaar lag zich een poosje met hare nog zwakke hersenen te verdiepen in de omstandigheden en wat haar helder verstand in gezonden toestand wellicht onmogelijk zou hebben genoemd, begon haar nu zelfs waarschijnlijk te schijnen.

„Misschien," zei zij hoopvol en Ida voelde waarlijk eene flauwe beweging

van de hand, die nog in de hare lag, „misschien komt dan alles nog wel terecht. Leo heeft je zielslief, dat weet ik zeker en jij hieldt toch ook zooveel van hem, misschien ... wie weet ..."

„Nooit!" Het woord drong Ida naar de tong, bijna vloog het haar over de lippen, maar zij klemde hare tanden opeen. „Wie weet!" zei zij bedaard, terwijl zij opstond. „Maar nu mag u niet meer praten, moedertje, wel, 't is over éénen en u heeft nog bijna niet geslapen."

Zij schikte zorgvuldig alles voor de zieke terecht, kuste nog eens het bleeke gezicht, waarvan de kalme, tevreden uitdrukking haar werk was en ging weer bij de tafel zitten.

Dus, zij had het beloofd, dus, het was beslist. Het had zoo vreeselijk gestormd in haar binnenste de laatste dagen, dat zij er bijna een gevoel van verademing door ondervond, de tweestrijd was dan tenminste ten einde. Hoe had zij het kunnen doen? Hoe had zij de kracht gehad daar te zitten bij hare moeder, te spreken met kalme stem, zich te bedwingen ter wille van die moeder, telkens als smart of woede haar dreigden te overmeesteren! Hoe had zij de kracht er toe gehad?

Zij zat peinzend voor zich te kijken en plotseling herinnerde zij zich haar wanhoopskreet: kom mij dan nu te hulp! Zij was toch misschien niet geholpen? Ida had hare moeder niet alleen vergeven, zij voelde zich daarentegen schuldig tegenover haar, maar zij gevoelde toch ook dat hunne verhouding voor goed veranderd was: hulp en steun, ze kon ze bij haar niet meer zoeken, zoo min als bij Leo. Zij voelde zich eenzaam, alleen. Was er waarlijk nog ergens anders hulp? Waarom had het leed haar niet verpletterd? Waardoor had zij de kracht gevonden haar eigen wil te buigen voor den wensch harer moeder? Zij leunde achterover in den grooten stoel, waarin zij zat, een gevoel alsof iets warms, iets behagelijks haar omsloot, kwam over haar; groote weldadige tranen vloeiden zacht over hare wangen: „God!" zei zij fluisterend. En toen zakte langzamerhand het blonde hoofd vermoeid al meer en meer op zij, de saamgeklemde handen vielen langzaam uit elkander in haar schoot.

.... half zittende, half liggende in haar stoel.

Vroeg in den morgen vond Louize, die in de ziekenkamer kwam hare moeder wakker liggen, rustig, met een glimlach om de lippen en Ida was in slaap gevallen in eene ongemakkelijke houding, half zittend, half liggend in haar stoel.

Na dien nacht nam Mevrouw van Struvenaar sneller dan te voren in beterschap toe en zeer spoedig kwam de dag, waarop Ida begreep dat zij, wilde zij hare belofte aan hare moeder gestand doen, naar hare eigen woning moest terugkeeren. Leo zelf kwam haar halen; hij had geschreven aan haar en aan haar vader, smeekend, dringend, bij herhaling en schoon het briefje, waarin Ida hem uitlegde dat en waarom zij er in toestemde terug te keeren hem geen hoop gegeven had, toch gevoelde hij zich teleurgesteld, toen zij hem als een vreemde ontving. Zij stond bij het raam, terwijl hij binnenkwam en even schrikte zij toch toen zij hem zag. Hij moest ook geleden hebben in de dagen dat zij gescheiden waren geweest, maar hij had zelfs niet den tijd hare vluchtige ontroering op te merken, zoo spoedig had zij zich hersteld en er was iets in hare houding en in den toon, waarop zij zijne eerste woorden beantwoordde, dat hem bij zichzelf de opmerking deed maken hoe zij meer op hare moeder geleek dan hij ooit had vermoed. Eigenlijk gevoelde Ida voor zichzelf op dit oogenblik eene soort van vernedering tegenover Leo; zij had zoo stellig verklaard hem te verlaten voor goed en zij had zich toch later laten overhalen op dat besluit terug te komen, maar dit gevoel uitte zich alleen in eene vermeerdering, indien dat mogelijk was van hare koele hoogheid. Zij zou Leo wel goed doen begrijpen dat geene zachtere aandoening tegen hem eenig aandeel had in de verandering in haar besluit. Leo begreep het goed, hij zou wel al zeer onnoozel hebben moeten zijn, als hij het niet had gedaan.

„Om Mama, alleen om harentwil en voor het uiterlijk." Dat was eigenlijk het eenige, wat zij hem, terwijl zij bij die eerste ontmoeting samen alleen waren, te zeggen had en geheel haar gedrag was met die woorden in overeenstemming.

„Weet je dat ik kans heb op eene benoeming naar eene betere standplaats?" vroeg hij aarzelend en zij knikte toestemmend, bedaard, zij had ook dat reeds overwogen: „Zeker, je schreef het aan Papa en ik ben er blij om. Dat zal het gemakkelijk maken, als in de huiselijke inrichting allerlei moet worden veranderd."

Leo had geen spijt, toen hun gesprek werd gestoord. De oude heer, die binnenkwam, was maar half op zijn gemak en wist blijkbaar niet recht wat hij zeggen of zwijgen zou, maar het stroeve, gedwongen onderhoud over onderwerpen, die geen van allen op dat oogenblik belang inboezemden, was toch nog beter dan het kille zwijgen dat telkens weer tusschen Ida en hem had geheerscht. Zijne vrouw was Leo een raadsel in den tijd, dien hij in den Haag doorbracht. Wat was zij sterk. Hij gevoelde: zij moest vreeselijk lijden, maar hoe wist zij zich te beheerschen!

Toen zij zouden vertrekken was hij even terug gebleven om kaartjes te nemen, terwijl zij met haar vader, die hen wegbracht, was vooruit geloopen. Hij kwam het perron op en zag haar staan praten met een paar bekenden,

die ook op reis gingen. De belangstellende vragen naar den toestand van Mama en hare eigen gezondheid gingen vergezeld van nieuwsgierige blikken, men had in den kring der bekenden toch ook wel begrepen dat er meer haperde dan werd medegedeeld; er was in de laatste weken gegist en gepraat, maar Ida beantwoordde elke vraag bedaard en vriendelijk, sprak vol hoop over den toestand harer moeder en glimlachte toen iemand op Leo's benoeming naar eene grootere stad doelde. Niemand dan hij zelf merkte het daarbij op hoe haar blik, zoo anders dan vroeger, nooit den zijne zocht of ontmoette en hij zelf kon terwijl zijne oogen niet van haar afhouden, wat was zij sterk!

Gillend en fluitend vloog de trein aan; er waren veel passagiers en men verdrong zich aan de wagens. Langs een rijtuig derde klasse heenloopend stuitte Leo op eene vrouw van leeftijd, die zwoegend moeite deed eene zware, groote mand vooruit naar binnen te duwen eer zij zelf instapte en daardoor voor een oogenblik den doorgang in het gedrang eenigszins versperde. Leo, die in geene aangename stemming was, duwde haar vrij ruw op zij, maar een man, die er bij stond, kwam haar te hulp. „Een oogenblikje geduld, mijnheer," zei hij, niet driftig maar vast, „kom hier Mie, ik zal je een handje helpen." En terwijl Leo en Ida op zij gingen, keek hij hen vrij donker aan: „Die rijke lui reizen toch maar voor de pret, licht dat ze eens voor ons uit den weg gaan!"

Leo beet zich op de lippen: voor de pret! Zou Ida het ook gehoord hebben? Zij zag wat bleeker dan daar straks, maar zij was druk aan het praten met haar vader. De oude heer was zenuwachtig door het afscheid of eigenlijk door alles wat daarmede samenhing en Ida trachtte hem door hare kalmte gerust te stellen. Leo begreep het; hij hoorde hoe zij haar vader nog allerlei boodschappen en laatste groeten voor Mama en Louise opdroeg en hij voelde bij elk woord dat zij sprak, bij iedere beweging en iederen oogopslag dat zij ongemerkt maar opzettelijk hem uitsloot van hare aandacht, dat zij hem ook het geringste aandeel in hare belangstelling niet waardig vond. In den Haag bleven achter allen die zij lief had, zij wilde het hem doen gevoelen en hij voelde het, maar misschien zou zij zich toch verbaasd hebben als zij had kunnen weten hoe niets hem daarbij zoo pijnlijk trof als de gedachte: wat moet zij lijden!

Zij hield zich goed tot het laatste toe, maar toen de trein zich in beweging zette en haar vader met een laatsten groet afscheid had genomen, zag hij haar achterover leunen, huiverend, met gesloten oogen en er was eene uitdrukking in haar gezicht, die hem door de ziel sneed. Zij waren alleen in de coupé en zaten elk aan een hoek.

„Is je waterstoof wel warm?" vroeg hij bezorgd.

„O ja."

„Wil je ook iets te lezen hebben?"

„Dank je."

Hij nam de krant op, die hij zooeven had gekocht, maar hij kon er zijne

aandacht niet bij bepalen. Wat kon het hem schelen of Bismarck dreigde te vallen, of de mijnwerkers ergens in Engeland „strike" maakten. Wat deerde het hem of Ministerie en Kamer wetten samenstelden of bestreden! Hij liet de krant vallen en keek naar buiten. De zon scheen over het landschap, een sterke wind boog de boomen wuivend heen en weer; hij merkte het nauwelijks op. Er was maar één ding, waarover hij denken kon, één gezicht dat hem aanzag uit de bladen der krant en zich drong tusschen het landschap en hem. Hij voelde een woest verlangen naar haar toe te gaan, haar in zijne armen te nemen tegen haar wil als het zijn moest, haar terug te winnen met kracht en geweld en tegelijk trokken zijne lippen zich verachtelijk samen over zijne eigene zwakheid, hij durfde niet, hij voelde zich verlegen, beschroomd in hare tegenwoordigheid, hij was bang. Hij had haar nooit half zoo lief gehad in den gelukkigsten tijd van hun samenzijn als op dit oogenblik, hij gevoelde het en tegelijk kwam de gedachte bij hem op of dit eigenlijk niet pas liefde was, dit smachten naar een blik, een enkel woord, dit diepe gevoel van smart en gemis, dit gevoel van eerbied tegenover eene reinheid, die hij had beleedigd. Hij maakte zich geene enkele illusie voor de toekomst, hij had haar verloren en o God, het was gebeurd juist nu hij had begrepen wat zij eigenlijk in zijn leven was geweest, nog meer, wat zij daarin had kunnen zijn.

In den avond kwamen zij in hunne woonplaats terug, de eenige passagiers aan het stille station. Ida meende dat zelfs de stationschef hen met nieuwsgierige verbazing te zamen zag terugkeeren, maar zij had er zich op voorbereid ook de onbescheiden praatzucht in hare omgeving te dragen. Zij gingen naar huis en toen begon voor die twee menschen dat leven van dagelijks terugkeerende pijniging, naast elkander en toch niet samen. Ida werd niet ziek zooals zij had verwacht. Zij gevoelde zich eenige dagen wat afgemat, wat lusteloos, alsof een leven van jaren was samengedrongen in enkele weken, maar zij had een krachtig, vooral een gezond gestel en de eentonige tijd van stilte die volgde, was misschien haar beste geneesmiddel. Uiterlijk gewende de veranderde inrichting in hun huis ook spoedig genoeg. De dienstboden begonnen het al spoedig zeer gewoon te vinden dat Mijnheer en Mevrouw elk hun eigen weg gingen. In het kleine stadje werd nog een beetje gebabbeld, een paar oude heeren die zelf dochters hadden, schudden nog eens verontwaardigd het hoofd en daarna werd de belangrijkheid van dit geval alweer op den achtergrond gedrongen door een bankroet, weer een schandaaltje dat niemand had voorzien.

Drie maanden later verhuisden Leo en Ida naar eene grootere plaats. Geen aanwinst voor de conversatie, zeide de publieke opinie daar al spoedig, zij, een mooi maar stil vrouwtje, vriendelijk, doch zonder de minste neiging tot aansluiting; hij, een hoog heer, op een afstand tegen zijn gelijken zoo goed als tegen zijn minderen, menschen, die niemand ontvingen en die men nergens zag.

VI.

Het was vijf jaar later, een heldere zomeravond in het midden van Juni. Onder de veranda en in den voortuin van een hotel te Oosterbeek zaten gezellige groepjes heeren en dames bij elkander aan de theetafel; men praatte en lachte en nu en dan klonk wat luider uit boven het gegons van het gesprek een vroolijke groet naar een der wandelaars, die langs den weg heen en weer drentelden. Dicht aan dien weg half binnen, half voor een der prieeltjes zat een vrij talrijk gezelschap bijeen. De heer van Struvenaar, een beetje bang voor de avondlucht al stond de zon nog aan den hemel, had zijn gemakkelijken stoel naar achteren geschoven tegen den wand van het rieten hutje en om hem heen hadden zich zijne kinderen naar lust en welbehagen geschikt. Het was eene goede gedachte van den ouden heer geweest, hier geheel zijne familie als zijne gasten bij zich te vereenigen, kort nadat zijne dochter uit Indië met haar man was terug gekomen. Vroeg in den winter toch was Mevrouw van Struvenaar gestorven en in het ouderlijk huis in den Haag had de terugkeerende dochter altijd en overal de ledige plaats moeten opmerken, die haar overlijden in den huiselijken kring had teweeggebracht. Haar vader had het begrepen; hier in deze nieuwe omgeving werd de moeder niet vergeten, maar telkens weer liefdevol weemoedig herdacht, doch hier waren allen toch beter geschikt elkanders nabijheid te waardeeren en te genieten, hier zouden de terugkeerenden ook rustig den tijd hebben te overleggen, waar zij zich wenschten te vestigen.

De dood der oude Mevrouw was niet de eenige schaduw die op hunne terugkomst rustte. Het was niet meegeloopen daar in de verte en het jonge paar dat met zoo schoone vooruitzichten was heengegaan, kwam terug, vroeger dan men had gedacht, om te beproeven of wellicht in Holland eene of andere betrekking was te vinden, waarbij de kans hen gunstiger wezen zou dan daar ginds. Misschien zou de financieele hulp van Papa, zeker zijn invloed en die van andere familieleden noodig zijn om den teruggekeerden in de toekomst eenigszins eene positie te verzekeren en voorloopig althans was het ook om zeer prozaïsche redenen hen bijzonder welkom voor onbepaalden tijd de gasten van den ouden heer te kunnen zijn. De zorg drukte man noch vrouw intusschen bijzonder zwaar. De zusters verbaasden zich over de behagelijke kalmte, waarmee Suze van het tegenwoordige genoot en terwijl over de onzekere toekomst zat te praten. Zij was geheel eene Indische geworden. Louize en Ida waren elk met een handwerkje aan de theetafel gezeten, maar hare handen rustten werkeloos in haar schoot, terwijl zij met een glimlach luisterde naar de verhalen van haar man. Bode was bezig eenige zijner niet vroolijke ervaringen ten genoege van het gezelschap om te zetten in allerlei kluchtige verhalen over vergissingen en bedriegerijen hem of een zijner bekenden overkomen. Hij was een aardig verteller en nu en dan stemden allen in met den vroolijken lach, waarmee hij zelf zijne verhalen kruidde. De oude heer wreef zich ver-

genoegd in de handen en zijne goedige oogen schitterden van pleizier, terwijl hij het kringetje rond zag. Zijne kinderen genoten en hij met hen. Louize, die voor het theeblad zat, was altijd de stilste zijner dochters geweest, maar deze soort van uitspanning was geheel naar haar smaak, dat wist hij. De Indische gasten hadden pret in alles wat hen maar werd aangeboden en bleek het niet dat hij goed had gezien, toen hij meende ook Leo en Ida een genoegen te doen door hen eenige weken hier te noodigen?

Zijne jongste dochter zat naast hem, er was iets droevigs in hare oogen als zij hem in den loop van het gesprek aankeek, maar de smart van den afgeloopen winter was immers door geen van allen nog vergeten en bovendien, haar vader wist dat Ida er onder geleden had, meer nog dan hare zusters, omdat zij zich nog altijd verweet de ongesteldheid harer moeder althans te hebben verergerd. De heer van Struvenaar wilde zichzelf gaarne opdringen dat er geene enkele andere reden was, die zijne dochter droevig maken kon. Ja, er was een storm geweest in haar huwelijksleven, maar die was overgedreven en de niet zeer scherpe oogen van den ouden heer althans zagen nergens meer de sporen van de verwoesting, die daardoor was veroorzaakt. Leo en Ida leefden immers als zoovele gehuwden, zij hadden nooit ruzie en nu ja, Suze en haar man waren niettegenstaande hunne drie kinderen en hunne meerdere en moeilijke huwelijksjaren heel wat dwazer te zamen, maar het eene paar was nu eens wat inniger dan het andere in tegenwoordigheid van vreemden en eigenlijk, wat bewees dat ook?"

Misschien bewees juist dit overleg dat diep in het hart van den ouden heer niet alles zoo gerust was als hij zichzelf wel wilde wijsmaken, maar dezen middag althans kon hij, mocht de onrust dan al bestaan, haar toch zeer gemakkelijk terug dringen. Hoor, hoe Ida en haar man beiden telkens instemden in het gelach, over al de dwaasheden half ondervonden, half verzonnen, die Bode verhaalde.

Leo zat buiten het prieel naast zijn zwager; hij nam niet druk deel aan het algemeene gesprek, maar stelde zich daarvoor schadeloos door het onderhoud, dat hij daartusschen door met het oudste kind van Suze onderhield. Het was een klein, tenger meisje, bleek en blond, als zoovele Hollandsche kinderen in het warme land geboren. „Geen mooi kind," had haar grootvader gedacht, toen hij haar voor het eerst zag, „ze heeft niets van de van Struvenaars dan de oogen." Leo keek er in, zij waren groot en blauw als donkere violen en ze zagen hem aan, openhartig en met volkomen vertrouwen. Wat het was, waardoor het verlegen kind zich van den eersten dag af aan den weinig spraakzamen oom had gehecht, meer dan aan een der andere familieleden, wie zou het kunnen zeggen? Wie kan zeggen wat er in eene kinderziel omgaat bij het ontwakend bewustzijn, te midden van al de geheimenissen, die zich beginnen te onthullen? Volkomen op haar gemak had zij zich op oom Leo's knie neergezet, waar zij langzaam en met echt snoepgenot de versnapering zat te gebruiken, die zij daar straks te zamen waren gaan koopen.

„Och Leo," zei Suze, toen hare oogen en daarmede hare aandacht toevallig dien kant opdwaalden: „zet Non toch neer als zij je lastig is; je bederft haar. Kind, je moest eigenlijk al lang in bed liggen!" Maar zij maakte daarbij geene de minste aanstalten om het kind weg te brengen of eene dienstbode te roepen en Non zelf had volstrekt geen haast naar bed te gaan. Zij keek oom Leo eens met een vertrouwelijk lachje aan, zij wist wel dat hij haar niet lastig vond en stak toen hare kleine handjes nog eens diep in zijn jaszak; er kwamen daar soms zulke wonderlijk onverwachte schatten van chocolade of bonbons uit voor den dag.

„Wat nieuws?" vroeg Suze terwijl aan haar echtgenoot, die de laatste oogenblikken in een brief verdiept was geweest.

Hij zag met een toestemmenden glimlach op en hield haar een geopend schrijven voor: „Kijk maar eens!"

Ze schoof wat dichter naar hem toe en hij trok haar hoofd tegen zijn schouder, terwijl zij samen den brief overlazen. Ida keek naar hen, haar werk gleed op den grond en zij schrikte bijna, toen Suze plotseling opkeek en haar daarbij toevallig aanzag.

„Dat is aardig! Toe Jo, lees eens hardop, of eigenlijk, vertel maar liever, anders weet Papa toch niet hoe alles in elkaar zit."

Jo begon te vertellen: van een vriend in Indië, die het meegeloopen was, even hard als hem tegen, die uitgebreide bezittingen had ontgonnen en beplant en die een rijk man geworden was, zoo rijk dat hij geen kans zag, alles langer alleen te beheeren, „en nu stelt hij mij voor," Bode had den brief weer opengevouwen, „nu stelt hij mij voor, hem daarbij ter zijde te staan; hij heeft iemand noodig op de hoogte der zaak en vertrouwd als hij zelf, zooals hij schrijft. Als ik wil, ga ik over een halfjaar als zijn zaakgelastigde naar Indië terug."

„Dat is aardig." De heer van Struvenaar zei het Suze uit den grond van zijn hart na en al zijne kinderen stemden met hem in.

„En is je vriend zelf op het oogenblik ook hier in 't land?" vroeg Ida.

„In Amsterdam. Daarvandaan schrijft hij, maar hij heeft plan morgen naar hier te komen, als ik hem wachten kan. De voorwaarden kunnen wij beter mondeling bespreken naar hij meent."

„Daar heeft hij gelijk aan," verzekerde papa ijverig; de goedhartige man bedacht al, dat hij ook wel een woordje van belang zou willen meespreken. „Is het een zaak in aandeelen?"

„Dat geloof ik niet, maar u zult dat zelf wel van hem hooren. Hij wilde toch een dag of veertien naar buiten, schrijft hij, misschien, als het hem bevalt, blijft hij wel hier."

„Heb je hem in Indië leeren kennen?" vroeg Louize; aller belangstelling was gaande gemaakt voor den vriend, die zulk een mooi vooruitzicht opende.

„Daar hebben we dicht bij elkaar gewoond, nietwaar Suze, maar ik kende hem al van uit Holland. Nu ik me bedenk, jullie kent hem, geloof ik, ook. Wervelman! Herinnert u het u niet, papa? Mij dunkt, tijdens ons engagement kwam hij wel bij u aan huis."

De oude heer haalde peinzend zijne schouders op: „er kwamen zooveel jongeheeren aan huis in dien tijd," zei hij ondeugend, maar Louize riep: „Wervelman! Wel zeker, is het die? Die herinner ik mij nog best, jij niet, Ida? We hebben wel met hem gedanst, dunkt mij."

„Ja, dat geloof ik ook." Ida sprak kalm, maar hare kleur was wat hooger geworden, zij dacht aan dien morgen in Parijs, toen Leo haar had gevraagd of zij Wervelman een blauwtje had laten loopen. Of haar man het zich ook herinneren zou?

De baboe was Non komen weghalen Leo was opgestaan en leunde nu tegen de zijde van het priëel. Men lette niet op hem; zijn zwager was nog aan het vertellen: „Ja juist, hij woonde toen in den Haag; hij was toen ter tijde nog in landsbetrekking en met verlof over; een wonderlijke vent, nu juist geen heilige, maar goedhartig en hulpvaardig en zoo is hij gebleven. In Indië werden wij eigenlijk eerst bevriend en met dit aanbod bewijst hij mij een uitstekenden dienst."

„Maar dan moet jullie zoo gauw al weer weg," zei Louize klagend.

„Ja, dat 's jammer." Bode keek eens naar zijne vrouw. „Zou je het heel naar vinden, Suze? Je bent nu zoo pas weer bij je familie, hè? Maar misschien," zijn gezicht betrok een beetje, „misschien zou ik dan ook wel alleen vooruit kunnen gaan. Daar zullen we dan nog wel eens over praten."

Zij schudde zeer beslist haar hoofd. „Daar valt niet over te praten, Jo. Achterblijven, dat doe ik in geen geval. De kinderen zijn gelukkig nog te klein om ze hier te laten en als jij naar Indië gaat, trekt je vrouw mee." En toen zagen man en vrouw elkander eens aan, zij zaten dicht naast elkaar en maakten er gebruik van tot het wisselen van een teeder woordje en eene liefkoozing.

„Toe, zit jullie nu niet zoo te zeuren," zei Ida van den overkant, zij had haar borduurdraad in den knoop getrokken en brak hem ongeduldig af, „vertel liever eens, waar zou jullie dan eigenlijk moeten gaan wonen?"

Bode voldeed gaarne aan haar verlangen. Hij kende de bezittingen van zijn vriend en beschreef vol ingenomenheid plaats en werkkring, maar het herhaalde „nietwaar Suus?" waarmede hij telkens als naar gewoonte zijne vrouw betrok in wat hij vertelde, werd ditmaal maar weinig beantwoord. Suze luisterde maar half. Zij had een scherp antwoord op de lippen gehad zoo even bij Ida's woorden, maar zij had zich bedacht en was peinzend naar hare zuster blijven zitten kijken. Zij had het sinds hare terugkomst zoo vaak zichzelf gevraagd en thans kon zij niet nalaten het nog eens weer te doen: was dat waarlijk het mooie zusje, dat zij had verlaten als een lachend kind, die ernstige vrouw daar tegenover haar. Zij was nog mooi, daar viel niet aan te twijfelen, misschien zat er zelfs meer in het bleeke, fijn besneden gezicht, dan in de blozende verschijning uit Suze's herinnering, maar wat was er gebeurd om haar zoo geheel tot eene andere te maken? Als zij haar eens had gezien onder vreemden, zou zij haar dan stellig hebben herkend? Er lag een pijnlijke trek om den mond; was het waarlijk, zooals Papa verzekerde enkel door de smart

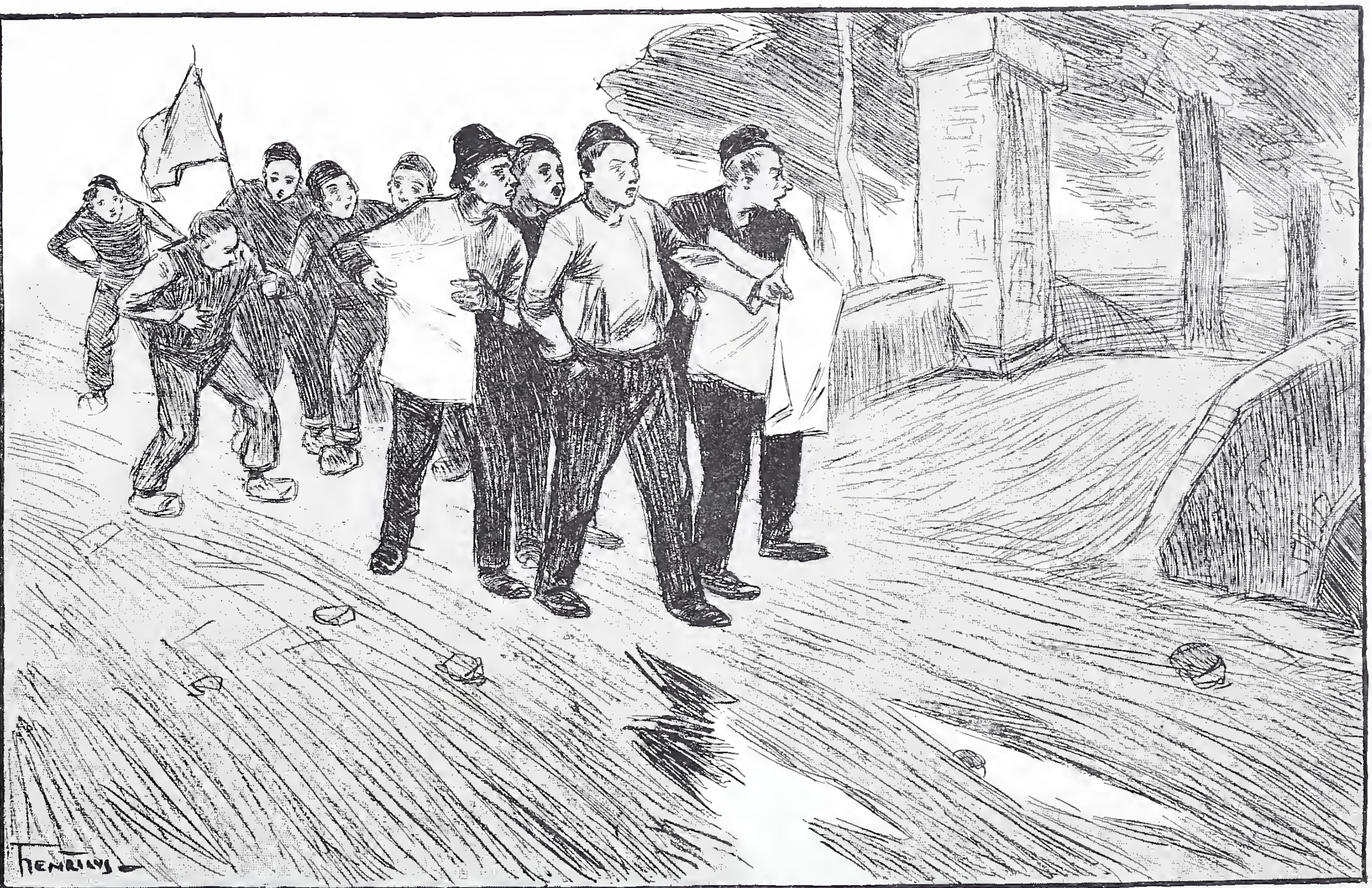
om Mama's dood en wat had den warmen wisselenden blos weggevaagd van dat smalle gezicht, waarlangs het haar niet meer krullend heenviel? Het was nu eenvoudig naar achteren gestreken en daar in een enkelen streng opgebonden. Suze keek van hare zuster naar Leo, die half ter zijde gewend zijne sigaar stond te rooken. Zouden zij gelukkig zijn samen? Wat zag hij er streng en somber uit, ook al bleek en met dunne saamgeklemde lippen: smart of wrevel, wat sprak er eigenlijk uit dat gezicht? Wat had zij zich in de verte dat paar anders voorgesteld. Ida, altijd druk en in beweging, een bevallig kind, dat zingend door het huis liep en Leo! Had zij zich waarlijk zoo vergist toen zij meende dat ook eene enkele vluchtige ontmoeting met hem in dien tijd een indruk van jolige levenslust had achtergelaten? Het moest wel zoo wezen, want...

Suze wendde hare oogen af. Leo had zich omgekeerd en keek haar aan. Zij begon een praatje over een onverschillig onderwerp met hem, maar spoedig werd aller aandacht getrokken door een gejoel, dat langs den straatweg aankwam.

Het was schemerachtig geworden in het laatste kwartier. De theelichtjes begonnen eenig schijnsel te geven in de donkere omgeving, de zon was onder. Men stond op en liep naar het hek om te zien wat het rumoer, dat blijkbaar nader kwam, beteekende. Hoor, er werd iets geroepen. „Een gewoon oploopje," meende een van de andere gasten, die ook wat dichterbij waren gekomen, maar neen, de kreet, die daar straks onduidelijk in de verte had weerklonken werd nu naderbij en voor allen verstaanbaar herhaald: „Koopt en leest de „Voorwaarts".

Men bleef staan kijken, nieuwsgierig wat er eigenlijk komen zou. Vooruit: een troepje joelende kinderen, spelend en springend, zich verheugend in de ongewone drukte en ook deze onbegrepen vertooning gebruikend, gelijk al het andere ter wereld, als een middel voor hunne oogenblikkelijke uitspanning. Daarachter vier jonge mannen, krachtig, forsch gebouwd, met opgericht hoofd en uitdagenden blik om zich heen ziende naar al de verblijven der weelde en al de bezitters dier schatten. In hunne handen het blad, waarvan verspreiding hun doel was en op hunne lippen de kreet, die als eene uitdaging klonk tot al de nieuwsgierigen, die hen zagen voorbijgaan. Een troep opgeschoten jongens had zich achter hen aangesloten; zij speelden „socialist" met den roodkatoenen zakdoek die een van hen aan een afgebroken tak op den schouder droeg en hun spel was misschien een glimlach waard. Maar toch waren er onder de toeschouwers meerderen, wie al kijkend eene rilling door de leden ging. Men keerde zwijgend terug naar de tafeltjes, waar men gezeten had, er was een wanklank gekomen in het schoone zomeravond tooneel. De bloeiende heesters geurden nog als daar straks, de lucht was nog zacht en licht, maar in de verte klonk ook nog het wegstervend geroep en allen verstonden het nu: „Koopt en leest de „Voorwaarts."

„Nu gaan ze de Annastraat in en zoo naar het benedendorp," berichtte een kellner, die ook had staan kijken en er over sprak alsof hij dezen op-

....vier jonge mannen, krachtig....

tocht als eene soort van afleiding voor de gasten van zijn hotel beschouwde, „die vertooning hebben we hier elken Zaterdagavond."

„Eene malle grap," meende Bode geërgerd.

„Maar angstverwekkend ernstig," zei Ida zacht.

„Nu ja, maar wat willen die menschen toch eigenlijk," bromde de oude heer, ontevreden omdat toch ook bij hem iets van zijn rustig welbehagen was verstoord. „In den Haag hebben we dat ook nu en dan en Ida heeft gelijk: je wordt er bang van. Een van die kerels keek me daareven aan of ik hem persoonlijk het grootste onrecht aandeed door hier op Schoonoord te logeeren en ik ben toch waarlijk niet onwillig om iets te geven; in den Haag draag ik voor alles bij, volksbaden, kindervoeding, Armenzorg, weet ik hoe al die dingen heeten, maar ik geef met lust en liefde, is 't waar of niet, Louize?"

„Zeker, Papa, maar...."

„En ik vraag: „wat willen ze dan nog meer? Wat zoeken ze toch?"

Ida deed haar best haar vader iets van haar eigen indruk mede te deelen. In de laatste jaren had zij hart gekregen voor ieder, die leed en zij had in hare eenzame uren gelezen en nagedacht over veel wat haar vroeger volkomen vreemd was gebleven. Men had het spoedig begrepen in hare nieuwe woonplaats, dat de jonge Mevrouw van den griffier meevoelde waar geleden werd, armen hadden hare hulp ingeroepen en zij mocht onervaren en daardoor goedgeloovig zijn, het medelijden met de ellende mocht de verontwaardiging over misbruik en bedrog te veel terug dringen, zij had recht zich warm te maken tegenover de voorname koelheid om haar heen, die daarvan niets wist.

„Zij zoeken het geluk, Papa, ze meenen dat elk mensch daarop recht heeft en hun leven van zorgen en tobben is daaraan zoo arm."

„Maar het geluk is toch niet afhankelijk van de uiterlijke omstandigheden alleen," meende Louize.

„O neen," iets als een lichtstraal gleed even over Ida's gezicht, maar daarna klonk hare stem weer bijzonder droevig: „geloof je ook niet, Lou, dat men het bij eigen ervaring weten moet om recht te kunnen beseffen hoe moeielijk het vallen kan, die waarheid altijd te beleven. En als dat ons, beschaafd en ontwikkeld, soms zoo zwaar valt, hoe zullen de armen daarvan dan iets begrijpen?"

„Och kom," riep Bode luchtig, „jullie neemt de zaak veel te ernstig op. Zij zelf zijn wel wijzer. Zag jullie niet hoe een van die mannen onder het aanheffen van zijn geroep een vroolijk lachje wisselde met het mooie dienstmeisje hiernaast?"

„Ja zeker, dat heb ik ook gezien," stemde Suze ijverig in.

„Ik ook," zei Ida bedaard, „het deed mij pijnlijk aan, want het bewees dat die man zelf niets begreep van den ernst van wat hij deed. Zoo zullen er wel meer zijn, levenmakers, gelukzoekers, best mogelijk, maar er zijn toch ook zulke ongelukkigen bij, arm en ellendig, door de omstandigheden telkens weer vervolgd."

„Een mooi ding," bromde Bode, „alsof de omstandigheden ons altijd ter wille zijn. Ik heb het zeker ook gemakkelijk gehad in de laatste jaren."

„Och, daar weten ze niet van en als men het ze vertelde, zouden ze het misschien niet gelooven. Ze haten ons en ze weten niet hoe vreeselijk er soms in onzen kring geleden wordt!" Leo's stem klonk zwaar en dof.

„Nu ja," zei Louize bedarend, „maar die menschen kunnen al het leed dat ons grieft, ook te dragen hebben, nietwaar? Ida wil zeggen: als ze in uiterlijke omstandigheden gelijk stonden met ons...."

„Dan waren ze nog ontevreden," bromde de oude heer.

„Dan zouden we althans er eerst over kunnen gaan denken hen te veroordeelen," meende Ida, „maar zoolang zoovelen onder hen dagelijks moeten ontberen, wat wij zonder er over te denken, als van zelf sprekend genieten, zoolang kan ik mij begrijpen dat zij daar tegen opkomen, ook dikwijls op eene manier, die ik waarlijk niet verdedigen zal. Als zij honger hebben..."

„Is het vaak eigen schuld!" riep Leo geprikkeld.

„Dat is waar! Zou aan het leed in onzen kring eigen schuld geheel vreemd zijn, denk je."

Er heerschte een oogenblik stilte. Allen gevoelden dat er meer achter die woorden school dan Ida zelf misschien op dat oogenblik had bedoeld. 't Was alsof tusschen twee stille zwarte wolken even, plotseling en onverwacht een felle lichtstraal oversprong en onwillekeurig schrikte men.

Bode verbrak het eerst de pijnlijke stilte: hij lachte eens vroolijk. „Zeg Leo, die vrouw van jou, dat is eene socialiste in haar hart hoor!"

Leo bromde iets onverstaanbaars en liep den tuin in, maar Ida schudde haar hoofd. „Wel neen, Jo, daarvoor zou ik allereerst toch goed op de hoogte dienen te zijn, wat volstrekt het geval niet is en dan ook, ik geloof het graag wat jullie beweert dat die menschen vaak gruwelijk onbillijk zijn tegen ons, maar daarom mogen wij het nog niet worden tegen hun en ik vraag maar hoe zouden wij wezen in hun toestand. Denk eens, Suze, als jij hier voorbij liep, hongerig en zonder brood voor je kinderen en je zaagt hoe Papa zijne fijne sigaar opstak, zou jij dan billijk blijven, philosofeeren over al de geleidelijke oorzaken van dien toestand? De ellende zou je immers ook woest en onredelijk maken als zoovelen onder hen?"

Suze keek eens naar de gevulde, witte handjes, die den ganschen middag hadden gerust, naar het fijne japonnetje dat achteloos in het zand hing en zuchtte. „Wie weet, of je geen gelijk hebt," zei zij geeuwend, „maar laten we nu dat akelige onderwerp toch laten rusten; 't is om van te droomen van nacht en ik heb in 't geheel geen verstand van al die geleerdheid. Hè, wat ben jullie hier in Holland diepzinnig geworden, terwijl wij daar ginds waren."

„En wat ben jij veranderd!" voegde zij er een paar uur later bij, toen Ida nog even op hare kamer een praatje kwam maken.

„Vindt je dat?" Ida draaide kalm het gaslicht, dat stoomen ging, wat neer, „ik meende zoo, we zijn allemaal wel wat ouder geworden in dien tijd."

Suze lachte. „Daar heb je gelijk aan. Tenminste, als ik in de spiegel kijk!

En dan, wij getrouwde vrouwen..." Zij keek Ida eens van ter zijde aan. „Jammer dat Louize niet getrouwd is, hé?"

„Och, waarom? Dan zou Papa nu toch erg alleen zijn."

„Ja, dat is ook zoo. Die goede Papa. Om de waarheid te zeggen had ik aan hem op het oogenblik geheel niet gedacht. Ik dacht alleen aan Louize en je zou, wie je lief heb, zoo graag het geluk gunnen, dat jezelf geniet, vindt je ook niet?"

Als Suze met hare vraag eene uitnoodiging tot vertrouwelijkheid bedoelde, bereikte zij haar doel niet. Ida's aandacht was onder de laatste woorden afgeleid door eene photografie op de tafel, de woning harer zuster in Indië voorstellend. Zij merkte in de inrichting eene eigenaardigheid op, die haar tot nu toe ontgaan was en die zij ook niet begreep. Toen de zusters een kwartier later voor den nacht afscheid namen, had Suze gepraat over hare woning en hare kinderen en haar man, maar over Ida's huwelijk was geen woord gewisseld.

Ida liep langzaam naar hare eigen kamer; het gaslicht was er ontstoken, maar door de open ramen kwam de zoele nachtlucht naar binnen, zoo geurig en aangenaam, dat zij nog een oogenblik staan bleef om er van te genieten. Hare kamer was aan de voorzijde van het huis en zij zag het licht dat onder de veranda brandde zijn schijnsel werpen in den tuin. Eenige heeren waren daar nog blijven zitten praten, hunne stemmen drongen duidelijk door tot waar Ida stond. Het gesprek boezemde haar geene belangstelling in, wat wist zij van de Indische politiek, die daar werd behandeld, maar toch bleef zij staan luisteren. Nu en dan hoorde zij Leo's stem; wat sprak hij flink en bedaard; hij scheen te weerleggen iets dat zooeven door een ander was beweerd, wat klonk dat overtuigend. Hij moest er wel zeker van wezen dat zijne argumenten geene tegenspraak toelieten; hij wond zich op voor zijn onderwerp; zijne stem klonk helder, vol, welluidend. Hoe zelden hoorde zij hem zoo zonder terughouding spreken, hoe stil en ingetrokken was hij meestal, als zij er bij was. Vond hij het dan niet de moeite zich in te spannen of oefende hare tegenwoordigheid een verlammenden invloed op hem uit?

Ida schreide terwijl zij bij het raam bleef staan peinzen. Och, zij had zoo dwaas gedaan hierheen te komen. „Zooals *jij* wilt," had Leo gezegd, toen zij hem de uitnoodiging van Papa had overgebracht; het was het woord, waarmede hij bijna elk overleg tusschen hen beiden voorkwam en zij had zoo verlangd Suze en hare kinderen te zien, zij had de verleiding niet kunnen weerstaan weer eens voor eenige weken deel uit te maken van den huiselijken kring. „Ik zou graag gaan," had zij, iets opgewekter dan gewoonlijk gezegd en zij waren gegaan. Hoe menigmaal had zij er al berouw over gehad!

Thuis ging het leven zoo kalm, zonder eenige stoornis voort, daar had zij haar leed altijd voor oogen, daar was eene herinnering van vervlogen geluk verbonden aan elk meubel en ieder sieraad, maar daar had zij ook hare boeken en hare bezigheden, daar kon zij werk zoeken, zich verdiepen in zware lectuur

of inspannend overleg, daar was zij vrij, meestal alleen, maar hier? Het leven van bezig niets doen, waarvan de anderen zoo genoten was haar eene pijniging. Eene enkele maal, als zij alleen of met eene der zusters eene wandeling maakte, genoot zij van al de heerlijkheid der natuur, die zich hier in zoo liefelijke pracht openbaart, maar verre wandelingen of uitstapjes werden altijd met elkander gemaakt en ook het genot der schoonste natuurtooneelen werd Ida vergald door dat samenzijn, dat gedwongen gewoon doen van den morgen tot den avond, ter wille der anderen en tegelijk dat ongemerkt vermijden van elke woordenwisseling, dat ontwijken van elken blik. In het vooruitzicht had zij die moeielijkheid eigenlijk niet bedacht. Thuis gingen dagen voorbij, waarin nauwelijks iets meer dan een enkel noodzakelijk woord tusschen hen werd gewisseld, daar hinderden man en vrouw elkander nooit. Zoo had zij het gewild en zoo was het ook geschied. In den eersten tijd na hunne scheiding had Leo nog een paar maal getracht op hare beslissing terug te komen; hij had zich vernederd, ongelijk bekend en vergiffenis gevraagd, maar zij had hem teruggewezen, koud en hard zooals de eerste maal. In de laatste twee jaar had hij nooit meer met een enkel woord gezinspeeld op hunne vroegere verhouding, hij had nooit meer getoond of hij dien tijd van geluk nog wel eens met smart herdacht. Dat was juist zooals zij had gewild, alles was tusschen hen uit voor goed!

Toch.... hij scheen ook te lijden, hoe bitter had hij daar straks gesproken over smart in den kring, waarin zij leefden, hoe somber kon hij zitten kijken als de anderen grapjes maakten en hij meende dat niemand hem gadesloeg. Hoor, dat was zijne stem weer daar beneden! Hoe anders, hoe veel levendiger klonk zij dan in de enkele koude woorden, die hij nu en dan met haar wisselde. Vroeger.... maar dat was voorbij, onherroepelijk en zij wenschte ook niet anders, het gedane kon nooit ongedaan worden gemaakt! Het was zijne schuld, de zijne alleen! Zoo was het immers? Zij zelf had goed gehandeld, beleedigde vrouw als zij was, zij had immers niets mogen toegeven! Of.... of, of had zij misschien iets minder hard kunnen wezen, had zij misschien moeten bedenken.... Ida schoof met een ruk het raam waarbij zij stond, dicht. Wat scheelde haar toch van avond? Zij was geheel in de war door dat verblijf hier, door dat samenzijn met die Suze en haar man, zulke lastige gasten in den kring; wat hadden die menschen elkander lief, wat waren die gelukkig! Hun bestaan was de laatste jaren zeer zorgelijk geweest, de toekomst was op zijn best genomen wisselvallig en vol onzekere kansen, maar zij verbaasde zich nu niet meer over Suze's vroolijkheid te midden van dat alles, zij zou het immers ook hebben kunnen dragen, indien Leo....

Ida stond nog bij het raam en keek naar de sterrenlucht; het was haar nu niet vreemd meer aan de fonkelende lichten daar omhoog gedachten van liefde en zorg en steun te verbinden. De ervaring eener Hoogere nabijheid was sterker en levendiger geworden in die jaren, waarin uit het onervaren kind eene beproefde vrouw was gegroeid, maar waarin zij ook, gedreven

door hare smart, buiten de omstandigheden om iets had leeren zoeken, dat haar helpen kon. Zij was er zich van bewust dat zij nog slechts tastte en zocht of zij vinden mocht, maar iets voelde zij telkens duidelijker toch reeds gegrepen te hebben, iets dat haar geene rust zou laten als zij niet voort zocht, zoolang zij leefde. Zij dacht nu niet meer dat zij recht had hare eischen te stellen aan het leven; zij wilde kinderlijk bescheiden wachten wat haar zou gezonden worden. Zij voelde zich als omringd door vragen en raadselen, waarvan zij vroeger het bestaan niet had vermoed, maar zij wist toch dat deze ervaring, de ervaring eener Hoogere Macht in en om haar beiden, onbegrepen en onverklaarbaar, haar te midden van hare smart iets had te geven, waaraan haar vroeger zorgeloos en zonnig bestaan vreemd gebleven was. Die ervaring alleen had haar staande gehouden onder de dagelijks terugkeerende foltering, die haar anders misschien had vermoord. Die ervaring werkte krachtig ook dezen avond, ook in de gedachten waarmee zij zich eindelijk, droevig maar kalm, van het raam afwende.

Den volgenden dag kwam Wervelman.

Den volgenden dag kwam Wervelman zooals hij had geschreven. Bode, die hem van Arnhem had afgehaald, leidde hem met een paar hartelijke woorden den familiekring binnen en de wederzijdsche begroeting klonk als die van oude bekenden. Wel zeker, nu men elkaar weerom zag, herinnerde men zich elkander best. Men had gemeenschappelijke bekenden in den Haag; men haalde gebeurtenissen van vroeger op en informeerde naar personen, die men uit het oog verloren had.

Eer men twee dagen verder was, behoorde Wervelman geheel tot den kring, waarin hij zijn vriend was komen opzoeken en had hij ook voor zich in het hotel logies genomen even lang als de heer van Struvenaar met de zijnen daar dachten te blijven. De bezoeker viel ook algemeen in den smaak. Bode was verrukt over het echt vriendschappelijke voorstel dat Wervelman mondeling in meer bijzonderheden herhaalde en besprak; de oude heer prees de onbekrompen vrijgevigheid, waarmee een rijk man zijne belangen wist te gebruiken als middel om een ander er bovenop te helpen. Suze behandelde den gast als een broeder, wiens hulp zij dankbaar en toch zonder een benauwend gevoel van verplichting voor haar man aannam en Louize en Ida hadden schik in de statige beleefdheid, waarmee hij hen „de Dames" van het gezelschap, behandelde. Alleen Leo deelde niet in de algemeene ingeno-

menheid. Als hij zich goed bedacht, dan had hij dien Wervelman vroeger ook al niet recht mogen lijden en zijn verblijf in Indië had hem waarlijk niet in zijn voordeel veranderd. Daar zat hij den ganschen morgen onder de veranda, zoo'n klimaatschieter, sigaren te rooken en met zijn schommelstoel te wippen, bah, Leo werd al draaierig als hij er lang naar keek, te lui om te wandelen, te lui om te lezen, niets doende dan een enkel woordje praten zoo nu en dan met Suze of hare zusters, die daar gewoonlijk ook den morgen doorbrachten. Wervelman was een gezet, vadsig man geworden, die zoodra het gesprek niet over zijne zaken liep, slechts weinig belangstelling toonde, maar toch scheen het Leo soms of de half gesloten, slaperige oogen bijzonder goed alles opnamen wat in hunne omgeving voorviel en hij kreeg hoe langer hoe meer het gevoel, dat hij zich geweld moest aandoen om dien man vriendelijk te behandelen. Toch brachten de omstandigheden mede dat hij hiertoe bijna was genoodzaakt. Zelfs moest hij bekennen dat het waarlijk geen gewone dienst was, dien Wervelman aan Bode wilde bewijzen. Bode's zwager diende dat toch niet te vergeten. Bovendien, er was bij de regeling van allerlei ondergeschikte punten nu en dan het advies van een rechtsgeleerde noodig. Zou het niet onzinnig zijn geweest als Leo zich had onttrokken aan het zeer kleine aandeel dat hij kon nemen in de verbetering van Bode's toekomst. Hij dacht er niet over het te doen, hij hielp raden en overleggen en onderzoeken, maar zijne ingenomenheid met den persoon, wien hij aldus voorlichtte, werd er niet grooter om en soms kreeg hij den indruk alsof Wervelman zijne gevoelens raadde en deelde. Geen der anderen merkte daarvan intusschen iets op, het leventje van vroolijke ontspanning en gezellig samenzijn werd nog iets drukker door het nieuwe element dat den kring was komen vergrooten en waar in dien kring werd geleden of geworsteld daar bleef het besloten in eigen hart.

(*Wordt vervolgd.*)

EEN BACKFISH-TRAGEDIE.

DOOR

IVY.

Elk mensch, elk ontwikkeld mensch dan altijd, heeft twee levens; het eene, voor anderen zichtbaar, wordt bewonderd, gelaakt, beoordeeld, veroordeeld, vaak niet begrepen, omdat met dat andere geen rekening gehouden wordt.

Dit andere is het innerlijk zielsleven. — De mensch leeft het geheel voor zichzelf, nú en dán kan men een ander wel vergunnen er een blik in te slaan, maar meestal is zelfs de innigst aan u verbondene een vreemdeling op dat gebied. Een niet te uiten leven, een leven malgré sois. Veel hopens, veel strijdens, veel denkens, o! zooveel gaat er in dat leven om, geheel onbekend aan degenen die dagelijks met ons omgaan, ons dagelijks gadeslaan.

De man toone zich hard, koud, onverschillig voor het oog van anderen, maar weet men welken strijd er in die ziel gestreden wordt en kan men zich voorstellen welke teleurstelling zij heeft geleden?

De vrouw, de jongeling, het jonge meisje, allen hebben hun eigen zieleleven, door anderen niet gekend.

Maar vooral bij het jonge meisje is dit wel het sterkst geprononceerd. Wat fantastische luchtkasteelen, wat illusiën, wat idealen, wat herschenschimmen

zijn niet in haar geheim bestaan vervat. Geen jong meisje van dertig jaar, die tevergeefs naar een levensdoel zoekt, of een kind, vrouw voor haar tijd, die men ongelukkigerwijs in onze verlichte eeuw zoo dikwijls ontmoet. Neen, ik bedoel eene, onbesmet van de wereld, onschuldig, onbekend met alles wat onrein en laag is, een vlekkeloos glanzend vlindertje, dat zich nog in bloemenschat en zonneschijn verheugt. O! die schoone tijd zonder zorgen, gouden bergen van het leven verwachtend, rusteloos hakend naar dat onbekende, onbestemde iets, dat komen moet, en ons geheele zijn zal veranderen! Rusteloos hakend, ja, zouden we wel rusteloos haken, indien we wisten, dat we in den schoonsten tijd des levens waren? Hoe dikwijls wordt die tijd niet teruggewenscht, niet herdacht! Zijn het niet later, als men oud is geworden en met den treurigen ernst des levens heeft kennis gemaakt, de liefelijkste beelden, die men zich in de herinnering kan roepen, nú eens lachverwekkend vroolijk, dan weer bepaald aandoenlijk tragisch! Dikwijls hoort men zeggen: „niets vervelender dan zoo'n jong meisje, tusschen visch en vleesch, zij bloost als men haar toespreekt, antwoordt ja of neen, is verlegen en ongracieus, en weet geen weg met zichzelve." Oppervlakkige beoordeelaar, wacht u voor de scherpe tong en den spot van de „backvisch"! Die blozende wangen verbergen een gansche gedachtenwereld, die terneergeslagen oogen hebben dadelijk al het belachelijke in u opgemerkt, die verlegen verschijning zal u strenger beoordeelen dan de grootste criticus.

'tSchijnt mij nog als gister, dat ik in die schoone periode verkeerde van mijn zonnigen leertijd, met mijne vrouwelijke Jonathan onder despotische regeering van onze oude Engelsche gouvernante.

Mijn Jonathan en ik waren innig aan elkander verbonden, één in ons dwepen, één in onze luchtkasteelen en vooral één in het streken uithalen. Vroolijk waren wij beiden, een blondje en een zwartje, als de vogeltjes daar buiten en bij ieder in ons stadje welbekend. Want, werden wij niet elken middag op hetzelfde uur langs denzelfden weg door onze Engelsche „Queen" zooals wij haar noemden, plechtstatig rondgevoerd? Ja, zij geleek wel een onttroonde koningin, die goede Miss Peters; maar al hare deftigheid, noch hare imposante verschijning, hadden eenigen invloed op onzen overmoed. „Children don't make such a din," was haar lijfspreuk, maar ik vrees, dat wij dit al te dikwijls hadden gehoord om eenigszins het geluid van onze vroolijke stemmen te doen verminderen. Zij liep steeds in het midden van ons en gaf al wandelende colleges over botanie en natuurkunde. En wij, wij maakten druk gebruik van de heerlijke Engelsche gewoonte, om op alles „yes" en „indeed" te antwoorden, en wisselden ondershands verstandhoudende blikken en onuitgesproken gesprekken. Wat werden er al niet een grapjes op die wandeling bedacht. Onze Hollandsche meester, die „coûte qui coûte", altijd zijn pedante deftigheid bewaarde, zou, had hij het geweten, die wandelingen verwenscht hebben.

Wat vond hij het niet onbetamelijk als „de jonge dames" met heele appels

in den mond binnen kwamen, zoodat zij slechts pijnlijk konden glimlachen, en geen verstaanbaar woord uiten!

Hoe „verregaande", als er een dun laagje gom met groote zorgvuldigheid over de geheele oppervlakte van zijn stoel was gesmeerd!

Hoe „brutaal," als zij hun werk niet af hadden, de huisdeurbel hadden vastgezet, zoodat hij na vruchtelooze pogingen om binnen te komen, moest vertrekken!

Ja, enfin, al zijne verdere bijvoegelijke naamwoorden, waarmee hij onze daden bestempelde, ken ik niet meer, en geen wonder, want hij bezat daarvan een groote schat. Niet zoo Miss Peters; zij leefde in het zalige bewustzijn van twee der welopgevoedste meisjes onder hare leiding te hebben. Zij vertrouwde ons volkomen; en hoe schandelijk misbruikten wij dat vertrouwen! Onder het voorbereiden der lessen zat de goede ziel met den rug naar ons toe in diep gepeins te haken; zij dacht zeker aan haar schat van homeopatische middelen, — want daar dweepte zij mee — en genas zeker denkbeeldig reeds allerlei ziekten — die zij niet had. Dusdanig was zij doof voor gefluister, en allerlei andere geluiden, die bij hard werken nu niet juist te pas komen.

Doch weldra veranderde ik, en ik werd in werkelijkheid „welopgevoed" tot groote spijt mijner vriendin, die zich maar steeds beklaagde dat ik zoo saai werd en geen lust meer in allerlei streken en grapjes had. Onze gouvernante had de onvoorzichtigheid gehad ons eene Engelsche roman voor te lezen, en al had zij de gedeelten, waar van liefde sprake was, nog zoo spotachtig en onverschillig voorgelezen, tòch had het voorgelezene diepen indruk op mijn gemoed gemaakt.

„Die alte geschichte, die immer neu bleibt," scheen mij een tooversprookje, en... weldra deed ook in mij zich de behoefte gevoelen om een held te hebben, dien ik op een voetstuk kon plaatsen en op gansch bijzondere wijze liefhebben.

Maar waar hem te vinden, waar hem te zoeken? De meester! o, foei neen, met die leelijke roode haren, en die puntige baardjes aan elken kant van zijn wang, met dat pedante uiterlijk, die was te prozaisch.

De dominé, met zijn koud sarcasme en ongenaakbaarheid, de gedachte alleen deed mij rillen.

De vrienden van mijn broer, die waren te wild en te ruw, en hunne half verlegen beleefdheden, en hunne onuitgesproken bewondering, waarover zij zichzelven schaamden, wekten eer mijn spotlust op dan iets anders; dus ook zij werden afgekeurd. Maar, stil, ik behoefde niet lang te zoeken. Er kwam veel bij ons aan huis een jonge theoloog, die ons door een vriend van mijn vader was aanbevolen. Stil, bescheiden, onaanzienlijk en van zeer eenvoudige afkomst. Zijn vader was een molenaar en door de goedheid van denzelfden vriend mijns vaders, was hij in de gelegenheid om aan zijn lievelingswensch, dominé te worden, te voldoen.

Oninteressante blauwe oogen, dikke roode wangen, een plomp figuur, een

sterk Geldersch accent, alles deed in hem den molenaarszoon herkennen, en dit moet ik tot zijn eer zeggen, hij deed niet de minste moeite om dien te verbergen.

Vroeger waren zijne avondbezoeken mij geheel onverschillig, en luisterde ik nooit als hij met mijn vader lange theologische gesprekken hield. Doch nu — hij zou mijn held zijn, dit voelde ik, en hem zoude ik op zeer bijzondere wijze beminnen. Mijne gedachten galoppeerden voort, mijne luchtkasteelen vermeerderden, mijn ideaal werd steeds met meer schoone eigenschappen toegerust, tot eindelijk een stralenkrans van denkbeeldige charmes hem in mijne oogen omgaf. Alles scheen mij in hem even schoon en edel toe en weldra dweepte ik, zooals alleen maar een jong meisje kan dweepen.

Het is bijna heiligschennis om zulke gemoedsaandoeningen te beschrijven, want worden zij niet met het diepst der ziel gevoeld, en veroorzaken zij niet dikwijls een lijden, dat ons later, het is waar, een glimlach afperst, maar dat op het oogenblik zelf waarlijk gevoeld wordt?

De molen werd dikwijls uitgeteekend....

Ik dacht weldra aan niemand anders en beschouwde mijn arme vriendin met diep medelijden, die met zulke schoone gevoelens onbekend was. Het scheen mij toe alsof mijn liefde mij veredelde, ik streefde er naar op mijn ideaal te gaan gelijken, want anders, dacht ik, zou ik hem nooit waardig worden. Mijn gemoed uitte zich in verzen en menig Excelsior, Ideaal, Toekomst, werd aan mijn zwijgend Poëziealbum toevertrouwd.

Dat hij verre beneden mijn stand was, dat werd geheel weggeredeneerd, en ik stelde mij het bezoek reeds zeer poëtisch voor, dat ik in den molen brengen zou.

De molen, ja hoe dikwijls werd die niet uitgeteekend, ik geloof al mijn schriften waren vol met molens, mét boomen, zonder boomen, omringd door weilanden en koeien en slooten, en wat niet al!

Nu zoudt ge misschien denken, dat de jonge theoloog niet geheel ongevoelig was voor zulk eene bewondering. Maar het treurige feit was, dat hij er geheel en al onbekend mede bleef.

Kwam hij 's avonds, dan vloog ik naar boven om gedurende een kwartier mijn toilet voor den spiegel te maken, maar was ik in zijne tegenwoordigheid dan zat ik, met mijn oogen stijf op mijn werk gericht, met gloeiende wangen te arbeiden. Sprak hij tot mij, o hoe kon mij dat soms hinderen. Is het niet vernederend als een meisje bemint, en de beminde persoon haar vraagt of zij haar lessen al af heeft? Lessen, kon hij mij over niets anders spreken, als over lessen; zag hij dan niet de gloed in mijn oogen? Een stijf „ja mijnheer" was dan ook het eenige antwoord.

Indignatie belette mij te spreken als hij mij vroeg, of ik elken avond een uurtje vrij had voor ik de nachtrust opzocht. En is het niet hard, als men zich oud genoeg denkende om te beminnen en bemind te worden, den persoon in questie om half tien al goeden nacht moet wenschen. Hoe kon mijne moeder mij deze smaadheid aandoen? En het ergste was hem te hooren zeggen „Goeden nacht! slaap wel, droom niet van de aardrijkskunde."

De ellendeling, hij wist dat wij den volgenden dag aardrijkskunde hadden, dat had Miss Peters hem zeker verteld, met wien hij in gebroken Engelsch soms ellenlange gesprekken hield.

Natuurlijk van zijn kant alleen om zijn Engelsch te verbeteren, maar hetgeen van haar kant zeer verkeerd werd uitgelegd.

Kwam ik hem op straat tegen, dan belette mij verlegenheid hem terug te groeten, zoodat hij eens tot mij zeide: „u schijnt een bril noodig te hebben, want hoe ik ook mijn hoed afneem, ik krijg nooit een groet terug. Ik zal er eens met Miss Peters over spreken."

Weer zoo'n lang gesprek met Miss Peters; dat bracht mij soms tot grenzenlooze jaloerschheid, al was het alleen maar het zien van hare coquette glimlachjes.

Maar, hoe dwaas toch, jaloersch! Was zij niet oud, niet leelijk, niet rimpelig en uitgedroogd!

En ik, nu de spiegel zeide het mij wel, en de vrienden mijns broers bevestigden dit wel, dat ofschoon niet mooi, ik toch een heel aantrekkelijk persoontje was met mijn heldere kijkers, frischroode wangen en gitzwart haar.

Niettegenstaande al deze troostredenen was ik toch jaloersch, en voelde mij soms diep ongelukkig, om dan weder in eens tot ontembare opgewondenheid over te gaan, als ik meende eenig teeken van toenadering van zijn kant te bespeuren.

Eens op een keer kwam mijnheer Helledoorn bij ons eten, ik was met veel moeite te weten gekomen dat hij den schoonen naam van Gerrit droeg,

en dikwijls als ik alleen was, trachtte ik dezen naam op allerlei welluidende wijzen uittespreken. Na het eten gingen mijne vriendin en ik met onzen vader en den jongen theoloog wandelen. Miss Peters was deze keer tot hare niet geringe verbazing niet meegevraagd.

Hoe het kwam weet ik niet, maar daar wij langs een jagerspaadje aan den waterkant liepen, ontstonden er twee paren, mijn vader en mijne vriendin, mijnheer Helledoorn en ik. Welk een onbeschrijfelijk zalig gevoel, alleen te loopen met den held mijner droomen!

En de gouden stralen der zon baadden zich in het kabbelende water, de vogels kweelden zoo liefelijk, de mugjes dansten zoo vroolijk, de koeien graasden zoo rustig, alles stemde den mensch zoo verheven en vredig.

Peinzend liep ik voort, geheel opgaande in mijne gevoelens, nu en dan ter sluiks een blik werpend op de gestalte naast mij.

En hij, ook hij scheen dien avond in een „sehnsüchtige" stemming te zijn, te oordeelen naar den blik zijner oogen.

„Wat is het leven toch schoon," mompelde hij zacht voor zich heen, en toen ik naar hem opkeek, „geniet u niet van deze heerlijke avondwandeling?" Heerlijk, zou hij het misschien heerlijk vinden, omdat hij met mij liep?

Ik beefde van inwendig genot, en vergat daardoor te antwoorden.

Hij boog zich een weinig over mij heen, en zag mij half verwijtend aan. „Is u een weinig boos op mij, vroeg hij mij zacht, u is zoo koel tegenover mij gedurende den laatsten tijd, vroeger was dat geheel anders, en konden wij het altijd zoo goed samen vinden — heb ik u iets misdaan?"

Neen! was mijn antwoord en ik kleurde tot achter de ooren, ik heb werkelijk niets tegen u, integendeel...., maar verder kwam het niet.

„Nu integendeel.... wat?" schertste hij — ik zal maar denken dat daar heel wat op volgt!

Het karmozijn mijner wangen werd nog rooder, indien mogelijk — doch o wee! daar nam het jagerspaadje een einde en het „tête en tête" was verbroken.

's Avonds bij het afscheid drukte ik zijne hand veelbeteekenend, en ook de zijne scheen mij niet gewoon toe.

Gedurende de volgende dagen was ik in een ongekend gelukkige stemming, en deed niets dan zingen, hetgeen niet zeer bevorderlijk was voor de hoofdpijn van Miss Peters.

Op een morgen aan het ontbijt bracht de post een brief voor mijne moeder, die lachend door deze werd voorgelezen:

Lutjebroek, 15 Aug. 18—.

Hooggeachte Mevrouw.

Mag ik u bij dezen in kennis stellen met mijn engagement met Mejuffrouw

van der Bunt. Ik behoef u niet te zeggen hoe gelukkig ik ben. Heel spoedig hoop ik u mijne aanstaande te komen voorstellen.

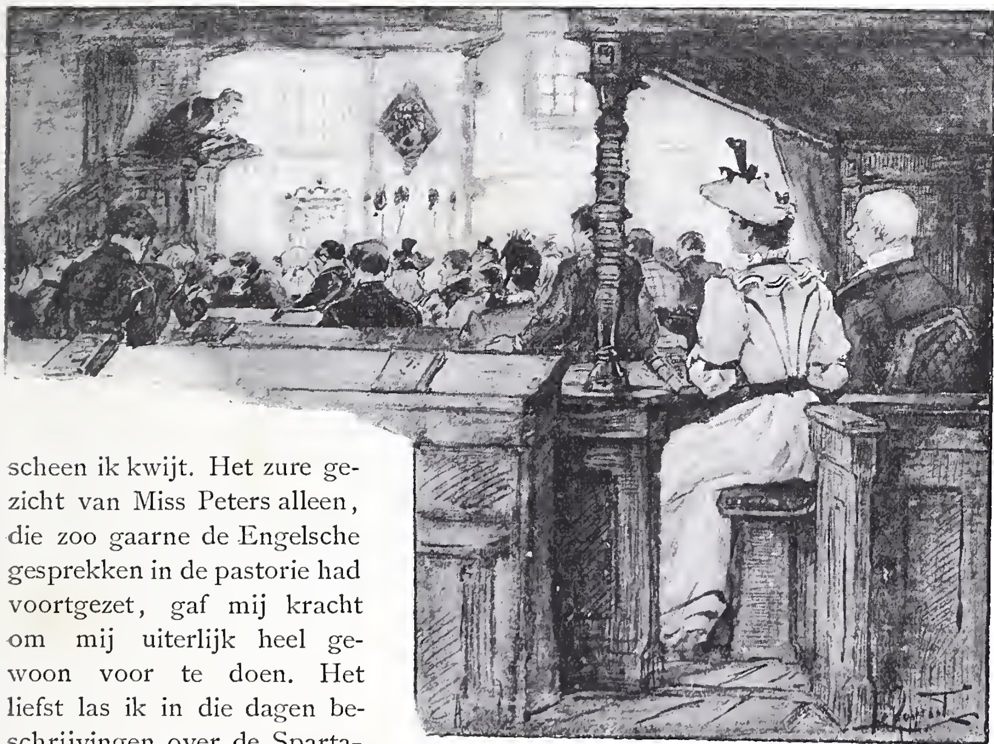
Uwe dienstw. dienaar,

G. HELLEDOORN.

Theol.-cand.

De grond scheen onder mijne voeten weg te zinken, alles duizelde voor mijne oogen en wezenloos ging ik voort met mijn boterham te eten. Ik nam geen notitie van het vriendschappelijk schoppen onder tafel mijner vriendin, die mij op het teleurgestelde gezicht van Miss Peters wilde wijzen. Het kostte mij al mijne zelfbeheersching om in de kamer te blijven. Toen het ontbijt was afgeloopen, verborg ik mij in den stal en schreide lang en bitter met den arm om den hals van den ouden bok geslagen.

Het was mijne eerste groote teleurstelling in het leven, al mijn zelfvertrouwen scheen ik kwijt. Het zure gezicht van Miss Peters alleen, die zoo gaarne de Engelsche gesprekken in de pastorie had voortgezet, gaf mij kracht om mij uiterlijk heel gewoon voor te doen. Het liefst las ik in die dagen beschrijvingen over de Spartanen en de Stoïcynen.

....dat de elegant gekleede jonge dame in de bank van den schatrijken baron....

Mejuffrouw van der Bunt, een boerinnetje in zondagsche kleederen, werd aan ons voorgesteld. Met stoïcynsche kalmte wenschte

ik hen beiden geluk, en vertrok zelfs geen spier van mijn gelaat, toen mijnheer Helledoorn tegen mij zeide: „Dat is aardig, — aan Miss Peters ontsnapt, om ons geluk te wenschen!”

's Avonds voelde de oude bok in den stal echter menig traantje op zijn borstelig haar en een heeleboel onverstaanbaars werd in zijne ooren gefluisterd.

Eenige jaren daarna logeerde ik op het landgoed van mijnen ouden, rijken oom.

„Kind,” zeide oom, op een zondagmorgen, „onze doodeenvoudige dominé zal je misschien niet bevallen, nà al die begaafde buitenlandsche predikers, die ge gehoord hebt. Ge moet u niet ergeren aan zijn plat Geldersch accent, voor onze boeren preekt hij goed genoeg.”

Hoe weinig wist de eenvoudige dominé met zijn plat Geldersch accent, dat de elegant gekleede jonge dame in de bank van den schatrijken baron van het dorp, die de bewondering gaande maakte van de boerenvrouwen en meisjes, langen tijd in hem haar ideaal had meenen te zien, en hoevele bittere tranen hij haar had gekost. Mejuffrouw van der Bunt was een rond glimmend mevrouwtje geworden, moeder van twee Helledoorntjes.

En ik? ach ziet u, mijnheer de Graaf von Abelsdorf, attaché aan de duitsche legatie, maakte mij tegenwoordig zeer druk het hof, en was het niet meer dan natuurlijk, dat ik dikwijls met onverholen minachting sprak over de dwaasheden, die men uitvoert in zijne „Bachfish-jahren.”

„Mutabilius nihil nisi homo.”

VROUW PROZA EN VROUW POËZIE.

DOOR

LOUISE AHN—DE JONGH.

Vrouw Proza was heel de week vóór kerstmis in het bosch bezig geweest, zij had de werklieden uit de stad aan het werk gezet en hen danig aangespoord en de oude moedertjes had zij gelokt, om de afgevallen takken te verzamelen. Zonder mededoogen dreef zij iedereen voort, want er moest hout in overvloed zijn; het vroor, dat het kraakte, en de sneeuw lag een' voet hoog; de oude vrouwtjes bibberden en verborgen de verkleumde handen onder hunne

doeken, maar Vrouw Proza haalde ze er zonder genade onder uit, duwde de oudjes midden in de ongebaande sneeuw en boog hun de stramme leden om hout te sprokkelen. Ja — zij spaarde zoowaar de kleine kinderen niet; overal in het bosch zag men van die aardige deugnieten, die het moeder te huis te lastig maakten, door het lage hout kruipen. Zij waren te ver-

kleumd, om hunne guitestreeken uit te halen, en — och arme! — zij waren er ook te hongerig voor. Moeder had hun wat eten beloofd, als zij met een goeden voorraad hout thuis kwamen, nu sprokkelden zij met zooveel ijver als de koude handjes toelieten, maar de gezichtjes stonden er zóó ernstig bij, dat al het kinderlijke er van gevloden was; de oude vrouwtjes keken alleen maar wat onvriendelijker; anders geleek oud en jong hier in het koud en eenzaam bosch al bijzonder veel op elkaar.

Als er gedraald werd, hief Vrouw Proza den vinger omhoog en fronste zij het voorhoofd. Zij werd altijd terstond gehoorzaamd. Zij zag er ook zóó streng uit. Mooi was zij in het geheel niet, dat moet gij u niet voorstellen. Zij had een zeer alledaagsch gezicht en zij was héél oud. Gij zoudt het misschien niet gelooven, maar zij was zoo oud als de wereld, en dat kon men goed aan haar zien ook. Toch was zij volstrekt niet afgeleefd of gebrekkig; integendeel zeer sterk en vol levenskracht. Ik geloof, dat zij nooit kinderachtig geweest was en wel nooit van haar leven kindsch zou worden. Het verstand en het overleg waren altijd op haar gelaat en uit hare daden zichtbaar. Zij meende het goed met de menschen, maar toch zag zij er somtijds wel wat meedoogenloos en ongevoelig uit. Hare grijze haren hingen in dikke vlechten over rug en schouders; zij hield er niet van, om met losse, krullende lokken langs den weg te loopen, want dat gaf maar malligheid met den wind, die er mee speelde, en den boschgeest, die ze wilde vangen, om er uit plaagzucht aan te trekken en ze om zijne vingers te winden. Neen — van zulk onnut spel hield Vrouw Proza niet; zij vlocht dus haar dik weelderig haar en ging zoodoende ongehinderd haren weg. Het was een opmerkelijk contrast, die grijze vlechten, die toch zoo dik waren als die van een jong meisje. Zoo was nu heel het uiterlijk van Vrouw Proza; oud, ernstig, — en toch krachtig als de jeugd.

Maar Vrouw Poëzie had óók niet stil gezeten in het bosch. Zij had de houthakkers evengoed aan het werk gezet, hoewel voor een héél ander doel. Er moesten kerstboompjes wezen, en zij had de mooiste van het bosch uitgezocht, en toen de bijl er in gezet werd, had zij de voorname kinderen uit de stad gelokt, die er nu omheen stonden te jubelen van de pret. Deze behoefden niet door de sneeuw te waden; zij waren met rijtuig aan komen rijden; en de houthakkers hadden een klein voetpad gebaand, om hen door te laten. Alleen hunne neusjes zagen een beetje pimpelpaarsch, omdat zij die toch waarlijk niet toe konden stoppen, met bont en fluweel, waarin zij overigens gekleed waren. Hunne handjes waren in lekker verwarmende mofjes gestoken; en men kon het hun aanzien, dat zij door en door warm waren. Toen zij het dus voor een poosje buiten het rijtuig moesten stellen, was dat eigenlijk een pretje voor hen. Zij gevoelden niet veel van de koude en dansten er vroolijk op los, totdat zij nog wel ééns zoo warm geworden waren en naar het rijtuig terugkeerden. Dit alles had Vrouw Poëzie gedaan, maar toch had Vrouw Proza er de hand in gehad. Deze laatste kon héél wat meer van de houthakkers gedaan krijgen; Vrouw Poëzie had het werkje

wel uitgedacht, maar dit romantische schepseltje had geen macht genoeg om het zonder behulp van de andere gedaan te krijgen. Deze had wel degelijk haar gezag doen gelden bij de werklieden. Zoo hielpen de beide vrouwen elkander in de wereld. Vrouw Poëzie wist héél goed, dat zij zonder de andere niet volkomen was; zij was niet zoo praktisch, en dat had haar al menige teleurstelling en hardheid doen ondervinden; maar Vrouw Proza erkende niet altijd, dat zij wederkeerig niet buiten háár kon, en hiervan was zij zich toch heilig bewust. Zij wist, dat zij door haren bijstand dikwijls het werk van Vrouw Proza verlicht had, maar deze beweerde soms, dat zij er evengoed alleen had kunnen komen, en — wat erger was, dat hoorde zij de menschen óók dikwijls zeggen. Zij bleef er echter vroolijk en opgewekt onder. Haar hart en geest waren te zeer vervuld van het schoone en verhevene, om spoedig ter nedergeslagen te worden. Wat ik u nu ga zeggen, zult gij ook al niet licht gelooven, en toch is het zoo waar, als dat Gods lieve zon de aarde met hare koesterende stralen verwarmt; maar Vrouw Poëzie zag er zoo jeugdig uit als een zestienjarig kind, en toch was zij óók zoo oud als de wereld. Zij was op één dag geboren met Vrouw Proza, doch men kon het haar volstrekt niet aanzien.

Haar gelaat was schoon, streng van lijnen, en in de uitdrukking van hare schitterende oogen vermengden zich de grootheid en de zachte liefderijkheid harer ziel; over haar geheele wezen lag diepe, hooge ernst en tegelijk naïve dartelheid. Heur haar, dat heel blond en zoo fijn als spinrag was, hing in krullende lokken over rug en schouders, maar daar bleef het niet zoo rustig als Vrouw Proza's grijze vlechten, dat kunt gij begrijpen! Het golfde haar over hals en borst heen, fladderde in den wind, speelde krijgertje rondom de boomtakken, zoodat Vrouw Poëzie wel eens een pijnlijk rukje kreeg, en stoeide met alles wat in den weg kwam.

Vrouw Proza vond dit alles erg onverstandig en berispte haar dikwijls, doch zij stoorde er zich niet aan. Een beetje pijn schrikte haar niet af, daarin gaf zij de andere niets toe, en zij bleef spelen en lachen zooals zij heel haar leven gedaan had en zooals zij wel altijd zou blijven doen. Gij moet nu niet denken, dat zij lichtzinnig of onverstandig was. Als gij zóó iets van haar dacht, dan zoudt gij het heusch erg mis hebben. Zij was zoo ernstig als gij verlangen kunt; zij hield er alleen maar van, om dien ernst in een' vriendelijken vorm te vatten. Waar Vrouw Proza meedoogenloos gebood, zocht zij iets aantrekkelijks aan te brengen door een' vriendelijken lach. Als de eerste den menschen harden arbeid aanwees, kwam zij met een opgewekt woord tot troost aan. Maar alle menschen wilden haar niet aanhooren. Dat was soms recht verdrietig! Vrouw Proza kon ook zoo hard te werk gaan, dat den menschen de lust verging, om nog naar *háár* te luisteren; en toch was het haar eenig doel, te troosten en te verlichten; maar dát zag men haar niet altijd zoo terstond aan.

Nu was het Kerstmorgen. Een heerlijk schoone Kerstmorgen De maan stond helder aan den hemel en verlichtte het met sneeuw beladen woud. De

boschgeest waarde in vroolijke feeststemming rond; de omgevelde denneboompjes had hij daags te voren gekust, en Vrouw Poëzie had zijn voorbeeld gevolgd; het zou nu eene ware vreugd in de stad zijn; hij was er geheel van vervuld en hij had er den slaap niet door kunnen vatten. Daar hoorde hij opeens Vrouw Poëzie achter zich aankomen. Zij zag er bekoorlijker uit dan ooit, trots de felle koude en hare dunne, fijne kleederen scheen zij zich warm en behagelijk te gevoelen. Een gloeiend blosje van opgewonden vreugde bedekte hare wangen. Zij snelde haastig voorwaarts onder het zingen van een kerstlied, doch de boschgeest hield haar tegen en kuste haar.

„Laat mij," zeide zij „ik moet de kerstklokken luiden."

„Ga uw gang," antwoordde de boschgeest, „ik zal het hier vernemen, en weten, dat gij het doet; zoo zal ik toch van u vervuld wezen; ik kan geen oogenblik zonder u; Ja — het geheele bosch is van u vervuld, dáárom komen de menschen hier, om onder uwen invloed te komen."

„Nu is er toch niemand," zeide zij lachend.

„Neen — nu wachten zij u ginds." Daar trad Vrouw Proza uit het kreupelhout te voorschijn. Zij ging de menschen in de stad wekken.

De boschgeest groette haar, maar hij deed dit vrij wat minder hartelijk, dan hij het Vrouw Poëzie gedaan had.

„Gij zijt heden niet zoo vlug als anders," sprak hij; „Vrouw Poëzie is u voor; dat gebeurt óók niet alle dagen."

„Neen," antwoordde zij; „het is ook niet alle dagen Zondag. Dan mogen de menschen wat langer rusten. Maar ik moet nu toch ook weg. Brrr, wat is het koud. Het is maar goed, dat ik de houthakkers deze week wat aangespoord heb; er zal hout in overvloed verbrand worden in de stad."

„Ja — gij hebt danig huisgehouden in het bosch," hernam hij. „Gij kunt er meedoogenloos genoeg op los gaan."

„Gij vergeet, dat uw lieveling Poëzie niet beter gedaan heeft; zij haalde immers de schoonste denneboompjes weg?!"

„Het is niet alle dagen Kerstmis," zeide de boschgeest; „zij mag óók haar hart wel eens ophalen. Maar gij zijt altijd aan het vernielen; het is een ergenis, zoo waar!"

„Ik zorg voor de menschen," hernam Vrouw Proza. Het is mijne schuld niet, dat zij het niet buiten uw hout kunnen stellen. Het zou er slecht uitzien, als ik erbij neerzat, zooals Vrouw Poëzie."

„Zij zit nooit ledig," hernam de boschgeest. „Zij vervult mensch en dier en plant met liefde, en liefde is leven."

„Ja, maar leven brengt behoefte mede, of alles eindigt spoedig met den dood. Daar weet ik genoeg van, en het is mijne taak, om het leven in alles te houden."

„Gij erkent dus toch de hooge roeping van Vrouw Poëzie. Ik geloof, dat het den menschen erg hard zou vallen, wanneer zij uwe drooge roepstem

altijd moesten gehoorzamen, zonder de liefelijke toespraak van Vrouw Poëzie somtijds te vernemen."

„Ik neem gaarne haren bijstand aan," antwoordde Vrouw Proza. „Ik ben streng en gebiedend; dat is nu eenmaal mijn aard en mijne roeping; Vrouw Poëzie is een kind der weelde; strikt noodig hebben de menschen haar niet, maar gij hebt gelijk, dat zij mij somtijds helpen kan. Maar toch kunt gij u niet voorstellen, hoe weinig zij tegenwoordig bij de menschen in

...... toen vader en moeder met de kinders naar de kerk gingen.

tel is. Ik bedroef mij daar dikwijls zelve over; zij staan mij veelal hare hulp niet eens toe."

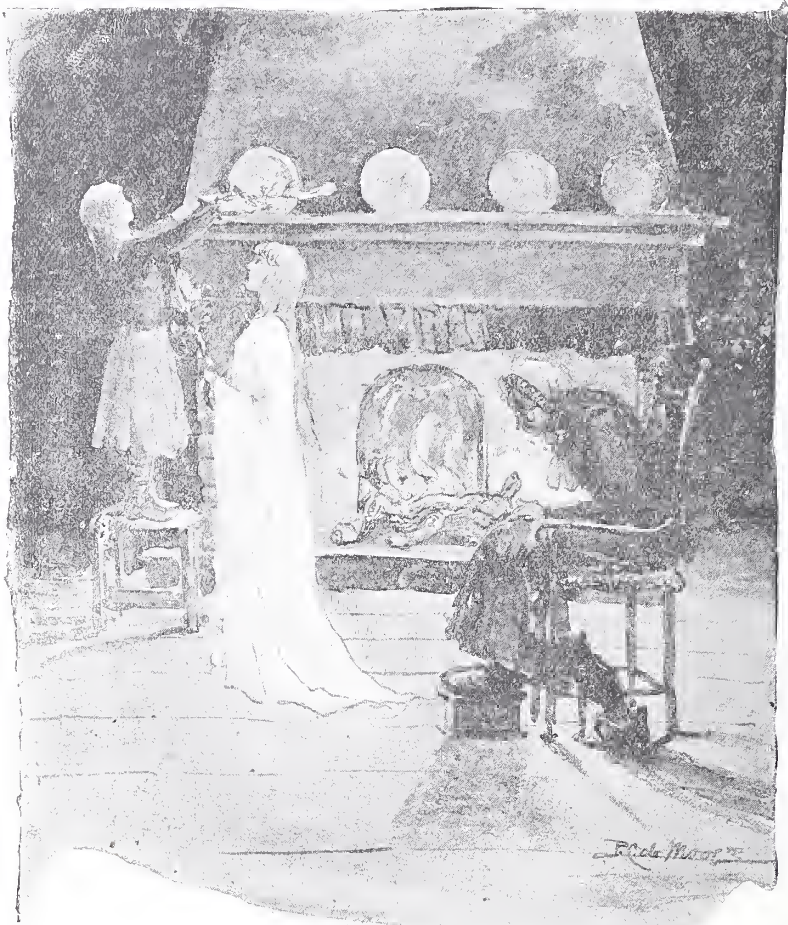
„Gij moest maar eens uitrusten," zeide de boschgeest; „zij zal u vandaag genoeg kunnen helpen."

„Uitrusten — er is altijd werk in overvloed voor mij." Dit zeggende, groette Vrouw Proza den boschgeest en verhaastte hare schreden.

Zij liep een heel eind stadwaarts en klopte aan de deur eener hut.

De bewoners waren reeds wakker, want Vrouw Poëzie luidde reeds een

heele poos de kerstklokken. Zij hadden het warme bed verlaten, om ter kerke te gaan, maar er viel eerst nog heel wat te doen. Het vuur moest aangelegd, en water voor de koffie over gehangen worden; vervolgens de kinderen aangekleed; en het oude grootje, dat nog te bed lag, mocht óók niet vergeten worden. Vrouw Proza zat er dan ook danig achterheen,

...... om de muren met versche dennetakken te versieren.

en er was héél wat uitgevoerd, toen vader en moeder met de kinders naar de kerk gingen.

Het oudste meisje kon niet eens mede, want grootje mocht niet alleen in huis blijven; zij zou zoo gaarne gegaan zijn, maar Vrouw Proza wees haar onzacht haar werk aan. Zij gehoorzaamde en liet de anderen alleen gaan; spoedig had zij het woonvertrek opgeredderd, het vuur opgestookt en grootje, warmpjes gekleed, in eenen gemakkelijken stoel bij het venster gezet.

Zij zong onder het werk een kerstliedje, dat zij van Vrouw Poëzie geleerd had, en las daarna grootje een hoofdstuk uit den bijbel voor. Onder het lezen sloop Vrouw Poëzie zachtjes de deur binnen en legde eene menigte dennetakjes op tafel; zij luisterde heel aandachtig mede, toen het jonge meisje bleef doorgaan en wees haar zelfs van tijd tot tijd op de schoonheid van de bijbelsche woorden. Grootje glimlachte vergenoegd en keek met welgevallen naar haar kleindochtertje, toen deze, nadat zij den bijbel gesloten had, met Vrouw Poëzie te zamen het vertrekje ronddribbelde, om de muren met de versche dennetakken te versieren. Vrouw Poëzie maakte ook een vriendelijk praatje tegen de oude vrouw.

„Gij herinnert u de vroolijke kerstochtenden uit uwe jeugd nog wel," zeide zij. „Nu kom ik u hier opzoeken, omdat gij niet meer als vroeger kunt heengaan, waar gij wilt. Vindt gij het nu toch niet recht prettig hier?"

„Ja," antwoordde grootje, „en het is héél vriendelijk van u. Gij maakt een oud mensch weder jong."

Intusschen kwamen vader en moeder met de kinderen te huis.

Zij waren allen verheugd met het vriendelijke bezoek van Vrouw Poëzie en begroetten haar recht hartelijk.

Het oudste meisje mocht nu naar de latere kerk gaan; maar zij spoedde zich eerst naar haar zolderkamertje, om zich netjes aan te kleeden. Kou gevoelde zij niet, daarvoor klopte haar het hart veel te warm in de borst; Vrouw Poëzie was haar gevolgd en deed haar de laatste weifeling vergeten; zij hielp haar een handje bij het kleeden, zoodat de jonge deern er weldra bekoorlijk uitzag; daarna verlieten zij te zamen de hut, nadat Vrouw Poëzie al de huisgenooten een' prettigen kerstdag had gewenscht. Toen zij dit deed, speelde er een ondeugend lachje om haren mond, alsof zij er werkelijk aan dacht, hen met iets bijzonder prettigs te verrassen. En dit was ook werkelijk zoo. Cupido, met wien zij op vriendschappelijken voet stond, had haar den vorigen dag verteld, dat hij de jonge deern uit de kolenbrandershut „onder schot" had gekregen, tegelijk met haren knappen jongen buurman. Nu wist Vrouw Poëzie er alles van; zij voerde het jeugdig paartje naar de kerk, leidde nu eens hunne aandacht van de preek af en maakte hen in een ander oogenblik juist weer op eenige woorden opmerkzaam, die zij dan ook ter harte namen, en bracht hen eindelijk gelukkig en in eene vroolijke feeststemming weer in de hut weerom, waar te gelijk met het kerstfeest de verloving gevierd werd.

Vrouw Proza had hier dien dag werkelijk veel minder te doen dan gewoonlijk. De menschen luisterden ook niet naar haar en gaven zich geheel aan de prettige stemming over, die Vrouw Poëzie er gebracht had. Deze was dan ook altijd een welkome gast in de hut. Zóó druk kon Vrouw Proza door de week de bewoners niet aan het werk zetten, of zij hadden altijd nog een oogenblikje voor Vrouw Poëzie over, en veraangenaamden zichzelve daarmede de zware dagtaak. Veel tijd schoot er niet over, dat spreekt van zelf, maar toch altijd genoeg, om naar een vroolijk liedje te luisteren, waarmede

zij naar hartelust instemden, of een paar bloemen te plukken, die Vrouw Poëzie hun vriendelijk aanwees; zelfs het oude grootje had altijd nog een lachje voor de prettige bezoekster over. Eens had zij op eenen zomerdag — het was héél, héél lang geleden — eene menigte schoone bloemen van Vrouw Poëzie ten geschenke gekregen; zij had ze zorgvuldig in den ouden bijbel te droogen gelegd, en nu — terwijl zij de versche bloemen aan de jongeren liet — vermijdde zij zich nog altijd bij het omslaan van de geel geworden bijbelbladen en herdacht daarbij den ouden tijd.

Ja — Vrouw Proza mocht de overigen zoo druk aan het werk zetten, als zij verkoos, het oude grootje liet zij reeds verscheidene jaren met rust, en zoo droomde deze en luisterde naar alles, wat Vrouw Poëzie uit grootjes eigen kinderjaren vertelde.

Vrouw Proza moest erkennen, dat in de kolenbrandershut het opgegeven werk met veel meer liefderijkheid werd verricht dan in menige andere woning, en zij verheugde zich daar hartelijk in. Ja — menigmalen trad zij hand in hand met Vrouw Poëzie de hut binnen en gaf zij hare bevelen onder het vroolijk gesnap en gezang van hare geleidster, zoodat haar streng gelaat dan dikwijls eene veel zachtere uitdrukking aannam. Maar het ging *overal* zoo goed niet. Op eenigen afstand van de hut woonde een gezin, waar Vrouw Proza al heel streng en gebiedend te werk moest gaan, wilde zij de luidjes aan het werk krijgen. Met tegenzin en onwil werd zij gehoorzaamd, maar altijd meer drong zij. Vrouw Poëzie was geheel verbannen. Zij hadden haar nooit met een' blik verwaardigd en haar op een' goeden dag voor altijd de deur uitgeworpen. Zij wilden niet inzien, dat zij als vriendelijke helpster van Vrouw Proza kwam, en zoo gaven zij slechts morrend aan de eischen van deze laatste gehoor, zonder ooit een enkel woord tot opwekking van Vrouw Poëzie te vernemen.

Nooit hoorde men hier een vroolijk liedje, nooit waren de Zondagen eene verkwikkende uitspanning; het was alle dagen dezelfde ontevredenheid weer op nieuw, alsof er geen Vrouw Poëzie in de wereld meer bestond. Zij had nog wel eens door het venster gegluurd, maar zij was telkens verschrikt teruggedeinsd. Ja — het was geen wonder, dat Vrouw Proza hard en meedoogenloos moest wezen, als men zulk volkje aanzag. Vrouw Poëzie gevoelde dan ook, dat er voor haar niets meer te doen viel. Den laatsten keer, toen zij het probeerde, had de vrouw haar toegeroepen, dat zij beter deed, naar de grootelui te gaan. Die hadden tijd en geld en lust, om naar hare flauwe praatjes te luisteren, maar *zij* moest niets van haar hebben, zij had aan Vrouw Proza al genoeg, en zij moest nu maar heengaan met haar fijne gezicht.

Nu — Vrouw Poëzie *was* heengegaan: maar niet naar de grootelui, doch naar de kolenbrandershut. Het gezin was volstrekt niet rijker dan het andere, maar daar zij Vrouw Proza niet morrend, doch gewillig gehoorzaamden en Vrouw Poëzie dikwijls een vriendelijk praatje toestonden, woonde hier werkelijk zóó veel geluk, als de beide Vrouwen konden aanbrengen.

Daar kan men nu toch wel aan zien, dat Vrouw Poëzie ook bij de armen wat goeds kon uitrichten, als de menschen zelf het haar maar wilden toestaan.

Ging het bij de groote en rijke lui niet precies eender? In het éene huis werd zij met open armen ontvangen en in het andere had niemand oog voor haar. De ontevredenheid en de nijd der menschen verstootten haar zelfs uit de weelderigste huizen. Anderen verjoegen haar weer door hunne koudheid, gevoelloosheid en eigenwaan. Waar Vrouw Poëzie binnengelaten werd, heerschte geluk, het zij dan bij rijk of arm.

Vrouw Poëzie kuste hij op het lief gelaat.....

Aan den avond van dien schoonen kerstdag drukte de boschgeest Vrouw Proza de hand. „Gij kunt hout vellen zooveel gij wilt, als gij maar wat overlaat voor Vrouw Poëzie. Vergenoeg u met het doode hout. Er is altijd in overvloed, en het is goed genoeg voor de dagelijksche behoeften der menschen."

Vrouw Poëzie kuste hij op het lief gelaat en zeide tot haar: „Neem dennetakjes zooveel gij wilt; en als de lente komt, moogt gij ook in overvloed van de schoone bloemen plukken, om vreugde onder de menschen te brengen."

Kerstmis 1891.

DE HOLLANDSCHE MEESTERS IN DEN LOUVRE.

DOOR

MAX ROOSES.

REMBRANDT.

De Discipels van Emaüs.

Eene zaal met hoog gewelf; in den achtergrond eene nis, die tot aan de zoldering reikt; rechts eene deur, links een soort van schoorsteen. Christus en zijn twee volgelingen zitten aan tafel; de Heiland met het gelaat naar de toeschouwers gekeerd; een discipel op den rug, de andere in profiel gezien. Achter dezen laatsten een knecht, die visch opdient. Christus legt de hand op het brood en zegent het. „Toen gingen hunne oogen open en zij herkenden hem," zegt de Evangelist. De eerste heft de handen tot aan het gelaat in stille verbazing, de andere wendt zich, sterker getroffen, met vragenden blik naar den Christus; met de eene hand houdt hij de servet vast, die hij op de tafel heeft gelegd, met de andere vat hij de leuning van den stoel; de knecht ziet onverschillig toe, niets begrijpende, niets vermoedende.

In hoofdzaak krijgen wij een tooneel uit het dagelijksch leven te zien. De drie voetgangers hebben een langen weg afgelegd, de avond is gevallen en zij hebben zich neergezet aan de tafel eener dorpsherberg, op stoelen, die men in elk boerenhuis kan aantreffen; een hunner heeft zijn mantel gehangen aan den kapstok, die in een hoek staat; het blank zindelijk ammelaken is gespreid en de knecht dient het eenvoudige avondmaal op. Het weder is warm geweest en met den vallenden schemeravond is er in de groote gelagkamer een geheimzinnig halfduister neergedaald, dat het afgematte lichaam ontspanning brengt en dat, de uiterlijke dingen omsluierend, den geest vrijer laat bewegen, vatbaar maakt voor zachte ontroeringen en hem het rijk der droomerijen opent. Het is het uur der vertrouwelijke gesprekken, waarop de herinneringen uit vroeger dagen, de plannen voor de toekomst, als van zelf opdoemen, naarmate de werkelijkheid van het oogenblik wegdommelt in het uitdoovende daglicht.

En keuvelend zitten zij aan tafel, opvangende de wijze woorden, die vloeien uit den mond van den onbekende, zooals kinderen in het halfduister luisteren naar wonderverhalen. En daar gaat de werkelijkheid ineens in het sprookje over. Zij hooren niet enkel meer de vreemde dingen, die de boeiende verteller

hun zegt, zij zien ze. De gekruisigde is verrezen, daar zit hij tusschen hen beiden in; hij was het zelf, van wien hij hun sprak en als eenvoudige menschen verwonderen zij zich op eenvoudige wijze. Rembrandt laat hun de gedaante, de kleedij, de beweging van mannen uit het volk; zij spelen geen rol, zij maken aanspraak op schoonheid noch voornaamheid; zij zijn nederig van

De Discipels van Emaüs.

hart en van stand; de knecht met zijn rond frisch hoofdje is naïever zelfs dan een gewoon tafeldienaar er uit ziet.

Maar daar houdt de weergever der werkelijkheid op en nu vangt de kunstenaar, de dichter aan. De kamer, waarin hij zijne gasten plaatst, heeft door

hare hoogte iets kerkachtigs en laat ons denken aan de weidsche gewelven uit de *Offerande in den tempel.* De dag, die valt in die ruimte, doet haar naaktheid en alledaagschheid vergeten; men weet niet van waar hij komt. Zijn uiterst fijne nuanceeringen maken haast heel de kleurenladder van het tafereel uit. Christus is gehuld in een geel kleed; het witte ammelaken ligt op een bruin doek; een der discipels draagt een donker gewaad van onbestemde tint, de andere draagt een geel kleed. De kleurenkeus is dus bijzonder beperkt, maar de werking van licht en bruin wisselt af in het oneindige. Zij is het, die de boerenherberg omschept tot een passend tooneel voor hoogere gebeurtenissen. Het warme licht valt op het witte tafellaken, het bestraalt de handen en kleeren van Christus, het neemt af en wordt stiller naarmate het hooger klimt; maar het drijft overal zijn spel, afnemend, toenemend, gloeiend, verdoovend, te voorschijn tredend waar men het verloren achtte: tusschen den mond en de hand van den eersten discipel, aan zijn knie, onder de tafel, aan den schoorsteen; nadruk leggend op een bijzonderheid, zonder ergens uit zijn stillen harmonieusen toon te vallen; immer zacht fijn, met een kostelijken gulden tint. Zoo stemt naar zijn verlangen de kunstenaar het gemoed, dat hij wil treffen, evenals de sprookjesverteller zijn jeugdige toehoorders voorbereidt op de gebeurtenissen, die hen zullen doen rillen en ijzen, met zijnen aanhef: „Het was in het diepste van een donker bosch". En nu mag de schilder als verteller van het wonderdadige optreden. Volgens het Evangelie herkenden de discipelen Christus aan het breken van het brood; Rembrandt veroorlooft zich die verklaring te wijzigen. Niet naar de handen van hunnen geheimzinnigen makker zien zij, maar naar zijn hoofd en in dit hoofd vatte hij dan ook samen wat er bovennatuurlijks in de schamele gelagkamer omgaat. Christus, die er daar straks als een sterveling onder de stervelingen moest uitzien, bidt; zijne oogen verheffen zich eventjes, terzelfder tijd als zijn gedachte de aarde verlaat; zijn hoofd zakt naar den schouder als van iemand, die in vrome gepeinzen wegdwaalt. Zijne trekken zijn vermagerd, haast onstoffelijk geworden, de lange haren, de pelgrimskleedij dragen er toe bij om zijn uitzicht weeker en onvaster te maken. En, zie! daar stijgt van zijn schouders rond zijn lokken, tot boven zijn hoofd een zachte straling, die in het schemerlicht der kamer een lichtenden kring teekent. De twee dischgenooten bemerken het en nu gaan hunne oogen open: zij zitten aan tafel met eenen verrezene, met de schim van hunnen goddelijken meester! Zij zien het, zij begrijpen het, hen overvalt de schroomende eerbied, die hun heele lichaam zoo verschillend beweegt en hen uit de alledaagsche kamer in de wereld der wonderen verplaatst.

Zoo loopt bij Rembrandt de meest onverbloemde waarheid met het bovennatuurlijke ineen, zonder schokken, geleidelijk, als van zelve, door de enkele werking van licht en kleur.

Wanneer von Uhde tafereelen uit het Evangelie schildert, waarin Christus optreedt onder de dorpelingen onzer dagen, leent hij aan den Verlosser die zelfde zachte uitdrukking, dien stillen stralenkrans, die ingetogen houding.

Wat ons bij hem aangrijpt deed Rembrandt hem voor, zonder stelsel, heel eenvoudig en natuurlijk.

De *Discipels van Emaüs* is een der kleinste werken des meesters; wat het tot een juweeltje maakt is dat stille, maar diepe gevoel, dat in elk figuur is gelegd en dan ook, en meer nog, de uiterst kiesche bewerking van licht en kleur. De verf is met kleine toetsjes aangebracht, dadelijk, zonder aarzeling, zonder hertoetsing: het zijn zoovele tikjes, waarmede de schilder het visioen doet herleven, dat voor zijn oog opdoemde, wanneer hij het tooneel van dien zomeravond te Emaüs wilde zien. In zijnen stillen, zachten toon is de welsprekendheid van het licht doordringend; nooit werd het met fijner gevoel gehanteerd om verband te brengen tusschen de buitenwereld en de stemming des gemoeds, die de schilder wenschte te verwekken. Geen wonder dat de grootste plaatsnijder onzer eeuw, Ferdinand Gaillard, jaren doorbracht om het schijnbaar onaanzienlijke stuk te graveeren en het met zijnen zachten lichtgloor en zijne geheimzinnige schemering weer te geven. De groote moderne kunstenaar besteedde langen tijd en groote moeite om te hermaken wat Rembrandt op korten tijd en zonder inspanning schiep.

Het was in 1648, dat hij het schilderde: in het jaar van den vrede, in het tijdstip, waarop de Hollandsche School haren hoogsten bloei bereikte. Frans Hals was nog in de volle kracht van zijn talent; van der Helst werkte aan zijne *Schuttersmaaltijd;* de van Ostades en Adriaan Brouwer, van Goyen en Aart van der Neer, de Vliegher, van de Cappelle en Willem van de Velde, Albert Cuyp en Potter brachten hunne meesterstukken voort; Nicolaas Berchem en Karel Dujardin, Jan Steen en Peeter de Hooch, Jacob van Ruysdaal en Jan Hackaert traden met frisch en jeugdig talent hunne loopbaan in; de eerste leerlingen van Rembrandt, Ferdinand Bol, Geeraard Dou, Govert Flinck, Philips en Salomon de Koninck waren op hunne beurt meesters geworden. Een heel legioen van schilders van eersten rang werkten op het kleine plekje gronds en maakten het in de kunst tot een rijk van eersten rang.

Rembrandt was nog in zijn tijdperk van welstand, van onbekommerd leven voor de kunst. Na 1634 had hij eenige gelukkige jaren doorgebracht met zijne jonge vrouw, de bestellingen van portretten waren talrijk, de meester was gevierd, de leerlingen stroomden toe, zijn invloed op zijne omgeving was machtig. In 1640 had hij zich een patriciërshuis kunnen aankoopen; in 1641 was hem een zoon geboren. Daar trof een jaar later hem een zware slag: zijne beminde Saskia stierf. In de eerste tijden schijnt dit verlies geen merkelijken invloed op zijn toestand te hebben gehad; hij vertrouwde zijn zoon aan een huishoudster, die bij hem inwoonde.

In 1649 bemerkte deze met leede oogen, dat niet meer zij, maar de jonge dienstmeid, Hendrikje Stoffels, de uitverkozene des kunstenaars was. Zij verliet zijnen dienst en sedert dien leefde hij samen met de goedaardige en verkleefde vriendin, die hem hetzelfde jaar een dochter schonk, in de oogen der wereld voor zijne vrouw doorging en een tweede moeder voor zijn zoon was.

Het huiselijk leven was dus in 1649 heringericht, aan liefde en verzorging ontbrak het den nog jongen en krachtvollen meester niet.

Maar na dit jaar komen er wolken in zijn bestaan. Hij leeft te uitsluitend voor zijne kunst en is te weinig bedacht op de stoffelijke behoeften van den dag en van de toekomst. Hij is verzot op kunstwerken en verzamelt en koopt zonder na te rekenen of zijne beurs die uitgaven dragen kan. In 1656 is zijn fortuin ten onder gegaan; in 1657 worden zijn meubels en have, het jaar daaropvolgende zijn deftig huis verkocht. Hij hield zich als kunstenaar recht, als mensch ging hij gebukt onder dien kommer. Zijn eigen portretten van die dagen toonen hem niet meer met den blos der jeugdige gezondheid op het gelaat en met den helderen glans van zelfvertrouwen en scheppingslust in het oog; vóór zijnen tijd ziet hij er verouderd uit, schaduwen van zorg verduisteren zijne trekken, verdooven zijn blik, doen het hoofd op de borst zakken. Hij leeft meer en meer afgezonderd, nog altijd onverpoosd voortwerkende en meesterstuk op meesterstuk voortbrengende in schildering en etsing. Hij volmaakt immer zijn trant, wordt meer en meer eigenaardig, persoonlijk. Hij eindigt met zich zoover boven zijne tijdgenooten en leerlingen te verheffen, dat hij er gaat buiten staan, dat hij verlaten wordt door zijne vroegere volgelingen en dat de valsche behaagzucht, waar hij nooit aan geofferd heeft, veld wint en boven geraakt naarmate hij dichter bij zijn einde nadert.

Hij sterft den 8sten October 1669, in den ouderdom van 63 jaar, denzelfden dien Rubens, de vorst der Vlaamsche schilderschool, bereikte.

Van 1634 tot 1648, den tijd, die er ligt tusschen zijn portret van dit eerste jaar en zijne *Discipels van Emaüs*, verloopt er een glorierijk tijdperk voor Rembrandt. Hij legt alle bedeesdheid, alle aarzeling af, die hem nog van vroeger dagen mocht overblijven. Als portretschilder geeft hij zijne menschen een sterk uitgesproken eigenleven, zij zien er bloeiend en gelukkig uit zooals hij zelf is; uit hun gelaat lacht een levenswarmte, die voller en inniger wordt naarmate hij zelf rijpt in zijne kunst.

Zijn portret van vrouw Elisabeth Jacobs Bas uit het Rijksmuseum, dat rond het midden van dit veertienjarig tijdsverloop geschilderd werd, is één uit de onoverzienbare reeks bewijsstukken van de volmaaktheid, van de rustige bewerking, van het evenwicht bereikt tusschen de kalme waarneming en weerspiegeling van het leven en den glans door de kunst er aan verleend.

Zijn *Korporaalschap van kapitein Frans Banning Cock* van 1642, zijn schoonste werk misschien, zijn stoutste zeker, getuigt er van hoe de groote heerscher over licht en duisternis, wanneer hij de eigen ingeving vrijen teugel vierde, stoutmoedig schreed door zijn rijk, gehuld in zijn macht, levend in de wereld, die hij zich geschapen had, en de anderen er in oproepende; de menschen doende bewegen naar zijn willekeur, hun vorm en leven gevende door zijn licht, en schoonheid door zijn kleur; de kunst boven de waarheid stellende en de eigen fantazij voor de hoogste wet uitroepende.

Als zinnebeeld dier dagen van weelde en kommerloosheid schilderde hij rond 1637 zich zelven met zijne jonge vrouw op de knie. Hij lacht den

aanschouwer toe; op zijn zwarten hoed praalt een bos witte pluimen, zijn lang krullend haar valt hem op de schouders, hij is in het rood gedoscht en om den gordel draagt hij een langen degen. In de opgeheven hand houdt hij een hoogen wijnbeker; de andere ligt om het midden van Saskia, die een schitterend blauw kleed draagt en zich, stralend van gezondheid en opgeruimdheid, met goedigen glimlach naar den toeschouwer wendt. Kon het duidelijker gezegd worden, kon hij uitbundiger pralen met zijn geluk!

Na 1648 sluipen zorg en kommer zijn leven binnen; na 1657 is het gedaan met zijne opgeruimdheid. Zijn portret in 1660 geschilderd, dat de Louvre bezit, toont ons wat er van den joligen en glansenden jonker met zijn degen aan de zijde, met zijn jonge vrouw op de knie is overgebleven. Mat en grijs is het licht geworden; in plaats der straling van zijn figuur is de schemering getreden, zijn oog is gebroken, een doek van twijfelachtige blankheid heeft den gepluimden hoed vervangen.

Lichamelijk en stoffelijk is Rembrandt erg achteruitgegaan; gelukkiglijk is de kunstenaar ongedeerd gebleven en zijn dezes gaven eerder gerijpt dan verzwakt. Zijn oog omvat onmiddellijker het onderwerp; zijn hand geeft het in vasteren vorm weer; het flakkeren van zijn licht is uit, maar in de plaats is getreden een rustige, diepe gloed, die niet tot den schijn, maar tot het zijn der dingen behoort. Zijn fantazij heeft zich gestild; alle bijzaken, alle opsmuk vallen weg, alleen het innigste wezen blijft. Natuur en kunst, waarheid en verbeelding zijn één geworden. Zoo doet zich een werk zijner latere jaren voor, dat meer en meer algemeen voor zijn meesterstuk gehouden wordt: de *Staalmeesters* uit het Rijksmuseum, van 1661.

Acht jaar later was Rembrandt niet meer; zijn roem was reeds getaand vóór zijn heengaan, en bleef een eeuw lang verdoofd. In onze dagen is hij luider en luider verkondigd: de toen miskende is nu de meest gevierde meester der wereld geworden. Zijn stukje de *Discipels van Emaüs*, dat in de veiling van Burgemeester W. Six in 1734 tegen 170 gulden verkocht werd, en in 1777 voor de verzameling van den koning van Frankrijk 10,500 francs werd betaald, zou, indien het nog in veiling kon gebracht worden, zeker voor geen tonne gouds meer te koopen zijn.

EERSTE SNEEUW.

DOOR

BERN. A. MEULEMAN.

October nam der zon heur warmsten gloed,
Doch liet den boom nog luttel dor geblaârt;
Novembers storm — ook hij heeft uitgewoed,
En de eerste sneeuw daalt op de ontluisterde aard.

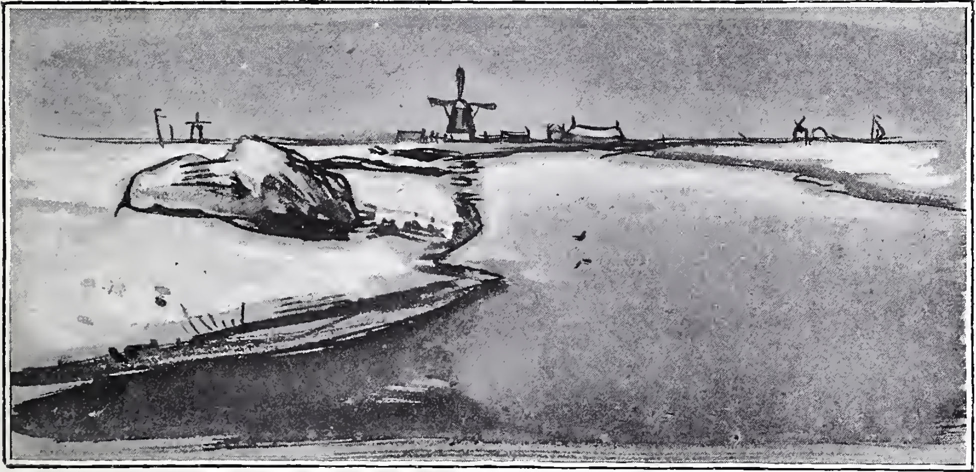
Zij dwarrelt neer in wilde vlokkenjacht
En werpt het woud den wollen mantel om
Spreidt, als een lijkwâ, heur zacht-donzen vacht
De velden over, roerloos nu en stom.

Zij teekent — wat nooit nog eens kunstnaars hand
Zóo fijn en scherp op 't doek aanschouwen deed —
Een lijnenreeks langs raam en gevelrand,
De torens wikklend in hun wintersch kleed.

Maar langs de grachten en op brug en plein
Wordt — als de zon zich uit den nevel beurt
Met roode schittering — heur lelierein
Door kar en voet bezoedeld en besmeurd.

Ik wil u zien, o zilverhelle sneeuw!
Niet waar het slijk der straat uw schoon bevlekt
— Als ten symbool der henenspoedende eeuw,
Die 't edelste met smaad en hoon bedekt. —

Ik wil u zien waar gij mij tegenstraalt
Van needrig dak en nauw-betreden grond,
Waar struik en heg in stillen luister praalt,
Wijl ge er om heen uw kanten sluier wondt.

'k Wil u bewondren waar ik vroeg reeds zag
Hoe steeds natuur ons sterkt en vreugde biedt:
Dan wordt voor mij de barre winterdag
Een weeldestond, die 't hart vol dank geniet.

10 Dec. '92.

EENE GROEP JAVAANSCH WERKVOLK.

DOOR

F.

De in deze aflevering opgenomen plaat stelt voor een vijftigtal Inlanders, allen gearbeid hebbende aan een onlangs voltooid gouvernementsbouwwerk in de residentie Kedoe, eiland Java. Voor het meerendeel zijn zij Javanen.

Hoewel slechts zeer korten tijd, vóór de amateur-photograaf met zijn toestel moest komen, aan de werklieden bekend werd gemaakt, dat het voornemen bestond om hen te doen poseeren, vonden toch nog enkelen gelegenheid — het was in de middagrust — hunne dagelijksche kleeding voor een naar hun oordeel voor deze plechtigheid meer passend gewaad te verwisselen; zoodat men naast den inlander in werkpak een anderen ziet in feestkleedij.

Nu de menschen zelve.

Al dadelijk valt het oog op hem, die in het midden op een stoel gezeten — waarop hij eerst plaats nam na herhaalde aanbieding zijner verontschuldiging, dat hij in tegenwoordigheid van Europeanen de vrijheid nam van te gaan zitten — als voornaamste van allen zich doet kennen. De naam van dien man is Sodipoero; wie hem gekend hebben, zullen zich zijn persoon met zijn helderen flinken oogopslag en zijne vormelijke manieren zonder een zweem van kruipende onderdanigheid wel kunnen te binnen brengen. Van zeer eenvoudige afkomst, als horlogemakersleerling begonnen, was hij zich op het bouwvak gaan toeleggen en heeft het daarin op eene voor een Javaan buitengewone hoogte gebracht, zonder ooit geregelde opleiding er in te hebben ontvangen. Ingewikkelde teekeningen lezen en met elkander vergelijken, daarin eene ingeslopen fout ontdekken, valt hem zeer gemakkelijk, met een waterpasinstrument is hij volkomen vertrouwd, een groot gebouw uitzetten doet hij zeer goed, en, dat zijne kennis niet oppervlakkig is, bleek telkens. Eens kwam hij met een bedrukt gelaat ons mededeelen, dat de helling van een klein gedeelte dak slechts 20 graden bedroeg, dat was naar zijne bescheidene meening te gering, het gebouw stond al en op de teekening was de helling niet aangegeven of te meten. Hoe hij ze gevonden heeft is ons nooit geheel duidelijk geworden, hij heeft waarschijnlijk zelf eene doorsnede van het huis gemaakt, zijne opgave bleek volkomen juist te wezen, zijne bekommering echter overbodig. Behalve, dat hij in zijne jeugd eene inlandsche school had bezocht, had hij geen geregeld onderwijs meer gehad, maar alle kennis door eigen studie verworven. Als onderaannemer en leverancier waren zijne verdiensten zeer belangrijk, ik schat ze op ten minste *f* 400.— 's maands; eene voor een inlander zeer groote som. Toch is de man niet rijk, zijne eigendommen slechts weinige en kan hij slechts even rondkomen. Hij lijdt, als zoovele zijner landgenooten, die het wel gaat, onder zijne familie. Tot in, ik weet niet den hoeveelsten, graad teeren zijne bloedverwanten op zijne inkomsten. Zijne twee huizen herbergen een aanzienlijk getal personen, en deze, versterkt door buitenwonenden, zorgen er wel

voor, dat van kapitaalvorming — waartoe toch de Javaan zoo moeilijk te bewegen is — bij hem in 't geheel niets kan komen. Hij had zich daarbij eene zekere mate van weelde aangewend, zijne twee wagentjes (dos-à-dos) met paarden, waarmede hij en wat wij zijne staf plachten te noemen des avonds naar huis reed, mochten gerust bezien worden. Zijne marmeren tafels waren te mooi voor zijne woning, en zijne kleeding niet weinig kostbaar. De kleur van het buisje dat hij droeg was onze thermometer, zij werd donkerder naarmate de temperatuur daalde. Wie meent, dat het in Java's berglanden niet koud kan wezen, zoude zich zeer bedriegen, en als het bij zonsopgang niet warmer is dan 60 graden Fahrenheit, heeft men in het warme Oosten wel degelijk last van die toch zeer betrekkelijke koelte. Doch genoeg over dezen hoofdpersoon van de schilderij. Ik wijdde wat langer over hem uit om het licht te doen vallen op de ongewone ontwikkeling van dezen inlander. Wel zijn de Javanen niet, wat algemeen beweerd wordt, dom; integendeel, men kan ze letterlijk alles leeren; maar Sodipoero is toch eene uitzondering.

Op den voorgrond van de plaat ziet men rechts drie en aan de linkerzijde een tweetal vrouwen in hurkende houding, voor het meerendeel wat schuin kijkende naar den toestel, waarmede haar afbeeldsel zal gemaakt worden. Deze vrouwen hebben haar gereedschap medegebracht, de groote sleggen, die sommige vasthouden, dienen tot verbrijzelen van stukken baksteen, welke, tot poeder geslagen, onder den naam van rood cement (eigenlijk brikkenmeel) een in Indië zeer gebruikelijk bestanddeel van de metselspeciën leveren. Met dit steenen kloppen verdienen die vrouwen per dag, negen en een half uur werkende, de luttele som van 16 tot 20 duiten (13 tot 16 cent), voorwaar een gering bedrag, zelfs al neemt men in aanmerking dat vrouwenarbeid zooveel goedkooper is dan die van mannen. Behalve voor dit zware werk waren nog tal van vrouwen in dienst bij de steen- en pannenbakkerijen, welke deze materialen voor het werk leverden, en dat niet alleen als vormsters van pannen, doch vooral voor stapelwerk en vervoeren van gebakken steenen; terwijl ook het aandragen van zand en grind meest door vrouwen geschiedde; ook kinderen vonden daarbij gelegenheid eene kleinigheid te verdienen, voor 10 duiten per dag kon menige knaap van 10 tot 11 jaar werk vinden. Tot onze spijt konden wij geen enkele van die jeugdige helpers in de groep opnemen, zij waren in den rusttijd niet zoo spoedig te vinden. Onder de mannen zijn alle soorten van ambachtslieden vertegenwoordigd. De voorste rij personen, allen in hurkende houding, geeft ons eerst ter rechterzijde te zien een drietal timmerlieden en een smid, de laatste kenbaar aan zijn blooten arm, die van goede spierontwikkeling getuigt; aan de andere zijde van den hoofdpersoon bevinden zich twee koelies met hunne patjols, een van hen vond de afwisseling van zijne dagelijksche bezigheid blijkbaar zeer aardig, 's mans gelaat drukt ten minste veel blijdschap uit. Naast hem zit een persoon, wiens gelaatstrekken en eigenaardige haargroei ten duidelijkste zijne niet-Javaansche afkomst bewijzen; hij is een tot den Islam bekeerde Chinees — veel komt die geloofsverandering niet voor.

Van de menschen, die staande den achtergrond vullen, valt de aandacht in de eerste plaats op de groep in zwarte kleeding, die om en achter den stoel is geschaard. Deze zijn allen hoofdmandoors of bazen-werklieden, de eersten voor ondertoezicht over groote onderdeelen van het werk, de laatsten opzicht voerende over een aantal ambachtslieden. Aan de rechterhand van Sodipoero staat een inlander, de echte Javaansche hoofdbedekking vasthoudende, die gemakkelijk de proef voor een Europeeschen timmermansgezel kan afleggen; hij was geplaatst aan het hoofd van de deuren- en ramenfabriek, en had een zestigtal Javanen onder zich. Zijne ambachtskennis was zeer aanzienlijk. Voor

Javaansch werkvolk.

wie het niet met eigen oogen gezien hebben, is het haast ongeloofelijk, hoever een inlander met een goed oordeel begaafd, het in de uitoefening van zijn vak kan brengen. Waar is het echter ook, dat die menschen dan voor zich en hun gezin een onbekrompen bestaan hebben, en het zich wat eten betreft aan niets laten ontbreken.

De man met het donkere uiterlijk en hooge schouders is het hoofd der zagers. Zij staan naast hem twee met ontbloot bovenlijf, waaraan men hun sterken lichaamsbouw kan bewonderen. Trouwens hun werk brengt mede, dat alleen gezonde krachtige personen hun brood ermede kunnen verdienen. De grootste van de drie zagers heeft voor een Javaan een buitengewone lengte, welke eigenschap mede moet toegeschreven worden aan den zeer knappen inlander, die eene rol papier in de hand houdende, ook door zijnen grooten

echt gouden horlogeketting zich als persoon van gewicht doet kennen. En dat is hij, de hoofdmandoor Djojosasbro. Zijne meer dan groote gestalte en buitengewone lichaamskracht boezemden aan de koelies een niet gering respect in. Als hij eenmaal op zich had genomen iets te doen, gebeurde dat goed en vlug.

Achter en naast de op een drievoet opgestelde theodoliet bevinden zich de oppassers, die op het bureau en het werk dienst deden. Oppasser in gouvernementsdienst is eene van de meest begeerde betrekkingen voor den Javaan. Behalve, dat zij goed betaald worden, hebben zij veel vrijen tijd, de militaire bureaux in Indië zijn slechts een zestal uren van den dag geopend; maar daarenboven staat zulk een quasi gouvernementsambtenaar in de oogen van het mindere volk goed aangeschreven. Voor het meerendeel zijn de oppassers beschaafde inlanders, de meesten moeten kunnen lezen en schrijven, ten minste hunne naamteekening kunnen zetten, en een in de Nederlandsche taal gesteld adres op een brief kunnen ontcijferen. Verstaan zij een weinig van het boekbindersambacht dan rijst hunne waarde zeer. Begrijpelijk is het, dat, als zij eenmaal eene plaatsing gevonden hebben, zij daarin zoo lang mogelijk trachten te blijven. De man in het witte buisje was al 14 jaar op hetzelfde bureau werkzaam, en zijn collega in wat donkerder kleeding aan de andere zijde van het instrument staande reeds 6 jaren in mijn dienst, beide welopgevoede Javanen, vol ijver voor hun werk.

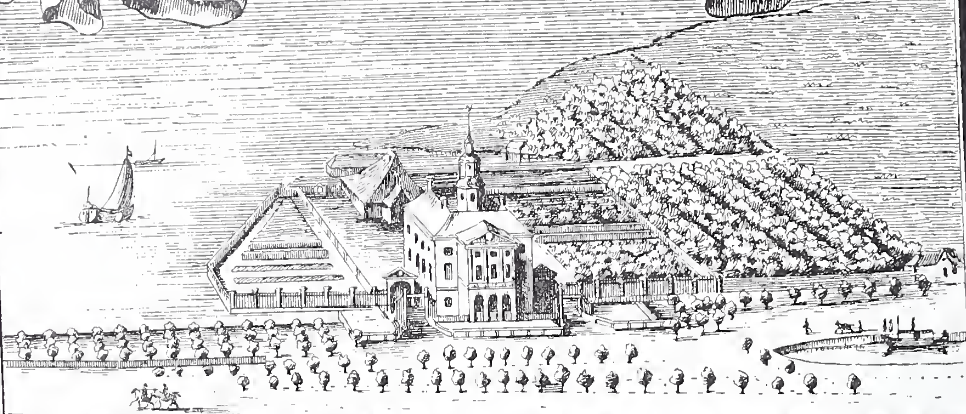
Als tegenhanger van de theodoliet staat aan de andere zijde van de plaat een waterpastoestel, omgeven door wat men zoude kunnen noemen de bedieningsmanschappen. Aanvoerder van de ploeg koelies, die steeds bij het meten dienst deden, was de kleine Javaan, die met eene richtbaak in de hand en eene opgerolde teekening onder den arm u niet weinig trotsch aankijkt. Hij was zich ten volle van zijne waardigheid bewust, en wee den ongelukkigen koelie, die zelfs maar het ledige instrumentenkistje onbeschaduwd in de zon dorst zetten, hij was zeker van een stortvloed Javaansche scheldwoorden van de allerergste soort. Walido, zoo was 's mans naam, had nu eenmaal den last gekregen te zorgen, dat steeds het waterpastoestel of de theodoliet door het zonnescherm moest beschut worden, en strekte nu ook zijne zorgen uit over alles, wat met die, in zijne oogen bijna heilige voorwerpen, maar eenigszins in verband stond.

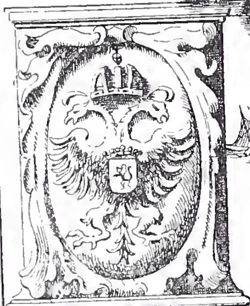
Hij had zoovele kleine kunstgrepen om den officier, die met het instrument werkte, de taak te verlichten, dat de indruk van bekrompenheid, door zijne zorg voor het kistje opgewekt, aanzienlijk werd getemperd.

Nog staan vele personen op de teekening, welke niet zijn besproken. Alle te bespreken zoude mij te ver voeren, meer dan een bijschrift bij de plaat te leveren was niet het doel van dit stukje.

En hiermede neem ik afscheid van de vertegenwoordigers van het zeer talrijke werkvolk, waarmede ik bijna twee jaar lang dagelijks verkeerde.

Ten slotte een woord van dank aan den bekwamen amateur-photograaf, welke mij zijn werk welwillend ter publiceering afstond.

De Trekvaart bij Halfweg.

UIT DEN GOEDEN OUDEN TIJD.

De Trekvaart van Amsterdam naar Haarlem.

DOOR

A. A. BEEKMAN.

Als wij tegenwoordig met den spoortrein van Amsterdam naar Haarlem stoomen, dan denken wij er niet meer aan, dat het stille vaartje waarlangs wij vliegen, eenmaal de hoofdweg was voor den „reiziger". En als wij dan met zoo'n vervelenden „boemeltrein" aan zoo'n „onmogelijk station" als Halfweg ophouden en daar opmerken dat die vaart niet doorloopt, maar daar in tweeën gescheiden is door een stuk lands, waarin eene uitwatering van Rijnland, een oude waal met drie sluizen, ligt, dan kunnen wij dien ouden toestand in 't geheel niet meer begrijpen en met verbazing slaan wij de handen ineen en denken: Hoe is 't mogelijk? Wie ter wereld komt op het denkbeeld eene vaart van drie uren lengte in twee gedeelten te maken, zoodat van het eene op het andere moet overgeladen worden.

O neen, van overladen was bij den aanleg in 't geheel geen sprake: de vaart met trekpad en wagenweg daarlangs werd gemaakt „tot commoditeijt van deselve twee steden, groot gerijff van den reijsenden man met sijne noodige bagagie, ende meer niet", al zou men dit zoo op 't oog niet zeggen.

Vóór het jaar 1631 nl. geschiedde de „reis" van Haarlem naar Amsterdam en omgekeerd uitsluitend met schuiten over het IJ en langs het Spaarne; die reis was echter lastig, lang en dikwijls gevaarlijk. In het accoord tusschen Haarlem en Amsterdam betreffende het maken der trekvaart, vinden wij dan ook: „ende omme veel en verscheijden inconveniënten ende onheijlen voor den selven reijsenden man te lande en te water te verhoeden, ende de passagiën tusschen beijden d' voorschreven steden veel gemackelijcker, seeckerder, corter ende soo te maecken, dat se van allen tijden vant jaer, ook in quaet, tempestueux winters, jae vriesende weder, voorspoedelijck gebruijct..."

Wellicht was de rechtstreeksche aanleiding tot het tot stand komen der vaart, naar het gevoelen van den bekenden geschiedschrijver Wagenaar, het ongeval aan Frederik van de Paltz, den gewezen Koning van Boheme, in Januari 1629 overkomen. Die ongelukkige vorst, die altijd in het hoekje zat waar de slagen vielen, was nl. toen met zijn oudsten zoon Hendrik op reis gegaan naar Amsterdam om den schat te zien, die op de Spaansche zilvervloot was veroverd en aldaar was tentoongesteld. Van Reenen, in welks nabijheid hij zijn verblijf hield, was hij over Gouda en Haarlem gereisd en ging, niettegenstaande er een storm woei, van hier met de veerschuit op Amsterdam. De schuit werd overzeild door een drijver en zonk onmiddellijk, waarbij zijn zoon en drie edelen omkwamen; hij zelf werd in den drijver geborgen. 't Is later

nog wel eens gebeurd, dat er eerst ongelukken moesten plaats hebben, vóór dat men aan 't verbeteren toog!

« Bij Sloterdijk. »

Het geschiedde dan ook op den 26sten Mei des jaars 1631, dat de steden Haarlem en Amsterdam, na „onderlinge communicatie, examinatie ende conferentiën van zeekere caertgens ende minnelijke onderhandelingen van de respectieve gedeputeerden", een accoord en contract sloten om binnendijks „een bequame vaert met treckpadt ende daernevens een wagenwech te maecken", nadat haar voor dat werk door de Staten van Holland en Westfriesland 4 April voorafgaanden octrooi was verleend.

Zulk een octrooi was van groot gewicht. Want eene wet op onteigening ten algemeene nutte bestond toen nog niet en de wijze van onteigening werd daarom voor elk bijzonder geval in de octrooien vastgesteld. Voorts werd

daarin vergunning gegeven tot het heffen van gabelle of weggeld, voor zooveel dit noodig zou wezen ter bestrijding van kosten van aanleg en onderhoud.

Het accoord tusschen beide steden verkreeg „willige condemnatie" van den Hoogen Raad den 17den Juli 1631 en het werk werd weldra aangevangen en voltooid.

Maar van waar nu die scheiding in tweeën?

Om de reden daarvan goed te kunnen inzien, moeten wij ons even den algemeenen toestand voor den geest halen van vóór 1795. Het was toen de tijd van het stelsel van privilegiën aan steden, lichamen, personen. Door die privilegiën werd het algemeen belang meestal stelselmatig tegengewerkt ten behoeve van enkelen en de steden kenden veelal slechts één middel ter bevordering van eigen belangen: het benadeelen van anderen.

Nu „die goede oude tijd" voorbij is, is het niet onvermakelijk eens een blik terug te werpen.

De meest noodzakelijke binnenlandsche verbinding te water in Holland was die van het zuiden naar het noorden, van de Maas naar het Y, van de Maassteden en Dordrecht met den Rijn en de Waal ter eene en Amsterdam met het Noorderkwartier ter andere zijde. De eenige weg, dien men daartoe vroeger kon volgen, was die over Gouda en Haarlem, nl. door IJsel, Gouwe, Ouden Rijn, Wetering, het Haarlemmermeer, Spaarne of Liede en het IJ. Voor sommige plaatsen o. a. voor Delft was dit een omweg; bovendien waren de Meer en het IJ soms onstuimig en gevaarlijk.

Maar te Gouda en te Haarlem waren Grafelijke tollen en de Graaflijkheid had er dus belang bij, dat de groote vaart steeds langs die steden bleef loopen, m. a. w. dat door het gebruik van andere wegen de tollen niet vermeden werden.

En ijveriger nog streden die beide steden zelve steeds voor het behoud van genoemden weg als eenige verbinding van Noord en Zuid. Hoe meer schepen voorbij voeren, hoe meer vertier, voordeel voor neringdoenden, enz. binnen hare veste. Voor lang oponthoud werd tevens zorg gedragen! In een antwoord op zeker verzoekschrift van 1458 lezen wij, dat de haven van Gouda zeer nauw was en opgevuld met Goudsche vaartuigen, zoodat er vaak opstopping van schepen ontstond en deze soms twee tot drie getijen te Gouda moesten blijven, daar met de sluizen bij vloed niet kon geschut worden, enz.

Bij Gouda en Haarlem voegde zich gewoonlijk Dordrecht, als het op de verdediging van dien waterweg aankwam. Immers een zijner eerste privilegiën was het hatelijke stapelrecht; volgens eene uitbreiding daaraan in de 14e eeuw gegeven moesten alle schepen, die Waal, Rijn, Lek en IJsel bevoeren, vele soorten van koopmansgoederen eerst te Dordrecht stapelen en dus had de stad belang bij het gebruik maken van de beide laatstgenoemde rivieren.

Er waren nog wel eenige andere waterwegen van het Zuiden naar Noorden, maar *niet doorloopend* en slechts voor kleine vaartuigen geschikt.

Zoo was Delft wel door den Vliet met den Ouden Rijn verbonden, maar

Halfweg.

daarin lag vóór 1648 op de grens tusschen Delfland en Rijnland de Leidschendam. Kleine vaartuigen werden daarover gewonden door een „overtoom"; de grootere moesten echter overladen. Maar van al dat gescharrel leefden de Leidschendammers, wier plaats er door bloeide.

Zoo was Rotterdam met den Ouden Rijn verbonden door de Rotte en de Hoogeveensche vaart, maar deze beide waren gescheiden door den Hildam, op de grens van Schieland en Rijnland. In de Drecht lag op de scheiding van Amstelland en Rijnland de Bilderdam en in den waterweg van uit de Meer naar Amsterdam lag een dam aan de tegenwoordige buurt de Overtoom. Daar was slechts een overtoom voor kleine schepen en het machtige Amsterdam heeft deze niet eer door eene sluis vervangen kunnen krijgen dan na 1808, toen Lodewijk Napoleon een daartoe betrekkelijk besluit nam.

Maar al die wegen, behalve die over Gouda en Haarlem, waren de zoogenaamde „*ongeoorloofde* of *ongekonstumeerde vaarten*" en vóór de Republiek werden vele strenge plakkaten tegen het gebruik maken daarvan uitgevaardigd, het laatste door Keizer Karel V in 1553. En Haarlem en Gouda hielpen die trouw handhaven ook! Het eerste zond dikwijls schuiten met „volk en geweer" om de schippers op te sporen, die langs de „buitenwegen" hun doel trachtten te bereiken. Zelfs contracteerde het met de Rekenkamer over de kosten daarop vallende en de geconfiskeerde goederen.

Maar in weerwil van plakkaten, enz. bleef het een onafgebroken strijd. De aanleg of verbetering van vaarten ging steeds van de stad of steden uit in welker belang die geschiedde en dan volgde er, ook bij de geringste verbetering, ja zelfs bij pogingen daartoe, onmiddellijk hevig verzet van andere steden, die daardoor meenden geschaad te kunnen worden.

Vertoogen, processen, ja geweldplegingen waren aan de orde van den dag. Toen in het laatst der 15e eeuw Delft in den Leidschendam en Rotterdam in den Hildam kleine sluisjes of zoogenaamde verlaten hadden doen plaatsen en het proces door Dordrecht en Gouda daarover gevoerd slecht vorderde, zond Gouda een aantal manschappen, voor wie het zich verantwoordelijk stelde, die de verlaten stuk sloegen — „want", zoo luidt de resolutie van de Goudsche vroedschap, „indien men de Gemeente van der Stede daartoe geen consent gegeven en hadde, daer soude sonder twijffel groote beroerte uijtgekomen hebben; dat met desen consente belet ende verhoet worde, Godt lof". Een kort en krachtig middel, dat wel meer werd toegepast. Waarom zou men zich er niet van bedienen? 't Hielp uitstekend: processen duurden jaren en tientallen van jaren; het hooger gezag trachtte steeds te schikken en te schipperen, want het had zelf met allerlei voorrechten rekening te houden.

Onder de Republiek kon echter de eene stad op den duur de andere de wet niet stellen, want elk bracht immers als deel der Souvereiniteit haar stem uit in de Staten. Ook kon de eene stad niet langer gewapenderhand koopmansgoederen van de andere in beslag nemen. Maar ook toen nog kwamen bij elke verbetering die een of meer steden ten hare behoeve wilden aanbrengen,

de andere in verzet. Dordrecht, Gouda en Haarlem hadden een formeel verbond aangegaan tot wering van elke nieuwe vaart.

Toch kwamen gedurende de Republiek nieuwe verbindingen tot stand door den aanleg van schutsluizen of verlaten in de genoemde dammen, zij het ook met veel moeite; maar dan werd er weer hevig getwist over de afmetingen dier sluizen, van bruggen enz. Zoo werd o. a. omstreeks het midden der 17e eeuw de brugopening te Leimuiden op aandringen der drie meergenoemde steden kunstmatig vernauwd van $15^1/_2$ tot 13 voet, enz!

Toen Delft, nadat de Leidschendam door de belegeraars van Leiden was vernield, daarvan wilde profiteeren door daar eene sluis te maken, moest aldaar Staatsch krijgsvolk gelegd worden om te voorkomen dat Dordrechtenaars en Goudanezen ter eene en Delftenaars ter andere zijde, wel bewapend en uitgerust, elkaar daar ter plaatse te lijf gingen. En toen Rotterdam van den weg langs de Rotte, enz. ook voor andere vaartuigen dan marktschuiten ging gebruik maken, nam Gouda het oude middel te baat en liet in 1590 het windas aan den Hildam vernielen. Maar dat lieten de Rotterdammers zich niet welgevallen en met Rotterdamsche kermis deden zij alle vaartuigen, wagens, paarden en goederen van Goudenaars aanhouden en den IJsel door gewapende schepen afzetten.

De drie steden konden maar niet begrijpen de voor die tijden zeker te „geavanceerde" bewering van Rotterdam „dat niemand benomen mach werden de ghelegentheijt, die Godt ende natuijre van de plaetse ijemande is ghevende, dat een ijeghelijk soude vrij staen met zijn persoon ende goederen alsulcken vaart ende wech te kiesen, als hij tot vorderinghe van zijne reijse soude oorbaerlijck achten." Neen volgens haar werd het stelsel van privilegiën tot in den Hemel voorgestaan. Zij beloofden anderen steden van Holland vele voorrechten bij het passeeren van Gouda en Haarlem, als zij hare zijde wilden kiezen en dat zij haar geene andere vaarten zouden betwisten. Maar . . . onderling verbonden zij zich om die belofte *niet* te houden.

Men ziet, met de politieke moraliteit nam men het toen blijkbaar ook niet hoog.

Intusschen kwam er toch, al ging 't zeer langzaam en ten koste van veel strijd, verbetering en de verboden vaarten werden aldus schoorvoetend feitelijk opgeheven. In 1795 werden de Grafelijke tollen afgeschaft en tevens alle plaatselijke privilegiën. En men sloeg de handen ineen van verbazing, toen men vernam, dat die tollen, waarom zooveel te doen geweest was, over geheel Holland slechts 27435-7-0 gulden opbrachten.

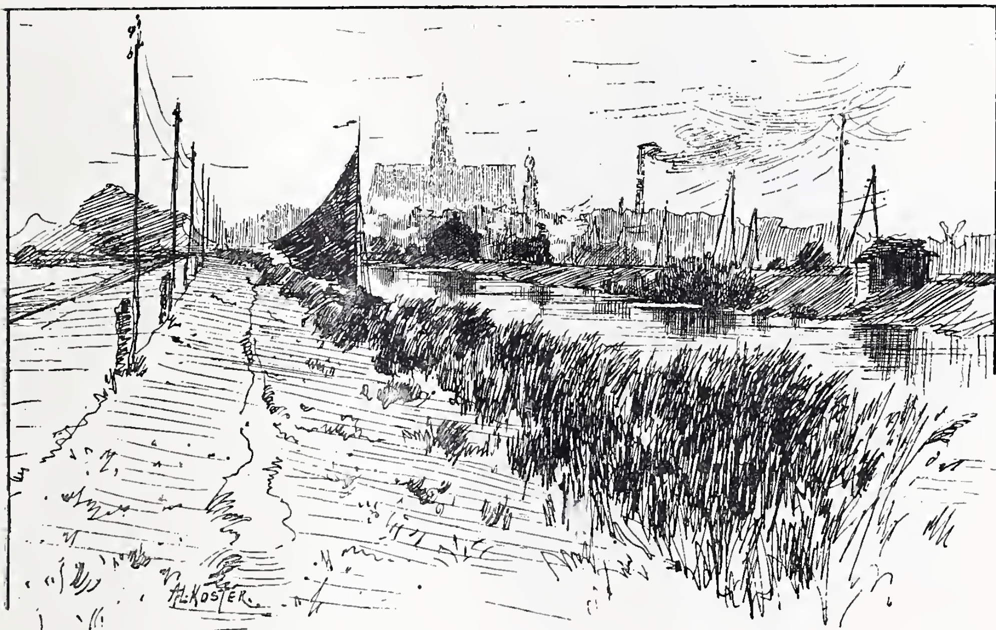
En nu, *revenons à nos moutons*, in casu de Haarlemmer Trekvaart.

Na het bovenstaande is het duidelijk, waarom in het accoord tusschen Amsterdam en Haarlem uitdrukkelijk was bepaald, dat de vaart, enz. zouden worden gemaackt „alleenlijcken te dien fijne" (nl. voor den reizenden man) „sonder d' selve vaert ende treckpadt immermeer, directelijck noch indirectelijck, in eeniger manieren, te moogen maecken noch laeten gebruijcken tot een binnenvaert voor coopmanschap, packen, sacken ofte diergelijcke, twelck d' voor-

schreve gedeputeerden ter wedersijden sinceerlijcken ende oprechtelijcken verclaerden heure intentie, meeninge ende last van heure heeren principalen te wesen".

En om hieraan te voldoen moest men zorg dragen, dat de nieuwe vaart niet in verbinding kwam met de Meer, althans niet aan de Amsterdamsche zijde: immers anders zouden de schepen, die van den kant van Leiden of Gouda op het Haarlemmermeer kwamen, Haarlem en zijne tollen kunnen mijden en door de nieuwe vaart Amsterdam bereiken.

Bij het Huis ter Hart, dat weleer bij Halfweg stond, zou daarom de vaart van Haarlem komende ophouden, zoodat zij niet in verbinding kwam met de

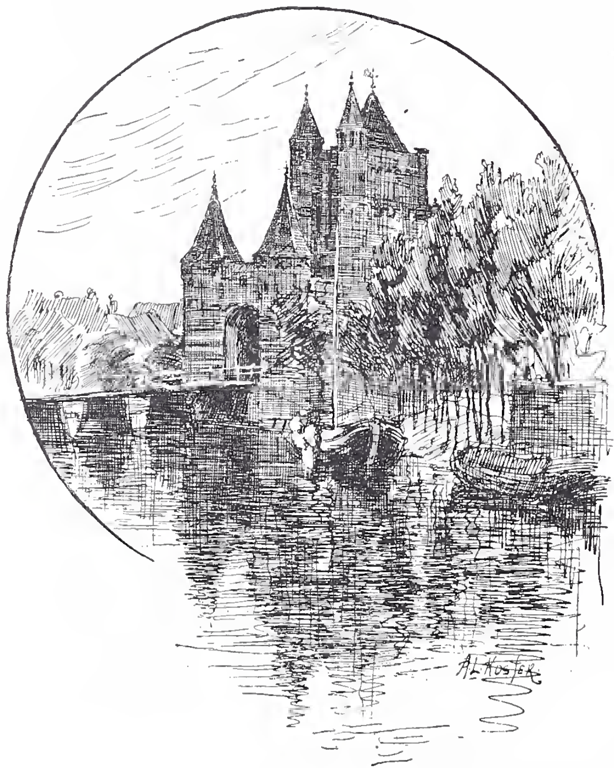
Bij Haarlem.

breede waal, waarlangs het water uit de Meer door de 3 sluizen in den Spaarndamschen dijk op het IJ kon komen. Ten oosten van die waal zou de vaart verder voortgaan op Amsterdam, zoodat tusschen beide deelen eene lengte van „omtrent tseventich roeden", dus ruim 260 meter zou blijven.

Wel kwam het *westelijk* gedeelte door de Liede in verbinding met de Meer, maar dit kon natuurlijk nooit oorzaak zijn van het misvaren van Haarlem. In het accoord vinden wij dan ook uitdrukkelijk: „dat d' voorschrevene vaert altijt ende ten eeuwigen daegen sal sijn ende moeten blijven aan beijden sijden ende de twee eijnden doorgaens beslooten (uijtgesondert aen de Haerlemmerliede) ende soo dat men daer door ende vuijt, in eenige manieren, met schuijtgens, schuijten, pramen, veel min ponten, schepen, noch diergelycke niet en sal mogen commen opte ofte in de voorschreve meer, enz." En om te beletten

dat men op de beide deelen der vaart zelve te Amsterdam of te Haarlem uit de andere wateren aldaar zou kunnen komen, werd er tevens bepaald, dat aan de uiteinden aldaar slechts een klein sluisje zou mogen gemaakt worden, waardoor slechts koepramen of kleine schuitjes zouden kunnen passeeren.

Maar wat bleef er nu van al die „commoditeit" voor den reizenden man, zal men vragen, als men te Halfweg door weer en wind ongeveer 260 meter te voet moest afleggen om van de eene schuit in de andere te komen!

Spaarnewouderpoort (bij het einde der vaart te Haarlem).

Och, men was toen niet zoo verwend als wij thans. En luister hoe goed de vroede mannen voor den reiziger zorg droegen: er werd bepaald dat de vaart gaan zou tot omtrent 't gemeen Rijnlandshuis (Zwanenburg), „ende van daer de voorschreve vaert stuijtende, ende van daer de luijden te voet gaende, tot datse in d'ander schuijt commen, over de sluijsen van Rijnlant, leggende in de Sparendamschen dijck, de lengte van omtrent 't seventich roeden, die beneden de voorschreve dijck tot commoditeijt van die te schuijth vaeren, met clinkert ofte ander hart steen bestraet, ende met een bequaeme galderie voor den regen ende 't meerwater beschermt, ende, opte voorschreve dijck, d' selve distantie behoorlycken besant, ende met twee decline operellen voorsien, omme mette wagen daer op ende aff sonder perijckel te rijden, sal werden, enz."

Die „galderie" was eene houten schutting, onder welke minder wijdsche benaming die aangeduid staat op eene kaart en plaat van den huize Zwanenburg van 1654 (zie blz. 308); zij zal wel zeer noodig geweest zijn, want bij ruw weder en Z. W. wind op een smal strookje gronds en over eenige sluizen tusschen de onstuimige Haarlemmermeer en het woeste IJ zal men wel moeite genoeg gehad hebben om op de been te blijven.

Op het geheele traject moesten dus altijd twee schuiten gebruikt worden.

Zoo kwam dan tot vreugde van velen het werk tot stand. Wel bleven de veerschuiten langs het IJ varende bestaan, doch zij voeren sedert slechts drie-

maal per dag en werden „buitenschuiten" of „kaarsladen" genaamd. Maar met het „binnenveer" gaande, reisde men voortaan met de *trek*schuit. Gezegende verbetering! Er werden een aantal schippers in stadsdienst aangesteld en elk uur van den dag, het laatste nog 's avonds te half zeven! kon men van Amsterdam naar Haarlem varen en omgekeerd. Zoo'n reis kostte 's zomers 6 en 's winters 7½ stuiver; kinderen beneden de tien jaar betaalden half geld, beneden drie jaar niets. In die vracht waren de gabellen en het passagiegeld begrepen; het overige was voor de schippers.

En de wijze vaderen stelden ordonnantiën vast en ordonneerden o. a., dat men te Halfweg van de eene schuit in de andere overgaande, weer op dezelfde plaats moest gaan zitten, die men eerst had ingenomen, dat niemand in de schuit eenige tabak zou vermogen „te drinken", op boete van dertig stuivers. Onder 't „verdek" mochten slechts 28 personen zitten, wat eenigszins veranderd werd, toen in 1752 in de schuiten een „roef" werd gemaakt, d. i. een afgeschoten gedeelte aan de achterzijde met eenig meer gemak en waarvoor men extra vracht betaalde, een maatregel gelijk staande met eene invoering van 1e en 2e klasse dus. Ieder reiziger kreeg één kussen en in trekschuiten die ook 's nachts voeren (b.v. op Leiden) vier.

De gemoedelijke trekschuit, zij past niet meer in onzen jagenden, zenuwachtigen tijd. Maar zij had toch hare aantrekkelijkheden, althans voor een kleinen tocht en bij fraai weder. Welk vervoermiddel paste meer bij uitstek in het Hollandsche landschap? Is er in dat landschap schooner stoffage denkbaar dan die van het „jagertje" op zijn knol, langs het mulle, zwarte pad sukkeldravende even gedruischloos als de schuit zelve het gladde water klieft? „*Il trekschuit*", schreef de Italiaan *Edmundo di Amicis* in zijne beschrijving van Holland, want hij zag blijkbaar geen kans dat woord in zijne taal weer te geven. „Est-il un moyen plus commode et plus agréable de bien voir un pays?" zegt *Havard* in 1874. „Aujourd'hui encore, dans une grande partie de la Hollande en de la Frise, il existe des *trekschuits*; mais qui peut dire que dans quelques années ils ne seront point allés rejoindre les diligences et les malles-postes?"

Tegenwoordig is de Trekvaart Amsterdam—Haarlem nog in twee deelen gescheiden, die echter niet meer dienen voor „den reizenden man", maar slechts voor een weinig goederenvervoer tusschen die steden en Halfweg.

Dit is de geschiedenis van die in onze oogen zoo zonderlinge vaart, welker aanleg eenmaal door Amsterdammers en Haarlemmers met zooveel blijdschap begroet werd.

FRANÇOIS HAVERSCHMIDT.

DOOR

JAN TEN BRINK.

---

14 FEBRUARI 1835—19 JANUARI 1894.

Piet Paaltjens.

François HaverSchmidt.

In de Stichtsche Studentensociëteit: *Placet Hic Requiescere Musis* zaten tegen het laatst van 1858 een viertal Muzenzonen bijeen, die allen zeer levendig ontroerd schenen. Het was een gure December-middag. Buiten lag overal eene dikke laag sneeuw. De genoemde Muzenzonen zaten in armstoelen bij de lustig brandende kachel. Een hunner sprak met eene van geestdrift steeds luider klinkende stem, terwijl hij een pas ontvangen almanak in de hand hield:

— „'t Is gewoon een meesterstuk, mannen! Wie van ons zal het hem nadoen? Wat zal er van onzen almanak worden, als de Leidsche zulk een dichter bezit! O, die Piet Paaltjens, hij overtreft al wat wij schreven, en daarenboven zich zelven. Luister:

« Daar waren eens drie studentjes,
« Drie vrienden in lust en in nood;
« Ze sprongen zoo moedig de wereld in,
« En de wereld — trapte ze dood.

« Lief meisken met blonde lokken,
« Met een kolk van gevoel in den blik,
« Ai gun, dat ik van hun bitter lot
« Aan uw voetjes een liedeken snik! »

Al de vier vrienden schenen even sterk ingenomen met dit nu beroemde gedicht: *Drie Studentjes* van Piet Paaltjens — een oud-Leidsch student, die op dat oogenblik al bevorderd was tot Proponent door het provinciaal kerkbestuur in Zuid-Holland, en in den zomer van het volgende jaar als predikant zou optreden in de bijna onbekende dorpjes Foudgum en Raard, niet verre van Dokkum.

De vier Utrechtsche studenten wisten destijds al, dat deze dominee, die François HaverSchmidt heette, dezelfde was als de knappe dichter Piet Paaltjens. Wie zij waren, kan men naslaan in den Utrechtschen Studenten-Almanak voor 1859, waar hunne namen geschreven staan onder het hoofd: Commissie ter Redactie van den Almanak. Een hunner, nu reeds voor jaren overleden, Th. J. Werndly, die als dichter onder den schuilnaam Didymus letterkundigen roem gewonnen had, en ons allen ver vooruitstreefde, was naar zijn gullen inborst en koninklijk goed hart het warmst in zijn lof der *Drie Studentjes*, wat misschien bij een enkele onzer aan allen lust tot tegenspraak een einde maakte. Didymus was in al wat hij deed en schreef de oprechtheid en edelmoedigheid zelf — zoodat hij geene groote moeite behoefde aan te wenden, om mij te overtuigen, daar ik al lang de betoovering van Piet Paaltjens' talent had ondergaan.

De Leidsche Studenten-Almanak van 1856 bracht voor het eerst eene *Bloemlezing uit de dichterlijke nalatenschap van Piet Paaltjens*, behelzende een *Voorbericht in proza*, daarna: *De bleeke jongeling*, romance, *Uit de Immortellen*, *Liefdewraak*, Leidsche ballade, en *Aan den Kamper poëet J. P. C. Steinmetz*. Het voorbericht in proza verhaalde, dat er te Leiden een student geleefd had, dien men kende onder den naam van Piet Paaltjens, en die in den avond van 9 October 1853 op raadselachtige wijze verdwenen was tusschen de twee biljarten der Studenten-Sociëteit. Deze Piet Paaltjens was een stil, geheimzinnig wezen, die nooit deelnam aan het woelige studentenleven in corpsvergadering of kroegfeest, die veeleer met de diepe smart van een miskend genie zich te Leiden verscholen had in de eenzaamheid. Toch had hij aan F. H. de „producten zijner lier" voorgelezen, en hem verzocht de beste er van „twee jaren na zijn dood" in den Studenten-Almanak te doen plaatsen.

Zoo had Frans HaverSchmidt zich het beeld van een gedroomden dichter-Muzenzoon voorgesteld, aan welke voorstelling hij later met allerlei koddige uitbreidingen getrouw bleef. Toen hij in 1867 den eersten druk van *Snikken en Grimlachjes* uitgaf, schreef hij eene *Levensschets* van den verdwenen dichter,

die reeds in 1862 bij toeval aan de noordkust van Friesland was teruggezien, als bleek uit een brief van HaverSchmidt aan zijn academievriend Dr. Eelco Verwijs, opgenomen in Van Vloten's *Dicht en Ondicht der negentiende eeuw* (1862). HaverSchmidt getuigt, dat hij een marmerbleek jongeling heeft zien zitten op de uiterste punt van een ver in zee uitstekend hoofd, dat hij in hem den verdwenen Piet Paaltjens herkende, maar dat deze, toen hij zijn naam hoorde noemen, in eene boot daalde, en weggleed in de richting van Schiermonnikoog, gelukkig eene brieventasch met liederen en balladen achterlatend.

In de *Levensschets* van 1867 wordt verzekerd, dat men Piet Paaltjens in 1867 ten tweedenmale gezien heeft in de Friesche wafelkraam op de wereldtentoonstelling te Parijs. Toen hij nog student was, had hij aan HaverSchmidt verzekerd, dat „de gestalten, die zijne muze schiep, louter tot menschelijke gedaanten gestremde onregelmatigheden in zijne spijsvertering" waren. In 1871 laat HaverSchmidt door Piet Paaltjens een brief schrijven aan den uitgever H. A. M. Roelants te Schiedam, waarin de geheimzinnige dichter verklaart zich in den echt te hebben verbonden met de oudste dochter van Mevr. de Wed. Pothof, waardoor hij lid is geworden der bloeiende firma Pothof & Van Balkum in sigaren. Hij heeft al zijne mistroostigheid overwonnen, en al zijne akelige verzen tot brandstof gebruikt, toen hij er op een kouden Meiavond een keteltje bisschop boven warmde ter eere van zijne vrouw, zijn compagnon Van Balkum, en zich zelven.

Tot de eerste gedichten van Piet Paaltjens in den Leidschen Studenten-Almanak van 1856 behoorden eenige *Immortellen*, waaronder het beroemde „*Hoor ik op Sempre een waldhoorn*", het niet minder beroemde „*Als ik een bidder zie loopen*" en de romance *Liefdewraak*. In den *Almanak* van 1857 verscheen zijn algemeen geprezen *Zangersmin*, in welk gedicht een dichter op de Hoogewoerd verhaalt, hoe hij in eene diligence eene allerliefste Friezin heeft gezien bij het licht eens lucifers, dien een passagier, die rooken wou, ontstak, en hoe hij daarop zulk eene hevige, klagende liefde voor de bedoelde Friezin heeft opgevat, dat hij telken morgen weer opnieuw een wanhopend lied kweelt bij het voorbijrollen der diligence...... zoo allerijslijkst naar:

« Dat niet slechts menig passagier
« In droef gepeins verzinkt,
« Maar dat de conducteur zich zelfs
« Een traan uit de oogen pinkt. »

In 1859 stelden zijne „*Drie Studentjes*" hem nog oneindig hooger in de liefde en de achting zijner mede-studenten van al de Nederlandsche hoogescholen. Mij heugt het, hoe ik het geheele wondermooie lied van buiten leerde, en dat ik met grooten bijval het in verschillende kringen voordroeg, dat ik zelfs in 1861 te Batavia voor een gehoor van niet bijster fijn letterkundig ontwikkelde Oost-Indische Dames en Heeren er het grootst genoegen van beleefde.

Schoon eerst in 1867 de meeste zijner nog onuitgegeven gedichten het licht zagen, kenden we hem in 1859 al in zijne volle kracht. In de *Levensschets* van Piet Paaltjens zei HaverSchmidt, dat men zijne poëzie voor krankzinnig hield, of ze voor „Hollandsch-blijgeestig" versleet. Eigenaardig volgt er dan: „Het eerste kon Paaltjens beter verdragen dan het laatste." En in eene noot laat hij den zetter smalen op „de lamlendigheid, die zich aan huilerige en tandenknarserige rijmen in almanakken vergrijpt."

Daar zijn letterkundige smaak zeer beschaafd was, daar hij een beslisten aanleg bezat voor de vernufstigste ironie, behaagden hem de vrij langdradige, zoogenaamd „luimige" verzen van Oosterwijk Bruijn en Van Zeggelen niet bijzonder. Ook kon hij zich niet vereenigen met den pathetischen toon van almanak-dichters als Withuys, de Kanter, Dorbeck, zelfs als Hofdijk, voor wien hij als vriend de hartelijkste genegenheid koesterde. In de *Drie Studentjes* is eene strofe met een niet ingevulden naam:

« Zijn gezang, dat de objectiveering
« Van de idee der wereldsmart was,
« Zette hij 't niet met de verzen
« Van — ‿ in ééne klas?"

Ik vermoed, dat hier Hofdijk moet gelezen worden, omdat in een zijner eerste stukjes: *De bleeke Jongeling* een aantal Hofdijksche termen worden gebruikt, als: „'t Avondt" — „'t loover der abeelen" — „'t Nacht" — „'t Morgent — „damp en nevelen verglimmen" — enz.

Zeker was HaverSchmidt's dichterlijke verbeelding getroffen door de juist in zijn studententijd (1853—1857) te Amsterdam bij Binger verschenen editie van Heinrich Heine's *Gedichten* in lichtgroene bandjes. Hij dweept met de schitterende ironie, den wegsleependen weemoed, van den veel bewonderden liederendichter, maar zijn helder hoofd waarschuwt hem voor dwepen met overgevoeligheid. Verscheiden parodisch bedoelde stukjes als: „*De maan glijdt langs de ruiten*" — „*Hoor ik op Sempre een waldhoorn*" — „*Wel menigmaal zei de melkboer*" — „*Toen Knaap mij de laatste maal knipte*" — geven hiervan het beste bewijs.

Bij dit alles was het altijd het meest ongemeene van Piet Paaltjens' poëzie, dat deze verzen het werk waren van een s t u d e n t. Het is waar, dat twintig jaren voor het optreden van Piet Paaltjens onder de Leidsche studenten een eerste bloei van eene studentenlitteratuur was ontstaan, toen Beets zijne *Maskerade*, Kneppelhout zijne *Studententypen* en Hildebrand zijne *Camera* schreven — de *Camera*, die de onsterfelijke studenten: Pieter Stastok en Gerrit Witse in alle Nederlandsche gezinnen als goede kennissen binnenleidde.

In het tijdvak van 1852 tot 1858 deelden de Muzen wederom hare gunsten uit aan de Leidsche Muzenzonen; al de vrienden van HaverSchmidt — hij had er zeer vele — schreven om strijd in den Almanak. Het was toen een zeer vroolijk leven onder deze letterkundig gestemde jongelieden, te midden

van welke de beste kennissen van Piet Paaltjens: Henny, Van der Kaay, Eelco Verwijs, de beide Van Wessems, Banck, Henri Levyssohn Norman en P. A. Matthes den toon aangaven. In de *Snikjes en Grimlachjes* is hun opgewekt en geestig verkeer met enkele trekken geteekend.

Zij „hengsten" des morgens, en niet alleen van tien tot elf, en zij studeerden des avonds tot elf uur. Dan verzamelden zij zich op hunne eenvoudige sociëteit, en dronken er als de *Drie Studentjes* bij feestelijke gelegenheden een glas oeil de perdrix. Dat leven is de weelde geweest van HaverSchmidt's heerlijken studententijd. Vandaar zijne groote belangstelling gedurende latere jaren in de Reunies van Oud-studenten bij de Lustrumfeesten der Hoogeschool. Hij moest dan naar Leiden toe, en als zijn voet den eersten tred aflegde op het plaveisel der oude sleutelstad, sprong ook het oude studentenhart weer in zijn boezem op, en ontwaakte de oude studentengeest. In 1880 schreef hij eenige strofen, die deze stemming het eigenaardigst vertolken:

« De feestlijk getooide straten
« Der juublende sleutelstad
« Verheffen de blijde tonen
« Van het oude Iö vivat.

« En op die tooverklanken
« Ontwaken, wijd en zijd,
« Van Dollart tot aan Schelde
« Studenten van vroeger tijd.

« Het wordt hun zoo wonder om 't harte,
« Zij weten zelf niet hoe,
« Zij moeten en zij zullen
« Nog eens naar Leiden toe.

« Nog eens weer moeten hun stemmen
« De straten der sleutelstad
« Doen daveren van het oude,
« Het eeuwig Iö vivat!"

Bij al de tintelende blijdschap van deze reunie-geestdrift gluurt een zacht aanzwellende weemoed om den hoek. HaverSchmidt had Leiden in zijne studentenjaren als een paradijs leeren liefhebben. Overal elders hunkerde hij in stilte naar dat *Paradise lost.* Hoe aandoenlijk blijkt dit uit een „paar slotsnikken" in 1888 bij den zesden druk zijner *Snikken en Grimlachjes* gevoegd, en gewijd aan Adrianus Arena Jctus 1) (Mr. A. van Wessem), die enkele zijner studentenverzen in het grappigst Latijn vertolkte. Een half uitgelaten, half sombere humor klinkt bij den aanhef:

---

1) Iuris consultus.

Waarde Vriend.   Schiedam, 21 Maart 1889.

Behalve de editio septa, en de verzen in de Feestnummers van Vox en Minerva (zeker hebt gij gezien, hoe Schaepman daar over denkt, Haagsche Stemmen No. 28), verscheen er van mij na 84 niets in 't licht. De schoone liederen, die mijn dochter en ik vervaardigden en listen drukken ten behoeve van mijn zilveren bruiloft, aan de Steeg den 6den Aug. 88 gevierd, komen natuurlijk niet in aanmerking.

In de Novemberaflevering der Revue Chrétienne v. 1886 (Paris) verscheen eene vertaling van Mijn Broertje (Mon petit frère) van Madlle S. Rigoulot.

Ik ben tot de ontdekking gekomen, dat de eerste Friesche Bekius was Ds. Benjamin Bekius, van 1686 tot 1733 predikant te Britsum bij Leeuwarden. Hij was een zoon van Ds. Joh. Bekius, van 1652 tot 1666 Waalsch predikant te Leiden, en gehuwd (nl. Benjamin) met Françoyse de Witte, dochter van François de Witte en Magdalena Bort, E.L. te Leiden. De Witte's kwamen uit Vlaanderen (Belle) in 't laatst der 16de eeuw en vestigden zich als lakentrapiers in de Sleutelstad. – De vrouw van Ds. Joh. Bekius was eene Delftsche, uit het Fransche geslacht de Sallengre.

Zoo komt de Leeuwarder wijnkoperszoon aan zijn naam François.

Men jaagt mij op. Gelukkig voor U! Wie weet hoe lang ik u anders nog ophield! Gegroet door

T.T.

Fr. Haverschmidt.

« Waar zijn ze nu de tranen, Janus, die er blonken
« Achter uw brilleglazen, wen we elkander, dronken
« Van weemoed, half, en half van wijn, in de armen zonken?

« En waar de schaterlach is heengesneld, de blijde,
« Dien al wat kennis had aan lachen u benijdde.
« Zóó schaterlachen ze niet langer, ook te Leiden.»

En, diep treffend — na het smartelijk verscheiden van den edelen zanger — ruischen nu zijne volgende verzen:

« 't Gaat al voorbij. De dag zal komen, Janus,
« Dat het met u en mij voor goed gedaan is.

« Tot sterrenregen gruizelen kometen,
« In nacht vergaan, dat kunnen geen poëten.

« Zoolang als Neêrlands taal van lippen klinkt,
« Zoolang ons volk Piet Paaltjens' zang herzingt.»

Ik heb HaverSchmidt, nu enkele jaren geleden, voor het laatst ontmoet te Leiden, toen hij met een gezelschap jonge vrienden en vriendinnen in zijne oude academiestad een genoeglijken dag sleet. De oude levenslust tintelde in zijne guitige oogen, zijne stem klonk opgewekt, hij herademde in zijn paradijs. Van zeer goed ingelichte zijde weet ik, dat hij toen met zijne reisgenooten naar de Hoogewoerd trok, en stand hield voor het hoekhuis van de Koenesteeg, waar hij eenmaal kamers bewoonde bij Van Ewijk, „gepatenteerd noodiger ter begrafenis". En daar hieven ze allen op voorgang van HaverSchmidt het „eeuwig" Iö vivat met luider stemme aan.

Het was zijn zwanenzang.

HaverSchmidt heeft later niet weer gezongen!

* * *

Te Leeuwarden geboren op Sint Valentijnsdag (14 Februari 1835) was hij een echte Fries, mochten ook zijne voorouders van een anderen landaard geweest zijn. Zijn vader, de Leeuwarder apotheker en wijnkooper, noemde zijn zoon François, uit eerbied voor familietraditiën 1), want zijne moeder heette Geeske Bekius, en de naam François werd in die familie sedert de zeventiende eeuw gebruikt. De eerste Friesche Bekius, was de predikant Benjamin Bekius, die

1) Zie het fac-simile van HaverSchmidt's brief bij dit opstel gevoegd. Het was de laatste, dien ik van hem mocht ontvangen.

in het laatst der zeventiende eeuw te Britsum bij Leeuwarden stond, die gehuwd was met Francijna de Witte, dochter van François de Witte en Magdalena Bont — misschien eene bloedverwante van den bekenden Leidschen Schout Bont, die Vondel's verontwaardiging wekte, en Van Baerle door zijne ruwheid deed sidderen.

Woonhuis.

Van vaderszijde stamde HaverSchmidt uit eene Duitsche familie. Zijn overgrootvader heette Haver en kwam uit Pommeren, maar zijn grootvader werd in Nederland geboren, en te Enkhuizen bij een oom Schmidt opgevoed, wiens naam hij aannam, zich schrijvende HaverSchmidt. Van zijne jeugd heeft hij ons het meest verteld in zijne *Familie en Kennissen*, — waarvan eerlang een

geïllustreerde derde druk zal verschijnen. Men weet, hoe hij in *Mijn ouders huis* en *De pastorie van mijn Grootvader* het treffend beeld gaf van den kring, waarin hij opgroeide. Het meest genoot hij in zijne jeugd van het logeeren bij zijn grootvader François Bekius, predikant te Dantumawoude. Hij spreekt er in zijne latere jaren met geestdrift van, inzonderheid over den kostelijken hof met vruchtboomen, die zijn kinderlijk hart verrukte. Niet alleen vruchtboomen, maar ook alle soorten van bloemen en planten trokken hem zeer aan. Hij is heel zijn leven een groot liefhebber van planten kweeken geweest. Als hij op reis was in Zwitserland of Beieren bracht hij enkele bijzonder mooie exemplaren van varens mee, die hij door zijne zorgvuldige, liefderijke verpleging tot grooten bloei wist te brengen. In latere jaren kon men hem te Schiedam dikwijls vinden te midden zijner krachtig groeiende planten op een klein binnenplaatsje van zijn huis. En schoon de Schiedamsche lucht vol rook en smook allerminst geschikt was, om zijne varens in rustigen en lustigen groei te doen gedijen, wist hij ze met zooveel genegenheid en kennis te behandelen, dat ze uit dankbaarheid al de kenmerken van een gezond en bloeiend leven vertoonden.

De omgang met zijn eerwaardigen grootvader deed bij hem den lust ontwaken ook predikant te worden. Al heel vroeg begon hij met gelegenheidsgedichten — al heel vroeg deed hij uitkomen, dat het comische, dat het jolige hem aantrok. Deze poëet in den dop speelde toen te Leeuwarden met een kameraad, die al heel aardig begon te teekenen, en later den naam van Laurens Alma Tadema beroemd zou maken door geheel Europa.

HaverSchmidt bezocht de gewone scholen, die te Leeuwarden tot de academische studiën voorbereidden — en verliet ze geheel volleerd, op zijn zestiende jaar, na aan het destijds nog in eere gehouden gebruik eene kleine Latijnsche redevoering te houden, te hebben voldaan met eene *oratiuncula de Carolo magno*. Zeventien jaar oud, kwam hij in September 1852 te Leiden studeeren. Hoe heerlijk zijne academiejaren waren, werd vluchtig aangestipt. Er was eene bijzondere reden voor HaverSchmidt's groot succes onder de Leidsche kweekelingen der universitaire Alma Mater. Zij lag in het open, eerlijk, goedrond karakter van dezen Leeuwarder jonkman, gepaard met zekere bedeesdheid, die hij eerst geheel vergat, als hij te midden van volkomen betrouwbare vrienden toefde. Dit was het eigenaardig kenmerk van zijn karakter in vroegere en latere jaren, dat hij bedeesd was, maar met de bedeesdheid van degenen, die vreezen, dat hun uiterst gevoelig hart door de ruwheid van anderen zal worden gekwetst. Hij look alleen op, en schitterde met zijne volle geestkracht, wanneer hij vertrouwen stelde in degenen, die hem omringden. Hij was de goedheid, de edelmoedigheid in persoon, zelfs bracht die goedheid hem soms op de grenzen der zwakheid. Hij was altijd bedacht op het genoegen van anderen, niet alleen als student, maar ook als echtgenoot, als vriend, als vader, als predikant. Hij won door zijne goedheid het hart van oud en jong, vooral van de kleinen. Hij was een door en door beminnelijk mensch, een *coeur d'or*, die het zich zelven nooit vergaf, wanneer

hij een hard woord gesproken had, die zich haastte zijn leedwezen te betuigen, wanneer zijne stem te luid had geklonken. Voegt men daarbij de schitterende eigenschappen van zijn geest, zijn jolig tintelend oog, zijn onverstoorbaar deftig-comisch gesprek, zijn goedhartig ironischen toon, dan kan het geen verwondering wekken, dat hij onder zijne academiebroeders bemind was. Zijne vriendschap was trouw en sterk, geheel onzelfzuchtig, geheel toewijding voor anderen.

Zijne zes studentenjaren te Leiden brachten hem niets dan geluk. Hij was overal gezien. Hij werd tot alle eerambten benoemd. Hij vervulde de betrekking van Quaestor, later (1857) van Praeses van het Collegium Civitatis Academicae Lugduno-Batavae Supremum. Hij redigeerde den almanak, die door de verzen van Piet Paaltjens eene ongemeene letterkundige beteekenis verkreeg. Nicolaas Beets schreef eenmaal als herinnering aan zijne academiejaren:

« Naar Leiden trekt het harte
« der oefengrage jeugd;
« Een stad is 't van geleerdheid
« en rijke jonglingsvreugd;
« 'k Weet niet wie 't meest mij dienden,
« Mijn meesters of mijn vrienden,
« Wel, dat mij beider leering
« en beider liefde heugt. »

Dit was uit het hart van HaverSchmidt geschreven, die zijn „meesters" niet minder vereerde dan zijne vrienden. Hij waardeerde te Leiden de lessen van Cobet en Dozy, en toen hij in de theologische gehoorzalen verscheen, (1854—1857) genoot hij van het onderwijs, door Scholten en Kuenen, beiden in top van roem, met even groote degelijkheid als welsprekendheid gegeven. HaverSchmidt heeft later niet aan wetenschappelijke theologie gedaan, hij toonde alleen, dat hij de Protestantsch-moderne opvatting der Christelijke leer met hart en ziel was toegedaan. Zijne toespraken en preeken, die in het licht verschenen, getuigden van zijne zeldzame gaaf, om door aangrijpende, innig gemoedelijke taal indruk te maken op zijne hoorders. Nog in 1889 sprak hij te Schiedam in het lokaal „Paulus" voor de afdeeling van den Protestantenbond eene rede uit over het Evangelische woord: „Steek af naar de diepte!" die zulk een indruk maakte, dat zijne vrienden hem bewogen zijne toespraak voor een liefdadig doel door den druk algemeen te maken. 1)

Het is zeer verklaarbaar, dat HaverSchmidt met pijnlijke ontroering afscheid nam van Leiden, van zijne vrienden, van Sand (Mr. A. van Wessem), van Mr. G. J. B. Henny, van Kaai (Mr. W. van der Kaay), van Vater Muller, aan wiens studententafel „de Leeuwerik" hij met zulk eene van levenslust

---

1) *„Steek af naar de diepte!" Lucas 5 : 4. Toespraak gehouden in de Protestantenvereeniging te Schiedam op den 6en Oct. 1889. Uitgegeven ten voordeele der Vereeniging „Paulus"* Schiedam. J. Odé, 1889.

trillende stem had meegezongen — zelfs van zijn „ploert," den eerzamen bidder Van Ewijk, van Knaap Senior, dien hij onsterfelijk had gemaakt in zijne verzen, zelfs van Plooi en Dundas, de knechten der sociëteit..... Met een weemoedigen glimlach dacht hij aan al de heerlijke uren, zijnen vrienden gewijd, aan al de jongelingsgeestdrift, aan al de rooskleurige illusiën, die hij als student met half aandoenlijken, half spottenden ernst had beleden. Hij mijmerde over dien onvergetelijken dag van 4 Juni 1856, toen hij deelnam aan den gecostumeerden optocht ter eere van het Groot Cambrinus-feest, toen hij in het ambtskostuum van zijn huiswaard Van Ewijk, den bidder, op een wagentje zat naast zijnen vriend Van der Kaay, terwijl deze op den waldhoorn blies, hij zelf de Turksche trom „niet onverdienstlijk" bespeelde.

Een jaar nadat hij zijn academisch Eden had verlaten, was hij predikant te Foudgum en Raard. Geheel alleen in de oude, onbehaaglijke pastorie, zonder eenig gezelschap, niemand zijne aandoeningen en stille droomen vertrouwend, gevoelde hij zich bitter eenzaam. Hij heeft drie jaren onder deze Friesche, meest orthodoxe boeren gesleten — en wie weet, hoe dikwijls zijn jong hart toen terugsnelde naar Leiden, naar zijne vrienden, naar al de genoegens van een even joviaal als fijn beschaafd verkeer. Viel er toen reeds eene schaduw van diepe melancholie over zijn geest? Begon het monster der mistroostigheid hem toen reeds te bespieden, wetende, dat het eenmaal zijne looden hand zou leggen op dit edel hoofd, op dit uiterst fijn gevoelend hart? Zeker is het, dat het hem soms te benauwd werd in zijne ballingschap — dat hij naar den wandelstaf greep, en zelfs laat in den namiddag naar Leeuwarden op weg ging — denkend, als Ovidius in zijne eenzaamheid te Tomi:

« Barbarus his ego sum, quia non intelligor ullo! »

Er kwamen betere dagen. Hij werd beroepen te Nieuwediep, hij huwde (1863), hij werd predikant te Schiedam (1864), en zag in zijne nieuwe taak al het heerlijke, dat een zoo zacht gestemde, zoo kinderlijke geest als de zijne er zoo gaarne in wilde vinden. Hij was een goed predikant, een hartelijk vriend van al zijne gemeenteleden — hij gaf al de schatten van zijn hart en geest, hij genoot van de waardeering, die hij algemeen ondervond — en toch heeft hij misschien zijn schitterend debuut in het leven als student te Leiden nooit vergeten.

Ook bleef zijn vriend Piet Paaltjens gestaag aanhouden, om niet geheel vergeten te worden. HaverSchmidt werd door vele letterkundige kringen aangezocht iets uit die geheimzinnige brieventasch mede te deelen, die hij gevonden had aan het strand der Noordzee, toen de nauwelijks herkende dichter Paaltjens in eene boot sprong en wegdreef naar Schiermonnikoog. Overal waar hij nu optrad, won hij aller hart. Hij droeg zijne verzen voor met een geheel onbewogen, strak gezicht, een sterk comisch contrast vormend met alles, wat hij sprak. In den Haagschen letterkundigen kring *Oefening kweekt kennis* heeft hij honderden van hoorders en hoorderessen doen schaterlachen,

en tevens diep in het hart gegrepen, wanneer hij eene schets in proza voordroeg, als *Mijn Broertje*, of *We gaan den heelen dag uit rijden.*

Mij heugt inzonderheid een avond in *Oefening*, toen wij bestuurders zeer verschrikt werden door een telegram van HaverSchmidt, dat hij te laat aan het station te Schiedam gekomen was, en eerst te negen uur verschijnen kon. Er werd oogenblikkelijk een hulpleger van sprekers opgeroepen uit den kring van het bestuur — het publiek werd beziggehouden tot negen uur. En toen verscheen HaverSchmidt, een beetje bedeesder dan gewoonlijk, maar op de spreekplaats was daar niets van te bespeuren. Hij droeg met zijn onweerstaanbaar ernstig gezicht, somtijds bliksemsnel door een glimp van een glimlach verhelderd, eerst eenige zijner bekende verzen voor, en begon toen met zijne schets: *We gaan den heelen dag uit rijden* 1). Van zijn eerste woord af werd ik meegesleept door den naief-koddigen toon, in kinderlijken trant gehouden, als hij beschrijft, hoe al zijne broers en zusters bitter boos waren op tante, omdat ze zoo laat kwam, en de wagen al zoo lang stond te wachten; voorts, als hij eindelijk, na al de pret en al het rumoer der kinderen te hebben behandeld, ze naar huis doet terugrijden, terwijl ze luid zingen.

En dan komt er plotseling eene humoristische wending in het verhaal, als hij vertelt, hoe hij ook in den wagen zat bij al de zingende kinderen, maar, hoe hij tusschen moeder en tante gezeten, met gesloten oogen naar de gesprekken luisterde. „Zonderling" — vervolgt hij — maar terwijl de anderen voortgaan met zingen, verdiep ik mij in de vraag, wie van ons het eerst zal moeten sterven. Ik ga ze allen na, een voor een: vader, moeder, mijn oudsten broer, mijn oudste, mijn middelste, mijn jongste zuster, eindelijk mijn broertje, en ik kom tot het besluit, dat ik er niet één van missen kan. En ik doe in het verborgen een gebedje, dat, als er dan toch spoedig één doodgaan moet, ik het maar mag zijn, of anders (want ik zie er toch, alles wel beschouwd, erg tegen op....) liever nog, als 't wezen kon.... tante! — De bloed. Ze moest eens weten wat daar in haar onmiddellijke nabijheid ten haren behoeve verzocht wordt, en dàt, terwijl ze zich over mij heen buigt, en moeder hare meening influistert, dat ik zeker in slaap ben gevallen, want dat ik zoo stil zit."

HaverSchmidt heeft maar voor enkele jaren de inderdaad niet gemakkelijke taak van spreken in openbare vergaderingen van het Nut, of andere letterkundige genootschappen, kunnen waarnemen. Hij gevoelde er zich niet sterk genoeg voor. Dat zijn uiterst gevoelig hart niet bestand was tegen de vele verrassingen en teleurstellingen, die dergelijke voordrachten meebrengen, werd hem spoedig duidelijk. Al te groote bijval, of dwaze onbewogenheid, troffen hem beide te fel. Zijne bescheidenheid en onverwinnelijke bedeesdheid voelden zich pijnlijk getroffen door al te luidruchtige waardeering, terwijl onverschil-

1) Het eerst gedrukt in *Omnibus, Geïllustreerde bladen aan Schoone Letteren en Kunsten gewijd*, jaargang 1874, Arnhem, K. W. van Marle.

Studeerkamer.

ligheid of onaandoenlijkheid zijner hoorders hem bijna even pijnlijk deed twijfelen aan eigen kunst en eigen kracht.

Bij zijne voordrachten als predikant van den kansel had hij met deze moeilijkheden uit den aard der zaak minder te strijden. Toch deed het hem goed, als de een af ander zijner vrienden of vriendinnen, na de godsdienstoefening, hem te gemoet kwam met een woord van dank of bewondering. Toch was hij pijnlijk bekommerd, als niemand sprak, en zijne preek scheen voorbij te gaan als een ijdel gerucht. Hij spande zich in voor eene voordracht of preek met groote toewijding, met zijne geheele ziel. In zijne latere jaren hinderde het hem, dat hij zijne preeken niet zoo wel in het geheugen kon prenten als weleer. Hij nam ze mee in schrift op den kansel — en vreesde, dat men het merken zou, dat hij las. Soms vroeg hij aarzelend, schuchter aan zijne beste kennissen of vrienden, die hij het meest vertrouwde, of zij ook gemerkt hadden, dat hij zijn handschrift had meegebracht?

Improviseeren op den kansel of de spreekplaats durfde hij niet. Hij had daartoe te weinig zelfvertrouwen. Om te improviseeren moest HaverSchmidt zich terugdenken in den kring zijner Leidsche vrienden, ook bij de Reunies in 1865, 1870, 1875, 1880, 1885. Dan kon hij spreken! Dan drong van alle zijden, zoo stil mogelijk, het anders luidruchtig schreeuwend publiek van oud-studenten en nieuw-studenten zich om hem heen, ten einde de woorden uit zijn mond op te vangen, en toe te juichen, wat Piet Paaltjens zou zeggen.

De uitgever H. A. M. Roelants te Schiedam heeft zich eene eigenaardige verdienste verworven ten opzichte der geschiedenis onzer Letterkunde door HaverSchmidt in 1867 te winnen voor het denkbeeld eene uitgaaf der compleete werken van Piet Paaltjens te beproeven. De uitgaaf overtrof de verwachtingen van dichter en uitgever in hooge mate. Zes drukken verschenen tot heden — misschien komen er meer. Reeds werd er gesproken van de alleraardigste vertalingen in het Latijn door zijn boezemvriend, Mr. A. van Wessem (Sand, Adrianus Arena), telkens bij de nieuwe drukken vermeerderd door nieuwe specimina — maar niet minder opmerkelijk is het, dat deze *Snikken en Grimlachjes* in het Fransch vertaald zijn door F. L. A. de Jagher, onder den titel: *Sanglots et Sourires. Poësies traduites du Hollandais par F. L. A. de Jagher, d'après la 5me édition*, Schiedam, 1890. In het voorbijgaan herinner ik, dat in 1881 te Stockholm eene Zweedsche vertaling van *Familie en Kennissen* verscheen onder den titel: *Vårt Hem*, bewerkt door mevrouw Louise Sigfrid Flodin.

Schoon HaverSchmidt zich gelukkig mocht gevoelen met de altijd toenemende waardeering van zijn arbeid als letterkundig kunstenaar, niet minder met de hoogachting en liefde zijner gemeente te Schiedam — waarvan de viering zijner vijf-en-twintig-jarige ambtsbediening in 1884 een treffend bewijs gaf — overvielen hem soms vlagen van somberheid. De Daemon der mistroostigheid lag reeds lang op de loer, om hem verraderlijk te bespringen. Hij was nooit een sterk man geweest. Overprikkeling van zenuwen pijnigde hem bij elke al te forsche inspanning. Zeer dikwijls werd alles donker rondom

hem heen. Hij zonk weg in eene afmattende melancholie, zijn al te fijngevoelende, edele aanleg werd dikwijls in den loop van zijn leven gekwetst door opzettelijke of onwillekeurige hardheid. Hij zweeg met een bloedend hart, en verborg zijn leed voor anderen.

Dan sloop de Daemon der mistroostigheid hem achterna, en legde de ijzeren vuist op zijn schouder. HaverSchmidt heeft dapper weerstand geboden, maar de strijd werd hem somtijds te zwaar. Hij wist het, dat toegeven aan zijne melancholische vlagen voor hem uiterst gevaarlijk kon worden. Hij wist het, en toch zou hij in dien strijd bezwijken. Zijn gestel werd gesloopt door de gedruktheid van zijn geest, en deze gedruktheid ontstond door den ziekelijken anaemischen staat zijner hersenen. De Daemon, die hem reeds lang vervolgde, hield niet op. Zijne toestand werd diep tragisch. De tot de zwartste moedeloosheid aanzwellende zwaarmoedigheid martelde den man, die eenmaal met het uitgezochtste vernuft zijne tijdgenooten had doen schateren. Soms rees hij op uit de pijnlijkste verslagenheid, en vermande zich tot nieuwen moed en nieuwe belangstelling in het leven, in zijn werk, in de zijnen. Maar telkens keerde de verraderlijke Daemon der mistroostigheid terug — en eindelijk legde hij de hand op dat nobele hart, en blies zijn levensvlam uit. Zijn heengaan op nog geen negen-en-vijftig-jarigen leeftijd is ongemeen treffend. Het bleek terstond in vele kringen, niet alleen te Schiedam, maar in andere steden van ons vaderland, hoe bemind HaverSchmidt was geweest. Zijne begrafenis was in de hoogste mate ontroerend. De lijkkist scheen bedolven onder bloemen en kransen. Om de groeve stonden groote scharen van leerlingen en oudleerlingen met de weezen uit het Hervormde weeshuis — die met de innigste droefheid hun vriend en meester betreurden. Voor HaverSchmidt, die heel zijn leven lang bloemen en planten had liefgehad en gekweekt, was een bloemengraf bereid. Liefde en bewondering hadden den bodem der groeve met bloemen bedekt, langs de wanden van het graf slingerden zich klimopranken.

Eene onafzienbare menigte vulde het kerkhof, allen vrienden, die kransen brachten. Uitmuntend goed had het Collegium van het Leidsche Studentencorps gevoeld, dat zijn krans en zijne leden daar niet mochten ontbreken. De studenten van heden hebben hun genialen voorganger niet vergeten! Vele commissiën van allerlei genootschappen waren opgekomen — allen diep getroffen. De weezen en leerlingen hebben hem een lied uit den bundel van den Nederlandschen Protestantenbond als afscheid toegezongen:

« Wij legden diep bewogen
« Den weg naar 't kerkhof af,
« En zien met weenend' oogen
« Ter neer in 't open graf.
« Het bergt iets van ons leven,
« Ach! in zijn donkren schoot.
« Wij willen 't volgzaam geven,
« Maar onze smart is groot!"

Dit eenvoudig lied, met trillende stem voorgedragen, was de uitvaart van den nobelen HaverSchmidt. Er werd niet gesproken — men wist, dat hij geen vriend van dergelijke toespraken geweest was. Al wat naar openbaren lof zweemde, stiet hem tegen de borst. Maar het lied der kinderen, die hem zoo liefhadden, maar de bloemen en de planten in het graf, getuigden van den heerlijken geest, dien hij onder zijne leerlingen had aangekweekt — en deze aandoenlijke hulde was volkomen gepast.

* * *

HaverSchmidt heeft als letterkundige eene uiterst eigenaardige plaats bekleed. Zijne geschriften zijn weinig in getal en spoedig gelezen. Maar hoe gering van omvang ook zijne letterkundige bagage moge zijn, zijne beide bundels zullen niet vergeten worden. Zijne kunst was echt Nederlandsche kunst, mocht ook de sarcastische spot van Heinrich Heine en de vriendelijke humor van Charles Dickens hem menigmaal in het diepst van zijn gouden hart hebben getroffen. Gedurende zijn leven oogstte hij bijval in alle kringen — en alleen bij uitzondering scheen de critiek het noodig te oordeelen zich op schampere wijze over zijn kunstwerk te uiten.

Had Dr. G. van Gorkom vroeger in *Los en Vast* met mindere ingenomenheid over HaverSchmidt en Piet Paaltjens gesproken, in het voorjaar van 1890 kwam hij in hetzelfde tijdschrift op zijn vroeger oordeel terug. Daar was eene goede reden voor. In het Januari-nummer van *Nederland*, jaargang 1890, verscheen onder den titel: *Letterkundige Tijdgenooten* een opstel over HaverSchmidt door J. E. Sachse, een jong letterkundige, die kort daarna in den bloei van het leven is gestorven. Deze beoordeelaar vond, dat men te veel lof schonk aan HaverSchmidt, dat men hem zonder eenig betoog of critiek op goed geluk mooi vond. Maar deze aanvaller was zeer slecht op de hoogte van zijn onderwerp, daar hij van HaverSchmidt spreekt als „Remonstrantsch predikant". Voorts ondernam hij een aanval op *Familie en Kennissen*, omdat de auteur, die zich zelven als een kind voorstelt, toch de deftige meeningen van een volwassen mensch uitspreekt. Maar ieder, die HaverSchmidt's *Familie en Kennissen*, inzonderheid het opstel *Mijn Ouders Huis*, met aandacht heeft gelezen, weet, dat de auteur zich niet als een kind voorstelt, dat hij als volwassen man zijn ouderlijk huis bezoekt, omdat het voor den aanleg van een spoorweg ten algemeenen nutte onteigend was.

De critiek van den heer Sachse was zoo oppervlakkig, dat hij met de grootste deftigheid durfde beweren, dat HaverSchmidt den schuilnaam Piet Paaltjens koos, omdat „zijne Remonstrantsche gemeente er niet mee noodig had, dat hij indertijd zoo'n hekkespringer geweest was." Het zou niet de moeite loonen dergelijke onnoozelheden op nieuw in herinnering te brengen, indien niet de auteur er van in 1890 voor een zeer bekwaam letterkundige werd gehouden,

van wien allerlei opstellen met groote graagte in den *Gids* werden geplaatst, omdat hij zulk een buitengemeen scherpzinnigen blik had.

Toch durfde deze beoordelaar van de „krankzinnige smakeloosheden", van de „dwaasheden en lafheden" van Piet Paaltjens te spreken, toch waagde hij te zeggen, dat „het jongere geslacht" vele zinspelingen op sentimenteele dichters in *Snikken en Grimlachjes* „erg duister" vond.

Duister zijn de zinspelingen in Piet Paaltjens' studentenpoezie alleen voor hersenlooze lezers. Ik zeide reeds, dat de invloed van Heinrich Heine zich duidelijk doet gevoelen. Men vergelijke het slotcouplet van „*Toen Knaap mij de laatste maal knipte*":

« Maar wie er ook zien en beweenen
« Dat ik zoo jong moet vergaan,
« Niet hare grijsblauwe oogjes,
« En die hebben 't mij juist gedaan. »

met het bekende vers van Heinrich Heine:

« Die allen können 's nicht wissen,
« Nur Eine kennt meinen Schmerz:
« Sie hat ja selbst zerrissen,
« Zerrissen mir das Herz. »

Een oppervlakkige aanval als deze zou Piet Paaltjens niet schaden. Dr. G. van Gorkom toonde dit (April 1890) aan in een artikel van het tijdschrift *Los en Vast* onder den titel; *Over J. E. Sachse contra HaverSchmidt.*

Nog bedenkelijker schijnt mij wat na zijn dood geschreven werd in het altijd voortreffelijk geredigeerde *Zondagsblad van den Amsterdammer* (4 Februari 1894) door J. H. R. Daar leest men over HaverSchmidt:

„De ideeën van zijn tijd waren verouderd, en alhoewel hij als Heinrich Heine den vleugelslag van den nieuwen tijd boven zich voelde, heeft hij niet de kracht bezeten dien nieuwen tijd als met een tooverslag te doen aanbreken. Hij zat in het moeras, en had niet de kracht er zich uit te werken.... Meestal is zijn blik, reeds als student, naar het verleden gericht. Hij heeft een afgeleefde periode ten grave gedragen, eene periode van valschen smaak en afwezigheid van eenvoud...."

Die het weet, moet het zeggen! Volgens J. H. R. heeft Piet Paaltjens gestaan aan het slot van een tijdvak waarin de Nederlandsche letteren tot een diep verval gekomen waren. Piet Paaltjens schreef van 1852 tot 1859. Het schijnt dus, dat onze litteratuur na 1860 uit het moeras, waarin HaverSchmidt verzonken was, is gered door groote genieën, die den „nieuwen tijd" deden aanbreken. Is dit fantasie of werkelijkheid? Wie waren in de jaren 1860 tot 1890 aan het woord. In 1859 schreef Da Costa zijn meesterstuk „*De slag van Nieuwpoort*". Volgens J. H. R. waarschijnlijk moeraspoezie. In 1865 schreef

Mr. Jacob van Lennep *De lotgevallen van Klaasje Zevenster*. Is dit de nieuwe tijd? Of wederom een moerasroman? Mevrouw Bosboom-Toussaint schreef in 1860 *Graaf Pepoli*, in 1866 *De verrassing van Hoey*, in 1870 *De Delftsche wonderdokter* en in 1874 haar meesterwerk: *Majoor Frans*. Werd daarmee de nieuwe tijd geboren? Of zijn deze allen moerasromans? Ten Kate schreef in 1866 *De Schepping* en in 1869 *De Planeten*; Potgieter schreef van 1865 tot 1868 aan zijn schitterend gedicht *Florence*, Alberdingk Thijm gaf in 1876 zijne *Portretten van Joost van den Vondel*; Hofdijk in 1881 zijn Indische epos: *In 't harte van Java*; Schimmel in 1860 zijn *Mary Hollis*, in 1864 zijn *Mylady Carlisle*, in 1875 zijn *Sinjeur Semeijns* en in 1888 zijn *Kapitein van de Lijfgarde*; Vosmaer in 1873 zijn *Londinias*, in 1880 zijne *Amazone* en in 1882 zijne *Nanno*; en Multatuli in 1859 zijn *Max Havelaar*.

Nu ontstaat de vraag, hoe is het mogelijk, dat Piet Paaltjens van 1852 tot 1859 aan het eind van eene afgeleefde periode staat, zoo de hier genoemde kunstenaars niet mogen geacht worden den nieuwen tijd te hebben doen aanbreken? En dat mogen zij niet, omdat hun kunstarbeid na 1860 in geheel denzelfden geest als van 1840 tot 1860 wordt voortgezet, nog dertig jaren lang. Piet Paaltjens staat dus aan het slot van een tijdvak van valschen smaak, dat nog dertig jaren aanhoudt, en naar de meening van de groote meerderheid onzer beschaafde landgenooten gedurende dien tijd nog tal van allervoortreffelijkste kunstwerken heeft voortgebracht.

Het is onnoodig langer meeningen te weerleggen, die zoo vierkant in strijd zijn met de historische feiten.

Piet Paaltjens stond midden in een tijdvak van bloei onzer letteren. Hij had niet noodig een nieuwen tijd te doen aanbreken, de zijne was goed genoeg. Hij behoefde zich niet uit eenig moeras te werken, want hij is er nooit in neergezonken. Zijn tijd was geen periode van valschen smaak, want na hem werden *Florence*, *Majoor Frans*, *Max Havelaar* en *Amazone* geschreven. HaverSchmidt's verzen en proza behooren tot het beste wat in een tijdvak van groote scheppingskracht en letterkundigen bloei werd uitgegeven. Zijn naam staat in de geschiedenis onzer Litteratuur met gulden letteren geboekt.

UIT DE STUDEERCEL DER REDACTIE.

Uit Ithaca komt het — niet uit het door de blauwe golven der Jonische Zee omspoelde woonoord van Odusseus — maar uit het Noord-Amerikaansche Ithaca in den Staat New-York— komt een geïllustreerd tijdschrift, zich noemende: *The Outlook, a family paper. New series of the Christian Union.* In dit weekschrift verscheen 9 December 1893 een artikel: *The Literary Movement in Holland* door William Elliot Griffis, een predikant. Het artikel wordt geïllustreerd door de portretten der hoogleeraren J. P. Blok, R. Fruin en Jan ten Brink — voorts door de beeltenissen van Douwes Dekker en Louis Couperus. *Elsevier's Maandschrift* wordt er in genoemd naast den *Gids*, als „*Elzivin's Magazine*". Van beide tijdschriften wordt getuigd: „stands for orthodoxy and standard taste in literature".

De Amerikaansche dominé begint te vragen, of er door Hollanders ooit beroemde boeken zijn geschreven — en hij antwoordt door te wijzen op Thomas à Kempis, op Erasmus, op Huig de Groot, wier werken door de geheele beschaafde wereld werden gelezen. Nederland is het vaderland van „the public school and the cheap book (?)" — de Nederlandsche drukpers is de beste van Europa. Nederland is maar zoo groot als een vierde deel van Florida — en nergens is een land, dat in verhouding tot de inwoners zooveel boeken drukt en leest.

Na dit zeer veelbelovend begin vraagt the Reverend Elliot Griffis, of de Nederlanders ook heden nog boeken schrijven, die over de wereldlitteratuur heerschen, en in de meest verspreide talen der beschaafde volken worden vertolkt. Ten einde dit te onderzoeken, geeft hij eene korte schets van onzen tegenwoordigen letterkundigen toestand. Hij begint met Groen van Prinsterer, wiens stijl hij met Thucydides vergelijkt, en noemt daarbij Dr. A. Kuyper „the leader" der anti-revolutionaire partij, en Calvijn „the father of modern democracy" — met welke laatste omschrijving niet elk lezer onmiddellijk zal instemmen. Hij herinnert aan den schitterenden stijl van Motley, de opkomst van ons Gemeenebest der Geüniëerde Provinciën schilderend, en aan de grondige critiek over dit werk van „Jorissen, Bakhuisen ten Brink, R. Fruin en Busken Huet". Zeer terecht en zonder fout in de spelling van den naam zegt hij, dat R. Fruin de Nestor onzer historieschrijvers is, en dat zijn *Tien Jaren* een even luisterrijk en even classiek boek schijnt, als Motley's meesterstuk.

Het komt mij aan bedenking onderhevig voor, om van Hofdijk te zeggen, dat hij een oudheidkenner was, „who made bones live and fossils bloom". Ook maakt het een zonderlingen indruk van Beets, als „orientalist and aesthete" te hooren gewagen. Beter is het de *Camera Obscura* onvertaalbaar te noemen, Hildebrand aan de zijde van Dickens en Irving te plaatsen, en te verzekeren, dat in Nederland alle oogen van ingenomenheid fonkelen, wanneer er van de *Camera* gesproken wordt.

Over Van Lennep oordeelt de Amerikaansche predikant zeer juist, maar dat „Ten Cate" beter dichter was dan Beets, zal men ten onzent niet onmid-

dellijk toegeven; moge ook eene vergelijking van beide dichters om den geheel uiteenloopenden aard van hun aanleg nauwelijks mogelijk zijn. Dan verzekert the Reverend Elliot Griffis, dat Da Costa het onvoltooide epos van Bilderdijk: *De ondergang der eerste wareld* ter hand nam, en er een slot bij schreef. Hier valt de veder der historie der Amerikaansche fantazie in den schoot.

Voorts wordt er op gewezen, dat Nederland voor zijne gastvrijheid aan de Hebraeën rijkelijk beloond is door Spinoza, Da Costa en Israels. Misschien waren er hier nog andere zonen van het oude volk te noemen, wier arbeid Nederland ten goede kwam en ten goede komt, maar niemand onzer zal loochenen, dat de drie genoemde namen de schitterendste zijn, die konden geprezen worden.

De invloed onzer koloniën op de letterkunde wordt aangewezen door den naam van Douwes Dekker uit te spreken. De Amerikaan vergelijkt Multatuli met Edgar Allan Poe, omdat men in *Max Havelaar* „the autobiography of a soul" en in *the Raven* „the tragedy of a broken live" kan ontdekken. Dat Dekker eerst in later jaren den schuilnaam van Multatuli aannam, dat hij „glorified the virtue he did not posses" — zijn verzekeringen, die geheel voor rekening van the Reverend Elliot Griffis blijven. Deze twijfelt er aan, of Multatuli een lijder aan erfelijke neurasthenie was, maar hij bespeurt zeer te recht den invloed van deze noodlottige kwaal op enkele onzer jongere novellenschrijvers. Douwes Dekker deed zijn ongeloof niet blijken in zijn zuiver letterkundige geschriften, maar alleen in zijne *Ideeën* en in gedichten, die beginnen met de woorden: „O God! er is geen God!"

Deze uitspraak schijnt op eene onnauwkeurige kennis der feiten te berusten, waarvan de sporen in dit overigens zoo verdienstelijk artikel gedurig zijn aan te wijzen. Zeer te recht wordt de hoogleeraar J. P. Blok een onzer beste historieschrijvers genoemd, en daarbij vermeld, dat hij minder over koningen en edelen dan over het volk heeft geschreven. Zijn boek: *Geschiedenis van het Nederlandsche volk* is even grondig wetenschappelijk van inhoud als populair van stijl — en zal stellig in het Engelsch vertaald worden. Heeft Busken Huet gezegd, dat Motley deed, wat Schiller verzuimde te doen: de geschiedenis van Nederland interessant te maken, Professor Blok doet hetzelfde „from the point of cosmopolitan culture".

Onze predikant besluit zijn artikel met eenige mededeelingen over eene nieuwe school van auteurs, die in Nederland, naar zijne verzekering, even geestdriftige bewondering aan de eene zijde, als verontwaardiging en „bitter denunciation" aan de andere zijde opwekt. Deze nieuwe school is gegrondvest door Douwes Dekker, en volgt de denkbeelden van Shelley en Zola. Zie hier wederom eene verzekering, die alleen onder benefice van inventaris is te aanvaarden. Wat er ook van de verhouding onzer jongere schrijvers tot Multatuli en Shelley moge gezegd worden, zeer zeker zal niemand beweren, dat onze jongere auteurs uit de school van Zola stammen.

„The newest school of authors" in Nederland staat lijnrecht tegenover Zola en zijn naturalisme. Zij sluit zich aan bij de nieuwste Fransche school der Decadenten en Symbolisten, voor wie in de poezie de vorm boven den inhoud

staat, die van niets wil weten, dan van klankrijm, symbolen en geluidgolving. Deze zoogenaamde nieuwe richting staat in verband met het moderne mysticisme, dat voor een deel met eene renaissance van magie en occultisme dweept, voor een ander deel den oorlog verklaart aan de heerschappij van de rede, en de empirische methode der natuurwetenschappen. Dit mysticisme en Zola's naturalisme staan vierkant tegenover elkaar. Zola komt uit de school van Comte, Taine, en Claude Bernard, die door de koninklijke methode van het experimenteel onderzoek zich aansluit bij Darwin, en bij de schitterende uitkomsten der natuurwetenschappen in de tweede helft der negentiende eeuw verworven.

Het is onmogelijk Zola als den vader der modernste nieuwlichters, der mystische occultisten, of der nevelachtige symbolisten aan te nemen. Bij Zola is het klaar dag, en schijnt de zon over elke bladzijde, terwijl juist in de boeken der Symbolisten en Decadentisten, ook ten onzent, zelfs met het gewapend oog geene schemering van licht kan ontdekt worden. Het is zeer wel mogelijk de wording dezer nieuwe richting, vooral in de letteren, te verklaren. Het *esprit fin-de-siècle*, gekweekt door de chronische nevrose der jongere geslachten, die uitgeput naar lijf en ziel, zich verzetten tegen alles wat de natuur leert, is uit den aard der zaak mystisch. Het naturalisme van Zola kent geen andere methode dan de empirische, heeft de natuur lief in den ruimsten omvang, gelooft aan de voortdurende triumfen der rede en der wetenschap. Niets kan dus onmogelijker zijn, dan om Zola voor den vader der Symbolisten, der Decadentisten of andere *fin-de-siècle*-richtingen te houden.

The Reverend Elliot Griffis zegt, dat de *Nieuwe Gids* het orgaan is onzer jongste school van schrijvers, tot welke behooren: Vosmaer, Van Deyssel, Van Bergen, Kleefstra, Gorter, enz. Dat Vosmaer inderdaad tot de auteurs van den *Nieuwen Gids* zou behooren, zal niemand ten onzent durven volhouden, die maar eenigszins op de hoogte onzer toestanden is. Het is mij niet duidelijk welk auteur door onzen Amerikaan met den naam Van Bergen bedoeld wordt. Misschien zijn er onder dezen naam meesterstukken geschreven, maar ze zijn mij onbekend gebleven. Zeer zeker weet ik, dat de novellist Kleefstra geenszins tot het gezelschap behoort, waarin onze Amerikaan hem doet optreden, zoodat ook ditmaal de aanduiding der „New school of authors" aan onnauwkeurigheid lijdt.

Misschien komt hij nader aan de waarheid, als hij verklaart, dat Nederlandsche dames en heeren, die lezen, maar niet gewoon zijn hunne meening in het openbaar uit te spreken, zich beklagen over het onleesbare Nederlandsch dezer allermodernste genieën. Zij onderscheiden zich, zegt onze Amerikaansche dominé, door het smeden van onmogelijke woorden, door het vergelijken van aandoeningen en stemmingen bij kleuren en geuren, door het uitrafelen van karaktertrekken in eindelooze beschrijvingen. Hij ziet in dit alles veel, dat hem herinnert aan „certain phenomena and controversies among ourselves".

Indien hij zich niet met ons letterkundig leven, maar met het Fransche had beziggehouden, zou hij zeker gewezen hebben op J. K. Huysmans' roman: *A Rebours*, waarin de modelheld der fin-de siècle-mannen wordt geschilderd, de uitgeputte zenuwlijder Des Esseintes, die van alles walgt, die zich tegen de

natuur verzet, geen menschen wil zien, alleen des nachts leeft, smaakaandoeningen en reukgewaarwordingen bij kleuren en tonen vergelijkt. Zoo vergelijkt Des Esseintes curaçao bij het geluid van de clarinet, kummel bij hobotonen, anisette bij fluitgeluiden, kirsch bij trompetstooten, whisky bij het gedruisch der trombone. Zoo poogt Des Esseintes door verbinding van reukgewaarwordingen allerlei zonderlinge fantazieën op te wekken — en blijft hem niets anders over dan het rooken van opium.

Dat dit geslacht van morphinomanen komen zou, had reeds Baudelaire, de heraut der nieuwe letterkundige mystiek, nog voor den val van Napoleon III voorspeld:

« C'est le diable, qui tient les fils qui nous remuent;
« Aux objets repugnants nous trouvons des appas,
« Chaque jour vers l'Enfer nous descendons d'un pas
« Sans horreur, à travers des ténèbres, qui puent.»

The Reverend Elliot Griffis rekent ten slotte Louis Couperus een der „most conspicuous exemplars of the newer literary horticulture". Hij spreekt van eene Engelsche vertaling van *Eline Vere*, en van *Noodlot*. Couperus' stijl wordt hoe langer hoe verwarder, enkele lezers verzekeren, dat *Noodlot* zoo duister is als Erebus. Er is meer licht in *Extase*, maar nog altijd veel te veel ziekelijke psychologische analyse.

Mij dunkt, dat dit oordeel niet gesteund wordt door grondige kennis van Couperus' werken. Het is zeer moeielijk het veelzijdig en schitterend talent van dezen auteur met een enkel woord te omschrijven — maar tot de school der Nederlandsche Symbolisten en Decadentisten behoort hij niet. Hij is zuiver romantisch van oorsprong. Zijne eerste verzen doen denken aan Théophile Gautier of Victor Hugo. Hij koestert eene groote liefde voor pracht van kostuum, huisraad en kunst. Het zou hem aangenaam geweest zijn, zoo hij geboren ware in het paleis der Doges te Venetië, en wanneer het hem gelast had als knaap den langen sleep van goudbrokaat eener vorstin te dragen. Hij schijnt bestemd zich in de schittering van eene luisterrijke hofhouding te koesteren — hij dweept met fonkeling van kronen, schittering van brillanten, tinteling van parelen en edelgesteenten. Zijn *Eline Vere* deed hem kennen als een fijn psycholoog in de schildering zijner heldin — zijn *Noodlot* verried eene kleine overhelling tot de moderne mystiek, evenals zijn *Extase*. Maar in zijn jongste kunstwerk *Majesteit* komt hij terug tot zijne eerste sympathieën — en schept een keizerlijk hof met schatrijke fantazie en bewonderenswaardige oorspronkelijkheid.

Dat onze Amerikaansche vriend Elliot Griffis zich met liefde en bewondering over onze letterkundige beweging der laatste tijden heeft uitgesproken, is een verblijdend feit. Dat hij daarbij in zijn oordeel soms gebrek aan kennis der feiten verraadt, is zoo ernstig niet, als het schijnt. Wanneer iemand onzer eens een zomer in de Vereenigde Staten gaat doorbrengen, en dan eene studie over Amerikaansche letteren schreef, zoo zaakrijk en frisch als deze schets over *The literary Movement in Holland*, hij zou een zeer goed werk verricht hebben.

Nederlandsche Verzen en Nederlandsch Proza.

III.

Géraldine door Cornélie Noordwal. Arnhem, *J. Minkman* (zonder jaartal, 1894).

Waarschijnlijk is dit kunstwerk een eersteling van eene jonge auteur. Bij het lezen van zulk een boek komt de gedachte bij mij op: hoe zullen de beoordeelaars in de tijdschriften er over spreken? De critiek in Nederlandsche tijdschriften — de goeden, zooals de *Nederlandsche Spectator*, uitmuntend door de humaniteit van zijn Wolfgang, niet te na gesproken! — is ijskoud en vitziek, zoekend naar zwakheden, om ze breed uit te meten. En de jonge auteur is juist zoo uiterst gevoelig voor de beoordeeling van zijn eersteling. De kunstenaar heeft een deel van zijn hart in zijne schepping neergelegd, heeft met inspanning van al zijne kracht zijne denkbeelden in beeld gebracht, en verneemt gewoonlijk een goed aantal bitse aanmerkingen besloten met een bitterzoet compliment.

Zeer weinigen toonen zich vatbaar voor het waardeeren van een kunstwerk. De wezenlijk mooie gedeelten vallen zelden in het oog, maar de zwakke worden nooit verschoond. Daarbij komt, dat de Nederlandsche critiek de nationale eigenaardigheid bezit van den kunstenaar te vorderen, dat zijne gedroomde helden en heldinnen altijd met een *marque de bonne conduite* naar huis kunnen gezonden worden — als schoolkinderen.

Door deze gedachte geleid, is het mij een voorrecht te kunnen getuigen, dat *Géraldine* van Cornelie Noordwal een allerbekoorlijkst boek is. Het thema, dat behandeld wordt is niet nieuw, doch, als de behandeling artistiek is, heeft dit weinig te beteekenen — de litteratuur der beschaafde volken heeft al zooveel themaas behandeld, dat het uiterst moeilijk is er een nieuw te ontdekken. In *Géraldine* komt op nieuw adeltrots tegenover burgerlijke fierheid een hevigen oorlog voeren, die gelukkig met een zeer eervollen vrede eindigt.

En ook komen in dit boek geene „menschen, die hoog-mooi-fijn denken en voelen, terwijl ze aanzwartend of aangoudend, of aanzilverend hair hebben." Het personeel is zeer goed gekozen. De handeling grijpt plaats in de omstreken van Arnhem binnen twee huizen, die tegenover elkaar liggen. In Bloemenoord woont de weduwe Van Aldenburg met vier knappe dochters en een zoon. Groenenstein is de rijke villa van Jhr. de Saint-Hubert, die er met vrouw, volwassen zoon, en twee dochters verblijf houdt. Bloemenoord is een zeer net burgerhuisje, Groenenstein een vorstelijk buitenverblijf. De mooiste der dames Van Aldenburg, Géraldine, verovert tegen wil en dank het hart van Jhr. Arthur de Saint-Hubert, een zeer knap luitenant der huzaren. Van daar een groot conflict tusschen de ontzettend trotsche mama en den niet minder trotschen zoon.

Het gezin der Van Aldenburgs, de vier meisjes inzonderheid, wordt met groote sympathie geteekend. De toon der gesprekken, de denk- en handelwijze der familie maakt een allergunstigsten indruk. Gerry, het „goudkopje", als ze later genoemd wordt, en Nel, zijn beiden zeer ver in de muziek, schoon hare moeder de middelen niet bezit haar zoon in de letteren te doen studeeren. Misschien heeft mevrouw Van Aldenburg het geheim ontdekt hare meisjes op de duurste muziekscholen en bij de eerste virtuozen des lands gratis les te doen geven, anders blijft de buitengemeene ontwikkeling der beide jonge dames in zang en klavierspel wel wat onverklaarbaar bij de bekrompen middelen der familie.

Doch dit bezwaar is van ondergeschikt belang. De schrijfster heeft overal met zeer verdienstelijk realisme het moderne leven, zoo als het ten onzent in fatsoenlijke kringen geleefd wordt, geschilderd. De Van Aldenburgjes zijn zeer Hol-

landsch, de Saint-Huberts evenzoo. Om den vulgairen trots van Mevrouw de Saint-Hubert wat te temperen, heeft de schrijfster den Jhr. de Saint-Hubert tot een zeer verdraagzaam edelman gemaakt, en daarenboven aan den met zich zelf al te zeer ingenomen Jhr. Arthur een baron tot vriend gegeven, Charles Panchaud, die een juweel van een man is, al drinkt hij gaarne een goed glas wijn. Onder de adellijke dames verschijnt eene Freule Adèle Daubigny — het schijnt wel, dat de auteur veel réfugiés-families kent — die in karakteradel de kroon van alle dames uit dit boek wegdraagt.

De strijd van moeder en zoon over Géraldine is voortreffelijk voorgesteld, niet minder de oplossing van het geschil. Mevrouw de Saint-Hubert had er zich eene illusie van gemaakt, dat haar zoon de beeldig mooie en rijke freule Daubigny zou trouwen. Deze was Arthur zeer genegen, maar liet er uit nobele fierheid niets van bespeuren. Zoodra zij wist, dat Arthur's hart door Géraldine was gewonnen, zoodra zij begreep, dat de buitengewone hoogmoed der moeder geen huwelijk van haar zoon met een burgermeisje zou dulden, besloot ze voor Arthur eene poging te wagen. Ze bezoekt de trotsche moeder, die diep is aangegrepen door de huiselijke twisten. Zij laat haar uitweenen aan haar schouder. Zij spreekt over Arthur — en vraagt of ze nu haar lieveling, haar eenigen zoon, haat? Ze vermaant haar, dat ze te veel op s t a n d let, dat het burgermeisje (Géraldine) een engel is, dat zij, die Arthur zeer genegen is, zich zelve zou minachten, als ze niet trachtte voor Arthur's geluk te lijden.

Adèle Daubigny zegt van zich zelve, dat zij geen engel, maar een doodgewoon meisje is met fouten en gebreken, zooals ieder heeft, maar ze strijdt niet voor kleingeestige begrippen, ze is niet jaloersch — ze wil de voldoening verwerven, dat ze Arthur's vurigsten wensch heeft bevredigd. Nadat ze de overwinning heeft behaald, zinkt ze een oogenblik in zwijm. Het edele hart leed te veel onder de dappere opoffering van zich zelve. Dit tooneel is zoo diep aangrijpend, zoo voortreffelijk geslaagd, dat het tot het beste behoort, wat in de laatste *lustra* uit de pen van een Nederlandsch auteur is gevloeid.

De schrijfster van *Géraldine* heeft een allerbekoorlijkst boek voltooid — ik herhaal het gaarne. In hare taal zijn hier en daar kleine tekortkomingen, die ik nu niet zal opgeven. Vooral mag ze niet meer van „nette lui" spreken, dat zeggen alle koffiehuisknechts. En ze mag hare groote ingenomenheid met verkorte namen: Gerry, Nel, Addy (Adèle), Maddy (Madeleine), Nande (Fernande) wel wat temperen, omdat dat waarlijk niet zoo „gezellig" is, als zij denkt, en omdat die oude zeekapitein, de oom der Aldenburgjes, nog zoo gek niet was, als hij liever Petronella, dan Nel zeide, schoon hij zeker nooit *Francoisa*, maar wel degelijk *Francisca* zal gezegd hebben.

* * *

Menschen en Dieren. Schetsen door Js. van Rennes. Amsterdam, *H. J. W. Becht* (zonder jaartal, 1894).

In meer dan veertig kleine schetsen heeft de heer Is. van Rennes doen blijken, dat hij eene groote hoeveelheid opgeruimdheid en een beslisten aanleg voor kortswijl bezit. Hij spreekt meestal over het volk uit de Utrechtsche achterbuurten, en laat zijn lezers een heirleger van rampzaligen zien — *la perduta gente* uit Dante's *Inferno.* Somtijds weet hij van dezen haveloozen, gooren hoop nog iets aardigs te maken, zooals blijkt uit het opstel: *Lappiedot, de rekestenschrijver.* Zeer grappig is het te lezen, hoe deze Lappiedot in zijn uithangbord zich noemt: „gewezen student, schrijft „brieven en rekwesten voor binnen- en „buitenland en de koloniën: levert brui- „lofs- en andere gelegenheidsverzen, in „den kortst mogelijken tijd. Toosten, zoo- „wel komische, als ernstige, met gratis „onderricht, in proza of poezie. Rede-

„voeringen voor graf- eerstesteens-, ten- „tentoonstellings-, 25-jarige bestaans-, „en andere plechtigheden. Prijzen per „regel of bij overeenkomst. P.S. Voor „minnende harten elken avond na zons- „ondergang, ook op zijn Fransch. 's Woens- „dags- en 's Zondagsavonds verminderde „prijzen." Deze rekestenschrijver is een man op krukken, die beide beenen onder de knieën zijn afgezet. Hij zingt 's Zondags zeer stichtelijk in de kerk, maar plaagt in zijn huis zijne ongelukkige vrouw met verfijnde wreedheid.

Tot de beste schetsen behooren: *Hillen, de versteller; Een Spooktrein* en *In de Lombard* — de laatste is de voortreffelijkste van den geheelen bundel. Behalve over het Utrechtsche steegjesvolk, spreekt deze auteur ook over *Dieren*, over paling, konijnen, schelvisschen, snoeken, baarzen, kraaien en nog meer. Hij poogt in proza eene navolging van den grooten Schoolmeester te geven, maar, hoewel hij soms vrij kluchtig voor den dag komt, is dit deel van zijn werk in comische kracht toch ver beneden den Schoolmeester. Want deze bezat tevens vernuft en goeden smaak, op welke eigenschappen de auteur van *Menschen en Dieren* niet overal aanspraak kan maken.

* * *

Jean. — 't Stumpke — Hawioe ho! door Emile Seipgens. Amsterdam, *P. N. van Kampen & Zoon* (zonder jaartal, 1893).

Juist door dit boek wordt op nieuw bevestigd, wat boven over de vitzieke critiek onzer tijdschriften is gezegd. Ik herinner mij niet meer waar of door wien het gezegd is, maar zeer stellig weet ik gelezen te hebben, dat de Limburgsche novellen: *'t Stumpke* en *Hawioe ho!* zeer voortreffelijk schenen, maar dat Emile Seipgens met *Jean* op den verkeerden weg was. Dwazer kan het niet. Seipgens' best geslaagde kunstarbeid is *Jean*, eene der verdienstelijkste novellen, die gedurende de laatste jaren in den *Gids* verschenen. Ook de beide anderen zijn met ernst en soberheid geschreven, doch staan beneden eene fijne psychologische studie als *Jean*.

Emile Seipgens heeft evenals Ferdinand Fabre de geestelijkheid tot stof zijner studie gekozen. Beide auteurs onderscheiden zich door den degelijken eenvoud van hun stijl, door de frissche beeldende kracht, waarmee zij hunne helden doen optreden. De auteur van *L'abbé Tigrane* beschikt over eene heele wereld van priesters, paters, abbé's, vicarissen en bisschoppen, de schrijver van *Jean* toont ons een eenvoudig Limburgsch dorpskapelaan.

De geschiedenis van Jean is zeer gewoon. Hij is een wees door eene tante opgevoed, die hem zoo gaarne geestelijke zag worden. Hij stemt na eene lange ziekte er in toe pastoor te worden, en gaat op het seminarie te Rolduc studeeren. Daar sluit hij vriendschap met een adellijk jong mensch, Oscar de R. — (het ware beter geen letter, maar een naam voluit te geven!) — die Jean bij zijne familie te Maasloo op een fraai buiten als gast brengt. Daar ziet hij eene Brusselsche jonkvrouw, Renilde de B., die plotseling het hart van den aanstaanden pastoor verovert, maar zich eerbiedig op een afstand houdt, als zij verneemt, dat hij het priesterambt heeft gekozen. Later verneemt hij, dat Renilde „Zuster van Liefde" geworden is, en daar hij niet naar het groot seminarium had mogen gaan met eene aardsche liefde in zijn hart — gelijk door zijn vriend, den pastoor van Heek, was beslist — vangt hij nu terstond de theologische studiën aan, omdat hij zich andermaal geroepen acht priester te worden. Hij studeert vier jaar op 't groot seminarie, wordt tot priester gewijd, en benoemd tot Coadjutor te Eppekoven. Daar leert hij den Baron de Warimont kennen, en ontmoet een jaar later ten zijnent Renilde, die het klooster verlaten had, en in de wereld was teruggekeerd! Zij was wees, en zou het nichtje van den Baron opleiden. Renilde had het klooster verlaten, nadat zij vernomen had, dat Jean van het priesterambt had afgezien, terwijl deze juist

ten tweede male besloot pastoor te worden, toen hij vernam, dat Renilde „Zuster van Liefde" wilde zijn. Hij ontmoet haar nu nog bij enkele gewichtige gelegenheden, schoon hij aanstonds zijn Bisschop verlof vraagt missionaris te worden. De eerste gelegenheid is, als hij uit naam van den Baron Renilde poogt te bewegen Eppekoven niet te verlaten, de tweede als hij haar bezwijmd vindt, nadat zij hare leerling, die in de rivier viel, poogde te redden. Hij torst de bewustelooze — en brengt haar naar het kasteel, terwijl hij in groote smart en vervoering hare lippen met de zijne aanroert. Zeer eigenaardig schrijft Jean:

„Nog gloeien mijne lippen van dien kus, en niets zal ooit dien gloed van mijne lippen kunnen wegvagen .... In de verre zandwoestijnen van het Oosten, in de maagdelijke wouden van het Westen, steeds en overal zal de herinnering mij blijven, dat ik haar aan het hart heb gedrukt, dat ik haar heb gekust met den kus der vurigste en edelste liefde. — Miserere mei, Domine, miserere mei!"

Ten slotte wordt hij aan haar ziekbed geroepen, maar zij eischt een anderen priester — zij had hem altijd liefgehad, maar God gelaten, wat God behoorde. Jean begeeft zich als missionaris naar Indië — Renilde herstelt.

Dit alles is met uitnemende soberheid, en grooten takt behandeld, terwijl daarenboven de ingenomenheid van den auteur met het mooie zuidelijke deel van Limburg uitkomt in smaakvolle teekeningen van Limburgsche landschappen en Limburgsche dorpsgezichten. De strijd van Jean en Renilde is met meesterlijke juistheid voorgesteld — de nood dezer nobele harten met tragischen weemoed beschreven. Naar het mij voorkomt behoort *Jean* als het meesterstuk van Emile Seipgens te worden geprezen.

* * *

Luxemburgiana, *door M. A. Perk.* 's-Gravenhage, *J. C. Loman Jr.* 1893.

Moge ook de titel wat ouderwetsch klinken, dit boekje met zeven schetsen over Luxemburg en zijne bevolking heeft eene eigenaardige historische waarde. Reeds sedert jaren getuigt deze auteur van de liefde en geestdrift, die hij voor het schilderachtig Luxemburg koestert. De beste en belangwekkendste schets uit dezen bundel, is de zesde: „*Het Luxemburgsche volkslied*, *De Feierwon*". Zeer aardige bijzonderheden worden hier medegedeeld. Het tegenwoordige Luxemburgsche volkslied is nog betrekkelijk jong. Het werd den 5^den^ October 1859 het eerst gezongen. Muziek en poezie zijn van Michel Lentz, nu lid der Rekenkamer te Luxemburg. Het werd geschreven ter gelegenheid van de opening der eerste spoorwegverbinding met aangrenzende staten. De dichter schreef in Luxemburgsch volksdialekt — als Reuter en Klaas Groth — „*De Feierwôn* (vuurwagen, locomotief). *Zur Erennerónk un de* 4 *October* 1859. Vooral om het refrein: „*Frot dir no alle Seiten hin: — Mir welle bleiwen wat mer sin*" werd het populair. In de veelbewogen dagen van 1866 en 1867, toen Pruisen zegevierend uit de worsteling met Oostenrijk en de voornaamste Bondstaten te voorschijn kwam, na den slag van Sadowa — toen de oude Duitsche Bond werd verbroken en vele staten bij Pruisen ingelijfd, rijpte het avontuurlijk plan van Napoleon III, om Luxemburg van zijn Groothertog te koopen. De groote verontwaardiging der Luxemburgers uitte zich toen door het lied van Michel Lentz te zingen. De beleidvolle houding van Prins Hendrik der Nederlanden en de Londensche Conferentie van 1867 behielden voor de Luxemburgsche bevolking eer en onafhankelijkheid. Zij hielden erzich bij: *Mir welle bleiwen wat mer sin.* De Amsterdamsche predikant M. A. Perk, de goede vriend van Luxemburg, heeft met groote helderheid en in zeer aangenamen stijl deze interessante historische bijzonderheden aan zijne landgenooten herinnerd.

* * *

« Beukenlaan, » naar eene schilderij, toebehoorende aan Mevrouw Kneppelhout, Hemelsche Berg, Oosterbeek.

MEVROUW BILDERS—VAN BOSSE.

DOOR

G. W. SYLVIUS.

M. Bilders van Bosse

Sommige namen zijn als de grondtoon van een accoord — op den eenen klaren klank trillen alle verwante tonen mee en 't wordt als een gedempte harmonie, die uit de stilte antwoordt.

De naam Bilders—van Bosse is zulk een klank — en de weerklank er op, de Veluwe, het landschap van heide, blanke berken en eenzaamheid, dat deze schilder zoo liefdevol weergeeft en zoo waar, het verkoren vaderland waar hare kunst een nieuw leven is begonnen, — sterk, zelfstandig en frisch.

Van Vorden begon de victorie.

Dat was in '75 — en vóor dien tijd had de kunstenares het Spaansch gehad — moeite veel en velerlei, en die soort van armoe, die niet te verhelpen is met het vermaledijde geld, dat men wèl heeft. Sjofelheid laat wel naakt, maar deftigheid knoopt banden en strikken.

Wat het minste zij van de twee kwaden, waartusschen men gewoonlijk niet kiezen kan?

Vraag het niet alleen aan de arme lichamen die om brood, vraag het ook aan de arme zieltjes die om vrijheid roepen!

Marie van Bosse, de dochter van den Minister, wilde schilder worden; een ongewoon geval in die dagen!

Toen zij op haar achttiende jaar „thuiskwam", ging zij naar den zolder waar een kamertje was op het noorden, bond een groot boezel om en vroeg schilderles. Dat mocht: schilderen is een lief talent voor jonge dames, en brengt op terra-cotta bordjes rozige Alpentoppen voort waar de adelaars omheen dwarrelen, ridderlijke kasteelen ook in den maneschijn, en soms scheepjes, keurig rechtop door een schuimige zee, alles ter meerdere sierlijkheid van den salon.

De schilder kwam op het zolder-atelier, en zag den grooten linnen boezelaar; toen merkte hij op dat alles maar eene gewoonte was — morsen een verkeerde gewoonte, en een boezelaar een onnoodig iets. Wat wèl noodig was, noodig als brood — dat was studeeren; en hij voegde er na een pooze bij: „Wanneer U het ten minste ernstig meent!"

Zij meende het; zij ging aan de studie met geestdrift en met geduld, door elke nieuwe moeielijkheid van het moeilijke begin tot straffer inspanning geprikkeld, niet rustend voor zij na jaren aan het landschap beginnen kon, van 't eerst af hare uitsluitende liefde. 't Was geen keus — „niet omdat ik zelve dat nu juist zoo wou", maar „omdat de natuur zoo mooi is, ben ik landschapschilder geworden", als zij pleegt te zeggen.

Van de Sande Bakhuijzen moedigde haar aan, gaf haar raad en hulp; hij had haar werk gezien en echt bevonden — geen liefhebberij, eene liefde.

En hoe meer zij werkte, hoe steviger dat vast ging staan. Zij wilde schilder worden, zij wilde dit alleen en zij wilde het volstrekt.

Maar *men* wilde het niet.

Toen begon een tijd van moeite.

Wanneer zij sprak van de onweerstaanbare roeping van den kunstenaar, verdedigde *men* de positie van de dochter des huizes.

Er zijn waarlijk-brave menschen, die bij zulk een strijd van den innerlijkgevoelden met den van buiten opgelegden plicht zich altijd partij zullen stellen van den laatsten, en dit in naam van wat zij gelooven zelf-opoffering te zijn.

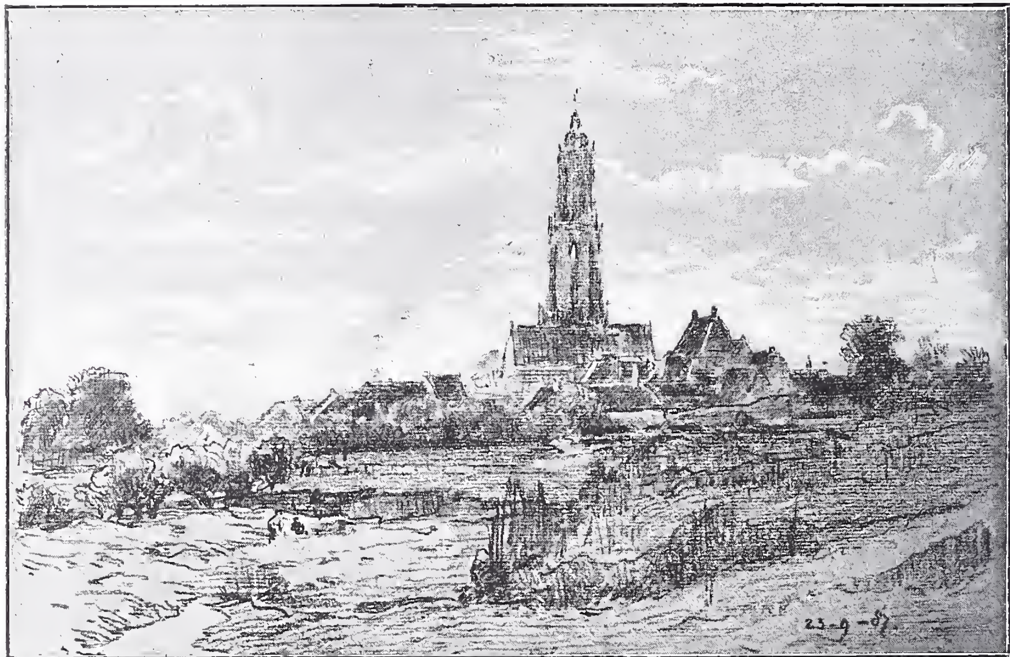
Aan den Rijn, naar eene houtskoolstudie.

Tegenover dezulken is er moed toe noodig om, den valschen schijn trotseerend, op te komen voor het goede recht der overtuiging, die meerder is dan het Ik, en niet, als dit, verloochend worden mag.

Marie van Bosse heeft dien moed gehad.

Hier moet een bondgenoot herdacht, die haar gedurende dien langen strijd houw en trouw bleef en meer dan wie ook in hare late overwinning deelde: Bosboom.

Hij hield er den moed bij haar in; hij nam haar mee op lange studietochten door bosch en duin; hij bracht haar soms lof en soms blaam en

Rhenen, naar eene krijtteekening.

altijd leering op haar atelier, en eindelijk zei hij: „Nu is het goed genoeg — voor den dag er mee!" en hing haar werk in het open drukke daglicht.

Het was haar onafhankelijkheids-verklaring.

Sommigen verblijdden en velen ergerden zich er over; maar daar stònd zij.

Haar vader, zelf een ernstig en sterkwillend mensch, gaf zich gewonnen tegenover een streven dat door zoovele jaren en moeielijkheden heen het doel bereikt had, en liet haar vrij om een studietocht te doen naar Vorden, welke streek haar ten zeerste was aanbevolen door een onlangs ten huize van gemeenschappelijke vrienden ontmoet artist — Bilders.

Het nieuwe leven begint.

O eenzaamheid en geurige stilten der hei! O zomersche hemel! O vreugde van den arbeid!

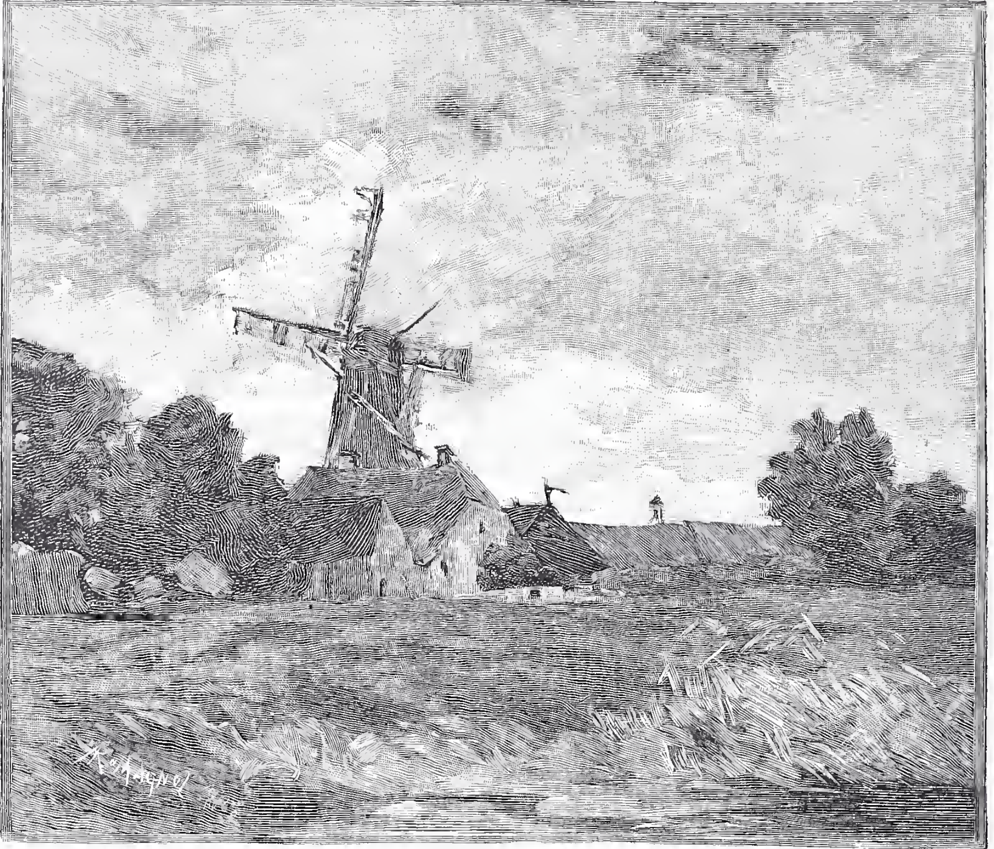

Hoog water, naar eene houtskoolteekening.

In de vroegte reeds was zij aan het werk — de voeten in het donzige kruid, den koelen morgenwind in het gezicht, de ziel doortinteld van de schoonheid der natuur en de eigen scheppenslust.

Zij werkte hard, nauwgezet, moedig, en niet bang voor het woord „mislukt", maar er achter gekeken en met Cats gedacht: Wie struikelt en niet valt, vordert weg.

Bilders was haar gids — op haar tochten en bij haar werk.

Molen te Heelsum, naar eene studie in olieverf.

Hij was een ideaal leermeester; zelf oorspronkelijk de oorspronkelijkheid van een ander eerbiedigend, raakte hij nooit aan eenige individueele opvatting, maar wees een zoekende alleen op de natuur, zijn eigen eenig en eeuwig voorbeeld. De natuur was hem het ééne noodige — te zoeken in oprechtheid en eenvoud, en in eigen kracht.

Dat was zijn geheele leer: de natuur — en de eigen ziel — geen derde daartusschen.

Dus was het, in rechtstreeksche en dagelijksche gemeenschap met de natuur, altijd weer haar met 't werk en 't werk met háar vergelijkend, dat de kunste-

nares zichzelve klaar bewust werd in hare kracht zoowel als in haar zwakheid, en dat zij leerde hoe deze te overwinnen en gene steeds meer te versterken.

Teruggekeerd naar den Haag werkte zij harder dan ooit te voren, eindelijk vrij. Wel bleven hare plichten als gastvrouw in het huis haars vaders — Mevrouw van Bosse was vroeg gestorven — haar veel kostbaren tijd rooven, maar woekerend met al haar krachten, en met ieder vrij uur, won zij dien terug, in zooverre verloren tijd ooit teruggewonnen kan worden.

Kippen, naar eene houtskoolteekening.

Bilders bleef hier, evenals op de heide, haar raadsman.

Hij was allengs gaan behooren tot den engeren vriendenkring, die het huisgezin omsloot.

In het op- en neer gaan van iederen dag, in den ernst van het atelier, in de vroolijkheid van het intiem-huiselijk leven, waren zij goede kameraden geworden, gaande im gleichen Schritt und Tritt en van goede kameraden werden zij vrienden; van vrienden, éensvoelend in de kunst, éensdenkend in het leven, éenswillend in het handelen, werden zij echtgenooten.

Het was in 1880. Na een zomer in Westerwolde, het mooie land waarnaar Bilders zoo lang reeds verlangd had, begon dat leven in Oosterbeek dat zoo arm was aan jaren en zoo rijk aan geluk.

Eerst was het een huisje voorbij de oude scheeve kerk — er stond een prachtige linde voor de deur en rechtuit liggen de verre vlakke weiden aan den rivierkant tot in de verte toe één groenheid, waar de torentjes der Betuwe hier en ginds úit opsteken. 's Zomers is het er zeer koel en malsch en fijnschaduwig van de wilgen. Tot in Augustus toe blijft het water der voorjaarsoverstroomingen er in glanzige plassen en poeltjes liggen; aan den slootkant staan de wit-en-zwart geplekte koeien te kauwen, met den staart slaande naar de gonzende vliegen.

Mevrouw Bilders is bekoord geworden door de droomerige stilte dier plekjes,

Krijtschets.

die daar zoo loom liggen onder den zomerschen hemel, vluchtig overschaduwd door trekkende wolken, even ontroerd door den haastigen wind, daar het loover van trilt en het water verdoft. Zij heeft er dien plas geschilderd, die nu in de collectie van den Prins-Regent van Brunswijk is. Een ondiepe poel in de schaduw van een rij knotwilgen — holle knoestige stammen, en loover als een vroege herfstnevel heel ijl en zilverig grijs; een grauwe tronk, geheel scheef gezakt, hangt boven zijn eigen spiegelbeeld, en het weerkaatste grijs der slierende takken wordt hier en daar gebroken door groene leliebladeren, de spruitsels van dien dichten pol die het midden van den plas ruig maakt van elkaar verdringende en optillende bladerschilden; de blanke bloemen stralen daartusschen.

Middelerwijl hadden de schilders de woon bij de weiden verlaten voor dat Rozenhage, dat de oudste der beiden sints zoovele jaren reeds in wensch en gedachte zijn huis genoemd had.

Oosterbeek, naar eene krijtteekening.

Het is een ruim laag huis, schuilgaande in het loover van kastanjeboomen; een weinig somber aan de voorzij. Maar achter heeft 't een grooten zonnigen tuin, vol kleurig kruid en bonte vruchtboomen. Het atelier van Bilders zag er op uit; en midden er in lag de oude schuur, waarin zij 't hare had ingericht; een wuivend gordijn van wilden wingerd verborg het den voorbijganger op de dorpsstraat. In de lente paars-rose, en in den herfst purper, was de schutting van perziken, waar de eekhorens hunne driekantige beten in kwamen zetten. En tusschen randen van ouderwetsche boerenhofstee-bloemen liep het pad recht op de rustieke bank aan, waar zij zoo gaarne plachten te zitten....

De huiskamer was vóór; de kastanjes maakten er een groen half-licht. Bij het venster stond de breede zorgstoel van Bilders, en de tafel die zijne boeken droeg — weinige en uitgezochte. Zoolang 't zomerde stond daar ook altijd, in steenen kruik of glas, een ruiker veldbloemen, die de effen stilheid van dat hoekje opfleurde. De kamer had een ouderwetsche schoorsteen-nis, wit-gekalkt, en dan stond er een donkerbruine antieke boekenkast, waarop Delftsche pullen pronkten. De muren hingen vol platen — boven de rustbank die heerlijke Heide van Bilders, met de Hunnebedden en de zwervende vogels; en goed in het licht eene reproductie van Hobbema's Molentje. Mona Lisa glimlachte, verrukkelijk en raadselachtig; en daar was Beethoven ook — het sombere gelaat, en de fronsende wenkbrauw die de wereld der tonen beheerschte.

Dit was het heiligdom waar hij de rust vond na den volbrachten, zij de kracht voor den te volbrengen arbeid; beide het geluk.

En wie er binnentrad, van den stoffigen levensweg, herademde.

O! de avonden van Rozenhage! het lange schemeren om de theetafel heen, waar het blauwe vlammetje flikkerde, terwijl in de al dichter dalende duisternis de handen en aangezichten vaag-wit schemerden.... Dan ontloken de intieme gedachten, het voelen en denken van twee rijke zielen — en de herinneringen stegen op, glanzend in het licht der dagen die niet meer zijn.

En 't was zijne jeugd — hij trok met de jagers van van Dam door Brabant — 't geweer op den schouder, een soldatendeuntje op de lippen — de mooie boerendeerntjes lachten verlegen, wanneer hij hen toeknikte; en, een onbekend schildertje, stond hij bevend van agitatie, achter den Maecenas die zijn stuk bekeek; Rachel beheerschte het tooneel met haar koninklijke gebaren; en Vrugt dan, en de nachtegaal van het Noorden! En dan herzong hij eene phrase met dien zuiveren tenor, welks klaroenklank nog niet geheel verdoft was. Maar zij viel hem in de rede, sprak van schilderijen in Weenen, en Venetiaansch maanlicht — en hij glimlachte, wel wetend waarom zij hem dus het woord ontnam — „Je windt je zoo op, man, je slaapt weer niet vannacht!"

Hij sukkelde toen al, lijdende aan de gevolgen van een borstziekte, die zijn lang bewaarde kracht inéens geknakt had. Er moest héel voorzichtig omgegaan worden met dat zwakke lichaam en dien fijnen geest; dat de gezond-

heid betrekkelijk goed bleef en de stemming helder, was het loon van veel angstige zorg, een vermijden van honderden kleinigheden, een waakzaamheid die geen minuut afliet; en bijna nog meer hielp haar niet te onderdrukken vroolijkheid, zoo frisch dat er nooit een gedachte kon opkomen aan de inspanning, waarmede die dikwijls verkregen worden moest — en zoo aanstekelijk.

Herfstdag op Doorwerth, naar eene schilderij, in 't bezit van Dr. H. J. Betz te 's-Gravenhage.

De winters waren wel eens bar, maar de eerste warme dagen brachten beterschap, en des zomers als het zonlicht gloeide, herademde de bejaarde kunstenaar.

Middelerwijl werd er hard gewerkt op het atelier in de schuur, en in bosch en velden ijverig gestudeerd. Vóór dien Vordenschen zomer had Mevrouw Bilders de heide niet gekend — en nu was 't een aanhoudend observeeren, een vangen en vasthouden van elk mooi moment en van elke vluchtige tint, die veranderen met het veranderlijke licht. Hoe heeft zij het bestudeerd, dat landschap dat geen mijl ver en geen uur lang hetzelfde blijft! Het bosch en de Wageningsche Berg trekken donkere wolken, en de sterke wind, die komt aangevaren over de hei, blaast ze in vlokken door de lucht, en het water schittert op en verdoft, en alle schaduwen bewegen, en 't is de wei met de wilgen, en het wemelende haverveld, en de rivier waar de langzame scheepjes zeilen, en lente en herfst in het bosch en de groote onbewegelijke hei — zij, zij heeft alles gezien, alles waargenomen, alles bestudeerd, in weer en wind met haar schetsboek op het pad, kijkend en teekenend, teekenend en

In den tuin, naar eene krijtteekening.

kijkend. Zoo is het, met liefde en lange vlijt, dat zij de Veluw leerde kennen en weergeven het geheel bijzonder karakter van het landschap in werk, dat hoe langer hoe mooier werd.

Bilders schilderde toen niet meer. Zijne hand was onvast geworden. En de oude meester rustte, wetend dat hij gedaan had naar zijn hoogste kunnen, en wèlgetroost nu hij de kracht, die hem zelven begeven had, frisch mocht zien in een jongere, deszelfden geestes kind als hij. Hij wist dat het altijd zóo blijven kon. Marie Bilders zou de kunst dienen en liefhebben, zooals Johannes

Watermolen te Heelsum, naar eene krijtteekening.

Warnardus Bilders haar gediend had en liefgehad — om haarzelve, met volkomen toewijding en zelfvergetelheid. En haar werk zou zijn, wat 't zijne altijd geweest was — wáár, het echte werk van een echten kunstenaar, die, met volharding, oprechtheid, en die eerbiedige liefde, die niet een enkele harer uitingen geringschat, zoekt de natuur, de geheele natuur, niets dan de natuur — zoekend met de oogen niet alléen, maar met de ziel, met zijn innerst-eigen gevoelen en verstaan; opdat hij weergeven moge, wat hij alleen heeft gezien, zooals hij alleen heeft gezien, en uit het mooist der natuur, en het mooist zijner eigen ziel, voort moge brengen eene nieuwe werkelijkheid.

Het zij den vrienden afgeraden langs Rozenhage te wandelen nu: het huis

heeft een vreemde uitdrukking gekregen — als lieve oogen, nu blind.

Weg is de leunstoel voor het venster en de glans van zilveren haar tegen het zwart — weg ook de ruikers veldbloemen. Er is geen atelier meer in den tuin, alleen maar een vochtige schuur voor bezems en ragebollen; en waar zijn de bonte moeskruiden gebleven, en de bloemen van den ouden tijd — riddersporen en akeleien en de zonnige oranjebloem? En de oude bank, wie zit daar nu?

Zij moèst weg *toen* — eenzaam gebleven na zulk een samenleven — en ziek, zóo ziek!

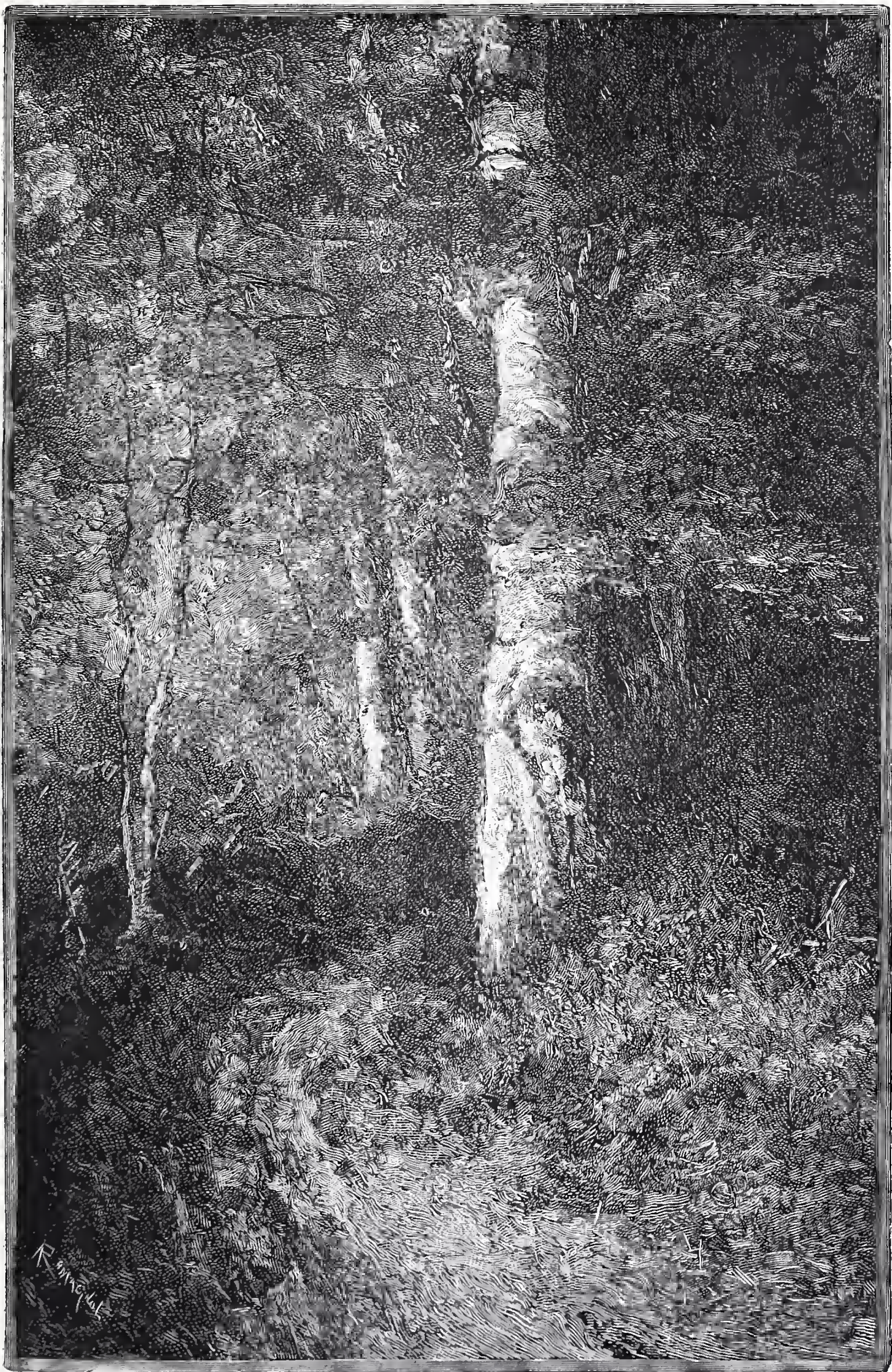
Voorjaar in het bosch, naar eene houtskoolschets.

De tentoonstelling van Bilders' werken had zij nog in orde helpen brengen — toen was het gedaan met het lange zich goed houden.

Zij werd ziek, erg en lang. Hare zenuwen hadden al te veel geleden, dien laatsten tijd — en dan die hevige rheumatische pijnen, gevolg van studeeren in de open lucht, bij weer en onweer — en helaas ook van de vochte kilte op Rozenhage....

Zoo moest dan eindelijk het huis onder de kastanjes verlaten worden. Mevrouw Bilders keerde naar den Haag terug.

In het begin was het wel vreemd — die harde, platte, schelle huizen in plaats van de mooie beukenlaantjes en het vèrgezicht over de weiden, en wat was de stadslucht duf na den wind die er aan komt suizen door de dennen, na den geur der honingrijke hei!

«De oude Berk,» naar eene schilderij, toebehoorende aan Mej. Wolterbeek te Oosterbeek.

Maar 't leed niet lang of Mevrouw Bilders vond een schadeloosstelling in dat eene groote voorrecht van het Haagsche leven — den omgang met interessante menschen, vrienden in het leven en vrienden in de kunst, en in die geestelijke atmosfeer waarbuiten het op den duur toch voor een artist kwaad leven is — waar de gedachten frisch doorheen waaien, een eigenaardig licht valt op de wereld en alle dingen die daarin zijn, en „een bestendige staat van geestdrift wèl-geregeld" de normale conditie is van allen. 't Werd ook de hare weder. Op haar atelier in de Tasmanstraat zit zij weer even energiek te werken als vroeger in de schuur op Rozenhage, met hart en

Bosch-ingang, naar eene houtskoolschets.

ziel bij den arbeid, gelukkig om elke overwonnen moeielijkheid, nooit te vreden met het mooi van nu, maar te ernstiger strevend naar het mooier dat morgen zijn kan, naar dat mooie dat in de onduidelijke verten schitteren blijft, nooit bereikt, nooit uit het oog verloren.

De zomers zoekt zij de Veluwe weer — de heide en het bosch en het akkerveld, en den omgang met de eenvoudigen die daar leven, en wier bestaan zij zoo goed kent in al zijne aandoenlijke eentoonigheid, eenigszins zwaarmoedig wel, zooals alle dingen der heide.

Mevrouw Bilders gevoelt zeer diep dien tragischen trek van het heide-landschap — de verre strakke vlakte, de nevelige luchten, waar het avondrood ten onder gaat, de dood van den zomer, omgekomen in vlagen van wind en regens en afgerukte bladers, „wanneer het stormt in 't wilde woud". Daar staan de oude beuken, de sterke, statige stammen die hun millioenen van tak-

Hoog water, naar eene houtskoolteekening.

ken en twijgen en dicht-spruitende bladeren nog zoo forsch optorschen; maar het is het glanzende loover van Augustus niet meer — het is vaal en dun en bros geslagen door de regenbuien en de dolle rukwinden; de brand van den herfst is er ingeslagen, de rosse gloed, die in vlammen en vlagen door de takken vaart, weldra opwaaiend tot in de hooge kruinen toe — éène oranje laaie waar het geheele zomerbosch in verbrandt.

En het is op de heide, daar waar op de hoogte van den glooienden, geelzandigen oever der beek een oude eikeboom staat, donker en forsch; de zon

Tabaksschuur te Rhenen, naar eene krijtteekening.

is ondergegaan, en in den afschijn van den verren avondgloed wordt de beek een plas van purper en karmozijn; zwart valt de smalle schaduw van een berkenstammetje er over — de nacht komt — de zwarte nacht op de heide....

Maar in het bosch in Juni, daar is alles anders! Een stille dag — boven de boomtoppen een ijle grijze lucht, waar ineens een raaf log en zwart doorheen komt plompen; en dan weer zon — overal — in de doorschijnende loovers, op de mooie grondjes van mos en blaren, in ronde zonneplekken over den zandweg met de diepe karre-sporen — verschietend ineens en dooreenwemelend telkens wanneer de wind voorbijvaart — voorbijvaart tusschen de blanke beukenstammen en de glanzende beekjes met hun tonen van zilver en paarlemoer.

En langzaam aan begint het bosch te vol te worden, en 't is de mooie tijd van de weiden bij het Drielsche veer, vooral wanneer de zon in het water duikt en met hare schuine stralen allen dingen randjes van goud en zilver geeft.

En dan daarna wordt de haver rijp — en staat in roestig-gele schoven op het veld, en een schimmel staat geduldig voor de kar, die opgeladen wordt, — glanzend wit tusschen al het ros en goud.

En dan eindelijk is het najaar, de mooie dagen, de bijen en de schilders verdwijnen, en komen zoolang het wintert niet weer te voorschijn.

Mevrouw Bilders heeft haar winterkwartier in de Tasmanstraat, een echt schilders-buurtje. Het is een zonnig huisje met een vergezicht op de duinen, en 't is vol mooiheid, — niet een sierlijk ding hier en een voorwerp van weelde dáar, met allerlei banale dingen er tusschen voor „iederen dag" — maar mooiheid overal, in en om en over alle dingen, evenals het licht en de lucht, en een zeer bijzonder, eigenaardig mooi — de meubels erfstukken, en aan den muur teekeningen, pastels, gravures, allen uitstekend en velen de gift van een schilder, hier en gints ook eene reliquie uit het Heilige Land der Kunst, Italië, en overal herinneringen aan mannen en vrouwen van beteekenis, vrienden van de beide Bildersen.

En dan gaat er nog een eigen bekoring uit van al die namen op boekenruggen — van de schrijftafel, de vensternissen, de kleine hoektafels glanzend — dichters in alle tonen en uit alle tijden, beginnend met Dante den Ziener van Gezichten, en met de zangers van bosch en veld, Walt Whitman, Thoreau en Thomas Hardy niet eindigend.

Het portret van Beethoven hangt er ook nog steeds.

Mevrouw Bilders gevoelt alle schoon — schoon van kleuren, schoon van klank, schoon van woord en schoon van vorm — in alle vier de elementen der schoonheidswereld schept zij adem.

En daarom komt ook geheel vanzelf het mooie van het leven tot haar — veel goede vriendschap en trouw, en kameraadschappelijke waardeering, en die echte vroolijkheid, die even zeldzaam en kostelijk is als edele wijn — een oogenblikkelijke prikkeling niet alleen, maar een gloed door hoofd en hart en een kracht ten leven.

Ons allen is die noodig; maar géen zoo als den kunstenaar, „den mensch die leeft voor de geheele menschheid", onophoudelijk gevend opdat wij hebben mogen, trachtend naar gemak, noch geld, noch eer voor de menschen maar alleenlijk naar schoonheid.

The Lady Beauty in whose praise
Thy hand and voice still shake. Long known to thee
By flying hair and fluttering hem, the beat
Still-following her, of thy heart and feet,
How passionately and irretrievably, —
With what fond haste, how many days and ways!

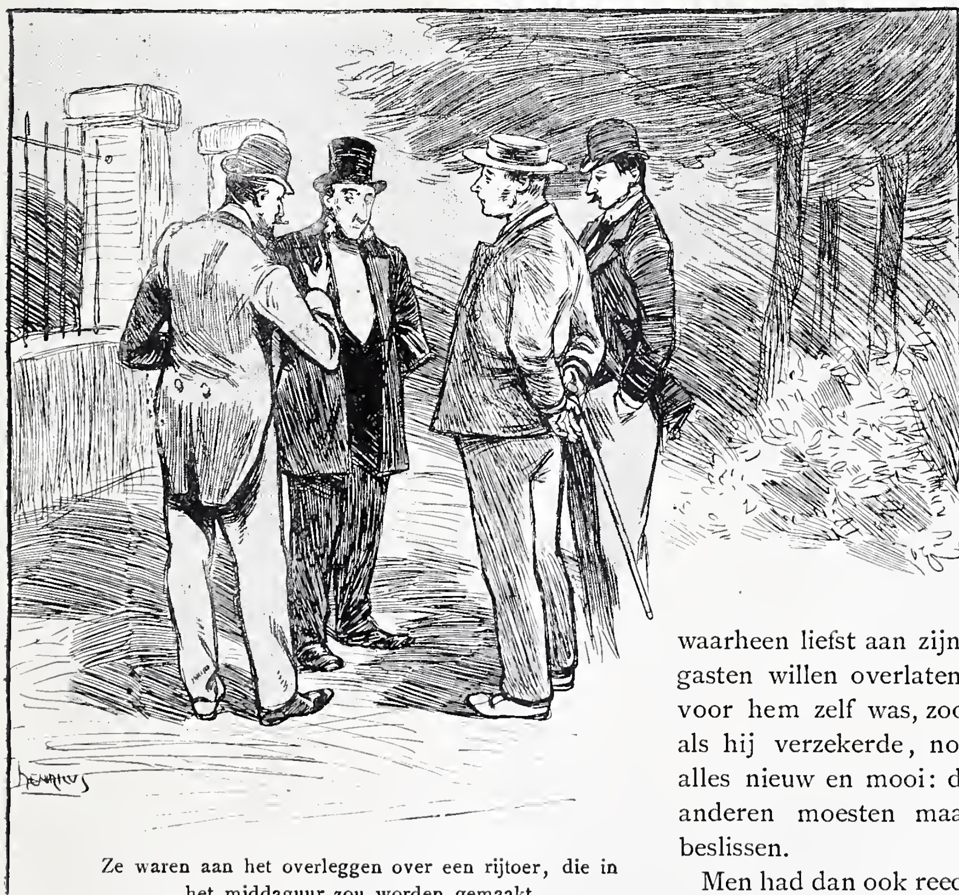
IDA'S HUWELIJK.

DOOR

JOHANNA A. WOLTERS.

VII.

Veertien dagen later ongeveer stond op een Zondagmorgen de heer van Struvenaar met zijne beide schoonzoons in den voortuin van het hotel. Ze waren aan het overleggen over een rijtoer, die in het middaguur zou worden gemaakt. Eigenlijk was Wervelman daarbij de gastheer, maar hij had de keuze waarheen liefst aan zijne gasten willen overlaten, voor hem zelf was, zooals hij verzekerde, nog alles nieuw en mooi: de anderen moesten maar beslissen.

Ze waren aan het overleggen over een rijtoer, die in het middaguur zou worden gemaakt.

Men had dan ook reeds allerlei bekende punten in den omtrek genoemd en besproken. Leo gaapte eens; hij zou een der vele mooie plekjes gekozen hebben en daarmee uit, maar Bode en zijn

schoonvader waren in de echte stemming van luiheid en niets doen, waarin het de moeite waard schijnt zelfs over zulke onderwerpen lang en breed te overleggen.

„En wat zeg jij, zusje," riep Bode, toen Ida het hek binnen en langs hen heen kwam, „ga je liefst naar Doorwerth of naar Wolfheze? Papa noemde daar Beekhuizen, wat kies jij?"

Ida kwam uit de kerk en was van plan meteen naar binnen te gaan om zich van hoed en mantel te ontdoen, maar bij Bode's vraag bleef zij bij hen stilstaan. Zij begon langzaam hare handschoenen uit te trekken, terwijl zij eenige onverschillige woorden in de beraadslaging meesprak. Toen wilde zij doorloopen, maar kleine Non, die naast oom Leo stond hield haar tegen. Zij had tante Ida eer zij naar de kerk ging nog niet gezien en riep haar nu vleiend tot zich: „Goeden morgen!"

Ida bukte en kuste de vriendelijk vooruitgestoken lippen, maar het kind was in eene speelsche bui. Hare eene hand rustte op oom Leo's arm maar de andere sloeg zij stevig om Ida's hals en hield haar daarmee juichend gevangen, toen deze het hoofd weer wilde opheffen. „Och Non," zei Ida weerstrevend, maar bij hare bewegingen om los te komen, viel het kerkboekje dat zij nog in de hand had, op den grond. Leo bukte om het op te rapen, tegelijk gelukte het Ida zich vrij te maken van het kleine handje, zij tilde haastig haar hoofd omhoog en met een flinken bons stootten man en vrouw tegen elkander aan. Non schaterde en in het rond werd hartelijk mede gelachen. „Pardon," zei Leo alsof hij tegenover eene vreemde stond. Ida deed haar best gewoon te doen, zij greep naar haar hoofd, naar de plek waar zij den stoot vrij hevig had gevoeld, maar toen Leo haar het kerkboekje, dat hij had opgeraapt, overreikte en hunne handen elkander daarbij even ontmoetten, vloog plotseling een gloeiende blos haar naar de wangen. Leo zag het en hij ergerde zich dubbel aan de onmacht, die hem niet in staat stelde ook zijn bloed het opstijgen te beletten, omdat hij meende dat Wervelman, die alweer in zijn schommelstoel onder de veranda zat, het kleine tooneel met bijzondere opmerkzaamheid had gade geslagen.

Bode had eerst nu opgemerkt dat Ida uit de kerk kwam.

„Doet je vrouw nog aan die grapjes?" zei hij, half verbaasd, half op een toon van minachtende meerderheid. Zijne Suze was daar lang overheen.

Leo keerde zich wrevelig om. „En waarom zou zij niet?" vroeg hij met een donkeren blik. „Eene vrouw, die niet bidt, is eene bloem zonder geuren, zegt ten Kate en misschien heeft hij het lang zoover niet mis dan jij en ik wel zouden meenen."

„Hm," bromde Bode, terwijl hij naar binnen liep. „'k Wist niet wat ik hoorde," vertelde hij later aan Suze. „Eigenlijk dacht ik dat zijne vrouw hem zoo onverschillig was als dat stukje papier daar. 't Was niet eens eene aan-, alleen maar eene opmerking, die ik maakte, en je hadt eens moeten zien hoe hij me aankeek. En me dan te willen doodslaan met zulk eene aanhaling van .... ten Kate geloof ik haast, dat hij zei. Begrijpe, wie het kan!"

Een uur of wat later bevond men zich aan de uitspanning te Wolfheze; daar werd de altijd nieuwe pracht der eeuwenoude eiken bewonderd en genoten van de heerlijkheid der verrukkelijk schoone boschgezichten. Men zat in den omtrek van de landelijke herberg op het mos onder de boomen, men verdeelde zich in groepjes tot het maken van grooter of kleiner wandeling en Wervelman noch Leo begrepen zelf recht hoe het zoo gekomen was, dat zij onwillekeurig de anderen hadden uit het oog verloren, toen zij te zamen een vrij afgelegen begroeid heuveltje bereikten, waar Wervelman zich hijgend op het gras wierp. „Kerel, is me dat laten loopen, ik moet eens een beetje rusten, hoor!"

Leo bleef staan, hij was niet moe en hij keek met eene soort van minachting naar de logge gestalte, die puffend en hijgend zat uit te blazen. Er heerschte eenige minuten stilzwijgen; het gesprek tusschen die twee scheen nooit best te willen vlotten. Wervelman stak eene sigaar aan, wachtte zorgvuldig tot het laatste vonkje was uitgedoofd, eer hij zijn lucifer weggooide en keek toen plotseling naar Leo: „Zeg, van Oven, wat is er toch eigenlijk tusschen jou en je vrouw?"

Leo's oogen schoten vuur. „Niets, waarmee een derde zich behoeft in te laten," zei hij snel.

„Je hebt gelijk, ik vergiste mij, neem me niet kwalijk."

De verontschuldiging klonk haastig en welgemeend, maar Leo kon slechts een onverstaanbaar antwoord brommen. Hij keek naar een groepje wandelaars, die in de verte langs de beek klommen, hij zou hen niet herkend hebben, al waren er bekenden bij geweest. Zijn bloed kookte: die verwaande, pedante kerel! Wie gaf hem het recht zulk eene vraag te doen? Waar bemoeide hij zich mee? Hij dacht misschien dat de hulp aan Bode bewezen hem recht gaf zich met al de familieaangelegenheden te bemoeien, maar Leo zou hem dan toonen, dat hij zich ten minste ten zijnen opzichte vergiste.

Wervelman keek hem door zijne half gesloten oogleden aan, terwijl hij nijdig een varenplant stond uiteen te trekken. „Dat was eene malle vraag," zei hij en zijn toon klonk toch niet alsof hij zich op dat oogenblik erg verwaand gestemd gevoelde. „Ik sprak zonder nadenken uit wat ik dacht, maar jij hadt volkomen gelijk dat je er boos om werd. En toch, ... Hij deed langzaam een paar trekken aan zijne sigaar. „Weet je wel dat ik vroeger je vrouw ook een poosje het hof heb gemaakt?"

„Jawel," zei Leo onverschillig en kort.

„Zoo. Heeft zij je dat verteld. Och ja, dat dacht ik ook wel. Waarschijnlijk hadt je het zelf ook wel gemerkt." Er kwam eene droomerige uitdrukking op zijn gezicht." Van Oven, als je wist, hoe doodelijk ik van haar was!"

„Och, dat wil ik wel gelooven." Leo's stem klonk koel en hoog, „mijne vrouw had vele aanbidders in dien tijd. Zij had onder de jongelui maar voor het kiezen. Zij koos mij!" Klonk er waarlijk iets als trots in die laatste woorden. Leo had ze uitgesproken alleen als eene hatelijkheid tegenover Wervelman's onbescheiden vragen, maar terwijl hij het deed had een stroom

....een vrij afgelegen, begroeid heuveltje waar Wervelman zich hijgend op het gras wierp.

van herinneringen zich aan hem opgedrongen; in die dagen had Ida hem liefgehad, volkomen, onverdeeld; hij dacht er aan met pijnlijke verrukking.

Wervelman keek hem aan. „En toen zij dat deed, meende je zeker dat je de gelukkigste kerel waart, die op twee beenen liep, hé?"

Leo gooide het stukje varenplant, dat tot een dun, groen sprietje was afgetrokken en vernield, weg. Zoolang hij kon, zou hij zich blijven bedwingen en den man, dien Bode zooveel verplicht was niet opzettelijk beleedigen, maar dit gesprek kon hij niet voortzetten. „Willen we opwandelen?" vroeg hij, zonder de laatste vraag te beantwoorden, maar Wervelman stond niet op. „Je vindt dat ik weer onbescheiden ben met mijne vraag, en misschien heb je gelijk ook. Zou het minder onbescheiden zijn geweest, als ik Bode eens had uitgevraagd?"

„Die zou je niet veel wijzer hebben gemaakt."

„Misschien niet, maar in elk geval zou ik mij geschaamd hebben zijne aandacht te vestigen op iets, dat jullie beiden blijkbaar onopgemerkt wenscht."

Leo keek verbaasd op, hij had wel vermoed dat Wervelman veel zag, maar niet dat hij fijn genoeg voelde voor zulk eene overlegging.

„Maar wat kan het je ook eigenlijk schelen," zei hij iets vriendelijker.

„Zeg dat niet! Wat het mij schelen kan? Ik was in ernst, toen ik Ida van Struvenaar het hof maakte, in diepen ernst dat verzeker ik je en nu ik haar weer terug zie .... ik geloof waarachtig, dat ik nog eens weer in staat zou zijn op haar te verlieven."

„Zij is mijne vrouw." Leo had het niet uitdagender kunnen zeggen, indien zij door den man daartegenover hem reeds was beleedigd, maar de ander verloochende ook zelfs in dit gesprek zijn gewoon flegma niet. „Dat weet ik wel," zei hij bedaard, „en ik denk er niet over het te vergeten. Maar terwijl ik hier ben, heb ik wel dikwijls over iets anders gedacht. Ben ik eigenlijk niet een ezel geweest toen ik den Haag verliet en Ida's nabijheid ontvluchtte, want daarom was het mij te doen, in plaats van haar te vragen?"

Leo deed zijn best eens te lachen, maar het klonk niet bijzonder natuurlijk. „Wel verbazend, Wervelman, wat ben je in eene sentimenteele bui. Heeft de dennenlucht je dat aangedaan?"

Wervelman schudde het hoofd. „Spot niet," zei hij ernstig, „je meent er niets van als je zoo luchthartig praat. Denk je dat ik het ooit gewaagd zou hebben op iets dergelijks ook maar te doelen, als ik jullie samen gelukkig had gezien. Dan was die vraag ook niet bij mij opgekomen denk ik, maar nu .... Ik weet niet wat het is, ik heb ook geen recht er naar te vragen, al vergat ik dat daar straks, maar nu, nu ik in jullie kring den toestand zie, nu komen allerlei overleggingen en gedachten van vroeger weer bij me op. Ik zal je geen enkele vraag meer doen, maar je zult kunnen begrijpen, wat ik bedoel, als je weet, wat mij vroeger dreef."

Hij hield een oogenblik stil; hij verwachtte half dat Leo zou opstuiven en weigeren naar hem te luisteren, maar de ander stond stil strak op den

grond starend en gaf geen antwoord. Wervelman wist nauwelijks of hij zijne laatste woorden wel had verstaan.

„Zie je," begon hij peinzend „zij zelf zal je wel verteld hebben dat ik geen gewoon hofmaker was, ik meende het ernstig, ik had de deugdelijkste plannen, maar telkens kwam er iets tusschen beiden of eigenlijk telkens weer drong zich in mijne overleggingen ééne gedachte, die mij deed aarzelen en hoe meer ik haar lief kreeg, hoe sterker dat bezwaar mij begon te wegen. Pasten wij wel bij elkander, zij en ik? Ik had in Indië in elk opzicht campagne jaren doorgemaakt, ik had Europa bereisd en het leven genoten ruim en vrij. Ik had er mij nooit over bezwaard gevoeld, maar zij, Ida, was zoo jong, zoo onschuldig, het trof mij toch dat wij zeer ver van elkander afstonden. Had ik met mijne ervaring wel het recht haar voor mij te winnen en als ik slaagde zou ik de macht hebben eene vrouw als zij gelukkig te maken? Jij zult misschien lachen om zulke gedachten, jij kunt niet begrijpen . . . ."

„Jawel," zei Leo dof, „ik begrijp het wel."

Hij was niet meer boos; hij leunde half van Wervelman afgewend tegen een boom, met een gevoel alsof hij de laatste oogenblikken op de pijnbank was en die man daarnaast hem langzaam de schroeven aandraaide, terwijl hij voortvertelde: „weken liep ik met die gedachten rond, zonder tot een besluit te kunnen komen en misschien zou mijn wensch om haar de mijne te kunnen noemen nooit zoo vurig zijn geworden zonder dien strijd. Toen begon jij haar te omfladderen, een gevaarlijke mededinger dat zag ik dadelijk. We werden geene vrienden in die dagen, van Oven, al zagen we elkaar betrekkelijk druk, we waren jaloersch, ik althans, ik beken het graag en het schijnt mij soms dat de herinnering daaraan nawerkt, ook nog in ons samenzijn dezer dagen."

„Misschien heb je wel gelijk," zei Leo en hij moest toch even glimlachen, hoe bedaard beredeneerde die Wervelman wat een ander nooit zou hebben uitgesproken.

Wervelman leunde achterover en keek naar de toppen der boomen. „Je moet intusschen niet denken dat ik jou ter wille het veld ruimde," zei hij met iets spottends in zijn toon. „Dat had er niets van; integendeel, je mededinging prikkelde me tot een besluit. Ik zette mij over alle bezwaren heen en zou de eerste de beste gelegenheid aangrijpen om haar te vragen. Die gelegenheid kwam; ik weet niet meer welke hooggeplaatste persoonlijkheid een bal gaf, waarop ik wist haar te zullen ontmoeten. Ik had mij van een paar dansen verzekerd; ik was niet gewoon tegenspoed te hebben bij de dames en ik stelde mij haar al voor als mijne verloofde. Aan den morgen van dien dag, toen ik in eene stemming waartoe ik mij zelf niet in staat gerekend had, door den Haag slenterde, had ik eene ontmoeting, die . . . . enfin, je kent genoeg van de wereld om me te begrijpen. 't Was of ik uit de wolken viel op de platte aarde, waarop ik tot nu toe had geleefd; al mijne bezwaren keerden terug; het plan, dat mij zoo aanlokkelijk geschenen had, zou mij aangrijnzen als eene misdaad, indien ik

het volvoerde, ik zou mijzelf verachten en haar ongelukkig maken . . . . Ik werd bang voor de bekoring, waaraan ik niet wilde, niet mocht toegeven en ik vluchtte. Toen het bal begon stapte ik in den trein en den volgenden dag zat ik in Parijs onder mijne gelijken. Het leven van loszinnige vroolijkheid beviel mij maar matig in den eersten tijd, ik ging naar Indië terug, maar haar vergeten, kon ik niet. Het was een hard ding geweest, haar aan iemand anders, aan jou zooals ik wel dacht, zonder strijd te moeten afstaan."

Leo voelde zijne ergernis weer boven komen. „'t Is de vraag of ook de heftigste strijd je zou hebben gebaat," riep hij driftig.

„Ja juist, dat is de vraag, eene onbesliste, zooals je mij toegeven zult, maar ik ontweek den strijd; ik had Ida waarlijk lief, het was misschien het minst zelfzuchtige gevoel, dat zich ooit in mijn leven heeft geopenbaard, want ik ging heen om harentwil, niet om mijzelf. Ik heb er nooit berouw van gehad, ik dacht aan haar als aan de reinste vrouw, die mijn leven had gekruist en die ik althans niet had besmet. Ik kwam hier; zij was de eenige, die ik niet terstond herkende in den kring, die mij zoo vriendelijk ontving, maar toen ik na verloop van een paar dagen in het bleeke gezicht en den matten glimlach toch iets begon terug te vinden van de verschijning, die mij zoo onvergetelijk was, toen kon ik niet nalaten te vragen wat ik dagelijks na dien tijd herhaal; ben ik geen ezel geweest toen ik mijzelf pijnigde? Zou zij met mij ongelukkiger hebben kunnen zijn dan thans?"

Er heerschte eenige oogenblikken stilte. Leo keek met oogen, die niets zagen in het verschiet; ongelukkiger dan thans, en met hem?

Wervelman sprong, vrij vlug voor zijn doen uit zijne gemakkelijke houding overeind. „Ziezoo! Het heeft mij gebrand op de tong zoo vaak het toeval ons in de laatste dagen te zamen alleen liet en nu is het over de lippen gekomen ook, onverstandig genoeg misschien. Ik zal nu maar het wijste doen morgen van hier te gaan. 'k Zal mij wel voor zaken naar Amsterdam laten roepen. Je bent natuurlijk woedend op me om wat ik durfde zien en zeggen en als we niet samen hier kunnen blijven is het aan mij om te vertrekken, dat spreekt."

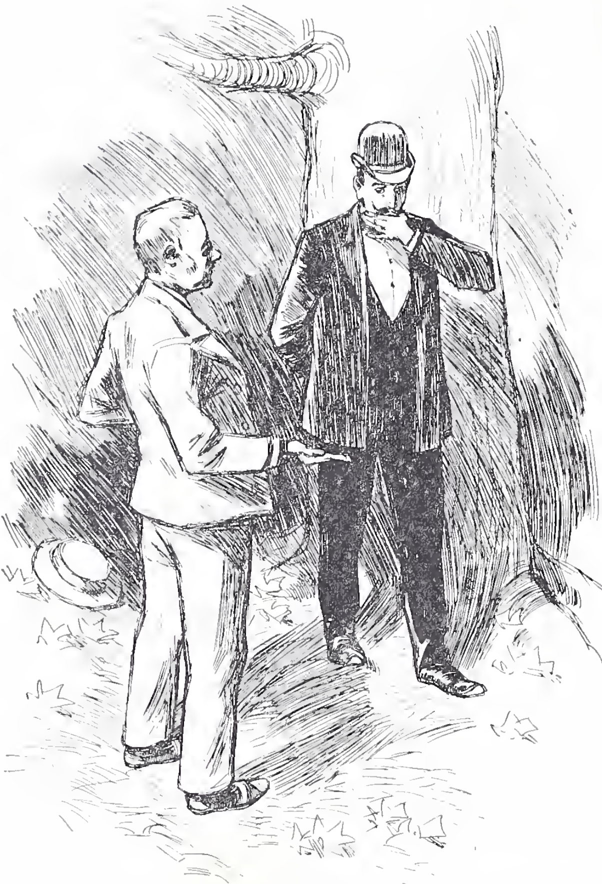
Leo keerde zich langzaam om; zelfs zijne lippen waren wit en zijne stem klonk heesch, maar hij schudde het hoofd: „Ga niet heen om mijnentwil, de anderen zijn gesteld op je gezelschap en ik. . . ." hij hield even op. „O God," barstte hij toen plotseling los „jij, die zooveel hebt gezien, heb jij dan ook niet opgemerkt, dat zij niet de eenige is, die lijdt?"

Wervelman knikte toestemmend: „ik heb het vermoed," en toen zagen de beide mannen elkaar in de oogen en voor het eerst raakten hunne handen elkander aan in iets meer dan een beleefdheidsvorm. „'k Begrijp het wel," zei Wervelman half meewarig, half overleggend, „per slot van rekening waren jij en ik meer vogeltjes van één veeren dan ik indertijd had vermoed; maar dan was het ook eene dwaasheid het hart van zulk eene vrouw te willen winnen. Men kan niet alles hebben in de wereld; wij genoten van 't leven,

maar wij moeten er voor betalen, misschien doe jij het nog veel duurder dan ik."

Leo had zijne hand haastig losgetrokken en zich weer afgewend.

Ja, hij betaalde, maar hoe duur, dat kon zelfs Wervelman niet begrijpen. Hij kon er niet over spreken, maar hij kon zich evenmin op dit oogenblik dwingen tot een gewoon gesprek, hij hoorde de stemmen der anderen, die hen hadden gezocht en eindelijk hadden gevonden.

....als we niet samen hier kunnen blijven, is het aan mij om te vertrekken, dat spreekt.

Met eene enkele beweging trachtte hij Wervelman te beduiden, dat hij hen niet ontmoeten kon. „Ik wandel naar huis, we vinden elkaar aan tafel," zei hij afgebroken en liep het bosch in.

„Hoe mal van Leo om ons zoo in den steek te laten," zei Suze, toen men een uur later in het rijtuig zat en zonder hem terug keerde.

„Dat zie ik niet in." Ida schoof juist wat op zij, zij had veel ruimer plaats dan hare zuster, „hij houdt zooveel van wandelen en het is heerlijk in de bosschen."

Leo genoot van die heerlijkheid niet veel. Hij liep door de stille boschpaden, waar nu en dan slechts een enkele wandelaar hem tegenkwam, maar hij had geen oog voor de schoonheid om hem heen. Het was geene nieuwe smart, die zijn hoofd deed gloeien, die hem nu en dan in de eenzaamheid hardop deed steunen; maar het gesprek, daarstraks gehouden had die smart alleen verlevendigd en verscherpt. Wervelman had op zijne bedaarde manier zoo duidelijk uitgesproken wat hemzelf dikwijls in den laatsten tijd voor den geest zweefde, maar wat toch nog zooveel harder klonk, nu een ander het onder woorden bracht. Ja, die man, dien hij zoo slecht had kunnen verdragen, was beter geweest dan hij, die man had het ten minste begrepen, dat er eene klove gaapte tusschen Ida en hem, hij zelf had daaraan niet

eens gedacht. Die man had zich terug getrokken; maar hij had haar hart gewonnen en haar de zijne gemaakt. De gedachte of hij daarmee in eenig opzicht tegen haar misdeed was in zijne loszinnigheid niet eens bij hem opgekomen. Hij was eerst iets daarvan gaan gissen, toen het te laat was, toen hij haar ongelukkig had gemaakt. Hij begreep nu hoe klein de vergoeding was geweest, waarmee hij had gemeend alles te kunnen goed maken, het was hem nu duidelijk hoe wat hij zoo gewichtig, zoo afdoende had gevonden voor Ida te midden harer ontgoocheling nauwelijks eenige waarde moest hebben gehad.

Leo van Oven had veel geleden in de laatste jaren. Toen de eerste schok van zijn strijd met Ida voorbij was, had hij getracht zich heen te zetten over dat drukkende gevoel, smart en vernedering beiden, dat als eene zwarte schaduw geheel zijn bestaan was komen verduisteren. Hij had willen terugkeeren tot het leven van vroeger, het zou hem gemakkelijk genoeg vallen had hij gemeend en in de uiterlijke omstandigheden was ook niets geweest dat hem had weerhouden. Geen woord, geen blik van Ida had hem ooit bewezen dat zij het ook maar opmerkte of hij uitging of thuis bleef, zich misdroeg of werkte, maar hij zelf had geene voldoening meer gehad in het leven dat hem vroeger had behaagd. Hij vond de grapjes in dien kring zouteloos of erger dan dat, de gesprekken schenen hem onwaardig en onbeduidend beide en hij trachtte wel weg te lachen wat hem pijnigde, te vergeten elke edele aandoening door zijn samenzijn met Ida gewekt, maar het had hem te diep gegrepen in de ziel: hij kon niet. Hij was een ander man geworden, ontevreden met zichzelf en met alles om hem heen en toch niet langer in staat afleiding te vinden in wat hem vroeger had bekoord. Soms had hij zelf zich daarover verbaasd. Dan had hij wel eens gedacht dat indien er iets waars had kunnen zijn in die oude sprookjes eener straffende Godheid, hij wist natuurlijk wel beter maar indien het zoo had kunnen zijn, dan zou dit gerechtigheid, dit rechtvaardige straf zijn geweest: hij had de zonde liefgehad, zij zelf had door hare gevolgen het edelste verdreven uit zijn leven en nu hij vrij was haar te dienen en haar alleen, nu had zij hare aantrekkelijkheid verloren, nu verlangde hij met wanhopig begeeren naar dat andere dat door haar was verwoest. Hij zelf vond er niets verdienstelijks in dat hij zich vrij spoedig aan elke losbandige ontspanning onttrok en andere afleiding zocht. School er waarlijk troost in de boeken, waarin Ida zich uur aan uur kon verdiepen? Hij raakte aan het werk; hij had zijn vluggen geest eigenlijk nog nooit flink ingespannen, nu deed hij het; eene rechtszaak, die hij in zijne betrekking te behandelen had, bepaalde zijne aandacht toevallig als het ware bij een onderdeel zijner wetenschap, hij verwierf er zich een eigen oordeel over en had zich reeds een paar maal sterk genoeg gevoeld dat in het pubiek uit te spreken ook. Hij had zijne kracht leeren kennen voor de rechtbank en in eene vergaderzaal en hij had het in den laatsten tijd meermalen door eene vereerende onderscheiding kunnen opmerken, dat hij naam begon te maken in dien tak zijner studie, waarop hij

zich meer bijzonder toelegde. Hij had er meer voldoening van gehad, dan van hetgeen was voorafgegaan. Het werk half uit verveling begonnen, werd belangrijker, hoe meer hij er zich in verdiepte en er was iets aantrekkelijks in de gedachte, dat hij, nu Ida hem niet meer liefhad, zich toch door eigen kracht zou verheffen tot eene plaats in de publieke achting, die zelfs harer waardig was. Zij zou het moeten opmerken, nu en dan. Zij mocht weinig in aanraking komen met de buitenwereld, de gelegenheid zou zich toch wel eens voordoen dat zij het ondervond, hoe de man wiens naam zij droeg een gezien burger was geworden in de plaats waar zij woonden, een gezocht rechtsgeleerde, een betrouwbaar raadsman, een hooggeplaatste, niet meer door geboorte alleen. Zijn trots tegenover haar was door die gedachte gevleid, maar zijne smart was er niet door verminderd. Als hij thuiskomende van eene vergadering nog met den weerklank der toejuichingen in zijne ooren misschien, zijn eenzaam studeervertrek weer betrad of na een morgen van ingespannen studie Ida's koude oogen bij den eenigen maaltijd, dien zij te zamen gebruikten, geene enkele maal de zijnen ontmoetten, dan voelde hij het dubbel pijnlijk dat niets hem vergoeding geven kon voor dat eene, dat verloren was voor goed. Niet altijd was hij geneigd zich bij die ervaring neer te leggen; er kwamen uren waarin geheel zijn gemoed in opstand kwam tegen lot en omstandigheden, waarin hij zichzelf voorhield dat dit geen leven was, dat er verandering moest komen, het kostte wat het wilde. Dan noemde hij Ida wreed en onbillijk en verlangde haar te overstelpen met verwijten, maar dan schrikte hij ook weer terug voor de gedachte aan een nieuwen strijd, misschien aan nieuwe verwijten van hare zijde. Hij kon ze niet vergeten hare harde woorden, zij brandden hem nog in de ziel, al waren er jaren overheen gegaan. Hij had zich toen niet kunnen verdedigen. Zou hij het nu kunnen, nu hij zijne schuld nog altijd dieper was gaan gevoelen? Neen, hij had geen recht haar meer lastig te vallen, geen recht iets meer van haar te vragen en eer hij Ida weer ontmoette had hij zijn gelaat op nieuw gedwongen tot de strakke kalmte, die in haar bijzijn zoo zelden werd verbroken.

Zoo had hij geleefd in de laatste jaren, altijd in tweestrijd, altijd onvoldaan, maar het was niet daaraan dat hij op dezen middag op zijne eenzame wandeling dacht. Niet zijne eigene smart, die van Ida had het hem ditmaal onmogelijk gemaakt met het vroolijke troepje terug te rijden naar huis. Zelfs de kinderlach van Non zou hem pijn hebben gedaan als iets daarin hem aan de Ida van vroeger had herinnerd, de Ida, in wier plaats die bleeke vrouw gekomen was, die hij niet kon aanzien zonder pijnlijk berouw. Kon zij wel nog ongelukkiger zijn geweest had Wervelman gevraagd en hij had gesproken van haar bleek gezicht en haar matten glimlach: het had Leo bewezen dat ook anderen het zagen, maar hijzelf had geen ander noodig om hem de trekken van het lijden te doen lezen in haar gezicht. Hij wist het wel, zij was ook ongelukkig en hij wist ook, wat dat zeggen wilde, hij kende het immers bij eigen ervaring, die pijn, die smart. Zou zij evenveel

lijden als hij? Zou zij ook als hij nu en dan in de eenzaamheid jammeren dat het niet te dragen was om zich dan weer te omschansen met de koelheid van haar beleedigden trots, zoodra zij wist hem te zullen zien? O God, wat zou hij haar graag hebben getroost! Hij zou een deel van zijn leven hebben willen geven om nog eens haar vroolijken lach te kunnen hooren, nog eens dat gezicht weer jong en gelukkig te zien en hij kon er niets aan doen, niets, niets!

Leo stond stil midden op het pad en schopte een tak, die dwars over den weg lag, gedachteloos ter zijde, niets? En daar rees de gedachte weer bij hem op, die in de laatste maanden soms als eene verschrikking zijn lijden was komen vermeerderen, niets? Had Ida niet gewenscht te scheiden, openlijk, volgens al de regelen der wet. Hij had er zich tegen verzet en zij had toegegeven, niet aan zijn wensch of om zijnentwil „om Mama, om haar alleen," had zij nadrukkelijk gezegd. En Mama was dood! Was daarmede de reden van hare toegevendheid niet vervallen? Waarom aarzelde zij nog? Was zij te fier hem iets te verzoeken? Wachtte zij misschien of hij haar thans niet in haar verlangen zou tegemoet komen? „Maar dat doe ik niet," zei hij driftig met zijn voet op den grond stampend „dat doe ik nooit."

En toen, terwijl hij haastig voortliep, kromp dat „nooit" in, hoe langer hoe meer. Als zij het wenschte, mocht hij haar binden? Zou het niet een enkel bewijs zijner liefde, och, het eenige dat hij haar geven kon, wezen, als hij dien wensch eerbiedigde, neen, tegemoet kwam? Moest hij het niet doen als hij waarlijk haar waardig wilde zijn? Hij had een aristocratischen afkeer van alles wat naar een schandaal zweemde, ook nu nog; hij wist dat zulk eene geruchtmakende zaak hem bij den naam, dien hij bezig was zich te verwerven thans oneindig meer schaden kon, dan eenige jaren geleden, maar hij dacht daaraan niet. Hij dacht aan die uren van den gezamenlijken maaltijd, eene pijniging had hij ze voor zichzelf dikwijls genoemd en hij gevoelde eerst nu, hoe hij op hen had gestaard dikwijls den ganschen morgen, omdat hij Ida dan althans zag. Er was in dat te zamen leven in dezelfde woning toch een band, waardoor hij ten minste uiterlijk van haar leven op de hoogte bleef. Kon hij zelf ook dien nog losmaken? Ja, hij kon, hij wilde. Hij zou niet minder zijn dan die man, die er zich op durfde beroemen dat hij haar uit liefde was ontvlucht. Er roerde zich nog eens weer iets als ergernis in Leo's gemoed. Hij zou wel nooit eene groote sympathie gaan gevoelen voor dat wonderlijk mengelmoes van oppervlakkige levenswijsheid en edele opwellingen, maar hij was toch getroffen door Wervelman's vertrouwen en hij schaamde zich! Was waarlijk de schok van een gesprek met dien man noodig geweest om wat hij in de laatste maanden dreigend had zien nader komen hem duidelijk voor oogen te doen staan? Hij had zichzelf niet durven bekennen wat op den dood van Mevrouw van Struvenaar voor hem volgen moest, maar die struisvogelpolitiek was laf en onmannelijk geweest. Hij zou nu een man zijn en hij klemde zijne tanden op elkaar om niet zwak als eene vrouw in tranen uit te barsten terwijl hij het zich

goed voorstelde, wat er dan eigenlijk van hem werd geëischt. Maar hij zou het volbrengen. Toen hij, iets later dan de anderen aan tafel kwam was zijn besluit genomen en hij zou geen uur langer dan noodig was wachten om er Ida mee bekend te maken.

VIII.

Den volgenden morgen drentelde Ida alleen door de stille paden van een der groote buitengoederen te Oosterbeek. De andere leden van haar gezelschap waren terstond na het ontbijt er op uitgegaan om de bewolkte lucht en den frisschen wind waar te nemen tot het maken van een verren wandeltocht. Zelfs Papa had zich laten overhalen een eind ver van de tram gebruik te maken om hen dan op een bepaald punt te ontmoeten, maar het was geen voorwendsel geweest, waardoor Ida zich aan de deelneming op dien tocht had onttrokken. Zij had maar weinig lust gehad in de gezamenlijke wandeling, dat was waar, maar zij gevoelde zich toch ook waarlijk moe en niet volkomen gezond. Eigenlijk had zij zich dan ook voorgesteld dezen morgen eens rustig op hare kamer te blijven, een steekje te werken, misschien een beetje te lezen, maar eene wonderlijke ongedurigheid, die haar in de laatste dagen was komen overvallen, had dit plan verijdeld, stil zitten, dat kon zij niet en zij had haar hoed gegrepen en was er uitgeloopen, terzijde langs het hotel, den weg, die naar beneden leidde, af.

Leo was ook niet met de anderen meegegaan, Ida had het pas gemerkt zoo even, toen zij hare kamer verliet en hem juist de trap zag opkomen. 't Was of hij schrikte toen hij haar zag, maar zij was doorgeloopen, uiterlijk althans onverschillig voor deze ontmoeting, hij zat zeker beneden te werken of te lezen en kwam een boek halen dat hij noodig had. Wat of hij nu weer onder handen zou hebben? Zij wist wel hoeveel hij had gewerkt in den laatsten tijd. Zou zij binnenkort weer als voor enkele maanden moeten bedanken met glimlachjes en vriendelijke woorden, als de enkele bekenden, die zij nu en dan ontmoette, haar eene beleefdheid zeiden over het succes van haar echtgenoot, waarvan zij alleen door de kranten had gehoord. Wat zou zij trotsch zijn geweest op zulk eene ervaring in vroeger tijd en nu, welk eene pijniging was het nu! Och eigenlijk was geheel dit leven eene pijniging, eene lange pijniging, die zou moeten voortduren zoolang zij leefde. Ida zuchtte pijnlijk terwijl zij het zich voorstelde, maar de gedachte kwam daarbij niet in haar op in dien toestand verandering te brengen. Zij had ter wille harer moeder eens den last op zich genomen, zij kon er met zekere voldoening aan denken, de laatste levensjaren dier moeder waren er door verhelderd, zij had betrekkelijk tevreden geleefd tot op het laatste toe de hoop koesterend op vernieuwd geluk voor haar kind. Nu zij gestorven was, kon Ida allerminst berouw gevoelen over wat zij haar ter wille had gedaan.

Zij dacht er ook niet aan dat te doen; zij dacht alleen met iets als medelijden voor zichzelf hoe zwaar haar leven was en hoe het nog zwaarder scheen te worden met elke maand, die voorbij ging. Of had zij na den eersten schok ooit geleden zoo bitter als in de laatste weken? Was daarvan het verblijf hier alleen de schuld? Wat scheelde haar toch? Zij herhaalde het als op dien avond eenige weken geleden, maar zij kreeg thans evenmin antwoord als toen? Zij was zichzelf een raadsel. Zij had gemeend dat hare liefde dood was en dat was zij ook zeker, dat zij Leo haatte en dat deed zij immers ook nog? Maar welk gevoel had haar in den laatsten tijd het meest bezig gehouden? Was dat haat, dat urenlang droomen over gelukkiger tijd, dat zich herinneren van elk woord, elk klein voorval, dat luisteren naar zijne stem, dat acht geven op zijn komen en gaan? In haar leven thuis had zij niet zoo nauwkeurig op zichzelf gelet, daar was niets dat hare aandacht in het bijzonder bepaalde bij wat zijzelf deed of ervoer, maar hier moest zij het wel opmerken; wat was dat? Zij durfde niet recht doorvragen, of nauwkeurig voor zichzelf onderzoeken wat zij eigenlijk ondervond, maar zij werd ongedurig, rusteloos....

Ida was voortgedwaald al verder en verder; zij had niet gelet op den bekenden weg, die haar naar een harer lievelingsplekjes voeren moest; zij liep voort met gebogen hoofd en in zichzelf gekeerd. Toen zij zich echter loom en lusteloos op eene bank waar langs zij heen liep, liet neerglijden keek zij toch even rond en zelfs hare aandacht werd geboeid. De natuur was in hare kalme pracht op dit punt zoo bijzonder bekoorlijk; voor een oogenblik vergat Ida haar leed in hare bewondering.

Voor haar lag een groote, heldere waterplas, een vijver, waarvan de glooiende oevers juist tegenover de plek waar zij zat, zachtjes opliepen, tot waar de voetpaden schuil gingen voor het oog onder het groen der lager staande boomen en heesters. Een reuzeneik, wiens dikke stam van eeuwen ouderdom sprak, stond dicht bij haar, midden in het pad; zijne afhangende takken reikten tot ver over het water en in het rond rechts en links rezen ze in schilderachtige wanorde omhoog, de statige, fiere stammen, eiken en dennen, berken en linden door elkander, hun groen en geel en bruin en rood mengend in eindelooze kleurenpracht. De wind, die elk blaadje daar in de hoogte deed sidderen bij zijne aanraking, die de dunnere takken nu en dan bij een wat krachtiger stoot deed buigen en zwaaien in speelsche bevalligheid, kon niet doordringen tot het ingesloten watervlak hier beneden, het weerkaatste de stille bewolkte lucht daar omhoog, waar slechts nu en dan eene lichtere wolk iets helderder tint liet doorschemeren en het rimpelde alleen als een visch wat heel woelig in de diepte rondsprong of een watervogel aan de overzij zijn sierlijk huisje verliet. In dit morgenuur was het gewoonlijk zoo druk bezochte plekje nog stil en verlaten, Ida was er geheel alleen; achter haar, waar de omheining eener afgesloten boerderij vrij dicht langs hare zitplaats heen liep, hoorde zij een paar maal eene vrouwenstem, die luid hare bevelen gaf, eens ging een werkman, zijne spade als een ge-

weer op schouder, groetend haar voorbij, maar het was of zulk een geluid, zulk eene enkele beweging de stilte en eenzaamheid nog meer deden uitkomen en Ida huiverde. Er was bij al de schoonheid iets droevigs in dat stille water zonder zon en het scheen haar een beeld van haar eigen bestaan. Zoo zou zij ook voortleven, zoo stil, zoo onbewogen, vredig betrekkelijk, maar zonder zon. Neen, zij wilde niet ondankbaar zijn tegenover wat zij in de laatste jaren had gewonnen, zij kon vrede hebben met de wereld, vrede ook zelfs met haar eigen leven, maar zij keek toch met een droevigen glimlach naar al de schoonheid in het rond; zij zou geen zonnige vreugd meer kennen in die wereld die haar eens zoo louter zonneschijn en vreugde had geschenen. Wat was zij een zorgeloos kind geweest? Wat had zij weinig van het leven begrepen. Had het leed haar misschien juist daardoor zoo volkomen vernietigd? Het had haar gebracht tot een toestand van blinde verslagenheid en zij was dan ook niet in staat geweest tot eenig zelfbedwang, tot eenig bedaard overleg. Ida had hare handen losjes gevouwen in den schoot en staarde somber voor zich. Eene vraag, die zij in de laatste weken meermalen bij zich had voelen opkomen hield haar ook thans bezig: zij had gemeend zoo volkomen in haar recht te zijn, toen zij zich hard van Leo afwendde; al haar geluk was immers onherroepelijk verstoord door zijn bedrog. Hare liefde was verachting geworden, zij had het hem doen gevoelen zoo veel zij maar kon. Het was haar recht geweest! Haar recht! Had zij daaraan alleen mogen denken? Hoeveel had zij in hare droefheid gedacht aan zichzelf; hoe weinig aan hem! Zij had getreurd over haar verloren geluk, hare bedrogen goedgeloovigheid, maar had zij het ook gedaan over dat andere leven, dat zichzelf te gronde zou richten, over al het schoone en goede dat daarin door het kwaad werd verwoest? Als zij minder zelfzuchtig was geweest in hare smart, als zij had geleden evenveel om zijn val als om hare teleurstelling, zou zij dan misschien niet minder hard zijn geweest? Zou haar trots dan zoo sterk hebben gesproken, zou zij hem dan zoo zonder strijd hebben willen overlaten aan de booze hartstochten, die zij in hem had ontdekt? Och, het gaf nu toch niet meer dat alles te vragen, het besef van tekortkoming kwam te laat om iets anders uit te werken dan een nutteloos berouw. Leo had haar thans niet meer noodig in zijn leven, hij had zich door eigen kracht weer opgewerkt uit de diepte, waarin zij op hem had neergezien, er had dan toch nog wel iets meer dan louter lichtzinnigheid in hem moeten leven, er was moed en geestkracht noodig om dat te kunnen doen; zij kon niet nalaten hem er om te achten, maar dubbel hard werd juist daardoor het besef dat zij daaraan geen aandeel had, niet aan zijn leven en niet aan zijn werk. Zoo was het en zoo zou het blijven. Zij moest het dragen en zij kon het doen, zij zou kracht genoeg ontvangen om haar weg te gaan en ook van haar leven te maken, zooveel zij kon. Zij zou het dragen, maar zij behoefde het zich niet noodeloos te verzwaren. Zij behoefde niet langer vrijwillig de marteling te verduren van dat verblijf hier in den familiekring. Zij zou wel een voorwendsel vinden, waarom zij naar huis kon gaan. Als zij er

Leo met een enkel woord over sprak.... waarom had zij het niet gedaan daar straks, toen zij hem toevallig ontmoette of van morgen eer hij naar beneden ging? Was het zoover gekomen dat zij beschroomd werd hem iets te vragen, zulk eene kleinigheid nog wel? Want eene opoffering zou het ook voor hem niet zijn, zij mocht er hem nooit over hebben hooren klagen, zij kende zijn gelaat genoeg om te weten dat hij zich hier verveelde, zij kende den wreveligen trek tusschen zijne oogen, den pijnlijk saamgetrokken mond, hij zou het wel goed vinden, zij zouden naar huis gaan....

Daar kwam weer een voorbijganger aan. Ida keek ter zijde van waar zij den voetstap, die haar gepeins had verstoord, hoorde naderen. Langs het breede pad dat zij zelf daar straks was afgekomen kwam iemand aan. Zij zag eene lange mannengestalte duidelijker en duidelijker uitkomen tusschen de boomstammen en neerhangende takken, zij zag hem aan de open plek daarvoor genaderd even stilstaan en rondzien en haar hart bonsde haar plotseling in de keel: het was Leo.

Was het toeval dat ook juist hem naar dit plekje had gevoerd? De gelegenheid die zij zoo even nog zich voorgenomen had te zoeken, deed zich thans ongezocht op. Zij moest haar niet voorbij laten gaan, althans, ja waarlijk, hij kwam langs den weg waar zij zat, hij moest haar toch gezien hebben daar even, toen hij rondkeek. Ida hield haar adem in; zij wilde niet meer dien kant uitzien, maar zij hoorde zijn stap al nader en nader komen, langzaam, dreigend klonk het bijna.

Hij was nu vlak bij haar en bleef stilstaan; zij had haar gezicht weer volkomen in bedwang, toen zij opkeek alsof niets in zijn komen daar haar eenigszins verbaasde en ook zijne stem klonk koel en rustig als gewoonlijk. „Ik dacht het wel toen ik je alleen zag uitgaan, dat je hierheen zoudt wandelen en ik ben je dus gevolgd, want ik moet je spreken, Ida."

Ida gaf geen antwoord, had Leo waarlijk opgemerkt en onthouden dat zij juist voor dit plekje eene bijzondere voorliefde had. Zij schoof een weinig ter zijde op de bank, die breed en ruim genoeg was om verscheidene personen als vreemden er naast elkander op te doen plaats nemen, maar Leo verkoos te blijven staan. Wat zou hij te zeggen hebben? Ida wachtte; hij bleef zwijgen. Zij keek eens ter sluiks naar hem op, doch sloeg terstond haar blik weer neer. Hare oogen hadden zonder dat hij het had voorzien even de zijnen ontmoet; welken gloed had zij daarin gelezen, die hare bleeke wangen voor een oogenblik kleurde met een hoogen blos? Leo sprak nog altijd niet, maar de stilte begon Ida te benauwen.

„'t Is goed, dat je gekomen bent," zei zij zoo gewoon mogelijk, schoon hare lippen trilden, „want ik had juist ook iets. Ik wilde je namelijk vragen...."

Leo strekte zijne hand uit. „Eerst ik," zei hij bijna gebiedend. „Misschien zal, wat ik te zeggen heb, elke andere vraag overbodig maken. Ik ben namelijk gekomen, om...." Hij hield op en keerde zich haastig van Ida af. Hij kon haar niet blijven aanzien, het was te zwaar wat hij

« Eerst ik, » zei hij bijna gebiedend.

zichzelf had opgelegd. Zij was zoo mooi, hij had haar zoo lief, hij kon toch niet zelf....

Ida keek naar hem terwijl hij van haar afgewend aan den rand van den vijver stond en met zijn voet kleine takjes in het water schopte. Een beklemmend gevoel van angst overviel haar. Leo's komst daar, zijne wonderlijke verwarring. Wat beteekende dat? Welke nieuwe ramp dreigde haar? Zij kon er niet naar vragen, zij kon alleen wachten en zij huiverde toen hij plotseling weer met twee groote stappen voor haar stond. „Ik moet het doen, ik heb de gelegenheid gezocht, die ik gisteren en van morgen telkens weer liet voorbijgaan, nu kan, nu wil ik het zeggen." Hij stampte met zijn voet op den grond, zijne stem klonk alsof hij zijne tanden op elkaar had geklemd. „Ida, ik mag je niet langer veroordeelen tot het leven dat je leidt. Ik bind je niet meer. Wees vrij."

„Wat bedoel je?" vroeg zij fluisterend.

„Wees vrij," herhaalde hij onstuimiger, „begrijp je mij niet! Denk je dan, dat ik blind ben en niet zie welk eene marteling je leven tegenwoordig is? Denk je dat ik vergeten ben dat je wenschte te scheiden? Ik weet nu hoe zelfzuchtig mijn verzet was tegen je wensch, dat verzet had geen invloed dat weet ik ook. Je moeder weerhield je, maar zij is dood en het is aan mij om thans de minste te zijn. Ida, ik zeg het nog eens, ik heb je hier opgezocht enkel om het te doen, neem je maatregelen zoo gauw je wilt, ik stem in onze scheiding toe."

Ida leunde tegen een der zware boomstammen, waaraan de bank, waarop zij zat was vastgemaakt; hare handen waren langs hare zijden gegleden en onbeweeglijk staarde zij Leo met wijd geopende oogen aan. Toen hij zweeg, opende zij een paar maal den mond, als om te spreken éér zij geluid geven kon.

„Waarom?" fluisterde zij eindelijk met strakke lippen.

„Waarom? omdat jij het wenscht," zei hij half bitter, half wrevelig, „mij dunkt, ik was duidelijk genoeg."

„Maar je zei de waarheid niet," riep zij plotseling opspringend; de hoed, dien zij daar straks had afgezet, viel van haar schoot, maar zij lette er niet op. „Er is eene andere reden, ik vermoed, ik begrijp haar wel! Omdat ik het wensch! Denk je dat ik dat geloof? Jij zelf wilt vrij wezen, ja, jij hebt eene andere vrouw gezien en lief gekregen en ik...." Zij bedwong zich met inspanning van kracht en hare stem, die bijna gillend had geklonken bij de laatste woorden werd weer kalm en fier: „ik heb het gewenscht van den beginne af, zooals je zegt en ik zal mijne maatregelen nemen morgen aan den dag".... en toen maakte hare bedaardheid weer plaats voor die wonderlijke ontroering, waarvan zij zichzelf geen rekenschap gaf „maar je zult me niet nog eens bedriegen met voorwendsels, die niets meer zijn dan dat. Ik wil de waarheid."

Leo stond verbaasd, dit was wel allerminst het antwoord dat hij had verwacht. Ida stond voor hem, het was of hare tengere gestalte langer was

geworden; hare wangen gloeiden, hare oogen fonkelden en hare zachte stem klonk schel en valsch, terwijl zij een vermoeden uitte, waaraan hij zelf nooit had gedacht. Hij bleef haar een oogenblik verstomd aanstaren, het was of zijne ziel plotseling wilde opspringen van eene wilde, ongerijmde hoop en toen trok hij verachtelijk zijne lippen samen: „de waarheid," zei hij vragend, terwijl hij haar vast aanzag, „zou je die waarlijk willen hooren?"

„Ja zeker," riep zij haastig.

„En als ik dan dingen zeg, die je onaangenaam, beleedigend misschien in de ooren klinken, dan zal je niet vergeten dat jij zelf me tartte ze te zeggen?"

Zij schudde ongeduldig het hoofd; de woedende jaloezie, die geheel haar gemoed plotseling in beroering bracht, snoerde haar de keel toe.

„Dan zal je de waarheid hooren. Ja, je hebt goed gezien, er is eene vrouw...."

„Ik wist het wel," riep zij met een akeligen lach.

Hij deed alsof hij haar niet hoorde. „Ja en ik heb haar lief, liever dan mijn leven, liever dan mijn geluk. Ik heb haar gezien, niet hier voor het eerst, niet in de stad, waar wij wonen. Ik heb haar gezien toen ik nog niet meer dan een lichtzinnige jongen was, ik heb haar de mijne mogen noemen eer ik wist hoe ver zij van mij afstond, maar ik heb haar eerst waarlijk liefgekregen toen ik haar verloor, toen hare liefde mij werd ontzegd."

Ida was op de bank teruggezonken en bedekte haar gelaat.

„Toen," zei hij en zijne stem beefde, terwijl hij op haar neerzag, „toen ik zelf ging begrijpen, hoe ik haar had beleedigd, te zwaar dan dat zij het ooit zou kunnen vergeten, toen hechtte zich geheel mijne ziel aan haar met eene kracht, zooals ik vroeger niet had geweten dat mogelijk was en ik begreep misschien eerst recht hoe ik haar had gegriefd toen ik kon begrijpen wat zij voor mij had gevoeld. Ik weet nu dat ik haar niet waardig was, ik weet...." Zijne stem brak plotseling af in een pijnlijken snik. Het flauwe straaltje van eene onmogelijke hoop dat daar straks waarlijk even bij hem was opgekomen, was al weer verdwenen, terwijl hij haar daar zoo onbeweeglijk zag zitten. „Ida," riep hij woest, „nu weet je de waarheid, het is je eigen schuld als het je pijn deed haar te hooren en nu is er tusschen ons beiden verder ook niets meer te bespreken. Zooals het nu is kan het niet blijven, ik zie je lijden en ik kan er niets aan doen. Ik weet dat geluk niet meer mogelijk is, maar rust zal ik je ten minste geven door onze scheiding."

„En weet je geene andere oplossing?" vroeg zij zonder op te zien.

Hij lachte bitter. „Zeker; herinner je je nog die schilderij, die we in Parijs toen we nog samen waren, zagen? Ik heb er dikwijls aan gedacht in de laatste jaren, die man en die vrouw, elkaar omklemmend en samen den dood zoekend in het water, dat bruist aan hunne voeten; als ik je zoo had kunnen vastgrijpen, zoo had kunnen meesleepen...."

„Leo," riep zij angstig, want hij was zoo dicht op haar toegetreden, zijne stem klonk zoo woest, dat zij bang werd voor zijne drift.

Hij trad terug. „Vergeef mij," zei hij zacht, maar hij moest leunen tegen een boomstam, hijgend als van lichamelijke inspanning hij voelde zelf dat hij zich bijna had vergeten in de woeste opwelling zijner hartstocht. Er moest een eind komen aan dit gesprek, het was het laatste dat ooit tusschen hen zou worden gevoerd, maar waarom zou hij de marteling er van verlengen? Hij kon Ida's gelaat niet zien, maar hij bemerkte hoe zij beefde over al hare leden. „En nu is het uit," zei hij, zoodra hij weer spreken kon; „vergeef me dat ik je nog eens heb gemarteld, je zult nu voortaan rust hebben."

„En jij!" zei ze zacht en voor het eerst hoorde hij tranen in hare stem.

„Ik, o dat doet er niet toe," riep hij bitter en toen herinnerde hij zich wat Ida daar straks had kunnen vermoeden en voor een oogenblik verdrong het gevoel van mannelijke waardigheid zijne smart, Ida mocht het vernemen wat hij zich voorstelde, „ik," herhaalde hij bedaarder, „ik zal voortgaan op den weg, dien ik mij de laatste jaren heb afgebakend. Denk niet dat ik terug zal vallen tot wat ik eens was. Ik heb het geprobeerd, misschien weet je het wel, maar het ging niet. Ik ben een ander man geworden; dat heeft je liefde gedaan, al wist, al geloofde je het niet en dat kan al je haat nooit ongedaan maken."

Hij stond in zijne volle lengte voor haar, hij sprak fier en trotsch van de toekomst, die hij zich zou verwerven: „Je zult mijn naam niet meer dragen maar als ooit die naam met achting wordt genoemd, als je ooit een waardeerend woord hoort over iets, dat ik deed of bewerkte, dan zal je je moeten herinneren of je het wilt of niet, dat dat jou werk is, dat de liefde voor jou me heeft bezield. En eens," zijne stem daalde tot een smartelijk fluisteren terwijl zijne droefheid weer de overhand kreeg, „eens, als wij beiden oud zijn, grijs en gebogen, als de zachte aanraking van vele jaren is heengegaan over je rechtmatigen toorn, misschien dat je me dan zult toestaan daarvoor althans je te danken. Tot zoo lang.... Hij hield op. Ida had hare handen laten zinken en staarde hem aan; 't was haar de laatste oogenblikken geweest of een wereld van gedachten en gevoelens moest worden doorleefd in enkele minuten; zij begreep zelf maar half wat er in haar omging, zij had tijd noch bedaardheid zich rekenschap te geven van iets anders dan alleen dit eene: zij kon Leo zoo niet laten heengaan. Als hij zoo ongelukkig was, als hij haar nog zoo liefhad.... De tranen stroomden haar langs de wangen, maar Leo zag eene uitdrukking in den blik, die den zijne zocht, waardoor hij bleef steken, midden in een woord. Wat was dat? Ida bemerkte zijne verbazing: zij bleef hem aanzien. De weerschijn van een flauwen glimlach vloog even om hare bevende lippen en toen strekte zij half aarzelend hare hand uit. Naar hem? Met een schreeuw sprong hij op haar toe en greep haar vast, zoo woest dat zij de pijn voelde zelfs op dit oogenblik „Ida," riep hij, zijne

stem klonk heesch, er was nog geene blijdschap, niets dan wilde, angstige ontroering in „Ida, o God, wat gebeurt me, wat wil je, waarom zie je mij zoo aan? Wat meen je met die oogen, die niet hard en niet boos meer zijn? Moet ik begrijpen, mag ik.... o, als je me nu bedriegt dan ben je wreeder dan ik ooit voor je ben geweest. Is er waarlijk vergiffenis in je hart, Zeg iets, een enkel woord. Zou je nog eens het willen wagen? Mijn leven zou ik je willen geven. Wil je het nemen? Zeg dan.... Is het dat?"

„Ja," zei zij zacht.

Hij viel op zijne knieën....

Hij viel op zijne knieën en boog zijn hoofd over de handen, die hij nu beiden in de zijnen gegrepen had. Ida voelde zijne brandende tranen en zij begreep nu pas hoeveel ook hij geleden had, nu zij de woeste, bijna pijnlijke verrukking zag, waardoor hij bij het plotseling terugkeerende geluk werd overweldigd. Zij luisterde naar de onsamenhangende woorden, waarmee hij haar bezwoer dat zij zich dit oogenblik nooit met teleurstelling zou herinneren, zij liet zich meesleepen door de oude bekoring, die zoo onverwacht op

nieuw haar leven was komen verhelderen, ook voor haar was het aangezicht der aarde veranderd in het laatste half uur, maar zij was toch de eerste, die hare kalmte herkreeg.

„Leo," zei zij, toen zij zich weer in staat voelde rustig te spreken. „Bedaar, je bent al te verrukt."

„Dat kan niet," riep hij; zijne stem lachte, maar de tranen liepen hem nog over de wangen.

Zij knikte droevig. „Het kan nooit weer tusschen ons worden, zooals het geweest is, vergeet dat niet."

„Ik heb je lief, meer, inniger dan ooit te voren," betuigde hij warm.

Ida glimlachte, het was zeer liefelijk dat nog eens te hooren, maar toen barstte zij plotseling in tranen uit: „ik ben zoo veranderd," zei zij klagend.

Hij begreep haar niet. „En ik meende, je bedoelde toch dat je ook mij nog liefhadt?" riep hij angstig.

„Zeker," zei zij hem aanziende, „dat is de waarheid. Ik wist het zelf niet dat het zoo was, ik begreep niet wat ik zocht of wenschte, maar toen ik je hoorde spreken daar straks werd mij alles duidelijk, zelfs wat ik voor haat aanzag, was nog liefde geloof ik, maar ik ben eene andere vrouw geworden."

„En dat is mijne schuld," zei hij ootmoedig.

Zij lag vriendelijk vertroostend hare hand, die hij had losgelaten, weer in de zijne, zij begreep dat zij hem pijn deed, maar zij kon niet zwijgen: „ik mag nog jong zijn in jaren, het leed heeft mij oud gemaakt, ik was vroolijk, altijd gereed voor een grapje, zorgeloos en onergdenkend, nu zie ik, te veel misschien, de donkere zijde van het leven. Leo, ik zal geene gemakkelijke vrouw voor je zijn; het is goed dat je het weet vooruit; wat er te vergeven is, ik kan het doen, vergeten kan ik niet. Ik zal jaloersch wezen, achterdochtig, veeleischend...."

„Maar de mijne," riep hij in eene nieuwe uitbarsting van verrukking en iets van den vroegeren overmoed klonk in zijne stem.

Zij liet er zich niet door meesleepen. „Ik zal vaak onrechtvaardig zijn in mijne eischen, lastig en moeielijk te voldoen; o Leo, er is voor ons beiden zooveel verloren."

Hare smartelijke ernst was aanstekelijk; de overmoedige trek verdween van zijn gelaat. „Denk je dat ik dat vergeten kan?" vroeg hij droevig. „Je hebt je vroolijkheid verloren, zooals je zegt. Denk je dat ik in den laatsten tijd veel grapjes heb gemaakt? Ik leed door eigen schuld, maar de gevolgen van wat ik misdeed, blijven ons beiden bij, zoolang wij leven, jou ook, dat kan, maar dat mag ik ook niet vergeten. En toch," hij was weer opgestaan, het was geene lichtzinnige luchthartigheid maar ernstige moed waarmee hij het hoofd ophief, „ik durf het aan, het leven, met al zijne smart, met al zijne wroeging, ook met zijn strijd als het wezen moet, het leven niet als vroeger, maar toch wel weer te zamen."

„Ik ook." Zij zag hem aan en de droevige trek maakte plaats voor een gelukkigen glimlach. „Leo, God zal ons helpen."

Ja, Leo was een ander man geworden; geen glimlach behoefde uit verschoonende vriendelijkheid voor Ida te worden onderdrukt bij die woorden, hij boog alleen het hoofd als voor iets geheimzinnigs, iets wonderlijk bekoorlijks maar dat hij niet begreep, misschien zou zijne vrouw hem ook zelfs dat nog eens leeren. Hij sloeg zijn arm om haar heen en langzaam, zwijgend liepen zij samen voort, den vijver langs, het boschpad verder naar beneden af. Daar boog zich bij eene kromming van den weg plotseling het woud aan weerskanten ter zijde. Een breed grasveld liep langzaam glooiend naar beneden tot aan den Rijn en vergunde een liefelijk vergezicht over het lage, vruchtbare land, dat van hier uren ver kon worden overzien. Ida bleef stil staan. „Zie," zei zij ernstig en wees voor zich uit. De zon was daar in het verschiet door de wolken heengedrongen en goot eene zee van licht over het landschap, dat zich ontrolde voor hun oog. Ook boven hun hoofd trokken de witte wolken langzaam weg; een warme zonnestraal viel, terwijl zij nog stilstonden, op het pad voor hunne voeten en in dat licht liepen zij te zamen voort, het nieuwe leven, met zijn nieuwen strijd en zijne nieuwe hoop tegemoet.

Leiden. (*Slot.*)

EEN KIND VAN DE WERELD.

DOOR

WILHELMINA GEERTRUIDA.

Het is reeds vrij levendig aan het strand te Scheveningen, niettegenstaande het vroege morgenuur.

De gele, onbevallige badstoelen, die uit de verte op eene onafzienbare reeks bijenkorven gelijken, zijn grootendeels reeds bezet. In eene dezer rust zij. Lusteloos en moe leunt ze achterover en staart droomend over het onmetelijke zeevlak.

Elken morgen op hetzelfde uur zit ze hier aan het strand.

Zacht en eentonig bruisen de golven, door een zoel zuidenwindje slechts matigjes bewogen, en weerkaatsen een' blauwen, zonnigen hemel, hier en daar met een klein, grijs wolkje beschaduwd, dat eene donkere vlek op het water afteekent.

Als een zwerm gonzende bijen verdringen zich de menschenmassa's dichter en dichter om haar heen, doch ze bemerkt het nauwelijks: zoozeer is ze reeds aan die drukte gewend.

Elken morgen op hetzelfde uur zit ze hier aan het strand, na eerst een

zeebad genomen te hebben en leest, of blijft, zooals nu, uren achtereen voor zich uitstaren, in gedachten en mijmerijen verzonken.

— Ze is ziek; of neen, niet bepaald ziek meer, maar wanhopig lusteloos en zoo moe, dat alles haar te veel is.

— En dan dat pijnlijk gevoel in den rug! O, het is niet erg, soms zelfs zoo gering dat ze zich afvraagt, of het slechts in hare verbeelding, dan in werkelijkheid bestaat; maar nu het zich elken dag herhaalt, nu ze er mee opstaat en weer mee ter ruste gaat en dat gedurende een vol jaar reeds, vindt ze het bijna ondragelijk! Ze voelt het altijd, overal, het ondermijnt haar.

'S Morgens staat ze op met een gevoel van wrevel, omdat ze genoodzaakt is zoo vroeg reeds zich te vermoeien en, zij het dan ook per stoomtram, naar Scheveningen te gaan om de baden te gebruiken. Dan blijft ze tot het middaguur aan het strand zitten, om de frissche zeelucht in te ademen en daaruit nieuwe krachten te putten.

— O, het verveelt haar zoo! Eerst dat vermoeiende baden en verder dat geflirt om haar heen! Die heertjes, die haar brutaal door hunne lorgnetten aanstaren, die sierlijk uitgedoschte dametjes, flaneerende, coquetteerende: o bah, ze walgt er van! Maar enfin, het moet: de dokter heeft het bevolen en ze zal blindelings alles wat hij voorgeschreven heeft opvolgen; want ze wil beter worden, al was het alleen om de onbarmhartige voorspelling van haar ouden, nu gewezen dokter te logenstraffen.

— Wat is ze ziek geweest, verleden winter! Nu, geen wonder ook: ze heeft veel te veel van hare krachten gevorderd, want alle bals, alle soirées bijna heeft ze meegemaakt, en dit zegt iets in een stad als den Haag! Ze was dan ook iederen avond uit en dit heeft ze niet alleen verleden winter maar reeds drie, neen vier winters volgehouden. — Ja, toch eigenlijk drie.

Op haar negentiende jaar is ze voor 't eerst uitgegaan; nu is ze twee-en-twintig, maar dit laatste jaar kan eigenlijk niet meerekenen. Van tijd tot tijd, in de hoop door afleiding beter te worden, en ook omdat hare tante er zoo op aandrong, ging ze naar eene soirée of een bal; maar toch niet dikwijls, want ze kon er niet meer van genieten; integendeel het matte haar af en wekte haar tegenzin op. — Ze is nu twee-en-twintig jaar! Dit is betrekkelijk nog heel jong, en toch, ze is al zoo moe van het leven! — Is alleen die pijn in den rug daarvan de oorzaak? — Dat kan immers niet! — Maar waarom is ze dan niet gelukkig? Ze heeft immers alles wat zij begeert! — Ja, ze heeft hare ouders verloren: dit is wel treurig en dikwijls gevoelt ze het gemis, maar toch, ze was nog zoo jong toen beiden stierven en wat ze van hen weet is alles bij overlevering; dit kan dus onmogelijk de oorzaak van haar verdriet zijn!

Haar oom en voogd, hare tante, beiden zijn goed voor haar, ze gelooft zelfs, dat ze van haar houden.

— Waarom eigenlijk? Omdat ze mooi en zeer gezocht is? Misschien wel! Och, ze hebben geen enkele reden om niet van haar te houden: ze is beleefd, vriendelijk en in 't geheel niet lastig. Maar liefhebben in den waren

zin, in de diepe beteekenis van het woord, liefhebben, zooals zij het bedoelt en begeert, liefhebben om hare deugden en gebreken, neen, dat hebben ze haar niet en zoo heeft niemand haar lief. — Waarom toch niet? — Omdat ze nooit zich zelve geeft zooals ze eigenlijk is? Neen, daarom niet: want deed ze dit wel, ze zouden zelfs niet meer van haar houden! Ze zouden beginnen met haar uittelachen, haar overdreven noemen, zeggen dat ze zich aanstelde en eindigen met haar te verstooten. — Deden ze het maar! — Ja, dan was ze vrij! Dan was ze los van al die banden en.... Ja, wat dan? — Dan stond ze alleen; alleen te midden van eene andere, onbekende wereld vol strijd en kwellende zorgen! Een wereld waartoe ze nooit behoord had en die haar zou bespotten; om hare verfijnde denkbeelden, haar zonderlinge overdrijving. Ze zou moeten werken en strijden, niet voor een oogenblik slechts, maar aldoor, en dan eerst zou men aan haar ernstig streven gelooven en haar meetellen als eene der hunnen.

— Waarom zou ze het doen? Ze was rijk, ze kon alles krijgen wat ze begeerde, leven zooals ze wilde. Waarom zou ze aan bespotting zich blootstellen en zorgen op zich nemen, toch te zwaar voor hare zwakke krachten?

— Neen, het was beter zoo, dat alles bij het oude bleef, dat ze voortleefde in de wereld waartoe ze behoorde, zich bewoog in de lauwe atmosfeer der weelderige salons en alleen hare gedachten er buiten plaatste, er boven! Zoo leefde ze twee levens: het eene in het openbare, in hare wereld, van welke ze het troetelkindje was, het andere in gedachten, voor ieder verborgen, schoon, rijk, dichterlijk. — Zal dit zoo blijven? — Neen, er moet een oogenblik komen, en het is niet verre, dat die twee met elkaar in botsing geraken en ieder zijn recht zal verlangen. Die twee werelden staan lijnrecht tegenover elkander, ze zijn niet vereenigbaar, ze moet kiezen: waar ze leeft, daar moeten ook hare gedachten zijn, of.... dat onbevredigd gevoel, die wanhoop zal steeds aangroeien en haar eindelijk geheel overmeesteren.

— Het is of een grijze nevel aldoor boven hare ziel hangt: een dunne nevel, zooals des zomers, heel vroeg in den morgen, dikwijls den hemel verbergt, een nevel die of het voorteeken van een' heerlijk mooien dag is en langzaam zich oprolt, naarmate de zon klimt, of een' somberen, regenachtigen dag voorspelt en meer en meer tot een dreigende, zwarte kolom zich verdonkert.

— Wat is ze gedurende dit laatste jaar veranderd! En dat alleen tengevolge harer ziekte? Ja, want voor dien tijd was ze een zorgeloos, gelukkig kind. Ze vond het heerlijk zoo gevierd te zijn en vertroeteld te worden. Bals en soirées namen al hare gedachten in beslag; ze genoot er van, ja, ze was gelukkig!

En drie jaren heeft dit leventje geduurd: des zomers op reis, 's winters naar partijen!

Toen is ze ziek geworden en zoo zelfs, dat men voor haar leven vreesde. Toevallig heeft ze gehoord, hoe gevaarlijk haar toestand was, en.... o, welk een verschrikkelijke nacht is daarop gevolgd! Wat was ze bang! — Moest ze sterven?

Die gedachte folterde en benauwde haar op de vreeselijkste wijze. Het koude zweet brak haar uit; zij moest zich geweld aandoen om niet te schreeuwen en iemand te hulp te roepen.

— Waarom liet men haar aan haar lot over! Kwam er maar iemand om even naar haar te zien: het zou haar rustiger stemmen! Maar ieder sliep. — En toch, al kwam nu iemand, nooit zou ze durven of willen bekennen, dat ze.... bang was, — bang om te sterven!

Als ze nu stierf, had haar leven slechts in uitgaan en pleiziermaken bestaan; tot niemands nut, niemands genoegen was het geweest, alleen voor zich zelve. Was dit voldoende? Kon dit de bestemming van haar leven zijn? — Ze was wel jong, te jong om volkomen de diepe beteekenis van het leven te begrijpen, maar toch gevoelde ze, met knagenden angst, dat het hare niet aan zijne bestemming had beantwoord. — Maar had ze anders kunnen leven? Neen immers! Aan de eischen, welke men haar stelde, had ze voldaan: ze kleedde zich met smaak, was voorkomend, beleefd voor oudere dames, bereidwillig waar het hare kennisjes gold, de wereld vroeg niet anders, zij gaf wat men verlangde.

— Aan de eischen der wereld had ze dus voldaan, maar ook aan die van het leven? Ze wist het niet! Neen, waarschijnlijk niet, maar ze was te zwak om lang en diep erover door te denken.

Later echter, toen ze beter was, of tenminste schijnbaar, en het oude leventje voortzette, is die vraag teruggekomen, dringender, steeds dringender, en nu laat ze haar niet meer los.

— Wat eischt het leven van haar? Begrijpt ze het nu? Beter dan vroeger, maar niet volkomen nog.

En hoe meer, hoe dringerder die vraag terugkeert, des te dieper gaat ze gebukt onder het leven, dat velen ideaal gelukkig toeschijnt, doch hetwelk haar wanhopig onbevredigd laat. — Neen, het kan zoo niet langer duren, ze moet een besluit nemen, of.... en ze denkt aan Eline Vere!

— Wat heeft ze geschreid om de jonge heldin, die zoo jammerlijk te gronde ging, langzaam maar onverbiddelijk.

Deze ook had iets in zich gevoeld, verlangens, aandoeningen buiten, boven de kring, waarin ze zich bewoog, maar ze had niet de kracht bezeten, niet den moed, zich los te rukken uit die teeder liefkozende, weeke, o zoo verleidelijke, maar diep verderfelijke, verstikkende armen der weelde.

— Wat is ze gevaarlijk, die weelde; juist omdat ze weinig eischend en zoo toegevend is.

Ze verschijnt in haar poëtisch schoon, rozig, zacht gewaad en breidt lachend hare lelieblanke, teedere armen uit. Harmonisch, week, welluidend lokt heur stem en als uit bloemen geweven zijn de banden, waarmee ze u aan zich bindt. En terwijl ge aan heur boezem rust en de geur harer bloemen inademt, gevoelt ge, hoe langzaam alle krachten u verlaten, alle aandoeningen, buiten haar, dalen, zinken, sterven.

Ze vraagt niets dan volkomen overgave; wie dit wil, geen andere

verlangens koestert, geen prikkel tot weerstand gevoelt, kan gelukkig zijn.

— Hare tante bijvoorbeeld! Deze is volkomen wat men „eene vrouw van de wereld" noemt; en buiten twijfel gelukkig. Haar toilet, uiterlijk en verder al de kleine plichten welke de wereld en ook de etiquette haar opleggen, nemen haar tijd en gedachten volkomen in beslag; dikwijls klaagt ze er zelfs over dat haar geen tijd overblijft, dezen of genen roman te lezen. Waar ze komt, overal vertoont ze een vriendelijk gezicht, en in huis.... nu ja, ze is wel eens driftig of wat prikkelbaar, en wanneer een toilet niet naar genoegen is uitgevallen, of hare kamenier eene onhandigheid heeft begaan een' geheelen dag soms zeer ontstemd, maar over 't geheel is ze goed geluimd en aangenaam als huisgenoote, want dergelijke buien worden met zorg vermeden; ieder vreest ze.

— Waarom is zij anders? Waarom zijn verlangens in haar ontwaakt, die onherroepelijk tot haar ongeluk voeren, omdat ze nooit bevredigd zullen worden?

— Eens heeft ze er met hare tante over gesproken: eene onwederstaanbare behoefte, alles te uiten wat ze zoo lang verborgen in zich had omgedragen, dreef er haar toe. Ze heeft gezegd, dat zulk een leven haar niet bevredigen kon, dat eene vaste werkkring, wat weet ze zelve niet, haar waarschijnlijk meer zou voldoen. Boos was haar tante niet en toch heeft ze haar, zonder het te willen; pijn gedaan. — „Daar heb je het al! Dezelfde overdreven begrippen als je moeder! Ik was er wel bang voor! — Maar je zult wel verstandig zijn, hoop ik!"

— „Tante, waarom spreekt u nooit met mij over mama?"

— „Waarom niet? Wel, wij harmonieerden niet: zij had zulke geheel andere idée's en ook haar levensloop was zeer verschillend van den mijne!"

— „Hield u ook niet van Pa?"

— „Niet houden? Wel ja, van je moeder hield ik ook, maar alleen niet zooals twee eenige zusters gewoonlijk doen. Je vader behoorde eigenlijk niet tot onze kringen, hij was wat de Engelschen „een self-made-man" noemen, maar toen hij met je moeder trouwde was zijn fortuin nog niet gemaakt en bezat hij juist genoeg om er eene huishouding mee te beginnen. Eerst later is hij met veel krachtsinspanning rijk geworden.

Nu, ik heb het verstandiger aangelegd! Op mijn tijd ben ik met je oom getrouwd en kon dus mijn leventje zonder zorgen voortzetten. Berouw heb ik er nooit van gehad, dat verzeker ik je, en ik zou je raden, kindlief, hetzelfde te doen! Verdiep je niet altoos in je zelve, maar zie om je heen en geniet van het leven! Aan één gevaar sta jij tenminste niet bloot: een „self-made-man" zal je niet licht trouwen, die worden gelukkig in onze kringen niet toegelaten."

— Neen! Hare tante had gelijk! Saletjonkers, flauwe onbeteekende mannetjes, losbollen, dat waren de helden uit hare salons, dat was haar conversatie, dat waren de mannen, waaruit ze eenmaal haar echtgenoot moest kiezen, indien ze niet ongetrouwd wilde blijven.

— Wanneer de voornaamste dier *gommeux* haar ten dans vroeg, viel haar eene groote eer te beurt, want hij was de gunsteling der dames. En al stond

hij ook minder gunstig bekend, al was er op zijn zedelijk leven zeer veel aan te merken, al verachtte ze hem diep, toch moest ze beleefd zijn en vriendelijk dien arm aannemen.

— Misschien waren er onder die heeren, welke haar zoo onbeteekenend voorkwamen, enkelen als zij: die ook andere denkbeelden koesterden, en onder den luchtigen conversatietoon diepere aandoeningen verborgen en zich gewillig door de banden der etiquette lieten binden.

— Maar een „self-made-man", zooals haar vader, een krachtige flinke man, waarbij ze steun kon vinden, die haar zou helpen zich boven het lage en bekrompene te verheffen en haar een edel streven voor oogen zou stellen; die behoorde niet tot hare kringen, die stond beneden, neen boven, onbereikbaar hoog boven hare omgeving!

— Hoe gemakkelijk moest het hare moeder gevallen zijn, afstand van al die weelde te doen en met den man, dien ze lief had, een eenvoudig leven te leiden, te werken, te strijden.

— En zij! — O God neen, het ideaal dat haar voor oogen zweeft is onbereikbaar: alleen is ze niet opgewassen tegen den strijd! Hoe kan zij, die zoo zwak is, zoo ziek zelfs, lichamelijk als geestelijk, het noodlot afweren, dat haar altoos terugdringt in de atmosfeer, waarboven zij zich wil verheffen?

— O God, o God, is ze dan gedoemd zoo voort te leven, om eindelijk onder te gaan, en juist omdat edeler gevoelens, hoogere verlangens in haar zijn ontwaakt? Ze kreunt zacht en meer nog dan gewoonlijk gevoelt ze de knagende pijn door hare leden, meer nog dan vroeger beseft ze hare zwakheid.

Wanhopig dwalen hare oogen over het golvende zeevlak.

Hoe rustig is die zee, hoe langzaam schuiven de golven over elkaar en dringen elkander voort. Alle hebben hetzelfde doel, dezelfde richting, dezelfde kracht, en toch, al vereenen ze zich en vormen een onoverzienbaar geheel, ze zijn niet bijmachte zich hooger op te werken, den dam te verbreken, die haar in een bepaalde ruimte dwingt, haar loop stuit.

Maar straks, wanneer die dreigende wolk daarginder aan de kim, die hooger klimt en langzaam nadert, boven diezelfde zee haar somber weefsel ontspint en eindelijk den wind loslaat, die met onstuimige kracht de laatste draden, welke hem nog gekluisterd houden, vaneen rijt; als die ééne losgebroken kracht door de golven vaart, dan zal die zee zich verheffen, stijgen, aldoor stijgen, dan zal iedere golf eene ontzettende macht verkrijgen en vereenigd zullen ze beuken op den dam, die haar belemmert. En zoo die wind blijft woeden, onverpoosd doorbuldert, steeds in kracht en omvang winnende, dan zal eindelijk niets bij machte zijn den drang dier golven te weerstaan: de dijk zal doorbreken en zegevierend zullen de golven zich een weg banen over land en wegen, alles met zich sleepende, en ongehinderd zullen ze voortstroomen.

Het is of een heldere lichtstraal plotseling haar brein doorflitst.

— De gedachten en gevoelens welke in heur hart golven, en elkander zachtkens voortstuwen, alle naar hetzelfde doel, in dezelfde richting, ze zijn

als de golven der zee: ééne kracht moet er doorheen varen en ze zullen eene onwederstaanbare macht verkrijgen!

Die kracht is de *wil*, de heerlijke menschelijke *wil!* Die *wil* moet zich losrukken uit de sombere wolk welke dreigend boven hare ziel hangt! Aldoor moet hij wakker blijven, voortbulderen, in kracht en omvang winnen, tot eindelijk de dam, waarin de wereld haar bekneld houdt, verbroken is. Dan zal een ruim veld voor haar open liggen, waarop gestreden en gearbeid moet worden, doch waar de menschelijke geest geene beperking vindt.

Eindelijk is die wil in haar ontwaakt. Ze wil die lusteloosheid overwinnen, ze wil beter worden en wanneer ze genezen en weer sterk is, dan wil ze eene werkkring zoeken, al is ze rijk, al behoeft ze niet te werken! Zoo zal ze eindelijk gelukkig worden, want gelukkig moet en wil ze zijn!

— Haar oude dokter had dus toch gelijk: hij heeft haar op dien wil gewezen en voorspeld, dat ze zonder dezen zieker en zieker zou worden, en eindelijk te gronde gaan, lichamelijk, maar meer nog geestelijk.

Hier breekt zij hare overpeinzingen af, want plotseling is haar oog gevallen op eene bekende gestalte.

— Is dat de oude dokter niet? — Werkelijk hij is 't!

— Wat kijkt hij somber! En al de liefde, die ze vroeger hem toedroeg, en voorbij waande, keert met verdubbelde kracht terug. — Hem alles vertellen; haar overvol gemoed voor hem uitstorten; hulp en steun bij hem zoeken, o, kon durfde ze het maar! Zal ze hem roepen? — Hij is nu eenige schreden van haar verwijderd. — „Dokter!" — Hij hoort niet. — „Dokter!" — Nu ziet hij op en.... herkent haar niet? — Ja toch, want regelrecht stapt hij op haar toe.

«Ben jij het, mijn kind....»

— Waarmee zal ze beginnen?

— „Ben jij het, mijn kind, ik herkende je bijna niet!" En met verbazing

ziet hij op de jeugdige gestalte, die krachtig en schoon voor hem staat.

— „Dokter hebt u een oogenblikje tijd om met mij te praten?"

— „Helaas neen, want boven wacht mijn koetsje: ik moet naar mijne patiënten!"

— „Mag ik dan een eindje met u oploopen?"

— „Heel graag natuurlijk! Weet je wel, dat je er uitstekend uitziet? Zoo heb ik je in lang niet gezien! Die zeebaden hebben je naar 't schijnt goed gedaan? Ben je nu beter?"

— „Beter nog niet, maar ik wil beter worden, dokter!"

Toen vertelde ze hem alles: wat ze geleden en gestreden had en hoe eindelijk die wil was ontwaakt.

Ook hare plannen voor de toekomst: dat ze eene werkkring wilde zoeken en .... „Zoudt u mij willen helpen?"

— „Zeer zeker, dat wil ik; mijn oude patienten laat ik niet aan hun lot over! We zullen iets zoeken, waarbij je bevrediging kunt vinden."

— „Ik dank u, dokter!"

— „En nu wil ik je op mijne beurt eene openhartige bekentenis doen. Toen je mij daareven riept, was ik niet in eene zeer opgeruimde stemming; misschien heb je het opgemerkt. Ik was dan ook naar het strand gegaan om afleiding te zoeken, maar helaas zonder haar te vinden. De flauwe gesprekken, die ik hier en daar opving, al die onverschillige gezichten en lusteloos rondslenterende menschen wekten mijn tegenzin op en maakten mij nog gedrukter! Maar dit korte, gezonde gesprek, de aanraking met eene frissche jeugdige kracht, dat heeft mijn hart goed gedaan, daaruit heb ik nieuwe levensopgewektheid geput en ik heb een gevoel of er weer jong bloed door mijn aderen stroomt. Zoo zie je welk een' invloed de eene mensch op

Daar komen ze aanrollen . . .

den andere uitoefent en dus ook, hoe noodzakelijk het is gezond en krachtig te zijn, nietwaar mijn kind?

— Maar nu moet ik werkelijk naar mijne patienten, adieu dus! Groet je tante en van harte beterschap verder, spoedig hoor je meer van me!"

Nog een hartelijken handdruk, daarna stapt hij in zijn koetsje. Even nog, onder het wegrijden, steekt hij zijn hoofd buiten het portier en roept haar iets toe, naar buiten wijzend. Zij verstaat niet wat, maar beprijpt de bedoeling: er komt eene flinke bui opzetten en de badgasten stellen zich in beweging. Ieder haast zich, om voor de losbarsting in veiligheid te zijn. Wanneer ze flink doorstapt, kan ze bijtijds de tram nog bereiken en dus droog thuis komen. Eene plotselinge, dwaze opwelling, die echter iets onwederstaanbaar aantrekkelijks voor haar heeft: een verlangen de bui te trotseeren en zich een oogenblik te midden van den strijd te bevinden, doet haar naar het strand terugkeeren.

Daar komen ze aanrollen die witgekuifde golven, en werken zich omhoog, door den wind met onstuimige kracht voortgezweept. Met beide handen moet ze den hoed vasthouden en telkens dreigt ze omver gerukt te worden, maar toch, ze volhardt! Ze wil sterk zijn, want deze strijd is als eene voorproeve van 't geen haar wacht. — Somber en dreigend ontplooien zich de wolken boven haar hoofd, maar daarachter schijnt immers de zon, anders waren ze nu grijs; bijna kleurloos! Grijs als de nevel die zoolang boven hare ziel heeft gehangen.

Zware dikke droppels — bliksemstralen — oorverdoovend leven — gebruis, geloei, gerommel en daarboven aldoor het gebulder van den wind — ja, strijd en gevaar! — maar voorbijgaand in sterkend, verkwikkend. Een weldaad vergeleken bij die leege stilte, die zachte, nauwmerkbare, maar eindelooze, doodelijk neerdrukkende nevelregen!

DE HOLLANDSCHE MEESTERS IN DEN LOUVRE.

DOOR

MAX ROOSES.

ADRIAAN BROUWER.

De Rooker.

Onder onze Nederlandsche schilders is er geen, die zoo onfatsoenlijke helden koos als Adriaan Brouwer. Zijne personages waren onze boeren: *nos bons Villageois*. Het roept wezenlijk wraak voor God en de wereld, hoe hij er zich in heeft verkneukeld onze aandacht te roepen op wat er onschoons is in het postuur van deze onze medemenschen, wat er onidyllisch is in hunnen handel en wandel, wat er liederlijks in hunne uitspanningen en uitspattingen ligt.

Het is wel waar, dat hij niet de eerste was, die aan de menschen en het leven op het platteland zijne onderwerpen ontleende en die den minderen man in zijne onbekoorlijke vormen en zijne ruwe zeden voorstelde. De groote schilders van het ware leven, de Boeren Breughel en zijn zoon de Helsche waren hem voorafgegaan en Hieronymus Bosch had dezen reeds den weg gewezen. De oude David Teniers had met voorliefde pretmakende boeren bestudeerd. Frans Hals had zich soms aangetrokken gevoeld door het schilderachtige van den gemeenen man. Voor al deze schilders had de omgang met de wereld van Jan Rap de aantrekkelijkheid van het nieuwe, van het afstekende en terugstootende, van het koddige en het grappige.

Wanneer men moe gezien was naar het bovenmenschelijke der godsdienstige tafereelen en het onstoffelijke der mystieken, die daar altijd zoo hoog in het grondelooze diep hun statige figuren lieten tronen, wilde men als tegenstelling ook wel eens een kijkje hebben in het menschelijke, in het door en door stoffelijke. Er kwamen oogenblikken, dat het academisch correcte begon te vervelen en dat men afwisseling zocht in het onregelmatige, het ondeftige, het wanstaltige zelfs, dat ook waarheid is, en aan die nieuwe behoefte voldeed de lange, lachende of grijnzende, bewonderende of bespottende rij der schilders van boeren en boeven, van eerzame werklieden en brallende landsknechten, die hand aan hand heel de roemrijke eeuwen onzer schilderschool doortrokken. Na de Breughels en Hals, Jan Miense Molenaer, de van Ostade's en Jan Steen; na Teniers vader, Teniers zoon; na Brouwer, van Craesbeeck en de Ryckaerts en zoovele anderen, zonder nog te rekenen de meesters van

andere richting, die zich bij gelegenheid eens aan het boertige en boerenvak waagden en waaronder wij Rubens en Jordaens in de eerste plaats te noemen

De Rooker.

hebben. Het koddige verdwijnt slechts uit de Nederlandsche kunst bij haar verval, wanneer het gemoedelijke verstikt wordt door voornaamheid, wanneer

men een bewijs van deftigheid moest leveren om op een schilderij zoowel als in een voornaam huis toegelaten te worden.

Maar van al deze schilders van goede boerten verschilt Brouwer dan toch nog al merkelijk. Hieronymus Bosch en de Breughels, wanneer zij hunne boeren of burgers tot wangestalten omscheppen, gelooven niet aan de wezenlijkheid der kinderen van hun penseel. Zij fantaseeren met het menschelijk lichaam gelijk met honderd andere dingen. En wanneer zij de werkelijkheid weergeven, zoeken zij te behagen door waarheid meer dan door grilligheid. De Teniersen, vader en zoon, zien hunne boeren en boerinnen van de mooie zijde. Krachtige, welgebouwde figuren met de witte muts of de roode pet kranig op het hoofd, welgevoed, genietende van het leven wat zij kunnen, maar aanstootelijk noch moedwillig grof. Zoo doen zich in het bijzonder de helden van den jongeren David voor; zelfs in zijn dolste kermissen merkt men nog, dat het de kamerheer van een aartshertog is, die zich onder de dorpelingen mengt, en dat de hand, die ze schildert, gewoon is handschoenen te dragen. De Ostade's schilderen de poëzie van het boerenleven. Jan Steen lacht mede met de vroolijke snaken zijner stukken om de bespottelijke figuren, die anderen vertoonen; maar zijn lach is goedrond zonder gal noch schamperheid. In het algemeen zoeken deze allen in het leven van den minderen man op het land of uit de stad het onverdorven natuurlijke met zijn hoekjes en kantjes, zijn lichtjes en tintjes; het schilderachtige der potsierlijke gestalten of der kleurige kleedij, het forsche of het vreedzame van het leven in en met de natuur.

Brouwer vat zijne onderwerpen en personages anders op. Er ligt een grof woord in den mond van ons volk, dat zegt, dat er boerenmenschen en boerenbeesten zijn. Ik weet niet of Brouwer het kende en er de waarheid van voelde, maar het schijnt wel dat hij de boerenmenschen aan zijne medekunstenaars heeft overgelaten en voor zich zelve de . . . andere behouden heeft. Zie me die gezichten, indien men het nog gezichten mag noemen, zijner helden: borstelige haarstruiken en baardstoppels, half of driekwart toegeknepen oogen, een vettige kwabbe voor neus, een reepeltje bovenlip, waar geen knevel plaats op vindt en dat de tanden niet bedekt, een mond met een bijl gehouwen, een kin gefatsoeneerd als het achterdeel van een holsblok. Dit misvormde hoofd wordt met een korten hals aan een hoogen ronden rug verbonden. De kleedij past bij het postuur; een hoed waarvan randen en bol ineengeloopen zijn en die er als een verflenst koolsblad uitziet, een vest en een broek, die afgedragen en verhakkeld zijn en waartusschen het hemd uit komt kijken; het hangt alles aan de lijven, zonder vorm, zonder iets wat smaak van tijd of van persoon verraadt.

Wat die menschen doen is al even aanstootelijk. Drinken en rooken is hunne groote liefhebberij, hunne zending op aarde. De kroeg, niet de verleidelijke, waar de bekers en de meiden glimmen en lachen, waar het des winters warm is binnen, des zomers koel buiten; maar de naakte loods gestoffeerd als de hut van een roodhuid, waar meubels noch gerief

te vinden zijn, waar geen waardin troont, waar kaart noch kegelspel te ontdekken zijn is hun gewoon verblijf. Wanneer de boeren uit hun wezenloos dommelen door den drank zijn gewekt, worden de drinkebroers, die daar zoo rustig en slaperig bij elkander zaten, verwoede vijanden en in de nauwe armoedige schuur wordt er dan geslagen met vuist of pot of stoel en gestampt en getrokken met blinde dierlijke woede.

Enkele malen schildert hij een landschap en legt een ware dichterlijkheid in zijn opvatten der natuur, maar dit was uitzondering. Een andere soort van onderwerpen trekt hem meer aan: de daden der barbiers, die wonden open steken, koppen zetten, de afzichtelijke boerkens pijnigen en hun grappige martelaarstroniën doen trekken. Zooals de schilder zich verkneukelt in de uitstalling der grofheid zijner uitverkorenen, wanneer zij op de drinkbank legeren, zoo vindt hij er ook genoegen in ons te toonen wat koddige figuren zij maken, wanneer zij op de pijnbank zitten.

Brouwer schijnt in zijn handel en wandel nog al verwantschap getoond te hebben met zijn geliefkoosde personages en niet minder dan zij van jenever en tabak gehouden te hebben. Wij zeggen dat dit zoo schijnt geweest te zijn, want veel duisters en onzekers is er in zijne geschiedenis. Hij werd waarschijnlijk te Audenaarde in Vlaanderen geboren, in 1606, en begaf zich naar Holland, waar wij hem te Haarlem in 1626 aantreffen. Hoe en wanneer hij uit Vlaanderen in Holland kwam weten wij niet. Vermoedelijk was zijn jeugd woelig en, als geheel zijn levensloop, zeer avontuurlijk. In 1631—1632 landde hij te Antwerpen aan, waar hij in 1633 in het kasteel gevangen zat en waar hij in de laatste dagen van Januari 1638 stierf.

De ambtelijke oorkonden, welke wij bezitten over zijne lotgevallen, bestaan voor het grootste deel uit getuigschriften zijner armoede. In 1632 maakt een notaris te Antwerpen een inventaris van „de meubelen hem competerende;" de inboedel werd aan een der crediteuren overgelaten. In den loop van 1633 teekent hij nog twee schuldbrieven; twee jaar later dreigt het gerecht alweer zijn schamele have in beslag te nemen. Toen hij stierf, legden nog zeven schuldeischers beslag op zijne nalatenschap.

Al degenen, die over hem schreven, zijn het eens om hem te schetsen als een lustigen snaak, ook wel als een liederlijken kwant, die meer om wijn en tabak dan om geld gaf; onuitputtelijk in het verzinnen en uitvoeren van de dolste grappen, welgezien van al wie hem kende om zijn vroolijken aard. Een ongelukkig toeval, waarschijnlijk een misverstand, bracht hem, den man zonder zorg, zekeren dag achter de grendels in het kasteel van Antwerpen; maar anders vinden wij hem nooit dan in lustig gezelschap. In 1626 werd hij in Haarlem onder de „Beminnaers" van het tooneelgezelschap *Liefde bovenal* opgenomen; van 1634 tot 1637 maakte hij deel uit van de rederijkerskamer *de Violieren* der St. Lucasgilde te Antwerpen.

Hij, die het leven zoo lichtzinnig opvatte, nam ernstig op al wat de kunst raakte: zelfs wel eens te ernstig. Zijn vriend Nootmans draagt hem in 1627 het *Spel van den bloedigen slach van Pavijen* op, en Brouwer, de onver-

beterlijke spotter, wordt zelf bespottelijk, wanneer hij den vriend voor de beleefdheid dankende den ronkenden toon van het treurspel aanslaat en de poppenkast der bombastische Rethorica wagewijd openzet.

Juycht Musen drymael dry! bralt uyt Bataefsche Maecht!
Laet af van 't Helicon dijn Goude Wimpels swieren;
Wilt 't stale Nootmans brayn, met Lauwer lof vercieren,
Die 't hooghe Reenrycx lof, aen s' Hemels Poolen draecht.

Zoo zingt onze snaaksche schilder. Kan het gekker en is die Brouwer op stelten nog niet potsierlijker dan zijn malle boerenfiguren?

Ware hij met het penseel niet handiger geweest, dan met de pen, dan zou hij vóór en na zijn dood niet den roem verdiend en verworven hebben, die hij zoo overvloedig verkreeg.

Want, en dit is treffend bij dien liederlijken schilder van grof-grappige tafereeltjes, in zijn leven werd hij voor een der beste schilders van zijnen tijd gehouden. Zijn vriend Nootmans bood hem zijn *Slach van Pavijen* aan met de woorden: „Aen den Constrijcken en Wijtberoemden jongman, Adriaen Brouwer, schilder van Haerlem." De zoo vleiend betitelde was toen 21 jaar oud! Na zijn dood, die elf jaar later voorviel, maakte iemand hem het grafschrift: „De asch van Brouwer den zwierbol ligt hier, de stoutheid van zijn penseel stelt hem met Apelles gelijk."

En niet in ijdele woorden, doch in overtuigende daden, bewezen zijne tijdgenooten hoe hoog zij den kunstenaar schatten. Rubens bezat niet minder dan zeventien stuks schilderijen van Brouwer onder de 86, die hij van kunstenaars uit zijnen tijd bijeenbracht. In andere uitgelezen verzamelingen der XVIIe eeuw komen zijne stukken talrijk voor, zij werden druk gezocht en duur betaald.

En dit niet zonder reden. Brouwer bezat schildersgaven van den hoogsten rang. Hij, de wilde gast, is teer en juist voelende, waar het geldt kleurenharmoniën te scheppen; scherp en fijn ziet hij de werking van het licht; hij heeft in zijne beste stukken een spel van stille kostelijke tinten, die verrukkelijk werken. Zelden laat hij een noot hooger klinken dan zijn gewone zachte tonen, maar dan nog doet hij het met treffende juistheid. Men vergeet de woestheid zijner tooneelen bij het bewonderen der rijke en rare, der voorname en aristocratische kleuren, waarin hij ze hult.

Die ruwe tooneelen zelven hebben daarbij ook hunne eigenaardige verdiensten. Er ligt een ongemeene dramatische kracht in zijne boerengevechten, zijne plompe mannetjes slaan forsch, huilen geweldig, leven krachtig in alle hunne ledematen. En zoo kronkelen zijne lijders onder barbiershanden, zoo staan en zitten zijne drinkers en rookers: er is juiste beweging, juiste houding in elken trek van het gelaat.

Na alle recht te hebben laten wedervaren aan het ongemeen talent van Brouwer moeten wij echter tegen overdrijving zijner verdienste waarschuwen. Wij kunnen niet onvoorwaardelijk aannemen, dat hij een baanbreker, een

ontsluiter van nieuwe vergezichten in de kunst zou zijn. Het boerenleven in wat het aantrekkelijks heeft door zijne eigenaardigheid, de zeden in wat zij afstekends tegen die der beschaafde wereld vertoonen, de figuren met hunne kenmerkende plompheid en het scherpe contrast, dat zij met de academische vormen aanbieden, dit alles was reeds aangeduid door de beide Peter Breughel's. Deze hadden ons volk van stad en land met scherp oog en met ware ingenomenheid bestudeerd en tot helden van zeer oorspronkelijke tafereelen gemaakt. Meer nog, zij hadden die tafereelen weergegeven in uiterst rijke en fijne tinten. Hals eveneens had in den minderen man het grappige, de schilderachtige leelijkheid opgemerkt en had een kleurenladder gebezigd, die de tonen milderde, verzachtte, verdunde. Brouwer zeker was geen slaafsche, geen vreesachtige volgeling zijner voorgangers, hij had zijne oorspronkelijkheid, zijn eigen opvatting, die wel benuttigde wat anderen vonden, maar er ruimschoots van het zijne bijvoegde. De Breughels hadden sterk en moedwillig sommige hunner figuren getypeerd om zedelessen te trekken uit hunne misvormdheid; zij hadden in donkerbruine tonen geschilderd, die nog krachtig bleven in hun tintenrijkdom. Brouwer daarentegen had een onweerstaanbaren aandrang tot spotten, hij was nu eens een geboren grappenmaker; hij merkte zijne boeren niet met nuchteren blik op, gaf ze niet naar de eenvoudige waarheid weer, hij maakte ze tot spelers in kluchtige drama's; hij vond ze potsierlijk en legde nadruk op hunne gemeenheid en ruwheid; hij vond hunne onfatsoenlijkheid koddig en deed ze daarom uitkomen; hij beminde ze niet zooals Breughel; integendeel hij vond ze slechts aardig, omdat zij zoo weinig beminnenswaardig waren.

Hij was een rijke tinter als de Breughels, maar, evenals zijn meester Frans Hals, verzachtte, verweekte hij hunne kleuren; hij schilderde dun en vluchtig, maar met rare, zachte, versmeltende tonen. Hij vond er wellicht een geestig genoegen in zijne gemeene boerenkinkels in verwen te malen, die door hunne keurigheid en verfijndheid in scherp contrast stonden met de grofheid van het onderwerp. Hij zocht harmonie in zijne kleuren en vond die in hooge mate, maar bekreunde er zich niet om of zijne teedere weeke inkleeding wel besteed was aan zijn ruwe of plompe helden. Hij wilde zooals een décadent van onzen tijd „la nuance, rien que la nuance", en de schildering schoon om zich zelve. Hierin, men mag het zeggen, gaf hij een voorbeeld door velen gevolgd. Tal van Hollandsche fijnschilders zullen op dezen weg zijn spoor drukken, verzwakte en verdunde tonen boven het forsch koloriet van vroeger, en den toon boven de kleur verkiezende. De schilder der grove kroegendrama's, de woesteling in het leven is alles te zamen een leermeester der verfijning, een aristocraat in de kunst.

De *Rooker* uit den Louvre, waarvan hier de afbeelding bijgaat, is om meer dan ééne reden een afzonderlijk stuk in Brouwer's werk.

Het stelt slechts één figuur tot aan de borst voor en dit ééne figuur is grooter dan de gewone stukken van den meester, waarop verscheidene personages voorkomen. Een enkel ander werk *de Artsenijnemer* uit het Museum

van Frankfort, is in denzelfden aard en zelfs iets grooter. Het eerste meet 41 centimeter op 32; het tweede meet er 47 op 35.

De *Rooker* is geschilderd in kleurlooze tonen, gaande van het haast volle wit der hemdsmouwen tot het haast volle zwart der haren, met het grijze vest en het bruine gelaat als overgang. Het stuk vormt een symfonie van grijs. De verf is er in tegenstelling met 's meesters kleinere schilderijtjes dik en met gehakte borstelslagen op gelegd; de kleederen zijn breed geveegd. In alles, in opvatting van onderwerp, in borsteling en tonenladder, herinnert het sprekend aan Hals, en diens invloed valt geen oogenblik te loochenen. Maar van Brouwer komt er bij het moedwillig grappige, het onrustige, het gedramatiseerde der koddige handeling.

Men heeft wel eens de juistheid der toeschrijving van het stuk aan Brouwer betwijfeld. Wij achten dien twijfel ongegrond. De kop is geheel dezelfde als die van de hoofdpersonage der *Tabakdrinkers* in het kabinet Steengracht van den Haag, waarvan de echtheid niet te ontkennen valt.

Met de vraag naar de echtheid gaat noodzakelijk die naar het tijdstip uit 's kunstenaars loopbaan, tot welk het behoort, gepaard. Bode, die ons zooveel over Brouwer en over onze schilderschool leerde en die aarzelde het stuk voor echt aan te zien, plaatst het, of ten minste plaatst het tweelingwerk uit het museum van Frankfort, in de laatste jaren des meesters, waartoe volgens hem zijne beste werken behooren. Wij gaan hier niet twisten over dit punt, maar doen aanmerken, dat, gezien de sterke verwantschap met Hals' manier, het stuk evengoed tot zijn allereerste zou kunnen behooren, zooveel te meer daar, in tegenspraak met het oordeel van den Duitschen geleerde, de kunstkenners van Brouwers leeftijd de werken zijner eerste jaren voor zijne beste aanzagen.

De opmerking is gemaakt en waarlijk niet zonder grond, dat onze rooker met zijn potsierlijk vertrokken tronie wel het eigen portret van den schilder zou kunnen zijn. En inderdaad de zware knevel, de lange haarlokken, de regelmatige trekken stemmen voldoende overeen met die, welke van Dijck hem leende, wanneer hij zijn portret schilderde en dit als naar gewoonte verfraaide en veredelde, om die gissing aannemelijk te maken.

LONDEN.

Fragmenten

DOOR

EDWARD B. KOSTER.

Londen! reeds de klank van uwen naam wekt weder bij mij de herinnering aan uw geweldig grooten omvang; gij, statige wereldstad, die u als een ontzaggelijke leviathan uitstrekt langs de boorden van de Theems; weer zie ik van verre de somb're dommen van uw St. Paul's Cathedral verrijzen in de morgenlucht en de mistige dampen hangend om uw huizenrijen. Weer hoor ik het ratelen der omnibussen langs uwe straten, het getrappel en gesnuif der paarden, de schelle gillen van den krantenjongen, de haastige stappen uwer gejaagde bewoners langs uw gladde asphalt-straten. Langs mij hollen de wagens, boven mij rolt een spoortrein dond'rend langs de viaduct en onder den grond spookt het geheimzinnig als in een vulkaan. Dag en nacht stijgen uit een woud van schoorsteenen wolken op van rook en stoom, bij windstilte boven uw hoofd hangend als een vloek. En wanneer de gelige mist u dicht omnevelt, uw dag veranderend in nacht, dan dringt geen zon door tot uw donkere diepte, en stom-dreigend staan de roetzwarte gebouwen uwer city als de heillooze gevaarten uit Dante's hel.

Maar als op een schoonen dag het gouden zonne-geschut zijn gloeiende granaten richt op uwe Theems en op de leien uwer Parlements-huizen, en de rivier staat in gloed en de gebouwen omvloten zijn van vol, wit licht, dan lijkt ge een visioen van ranke schoonheid, een tooverpaleis aan de boorden der Ganges.

Nu ik mij neerzet om de herinneringen weer te geven, die mij van u, steden-koningin zijn bijgebleven, zie ik u weer voor mij in al uw sombere majesteit en helle liefelijkheid zooals ik u toen op verschillende oogenblikken mocht aanschouwen.

Reisherinneringen van Londen? Ziedaar een onderwerp, zóo rijk en veelomvattend, dat 't mij voor de oogen begint te schemeren en 't moeielijk valt een uitgangspunt te nemen voor mijn verhaal, dat 't mij gaat als Ulysses, die door Alcinoüs gevraagd naar zijne lotgevallen, verlegen uitroept:

Wat zal ik u het eerst en wat het laatst vertellen?

* * *

Na een kalme zeereis aan boord der „Lady Tyler", waren wij des morgens kwart voor vijf ure te Harwich aangekomen. Aan den oostelijken horizon hing de roode straallooze zon boven de zee en ik begroette 't land van Milton, gedachtig aan de regels:

As when the sun, new-risen,
Looks through the horizon misty air,
Shorn of his beams.

Een lichte mist lag over 't water, langzamerhand ingezogen door de als voelhorens uitgestoken stralen der zon en schimmig lag Harwich nog half-dommelend in de morgen-dampen. De stoomboot lag zweetend en hijgend in de haven, als vermoeid van de lange reis, terwijl de passagiers zich spoedden naar den trein, die stond te brieschen en te snuiven als een strijdros dat ongeduldig en brandend van verlangen wacht op 't oogenblik, waarin men het den vrijen teugel zal laten. Ten half zes gleed de trein vooruit en vloog weldra in hobb'lende vaart over den golvenden grond, voorbij lichtende landschappen en dorpjes, blinkend en welgedaan van zonneglans. Andere weer lagen in houtrijke valleien, zoodat slechts het naambord aan den weg, een spits kerktorentje boven 't groen en een helderrood dak door de boomen vonkelend, bewezen dat daar een door menschen bewoond oord lag. De oogst stond gedeeltelijk nog te velde en was in zijn laatste stadium van rijpwording. Hier en daar blonk een sikkel in de maaiende hand van den landman of bond een bukkende gestalte de halmen tot een schoof. Verder ging het, voorbij Colchester, heerlijk gelegen in een donker-groen dal, voorbij schilderachtige gehuchten en dorpjes, nu eens door een duistere tunnel, dan weer door 't vrije veld dat de zon met haar goud-stralende vingeren beroerde, 't gele graan lichter tintend, de schoven betoovrend tot louter goud, de grillig-golvende boomtoppen doorschietend met glanzige stippen. In de verte steeg wazig-zacht de blauwige rook uit een schoorsteentje op, als een stil gebed. Aan den weg spreidden hooge varens hun breede waaiers uit, maar krompen inéén en sidderden van vrees voor 't rook-snuivende monster dat hen voorbijstoof. Voort, voort, langs Brentwood, Manor Park, Maryland Point, totdat wij de voorstedelijke wijken der metropolis bereiken; voorbij Stratford en Bethnal Green-junction, totdat we stilhouden aan Liverpool Street-station en ons bevinden in 't hart van de groote wereldstad met haar druk leven en bont gewoel. Wij zijn in Londen, doch we hebben niet waar ons hoofd neer te leggen. Spoedig dus op weg om een „boarding-house" te vinden, waar men voor matigen prijs eet en een frissche slaapplaats heeft. Maar we hebben honger en zien uit naar een restaurant, en ofschoon 't uiterlijk niet zeer aanlokt, willen we niet te veel hechten aan den schijn, en treden het „London and Provincial Coffee Palace Co. Limited" binnen. De naam is grootsch, maar de inrichting is hoogst ordinair. Uit dit paleis vliegen u de lucht van slechte koffie en oudbakken brood te gemoet, tafels en banken zijn van ruw hout en slecht onderhouden, maar wij overwinnen onzen afkeer en bestellen brood en koffie.

Op straat is 't nog vrij leeg, werklieden slenteren naar hun karrewei, melk-

verkoopers loopen de huizen af, de dienstmeiden keuvelen met elkander of poetsen ramen en schellen. Overigens is Bishopsgate Street niet zindelijk en na wat staren naar al die gewone dingen, die om hun voorvallen in een wereldstad waar men voor 't eerst is, belangrijk schijnen, betalen we ettelijke pence en zetten de wandeling voort, als speurhonden spiedend naar alle kanten en de huizen opnemend voor wier ramen staat „Rooms to let", totdat we na eenig zoeken belanden in Charlotte Street, Bedford Square, waar de eenig overgeblevene kamer besproken wordt voor £ 1 per week de persoon, kost er onder begrepen. De bagage wordt gehaald van 't station, waar 't zoo lang is achtergelaten en we installeeren ons in de nieuwe kamer, die we na veel trappen klimmens hebben bereikt. Spoedig zal er gegeten worden en we zijn blij intusschen wat rust te nemen na al die omzwervingen. Daarboven gezeten, waar de harde straatgeluiden in de ooren suizen als een onbestemd gegons en het oog gedachteloos-moede rust op een net van draden, waarin de musschen hangen als vliegen in een spinneweb, word ik opgeschrikt door de schelle tonen der etensbel, die een bres slaan in den muur van stille mijmerij, waarin ik mij had teruggetrokken.

Aan tafel maakte ik kennis met de Engelsche keuken en ook met een Italiaanschen signor, professor aan de hoogeschool te Siena, die te Londen vertoefde om de Staathuishoudkunde te bestudeeren, waartoe hij geregeld den geheelen dag in 't British Museum doorbracht. Hij klaagde zeer over 't Engelsche leven, 't eten en 't klimaat. Zijn aan gloeiende kleuren gewende oogen werden mat van de bleeke Londensche misten; zijn expansieve natuur stootte zich pijnlijk aan de hoekige terughoudendheid der Engelschen. En wat waren de vleeschmassa's en de zware kost, die hem werden voorgezet, bij zijn sappige Italiaansche vruchten en lichte spijzen? Hij verklaarde dan ook herhaaldelijk: „I'm so 'om'sick", en waarlijk, 't heimwee smachtte in zijn donkerblauw oog.

Onze gerechten bestonden uit sterk-gepeperde soep waarna de dienstmaagd Mary een vischschotel binnenbracht en op mijn vraag wat het was, iets antwoordde dat mij als „head-ache" in de ooren klonk. Natuurlijk dacht ik bij mijzelven: „'n raar ding en bizarre-Engelsch om een visch hoofdpijn te noemen", maar later bemerkte ik dat de meid den naam *haddock* slordig had uitgesproken en ik gestoofde schelvisch had gegeten. De schotel was zeer goed toebereid. Daarna kregen we *boiled-beef*, ook uitstekend en *meat-pie* die zoo taai was als een leêren lap, verder een rijstschotel en ten slotte als dessert wat ingelegde vruchten.

Na tafel ging ik de straat op en was weldra in Oxford-Street. Ik kan den indruk hiervan niet beter weergeven dan door een voorbeeld. Verbreed in gedachten de Kalverstraat vijf, zesmaal en denk er even zooveel maal menschen in dan gewoonlijk. Bevolk haar met denkbeeldige omnibussen en rijtuigen, en ge zult u een voorstelling kunnen maken van Oxford-Street. Ratelend stuwen de rijtuigen tegen elkander in, als donderwolken aan den dreigenden hemel, de voerlieden laten de zweep wijd knallen, het begint voor de oogen te draaien en te schemeren, en 't schijnt of de wagens zullen samenschokken; maar

daar verheft een donkergekleede, zwartgehelmde man de hand en alles staat stil. Dan brengt de kundige *policeman* orde in den baaierd en alle wagens

Dan brengt de kundige policeman orde.

rijden elkaar rustig en regelmatig voorbij. De trottoirs aan weerszijden wemelen van wandelaars, sommigen kalm en tevreden, afleiding zoekend na een drukken

kantoordag, anderen gejaagd en haastig stappend, nog vervuld van hun bezigheden. Op verschillende punten hangen hoog boven de straat electrische lampen, als ronde, witte manen en laten hun straalloos licht ver uitvloeien over den gladden asphalt-vloer. Rood schijnen daartegen de gaspitten in de winkels en werpen een mat-gelen weerschijn op de blanke trottoirs. Voortwandelend, half-versuft en overweldigd door de ongewone drukte, bevond ik mij eensklaps naast een hel-verlicht gebouw, waaruit een dof-stampend geluid naar buiten golfde. Nieuwsgierig te weten wat daar geschiedde, trad ik binnen, betaalde aan 't loket den toegangsprijs, en bevond mij weldra op het balkon eener ruime zaal, vol van druk pratende menschen. Aan het einde was een tooneel waarvoor het gordijn was neergelaten, maar niet lang daarna ging het langzaam omhoog en een als heer gekleed persoon kwam op om half-sprekend half-zingend meê te deelen dat hij allerlei zaken had gedaan „only to please a lady", welke woorden het refrein zijner coupletten vormde. Zijn lied, waarvan ik geen derde part begrepen had, vond zeer veel bijval, het publiek stampte en klapte in de handen alsof de duivel er in was gevaren, waarop de zanger boog om even weg te gaan, maar heel gauw terug kwam even sjofel en shabby als hij er eerst „heerig" had uitgezien. Met schorre grog-stem brulde hij een lied dat zijn toehoorders moest doen verstaan dat hij overal waar hij kwam werd uitgesmeten, hetgeen zeer goed op te maken was uit zijn refrein, ditmaal luidend: „Turn him out." Ook met dezen zelf-vernederenden hymnus waren de aanwezigen zeer ingenomen en toen 't rumoer bedaard was, betrad hij 't tooneel weer, uitgedost als een schooljongen, die zijn wederwaardigheden op de banken vertelde. Weer barstte het publiek voor dezen namaak-jongen in uitbundige toejuichingen los, totdat het scherm neergelaten werd.

In den tusschentijd had ik gelegenheid de lieden om mij heen op te nemen. Het leek wel of de plaats, waar ik mij bevond, het uitverkoren oponthoud was der „mashers;" dezen liepen met veelvervige dassen en geruite pantalons in menigte rond; een van hen deed mij levendig denken aan den haan bij Milton, die „stoutly struts his dames before." Maar deze haan liep de dames *na* en hield met verscheidene van hen een praatje. Zij waren opzichtig gekleed en op 't gezicht rijkelijk geblanket, groote witte veêren lagen om hun hoeden gekruld.

Na den dilettant-schooljongen traden eenige negers op, die een voorstelling gaven met banjo's, een soort van muziekinstrumenten, het midden houdend tusschen een guitaar en een koekepan, waarmede zij wonderen in de klankvorming verrichtten. De noten gleden zoo zacht van de snaren en klonken zoo weemoedig-teeder, zij smolten zoo harpachtig-ruischend ineen dat zij dit verblijf van ruw pleizier schenen te heiligen met hun slepend geklaag, en 't was me alsof een bom uiteenspatte in de stille zaal toen na dit snarenspel het harde handgeklap en bravo-geroep uitbrak.

Toen de kleurlingen zich bescheiden hadden teruggetrokken, kwamen twee virtuozen, die een samenspraak hielden op de fluit en aan hun verschillende

gemoedsaandoeningen op dit blaasinstrument lucht gaven, zooals toorn: lage tonen staccato met een slepend, doch eensklaps afgebroken eind; woede: een krijschende wirwar van hooge en lage tonen; droefenis: klagende en gerekte noten in de mineur met veelvuldig gebruik van chromatische toonladders; blijdschap: een grappig-weergegeven schaterlach met een oneindig gejubel in de hoogte.

Na deze en dergelijke voorstellingen werd 't mij te warm in de „Oxford-Hall" en ik wrong mij zoo spoedig mogelijk tusschen de bezoekers door om de buitenlucht te bereiken. De straat was veel leeger geworden en lag in kalme blankheid te rusten. De meeste winkels waren gesloten. Slechts nu en dan schoot een rijtuig voorbij. Vermoeid van de eerste indrukken eener wereldstad zocht ik mijn kosthuis op.

* * *

Wat is er, na een vermoeienden middag in 't British Museum, wanneer men zijn geest heeft ingespannen om al het schoone of ontzaglijke op te nemen en te verwerken, beter in staat om te verpoozen en aangenaam bezig te houden dan een Opéra Comique? Nog denzelfden avond bezocht ik het *Savoy Theatre*, waar een „aesthetisch" zangspel, *Patience* van Arthur Sullivan, zou worden gegeven.

De „Savoy," zooals deze schouwburg in de wandeling heet, is een sierlijk gebouw op de Strand. De temperatuur in de zaal blijft matig, dank zij de electrische verlichting. De bleeke glansen spelen over 't donkere rood der fauteuils en de vergulde omlijstingen der loges. Alles gaf den indruk van comfort en élégance, en in 't mystisch schemerdonker van een loge zittend, wachtte ik rustig en geheel „at ease" het opgaan van het scherm af. De indrukken van den dag zwermden en suisden zoozeer door mijn geest, als bijen in hun korf, dat ik vermoeid de oogen sloot en misschien zou zijn ingeslapen als de plotseling losbarstende muziek der ouverture mij niet met schrik had doen opspringen. Het draaide me in 't eerst voor de oogen, 't was me alsof ik de noten verzinnelijkt zag ronddansen, door den zwaaienden arm van den kapelmeester voortgegeeseld. Doch langzamerhand week de begoocheling, en toen 't scherm opging was ik geheel en al voorbereid om ongestoord van de opvoering te genieten. De muziek was goed en had een zekere fraicheur, gelijk alles wat Sullivan schrijft, en 't orkest was uitstekend geschoold, alleen den zang vond ik nu en dan onwelluidend, maar dit was waarschijnlijk het gevolg van de schielijkheid van tempo, waarin de voordracht moest geschieden. Patience, de hoofdpersoon, een allerliefst melkmeisje, voorgesteld door Miss Leonore Braham, voldeed bijzonder en het koor, bestaande uit officieren der Dragoon-Guards scheen mij onovertrefbaar. Hunne bewegingen, hun houding, gezang, alles had plaats met een verbazende juistheid en harmonie. De kunstigste automaten zouden hen niet geëvenaard hebben. Een ander hoofdpersoon is Archibald Grosvenor, een „idyllic poet", iemand die dweept met zonnebloemen en ongeloofelijk lang in de beschouwing van zoo'n

natuurproduct kan verdiept zijn. Hij wil Patience het wezen leeren der ideale liefde en vraagt haar in den loop van hun gesprek: „have you ever yearned?", waarop Patience die dat poëtische niet begrijpt, hem zeer naïef antwoordt: „I earn mij living" en onze idyllische dichter zich troosteloos van haar afwendt. Zeer grappig was ook het tooneel tusschen Archibald Grosvenor en Reginald Bunthorne, een „fleshly poet", die later met Patience trouwt en zijn dwependen collega voor een oogenblik uit zijn malle aesthetische droomen weet wakker te schudden en hem belang doet stellen in alledaagsche zaken, waarop de beide poëten zich zoo vergeten dat zij hand aan hand springend 't refrein zingen:

I'm a Chancery-Lane young man,
I'm a Waterloo-House young man,
Was there ever so lovable and so adorable
Waterloo-House young man?

Behalve het koor van officieren was er nog een „chorus of rapturous maidens", die hun afgod, den idyllischen dichter, overal vervolgden. Zij zinken voor hem op de knieën, vangen elk zijner woorden vol verrukking op en tooien hem met kransen en festoenen. Later bekoelt die liefde en zij verlaten hem allen om hun vereering te schenken aan den welgedanen Reginald, uitgezonderd Lady Jane, die ware liefde voor Archibald gevoelt en op 't einde van het stuk met hem huwt. Deze Lady Jane was eene kloeke en schoone vrouw, als Saul boven de mannen, met hare schouderen boven de andere koordames uitstekend; zij had een heerlijke alt-stem en zong in 't tweede bedrijf met veel gevoel een mooie aria, die zij zelve op de violoncel begeleidde.

Het geheele stuk was een persifflage op de aesthetische richting in Engeland en alwie de *Punch* pleegt te lezen, zal zich de geestige en satirieke artikelen en teekeningen herinneren, om die richting belachelijk te maken. Ieder zal zich den naam te binnen brengen van den dichter Jellaby Postlethwaithe en den schilder Maudle, die als gefingeerde vertegenwoordigers der „aesthetics" werden gehekeld.

* * *

Kew-Gardens! Als ik aan den zomerdag in uwe lanen genoten terugdenk, dan gevoel ik nog een » leafy luxury", een behagelijke, zonnige rust in een stil oord, een kalm staren naar een wolkloozen hemel door een zacht-wiegend weefsel van trillende twijgen, dan hoor ik weer den afgebroken schellen toon der krekels en het drukke gekijf en gebabbel der musschen, hupp'lend in de toppen uwer olmen! Dan dwaal ik in gedachten weder door de breede paden en ruik den bedwelmenden geur der fijnbesneden orchideeën in de kassen. Grillige, tropische gewassen tieren in de Palmenzaal en reusachtige varens spreiden hun statige vederen uit in de plaats die hun is aangewezen. Nu eens treft de schoone tuinaanleg, dan weer een plechtige laan of heerlijke boompartij de oogen. Het arboretum is een waar lusthof, een boschachtige,

schaduwrijke plek, weelderig met woudboomen begroeid. Het is hier zoo geheimzinnig alsof de woudreuzen er een samenzwering houden. Een breede vista strekt zich uit van de Pagoda tot de Palmenzaal en vormt een grootschen, natuurlijken triomfboog. Toch is deze tuin meer een plaats voor studie dan van genoegen, het doel van den aanleg is om alle mogelijke planten onder 't bereik van den botanicus te brengen; maar waar het onderzoek naar be-

Gezicht van Richmond Hill.

paalde gewassen zijn aandacht op één bepaald punt vestigt, geniet de niet-botanicus veel meer van den machtigen indruk van 't geheel.

Dicht bij Kew-Gardens ligt Richmond aan de Theems en de wandeling van den botanischen tuin naar Richmond Hill langs den oever der rivier biedt weer een reeks van prachtige vergezichten. Het panorama van Richmond Hill gezien is verrukkend schoon, en ik had 't voorrecht dat te genieten op een zachten zomerdag. Ik stond in een wolkschaduw onder een prachtige wolk

„with the sun tangled in and the fringes afire," terwijl het gedeelte vlak vóór mij eveneens donker-belommerd was, maar de achtergrond werd door 't volle zonlicht beschenen; een uitgestrekte, licht-groene weide, waarop hier en daar een boom, en in de verte een woud van lichtgetint, langzaam in 't donker overgaand groen, waardoor de zilver-schitterende Theems zich bochtig bewoog, en aan den gezichteinder een groep violetblauwe boomen, waarover de zonnestralen een teeder, wit-nevelig web schenen te weven.

Niet ver van de plek waar ik toefde, staat een houten bord met de volgende versregels:

Ye who from London smoke and turmoil fly
To seek a purer air and brighter sky,
Think of the Bard who dwelt in yonder dell,
Who sung so sweetly what he loved so well.
Think as ye gaze on these luxuriant bowers,
Here Thomson loved the sunshine and the flowers,
He who could paint in all their varied forms
April's young bloom, December's dreary storms.

Hier toch leefde de dichter der *Seasons*, Thomson, en hier is hij ook begraven. Zijn graf bracht mij de mooie Ode van Collins te binnen, die aanvangt met:

In yonder grave a Druid lies,
Where slowly winds the stealing wave!
The year's best sweets shall duteous rise
To deck its poet's sylvan grave!

Ik verzuimde niet mij een eind langs de oevers van de Theems te laten roeien, die bebouwd zijn met mooie buitenhuizen wier tuinen zich tot de rivier uitstrekken. Allerlei bloemen slingeren zich in veel-getinten overvloed langs de voetstukken van hun marmeren vazen, en kunstige bloembedden bedekken den grond met veelkleurige mozaïeken, die gretig de zonnestralen opvangen en gloeien in zomerglans.

Aan een der oevers ligt ook de werkplaats der Heeren E. Messum and Sons, met 't opschrift: Boats of every description to be let or sold. Een kleine vloot lag daar vastgemeerd.

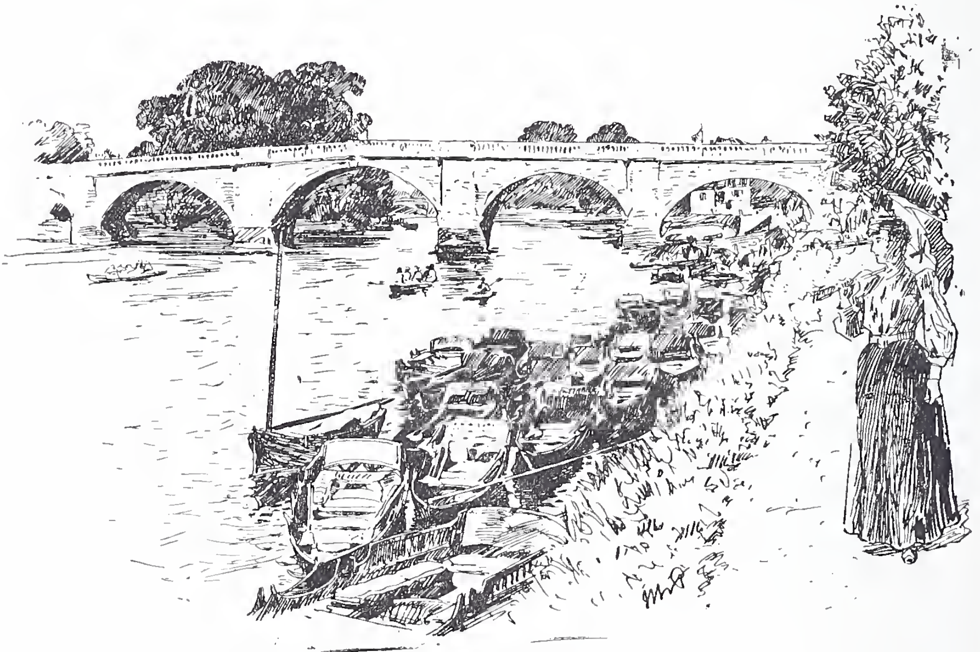
Booten van allerlei modellen en grootte, de meeste geel van kleur, schitterden op 't water, gieken, kano's, gondels, périssoires, genoeg om de hartstochten van een Njordman te wekken.

't Was zeer levendig op de Theems, zij was met roeibooten bedekt, die in de verte geleken op lange waterspinnen met een paar schietpooten over de oppervlakte scherend. Hier en daar beproefde een hengelaar zijn geluk en tuurde geduldig naar zijn door de deining der booten flauw-waggelenden dobber. Hoe zou Byron zich geërgerd hebben aan die peuëraars, hij die in zijn *Don Juan* van 't visschen zegt:

And angling too, that solitary vice,
Whatever Isaac Walton sings or says;
The quaint, old, cruel coxcomb in his gillet
Should have a hook, and a small trout to pull it.

Droom'rig wuifden op den oever licht-bewogene treurwilgen, die verlangend de armen naar beneden uitstrekten om het water te streelen.

In de nabijheid van Richmond, verder landwaarts in, ligt 't dorp Twickenham, waar de hertog van Essex, Bacon, Pope en William Stanhope achtereenvolgens hun buitenverblijven hadden, en niet ver van daar rijst Strawberry Hill, de woonplaats van Horace Walpole, welke deze excentrieke edelman

Een kleine vloot lag daar.

als een soort museum inrichtte en waar hij zelfs een drukkerij had om zijn eigen werken uit te geven.

In dezelfde streek vinden we ook Hampton Court met het paleis van onzen vroegeren stadhouder Willem III, die om 't eigenaardig-Hollandsche karakter van tuinbouw terug te hebben in Engeland, en ook voornamelijk om verwijderd te zijn van de voor zijn zwakke gezondheid zeer schadelijke Londensche atmosfeer, de tuinen van Hampton Court Palace met heerlijke waterpartijen en lanen liet aanleggen. Daar wordt de wijnstok kunstmatig in kassen gekweekt en teer-nevelig hangen de volle trossen naar beneden, in verlokkende schoonheid u tegenscheem'rend, terwijl gij, arme Tantalus, op den heeten zomermiddag er niet van durft plukken uit vrees voor den loerenden bewaker. Bij den vijver staat een bank uitziend op de schaduwdonk're Chestnut Avenue,

beplant met reusachtige kastanjeboomen, wier stille, tastende blaad'ren beweegloos droomden in de luwe lucht. En de vijver lag vredig en vlak in ongerepte rust, droomend van het wollige wolkenschuim en de blauwe luchtzee, wier beelden hij weerkaatste, en 't oeverriet hief geruischloos de spichtige sprieten omhoog en dronk de zoet-bedwelmende geuren van den zomernoen. Geworteld in de drassige waterbedding beurden de lissen hun zonnige hoofden op, strevend naar de zonne boven hen. Het was er zoo stil en lieflijk om het leven te verdroomen, zoo zonder „stir of air" als in den aanhef van Keats' *Hyperion:*

> Not so much life as on a summer's day
> Robs not one light seed from the feather'd grass.

Vlak voor 't paleis liggen schoon-ingelegde bloembedden en strekken zich langs de geheele breedte daarvan en de bijbehoorende muren uit als de bontbewerkte vloer van een Moorschen tempel. De staatsievertrekken van 't paleis waren dien dag niet te bezichtigen en ik was er heimelijk over verheugd niet trap op trap af te behoeven loopen om allerlei fraaiigheden te bekijken in plaats van zooals nu stil te mijmeren in den heerlijken tuin. Toch drong ik pour acquit de conscience en uit nieuwsgierigheid zoover door totdat ik bij een trap kwam, die zich bevond in een met zolder en wanden prachtig beschilderde vestibule, maar bij 't naar boven gaan werd tegengehouden door een policeman die me vertelde wat ik reeds wist, nl. dat de toegang tot de staatsievertrekken Vrijdags was verboden. Hen die echter meer van Hampton Court Palace willen weten, verwijs ik naar Macaulay's History of England, Vol. II p. 268.

* * *

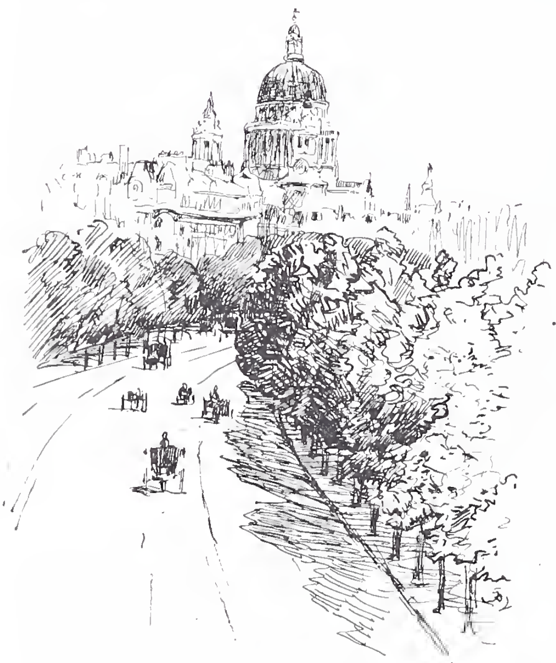
St. Paul's Cathedral is na de St. Pieterskerk te Rome het schoonste monument van den Renaissance-kerkbouw en het werk van den voornaamsten der vroegere Engelsche bouwmeesters Sir Christopher Wren (1632—1723). Deze kerk is geheel geconstrueerd naar het plan van de St. Pieter en beslaat twee derden van den omvang dezer laatste. Aan de voorzijde verheffen zich twee kleine torens, waartusschen de machtige koperen koepel verrijst, het kruis der kerk bekronend, als een hooge driekroon op het hoofd van een eerbiedwaardigen paus.

Toen ik de kerk binnentrad op St. Bartholomew's Day, was er dienst, en ik nam plaats op een der lage banken die zich tegenover het orgel bevinden. Vandaar had ik uitzicht op het koepelgewelf boven mij dat door een kunstig berekenden val van 't licht torenhoog schijnt te stijgen en welks zoldering met schilderingen is bedekt. Tegenover mijne zitplaats was 't orgel, dat in tweeën is verdeeld om het gezicht vrij te laten op de geschilderde glasruit aan 't einde, waaronder het altaar staat. Onder elken vleugel van 't orgel zit een schaar in 't wit gekleede koorknapen met hun gebedenboeken vóór zich. Diep en zacht klinken de eerste tonen van het orgel door de ruime kerk en

zweven als zegenende lichtgestalten boven de hoofden der stil-knielende gemeente. Dan zwelt het geluid in hoog-jubelende akkoorden, die wegstervend in de wijde gewelven telkens door nieuw geklater van klank worden gevolgd en de ruimte vullen met hun geweldige harmonie. Het herinnerde mij levendig aan Wordsworth:

But from the arms of silence — list! O list! —
The music bursteth into second life;
The notes luxuriate, every stone is kissed
With sound, or ghost of sound, in mazy strife!

De hooge stemmen der koorknapen mengen zich onder de statige klanken van het orgel, de geknielden rijzen op en murmelen den voorganger de volzinnen der litanie na, waarop de bediening aanvangt.

St. Paul's (van Thames Embankment gezien).

Intusschen zullen we ons begeven naar het zijschip waar zich de graftomben bevinden. Wij treffen er prachtige aan, onder andere die van Nelson, admiraal Rowe, den grooten staatsman en redenaar Fox, Sir Ralph Abercrombie, die van 1793—1796 veldtochten in Vlaanderen en de Nederlanden ondernam tegen de Franschen en in 1801 te Canopus in Egypte in een veldslag sneuvelde; maar geen praalgraf is schooner dan dat van den hertog van Wellington, bestaande uit een verhevene, grijs-marmeren, door engelen geschraagde sarkophaag waarboven zich een door kolommen gesteunde marmeren hemel welft. Het lichaam van den veldheer ligt in martiale kleeding op een praalbed uitgestrekt.

In het souterrain der kerk, de „crypt", bevindt zich de wagen waarin Wellington's lijk naar zijn laatste rustplaats werd vervoerd. Hij is geheel van metaal, gegoten uit het door den „Iron Duke" veroverde geschut en versierd met de afbeeldingen van kanonnen, sabels, muziekinstrumenten en andere oorlogsattributen. Eveneens is daar te zien een gedenksteen voor den architect Chr. Wren met het merkwaardige en veelbeteekenende opschrift: „Si monumentum quaeris, circumspice." 1)

Langs den wand van het benedengedeelte der koepels loopt een galerij, bekend als de „whispering gallery", zoo genoemd omdat een persoon die aan

1) Zoekt ge 'n gedenksteen, zie om u heen.

de overzijde zijn oor aan den wand houdt, de stem kan hooren van een ander die langs den muur fluistert.

In de hoop van een schoon gezicht te krijgen over de stad en ook iets te zien van 't omliggende land, klom ik den toren op, hoe langer hoe hooger, langs smalle spiraalsgewijs zich opwindende trappen, zoolang mijn beenen maar wilden loopen. Buiten adem boven komend, keek ik over de verschansing naar beneden, maar ik zag niets dan torens en daken en schoorsteenen zoover mijn blikken reikten, een grillig samenspel van hoeken en lijnen, een duizelende mozaïek van gekartelde horizontale en vertikale randen. Ik trachtte een square of park te onderscheiden, doch te vergeefs, een woud van huizen strekte zich aan alle kanten uit. Ik daalde de trappen weder af, en in de nabijheid van de groote klok gekomen, bemerkte ik dat zij weldra zou geluid worden. Niet lang daarna kwam er een flauwe beweging in het gevaarte, bij elke slingering nadert de klepel den metalen wand meer en meer, met ingehouden adem wacht ik luisterend, in twijfel of ik de handen op mijn ooren zal drukken, maar ik overwin mijn vrees, en — boem! welk een knal! een donderslag dreunend door de gewelven des hemels, kanongebulder door de bergen weerkaatst, een tweede slag davert, een derde, een vierde en weldra gaat het geregeld boem — boem — boem — boem. Half verdoofd loop ik naar beneden, en op straat hoor ik nog altijd die geweldige klokketonen in de ooren, en des nachts komen ze weder in den droom!

Wanneer men van de St. Paulskerk gaat naar St. Paul's Wharf en men neemt daar een penny-boat, dan is het eerste station waar men aankomt dicht bij London Bridge; we stappen er af en slaan de Thames-street in, gaan voorbij Billingsgate, de groote Londonsche vischmarkt, waaruit een krijschend rumoer als van hevig twistenden op ons aanwaait en den pas doet versnellen, en komen langzamerhand bij den Tower, een der oudste nationale gedenkstukken van 't Engelsche volk, oorspronkelijk gesticht door Willem den Veroveraar, doch in verloop van tijd vergroot. Wij bemerken al zeer spoedig waar we zijn aan de Beefeaters die in den Tower verblijf houden. De naam Beefeaters is een verbastering van 't Normandisch-Fransche *boufitiers*, later *buffitiers*, waarmede de bedienaars van 't buffet worden aangeduid.

Beefeaters.

Daar zij er allen krachtig en welgedaan uitzien, is het niet te verwonderen dat hun naam in dien van Beefeaters is overgegaan en dat het „profanum vulgus" dezen uitlegt als vleescheters.

Om den geest van vrijheid te dooden, die na de verovering door Willem van Normandië nog bij den Sakser bleef voortleven, liet de veroveraar van 1379—'80 de zoogenaamde White Tower oprichten. Het gebouw heeft den

vorm van een rechthoek wiens lange zijde 116 voet lang is en de andere 96. De hoogte is 92 voet. De borstwering bevat kanteelopeningen en aan iedere hoek verheft zich een kijktorentje. Aan de Noord-zijde vindt men sporen van een vroegeren statigen ingang, de poorten die thans toegang verleenen zijn het werk van lateren tijd.

In 't begin was de Tower een vesting en tevens een paleis, waar latere Engelsche vorsten ook vaak hun hof hielden. Zoo was hij in de dertiende eeuw het tooneel van schitterende feesten bij gelegenheid van 't huwelijk van Hendrik III met Eleanor van Provence. Edward III, de insteller der orde van den Kouseband vertoefde er dikwijls, en toen zijn zoon Edward, „the Black Prince", koning Jan van Frankrijk in 1356 te Poitiers had gevangen genomen, onthaalde de koninklijke gevangene Edward III en zijn geheele hof in de groote zaal van 't paleis.

Vroolijke en prachtige toernooien werden van tijd tot tijd in den Tower gegeven en zonder twijfel hebben vele der wapenrustingen die wij thans in de wapenzaal zien, in het strijdperk geschitterd, toen het paleis gevuld was met den adel, de ridderschap en den bloem van Engeland. Menig moedig hart heeft geklopt onder die metalen maliënkolders en menige lans heeft gebeefd in de hand van den ridders wanneer hij dacht aan een nederlaag ten aanzien van zijne geliefde. De wapens waarop wij met onverschillige oogen staren en die wij beschouwen als een curiositeit uit half-barbaarsche eeuwen, toen strijdvaardigheid en lichaamskracht zoozeer in tel waren, zijn de voorwerpen geweest van oneindig veel meer vereering, liefde en verzorging dan die waarmede thans de ware soldaat zijn geweer, sabel en patroontasch onderhoudt en verpleegt.

Hendrik VII, de eerste vorst uit het huis Tudor, hield er een glansrijk steekspel in 1501 ter eere van 't huwelijk van zijn zoon Arthur, en 't was in denzelfden Tower dat in 1533 Anna Boleyn met weidsche praal door Hendrik VIII ontvangen en drie jaren later op bevel van denzelfden grilligen tiran onthoofd werd.

Ongeveer twintig jaren later wordt de naam van dit gebouw verbonden met de korte regeering en 't martelaarschap van lady Jane Grey en nog later hield Elizabeth bij hare troonsbestijging een luisterrijken optocht van den Tower naar Westminster. In 't vervolg hield zij er echter nooit meer verblijf.

Bij de kroning van Karel II werd deze oude maskerade-gewoonte voor 't laatst in acht genomen en van dien tijd dagteekent het verval van het gebouw als koninklijk paleis.

De annalen van den Tower als staatsgevangenis zijn vol geheimzinnige en duistere gebeurtenissen. Geruchten bereiken ons van geheime gangen, onderaardsche folterkamers, donkere kerkers, even donker als de tijden waarin hij gebouwd werd, van vergiftiging en moord, van verraad en ruw geweld. In die lichtlooze gevangenissen met hun vochtig-killen dampkring huiveren wij bij de gedachte aan zoovele onschuldig-vermoorde slachtoffers en in den Bloody Tower, waarin volgens de overlevering de jeugdige zonen van Edward IV op last van

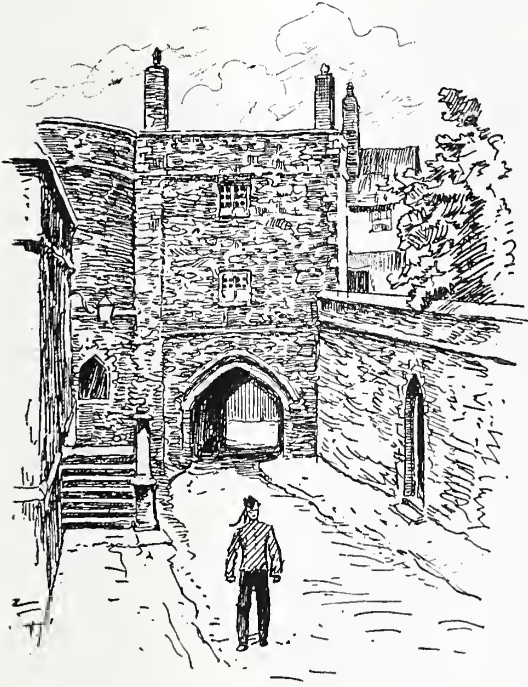
hun oom Richard III werden geworgd, komen ons de verzen in de gedachte van Vondel:

Hij poogt d' onnoosle te vernielen
Door 't moorden van onnoosle zielen.

In den Bell Tower, zoo genoemd naar de garnizoens-alarmklok die in dezen toren hing, werd de eerbiedwaardige Fisher, bisschop van Rochester, die zich moedig tegen de echtscheiding van Hendrik VIII verzette, gekerkerd en later onthoofd.

Wanneer wij verder gaan langs de buitenste schans, dan bereiken wij aan onze rechterhand den somberen ingang van de „Traitor's Gate", door welke staatsgevangenen in den Tower geleid werden. Bij 't overschrijden van dien drempel bleven rijkdom, roem en eere achter en rezen langzaam de fantomen van marteling en dood. Ook boven dezen ingang mochten met bloedige letters de woorden geschreven worden, die donkeren boven de poort van Dante's hel: Per me si va nella città dolente....

Links hiervan staat de omineuze Bloody Tower en dicht bij dezen de Record Tower, ook wel Wakefield Tower genaamd, naar de gevangenzetting der aanhangers van 't huis York na de nederlaag hun in 1460 door Margaretha van Anjou bij Wakefield toegebracht.

The Bloody Tower.

Deze veste is zeer oud en werd waarschijnlijk gebouwd tijdens de regeering van William Rufus, den opvolger van den Veroveraar, in 1087. Hier worden de Regalia of kroonjuweelen bewaard, die gedurende de verwarring na den dood van Karel I, verspreid en verkocht werden. Onder deze bevonden zich de oude kroon van Edward den Belijder, later St. Edward, een rijksappel en eenige schepters, die met andere koninklijke sieraden in Westminster Abbey bewaard werden. Achter een met dikke ijzeren tralies omringde glazen kast, waarom nog een houten omheining staat, evenals om het ijsbeeren-hok in de Rotterdamsche diergaarde, liggen daar in reine schittering de gouden, met juweelen beslagene sieraden der kroon van Engeland. Een kijkgrage menigte heeft zich vastgeklampt aan de houten leuning en na eenige stooten en duwen ben ik ook in de gelegenheid iets van al die schoonheid en glans te zien.

Boven alles fonkelt de kroon van koningin Victoria, als Hesperus onder de sterren. De kap van purper fluweel wordt omgeven door zilveren ringen en gemonteerd met een appel en een kruis, glinsterend van diamanten. Midden op het kruis is een saffier gestoken van onschatbare waarde en voor aan de kroon prijkt de hartvormige robijn, die men zegt dat gedragen is door den „Black Prince".

De kroon van den prins van Wales is van louter goud, zonder eenige juweelversiering. Zij wordt geplaatst voor den zetel die in 't Hoogerhuis door den prins wordt ingenomen.

Verder vinden wij den staf van den Belijder, van gedreven goud, meer dan een meter lang. Bovenaan schittert een rijksappel, die volgens de sage een stukje van 't echte kruishout bevat. Hij wordt bij de kroning voor den koning of de koningin uitgedragen.

De koninklijke schepter is van goud, en de appel en 't kruis zijn met juweelen bezet. Hij wordt bij de kroning in de rechterhand van den souverein geplaatst door den aartsbisschop van Canterbury, die eveneens in de linkerhand van den gekroonde den schepter der rechtvaardigheid legt, welke met de figuur van een de vleugels uitspreidende duif is versierd.

Nog blinkt daar een prachtig vont, voor den doop van vorstelijke kinderen bestemd, schotels, lepels, vorken en ander gouden tafelgerei bij kroningen in gebruik, benevens de linten en kruisen der verschillende Engelsche orden, o. a. de „Victoria Cross", overeenkomend met onze Militaire Willemsorde, de „Most Noble Order of the Garter", de „Most Ancient and Most Noble Order of the Thistle", die van „St. Michael and St. George", welke het epitheton heeft van „Most Distinguished", de „Most Honourable Order of the Bath" voor civiele als militaire diensten toegekend en zoo genaamd naar de plechtigheid van 't baden dat een ridder bij zijn wijding deed ten teeken van reinheid. De laatste ridders die volgens deze oude ceremonie gekozen werden, waren die bij de kroning van Karel II in 1661.

Ten slotte de „Most Exalted Order of the Star of India." Ook flonkerde daar, *ἀλίγκιος ἀστέρι καλῷ* 1), de beroemde diamant Koh-i-noor of „Berg des Lichts", de grootste ter wereld, met een waarde van twee millioen pond sterling.

In de wapenzaal ziet men behalve allerlei oorlogswerktuigen uit vroegere eeuwen een geheele reeks van geharnaste Engelsche koningen op gepantserde paarden gezeten. Verblindend is de zonneglans, die afstraalt van het staal en een nevel van licht giet om de riddergestalten. Trotsch en stil zitten de metalen strijders op hun met bonte schabrakken omhangene rossen, hun lansen hoog houdend, rechtop in den zadel.

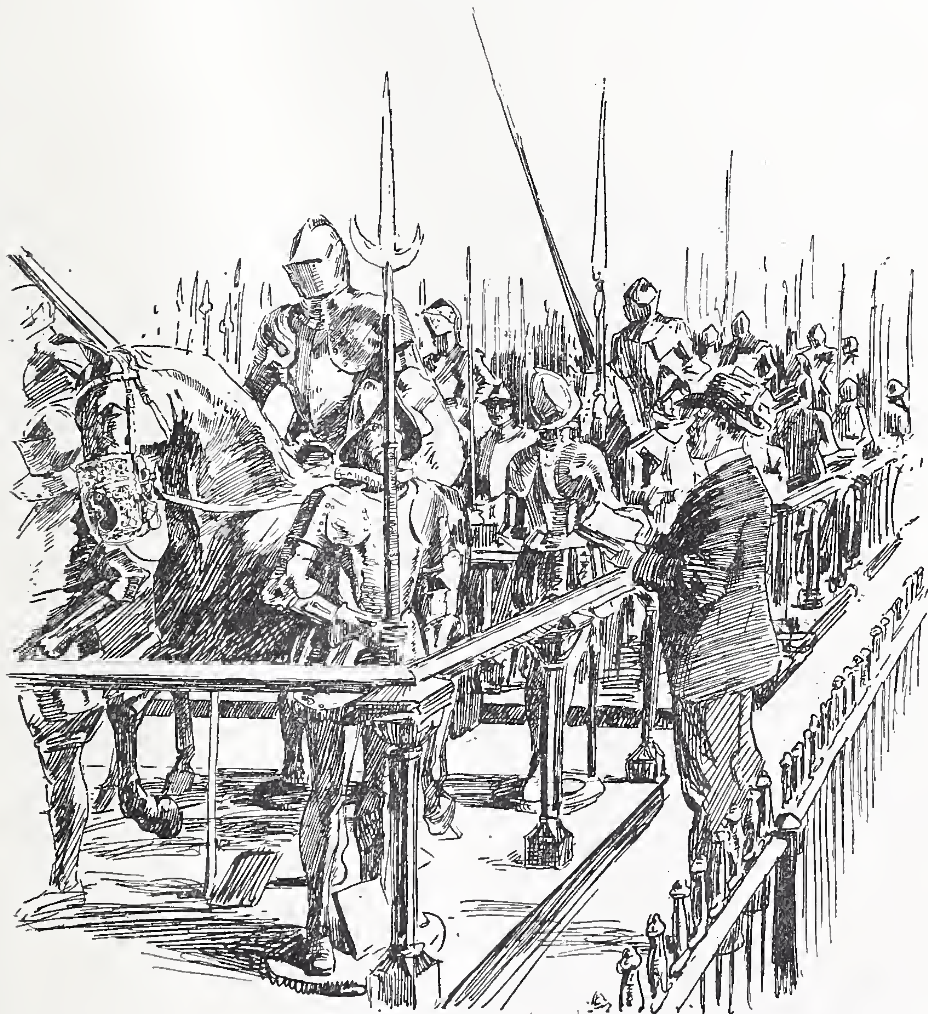
En het licht speelt om hen heen, stroomend van hun pantsers en scheenplaten, dartel ronddansend om hun helmen, hen tot leven en beweging wekkend.

De rossen schijnen te gaan draven, de helden voorover te buigen en de lans tot den aanval te laten zakken, ... maar een wolk bedekt de zon,

1) Als een schoone ster.

glans en illusie verdwijnen met het licht. De bezielde strijders worden weer levenlooze pronkpoppen en de paarden staan pal in hun draverige houding. Alles wat overblijft is de herinnering aan een kinderversje uit „Christiaans Reis rondom de Wereld":

Ik zag den Tower en zijn zaal
Met ridders en met paarden,
Vol ouderwetsche wapenpraal
Van pantser, lans en zwaarden.
't Was alles hier vol van krijgshaftigen zwier,
Maar ridders en paarden zoo dood als een pier.

Trotsch en stil zitten de metalen strijders.

De tentoongestelde figuren zijn gedost in wapenrustingen van verschillende perioden, en wel van den tijd tusschen de regeering van Hendrik VI (1422) en die van Jacob II (1685).

Op den wand zijn de livereikleuren der Koninklijke Huizen van Engeland aangebracht, van de Plantagenets tot de Stuarts. De ruiterstandbeelden zijn gescheiden door rekken met wapenen uit verschillende tijdperken, waaronder bijv. de zoogenaamde „holy-water sprinkles", knotsen wier koppen met spijkers zijn bezet en dien naam dragend omdat zij 't bloed doen vloeien als water, dat uit een aspergillum of sprenkelvat wordt geperst, verder „morning stars", knotsen met stervormigen kop, een „military flail", zoo betiteld omdat het bovenstuk met een ketting aan het handvat bevestigd is en er als een dorschvlegel bijhangt. Ook zijn er voorwerpen uit den oud-Griekschen tijd, o. a. een speerpunt, gevonden op 't slagveld van Marathon, looden kogeltjes voor Arcadische slingers, gevonden in 't oude slot Samos, een geheele, goed bewaard geblevene Grieksche wapenrusting, afkomstig uit Cumae, met een verwrongen, staroogig Medusagelaat op 't borstharnas en een breed-grijnzend komisch masker op den halsberg. Voorts een bronzen Etruscische helm, Celtische en oud-Britsche strijdbijlen, bronzen zwaarden en speren, Saksische dolken en Romeinsche wapenen, opgegraven aan de oevers van den Tiber. De figuur van Hendrik VIII, „bluff king Hal" is gekleed in zijn eigene wapenrusting, geheel met goud gedamasceerd, en dicht bij hem staan zijn lontmusket en jachtroer.

Onder de folterwerktuigen bemerken we de „Scavenger's daughter", aldus genoemd naar een verbastering van den naam Skevington. Sir William Skevington was tijdens Hendrik VIII een der commandanten van den Tower en de uitvinder van het werktuig dat de een of andere bloedige pijniging aan hand en vingers moet verrichten. Zoo is Skevington de vader van het marteltuig en dit evenzeer zijn dochter. Ongelukkige schoonzonen die met deze polyandrische dochter moesten trouwen! Daarnaast hangen duimschroeven, ijzeren halskragen, handboeien, „bilboes", genaamd naar de spaansche stad Bilbao waar zij vervaardigd werden, hoewel Dr. Mackay in zijn werk „New Light on Some Obscure Words and Phrases in the Works of Shakespeare and his Contemporaries", dit woord in de beteekenis van rapier afleidt van 't Celtische *buail-boo* (handwerper), en in die van kluister of sluitmachine van *buaile-bo* (koeien-stal). Zij bestaan uit een ijzeren staaf waaraan boeien zijn bevestigd en de hier aanwezige bilboes zijn afkomstig van de Spaansche Armada en buitgemaakt door de Engelschen. Aan het eind der zaal stond somber en massief het blok waarop schuldigen en onschuldigen werden onthoofd en in ongebroken rust sluimert er de bijl op, die zoovelen tot den duisteren tocht bereidde naar het land „unde negant redire quemquam." 1)

Aan de andere zijde staan allerlei militaire merkwaardigheden, zooals tien kleine koperen kanonnen den jeugdigen Karel II door de kopergieters van Londen aangeboden; het uniform van den hertog van Wellington, weleer commandant, „constable", van den Tower; de mantel waarop in 1759 Generaal Wolfe stierf bij de inname van Quebec; trommen in 1704 door Marlborough bij Blenheim op de Franschen veroverd; assegaaien door Kafferhoofden

---

Vanwaar men zegt dat niemand wederkeert.

aan de koningin ten geschenke gegeven, benevens modellen van geweren door vreemde regeeringen aangeboden.

Op deze wapenzaal volgen verscheidene andere vertrekken die tot arsenaal dienen en waarin van den grond tot de zoldering hooge rekken oploopen, bezet met Enfield rifles, bij de Engelsche infanterie in gebruik, niet zoo ver dragend als onze Beaumontgeweren, maar ook niet zoo zwaar. Zij missen het uitsteeksel aan de rechterzijde van onze geweren, den knop, waarin zich de slagveer bevindt, maar zijn geconstrueerd met een spiraalveer binnen het staartstuk. De wanden en het plafond zijn bedekt met de figuren van zonnebloemen, sterren en stralende zonnen, zeer kunstig van bajonetten, sabels en ontlaadstokken gerangschikt. Op dezelfde wijze zijn ook andere voorstellingen aangebracht, o. a. de insigniën der orde van den Kouseband, een waterhoos, twee slangen die een vogeltje fascineeren, het wapen van den Prins van Wales (drie struisvederen) en dat der Koningin.

Wanneer men dit gedeelte verlaat en oversteekt naar den anderen vleugel, dan komt men bij de Beauchamp Tower en St. Peter's Chapel. Deze kapel is zeer eenvoudig ingericht, zonder eenige versiering, en bestaande uit een schip en slechts ééne zijbeuk. Zij bevat de overblijfselen van Lady Jane Grey en van andere martelaren, die in tijden van wreedheid en ruw geweld de slachtoffers waren van gewetenlooze tirannen.

„Zoo velt de zicht de korenaren,
Zoo schudt een bui de groene blâren,
Wanneer het stormt in 't wilde woud.
Wat kan de blinde staatszucht brouwen,
Wanneer ze raast uit misvertrouwen?
Wat luidt zoo schendig dat haar rouwt?"

In den Beauchamp Tower, vermoedelijk zoo genoemd naar Thomas de Beauchamp, graaf van Warwick, die hier in 1397 tijdens de regeering van Richard II opgesloten werd, vinden wij de handteekening van Philip Howard, den zoon van Thomas Howard, die in 1572 werd onthoofd wegens een poging om Maria Stuart te bevrijden, ten einde haar te huwen. Philip was een ijverig aanhanger van den Roomsch-Katholieken godsdienst, doch haalde zich daardoor aan 't hof van Elizabeth vijanden op den hals. In den Tower gevangen gezet, bracht hij daar negen lange jaren door, totdat hij stierf, afgeleefd door verdriet en de religieuse kwellingen die hij zich zelf liet ondergaan. Op den wand van een der vertrekken is de naam JANE te lezen, naar men vermoedt geschreven door den echtgenoot van Jane Grey, lord Guilford Dudley, die eveneens in den Tower werd opgesloten. Dat zij zelve die letters zou gegrift hebben is zeer onwaarschijnlijk, want hoe gestreng de behandeling van staatsgevangenen ook was, werden toch vrouwen van aanzien, wanneer zij naar den Tower werden verbannen, in 't algemeen in de woning van een vertrouwd officier, die daar bevel voerde, bewaakt. Foxe verhaalt in zijn „Book of Martyrs" dat Lady Jane met een speld op den wand harer kamer in 't Latijn deze woorden kraste:

To mortals' common fate thy mind resign,
My lot to-day to-morrow may be thine.

In elk gedeelte van den Tower zijn ijverige nasporingen gedaan om dit opschrift te ontdekken, maar tot nu toe zijn alle pogingen vruchteloos geweest.

Om het gebouw liggen de Tower-gardens, een schaduwrijk plantsoen, doch niet zeer uitgestrekt.

* * *

Then to the well-trod stage anon,
If Jonson's learned sock be on,
Or sweetest Shakspeare, Fancy's child,
Warble his nature wood-notes wild.

Maar er was geen sprake van Jonson of Shakespeare op 't tooneel, de herleving van 't Shakespeariaansche drama zou eerst later plaats hebben.

Toen ik in de pauze ('t was Zaterdag-avond en ik bespaar den lezer een verslag van den draak in Drury Lane Theatre opgevoerd) een poosje op straat was gaan wandelen om een „sniff of fresh air" op te doen, waren verscheidene lieden, die ik tegen kwam, dronken. Dit schijnt een Zaterdag-avond amusement van de Londenaars te zijn. Bij 't binnentreden van een Refreshment Bar, waar ik een glas bier ging drinken, zaten daar eenige mannen achter de toonbank met „wimmernde" stemmen langgerekte noten uit te halen, met fantastische overgangen zooals men dat hier te lande wel eens in de protestantsche kerken hoort. Zij lolden dom voort met kleine waterige oogjes en hoog-roode gezichten, als van boeren die lang in de zon hebben staan werken, en de eenige hiaten in hun gezang werden veroorzaakt door 't nemen van een teug uit den tinnen kroes, dien zij in de bevende hand hielden. Dan smakten zij even met hun blauwachtig-gezwollen lippen en vervielen weer in hun dommelend-eentonig gedreun. Voor de toonbank stond eene vrouw 'n maatje jenever te drinken alsof het water was, met korte, gulzige slokken. Haar goed was „threadbare" en hare oogen waren rood-beloopen. Walgend van wat ik had gezien sloeg ik den weg weer in naar Drury Lane en na afloop der voorstelling, zag ik hier en daar „schwankende Gestalten" langs de straten laveeren. — Den volgenden dag, Zondag, waarop we geen gebouwen in de stad kunnen bezichtigen, ten minste niet van binnen, besteedden wij om een bezoek te brengen aan een der „Lungs of London", Hyde Park.

Een statige avenue, Rotten Row, strekt zich langs 't park uit, gelijkend op den ingang van 't Haagsche Bosch naast de Maliebaan, daarna grasvlakten, waarop druk wordt cricket gespeeld, een vijver, dicht-begroeide boschjes. In het park staat het reusachtige Albert Memorial, opgericht ter herinnering aan den echtgenoot van koningin Victoria, prins Albert van Saksen Coburg Gotha, overleden in 1861.

Het voetstuk waarheen een hooge opgang leidt is versierd met reliefs, voorstellend de beroemdste schilders, dichters, beeldhouwers, musici, geleerden, wijsgeeren enz. van de vroegste tijden tot heden. Daarboven verheffen zich vijf prachtige groepen: Zeevaart, Handel, Nijverheid, Werktuigkunde en Land-

bouw, en nog hooger rijzen de vier groote groepen, die de voorname werelddeelen voorstellen.

Europa: een gekroonde vrouwefiguur, geheel gedrapeerd op de armen na, gezeten op een stier en in de rechterhand 'n schepter houdend, die rust op den nek van den stier. Onder haar zitten twee vrouwen, eveneens gekroond, waarvan de rechtsche een met de punt naar beneden gekeerd en in den grond rustend zwaard vasthoudt; de andere laat haar linkerhand vallen op een harp, terwijl de wijsvinger der rechterhand omhoog wijst en 't gelaat een luisterende uitdrukking heeft. Aan hare voeten ligt een palet.

In Rotten Row.

Azië wordt voorgesteld door een liggenden olifant, waarop een half-naakte, weelderige vrouw zit, met de beide handen een sluier boven 't hoofd houdend. Rechts van haar staat met den rug naar haar toegekeerd een Arabier, links in dezelfde houding een Armeniër met een stift in de hand. Voor den Arabier zit een Chinees met een urn in de armen, naast hem staat een vaas met Chineesche letterteekens beschreven.

In de groep *Afrika* zien we een geknielden dromedaris, een vrouw dragend wier hoofddeksel aan de voorzijde in een vogelkop uitloopt, behalve de armen is zij geheel gedrapeerd; hare oogen zijn terneergeslagen en zij houdt een herderstaf in de hand. Aan weerszijden van haar staat een op 'n staf leunende neger. Op den voorgrond rechts zit een Bedouin geknield, met een papier in de linkerhand, welke op een baal steunt, in zijn rechterhand houdt hij een stift. Rechts van hem liggen een Turksche pijp en een zwaard.

Amerika wordt gevormd door een bison wiens kop zich kromt onder den

schepter, dien eene schoone, naast hem staande vrouwefiguur met de rechterhand over hem uitstrekt, terwijl zij in de neerhangende linkerhand een krans houdt. Op den bison zit eene half-naakte vrouw met Indiaansch hoofdsieraad van naar achter afhangende vederen; in hare rechterhand houdt zij een knots omhoog, aan den linkerarm bevindt zich een rond schild. Op een rotsblok vóor haar zit een naakte roodhuid wiens hoofd getooid is met in waaiervorm rechtopstaande vederen; met de rechterhand steunt hij op de rots en in de linker houdt hij een strijdbijl geklemd.

Boven deze groepen verrijzen weder aan de vier hoeken van een voetstuk bronzen vrouwebeelden en op een troon die zich op 't pedestal verheft, zit de gemantelde figuur van den prins-gemaal, geheel verguld, onder een hemel aan welks hoeken bazuin-blazende engelen staan, terwijl het geheel gekroond wordt door een kruis. Verblindend straalt het metalen beeld in den zonneglans als een lichtende baken hoog uitschitterend boven de golvende grasvlakte, de gedaante van prins Albert omvonkelend en zijn omtrekken verdrinkend in een wolk van licht. Nooit is van zijn aardsch bestaan zooveel luister uitgegaan.

Dicht bij 't Memorial staat aan de zijde van 't park de ronde Albert Hall, hoofdzakelijk gebruikt voor concerten, en verder wandelend komen we aan de Serpentine, den vijver waarop 's winters druk schaatsen gereden wordt. Van verre schittert de witte façade van Kensington Paleis, uit de boomen lichtend met zijn vele door de zon beschenen ruiten als de facetten van een in donker groene paarlen gevatten diamant. 't Park is vol wandelaars, sommigen houden er hun holiday en hebben manden met levensmiddelen bij zich en flesschen waarmee ze op den warmen dag zeer vertrouwelijke apartjes hebben; jongens en meisjes met roode kleur, helder lachend en pleisterend onder de boomen of drentelend langs de paden. Zij ademen er voor een week versche lucht in, want op gewone dagen is er voor de harde werkers en werksters in 't rookerige London weinig kans om in de parken te wandelen. De banken in de breede park-allee zijn alle bezet, ouden zitten er rustig te dommelen en werklieden houden met hun vrouw een oog op hun spelende kinderen. Kindermeisjes rollen hun „wagentjes" zachtjes heen en weer om de hun toevertrouwde lievelingen rustig te houden, en flirten met lange rood-gemouwveste soldaten met hun rond petje op één oor en een coquet rottinkje in de hand. Die spruiten van Mars zien er in Engeland allen flink en rijzig uit, zij zwaaien lustig met hun badine en zijn vol badinage. Zij loopen op 't trottoir alsof 't hun alleen behoorde, kijken onder de hoeden der meisjes, en maken de straat luidruchtig met hun kazerne-slang.

Op den rit per omnibus van Hyde Park naar Charing Cross, komen we langs 't ruiterstandbeeld van Wellington in Hyde Park Corner, dat echter eenige jaren geleden naar elders is verplaatst, langs Apsley House, Wellington's vroegere woonplaats, voorbij 't schoone, met standbeelden versierde Alexandra Hotel, verder door Piccadilly langs Burlington Arcade en Burlington House (Royal Academy) voorbij St. James' Hall, een restaurant met frescoschilderingen. Wij zijn in de aristocratische West-End en als we Piccadilly

Circus door zijn, komen we langs de Athenaeum Club, Pall Mall restaurant met zijn kolonnade, de United Service Club, en eindelijk bereiken wij voorbij 't Crimea Memorial door Trafalgar Square met zijn springende fonteinen het doel van onzen tocht, Charing Cross. Vandaar wandelen we naar Hungerford-pier, stappen op een penny-boat en varen langs de Thames Embankment, waarop zich Cleopatra's needle, een met veel moeite en kosten uit Egypte aangevoerde obelisk, Somerset-house (ministerie van koloniën) en de City of London School, een prachtig met torens en beelden versierd gebouw bevinden, terwijl de koepel van St. Paul zich in de verte hoog en scherp afrondt tegen den vlekloos blauwen hemel. Aan Allhallows pier ligt het bootje stil, wij stappen af en wandelen naar London Bridge om vandaar het gezicht op de Theems te genieten. In de hooge steenen leuning der brug zijn inhammen uitgehouwen voor wie rustig de rivier willen gadeslaan.

Spruiten van Mars.

Schoon was 't daar op dien Zondagmiddag. De Theems gleed langzaam voort met kleine rimpelingen, tegen de kanten opdeinend wanneer een stoomboot door 't water sneed en haar schel gefluit in de lucht boorde, de witte stoom recht naar boven spuitend. Een helder-geel plezierjacht lag aan den oever vastgemeerd en van den slanken mast en de spitse voorplecht hingen bonte, flauw-bewogen vaantjes. In de lucht was eenige werking gekomen; een lange streep van vedervormige, zonlicht-gedrenkte wolkjes lag er dwars over, als de blanke vleugels van stil-broedende zwanen, in roerlooze opeenvolging. De zonneglans rustte in gouden mijmering op 't blauw-zwarte water, als lichte heilgedachten in een donker leven.

En achter mij de eentonige voetstappen der wandelaars.

In de verte slaat een klok. Uit mijn droomerig staren gewekt haast ik mij naar Charlotte Street.

* * *

Toen ik des morgens ten 11 ure Westminster Abbey 1) verliet, hoorde ik in

1) Het gedeelte over Westm. A. is door den uitgever als niet illustreerbaar geschrapt; vandaar de vreemde en onverwachte overgang.

de verte muziek, en in de richting loopend vanwaar de tonen klonken, helder fluitend als de muziek van merels op een zomermorgen, zag ik een troep militairen aankomen. Het waren de Guards. Trotsch, waardig en onbewogen trokken die zesvoeters voorbij, met stoere houding en rustigen blik. Hun geweren bliksemden in de fel-gouden zonneschittering en donker rezen de hooge berenmutsen boven hun breede schouders en verbrande gezichten. Een rijzig jong officier kommandeerde, en telkens wanneer hij bij 't vóorzetten der linkervoet den rechterarm naar voren bracht, schoot een gloeiende zonnevonk

De guards.

uit zijn sabel. Vele menschen begeleidden den troep en de straatjongens floten den marschdeun lustig na met variaties en overgangen. De muziek speelde een vroolijken marsch, die afgewisseld werd door trommen en fluitjes (gelukkig was er geen schelle, schetterende horen bij zooals hier te lande) en hier was ik in eens weer, bijna onmerkbaar, in 't volle leven, in de bonte beweging en drukke luidruchtigheid! Ik was als wakker geschrikt uit de plechtige stilte der Abbey en volgde werktuigelijk de muziek der garde en begeleidde haar naar de kazerne. Hierop bleef ik nog wat wandelen, bekeek in Trafalgar-Square de standbeelden van Fox en Napier, zag er de fonteinen springen en bewonderde de schoone lijnen en den slanken bouw van St. Martin's Church, het nobele werk van James Gibbs, terwijl aan de andere zijde rechthoekig met de voorgaande, de National Gallery zich uitstrekt, een zwaar, wanstaltig gebouw,

met aan weerszijden een laag, plomp torentje, in de wandeling „pepperboxes” genoemd. Daarna nam ik een kijkje in St. James-Park, zag in de verte het glinsterend wit pleister van Buckingham Palace door de boomen blinken en zocht langzamerhand mijn boarding-house weer op om te dineeren.

* * *

Den avond van dienzelfden dag was ik in de gelegenheid een zitting van 't Lagerhuis bij te wonen. Hoewel mij de toegang eerst geweigerd werd, wist ik me dien door een list te verschaffen. De politieman toch, die me meedoogenloos weerde, zeide dat ik een der leden van 't Huis moest kennen of een introduktie van zoo iemand moest hebben om toegelaten te worden. Zonder me lang te bedenken, ging ik zoo gauw mogelijk naar een bierhuis, bestelde een glas ale en een „London Directory,” bij ons adresboek genoemd, en ging vlijtig onder de rubriek Parlementsleden zoeken. Daar viel mijn oog op den zachtzinnigen, lente-achtigen naam van Sir Thomas Erskine May, een der „clerks of the House,” en vol vertrouwen keerde ik naar 't gebouw terug en vroeg den politieman zoo gewichtig mogelijk Sir Thomas May te mogen spreken, terwijl ik hem tevens mijn kaartje meegaf, waarop vermeld stond dat ik een vreemdeling was en graag een zitting wou bijwonen, mij verontschuldigend dat ik zonder hem te kennen van zijn naam gebruik maakte om mijn doel te bereiken. Daar kwam de boodschap terug dat Sir Thomas niet aanwezig was, maar toch werd ik een gang doorgelaten, een trap op en kwam zoo op de tribune die de hooge afgevaardigden van „'t profanum vulgus” scheidt. Zegt nu nooit meer schouderophalend: „What's in a name?”

Ik ging zitten en hoorde al dadelijk mijn buurman zeggen dat het dien avond „a very thin House” was. Ik deed alle mogelijke moeite en rekte me zoover mogelijk uit om te probeeren een „glimpse” te krijgen van den „Grand Old Man”, maar te vergeefs. Wèl was ik gedoemd eene rede aan te hooren over financieele toestanden in Egypte door een lang, blond, kaalachtig Parlementslid, met vervaarlijk-lange, naar beneden hangende knevels. Zijn woorden schenen zijn lippen ongaarne te verlaten en zijn zinnen kwamen er bij beetjes uit, zooals de eindjes band die een goochelaar uit zijn mond wikkelt. Daarbij was zijn stem vervelend, eentonig als die van een priester, die op slependen toon de liturgie prevelt. Zijn rede werd telkens onderbroken door eh-eh en Sir, Sir, hetgeen evenmin opwekkend was, terwijl de redenaar ook zeer bijziende was en telkens het als een servet voor hem gespreide stuk papier dicht bij de oogen moest brengen om zijn woorden en cijfers te ontcijferen. Met groote lusteloosheid werd deze rede door de overige leden aangehoord, 't was drukkend-stil in de zaal en in de pauzen des redenaars hoorde men de regelmatige ademhaling van slapers. De meesten hingen met de beenen uitgestrekt, achterover geleund op hun mollige zitplaatsen en nu en dan klonk, bij iets meer belangrijks, het traditioneele *hear! hear!* door de zaal. Na een vervelend half uur verliet ik de House of Commons, niet zeer voldaan over mijn bezoek.

Meer beviel mij de bezichtiging van de grootste gebouwenreeks waarvan 't Lagerhuis een deel uitmaakt, Westminster Palace of The New Houses of Parliament geheeten. In den Engelsch-gothischen of Tudor-stijl gebouwd, behooren zij tot de bewonderenswaardigste uitingen der „furore of Mediaevalism", die in het laatst der eerste helft van deze eeuw meer en meer heerschende werd, een stemming waaraan ons Rijksmuseum eveneens zijn karakter te danken heeft. De Parlementshuizen werden van 1838—1847 gebouwd door den genialen architect Charles Barry, die hoewel zelf een groot voorstander der vroege Italiaansche Renaissance, zich aan de voorgeschrevene Gothische bouworde had te houden. De hoofdgevel, het oosterfront, ligt aan de Theemszijde, met twee vooruitstekende, met torens gekroonde vleugels, waartusschen zich een mooi-geplaveid terras uitstrekt. De opengewerkte vakken van den hoofdgevel worden gescheiden door zeszijdige zuilen, eindigend in kanteelen met vergulde dakvaantjes. Tusschen de ramen der verdiepingen, waarvan het middenrisaliet er drie en de vleugels er twee bevatten, zijn de wapens der Engelsche koningen gebeeldhouwd, van Willem den Veroveraar tot koningin Victoria. Eigenaardig zijn de schildhouders van sommige wapenborden; in den tijd vóór Richard II toch had men geen leeuwen of dergelijke schildhoudende symbolen, doch dit gebrek wordt vergoed door menschenfiguren, die door bijzondere attributen de voornaamste gebeurtenissen voorstellen; zoo draagt bijv. de figuur die 't wapen van William Rufus steunt een model van de door hem gestichte Westminster Hall; terwijl het wapen van Edward III opgehouden wordt door St. George en den draak, ter herinnering aan de door hem ingestelde orde van dien naam.

De beide vleugeltorens hebben steile daken met fijn-bewerkte ijzerversieringen aan de hoeken en op den top.

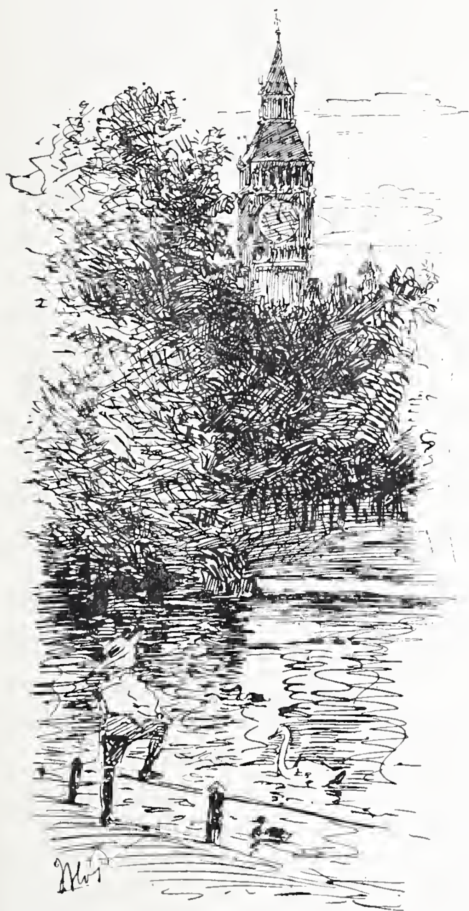
Het Noorderfront vertoont bijna dezelfde ordonnantie als het vorige, op de venstervakken zijn de wapenschilden van de koningen der oude Saksische Heptarchie 1) afgebeeld en de beelden der vijftien vorsten zijn in nissen langs den muur geplaatst. Deze gevel eindigt in het naar de landzijde gekeerde Westerfront, dat meer gebroken is dan eenig ander, zoodat 't door schakeering van licht en schaduw een zeer schilderachtigen indruk maakt, terwijl de Oostzijde overweldigt door hare uitgestrektheid en éénvormige symmetrie. Ontelbare torens, torentjes, bogen, kanteelen en vaantjes vormen een chaotisch en grillig samenspel van lijnen, scherp afstekend tegen de heldere lucht, als muzieknoten dansend in en boven hun balk.

De drie belangrijkste torens zijn de Victoria Tower, aan de Z. W. hoek, de Clock Tower aan het N. W. einde en de Central Tower, die de beide andere verbindt.

De Victoria Tower is de grootste en hoogste vierkante toren ter wereld, 103 Meter hoog, aan den top met kanteelen bezet en in elk der hoeken in

1) De oude verdeeling van Engeland in 7 graafschappen door Egbert, koning van Wessex (geb. 828). Zij hadden ieder een afzonderlijken bestuurder en heetten: Kent, Sussex, Wessex, Essex, East-Angelia, Mercia en Northumbria.

een torentje eindigend. In het benedengedeelte is een reusachtige arcade opengespaard, bestemd voor 't gebruik der koningen alleen, die daardoor gaat wanneer 't parlement geopend of verdaagd wordt. Aan weerszijden staan kolossale leeuwenfiguren, het nationale vaandel torsend, terwijl de muren en de gewelfde boogzoldering met rijk, zinnebeeldig beeldhouwwerk zijn versierd. Boven den gewelfden ingang aan de rivierzijde zijn nissen met de beelden der schutspatronen van 't vereenigde koninkrijk, St. George van Engeland, St. Andrew van Schotland en St. Patrick van Ierland, terwijl de gelijkvormige boog aan de Noordzijde dergelijke nissen bevat met een groot standbeeld van koningin Victoria en de allegorische figuren van Rechtvaardigheid en Genade aan weerszijden. Twee rijen Gothische boogramen, gescheiden door fijne traceeringen, verheffen zich boven elkander, waarvan de bovenste (elke rij bestaat dit drie vensters) dieper naar binnen ligt en balkons bevat, vanwaar men een heerlijk-ruim uitzicht heeft op de rivier en 't omliggende land.

De Clock Tower van St. James' Park gezien.

De St. Stephen's of Clock Tower is gebouwd in een heel verschillende vorm. De toren is ook vierkant maar veel slanker en wordt gekroond door een sierlijke spits. Hij schiet uit de zware gebouwenmassa op als een fijne berkestam boven een dicht elzenbosch. Hij is opgericht op dezelfde plek waar de toren heeft gestaan van 't oude paleis, gebouwd in de regeering van Edward I en waarvan de onkosten werden bestreden door een boete opgelegd aan Ralph de Hingham, opperrechter van Engeland. Een oude kroniek van 1657 vermeldt dat „its intent was, by the clock striking continually, to remind the Judges in the neighbouring courts to administer true justice, they calling thereby to mind the occasion and means of its building." De eerste groote klok, „Big Ben" genaamd, naar Sir Benjamin Hall, den overleden First Commissioner of Works 1), werd door haar eigen hamer gebroken, terwijl zij tijdelijk in een houten stellage ter proefneming was opgehangen. Met de

1) Eerste beambte van openbare werken.

tweede klok gebeurde 't zelfde ongeluk, maar toen zij reeds in den toren hing en niettegenstaande zij dichter bij den hemel was.

De Central Tower wordt aan 't benedengedeelte bijna geheel ingenomen door de Central Hall, boven welks gewelf een groote kegel van baksteen verrijst, met gehouwen steen omzet, die de slanke en prachtig opengewerkte spits draagt. Zij steekt hoog boven de daken uit en wordt gebruikt als ventilator, waaruit blijkt hoe een noodzakelijk onderdeel kan worden gevormd tot een keurig en aantrekkelijk sieraad.

The House of Lords is een der mooiste voortbrengselen van Gothischen burgerlijken bouwstijl in Europa. De statige grootschheid der zaal, de sierlijk geëvenredigde ramen met vergulde nissen er tusschen, de van goud en kleuren schitterende troon, de rijk-uitgesneden houtpaneelen op de muren met hun vergulde en met blazoenen versierde holten, 't geel-koperen balkon, licht en slank, de heerlijk-beschilderde zoldering met hare zware balken en schitterend-vergulde versierselen, alles toovert een orgie van kleurenpracht en verheven luister.

Het is als een zonnepaleis, „clara micante auro" 1), voor de jonge stralen om in te dartelen langs de grijze kruinen der deftige pairs, zich verstoppend in de vormelijke plooien hunner statiegewaden, over de lange plooien der kalme gezichten heenwippend en de plechtige rust belachend met hun lustig licht.

De zaal is in drieën verdeeld; in het midden ligt de Woolsack, 't groote kussen waarop de Lord-Chancellor zit, in de nabijheid staat de Clerks' table en aan weerszijden de rijen van zitplaatsen der Peers. Aan 't einde rijst de troon en de ruimte daaromheen is bestemd voor aanzienlijke vreemdelingen, terwijl het tegenoverliggende gedeelte begrensd wordt door de Bar of Balie, waar de leden van 't Lagerhuis zitten, wanneer dit naar the House of Lords geroepen wordt om de koningin te vergezellen.

Hier staan ook de advokaten gedurende gerechtelijke onderzoekingen. Het Huis wordt verlicht door twaalf groote geschilderde ramen, zes aan weerskanten, elk met acht afdeelingen, waarin de koningen en koninginnen sedert Willem den Veroveraar zijn afgebeeld. In helder warme kleuren staan daar de mannenfiguren met lange fluweelige mantels of in wapenrusting en de vrouwen in week-geplooide, neerhangende gewaden als een bonte, beweeglooze maskeradestoet. Tusschen de ramen zijn nissen met rijk versierde hemels, wier voetstukken worden getorst door engelen, de wapenschilden dragend der baronnen, die koning Jan de Magna Charta afpersten en wier beelden in de nissen staan.

De engelen, pedestals en nissen zijn alle verguld en de binnenwanden der nissen bontgebloemd; boven hen bevinden zich ornamenten in den vorm van bloemenkorven waaruit bogen ontspringen om de zoldering te steunen. De zoldering is een wonder van kleurenpracht. Zij is verdeeld in vergulde ruiten bedekt met de wapens van 't Vereenigde Koninkrijk, zinspreuken, naamcijfers, symbolen, schepters, rijksappels, kronen, schalen, mijters, bisschopstaven, zwaarden; dit alles is in een hieroglyphischen rijkdom van

1) Helder van schitterend goud.

heerlijke polychromie, als een veelvervig tapijt over de zoldering uitgespreid. De opene vakken zijn donkerblauw geverfd en omringd door een rooden rand, beschilderd met kleine, gele figuurtjes in den vorm van vierbladige klavers. Rozetakjes ontspringen uit de koningskronen binnen de randen, afgewisseld met cirkels, deviezen en wapenschilden bevattend of rood gekleurd en met een kruis bedekt waaruit blinkende stralen schieten. Tintelend van goud en rood is die zoldering, als ware zij getint met middagzonnestralen en donker avondrood, waartusschen de blauwe oogen van den hemel in helder starende reinheid doorblinken.

Onder de vensters zijn de muren bedekt met paneelbeschot van eikenhout. Om het andere paneel staan prachtig bewerkte kolommen, alle bekroond met een klein borstbeeld van een der Engelsche koningen, volmaakte voorbeelden van houtsnijkunst. Boven de paneelen tusschen elke buste loopt het opschrift: „God save the Queen," in opengewerkte letters. De bogen onder de gaanderij zijn behangen met rood fluweel, rijk en levendig, en een met prachtige kleuren geëmailleerde klok staat op een knievormig steunstuk vóor de gaanderij. Aan den muur rechts van de Bar is de omheinde en verheven zitplaats van den „Usher of the Black Rod", den ceremoniemeester van 't Hoogerhuis. Deze zetel is, evenals die der Peers, versierd met een zeer ingewikkeld vlechtwerk van eike-, wingerd- en rozebladeren en distels. Twee slanke candelabra van geel koper ranken uit de posten aan 't einde der zitplaatsen en springen in hooge vertakkingen opwaarts. Het tapijt is donkerblauw, met gouden rozen doorweven, welke heerlijke kleuren duizendvoud weerkaatst worden in de rijke zoldering. De verhevene troonzetel staat op een helder-scharlaken tapijt, doorweven met rozen en leeuwen, en omzoomd met een goudgetinten rand.

Midden in den troonhemel prijkt in gulden letters V. R. (Victoria Regina), door schitterende sterren omvonkeld. Op de boogvormige kapiteelen der den troonhemel schragende zuilen zijn de wapens van Engeland, Schotland en Ierland aangebracht waarboven gevleugelde, schild-dragende engelen zich verheffen. De pooten der staatsiestoel rusten op vier liggende leeuwen, de spijlen zijn met torentjes gekroond. De rug eindigt in gevelvorm, waarin een cirkel met de letters V. R. er binnen gegrift, omstrengeld door een koord. Op de beide aan weerszijden van den gevel rijzende spijlen zit links een leeuw, rechts een eenhoorn, elk met een papierrol in de klauwen. Een breede rand met groote, ovale stukken bergkristal omgeeft den rug waarop het in fluweel geborduurde koninklijke wapen prijkt. Aan weerszijden staan gelijkgevormde troonzetels van den prins gemaal en den prins van Wales, maar de wapens en naamcijfers verschillen.

Op den stoel van den troonopvolger zijn drie uit een gravekroon ontspringende struisvederen gemerkt met 't devies „Ich dien" er onder; het naamcijfer is P. W. Dat van den vroegeren prins gemaal is P. A. en 't motto van zijn wapen luidt: „Treu und Fest." De kussens der zetels zijn van karmozijn fluweel, rijk geborduurd. Overal zijn de stoelen verguld en onder hun

van rood en goud gloeienden hemel, leveren zij een indrukwekkend schouwspel van verblindende pracht.

Uit het Hoogerhuis komt men door de Peers' Lobby, de Central Hall en de House of Commons Lobby (waar men vaak de regels „Domine salvam fac Reginam" en „God save the Queen" leest) in het Lagerhuis, dat ongeveer dezelfde indeeling heeft als de House of Lords, maar in plaats van de Woolsack vinden we hier de tafel waarop gedurende de zitting de *mace* (grootwaardigheidsstaf) ligt; aan 't einde staat de katheder voor den voorzitter (Speaker) en daartegenover is de Bar. De eerste bank van de rij rechts van den Speaker is de ministerieele en de leiders der oppositie zitten op de overeenkomstige bank links; een bijzondere zetel aan 't einde der Balie is bestemd voor den „Serjeant at Arms", drager van de mace en handhaver der orde in 't lagerhuis. Deze betrekking werd tot voor een tiental jaren bekleed door den heer Gosset, een klein, oud, gebogen mannetje, wiens zwarte gestalte in rok en kuitebroek in de geestige voorstellingen van 't parlement door Harry Furniss in de „Punch" werd geparodieerd door hem als een grooten zwarten kever voor te stellen. Langs de geheele zaal loopt een gaanderij, in afdeelingen verdeeld en bestemd voor 't corps diplomatique, belangstellende bezoekers en verslaggevers. Vlak bij de „Speaker's chair" zijn loges grillées voor de dames, die de zitting wenschen bij te wonen. De versiering is eenvoudiger dan die in 't Hoogerhuis, maar het prachtige eikenhouten snijwerk waarmêe wanden en zoldering zijn bedekt, geven den indruk van rijkdom en deftigheid; hier hebben wij de soliditeit en stemmige soberheid van den gegoeden middenstand en ginds den schitterenden rijkdom en kleurige vormenpracht van den adel.

Het eentonige van deze houtbekleeding wordt overdag verbroken door het door de geschilderde glasruiten binnenstroomende licht. Langs beide zijden der zaal loopen de „Division Lobbies", zijgangen voor hen die 't wèl of niet eens zijn met door den Speaker gedane voorstellen. Met de gaanderijen staan gangen in verband, toegang gevend tot verscheidene kamers waarin de leden zich kunnen afzonderen om geschriften te raadplegen, zich voor te bereiden tot een rede, of uit te rusten van de vermoeienissen en vervelingen der zitting, die soms tot in de „small hours" voortduurt.

Vermeldenswaardig zijn nog St. Stephens Hall en Westminster Hall. In eerstgenoemde, indrukwekkende zaal, die gedachten wekt aan het schip eener grootsche domkerk, van blinkend licht doorstroomd, met verhevene vensters en kruisbogen, met prachtigen vloer van encaustisch tegelwerk, staan aan weerszijden de wit-marmeren standbeelden van beroemde Engelsche staatslieden in deze volgorde: Selden, Hampden, Lord Falkland, Lord Clarendon Lord Somers, Sir Robert Walpole, Lord Chatham, Lord Mansfield, Burke, Fox, Pitt en Grattan. Deze zaal behoort tot de nieuwste gedeelten van 't gebouw en staat op de plaats der vroegere St. Stephen's Chapel, opgericht door koning Stephen, die in 1135 de regeering had aanvaard, omstreeks 1330 door Edward III herbouwd, en in 1834 bijna geheel door brand vernield. Eveneens is Westminster Hall rijk aan historische herinneringen. Zij werd

omstreeks 1097 gebouwd door William Rufus, doch ongeveer 1398 bijna geheel herbouwd door Richard II, en de eerste staatkundige handeling, die binnen haar muren plaats greep, was de afzetting van dezen zelfden vorst in 1399. Hier was het ook dat Thomas Morus ter dood veroordeeld werd, omdat hij zich niet lijdzaam wilde voegen naar den grilligen Hendrik VIII; hier veroordeelden de „regicides" den ongelukkigen Karel I nadat eenige jaren te voren het doodvonnis was uitgesproken tegen zijn trouwen dienaar Strafford; hier had het geding en de vrijspraak plaats der zeven Anglicaansche bisschoppen onder Jakob II; terwijl er later het befaamde zevenjarige proces werd gevoerd tegen Warren Hastings, die beschuldigd werd Engelsch Indië slecht bestuurd en de Begums (vorsten) bestolen te hebben. In een der galerijen van Westminster Palace zien wij de fresco's, geschilderd door Daniel Maclise. Zij stellen voor het onderhoud van Wellington en Blücher na den slag van Waterloo en den dood van Nelson in den Zeeslag bij kaap Trafalgar. Deze muurschilderingen zijn vijf en veertig voet breed en twaalf voet hoog en de figuren zijn levensgroot. Opvatting, groepeering en koloriet maken vooral Nelson's dood tot een „tumult of mighty harmonies."

* * *

Nog zou ik kunnen schrijven over *South-Kensington Museum*, *The National Gallery*, Madame Tussaud's wassenbeeldengalerij, de dokken, *Covent garden*, de diergaarde, kortweg „the Zoo" genoemd, en andere merkwaardigheden van Londen; doch ik moet mij beperken.

Overigens heb ik door slechts hier en daar te wijzen op wat mij belangrijk voorkwam velen er toe willen opwekken persoonlijk een bezoek te brengen aan de grootste stad der wereld.

HISTORISCH OVERZICHT VAN DE ONTWERPEN TOT LANDAANWINNING IN DE ZUIDERZEE.

DOOR

A. HUET.

Reeds in 1782 werd de aanwinning van voorland in de Zuiderzee ter sprake gebracht in eene verhandeling 1) uitgegeven door de Hollandsche Maatschappij van Wetenschappen te Haarlem.

Voorts werd in de voorrede van een beroemd Engelsch werk van 1827 over de geschiedenis der stoommachine 2) melding gemaakt van het voornemen der Staten-Generaal tot droogmaking van een deel der Zuiderzee.

P. Faddegon.

Maar het eerste werk waarin dit onderwerp onder de aandacht van het algemeen is gebracht, dagteekent van 1848 3) en is geschreven door J. Kloppenburg, Oud-Zeekapitein en P. Faddegon, werktuigkundige, beiden te Amersfoort. Door aanhalingen uit hun werk worden de schrijvers hier sprekende ingevoerd.

Bladz. 7 en 8. „Wij zullen voor onze lezers „zoo duidelijk mogelijk ons ontwerp toelichten. „Men zoude in eens wel de Zuiderzee, van af „den Helder over de eilanden heen, kunnen „indijken, doch dan ware de droogmaking en „drooghouding ondoenlijk . . .

„De eerste behoefte bestaat in de daarstelling „van eene krachtig werkende afwatering, en „dus een groot wijd en diep kanaal van bij „Amsterdam, loopende door de duinen tot in „de Noordzee, welks opening in de zee van stevige hoofden moet worden „voorzien. Omstreeks Zandpoort, hebbe men eenige groote sluizen te leggen „om het water te kunnen laten oploopen, of zulks te kunnen keeren . . .

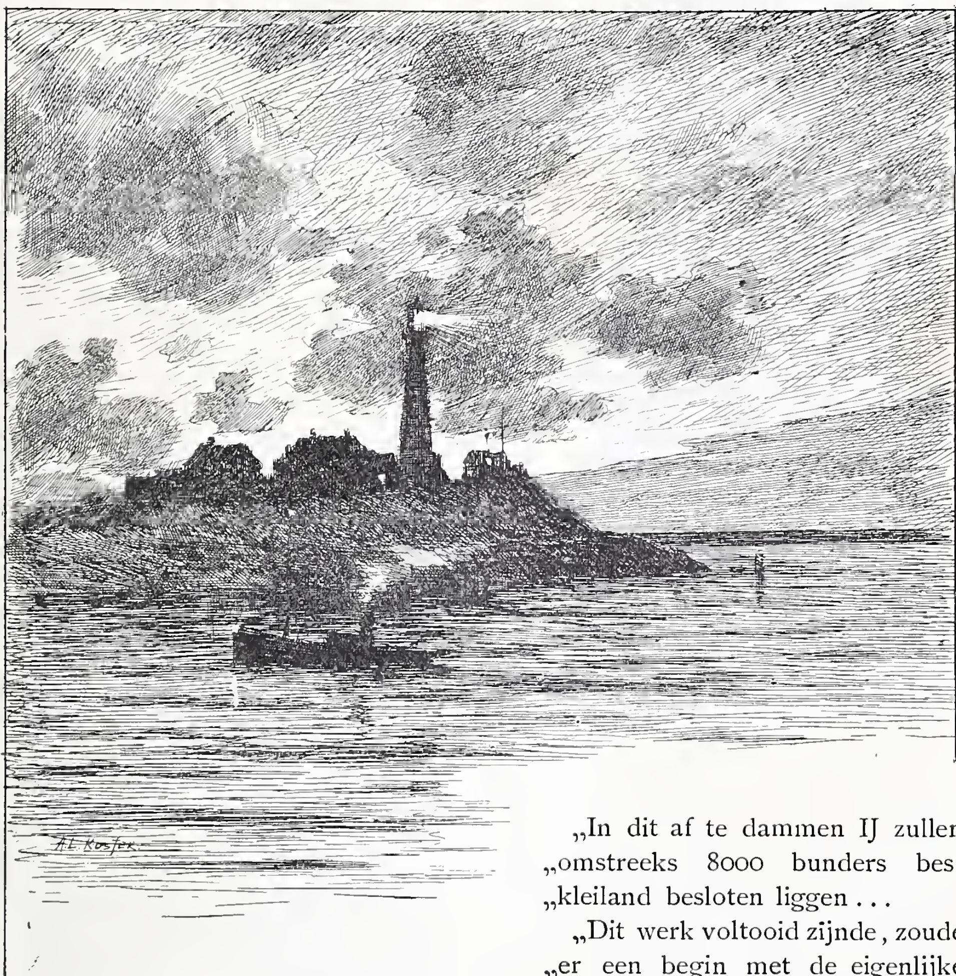
---

1) Aanwinnen van voorland aan de Zuiderzee, door M. Smit. Verh. Holl. Maatsch. der Wetensch. Haarlem, 20e deel, 2e stuk, 1782, bldz. 1.

2) A Treatise on the Steam Engine, historical, practical, and descriptive by John Farey, Engineer, London 1827, pag. 268. «Dr. Robison, in the Encyclopedia Britannica, says that the States of Holland «proposed draining the Haerlem Meer, and even reducing the Zuyderzee, by Steam Engines.»

3) De indijking en droogmaking van de Zuiderzee en het IJ, met kanalen van af den IJssel bij Arnhem, langs Amsterdam tot in de Noordzee; voorgesteld en aangeprezen als een krachtig middel tot verheffing van handel, scheepvaart en landbouw in Nederland. Te Amsterdam, bij G. M. P. Londonck. 1848.

„Dit kanaal hetwelk wij het eerste perceel der indijking noemen, zal zeer „kostbaar zijn; doch om de kosten daarvan te bestrijden, verbinden wij aan „dat kanaal de indijking van het IJ...

Het droomgezicht van 1848.

„In dit af te dammen IJ zullen „omstreeks 8000 bunders best „kleiland besloten liggen...

„Dit werk voltooid zijnde, zoude „er een begin met de eigenlijke „indijking van een gedeelte der „Zuiderzee kunnen worden ge„maakt. De voorloopige werkzaamheden zouden bestaan, in de ringvaarten „voor de noodige afwateringen en ten dienste der scheepvaart, opdat die „ongestoord konde blijven; terwijl in het vervolg de dijk in zee, tusschen „Enkhuizen en Laaksum of het Klift, in de nabijheid van Stavoren, over „de ondiepten zoude komen te liggen..."

(Bladz. 128). „Ware eenmaal de indijking van Enkhuizen op Stavoren volbracht „(het daarbij te laten rusten, ware maar half werk), dan konde men aan de „niet minder gewichtige indijking van het overige gedeelte van de Zuiderzee „en de Wadden beginnen..."

Het geschrift waaraan het bovenstaande is ontleend was anoniem uitgegeven; het werd destijds toegeschreven aan den Ingenieur W. A. Froger, maar ten onrechte, zooals blijken kan uit een brief van dezen aan het Instituut van Ingenieurs, dd. 3 Juni 1880, waarin verwezen wordt naar de Amsterdamsche couranten van 13 September 1849 en van 13 en 14 Juni 1875.

W. A. Froger.

De werkelijke schrijvers Kloppenburg en Faddegon, hadden trouwens zelf gezegd (bldz. 146.):

„Vele geleerden zullen zich welligt omtrent den inhoud bedrogen vinden, dewijl ons geschrijf geenszins een technisch betoog is, zooals men later welligt van eene meer bekwame hand dan de onze zal kunnen verwachten ..."

Inderdaad kwam kort daarna in 1849 een werk uit van een Ingenieur van 's Rijks Waterstaat getiteld:

„De Zuiderzee, de Friesche Wadden en „de Lauwerzee, hare bedijking en droogmaking beschouwd door B. P. G. „van Diggelen, ingenieur van 's Rijks „Waterstaat. Eerste en tweede stuk. „Te Zwolle bij W. E. J. Tjeenk Willink „1849, 409 bladz. in 8⁰ met drie platen."

B. P. G. van Diggelen.

Zoo was dan in 1849 het vraagstuk reeds van twee zijden aan de orde gesteld, maar de wijze van oplossing liep in de beide geschriften geheel uiteen. Van Diggelen maakte dadelijk een ontwerp op voor de geheele Zuiderzee. Hij stelde voor Texel en Vlieland te verbinden door de afdamming van het Eyerlandsche gat, en de oostelijk langs deze eilanden gelegen Waardgronden door indijking daaraan toe te voegen om alzoo een eiland te vormen, omspoeld door de Noordzee, het zeegat van Texel en het Vlie.

Op zekeren afstand beoosten dit eiland zoude dan verder een dijk worden gelegd, die de noordpunt van Noord-Holland met de westpunt van Terschelling verbond en zouden voorts Ter-

schelling met Ameland en eindelijk Ameland met de Friesche kust worden verbonden. Alzoo zoude dan bijna de geheele Zuiderzee afgesloten zijn van de Noordzee en verschillende indijkingen daarin gemaakt kunnen worden.

Aanvankelijk was de belangstelling in de beide ontwerpen niet groot. Wel hebben de Inspecteurs van den Waterstaat J. H. Ferrand en L. J. A. van der Kun in een verslag aan den Minister van Binnenlandsche zaken voorgesteld eene Staatscommissie ter zake van het ontwerp van den Ingenieur van Diggelen te benoemen, maar de toenmalige Minister Thorbecke heeft daaraan geen gevolg gegeven.

J. H. Ferrand.

L. J. A. van der Kun.

Het plan Kloppenburg—Faddegon vond, wat een onderdeel daarvan aangaat, een beter onthaal. Reeds in 1848 schreef Mr. S. Vissering naar aanleiding daarvan, het bekende artikel in de Gids: „Een uitstapje naar IJmuiden". In 1853 werd voor de indijking van het IJ en tot aanleg van een Scheepvaart-kanaal van Amsterdam naar de Noordzee door Holland op zijn

De haven te IJmuiden.

Smalst een concessie-aanvraag tot de Regeering gericht door Jhr. C. Hartsen, J. van Lennep, J. G. Jäger en de engelsche ingenieurs Croker en

Burn, waarbij alzoo de oorspronkelijke ontwerpers niet waren opgenomen.

Die concessie is den 10den December 1861 verleend, den 24sten Januari 1863 door de wet bekrachtigd en het werk werd in 1878 voltooid. Daarmede was het eerste perceel van de achtereenvolgende aanwinningen door Kloppenburg en Faddegon voorgesteld, uitgevoerd.

Gedenkteeken te Stellenbosch voor P. Faddegon. † 18 Augustus 1889.

Merkwaardig is het dat de eerste ontwerpers bijna geheel vergeten zijn en dat hun oorspronkelijk plan somtijds geheel omgekeerd wordt weergegeven door de zaak zoo voor te stellen, alsof zij de onmiddellijke afsluiting van de geheele Zuiderzee op den voorgrond hadden gesteld. De waarde van hun denkbeeld lag juist vooral in de practische uitvoerbaarheid, daar zij hadden voorgesteld eerst het IJ, dan het zuidelijk deel der Zuiderzee tot de lijn Enkhuizen—Stavoren en ten laatste het overblijvende deel aan de orde te brengen.

A. Buma.

Vele jaren later, in 1882, is de onmiddellijke geheele afsluiting echter weder op den voorgrond gesteld door den heer A. Buma, in een Wetsontwerp van 7 December, waarvan het eenige artikel aldus luidde:

„Er zal een onderzoek worden ingesteld omtrent de uitvoerbaarheid en de „wijze van uitvoering betrekkelijk eene „afsluiting en het droogleggen der Zuiderzee".

In de memorie van toelichting tot dit wetsontwerp, las men:

„De gemeenschap van de Noord- en „Zuiderzee wordt onderhouden, door de „zeegaten of openingen tusschen de „eilanden, gelegen in de rigting van „den Helder en Ameland.

„Ondergeteekende stelt zich voor:

„*a.* Het van Staatswege digten dier „zeegaten, om daardoor de vrije gemeenschap tusschen de beide zeeën te „verbreken en de Zuiderzee te hervormen tot een zoetwatermeer.

„*b*. Daarna het droogleggen en kanaliseeren van dit zoetwatermeer mede van Staatswege te ondernemen, of de uitvoering daarvan — althans voorloopig — over te laten aan den particulieren ondernemingsgeest".

Het denkbeeld van den heer Buma was, achter elk der eilanden, Texel, Vlieland, Terschelling en Ameland, afzonderlijke gedeelten dijk met sluizen en duikers aan te leggen en, als deze gereed waren de overgebleven openingen, namelijk de Texelsche, Eyerlandsche, Vliesche en Amelandsche gaten door dammen af te sluiten. Dit wetsontwerp is later terecht door den voorsteller ingetrokken.

Daarop is den 4den Januari 1886 de Zuiderzee-vereeniging opgericht met den heer Buma als voorzitter, Mr. P. J. G. van Diggelen, zoon van B. P. G. van Diggelen, als onder-voorzitter en den heer H. C. van der Houven van Oordt als secretaris. Zij gaf den 18den Februari 1887 hare eerste Nota uit opgemaakt door de Ingenieurs J. van der Toorn, chef van het Technisch onderzoek en C. Lely, ingenieur der Zuiderzee-vereeniging. De laatste der acht Nota's verscheen in Augustus 1891.

J. van der Toorn.

De ingenieur der Zuiderzee-vereeniging, de heer C. Lely, werd later benoemd tot Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid en op zijne voordracht werd den 8sten September eene Staats-commissie onder zijn voorzitterschap benoemd aan wie in de eerste plaats een oordeel is gevraagd:

„Of eene afsluiting en droogmaking der Zuiderzee, volgens het ontwerp „der Zuiderzee-vereeniging, in 's lands belang moet worden tot stand gebracht. „Mocht het antwoord gunstig luiden dan zoude de Regeering de uitvoering „van het ontwerp kunnen voorstellen. In het tegenovergestelde geval zal zij, „naar gelang de beweegreden waarop het ant- „woord ontkennend luidt in verband met de „verslagen van andere commissiën, in staat „zijn te beoordeelen, of de uitvoering van een „ander ontwerp gewenscht is."

S. Vissering.

Drie-en-veertig jaren, van 1848 tot 1891, zijn noodig geweest om bij het algemeen den indruk te vestigen, dat de aanwinning van de Zuiderzee geen hersenschim is maar ernstig onderzoek verdient.

Toen in 1848 Vissering zijn „Uitstapje naar IJmuiden" schreef, had hij van het eerste ontwerp van Kloppenburg en Faddegon alleen dat deel in het oog genomen, dat betrekking had op een nieuwen vaarweg van Amsterdam naar de Noordzee. Dit was echter slechts het eerste gedeelte van al de door hen aangeprezen werken in vergelijking

waarvan de doorgraving van Holland op zijn Smalst een betrekkelijk klein gedeelte was.

Behalve door van Diggelen was bijna door geen van de ingenieurs onder zijne tijdgenooten de aanwinning der Zuiderzee als een ernstig onderwerp van behandeling beschouwd en eerst in 1866 verscheen het welbekende ontwerp van J. A. Beyerinck, tot indijking van een gedeelte der Zuiderzee bezuiden de lijn Kampen—Enkhuizen.

J. A. Beyerinck.

Over dit ontwerp werden verslagen uitgebracht door een Raad van den Waterstaat, benoemd den 28sten Augustus 1866 en door een Staatscommissie, benoemd den 4den Mei 1870. In gewijzigden vorm heeft het tot grondslag gediend voor een wetsontwerp van den 18den April 1877, dat echter geen nadere gevolgen heeft gehad.

Wanneer dus de Zuiderzee-vereeniging er in geslaagd is wezenlijke belangstelling voor het onderwerp te wekken ruim 40 jaren na de eerste geschriften en 25 jaar na den arbeid der eerste Staatscommissie, dan mag men haar gelukwenschen met dezen uitslag. Toch biedt ook haar arbeid leemten aan, waarop hier gewezen mag worden.

Toen het werk van Kloppenburg en Faddegon in 1848 verscheen, had de schrijver dezer bladzijden nog niet den leeftijd om van dergelijke ontwerpen kennis te kunnen nemen, en toen hij van 1857—1859 zijne studiën maakte aan de Koninklijke Academie te Delft, werd de aanwinning der Zuiderzee in den cursus over waterbouwkunde niet besproken, terwijl de doorgraving van Holland op zijn Smalst door D. J. Storm Buysing in zijn lessen niet werd overgeslagen.

Eerst na voltooiing der studie als civiel-ingenieur, toen hij in 1861 de ontwerpen voor de doorgraving van Holland op zijn Smalst nader ging onderzoeken, kwam hij in kennis met de geschriften over de aanwinning der Zuiderzee, aanwezig in de Bibliotheek der Kamer van Koophandel van de Maatschappij Felix Meritis en sedert heeft hij geen der geschriften die over de Zuiderzee verschenen zijn, ongelezen gelaten. Dit is de beste weg om met een onderwerp goed vertrouwd te raken, want juist door al die verschillende geschriften leert men het zoo omvangrijke onderwerp kennen van tal van verschillende zijden, zoodat men geen gevaar loopt bij enkele hoofdpunten stil te blijven staan.

Indien er dan ook een bezwaar mag worden ingebracht tegen den arbeid der Zuiderzee-vereeniging dan is het wel dit, dat een historisch overzicht van al wat over dit onderwerp reeds vroeger geschreven was, in hare Nota's niet te vinden is. Eene enkele historische aanwijzing hier en daar wijst echter duidelijk aan, dat van den voorafgaanden arbeid wel gebruik is gemaakt. Zoo vindt men in Nota no. 3, bladz. 22 in eene noot vermeld:

„Wat het hoofddenkbeeld aangaat bestaat er veel overeenkomst tusschen „dit schetsontwerp en dat hetwelk in 1872 door Jhr. Opperdoes Alewijn is „gepubliceerd."

Het schetsontwerp hier genoemd komt in kaart voor in dezelfde Nota no. 3 en daarvan wordt het volgende gezegd: (bladz. 22)

Jhr. P. Opperdoes Alewijn.

„Zoodat, wanneer men van de onder-„stelling uitgaat, dat droogmaking van „die gedeelten, die *uitsluitend* uit zand-„grond bestaan, niet in aanmerking zal „komen, de droogmaking na de afsluiting „vermoedelijk niet verder uitgestrekt zal „worden dan op het hier bijgaande schets-„ontwerp is aangegeven".

Eenige regels verder wordt gezegd:

„Het is dus niet waarschijnlijk dat „in de naaste toekomst het IJselmeer „kleiner zal worden dan in het schets-„ontwerp is aangegeven, te meer daar „binnen de droogmakerij no. 2 een ge-„deelte van het Enkhuizer zand valt en „het nog in overweging kan komen den noordelijken dijk van de droogmaking „meer zuidelijk te ontwerpen, dan in de teekening is aangegeven."

In het bovenstaande is duidelijk aangewezen, wat als het maximum der in te dijken gronden wordt beschouwd en het schetsontwerp van de Nota no. 3, is dan ook in hoofdzaak in de laatste Nota no. 8 der Zuiderzee-vereeniging aangehouden.

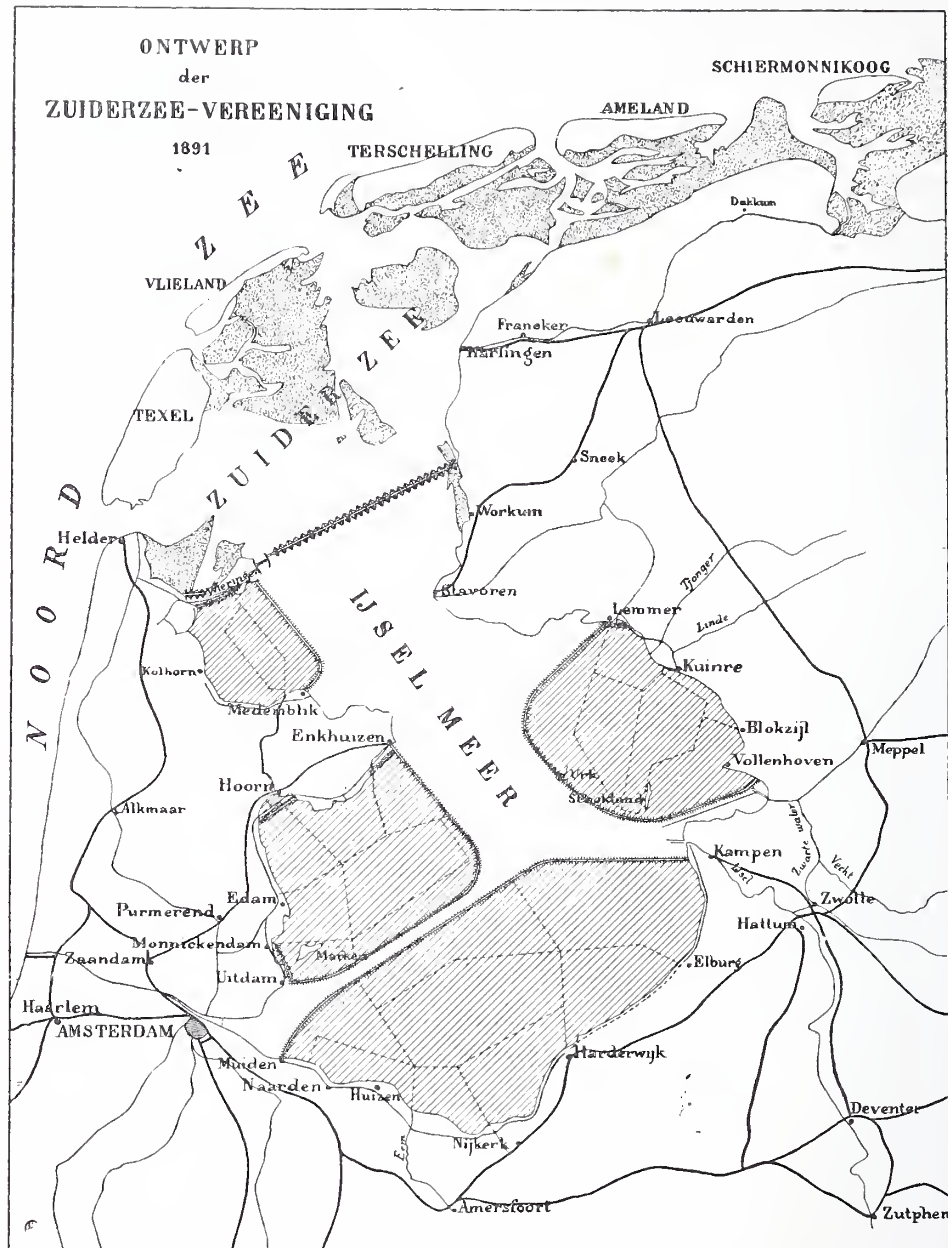
De afsluitdijk in dit ontwerp voorgesteld loopt van Noord-Holland over Wieringen naar Piaam, even bezuiden Makkum.

In 1866 werd reeds door IJ. van der Meulen een afsluitdijk voorgesteld van Wieringen naar Makkum; mede in 1866 werd door Jhr. Opperdoes Alewijn voorgesteld een afsluitdijk van de Anna Paulownapolder over Wieringen naar de Friesche kust tusschen Harlingen en Hindelopen; in 1870 werd door K. K. Kooy voorgesteld een afsluitdijk van Anna Paulowna-polder over Wieringen naar Zurich bij Harlingen, terwijl in 1873 Jhr. Opperdoes Alewijn een afsluitdijk voorstelde van Wieringen naar Hindelopen met partiëele indijkingen binnen de aftesluiten kom.

Zooals hier boven reeds herinnerd werd, is in 1866 door J. A. Beyerinck een ontwerp gegeven voor een afsluitdijk van Enkhuizen over Urk naar Kampen. Die richting werd in hoofdzaak behouden in de gewijzigde ontwerpen van T. J. Stieltjes, van „een Polderwerker," van H. Linse en van den Raad van den Waterstaat, allen van 1866, voorts door de Staats-commissie van 1870, en in het wetsontwerp van Mr. J. Heemskerk Az. van 1877.

Alles samenvattende heeft men aldus de volgende reeks van voorstellen naar volgorde van de grootte der aftesluiten kom:

Afsluiting langs alle eilanden . . . Buma 1882.

Ontwerp C. Lely, 1891.

Afsluiting van Noord-Holland (achter Texel en Vlieland) over Terschellingen en Ameland naar Friesland,	Van Diggelen 1849.

Afsluiting van Anna Paulowna-polder over Wieringen naar Friesland,	Van der Meulen, K. K. Kooy 1866. Jhr. Alewijn 1866 en 1873. Zuiderzee vereeniging 1891.
Afsluiting van Enkhuizen naar Stavoren,	Kloppenburg en Faddegon 1848.
Afsluiting van Enkhuizen naar Kampen,	Beyerinck, Stieltjes 1866.

Doch de reeks van voorstellen is daarmede nog niet volledig teruggegeven, want er zijn nog plannen geweest tot afzonderlijke indijking van kleinere gedeelten zonder voorafgaande afsluiting van den geheelen plas, namelijk:

Hoornsche Hop	C. Kater, 1846.
Hoornsche Hop en Goudzee	H. Linse, 1864.
Zuid-oostdeel van Muiden naar Kampen,	J. G. Lankelma, 1868.
Wieringer meer	J. C. de Leeuw, 1870.
Kampen, Schokland, Zwolle.	W. F. Leemans, 1878.

Bij een zoo groot aantal voorstellen schijnt het een hopeloos werk, daaruit het beste uittekiezen vooral, omdat in elk der plannen technische vraagstukken voorkomen, die van grooten invloed op de kosten zijn, daar zij, wat de onderdeelen aangaat op verschillende wijze kunnen worden opgelost.

T. J. Stieltjes.

Wilde men met volmaakte zekerheid te werk gaan, dan zouden voor al de hoofdvoorstellen uitgewerkte ontwerpen moeten gemaakt worden, waarbij overeenkomstige eenheidsprijzen voor materialen en arbeidsloonen tot grondslag werden gelegd. Deze arbeid zoude buitengewoon kostbaar en omslachtig worden.

De Zuiderzee-vereeniging heeft ter beschikking gehad een kapitaal van *f* 95.000 met de rente gedurende 1886—1891, voorts subsidiën van provinciën, gemeenten en andere lichamen, met de contributiën van de leden der Zuiderzee-vereeniging over de jaren 1884 tot nu toe, te zamen zeker wel een bedrag van *f* 150.000. Het ontwerp Beyerinck—Stieltjes heeft den financiëelen steun gehad van de Nederlandsche Maatschappij voor Grondcrediet, maar het is niet bekend hoeveel de kosten van dat ontwerp hebben bedragen. Zooveel blijkt wel, dat volledig uitgewerkte ontwerpen zeer veel geld kosten en dat het dus wenschelijk is eerst dan tot definitieve uitwerking van een ontwerp overtegaan, wanneer eerst de hoofdtrekken op grond van algemeene beschouwingen voor goed zijn vastgesteld.

Deze weg is echter door de Zuiderzee-vereeniging niet gevolgd. De acht Nota's bevatten voor het grooter deel technische studiën betreffende één bepaald plan en de gronden, waarom dat plan op den voorgrond wordt gesteld komen wat de geldkwestie aangaat, in hoofdzaak neder op de berekening van de minste kosten voor de afsluitdijken, zoowel van den plas in zijn geheel als van de later afzonderlijk droog te maken gedeelten.

Daarin ligt een oorzaak van zwakheid bij den arbeid der Zuiderzee-vereeniging, want het werk is zoo omvangrijk en bevat zoovele onderdeelen waaromtrent nog weinig ervaring beschikbaar is, dat een voorloopige berekening omtrent de vermoedelijke kosten van één bepaald onderdeel — de afsluitdijken — geen voldoenden grondslag voor een eindbeslissing kan geven.

En ziehier, waarom men tegelijker tijd allen lof kan toekennen aan den technischen arbeid van den Ingenieur der Zuiderzee-vereeniging en tevens mag beweren, dat die arbeid voor een beslissing van het vraagstuk geen afdoenden grondslag geeft.

Wat men noodig zoude gehad hebben, was niet de uitvoerige uitwerking van één ontwerp, maar vergelijkende ontwerpen van de voornaamste der reeds door de verschillende ontwerpers voorgestelde oplossingen, met globale begrootingen op grond van overeenkomstige eenheidsprijzen van materialen en arbeidsloonen. De Zuiderzee-vereeniging had daartoe de vereischte middelen ter beschikking, maar het is niet denkbaar, dat de onlangs benoemde Staats-commissie deze groote leemte zal kunnen aanvullen. Haar budget zoude dan veel te hoog worden en de tijd voor haren arbeid veel te lang.

Wat daarentegen hooge waarde heeft in den arbeid der Zuiderzee-vereeniging, dat zijn de peilingen en boringen door haar verzameld en de uitvoerige gegevens omtrent de waterstaats-toestanden rondom de Zuiderzee, de vermoedelijke berekeningen omtrent de waterstanden in het afgesloten deel en de vergelijkende studie van reeds vroeger gelegde afsluitdijken in andere plaatsen van ons Vaderland. Dit alles levert een omvangrijk materiaal op ingenieurs-gebied, dat later groote diensten kan bewijzen, wanneer een beslissing omtrent de afsluiting en droogmaking zal genomen moeten worden.

Het Zuiderzee-vraagstuk is echter niet uitsluitend een technisch vraagstuk en bij de benoeming van de leden der Staats-commissie is dit zeer terecht in het oog gehouden. Alleen mocht men wenschen, dat ook reeds dadelijk door het bestuur der Zuiderzee-vereeniging deze waarheid op den voorgrond ware gesteld en dat zij aan haren ingenieur eerst dan het uitwerken van een bepaald ontwerp had opgedragen, nadat de hoofdtrekken van dat ontwerp op grond van algemeene overwegingen door een ruimen kring van bevoegde personen waren vastgesteld.

De aanbeveling van het ontwerp der Zuiderzee-vereeniging ligt nu uitsluitend of althans overwegend hierin, dat volgens de vermoedelijke begrootingen de kosten der afsluitdijken een minimum worden, wanneer de indijking geschiedt naar de volgorde, die in dat ontwerp is aangegeven.

Begrootingen aangaande werken van zooveel omvang zijn echter aan zooveel onzekerheid onderhevig, dat zij geen wezenlijken grondslag ter beslissing kunnen zijn en daardoor vervalt juist de voornaamste grondslag van aanbeveling voor het ontwerp door de Zuiderzee-vereeniging op den voorgrond gesteld.

Over de ontwerpen door anderen voorgesteld, wordt in de Nota's der Zuiderzee-vereeniging slechts zeer kort gehandeld. Zoo is aan de voorgestelde afsluiting Enkhuizen—Stavoren slechts een vijftigtal regels gewijd op bladz. 5—6 van Nota no. 8 (Augustus 1891). Toch is ter aanbeveling van de richting Enkhuizen—Stavoren ontzaglijk veel aan te voeren en inderdaad aangevoerd in een brochure van 1888, waarvan hier de korte slotsom volgt. 1)

„De afsluitdam Enkhuizen—Stavoren biedt de volgende voordeelen aan boven „den afsluitdam Wieringen—Piaam (der Zuiderzee-vereeniging):

1°. „Hij is 12000 M. korter.

2°. „Vloed en eb hebben daar minder verschil.

3°. „De grootste diepte is daar slechts 2 M. grooter dan in de andere lijn.

4°. „Hij vereischt minder tijd van uitvoering.

5°. „De kosten daarvan zijn minder.

6°. „Hij sluit een kleinere kom af, waardoor de dichting gemakkelijker wordt.

7°. „In die kleinere kom zullen de opwaaiingen minder zijn.

8°. „De afvoer van het water uit die kleinere kom vereischt minder sluizen „of andere afvoermiddelen.

9°. „De dam Enkhuizen—Stavoren verzekert de korste spoorweg-verbinding „van het noorden met Amsterdam.

10°. „Hij geeft gelegenheid om naast den spoorweg ook een kanaal te ver-„krijgen voor de scheepvaart".

Al deze verschillende punten zijn in de genoemde brochure behoorlijk uitgewerkt, maar het geschrift wordt in de Nota's der Zuiderzee-vereeniging niet genoemd.

Het zoude hier dus de plaats zijn een en ander te herhalen, wat in dat geschrift in bijzonderheden is medegedeeld, maar om niet te uitvoerig te worden, zullen slechts een paar hoofdpunten op den voorgrond worden gesteld.

De afsluitdijk Wieringen—Piaam van de Zuiderzee-vereeniging is gelegen vlak bij den mond van het Texelsche Zeegat dat ongeveer 10.000 M. wijd is.

Men heeft daar dus den vollen golfslag uit de Noordzee te wachten en het laat zich gemakkelijk nagaan, hoe ongunstig dit zal wezen voor het aantal bruikbare werkdagen en voor het onderhoud van de werken gedurende den aanleg.

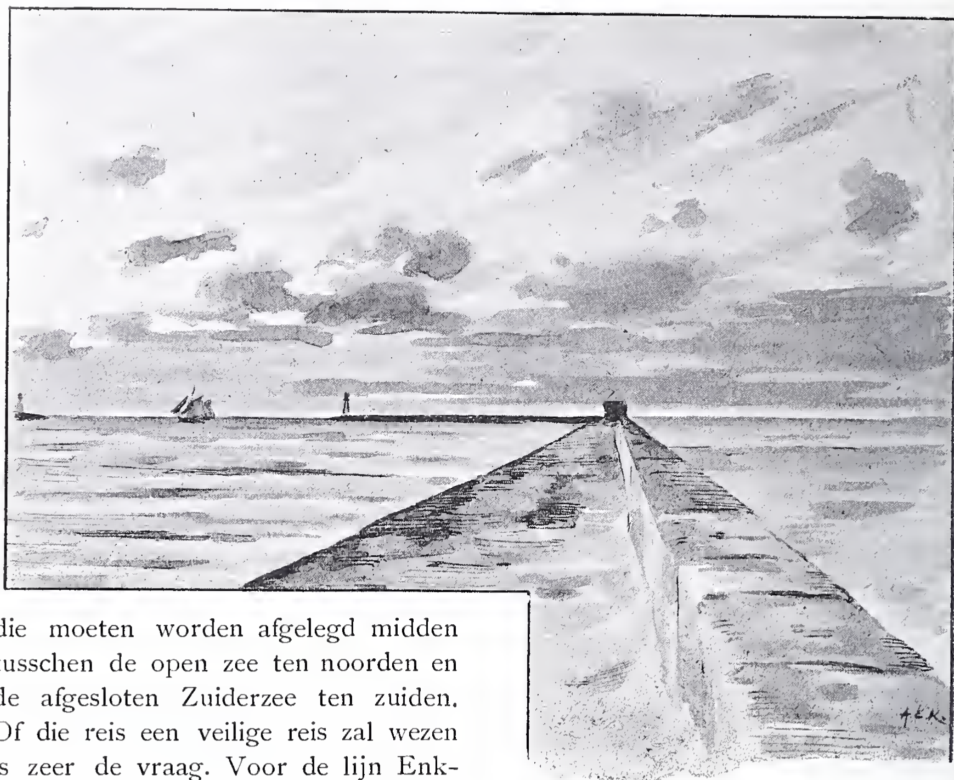
Daarbij komt dan nog dat, om den dam Wieringen—Piaam in redelijk korten tijd te leggen eerst *een eiland midden in zee* moet worden aangelegd teneinde de afsluitdam op vier punten tegelijk te kunnen beginnen.

Ieder zal begrijpen dat zulke bezwaren niet licht mogen geteld worden en

1) Het Nationale vraagstuk. De wedstrijd van Amsterdam en Antwerpen. A. Egmond. Enkhuizen 1888, bladz. 13 en 14.

dat een meer uitvoerige vergelijking van de twee onderscheiden lijnen van afsluiting Wieringen—Piaam en Enkhuizen—Stavoren niet had mogen worden gemist in de Nota's der Zuiderzee-vereeniging.

Voorts moet de afsluitdam, hoe die ook gelegd wordt, een spoorweg dragen, en de reis zal over den afstand Wieringen—Piaam 27 kilometers bedragen die moeten worden afgelegd midden tusschen de open zee ten noorden en de afgesloten Zuiderzee ten zuiden. Of die reis een veilige reis zal wezen is zeer de vraag. Voor de lijn Enkhuizen—Stavoren bestaan gelijksoortige bezwaren, maar de reis wordt althans tot het minimum van 15 kilometers herleid en omdat de dam zooveel korter is kan hij zoo breed worden ontworpen, dat de veiligheid der reis daardoor geheel verzekerd wordt.

De afsluitdam.

Dan weet ieder hoe druk de zeil-scheepvaart is tusschen Noord-Holland en Friesland en hoe tijdroovend windstilte voor de scheepvaart is op een grooten plas als de afgesloten Zuiderzee, waar men geen jaagpad kan vinden.

Ter wegneming van dat bezwaar is langs den dam Enkhuizen—Stavoren voorgesteld door schrijver dezes, een boezemkanaal met jaagpad ontworpen, bestemd voor de binnenscheepvaart, naar het voorbeeld door J. A. Beyerinck gegeven in zijn ontwerp van 1866.

Bij den afsluitdam Wieringen—Piaam is dit niet opgenomen en de zeilscheepvaart moet dus enkel gebruik maken van de afgesloten plas. Zij wint dus door de afsluiting niets, maar ondervindt enkel de nadeelen, die

onvermijdelijk aan elke afsluiting tusschen Noord- en Zuiderzee verbonden zijn.

Deze enkele opmerkingen zullen voldoende zijn om er op te wijzen, dat het onderzoek der Zuiderzee-vereeniging niet volledig is en daardoor ook niet beslissend zijn kan. En dit is het gevolg daarvan, dat men zich te veel bepaald heeft tot het uitwerken van één bijzonder ontwerp in plaats van eene vergelijkende studie te maken der verschillende ontwerpen, die reeds door anderen gegeven waren.

Naast dit alles staat nog altijd de belangrijke vraag, of de afsluiting ten noorden werkelijk vooraf moet gaan aan de achtereenvolgende partiëele indijkingen en of het niet beter is eerst de partiëele indijkingen te maken om dan ten slotte den zeer verkleinden plas door een dam van de Noordzee af te sluiten.

Duidelijk is het voor ieder, dat deze laatste wijze van werken het groote voordeel aanbied dat de landaanwinningen dan niet behoeven te wachten op den altijd onzekeren arbeid, van het leggen van den afsluitdam. En zij, die met deze zaken wat meer vertrouwd zijn, weten, dat het leggen van een afsluitdam veel minder bezwaar oplevert, wanneer het aftesluiten IJselmeer vooraf van 250.000 HA. tot 50.000 HA. verkleind is door voorafgaande inpolderingen.

Een ontwerp tot droogmaking langs dezen weg is door schrijver dezes medegedeeld in een andere brochure 1), waarin werd aangewezen dat men langs dien weg de mogelijkheid bereikt om uit de overwinst der opbrengst van de Zuiderzeegronden het kapitaal te vormen, dat voor het leggen van den afsluitdam zal noodig wezen. Ook aan deze studie is door de Zuiderzee-vereeniging geen aandacht geschonken.

De Zuiderzee-vereeniging geeft als het slot van haren arbeid in Nota no. 8 drie oplossingen:

1°. De afsluitdam Wieringen—Piaam, gevolgd door partiëele indijkingen in het afgesloten IJselmeer.

2°. Een afsluitdam Enkhuizen—Kampen om het zuidelijk gedeelte in te dijken, benevens afzonderlijke indijkingen bij Wieringen en Blokzijl.

3°. Geen afsluitdam te leggen en enkel de partiëele indijkingen te maken, bedoeld in punt 1°.

Buiten behandeling is gebleven het denkbeeld om eerst partiëele indijkingen te maken, en wanneer daardoor de Zuiderzee-kom behoorlijk is verkleind de korste afsluitdam Enkhuizen—Stavoren te leggen als bekroning van het geheele werk.

Deze wijze van werken is in de Nota's der Zuiderzee-vereeniging in het geheel niet besproken, waarschijnlijk omdat in die Nota's de afsluitdam voornamelijk beschouwd wordt als middel om voor de partiëele indijkingen minder hooge en kostbare dijken te kunnen maken. Maar juist door deze opvatting wordt het welslagen van de geheele onderneming afhankelijk gemaakt

1) Landaanwinning in de Zuiderzee. Amsterdam, Metzler en Basting 1890.

van het welslagen van den afsluitdam Noord-Holland—Wieringen—Piaam, waarvoor 8 jaren tijd en 42 millioen gulden zijn geraamd.

Verschil van gevoelen omtrent dergelijke ontwerpen zal wel altijd blijven bestaan, maar alle landaanwinning in de Zuiderzee te laten wachten tot de voltooiing van een afsluitdam, lang 27 kilometers, die gelegd moet worden vlak bij den stroom en den golfslag uit het Texelsche zeegat, daarmede kan ik mij niet vereenigen.

Het ontwerp der Zuiderzee-vereeniging is zeer verdienstelijk als zuiver technische studie en de ingenieurs, die daaraan hebben gearbeid, verdienen allen lof voor hun uitvoerigen arbeid, maar het uitgangspunt daarvan, is mijns inziens onjuist gekozen.

Doch voor een oogenblik aangenomen, dat het leggen van den afsluitdam zal voorafgaan aan de partiëele indijkingen in het te vormen IJselmeer en aangenomen zelfs, dat die dam moet komen tusschen Wieringen en Piaam, dan nog blijven er genoeg vraagstukken over, die in geheel verschillenden zin kunnen worden opgelost, al naarmate men de belangen van de eene of andere tak van nijverheid of volkswelvaart op den voorgrond stelt. Een voorbeeld zal dit duidelijk kunnen maken.

Een levensvraag voor den landbouw van Friesland is een ruime toevoer van zoet water. Aan drie zijden wordt Friesland thans door zout water omspoeld en het is verplicht den zoetwater-voorraad, dien de regen in den winter en het voorjaar geeft, in zekere mate te bewaren voor den zomer, aangezien het van elders geen toevoer heeft.

Daarom moet Friesland zich des winters en in het voorjaar, standen van het binnenwater getroosten zoo hoog, als de landbouw in andere streken van ons Vaderland niet zou dulden. Winter-boezem-standen van een halve meter, *boven zomerpeil*, komen jaarlijks in Friesland voor. Blijkens een officieel verslag 1) in 1870 uisgebracht, stonden volgens een matige berekening destijds in den regel 's winters 30.000 Hectaren groenland onder water. Deze ellende afdoende te verbeteren levert groote bezwaren op, vooral omdat de waterstaatstoestand van Friesland zeer eigenaardig is. De geheele provincie vormt namelijk één boezem en is niet verdeeld in waterschappen, die elk voor hare eigen belangen zorgen, zooals dit in Noord- en Zuid-Holland voorkomt. Voorts moet ook op de eischen van de scheepvaart gelet worden en niet te vergeten op het schaatsenrijden des winters, dat vooral in vorige eeuwen van zoo hooge waarde was, omdat de wegen toen zoo gebrekkig waren.

Zoodra echter ruime toevoer van zoet of nagenoeg zoet water te verkrijgen is uit het toekomstige IJselmeer, verdwijnen al deze bezwaren. Men kan den overlast van binnenwater bij zware regens dan gerust laten afstroomen door de zeesluizen of wegvoeren door stoomgemalen, want komt er later droogte,

---

1) Memorie over den toestand van den binnenlandschen waterstaat der provincie Friesland door C. Brunings en P. Caland.

dan kan men zoet water in laten uit het IJselmeer, indien het peil in dat meer hoog genoeg is, in vergelijking van het normale peil van het binnenwater. Om die ruime toestrooming van zoet water te verzekeren moet het peil in het IJselmeer hooger zijn dan het zomerpeil van Friesland namelijk 0.66 M. beneden N. A. P., het thans aangenomen algemeene vergelijkings-peil volgens de nauwkeurigheids-waterpassing.

Nu heeft de Zuiderzee-vereeniging voor het te vormen IJselmeer een peil aangenomen van 0.40 M. beneden N. A. P., ten einde daardoor de loozing te bevorderen van de verschillende reeds bestaande uitwateringsluizen rondom het zuidelijk deel der Zuiderzee, die later in het IJselmeer zullen uitstroomen. De mogelijkheid van zoet waterinlating in Friesland, het levensbelang voor de toekomst van den landbouw in die provincie, vervalt wel niet geheel door de keus van een zoo laag peil van 0.40 M. beneden N. A. P. voor het IJselmeer, maar het beschikbare verval voor de waterinlating wordt beperkt tot 0.26 M., en zal door allerlei omstandigheden, bijv. door opwaaiing, dikwijls onvoldoende zijn.

De hoofdbron van vruchtbaarheid, die Friesland met volkomen zekerheid uit zijn vervallen toestand zal kunnen opheffen, wordt door de keuze van het lage peil in het toekomstig IJselmeer veel te zeer beperkt. Bij een keuze van dat peil op ongeveer N. A. P., zoude Friesland in overvloed versch water kunnen inlaten, wanneer het zomerpeil in die provincie op 0.66 M. beneden N. A. P. behoorlijk gehandhaafd wordt ook gedurende den winter.

De zekerheid van een laag peil van het binnenwater in alle jaargetijden is een beslist en overwegend voordeel voor den landbouw en het is in hoofdzaak daaraan, dat de meerdere ontwikkeling van landbouw en veeteelt in Holland te danken is.

Rijnland heeft eenige jaren geleden het nadeel, dat de landbouw in dat hoogheemraadschap ondervindt door één jaar van waterbezwaar berekend op *f* 2.400.000 en als men nu weet hoevele hectaren jaarlijks in Friesland onder water staan, is er niet veel onderzoek noodig om te weten, wáár de armoede die deze provincie drukt, haar oorzaak heeft, en hoe die oorzaak kan worden weggenomen.

Reeds in vorige eeuwen begreep men het voordeel van lagen binnenwaterstand in Holland zeer goed en kostbare molenwerken zijn reeds lang geleden in talrijke polders in Noord- en Zuid-Holland gesticht en onderhouden, om dit lage peil ten allen tijde te verzekeren.

De hoofdoorzaak van de uitstekende hoedanigheid der Zuid-Hollandsche boter en van de Noord-Hollandsche kaas ligt voor een zeer groot, ja overwegend deel in het bezit van goede watermolens, in den lateren tijd nog gesteund door stoomgemalen, waardoor men het waterpeil in alle jaargetijden zóó regelen kan als voor best weiland gevorderd wordt. Vooral in Zuid-Holland is dit bereikbaar, omdat in geval van droogte, bijna altijd inlating van zoet water uit de rivieren zeker is; terwijl Noord-Holland vroeger in het

open IJ een boezem had, waarvan het water wel niet geheel zoet maar voor inlating toch geschikt was.

De afsluiting van de Zuiderzee en de vorming van een IJselmeer, geven het middel aan Friesland het ontzaglijke voordeel van toevoer van zoet water te verzekeren, maar men zal dit voordeel tot een minimum herleiden door in het toekomstig IJselmeer een peil aan te nemen van 0.40 M. beneden N. A. P., waarbij de mogelijkheid van versch water-inlating wel niet geheel vervalt maar uiterst beperkt wordt.

Dit bezwaar is erkend in de Nota no. 4 bladz. 7, en om daaraan te gemoet te komen, wordt voorgesteld in de maand April of Mei het peil in het IJselmeer te laten rijzen tot 0.20 M. beneden N. A. P., door de afvoersluizen op Wieringen gesloten te houden.

Duidelijk echter is het, dat een zoo nauwkeurige regeling van het peil practisch niet uitvoerbaar zal wezen in een meer van zoo aanzienlijken omvang als het IJselmeer, dat eene oppervlakte zal hebben van 360.000 H. A. en omringd zal zijn door tal van gemeenten en waterschappen, wier verschillende belangen tot voortdurenden strijd over het peil aanleiding zullen geven.

Er zijn meer punten, waarover belangrijke opmerkingen te maken zijn, die elders reeds bij herhaling behandeld werden. Maar het onderwerp is zoo veel omvattend, dat nog slechts een enkel punt, doch ook een hoofdpunt, ter sprake zal gebracht worden.

Wij weten allen welk een groote rol bij de droogmaking van het Haarlemmermeer de bemalingswerktuigen vervuld hebben en hoezeer het welslagen van de geheele onderneming daarvan afgehangen heeft.

Maar de Zuiderzee-vereeniging heeft dit punt op den achtergrond gelaten en ook bij de samenstelling der Staats-commissie is daarop blijkbaar niet gelet.

Nu weet men van den Haarlemmermeer-polder, dat aldaar elke paardekracht jaarlijks ongeveer *f* 50 aan kolen en smeermiddelen gebruikt, dat is ongeveer 's jaars *f* 3 per hectare, wanneer men het aantal paardekrachten op 1000 en de oppervlakte van den polder op 18.000 HA rekent. Het kolenverbruik per uur en per paardekracht in dien polder bedraagt ongeveer 3 kilogram; maar de werktuigbouwkunde is zoozeer vooruitgegaan dat men thans aan een goed stoomgemaal den eisch mag stellen van niet meer dan 1.5 kilogram kolen per paardekracht en per uur te gebruiken. Er is zelfs eenige waarschijnlijkheid, dat men er in slagen zal dit cijfer nog te verlagen wanneer men zich eenige voorafgaande proefnemingen getroosten wil.

Aangezien er in de Zuiderzee minstens 10.000 paardekrachten noodig zullen zijn, zal daarvoor jaarlijks een kolenverbruik worden vereischt van *f* 500.000 of van *f* 250.000, al naarmate de stoomgemalen 3 KG. of 1.5 KG. kolen per uur en per paardekracht zullen noodig hebben. Per hectare gerekend beteekent dit een uitgaaf van *f* 3 of van *f* 1.50 jaarlijks.

Denkt men er dus aan een paar honderdduizend hectaren land te gaan

aanwinnen, die allen meer of minder diep liggen en dus allen bemalen moeten worden, dan staat zeker het bemalingsvraagstuk boven aan op de lijst der op te lossen vraagstukken. Want de bemalingskosten komen jaarlijks terug, terwijl eenige meerdere of mindere kosten van de afsluitdijken, enkel invloed hebben op de aanvankelijke kosten van het land, waarvan de blijvende prijs door vraag en aanbod geregeld wordt.

In de tallooze polders, die ons land reeds honderde jaren heeft, wordt bij landverkoop nimmer gevraagd, wat de hectare oorspronkelijk bij droogmaking gekost heeft, maar wel wat de polderlasten bedragen en hoe de staat van waterloozing en bemaling is.

Bij gebruik van stoomgemalen in plaats van windmolens, treden de kosten van bemaling nog meer op den voorgrond. Want de steenkolenprijzen waren tot nog toe in den regel laag, door de overwegende concurrentie tusschen de onderscheiden kolenmijnen der verschillende landen. Maar ieder die de gebeurtenissen op maatschappelijk gebied volgt, weet hoezeer de prijs afhankelijk is van het loon der mijnwerkers, die voortdurend werkzaam zijn, een korteren werkdag en hoogere loonen te vragen.

Stijgen nu de kolenprijzen aanzienlijk, zooals dit eenige jaren geleden geschied is, tot het dubbele of wellicht tot het drievoud, dan is een laag kolenverbruik per paardekracht een levensvraag voor den landbouw in de toekomstige Zuiderzee-polders.

Dat kolenverbruik is dan ook een hoofdpunt, waaromtrent vóór alles zekerheid moet worden verkregen.

Een laag totaal kolenverbruik voor de geheele intedijken oppervlakte, is echter in de eerste plaats afhankelijk van de juiste indeeling der verschillende polders, en nu is het zeer opmerkelijk, dat in het ontwerp der Zuiderzee-vereeniging de verdeeling der oppervlakte in de eerste plaats is beschouwd uit het oogpunt van de minste lengte der afsluitdijken. Niet de werktuigkundige, maar uitsluitend de waterbouwkundige ingenieur heeft in de Zuiderzee-vereeniging zijn stem kunnen doen hooren, hetgeen ook nog daaruit kan blijken, dat in het ontwerp alle stoomgemalen van noodwendig zeer verschillende inrichting op *f* 1200 per paardekracht zijn berekend.

Indien men het vraagstuk der landaanwinning in de Zuiderzee behandelt, niet uit het oogpunt van de minste kosten der afsluitdijken, maar uit dat van het minimum der jaarlijks terugkomende bemalingskosten, dan verkrijgt men een geheel ander ontwerp dan dat der Zuiderzee vereeniging. Dat ontwerp is, wat de hoofdtrekken aangaat, in het hier onder vermelde geschrift 1) aangegeven, maar in de Nota's der Zuiderzee vereeniging werd het niet genoemd.

Bepaalt men zich dus enkel tot hoofdzaken, dan verkrijgt men als slotsom van het hier medegedeelde:

---

1) Amsterdam een Zeestad. Eene studie over de verbinding van Amsterdam met den Boven-Rijn en de droogmaking der Zuiderzee. Rotterdam, J. W. van Leenhoff en Zoon, 1880.

1. De afsluiting der Zuiderzee behoort aanvankelijk beperkt te worden tot het gedeelte bezuiden de lijn Enkhuizen—Stavoren.

2. Het peil in het alzoo te vormen IJselmeer, behoort met het oog op de

Ontwerp A. Huet 1880.

landbouwbelangen van Friesland te zijn, ongeveer N. A. P., dat is het Amsterdamsche peil volgens de nauwkeurigheids waterpassing.

3. De indeeling der intedijken polders moet worden ontworpen volgens een

stelsel, dat het minimum van jaarlijksche bemalingskosten verzekert.

4. De landaanwinning kan reeds aangevangen worden op verschillende plaatsen vóór of tegelijkertijd met het leggen van den algemeenen afsluitdam.

Er is nog een zeer belangrijk punt, namelijk, of het toekomstig IJselmeer het overtollige water zal afvoeren door sluizen of door een open afvoerkanaal. Zonder twijfel is dit een hoofdpunt in het geheele vraagstuk en toch is aan de behandeling daarvan in de uitvoerige Nota no. 8 der Zuiderzee-vereeniging niet meer dan een dertiental regels gewijd.

Ten opzichte van deze vraag is nog een geheel nieuw onderzoek noodig en kan hier enkel op een paar zaken worden gewezen.

Wanneer men op grond van het hierboven medegedeelde inziet, dat het voordeelig is het peil van het toekomstige IJselmeer op ongeveer Amsterdamsch Peil te bepalen, dan is er geen enkel wezenlijk bezwaar tegen, om door middel van een open afvoerkanaal het overtollige water uit het IJselmeer naar de Noordzee te leiden. Dit afvoerkanaal, langs Amsterdam gelegd, zoude Amsterdam tot een havenstad van den eersten rang kunnen maken.

De beschikbare ruimte laat niet toe dit deel van het algemeene vraagstuk in bijzonderheden te behandelen, maar belangstellenden zullen het toegelicht vinden in een onlangs verschenen studie, uitgegeven door het Koninklijk Instituut van Ingenieurs 1).

Men houde wel in het oog, dat de bevolking van Amsterdam thans reeds tweemaal grooter is dan de vermoedelijke bevolking van de aantewinnen Zuiderzee-polders, wanneer deze na tal van jaren even dicht bevolkt zullen zijn als thans de Haarlemmermeer-polders. Het is dus duidelijk, dat bij een beslissing in het Zuiderzee-vraagstuk de toekomst van Amsterdam niet over het hoofd kan worden gezien en dat integendeel het zwaartepunt van het onderzoek in de toekomst van onze Hoofdstad gelegd zal moeten worden.

Ter toelichting van de vrij uiteenloopende plannen die men verkrijgt, al naarmate men de toekomst van Amsterdam als Zeestad al dan niet in rekening brengt, kunnen de beide kaartjes dienen die aan deze studie zijn toegevoegd.

Het eene (bladz. 440) stelt voor het ontwerp der Zuiderzee-vereeniging van Augustus 1891, met afvoersluizen op Wieringen ter gezamenlijke wijdte van 300 M.

Het andere (bladz. 450) stelt voor het ontwerp door schrijver dezes van 1880, waarin de afvoer is verzekerd door een open doorgraving langs Amsterdam en tevens is aangewezen, hoe die open doorgraving later zoude kunnen dienen als uitmonding van een nieuwen Rijntak ter verbinding van

1) Tijdschrift Koninklijk Instituut van Ingenieurs. Vergadering van 14 Februari 1893, te 's Gravenhage. Voordracht van het lid A. Huet, ter toelichting van het voorloopig ontwerp eener open verbinding van Amsterdam met de Noordzee, in voldoening aan de tot dat lid gerichte uitnoodiging van het Instituut volgens besluit van de vergadering van 9 September 1890. Met zeven platen. 's Gravenhage, Gebrs. J. en H. van Langenhuyzen, 1893.

Amsterdam met Midden-Europa. De aanleg van dezen nieuwen riviertak, ligt zeker nog in een verwijderde toekomst, maar het open afvoerkanaal uit het nieuwe IJselmeer naar de Noordzee is een levenskwestie voor Amsterdam.

Daarom is ook het belang van onzen handel en scheepvaart ten nauwste betrokken bij die oplossing van het Zuiderzee-vraagstuk, welke het water uit de Zuiderzee vrij zal doen afstroomen door een open verbinding langs Amsterdam naar de Noordzee.

Delft, December 1893.

De ondiepte vóór Schellingwoude.

UIT DE STUDEERCEL DER REDACTIE.

De aandacht wordt sedert kort op nieuw geschonken aan *l'Académie française*. Nieuw gekozen leden worden door luid uitgesproken antipathieën getroffen, en de dood maakt telkens zetels vakant voor hen, die gaarne tot de veertig onsterfelijken zouden willen behooren. Van deze laatsten is stellig Emile Zola de candidaat, die de meeste sympathieën vindt bij het groote publiek, die den felsten tegenstand ontmoet bij die afdeeling der onsterfelijken, welke men gewoonlijk *le parti des Ducs* noemt. Naast hem staan geene, werkelijk ernstige, candidaten dan Paul Bourget en Alphonse Daudet. De laatste wil natuurlijk van geene candidatuur weten — zijn boek: *l'Immortel* sloot voor hem onherroepelijk de poorten der *Académie*. Groote letterkundige verdiensten zouden aan hem evenwel eene even billijke aanspraak geven op een der veertig fauteuils als aan Zola.

Een der hevigste tegenstanders van dezen laatste is voor weinige weken overleden — Maxime du Camp. En juist door zijn overlijden laat hij eene plaats open, die nu misschien weder door Zola zal worden begeerd, daar reeds een elftal stemmen onder het koepeldak van het Instituut ten zijnen voordeele werden uitgebracht. Er is iets zonderlings in dat vastklampen aan eene illuzie, die waarschijnlijk nooit vervuld zal worden. Een groot kunstenaar als Zola moest bedenken, dat Molière, dat Balzac, dat Flaubert geene leden der *Académie* zijn geweest, en dezen staan niet alleen als groote auteurs, voor wie de deuren van Richelieu's instituut gesloten bleven. Het is verwonderlijk, op te merken, dat juist de edelste geesten stelselmatig buiten de *Académie* werden gehouden. La Rochefoucauld, de pessimistische auteur der *Maximes*, werd evenmin tot de *Académie* toegelaten als de burlesque bespotter van Vergilius' *Aeneïs*, Scarron, die den fraaisten Franschen roman in proza schreef, welke in de 17de eeuw verscheen — *Le Roman Comique* (1651). Zelfs de schepper van *Gil Blas*, de onderhoudendste van alle vertellers der 18de eeuw, Le Sage, zelfs de abbé Prévost, de rampzalige dichter van *Manon Lescaut*, zelfs Piron, die al de dichters van zijn tijd bespotte in zijn blijspel *La métromanie*, werden uit de *Académie* geweerd. Piron heeft zich in een algemeen bekend grafschrift gewroken:

> « Ci-Git Piron, qui ne fut rien,
> « Pas même académicien ».

Ook aan Jean Jacques Rousseau gunde men geen fauteuil, evenmin als aan zijn vriend Diderot. Zelfs André Chénier, de fijngevoelige poëet, die zoo treffend schreef:

> « L'art ne fait que des vers, le coeur seul est poëte »

werd afgewezen aan de poorten der *Académie*, terwijl eerlang die der Conciergerie zich voor hem openden. Evenzoo ging het Beaumarchais, den genialen auteur van *Le Barbier de Séville* en *Le Mariage de Figaro*; ging het Benjamin Constant, den onsterfelijken schrijver van *Adolphe*; ging het Henri Beyle (Stendhal), Gérard de Nerval, Béranger, Alexandre Dumas I, Théophile Gautier, Quinet en Michelet. Zou het voor Zola niet waardiger zijn met al deze uitstekende voorgangers buiten de *Académie* te blijven, dan vruch-

teloos en rusteloos te worstelen voor de groene palmen? In Frankrijk schijnt men deze meening niet toegedaan. Het jongst gestorven lid, Maxime du Camp, heeft jaren geleden (1858) ons vaderland bezocht, en in Den Haag aan een bekend letterkundige zijne meening over de aantrekkingskracht der *Académie* op het helderst geschilderd. Maxime du Camp was destijds bekend als een vermaard reiziger, die in 1844 Turkije, Klein-Azië, Palestina, Egypte en Nubië had bezocht. Met de beschrijving dezer reizen vestigde hij zijn naam als letterkundige. In 1858 kwam hij naar Nederland. Dat hij hier vrij scherp uit zijne oogen keek, bleek uit zijn boek: *En Hollande*, in 1859 verschenen. In Den Haag bracht hij een avond in gezelschap van letterkundigen en schilders door, en trachtte zich door allerlei vragen op de hoogte onzer maatschappelijke toestanden te brengen. Onverwacht vroeg hij:

— „*Avez-vous une Académie Hollandaise?*"

Het kostte eenige moeite den reiziger omtrent onze omstandigheden in te lichten. De door Thorbecke in 1853 hervormde Koninklijke Académie van Wetenschappen liet hem geheel koud. Hij bedoelde een Instituut met eene sectie, geheel beantwoordende aan de *Académie française*. Toen hij ten slotte onzen toestand begreep, vroeg hij of onze geleerden en schrijvers niet hun uiterste best deden om de eer eener benoeming tot lid der Koninklijke Academie waardig te worden. Hierop was uit den aard der zaak geen afdoend antwoord te geven. Maxime du Camp toonde de uiterste verbazing, en riep uit:

— „*Mais quel est donc le but de vos études, sinon d'être élu un jour membre de vôtre Académie?*"

Dat hij zelf dit doel bereikte, is bekend genoeg. Op zijn 58ste jaar werd hij tot opvolger van Saint-René-Taillandier gekozen. Hij had zich die eer waardig gemaakt door zijne studiën in de *Revue des deux mondes* over Parijs. Al wat Parijs aan instellingen van algemeen nut bezit, werd grondig door hem bestudeerd en met zeldzamen rijkdom van bijzonderheden geschilderd. Zijne vereenigde artikelen gaf hij als boekdeel uit onder den titel: *Paris, ses organes, ses fonctions, sa vie dans la seconde moitié du dix-neuvième siècle.* Er is iets raadselachtigs overgebleven in zijne houding tegenover Zola, als candidaat voor de *Académie française.* Maxime du Camp was eenmaal de boezemvriend van Flaubert, met wien hij eene tweede reis naar het Oosten maakte — en Flaubert's realistisch-pessimistische kunst was ten nauwste verwant aan Zola's naturalisme. Men heeft gezegd, dat Zola's derde roman uit den cyclus der *Rougon-Maquart*, *Le ventre de Paris*, zoo diep doordrong in het leven der groote Halles Centrales, dat Maxime du Camp ver werd overtroffen. Het is te hopen, dat de auteur van *Paris* (*et*) *ses organes* op dezen grond geen wrok tegen Zola heeft getoond. Te vermoeden, dat Zola's onversaagd gebruik van ruwe woorden hem te zeer tegen de borst stiet, kan bijna niet aangenomen worden van den man, die in 1856 in zijn uiterst radikaal gekleurd tijdschrift: *La Revue de Paris* Flaubert's *Madame Bovary* uitgaf.

Mocht men mij overigens vragen welk geschrift van Maxime du Camp de meeste letterkundige waarde heeft, ik zou niet aarzelen de in 1882

verschenen twee deelen met *Souvenirs littéraires* te noemen. Voor de geschiedenis der Fransche letteren van 1840 tot 1880 schijnt dit boek onmisbaar. Vooral wordt omtrent Gustave Flaubert hier het allerbeste gegeven, wat over dezen zeldzamen kunstenaar is geschreven. Hunne reis door Egypte, Turkije en Griekenland vormt niet de minst aantrekkelijke episode uit het eerste deel.

Al de talentvolle schrijvers van het tijdvak komen van tijd tot tijd in deze *Mémoires* voor. Er wordt zeer veel nieuws gegeven over Louis Bouilhet, den dichter van *Mélaenis*, een boezemvriend van Flaubert. Voorts verneemt men alleraardigste bijzonderheden uit het leven van Gérard de Nerval, van Théophile Gautier, van Louis de Cormenin, van Charles Baudelaire, van de Saint-Simonisten en Enfantin, van Alexandre Dumas I, van Prosper Merimée, van Alfred de Musset.... Juist over Alfred de Musset spreekt Maxime du Camp met groote uitvoerigheid. Hij herinnert aan den bekenden vriendschapsband, die Musset voor korten tijd aan George Sand verbond, aan zekere neiging tot uitspattingen, die Musset al zeer vroeg in slecht gezelschap bracht, door hem zelven diep betreurd, als hij schrijft:

«Le coeur d'un homme vierge est un vase profond,
« Lorsque la première eau, qu'on y verse, est impure,
« La mer y passerait sans laver la souillure,
« Car l'abime est immense et la tache est au fond».

Alfred de Musset werd te Venetië gevaarlijk ziek. Hij telde toen 23 jaren. George Sand, die bij toeval hoorde, dat hij in een hotel zonder verpleging tegen eene zware krankheid worstelde, ging, door medelijden bewogen, aan zijn ziekbed zitten, en verpleegde hem als eene oudere zuster. Zij was toen 30 jaren oud. Uit deze edelmoedige verzorging volgde eene teedere genegenheid, die voor beiden eene groote ramp werd. Hunne karakters en gewoonten, hunne meeningen, hunne sympathieën verschilden altijd en in alles. Musset heeft George Sand en zich zelven het best geschilderd, toen hij schreef: „J'ai travaillé toute la journée; le soir, j'ai fait dix vers et bu une bouteille d'eau de vie; elle, elle a bu deux litres de lait et écrit un demi-volume". Het schijnt, dat de stormen, die tusschen beiden hebben gewoed, voor een groot deel aan de grilligheid van George Sand zijn te wijten, zooals Paul de Musset in zijn *Lui et Elle* bewijst. Telkens scheidden zij, om zich telkens weer te vereenigen, en telkens weer, na den hevigsten strijd, elkander te verlaten. Paul de Musset heeft na den dood van zijn broer (1857) George Sand bewogen hem Alfred's brieven terug te geven. Zij schreven elkaar met zonderlinge benamingen. Zij noemde hem altijd: „Mon pauvre enfant!" hij haar: „O mon grand George!"

Toen hij gestorven was, meende zij zich te moeten rechtvaardigen tegenover het publiek. Musset had haar in zijne verzen beschuldigd:

« Honte à toi qui, la première,
« M'as appris la trahison,
« Et de honte et de colère
« M'as fait perdre la raison».

Daarom schreef zij in de *Revue des deux mondes* van 15 Januari tot 1 Maart 1859 haar bekend pleidooi: *Elle et Lui*, waartegenover het genoemde boek van Paul de Musset: *Lui et Elle* verscheen. Het is moeilijk te bepalen, welke van beide partijen zich het meest te beklagen heeft. Het zonderlingst was, dat er nu ook een boek verscheen van Madame Louise Colet onder den titel: *Lui*. Deze „femme de lettres" was eene gunstelinge van het keizerlijk hof te Compiègne — maar schreef zonder talent. Zij kwam het publiek mededeelen, dat Alfred de Musset zijn best gedaan had haar hart te winnen, maar, dat het hem niet gelukt was. Deze dame was eene bedrijvige *réclame*-maakster, die niets onbeproefd liet, om haar naam te hooren noemen! Zij was niet onknap, en beeldde zich in te behooren tot *les Belles femmes de Paris*.

In het jaar 1859 heeft de steller dezer regelen Louise Colet ontmoet te Amsterdam. Hij had toen op het archief der gemeente eenige historische bijzonderheden uit het tijdvak van 1600 tot 1618 na te vorschen — en bracht enkele weken des voormiddags op het archief door met vergunning van den archivaris, Dr. P. Scheltema. Het was gedurende die morgens van ingespannen studie doodstil rondom mij heen. Te midden van deze groote stilte hoorde ik een tred op de archieftrap, gepaard met het zacht geruisch van een damestoilet. Er werd luid op de deur geklopt — en plotseling zweefde naar binnen eene dame in een Parijsch costuum van grooten omvang naar de mode van den dag. Zij had een fijn gelaat, maar hare stem klonk grof, toen zij zeide: — „Je suis madame Louise Colet! J'ai une lettre pour vous, Monsieur l'Archiviste!"

Zij kwam het archief inspecteeren — wilde geene perkamenten zien, maar verwaardigde zich belang te stellen in een paar stalen harnassen uit de 16de eeuw, die ik op verzoek van den heer Scheltema met allerlei gefingeerde historische gebeurtenissen in verband bracht.

Maxime du Camp verzekert in zijne *Souvenirs littéraires*, dat Louise Colet een buitengemeenen hartstocht had opgevat voor Gustave Flaubert. Zij ontmoette hem in Augustus 1846 in het atelier van Pradier. Er volgde eene korte kennismaking, die later groot ongerief bezorgde aan Flaubert. Hij leefde in zijne villa bij Croisset, onder den rook van Rouaan. Zoo dikwijls hij naar Parijs kwam, moest hij zich verschuilen, daar Louise Colet jacht op hem maakte. Zij wachtte hem aan het station, als hij naar Rouaan terugkeerde, en overstelpte hem met de bitterste verwijten. Later drong zij zelfs door in de villa van Flaubert's moeder, en wierp hem een brandend stuk hout naar het hoofd. Toen zij oud werd, schreef zij voor modejournalen, en leed gebrek.

Dit is maar een klein staaltje uit Maxime du Camp's *Souvenirs*. Nu de schrijver het tijdelijke heeft gezegend, spreekt dit boek op nieuw voor hem. Hij toont zich bij uitstek waarheidlievend, hij spaart niemand, maar openbaart daarbij tevens zijn eigen eenigszins norsch en heerschzuchtig karakter. *Requiescat in pace!*

Nederlandsche Verzen en Nederlandsch Proza.

IV.

Familie en Kennissen door F. HaverSchmidt. Derde, vermeerderde druk met illustratiën, naar teekeningen van J. Hoynck van Papendrecht. Schiedam, *H. A. M. Roelants*, 1ste aflevering: (zonder jaartal, 1894).

De laatste letterkundige arbeid, door onzen verscheiden vriend HaverSchmidt verricht, is de correctie geweest der drukproeven van dezen derden druk van *Familie en Kennissen.* Zijn uitgever, de heer Roelants te Schiedam, heeft de gelukkige gedachte gehad onzen mede-redacteur J. Hoynck van Papendrecht te vragen zijn talent aan het illustreeren van *Familie en Kennissen* te wijden. Al terstond geeft de eerste aflevering louter uitnemend kunstwerk te zien, dat tevens op uitnemende manier is gereproduceerd. Bij *Mijn Ouders Huis* is eene voortreffelijke teekening gevoegd, dominé Fabius voorstellend, terwijl hij de familie HaverSchmidt te Leeuwarden op Zondagavond een bezoek brengt, en aan de luisterende ouders en kinderen eene voorstelling geeft van de walvischvangst. Een niet minder goed geslaagde teekening is gevoegd bij de schets: *Een groot man en een goed man*, die door HaverSchmidt in 1868 werd afgestaan aan den *Almanak tot Nut van 't Algemeen*, en nu voor het eerst in dezen derden druk is opgenomen. Want deze druk zal uit 18 schetsen bestaan, de eerste en tweede (1876—1881) hadden er maar 12. *Een groot man en een goed man* is reeds eene aanwinst voor het boek, omdat de geestige tegenstelling van den rijken en grooten Van Daveren met den armen schoenlapper Jillesen door voortreffelijk ingehouden ironische kracht wordt gekenmerkt. Waarschijnlijk zullen nu de overige verspreide verhalen: *Wat kleine John te zien kreeg*, in den almanak „*De Liefde Sticht*" (1875); *Twee broeders*, in *Erica* (1878); *Uitgedelgde Schuld* (aldaar, 1879); *Mijntje*, in den *Oude(n) Huisvriend* (1880) en *Eene Kerstvertelling*, in den *Huisvriend* (1880) daarvoor in aanmerking komen. In elk geval zal deze uitgaaf een zeer mooi boek aanbieden door de welgeslaagde illustratiën, en door de uitbreiding van den tekst. HaverSchmidt heeft maar eene zeer kleine letterkundige nalatenschap aan zijne landgenooten vermaakt. Deze nalatenschap in eere te houden is de plicht van ieder, die de letterkunde van zijn vaderland lief heeft.

* * *

Pol de Mont, Claribella. Utrecht, *J. L. Beijers*, 1893.

De schatrijke dichter Pol de Mont heeft een overvloed van hoofdzakelijk erotische gezangen bijeengelegd, en onder den algemeenen titel: *Claribella* uitgegeven. Eenige van deze gedichten vonden vooraf eene plaats in onze kolommen. De Muze van Pol de Mont heeft een zeer lichten, vluggen tred. Zij sluipt op geel satijnen cothurnen in den voorhof van Eroos' tempel, om het beeld van Aphrodite met blauwe crocussen en wijnroode hyacinthen te smukken. Zij toeft zeer gaarne in dien tempel, en bespiedt er de geloovigen, die wierook komen offeren aan de Cyprische Godin. Zij is vol vuur en levenslust, en vleit zich met eene eeuwige jeugd. Zij laat haar dichter niet los, maar noodzaakt hem onder haar invloed altijd op nieuw te zingen.

Het moet erkend worden, Pol de Mont is een dichter. Hij schrijft eene allerbekoorlijkste taal, hier en daar nog gekarakteriseerd door een Gallicisme (b. v. *rechtstaan*, *se mettre debout*) of een Germanisme (b. v. *wonne*, voor *blijdschap*). Daarbij is hij een dichter van de goede

school — hij denkt niet aan Decadentistische nevelen of symbolistische diepzinnigheden. Al wat hij van dergelijke uitvindingen huldigt, is de verbinding van geluiden met kleuren, zoodat „sleepend sabelstaal geel of helwit optjingelde tot hem," zoodat „voetstappen eerst dofzwart, dan opbruinend naar hem toe komen," zoodat ze eindelijk weer „wegbruinend, zwartend," verdwijnen. Deze kinderlijke aardigheden met geluiden en kleuren kunnen *ad libitum* voortgezet worden. De Amsterdamsche trambel klonk vermilioenend in de ooren van Noord-Nederlandsche dichters — en onze vurige Antwerpsche zanger wilde in dit opzicht althans toonen, dat hij een strijdvaardig voorstander is van het nu levend Jong-Holland.

Maar zijne poëzie is er niet minder helder, wegsleepend en zieldoordringend om. Het erotisch gevoelen en erotisch denken is bij hem in de hoogste mate dichterlijk. Hij zegt van den naam zijner aangebedene Aphrodite:

« Ik ken geen naam in aller volken talen,
« geen woord in aller dichters zanggeluid,
« die bij uw naam in geur of kleur mag halen.
« Lees ik uw naam — 't is: of uit honderd dalen
« de Mei me tegengeurt: spreek ik hem uit,
« in de eigen stemme zingen nachtegalen! »

Deze regelen zijn niet opzettelijk gekozen — in den bundel *Claribella* zijn ze overal voor het grijpen.

* * *

Mellusina. Een Lentedroom. Sprookje in vier bedrijven door Frans Gittens. Muziek van Emiel Wambach. Antwerpen, *L. de la Montagne*, 1893.

De hoogst eigenaardige, weemoedig-pessimistische gewrochten van Maeterlinck — den jongen Gentschen advokaat — schijnen ook onder de Vlaamsche auteurs lust tot navolging te wekken. Frans Gittens bewijst het met zijn *Mellusina.* Een sprookje met muziek van Emiel Wambach, met allerlei dansfeesten van boeren en boerinnen, van feeën, elfen en kabouters, met een schitterend paleis van den toovenaar Merlyn, en een betooverden toren, bevat zeker alle elementen om bij de vertooning grooten bijval te vinden.

De handeling is niet zeer ingewikkeld. Joost, een romantische boer, Sandriene, eene dito boerin, vieren bruiloft met zang en dans. Dit feest wordt bespied door Merlyn en zijne gade Mellusina. Het is vreemd, dat de auteur den naam der fee wijzigt, omdat de dichter Jean d'Arras, die aan het eind der 14de eeuw den *Roman de Mélusine* schreef, en thans door Gittens wordt nagevolgd, er eene betere spelling van gaf. Gittens ontleent zijne tooverfee echter alleen uit het bekende sprookje, wat den naam betreft. Zijn geheel gemoderniseerde voorstelling is zuiver oorspronkelijk. Mellusina smeekt Merlyn haar een verblijf op de aarde onder de menschen te vergunnen. Zij benijdt het vermogen der sterfelijke menschen om lief te hebben. Merlyn staat haar wensch toe, maar voorspelt haar treurige gevolgen. Door magie wordt de boer Joost in den minstreel Jocelijn veranderd, wordt Sandriene krankzinnig van smart. Mellusina wint de liefde van Jocelijn — maar moet op Sint-Jansnacht in den betooverden toren tot Merlyn terugkeeren. Deze herschept haar in een blauw zilveren slang — ook dit is aan den *Roman de Mélusine* ontleend — zij moet sterven, en haar wacht niets anders dan het „Nirwanna". Joost en Sandriene keeren tot hun vroegeren gelukkigen toestand terug.

Als poëtisch-romantisch feeënsprookje is het werk van Frans Gittens lang niet onverdienstelijk. Hij geeft evenwel niet veel meer, dan een ouderwetsch tooverballet, met eenige zeer dichterlijke schilderingen van liefde bij monde van San-

driene en Mellusina. De eigenaardigheden van Maeterlinck komt Gittens niet nabij — wellicht met opzet. Maar hij mist daarom ook de zonderling melancholisch-mystische kleur, die aan Maeterlinck's dramatischen arbeid iets geheel eigenaardigs verleent.

* * *

Hendrik de Marez. Van de Engelen zonder Vlerken. Met illustratiën van Alfred Neste. Gent, *Julius Vuylsteke*, 1893.

Jong Vlaanderen houdt van poëzie, en geeft telkens nieuwe bundels verzen uit. De dichter Hendrik de Marez is nog bij weinigen bekend. Hij biedt zijn eerste werk aan. Zijne verzen zijn in zeer vloeiend Nederlandsch geschreven, en tintelen overal van eene weldadige gevoelswarmte. Hij is een geestdriftig bewonderaar der poëzie, die zich in kinderoogen openbaart. Hij geeft er rekenschap van, en zegt, dat hij alle kinderen, 't zij rijkgekleede, 't zij havelooze, lief heeft:

«Omdat mijn oog geen aardschen vorm meer kan ontwaren,
«Wanneer twee kinderoogen in de mijne staren,
«Omdat 'k van de englen droom door Rafael gemaald,
«Die zijn genie als uit den hemel heeft gehaald.
«Omdat ik droom van de eerste jaren van mijn leven,
«Van de eerste kussen door mijn moeder mij gegeven.»

Er schuilt bij dezen jongen dichter iets van de teedere bewondering voor kinderen, die den grijsaard Victor Hugo in zijn *Art d'être Grand-père* deed zeggen:

«Ah! les fils de nos fils nous enchantent,
«Ce sont de jeunes voix matinales qui chantent.
«Ils sont dans nos logis lugubres le retour
«Des roses, du printemps, de la vie et du jour!»

Misschien drijft de geestdrift den dichter Hendrik de Marez wat te ver, wanneer hij de moedervreugd eener lichtekooi bezingt, aanvangend met: „Ze is de vuigste vrouw der vrouwen." Hij zoekt behagen in dergelijke tegenstellingen van ruwe verdorvenheid en onnoozele onschuld. In het gedicht: beginnend: „Eens stierf ter stede eene slechte vrouw," bewondert hij de lelie, die op het graf eener in „den hondenhoek" begraven *prostituée* ontluikt. Dergelijke zeer aan smakeloosheid grenzende eigenaardigheid spreekt ook uit het vers: „Neen, niemand weet hoe ver de kinderliefde gaat" — dat eene hoogst bedenkelijke en hoogst romantische akeligheid verhaalt.

In zijne erotische zangen streeft hij Pol de Mont op zijde. Als zijne uitverkorene hem macht van bloemen voor de voeten werpt, en hem uitnoodigt de schoonste te kiezen, zegt hij:

«En 'k heb u in mijne armen opgeheven,
«Tot mijne lip uw warme lippen vond;
«De schoonste bloem geplukt, door God gegeven:
«Het nauw ontloken roosje van uw mond.»

* * *

Bij onze Noorderbroeders. Reisindrukken uit Holland door Aug. Gittée, Leeraar aan het Koninklijk Athenaeum te Luik, met twaalf teekeningen door A. Heins en eene kaart. Gent, 1893, *J. Vuylsteke.*

Dit boek vormt No. 130 der uitgaven van het Willemsfonds. Het is een zeer degelijk, goed geschreven boek, misschien het beste, dat door een Zuid-Nederlander over ons vaderland is opgesteld. Het spreekt van zelf, dat den schrijver, die zich door grondigheid en rijp oordeel onderscheidt, soms evenwel een oppervlakkig woord ontsnapt. Dit is onder meer het geval met zijn oordeel over de Nederlandsche regeering in de Oost. Als hij spreekt over de wijze, waarop Java bestuurd wordt, zegt hij: „Multatuli's *Havelaar* geeft antwoord op die vraag".

Ik geloof, dat dit een geheel verouderd begrip is. Niemand zal ten onzent volhouden, dat uit *Havelaar* kan geleerd

worden, hoe Java wordt geregeerd. Oppervlakkiger kan het niet. Wat de heer Gittée van het cultuurstelsel mededeelt, is zeer onvoldoende. Hij erkent, dat liberale ministeriën veel verbeterd hebben. Alleen Douwes Dekker is „verdediger van den inlander", maar vond enkel „onwil en belang". Dit alles laat veel te wenschen over. Dekker is geenszins de verdediger van DEN inlander, op zijn hoogst van een klein deel der bevolking der residentie Bantam. Om over ons Nederlandsch bestuur op Java den staf te breken, dient men beter op de hoogte te zijn, en aan deze zeer omvangrijke quaestie meer studie te hebben gewijd.

Ook in enkele andere opzichten hooren wij Aug. Gittée met verwondering een oordeel uitspreken, dat eenige critiek uitlokt. Zoo zegt hij b.v. stoutweg: „Als stad heeft Den Haag niet veel te beteekenen". De „heerenhuizen" hebben volstrekt geen karakter. Het schijnt, dat onze Vlaamsche vriend van ons een tweede Brussel verwacht. Hij vindt de straten van het station tot het Plein zeer armoedig. De vuilnis ontbreekt er niet, en de opstijgende geuren beleedigen den neus.

Gittée is ook niet met Scheveningen tevreden. Hij stelt Ostende en Blankenberge veel hooger. Het belangrijkste voor hem is de Scheveningsche visschersbevolking. Het is eenigszins te verklaren, dat de Vlaamsche auteur geene bijzondere sympathie voor Den Haag en Scheveningen kan gevoelen. Hij zegt, dat uit Den Haag „die geest van fransch-dolheid uitgaat, welke velen in Holland bezielt". Op dit standpunt geplaatst zou een Vlaming als Gittée weinig liefelijks in Den Haag kunnen ontdekken. Hij verwijt aan geheel Holland, dat het voor de „ongezonde produkten der jongste litterarische stroomingen, die zich in Frankrijk openbaren, rijksdaalders mild weggooit, terwijl men zijne belangstelling in eigen kunst en letteren in kwartjes berekent."

Dit schijnt wederom geheel uit het eenzijdig oogpunt der anti-Fransche neigingen onzer Zuider-broeders geschreven te zijn, want inderdaad is het niet waar, dat wij Noord-Nederlanders zooveel rijksdaalders weggooien voor de ongezonde producten der jongste litteraire grootheden. Er is mij geen enkel voorbeeld bekend van koopzucht bij Noord-Nederlanders, die de bundels van Stephane Mallarmé, van Verlaine, van Stuart Merrill, en van Jean Moréas, die de romans van Marcel Schwob of de novellen van Gilbert Augustin Thierry mild met rijksdaalders betalen. De schrijvers, die soms veel gekocht worden, heeten Alphonse Daudet en Emile Zola. Doch deze kunstenaars behooren niet tot de „jongste litteraire" grootheden. Ook zijn er auteurs, als Catulle Mendès en Arsène Houssaye, die in zekere kringen hoog staan aangeschreven — maar dit is een verschijnsel, dat zich in Engeland en Duitschland evenzoo voordoet.

Onze vriend Gittée is daarentegen met Leiden zeer ingenomen, omdat het zoo stil is, en zoo goed geschikt voor een inrichting van Hooger Onderwijs. Een zeer passend woord van waardeering wordt hier gesproken ter eere van Matthias de Vries, als grondlegger der Nederlandsche philologie, en schepper van het Groot *Woordenboek*. Deze lof wordt evenwel meer uit Vlaamsch polemisch oogpunt dan uit wetenschappelijke bewondering gegeven. In het Noorden hebben wij den rassenstrijd niet te voeren, noch den taalstrijd, die Zuid-Nederland met zooveel kloeke volharding doorzet. En daarom juist kunnen de Zuid-Nederlandsche broeders het dengenen onder ons, die hart hebben voor Fransche kunst en letteren, niet vergeven dat zij van Frankrijk houden. De beschuldigingen van Gallomanie of „Fransch-dolheid" worden niet zelden, maar zeer zeldzaam met recht, tegen menig onzer uitgesproken.

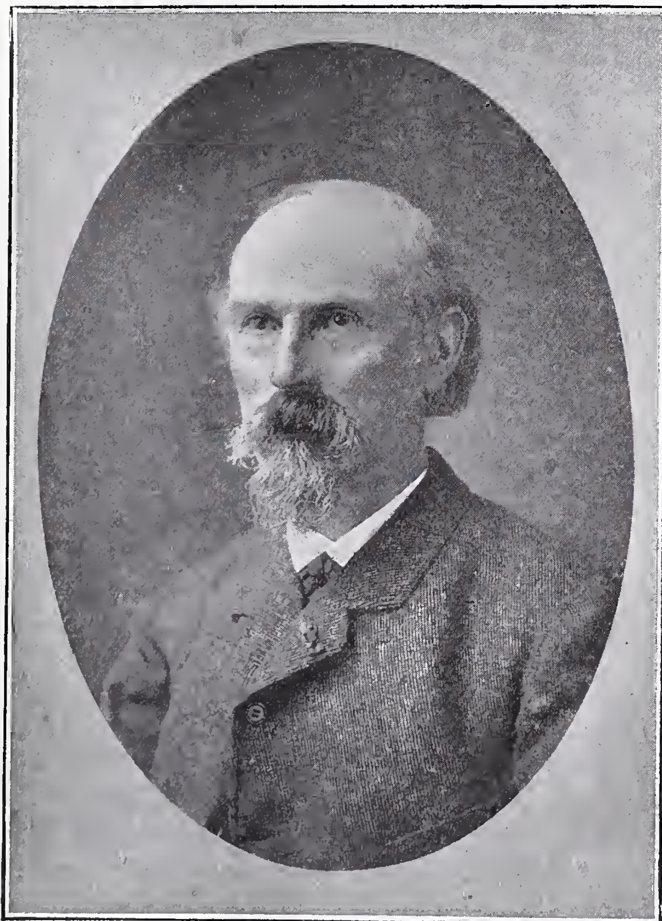

Daglooners[illegible] te Nieuwkoop, naar eene aquarel

PIETER STORTENBEKER.

DOOR

P. A. HAAXMAN Jr.

Er zijn van die vriendelijke woningen waar altijd, weer of geen weer, de zon schijnt, hetzij van buiten uit den blauwen hemel, hetzij van binnen, komende uit de harten der menschen. Zulk eene woning ken ik op het Spui

in Den Haag, waar van oudsher de schilderswinkel gevestigd is van de firma Stortenbeker. Uit mijne jeugd herinner ik mij nog zeer goed den ouden heer Stortenbeker, het hoofd van de zaak, met zijn ruigen, witten kop,

Aan den plas, naar eene aquarel.

schrandere oogen en stoer voorkomen. Zijn vijftal zonen, Johannes, Willem, Pieter, Isaäc en Cornelis, hadden van hun vader eene voortreffelijke opleiding genoten en naarmate zij in jaren verschilden, elkaar dapper geholpen om die

Aan de Zuiderzee bij Huizen, naar eene krijtschets naar de natuur.

opleiding te voltooien in de richting waarin de vader hen gestuurd had. De oude heer had het te druk in zijne zaak om zich veel op fijnschilderen toe te leggen. Toch was het zijn grootste genot om de enkele uren, die hij aan de affaire kon ontwoekeren, aan de studie te wijden en ook aan 't copieeren van kunstwerken. Zoo gaf hij zijnen jongens reeds vroeg een goed voorbeeld en toen de leeftijd gekomen was om een carrière te kiezen, gloorde er bij het drietal Jan, Piet en Cornelis het echte kunstenaarsvuur. Zij werden de een na den ander leerlingen der Haagsche Teekenacademie en namen later op de meest eervolle wijze plaats in de rijen der Haagsche kunstenaarsbent, Jan als zeer verdienstelijk decoratieschilder, Cornelis (reeds overleden) bekend vooral als vogelschilder en Pieter, die als veeschilder zich een groote reputatie verwierf en die nog steeds handhaaft. Hunne broeders Willem en Isaäc ontwikkelden zich in muzikale richting. Willem was in zijne jeugd een violist van naam, wijdde zich echter later aan de studie der rechtswetenschap en klom in Indië, waar hij thans nog toeft, tot een der hoogste ambtelijke betrekkingen op. Eindelijk is de benjamin van het vijftal, Isaäc, de thans zeer gewaardeerde pianist, leeraar in de muziek van H. M. de Koningin.

De beide broeders Jan en Pieter leven samen in het groote, ouderwetsche ouderlijke huis. De decoratieschilder heeft zijne ruime werkplaats elders, de veeschilder voltooit zijne werken in een ruim, antiek ingericht atelier in het achterbovengedeelte van de woning aan het Spui. Van de gezellige schilderswerkplaats, die door broer Jan wordt aangehouden, bereikt men Pieter's atelier langs eene smalle en hooge trap. De ruime in tweeën gedeelde lokaliteit is met eene prachtig gesneden antieke boiserie beschoten; zeldzame fraaie oude kasten prijken hier en daar aan den wand, die overigens bedekt is met tal van studies van den schilder en zijne kunstbroeders; hier en daar een

sierlijk oud meubel, eenige oude vogelkooien hangende van het antiek plafond, oude wapens en kleedingstukken voltooien de antieke stoffeering, terwijl uit een hoog venster het licht zich concentreert op de plek waar de schildersezels staan. Als men met den schilder aan 't praten is, wordt men onwillekeurig afgeleid door de een of andere studie van een rund of schaap van Pieter, of door een weergaloos knappe inspiratie van een kunstbroeder. Het geniaalste werk van den schilder, en vooral ook dat van anderen, vindt men meer op de ateliers dan op de tentoonstellingen. En geen wonder. De artisten kunnen

Aan de trekvaart, naar eene krijtschets naar de natuur.

elkaar het best beoordeelen en ook waardeeren, al komen zij er in 't openbaar niet altijd even royaal voor uit. Stortenbeker echter had nauwelijks de aandacht opgemerkt, waarmede ik naar eene studie van Thijs Maris keek, of hij had dadelijk het smalle plankje van den wand genomen en het ontdaan van eene erg dikke laag atelier-stof. Met welk eene liefde bekeek hij dat werk van zijn kunstbroeder! 't Is dan ook verbazend knap, dat effect van de nog naglorende ondergegane zon langs horizon en water, waardoor een man, wiens donkere silhouet omhuld wordt door een rand van gouden zonlicht, een schuit voorttrekt. Het natuurmoment, de poëzie van den stillen zomeravond spreken wonderbaar sterk van dit paneeltje. Behalve dezen uitmuntenden Thijs ziet men in eene groep bijeen een aantal intimiteiten van bekende tijdgenooten, meestal studies van jaren geleden: een Jaap Maris, jonge vrouw aan 't strand, waarvan het wit der muts in een verrukkelijken toon samen-

stemt met de atmospheer; een lichtend kerkportaal van C. Bisschop, den ouden vriend van Pieter Stortenbeker; eene studie van vischvrouwen van Jozef Israëls; een raak getikt landschapje, enkele duimen groot, van Jan Vrolijk, het Julia-laantje te Rijswijk; het bij de oude Hagenaars welbekende „Bakkerslaantje" aan den Bezuidenhout, door J. H. Weissenbruch, waarin hij de beide kinderen van zijn vriend Destrée spelende schilderde; twee kleine landschappen van Roelofs en nog tal van dergelijke souvenirs uit den studietijd van Pieter en zijne tijdgenooten. Van De Josselin de Jong hangt er een uitnemend portret van Stortenbeker, levensgroot, met een kop zoo vol leven en karakter als de Jong waarschijnlijk geen tweede geschilderd heeft. Over al die kunstbroeders, hoe uiteenloopend ook van richting, praat Stortenbeker met rondborstige onbevangenheid en hartelijke waardeering. Iets over hem zelf er uit te krijgen, kost meer moeite, maar men hoort dat toch in verband met hetgeen hij van de anderen zegt. Hij teekent zichzelf dan in de lijst van zijn tijd en van zijne vrienden, en terwijl men naar hem luistert, wordt het beeld levendiger als men tegelijkertijd opziet naar den wand dicht bij het raam, waar eene andere beeltenis in olieverf hangt, een goed portret van E. Johnston, dat Stortenbeker voorstelt op jeugdigen leeftijd. Men ziet dan in de verbeelding den knappen jonkman, met de rijzige gestalte, blozende wangen en flikkerende oogen, den dunnen knevel en sik en den flambard op het hoofd, in gezelschap van zijne vrienden Toon Madlener, Hendrik van Ingen en Daniel Koelman naar buiten trekken om frissche indrukken op te doen en te studeeren in 't veld. Evenals Pieter, waren Toon, Hein en Daan begaafde en tevens erg gezellige jongelui, met elkaar als geknipt om met het schetsboek gewapend „den boer op te gaan". Hunne tochtjes naar Delft, Schiedam, Voorburg of Nootdorp, wisselden zij af met verdere reizen, waarbij men eenige dagen uitbleef en een buitengewoon talent ontwikkelde om veel te zien, veel te genieten, vooral veel te studeeren, en weinig uit te geven. Op zijne latere reizen heeft onze veeschilder ook meermalen de ervaring opgedaan dat men om veel te genieten niet altijd veel geld behoeft uit te geven. Zoo reisde hij eens drie maanden lang in Gelderland en Duitschland en had, thuis komende, in 't geheel *f* 80 uitgegeven. En toch maakte hij lange dagen, want reeds om 4 uur stond hij op om naar de hei te gaan en daar een goed deel van den dag naar de

Schapekop.

natuur te werken. Het gebeurde dan wel, dat zijn knapzak totaal opgeteerd was en de honger hem zoozeer kwelde, dat hij zich gelukkig rekende een herberg of boerenplaats te bereiken, en als dat niet lukte, overkwam het hem ook wel, dat een voorbijganger het zijne broederlijk met hem deelde. In die omstandigheden verkeerde de jonge schilder op zekeren zomerdag, toen hij zich op reis bevond in Luikerland en, wat ver afgedwaald, een

Te Stompwijk, naar eene schets in olieverf.

vrouwtje aansprak, die hem gulweg van haar brood toestopte, zeggende: „c'est que l'un pauvre doit à l'autre un morceau de pain!" De arme vrouw stond natuurlijk wel wat verbluft over de belooning, die zij voor die bete broods ontving.

Op een van de tochten met het bovengenoemde drietal vrinden, werd het eiland van Dordt bezocht, daar zeer mooie dingen gezien en in de schetsboeken geteekend en op zeekren avond — 't was in het dorp S...... — nam het gezelschap

„vermoeid van 't gaan,
zijn intrek in de Halve Maan."

De veldwachter van 't dorp, die later bleek door de warmte van den gepasseerden dag en bijkomende omstandigheden eenigszins beneveld te zijn, zag het viertal schilders voor zeer verdachte vreemdelingen aan en eischte van hen vertoon van een reispas. Daar werd natuurlijk braaf om gelachen, maar toen men in de logeerkamer reeds diep in slaap was gedommeld, kwam de waard plotseling de trap opstormen en wekte zijne gasten met de mededeeling, dat de veldwachter was teruggekomen met den burgemeester, en dat ZEd. achtbare, de heer Vogelenzang, boven wilde komen om procesverbaal

Melkbocht bij Voorburg, naar eene krijtteekening.

op te maken. Men hoorde werkelijk gestommel op de trap. Daar zong Daan Koelman op het bekende refrein:

„Pietje Vogelenzang, courage, kom maar boven, lieve meid...."

Of Z.Ed. achtbare deze welkomst niet of wel gehoord heeft, schijnt niet historisch vast te staan, maar wel dat een oogenblik later de logeerkamer een eigenaardig tooneel aanbood, precies een scène uit een der comedies van Molière of het eind der tweede akte van *le Barbier*, als *la Garde* binnen komt. De Burgemeester in al zijne waardigheid, met een sjerp om en zijn keten aan, de veldwachter nog rooder dan anders, de herbergier en zijn familie en de vier Haagsche schilders in zeer luchtig kostuum: ziedaar het tableau. Slechts enkele woorden van opheldering waren voldoende om den

burgemeester den toestand duidelijk te maken en den ambtsijver van den veldwachter te bekoelen. Met de noodige verontschuldigingen strompelde de magistraat weer van de trap en de vier Haagsche schilders kropen met de noodige kwinkslagen over het avontuur onder de wol.

Later was het Stortenbeker's grootste genoegen met zijne vrienden Bosboom en Weissenbruch, Roelofs en Gabriel, Bakhuijzen en Nakken, zwerftochten te ondernemen ter opsporing van de pittoreske plekjes van ons land. Meermalen vertoefde hij te Oosterbeek om van daar uit te dwalen over de heidevelden tot aan Amersfoort en Barneveld en bij voorkeur de oorden te be-

Tegen melkenstijd, naar eene krijtschets.

zoeken historisch vermaard door de tochten van de zwarte bende, die juist in die dagen zoo geheel in den geest der romantische periode in de schilderkunst, door Oltmans in zijn *Schaapherder* bezongen was. Ook Duitschland, met name Dusseldorf, trok hem meermalen aan, en in 1857 ondernam hij met zijne broeders Isaäk en Johannes en zijn vriend Cornelis Bisschop, die ook op zijne dagelijksche wandelingen in den Haag en omstreken 27 jaren lang zijn trouwe metgezel was, eene groote reis via Parijs naar Normandië en door Duitschland en België naar het vaderland terug.

Die veelvuldige reizen hebben tot Stortenbeker's ontwikkeling als artist zeker veel bijgedragen, maar het allermeest deed dit zijn intime omgang met het zonnige Hollandsche weiland. Niemand heeft machtiger geschilderd met het penseel wat de dichter Poot zoo teekenachtig in zijn „Akkerleven" beschrijft:

Bij Tinaarlo, naar eene aquarel.

Als een boer zijn hijgende ossen
't Glimmend kouter door de klont
Van zijn' erfelijken gront,
In de luwt der hooge bosschen,
Voort ziet trekken, of zijn graen
't Vet der klai met gout belaên;
Of zijn gladde mellekkoeien,
Even lustigh, even blij
Onder 't grazen, van ter zij,
In een bogtigh dal hoort loeien;
Toon mij dan, o arme stadt,
Zulk een' wellust, zulk een' schat.

* * *

Weide bij Voorburg, naar eene krijtteekening naar de natuur.

Evenals Rochussen als historisch en wetenschappelijk teekenaar, moet Pieter Stortenbeker zijn weergade nog vinden in het modelleeren van het puik der viervoeters onzer vette weilanden. Hij mag bij uitnemendheid genoemd worden de beeldhouwer met het penseel van het rund, en blijkbaar verstaat hij bij uitstek de kunst om het redelooze vee te dresseeren en onder zijn wil te brengen, zoodat hij het, gelijk zijn beroemde voorganger Potter, in alle bijzonderheden van karakter en anatomischen bouw afmaalt op het doek.

Met de vertrouwelijkheid waarmede Stortenbeker met zijne beesten omgaat, houdt zeker nauw verband de omstandigheid, dat zij allen tot één zelfde familie schijnen te behooren. Men vergist zich nooit in een koe of stier van Stortenbeker, hetzij loopende, staande of liggende. Evenals men de runderen van Jan Vrolijk en van De Haas dadelijk herkent, zoo heeft ook Storten-

Schetsen naar krijtstudies.

beker steeds eene bepaalde voorliefde gehad voor zeker rundersoort, die men uit honderden herkent aan hun soliede kleur, het meesterlijke modélé van den kop en het gespierde en schoftige in de anatomie. Daarbij schildert hij zijne beesten zoo royaal weg midden in de stralende zon, tegen de diepblauwe, fonkelende lucht en in het malsche gras, dat een Saharahbewoner, die maar eenmaal Holland heeft gezien, voor een schilderij van Stortenbeker moet uitroepen: daar heb-je dat heerlijke land!

En dan moet men op het atelier de studies van den meester zien. Het zijn schier volmaakte kunstwerken, het zwart- of roodbonte vee in liggende en staande houding, in de plastiek zoo hoog mogelijk opgevoerd en tegelijk tintelende van zonnige atmospheer, het een niet aan het andere opgeofferd, maar elkander aanvullende tot een sensatie, zooals een mensch met gezonde oogen Gods heerlijke schepping gadeslaat. Onder de illustraties bij dezen tekst is eene schets van eene koe, door Stortenbeker nog niet lang geleden bij Stompwijk geschilderd, waarin men het meesterlijke als gebeeldhouwde modélé bewondert en tegelijk de licht-

glanzen van de zon lang de blanke huid. Het schilderij naar deze schets zal dezen zomer op de tentoonstelling te Antwerpen zijn geëxposeerd.

Als de schilder op zijn dreef is, weet hij aardig te keuvelen over de „oude Chris", de „bloeier" of de „oude vrouw Groenewegen", dieren met wie hij gedurende weken en maanden dagelijks vertrouwelijk omging om hen de gewilde houding te doen aannemen, waarbij dan smakelijke brokjes lijnkoek goede diensten bewezen.

Evenals Potter heeft hij ook eens eene koe met kalf levensgroot geschilderd. Het was bij Van Oosten aan de Broeksloot onder Voorburg. De arbeid

Woeste Hoeve, naar eene krijtschets.

duurde drie maanden lang; Stortenbeker begon reeds vroeg in den morgen en kwam 's namiddags weer terug. Aanvankelijk was het rund aan een paal gebonden om het voortdurend den gewenschten stand te doen innemen, maar al spoedig was het dier zoo aan zijn gezelschap gehecht geraakt, dat de paal best gemist kon worden. Op zekeren dag was er groote consternatie op het veld. Er kwam plotseling een hevige wind opzetten en vóór de schilder er op verdacht was, waren de pennen uit den grond gerukt, vloog het kolossale doekraam weg door de lucht en kletste op het land neer. Gelukkig was de averij aan 't geschilderde niet belangrijk. Toen koe en kalf voltooid waren, werd de kapitale compositie tentoongesteld in den Koninkl. Bazar bij den heer Boer, die het doek van Stortenbeker gekocht had. Wijlen Koningin Sophie kwam het daar meermalen bezichtigen, en op een keer het schilderij in de kunstzaal

missende, vernam H. M. van den heer Boer, dat een liefhebber te Weenen het gekocht had. De Koningin was blijkbaar met het succes van Stortenbeker zeer ingenomen, waarop de eigenaar van den Bazar opmerkte: „Het spijt mij toch, dat de koe weg is, Uwe Majesteit, want zij gaf dagelijks aardig wat melk."

Dat de heer Boer intusschen geen onvoordeelige zaken met deze melkkoe had gedaan, bewees de mooie antieke vogelkooi, die hij den schilder cadeau gaf en die nog in Stortenbeker's atelier hangt.

* * *

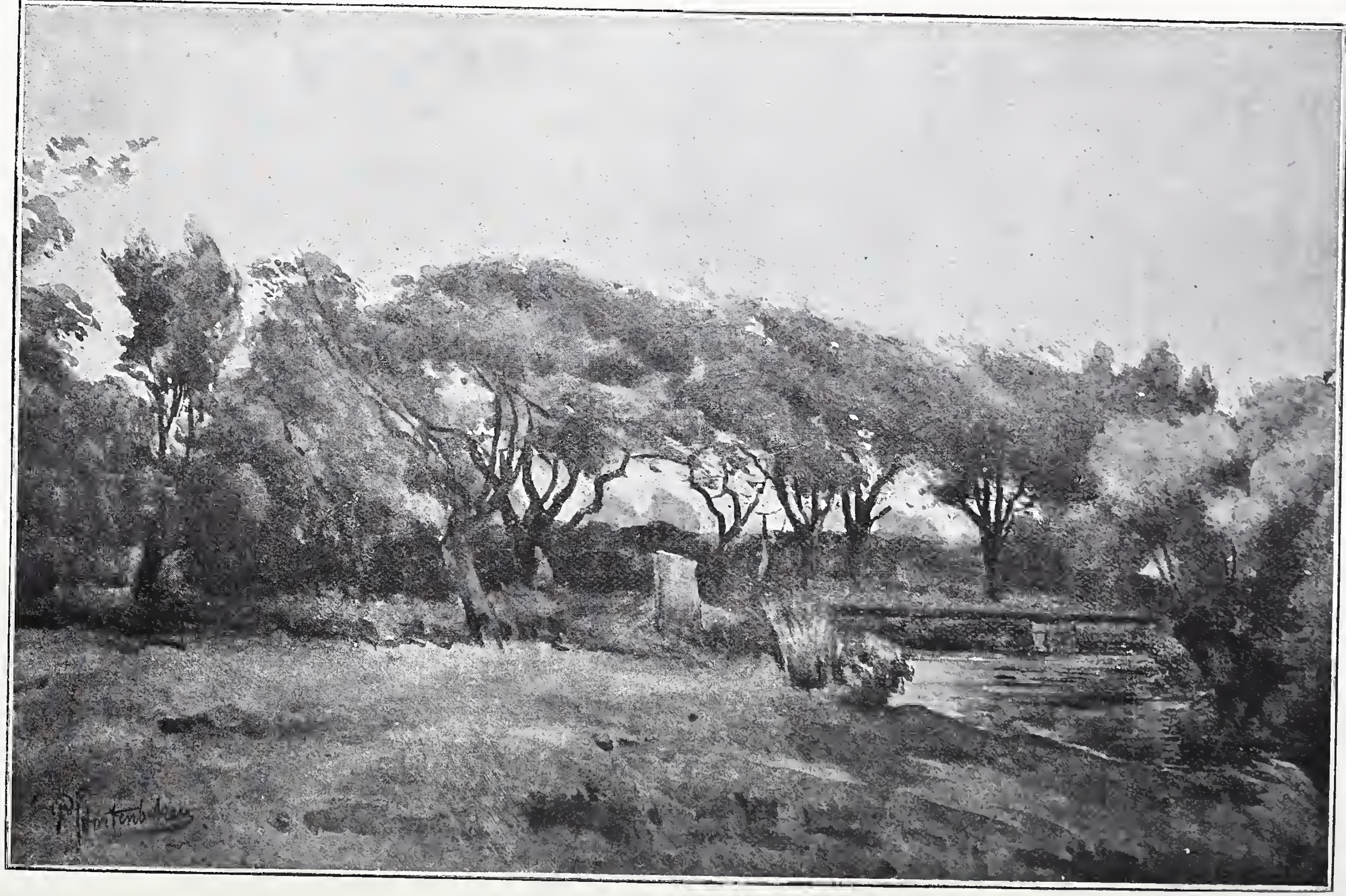
Onvermeld mag hier niet blijven, welk een schat van teekeningen Stortenbeker in zijn atelier bewaart van kunstvrienden, een portefeuille, die hij reeds aan tal van genootschappen ter kunstbeschouwing heeft afgestaan en waarin Charles Rochussen op schitterende wijze vertegenwoordigd is met een cyclus van zijne voortreffelijke aquarellen. Eene overlevering wil, dat de Stortenbekers afstammen van den eenmaal beruchten Hamburgschen zeeroover Claus van Wensfeld, die bij zijne drinkgelagen met zijne ruwe makkers zijn beker placht om te keeren, ten bewijs dat hij dien ledig drinkende, geen enkelen droppel op den bodem liet. Vandaar den naam Stortenbeker.

Koedrijver, schets naar de natuur.

Rochussen werd geinspireerd door de geschiedenis van den middeleeuwschen roofridder en illustreerde met zijn rijk vernuft en groote kennis in een reeks tafereelen:

Hoe Claus van Wensfeld aan den naam Stortenbeker kwam; — hoe hij met de victualiebroeders en likedeelers op zeeroof uit was; hoe hij met die roofschepen voor Hamburg op de Elbe kwam; — hoe de visscher, die de

Boomgaard te Noorden, naar eene aquarel.

zeeroovers langs gevaren was, zulks den Raad van Hamburg boodschapte; — hoe de visscher bij nacht de roeipennen der roofschepen vastgoot; — hoe de Hamburgers zich tegen de zeeroovers wapenden; — hoe Claus zich door overmacht gedrongen, overgaf; — hoe hij en 76 overgeblevenen zijner makkers met trommels en pijpen ter dood geleid werden.

De overlevering wil, dat Claus Stortenbeker van den magistraat de gunst verzocht en verkreeg om, onthoofd zijnde, langs zijne in een rij opgestelde makkers te loopen en dat degenen, die hij voorbij zou gaan, gespaard zouden blijven. Vermoedelijk zou hij allen op die manier gered hebben, had niet een oud vrouwtje den zeeroover op dien lugubren tocht een beentje gelicht, zoodat hij er slechts 22 spaarde!

Gelukkig is het in de familie Stortenbeker bij dien éenen zeeroover gebleven.

* * *

Eene intime geschiedenis van het Genootschap *Pulchri Studio* kan niet geschreven worden, zonder dat de Stortenbekers daarin op de meest eervolle wijze worden vermeld. De drie gebroeders behoorden in de dagen, dat *Pulchri's* naam in 't arrangeeren van tableaux vivants gevestigd werd, met Cornelis Bisschop, Sam Verveer, Fridolin Becker, Jan Crans, Carl Sierig, Jacob Maris, Simon van den Berg, Pieter Vertin, tot die generatie van werkende leden, die de kern uitmaakten van het vermaarde St. Lukasgild op het Hofje van Nieuwkoop. Zoowel in de gezellige bijeenkomsten op dat Hofje als in 't openbaar in de „Loge" en later in de „Vereeniging", werden de schoone tableaux gegeven naar Troost, Delaroche, David Bles, Bellangé, welke oudere tijdgenooten zich nog uitstekend herinneren en die sedert niet overtroffen zijn. Nog levendig herinner ik mij een avond in de „Vereeniging", dat het beroemde schilderij van Bellangé „les deux amis" gegeven werd. De indruk van dat roerend tafereel was zoo overweldigend, dat velen, waaronder Koningin Sophie, die geen openbaren *Pulchri*-avond oversloeg, tranen wegpinkten.

Vlonder, naar eene krijtschets.

Maar ook onverbeterlijke kluchten werden in die dagen door *Pulchri* gegeven. Wie herinnert zich niet den triumf der Haagsche schutterij! Het défilé der burgerwacht werd voorgesteld door één simpelen schutter, die voortdurend

op en neer liep, door de eene coulisse het tooneel verliet, door de andere weer te voorschijn kwam. En met den noodigen ernst stond een Chineesch gezantschap, expres voor de gelegenheid afgevaardigd, naar deze schitterende wapenschouwing te kijken. Uit dien tijd dagteekent de beroemde vijgenmand van Sam Verveer, waarmede hij zijn schedel zoo wist te versieren, dat Sam op en top een zoon van 't Hemelsche rijk geleek.

Melken, naar eene teekening naar de natuur.

Die avonden werden met liefde door de werkende leden voorbereid. Jan Stortenbeker, in die dagen president van de gezellige bijeenkomsten, schilderde voor de tableaux, o. a. voor „la mort du duc de Guise", de decoratiën, met eene verbazende handigheid en knapheid. Carl Sierig was de *omnis homo*, die geen verlegenheid kende en in een ommezien overal raad voor wist. Becker, de onnavolgbare humorist, speelde op één avond als grande van Spanje en als klepperman en teekende beide toestanden naar 't leven. Ook het letterkundig vernuft van werkende leden als Jan ten Brink, Johan Gram, Jan Crans en Simon van den Berg bloeide in die dagen in het Haagsche Genootschap, en ter begeleiding van hetgeen men ten tooneele bracht, werd uit eigen krachten een orkest samengesteld, dat voor het beste symphoniecorps niet behoefde te wijken. Een dergelijke soirée kostte aan *Pulchri* ± *f* 20,—.

Terwijl Piet aan 't repeteeren was voor eene rol in *le duc de Guise*, stond Jan naar een krabbeltje op de ware grootte de portiek eener zaal uit het Louvre dier dagen te schilderen, volkomen in den stijl en met de juiste belichting. Te midden van het gescharrel werd ontdekt, dat men wel een helm had, maar het moest er een zijn met vizier. Al klaar, zei Sierig, en een kwartier later was het een helm met vizier. 't Was of de vent het in zijn porte-monnaie had zitten. Och neen, daar zat gewoonlijk niet veel; hij haalde het eenvoudig uit zijn brein, waar meer zat.

En de jongeren, zooals Blommers, Willem Maris, Louis Apol, Jan Vrolijk, Du Chattel, Offermans, die later de traditie voortzetten, hadden in de oudere generatie voortreffelijke leermeesters.

Gooische melkster, naar eene krijtteekening.

Pieter Stortenbeker had zijn roemrijk aandeel aan de gulden dagen van *Pulchri*, waarvan hij later, van 1881—84, de voorzitter werd. Kenschetsend voor den jovialen geest onder de schilders in dien tijd was de eigenaardige manier waarmede Stortenbeker zijn vriend Weissenbruch, (de „vroolijke Weiss") bij de Amsterdamsche kunstbroeders introduceerde. Bosboom had met een portefeuille teekeningen in *Arti et Amicitiae* veel succes gehad. Niet zonder moeite gelukte het Stortenbeker om Weiss over te halen zijn geluk ook eens te probeeren. Groot was diens succes te Amsterdam en later ook in Den Haag met een reeks aquarellen, die op de volgende kostelijke manier door Stortenbeker voor de vrienden te Amsterdam werden gekarakteriseerd. Ziethier het gedicht, dat wel niet te gelijk met Weiss' teekeningen naar de hoofdstad werd afgezonden, maar menigmaal in die dagen in intiemen kring is voorgedragen:

Komt nu ook allen!!! stroomt nu toe, geachte Kunstliefhebbers van Amsterdam!!

Aan de Broeksloot, naar eene aquarel.

Want nooit is er zoo iets gezien voordat Weiss met zijn portefeuille hier kwam,
Wel heeft het aan een zijner uitgelezenste tijdgenooten (Bosboom),
Veel moeite gekost hem daartoe op te stooten,
Ook de schrijver van deze aanbeveling, dit gedicht
Is bij hem moeten komen met een vriendelijk gezicht,
Om te zeggen: doe het Weiss, het kan anders niet strekken, als tot je eer;
En ziedaar! nu geeft hij kunstbeschouwing als een Heer,
En komt maar kijken, in *Arti et Amicitiae's* zalen
Zullen Jan Hendrik Weissenbruch's molens met een frissche koelte malen,
Hij zal u vertoonen zijne plassen met hare rietakkers en biezen,
Waar gij zult gaan staan mijmeren en je in je gedachten verliezen;
Zijne op- en ondergaande zonnen, zijne heiden en panorama's klein en groot,
Ook Hollandsche kanalen met schepen, oude wilgen aan een sloot,
Weiden met vee en je zoudt zweeren dat de koeien
U aankijken, zoo levendig! ja, dat ze gaan loeien.
Dan ziet ge weer een bui 't dorstig aardrijk besproeien,
Dan weer de zon 't zelfde aardrijk verschroeien;
Maar nergens een vent die de boomen gaat snoeien,
Want hij heeft 't land aan figuren die 't landschap verknoeien.
Doch een hengelaar, een jager, een man met een brokkentrommel en zoo voort,
Een arme sjouwer met een takkebos, een boer met een zeis, dat is het soort
Dat natuurlijkerwijze hem 't meeste bekoort.
En nu moet ik je zeggen, dat 'k uitschei in 't volle vertrouwen,
Dat gij zijne kunst zult met eerbied beschouwen.

Aan Heeren Kunstliefhebbers te Amsterdam

op den 25sten Januari 1857.

* * *

Van Stortenbeker kan men wel zeggen, dat hij een goed deel van zijn leven op de heî en in het zonnige weiland heeft doorgebracht en daar met hart en ziel, zonder te letten op lichamelijke vermoeienis, „in 't zweet zijns aanschijns" heeft gearbeid. Niet alleen het rundvee, maar ook het landvolk was hem zeer genegen. Hij kon veel van de boeren gedaan krijgen, vermoedelijk omdat zij respect hadden voor zijne taaie volharding in het afbeelden van hun vee. Een boerin liet zich eens de gulle uitroep ontvallen: „daar zit nou geen grein luïïgheid in meneer, hoor-je!"

Hij was dan ook de ontdekker van vele bij onze landschapschilders vermaarde streken van ons land, waarheen des zomers studiereizen ondernomen worden. Met Bakhuijzen en de vroolijke „Weiss" vertoefde hij veel te Noorden, in dat verrukkelijke plasrijke oord, waar Roelofs en Gabriel een goudmijn vonden voor hunne groote kunst. Het was daar in den zomeravond heerlijk zitten na den arbeid onder de linden voor de dorpsherberg van De Wit, door

den pastoor van het dorp betiteld met den weidschen naam van „Hôtel de l'Europe", om de toevallige gelijkheid van naam van den bewoner met dien van den toenmaligen eigenaar van dat Hôtel in Den Haag. De dorpsjeugd kwam dan samenscholen, in bedwang gehouden door den veldwachter en den klepperman, en zong haar hoogste lied uit voor de heeren, waarvoor deze het Noordensche volkje genereus beloonden.

Een andermaal waren de studiegenooten de gasten van „oom Nelis", een bekenden boer aan den Veenweg nabij Leidschendam, die veel ophad met

Hollandsch landschap met vee, naar eene schilderij in olieverf.

de heeren schilders en hun gaarne zijn riant gelegen optrekje voor logis afstond. Het was alweer Stortenbeker, die dit studieverblijf ten platte lande ontdekte en na in 1869 in 't huwelijk te zijn getreden met mej. Kierdorff, daar met vrouwlief aangename vacantiedagen doorbracht en aldus het aangename met het nuttige vereenigde. Zijne leerlingen Jan Vrolijk, Ed. van der Meer en Louis Apol en hunne vrienden Du Chattel, Klinkenberg en Otterbeek hebben later na volbrachte dagtaak, met dienzelfden jovialen „oom Nelis", die van den weeromstuit een aardigen kijk op de kunst begon te krijgen, menig genoeglijk uur doorgebracht.

Wanneer men wil weten, welke plaats in de kunstwereld Stortenbeker inneemt, dan kan men niet beter doen dan zijne leerlingen ondervragen, en ook diegenen onder de jongeren, die nu en dan van zijn raad mochten genieten. Zij achten hem als een der degelijkste schilders van de laatste helft der 19e eeuw. Trouwens ook zijne tijdgenooten erkennen dit volmondig. 1)

Droevige huiselijke zorgen houden hem tegenwoordig aan zijn huis en atelier gebonden. Daar, nog even glansrijk en vroolijk als in zijne jeugd, schijnt in de ouderlijke woning de vriendelijke zon, die hij zoo voortreffelijk weet vast te leggen op zijne schilderijen.

Den Haag, April 1894.

---

1) De volgende onderscheidingen werden hem toegekend:
Zilveren medaille op de tentoonstelling te 's-Gravenhage in 1857; — Gouden medaille, idem in 1861; — Ridder in de orde van de Eikenkroon 1861; — benoeming tot Commissaris voor Nederland en tot lid der Internationale Jury der Afdeeling Schoone Kunsten ter Wereldtentoonstelling van Parijs in 1878; — Ridder van 't Legioen van Eer; — Oud-correspondent der Maatschappij *Arti et Amicitiae* te Amsterdam; — id. der *Société royale belge des Aquarellistes;* — correspondeerend lid der *Cercle artistique et littéraire* te Antwerpen; — Eerelid van *Pictura* te Dordt; — id. van «Kunst zij ons doel» te Haarlem; — id. van «Kunstliefde» te Utrecht; — id. der Academie van Beeldende Kunsten te Rotterdam; — lid der commissie van beheer over de driejaarl. tentoonstelling van Kunstwerken te 's-Gravenhage 1875, '81 en '84; — lid der nu opgeheven Koninkl. Academie te Amsterdam en van 1881—'84 Voorzitter van het Schilderk. Genootschap *Pulchri Studio.*

Drinkende koe.

IN GEVAAR.

DOOR

ERNA.

I.

De concertzaal was geheel gevuld met een uitgelezen publiek, dat in ademlooze stilte luisterde, hoe de jeugdige zangeres Marie Hardenberg met hare volle altstem Schumans „Widmung" voordroeg. En toen het lied geëindigd was, barstte een daverend applaus los, want zóó heerlijk, met zóóveel warmte had men het nog nooit gehoord, en de zangeres was bovendien uit deze stad geboortig, dus wilde men haar zooveel mogelijk hulde bewijzen, daarmee het spreekwoord logenstraffend, dat een profeet niet geëerd is in zijn eigen land.

....barstte een daverend applaus los.

De jonge zangeres dankt met eene vrij koele buiging en hare donkere oogen wenden zich naar den rechterkant der zaal, waar op de tweede rij een jonge man zit, die bijna vergeet te applaudisseeren, zóó strak hangt zijn blik aan haar gelaat. Eerst als zij hem aanziet komt er een vriendelijke glimlach over hare trekken, die zij echter dadelijk weer bedwingt, in de overtuiging dat aller oogen op haar gevestigd zijn.

Luider klinkt het geroep „bis, bis!" hier en daar door het handgeklap en gestamp heen, doch Marie blijkt onverbiddelijk; zij keert zich om, en verlaat, begeleid door een der musici, het orkest.

„Jammer, dat zij niet bisseeren wil," zegt een heer tot zijnen buurman.

„Integendeel; ik vind, dat zij groot gelijk heeft," antwoordt deze, een criticus van naam, het zou den indruk bepaald bederven, want zoo goed zou zij het niet dadelijk weer kunnen zingen. Ja, ja, er zit genie in dat kleine ding, zij zal, mijns inziens buitengewoon beroemd worden als zij zoo voortgaat. Wat een diepte en zuiverheid, he?"

„Ja, het is bijzonder. Heb je gehoord, dat van Beelen haar wil engageeren voor eene kunstreis door Frankrijk en Duitschland?"

„Ja; hij vertelde het mij gisteren avond, en ik heb het hem sterk aangeraden, ten minste als zij wil, maar daar ben ik niet bang voor."

Het optreden van den pianist, die het volgende nummer ten gehoore zou brengen, stoorde het gesprek.

De zangeres trad dien avond nog tweemaal op, en werd telkens uitbundig toegejuicht.

De jonge man, die hare aandacht zoo heeft getrokken, is Frans Merlo, dokter in de Nederlandsche letteren, en sedert drie jaar leeraar aan de Hoogere Burgerschool en het Gymnasium. Hij woont met zijne moeder, eene deftige, bejaarde dame, die thans naast hem zit.

„Wel Frans, wat zeg je er van?" vraagt Mevrouw Merlo, als de zangeres na het laatste nummer tweemaal teruggeroepen wordt.

De aangesprokene, die ook nu weinig deel nam aan het applaus, ziet eenigszins verstrooid op, en antwoordt dan haastig: „Het is prachtig, heerlijk."

„Nietwaar?" vraagt Lucie Hardenberg, de jongere zuster der zangeres, die aan den anderen kant naast Mevrouw Merlo zit. „Ja, ik mag trotsch zijn op mijne zuster; het moet toch heerlijk zijn zulk een talent te bezitten en zoo gevierd te worden."

Frans antwoordt niet; hij laat het gesprek door zijne moeder en hare logée voortzetten, en ziet ernstig vóór zich, met eene pijnlijke uitdrukking in de helder blauwe oogen, alsof hij te vergeefs het antwoord zoekt op een of andere vraag.

Een half uur later rijden Marie Hardenberg en hare zuster met de familie Merlo naar huis.

„Het was een goddelijke avond, kind," begint de oude dame, „we mogen je wel dankbaar zijn voor het groote genot, dat je ons geschonken hebt.

„Ik mag alle menschen hier wel dankbaar zijn voor de goede ontvangst," antwoordt de jeugdige zangeres met hare bijzonder welluidende stem. „Maar," vervolgt zij op schertsenden toon, „ik geloof toch niet, dat iedereen uwe meening deelt. Ik heb bijvoorbeeld een' heer opgemerkt, die zijne handen bijna geen oogenblik om mijnentwil in beweging heeft gebracht."

„Je bedoelt mij, Marie" valt Frans in, zonder haren vroolijken toon over te nemen, maar..."

„St! qui s'excuse, s'accuse" plaagt het jonge meisje. „Maar het is zoo; ik bedoel jou, en ik roep je Mama en Lucie tot getuigen of ik niet de waarheid spreek."

„Ja, je was bijzonder afgetrokken van avond, dat heb ik ook opgemerkt" stemt Mevrouw toe.

„Och, men heeft wel eens gedachten, die ons bezighouden; je gelooft toch wel, nietwaar Marie, dat ik je bewonderde?" herneemt Frans op zachten, dringenden toon.

Juist rijden zij eene straatlantaarn voorbij, en als haar schijnsel in het rijtuig valt zien Frans en Marie elkander aan en beiden zwijgen gedurende den verderen rit.

Den volgenden morgen komt Marie reeds tamelijk vroeg beneden, terwijl hare zuster nog slaapt.

„Zoo kind, ben je daar al?" vraagt Mevrouw Merlo, die juist begint het ontbijt klaar te maken. Moest je niet wat uitrusten na den vermoeienden avond? Ik ben zoo vroeg omdat Frans om acht uur les heeft en eerst nog ontbijten moet."

„O, ik ben heelemaal uitgerust. Mag ik u wat helpen? Toe Mevrouw, ik vind die huiselijke bezigheden zoo gezellig. Gaat u nu eens stilletjes zitten om te kijken of ik het goed doe."

De oude dame laat zich overreden en Marie is juist bezig thee te zetten als Frans binnenkomt. In zijne oogen komt een blijde glans als hij het jonge meisje goedenmorgen wenscht, er bijvoegend: „Wel, dat is iets nieuws: Mama op haar' stoel en de logée aan het theezetten en broodsnijden."

„Dat is juist zooals het behoort. Of denk je soms dat ik het niet kan, en je misschien slappe thee en scheef gesneden boterhammen zal voorzetten?"

Zij lacht schalks en ziet hem aan, doch haastig slaat zij de oogen neer, terwijl een donkere blos hare wangen kleurt.

„Willen wij met Frans ontbijten of op Lucie wachten?" vraagt Mevrouw.

„Och," antwoordt Marie, „laat ons nu maar met ons drietjes ontbijten. Lucie houdt erg van lang slapen."

Noch zij, noch Frans doen de ontbijttafel echter eer aan; Marie loopt onophoudelijk heen en weer, zenuwachtig pratend; Frans spreekt weinig, maar volgt met de oogen hare minste bewegingen.

„Hé, ik heb u nog niet verteld," zegt Marie, „dat ik gisteren eene aanbieding heb gekregen van een' impressario. Hij wil mij engageeren voor eene kunstreis door Frankrijk en Duitschland."

Frans verbleekt en ziet haar in spanning aan.

„En," vraagt mevrouw, „heb je zijn aanbod aangenomen? Als zijne voorwaarden goed zijn is het, dunkt mij, niet onaardig voor je. Je bent jong, en ziet zoodoende meteen wat meer van de wereld."

„Dat is wel zoo, Mevrouw, maar het plan schijnt mij een beetje te groot toe. Ik moet er ten minste nog eens goed over denken, want er is ook zooveel wat mij hier houdt."

Zij zwijgt plotseling en begint met veel ijver hare boterham te snijden.

„Zoo? zoo?” zegt Mevrouw plagend, „is het zoo gelegen, juffertje?”

Het bloed stijgt Marie opnieuw naar het gezicht; Frans staat op om naar het gymnasium te gaan.

Dien middag zit Marie alleen in de huiskamer. Mevrouw Merlo met Lucie zijn uitgegaan, maar zij is thuisgebleven om te studeeren. Zij heeft de piano geopend, haalt hare muziek te voorschijn en blijft staan peinzen met het boek in de hand. De lust ontbreekt haar, want hare gedachten worden geheel door één onderwerp in beslag genomen.

Zij is nu acht dagen bij Mevrouw Merlo gelogeerd geweest, en met schrik denkt zij er aan, dat zij zal moeten vertrekken als het volgende concert, dat over een paar dagen zal plaats hebben, achter den rug is. En dan zal zij misschien voor eenige maanden op reis gaan... maar neen, dat doet zij niet, zij kan niet.

„Het zou al te vreeselijk zijn,” zegt zij in zichzelf, „o! als Frans maar sprak, want hij houdt ook van mij, dat weet ik zeker. Waarom zou hij toch zoo lang wachten?”

Zij zoekt naar het antwoord op die vraag, totdat voetstappen in de gang haar doen opschrikken.

Haastig valt zij op eenen stoel neer en bladert gejaagd in het muziekboek als Frans de kamer binnenkomt.

„Dag Marie,” zegt hij een weinig kortaf, haar de hand drukkend.

Zij voelt hoe koud-klam de zijne is, en zegt zonder op te zien: „Je Mama en Lucie zijn nog niet terug.”

„Dat weet ik wel: ik kom om jou te spreken,” en dan zacht, teeder, met eene lichte trilling in zijne stem: „Ik moet je zeggen, dat ik je liefheb, onuitsprekelijk lief, Marie, ik had willen zwijgen, maar het liet mij geen rust meer, ik kan niet anders. Toe, zeg dat je ook van mij houdt, dat ik mij niet vergist heb, antwoord Marie, wil je mijn vrouwtje zijn?”

Hij vat hare hand, zij slaat de schitterende, donkere oogen naar hem op met eene uitdrukking, die haar innig antwoord bijna onnoodig maakt.

„Ja Frans, ik wil; je hebt je niet vergist, want ik houd zóóveel van je, zóóveel...”

„Lieveling!” fluistert hij, slaat den arm om haar heen, en drukt haar eenen kus op de lippen.

Een oogenblik zwijgen beiden, dan echter slaat Marie beide armen om zijn' hals, trekt hem naar zich toe en in tranen van geluk uitbarstend, zegt zij:

„O, ik heb er zoo naar verlangd, dat je er over spreken zou, ik kon het bijna niet meer uithouden; soms was ik op het punt het te zeggen. Waarom had je toch willen zwijgen?

„Daar kan ik niet in een paar woorden op antwoorden,” begint Frans angstig, hij gaat naast haar zitten en met hare hand in de zijne vervolgt hij:

„Ten eerste was ik bang, dat jij, die zoo gevierd wordt, mij niet zoudt willen aannemen. Ik ben dikwijls zoo linksch en kan mij zoo moeielijk uiten.”

„Stil, dat mag je niet zeggen. Je bent nooit linksch en altijd beter, dan alle mooipraters bij elkaar."

Een vurige kus is zijn antwoord.

„Maar nu de tweede reden?" vraagt zij weer.

„Ja, zie je... ik dacht er aan... je toekomst..."

„O jou lieve edelmoedige man! was je bang mijne toekomst als zangeres in den weg te staan. Maar begrijp je dan niet, dat die mij niets meer kan schelen, nu ik jou vrouw word?" Wat geef ik om al dien roem en die eer! het laat mij in den grond koud, en jou liefde maakt mij warm en gelukkig."

Hare oogen stralen en hare wangen gloeien van geestdrift, hij blikt haar in verrukking aan, maar zegt toch:

„Neen, die opoffering vond ik juist te groot."

„Maar het is geen opoffering, ik verzeker het je! Denk je, dat ik jou vrouwtje wil zijn en onderwijl altijd bezig met concerten en repetities?"

„Dat scheen mij ook geen huiselijk geluk toe."

„Nu daarom, voortaan zing ik alleen voor jou en voor goede vrienden. De twee concerten, waarvoor ik mij verbonden heb, moet ik natuurlijk geven, maar de kunstreis en al het andere geef ik er met vreugde aan."

„Mijn lief, lief meisje," fluistert hij teeder. „Juist de angst, dat je die kunstreis zoudt gaan maken, heeft mij tot spreken gebracht. Gisteren avond kon ik bijna niet applaudisseeren, omdat het mij zoo'n kinderachtige uiting van mijn gevoel toescheen."

„En ik verlangde juist naar jou goedkeuring. Want toen ik het „du meine Seele, du mein Herz!" zong, dacht ik aan jou, en ik geloof graag, dat ik het goed gezongen heb, want ik voelde het; maar toen al die vreemde menschen gingen applaudisseeren had ik wel willen roepen: „Houdt je stil! het gaat je niets aan! ik heb niet voor jelui gezongen, maar alleen voor hem!" De toejuichingen hinderden mij, en daarom weet ik, dat ik gelukkig zal zijn al zing ik nooit meer in het pubiek. „O! ik ben nu al zoo innig gelukkig!"

Frans drukt haar vaster tegen zich aan; hij kan niet spreken, maar te midden van zijn eigen geluk gevoelt hij, hoe hij verantwoordelijk zal zijn voor dat van deze jonge vrouw, die zich geheel aan hem geeft.

Weldra werd Marie's verloving bekend, en tevens haar besluit om hare pas begonnen kunstenaarsloopbaan vaarwel te zeggen.

„Hoe is het mogelijk?" vroeg Lucie verbaasd, „dat je allen roem er aan kunt geven ter wille van een' man zooals er honderden zijn. Ik zou het niet doen in jou plaats, dat weet ik wel."

„Och kind, praat niet over iets waar je niet het minste begrip van hebt," antwoordde Marie verontwaardigd. „Als je wist, wat liefde was, zou je net zoo oordeelen als ik."

„Ja, dat geloof ik ook," sprak Marie's moeder, eene zachte vriendelijke vrouw, en kuste hare dochter; zij begreep haar.

II.

Een jaar later waren zij gehuwd. Frans had gaarne eerder willen trouwen, maar Marie had gezegd: „Neen, neen manlief; ik moet eerst wat meer van de huishouding weten, anders zou je gauw over je vrouw te klagen hebben." En zij meende dit ernstig; het geheele jaar had zij zich toegelegd op allerlei huishoudelijke zaken, opdat Frans het niet minder goed zou hebben, dan hij het bij zijne moeder gewend was.

Het was Februari, toen zij, na de huwelijksreis zich nestelden in hun vriendelijk huis in een der nieuwe straten; en onbeschrijflijk gelukkige uurtjes sleten zij daar in de gezellig gemeubelde huiskamer, die op het tuintje uitzag; uurtjes waarin zij zich geheel overgaven aan hunne liefde, die zij dagelijks grooter voelden worden.

Als de lessen van Frans waren afgeloopen haastte hij zich naar huis, waar hij den zonneschijn, die buiten gemist werd, vond in Marie's heldere schitterende oogen, in hare vriendelijke stem, in den kus van hare lippen, en menigmaal vroeg hij zich af, hoe men kan beweren dat volmaakt geluk niet voor ons is weggelegd. Had hij het niet gevonden, hier in zijne eigene woning, en zou wel iets in staat zijn om dit geluk te verstoren? Neen, geen schaduw zou zwart genoeg zijn om hier duisternis te brengen.

Vrienden en bekenden kwamen hen bezoeken, doch zij verlangden er niet naar, zij hadden immers genoeg aan elkander.

Toen het zomer werd zaten zij onder de veranda of in het tuintje en Marie zong menigmaal 's avonds voor hem het éène lied na het andere, terwijl hij in verrukking luisterde.

Toen kwam er een tijd, dat Marie het drukker kreeg, want zij verwachtten verandering in hun leven; een nieuw zonnetje zou in hun huis opgaan, en opgewekt, vertrouwend praatte het jonge vrouwtje over de toekomst als zij een kindje zouden hebben. Frans zag dikwijls peinzend voor zich uit, half angstig voor elke verandering, doch als hij luisterde naar zijn zonnetje, zooals hij Marie dikwijls noemde, voelde hij zich medegesleept door hare opgewektheid: „alles zou immers wel goed afloopen."

„Hé, man," zei Marie eens, terwijl zij met haar naaiwerk in de eene hand naast hem kwam staan, en met de andere op hare geliefkoosde wijze door zijn dik, donkerblond haar woelde, „ik denk er dikwijls aan, hoeveel gelukkiger ik nu ben, dan ik als zangeres zou geweest zijn. Weet je wel, dat je eens zeide bang te zijn mijne toekomst verduisterd te hebben? maar nu vraag ik je, is die nu niet heerlijker, dan wanneer alle lauwerkransen ter wereld mij te wachten stonden?"

Teeder trekt hij haar op zijne knie. „Dat geloof ik ook. Maar het is al lang geleden, dat ik daaraan dacht. Ik kan mij nu bijna niet meer voorstellen, dat ik je ooit als zangeres heb gekend; het schijnt mij toe, alsof je altijd bent geweest als nu."

„Ik vind het ook dikwijls vreemd, dat ik twee jaar geleden nog voor het

publiek optrad, dat er voor mij geapplaudisseerd werd; ik moet er nu om lachen als ik er aan denk."

„Maar je zingt toch heerlijk, zonnetje, toe zing nog even „die Uhr" voor mij als je tenminste niet te moe bent."

„O, ondeugende man, wil je mij weer van mijn werk aftrekken? Hoe zal ik zóó ooit klaar komen?" klaagt zij op grappig-tragischen toon, maar een oogenblik later zit zij voor de piano.

„Het is toch jammer, dat jij mij niet kunt accompagneeren, want staande zing ik altijd beter; maar ach! het is ook minder, als jij het maar goed genoeg vindt."

En met hare krachtige, volle altstem zingt zij Löwe's lied.

De winter ging voorbij en toen het Aprilzonnetje vriendelijk scheen werd de kleine Louise Merlo geboren.

Hare komst schonk weêr eenen nieuwen vorm van geluk aan de jeugdige ouders; trap voor trap bestudeerden zij de ontwikkeling van dat jonge leven, dat langzaam tot bewustzijn scheen te komen.

....terwijl zij op hare geliefkoosde wijze door zijn dik, donkerblond haar woelde.

Iederen dag als Frans thuiskwam, had Marie hem nieuwe ontdekkingen mede te deelen.

„O Frans, zij heeft gelachen!" of „zij heeft haar hoofdje omgekeerd toen ik haar riep" of „zij heeft den bal willen grijpen!" altijd weer iets nieuws en altijd even belangrijk in beider oog.

Dikwijls danste Marie uitgelaten met het kind op den arm door de kamer en trok Frans mee tegen wil en dank.

„Toe man, wees niet zoo deftig!" lachte zij; „je bent wel dertig jaar, maar daarom moet je toch met ons meespringen, daar helpt niets aan."

En lachend doet hij mee, zoekt het kindje op moeders arm te grijpen en

kruipt dan eensklaps achter het gordijn om kiekeboe te spelen, totdat zij eindelijk beiden doodaf zijn.

Maar in December, toen het vinnig koud was en de wind door alle kieren blies, kwam er plotseling verandering in dat vroolijke leventje.

Op een' middag vond Frans, half verkleumd van kou thuiskomend, Marie met betraande oogen bij de wieg zitten, zacht eene eentoonige wijs neuriënd.

Snel legde zij den vinger op den mond en wenkte hem. In de wieg lag het kindje met hoogrood gezichtje, onrustig heen en weer woelend.

Vragend ziet hij haar aan.

„Stil," fluistert Marie, „zij gaat nu, geloof ik, slapen. Ik heb den heelen middag met haar getobd en rondgeloopen. Zie eens wat een kleur zij heeft; zou zij koorts hebben?"

„Misschien is er een tand in aantocht," antwoordt hij geruststellend, haar kussend.

„Maar zij is er nog nooit zoo lastig van geweest; ik ben toch bang voor iets anders" zegt zij ongerust.

„Nu, laten wij het nog aanzien tot na het eten. Als het erger wordt ga ik den dokter halen."

En het werd erger; van uur tot uur nam de koorts toe, en toen de dokter kwam, zette hij een bedenkelijk gezicht.

„Het kindje heeft hard de koorts," zeide hij.

„Is er gevaar bij?" vroeg Frans angstig.

„Nu direkt niet, wij zullen doen wat wij kunnen om de koorts te verdrijven."

In spanning brachten Frans en Marie den nacht door, tegen den morgen werd het patientje rustiger en herademden zij.

Maar het was geen blijvende beterschap, bij tusschenpoozen verhief de koorts zich en ondermijnde het teedere lichaampje.

Onafgebroken waakte Marie bij haar kind, steeds neuriënd, want als zij ophield scheen de onrust te vermeerderen, en dus, in weerwil van de opwellende tranen zong zij zachtjes.

„O Frans, Frans!" fluisterde zij op den derden dag, met het kindje op den arm door de kamer loopend, zou ons schatje niet beter worden? Jawel, niet waar? ja! ja! het moet beter worden! toe, zeg dat je het gelooft."

„Ik hoop het," antwoordde hij somber, „maar o God! ik vrees..."

Zij werd doodsbleek maar sprak niet meer.

Hare schoonmoeder trachtte tevergeefs haar te overreden wat te gaan rusten, zij schudde zwijgend het hoofd en de oude dame vertrok eindelijk, daar zij toch niet de minste hulp kon bieden.

Den vierden dag schudde de dokter 's avonds het hoofd, het kindje lag nu bijna bewusteloos in de wieg.

Marie zag het, greep des dokters handen, en vroeg, hem met hare brandende oogen strak aanziende: „Moet zij sterven?"

„Laat ons nog het beste hopen, Mevrouw," antwoordde hij op medelijdenden, weinig bemoedigenden toon.

„Neen, ik begrijp het; er valt niet te hopen," hare stem klonk heesch.

„Vrouwtje," sprak Frans, den arm om haar heen leggend, toen de dokter vertrokken was, „als het gebeurt, als onze kleine lieveling wordt weggenomen, moeten wij het dragen, en, niet waar? wij behouden elkander toch, dat is eene groote troost."

„O! als dat ook niet zoo was, als ik jou moest missen zou ik niet meer kunnen leven; maar toch, ons kind! onze schat! O God, hoe is het mogelijk?!"

Snikkend laat zij het hoofd tegen hem aanrusten, doch spoedig bedwingt zij zich, en doodstil, machteloos zitten zij het aan te zien hoe het jeugdige leven wordt uitgedoofd, langzaam nu, want de koorts is geweken, doch de levenskracht tevens uitgeput.

Nog twee lange uren zitten zij zoo, beiden doodsbleek, met trillende lippen.

Daar komt eenige beweging in het kinderlichaampje, iets als eene zwakke stuiptrekking, en een zwakke zucht, die het mondje doet vertrekken. Beiden zien het, en beiden begrijpen, dat het de dood is.

Marie zit onbeweeglijk er naar te staren; Frans legt zijne hand op het kleine hoofdje en fluistert: „Het is afgeloopen."

Marie springt op; hare oogen worden grooter, doch geen tranen bevochtigen ze, zij doet den mond open, doch brengt geen klank te voorschijn, dan strekt zij de handen uit en Frans vangt haar bewusteloos in zijne armen op. Zachtjes neemt hij haar op en wil haar juist op het bed leggen als de dokter binnenkomt.

Hij begrijpt dadelijk alles, doch let het eerst op de levenden. „Het is door uitputting," zegt hij, op Marie wijzend, „leg haar maar rustig op bed; zij zal van zelf weer bijkomen."

Behoedzaam doet Frans het en drukt eenen kus op hare gesloten oogleden.

„Arm kind," fluistert hij, „voortaan moet ik je nog meer liefhebben om je dit leed te vergoeden."

III.

Het is een middag in October, meer dan een jaar na den dood van de kleine Louize. De tijd heeft Marie haren vroegeren levenslust teruggegeven en wij vinden haar in de huiskamer in opgewekt gesprek met hare zuster Lucie, die bij haar logeert.

„Het was gisteren een heerlijk avondje" zegt deze. „Ik moet zeggen, jelui hebt er slag van, aardige menschen bij elkaar te zoeken."

„Het is ons gewone kringetje; wij hebben bijna iedere week een muziekavondje, dan bij den éen en dan bij den ander; het is een genot zoodoende goede muziek te hooren."

„En te doen hooren, mag je wel zeggen, want je bent zelf een van de grootste sterren van het gezelschap. Jammer, dat Frans niets aan muziek doet."

„Och! hij hoort het toch graag, dus hij verveelt zich nooit. Zeg Lucie,"

met eene plotselinge wending van gesprek, „vindt je niet dat van Harsten er interessant uitziet?"

„Ja, bijzonder. Hij heeft een Italiaansch type, dunkt mij; ten minste ik dacht dadelijk, toen ik hem zag aan „das Land wo die citronen blühen." Maar erg vroolijk is hij niet.

„Neen; ik geloof stellig, dat hij een of ander verdriet heeft. Wàt weet ik natuurlijk niet, maar hij is dikwijls erg somber gestemd."

„Misschien ligt het in zijn' aard. Ken je hem al lang?"

„Neen; hij woont hier pas een paar maanden. Wij hebben hem het eerst bij de familie Harder ontmoet.

Het is eene heele aanwinst voor jelui want hij speelt heerlijk; ik kan je benijden, dat je hem zoo dikwijls kunt hooren. Hij scheen jou over te willen halen om weer concertzangeres te worden; ik begrijp ook eigenlijk niet waarom je het niet doet."

„Och kom! ik heb er immers in zoo langen tijd niets aan gedaan, en bovendien, eene getrouwde vrouw...."

„Nu ja, die argumenten heb je gisteren avond ook opgeworpen, en je hebt gehoord, wat er op geantwoord werd. Als je weer eens bij studeert, kan je nog even goed zingen als vroeger. En al ben je getrouwd, lieve hemel! je bent toch pas vijf-en-twintig jaar, je kunt nog heel wat roem behalen. Als ik in jou plaats was zou ik mij niet lang bedenken."

„Nu maar, er komt niets van," hernam Marie, eenigszins ontstemd, „ik weet, dat Frans het lang niet prettig zou vinden."

„Waarom niet? Als je kindje was blijven leven zou het iets anders zijn, maar nu... je hebt zooveel tijd, waar je eigenlijk geen raad mee weet als Frans uit is; dan zou je immers kunnen studeeren. Je moet er waarlijk nog eens goed over denken."

„Neen, dat wil ik niet; het is dwaasheid, laat ons er niet meer over spreken. Thuis wil ik met pleizier zingen, en om je dat te bewijzen vraag ik je dadelijk om mij dat nieuwe lied nog eens te accompagneeren."

Toen Frans een half uur later thuis kwam vond hij beide dames druk aan het musiceeren.

„Zoo" zeide hij opgewekt, „geven jullie concert? dat is een goed idee; ik ben dadelijk toehoorder," en zich in een' gemakkelijken stoel vleiend, luisterde hij met half gesloten oogen.

Lucie sprak niet meer over Marie's terugkeer in de kunstwereld, maar deze zelf dacht er telkens weer aan, onwillekeurig onder hare huiselijke bezigheden, en terwijl zij met Frans wandelde. Eerst stelde zij zich voor de grap voor in de concertzaal, maar langzamerhand werden hare gedachten bepaalder, en hoe meer zij haar best deed, ze van zich af te zetten, hoe minder zij haar met rust lieten.

„Lucie had toch wel gelijk; ik zou best kunnen studeeren terwijl Frans uit is," dacht zij soms, „het zou wel aardig zijn, weer eens op te treden, al was het maar een paar keer. Van Harsten zegt, dat mijne stem nog prachtig is; ik moet ten minste wat meer studeeren."

. . . . vond hij beide dames druk aan het musiceeren.

En dit deed zij; zij vatte hare studie weder op, en op de muziekavondjes behaalde zij altijd een schitterend succes.

Deze avonden werden haar grootste genot; zij verlangde er voortdurend naar, en kreeg daardoor iets onrustigs over zich, dat aan Frans niet geheel kon ontgaan, hoezeer zij ook haar best deed het voor hem te verbergen in het besef dat het hem verdriet zou doen als hij het wist.

In het begin van November was er weer een muziekpartijtje bij hen aan huis. Er waren verscheidene gasten: dilettanten en musici van beroep; tot de laatsten behoorde de pianist George van Harsten, een jonge man, slank van lichaamsbouw, met een bleek gezicht en donkere oogen en haar. Het was zooals Marie had gezegd: hij had iets sombers over zich, iets alsof hij verborgen verdriet had, dit klonk door in den matten klank en den sleependen toon van zijne stem, maar natuurlijk was die somberheid niet, wie scherp toezag ontdekte er iets gekunstelds in.

Terwijl Marie, op een laag stoeltje gezeten, aandachtig luisterde naar een duet voor viool en piano, kwam van Harsten naast haar zitten en sprak fluisterend, om niet te storen: „Mevrouw, ik zou u graag een voorstel willen doen."

Marie schrikte op, (zij was den laatsten tijd bijzonder schrikachtig), maar vroeg dadelijk kalm: „Wat dan, Mijnheer van Harsten?"

„Ja, het is moeielijk dat zoo in vol gezelschap in een paar woorden te zeggen. Mag ik u morgen middag even komen spreken?"

„Zeker, ik zal maken, dat ik thuis ben."

Zij zeide dit haastig en wijdde toen weder al hare aandacht aan de muziek, zonder te trachten iets naders omtrent zijn voorstel te hooren. Zij begreep trouwens wel, dat het betrekking had op datgene, wat tegenwoordig al hare gedachten in beslag nam.

Zij sprak niet met Frans over van Hartens bezoek, zij durfde niet goed, want hij mocht niet vermoeden, dat zij rust noch duur meer had in haar huiselijk leven. Als zij van Harstens voorstel niet aannam behoefde Frans er niets van te weten, dit zou hem eene onaangenaamheid besparen.

Den volgenden middag drong zij haren man om kwart voor tweeën naar het gymnasium te gaan, angstig dat hij van Harsten zou ontmoeten, zich schamend over hare terughoudendheid en toch met het bewustzijn, dat die noodig en goed was.

Toen hij vertrokken was, wachtte zij ongeduldig totdat van Harsten werd aangediend, toen ontving zij hem kalm.

Hij kwam spoedig met zijn voorstel voor den dag.

„Ik wou u vragen, Mevrouw, of u genegen zoudt zijn van den winter met mij en misschien één of meer andere musici een paar soirée's hier in de stad te geven."

„Ik heb u immers al meermalen gezegd, dat ik niet meer in het publiek wil zingen," antwoordde Marie eenigszins kregel.

„Maar staat dat besluit werkelijk zoo onherroepelijk vast? Ik kan mij niet begrijpen, dat iemand met uw talent niet verlangen zou het te gebruiken;

de roem mag u onverschillig laten, de kunst niet, dat kan ik niet gelooven."

„Toch is het zoo," hernam Marie, maar hare stem klonk minder vast, en zij sloeg de oogen neer om niet te verraden, hoe groot dat verlangen in haar was. „Toen ik trouwde, of liever toen ik mij verloofde, heb ik voorgoed de concertzaal vaarwel gezegd. Laat mij dus met rust."

Zij zag naar hem op, bijna smeekend, een oogenblik slechts, doch dit was hem genoeg: hij wist dat hij overwinnen zou, en die zekerheid schonk zijne woorden nog meer overredingskracht.

„Neen Mevrouw, ik kan u niet met rust laten, u moet mij nog even aanhooren! U behoeft u immers niet geheel en al aan de kunst te wijden, beloof mij alleen, dat u drie concerten met mij wilt geven."

Hij bleef haar strak aanzien met zijne groote droefgeestige oogen, zoodat zij onrustig werd en alle kracht tot tegenstand verloor.

„Mijn man zal het niet goed vinden ..." begon zij eindelijk weifelend.

Een oogenblik kreeg zijn gelaat eene uitdrukking van voldaanheid, maar zij zag hem niet aan; zij dacht aan Frans, en wat hij zeggen zou, wanneer zij hem vroeg weer concertzangeres te mogen worden.

Van Harsten sprak snel:

„Och kom! ik geloof niet dat hij er veel op tegen kan hebben; hij is immers zooveel uit, dus dan kunt u studeeren. Wil ik er met hem over spreken?"

„Neen, dank u; dat zal ik liever zelve doen," zeide zij bijna angstig. „In ieder geval kan ik u mijn besluit ook nog niet dadelijk zeggen."

„Mag ik overmorgen uw antwoord komen halen?"

„Dat is goed; maar stel er u niet te veel van voor."

Hij zuchtte, en zijne stem was weder somber. „Ach neen, Mevrouw, dat doe ik niet; ik ben gewend aan teleurstellingen."

Marie voelde medelijden met hem, zooals altijd wanneer hij op dien toon sprak; zij zocht hare laatste woorden te vergoelijken, en zeide schertsend:

„Nu, zoo ernstig moet u het ook niet opnemen. Ik zal in ieder geval mijn best doen Merlo over te halen."

„O! het zoude mij zoo gelukkig maken!" zeide hij snel, maar zweeg toen onmiddellijk.

Nog een oogenblik bleef hij, maar Marie voelde zich verlicht toen hij vertrokken was. Hij had haar zenuwachtig gemaakt: hare wangen gloeiden en hare handen waren koud. Waarom wilde hij toch met geweld haar weer zangeres zien worden? Zij haalde de schouders op over hare eigen vraag en zat nog even na te denken.

„Neen," besloot zij, „ik doe het niet; ik zeg er ook niets van aan Frans en als Van Harsten overmorgen komt, zal ik hem nog eens en voor goed mijn besluit zeggen."

Maar toch liet de gedachte aan Van Harstens voorstel haar geen rust; zij sprak er wel niet met Frans over, maar zij dacht er onophoudelijk aan, en was afgetrokken en stil. 's Nachts sliep zij bijna niet, en telkens zag zij in hare verbeelding zichzelve in de concertzaal toegejuicht; maar dat was toch

het voornaamste niet; neen, zij verlangde slechts haar talent te gebruiken, de kunst te dienen.

Frans deed alsof hij niets bemerkte; hij zag haar alleen den volgenden morgen opmerkzaam aan, toen zij hem eene ongesmeerde boterham en thee zonder melk voorzette, maar hij vroeg niets.

Marie bleef steeds met hetzelfde vervuld; het was alsof haar verlangen van minuut tot minuut grooter werd. 's Middags toen Frans uit was, zocht zij in hare muziek naar geschikte liederen, die zij zou kunnen zingen, maar telkens legde zij ze weer terzijde.

„Het kàn niet" fluisterde zij dan, maar telkens werd de toon meer weifelend.

Eindelijk kreeg zij eenen nieuwen inval.

„Zou ik nog wel eene gracieuse buiging kunnen maken, met zoo'n vriendelijk gedistingeerd lachje er bij?" en als een spelend kind ging zij naar het ruimste gedeelte der kamer en beproefde te buigen en te glimlachen als vroeger.

„Maar vrouwtje, wat doe je?" Frans bleef een oogenblik verwonderd in de kamerdeur staan.

Marie kleurde en zag verschrikt op, maar tegelijk verliet haar al hare zelfbeheersching; zij snelde op Frans toe en met beide armen om zijn' hals, telkens hem kussend als een kind dat iets ondeugends vertelt en meteen om vergeving vraagt, riep zij uit:

„O! lieve man, wees er niet boos om; ik verlang er weer zoo naar om op concerten te zingen; ik had het je niet willen zeggen, maar ik kan niet langer zwijgen; toe, zeg dat je het goedvindt, dat je er niet boos om bent, ik kan er werkelijk niets aan doen!"

Hij antwoordde niet dadelijk, maar trok haar op de sofa en ging op zijn gewone plaatsje naast haar zitten; toen zeide hij vriendelijk en teeder:

„Je moet niet denken, vrouwtje, dat dit mij zoo geheel onverwacht komt; al lang had ik gemerkt, dat er iets was, dat je hinderde of je gedachten in beslag nam, maar ik dacht: ik zal maar wachten tot zij zelve er over begint, en nu ben ik blij, dat het zoo ver is en wij er over spreken kunnen."

„Ach ja, ik ook; ik heb er al zoo lang over gedacht, en gisteren kwam van Harsten hier om te vragen of ik met hem een paar soireés hier in de stad zou willen geven. Ik zei eerst neen, maar hij hield niet op, en toen beloofde ik, er met jou over te spreken. Je kunt er niet veel op tegen hebben, nietwaar? o, je weet niet hoe heerlijk ik het zou vinden."

Frans streek haar zachtjes over het donkere haar en hernam: „Als je er zoo naar verlangt, kan ik het je natuurlijk niet weigeren; maar toch wil ik je ergens aan herinneren. Weet je wel, dat je eens gezegd hebt, hoe koud al die roem je liet, en dat mijne liefde alleen je kon verwarmen en gelukkig maken? Kan die het nu niet meer?"

Zij boog even het hoofd, maar dadelijk zag zij weer naar hem op en zeide opgewonden: „Ja zeker; jou liefde blijft altijd het beste wat ik heb; ik wil mij ook niet heelemaal aan de kunst wijden; alleen maar die paar

concerten, en ik kan immers overdag studeeren en repeteeren en jij gaat natuurlijk mee naar de concerten. Ik beloof je, dat ik niet te kort zal komen in mijne plichten als huisvrouw en ik zal veel rustiger zijn dan nu, omdat ik er aldoor aan moet denken. Zie je, als wij Louize behouden hadden, zou er natuurlijk geen sprake van zijn, maar nu...."

Hare laatste zachte woorden, waaruit zulk eene smartelijke herinnering sprak, overwonnen zijn' laatsten tegenstand. Zij mocht wel eene vergoeding hebben voor het gemis van haar kind, dacht hij.

„Je hebt gelijk lieveling," zeide hij, „ik mag je niet terughouden, doe het dus, wat mij betreft, gerust."

„O Frans, is het waar? vindt je het heusch goed? Wat ben je toch een lieve, beste man!" en in vervoering omhelsde zij hem. Hij zuchtte even, maar zij merkte het niet, en onmiddellijk daarop praatte hij opgewekt met haar mede.

Weldra was het nieuws bij alle vrienden bekend en ieder maakte er zijne opmerkingen over. Toen Marie het aan de oude Mevrouw Merlo vertelde, schrikte deze, zij had zich zoo verheugd in het huiselijk geluk van haren zoon en vreesde het verstoord te zien.

Zij antwoordde niet veel, en eerst toen Marie haar opgewonden vroeg: „Mama, wat zegt u er van?" antwoordde zij kalm: „Och, kindlief, wat moet ik er van zeggen? Ik kan er niet blij om zijn, want me dunkt, je geluk was toch groot genoeg, waarom verlang je naar meer en iets anders?"

„Ik verlang niet naar meer geluk, maar ik wil mijn talent gebruiken. Waarlijk Mama, Frans zal er niet onder lijden, dat beloof ik u."

„Ik hoop het kind, je moet mij niet kwalijk nemen, dat ik een beetje bezorgd ben voor het geluk van mijn eenigen schat."

„Neen, dat begrijp ik best, maar hij is mijn schat ook, en ik zal hem even zorgvuldig bewaken als u," zeide Marie op schertsenden toon, en kuste hare schoonmoeder. Mevrouw Merlo antwoordde niet, maar zij was niet gerust gesteld; zij begreep Marie niet, misschien voor het eerst van haar leven, want tusschen haar beiden bestond groote sympathie.

In het begin deed Marie waarlijk haar best om voor Frans dezelfde te blijven; zij studeerde overdag en zong 's avonds alleen als hij het wilde; doch spoedig begon zij te repeteeren met van Harsten; Frans vond het gezellig, als hij 's avonds kwam en dus werd hij spoedig een bijna dagelijksche bezoeker. Marie was vroolijk, uitgelaten dikwijls; zij deed haar best den somberen man wat op te vroolijken, en was innig voldaan, als zij hem aan het lachen kon brengen, of in een opgewekt gesprek medeslepen.

Er kwamen ook dikwijls andere musici en de gesprekken liepen hoofdzakelijk over muziek; Frans luisterde, maar sprak weinig, omdat hij er niet veel verstand van had, en zoo scheen het wel, alsof hij langzamerhand de zwijgende rol van van Harsten had overgenomen. Deze bleef tegenover Marie altijd beleefd en eenigszins op een' afstand; soms als zij toevallig alleen waren of als hij in gezelschap haar even afzonderlijk sprak, zinspeelde hij

op zijn verdriet, dat hij nooit nader omschreef, en als zij hem medelijdend vroeg, wat het toch was, zweeg hij plotseling.

„Wat zou van Harsten toch voor verdriet hebben?" vroeg zij eens aan Frans terwijl zij aan tafel zaten.

„Van Harsten?" herhaalde hij eenigszins verwonderd. „Ik wist niet, dat hij eenig bijzonder verdriet had."

„Dat kan je toch wel aan hem merken," hernam zij haastig. „Jullie mannen zijn ook nooit goede opmerkers."

„Dat is wel mogelijk," antwoordde Frans lakoniek, „hij heeft een zwaarmoedig temperament maar over een of ander verdriet heeft hij tegen mij ten minste, nooit gesproken; misschien bezit jij meer zijn vertrouwen."

Hij zeide het laatste onwillekeurig een weinig scherp. Marie zag hem verrast aan.

„Nu, je behoeft er niet boos om te worden," zeide zij knorrig.

„Ik word niet boos, lieveling; ik zei het misschien een beetje driftig, omdat ik al die zoogenaamde melancholie, weltschmerz of hoe je het noemen wilt zoo bespottelijk vind. Ik denk altijd aan de regels van de Genestet:

„O! wereldverachters gij laat mij zoo koel;
O! pronkende lijders, waar is uw gevoel?"

Maar in ieder geval kan jij het niet helpen, je goede hartje wil meevoelen met elk verdriet.

Hij stond op om haar eenen kus te geven; zij beantwoordde die echter maar flauwtjes, want zij vond hem hard in zijn oordeel.

„Alle mannen zijn toch hetzelfde," dacht zij, „zij kunnen zich nooit in het leed van anderen indenken. Ik weet zeker, dat Van Harsten verdriet heeft, en ik zal niet rusten, voordat ik weet, wat het is, al was het alleen om Frans te kunnen overtuigen; maar vóór dien tijd zal ik er met hem niet meer over spreken."

In het eind van November werd de eerste soirée gegeven met medewerking van eenen violist. Marie genoot een waren triomf; zij gevoelde zich eerst wel een weinig vreemd, maar spoedig had zij hare vroegere kalmte teruggekregen.

Na afloop wenschte Van Harsten Frans geluk met het succes van zijne vrouw.

„Zou het toch niet zonde en jammer zijn, als zulk een talent begraven werd?" vroeg hij.

Frans stemde dat oprecht toe, nog onder den indruk van het gehoorde, maar toch kon hij er zich niet over verheugen, dat zijne vrouw juist met dit talent begiftigd was.

En nog menigmaal kwam die gedachte bij hem op; als hij zag, hoe zij langzamerhand geheel scheen op te gaan in de muziekwereld; zij kreeg aanvragen uit andere steden om te komen zingen en steeds voldeed zij er aan; zij scheen vergeten te zijn, dat zij slechts van plan was geweest een paar maal op te treden.

Zij kreeg opnieuw iets gejaagds over zich, was afgetrokken en stil als zij met haren man alleen was, en uitgelaten vroolijk in gezelschap, en Frans

dacht menigmaal met weemoed terug aan den eersten gelukkigen tijd van hun huwelijk, die nu ver achter hen scheen te liggen, want Marie verlangde niet meer naar zijne liefkoozingen; zij kuste hem slechts nu en dan vluchtig als uit gewoonte.

Misschien verlangde niemand vuriger naar het einde van den winter dan Frans, maar het nieuwe jaar was pas begonnen, dus nog drie maanden zou zijne kwelling duren.

Hij beproefde Marie over te halen, het niet zoo druk aan te leggen, maar dat maakte haar driftig. „Je hebt mij immers toegestaan mijne stem te gebruiken, laat mij dan ook mijn' gang gaan."

„Ja, maar ik dacht niet, dat het zóó gaan zou," antwoordde hij met eenen zucht. „Je hebt letterlijk geen tijd meer voor mij."

„Och kom! wij gaan immers samen uit; toe, zet niet zoo'n ongelukkig gezicht, daarvoor ben je een veel te lieve man."

Dan omhelsde zij hem en zocht hem op te vroolijken, totdat hij voor het oogenblik de bezwaren weer vergat.

Op een middag, ongeveer midden in Januari bracht de meid, even voor het eten, een briefje aan Frans. Hij brak het onverschillig open, las het door en zei tegen Marie, die bezig was muziek uit te zoeken:

„Van Harsten komt vanavond niet; hij is ongesteld."

Een vluchtig rood kleurde haar gelaat; zij liep haastig op hem toe met de vraag: „Wat scheelt hem?"

„Dat weet ik niet; lees het zelf maar; het zal in ieder geval wel niet veel belangrijks zijn."

„Waarom niet?" de vraag klonk ongeduldig.

„Wel, omdat hij anders niet zelf zou schrijven," antwoordde hij lachend.

„Dat weet je niet; hij heeft misschien niemand, die het voor hem doen kan, de arme man!"

Frans keek Marie aandachtig aan. Wat beteekende toch dat ijveren voor Van Harsten? Even, zooals wel meer in den laatsten tijd, kwam er een zweem van argwaan in zijn hart, waarover hij zich echter voor zich zelven schaamde. Zou hij zijn vrouwtje durven wantrouwen? Zij zag immers in Van Harsten alleen den musicus. Hare volgende woorden bewezen hem dat opnieuw.

„Vervelend, dat wij nu weer niet repeteeren kunnen."

„Wanneer is de soirée ook weer?"

„Over drie weken, maar wij hebben er nog veel voor te doen."

„Misschien is hij morgen weer beter. Is dat dan het laatste concert?"

„Ja; „gelukkig" denk je; is 't niet?"

„Om je de waarheid te zeggen ja, ik zal dankbaar zijn, als het seizoen om is."

„Ik vind het niets lief van je, dat je daar altijd naar verlangt in plaats van blij te zijn omdat je vrouw gevierd wordt. Je bent erg egoistisch... op dit punt voegde zij er bij, in het gevoel dat zij onwaarheid sprak.

Frans antwoordde niet, en zwijgend, zooals reeds zoovele malen, zaten zij tegenover elkander aan tafel.

Marie dacht telkens aan van Harsten. „Zou hij erg ziek zijn? Zou hij zich eenzaam voelen en ongelukkig?” Zij kon zich die gedachten niet uit het hoofd zetten, de avond scheen haar uitermate lang en vervelend toe, en zij ging vroeg naar bed, terwijl Frans nog bleef lezen. Toch kon zij den slaap niet vatten. „Ik hoop maar, dat hij morgen beter is,” dacht zij, „het is zoo vreemd en leeg als hij er niet is.” Zij schrikte van hare eigene gedachten. „Waarom stelde zij toch zooveel belang in dien man?”

„Omdat hij een goed musicus is, en mij heerlijk accompagneert,” antwoordde

....terwijl Frans nog bleef lezen.

zij zich zelve twee, drie maal, maar telkens was het, alsof een ander haar influisterde:

„Neen, er is een andere reden, zijn persoon is zoo aantrekkelijk.” Zij werd boos, omdat zij die stem niet tot zwijgen kon brengen, en woelde zich om en om totdat Frans boven kwam. Toen hield zij zich slapende, maar de nacht was al meer dan half verstreken, voordat zij werkelijk tot rust kwam.

Den volgenden middag kwam van Harsten en vond Marie alleen.

Zij ging hem glimlachend te gemoet met de woorden:

„Zoo, is de zieke herrezen?"

„Ja Mevrouw, gelukkig wel. Ik kon gisteren avond onmogelijk komen, ik had zware hoofdpijn."

„En is het nu beter?" vroeg zij belangstellend, hem een' stoel aanbiedend.

„Beter niet, ik heb bijna voortdurend hoofdpijn in den laatsten tijd, maar het is nu ten minste dragelijk."

„Waarom spreekt u er dan den dokter niet over?"

„Omdat die mij toch niet genezen kan, waar een dokter de oorzaak van de kwaal niet kan wegnemen, helpen alle medicijnen niet."

Hij sprak zacht met doffe stem en zag haar strak aan met zijne groote droevige oogen. Zij bewoog zich onrustig heen en weer, maar trachtte zoo kalm mogelijk te vragen: „Maar wat is dan uwe kwaal?"

„Een zielelijden, zoo hevig, dat u er zich geen denkbeeld van kunt maken," antwoordde hij met eene plotselinge heftigheid, die haar verschrikte.

Zij verzamelde echter al haren moed, want hier was de gelegenheid om achter zijn geheim verdriet te komen.

„Maar is daar werkelijk niets aan te doen?" vroeg zij.

„Niets," antwoordde hij met sombere beslistheid, „maar als ik er maar met iemand over kon spreken, als ik mijn hart voor iemand kon uitstorten zou mij dat reeds veel verlichting schenken. Maar ik heb niemand.

Mijne moeder is al lang dood, broers of zusters heb ik niet, zooals u weet, dus moet ik het alleen dragen."

Hij zag er zoo troosteloos uit, dat Marie bijna hare tranen niet kon bedwingen.

„Heeft u dan geen enkelen vriend, dien u kunt vertrouwen?"

„Neen, geen enkelen met wien ik daarover zou kunnen spreken."

„Maar"... zij wachtte even, verlegen „maar zoudt u het mij misschien willen zeggen?"

„U?" hij sprong op, als doodelijk verschrikt. „U?" herhaalde hij „neen, aan u het minst van allen! vraag er mij niet meer naar, u moogt er mij niet meer naar vragen, u vooral niet."

Een oogenblik zag zij hem aan, toen kleurde een gloeiende blos hare wangen, en sloeg zij de oogen neer, niet in staat een woord te uiten. De gedachte, die haar door het hoofd vloog, deed haar ontstellen. Een oogenblik zweeg ook hij, toen zeide hij langzaam: „Ik kwam hier om u te vragen onze repetities een paar dagen uit te stellen, vindt u het goed?"

„O, zeker," antwoordde zij, bijna zonder het zelf te weten.

Hij stond op en nam haastig afscheid.

Marie bleef voor zich zitten staren, nog niet in staat goed door te denken, nu haar eensklaps een licht was opgegaan. Dàt was het dus: van Harsten had haar lief, natuurlijk hopeloos, en dat maakte hem zoo somber. Een groot medelijden vervulde haar, hoe vreeselijk leed hij, en dat om harentwil, het was om wanhopig te worden, dat zij er niets aan doen kon.

„En wat mooi van hem het zoo verborgen te houden," dacht zij.

„Ik had hem er bijna toe gebracht het te zeggen, hoe onvergeeflijk zou dat van mij geweest zijn, en nog wel alleen om mijne nieuwsgierigheid te bevredigen. Neen, enkel nieuwsgierigheid was het toch niet, ik had ook medelijden met hem, maar nu nog oneindig meer. Arme man! zoo alleen op de wereld, en nu dit nog! Ik moet hem in geen geval laten merken, dat ik zijn geheim geraden heb."

Deze gedachten werkte zij steeds verder uit, zonder te bemerken op welke helling zij stond, hare omgeving geheel vergetend in haar medelijden met den man, die leed ter liefde van haar.

....en zij sloeg de oogen neer.

Toen van Harsten weer kwam, was zij nog vriendelijker voor hem dan vroeger, maar zij deed niet meer haar best hem op te vroolijken.

Hij was beleefd en eenigszins teruggetrokken, en praatte veel met Frans, maar Marie bemerkte hoe hij telkens even naar haar keek en dan snel den blik weer afwendde.

Zoo ging het altijd, ook wanneer zij elkander in gezelschap ontmoetten en ongemerkt nam van Harsten Marie's gedachten in. Zij begon hem te vereeren en te bewonderen als een held, omdat hij zijne liefde verborgen hield, ten minste naar zij meende. Juist de overtuiging dat hij er nooit over spreken zou, verhief hem in hare oogen.

„Frans, wat scheelt er aan?" vroeg de oude Mevrouw Merlo, toen zij, onverwachts bij hem binnenkomend, haren zoon aan de tafel vond zitten, met het hoofd in de hand.

Frans sprong op. „Hè Ma, u doet mij schrikken," riep hij uit. „Marie is een paar boodschappen gaan doen."

„Zoo? maar dat is geen antwoord op mijne vraag. „Ik vroeg wat er aan scheelde."

„Niets Ma, ik zat maar even te peinzen.

„Ja; dat heb ik wel gezien, maar zeg nu niet, jongenlief, dat er niets aan scheelt; je ziet er den laatsten tijd slecht uit en nu ben je zoo bleek als ik je bijna nooit gezien heb."

„Nu ja, ik heb wat hoofdpijn," zei hij luchtig.

„Neen Frans, zoo kom je niet van mij af." Zij vatte zijne handen en trachtte hem in de oogen te zien; „er is iets dat je drukt, beken het maar aan je moeder, en al doe je dat niet, ik weet toch wat het is."

„Neen, dat weet u niet," zei hij driftig.

„Zoo? Er is dan toch wel wat," herhaalde de oude dame glimlachend, „dat heb je nu bekend. Doe nu maar niet je best het te herroepen; wil ik je eens zeggen wat het is? Het hindert je, dat Marie het altijd zoo druk heeft met hare concerten, is 't niet zoo?"

Hij antwoordde niet, blij dat zijne moeder niets anders gezegd had.

„Ja, ik weet het wel," vervolgde zij, „maar jongenlief, dat zal wel voorbijgaan; laat zij er nu maar van genieten; ik voorspel je, dat zij er gauw genoeg van zal krijgen, en weer je eenvoudige vrouwtje worden, denk je ook niet?"

Zij zag hem onderzoekend aan, zonder verder te durven spreken.

„Ja zeker Mama, dat denk ik ook; het is wel eens onpleizierig, dat is waar, maar het zal wel weer in orde komen, hoop ik."

Hij was op vasten toon begonnen, maar nu zuchtte hij even.

Langzaam, voorzichtig, hernam zijne moeder: „Misschien is er nog iets, wat je verdriet doet, iets veel ergers dan waar wij over spreken, ik wil het niet noemen, maar ik kwam om je te waarschuwen."

„Moeder hoe kunt u dat denken?" riep Frans heftig uit.

„Stil; word niet driftig; ik weet nu, dat wij elkander begrijpen; laat ons er voor het oogenblik niet meer over spreken. Wees waakzaam en moedig; dat is alles wat ik je kan raden .... Daar komt Marie."

Frans ging een oogenblik later uit, om wandelend langs de singels na te denken over zijn leed.

„Zou het waar zijn? Zou ik mij niet vergissen?" dacht hij telkens weer.

„Neen, neen, het kan niet waar zijn; ik moet mij vergist hebben en Mama ook; Marie is niet tot iets slechts in staat," doch het volgende oogenblik twijfelde hij opnieuw.

Den volgenden dag moest Marie naar Amsterdam om op een concert te zingen. Frans kon niet meegaan, daar hij lessen had en eene vergadering bij moest wonen; dus bracht hij haar enkel naar het station; zij waren beiden stil, ieder met hunne eigene gedachten bezig.

„Wil je mij schrijven of je goed bent overgekomen?" vroeg Frans toen zij in de wachtkamer stonden.

Zij glimlachte. „Och jawel, als je er op gesteld bent. Je behoeft anders niet ongerust te zijn; de reis is nog al gemakkelijk en als ik niet goed aankwam zou Ma je wel bericht zenden. Lucie zal natuurlijk wel aan den trein zijn."

„Nu maar, ik zou het graag van je weten." Hij zei het op beslisten toon, en toen hij haar in de coupé had geholpen en haar tot afscheid een kus gaf, vroeg hij het nog eens.

„Ik beloof het je, antwoordde zij.

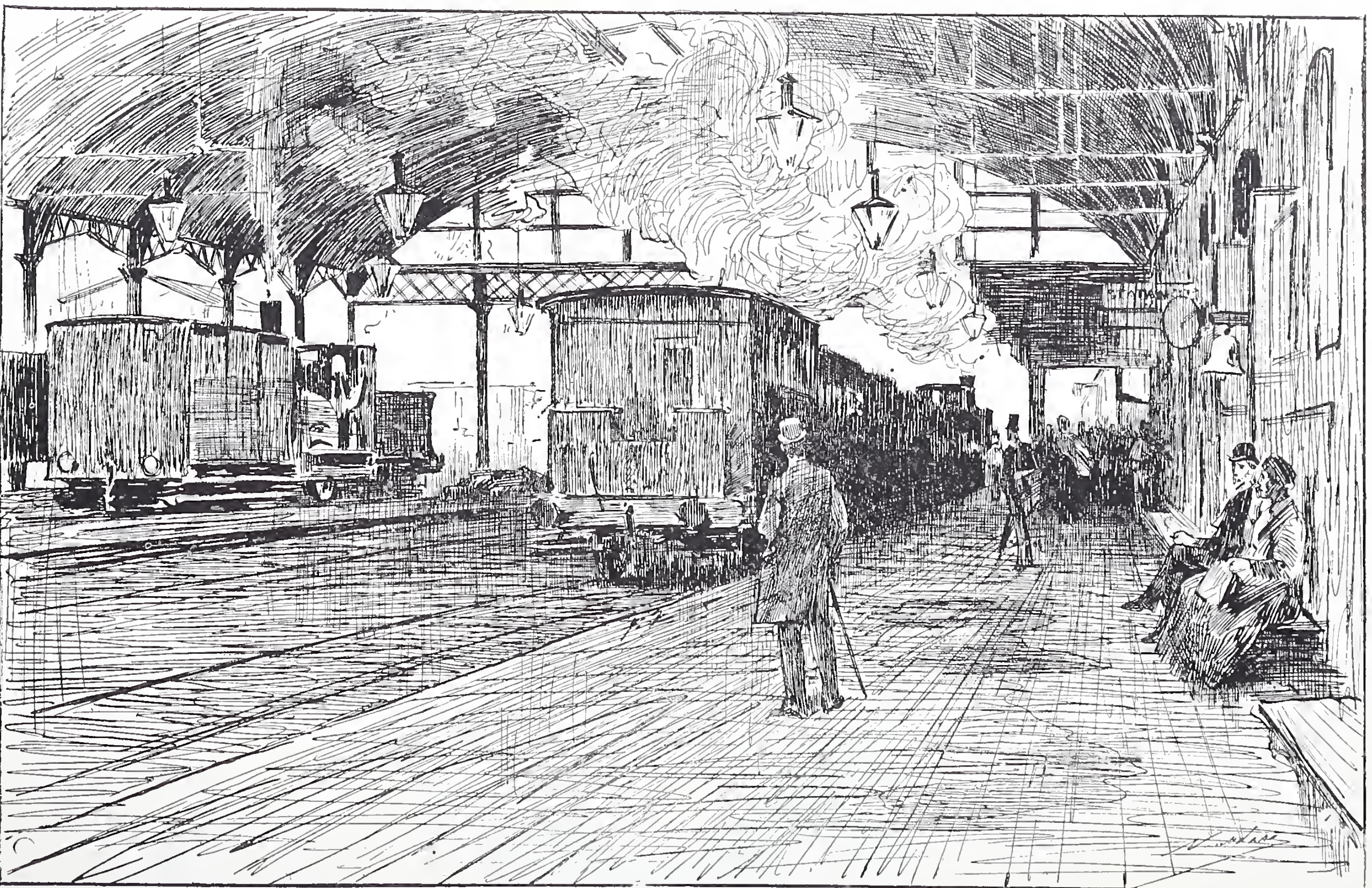
Peinzend keek Frans den vertrekkenden trein na, en wandelde terug, gekweld door allerlei angstige gedachten. Als Marie op reis van Harsten eens ontmoette! had hij haar maar niet alleen laten gaan; wie weet wat er zou gebeuren! Een ontzettende angst greep hem aan, en deed hem rillen in zijne warme overjas; het speet hem, dat hij Marie niet verboden had te gaan, maar welke reden had hij kunnen opgeven? Het zou haar verbitterd hebben tegen hem: en misschien zou zij er zich niet eens aan gestoord hebben. Neen, dan was het nog beter zóó.

....wandelend langs de singels.

Hij zou bij zijne moeder gaan eten, maar eerst moest hij nog wat rondloopen totdat hij kalmer werd; zijne moeder had toch reeds te veel gemerkt. Onwillekeurig liep hij den kant naar huis op, en trad de voordeur binnen. Hoe leeg en stil was het in de suite, waar hem vroeger altijd zulk een heerlijk welkom tegenklonk. O God! als het eens voor goed zoo leeg moest worden in zijn leven! dat zou hij niet uithouden. Maar hij wilde deze gedachte niet vervolgen; hij had immers nog geen bewijs; misschien zou alles zich weer schikken en hij met Marie weer gelukkig worden als vroeger. Hij hield toch zóóveel van haar, evenveel als toen zij trouwden; zou hare liefde zóó verminderd zijn? Neen, dat kòn niet, dat mocht hij niet denken.

Hij streek met de hand over de oogen als wilde hij zoodoende zijne kwellende gedachten verdrijven, en ging met vasten tred op weg naar zijne

Peinzend keek Frans den vertrekkenden trein na.

moeder, die hem bezorgd aanzag; hij sprak echter druk over allerlei onverschillige onderwerpen, zoodat zij het teedere punt niet durfde aanroeren.

Marie zat alleen in de coupé en dacht na over den wensch van Frans. „Zou hij heusch bang zijn, dat ik een ongeluk zal krijgen? Bespottelijk, ik ga immers zoo dikwijls alleen op reis en nu kan ik nog wel bij Mama logeeren.” Maar in zijne oogen had zij eene bijzondere uitdrukking gelezen; dit had zij vluchtig opgemerkt, maar nu kwam het haar opnieuw in de gedachte. „Waar zou hij toch bang voor zijn?” Toen dwaalde zij af naar Van Harsten; hij had haar den vorigen avond op een muziekpartijtje bij de Vervoorens dikwijls aangesproken en nog meer aangekeken; het had haar op het laatst gehinderd en verveeld; de gedachte was in haar opgekomen dat hij toch dwaas deed haar gezelschap te blijven zoeken, als hij er zooveel leed door gevoelde; en zij merkte nu voor het eerst, dat haar gevoel van medelijden en belangstelling voor hem al niet zoo sterk meer was als een paar weken geleden.

Toen zij in Amsterdam aankwam....

Toen zij in Amsterdam aankwam, was de eerste uitroep van hare moeder: „Kind ben je ziek? Je ziet zoo bleek.”

„Wel neen, Mama, ik ben heel wel,” antwoordde zij, maar zij zag er werkelijk slecht uit: de opwinding en overspanning van den laatsten tijd waren bijna te veel voor haar; zij at bijna niet, sliep weinig en vermoeide zich veel; hare oogen schenen donkerder en grooter door hare bleekheid en vermagering.

„Ik geloof toch niet, dat dit leven goed voor je is; je was het te veel ont-

wend," zeide Mevrouw Hardenberg toen zij thuis gekomen, hare dochter nog eens opmerkzaam aanzag. „Zegt Frans er niets van?"

„Och neen; ik denk, dat hij het niet zoo opmerkt omdat hij mij dagelijks ziet," antwoordde Marie, licht kleurend bij de gedachte, dat zij toch zijnen raad om rust te nemen niet zou hebben opgevolgd.

„Je mag het wel een beetje kalmer opnemen," merkte Lucie op, „heb je nog veel concerten?"

„Neen; alleen Vrijdag de soireé met van Harsten."

„Zoo? Die is maar je trouwe metgezel en accompagnateur," plaagde Lucie.

„Nu ja; wat wil je daarmee zeggen?"

„Niets bijzonders. Je behoeft niet zoo gauw vuur te vatten. Maar hoor eens Marie, ik moet toch zeggen, dat ik je niet begrijp; toen ik in het najaar bij je was, wou je er niets van hooren weer in het publiek te zingen; je beweerde dat de roem je niet aantrok, maar nu schijn je veranderd te zijn, en wel degelijk gesteld op het applaus en de toejuichingen. Ik geloof dat je er vóór je trouwen nog niet eens zóó verzot op was."

„Misschien niet; maar zoo heel veel geef ik er nog niet om; ten minste ik geloof het niet," antwoordde Marie verward, en staarde toen droomerig voor zich uit. Lucie's opmerking had haar verschrikt. Gaf zij werkelijk zooveel om die toejuichingen? Of was het alleen de kunst, die haar aantrok? vroeg zij zich af. Neen, neen, er was iets anders dat haar trok en voortdreef, dat voelde zij.

Zij nam den geheelen avond afgetrokken deel aan het gesprek en zag er eindelijk zoo moe uit, dat hare moeder haar aanraadde naar bed te gaan. Zij ging naar boven, en zette zich op een' stoel vóór haar bed, steeds nadenkend over dat ééne punt: „Waarom verlang ik zoo naar al die concerten, naar die repetities, die muziekavonden?" En plotseling, verblindend als een bliksemstraal zag zij de waarheid: „Om van Harsten."

Het was haar alsof zij pijn gevoelde toen zij tot die waarheid kwam; zij sloot de oogen en hield haar hoofd vast.

O God, was dat mogelijk? Nam die man al hare gedachten in? Had zij daarvoor haren eigen man verwaarloosd!" Tergend kwamen die vragen in haar op, en het antwoord volgde telkens onverbiddelijk: „Ja, ja, ja." Zij zag plotling op welk pad zij gedachteloos voort was gehold, zonder te denken aan de bloemen, die zij vertrad, en evenmin aan den afgrond, die voor haar lag, en waarin zij bijna gestort zou zijn. Zij huiverde alsof zij de koors had; hare slapen bonsden, hare ooren suisden, en het was alsof zij te midden van dat gesuis en geklop steeds dat eene woord hoorde: „Ontrouw; ontrouw; altijd opnieuw: tik-tik: ontrouw.

Zij hield hare handen voor de ooren; zij stond op en liep heen en weer, eerst haastig en toen langzaam, als gekweld door lichaamspijnen. Een vreeselijk denkbeeld kwam in haar op: als zij eens ziek werd, ijlende koortsen kreeg en dan dien naam noemde! Dan zou Frans het ook weten, en nooit zou hij het vergeven. Zij zag hem weer voor zich, zooals hij haar dien mid-

dag had aangezien; zou hij misschien iets vermoeden? Maar zeker weten toch niet, dus moest zij het voor hem verbergen, want zij had hem alleen lief; wat zij voor dien anderen gevoelde, zij wist er geen naam voor, maar het geleek niet op het gevoel, dat zij voor Frans koesterde en dàt was liefde. Zij kwam een weinig tot kalmte, kleedde zich uit en legde zich te bed, maar bang voor duisternis, liet zij de kaars branden.

Van uur tot uur lag zij wakker, de kaars was eindelijk opgebrand, en zij lag onbeweeglijk, starend in de duisternis, angstig opschrikkend als eenig geluid van buiten tot haar doordrong.

Daar herinnerde zij zich dat zij nog niet aan Frans had geschreven, en zij vond eenige afleiding door te bedenken, wat zij schrijven zou. Geen brief, want wat zou zij daarin te zeggen hebben? zij hadden den laatsten tijd niet met elkaar medegeleefd. Eene eenvoudige briefkaart dus, want hij mocht immers niets merken, dus moest zij slechts langzamerhand weer de oude voor hem worden. Het was wel moeielijk voor hare natuur, die altijd geneigd was tot snelle overgangen, maar het moest; het zou hare boete zijn.

Zij voelde zich 's morgens ziek, maar zij wilde er niet aan toegeven; 's middags repeteerde zij in de concertzaal met den pianist, die haar accompagneeren zou, en 's avonds zong zij, maar zij was niet bij stem, zij zong zonder uitdrukking, verstrooid als 't ware. Onverschillig hoorde zij de opmerkingen aan van eenige vrienden; zij was uitgeput en viel zoodra zij te bed lag in een' zwaren slaap, die tot 's morgens duurde.

Zij verlangde koortsachtig naar huis en zocht een' vroegeren trein uit, dan zij met Frans had afgesproken.

Hare moeder en Lucie plaagden haar met dat verlangen naar haren man, maar zij stoorde er zich niet aan, en haastte Lucie zóó, dat zij een half uur te vroeg aan het station waren.

Toen zij eenmaal in den trein zat, en zich ieder oogenblik dichter bij huis voelde komen, werd zij kalmer. Zij zou nu om drie uur aankomen, in plaats van om half zes, zooals zij met Frans had afgesproken. Hij had van drie tot vier uur les, zij kon hem dus thuis afwachten; dat zou eene verrassing voor hem zijn.

Zij zat bijna de geheele reis alleen, tot hare groote vreugde. Zij naderde nu al; nog één station, en dan volgde het hare. De trein hield stil; zij zat in een coupé niet-rooken en keek gedachteloos naar het kleine perron van het dorpsstation; daar stapte een heer hare coupé binnen; zij keek op en schrikte; het was Van Harsten. In een oogenblik had zij zich echter hersteld en beantwoordde kalm zijn' groet.

Hij vatte hare beide handen. „O Mevrouw, welk onverwacht geluk doet u mij hier vinden!" sprak hij, opgewondener dan zij hem ooit gezien had.

Zij trok hare handen terug, eenigszins verstoord over zijne vrijpostigheid, die hij nooit te voren getoond had, en zeide: „Ja, het is toevallig; ik kom uit Amsterdam."

„En u hadt zeker niet gedacht mij hier te zullen vinden? Ik had er wel

eenige hoop op, want ik kon denken, dat u vandaag terug zoudt komen."

Hij zat over haar, en zag haar strak aan; zij voelde weer iets van de oude onrust, maar zei alleen met een' glimlach:

„Daar was trouwens niet veel scherpzinnigheid toe noodig, daar wij morgen onze soirée hebben."

Hij zuchtte en zag haar half verwijtend aan. „U kunt altijd schertsen," mompelde hij.

Marie werd bepaald angstig; zij was zoo goed als met van Harsten opgesloten, en zij merkte, dat hij niet was zooals anders, hij overschreed den afstand, dien hij tot nog toe steeds tusschen hen geëerbiedigd had.

Zij keek naar buiten, het zou nog een kwartier duren eer de trein ophield.

Eensklaps greep hij hare hand, boog zich geheel tot haar over en fluisterde met heesche stem.

„Marie, je begrijpt, het is geen toeval dat ik je ontmoet, ik was er expres heen gegaan, omdat ik je alleen wil spreken, al was er maar een geringe kans dat het mij gelukken zou, ik wil een eind maken aan het comediespel tusschen ons."

Als Marie er over nagedacht had, zou het haar zelf onverklaarbaar geweest zijn, dat zij plotseling alle onrust verloor; in plaats daarvan voelde zij een' heftigen toorn over zijne onbeschaamdheid. Zij trok hare hand terug en vroeg koel: „Wat bedoelt u? Ik begrijp u niet."

Hij lachte smadelijk. Al het sombere, het bedroefde was uit zijne trekken verdwenen, hij toonde zich voor het eerst zooals hij was: hartstochtelijk en heftig.

„Begrijp je mij niet? Dat is een leugen, wij begrijpen elkaar, ik heb je lief, zooals ik nooit iemand lief gehad heb, dat weet je immers, dat heb je genoeg kunnen merken!"

„Zwijg!" riep Marie uit, buiten zich zelve; was dit van Harsten, die zich altijd zoo teruggetrokken, zoo bescheiden, zoo treurig had getoond? Was dit gelaat met de bijna dierlijke uitdrukking hetzelfde dat zij voor edel had gehouden?

„Zwijgen!" hernam hij, dichter bij haar „ik heb lang genoeg gezwegen, dunkt mij, nu is voor ons beiden de tijd van spreken gekomen, want je hebt mij ook lief, dat heb je getoond."

„Hoe durft u dat zeggen? nooit, nooit, hoort u, heb ik u liefgehad, ik heb alleen mijn' man lief, met u had ik medelijden, maar ik zie nu hoe misplaatst ook dàt was!"

„Uw medelijden verlang ik niet!" Zijne stem kreeg een' bijna krijschenden toon, maar op hetzelfde oogenblik verminderde de trein zijne vaart en stond stil voor het station.

Marie sprong de coupé uit; haar hoofd duizelde, maar zij wilde er niet op letten en snelde voort, zonder er aan te denken een rijtuig te nemen. Van Harsten liep op kleinen afstand achter haar, met eene dreigende uitdrukking in zijne oogen.

Plotseling zag Marie Frans aankomen, hij liep met gebogen hoofd, en zag

....hij toonde zich voor het eerst zooals hij was.

haar niet, voordat zij vlak bij hem was en zijnen naam noemde, er kwam iets als blijdschap in zijne oogen toen hij Marie zag, maar onmiddellijk daarop

kneep hij de lippen samen, want van Harsten had haar ingehaald, en stond naast haar alsof zij samen waren gekomen.

Het was Frans niet mogelijk zijn groet te beantwoorden, zijne keel was als dichtgeknepen, want kwam zijne vrouw niet met een' vroegeren trein, dan zij gezegd had, alleen om met van Harsten te reizen? Zij kon er natuurlijk niet op gerekend hebben haren man te ontmoeten.

Hij lette er niet op met hoeveel blijdschap en hartelijkheid zij hem begroette en zijn' arm nam.

„Hé Frans," vroeg zij „hadt je geen les?"

„Neen," antwoordde hij zoo kortaf, dat zij er van schrikte.

„Het was een gelukkig toeval voor mij van H. tot hier met Mevrouw te reizen, sprak van Harsten.

„Ja, er is nog geluk in de wereld," zei Frans sarkastisch.

„Mijn weg leidt dezen kant uit," zeide van Harsten een oogenblik later bij eene zijstraat, „adieu Merlo, uw dienaar, Mevrouw" met eene buiging. „Vindt u het goed, morgen middag om twee uur in de zaal te repeteeren?"

De vraag klonk gewoon en kalm. Marie was ontzet; tegenover zooveel onbeschaamdheid wist zij niet, wat te doen. Tegelijk dacht zij aan Frans; zij verbeeldde zich dat zij nog in staat zou zijn hem niets te laten merken, dus zei zij alleen, zonder van Harsten aan te zien: „Heel goed" en ging toen voort met haren man.

„Zeg Frans," vroeg zij, „ben je niet verbaasd mij nu al terug te zien? ik verlangde zoo naar huis en naar jou, dat ik maar een' trein vroeger ben gegaan."

Hij zag haar aan; haar toon klonk warmer dan hij in lang van haar gehoord had; zou zij zóó kunnen liegen?" Opnieuw klemde hij zich vast aan de hoop.

Marie verbaasde zich over zijn stilzwijgen, maar zij gevoelde zich zóó afgemat, dat zij er niet veel over kon denken.

Thuis gekomen ging Frans onmiddellijk naar boven; Marie ging in een' gemakkelijken stoel zitten, bijna onbewust van tijd of plaats.

Daar stond haar weer alles voor oogen wat in den trein gebeurd was, en zij voelde hare schuld nog verzwaard, nu zij zag voor welken man zij bijna Frans opgeofferd zou hebben. Het scheen haar eene onmogelijkheid toe, dat zij kort geleden nog zoovele gedachten aan hem gewijd had; Frans had gelijk gehad; die man speelde comedie in alles.

Waar bleef Frans toch en waarom was hij zoo vreemd en stil geweest? zij ging hier nu pas goed over denken. Zou hij misschien toch iets gemerkt hebben? Dat denkbeeld joeg haar schrik aan, maar zij nam zich voor, te zorgen hem ongemerkt gerust te stellen.

Toen Frans beneden kwam om te eten was hij besloten er met Marie over te spreken, maar hare vriendelijkheid bracht hem opnieuw aan het wankelen; hij kon niet gelooven dat zij zoo huichelachtig was, en hij besloot eindelijk den volgenden dag nog af te wachten; misschien zou hij op de repe-

titie of het concert een zeker bewijs krijgen; dan eerst zou hij de vreeselijke beschuldiging uitspreken; hij voelde dat hij, als hij zich vergist had, door zijne verdenking misschien voor goed hare liefde zou dooden.

Ter sluiks zag hij naar haar aan tafel; zij at bijna niet, evenmin als hij; hare wangen waren hoogrood gekleurd en hare oogen stonden helder.

Zij begon te vertellen van hare moeder en zuster, maar toen hij bijna niet antwoordde en niets vroeg, zweeg ook zij.

Toen de tafel afgenomen was, vroeg zij:

„Ga je nog uit?"

De vraag deed zijn' argwaan weer opkomen.

„Neen," antwoordde hij, „ik ga boven zitten werken; laat mij maar een kop thee brengen."

De post bracht haar twee brieven, beide aanvragen om hare medewerking te verleenen bij eene uitvoering van Toonkunst.

Driftig wierp zij ze op den grond. „Nooit meer" fluisterde zij. Haastig nam zij pen en inkt en schreef dat zij voorloopig niet zou optreden.

Het was haar eene verlichting dit te doen, en zij gevoelde zich rustiger dan in langen tijd het geval geweest was. Den volgenden middag ging Frans mee naar de repetitie, maar merkte niets bijzonders tusschen Marie en van Harsten op. Hij was als gewoonlijk en sprak zelfs weinig met haar, maar dit was nog geen bewijs; zij waren immers niet alleen.

's Avonds zou Marie drie nummers vóór en één na de pauze zingen.

Zij verheugde er zich over, dat het de laatste keer was. Als zij thuis kwam, dacht zij, zou zij het Frans zeggen, en zij lachte bijna als zij aan zijne verrassing dacht. Dan zou hij toch wel weer vriendelijk voor haar worden.

Zij zong vrij goed, maar toch bespraken een paar critici het, dat zij niet geheel geworden was, wat zij beloofd had.

Het was pauze. Frans stond op en ging achter het orkest om, naar de kamer waar de artisten gewoonlijk bij elkaar zaten.

Hij liep omzichtig door de gang; waarom wist hijzelf niet, misschien omdat hij voelde als verspieder uit te gaan. Hij trad de kamer binnen; er zaten eenige heeren en dames bijeen, maar noch Marie, noch van Harsten zag hij. Een doodelijke angst beving hem; hij trad terug in de gang; een klein eindje verder was nog eene kamer, waarvan de deur een weinig openstond; instinctmatig liep hij daarheen, gluurde door een' kier en zag de beiden die hij zocht: van Harsten greep Marie's hand; meer zag hij niet; hij klemde zich een oogenblik vast aan den deurpost, maar herstelde zich en ging naar de garderobe. Hij ging zitten, nam een visitekaartje uit zijne portefeuille, schreef er haastig eenige woorden op en sloot het in eene enveloppe.

Hierop zocht hij een' bediende, dien hij kende, en zeide:

„Wil je dit aan Mevrouw geven na de pauze?"

„Jawel Mijnheer. Is u ziek?" met een' blik op zijn bleek gelaat.

„Ik voel mij niet heel wel en ga dus maar naar huis; ik zie Mevrouw op het oogenblik niet."

Marie, die, door van Harsten geaccompagneerd, het laatste nummer voor de pauze gezongen had, wilde naar de kamer gaan waar zij Frans dacht te vinden, toen van Harsten haar plotseling influisterde: „Mag ik u een oogenblik spreken?"

Zij zag hem verontwaardigd aan en liep door; zij had nog geen woord met hem gewisseld.

„Een oogenblik maar," herhaalde hij dringend; „ik verzeker u, dat ik het gebeurde van gisteren betreur."

Marie bemerkte, dat de knechts hen opmerkzaam gadesloegen; zij voelde tevens tegenover van Harsten ook wel eenige schuld en zei dus koel:

„Het is hier, dunkt mij, niet de plaats om daarop terug te komen."

„Ik moet het u vragen," hernam hij. „Kom een oogenblik in deze kamer; laat de deur desnoods openstaan als u mij niet vertrouwt."

Marie ging binnen.

„Ik wilde u vragen mij vergiffenis te schenken," begon hij, „ik deed verkeerd, maar als u wist, wat ik voelde..."

„Genoeg!" viel zij hem in de rede, want zij hoorde dat zijn toon weer geleek op dien van den vorigen dag, en zij verlangde er naar van hem ontslagen te worden, „ik vergeef u."

„Neen, neen, u zegt het onverschillig," zeide hij, hare hand vattend, die zij vergeefs poogde terug te trekken. „Zeg het mij beter."

„Welnu, ik vergeef u; wat moet ik meer zeggen? Of het moest zijn, dat ik hoop u nooit weer te ontmoeten. Laat mij los, ik wil het."

„O, wat moet ik doen om u zachter te stemmen?" vroeg hij.

„Niets; laat mij gaan."

Haastig liep zij naar de deur en voegde zich bij het gezelschap in de artistenkamer.

Het verwonderde haar, dat Frans er niet was.

„Heb je mijn' man ook gezien?" vroeg zij na een poosje aan een harer kennissen.

„Ja; hij was hier zooeven, maar is weer weggegaan."

Eene hevige onrust beving haar. Zij ging opnieuw de gang in.

„Heb je Mijnheer Merlo ook gezien?" vraag zij den knecht.

„Ja Mevrouw; Mijnheer is weggegaan en heeft mij dit briefje voor u gegeven."

Marie nam het, scheurde de enveloppe open en las bevend de op het kaartje geschreven woorden.

„Daar ge het gezelschap van anderen boven het mijne schijnt te verkiezen, ben ik naar huis gegaan; ik veronderstel dat ge uw' weg wel zult vinden."

„Mevrouw, wat scheelt u?" vroeg de knecht, met verbazing ziende hoe zij beefde.

„Niets," antwoordde zij en vervolgde tot den violist, die juist aankwam:

„Mijnheer Hoven, ik moet onmiddellijk naar huis; mijn man is ongesteld geworden, mijn zangnummer moet vervallen."

Hoven durfde geen tegenwerpingen te maken toen hij haar aanzag.

„Maar uw rijtuig is er nog niet," zei hij.

„O ja, dat is in de stal hiernaast."

Zij snelde heen met hare sortie over het hoofd; haar rose zijden kleedje sleepte door de modder, zij voelde geen kou, zij wist alleen dat zij naar huis moest, en kon haar ongeduld niet bedwingen. Het inspannen scheen uren te duren en de rit naar huis nog langer; zij dacht bijna niet, zij overlegde niet, maar opende zelf het portier nog vóórdat het rijtuig goed stilstond; struikelend over haar' sleep snelde zij de stoep op en belde aan.

Het rijtuig reed weg, en nog werd er niet opengedaan; zij wist dat de meid naar bed was; dus moest Frans zelf open doen. Zou hij niet thuis zijn, of misschien haar niet open doen? Onstuimig schelde zij opnieuw, zij hoorde eenen langzamen voetstap en Frans deed de deur open.

Hij ontstelde toen hij haar aanzag: hare wangen en hare lippen waren marmerwit, in hare oogen was eene akelige, angstige uitdrukking, en hare stem klonk heesch toen zij uitriep: „Frans! wat heb je van mij gedacht?"

Hij ging haar langzaam vóór, de kamer in; zij durfde hem niet aanraken, verschrikt door zijne ijzige kalmte.

„Waarom ben je naar huis gekomen?" vroeg hij met snijdende stem; voor haar staande. „Niet om mij, dat weet ik; er is dáár iemand dien je meer liefhebt..."

„Neen, dat is niet waar!" riep zij uit, hartstochtelijk, bijna stikkend van zenuwachtigheid.

„Zoo, is dat niet waar?" herhaalde hij langzaam met nadruk op ieder woord. „Weet je, dat ik met mijn eigen oogen gezien heb, hoe je alleen met dien man in eene kamer was, en hij je hand greep; weet je, dat ik begrijp, hoe je mij maanden lang voorgelogen hebt, hoe je liefde voor de kunst alleen voorwendsel was om met hem samen te kunnen zijn, en hem de liefde te kunnen geven, die je mij ontstal? O! dat ik zoo dwaas kon zijn; dat ik gelooven kon in al je mooie woorden; zelfs gisteren bracht je mij op nieuw in tweestrijd door je vriendelijkheid, maar nu weet ik dat alles valschheid was; ik weet nu dat mijne vrouw mij heeft bedrogen, verraden, ontrouw is geweest; waarom kom je nog terug, vraag ik je; waarom? Misschien uit vrees voor publiek schandaal!"

Zwijgend, met gevouwen handen en saamgeknepen lippen had zij hem aangehoord; iedere beschuldiging trof haar als een slag; toen hij zweeg riep zij uit: „Neen, neen, zeg dat niet! vergeef mij Frans, vergeef mij, ik ben niet zoo slecht als je denkt!"

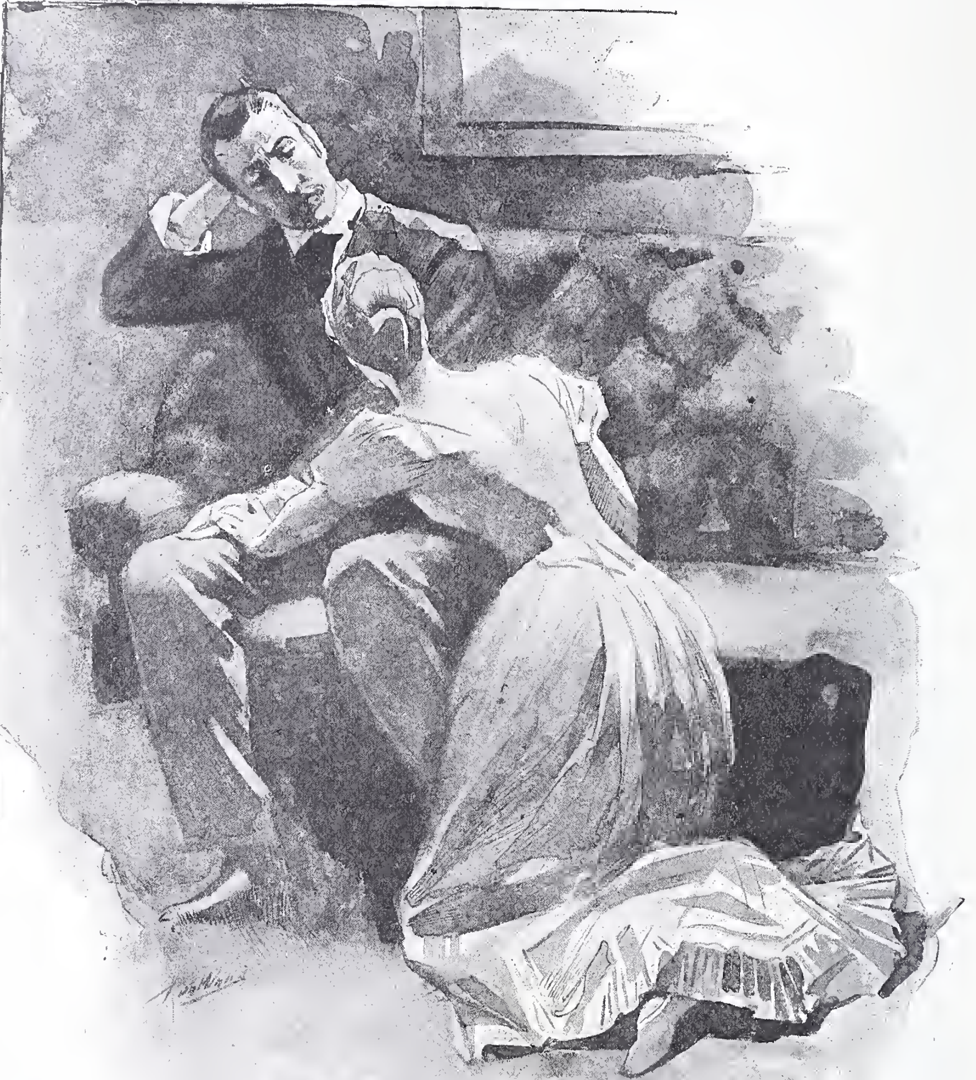
„Nu, misschien was je nog niet zoo ver gegaan als ik dacht, maar in ieder geval veel verder, dan ik van mijne vrouw verdragen kan."

Hij was op nieuw schijnbaar kalm begonnen, maar nu kon hij zich niet langer goedhouden. Hij zonk op de canapé neer. „O God! en ik die dacht dat niets ons geluk kon storen!" het klonk als een wanhoopskreet.

Marie knielde voor hem neer en trachtte zijne handen te vatten.

„Mijne liefde voor jou is onveranderd!" riep zij uit. Frans geloof mij toch, hoor mij aan; ik ben slecht geweest; ik heb misschien meer aan dien man

gedacht dan goed was, dat is waar, maar lief gehad heb ik hem nooit! dat heb ik hem gezegd, toen hij zoo onbeschaamd was mij meer te zeggen, dan

Marie knielde voor hem neer....

ik mocht aanhooren als jou vrouw. Ik deed verkeerd, maar ik was tot inkeer gekomen en ik hoopte alles weer goed te kunnen maken, voordat het

te laat was, en zonder jou verdriet te doen. O God! man! laat mij je alles mogen zeggen, maar zeg eerst, dat je mij wilt gelooven, dat je mij wilt vergeven! Zie mij weer aan, laat ik weer je vrouw zijn, niets meer; nooit meer wil ik in het publiek zingen, ik had het je gisteren al willen zeggen, maar je was zoo stil dat ik niet durfde."

Zij hield even op: hij voelde hare tranen op zijne hand druppelen.

„Meen je dat werkelijk?" vroeg hij, zich dwingend tot kalmte, „en wat zou daar wel van gezegd worden door anderen?"

„O! dat doet er niet toe, daar vraag ik niet naar, als ik maar weer jou vrouw mag zijn. Ach Frans, zie mij aan, zoen mij weer als vroeger, laat mij voelen, dat je nog van mij houdt."

Zij zweeg uitgeput, haar blik hangend aan zijn gelaat.

Getroffen, niet in staat zijne tranen te bedwingen, zag hij haar aan. Neen, die donkere smeekende oogen konden niet liegen; zij spraken tot hem als op den dag toen hij voor het eerst in hunne diepten zocht naar het antwoord op zijne vraag om liefde.

Zachtjes hief hij haar op en het volgend oogenblik lag zij in zijn' arm, haar hoofd rustend aan zijne borst.

Een heerlijk gevoel van rust en veiligheid kwam over haar, en toen zijne lippen de hare drukten, teeder en innig als van ouds, sloot zij de oogen, en al het leed en de bange strijd scheen haar een benauwde droom toe, waaruit zij ontwaakte, opnieuw in het volle bezit van zijne liefde, het beste wat haar ooit had toebehoord.

DE METALEN-KRUISRIDDERS.

DOOR

CONRAD VAN DE LIEDE.

De grootste autoriteit van ons stadje was, op den burgemeester na, Bertus Blommers.

Deze was namelijk de diender, en, wat meer zegt, de eenige metalen-kruisridder, waarop Hulsberg kon bogen.

Als zóódanig vooral werd hij door iedereen bewonderd en vereerd: als zóódanig werd hij vertroeteld en gekoesterd als een groote, waardevolle zeldzaamheid. Het kruis, dat hem teekende als dapper landsverdediger in moeitevolle dagen, was de oorzaak van eerbewijzingen en een soort vergoding, die Blommers terecht wist op prijs te stellen, zoodat hij het eereteeken steeds op de borst droeg en door zijn verhalen van de tiendaagsche „ruzie", het kruis, en daardoor zichzelf, steeds met grooteren glans trachtte te omgeven.

. . . . en menigeen had er een rondje voor over.

Dat die verhalen overdreven waren, en dikwijls genoeg de grenzen van het waarschijnlijke, zelfs van het mogelijke, overschreden, werd door zijn verblinde bewonderaars niet opgemerkt; men geloofde al de geschiedenissen, die Blommers opdischte, van zijn ondervinding en daden gedurende zijn soldatentijd, en menigeen had er een rondje voor over, om den diender aan het vertellen te krijgen, wanneer hij de herberg „De laatste Stuiver" met een bezoek vereerde.

Het locale blaadje, dat elken Zaterdag uitkwam, en „Weekbode voor Hulsberg en Omstreken" heette, maar in de wandeling naar den redacteur-uitgever Bakker „het bakkertje" werd genoemd, maakte zich meester van Blommers

roem en populariteit, om de rubriek stads- en politienieuws voldoende te vullen. En gretig werden de berichten gelezen, omtrent de lichte ongesteldheid, die Blommers voorloopig verhinderde dienst te doen, omtrent den gang der ziekte en de blijde verwachting van spoedig herstel, die men koesteren mocht.

Waar het maar mogelijk was, werd Blommers' optreden in „het bakkertje" luide verkondigd en sterk opgehemeld, en haast niemand der goede Hulsbergers vond er aanstoot aan, in het blaadje berichten aan te treffen als het volgende:

„Op den morgen van Dinsdag jl. had vermoedelijk een vreeselijk ongeval in deze gemeente plaats gegrepen, indien door het moedig en beleidvol optreden der politie dit niet ware voorkomen.

„Op de Veemarkt namelijk wist een koe zich los te rukken van het touw, waaraan de herkauwster was bevestigd, juist toen de school van den Heer Rengers uitging.

„Bijtijds wist de altijd tegenwoordige politiedienaar Blommers in werkelijken zin de koe bij de horens te grijpen, en voorkwam hij daardoor een onheil, dat vele onzer aanzienlijkste familiën in diepen rouw zou hebben gedompeld.

„Wij wagen het niet, de vreeselijke gebeurtenissen te schetsen, die zouden hebben plaats gegrepen, wanneer de losgebroken koe, verschrikt en tot dolheid gebracht door de springende en tierende jeugd, in hun midden ware gerend, vertrappende en met de horens stootende en omhoog slingerend, al wat in haar weg kwam.

„Is het spreekwoord „als het kalf verdronken is, dempt men de put," vergeten? zoo vragen wij ons af.

„Moeten wij lijdzaam wachten, tot een moeder, die haren blozenden lieveling uit de school verwacht, in plaats daarvan het vertrapte en opengereten lijkje van haar kind ziet aandragen, om de Heeren van den Raad te kunnen overtuigen, dat de nabuurschap van school en veemarkt, behalve wegens den immoreelen invloed, ook wegens de gevaren, die er aan verbonden zijn, zeer is af te keuren?

„Raadsleden, bedenkt! dat gij verantwoordelijk zult worden gesteld voor de gevolgen, die uit zulken misstand kunnen voortspruiten!

„Kiezers, denkt na, voor gij uw stem uitbrengt bij de aanstaande verkiezing, aan wien gij de zorg voor het leven en de veiligheid van uw kroost toevertrouwt!

„Voor dezen keer is het gevaar nog afgewend, dank zij onzen Blommers, op wiens borst, naast het metalen kruis, de medaille voor redding van menschenlevens nog steeds gemist wordt.

„Hoe lang die onrechtvaardigheid nog zal voortduren, weten wij niet. Wij hopen niet te lang, voor de eer van het land in 't algemeen en die van Hulsberg in het bizonder!"

Toen mijn moeder dat bericht las, beefden hare lippen en verbleekten hare wangen en stond zij op, om Go en mij aan haar hart te drukken. Mijn

vader bromde iets van „pennelikkers, die geen raad met hun tijd weten", „oudewijvenpraatjes", „misselijke opkammerij", „huichelaars" enz.

Dat Blommers door dergelijk geschrijf en door zijn populariteit nog verwaander en meer met zichzelf ingenomen werd, dan hij van nature al was, is duidelijk.

Als een triumphator stapt hij door de stille straten van het stadje. Zijn klinkende schreden en het tikken van zijn stok kondigen aan, dat hij nadert! hij, Blommers!

Hij is een man van ongeveer 65 jaar, maar voor zijn leeftijd nog flink en krachtig. Een soort slappe képi met roode biezen en witte kokarde dekt een breed, rond hoofd met grijze, kortgeknipte haren. De grauwe, stoppelige wenkbrauwen overschaduwen een paar donkere, brutale, domme oogen; de zwarte, gepunte knevel, die volgens onzen oppasser Frans, „in de slappe was staat", bedekt, onder een rooden, grooten neus, een breeden mond met bleeke, dikke lippen. Het welgedane lijf steekt in een min of meer versleten, donkerblauwe jas met lange schoten en twee rijen verzilverde, met het gemeentewapen versierde knoopen, terwijl een gekreukelde, vette, opstaande kraag haast verdwijnt in de plooien van een dikken, rooden nek. De korte beenen zijn gehuld in een donkerblauwen, roodgebiesden broek, waaronder een paar lompe, maar steeds glimmende schoenen uitsteken.

Een dikke, bruine stok met ronden, beenen knop is het teeken zijner waardigheid; op de borst prijkt het metalen kruis aan het gestreepte lint.

Zondags en op gewichtige- en feestdagen wordt de képi vervangen door een chaco van gerimpeld, verlakt leer, met horizontale klep en groote, witte kokarde; de nieuwe uniformjas prijkt met blauwe kwasten en snoeren; in plaats van den stok in de hand, draagt Blommers dan een kort zijdgeweer met hertshoornen gevest aan de zijde, terwijl witte garen handschoenen het galacostuum van den diender voltooien.

Daar komt Blommers aan, statig en deftig, in het volle bewustzijn van zijn waarde, door het laantje, waarvan onze tuin aan de achterzijde, door een ijzeren hek is gescheiden.

Ik lig in het gras te soezen en naar de wolken te kijken, terwijl Frans, de oppasser, en Mie, de meid, een weinig verder over het hek heenleunen.

„Zeg, Mie, daar komt je gelant," zegt Frans.

„Och wat," antwoordt Mie knorrig. „Wat kan die vent met zijn gelijmde snor me schelen! Hij kan mijn vader wel zijn."

„Nou, dat zeg je nou maar! Je wilt 't niet weten, dat je wel zin in hem hebt! Ik zal hem eens voor je hier roepen. Hé! Blommers!"

„Zoo, Frans, ben jij daar! En mijn lieve Mietje ook! Nou, dat doet me plezier; ik heb juist een beetje tijd, om wat met jelui te klasjeneeren."

„Je spreekt net als de majoor van mijn kempie! Die ging zoo 's avonds met den „dubbele" van een andere kempie wat klasjeneeren. Daar inviteerden ze mekaar voor. Maar dan nam hij een hoop boeken mee, strafregisters, en zoo!"

„Nou, dat heb ik ook dikwijls genoeg gedaan, hoor!" zegt Blommers. „Zwijg daar maar van: dat is een heele corvée, hoor! Maar op 't moment kom ik zoo maar wat praten. Zie-je, dat noemen ze ook klasjeneeren!"

„Zoo! maar zeg eens, Blommers, ben je dan ook dubbele geweest?"

„Ik? Nee."

„Serzant dan?"

„Ook niet; ik ben geen brigges ook geweest. Ik had de strepen wel kunnen krijgen, natuurlijk; maar de generaal wou het niet hebben. Die kon me niet missen, zie-je. Als ik er zoo eens over sprak, zei hij altijd: „„Blommers, goede soldaten hebben wij ook noodig: houdt jij je daar maar bij! Als je de strepen wilt hebben, kun je ze krijgen: maar het zou me spijten, want ik kan niet buiten je! Jij moet het weten!"" Nou, toen heb ik er geen werk meer van gemaakt; om den generaal, zie-je."

„Of jij gelijk hadt," zei Frans, „ik had ook wel oppasser willen wezen: dat is een goed baantje, vooral bij een generaal."

„Oppasser!" riep Blommers verontwaardigd. „Ik ben geen oppasser geweest! Maar ik moest den generaal wat helpen, zie-je, vooral toen de oorlog kwam."

„O! juist," zei Frans, „in dertig, hé!"

„Justement! Toen zei de generaal zoo tegen me: „„Blommers, nou moet ik je hebben! Jij bent de beste van je kempie! Je moet ze nou het voorbeeld geven, als het op vechten aankomt! en dat kan je: daar ken ik je te goed voor."" Nou, dat heb ik gedaan; en dat heeft de Prins ook wel gezien, en daarom heb ik dat kruis hier op mijn borst." En Blommers gaf een klinkenden slag op de plaats, waar het eereteeken hing. „Dat nam hij van zijn eigen orders af en naaide het op mijn jas, „omdat ik het bij het vechten niet zou verliezen," zei de Prins. „„Ik heb je wel gezien,"" zei hij, „„toen je die drie Belzen heb afgemaakt. En die eene was nog wel een schermmeester. Hier heb jij het kruis, en als ik nog wat te zeggen heb in den Haag, krijg je de Willemsorde er bij, hoor!""

„En heb je die toen gekregen?" vroeg Frans. „Nee, hé!"

„Nee, want er waren maar veertig orders klaar, vooruitgemaakt, zie-je! Ik stond juist een-en-veertig op de lijst. En nou maken ze er geen meer: anders had ik dat kruis ook gekregen."

„Dat denk je maar!" riep Mie lachend. „Je been of je arm is geen eens afgesneuveld!"

„Dat geeft niets," zeide Blommers. „Daar kan je nou juist aan zien, hoe ik me geweerd heb. Ik had mijn geweer weggegooid, want dat schieten op zoo'n afstandje vond ik te flauw. Maar ik sloeg er met mijn sabel op! links! rechts! bovenop! onderop! parez! touché! en elken keer lag er een Bels tegen den grond. Mijn sabel was zoo doorweekt van het bloed, dat ik die wel kon ombuigen. Ik heb zoo drie sabels verbruikt! want het duurde van 's morgens tot 's avonds, en den heelen tijd maar links! rechts! bovenop! onderop! parez!"

Blommers stond te zwaaien met zijn stok en deed uitvallen tegen het hek,

tot het zweet hem uitbrak en hij, blazend en hijgend, daar tegen aan kwam leunen.

„Zijn al die Belzen toen doodgesneuveld?" vroeg Mie nieuwsgierig. „Hoeveel waren het er wel!"

„Hoeveel? Bij Leuven vier-en-twintig, en bij Hasselt negentien, en twee officieren, een grootmajoor en een luitenant!"

„Mensch, mensch! die stakkers!" zei Mie meewaardig. „Heb je nou geen nare droomen, als je slaapt? Staan al die dooden dan niet voor je bed, en wenken ze je niet, om met hen mee te gaan? En breekt het zweet je dan niet uit van angst?"

.... en den heelen tijd maar links, rechts, bovenop, onderop, paréz.

„Nooit, hoor! Ze moesten maar eens komen, dan zou ik ze ook wel van raaktem geven!"

„En ben je toen uit dienst gegaan, Blommers, toen de oorlog uit was?" vroeg Frans.

„Uit dienst? Waarachtig niet! Nee, ik werd geplaatst bij de grenadiers, om mijn goed gedrag, zie-je!"

„In den Haag? En zag je toen den Prins nog wel eens? en heb je hem toen nooit om de Willemsorde gevraagd?" zei Frans.

„Nee, den Prins zag ik nooit meer; ik moest altijd op wacht staan voor het paleis van den Koning en de Koningin; die hadden tegen den kolonel gezegd: „„Als je iemand op wacht zet, hier, zet dan Blommers! Dat is eerst een flinke vent."" Dat hoorde ik later van den dubbele, zie-je; die was er bij, met de stukken, om te teekenen."

„Zoo! dat is fijn, hoor!" zei Frans. „Zag je den Koning en de Koningin wel eens?"

„Niet dikwijls, want die gingen altijd vóor uit; en ik stond bij het achterpoortje, omdat ze daar het bangst voor dieven waren. Maar nou zal ik je

toch eens vertellen, wat me overkomen is met de Koningin. Dat is toch zoo'n lieve vrouw, zoo'n best mensch! Nou dan, het was koud als de duvel, toen ik op een keer 's avonds op wacht sta voor het paleis: want het was in December. Ik was halfdood van de kou; maar daar doet de Koningin de deur open en roept me, en zegt: „„Blommers, kom eens hier! Heb je geen kou, en wil je niet wat eten en drinken?"" Toen zeg ik: „„nee, Koningin; het is beroerd koud, hoor; en honger heb ik altijd; maar van mijn post ga ik niet af." Toen zei de Koningin weer: „„kom maar gauw hier; ik zal je gauw wat geven, dat zal niemand merken."" Nou, toen ging ik maar. Ze liet me in een spreekkamertje, want die hebben ze altijd zoo naast de deur, zie-je, en toen zei ze: „„Kom, Blommers, wat zal het wezen? Een koppie koffie of een glaassie bier?"" Nou, toen dacht ik: koffie moet ze nog zetten: dus maar een glaassie bier! Toen ging ze weg en kwam terug met een groote kruik bier, zoo een van twee liters, en boterhammen met koud vleesch en ham, zoo maar in haar hand. Terwijl ik dat zoo naar binnen werk, zei ze: „„Je bent toch een knappe jongen en een flink soldaat,"' en vroeg ze, of mijn familie nog leefde, en dat mijn moeder ook wel knap zijn zou. En toen ik alles op had, zei ze: „„Ga nou maar gauw weg, en hou je maar goed, hoor! Dag Blommers!"" Nou, en....."

Wel selderemendig, wat ben jij aan het liegen.

„Wel selderemendig!" riep Mie, „wat ben jij aan het liegen!"

„Jij mag het zeggen, Mie! Maar als je een vent was, zou je het wel laten! Vraag dat maar eens aan de lui van de 2de kempie van het 3de bataljon jagers, die zullen je wel vertellen, dat Blommers zoo zuiver als goud is, hoor! en dat hij zich niet zoo laat zeggen, dat hij liegt! Dàt heb ik je maar te zeggen!"

„Nou, dat zal ik eens vragen," zei Mie.

„Ga jij je gang maar! En nou, bejour hoor! Ik moet op 't report!" En Blommers ging verontwaardigd heen, terwijl Mie en Frans naar de keuken gingen, om hun werk te doen.

„Geloof jij het, Frans?" vroeg Mie.

„Dat kan je begrijpen! Zoo'n ophakker! Maar het is wel eens leuk hem te hooren opsnijden!"

Ik geloofde het wel, voor een deel ten minste, en ik was verstomd over de nederigheid van Blommers, die met Prinsen en Koninginnen had omgegaan, en nu toch niet meer was, dan onze diender.

Lang kon ik daarover niet peinzen, want daar zag ik aan het einde van het laantje Blommers weer aankomen, een ander man met zich medetrekkende.

„Blommers! wat heb je daar?" riep ik, toen het tweetal voorbijging.

„Dat is weer zoo'n gluiperige landlooper, jongeheer. Ik zal hem maar eerst in 't kot onder den toren brengen, en dan bij den burgemeester report doen. Vooruit lummel, vooruit!"

„Laat me toch met vree! ik ben geen landlooper," sprak Blommers' gevangene, terwijl hij met zijn vrije hand de oude, verfrommelde, groenige pet afnam, om me te groeten. „Ik ben een fatsoendelijke man, jongeheer, maar die veldwachter hier...."

„Houd je mond, kerel," snauwde Blommers.

.... terwijl hij met zijn vrije hand de oude ....

Werkelijk! als een landlooper zag die sukkel er niet uit. Wel spraken zijn vermagerd gelaat, waarom lange, grijze haren zwierden, en de uitgeteerde gestalte, die ternauwernood in staat was vorm te geven aan de wijde, afge-

dragen plunje, niet van welstand, hoe gering ook; doch de brutale uitdrukking, die den landlooper kenmerkt, was in zijn trekken niet te vinden. Integendeel. Een weemoedige, smeekende blik straalde uit de waterachtige, roodomrande oogen; de scherpe trekken en lijnen op het ingevallen gelaat spraken meer van een hard, beproefd leven dan van liederlijkheid. De kleederen waren kaal, verkleurd, versleten; de lange, eertijds bruine jas was meermalen hersteld, maar er was geen gat, er ontbrak geen knoop; de broek toonde menig lap, maar was niet afgetrapt. Het geheele voorkomen wees op ontbering en ellende; en de man, die met zijn door ouderdom en zorgen gekromden rug, een sterke tegenstelling vormde met Blommers en diens welgedane gestalte geleek in 't geheel niet op die landloopers, die met hun brutale indringerigheid, het platteland en de kleine plaatsjes tot het tooneel maken hunner lastige bedelarijen en kleine dieverijen.

„Luister maar niet naar hem, jongeheer," zeide Blommers. „Ze hebben allemaal dezelfde praatjes. Maar ik ken dat schorriemorrie wel! Vooruit kerel! of ik zal je de boeien aan doen, hoor!"

Blommers zocht in de achterzakken van zijne lange uniformjas naar de boeien, die hij wist, dat er niet waren.

„De boeien! dat zal je wel laten!" En de gebogen gestalte trachtte zich op te richten, en de flauwe oogen kregen een toornigen glans en vestigden zich op het metalen kruis op Blommers' borst. Maar spoedig was die opflikkering uitgedoofd, en Blommers zag, evenals ik, dat de boeien hier niet van noode waren.

„Gauw dan wat! Vooruit!"

Onze diender trad verder, zijn slachtoffer medetrekkende naar het kot.

„Natuurlijk! Blommers heeft zijn best weer eens gedaan!" bromde mijn vader, toen hij na het eten zich op zijn gemak gezet had en de pas thuisgebrachte „Weekbode" bestudeerde. „Die inktvisschen hadden natuurlijk weer gebrek aan nieuws! En dan is Blommers er gelukkig nog! Ze moesten dien vent zelf eens op zijn tabberd komen! En die flauwe, beroerde pennelikkers! Dat zoodje moest eens voor een paar dagen onder den toren! Dat zou ze eens opfrisschen! Ik schei uit met dat vod; ik zeg mijn abonnement op. Ik wil dat lor niet meer hebben!"

Mijn vader wierp driftig „het bakkertje" tegen den grond.

„Maar, Liede, wat is er nu weer?" zeide mijn moeder.

„Lees dat geklets maar weer eens. Blommers! en nog eens Blommers! en de ijverige politie! Je zoudt uit je vel vliegen, als je dat leest! Zoo'n dronkelap! zoo'n lamme kerel, die heel wat durft tegen kinderen en oude menschen! maar ...."

„Wat staat er dan toch?" vroeg moeder heel kalm, want ze was gewoon aan het uitvaren van mijn vader.

„Lees jij het maar eens voor, Con. Het zal je goeddoen."

Vader raapte met een driftig gebaar het blaadje van den grond, sloeg het glad en duwde het in mijn handen.

„Hier, jongen, hier staat het moois."

Ik las, terwijl mijn vader, heen en weer stappende, de lectuur toelichtte met zijn beschouwingen.

„Lang was onze gemeente bevrijd gebleven van het bedelende en grijpgrage gilde der landloopers, dat buiten de centra van verkeer en bevolking zijn armzalig bestaan tracht te winnen door een ruime toepassing van hun meer lastig en eigenaardig, dan wel algemeen geldend, begrip van het mijn en dijn (een vervloekt mooie zin!).

Dank zij onze actieve politie ('t is wat moois!) hadden wij in langen tijd geen dier heeren bij ons meer te gast gezien. (Daar zouden ze ook niet vetter bij zijn geworden, als ze bij die inktwurmen moesten te gast komen!)

Heden middag echter trachtte weer een broeder van dat schamele gilde in deze gemeente zijn praktijken uit te oefenen.

Onze plichtgetrouwe en steeds tegenwoordige metalen-kruisridder (daar doet zoo'n kruis wat aan!), onze Blommers (die dronkelap!) wist den schooier echter bijtijds een gebiedend „halt!" toe te roepen en bracht hem naar den amigo, waar de teleurgestelde mijn- en dijnverwisselaar (hoe komen die apen aan het woord!) zal kunnen nadenken over de dagen, die hij als logeergast op de „Schans" zal doorbrengen. (Ze moesten er zelf naar toe! die leegloopers!)

Ons voegt, hier onzen dank te brengen aan den man, die met zoo krachtige hand de orde in deze gemeente weet te handhaven."

„Je ziet het! natuurlijk weer Blommers! Als die in een dronken bui den burgemeester oppakt, zullen die kwâjongens natuurlijk weer stoffen op zijn optreden en op zijn plichtbetrachting: en Storms dadelijk betichten van inbraak of moord! Maar ik wil niets meer van dat lor weten! En als ik dien Bakker eens tegen het lijf loop, zal ik dien kwast eens vertellen, wat ik van hem en zijn pamflet denk! En die Blommers zal wel weer een verkeerde voor hebben!"

Mijn vader wond zich meer en meer op, en stapte grommende en inzichzelf vloekende, met dreunende schreden de kamer op en neer.

„Ik heb hem gezien!" zeide ik, want ik begreep, wien „het bakkertje" met zijn „schooier" en „landlooper" bedoelde.

„Wien heb jij gezien? Blommers, hè? Als jullie dien laffen kerel maar ziet, dan ben je in de wolken en loop je hem na. Maar hij hoeft hier niet meer te komen met kermis en Nieuwjaar! Die zal mijn dubbeltje niet meer naar de kroeg brengen! En als ik jou, Con, nog eens met hem zie praten, dan loopt je velocipède, of hoe heet zoo'n ding, gevaar, hoor!"

„Nee, vader, ik bedoel dien anderen."

„Zoo! en hoe zag die er uit?"

„Ja! het was een oude man...."

„Dacht ik 't niet?" bromde mijn vader. „Als het een jonge, stevige klant was geweest, had de kerel wel naar een anderen kant gekeken en hem laten loopen!"

.... „en hij zag er erg mager en hongerig uit, maar een landlooper was hij niet; daarvoor leek hij veel te fatsoenlijk!"

„Zoo jongen, vertel ons dat dan eens."

Toen vertelde ik van Blommers en zijn gevangene.

„Zoo'n sukkel," riep mijn vader medelijdend. „Ik loop eens even naar Storms. Ik zal eens zien, of daar niets aan te doen is."

Na een klein uur kwam mijn vader weer terug.

„Net zooals ik gedacht had!" zeide hij, hoed en jas afleggend. „Die Blommers heeft weer een heldenstuk verricht! Ik ben met Storms naar den toren gegaan, en we hebben den man ondervraagd. Hij heet Steeman, en is een oude sukkel, die beste getuigschriften heeft en van Wilderveen is gekomen, om hier voor den mandenmaker van Veen te werken. Want die heeft hem tegen aanstaanden Maandag als knecht genomen. En nu kwam hij hier eens kijken naar een kamertje, en toen heeft die lamme Blommers hem opgepakt. Nu, hij is weer vrij en ik heb hem maar geïnstalleerd bij de moeder van Mie, die wou toch altijd een commensaal hebben."

„Maar waarom bleef die man niet in Wilderveen?" vroeg mijn moeder. „Daar moest hij zeker om de een of andere reden vandaan. Ik denk, dat je weer te goed bent geweest, Liede! en zeker ben je ook nog borg gebleven voor zijn huur! 't Zou me niets verwonderen."

„Waarom hij hier kwam, wou de stakkert niet zeggen," antwoordde vader. „Hij zeide, dat hij in Wilderveen niet wou blijven, en zijn getuigschrift van zijn baas daar is opperbest. En die Storms wou er eerst ook niet aan. Dat is ook zoo'n man van papieren. Die begon te leuteren van een verhuisbiljet en informatiën en nog een heele boel van die fratsen: de man zit waarachtig onder de plak van zijn veldwachter met zijn kruis. Maar ik heb hem eens beduid, hoe het was, en dat die rommel wel terecht zal komen; en toen heeft hij den man maar laten gaan. Nu, op 't oogenblik zit de vent goed!"

„Maar, Liede, je weet niet, wat het voor een mensch is; misschien wel een oproerkraaier of een inbreker," zeide moeder.

„Ik had medelijden met hem, zoodra toen ik hem zag, en 't is een fatsoenlijke, eerlijke kerel; dat heb ik gezien. Ik zal hem de handen boven 't hoofd houden. En nu spreek ik er niet meer over! basta!"

Er werd dien avond geen woord meer gezegd over Blommers en zijn bevrijd slachtoffer.

Zooals blijkt, was mijn vader over onzen diender in 't geheel niet te spreken. Als hij diens naam maar hoorde, trok hij al een boos gezicht en de zoutelooze berichtjes, waarin „het bakkertje" den politiedienaar ophemelde en al diens daden met komisch ontzag bewonderde, waren steeds oorzaak, dat mijn driftige vader in boosheid en verontwaardiging opstoof.

Begaafd met een eenvoudig gemoed en een edel hart, walgden hem de flikflooierijen, waarmede het publiek van ons stadje Blommers overlaadde. Daar hij zelf den lande had gediend, als officier der marine, wist hij beter dan onze bekrompen burgertjes, dat niet alle dragers van het metalen kruis

helden zijn. En uit hetgeen hij zag en waarnam van Blommers' handel en wandel, wist hij zeker, dat deze ridder geen held was.

De eerbied, die men den diender, als drager van het eereteeken, betoonde, en die ontaardde in een flauw, kruiperig bewonderen, was hem een doorn in het oog; en zijn verontwaardiging werd steeds gaande gemaakt, als hij zag, dat het kruis, dat vele dapperen, maar ook vele nullen sierde, gebruikt werd als dekmantel voor de ondeugden en tekortkomingen van den grootsten nul onder hen.

Het huichelen der menschen, die Blommers kenden als een verloopen pochhans, maar dat over het hoofd zagen, omdat hij bij toeval drager van het metalen kruis was, vervulde mijn vader met groote minachting voor die vereerders.

Elken keer, als in „het bakkertje'' een bericht voorkwam, in den trant der boven medegedeelde, waren wij getuige van een uitbarsting van vaders toorn, waarbij het krantje een lor werd genoemd, en voor het vervolg in ons huis verboden werd. Maar die toorn daalde snel, en elken Zaterdagnamiddag deed de „Weekbode'' weer zijn intreê, om mijn vader, die het blaadje uitspelde, op de hoogte te houden der plaatselijke nieuwtjes, of om voor de zooveelste maal te worden veroordeeld.

Niettegenstaande ik mijn vaders opinie kende en hem die dikwijls had hooren verdedigen, kon ik me toch niet losmaken van de algemeene bewondering, die de omgeving, waarin ik leefde en opgegroeid was, voor den metalen kruisridder koesterde, evenals ik met diepen eerbied opzag naar een ander glorierijk persoon, die ons stadje mocht herbergen, namelijk naar de drie-en-negentigjarige Betje Commers, de oudste in Hulsberg geboren inwoonster. Ook deze werd bewonderd en geëerd, hoewel eerst nà Blommers, en, naar mijne meening, terecht.

Zooals ik zeide, was ik zoo doordrongen van de heerschende meening mijner omgeving, dat ik in vaders oordeel omtrent Blommers niet geheel deelde, en vooral aan diens verhalen van de tiendaagsche „ruzie" een onbepaald geloof schonk.

Misschien wel, omdat ik, zonder het zelf te weten, die daden en krijgsbedrijven en ondervonden gebeurtenissen afscheidde van zijn persoon, en ze meer opvatte als zoovele voorbeelden, waarin het gedrag van alle metalen kruisridders zich concentreerde. Beschouwde ik onzen diender dus niet als een held op zich zelf; ik eerde in hem den persoon, die een onderdeel uitmaakte van een heldhaftig legioen.

Natuurlijk had de man, die door Blommers was opgepakt, maar door mijn vaders toedoen was bevrijd, mijn jongensnieuwsgierigheid opgewekt en daarom wandelde ik met mijn vriend Wil den volgenden Maandag, na het gymnasium, eens langs de werkplaats van den mandenmaker van Veen.

Daar zat de oude Steeman over een pasbegonnen mand gebogen. Zijn

vingers gingen rad heen en weer en bogen de twijgjes om de opstaande teenen.

„Zoo, jongeheeren," riep baas van Veen, opkijkend van zijn mand, die hij bezig was af te werken, „komen jullie eens kijken?"

„Ja, baas. Mogen we het ook eens probeeren. Het ziet er zoo leuk uit!"

„Och wat! Jullie bederft het maar! Het is geen werk voor zulke heertjes: jullie moet maar leeren en advokaat worden! Mandenmaken past beter voor zulke menschen als wij: hè, Steeman!"

„Dat zou ik ook denken, baas," antwoordde de nieuwe knecht, „daar deugen hun handen niet voor!"

„Ik zou het toch zoo graag leeren, baas van Veen," zei ik. „Mag ik niet eens komen probeeren?"

Baas van Veen had nog een massa tegenwerpingen en zwarigheden, maar eindelijk beloofde hij toch, dat we 's Woensdags mochten terugkomen, om onze krachten eens te wagen aan het vlechten van een mand.

Ik was op den middag van dien dag in de werkplaats te vinden. Wil had het maar opgegeven.

„Dag, baas! dag, Steeman!" riep ik den winkel binnentredende.

„Zoo, jongeheer, ben je daar toch! Ik had je niet verwacht, hoor!" riep baas van Veen.

„Zooals je ziet, baas. Ik kom vlechten. Ik zal maar dadelijk beginnen."

„Och, het is niets voor je, jongeheer. Ga maar liever spelen of zoo: dat is veel beter voor zoo'n jongen kwant."

„Je hebt het me beloofd, baas; en nu moet je woord houden!"

„Vooruit dan maar! Ga maar naast Steeman zitten, dan kan je zien, hoe het gaat. Eerst eens toekijken, en dan mag je het zelf eens doen, hoor!"

Ik ging naast Steeman zitten, en trachtte de gerimpelde handen te volgen, die vlug de twijgjes ombogen en het vlechtwerk, dat tusschen zijn knieën stond, rondraaiden.

Lang zwijgen was geen gebrek van me; lang stil zitten toekijken, behaagde me volstrekt niet."

„Zeg, Steeman," begon ik, „hoeveel manden heb je in je geheele leven al wel gevlochten?"

„Hoeveel? jongeheer," antwoordde Steeman, langzaam en met een zachte stem, terwijl hij steeds door bleef werken. „Ja, dat weet ik niet, hoor. Maar als ik voor elke mand, een kwartje extra gekregen had, was ik nou rijk."

„Hoeveel geld had je dan wel gehad? Duizend gulden?"

„Duizend! bij lange na niet, hoor!"

„Hoeveel dan? Negen honderd?"

„God neen, jongeheer!"

„Vijf honderd dan?"

„Dat is nog veels te veel."

„Maar hoeveel dan?"

„Zeker wel twee honderd gulden, jongeheer. En als ik die bij elkaar had

kunnen opsparen, dan zou het nou heel wat anders zijn," zeide Steeman met een zucht. „Heel anders!"

„Wat zou dan anders zijn?" vroeg ik nieuwsgierig.

„Och niets." En Steeman begon weer driftig aan zijn werk, dat hij even had laten rusten. Zonder op te kijken, vlocht hij snel door, en op al mijn verdere vragen kreeg ik nog maar een kort „ja" of „neen", of „ik weet het niet", zoodat het toekijken, zonder er bij te kunnen praten, me gauw begon te vervelen, en ik weg ging.

Dat onbekende echter, dat „heel anders" zijn zou, als Steeman twee honderd gulden zou hebben bespaard, liet me geen rust. Om dat uit te vorschen, kwam ik dikwijls in de werkplaats van baas van Veen terug, en eindelijk stond die me toe, met afgekeurde en gebroken twijgen mijn krachten te beproeven aan een mand. Steeman was mijn leermeester, en een zachte, geduldige leermeester. Natuurlijk stond mijn mond bij die lessen nooit stil: ik was meer dan tevreden met het zilver en liet het goud aan anderen over. Langzamerhand ontstond er een vriendschappelijke verstandhouding tusschen leermeester en leerling; ik verlangde naar de Woensdag- en Zaterdagmiddagen, en Steemans oogen kregen een zachten glans van tevredenheid en vreugde, als ik kwam en me met mijn werk naast hem zette.

Hoeveel? jongeheer....

Zoo nu en dan bracht ik van mijn overgespaard weekgeld wat tabak voor Steeman mede; want ik zag hem nooit rooken, zooals baas van Veen, en dacht, dat hij het liet uit armoede. Maar nadat ik dat een paar keeren gedaan had, zeide hij:

„'t Is erg vrindelijk van je, jongeheer; maar ik rook niet; dat is me te duur; dat kan ik niet betalen."

„Maar als je tabak van mij krijgt, dan kost het je niets, Steeman!"

„Daar heb je gelijk in; maar dan zou ik weer trek in 't rooken krijgen. En dat zou me te veel geld kosten. Ik moet sparen, jongeheer! Als ik maar eerst weer eens tweehonderd gulden bij mekaar heb, dan is het wat anders: dan kan zoo'n pijpje en pruimpje er wel af. Maar nou dank ik je vrindelijk, jongeheer!"

„Mag ik je dan het geld geven, waarvoor ik anders tabak koop, Steeman?"

„Een aalmoes? jongeheer, dat nooit, hoor! Vraag dat niet meer, of 't is uit tusschen ons! Die pakjes tabak liggen thuis in mijn kist en ik zal ze bewaren, als een bewijs van je vrindelijkheid, en die zal ik nooit vergeten. Maar geld neem ik niet aan; ik zal zelf die twee honderd gulden wel bij elkaar sparen."

Steeman verviel weer in een zijner buien, waarin hij haast niet sprak.

Alweer die twee honderd gulden! Wat moest hij daar toch mee doen?

Daar viel een breede schaduw over ons werk in de mandenmakerij, en toen we opkeken, zagen we Blommers, die in de deur stond en met zijn breede, welgedane gestalte het licht onderschepte. Zijn rood, opgezet gelaat bewees, dat velen van Hulsbergs luierende inwoners geluisterd hadden naar de geschiedenis van Hasselt en Leuven.

„Goeden middag, jongeheer! dag baas van Veen," riep Blommers met zijn harde stem. „Zoo! en zit daar mijn vrind Steeman ook niet? Jawel! waarachtig, daar zit hij! Nou, oude sok, jij bent er ook goed afgekomen! Nou! je papieren waren in orde, al zag jij er niet naar uit! Ik zeg niets meer! Als je papieren in orde zijn, dan is het uit, man! Maar niet in orde of wel in orde; ik zeg maar, jongeheer en baas van Veen, er zijn papieren en papieren! Daar heb je die van dien ouden Steeman, zoo'n getuigschriftje en nog wat van die prullen; en daar heb je de mijne! Dat is andere waar, zou ik denken! Een paspoort als serzant...."

„En je bent niet eens brigges geweest," riep ik uit, denkende aan den tuin. „Je hebt geen eens strepen op je mouwen gehad!"

„Zóóóó! Weet jij dat?.... Nou, maar ik heb een paspoort als serzant, al ben ik het niet geweest. Dat heeft de generaal me gegeven, want ik had verdiend, serzant te zijn, zei die. En dan heb ik hier nog zoo'n papiertje op mijn borst, dat veel zwaarder weegt, dan wel duizend getuigschriften! hè, van Veen! zoo'n metalen papiertje! aan zoo'n mooi lintje, hè! hahaha! Zoo heb jij er geen, hè, Steeman! Er zijn er niet veel, die zoo iets hebben, hè! Dat zou je ook wel lijken, niet! oude sok! Maar jij hebt er geen plaats voor; daar ben je te mager voor! Daar zijn jouw beenen en armen te dun en te zwakkelijk voor, om het te verdienen! Zoo'n papiertje krijg je niet, als je bij moeders pappot zit! Daar moet je kerels voor hebben, zooals ik, die met de eene hand drie Belzen tegelijk van zich afhouden en met hun andere een vaandel kunnen trekken uit de knuisten van nog wel vijftien

anderen, die het ieder aan een slip vasthouden! Dat is wat anders dan mandjes maken, hè!"

Blommers staat te grinniken en steekt zijn buik vooruit; en Steeman vlecht steeds door, steeds zwijgende, maar zenuwachtig, haast wild en driftig.

Baas van Veen geeft niet veel antwoord, want hij vindt het niets prettig, dat de dronken diender het werk ophoudt.

Blommers gevoelt zijn gering succès en gaat weg.

„Dag, jongeheer! dag van Veen! bejour oude papeter!"

Hè, van Veen! zoo'n metalen papiertje aan zoo'n mooi lintje.

Steeman slaakt een zucht van verlichting als Blommers weg is.

„Heb je zijn kruis wel gezien? Blommers is in dienst geweest: in de tiendaagsche ruzie!"

„Ik ook!" zeide Steeman, maar haastig voegde hij er bij: „ik draag geen metalen kruis."

„Maar je hebt het toch, nietwaar? als je in dertig hebt meegedaan, heb je het ook!"

„Jááá," stamelde Steeman, „ik heb het ook, maar ik draag het niet."

„Waarom niet? Blommers doet het wel. Waarom draag jij dat kruis niet, Steeman?"

„Ssst, jongeheer! je moet zoo hard niet praten. Ik wil niet weten, dat ik het heb."

„Waarom niet, Steeman?"

Hij veegde met den rug zijner hand de oogen af, vlocht door en zeide niets.

Eindelijk liet hij zijn mandwerk rusten.

„Nou je toch eenmaal weet, dat ik dat kruis ook heb, zal ik je vertellen, waarom ik het niet draag, maar je moet me beloven, het tegen niemand te zeggen. Beloof je het me?"

„Ik beloof het je, Steeman."

„Op je woord, jongen? Want anders moet ik hier ook weer vandaan."

„Heusch, ik zal het niemand zeggen! En mag ik dan je kruis eens zien?

„Hier niet, jongeheer. Kom Zondagmorgen maar eens op mijn kamertje, dan kan je het zien en nog een heele boel meer! Maar nooit er iets van zeggen, hoor!"

„Nooit, tegen niemand! Vertel nou maar gauw, want ik ben dol nieuwsgierig!"

„Nou dan, jongeheer," ving Steeman met een doffe, trillende stem zijn verhaal aan: „Je moet weten, dat ik nog een zoon heb, Willem. Die is mijn eenig kind en ik dacht vreugde aan hem te zullen beleven, en dat was in 't eerst ook zoo, toen zijn moeder nog leefde. Want van haar hield hij veel en zij kon hem goed in bedwang houden. Maar toen die gestorven was aan de tering, werd het anders en werd hij een wilde, losse jongen; maar hij was goed voor zijn werk. Hij was in de leer bij een kleermaker en verdiende langzamerhand een goed weekloon. Maar dat ging allemaal naar de kroeg en in plaats, dat hij wat in het huishouden bracht, moest ik hem nog geld toe geven, want hij kwam nooit rond.

Dat duurde zoo een paar jaar, toen hij op een goeden dag opgewonden thuiskomt en zegt, dat hij naar Londen wil. Dáar kon een kleermaker veel geld verdienen, had een van zijn vrinden uit de herberg hem verteld. Die ging er ook naar toe, en wat ik ook dee of zee, hij moest en zou naar Londen.

En hij ging er heen met mijn spaarcenten. Die heb ik hem gegeven, natuurlijk, dat begrijp je, want toen, oneerlijk .... Nou, in het eerst ging het hem goed, schreef hij. Maar na een jaar kwamen er brieven om geld en alles, wat ik had, ging er aan weg.

Toen hoorde ik een heelen tijd niets meer van hem, tot ik op zekeren dag een boodschap kreeg, dat ik bij den burgemeester moest komen. Ik kreeg een benauwd gevoel en mijn knieën knikten onder mijn lijf, toen ik naar het stadhuis ging. Er was zeker iets met Willem. En dat was dan ook zoo. De burgemeester had van zijn overste bericht gekregen, dat mijn zoon in Engeland in de gevangenis zat, omdat hij gestolen had. Ik dacht, dat ik tegen den grond zou slaan, toen ik dat hoorde. Ik kon haast den weg naar huis niet vinden.

Ik kon niet meer flink werken; ik zat maar te piekeren over Willem. Wat was ik blij, dat zijn goede moeder dat niet beleefd had!

Dat duurde zoo een paar jaar, toen hij op eens voor me stond, armoedig en verloopen. Ik schrok toen ik hem zag, zoo mager was hij, en zoo naar stonden zijn oogen.

„Daar ben ik weer, vader," zeide hij.

Ik kon mijn tranen haast niet houden.

„Hou dat gezeur nou maar voor je, oude," zeide hij ruw. „Ik ben er weer. Geef me nou maar gauw wat te eten en te drinken, want ik ben half dood van honger en dorst."

„Ik haalde wat brood en koude koffie voor den dag, maar hij moest jenever hebben. En toen ik hem dat niet wilde geven, begon hij te vloeken en te razen, tot ik hem zijn zin maar gaf.

En toen begon het ellendige leven. Werken deed hij niet; hij liep van de eene kroeg naar de andere, en dat allemaal van mijn centen. Hij werd een dronkelap, en als hij op straat kwam, riepen de kinderen, „daar heb je dronken Steeman weer! Hou je roer recht!" Ik dorst haast niet meer op straat te komen.

Maar het ergste was, toen de politie aan mijn huisje kwam, om huiszoeking te doen. Willem had weer gestolen: tweehonderd gulden en wel van den baas, waarbij ik werkte. Ik hielp ze zoeken, maar we vonden niets. En hij werd ook niet gevonden. Maar na een paar weken kreeg ik een brief van hem uit Antwerpen, waarin hij schreef, dat hij daarheen was gegaan, om zijn geluk te beproeven, en dat ik niet mocht zeggen, waar hij was.

Nou, dat deed ik niet, natuurlijk. Maar nu dorst ik heelemaal niet meer op straat te komen, om de schande, weet je. En mijn kruisen...."

„Kruisen, Steeman? Heb je dan twee metalen kruisen?"

„Nee, jongeheer, dat niet, maar ik heb de Willemsorde ook, van bij Hasselt. Nou, maar die kon ik toen ook niet meer dragen, want de schande van mijn zoon is ook schande voor mij; en een man, die geschandvlekt is, mag zulke eereteekenen niet dragen. Den enkelen keer, dat ik nog eens op straat kwam, staken de menschen de hoofden bij mekaar, en hoorde ik ze fluisteren: „daar heb je Steeman, den vader van dien dief!" en ik hoorde haast niets anders dan: „Steeman die dief." En dan wist ik niet meer, waar me te bergen voor de schande, en ik sloop tusschen de menschen door, jongeheer, of ikzelf gestolen had. En mijn kruisen zijn te goed, jongeheer, te hoog, te zuiver om te hangen op de borst van een man, die moet wegkruipen voor zijn evenmensch! Ik was er zoo trotsch op, jongeheer, dat ik ze niet wou verlagen door ze te dragen. Daarom borg ik ze maar op, en draag ik ze niet meer. Mijn riddersoldij durf ik ook niet te halen! 't Is hard, jongeheer! maar 't is nou eenmaal zoo!

Mijn baas wou me wel houden, maar ik kon niet meer in Wilderveen blijven, en toen ben ik maar hierheen getrokken, en door mijn goede getuigschriften heb ik hier werk kunnen krijgen. En nou moet ik zooveel op zien te sparen, dat ik mijn baas die tweehonderd gulden kan teruggeven. Daarom moet ik heel zuinigjes leven, en alles nalaten, wat ik vroeger nog zoo wel eens nam, als Zondags een borreltje en 's middags een pijpje. En nou weet je alles! Maar je zult er toch met niemand over spreken, nietwaar, jongeheer? en tegen mij ook niet, hé? Want dan zou ik altijd weer aan al die narigheid gaan denken, en dat doet me zoo zeer. Jongeheer, wees jij toch een goed zoon voor je ouders en bezorg hun een gelukkigen ouderdom! Och, als Willem's moeder maar was blijven leven...."

Steeman veegde de tranen weg, die langzaam over zijn gerimpeld gelaat rolden, en ging weer ijverig aan het vlechten.

Ik had stil toegeluisterd, met tranen in de oogen.

Steeman moest geholpen worden! Ik kon dat niet. Als ik mijn vader eens van alles in kennis stelde? Die zou het zeker doen: mijn vader, die niemand, die hulp noodig had, in den steek liet!

„Gelukkig, dat ik mijn kruisen niet op had, toen die bluffer me oppakte! Goed, dat ik ze niet meer draag! Wat een schande zou dàt geweest zijn," zeide Steeman, met een ruk aan zijn mand. „Die kerel heeft het kruis; ik zou wel eens willen weten, waar die bij stond in dertig!"

„O! dat weet ik wel!" zeide ik; „bij de 2e compagnie van het 3e bataljon jagers."

„Dat is toevallig, jongeheer; daar stond ik ook bij. Maar nou je het zegt: daar hadden we ook een Blommers bij, die oppasser was van den kapitein, omdat hij niet te gebruiken was in dienst. Hij zag er altijd even gepoetst uit: een echte geurmaker, en zoo verwaand als een pauw. Maar toen het op vechten aankwam, moest hij er niets van hebben, en ging hij in het hospitaal, totdat het standje voorbij was. Hij kreeg ook het metalen kruis, al had hij geen enkelen keer kruit geroken. Het zal deze Blommers wel niet zijn, want, dien ik bedoel, was maar een pieterig ventje, die nog al van een borrel hield. Den onzen noemden we „Bertje de bootafhouder."

„Onze diender heet ook Bertus, maar wij noemen hem „den kokkert", om zijn rooden neus."

„Nou, dan zal het toch wel dezelfde zijn. Maar als hij het is, dan zeg ik, dat, als iemand het kruis niet verdiend heeft, die vent het is. En nou loopt hij er zoo permantig mee, als wat! En ik, die het verdiend heb, al zeg ik het zelf, jongeheer, ik.... Ga nou maar naar huis, jongeheer! Ik heb niets geen zin meer in praten. Ik heb mijn hart eens kunnen luchten; maar nou is 't genoeg. Kom Zondagmorgen maar bij me. 't Is er armoedig, maar als je niet te grootsch bent, zal je er me een groot plezier mee doen! Goeden morgen, jongeheer!"

Ik ging naar huis, vol medelijden met Steeman en eerbied voor zijn stille smart. Ik zou mijn vader wel overhalen, Steeman te helpen.

Ik vond mijn vader, in de beste luim, met zijn lange pijp door den tuin wandelen.

„Dag, vader! Is u rijk?"

„Zoo! jongen! Ik rijk? Hoe kom je daaraan? Wat moet je hebben?"

„Kan u tweehonderd gulden missen?"

„Wel ja! waarom geen tweeduizend? En waarom, mannetje? Heb jij die noodig?"

„Ik niet, vader; maar Steeman."

„Steeman? en hoe dat zoo? en waarom moet ik die geven?"

Ik vertelde mijn vader onder strikte geheimhouding, wat Steeman me van zijn leven verhaald had.

Mijn vader luisterde ernstig toe, en klopte zijn pijp wel tienmaal uit. Ik kon merken, dat hij aangedaan was.

„Die arme duivel!" zeide hij eindelijk meewaardig. „Ik zal er eens over denken, hoor, Con. En nu gaan we eten; moeder staat ons al lang te roepen."

Zondagsmiddags, toen ik op 't punt stond mijn beloofde bezoek aan Steeman te brengen, riep mijn vader me en stopte hij me een dichtgevouwen papier in de hand.

„Hier, Con, neem dat mee naar Steeman, maar zeg niet, dat je het van mij hebt. Zeg maar, dat je het gevonden hebt, of verzin iets anders. Maar je laat mij er buiten, hoor!"

Toen ik bij de moeder van Mie kwam, zeide deze, dat Steeman ziek was, en dat ik hem maar niet moest storen. Nu ik dat hoorde, wilde ik juist

Toen ik bij de moeder van Mie kwam ....

gaan en drong voorbij de oude vrouw, om de uitgesleten trap op te vliegen.

Ik was nog nooit bij Steeman geweest, maar vond mijn weg wel, en toen ik bij hem binnentrad, trof mij de aanblik van zijn kamertje.

Het was onder de pannen en ontving zijn licht door een klein, schuin dakraampje, waarin drie der vier ruiten door papier vervangen waren. Het was er smoorheet. Een kreupele tafel, waarop een olielampje en een groene kan, en twee half vergane matte stoelen vormden met een kist het geheele ameublement. Een donkere plek naast het venster deed me vermoeden, dat daar wat kleederen waren opgehangen.

Uit een donkeren hoek riep een zwakke stem: „Wie is daar?"

Ik ontwaarde in de richting, vanwaar de stem kwam, een paar donkere, verfonfaaide gordijnen, die vermoedelijk een bedstede afsloten.

Ik sloeg een der gordijnen terug, en zag, toen mijn oogen aan de grauwe duisternis gewend waren, het met grijze haren omgeven gelaat van Steeman, dat als een grauwige vlek zich afteekende tegen het blauwgeruite hoofdkussen.

„Ik ben het: Con! En ik breng wat voor je mee, van mijn va...., dat ik gevonden heb."

„Zoo, jongeheer, ben jij het! Dat doet me plezier! En laat nou eens kijken," zeide Steeman met een schorre stem. „Een papiertje? Ik kan hier niet zien, wat er op staat. Lees jij het maar eens voor."

Ik moest vlak onder het raampje gaan staan, om het schrift te ontraadselen.

„'t Is een kwitantie, Steeman, van tweehonderd gulden aan Weltink!"

„Mijn baas in Wilderveen!" klonk het zacht in de bedstede. „O! jongeheer! dat is jouw werk! Dank-je hoor! Duizendmaal dank!"

Ik zag tranen opwellen uit de ingezonken oogen, en biggelen over het ingevallen gelaat; ik zag het magere lichaam trekken onder de kleurlooze lappen, die het bedekten.

„Ik was al zoo bang, dat ik het nooit terug zou kunnen betalen; vooral nou ik ziek ben! Maar nou is dat vergoed! en door jou, jongeheer!"

„Nee! door mijn vader!" riep ik, vergetende, dat ik de herkomst van het papiertje niet mocht verraden.

De oude Steeman greep, toen ik hem de kwitantie overreikte, mijn hand en streelde ze met zijn dorre vingers.

„De schuld is vergoed! Maar de schande! jongeheer, de schande! Die kan niemand uitwisschen!"

Daar dacht ik gelukkig aan de eigenlijke reden van mijn komst.

„Steeman, mag ik nu je kruisen eens zien?"

„Jawel, jongeheer!" En Steeman deed moeite om zich op te heffen, maar hij zonk weer neer.

„Ze zijn in de kist, jongeheer. Ik ben zoo zwak; als je ze er uit wil halen, hier is de sleutel. Ze liggen bovenop, links in den hoek."

Een dorre, beenige hand verdween onder het blauwe kussen, en reikte me den sleutel, waarmede ik het hangslot der vervelooze kist opende.

In de kist lagen onderin allerlei katoenen en wollen kleedingstukken, en daar bovenop een paar doosjes, eenige toegevouwen papieren en twee zakjes tabak, die ik als de mijne herkende.

In die doosjes waren zeker de kruisen. Ik opende het een en vond het metalen kruis, dat ik tegen mijn borst hield en toen weer opborg. In het andere lag in watten het kruis der Willemsorde.

„Voor moed, beleid en trouw," las ik halfluid.

„Juist, jongeheer; trouw! trouw! dat is het hem!" murmelde de oude in zijn bedstede.

„En die papieren? Is dat ook wat?"

„Alleen maar getuigschriften, jongeheer, en mijn brevet."

„Een brevet? Wat is dat, Steeman?"

„Dat ik meester op de wapenen ben, jongeheer. Het is dat groote papier, dat bovenop ligt."

„Mag ik dat ook eens zien?"

„Jawel, als je het maar weer goed opbergt."

Ik ontvouwde het groote document en beschouwde de emblemen, die den rand versierden: kanonnen, sabels, het hollandsche wapen, trommen, kogelstapels, enz. In het midden stond met mooie krulletters, dat Jan Willem Steeman, ten overstaan van illustre meesters, waardig was gekeurd, den titel te voeren van „meester op alle wapens". Verschillende duidelijke en onduidelijke naamteekeningen met dikke schrappen er onder bezegelden het.

„Kan je zoo goed schermen?" vroeg ik.

„Nou niet meer, jongeheer, maar vroeger, toen ik nog een jonge borst was, en als serzant bij de 2e kempie stond. Nou ben ik te stram en te zwak."

Nog een tijdlang bekeek ik die reliquiën, tot ik ten leste de kist sloot en den sleutel teruggaf aan Steeman, die hem weer onder zijn kussen borg. Toen was het tijd voor me om te gaan.

„Dag, Steeman, word maar weer gauw beter. Ik kom gauw terug."

„Och, jongeheer," zuchtte de oude man, „het zal wel gauw met me zijn gedaan. Ik ben al zoo oud voor mijn jaren; door het verdriet, begrijp je! Maar kom me maar eens opvroolijken, want ik ben zoo alleen. God zegen je!"

Toen ik thuis vertelde, hoe ik Steeman had gevonden, hadden moeder en vader evenveel medelijden met hem, en menige tocht deden Go en ik naar het nederige kamertje, belast met voortreffelijke ziekenkostjes en lekkernijen, waarbij vader ons dikwijls vergezelde.

Want Steeman's ziekte hield lang aan, en de dokter, dien mijn vader gezonden had, deelde mede, dat de oude Steeman door ontbering en ellende en zorgen, die zijn krachten hadden uitgeput, zijn einde tegemoet ging. Op last en kosten van mijn vader werd de oude man met de meeste zorgen omringd; maar de beste remedie schenen wijzelf toch te zijn. Als hij ons aan zijn bedstede zag staan, trok een glimlach langs zijn holle kaken, en ontgleed een diepgevoeld „dank-je, dank-je, kinderen" aan zijn ingevallen mond.

Intusschen heerschte in ons stadje een groote drukte en schetterde „het bakkertje" meer dan ooit.

De aan dat blaadje verbonden „pennelikkers" konden zich beroemen mijn vaders humeur voor een paar uur te hebben bedorven, door een artikel, dat de eerste kolommen van de „Weekbode" vulde en waarboven met chocoladeletters stond:

1851—1876

Een gewichtig jubilé.

In keur van woorden en met oorspronkelijke zinswendingen werden in dit artikel de burgers van Hulsberg eraan herinnerd, dat het op den aanstaanden 7en Juni vijf-en-twintig jaren geleden zou zijn, dat Bertus Blommers tot gemeenteveldwachter was aangesteld.

In hartroerende bewoordingen werd de gewichtige 7e Juni 1851 herdacht; de dag, waarop Blommers zijn gewichtig ambt had aanvaard.

Wat sedert dien dag ook veranderd was, Blommers was steeds dezelfde gebleven. Zijn deugden, die vele waren, toen hij de uniform der stad aantrok, hadden zich gedurende dien kwarteeuw veelvuldig mogen openbaren in zijn handelingen, die getuigden van „een verheven plichtsgevoel", van „een niet te evenaren doorzicht", van „edelen menschenmin" en van „groote ervaring".

Intusschen heerschte in ons stadje een groote drukte.

De diensten, door Blommers der gemeente bewezen, in zijn functiën van gemeenteveldwachter en gemeentebode, werden breed uitgemeten; zijn deugden hoog verheven; en als een zon onder de sterren, blonk onder die deugden zijn grootste deugd uit: die hoofddeugd namelijk, die zich concentreerde in zijn metalen kruis.

Verder werd Blommers, met zeer groote dichterlijke vrijheid, vergeleken met „den krachtigen eik, die het zwakke riet beschermt", met „den bekwamen tuinder, die het gebogen boompje recht leidt", met „de zachte hand des geneesheers, die de wonden reinigt en de pijnen met helende balsem verzacht".

Aan het slot werden de lezers aangespoord, om mede te werken, ten einde

den 7^{en} Juni 1876 voor Blommers tot een waren, onvergetelijken feestdag te maken, door deel te nemen aan een passende hulde, bestaande in een algemeene feestviering en een geschenk, „welke den ridder Blommers zouden overtuigen, wanneer zulks nog noodig ware, van de verknochtheid der burgers van Hulsberg aan zijn persoon als mensch en gemeentedienaar, en van de dankbaarheid, die zijne diensten en zijn humaan, rechtvaardig optreden bij iederen weldenkende hadden opgewekt."

Dit stukje, vol bombast en verheerlijking, besloot met deze geestdrifvolle uitroepen:

„Moge hij nog lang voor ons gespaard blijven!"

„Moge hij nog lang zijn krachten en begaafdheden aan onze gemeente wijden!"

„Zoo zij het!"

Het eerste bericht onder de rubriek: „stads- en politienieuws" meldde, dat de redacteur van de „Weekbode voor Hulsberg en Omstreken", de Heer Willem A. Bakker, Hoogstraat 13, en de gemeentesecretaris, de Heer P. Dalman, Lepelgracht 4, zich geconstitueerd hadden tot een voorloopige feest- en regelingscommissie, totdat een definitieve zou zijn gekozen. Om daartoe te geraken, schreven zij tegen den volgenden Maandag, 29 Mei, des avonds ten 7½ ure, een vergadering uit in het lokaal der gemeenteschool.

Intusschen hield het voorloopig comité zich aanbevolen voor het ontvangen van advies en steun; terwijl het voorloopig bureau gevestigd was bij den Heer Willem A. Bakker, Hoogstraat 13.

Zooals ik reeds zeide, waren het artikel en het bericht oorzaak van een twee-urigen storm in het licht beweegbare gemoed mijns vaders.

„Hij zou er niet naar toe! naar die comedie!"

„Hij deed niet mee aan zulke fratsen!"

Maar toen het Maandagavond zeven uur sloeg, trok vader zijn jas aan, zette zijn hoed op en stapte hij naar de gemeenteschool. Zijn nieuwsgierigheid had het gewonnen van zijn tegenzin.

Toen hij om half negen thuis kwam, zag hij rood van boosheid.

„Ze hebben hun zin, hoor! 't Is een schande!" riep vader, vóór hij nog half in de kamer was. „'t Was er propvol! Storms was er ook, en notaris van Teefelen, en dominé van Assen! De ontvanger ook al! Wat doen die lui er? Ik kan niet begrijpen, dat al die menschen zich laten lijmen! En dàt om zoo'n vent! Ik vraag je, wat doen die lui daar!"

„En je bent er zelf heen gegaan, Liede," zeide moeder. „Dan kunnen die anderen er toch ook komen."

„Jaaa, zie-je," zeide vader, „dat is met mij heel wat anders. Ik wou de pret wel eens zien, weet je, máár die anderen....! Enfin, ze hebben een feestcommissie gekozen, en wat een mooie ook! De halve stad is er lid van! Storms als burgemeester is eerevoorzitter; Bakker is eerste president en Dalman vice-president; van Assen is eerste en de ontvanger Nuijs tweede secretaris; van Teefelen, die oude gek! is eerste penningmeester en zijn candidaat Nollen tweede; en dan zijn er nog acht andere leden gekozen, zooals Mol

uit de Zon; nou, dien hebben ze noodig, om zijn lokaal; en Wormers, die met zijn muziek moet meedoen; en dan nog zoo'n paar snuiters! Ze wilden mij ook eerst hebben, omdat ik militair ben geweest, maar ik moest er niets van hebben.

Ik doe niet mee met dat kruipen en flikflooien! en ik heb voor de eer bedankt, dat begrijp je! Maar ik heb ze eens netjes verteld, wat ik er van dacht; maar het gaf geen zier, natuurlijk. En nu zal er een lijst rondgaan, om in te teekenen voor een cadeau, en zoo voorts. Maar van mij krijgen ze geen cent; daar kunnen ze op rekenen! En dan moet er een optocht zijn van kinderen, met muziek aan het hoofd! Die kinderen zouden dien lammen kerel liever ophangen; maar nu moeten ze doen, of ze vergaan van plezier! En 's middags muziek op de markt en nog meer van die larie!....

Ik kan die menschen niet begrijpen; zoo'n bombarie over dien Blommers, dien iedereen weet, dat een verzopen drein van een vent is. Als het voor Steeman nog was, die...."

„Vader!" riep ik. „U weet wel....!"

„Nou, jongen: ik heb nog niets gezegd," zeide mijn vader. „En daar heb je nu zulke verstandige menschen, als Storms bijvoorbeeld. Maar of ik nu al tegen hem zeg: het is niet al goud, wat er blinkt; of: het zijn niet allemaal admiraals, die epauletten dragen! Zoodra dat kruis er maar bij komt, heeft hij, net als de anderen, zijn verstand verloren! en dan hoor ik: jawel, van de Liede, je hebt gelijk! 't is eigenlijk een verloopen vent; maar hij heeft het metalen kruis, denk daar eens aan! hij is de eenige in de stad, die het heeft; en dat beteekent ook wat! Nu, de eenige is hij niet, dàt weet ik wel!"

Ik gaf mijn vader een waarschuwenden douw.

„Jawel, Con! ik zeg nog niets! Maar al was die Blommers de eenige, dan is hij nog een prul! 't Is hier een beroerde boel! ik ga verhuizen! Met zulke stommerikken wil ik niets meer te maken hebben!"

Vader liep, blazende en hijgende, met drift de kamer uit en sloot zich op in zijn „kantoortje", om, na een uurtje, weer te voorschijn te komen, vergeten, wat hem zoo kwaad had gemaakt, en weer vroolijk en goedig als altijd.

In dien tusschentijd hadden mijn moeder en Go me bestormd met vragen „wat Steeman er toch mede had te maken, en wat er met hem was"; doch ik kon door ontwijkende antwoorden hen geruststellen.

„Hoe gaat het vandaag met Steeman? dien sukkel?" vroeg vader. „Gaat het nog niet wat beter?"

„Och neen, man," antwoordde moeder, „het is maar zwakjes met hem; ik vrees, dat het gauw zal afloopen."

„Verzorg hem dan maar goed, hoor! De arme drommel heeft het wel verdiend, dat zijn laatste dagen wat worden verzacht. Nietwaar, Con?"

Het laatste fluisterende tot mij.

„Ja, och vader, ik heb zoo'n medelijden met hem!"

„Ik ook, jongen, maar ik zal doen, wat ik kan! Morgen ga ik weer eens naar hem toe, en.... nu, maar, dat behoef je nog niet te weten. En nu naar kooi! 't Is tijd!"

De slaap sloot spoedig mijn oogen; maar ik droomde allerlei dingen. Ik behoorde tot het muziekgezelschap Concordia, dat, blazende en fluitende, naar Blommers' woning optrok. Ik had de turksche trom vóór mijn buik en die trom was erg zwaar, want Steeman zat er bovenop, met zijn beenen omhooggetrokken en op de eene knie zijn metalen kruis en op de andere zijn Willemsorde. In zijn magere handen hield hij het brevet uitgestrekt, en dat was het muziekblad, waarvan ik speelde. Toen we bij het huisje van Blommers kwamen, stapte die uit zijn deur, met een hoogen hoed op en zijn sabel over de toga van den dominé. Toen Blommers Steeman op den trom zag, werd hij kwaad en haalde Steeman eraf. En toen begonnen die twee te vechten: Blommers met een bloedworst, die hij uit zijn schede trok, en Steeman met een mand, dien hij, ik weet niet waar vandaan haalde. Steeman won het: en plotseling was het heel anders en zag ik Steeman met het hoofd van Blommers, aan de haren in zijn hand, in de gemeenteschool, en hij zwaaide met dat hoofd, al roepende: Pocher! leugenaar! En het bloed liep uit het hoofd, en de druppels, die op den grond en tegen den muur kletterden, gaven een geluid, dat klonk als: Yes! Yes! Daarop kwam mijn vader met een inteekenlijst, terwijl Steeman maar met het hoofd stond te zwaaien en te roepen, en de bloeddruppels steeds antwoordden: Yes! Yes! Toen riep mijn vader eensklaps: „Steeman is de kruisridder! Steeman is de kruisdrager! Maar ik heb niets gezegd, nietwaar, Con!"

„Con! Con!" klonk het in mijn ooren, en eindelijk herkende ik de stem van moeder.

Dat deed me geheel ontwaken en ik zag haar angstig gelaat over me heengebogen.

„Wa..., wat is er?"

„Goddank! hij is wakker! Wat droom je toch? Wat is dat toch van Steeman en Blommers en bloeddruppels?"

„Niets moeder."

Ik keerde me om en sliep weer in.

Den volgenden morgen werd ik met hoofdpijn wakker, en mijn moeder vroeg, waarvan ik toch gedroomd had, dat ik zoo schreeuwde en riep. Maar ik deed, of ik het vergeten had, hoewel die akelige droom, als ik er aan dacht, me zenuwachtig maakte en ik dien nooit vergat.

Het was tegen kerktijd van den volgenden Zondag, toen Mie's moeder kwam aanloopen, en door het open raam riep:

„Jongeheer Con, kom gauw mee! Het is niets goed met Steeman. Hij heeft naar je gevraagd!"

Ik gunde me bijna geen tijd, om mijn hoed van den kapstok te nemen, en liep zoo gauw ik kon door den regen, die al van 's morgens vroeg neerstroomde, naar de woning van Steeman.

Met een paar sprongen had ik de gladde, afgesleten trap bestegen, en toen stond ik in het nederige dakkamertje, hijgende van het snelle loopen.

„Daar ben ik, Steeman!"

„Goddank!" klonk diens zwakke stem uit den donkeren hoek. Het was stikdonker in het vertrekje, nog duisterder dan anders: nu, bij dat weer. De regendruppels tikten en kletterden tegen de dakpannen en de glazen en papieren ruiten van het venster. Een goot, die daaronder liep, druppelde, en dat eentoonige geluid, dat samenvloeide met het geruisch van den neerstroomenden regen, maakte, dat ik Steeman's stem bijna niet hoorde. Maar ik zat al gauw op den rand der bedstede.

En door het open raam riep: jongeheer, kom gauw mee!

Ik schrok, toen ik het uitgeteerde, wasachtige gelaat van Steeman zag. Het was of hij een masker vóór had, zóó vond ik zijn gelaat plotseling veranderd.

„Dat is goed, jongeheer! dat je zoo gauw ben gekomen! Het is hier zoo eenzaam; en ik voel, dat het op zijn eind loopt."

Steeman spràk niet meer; als zachte, kort afgebroken zuchten kwam zijn stem tot me. Met een ijskoude hand vatte hij de mijne; een huivering ging mij langs de leden bij die aanraking.

„Ik wou je nog eens zien, jongeheer! Je bent altijd zoo goed en vrindelijk voor me geweest; je vader en moeder en je zusje ook; maar jij het meest, jongeheer! Ik houd zooveel van je, mijn jongen, haast als van mijn zoon Willem: je weet wel. Die kan nou niet hier zijn."

De oude man lag een poos stil; alleen streelde hij met zijn uitgeteerde, knokkige vingers mijn hand. Ik kon geen woorden van troost vinden: 't was of ik een prop in mijn keel had.

„Steeman! och Steeman!" bracht ik eindelijk snikkende uit.

„Je moet niet huilen, jongeheer!" sprak Steeman met fluisterende stem, die telkens ophield, als hij met moeite ademhaalde. „Ik ben blij, dat het afloopt. Wat was het leven voor me? Een leven van schande! een vernietigd leven! vernietigd door mijn zoon, door mijn eenigen zoon!"

Weer volgde een lang zwijgen. De regen had opgehouden, zoodat de stilte nog te duidelijker, te pijnlijker was.

„Ik vergeef het je, Willem," murmelde Steeman voor zich heen, „ik vergeef je, wat je mij hebt aangedaan. Als de anderen ook maar konden vergeven en vergeten! Maar dat kan niet! Je bent en blijft een misdadiger! Och Greet, Greet, was ik toen maar met jou gestorven! Dan had ik je zoon niet kunnen stijven in de kwaadheid, door hem geld te geven! 't Is mijn schuld! mijn schuld, Greet! maar ik heb het niet bedoeld!"

„'t Is niet jouw schuld geweest, Steeman!" riep ik uit. „Denk dat toch niet! En, Steeman, je zult nog wel beter worden!"

„Nee, jongeheer, dat weet ik wel beter. Maar wil je den sleutel van de kist onder mijn kussen uit halen? Ik zou zoo graag mijn kruisen nog eens zien."

Ik voldeed aan zijn verzoek en legde de Willemsorde en het metalen kruis op het dek.

Steeman streek met zijn handen zacht over de eereteekens, liefkozend en smeekend, als 't ware.

„Ik was er zoo trotsch op," mompelde de oude. „Ik heb jullie niet vergeten, al droeg ik je niet! Het kon niet anders; ik moest je wegstoppen! En hij speelde er altijd zoo graag mee, als ik ze Zondags op mijn beste jas droeg. Dan vertelde ik van dertig, en dan keken zijn oogjes zoo vroolijk, en dan trok hij er zoo aan, dat ik bang was, dat hij ze van mijn borst zou trekken. Toen dacht ik niet, dat hij het werkelijk zou doen! Maar ik vergeef het je, Willem!"

De handen gingen al langzamer en langzamer over de kruisen; de stem werd zwakker en zwakker. Ik moest mijn oor op Steeman's mond houden, om zijn woorden op te vangen.

„Wil je me nog een plezier doen, jongeheer? Ik zou zoo graag mijn zoon laten weten, dat ik in vrede met hem ben weggegaan. Wil je daarvoor zorgen? En dan wou ik met die kruisen begraven worden, maar niemand mag het weten; beloof je me dat, jongeheer? Zal je er voor zorgen, jongeheer! beloof je het me?"

„Ik beloof het, Steeman, op mijn woord," bracht ik er met moeite uit.

„Dank je, jongeheer; dat is je laatste weldaad. God zegen je en je ouders, voor al het goede, dat je me hebt aangedaan. Geef me je hand, jongeheer!"

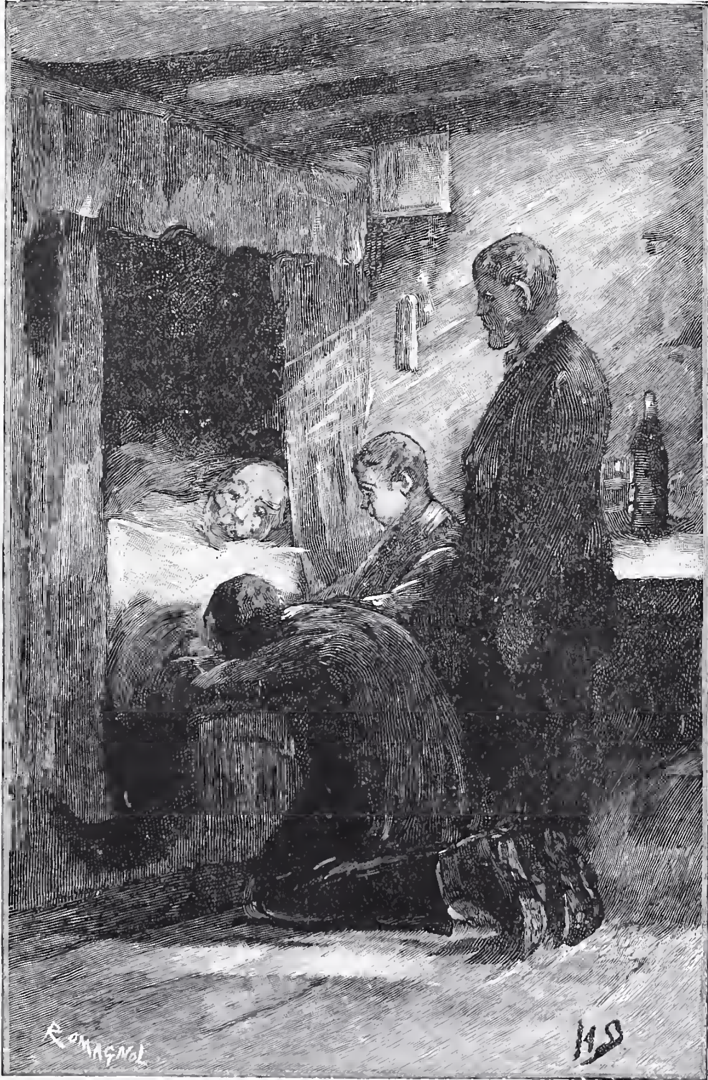
Steeman's beide handen omvatt'en de mijne en hielden die met een vaste greep omklemd. De regen viel weer met stroomen neer; een kletteren, ruischen, druppelen en tikken vervulde de stilte.

Plotseling werd de deur geopend en een breede lichtstraal verjoeg de duisternis. Ik keek op.

Op den drempel vertoonde zich een man en daarachter mijn vader.

De onbekende, die zich zocht terecht te brengen in de duisternis, bleef een oogenblik staan; toen snelde hij naar de bedstede en knielde daar neder, en wilde de handen van Steeman in de zijne nemen, maar met een krampachtigen greep hadden Steeman's vingers mijn hand omkneld. De man trok en rukte, eerst zacht, toen zenuwachtig, daarna met het geweld der wanhoop, maar de vingers lieten niet los.

Toen viel het hoofd van den zoon met een harden slag op de bedstede, en barstte hij in snikken uit, zoodat de breede schouders op en neer schokten, en een dof jammeren en kreunen zich vermengde met het treurlied van den neerstortenden regen.

Toen viel het hoofd van den zoon met een harden slag op de bedstede....

De 7e Juni brak aan: de dag bestemd voor de teraardebestelling van Steeman's lijk en de viering van Blommers' zilveren jubilé.

De stad was in een feestelijke stemming; de zon schoot haar stralen van een onbewolkten hemel neer en verguldde de eerepoort, die voor Blommers' woning was opgericht, en de versieringen van palmgroen en kunstbloemen, die de buurtgenooten hadden aangebracht. De vlaggen van het stadhuis en op den grooten toren wapperden in het windje en de rimpelende doeken staken kleurig af tegen het strakke, grijzigblauwe uitspansel.

De hoofdstraten waren vol nieuwsgierigen en joelende troepjes kinderen. Van alle kanten waren ze samengevloeid, uit alle buurten en stegen, om de optocht met muziek te zien en om, voor een gedeelte, post te vatten voor de woning van den jubilaris; om te zien, hoe die werd afgehaald en in triomf naar het stadhuis gereden. Daar wachtte hem de burgemeester, die den jubilaris het geschenk der burgerij: een leuningstoel, en dat der gemeenteambtenaren: een zilveren tabaksdoos (waarin een geheimzinnig papiertje) met toepasselijke inscriptie, na een schoone rede, zou overhandigen.

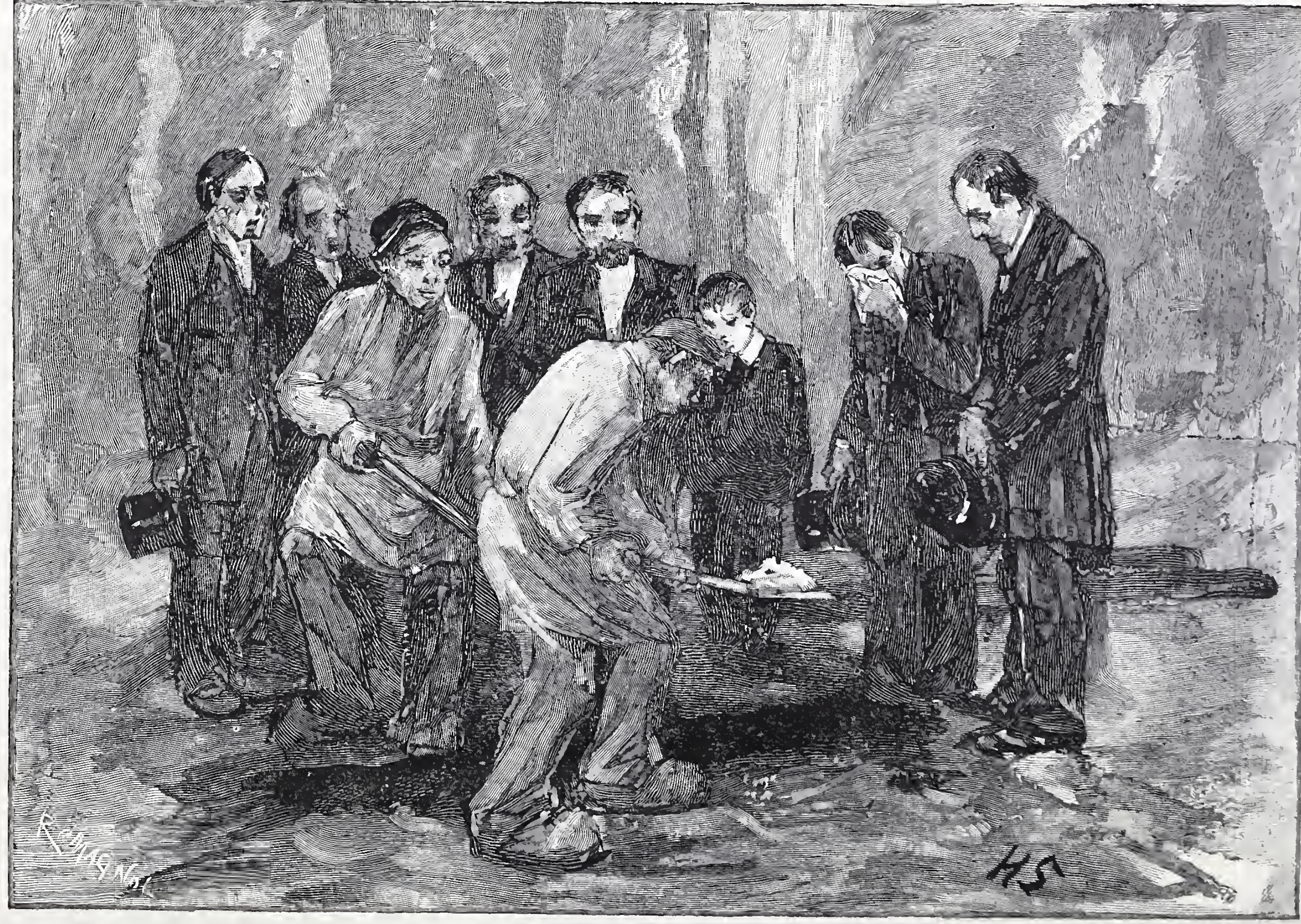
Bij den stalhouder van den Brink waren, zooals het gerucht luidde, alle rijtuigen en paarden afgehuurd voor den jubilaris en de feestcommissie. Van den Brink zou zelf het eerste rijtuig, den landauer, rijden, met een hoogen hoed op, en handschoenen aan en een roos op de borst: precies als voor een bruid.

Geen wonder dat het levendig was op straat.

Geen wonder, dat het levendig was op straat, van allen, welke die heerlijkheid wilden aanschouwen; daartusschen de kinderen, die aan den feestoptocht zouden deelnemen, in hun zomersche, zondagsche pakjes; en de lichte, katoenen jurkjes en kleurig getooide hoedjes gaven een jeugdig, feestelijk aanzien aan de zich verdringende menigte.

Toen wij, na door de vroolijke feestvierders te hebben heengeworsteld, het straatje bereikten, waar Mie's moeder woonde, werden we overstelpt door de stilte, de drukkende leegte, die daar heerschten.

Hoeveel aantrekkingskracht een lijkkoets ook altijd op de menigte uitoefent; hoe groote belangstelling de sombere bidders en dragers ook steeds opwekken; hoe groote nieuwsgierigheid het loopen in en uit het sterfhuis gewoonlijk moet bevredigen; nu was niets daarvan te bespeuren. De lijkkoets teekende zich als een zwarte, eenzame vlek af tegen het stralende, harde

....en als de eerste schoppen aarde dof neerploffen....

wit der straatkeien en het branderige bruinrood der baksteenen huisjes.

Mijn vader had uit eigen middelen gezorgd voor een fatsoenlijke begrafenis; hij had niet willen hebben, dat die „van de armen" plaats zou hebben.

En Steëman's laatste wensch, omtrent zijn kruisen, was vervuld. Ze lagen op de ingevallen borst van den doode, die de magere handen er overheen gekruist hield. Ik had ze zelf daar nedergelegd.

Het is niet noodig te beschrijven, hoe de zware kist uit de nauwe deur werd gedragen en in den wagen geschoven.

Toen alles klaar was, zette zich de lijkkoets in beweging, langzaam en statig, gevolgd door het rijtuig, waarin Steeman's zoon Willem, mijn vader, baas van Veen en ik hadden plaats genomen.

De plechtige stoet bewoog zich voort langs de verhitte straat, als wentelde een zwarte, zware druppel zich over een zilveren vlak. De draperiën hingen stijf neer, en geen zonneglansje kaatste terug op de doffe rijtuigen.

Zoo kwamen we, op onzen weg naar het graf, langs de drukke Hoogstraat, en, als een treffend „memento mori", trokken wij door de golvende, vroolijke, levenslustige menigte.

Daar klinkt in de verte de fanfaremuziek van Concordia, die op weg is naar Blommers' woning, nu en dan afgebroken door de kreten der joelende begeleiders. Nader en nader komt het vroolijke leven; daar verstomt het plotseling, en de lijkwagen en volgkoets rijden, na een kort oponthoud, door tusschen de opeengedrongen feestvierders; eerst het muziekgezelschap Concordia, met zijn wapperende, met goud borduursel overladen banier en blinkende en flikkerende koperen instrumenten; dan de opgewonden, vroolijke burgers.

Nauwelijks zijn we er doorheen in langzamen stap, of het muziekcorps begint met frisschen moed het „Heil dir im Sieges Kranz".

Zoo bereiken wij het stille kerkhof.

Als de kist met den doode in de groeve wordt neergelaten, waait het windje ons de kreten toe van het volk: „Lang zal hij leven! in gloria!" en als de eerste schoppen aarde dof neerploffen op de laatste woning van den kruisdrager Steeman, brengen de luchtgolvingen ons de schetterende tonen over der muziek, die een fanfare blaast ter eere van Blommers.

Dan bal ik mijn vuisten, en dringen heete tranen me in de oogen.

Mei 1891.

KONINGINNETJE.

DOOR

G. H. PRIEM.

Koninginnetje slaapt in de [bloemen,
Koninginnetje droomt in het [gras;
Hoe danst in de takken haar [hoedje,
Naast den blinkend verlakten [tasch.

Hoog over haar buigen de [rozen
Het lachend en blozend ge- [zicht;
Een tafreeltje geknipt voor een [schilder,
Voor een dichter een levend [gedicht.

Koninginnetjen is zij van schoonheid,
Priestresjen in dienst van den min,
En zoo klein als zij is, in haar hartje
Daar troont reeds een schoolvriendje in.

DE HOLLANDSCHE MEESTERS IN DEN LOUVRE.

DOOR

MAX ROOSES.

GEERAARD TER BORCH.

De verliefde krijgsman.

Het stuk verbeeldt den minnenhandel aangeknoopt tusschen een officier der ruiterij, die de zaak met gereed geld wil afdoen en een jonge vrouw, die waarschijnlijk nog meer hare waar heeft aan den man gebracht. Het tooneel grijpt plaats in de huiskamer der schoone. Een tafel, waarop een paar schotels met vruchten staan, en een schoorsteen rechts, een bed in den achtergrond; de twee lovende en biedende personages op den voorgrond naar den toeschouwer gekeerd.

De achtergrond is bruinrood en dof, ternauwernood genuanceerd, de schoorsteen wit en warm getint. De vloer is aan den benedenkant van een gouden toon, nauwelijks verschillend van de tint der gulden lijst; hooger vergrijst hij; zijn kleur sterft weg, waar de figuren beginnen. Uit dien verstilden voorgrond rijzen nu de personages op in rijken kleederdosch. De vrouw in wit satijnen kleed en zwart fluweelen jak met witten bont gevoederd, met strikjes en parels in het haar en den boezem half ontbloot; de ruiter in het weidsche, flodderige gewaad van zijn wapen, trechtervormige laarzen, waaruit lichtgele kappen met reusachtige randen uitkomen, een paarsch getinte broek, boven welke om den gordel het hemd een witten boord teekent; een stalen borstkuras, waaruit een witte halsdoek en rijk bewerkte mouwen te voorschijn komen. Nevens zijn stoel ligt zijn groote lichtbruine hoed. Even rijk van kleur als de twee personages is de tafel, bedekt met rood fluweelen kleed, dat op den plooienworp der hoeken met gulden tintjes verhoogd is. Op de tafel staan twee schotels: een zilveren met een doorgesneden perzik en suikergoed en een steenen, waarin druiven en perziken liggen.

De kleurige dingen, of liever de wijze waarop die dingen gekleurd zijn, maken heel de schilderij uit. Wat de menschen betreft, die er op te zien zijn, en wat zij doen is nauwelijks de moeite waard er van te spreken. Waarschijn-

lijk is zij een meisje van plezier, maar dan ziet zij er al heel weinig plezierig uit. Haar arm rust op een servet, die half van de tafel neerhangt; zij houdt

De verliefde krijgsman.

in de eene hand een flesch in de andere een romer; maar zij heeft oog noch zin voor wat er in de flesch is, wat er op de tafel ligt en wat er daar voor

haar zit. Het eenige wat haar aandacht trekt, en dan nog bitter weinig, zijn de geldstukken in de hand van den liefhebber. In hem zit er dan ten minste nog eenig leven, al zij het dan ook maar luttel. Er ligt verlangen uitgedrukt en bezorgdheid aangaande den uitslag van zijn aanbod, in het glimlachje, dat zijn lippen spant en in den gulzigen blik, naar het liefje gericht. Maar de man en de vrouw, evenals de tafel, zijn slechts kleurendragers, levende en overigens juist geteekende ledepoppen, gebezigd om te toonen hoe er een wit satijnen kleed uitziet, wanneer op de spanning, door de uitstekende knie voortgebracht, en op de breking der neervallende plooien het licht straalt en in donzige schaduw verdooft; hoe rijk een wit linnen doek op een rood fluweelen tafelkleed afsteekt; hoe fraai een smaakvol gestoffeerde kamer er uitziet, wanneer zij door een kundige hand geschilderd is; hoe heerlijk het licht rust en glanst op de satijnen huid van arm en boezem eener welgevleesde vrouw en wat kostelijke stof, kostelijker dan fluweel en bont, die huid is, wanneer de schaduwen er hunne oneindig zachte en malsche tinten op werpen; hoe eindelijk tegen dit zachtere, stillere van de vrouwelijke kleurenschakeering de rijkere tooi en de hoogere tint der breede lappen van 's mans omgeslagen laarsboorden, van zijn schitterend borstkuras, zijn open oog en zijn bruine blos, van al wat hij om en aan heeft in steviger kleuren afsteken.

De schilder stelde zich, wel is waar, niet tot taak het forsche van het eene figuur tegen het sierlijke van het andere te doen uitkomen; ook in den ruiter, grof van bouw en van zeden, ziet hij het fijne; hij zoekt in hem naar zacht glimmende, naar kiesche, kostelijke tinten. Zoowel de ruwe soldenier als het popperige vrouwtje worden onder zijn handen kleinodiën. De boersche ruiterkapitein is voor hem een edelsteen, dien hij slijpt, waarvan hij de ruwe schors laat wegvallen en den gezuiverden kern doet glansen en glimmen op al zijn hoeken en kanten. Die omwerking, dit sieren en polijsten der werkelijkheid is een kunst in eere gebracht door Geeraard Ter Borch en lang in eer gebleven bij de fijnschilders der Hollandsche School.

Ter Borch's werk weerspiegelt nevens zijn eigen oorspronkelijke kunst den ommekeer, welke in het Hollandsche leven had plaats gegrepen bij zijn optreden. Hij zelf behoorde tot den deftigen stand. Toen hij rond 1635 begon te schilderen was het vaderland het tijdperk van strijden en lijden doorgeworsteld. Met de zegepraal waren de rust en de weelde gekomen. De burgerij kon zich op handel, scheepvaart en veroveringen in vreemde streken toeleggen; soldaten van beroep vormden het leger. De mannen van den vrede, zoowel als die van den oorlog, mochten en zochten de vruchten van hun arbeid te genieten. Ter Borch schilderde bij voorkeur die genietende menschen. Wanneer men zijn werk vergelijkt bij dat van de meesters van eenige jaren vroeger: Miereveld en Frans Hals, Rembrandt en van der Helst, dan vindt men dat de forsche gestalten uit hunne doeken behooren tot een soort van burgerhelden, die wel de dagen van kamp en gevaar achter zich hadden, maar die ze toch hadden mee doorleefd en die gebouwd waren naar lijf en geest om staat en stad te stichten en te steunen. Ziet men hunne breede kruimige

schildering dan schijnt zij de weerspiegeling dier mannen van de moedige daad en van de verheven gedachte.

Met Ter Borch is het anders gesteld. Zijn helden behooren niet tot de soort van burgerlijke krijgers, voor wie de wapenhandel uitzondering en het leven en het werken in eigen woning of winkel regel is, die zich laten afbeelden in de Doelenstukken, aan welvoorziene tafel vergaderd of onder het wapperen der kleurige vaandels als tot een pleziertocht uitrukkende. Hij schildert of wel rijke heeren in ledige bezigheid of wel officieren, die in het open veld hebben gestreden, onder de tent hebben geslapen, in de kazerne verkeerd en voor wie het soldatenpak de gewone dracht is. Wanneer zij in de stad teruggekeerd zijn gaan zij niet te gast bij edelman of rijken burger, zij versnipperen hunnen tijd en hun geld in de boudoirs van juffers van verdacht allooi. Hij toont ons hoe een ander Holland is geboren, maar toont ons bij voorkeur de keerzijde van 's lands welvaren. De beker in de hand, de vruchten in een zilveren schotel op tafel, het geld in den palm van onzen verliefde, zooals elders zijne musiceerende mannen en vrouwen, zijne mooie juffers, die minnebrieven lezen of schrijven, zijne liefelijke pages getuigen van weelderige en verfijnde levenswijze. Niet alleen in zijne minder deftige tooneelen, maar ook in andere, waar niets aanstoot geven kan, merken wij aan kleeding en opschik der kamer, aan handel en uitzicht der personages, dat de jaren van overvloed aangebroken zijn, dat de menschen verfijnd en, helaas! ook verweekt zijn.

Even duidelijk zien wij dit nog in de portretten van Ter Borch, die een gewichtig deel zijner werken uitmaken. Waar zijn de burgemeesters van Hals en Rembrandt, hnnne edellieden en predikanten en regenten, even breed van penseeling als van stal, even rond van borst als van gemoed, en hunne vrouwen, die nevens hunne mannen het land hebben verrijkt door hun werken en zorgen en baren? De mannen zijn voorname heeren geworden met ongekreukte jassen en dassen, gladgeschoren kin en zorgvuldig gekrulde pruiken; de vrouwen rijkgetooide, kunstlievende juffers, wanneer zij niet zijn wat de vrouw uit den Minnenhandel van den Louvre is, soldeniers van Venus, coquetteerende met soldeniers van Mars.

De schildering van Ter Borch en zijne volgelingen heeft een gelijken ommekeer als de modellen ondergaan. Zij is ook voornaam en verfijnd geworden. De manhaftige borstelslagen, de breede zwierige lijn, de volle tonen en de felle lichtstraling zijn geweken, alles is gemilderd, verzacht, beschaafd en afgeschaafd.

Ter Borch staat bovenaan in de rij der fijnschilders, die een zoo hoogen rang en zoo gewichtige plaats bekleeden in de Hollandsche School. Hij komt wel niet de eerste: Dirk Hals en Palamedes gaan hem voor, maar hij wordt door geen voorganger of navolger overtroffen. Zijne kunst is geheel stoffelijk in den zin, dat hij er zich enkel op toelegt te vertolken wat zich voordoet aan zijn oog, dat hij prijs hecht noch aan wat de menschen, die hij afbeeldt, denken noch aan wat zij ons doen gevoelen. Hij teekent om juist te teekenen en schildert om goed te schilderen en hierin gelukt hij uitstekend en bereikt

een zeldzamen trap van volmaking. De natuurlijkheid van houding, en gebaar der personages, de juistheid der plaatsing van elk voorwerp geven u den indruk, dat alles zoo moest en niet anders kon zijn, dat het dus ook natuurlijk was, dat de schilder het zoo afbeeldde en dit van hem kunst noch inspanning eischte: een indruk, die alleen verkregen wordt door een gerijpt en volmaakt talent. In den trant van Frans Hals en wellicht onder dezes invloed is hij een groot liefhebber van fijne, matte, dikwijls aschgrauwe achtergronden, waarop de figuren van het voorplan levend uitkomen. Hij laat het tweede plan en de dingen en menschen, die er op staan, verdooven en verdunnen in een wasem, die meer door zijn handigheid dan door de natuur wordt aangebracht.

Op den voorgrond viert hij zijn triomf, hij laat geen licht een verrassende of eerste rol spelen, het is een bezadigde klaarte, die voor zichzelve op weinig aanspraak maakt en alleen voor taak neemt de figuren wel te laten zien in al de fijnheid, die zij bezitten of die zijne kunst hun leent. Geen kleur voert er haar hoogsten toon, maar vol genoeg is elk en luid genoeg spreken sommige om tot hun recht te komen: hij liflaft niet om harmonie te verkrijgen en laat wel eens een zwart of donker kleedingstuk in zijn zwaren eenvoud staan; hij is verzorgd altijd en blijft niettemin immer vast en breed. Wanneer men zijne figuurtjes, de hoofden zijner portretten vooral, ziet, staat men verbaast hoe het werk van het penseel geheel verdwijnt en de verf zacht als een zalf op het paneel schijnt gegoten en hoe er toch niets gelikts noch porseleinachtigs in komt, hoe het zelfstandige leven en de waarheid gespaard blijven in dit verzachten der tinten, dit verdunnen der schaduwen, dit verfijnen der penseeling; hoe hij met al die zorg zijn stukken niet dood werkt en met dit tot het uiterst gedreven zoeken naar bekoorlijkheid nog stevigheid behoudt. Dit waagstuk bracht Ter Borch tot een goed einde, geen tweede deed het hem na.

Gabriel Metsu, Gaspar Netscher, Eglon van der Neer, Schalcken, Frans van Mieris, van der Werff, en wie nog niet al, traden in zijn spoor, maar of wel bereiken zij zijne keurige bewerking niet of wel overdrijven zij en worden de porseleinen schilders der dagen van verval. Een enkele kunstenaar kan met hem op gelijken rang gesteld worden, het was geen volgeling, eerder een voorganger: David Teniers de jongere. Hij was wel een boerenschilder, maar was er niet minder voornaam om in zijn behandeling; hij hanteerde het penseel wel anders dan Ter Borch maar niet minder kunstig en daarom juist blijven beide groote meesters in het fijnschilderen zoo onafhankelijk van elkander, dat wel hunne kunst op een zelfde lijn mag geplaatst worden, maar hun trant toch scherp tegen een afsteekt. Bij Teniers spreken kleur en licht in volle kracht, bij Ter Borch bekoort ons hunne zachte lieflijkheid; bij Teniers is elke penseelstreek onafhankelijk van de andere en blijft duidelijk te onderscheiden, bij Ter Borch wordt alles versmolten. De eerste heeft tot in zijn kleinste stukken gespierdheid, beweging, joligheid; de andere is altijd van fluweelige malschheid, van voorname onbewogenheid, van gedempte glimmendheid.

Wij zegden hierboven dat Ter Borch tot een deftige familie behoorde. Zijn grootvader was ontvanger der in- en uitgaande rechten te Zwolle. Zijn vader vervulde hetzelfde ambt, waarin hij door een broeder van Geeraard werd opgevolgd. Vader Ter Borch was terzelfder tijd schilder en bezocht Italië en Frankrijk. Geeraard werd te Zwolle in 't jaar 1617 geboren; al jong legde hij zich op zijn kunst toe onder zijn vaders leiding; wij bezitten teekeningen van hem gedagteekend van 1625 tot 1628. Die van dit laatste jaar verraden reeds een geoefende hand. Toen hij vijftien jaar oud was bevond hij zich te Amsterdam in de werkplaats van een ons ongekenden meester.

Van daar vertrok hij naar Haarlem, waar wij hem in 1635 ingeschreven vinden op de lijst der schilders, die deze stad bewoonden, en waar hij de lessen van Pieter Molijn volgde. Hetzelfde jaar vertrekt hij naar Londen. Wij weten niet hoe lang hij daar bleef, maar tien jaar later, in 1645, is hij in zijn vaderland teruggekeerd en houdt hij zich in Amsterdam op. Het jaar nadien vertrekt hij naar Munster, waar de onderhandelingen voor het vredesverdrag tusschen Spanje en de Nederlanden begonnen waren. Daar schilderde hij de portretten der vertegenwoordigers van de verschillende landen en inzonderheid het tafereel verbeeldende de afgevaardigden der Nederlanden en die van Philips den vierde, op 15 Mei 1648 eene overeenkomst betreffende den vrede bezwerende. De afgevaardigden, die den eed doen, zijn acht in getal, maar een zestigtal andere staatsmannen zijn rondom hen geschaard en het heele stuk, dat zich tegenwoordig in de National Gallery van Londen bevindt, is geen volle twee voet breed en geen anderhalven voet hoog, een wonder van keurigheid en van volmaaktheid in de fijnheid.

Te Munster kwam Ter Borch in betrekking met den Spaanschen afgezant graaf de Peñeranda, die hem medenam naar Madrid, waar hij tal van portretten van den koning en van de hovelingen schilderde. In 1650 was hij in zijn vaderland terug en vier jaar later huwde hij Geertje Mathyssen en vestigde hij zich te Deventer waar zijne bruid woonde. In 1655 kocht hij het kleinburgerschap in die stad en eenige jaren later werd hij er tot gemeensman gekozen. Van den dag van zijn huwelijk, dat kinderloos bleef, tot op dien van zijn dood, welke op 8 December 1681 voorviel, woonde hij rustig te Deventer. Hij werd volgens zijn eigen laatsten wil in de St. Michielskerk van Zwolle, zijne geboortestad, begraven.

Het Museum van den Haag bezit zijn portret. Hij ziet er als een heel deftig heerschap uit: lange krullende pruik, kanten bef, mantel met fluweel geboord, die tot aan de knieën reikt, strikken rond de kousen, strikken op de schoenen en hoog voornaam in houding, koel van uitzicht, verzorgd tot in de minste bijzonderheden, maar met dit alles van een smaak, die den man van goeden huize verraadt. Zoo was hij in zijn schildering de welhebbende burger of patriciër, die zijne kunst beoefent zonder hartstocht, als een handwerk, dat een beschaafd mensch niet vernedert noch zijn hand bevuilt, indien hij slechts zorg draagt het netjes en fijntjes te verrichten: een soort van *parnassien*

uit vroeger eeuwen. Hij koos zijn onderwerpen in hoogere, weelderige kringen, maar toonde hierbij een voorkeur voor galante voorvallen, die wel met de zeden dier standen konden strooken, maar toch bij den schilder van weinig verheven bemoeiingen getuigen. De cavaliers, die altijd rond de satijnen rokken eener schoonheid van beroep fladderen en zich ophouden in vertrekken, waar een opgediende tafel op den voorgrond en een slaapstee in den achtergrond de voornaamste meubelen uitmaken, werpen op de neigingen van den kunstenaar geen zeer gunstig licht. En inderdaad, in zooverre wij de overleveringen, door Houbraken op Ter Borch's rekening medegedeeld, mogen gelooven, was onze schilder van zeer verliefde complexie, een bijzonderheid, die, dunkt ons, gewaarmerkt wordt door de gedragingen zijner geliefkoosde helden en heldinnen.

De verliefde krijgsman is een zijner meest gewaardeerde stukken; het neemt in den *Salon-carré* van den Louvre eene eereplaats in, welke er aan toekomt. Het behoort tot den besten tijd en den besten trant van den meester, rond het jaar 1660, wanneer hij de vluchtigere en grijzere schilderwijze zijner eerste jaren had verlaten om een steverigen en kleurigeren trant aan te nemen. Het werd verkocht in de veiling van der Vucht te Amsterdam in 1745 tegen 440 gulden en in de veiling Slingeland te Dordrecht, in 1785, waar het voor rekening van Koning Lodewijk XVI werd aangeworven tegen den prijs van 2635 gulden.

DE MILITAIRE ACADEMIE.

DOOR

GEORGE KEPPER.

VIII.

Wat onuitsprekelijk genot was het, des Zondags — aanvankelijk was dit een feest, dat eenmaal in de drie weken gevierd werd — te worden losgelaten en de citadel, genaamd K. M. Academie, te mogen verlaten. Wat werd daar dagen te voren reikhalzend naar uitgezien.

Men moest dan eene invitatie van een goed befaamde familie in de stad hebben, werd voorzien van een verlofpasje en dit staatsstuk moest door het hoofd van het gastvrij gezin worden afgeteekend. Geene vrouw of dochter mocht dezen duren plicht van den gezeten Breda'schen burger vervullen.

Ginneken-poort.

Wee den beklagenswaardige, die geene kennissen had, welke zich over hem ontfermden; in het gulden tijdperk, door ons beschouwd, mocht de jonker dan nooit de — niet eens vergulde — kooi verlaten. Maar door tusschenkomst van zijne vrienden ontving hij gelukkig bij tijd en wijle eene pseudo-uitnoodiging, en de edele weldoener, die deernis met hem had, was genegen om zijn pasje af te teekenen, ten bewijze dat de kadet niet in de open lucht of — nog ontzettender! — bij een banketbakker den vrijen tijd had doorgebracht.

Doch het wantrouwend gezag sluimerde niet. Om dergelijke schandelijke misbruiken te voorkomen, werden op ongeregelde tijden onkreukbare onderofficieren uitgezonden om huiszoeking te doen en door eigen aanschouwing zich te overtuigen, dat de genoodigden werkelijk in de gastvrije woning aanwezig waren; er werd aangescheld en de jonker te spreken gevraagd. Deze kreeg een kleur van schaamte, moest zich aan den sbir vertoonen, en dan was de zaak in orde; afgestempeld behoefde hij niet te worden. Werd

hij onverhoopt niet aangetroffen in de woning, waar hij behoorde te zijn, dan volgde eene voorbeeldige straf en het huis van den gezeten burger werd verboden. Men kan nagaan, hoe vereerend dit Russisch politietoezicht voor alle betrokken personen was.

Hoe gezellig het mocht zijn, de permissie-uren in den schoot eener bevriende familie door te brengen en aldus een huiselijke matinée te slijten of het gebruikelijk aantal kopjes thee te nuttigen, de jongelui wilden toch ook wel eens 'n luchtje scheppen; grooter weldaad dan een pasje zoodanig af te teekenen, dat zulks tot de mogelijkheden behoorde, kon al niet worden bewezen. Logementen en koffiehuizen waren verboden; het spionnenstelsel spreidde zijne netten door de stad uit en dus bestonden er gevaren, welke alles behalve denkbeeldig waren.

Het gevolg was, dat het uitgaan onder deze omstandigheden veelal een matig genot opleverde; de kadet, die tegen wil en dank de menschen tot een zeker uur moest blijven „bezoeken", op gevaar af van hen danig te vervelen, was hiertoe verplicht; zoodoende waren veelal die gedwongen bezoeken wederzijds een corvée, waaronder het gezellig samenzijn niet weinig leed.

Bij enkele families was het de zoete inval; waren er jonge dames aan huis, dan vertoefden de kadets er gaarne en zoo'n Dorado was een brandpunt van militair verkeer. Doch een paar uren door te brengen bij een ouden knorrigen gepensionneerde met een spichtige dochter boven de middelbare jaren mocht geen onverdeeld genot opleveren.

Het is duidelijk, dat de kadet ook buiten het gebouw eenigermate in abnormalen toestand verkeerde, en bij de beoordeeling van veel, wat anders bedenkelijk het hoofd zou doen schudden, overwege men dat de jongelui niet in alle deelen toerekenbaar waren, tuk op een oogenblik vrijheid, waarvan uit den aard der zaak niet ten allen tijde een oordeelkundig gebruik gemaakt werd.

Aan wie de fout?

In elk geval gaf zoo'n uitgaansdag aanleiding tot andere indrukken dan het chronometerachtig bestaan binnen de academiewallen. Reeds het kerkgaan was eene ontspanning; met muziek aan het hoofd rukten allen uit, om naar de verschillende bedehuizen te worden geleid.

Daar het kerkgaan verplichtend en de preek niet altijd stichtend was, werd daaraan niet steeds de noodige aandacht gewijd. Velen ontzagen zich niet, hun gemoed te bezwaren door het lezen van romantische werken der *Fransche* school; hetgeen onder het mom van diepe aandacht moest geschieden, om den survaillant te verschalken.

Ook in de kerk namelijk ontbrak het niet aan toeziende beambten en meer dan een ontzag zich niet, als een panter langs de zitbanken der jonkers op en neer te loopen. Het op heeter daad betrappen ging hier echter moeilijk, daar met het oog op de gewijde plaats een driest optreden van de autoriteit minder raadzaam was; werd fluisterend de last verstrekt om het verboden boekwerk in te leveren, dan verdween dit tooverachtig onder de

bank en door vaardige handen en voeten werd het verder bevorderd, zoodat de man van het gezag spoedig het spoor bijster was. Wel moest het hard zijn voor dezen, door het plechtige der omgeving tot weerloosheid gedoemd te zijn; het visiteeren van verdachten toch leverde in de Nederlandsch Hervormde kerk onoverkomelijke bezwaren op.

De kadetten waren, althans in onzen tijd, niet altijd zoodanige schapen van den herder, die aan de overige kudde ten voorbeeld gesteld konden worden; zij maakten zich, zij 't gelukkig ook bij uitzondering, schuldig aan ondeugendheid, die op lateren leeftijd mij meermalen krachtig heeft doen blozen.

Niet genoeg kan het worden gegispt, zooals zij b.v. aan het psalmgezang eene bijzondere kleur trachtten te verleenen door om den anderen regel te zwijgen en dan met forsch geluid, allen te gelijk, weer in te vallen; hetgeen wegens het schuchter zingen der goede gemeente een zonderling effect teweegbracht en den voorzanger telkens opnieuw ontroerde. Bij beurtzangen van de broederen en zusteren, dat tot afwisseling wel voorkwam, voelden zij zich geroepen, aan de bevende stemmetjes der zwakkere sekse een ongewenschten steun te verleenen, wat eenerzijds hilariteit, anderzijds rechtmatige verontwaardiging opwekte en eindelijk den leeraar een vermanend woord tot de slachtoffers van gedwongen kerkgaan deed richten.

Voor den predikant kon dit evenmin aangenaam wezen als een hartstochtelijk niezen of het overdadig gebruik — niet van parapluies, zooals later strafbaar zou blijken, maar van een buitenmodel neusdoek, hetgeen bij uitzondering de beteekenis eener vijandige demonstratie verkreeg; inzonderheid na een incident gedurende de catechisatie, dat aanleiding gegeven had tot een mondgesprek van den godsdienstleeraar met den heer generaal-majoor, gouverneur der K. M. Academie.

Verder was het kerkgaan een ongekunstelde hulde aan de Breda'sche schoonen en er werden blikken gewisseld tusschen jeugdige gemeenteleden van beiderlei kunne, die weinig voegden bij de louterende taal van den predikant, welke juist betoogde dat alles hierbeneden ijdel is.

Dat kan men gemakkelijk zeggen als men zelf 'n leelijke vrouw en dochters heeft.

Dat de soms gehate onderofficieren bij ons ook het emplooi van collectant vervulden, kwam niet aan kerk of armen ten goede; bij het ledigen der kerkezakjes moeten ouderlingen en diakenen de haren te berge gerezen zijn en de veelzijdig nuttige voorwerpen, verrassend aangetroffen na zoo'n collecte, overtroffen de stoutste verwachtingen.

De muziek ging meestal mede naar de Fransche kerk. Dat muziekkorps bestond uit kadetten, met de noodige talenten begaafd, versterkt door een paar stafmuzikanten en onder leiding van een kapelmeester. Op die muziek, waarop we nader terugkomen, waren we niet weinig trotsch; behalve groote en kleine trom bezat het korps twee prachtige Turksche schellen, met lange paardestaarten getooid en het was een streelend bewustzijn, met die bellen te mogen rinkelen, tot vermeerdering van het geraas dat militaire muziek nu eenmaal dient te verwekken langs den openbaren weg.

Sommige instrumenten werden waarlijk verdienstelijk bespeeld en het leverde een aardig schouwspel op, de kadetten met hun eigen muziekkorps aan de spits te zien uitrukken. Soms waren de trommen, schellen en triangels aan profane handen toevertrouwd, en mocht het gelukken om hiermede ongepaste grappen uit te halen.

Het was namelijk de gewoonte, dat bij het uitgaan der kerk de muziek aan weêrszijden van de hoofddeur *en haie* stond geschaard. Wanneer er nu een mooi meisje het bedehuis verliet, werd niet alleen eerbiedig gegroet, maar onbewimpelde uitingen van waardeering en bewondering streelden allerliefst kleine ooren en joegen een aanminnig blosje op zacht blozende koontjes.

Behalve groote en kleine trom bezat het korps twee prachtige Turksche schellen.... (blz. 555).

Naderde er daarentegen eene, door moeder Natuur al te stiefmoederlijk bedeeld, dan — de jeugd kent geen erbarmen — werden als op een bovennatuurlijk gegeven sein Turksche schel en triangel zachtkens, nauw merkbaar, in beweging gebracht; als ware het eene harmonie der sferen klonk dan een min of meer melodieus protest tegen het arrogant optreden eener, naar onze bescheiden meening, niet hiertoe gerechtigde jonkvrouw. Dit geschiedde nu wel niet zoo marquant dat de eerbied, aan de schoone sekse in 't algemeen verschuldigd, uit het oog verloren werd; doch het was eene elegische wijze om uit te drukken, dat Paris deze jonge dame den mythologischen bellefleur niet zou hebben aangeboden.

Toch was die muzikale critiek ergerlijk en niet te verantwoorden, en thans moet zonder voorbehoud worden erkend, dat het goed gezien was, genoemde instrumenten aan meer bevoegde handen toe te vertrouwen.

Door eene serenade aan eene erkende schoonheid hulde te bieden, moge ten allen tijde veroorloofd zijn — op dergelijke wijze het tegenovergestelde te betoogen, moet nadrukkelijk worden gewraakt en het hier medegedeelde strekke alleen om op waarschuwende wijze te doen zien, hoezeer men onder den invloed van gewetensdwang en tyrannie kan afdwalen.

Wij maken de jeugdige zondaren, zooals men met tevredenheid zal hebben opgemerkt, niet beter dan zij waren.

Somwijlen werd er door een der godsdienstleeraren ernstig opgekomen tegen de zedelijke verdorvenheid van een deel der kadetten en eene philippica tegen hen gericht, die niet malsch was; dit lokte dan een protest uit van de zijde der verongelijkten en wanneer de maat vol was, werd er een ingezonden stuk opgesteld en naar de voornaamste dagbladen gezonden;

ofschoon een dergelijk verweerschrift zelden of nooit werd opgenomen. Dit noemt men nu drukpersvrijheid!

Enkele meer bezadigden onder ons schreven de weigering toe aan den minder officieelen, bij voorkeur zelfs hekelenden toon van het opstel. Alsdan toonden de jongelui, dat hunne middelen hun veroorloofden, om hunne stem niet te laten smoren; op kameraadschappelijke wijze werden de noodige fondsen bijeengebracht om eene advertentie van destijds Barnum-achtige afmetingen te bekostigen en nu werd in de daartoe bestemde kolommen van een der groote bladen aan het bezwaard gemoed lucht gegeven.

In den regel was het voor den onvoorzichtigen tegenstander maar beter, een zoodanigen strijd niet verder aan te binden, en men deed, zooals in studentensteden gebruikelijk is; wanneer de studeerende jongelingschap 't niet al te bont maakte, dacht men: „we zijn ook eens jong geweest," of deed alsof men zoo dacht.

Een waar genoegen was het, des Zondags te wandelen naar het lachend gelegen Ginneken; in de vrije natuur en zoo ver mogelijk van de benauwende atmospheer binnen de Academische wallen. Zoo ver mogelijk; want het was verboden, verder dan een uur gaans zich van zijn garnizoen te verwijderen. Deed men dit, overschreed men de denkbeeldige limiet, door het militair gezag zoo mild gesteld, dan was men deserteur en kon door de politie worden opgepakt, om onder zwaar geleide te worden teruggebracht. En toch, hoe lang heeft het geduurd, voordat men in dit opzicht rekening ging houden met de versnelde middelen van vervoer! Een rit, later per tram, b.v. van Utrecht naar Zeist werd „desertie voor de eerste maal in tijd van vrede", wanneer men niet de tegenwoordigheid van geest had om op een zeker punt van den weg het vehikel te verlaten; toeren in een rijtuig was ten eenenmale onmogelijk, tenzij men in engen kring om zijn garnizoen heen caroussel reed. Zoo wilden het de snuggere militaire wetten.

Om iedere garnizoensplaats was in gedachten een kring getrokken, die naar de letter der wet niet mocht overschreden worden; sneed die kring bij toeval een eenigszins ruime huizinge, dan was men in de vertrekken links veilig; aan den anderen kant van de vestibule bestond ernstig gevaar voor vervolging wegens desertie.

De denkende lezer zal zeggen, zoo kinderachtig werd het verbod niet gehandhaafd; maar dit *kon* toch. Gevaarlijk zijn wetten of verbodsbepalingen, waarvan de naleving belachelijk, ja onmogelijk wordt. Wij althans overschreden dien verboden kring wel eens.

Het genot, een oogenblik van knellende banden bevrijd te zijn, is voor een gewoon mensch ter nauwernood te beseffen; geen bespiedend oog, geen luisterend oor, geen dreigen met „rapport maken", geen klopjacht op een gederangeerd toilet of welige lokkenpracht — maar Gods lieve natuur: een opwekkend frissche lucht, die met ongekende verrukking werd ingeademd; vriendelijke zonnestralen, welke bloem en blad deden glinsteren en tintelen, en de opgeruimde gezichten beschenen van hen, die noode de vrijheid misten.

En voort ging het langs den toen zoo landelijken weg; weldra door beemd en bosch, met volle teugen de geuren van struik en heester genietende; de balsamieke lucht, welke iets onbeschrijfelijk weldadigs had; voort ging het — als de gevangen vogel, die eens even de wieken vrij mag uitslaan.

In een oogwenk was alle leed dan vergeten; de blijmoedigheid, de dartele overmoed, ons van nature eigen, hernamen hunne rechten, en alleen de zware shako op het hoofd en het bengelend wapen aan de linkerzij herinnerden aan de knellende discipline, welke de argeloozen als een somber phantoom bleef achtervolgen.

En voort ging het langs den toen zoo landelijken weg.

Met een drie-, viertal of meer op eene rij stapten de jeugdige zonen van Mars lustig voort; tamelijk wel in den pas, wat den militair spoedig eene tweede natuur wordt. Vroolijk wapperden de paardenharen vlammen op een onmogelijk hoofddeksel, zooals nog altijd den Nederlandschen militair in groot- en in marschtenue bezwaart; versierd met een aantal uitneembare versierselen, waarvan in de ure des gevaars, in minder dan geen tijd, de helft zou te loor gaan. Hier rustte de hand op het zijdgeweer, een meesterstuk van vinding, vergeleken bij de kletterende en rinkelende kling van den Nederlandschen infanterie-officier, die hem verraderlijk tusschen de beenen slingert en als verweermiddel aan Neurenberger speelgoed denken doet. Voort gaat het, onder gezelligen kout, waarbij de kluchtigste invallen een afgescheiden dominé zouden doen grimlachen.

Wat op den weg ontmoet wordt en hiertoe aanleiding geeft, loopt wel eenig gevaar van te worden verheerlijkt, en hij of zij, die aangehouden wordt,

mag van geluk spreken, wanneer dat praaien geen gevoeligen knak toebrengt aan de vergeeflijke ijdelheid, den mensch aangeboren.

Herkenning van schuldigen later is veelal ondoenlijk; niets maakt het zoo moeilijk, jongelui van elkander te onderscheiden, als de uniform; dit mochten enkelen onzer, wanneer het uur der vergelding dreigde te slaan, niet zonder genoegdoening ondervinden.

„Zeg, loop zoo hard niet, pelikaan!" riep er een, met minder lange beenen gezegend.

„Ja, zacht wat; hij kan niet vooruit op zijn stompjes."

„We behooren niet allemaal tot de steltloopers."

„Laat ons elkaar's lichamelijk schoon verder buiten beschouwing laten," maande een vierde aan.

„Dat is voor jou ook maar geraden!"

„Heb jij van avond een invitatie, Jakhals?"

„Neen. In mijn isolement ligt mijn kracht. Ik gun jelui het vermaak, om bij een lieve familie te zitten knoopendraaien."

„Of knikkebollen!" liet zijn buurman er op volgen.

Deze tirade werd met luid gejuich begroet; want het was uitgelekt dat de Jakhals een vorige week, deel uitmakende van een zeer deftig gezelschap, in den dut geraakt was, zoodat hij door liefderijke hand moest worden wakker gemaakt, om welke reden ditmaal hem geen uitnoodiging ten deel viel.

„Hij snurkte zoo krachtig, dat de gastvrouw haar eigen woorden niet kon verstaan!"

„Dat is gelogen."

„Gelogen?! Ha, dit eischt bloed. Mijne heeren, gijlieden zijt onze getuigen."

De hartsvangers werden getrokken en kruisten zich. Een potsierlijk tweegevecht ontstond en met doffen slag daalde een der klingen neder op het zware hoofdtooisel, dat wachelde en lusteloos naar eene zijde bleef overhellen.

„Stil — daar komt de Pootige aan!"

In een oogwenk was de schermutseling geëindigd; de schuldige, die zich zoo onparlementair had uitgedrukt, werd snood naar den linkervleugel verwezen, en somber klonk het, als herinnering aan de „Favorite":

„*Qu' il reste seul* — twee, drie — *avec son déshonneur!*"

Na hierbij met zijn rapier de maat geslagen te hebben, haastte ook de Blauwe zich, dit in de scheede te steken en alles liep nu weer vreedzaam op eene rij, alsof niet tot herstel van eer de degen getrokken was.

De Pootige namelijk was niemand minder dan de kapitein-adjudant, wiens schitterende gestalte men in de kromming van den weg meende te zien naderen.

„Hij is het niet!"

„Alzoo is door een loos alarm, op slinksche wijze, mij de genoegdoening onthouden, die mij verschuldigd was!" riep pathetisch de verongelijkte, aan wiens waarheidsliefde was getwijfeld.

„Aan de eer is voldaan," klonk het beslissend.

Daarop had een aandoenlijk verzoeningstafereel plaats; al hetwelk een tamelijk welgeslaagde parodie leverde op 'n modern „duel-à-mort."

Inmiddels was een wonderlijk heerschap genaderd, dat door het vijftal knipoogend begroet werd. Een hunner nam ootmoedig zijn shako af, zoodat de vlam over den weg veegde, en vroeg:

„Zou ik u wel wat vuur mogen verzoeken?"

„Met genoegen." Maar de intonatie kwam niet overeen met de voorgewende bereidwilligheid.

De Jakhals nam de „havana" behoedzaam met de toppen der vingers aan en bracht haar aan den neus.

„Een delicieus sigaartje!"

Het reukoffer ging van hand tot hand.

Allen haalden het aroom van het nicotine-houdende kruid op en hunne gebaren drukten waardeering uit.

„Rookt u altijd zulke fijne pik? Zoo maar in de open lucht?"

„Regalia elegante, Buen aroma!"

„Stincodoros of Hoogerevriendschapssigaar."

De Blauwe stond nog altijd over de walmende tabak gebogen en snoof, met ten hemel geslagen oogen, de lieflijke geuren op.

„Vanwaar heeft u dit merk? — Ach, wees grootmoedig en onthul ons den naam der firma."

De vreemdeling strekte herhaaldelijk de hand naar zijn rechtmatig eigendom uit en begon boos te worden; eigenlijk wel wat laat, vond men.

Nadat allen er vuur aan ontleend hadden, werd de fijne sigaar teruggegeven in den vorm van een stuk lont.

„Onze hartgrondige dank zij u gebracht."

En het weerloos doelwit van jeugdigen overmoed kon verder zijn weg gaan; inwendig kokende van woede en iets mompelende, dat hij evenals Veltman in een melodrama „ter zijde" sprak.

Naderde een oude juffrouw met een mops aan een touw, dan ware het te veel gevergd geweest, dien optocht onopgemerkt te laten voorbijgaan.

Met al den eerbied, aan hare sekse verschuldigd, werd zij dan liefderijk gewaarschuwd.

„Juffrouw, u mag wel oppassen; dat hondje doet leelijk."

„'t Wil u in je hiel happen."

„Ik liet 't liever voor me uit loopen, als ik u was; dat is meer sekuur."

„U moet weten, onze vriend is bij de ruiterij — mag ik hem even aan u voorstellen: Pelikaan Esq. En u?"

„Geen antwoord?!"

„Dilettant-veearts; 'n kraan in de *honden*kennis."

„'n Specialiteit in de behandeling van dolle exemplaren."

De blik, dien de juffrouw op het zouteloos viertal wierp, was zoo vernietigend, dat men, instinctmatig na een militair saluut, afdroop.

„Dat moet je niet doen — optreden tegen weerlooze vrouwen."

„Jawel, hij zou liever in 't tournooi een lans breken voor die ouwe tante met haar fik."

„De Blauwe heeft gelijk; dat zijn flauwe uien."

„De Vox Populi heeft gesproken — 'k ben vernietigd."

„Doe dan ammende honorable."

„Het zij zoo. Zoo hoor, edele Jakhals, mijn duren eed. Het doet mij innig leed, een kiem van wantrouwen te hebben opgewekt in den boezem der jonkvrouw tegenover haar lieveling."

„Mooi zoo; 't is al wel."

„En ik zweer bij de wateren van den Styx, dat ik nimmer weder het woord zal richten tot maagden boven de middelbare jaren onder viervoetig geleide."

„Rinaldo!" klonk het waarschuwend.

Subiet was het met alle exaltatie gedaan, want Rinaldo was een der levensgevaarlijkste onderofficieren, aan onze inrichting van Hooger onderwijs verbonden; bij uitnemendheid den algemeenen eerenaam waardig, dien men dezen ambtenaren vereerd had. Studentengrappen waren in zijne oogen een gruwel en er bestond op dit tranendal voor hem geen grooter gelukzaligheid dan „Rapport maken."

Met onbeweeglijk gelaat en zwijgend als figuranten in de comedie trokken we dezen heer voorbij en waren weldra in het Ginneken aangeland, waar in de open lucht een feestdisch werd aangerecht.

Ontzettende hoeveelheden werden verslonden van krentenmik en andere levensmiddelen, waarin de voedingscommissie der K. M. Academie niet placht te voorzien.

In den regel liet de eetlust niet te wenschen over. Jong en gezond als een hoen, daarenboven na een flinke wandeling, versmaadde men niet de goede gaven, geboden door Mina, een bekoorlijke Hebe met Brabantsche muts.

Op den duur was het ons daar te onveilig; zoodat we, na aan het maal de „gebruikelijke" eer te hebben bewezen, aldra verder gingen.

Hoe men om luttel reden in ernstige moeilijkheid kon geraken, moge blijken uit het volgend historisch feit.

Bij Huese, aan iederen Breda- en Ginnekenaar welbekend, bevond zich destijds een landelijk speeltuig, onder den naam van „wip" populair geworden; dit diende uit den aard der zaak minder als optisch seintoestel, ofschoon de toepassing als zoodanig ook al eene „vinding" ware te noemen, maar ten genoegen van de habitués.

Ook wij maakten somwijlen gebruik van dit voorwerp, aan schuldeloos vermaak gewijd.

Een onzer, een opmerkelijk rijzige wapenbroeder met lange beenen naar rato — dien we dan ook de „klarinet" noemden — mocht evenzeer als ieder ander bezoeker zich dit genoegen veroorloven; al kan het in geenen deele worden ontkend, dat de op- en neergaande beweging zijn lichamelijk schoon niet voordeelig deed uitkomen en zijn persoon, telkens wanneer hij het

aardrijk weer bereikt had, onwillekeurig deed denken aan een kikvorsch, tot den sprong gereed.

Wij vonden dit een dwaze vertooning, maar konden bezwaarlijk goedkeuren, dat anderen die meening waren toegedaan.

Toen een sluikharig jongmensch zich veroorloofde schamper te lachen, werd hij ter verantwoording geroepen en verdere ongepastheid zijnerzijds leidde tot een welverdiende tuchtiging, welke met het plat van de kling werd toegediend. Het noodlot wilde, dat deze veelbelovende jongeling de telg was van een gepensionneerd majoor, welke Breda uitverkoren had, om er goedkoop zijne laatste levensdagen te slijten.

In stede van, als een verstandig vader, erkentelijk te zijn voor de paedagogische les, gratis toebedeeld, wist hij den naam van den wreker uit te vorschen en Z.H.E.G. begaf zich in eigen persoon naar den Gouverneur der Academie.

Krasse beschuldiging. Het zijdgeweer getrokken tegen een rustig burger en dezen daarmede lichamelijk letsel toegebracht — „zwaar verwond" had de oud-majoor gezegd, maar die vlieger ging niet op. Zelfs was het lichamelijk letsel niet wel aan te toonen, omdat de correctie had plaats gehad op een van oudsher daartoe aangewezen lichaamsdeel.

Een oogenblik scheen het dat de zaak droevige gevolgen zou hebben; er werd gemeesmuild van „poging tot moord met voorbedachten rade;" een misdrijf, dat de militaire rechter zwaar kon doen boeten.

En ware de onvoorzichtige in andere handen gevallen dan die van onzen gemoedelijken compagnies-commandant, het ware wellicht slecht met hem afgeloopen.

Hij bekende volmondig schuld, maar liet er pathetisch op volgen:

„Wanneer een onverlaat zich durfde vermeten, een kameraad te bespotten, wat zoudt u hem doen, kapitein?"

„Ik zou hem in zijn lurven pakken."

„Dat heb ik gedaan, kapitein, en daar is nu al die herrie om!"

„Maak dat je weg komt!"

Dit was altijd zooveel als absolutie — en de misdaad werd ditmaal niet zwaar geboet.

Maar de „klarinet" werd minzaam uitgenoodigd, niet meer zijne imposante gestalte te ontwijden door roemloos wippen en zich bloot te stellen aan de critiek van onbevoegden.

Buiten het Ginneken bevond zich een landelijk optrekje, dat steeds bijzonder onze belangstelling opwekte. Het was in Zwitserschen stijl gebouwd en versierd met een balkon van rustieke samenstelling; niet zeer hoog boven het maaiveld verheven, en eenigszins popperig.

Er was eenig terrein om het huis, met onwillig groen, en des zomers placht de familie onder eene verzameling boonenstaken, priëel genaamd, te dejeuneeren of haar slap aftreksel van thee- en andere bladeren te genieten.

De oude heer was een onuitstaanbaar sujet en had, zooals wel meer voorkomt, eene lieve dochter; van Casino en andere partijen den kadets niet geheel onbekend.

Zoo vriendelijk en aanvallig het meisje was, zoo vlegelachtig betoonde zich de man, dien zij vader moest noemen, en dientengevolge stond hij bloot aan kleine plagerijen, welke alleen daarom afkeurenswaardig waren, omdat hij een korten dikken nek had en deskundigen zeggen, dat men daarmee meer aanleg voor een beroerte heeft dan een ander.

Wij konden hem, met betrekkelijk geringe middelen, onrustbarend rood van kleur maken en de omstandigheid, dat zijn eigen kind somwijlen haar lachen niet kon bedwingen, heeft hem eens zijn toevlucht doen nemen tot het uiterste middel van den vadervloek!

Wanneer de familie schuins links in het priëel zat, kwamen wij het erf op; ongevraagd en onaangediend, wat in zooverre niet netjes was. En we zouden ook wel alvorens ons compliment gemaakt hebben, als de man niet wis en zeker dan een stuip van woede gekregen had.

Het kostte ons geen moeite, om het reeds vermelde balkon te beklimmen; als wanneer de rechtmatige eigenaar of huurder — wij hebben het steeds versmaad, naar het hypotheekkantoor te gaan, om hierover licht te verspreiden — een geluid makende als een locomotief, die tegen eene hoogte optornt, op ons afkwam en de vraag stelde: „wat dit beteekenen moest"; of wel sprakeloos bleef staan, wanneer hem b. v. werd toegevoegd:

„Stil — Romeo en Julia!"

Het was namelijk Julia, die zich op het balkon bevond, gedrapeerd in een vrouwelijk gewaad, dat ontleend werd aan een vertrek, waarnaar de openstaande balkondeur toegang verleende; terwijl Romeo beneden stond en in de schoone verzen haar het hof maakte.

The brightness of her cheek would shame those stars,
As daylight doth a lamp; her eye in heaven
Would trough the airy region stream so bright,
That birds would sing and think it were not night.
See, how she leans her cheek upon her hand!
O, that I were a glove upon that hand,
That I might touch that cheek!
Julia (*op het balkon*).
Ah me!

in het oorspronkelijke; want we hadden de vertaling van Burgersdijk nog niet.

En dan kwamen de Montagues en Capulets, ten spijt van den verontwaardigden heer des huizes; doch tot groot genoegen van de dames in het priëel, welke vruchteloos den man en vader tot kalmte en een klein weinigje meegaandheid aanmaanden.

Begon er ernstig gevaar te ontstaan voor 's mans gezondheidstoestand, dan werd de aesthetische voorstelling gestaakt; Julia gleed langs een der

pijlers van het balkon naar beneden om, na een hartelijk afscheid van de familie, met Romeo en figuranten te verdwijnen; zonder beducht te zijn voor de bedreigingen van mijnheer, die van politie gewaagde, welke er nooit was, en telkens weer op nieuw verzekerde, dat hij zich persoonlijk zou gaan beklagen, wat hij nooit deed.

Wellicht hebben wij dit laatste te danken gehad aan de aanminnige tusschenkomst der schoone Amanda, wie het mocht gelukken den ouden heer weder tot bedaren te brengen, tot een volgenden keer.

Frons niet de wenkbrauwen, ernstige magistraat; wees niet te hard in uw oordeel, man van het gezag; vonnis niet onvermurwbaar deze ondeugende streken, hooggeleerde heer! Niettegenstaande paardenharen vlam en zijdgeweer, militaire opleiding en krijgsartikelen, waren we studenten; nog zeer jeugdige studiosi. Gelieve dit te bedenken. En wanneer men te Leiden of te Utrecht een paar honderd juristen, zelfs theologanten, eens eene maand lang opsloot en vervolgens eensklaps liet uitzwermen — wat zou de goê gemeente dàn beleven?...

IX.

Wij mochten hem gaarne, al was hij niet sterk en meestal ziekelijk; geheel ongeschikt om deel te nemen aan luidruchtige vermaken of teugellooze vroolijkheid.

Reeds lang scheen hij iets onder de leden te hebben gehad en meermalen hadden wij hem geplaagd, wanneer hij stil in zijn hoekje zat en het rumoer om hem heen hem blijkbaar onaangenaam aandeed.

Met moeite kon hij zijne studiën volgen; de leeraars dachten dat hij lui, dat hij een suffer was, en dienden hem ernstige berispingen toe, of straften hem met arrest. Doch wij wisten, dat hij zoo gaarne vooruit wou, als hij maar kon.

Ten laatste werd hij ziek en in de infirmerie opgenomen. Nu en dan mochten we hem eens opzoeken; dit was echter hooge uitzondering. Hij lag dan in de eenvoudige legerstede en dacht aan de studiën, die hij niet zou kunnen volgen, en aan zijn huis.

Moge het voor het moeders zoontje reeds een heele verandering zijn, uit de ouderlijke woning plotseling in vreemde, zoo gansch andere omgeving te zijn verplaatst, de drukke bezigheden en opleiding doen dit aldra minder gevoelen. Is men lijdende en aan zijne gedachten overgelaten, dan gaat er veel in het gemoed om.

Hoe zorgzaam de verpleging ook moge zijn, het is niet die van eene liefhebbende moeder, wier teedere zorgen zoo goed doen; wier zachte hand het gloeiend voorhoofd streelt en verkoeling schenkt; wier vriendelijke woorden troost en bemoediging geven.

Dit zeide hij wel eens, met een enkel woord, dat we zeer goed begrepen, wanneer een onzer aan zijn bed gezeten was — tot de trom buiten ons haastig wegriep.

Wij hadden vernomen dat het niet best met hem ging. Zijn familie was gewaarschuwd en eene vriendelijke dame kwam, die ons minzaam toesprak. Zij week niet meer van zijne sponde.

Het had een onderwerp van ernstig beraad uitgemaakt of hij nog zou kunnen vervoerd worden, doch dit moest onraadzaam worden geacht; de ziektetoestand had onverhoeds zich gecompliceerd en de arts mocht geene hoop meer geven.

De beste vrienden van den patient werden voor 't laatst bij hem toegelaten. Bleek en vermagerd lag hij daar; hij ijlde en sprak van „pennebaantjes" en „beschrijvende meetkunst", die thans bleken hem zwaar te hebben gewogen.

Wij hadden hem dikwerf geplaagd en „mem" genoemd; daar hadden we nu spijt van.

Nog eens kwam hij tot bezinning en drukte ons de hand. Hij dankte ons voor de vriendschap, hem bewezen, en er ging iets in ons om, dat niet zoo gemakkelijk ware weer te geven. En de vriendelijke dame zat daar roerloos, dof voor zich ziende; eene enkele maal staarde ze ons aan, met iets onbeschrijfelijks in haar droevig oog; het contrast van onze gezonde, blozende gelaatskleur en de vale tint op het gezicht van den stervende moest haar wel pijnlijk aandoen. Wij drukten hem voor de laatste maal de hand en beseften, dat wij hem niet zouden wederzien.

Toen de deur achter ons dicht viel, hoorden wij nog een hartstochtelijk snikken en wij dachten aan huis, aan *onze* moeder, die ook eens zoo aan ons bedje gezeten en angstig onze trekken bespied had; wij waren onder den indruk van die worsteling met den dood, en ik geloof wel, dat wij in de les wat onoplettend waren en ditmaal het lage cijfer verdienden, dat ons ten deel viel.

De kunst vermocht hier niets meer; het lichaam was uitgeteerd, de kracht der jeugd verlamd. Ook de aanwezigheid der geliefde moeder, wat hem een oogenblik opgefleurd had, vermocht op den duur geene genezing te schenken. Niemand als de trouwe arts was tegenwoordig, toen de arme jongen het brekend oog onafgebroken op haar gevestigd hield en zij de smalle hand voelde kil worden en verstijven en met een schorren kreet zich wierp op het lichaam, waaraan de adem ontvloden was, zonder hem meer te kunnen verwarmen of door hare kussen tot het bewustzijn te mogen terugroepen. Den volgenden dag drong de treurmare tot ons door, dat onze kameraad bezweken was.

Dit maakte op ons een diepen indruk, op allen zonder onderscheid.

Gelukkig slechts bij hooge uitzondering stak de onverbiddelijke Dood de knokige hand naar een der onzen uit en wanneer dit het geval was, had men meestal in tijds den lijder aan de hoede der zijnen toevertrouwd, hetgeen ditmaal niet meer mogelijk was geweest.

Hij werd ter aarde besteld met militaire eer.

Dit zoude een nieuwe ervaring voor ons zijn. Van zulk eene uitvaart hadden wij ter nauwernood ooit gehoord.

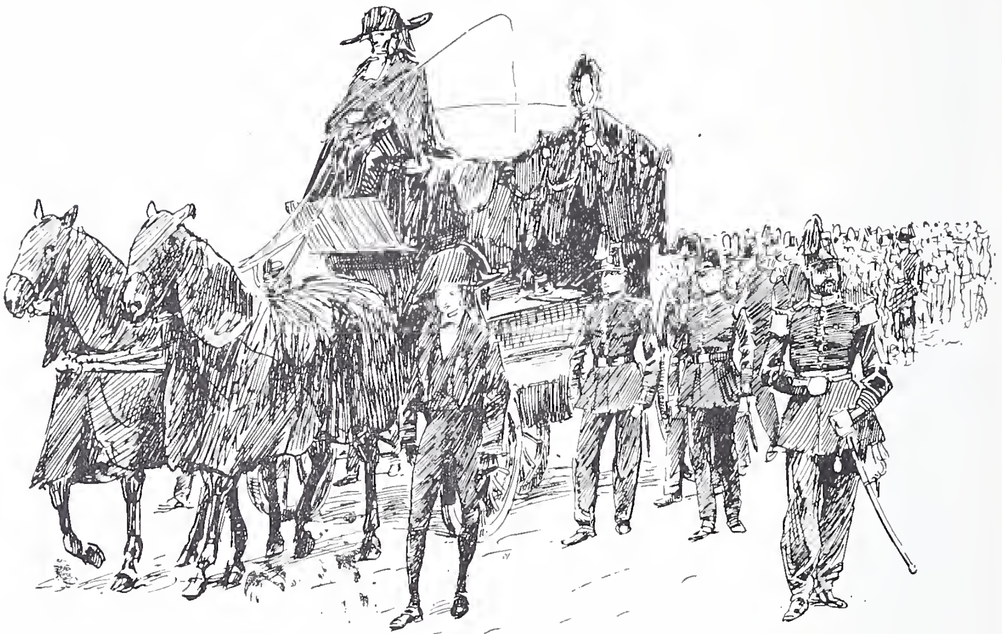
Het geheele kadettenkorps trad aan, om den overledene de laatste eer te bewijzen; het vuurdetachement vooraan.

Langzaam en plechtig stelde de meer vreemde dan sombere stoet zich in beweging; onder de tonen der treurmuziek, welke onder deze omstandigheid ons de tranen in de oogen dreven.

De Marche funèbre van Chopin klonk door de straten, dicht opgevuld met eene menigte, die het ongewone schouwspel gadesloeg; grootendeels ernstig en zwijgend; slechts nu en dan dringende en joelende, als betrof het geen plechtige uitvaart.

Voor sommigen is zelfs een lijkstaatsie een publieke vermakelijkheid.

Eensklaps knalden schoten; een salvo werd gegeven, dat een der paarden van den lijkwagen deed steigeren. Dwarlend stegen de kleine rookwolkjes omhoog, naar het ons voorkwam vluchtig en geheimzinnig als de ziel, die

Statig bewoog de stoet zich langs den weg.

kort te voren het lichaam ontvlood....

Statig bewoog de stoet zich langs den weg.

Onuitsprekelijk veel ging er in ons om gedurende dien tocht. Wij waren met deernis vervuld voor den afgestorvene, die op zoo veelbelovenden leeftijd was weggerukt en dien wij — moeilijk kan men zich vertrouwd maken met deze gedachte — nimmer weder zouden aanschouwen. Wij bedachten, hoe wij te moede zouden zijn, wanneer we zelven zoo'n treurig uiteinde voor oogen hadden; hoe ouders en zusters en anderen ons zouden beweenen. We hadden wel innig spijt van onze hardheid; vooral dien eenen keer, toen wij hem gevraagd hadden of hij niet „durfde" en hem kwalijk bejegend hadden, „omdat hij zoo saai was."

En wij namen ons voor, nimmer weder iets dergelijks te doen; niet mis-

bruik te maken van het overwicht der sterkeren op de zwakkeren; in stilte legden wij de gelofte af, dat wij ons niet meer iets van dien aard zouden te verwijten hebben....

En wel twee, drie dagen zou dit alles ons bijblijven en de welgemeende gelofte worden nagekomen.

Traag kroop de lijkstaatsie voort; geen enkele onzer was ongevoelig of ook maar tot een onverschillig woord gestemd. Bij een bocht van den weg vertoonde de zwarte koets zich aan ons oog en wij dachten er aan, hoe hij daar wel liggen zou. Wederom beseften we, dat zoo'n afsterven toch treurig was; want al mocht men aan de Academie veel geplaagd worden en veel leed verkroppen, al stond men zelfs in een of meer vakken „onvoldoende", het leven bood toch veel bekoorlijks aan en al ging men op de catechisatie, men wist toch niet recht wat het leven hiernamaals wezen zou.

Wij waren hiervan doordrongen en peinzend vervolgden wij den droevigen tocht, tot een vernieuwd salvo uit dit gepeins deed opschrikken. Het kerkhof was bereikt.

Aan de groeve, waar meer dan een 'n schuwen blik in wierp, werd een ernstig woord gesproken; en de meesten onzer vermochten hun snikken niet langer te bedwingen. We konden het niet gelooven, dat hij besloten was in de kist, die daar stond; op 't punt van in het donkere gat te worden neergelaten — en dan zou alles gedaan zijn.

Na den godsdienstleeraar sprak ook een der onzen, en dat het niet welsprekend of schoon was, wat hij zeide, getuigde voor hem. Het kwam uit het hart.

Toen werden voor het laatst, één voor een, de geweren afgevuurd. Akelig dof klonken de schoten in het nog geopende graf; iedere knal vond weerklank in ons gemoed, elk schot scheen ons te treffen...

De eerste schop aarde viel op de kist. Elk zijner vrienden volgde het voorbeeld; doch het scheen ons toe, als vervulden wij veeleer eene daad van vandalisme dan van liefderijkheid.

De plechtigheid was afgeloopen.

En nu het floers fluks verwijderd. De trom, die ons in het gelid riep, klonk weder als altijd, en als ware er niets gebeurd, met vliegende vanen en vroolijke muziek, keerden wij naar de stad terug.

Zoo wil dit het militaire ceremonieel, even tweeslachtig, even schel in zijne contrasten als alles in den gewapenden dienst.

Een meer schreeuwende tegenstelling is niet te bedenken en eene onverklaarbare aandoening maakt zich meester van hem, die dit voor het eerst bijwoont en niet geheel onontvankelijk is voor indrukken.

Men keert terug met den gewonen pas, als heeft men een militaire wandeling gemaakt; in een oogwenk schijnt al het leed, iedere teedere aandoening geweken en vergeten — evenals ook later de overleden wapenbroeder, trots vele, vele dienstjaren, weldra vergeten is.

En alles gaat weer geregeld zijn gang; zooals op het wereldtooneel, dat ons dagelijks leert hoe niemand onmisbaar is; zooals zelfs in de gewone

samenleving, waar men maar zelden den tijd heeft voor weemoedige nabetrachting of om eene nagedachtenis met piëteit in eere te houden. Voort jaagt het wentelrad van den tijd; alles wat het op zijn weg ontmoet, vermorzelend, zonder dat de eenparige beweging ook maar een oogenblik wordt belemmerd of verstoord.

Het leven gaat zijn geregelden gang, zonder zich veel te bekreunen om hem, die in den strijd bezweek, en reeds te benijden is hij, wiens naam niet wordt uitgewischt evenzeer als het lichaam tot ontbinding gedoemd is.

Wel kortstondig is de rouw! En het aardsch omhulsel gaat verloren; veelal ook de nagedachtenis.

Iets dergelijks zegt ons eene militaire begrafenis.

X.

Dank zij het uiterst regelmatige leven, dat dikwerf deed denken aan de eentonige beweging van den slinger eener klok, ging de tijd snel genoeg om en het eerste jaar spoedde ten einde; alleen de laatste maanden schenen meer traag te verloopen, omdat er zoo reikhalzend werd uitgezien naar het verlof; het eerste verlof, een evenement in het kadettenleven.

Het was, alsof dat heerlijk oogenblik maar niet zou aanbreken; die eerste belooning na een volbracht studiejaar onder de ongunstigste omstandigheden; alles was even vreemd en werd daarenboven noodeloos verzwaard door een groenleven, dat een vol jaar duren moest.

In beginsel zijn we niet tegen een zekeren „baren" tijd; voor de meesten is het niet kwaad, dat zij die harde leerschool doorloopen en eene wijle leeren beseffen, hoe bitter weinig zij nog te beteekenen hebben. Voor menig verwaand heertje, door onverstandige ouders en omgeving over 't paard getild, is het groen loopen waarlijk zoo kwaad niet. Doch zekere grenzen moeten niet worden overschreden.

Niemand zal te gronde gaan, omdat hij wat voor den gek gehouden wordt; kleine dienstverrichtingen ten behoeve van ouderen, zijn evenmin te wraken. Een jaar lang echter is te breed uitgemeten en ook zonder weerga.

Daarbij werd de betamelijkheid soms uit het oog verloren; ergerlijke mishandeling was geene zeldzaamheid en zelfs het eergevoel werd niet genoegzaam ontzien. Zooals reeds werd aangestipt, wilde eene merkwaardige overlevering het, dat men zich door anderen liet mishandelen, zonder zich te verweren; hoe zulk een vernederende onderwerping ooit ingang kon vinden aan eene militaire academie, waar toch in de eerste plaats fierheid en ridderlijkheid behooren te worden aangekweekt, kwam steeds onverklaarbaar voor.

Het moge echt christelijk zijn om, wanneer men een mep op de eene wang heeft gekregen, welwillend zich om te wenden en de andere wang aan te bieden, bijzonder krijgshaftig is dit nu juist niet.

Evenmin strekte een onverhoedsche aanval van drie of meer andere kameraden op één enkelen jongere, om een hoogen dunk te bekomen van de

beginselen, welke in dit opzicht aan de Militaire Academie gehuldigd werden; ook eischte men vernederende diensten, en terecht heeft het Bestuur meermalen krachtige pogingen aangewend om aan dien ergerlijken toestand een einde te maken; grootendeels vruchteloos. De traditie wilde het nu eenmaal, en de oudere studiejaren zouden zich in hun recht verkort hebben geacht, wanneer zij hun jongere kameraden niet naar hartelust konden afrossen.

Een der meest gewilde heerendiensten, welke van den baar geëischt werden, was het *pennebaantje*; bestaande in het afschrijven van dictaten of andere documenten, welke van blijvende waarde geacht werden.

Dit was nu zoo heel erg niet; alleen benam het een leergierig, doch eenigermate achterlijk jongmensch de gelegenheid om zich aan eigen studiën te wijden.

Een der meest gewilde heerendiensten was het *pennebaantje.*

Overigens was het wel de meest onschuldige wijze van eerbetoon aan ouderen van jaren; in elk geval nuttiger dan het maken van papillotpapier ten behoeve van de schoonen eener academiestad, waaraan de groen in de studentenwereld veelal zich moet wijden. De betrekkelijk geringe omgang van kadetten met de bekoorlijke sekse was reden, dat tot zulke galante dienstverrichtingen minder aanleiding bestond; ook in andere opzichten moesten de beproevingen, waaraan de baren zich behoorden te onderwerpen, belangrijk afwijken van de genoegens, aan het groenleven in de studentenwereld verbonden.

Een van de zeer populaire grappen, die men zich met den wapenbroeder in het eerste studiejaar veroorloofde, was dezen den last te verstrekken om een der nijdigste k: dets van een hooger studiejaar aan neus of oorlel te trekken, hetgeen uit den aard der zaak tot een handtastelijke terechtwijzing moest leiden. Aarzelde men, zoo bekwam men een lichamelijke tuchtiging van hem, die de vereerende opdracht verstrekte; trok men de stoute schoenen aan en volvoerde men het ergelijk feit, dan had men de wiskunstige zekerheid, dat dit niet onopgemerkt zou voorbijgaan.

Men was dus altijd tusschen twee vuren en het geheel was een eigenlijk noodeloos omslachtige manier om een pak slaag op te loopen. Wij hebben, in een oogenblik van stille overpeinzing over dergelijke zaken nadenkende, ons wel eens afgevraagd, of dit alles niet een zekeren mystieken gronslag

had; evenzeer als de vrijmetselaar aan beproevingen onderworpen wordt, alleen om op symbolische manier hem iets aan 't verstand te brengen.

Het deed denken aan de militaire rechtspleging, waarbij aan den belanghebbende in den regel klappen worden uitgedeeld; meer in het bijzonder aan het merkwaardig dilemma, waarin later de officier verkeert, welke soms volmaakt onschuldig en tegen zijn zin gewikkeld wordt in een duel.

De strafwet verbiedt het tweegevecht; bijgevolg behoort men er zich van te onthouden.

Neen, de militaire eer gebiedt, dat men zich *niet* onthoudt; en wijst men de uitnoodiging af, dan verschijnt men voor een Raad van eer. Alzoo bestaan de volgende eventualiteiten:

1°. Men aanvaardt het duel en wordt, al dan niet doodelijk, gewond;

2°. Men ziet zegen rusten op zijn wapenen, bereidt den ander het lot, onder 1°. vermeld, en wordt in hechtenis genomen.

3°. Men is gehoorzaam aan 's Land wet, is dan niet langer waardig om de uniform te dragen en wordt als 'n eerlooze schelm weggejaagd of krankzinnig verklaard.

Aan zulke onmogelijke toestanden, ons *mixtum compositum* van grootendeels verouderde militaire instellingen ten volle waardig, dachten we onwillekeurig na bij het schetsen van de benarde positie, waarin de „baar" verkeert, die op last van een ouderen collega de schendende hand moest uitstrekken naar een der zintuigen van een ongenaakbaar wapenbroeder.

Gehoorzaamt hij, dan volgt de straf op de daad; blijft hij in gebreke, dan volgt evenzeer een gevoelige correctie, maar van vernederenden aard... Immers volmaakt hetzelfde als het meer tragisch geval, door ons beschouwd; alleen met dit onderscheid, dat men den ander niet overwinnen kon, daar men in dit ondenkbaar geval met een geheel studiejaar te doen kreeg.

Wij merkten reeds aan, dat de oorsprong van veel, wat aan de Militaire Academie traditioneel werd, ons onduidelijk gebleven is.

Zou dit alles soms dagteekenen uit een grijs verleden?

Niet geheel onwaarschijnlijk komt het ons voor, dat een en ander bij overlevering uit het oude Sparta tot ons gekomen is; ook behoort het niet tot de verklaarde onmogelijkheden, dat aan oud-Egyptische kadettenscholen zulke gebruiken in zwang waren, welke den stroom der eeuwen hebben getrotseerd. Vele voorschriften en gebruiken toch wijzen terug op voor-historische tijdperken, hetgeen door een beredeneerd militair-antiquarisch onderzoek ware op te helderen.

Is de huishoudelijke militaire rechtspleging soms zoo opmerkelijk meer vertrouwbaar dan weleer het weinig betrouwbaar Ostracisme der edele Grieken?

Wij zullen deze militair-cultuurhistorische stellingen hier niet verder uitwerken, doch behouden ons voor, aan dit tot dusverre veronachtzaamd

onderwerp een streng wetenschappelijk werk, met den dubbelen omvang daarvan aan aanhalingen en noten, te wijden; dat, in de meeste levende talen overgezet, aan bevriende Mogendheden zal worden aangeboden.

Eene lichtzijde had de vertrouwelijke omgang tusschen verschillende studiejaren onderling; het verwende kind des huizes werd snel en afdoend ontbolsterd; overgevoeligheid werd zegevierend overwonnen en men werd gehard tegen de kleine jammeren van het leven.

Die bejegeningen strekten evenwel niet, om het samenzijn gedurende het eerste studiejaar te veraangenamen.

Voor verscheidene lichamelijke tuchtigingen bestonden technische benamingen. Wel aangebrachte vuistslagen, met krachtsinspanning op den bovenarm toegebracht, die dezen aanmerkelijk deden zwellen en de huid op de eerste voorstellingen in olieverf deden gelijken, werden armpuisten genoemd.

Het energiek en volhardend met de gebalde vuist beuken op het weeke gedeelte van den arm wekt bij den patiënt gewaarwordingen op, welke veilig onder de weinig begeerlijke kunnen gerangschikt worden; men zal dit, zonder een empirisch onderzoek, wel op gezag willen aannemen.

Werd de arm om eens anders hals geslagen en dezen een eerst begin van het genot gegeven, dat wurgen den mensch bereidt, dan noemde men dit eene das; het had in den regel eene verhoogde gelaatskleur en uitpuilende oogen tengevolge en verlamde allen weerstand, zoodat wanneer men in de „das" geraakt was, eene lijfstraffelijke rechtspleging aanmerkelijk werd vergemakkelijkt.

Het zitvlak, door voorovergebogen houding meer kwetsbaar gemaakt, werd aangenaam aangedaan door middel van een lange liniaal, en het kan als een axioma worden aangenomen, dat dergelijk kwispelen niet kan gerangschikt worden onder de benijdenswaardige bewijzen van hoogachting en vriendschap.

Het meest verfijnde folteringsmiddel was het volgende, werkelijk duivelachtig verzonnen. De punt van een handdoek wordt nat gemaakt en dit voorwerp tot een kabel ineen gedraaid, waarna er als met een zweep mede geklapt wordt; komt nu het vochtig uiteinde in aanraking met het lichaam, waarop gemikt wordt, dan veroorzaakt dit op de huid een prikkeling, welke onvergetelijk blijft. Het was niet wel mogelijk, met geringe middelen meer lichamelijk letsel toe te brengen.

Dat een groen „moedwillig tegen een vuist als 'n moker aanliep," was geen zeldzaamheid, hetgeen tot verrassende bewijzen voor de elasticiteit van de menschelijke huid aanleiding gaf en den patient het bekoorlijk voorkomen van een Quasimodo schonk.

Door dit alles werd men onmiskenbaar gehard en met oprechte dankbaarheid zien we dan ook terug op de goedertierenheid van hen, die zich wel met onze ontbolstering geliefden te belasten.

Voegt men bij deze ervaringen eene aanhoudend ingespannen studie en een soms vruchteloos streven om met de gestelde machten op dragelijken

voet te blijven, dan laat het zich verklaren dat verlangend naar de schoone dagen van het eerste verlof werd uitgezien.

Maar eerst moest het vagevuur der overgangsexamens nog worden doorstaan, voordat men van uit de hel in den hemel kwam.

Het was in beginsel aangenomen, dat geen examen behoefde te worden afgelegd in de vakken, waarin men het geheele jaar voldoende geweest was; de gelukkige, die alle vakken „vrij" had, ging zonder examen over.

Dit waren slechts enkele bevoorrechten; niet alleen de knapsten, maar bovenal de braafsten onder ons.

Een heilige Jozef had in dit opzicht meer kans dan een geniale deugniet.

Wanneer men het al te gortig maakte, moest men in alle vakken examen doen, onverschillig of men door vlijtige studie het recht verworven had om zonder die beproeving over te gaan.

Het juist verband tusschen studiën en overtredingen van de krijgstucht is ook al nooit recht verklaarbaar geweest.

Uit den aard der zaak was men aan het einde van het jaar verreweg 't minst op de hoogte van de vakken, waarin men geen examen had af te leggen; werd dan weinige dagen vóór de vuurproef de treurmare bekend, en deze trouwelooze bestraffing alzoo met verfijnde wreedheid toegepast, dan klonk dit als laatste oordeel!

De jeugdige zondaar moest wel ongemeen bij de pinken zijn, om onder deze omstandigheden hoop te durven voeden.

De zwaarste straf, welke verwijdering van de inrichting voorafging, was onthouding van het verlof; een klein aantal uitverkorenen moest soms achterblijven en sleepte dan, onder een verscherpt politietoezicht, zooals aan politieke veroordeelden onder een autocratisch bestuur ten deel valt, een jammerlijk bestaan voort.

Met zorg werden voor de geschandvlekten zoodanige werkzaamheden uitgekozen, waarvan proefondervindelijk bewezen was dat zij de jongelui het minst konden aantrekken.

Uit exerceeren en teekenen, tot afwisseling teekenen en exerceeren, bestond het geestelijk menu der verdoolden, die als kloosterlingen zich door de holle gangen en zalen en over de ontvolkte landouwen binnen de omwalling bewogen, en schier tot razernij werden gebracht.

Met afgrijzen zag de Bredasche burgerij deze rampzaligen op het walletje tegenover het Valkenberg loopen, reeds door hunne aanwezigheid gebrandmerkt als onverbeterlijke booswichten. Zag men hen, met hun vieren of vijven, des zondags naar de kerk geleiden, dan werden zij met den vinger nagewezen en aan meer schuldeloozen tot waarschuwend voorbeeld gesteld.

Het was alsdan te vergeven, wanneer tegenover al dien smaad een drieste houding aangenomen werd en de verstoktheid groot was.

Een meer ontzettende straf, een meer gruwzame moreele pijniging werd hier beneden maar zelden uitgevonden.

Gelukkig kwam deze niet dikwerf voor; ook omdat alsdan personeel ter bewaking van de staatsgevangenen noodig was en dit niet op deze vereerende taak belust bleek te zijn.

De eenige genoegdoening der zwaar beproefden bestond dan ook in het vertroostend bewustzijn, dat evenzeer enkele leeraars en surveillanten verstoken waren van het genot, de stad hunner inwoning te verlaten.

Waarschijnlijk om deze beweegredenen was het, dat de bevoegde macht het maar zelden zoo ver liet komen.

De lang verbeide dag is eindelijk aangebroken. De examens zijn achter den rug. Zij, die gewogen en te licht bevonden zijn, verlangen minder hartstochtelijk naar huis dan de anderen; ook eenige vakken mee, waarin na de vacantie opnieuw proeven van bekwaamheid zullen worden afgelegd, zijn een onaangename ballast.

Doch de hoofdzaak is, dat men voor zes weken, zegge twee-en-veertig etmalen, het genoeglijk samenzijn te Breda derven zal.

Treffend is het afscheid van de onderofficieren, wier hooggeschatte tegenwoordigheid men maar noode zal ontberen; zelfs de bulhond aan den ingang wordt vriendelijk toegewuift en zijn aanminnige grijns maakt ditmaal niet den minsten indruk.

De wijze, waarop de dartele bent weldra uiteenzwermt, geeft een voorproefje er van, hoe dit later voor goed het geval zijn zal.

Het uitspansel was te klein; Breda met kerktoren en al verzonk in het niet.

Enkelen konden de ouderlijke woning niet afwachten, om zich in het elegant buitenmodel te hullen; traag was de slakkengang van den trein, eindeloos de reis door die weinige provinciën van ons dierbaar, doch klein Nederland!

Toch werd het eindstation bereikt. — De geheele familie was aan den trein; tranen van vreugde werden vergoten door zwakke vrouwen, die door den geharden krijger tot zelfbeheersching werden aangemaand.

Teneinde zulke roerende familietafereelen in het openbaar te ontgaan, werd door de meer cynischen onder ons het uur van aankomst voorbedachtelijk geheim gehouden, om den worstelstrijd tusschen verteedering en manhaftigheid te ontgaan.

Tehuis komt dit er minder op aan en mag ook de krijgsheld een oogenblik het pantser afleggen en zich laten omhelzen en liefkoozen als een gewoon menschenkind.

Op algemeen verlangen wordt fluks het plechtgewaad aangetrokken, voor zoover dit nog niet geschied is, en onverholen is de bewondering van allen. De „Turk", een kromme sleepsabel van saraceensch model met ivoren gevest, waarmede men vroeger den overgelukkige liet pronken, moet worden aangegord en ontbloot, en geen maarschalk kon gelukkiger zijn met zijn „staf"

dan de kadet met dit wapentuig, dat maar ongaarne in den gezelligen huiselijken kring werd afgelegd.

Jammer, dat het ook veel soesa gaf; want de jongere broeder mocht er gaarne de schendende hand naar uitstrekken en vlekte het glinsterende staal van de scheede; of wel hij verstoutte zich het zwaard te trekken, om de Damascener kling te bewonderen, hetgeen door oxydatie meestal sporen van deze behandeling achter liet.

Het werd aan onbevoegden daarom streng verboden, de hand naar dit zijdgeweer uit te strekken.

De kadet met verlof is de held zijner omgeving. De oudelui zijn even trotsch op hem als, minder onbaatzuchtig, de zusters, welke onverwijld met hem willen „geuren", zooals hij met gepaste nederigheid zelf dit omschrijft. De jongere broeder kan zich geen hooger levensgenot voorstellen dan óók eenmaal met zoo'n phenomenale sabel te mogen rondloopen en — hoe heeft een wijs Landsbestuur dit ooit over 't hoofd kunnen zien! — alleen de sleepsabel heeft meer propaganda voor de vrijwillige dienstneming gemaakt dan alle aartsvervelende geschriften en opgeschroefde vertoogen ter wereld.

Onze natie is niet zoo anti-militair als men wel denkt; getuige het hartstochtelijk tromgeroffel op de Amsterdamsche Beurs, dat ieder jaar opnieuw een ongeëvenaard genot oplevert.

Het mag niet worden ontkend, dat de kadet met verlof door zijne naaste bloedverwanten met zeker ontzag bejegend wordt; naar zijne meeningen op militair en aanverwant gebied wordt met vertrouwen geluisterd; bij de jonge dames doet hij opgeld; hij is gedurende die zes weken een bevoorrecht wezen en waarlijk is het hem te vergeven, wanneer hij een zekere houding aanneemt en met geringschatting op meer alledaagsche schepselen neerziet.

Er worden te zijner eere feesten georganiseerd en hij, de held daarvan, kan zich niet wel voorstellen dat hij dezelfde jongeling is, die als „baar" nog kort te voren betrekkelijk weinig te beteekenen had!

Dit zestal weken heeft hij niets te doen dan zich te vermaken; de verheugde vader verleent hem een onbepaald crediet — althans begint daarmee. Dat deze gaarne zich met hem langs de straten beweegt, is wel streelend en genotrijk, maar begint eindelijk een weinig lastig te worden.

Men wil ook wel eens zich aan zijne collega's wijden en een enkele maal door den wind gaan. De zoon des huizes is nu volwassen, heeft een zekere positie en wil het leven genieten; in eene wereldstad bestaat hiertoe alle gelegenheid.

Misschien is het daarom maar goed, dat de verloftijd ten einde spoedt en die heerlijke periode weldra achter den rug ligt. De regelmatige en gezonde levenswijze te Breda wordt niet geheel straffeloos vervangen door een meer ongeregeld vacantieleven; eene aaneenschakeling van feesten en pretjes, waarbij met gulle hand de eerewijn geschonken wordt. Al bewoog er zich

nooit een in kennelijken staat langs 's Heeren wegen, er wordt toch meer genoten dan op den duur dienstig zou zijn.

Het is zoo wonderschoon, dat eerste verlof!

Zijn er vrienden genoodigd, dan zijn de kadets aan het woord; met ingenomenheid volgt de oningewijde hun levendige, origineele beschrijving van het academieleven; de gevleugelde woorden hebben een onbetwistbaar succes; de volstrekt niet overdreven vrijmoedigheden, die zij zich tegenover de hoogere autoriteiten veroorloofden, de snakerijen waarvan de minder hoogen het offer waren, het wordt alles als onloochenbare feiten aangehoord. De omgeving begint van lieverlede enkele kunsttermen over te nemen en spreekt ook van „boffen", van „de schuit" en meer van dien aard.

De meest opzienbarende officieren en leeraars, ook de gevaarlijkste suppoosten bekomen een historische vermaardheid in wijden kring, en hunne karakteristieke bijnamen zijn populair geworden.

Nieuwelingen worden met de meeste onderdanigheid aanbevolen, en grootmoedig wordt bescherming toegezegd — voor het geval, dat zij zich die protectie zullen waardig maken.... Geen sterveling ziet met meer eerbiedige bewondering naar een hooger wezen op, dan een aanstaand baar tegen een kadet van het tweede studiejaar; al wat daarboven is, blijft voorloopig buiten den gezichtskring van den nieuweling.

Terecht vindt men het vertroostend, aan de Academie een ouden kadet te kennen: dit is er ten minste één, van wien men geen handtastelijkheden te wachten heeft!

Afscheidspartijtjes hier en daar — benevelde zinnen — laatste jool onder de kornuiten — een glas fijne wijn 's middags aan tafel met een aanspraak, die misschien wat lang duurt — hartroerend afscheid van naaste betrekkingen — slapelooze nacht in een zacht bed, behoorlijk van hemel en gordijnen voorzien — snel ontwaken 's morgens op een ongewoon geworden uur, waaraan men wel spoedig weer gewennen zal! — onmiskenbare gewaarwording van zieleleed en katterigheid — gebrek aan eetlust bij het ontbijt onder het eerste hanengekraai — een weemoedige blik op buitenmodelpakje en eeresabel — laatste vaderlijke raadgevingen en moederlijke tranen — plechtige belofte van binnen het etmaal de behouden aankomst te melden — karaktervol beheerschen van eigen weekhartigheid — vernieuwd afgrijzen voor de plunje, door het Gouvernement verstrekt — benauwende vigilanterit naar het station — allerlaatste handdruk van den ouden heer, de eenige die uitgeleide mocht doen — een dichtslaan van portieren, dat beiden door merg en been gaat — stoom en smook onttrekken alles aan het altijd nog droge oog. —

Het verlof is genoten; het Capua ligt achter den rug. Nieuwe beproevingen zijn aanstaande; onopengesneden boeken, lijvig en duister van inhoud, wachten weer; naarmate de reis vervolgd wordt, gevoelt men zich meer benepen. Maar van alle kanten vereenigen zich lotgenooten; de een montert den ander op en men eindigt met te gelooven, dat het wel schikken zal.

Doch hoe somber zijn de corridors van het Hoofdgebouw in het late avonduur; hard is de matras in de enge krib; onrustig de droom; lamlendig het ontwaken.

Het is de trom, die den onrustig sluimerende wekt en deze porder komt niet, evenals eene lieve, goede moeder, minstens driemaal vragen of de jonker niet eindelijk er eens aan zou denken, uit de veeren te komen.

Hij was weer voor een jaar binnen de wallen der oude veste, met hare nauwe poorten, opgesloten.

Haagpoort.

UIT DE STUDEERCEL DER REDACTIE.

In mijne studeercel zweeft gedurende eenigen tijd reeds de schim van Pieter Langendijk. Men heeft in de laatste jaren nog al werk gemaakt van dezen Haarlemschen patroonteekenaar, wiens goed gebouwde kluchten en blijspelen eene eeuw lang op den Amsterdamschen schouwburg vertoond werden. Dr. C. H. Ph. Meijer gaf in 1891 een zeer omvangrijk boek over Langendijk's Leven en Werken, waarin met groote vlijt en geduld bijna alles is bijeengebracht, wat over Langendijk kan gezegd worden. In het volgende jaar deed F. L. Mehler eene kortere studie over Langendijk in 't licht verschijnen, waarin vooral op de bronnen van zijne dramaas werd gewezen.

Het zij mij veroorloofd nog eene kleine bijdrage tot de kennis van Langendijk's kluchten hier aan toe te voegen. Ik wijs op de betrekking, die bestaat tusschen Langendijk en Dr. Nicolaas Heinsius Jr., den schrijver van *De(n) vermakelijke(n) Avonturier ofte de wispelturige en niet minder wonderlijke Levensloop van Mirandor*. Deze roman verscheen in 1695, en werd een lievelingsboek van Langendijk. Herhaaldelijk heeft hij in zijne kluchten zich de lectuur van dezen roman herinnerd.

Eerste voorbeeld. In 1712 verscheen Langendijk's klucht: *De Zwetser*. Uit twee bijzonderheden blijkt, dat de auteur zich bij Heinsius aansluit. Deze laatste vertelt in het zesde boek van het eerste deel zijns *Mirandors* (bl. 309—324), dat men te Parijs lichtelijk door voorname dames met kaartspelen van een „goed gedeelte Pistoletten" kan beroofd worden. Hij bewijst dit door als ingevlochten vertelling de geschiedenis mee te deelen van „zekeren Mof, maar van de plompste en ongeslepenste, dewijl hij een Westphalinger en een Domheer van zeker Stigt was". Deze had te Parijs „zekere voorname en gehuwde vrouw" op een „balet" zien dansen, en was „doodelijk op haar verliefd" geraakt. Daar hij „een bloedvriend van zekeren Bisschop en een zeer rijk heer" was, liet de Barones hem in zijn logement in de rue de la Seine opzoeken door een jong edelman, die hem naar hare woning in de rue Saint-Jacques geleidde, en aan haar voorstelde. Ook de Baron kwam te voorschijn, en ontving hem even beleefd. Men bood hem wijn en confituren, en deed „een klein tafeltje met een rood fluweel kleed vol gouden kanten en eenige spelen nieuwe kaarten" binnen dragen. Maar de Domheer verontschuldigde zich, zeggende, dat het Zondag was, en dat hij als geestelijke dien dag niet mocht ontheiligen. Hij werd nu uitgenoodigd des anderen daags bij haar te komen eten. De jonge edelman, die hem had voorgesteld, ried hem der Barones een geschenk te zenden, daar hij dan misschien hare liefde winnen zou. De Domheer besloot nu haar te vereeren „een groote citroen daar haar naam met kruitnagels op zou gestoken, en met „rosmarijn zou versierd zijn, eene galanterij, die haar om de nieuwigheid in „Vrankrijk zonder twijfel zeer aangenaam zou zijn; voornamelijk, wanneer tus„schen haar naam een hart met pijlen, en hier en daar tusschen de rosmarijn „rode zijde strikjes van Pater Nosterlint zouden staan". Dit geschenk geeft hij aan zijn dommen knecht Hans, en deze bracht het op „een tin tafelbord met een schoon servet daarover". De Barones houdt zich zeer tevreden met dit „Present", en des avonds wordt de Domheer na den maaltijd door de Fransche vrienden met valsch spelen van al zijn geld beroofd.

Dat Langendijk in zijn *Zwetser* aan dit tooneel heeft gedacht, blijkt terstond uit het derde tooneel. Ernst, een „edelman van Burgerlijken Staat", wil zijne dochter Izabel met een Duitschen edelman, Hans Zwetser, doen trouwen — hoewel de jonkvrouw er zich hevig tegen verzet, met het oog op zekeren Karel. De Duitsche edelman, met „een rapier en knevels van een vaan", zegt tegen Izabel:

«Ik kom, sjeen maagdelijn, om was mit uich tzoe mallen.«

De schoone antwoordt: «Met mij te mallen, heer? Zijt gij daartoe gezind?
«Ik niet; ga dan bij een, die dat gemal bemint,
«Dat 's hier de mode niet .....

En Hans herneemt: «Ich wol uich respektieren
«Ond aus myns heitsen grönd, ein' grossen gibt ferieren!
«He Slenderhinke! he, waar bist stoe mit's prezent.

«Slenderhinke (de knecht uit Westfalen) een Cinaasappel met groente bestooken hebbende «wil hem op eene lompe wijze aan Izabel geeven, doch Hans rukt hem den appel uit zijn hand «en geeft hem aan Izabel.»

Zoowel bij Heinsius als bij Langendijk treden Duitschers op, die door lompe knechts, een citroen of sinaasappel, „met groente bestoken" als een „present" aan eene dame doen aanbieden, wier liefde zij hopen te winnen. Dat Langenduk dezen trek aan Heinsius dankt, schijnt mij hoogst waarschijnlijk.

Tweede voorbeeld: In den *Zwetser* komt een tweede feit, dat aan Heinsius ontleend werd. Deze vertelt in zijn eerste deel (vijfde boek, bl. 248—270), hoe Mirandor's heer Belindor lastig gevallen werd door een snoevenden Spanjaard, Don Rodrigo di Braccamonte, die hem uitdagingen in dreigende brieven toezond. Deze grootspreker, die volgens Heinsius „de argste Poltron was, die tusschen „de Leidsche vaart en den Euphraat (een tamelijk distantie) te vinden was", klom evenwel op een boom, zoodra hij bemerkte, dat Belindor met zijne bruid, Diana, in jachtgewaad, en met Mirandor op hem afkwamen. Hij schreeuwt van uit den boom de verpletterendste dreigmenten, die evenwel op Belindor „so weinig operatie „deeden, als een purgatie bij een mensch, die al vier-en-twintig uuren dood „geweest is". Belindor verklaart hem, dat hij hem tot straf gebiedt uit den boom te klimmen, en zich zijne beide knevels te laten afknippen. Hij richt een pistool op hem, en dreigt hem uit den boom te schieten. Daarom besluit de snoever zich van zijn hoogen zetel weder naar beneden te laten zakken. «Belindor gebood „hem aanstonds te gaan knielen, houdende gestaag het Pistool op hem aan, „met hetwelk hij hem dreigde aanstonds neder te schieten, indien hij zich niet „gewillig toonde, in al hetgeen hij hem gebieden zou. Wanneer hij dan neer„geknield was, gaf hem Belindor een klein knip-scheertje, met 'twelk hij hem „gebood zijn knevels, die hem tot aan de ooren quamen, af te snijden."

Deze episode schijnt grooten indruk op Langendijk gemaakt te hebben. In den *Zwetser* laat hij den genoemden Hans, den edelman met knevels „van een vaam", geheel dezelfde rol spelen als Rodrigo di Braccamonte. Zoodra hij als schurk en grootspreker ontmaskerd wordt, werpt hij zijn handschoen toe aan den jonkman, die Izabel's hart had gewonnen, maar hij deinst terug, als deze zijn degen trekt en hem toeroept: „Verweer u, snorker!"

Hans Zwetser valt op zijne knieën, en stamelt:

«Och! ich bid uich laas mier leben.
«Haab ich der hern misdaan, ich bid wol's mich fergeben!

En nu wordt hem geboden zijne knevels te geven in het volgend tooneel:

KRISPIJN. «Jij jonker Hans, zult.....
«Je knevels geeven.
HANS. «Ie! myn knevels!
KRISPIJN, *geeft Hans een schaar.* «Ja 'k begeer
«Jou knevels. Daar 's een schaar, je moet ze zelf afknippen.
HANS. «Das is myn eer tzu nach.
KRISPIJN. «Je zult me niet ontslippen,
«Dat gaat erdeur.
HANS. «Ach, helf mier hern, och, och! ich bid!
KRISPIJN. «Sny of je knevels, vent, of 'k priegel je aan dit spit!»

Het is niet mogelijk te twijfelen aan het verband tusschen deze beide tooneelen. Dr. C. H. Ph. Meijer heeft in zijne uitvoerige dissertatie over Langendijk in een noot (bl. 206) op de overkomst tusschen Don Rodrigo di Braccamonte en den *Zwetser* gewezen.

Derde voorbeeld. Langendijk schreef in 1715: *De Wiskunstenaars of 't gevluchte Juffertje*, eene omwerking van *Les Carosses d'Orléans* door Jean de la Chapelle, terwijl hij daarbij de personen der wiskunstenaars aan Moliére's *Mariage-forcée* (1664), en een der slottooneelen aan Heinsius' *Mirandor* ontleende. In dezen laatsten komt in het tweede deel (derde boek, bl. 119—125) het verhaal eener ontmoeting van Mirandor met een krankzinnig ingenieur. Mirandor, op reis naar Lyon, had zijn intrek genomen in een dorpsherberg, en kon geene afzonderlijke kamer krijgen, maar moest zijn slaapvertrek deelen met een zeer vreemd man, die „de mynen van Quack Salver had, schoon hij sulcx niet was". Deze gaat met zijn hoed en pruik op te bed. Hij doet Mirandor te middernacht ontwaken, en vraagt hem om vuurslag, ten einde een kaars te ontsteken. Hem is iets zeer belangrijks ingevallen. Daarna gaat hij naar beneden, valt van den trap, maar komt met den waard en eene brandende kaars terug. Mirandor is zeer ontevreden over de stoornis, maar tevens zeer nieuwsgierig naar de dingen, die komen zullen. De zonderling, „nog met paruik en de hoed op het hoofd, in „het hemt, en eene brandende kaars in de hand" teekent met houtskool een kasteel op den muur. Dit kasteel zal hij van Lodewijk XIV ontvangen „voor het „ontdekken van een geheimenis, daar zijn gantsche rijk en desselfs welvaren aan „gelegen is". Mirandor vraagt hem wat dit „secreet mocht zijn". Zoodra de waard de kamer verlaten heeft, deelt hij aan Mirandor mede, dat hij „Sijn Allerchriste-„lijkste Majesteit, die eerlang eene groote krijgsmacht naar Holland zal zenden" — Lodewijk XIV oorloogde in 1695, het jaar, toen Mirandor uitkwam, met Willem III — een middel aan de hand had gedaan, om Holland te veroveren. Hij heeft iets „verzonnen", waardoor de Fransche soldaten „sig tegen de Hol-„landsche sluisen en watervallen kunnen wapenen om droog voets in hun land en „steden te gaan. Deze middel is, dat de Koning aan ieder van sijn soldaten een „paar schoenen van kurkhout, dat, als men weet, de eigenschap heeft van op „het water meer als ander hout, te drijven, die rondom bepekt sijn, omdat het „water daar niet intrekt, doet geven, waarmede sij, wanneer de Hollanders hun „sluisen openen over het water, als over het land, gaan sullen, sonder eens tot „hun enkel nat te worden, en door dese uitvinding zal de Koning sig meester „maken van Holland en Nederland".

Heinsius had dit zonderling geval ontleend aan Quevedo's Spaanschen picaresken roman *Historia y vida del gran Tacaño Pablo de Segovia* (1627), die in 1644 in het Fransch, en vóór 1695 ook in onze taal vertolkt was. Quevedo verhaalt, hoe Pablo op eene kamer logeert met een zonderling, die des nachts door de kamer sprong, den waard opklopte om eene kaars, omdat hij eene kunst had uitgevonden, en dat hij die terstond aan den Koning wilde ontdekken. Heinsius voegde daarbij eene andere plaats van Quevedo, waar Pablo spreekt met een „sotte Ingenieur", welke laatste een geheim heeft ontdekt, om Ostende van twee zijden in te nemen, en daar „de swarigheyd van den saak afhangt „van den arm der Zee, die daar legt, so wijst (hij) het middel aan, om deselve „gansch uyt te droogen en het spongiën droog te maken."

Het is bij dit motief van den krankzinnigen ingenieur, dat Langendijk zich aansluit in zijne *Wiskunstenaars*. Een dezer geleerden, Dr. Raasbollius, die in den loop van het stuk over de beweging der hemellichamen heeft gedisputeerd, gaat tegen het einde van het stuk te bed. Maar een oogenblik later springt hij op, en verklaart, dat hij genegen is, een uur drie vier te praten. Hij zegt tegen iemand, die in het vertrek aanwezig is:

«Ik zal u niet verlaaten
«Voor dat ik u een zaak, die ik daar heb gedroomd
«Of liever die mij nu zo in de zinnen koomt,
«Eens klaar vertoond heb!»

Daar men niet zeer veel lust heeft naar hem te hooren, moet Raasbollius zich haasten. Hij „rangeert" eenige stoelen en zegt:

«Ik heb een zeek're schans, recht vierkant, fraai en sterk
«Gepraktizeerd, waarop de vijand drie jaar werk
«Zal vinden, eer hij die met stormen in kan nemen.
«En om met woorden u niet aan het oor te teemen,
«Zal ik ze timmeren, op 't midde van de vloer.»

Raasbollius hervat, „nadat hij stoelen en beddegoed op elkander gestapeld heeft":

«Daar staat mijn schans, die kan geen vijand ooit genaaken
«Hier stel ik mijn kanon, om op hem los te braaken,
«En aan dien hoek maak ik mijn sterkste Ravelijn....
«En daer een halve maan, vlak onder die gordijn....
»En ginds een horenwerk.... al die mij komt bespringen,
«Zal die bedekte weg terstond tot wijken brengen.»

Als men hem bespot met zijn uitvinding, zegt hij:

«Ik bouw een muur van veeren.
«Laat daar de vijand vrij zijn best op kanonneeren,
«De kogels smooren, en zij maaken nooit een bres....»

waarop een knecht antwoordt:

«Mijnheer, je bent een man als Aristoteles!»

De drie plaatsen uit Quevedo, Heinsius en Langendijk stemmen in de hoofdzaak overeen — een half krankzinnig persoon staat in den nacht van zijn bed op, en wil aan anderen, die liever rusten zouden, eene uitvinding mededeelen. De uitvinding zelve wordt natuurlijk op verschillende wijze verhaald. Bij Langendijk staat dit geheele incident buiten de handeling der klucht — duidelijk wijzend op vreemde bron.

Dat dus onze schertsgrage Langendijk Heinsius' *Vermakelijke Avonturier* zeer goed gelezen had, en zich die lectuur met genoegen herinnerde, staven de drie door mij aangehaalde voorbeelden.

Nederlandsche Verzen en Nederlandsch Proza.

V.

In en om de Kazerne. Schetsen uit het militaire leven, door C. J. Leendertz, Leiden, Firma *C. Kooyker (J. C. Huysman Jr.)* 1894.

Bozetti della vita militare — zoo noemde de edele Edmondo de Amicis zijne eerste letterkundige schepping; nadat hij in het Italiaansche leger gediend had als officier, en voor de eenheid en grootheid van zijn vaderland had gestreden. Schetsen uit het militaire leven, bij leger en vloot, komen in alle litteraturen, ook ten onzent, nu en dan voor. Ik herinner mij nog levendig, dat ik in 1853 een boek las van een nu geheel vergeten auteur, J. Dekker, onder den titel: *Vijf jaren te paard*, dat op mij een diepen indruk maakte, vooral om de eerste volzinnen, nagenoeg aldus luidend: „Schoon het in den vroegen Junimorgen het heerlijkst zomerweer was, en de zon met schitterenden luister aan den blauwen hemel straalde, bliksemde en donderde het al heel vroeg in de kazerne der cavallerie."

Leger en marine leverden later nog stof aan W. A. van Rees, die de loopbaan van een Indisch officier schetste; aan de koopvaardijkapiteins: C. J. Assendelft de Coningh en P. van Oort, die de vaart op Indië, op Japan, op onze Zeeuwsche stroomen, in beeld brachten; aan A. Werumeus Buning, die onze harten won voor Jan Maat, den marine-matroos, vooral voor den „Rooie"; en aan W. Vosmaer, die de lotgevallen van een vrijwilliger aan de artillerieschool te Delft verhaalde. Het eigenaardige militaire leven werd dus van tijd tot tijd in onze letterkunde behandeld, terwijl officieren als P.F. Brunings en H.T. Chappuis daarenboven allerlei novellen en romans uit het burgerlijke leven voltooiden.

Engelschen en Franschen hadden ons dapper den weg gewezen. Kapitein Marryat had den Engelschen *midshipman* gekozen, Charles Lever den Ierschen dragonder, en nog onlangs werd de Bengaalsche soldaat op nieuw verheerlijkt door Rudyard Kipling. Eugène Sue schreef zijne eerste romans als zeeofficier, en gaf studiën uit het Fransche marineleven, later ver overtroffen door Pierre Loti, die de Fransche matrozen en Fransche spahis idealizeerde, nadat Paul de Molènes het leven der Fransche troepen te velde had behandeld. De jongste militaire romans werden geschreven door Lucien Descaves, die met zijn *Les Sous-off's* groote ontevredenheid verwekte, terwijl Zola's *La Débacle* al zijne voorgangers ver achter zich liet.

De poging van een nieuw Nederlandsch auteur, C. J. Leendertz, om ons met het leven in en om de kazerne, niet alleen in Nederland, maar ook op den tragischen bodem van Atjeh, bekend te maken, verdient onze volle sympathie. Leendertz biedt daartoe tien schetsen aan, van verschillenden inhoud en waarde. Zijne Oostersche militaire schetsen: *Een oudejaarsavond achter de zandzakken*, *Te velde*, *Binnen en buiten de versterking* winnen het in belangrijkheid van zijne kleine verhalen uit het Nederlandsche garnizoensleven, schoon ook deze op ongemeen boeiende wijze zijn medegedeeld. Werumeus Buning grijpt midden in het leven van zeeofficieren, adelborsten en matrozen, Leendertz op gelijke wijze midden in het verkeer van officieren met onderofficieren en minderen. Hetzelfde is, met eenige wijziging, te zeggen van kapitein Marryat, Charles Lever en Rudyard Kipling. Hun hoofdonderwerp blijft het militaire leven te land of ter zee. Leendertz eischt onze aandacht en sympathie uitsluitend voor de gebeurtenissen in en om de kazerne, te velde, of in de Atjehsche bentings. Hij verstaat de kunst voortdurend den lezer in spanning te houden, zonder dat

vrouwen of meisjes, die bij Eugène Sue, Pierre Loti en Lucien Descaves de hoofdrollen spelen, in zijn verhaal optreden. Leendertz staat in dit opzicht geheel gelijk met de *Schetsen uit het Indische Soldatenleven* van A. Prell, ten vorigen jare in deze kolommen met warmte aanbevolen.

Bij Leendertz is vooral te prijzen de eigenaardige schilderachtige taal, en de gemoedelijke vroolijkheid zijner onderofficieren en manschappen. Reeds in de eerste schets: *Een avondje in de cursuszaal* hoort men de zonderlingste en tevens de grappigste termen. De soldaten spreken van „een duren kerel", als zij een plaatsvervanger bedoelen; van den „Knollenboer" gewagen de onderofficieren, als zij den kapitein meenen, die met het toezicht op den cursus is belast, en om zijn dik bovenlijf en korte beenen dien bijnaam verdiende. Elders worden nog allerlei karakteristieke termen uit het militaire leven gebruikt: „een kaantje snappen" (een buitenkansje hebben), „een kanebraaier" (pronker), de sjamfoeters" (infanteristen), „een vierkante pot" (eene kelderflesch jenever), „loopstokken" (beenen), „smeerproppen" (gebakken pisang), „oliekadet" (lampenist), een „gesmeerde kop koffie" (koffie met suiker), en nog vele anderen. In het algemeen weet Leendertz eene vrij aanzienlijke dosis humor te mengen te midden der ruwste en hartverscheurendste tafereelen van den oorlog in Atjeh.

Zijne schets: *Te velde* is juist daarom de best geslaagde van den geheelen bundel. Reeds bij het begin — het vertrek uit Batavia van een bataljon infanterie naar Atjeh, toont de auteur, dat eigen ervaring en scherpe waarneming hem niet te vergeefs ten dienste staan. De reede van Oleh-Oleh, en Poeloe-way zijn met talent geteekend. Te midden der schildering komen soms nuttige wenken voor. Van Poeloe-way gewagend, zegt de auteur: „Wij moeten hier een depot van onze „Ombiliënkolen maken, terwijl het verder „aan ondernemende handelaars moet „worden overgelaten zich hier te vestigen, „om de vaartuigen van water en provisie „te voorzien. Wanneer wij toch nagaan, „hoe thans de kale en naakte rots Perim, „in de straat Bab-el-Mandeb gelegen, „door de vestiging van één ondernemend „man, die daar een steenkolen- en water„depot heeft opgericht, een scherpe con„current van het nabijgelegen Aden is „geworden, dan geloof ik, dat Poeloe„way, waar, met Perim vergeleken, bodem „en klimaat veel gunstiger zijn, eene „schoone toekomst kan te gemoet gaan, „en een parel zal worden van ons kolo„niaal rijk."

Als een goed Hollandsch auteur het didactische element niet versmadende, voegt hij er terzelfder plaatse bij: „Wij „hebben het thans in onze macht, om „de fout onzer vaderen — den verkoop „aan de Engelschen van het eilandje, „waarop thans Singapore is gebouwd — „te herstellen, wij kunnen en moeten „den handel van Singapore en Pinang „naar onze bezittingen leiden; dan zal „het Hollandsche bloed niet tevergeefs „hebben gevloeid op Atjeh's slagvelden, „en zullen wij eindelijk de vruchten kun„nen plukken van den kostbaren en „langdurigen oorlog, welke op Sumatra's „Noordpunt wordt gevoerd."

Niet minder belangwekkend is de auteur, waar hij zijne *chanson-de-geste* aanheft, als actief kampioen tegen de Atjehers. Hij verhaalt ons van eene expeditie in 1875 onder den kolonel Pel. Hij schetst het havelooze en armoedige voorkomen van Kotta-Radja. Hij trekt met twee bataljons infanterie, twee secties artillerie en een detachement geniesoldaten uit den Kraton langs de Kali-Atjeh. Onze troepen stuiten op eene versterkte mesdjid. De auteur trekt met zijne kompagnie tegen de stelling van den vijand op, die eene vuurlijn van 500 passen besloeg, en loopt tweemaal storm. Het gelukt den

onzen de stelling te nemen — de Atjehers vluchten en laten 82 dooden achter. Te dezer plaatse toont de auteur, dat de ruwheid van het oorlogsleven hem pijnlijke indrukken heeft nagelaten. Na de gesneuvelden vermeld te hebben, zegt hij:

„En nu de gewonden: in vier talen „hoorde men kermen, verwenschingen en „soms ook vervloekingen werden uitge-„braakt, de doctoren legden zoo spoedig „mogelijk het eerste verband, waarna de „gekwetsten naar het hospitaal te Kotta-„Radja werden vervoerd. Een treurige „stoet! In menige tandoe was een met „smartelijke trekken verwrongen gelaat „zichtbaar, terwijl de donkerroode plek-„ken in enkele draagbaren een bewijs „waren, dat het eerst verband zoo spoedig „mogelijk door een beter moest vervan-„gen worden. Hier niet de oorlog, zooals „hij in den circus van Carré door den „„„slag van Sedan" met knaleffect wordt „voorgesteld, hier de oorlog in al zijne „ellende en beestachtigheid; het lijden en „de ellende, die ik toen zag, zal ik nooit, „nooit vergeten."

Thans volgt het verhaal van den nacht, die na den strijd in de vijandelijke verschansing wordt doorgebracht. Met ingenomenheid luisteren we naar de gesprekken der europeesche infanteristen, die de veldwacht betrokken hebben. Men vreest niet voor eene nachtelijke „overvalling" — een woord, dat beter hier en elders door „overrompeling" zou zijn vervangen. Maar het blijkt, dat men al te gerust is geweest — de strijd wordt in den nacht hervat. Op dezen gevaarlijken post blijft de auteur nog eenige maanden, tot dat hij bij het maken eener patrouille een kogel in het linkerbeen krijgt. Na veertien maanden „te velde" te hebben gediend, werd hij naar Batavia geëvacueerd.

Er is bij Leendertz in dit verhaal eene groote mate van opgewektheid en blijmoedigheid te prijzen. Hij draagt al de moeilijkheden van het gevaarlijke krijgsleven met onverschrokken opgeruimdheid. Hij houdt zich als Mark Tapley bij Dickens, en vindt het alleen in den uitersten nood de moeite waard om vroolijk te blijven. Al zijne *Schetsen uit het militaire leven* kenmerken zich door hetzelfde goede humeur, en verleenen aan zijn boek eene niet geringe mate van aantrekkelijkheid. De eenige schaduwzijde van dit werk is de groote beknoptheid der schetsen, zoodat voortdurend de wensch zich onder de lezing vormt, dat deze schrijver weldra tot het ontwerpen van een breeder en omvangrijker tafereel uit het Indische krijgsleven moge besluiten.

* * *

Woordenschat. Verklaring van woorden en uitdrukkingen, onder redactie van Taco H. de Beer en Dr. E. Laurillard. Amsterdam, *Joh. C. Stemler Cz.* 1893.

Op het titelblad wordt eene groote menigte medewerkers genoemd, meer dan veertig — wier namen een zeer goeden klank bezitten op wetenschappelijk of letterkundig gebied. Het doel der redacteurs is ons veel te leeren, vooral aan het „ongeleerde diet" eene menigte veel gebruikte, maar weinig begrepen uitdrukkingen te verklaren. Dit doel is voortreffelijk — en schijnt na het doorsnuffelen der eerste aflevering, die van *A* tot *Auto* loopt, zeer goed te worden getroffen. In zulk een *Woordenschat* komen tallooze wetenschappelijke vraagstukken, die op verschillende wijze door verschillende geleerden worden opgelost. Het is dus niet mogelijk de redacteurs op iedere kleinigheid lastig te vallen. Toch zou ik willen vragen, waarom ze de zeer zware taak op zich genomen hebben, om allerlei citaten uit vreemde dichters te geven — als b.v. uit Molière („*Ah, pour être dévot je n'en suis pas moins homme*") uit Victor Hugo („*Ah, n'insultez jamais la femme qui*

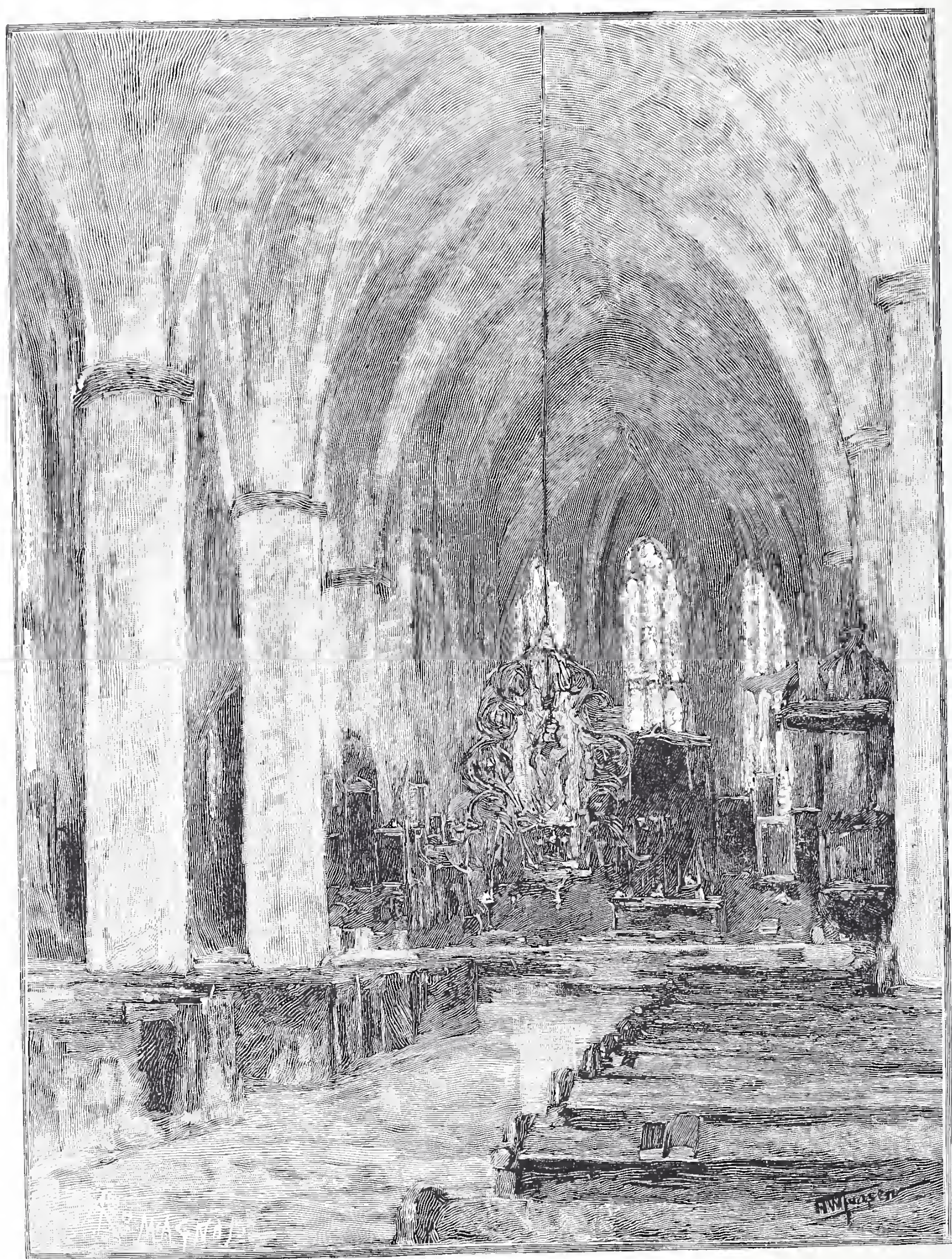
tombe"). Hoe is het mogelijk hier een grens te stellen? Zijn deze versregels in Nederland door velen gebruikt, in gesprek of geschrift? Hoe kan men dit weten? Indien men b.v. alle citaten, die wel eens gebruikt zijn geworden, in dezen *Woordenschat* wil verklaren, dan staat men voor een *mer à boire* (alweer een citaat!)

Wat zou de classieke oudheid dan niet ontelbare verzen en proza kunnen leveren! Te beginnen met: „*Quousque tandem...*", te eindigen met het reeds verklaarde „*Exegi monumentum aere perennius*". Waar zal men hier beginnen, waar eindigen? Is het b.v. noodig te verklaren wat beteekent: „*Il y avait un roi d'Yvetot*" (Béranger), of: „*Ainsi toujours poussé vers de nouveaux rivages*" (Lamartine), of: „*Lorsque l'enfant parait*" (Victor Hugo), of: „*Mes chers amis, quand je mourrai*". (Alfred de Musset), of: „*Tandis qu'à leurs oeuvres perverses*" (Théophile Gautier), of: „*La France, dans ce siècle, eut deux grandes epées*" (Henri de Bornier)? Al deze versregels zijn ten onzent min of meer bekend, maar er zijn duizenden anderen, die niet minder bekend werden! Hoe zullen de redacteuren van den *Woordenschat* hier eene grenslijn stellen? Zullen ze ook onze dichters en hunne meest bekende, en soms niet begrepen, versregels verklaren? Uit Hooft, Bredero, Vondel, Huygens, zijn er duizenden, die eene kleine toelichting zouden noodig hebben.

Behalve deze moeilijkheid zal het bij het saamstellen van dit zeer nuttig en leerzaam werk, gedurig blijken, dat allerlei kleinigheden de grootste moeite baren. In de eerste aflevering wordt de uitdrukking: *Van mooi Aaltje zingen* verklaard als woordspeling op (Aal) bier en Aal (vrouwennaam). Het is zeer de vraag of deze verklaring juist is. Vóór Bredero is mij geen enkel lied bekend, waarin deze uitdrukking voorkomt. Sedert onze Amsterdamsche blijspeldichter echter zijn *Moortjen* (1615) heeft doen vertoonen, en in zijn *Boertigh Liedeboeck* het bekende lied: „*Mooi Aeltjen is soo haest vergeten*" heeft geplaatst, komt de uitdrukking bij vele kluchtspeldichters voor. Bredero gebruikt in de *Klucht van de Koe* (1612) reeds de uitdrukking: „*Van Aaltje singen*", waarin meer op den vrouwennaam dan op het bier wordt gezinspeeld. De hoofdpersoon uit het *Moortjen* heet zeker niet zonder bedoeling *Mooi Aeltje.* Prof. de Vries heeft in het groote *Woordenboek* de uitdrukking: *Van Aaltje zingen* verklaard als: *drinken*, *feestvieren*, maar de mogelijkheid blijft, dat Bredero dit woord met eene andere bedoeling heeft in zwang gebracht.

Bij het woord *Aardappel* vindt men de verklaring, dat dit een spotnaam is van bewoners van Nibbixwoude bij Hoorn, maar het is tevens waar, dat dit woord onder het volk in Den Haag gebruikt wordt voor een rijtuig met vele zitplaatsen, waarin men voor eene kleinigheid van Den Haag naar Scheveningen wordt gebracht. Bij den naam van Aesopus wordt bericht, dat hiermee een „beroemd Grieksch fabeldichter" wordt bedoeld, maar dit belet niet, dat degelijke geleerden (Keller in *Fleckeisen's Jahrbücher*) aan het historisch bestaan van Aesopus hebben getwijfeld.

Doch genoeg — doch te over! Het is zeer gemakkelijk aanmerkingen te maken op een werk als deze *Woordenschat*, beter schijnt het mij echter de groote inspanning en vlijt te waardeeren, die door de samenstellers van zulk een nuttig werk reeds nu zijn getoond. Het geheel zal binnen drie jaren voltooid zijn. Gaat men zoo voort, als men begon, dan zal menigeen in dezen *Woordenschat* bij zijne studiën een schat van inlichtingen ontvangen.

Kerk te Calcar, naar eene schilderij.

H. W. JANSEN.

DOOR

A. L. KOSTER.

H. W. Jansen

Dat Amsterdam een zeer merkwaardige stad is, wordt algemeen erkend en welk een groote aantrekkingskracht de hoofdstad steeds op onze schilders uitoefende, heeft men reeds sedert eeuwen kunnen opmerken.

Ontelbaar is het aantal schilderijen, teekeningen, etsen en kopergravures,

De IJssel bij Doesburg, naar eene schilderij.

waarvoor Amsterdam de motieven leverde. Waar ons uit vorige eeuwen toevallig namen als J. van der Heiden, van Everdingen en Dubbels voor den geest komen als kunstenaars, die Amsterdamsche stadsgedeelten schilderden, daar geven ons latere tijden, van Deventer, Springer, Wijsmuller en vooral Jacob Maris, als mannen, die zich door de Amstelstad lieten inspireeren.

Ook Jansen kon blijkbaar geen weerstand bieden aan de artistieke aantrekkelijkheden der oude koopstad, met haar karaktervolle wijken, grachten en werven en verliet de frissche IJssel- en Rijnoevers om in de onmiddellijke nabijheid der omgeving, die hem zoozeer boeide, te gaan wonen.

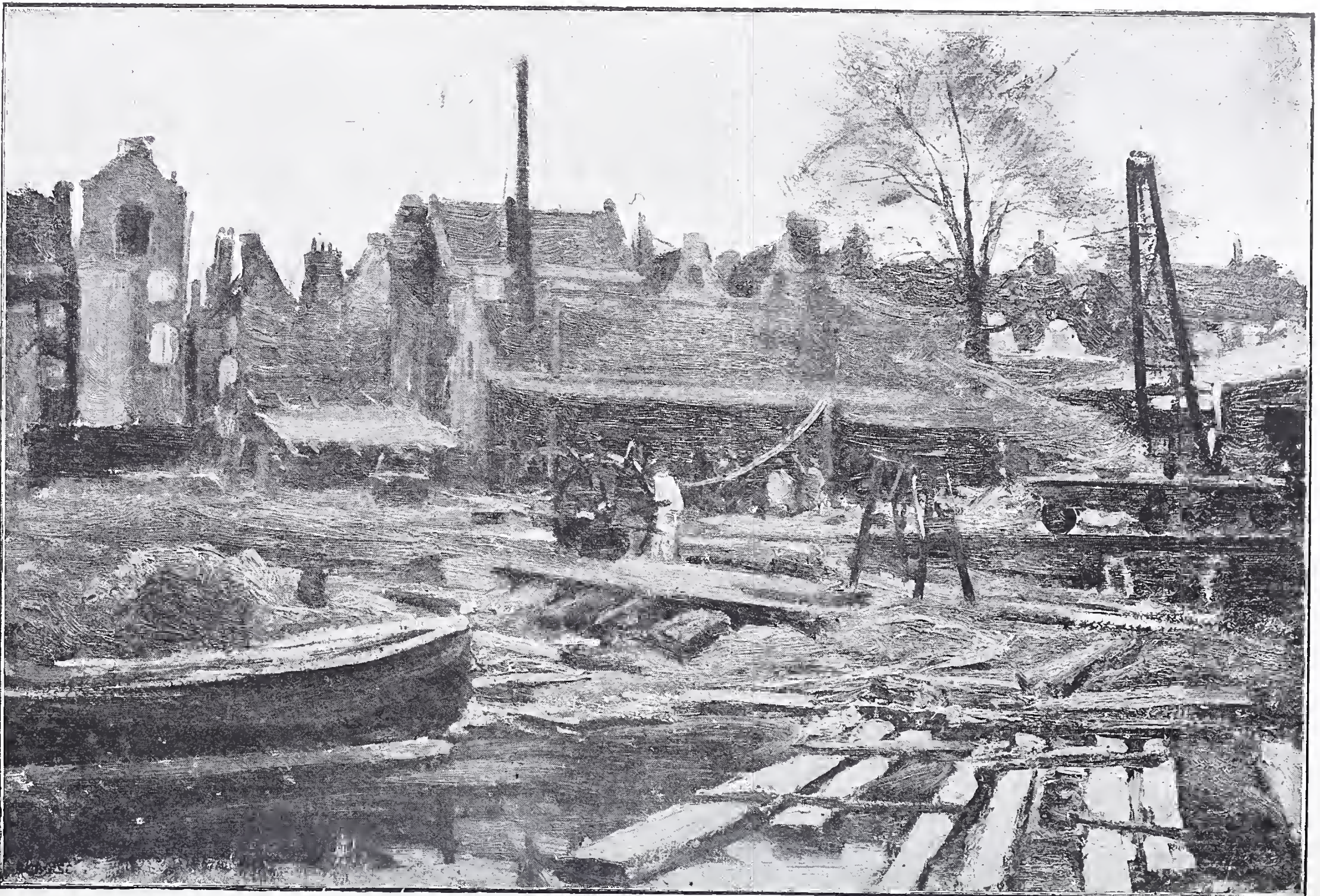
Hij wist wat hij daar vinden zou.

Van 1871—1877, leerling der Rijks-Academie voor Beeldende Kunsten, had hij Amsterdam door en door leeren kennen en had het schilderachtige karakter der stad een onuitwischbaren indruk bij hem achtergelaten.

Achterbuurt op 't Kattenburg, naar eene studie in olieverf.

Gelukkig slaagde hij er in de ontvangen indrukken op oorspronkelijke en krachtige wijze weer te geven. Wel had Springer schilderijen van Amsterdamsche grachten gemaakt, veelal ter wille van bouwkundige bizonderheden, dikwijls zeer gezocht van voorkomen en in een gewild 18de eeuwsch kleed. Evenzoo had Greive met eenige anderen verschillende stadsgedeelten, zoo met als zonder den Amstel, op meer moderne, tamelijk natuurgetrouwe, doch weinig karakteristieke wijze afgebeeld, meer een stadsgezicht willende geven, dan wel een kunstvol geheel. Ook had Jacob Maris zijn meesterlijk groot

Werf op Kattenburg, naar eene studie in olieverf.

gedachte en breed uitgevoerde composities gegeven op Amsterdamsche motieven gegrond, doch geschikt en verwerkt volgens de eischen van zijne grootsche, doordachte scheppingen.

Toch zag Jansen nog een onschatbaren rijkdom van gegevens in deze schijnbaar uitgeputte groeve, en gevoelde de kracht in zich om vorm en leven mede te deelen aan de bij hem opgewekte kunstgedachten.

Het is opmerkelijk, dat zooveel Amsterdamsche kunstenaars ver buiten hun woonplaats studeerden en, daar onderwerpen voor hun schilderijen zochten, terwijl zij zich dagelijks te midden der meest typische omgeving bewogen.

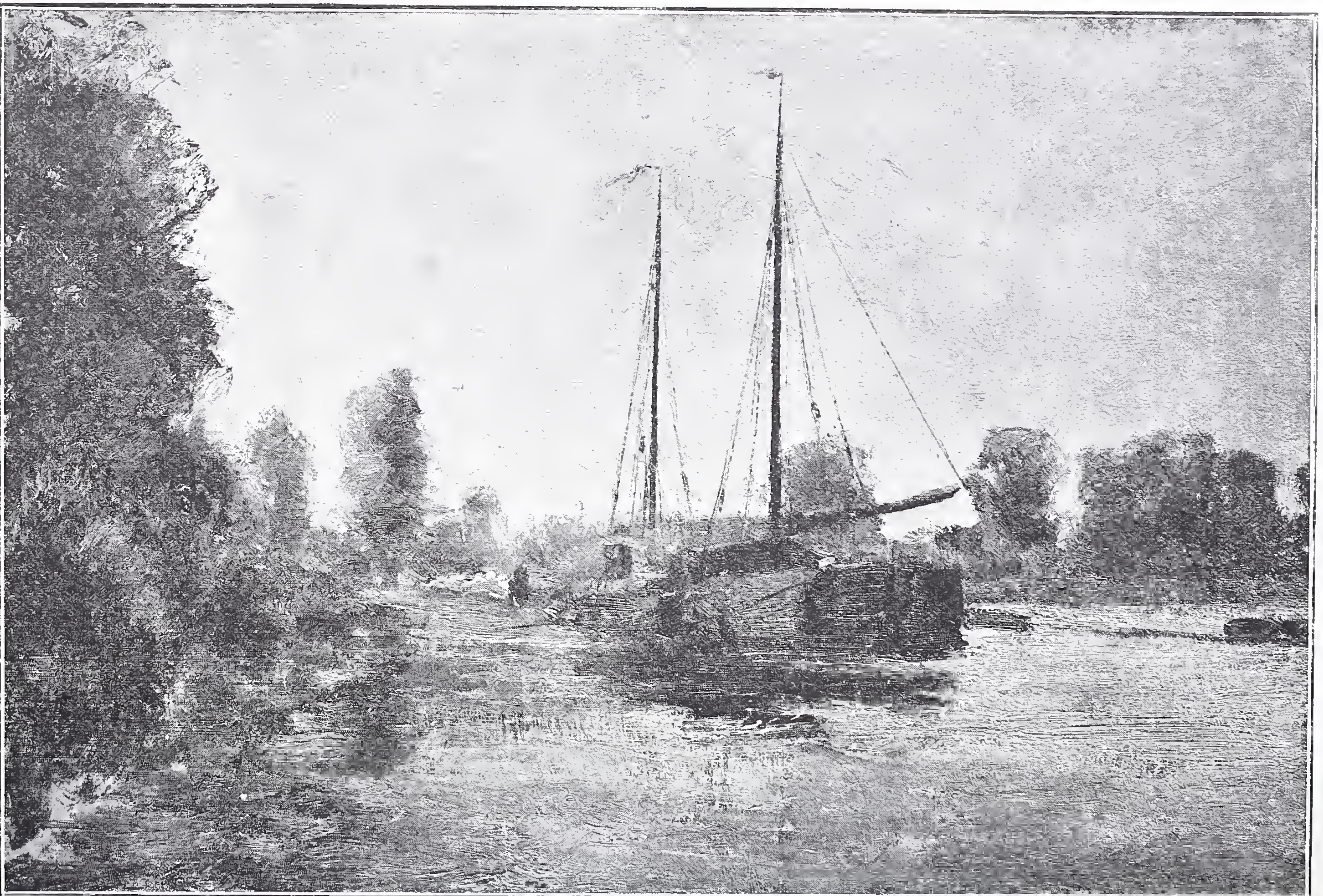

Buiten Arnhem, naar eene teekening.

Denkelijk maakten enkelen wel soms een impressie, sehetsje of studietje, maar misten de volharding om zich geheel met het onderwerp vertrouwd te maken, zoodat het bij op zich zelf staande pogingen bleef.

Aan Jansen komt de eer toe de schilderachtige kant der dokken, werven en aangrenzende wijken, die nog in vele opzichten aan het Amsterdam der twee vorige eeuwen herinneren, en waaronder vooral het Kattenburg voorkomt, *en reliëf* te hebben gebracht.

Al zijn streven was sedert gericht op het machtig worden der voor hem zoo aantrekkelijke stof. Zijn sterk ontwikkeld talent van uitvoering en zijn doorzettingsvermogen kwamen hem nu uitstekend te pas om de kenmerkende eigenaardigheden dier nieuwe motieven in zich op te nemen, en stelden hem ten slotte in staat om zijn denkbeelden in dien benijdenswaardig technisch

In de haven te Doesburg, naar eene schilderij.

fraaien vorm voor te dragen, die wij van hem kennen, en die aan zijn werk zulk een groote mate van frischheid verleent.

Natuurlijk is dit talent niet uitsluitend het uitvloeisel van een gelukkigen aanleg; noeste arbeid en onafgebroken toewijding hebben dien aanleg geleid en gevormd.

Na zijn studietijd aan de Amsterdamsche Academie volgde een kort verblijf te Arnhem, de woonplaats zijner ouders, doch levensomstandigheden verplichtten hem weldra om in het naburige Doesburg de al of niet bestaande kunstneigingen van jeugdige Doesburgenaren te leiden en te ontwikkelen. Hoe weinig tijd hem door zijn talrijke lessen ook overbleef en hoe weinig deze bezigheden geschikt zijn om aan het uitspreken van eigen kunstgedachten te kunnen denken, toch werden zijn geest- en wilskracht er eerder door aangewakkerd en versterkt dan dat zij er door verflauwden. Arnhemsche kunstbroeders als Hendriks en Baukema, die veel met hem samen kwamen werken, kunnen het getuigen hoe daar in die dagen met den tijd gewoekerd en elk beschikbaar oogenblik aan de zoo dierbare kunst gewijd werd. De talrijke, doorwerkte, juist gevoelde en pittig uitgevoerde studies leveren daar ook zoovele bewijzen voor. Breed, tegelijk uitvoerig en smaakvol geteekend en met rijpe kleuren in diepe tonen geschilderd, bezitten deze studies een groote aantrekkelijkheid. Velen herinneren zich ongetwijfeld zijn schilderijen uit deze periode op verschillende tentoon-

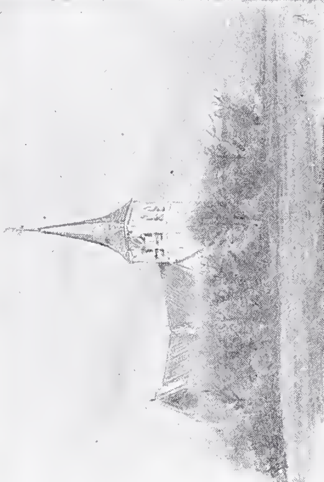

Peppel, naar eene olieverfstudie.

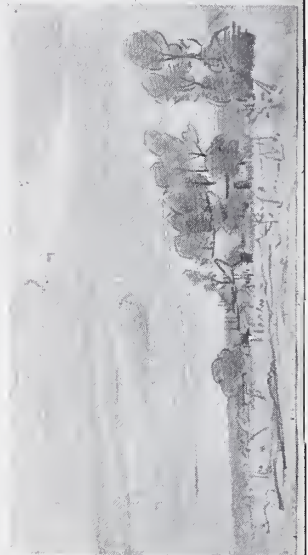

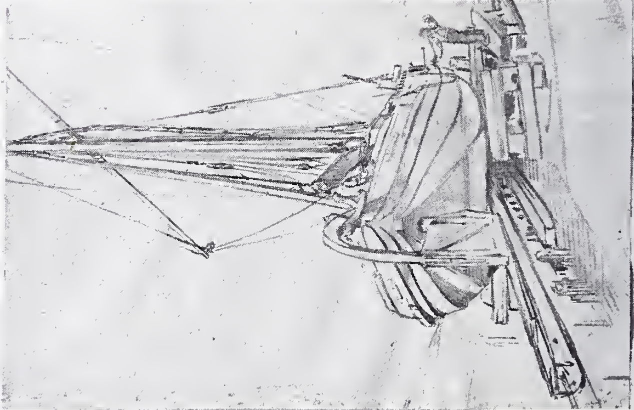

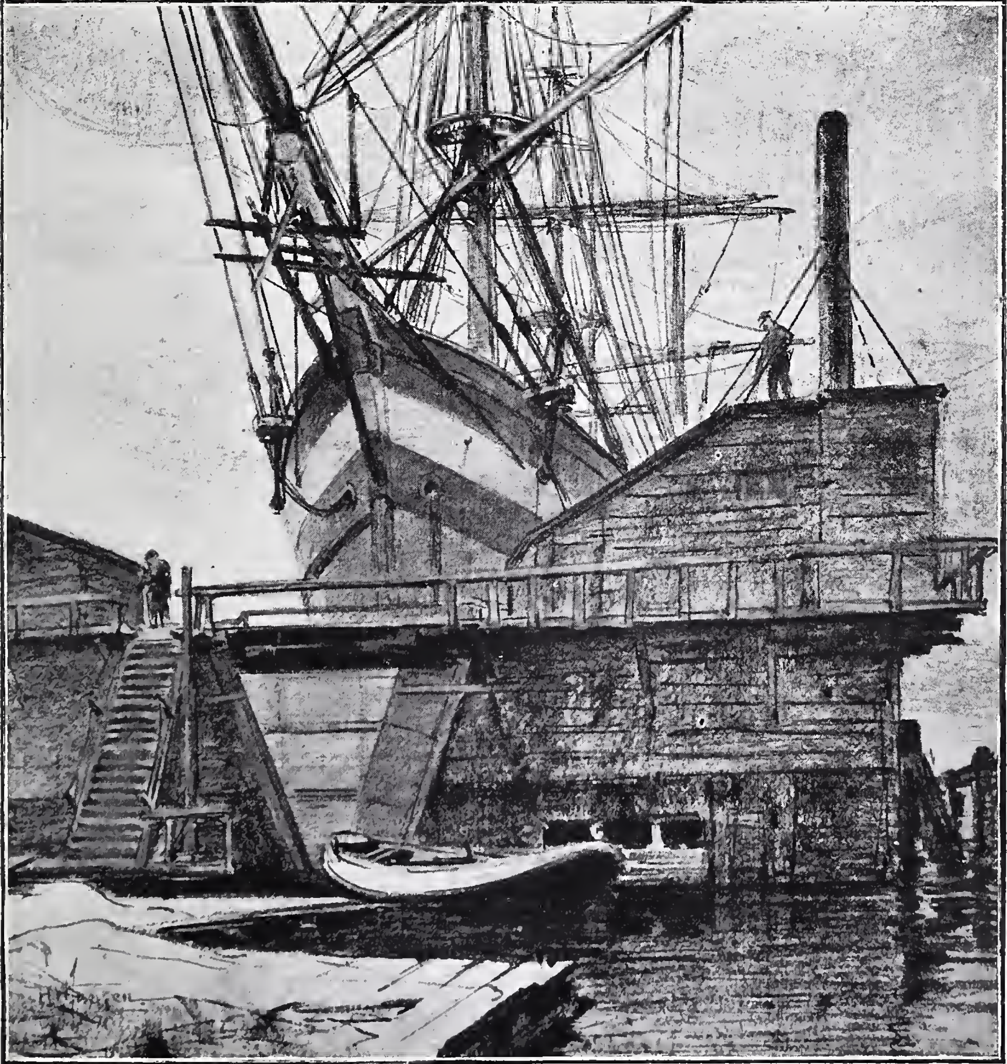

BERG SC

Grind baggeren op den IJssel, naar eene schilderij.

stellingen gezien te hebben. Mij troffen zij steeds en vooral staat mij een ervan duidelijk voor den geest, waarop een groep zonnig doorgloeide hooge peppels tegen een diep blauwe lucht, langs een zanderigen landweg, begrensd door vaal groene verschroeide weiden, voorkwam. Het karakter der slanke populieren met hun bizonder takkenstelsel, eigen-

In het dok, naar eene zwartkrijtteekening.

aardig pluimvormige toppen en reeds warm getint trillend loof was met groote uitdrukkingskracht en vol kleur tegen het sterke blauw geschilderd. De bijval, die zijn werk meer en meer vond, stelde hem ten slotte in staat om zich aan het, zoo belemmerende, lesgeven te onttrekken en gevolg te geven aan den reeds zoolang en zoo vurig gekoesterden wensch om naar de

stad zijner studiën terug te keeren. Met hart en ziel wijdde hij zich daar aan het bestudeeren van de onderwerpen, waarvan de voorstelling hem reeds lang voor den geest stond. Van den aanvang af vatte hij zijn taak met den grootsten ernst op. Dagelijks dwaalde hij te voet of met zijne boot tusschen werven, havens en dokken en schilderde en teekende wat hem belangrijk toescheen. De, oppervlakkig gezien, onaanzienlijkste zaken wist hij te doorgronden; geen onderdeel was hem te gering.

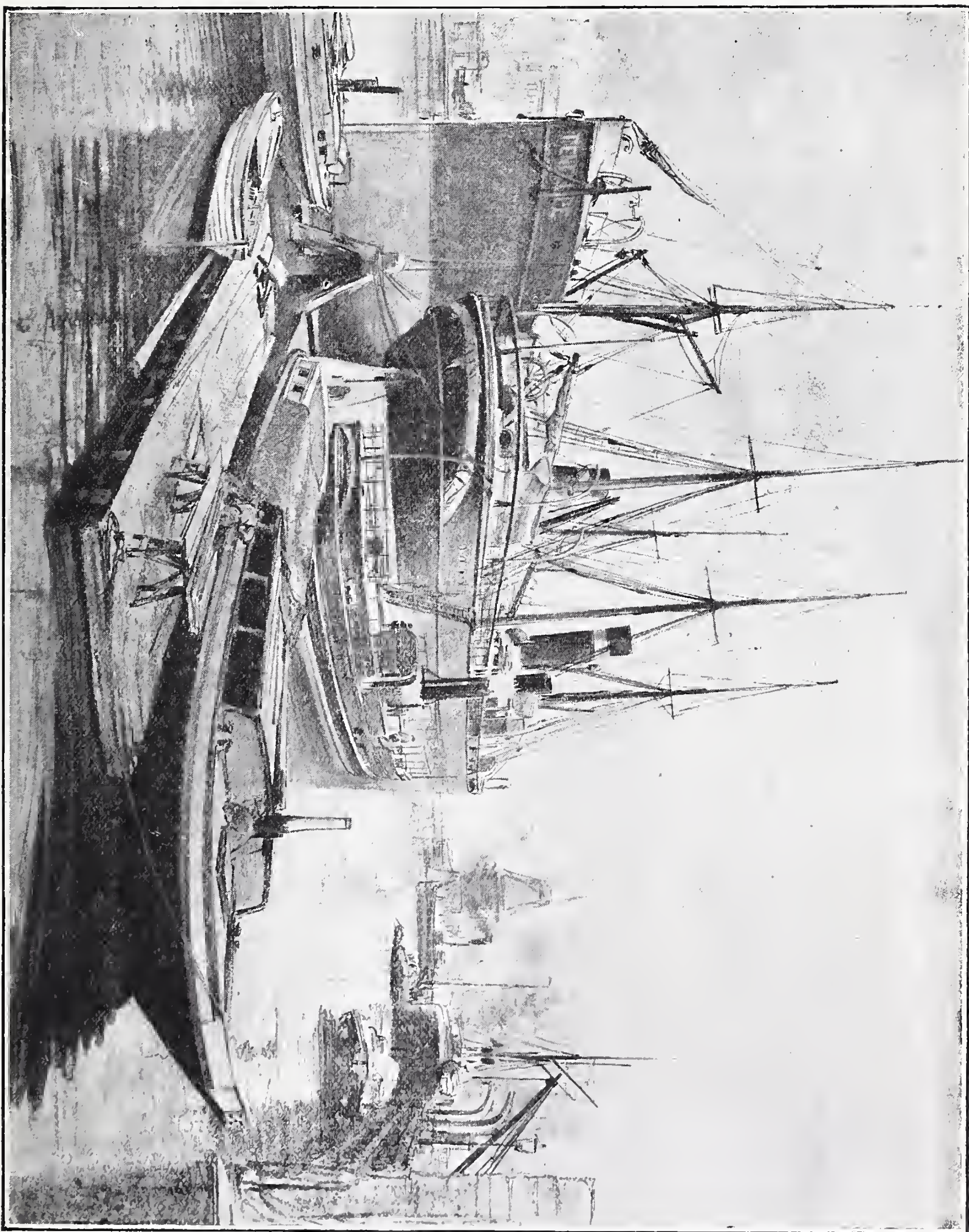
In het droogdok, naar eene zwartkrijtteekening.

Aanvankelijk in ateliers van bescheiden afmeting, doch in de laatste jaren in het volgens zijn aanwijzingen smaakvol ontworpen en evenzoo ingerichte ruime atelier aan de van Lennepkade, werkte hij zijn schetsen en studies tot schilderijen om.

De nauwgezette studie dezer nieuwe onderwerpen is aan zijn kunst zeer ten goede gekomen. De algemeene kleur zijner schilderijen heeft er door gewonnen. Zij is beschaafder geworden en nu geheel vrij van een eenigszins warm gele tint, die door alles heen gloeide, doch soms eerst bij vergelijking met anderen in het oog viel. Ook de penseelbehandeling werd vrijer en toont in hoe hooge mate de kunstenaar zich met zijn onderwerpen als vereenzelvigd heeft.

Met welk een plastische kracht weet hij ons die karakteristieke brokken oud-Amsterdam voor den geest te tooveren, die oude en nieuwe dokken en

havens met hun rijke stoffage van zeewaardige en afgedankte vaartuigen en de geheimzinnige hoeken dier soms half verlaten en aan glorierijke dagen van

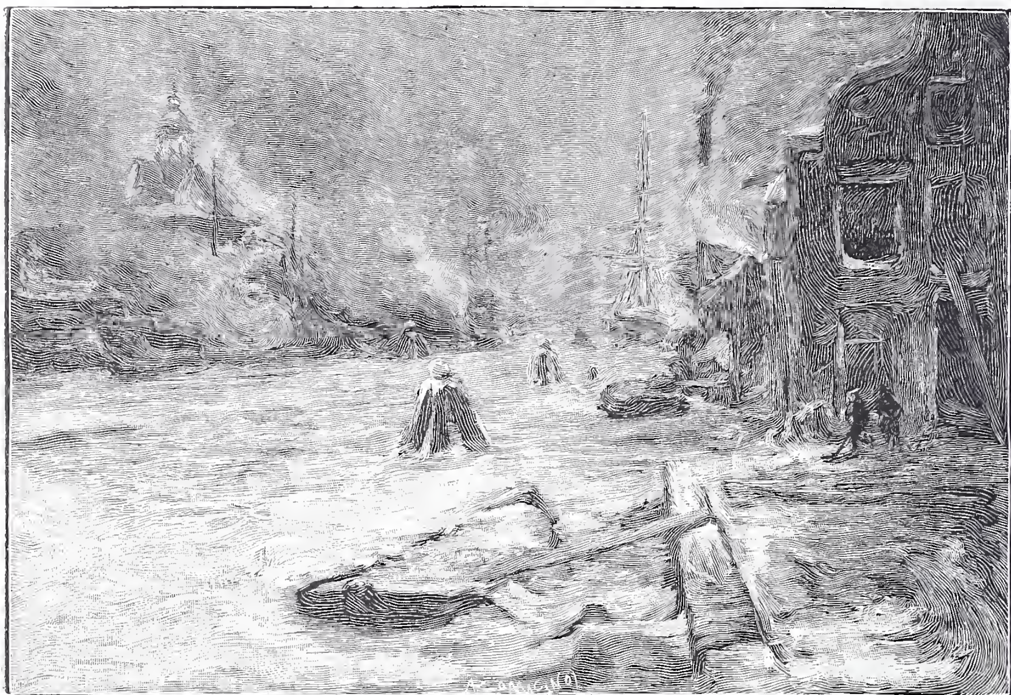

Aan de werf, naar eene krijtverfstudie.

weleer herinnerende werven, die onwillekeurig doen denken aan het terrein, waar de schurkachtige Quilp van Dickens, te midden van gesloopte schepen

en allerlei waardeloos hout, aan zijne lage gemeenheid het hart ophaalde.

Gewoonlijk is daar een zeldzaam rijke verscheidenheid van onbruikbaar scheepsmaterieel bijeen. Oude dekhutten, ra's, masten en half verteerde sloepen zijn een gewoon verschijnsel in deze sombere omgeving, waaruit niet zelden een krijtwit gesneden houten beeld, zonder armen, afkomstig van den boeg van de eene of andere gesloopte bark of brik, een held, godin of goede genius voorstellende, opduikt en aan het naargeestige tooneel een glimp van comischen ernst mededeelt.

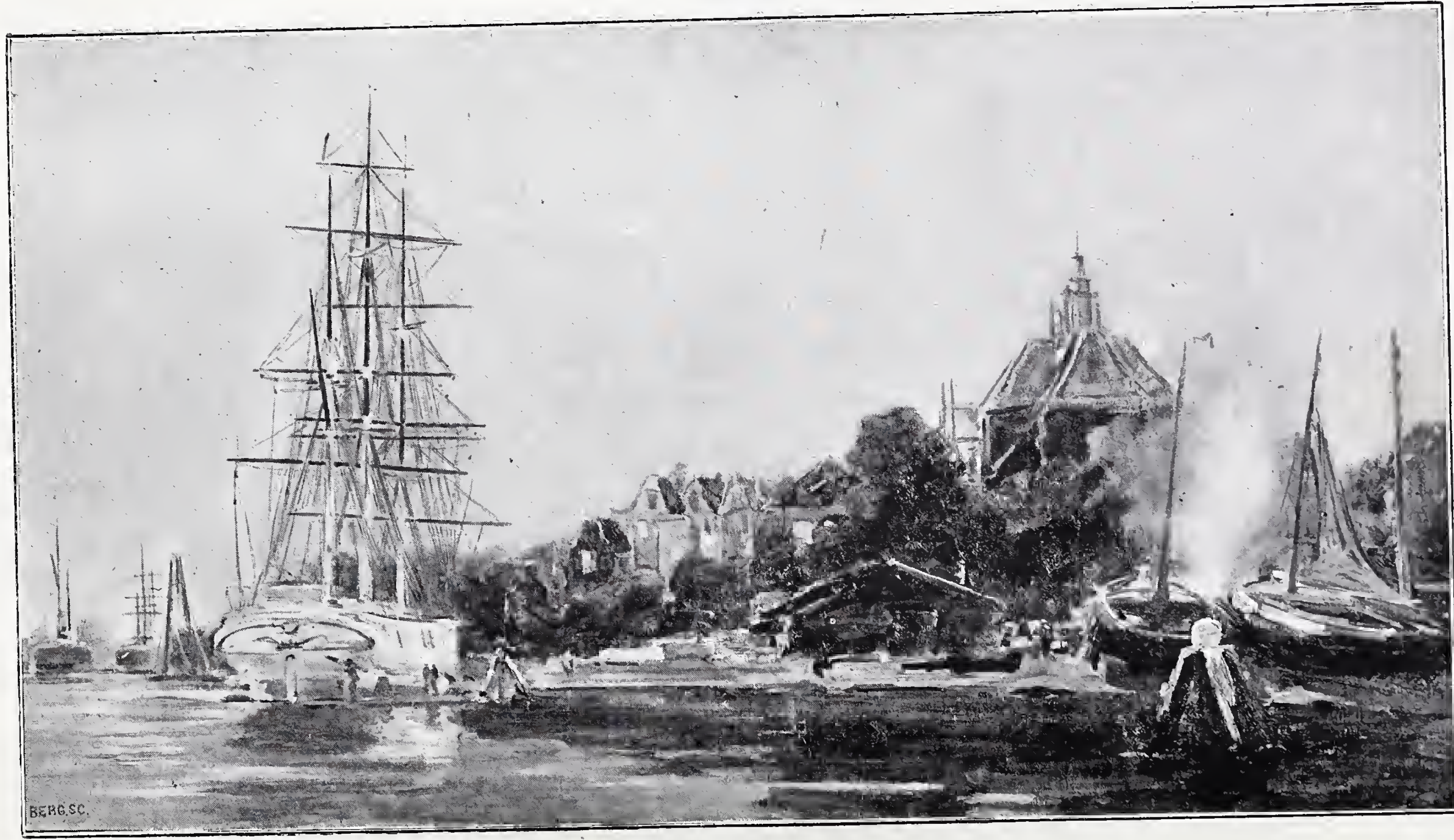

Sombere namiddag in Amsterdam, naar eene schilderij.

Hoog uit het water liggen daar tusschen de halfvergane beschoeiingen, te midden van rottende balken en vlotten, de rompen van vermolmde schoeners en andere afgekeurde vaartuigen, wier waarde aan hout enz. te gering geacht wordt om de sloopingsonkosten goed te maken.

De eenmaal zoo frissche zwarte verflaag met witte strepen of geheel witte uitmonstering is door den invloed van het zeewater en de verschillende weersgesteldheden vuil en verweerd geworden, terwijl de sterk sprekende dof groene kleur van het kopergroen in de plaats is gekomen der eenmaal zoo goudachtig glinsterende koperen huid. De onttakelde toestand en de versleten kleuren dier schepen werken mede om de stemming van verwaarloozing te volmaken en zoo voldoen zij den schilder zeker meer dan zij het in den glans hunner nieuwheid ooit deden.

Toch is het niet uitsluitend daar, dat Jansen zijn netten uitwerpt. De be-

Oud-Amsterdam, naar eene schilderij, toebehoorende aan de maatschappij Arti et Amicitiae.

drijvigheid van den scheepsbouw met op de helling liggende stoom- of zeilvaartuigen en de levendige scheepvaartbeweging in de havens en langs de kaden vond in hem ook een bezield vertolker.

Een ander maal wordt zijn aandacht getrokken door een aan de boei gemeerden zeestoomer, die zijn lading door middel van de ratelende en hijgende stoomlier in de langszij liggende lichters lost, en af en toe in de uitgestooten rook- en stoomwolken gehuld is.

Dat de schilder zich voor zulke onderwerpen warm maakt, dat hij zich al schilderende in zijn element gevoelt, lijkt ons zeker toe. Dat diepe rood van den romp van zulk een ijzeren zeereus was hem dierbaar; dat spreekt uit de liefde, waarmee het behandeld is en den glans, die er van uitstraalt.

Hoe geheel heeft hij zich in het karakter der verschillende vaartuigen ingewerkt! Met welke schijnbaar eenvoudige middelen drukt hij de geduchte hoogte van den u toegewenden voorsteven van een atlantischen stoomer uit of het eigenaardige beloop der gebogen flanken; hoe kranig is dat tuig er op gezet, uitvoerig in al zijn onderdeelen, maar tegelijk breed opgevat, zonder aan een inventaris of scheepsbouwkundige teekening te doen denken, en toch zal geen zeeman de voldoening smaken om op feilen in de tuigage te kunnen wijzen. Met strakke en tevens luchtige lijnen is het touwwerk aangegeven en fiksche streken drukken masten en ra's uit.

In de nieuwe vaart, naar eene zwartkrijtteekening.

Hoe raak van toon is het verweerde vuil geworden wit van dat afgeleefde fregat er op gesmeerd en met welk een geestdrift borstelde hij zijn zoo levendige luchten.

Hij is een echte schilder.

Hij maakt zijn schilderijen niet zooals zoo velen doen, neen, hij schildert ze; uit streken, zetten en toetsen zijn zij opgebouwd. De penseelen en kwasten hebben in zijn hand een uitdrukkingsvermogen, dat de kernachtige uitvoering van Jacobs Maris zeer nabij komt.

Voor hen, die deze mannelijke schildering weten te waardeeren, leveren zijn stukken een bron van zuiver kunstgenot op, al is de opvatting van licht en donker meestal niet zoo dramatisch en hoog opgevoerd als onze, in dat

opzicht verwende, Hollandsche oogen dat zoo gaarne zien. Waar de vaardige hand, geleid door fijngevoelende hersenen helderziende oogen zulke schilderachtige en schilderkundige gedachten weet op te wekken, mag dan ook van

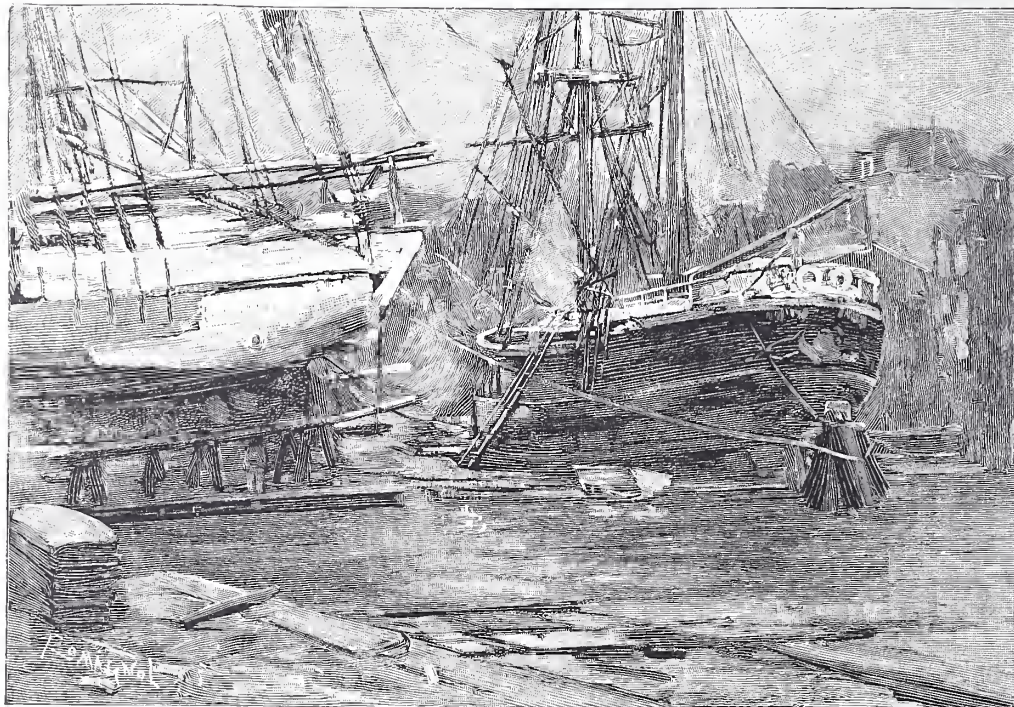
Artiest in zijn atelier, naar eene studie in olieverf.

een ziellooze techniek zeker niet gesproken worden.

Daarbij komt het ons voor dat de kunstenaar in den laatsten tijd ook

zijn gezichteinder uitbreidt en meer en meer zorg aan den bouw zijner composities besteedt. Trouwens iemand als hij, eerst 38 jaar oud, van een krachtig gestel en die voortgaat met zoeken, kan zijn laatste woord in de kunst nog niet gesproken hebben. Nu de strijd met de stof volstreden is, zal hij zich zeker meer in staat gevoelen om uiting te geven aan de kunstgedachten, die de natuur bij hem opwekt, en zal dit ongetwijfeld leiden tot die heerlijke eenheid in vorm, toon en kleur, die de belichaming der hoogste gedachten is, en die de verheven werken der grootste meesters kenmerkt.

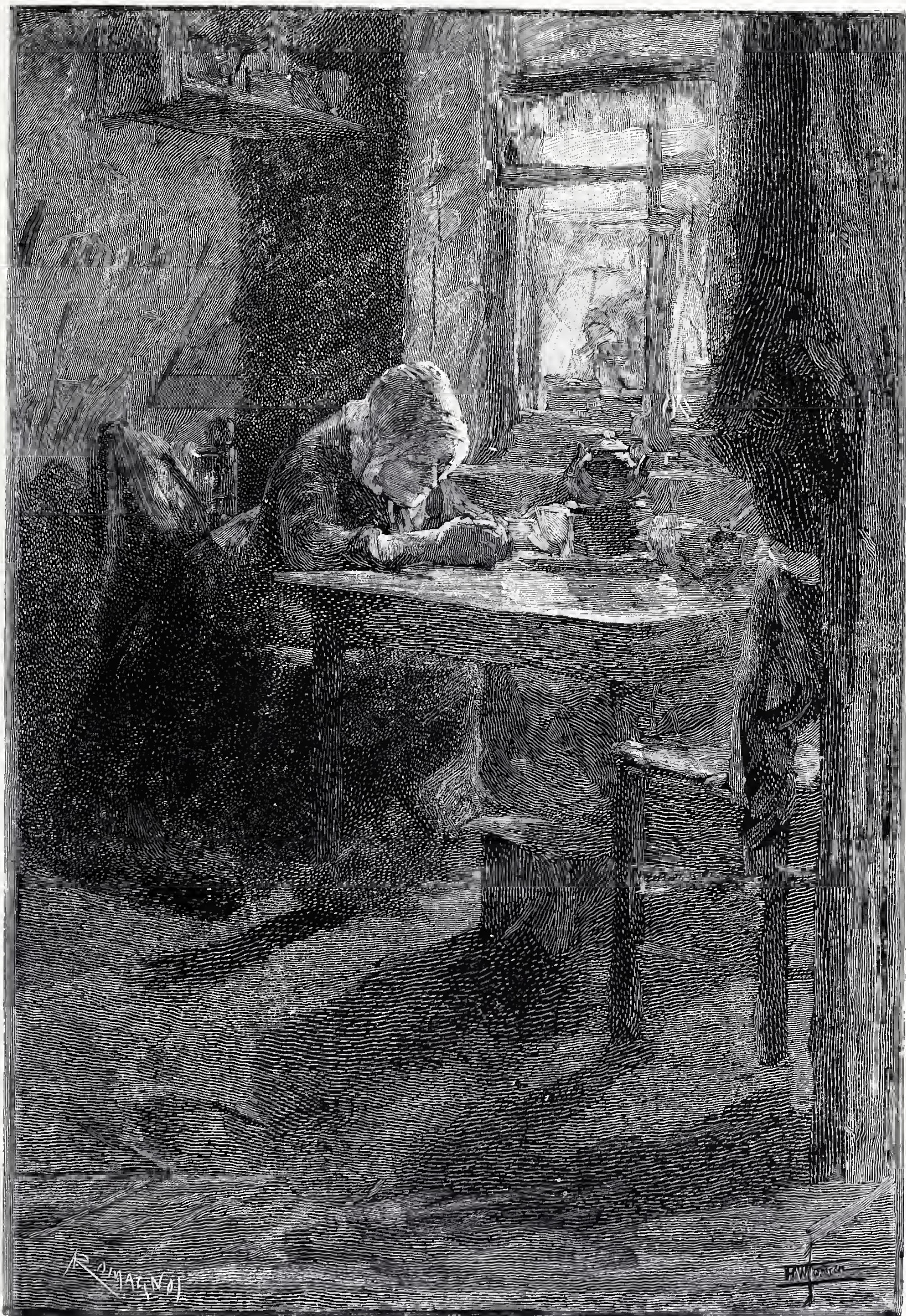
* * *

Regenweer aan de werf, naar eene studie in olieverf.

Waar de grillige fortuin dikwijls, zoo geheel onverdiend, aan zeer talentvolle artisten den rug toewendt, is het aangenaam op te merken dat het Jansen aan stoffelijke en officieele waardeering niet ontbreekt. Verscheidene geachte kunstverzamelaars rekenden zich gelukkig op zijn kunstwerken beslag te kunnen leggen en op de groote Internationale Kunsttentoonstellingen te München in 1891 en 1893 gehouden, werd hem achtereenvolgens de kleine en de groote gouden medaille toegekend.

Ongetwijfeld zal dit aantal der onderscheidingen zich in den loop der jaren vermeerderen. Zonder daarin een doorslaand bewijs voor de hooge kunstwaarde eens kunstenaars te willen zien, is het toch begrijpelijk, dat zij mede aanmoedigen om te blijven streven.

In gepeins, naar eene schilderij.

IN PERIKELEN.

DOOR

JOSEPHINE GIESE.

I.

„Moeder, we zullen er toch toe moeten komen onze Betje in betrekking te zenden. Onze school gaat achteruit — ik zit op zware lasten . . . ."

„Ja vader, je school gaat achteruit; daar is niets tegen te zeggen . . . ."

„Ik word oud, mijne krachten beginnen me te begeven. Een jonger geslacht dringt vooraan: ik moet het afleggen . . . ."

„Neen vader, laten wij de dingen bij hun naam noemen. Het is niet omdat je oud wordt, niet omdat een jonger geslacht vooraan dringt; het is, omdat de nieuwe tijd niet weten wil van de school met den bijbel. Kijk, vader, we kunnen zelf zoo godsdienstig zijn als wij maar willen, en ondershands het goede zaad uitstrooien, zonder dat het noodig is ons bestaan te wagen aan het vasthouden van verouderde vormen . . . ."

„Moeder, wat zeg je daar! O, wat doe je me verdriet! Zoolang de Heer mij op mijn plaats laat, zal ik hem dienen voor het oog der wereld. Weten zal men, dat het een God is, die niet beschaamt, hen die op Hem vertrouwen. De Heer heeft tot nu toe geholpen — Hij zal nog verder helpen; en zoo het Hem behaagt, mijn geloof en offervaardigheid te beproeven — de naam des Heeren zij geloofd!"

Er ontstond stilte.

Moeder boog het hoofd weer over het naaiwerk. Beiden waren met die uitbarsting wat verlegen, want de mensch is tegenover den mensch zoo klein, dat hij niet eens met waarde dragen kan zijn waardigste gedachten. De vrouw

zocht instinctmatig iets: een nuchter woord, een vaag gezegde, om heen te werpen over de spanning van het oogenblik.

„Het gaat me, met dat al, toch aan het hart ons kind de wereld in te zenden. Ze is nog zoo jong, zoo bitter jong — en dan zoo mooi!"

„En mij dan moeder! Zou het mij dan niet aan het hart gaan? Ons kind, onze reine engel als een schaap te zenden in het midden der wolven!" — en weer bij het tragische van dit beeld vervallend in den ouden toon, en met verheffing, als om zichzelven en haar te sterken:

„Maar het is de Heer die dit offer eischt, en evenals Abraham, toen God hem henenzond naar het land van Moria, zal ik tot Hem zeggen:

„Zie, hier ben ik, Heer!"

„God is machtig haar te bewaren, dat is zeker," zei de moeder, „en zoo wij Hem het offer brengen, dat Hij vraagt, zal Hij ook waken over ons kind, opdat ze rein tot ons wederkeert, zooals ze gaat."

„Dat is braaf gesproken, moeder — en het gebed van den geloovige vermag veel; — waar twee of drie vergaderd zijn in 's Heeren naam, daar is Hij in het midden van hen.... Kom..." en de hand grijpend van zijn vrouw knielden zij te zamen aan den zelfden leunstoel.

....knielden zij te zamen....

Toen ontstond in het vertrek gewijde stilte.

Oprijzend van hun knieën, vielen zij elkander aan den hals.

„Ik zal nu Betje roepen," sprak de vrouw, weer de eerste om de emotie af te schudden, „dan kunnen we met haar de zaak bepraten," en al sprekend begaf ze zich naar de deur, waarvan het glazen bovendeel bedekt was door een neteldoeksch schuifgordijn, lichtte de klink op en trad in de gang.

Door de ramen van de binnenkamer zag de oude man zijn vrouw voorbijgaan. Langs de geheele lengte van die gang waren hoogopgeschoven, klimopomwonden vensters, die licht en lucht inlieten van den grooten tuin. Op de marmeren vloersteenen trilde een zilverig lofwerk van schaduw en zonlicht.

De oude man keek om zich heen.

In die gezellige binnenkamer, waar het 's avonds zoo huiselijk intiem was, zou hij weldra zijn Elisabeth missen, zijn oogappel, de zon in huis en van zijn leven.... Langs het eikenhout beschot stonden somber glanzend, de ouderwetsche meubelen, getuigen van het leven van zijn voorgeslacht: de

hooge stoelen met hun streng gebeeldhouwde ruggen, veeleer uitnoodigend tot recht zitten dan tot leunen, met hun zittingen van verbleekt rood trijp, waarop zoovelen hadden neergezeten, die nu voor altijd nederlagen in hun graf. De herinneringen keken hem aan als met doode aangezichten en toch roerden zij zijn hart met iets weemoedig teeders, om al het warme leven dat door het zijne was gegaan.

Maar o, zooveel was hem gebleven, hij mocht niet klagen, ja, zooveel zelfs, dat de zware verantwoording hem soms kon drukken. . . . . . Want Betje was de eenige niet, maar zij was zijn lieveling, zijn oudste en eerste, en van dat liefste ging hij nu scheiden volgens een aloude wet, die den mensch het dierbaarste ontneemt. Eerst dan kwam Elisabeth, het kind met vele gaven van hart en geest, dat hij zelf bekwaamde voor de examens; dan Adriaan, Jan en Willem, drie wilde jongens, die nog bij hem op de schoolbanken zaten, hoewel hij Adriaan weldra op een kantoor zou zien te plaatsen; daarna Christien de veertienjarige, de gezonde, vroolijke, normale, en eindelijk Antje of Anna, het heksluitstertje, een bleek en tragisch kind dat gedichten maakte en zong bij de gitaar, en zoo vreemd was en afgetrokken, geheel niet behoorend in dien familiekring vol ouderwetschen zin.

Betje trad nu met moeder binnen; de deur met het schuifgordijn viel achter haar dicht; zij bleven beiden hand in hand voor vader staan.

Laat getrouwd was het leeftijdsverschil aanmerkelijk tusschen ouders en kind. Forsch gebouwd, het gebloemd katoenen ochtendkleed strak geplooid over de zware buste, op het gescheiden, grijzend haar een witte kanten ochtendmuts, met het gezondblozende gezicht dat nog sporen droeg van fijnheid, leek moeder een kolos bij het slankgevormde Betje met haar lief figuurtje, haar beeldschoon gezichtje, haar zachte duivenoogen en het glanzig kastanjebruine haar, dat op haar halsje krulde. Toch waren moeder en kind even groot.

„Betje,” zei vader en nam haar bij de hand, „kom hier eens bij ons zitten.”

Het meisje nam een stoel aan de tafel, en haar zachte, blauwe oogen gingen van den een op de ander.

„Betje, kind,” zei vader met bewogen stem, „je bent nu bekwaam genoeg om je *eigen bestaan te maken*. Moeder en ik hebben er over gedacht je een betrekking te zoeken. Had mijn school nog den naam van vroeger, ik zou liever dubbel hard werken dan je van ons te laten, doch hier staan we voor omstandigheden, die omgaan buiten onzen wil. Je zult ook wel gemerkt hebben dat wij achteruitgaan.”

Betje knikte slechts, want eene plotselinge pijn veroorzaakte haar het aanroeren van een onderwerp, waarover zij veel in stilte had gedacht en had geleden. Het was haar als had zij lang een wond gezien in vaders borst, die zij getracht had te verzachten met de beste zalve harer liefde en als ging hij voor haar oogen die wonde openrijten met eigen hand.

Haar lippen begonnen te beven, tranen trilden onder haar wimpers, want o, dat was zoo'n pijn, zoo'n wreede pijn, als zij des morgens in de klasse trad om vader, naar gewoonte, zijn koffie te brengen en zij zag dan

weder grooter leemte in de reeds gedunde rijen, en de hooge, schrale gestalte van vader, in de schamele, zwarte sluitjas, nog rechtop voor al die ledige banken, zijn best doende om de eer op te houden van zijn school en van zijn functie. Ja dan moest zij zich haasten om weg te komen, want het was haar als moest zij om die pijn te uiten de armen heenslaan om zijn hals, vol liefde, drukken vol innigheid haar lippen op dat dierbare, grijze hoofd....

De tranen waren niet te houden, zij drupten van Betje's wimpers, en eensklaps nam zij de oude, dorre hand van vader, kuste en kuste die.

En voor het eerst ook kon hij schreien, lichter maken dat groot gewicht dat als een steen zoo onbeweeglijk op zijn borst gedrukt had in die lange worsteling.

Er was in hun weenen zulk een gelatenheid, zoo zacht een overgave aan hooger wil, dat hun verdriet niets bitters had.

De groote gestalte van moeder kwam eensklaps achter hen, sloeg liefdevol de armen om hun schouders, en op het grijze en blonde hoofd daalden beurtelings haar kussen in allerteederst medelijden.

„Kom nu, kom nu," zeide zij, haar eigen tranen terugdringend, „wij zijn nog bij elkander."

„Ja, Goddank," zei vader, maar het was hem zoo zoet geweest te weenen met de zijnen, in die harten vol toewijding en goedheid trouw te vinden en sympathie, nu men daarbuiten hem ontrouw werd, hem niet verstond.

„Ik heb toch zoo het goede gewild, zoo lang mijn best gedaan!" zeide hij nog, maar dat was de laatste uiting zijner zwakheid; hij wilde sterk zijn in hooger kracht, een kracht te vaak beproefd in eigen zwakheid, en hij voelde boven het klein menschelijke, zijn ziel weer opgaan in nieuwe loutering.

Hij wischte zijn oude oogen af, en wederkeerend tot de werkelijkheid der dingen wees hij Elisabeth een advertentie in het dagblad aan:

„Gevraagd een gouvernante „interne" voor de opleiding van drie kinderen. Vereischten: kennis van talen en muziek. Spreekuur voor twaalven. Vijverberg 10."

Daar het Zondag was stelde vader Betje voor, er nu onmiddellijk samen heen te gaan.

Betje ging naar boven om zich te kleeden, niet wetend of zij meer bedroefd dan blijde was. Blij was ze, dat zij vaders zorgen kon verlichten en fier ook, om het vertrouwen in haar gesteld, maar zij was treurig om de reden, en dat zij nu geen kind in huis meer zijn zou en het gedaan was met het familieleven zoo stil intiem, vol zachte innigheid.

Zij keek om zich heen in haar kamertje, waar alles wit was, witte muren, witte gordijnen en witte meubeltjes.

Hoe zou zij hier terugkeeren, wanneer zij wederkeerde? Wat zou zij droomen in haar witte bedje, nu haar bangen droom, het groote leven in te gaan, verwezenlijkt werd?....

Zij was nu klaar en zette voor den spiegel haar grooten, witten hoed met witte asters op. Over een zilvergrijs kleedje, eenvoudig van snit en garneering, deed zij een pélerine van dezelfde kleur.

Gauw kwam zij weer beneden, om nog met moeder wat te praten, doch

vader kwam al spoedig binnen en had een heele deftigheid in zijn zwartlakensche sluitjas, die zijn gestalte nog langer en magerder schijnen deed, een zwarte das, gestrikt om de hooge boorden, een glanzenden, hoogen hoed in de zwart gehandschoende handen.

Zij keek om zich heen....

Moeder kreeg zoo'n dominees-achtigen indruk van haar man, en hoewel hij onberispelijk was, kon zij niet nalaten naar een paar denkbeeldige pluisjes te vegen op zijn mouw.

Uit het antieke kabinet, met zijn gebeeldhouwde dubbele deur, nam moeder nu een keurig gepreste zakdoek, goot tusschen de plooien wat eau de cologne en bood dien vader aan als ware dit een bewijs van bizondere achting.

Zij bracht toen die twee door de gang naar het voorhuis, al bij zichzelf bedenkend, terwijl zij hen met ingenomenheid opnam, dat zij er beiden echt stil en deftig uitzagen.

Bij de deur werd er weder teeder omhelsd en gekust, als stond men voor het aanvaarden van een heele reis.

Toen traden vader en Betje de straat op.

Het was een mooie zomermorgen. Hoewel nog onder den indruk van het vreemde, en van het vooruitzicht eener scheiding, werd Elisabeth's hart allengs wat lichter. Het onbekende lokte haar aan, vervulde tegelijk haar ziel met schuwheid, maar haar lichtgedachten sponnen daarover een glinsterend weefsel. Waarom zou zij vreezen? Zij bleef immers in dezelfde stad, en iederen Zondag zou zij komen en vader en moeder bezoeken — een week was wel gauw om —

en dan kwam de dag, waarop zij haar eerste verdienste thuis kon brengen. Hoe lang had zij dáárnaar in stilte gewenscht: iets voor vader te verdienen, ach maar iets! — al was het nog zoo weinig; iets te kunnen doen om dien grooten aandrang van haar medelijdend hart te stillen. — En nu ging zich dit vervullen!... Haar gedachten zwierven naar den Vijverberg, langs die statige rij van huizen, en zij trachtte zich voor te stellen welke van die huizen het wezen zou. Wat was het daar mooi wonen! ja, in haar stoutste wenschen zooals het zelfs de nederigste kan overkomen, had zij eens in stilte verlangd daar te wonen. En ook dat ging zich vervullen, wel niet precies, zooals zij had gedacht... maar wat deed het er toe... men droeg het geluk maar alleen in zichzelf! Wat zou zij veel te vertellen hebben als zij iedere week thuis kwam! Des winters werden er zeker groote partijen gegeven — en 's zomers ging men vaak uitrijden. O — uitrijden gaan! hoe heerlijk! dat was altijd een illusie! Thuis was het vroeger eens in het jaar dat men uitrijden ging; dat was met vader's verjaardag — en dan kwam er een groote Jan-Plezier voor de deur en ging het naar het Boschhek of naar het Westland — maar op den Vijverberg zou zoo'n spiegelend rijtuig met twee groote slanke paarden oprijden voor het bordes en dan ging het „pleine carrière" over het Tournooiveld het bosch in... wie weet waarheen? Maar ze zou wel nooit zoo'n genoegen hebben in dat mooie rijtuig als in vader's Jan-Plezier!"

Elisabeth zuchtte.

„Lieve Betje," zei vader, „het is geen scheiding voor het leven. Eenmaal in de week, dat zullen wij bedingen, moet je naar je ouders komen." En eensklaps stilstaande voor het nommer dat hij zocht: „Speyaard van Armisheuvel," las hij luid, en met een zucht: „hier is het!"

Onwillekeurig nam hij Betje's hand en te zamen bestegen zij de trappen van het dubbele bordes.

De schel ging over met een diepen metaalklank, lang galmend onder het marmer van de vestibule.

Elisabeth's hart begon in eens onrustig te tikken, ja, het werd daar binnen zoo'n getrippel alsof de harteslagen over en door elkander vielen.

Het duurde lang voordat men open deed.

Eindelijk draaide de hooge gebeeldhouwde deur naar binnen, en beiden stonden voor een huisknecht in een rose en wit gestreept jasje. Doch niettegenstaande dit jasje had de man een air van aangenomen hoogheid, die het achttienjarige Betje, ondanks haarzelve, imponeerde. Zij begreep niet hoe vader met zooveel kalme waardigheid dorst vragen of Mevrouw te spreken was. Nadat hij zijn kaartje had afgegeven, werden zij in een spreekvertrek gelaten. Met veel gewicht kondigde de knecht hen aan „dat hij Mevrouw de Gravin zou verwittigen van hun komst."

De deur ging dicht. Betje liep naar het raam en keek naar het tintelend water in den Vijverberg, vol eenden en zwanen, met het groene eilandje in het midden, een donkere schaduwvlek op veel licht.

Vader staarde met de handen op den rug naar een bloemstuk boven de

deur, afgetrokken luisterend naar de voetstappen in de gang.... Een sleepend geruisch, een zachte tred hield stil, een hand draaide van buiten aan de deurknop en aan den ingang verscheen een schoone, blonde vrouw in een wit morgenkleed, van het hoofd tot den voet gegarneerd met breedafhangende witte kant. Fier stond op den slanken hals het edelgevormde hoofd, met op het matbleeke gelaat dat onmiskenbare zegel van aangeboren hoogheid, wanneer het niet is de uitdrukking eener zedelijke vrijheid, geboren door een buitengewoon persoonlijk geestesleven. Doch hier had men alleen met „stand te doen".

„Mijnheer Ten Potter," zei Mevrouw met voorname wellevendheid, en in haar fijnbesneden mond verkreeg de klank van dezen plebeïschen naam iets vreemds en ironisch, „gaat u zitten" — met een achtelooze beweging naar een stoel. „Uw dochter zeker."

„Ja Mevrouw, mijn dochter," zei de oude man plotseling ontroerd, „mijn oudste kind, mijn oogappel, die ik kom vertrouwen aan uw hoede. Mevrouw, ik ben onderwijzer, doch mijn school gaat achteruit; ik ben een voorstander van de school met den bijbel — hierin schijn ik ten achteren bij mijn tijd — indien ik zulk een term gebruiken mag in betrekking tot iets wat niet aan mode mocht onderhevig zijn — hoe dit zij, wij gaan achteruit; ik heb veel kinderen — ik heb er zes, Mevrouw — en zoo ben ik nu genoodzaakt — doch met diepe smart — mijn oudste dochter de wereld in te zenden. Elisabeth, kom eens hier." — Betje kwam naast vader staan en gaf hem de hand, als verleende dit haar kracht om voor haar toekomstige meesteres te staan. „Kom eens hier, kind, en kijk Mevrouw eens aan." De blauwe oogen werden schuchter opgeslagen onder den breeden rand van den witten hoed; zij keken een oogenblik de hooge vrouw tegenover haar aan met een blik van zacht onderzoek en nadenken. „Ik durf u mijn dochter gerust aan te bevelen, Mevrouw; zelf bekwaamde ik haar voor het lager onderwijs en voor Engelsch en Fransch, welke drie examens Elisabeth met glans doorstond, terwijl ik haar muzikale opleiding aan de beste meesters toevertrouwde, maar dit zijn slechts uiterlijke versieringen des geestes — neen — doch er zijn gaven aanwezig van gemoed, waardoor ik als mensch en als Christen, mijn kind gerust durf aanbevelen als leidster van uw kinderen."

„Uw dochter is nog zeer jong," zei Mevrouw met een blik naar het zedige, blozende gezichtje, letterlijk omstraald door een waas van reinheid en onschuld, en zij vroeg zich af hoe dit burgerkind aan die gepast vrijmoedige houding kwam, aan die vrouwelijke waardigheid, reeds en bovenal aan dat fijne, bijna aristocratische in gestalte en gelaat, dat zij beschouwde als het onvervreemdbaar eigendom van haar stand.

„Mijn dochter is jong, dat is waar Mevrouw, doch afgezien van eenige schuchterheid, bezit Elisabeth een takt en een karakter, die haar volkomen geschikt maken voor de moeielijke taak, die zij gaat aanvaarden."

Mevrouw vond dat de man al heel zeker van de zaak was.

„Ik moet eerst alles met mijnheer bespreken voordat er iets besloten

wordt," was het koele woord. „Zou uw dochter zoo goed willen zijn, morgen op denzelfden tijd terug te komen?"

De schoolmeester boog. Mevrouw stond op en schelde, en uitgelaten door denzelfden knecht, daalden vader en kind hand in hand van het hooge bordes in het verblindende zonnelicht.

II.

„Wat kan er veel veranderen in één week," dacht Elisabeth, toen zij zich als gouvernante geïnstalleerd zag bij de familie van Armisheuvel.

Zwaar was haar het afscheid geweest van de ouderlijke woning, zwaarder dan zij had kunnen denken. Weenend was zij het gansche huis nog doorgegaan, afscheid nemend van alle kamers, als zou zij er nimmer wederkeeren, ten laatste ook van haar eigen klein vertrekje, haar heiligdom waarin zij zooveel zalige uren doorbracht.

Beneden in de binnenkamer had zij vader en moeder gevonden, ook in tranen. Vader kon haar niet brengen, want hij had school.

„Kind, houd God voor oogen," zei de oude man. „Doe wat recht is en vertrouw op den Heer. Hij zal alles wel maken." Zegenend legde hij zijn oude hand op het jonge lokkenhoofd van zijn Betje. Beurtelings hing zij vader en moeder aan den hals, haar best doende zich voor hen goed te houden, maar brandende tranen vergietend tegen moeders trouwe borst, waaraan zij zoo dikwijls gevlucht was.

„Ga met God, ga met God," zeiden beiden en zij brachten Betje, daar het nu tijd werd, door de lange gang naar de voordeur. Moeder deed de deur snel open, een einde willende maken aan die ontroering; het smalle figuurtje van Betje gleed door de opening; nog eenmaal keerde zij haar zacht gezichtje om, van tranen overstroomd, wenkte met de hand en ging....

„Tot Zondag!" snikte zij.

„Tot Zondag!" riepen de ouders tegelijk. Haastig liep nu Betje voort als had dat vooruitzicht haar reeds gesterkt. Op den hoek der straat keek zij nog eenmaal om, en zij zag ver, heel ver, vier handen die zich wenkend bewogen. Toen niets meer; niets meer als de felle zon op de lichte straat, en veel donkere gestalten die zich haastten om haar heen.

Zij wischte zich de oogen af, deed een kort gebed. „O Heer, sta mij bij! Vader, wees met uw kind!" en bezield en gesterkt door het aangrijpen van God's kracht, zette Elisabeth haar eenzamen weg voort.

Reeds begon het van den Jacobstoren te spelen — zij wilde toch niet te laat zijn — zij ijlde nu bijna over den weg; met den laatsten slag van negen stond zij op de stoep. Dezelfde knecht deed haar open, liet haar in het spreekvertrek.

„De huishoudster komt bij u," en hij liet het meisje alleen.

De juffrouw kwam, een lange, magere, niet ongedistingeerde figuur met een lang, bleek gezicht, omlijst door twee strepen gescheiden, golvend haar, even kleurloos als haar gelaat. Toen haar oogen op het gezichtje bleven rusten van Elisabeth kwam in haar blik een zachter glans.

„Zoo, juffrouw, is u daar," sprak zij vriendelijk, „het doet mij genoegen u te zien. Het zal u wel vreemd zijn in het eerst, maar alles went. Mevrouw is nog niet bij de hand, maar ik zal u uw kamer wijzen. Om tien uur zou de les beginnen. U kunt dus nog wat uitrusten," en toen zij Betje's beschreid gelaat zag: „Het zal u wel hard gevallen zijn van huis te gaan. Nergens beter dan onder eigen dak" — en zuchtend „ik ben hier nu al twaalf jaar, en dankbaar mag men nog zijn, als men, zooals ik, kan zeggen: ik heb niet te klagen. Maar kom, laat mij u voorgaan. U krijgt een lieve kamer, vroolijk en licht, uitziende op den tuin... U moet niet bedroefd zijn... Zondag gaat u weer naar huis. Had ik nog maar een thuis — doch ik heb niets — niemand meer...."

Betje volgde de spreekster door de gang naar de eerste étage. Alles was van wit marmer, schemerend stil als in een kerk, hier en daar een beeld of hooge plant in hoek of nis. De voeten verzonken in mollig weeke loopers.

Zij gingen een paar deuren voorbij, gebeeldhouwde dubbele deuren, wit, en goudgerand, met, boven de paneelen, een breed uitgekrulde kroonlijst, waarop tusschen bloemguirlanden cupido's stoeiden.

Op een der portalen was in het midden, als een intérieur gemaakt met een tafel en stoelen, waarboven een hangende Moorsche lantaren; aan het eind, bij de breedoploopende trap, stond een schuifraam open; zacht duwde de wind tegen de tulle gordijnen, ze nu en dan opnemend met luchtigen zwier.

Buiten klom een klimroos op tegen den grijzen muur, een bleeke, voorname roos in een bleek voornaam licht, schuin vallend in het hooge, open vierkant van een binnenplaats, een antieke cour tusschen twee vleugels van het huis.

Onder het voorbijgaan wierp Elisabeth een blik naar beneden.

Het was een schemerig lichte ruimte, stil en afgezonderd als een kerkhof; rozen, kamperfoelie en jasmijn rankten tegen den verweerden steen, de lucht vervullend met haar zoeten zomergeur; twee vlinders, spelend uit de hoogte neergedaald omfladderden elkander, nu op- dan neêrwaarts tuimelend, zonder in de blauwe lucht hun vrije vlucht te vinden.

In het midden van den cour plaste een fontein, tusschen een grasrand, bestèrd met groote gele en witte kamillen.

Dat alles zag Elisabeth met éénen oogopslag, terwijl zij even stond en uitkeek.

Wat was er in die binnenplaats dat haar herademen deed? Zij had zoo graag nog langer vertoefd aan het bleek verlichte raam. Het was, als woei, met de geuren der rozen en jasmijnen, haar een adem tegen uit lang vervlogen tijden, als rimpelde in haar ziel een stroom vol zacht herinneren. Over haar gelaat voer de wind als een voorbij wiekende vleugel....

Maar de juffrouw steeg steeds hooger.

Kinderstemmen en gelach klonk van een der kamers.

Zouden dat haar kinderen zijn? —

„Kleine prinsen", zoo stelde zij zich hen voor, „gekleed in zijde en fluweel, bevallige prinsesjes, met losse krullen, in het wit, zooals op dat schilderij in vaders kamer."

Zij waren weer een trap opgestegen, een portaal overgegaan.

Nu opende de juffrouw een deur, zoo wijd mogelijk.

Een breede lichtbaan viel op de schemerdonkere gang.

„Heb ik u te veel gezegd? Is het hier niet lief en vriendelijk? Ja, ik dacht wel dat het u daar bevallen zou. En nu moet ik u verlaten... Uw koffer staat achter dat Japansche scherm...."

De deur ging dicht. Elisabeth bleef aan den ingang staan.

„Zoo'n mooie kamer! — voor haar alleen! zoo licht en zoo groot, met zulk een streelende harmonie! — Wat mooi behangsel, zoo stil en zacht met al die groote, bleeke rozen! — hoe statig die neervallende gordijnen met zijde doorwerkt, mooi als in de ontvangkamer bij moeder thuis."

Elisabeth deed een stap nader.

„Hoe hartverblijdend waren die groote ramen!.... O zij keken op den tuin!" — Nu snel naar het raam.

Het meisje boog er zich uit, heenschouwend naar alle kanten.

„Overal boomen, bloemen, zonlicht en schaduw, en zoo'n groot stuk hemel om naar op te zien! Wat was de wereld mooi! Wat was God toch goed om alles zoo mooi te maken.... om zijn kinderen het vermogen te geven dit te zien, te voelen. Kijk dat witte wolkje, net een schelp!.... het zeilt daarheen als ware het een scheepje.... En daar boven dien donkeren boom, daar rijst een blank gevaarte, wit, glanzend wit, zoo los van vorm, zoo rustig vlottend en toch zoo snel! Het is net een groote hemelgestalte.... als een geest zweeft het langs de azure banen! Hoe blauw is de hemel, hoe intens, hoe diep! Het is als kon men er door heenzien, maar neen — afgesloten alles, omgeven door dat blauw als door een glazen klok. En boven dat blauw, wat moest het daar stil zijn — en zilverlicht — doodstil en geestverruimend! — dan eindelijk kwam men weer aan een wereld, snel wielend door dat zilver licht, maar ook omgeven door dat blauw als door een klok. En dan... en dan...!" Elisabeth duizelde. „O Almachtige, wat zijt Gij groot! en toch een Vader voor uwe kinderen!.... zoo groot dat geen klein of groot voor U bestaat! Alles-Omvattende!.... die op die kleine aardestip uw arm klein menschenkind nog ziet.... want in ons hart dragen we U.... overal dragen we U met ons.... in onze liefde."

. . . .

Zoo was Elisabeth's intrede geweest in haar nieuw tehuis. Als op vleugelen ging de tijd. Rijke zegen had op haar gerust, zichtbaar was zij gesterkt en gesteund, als omgeven door een weldadigen lichtschijn, die ook weldadig op haar omgeving werkte.

De liefde, de zachtheid, die van haar uitstraalde, straalde op haar terug in de toenemende welwillendheid der huisgenooten. Haar nieuwe meesteres, in haar aangeboren onwil tegen al wat minder was, had haar den eersten tijd argwanend gâgeslagen doch in haar zijn, haar spreken en gedragen geen enkelen trek kunnen ontdekken die getuigde van een burger afkomst. Waardig bewoog Elisabeth zich, ongedwongen te midden der hooge, vreemde

omgeving. De kinderen hadden zich onstuimig aan haar gehecht. In het eerst hadden haar jonge leerlingen, twee meisjes en een knaapje, de nieuwe meesteres op de proef gesteld, willende zien, hoever zij gaan konden in speelschheid en ongezeglijkheid, maar met den zachten, meêgaanden geest van Elisabeth ging gepaard, een onomstootelijk weten van wat recht is, een vasthouden aan beginselen van orde en tucht, door haar christelijke opvoeding in haar versterkt. Zoo waren de oproerige proefnemingen afgestuit op haar kalme vastheid. Van nu aan had zij de kinderen onder haar invloed. Ook dit zag de gravin met stille verwondering. Een zacht woord van Elisabeth vermocht meer dan haar hooge terechtwijzingen. Van nu aan liet zij het meisje met rust, vertrouwde de leiding der kinderen volkomen aan haar zorgen.

Onberispelijk gedroegen de kinderen zich aan tafel, die zij vroeger aanvulden met rumoerig gevraag. De eetzaal was een groot, somber vertrek uitziende op de binnenplaats met zijn eeuwig klaterende fontein en begroeide muren, met iets kerksch, zwaarwichtigs in den stijl der gebeeldhouwde meubelen, en de koperen kroon die boven de tafel hing. Een ouderwetsche schouw, ingelegd met oud-Delftsche tegels, er vóór een opgezette pauw, die met zijn waaiervormige staart de nu nog ledige ruimte vulde; er boven een geschilderd, donker glanzend schoorsteenstuk: een landschap met schaapjes, met herders en herderinnetjes à la Watteau; dáárover een kolossaal buffet met groote kannen en vazen van gedreven zilver. Aan de goudleer behangen wanden, stillevens van gevogelte en wild, enkele vruchten- en bloemenstukken.

Het was aan tafel dat Elisabeth voor het eerst met de huisgenooten kennis had gemaakt. De Heer van Armisheuvel was een man van middelbaren leeftijd, met een nog jong en aangenaam uiterlijk, een fraaie gestalte, zwaar, rossig, krullend haar, een rossigen knevel, vroolijke oogen in een gezond gekleurd gezicht. In de breede kin een schalke groef. Zich zacht de handen wrijvend stond hij voor Elisabeth, boog hoffelijk tegen haar en sprak eenige welwillende woorden:

„En hebben deze krullebollen het u niet lastig gemaakt, juffrouw?"

„Integendeel, mijnheer, zij zijn heel lief geweest."

„Kom aan, dat is goed," en Papa nam het jongste meisje, een mooi blond kindje, op den arm, kuste het, hield het hoog boven het hoofd, terwijl hij lachend naar het kleintje opzag en zette het toen met waaiende rokjes eensklaps neer op den grond.

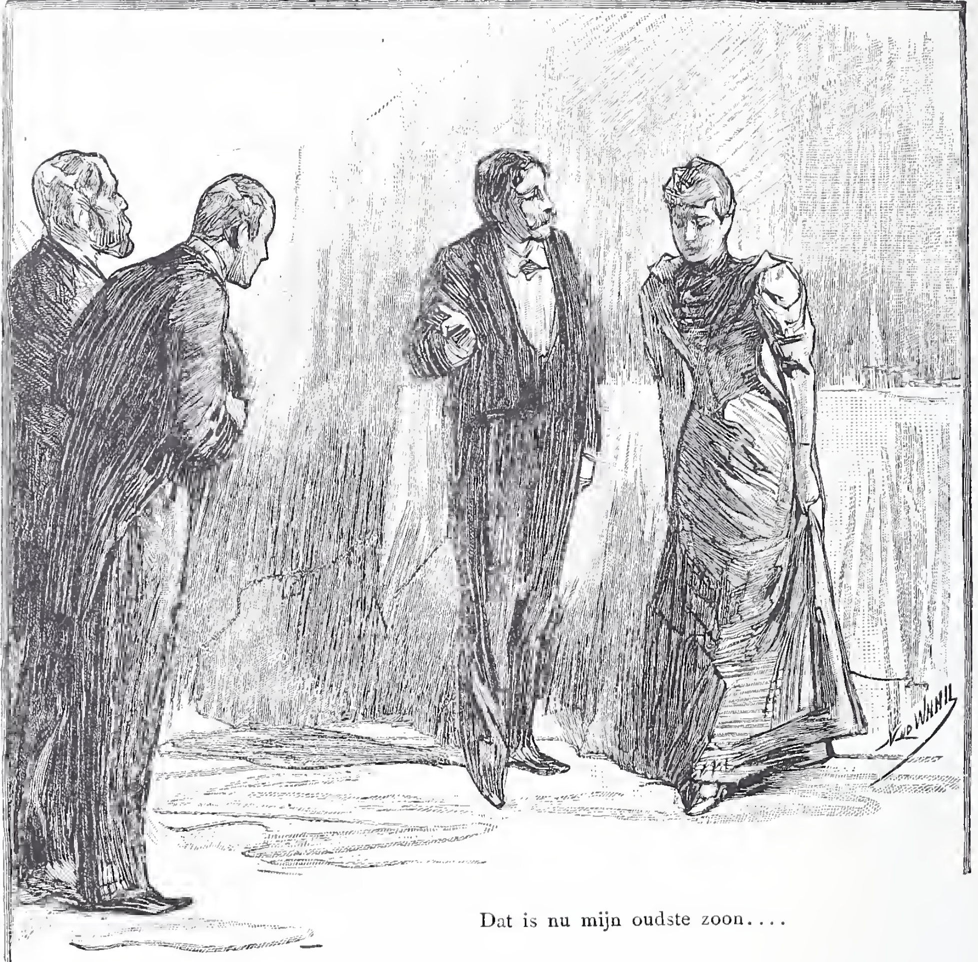
De deur ging open en een mooie, groote blonde knaap van zeventien jaar, eenige zoon uit het eerste huwelijk van den graaf, trad binnen, gevolgd door zijn gouverneur, een vierkante, gedrongen gestalte, met een zwarten ringbaard om een fijn, wasachtig gezicht, waarin glanzende donkere oogen.

„Dat is nu mijn oudste zoon, juffrouw! — René, dat is de nieuwe gouvernante. — Mejuffrouw Ten Potter, Mijnheer Armand, de gouverneur ...."

Mevrouw trad binnen; dit was het teeken om zich aan tafel te zetten. Zij sprak eenige achteloos welwillende woorden tot het meisje en noodigde haar uit

plaats te nemen tusschen de kinderen. Die middagmalen duurden eindeloos en werden voortaan Elisabeth's grootste kwelling; daarna begaf ieder zich naar zijn kamer. Waren de kinderen te bed gebracht zoo was de overblijvende tijd tot Elisabeth's beschikking. Zij bleef dan in haar eigen omgeving, zich onledig houdende met lectuur of met het bijhouden van haar goed.

Als een kalme stroom ging nu haar leven voorbij, met zachte eentonigheid dagelijks dezelfde dingen, dezelfde gezichten brengende.

Dat is nu mijn oudste zoon....

Een feestdag bleef haar de Zondag. Dan begaf zij zich, na het middagmaal, onmiddellijk naar de haren, werd thuis met warme liefde en belangstelling ontvangen.

Als avondlicht op een eentonig landschap bleef in haar leven de gewijde vreugde van den Zondag.

III.

Zomer en herfst gingen voorbij, de winter bracht verandering, maar niet

in Elisabeth. Zij bleef hetzelfde stille, zachtgeaarde en vrome kind. Uiterlijk toch was zij niet geheel dezelfde meer, dacht vader; ongemerkt was als een afdruk op haar gekomen van de hooge omgeving, waarin zij dagelijks verkeerde. Nog verfijnder leek hem zijn Betje, nog beschaafder in toon en manieren, nochtans zonder de minste affectatie: ook in haar kleeding was een gracelijker tint gekomen, hoewel zich strikt houdende aan denzelfden eenvoud. Door het zich beheerschen tegenover de kinderen, door de prestige, die zij op hen uit moest oefenen, had een grooter zekerheid het schuchtere van vroeger verdrongen, zonder het waas te deren van meisjesachtige lieftalligheid. Het kinderlijke, het onrijpe was weggenomen, daarvoor is in de plaats gekomen het rijkbloeiende der volwassenheid. Hoogopgeschoten, welig gevormd en toch met iets fijns, dat haar teerder en broozer schijnen deed dan zij was, het golvend kastanjebruine haar, ongezocht artistiek het gelaat omkrullend, met haar fijne handen en voeten en gansch het sierlijke in gestalte en manieren, leek de nu negentienjarige Elisabeth een kind uit een ander huis, naast de forsche, gezonde Christien, het bleeke, zwaarmoedige Antje met haar houding van stil lijden, en de drie wilde broers, echte bengels, indien vader ze niet gehouden had onder strenge tucht.

En toch, al begon zij zelve het verschil te voelen, hoe hartverwarmend, hoe intiem bleven voor haar die wekelijksche samenkomsten; en dat het Zondag was, dat gaf daaraan een tint van gewijde feestelijkheid. Wanneer zij des morgens wakker werd en al de klokken hoorde luiden in den omtrek, dan stemde haar dit zoo geheimzinnig vredig, zoo roerend blij, dan trilde er in haar zacht gemoed een groote dankbaarheid, een vrome liefde voor al het geschapene en voor Zijn Schepper en zij dankte ook dat de Zondag weer gekomen was, die haar naar huis zou brengen. Zij zaten dan als weleer in de gezellige binnenkamer „onder de roos" van het plafond, symbool van de onschendbaarheid van het huiselijk vertrouwen, beschenen door het licht der hooge staande lamp, die zij van haar kindschheid aan gezien had, op de tafel; en vóór haar stond hetzelfde bekende theeservies, dat Betje toch wat vreemd voorkwam in het groote verschil met alles, waaraan zij zoo langzamerhand gewoon werd. Hoe goed deed haar de patriarchale eenvoud, zoo vol herinnering, tegenover het koud-vreemde, de verfijnde weelde van de omgeving, waarin het lot haar had verplaatst. Hoe bleef in zijn eerwaardigheid, zijn kinderlijke vroomheid, haar grijze vader haar ideaal en voorbeeld, nog hooger rijzend sinds zij dagelijks omging met menschen, vervuld van zichzelven en van de wereld.

Een geestelijk weldadig bad, het goede levendig houdend in haar gemoed, waren haar die wekelijksche samenkomsten.

En dan de groote vreugde toen zij voor het eerst haar driemaandelijksch salaris thuis kon brengen! Honderd gulden bracht zij mede in haar kleine handjes. Nog nooit had zij zooveel geld bijeen gehad! Zij wilde alles aan vader geven, en toen deze, gelijk hem recht scheen, de helft aan zijn dochter wilde afstaan, was Betje's teleurstelling, haar verdriet hierover zoo oprecht,

dat vader op een wenk van moeder, maar besloot die eerste groote vreugde onverdeeld te laten.

. . . .

Het was dus winter geworden. Voor het eerst van haar leven ging Elisabeth verschijnen op een der groote soirées die de Speijaards gewoon waren in het seizoen te geven. Zij moest tot tien uur met de kinderen binnen blijven, waarna zij zich, indien zij dit verlangde, terug kon trekken op haar kamer.

Elisabeth zag erg tegen dien avond op; zij zou haar eersten stap doen in het publieke leven, in de groote wereld, die vader haar geleerd had te schuwen.

Doch het leek haar een plicht, vertrouwend en vol moed die taak te ondernemen.

Zij bevond zich 's avonds op haar kamer, leggend de laatste hand aan haar eenvoudig toilet en luisterde beklemd naar de vele rijtuigen, die stilhielden voor de deur, naar de stemmen en voetstappen in de gangen.

Tegen half negen was haar gezegd de kinderen binnen te brengen. Het werd nu tijd.

Aan iedere hand een meisje, blonde engeltjes in sneeuwige tulle, zij zelve als een engel zoo schoon en onschuldig in haar effen, wit kleedje, haar fijn middel omgord door een blauw zijden ceintuur, daalde Elisabeth de trappen af, met den kleinen Paul achter zich, als een jonge page in zwart fluweel, de donkere lokken neervallend op zijn kanten kraag. Voor de hooge salondeuren, waardoor zij slechts in het voorbijgaan, schuchter een blik naar binnen had gewaagd, stond zij stil om het kloppen van haar hart te doen bedaren, doch de knecht wierp ze open en een verblindend licht viel op het tooverachtig groepje aan den ingang....

En het was Elisabeth als stond zij voor een gouden zee....

Van het hooge, geschilderde plafond met zijn arabesken en medaillons, straalde de veelarmige luchter als een groote zon, schitterende glanskreuken wekkend in de zware plooien der geel zijden gordijnen en portières, van de geel atlas wandbekleeding met bleeke rozen in bas relief.

Als vreemde reuzenbloemen op dof gouden stengel, verhieven zich aan de twee uithoeken, hooge lampen van den grond, zacht schijnend door de gele zijde en kanten der zwaar gegarneerde kap, zooals ondergaand herfstlicht door amberkleurige wolken.... Met de kinderen aan de hand trad Elisabeth nader, haar voeten verzinkend in het mollig weeke tapijt, donzig als vacht, warmgeel, matglanzend, met de ineengezwierden takken van bleekgele en rose rozen, een grond van levende arabesken. En in de ineenloopende suite van drie zalen zag zij weer andere kleuren, zeegroen, vieux rose en bleek blauw satijn, en dat wemelde daar dooreen in vreemdschemerende tinten, onder den breeden stroom van het licht der groote kronen, hier en daar het somber groen van een wijd uitwaaierende palm, de stille witheid van een marmer beeld, of het klaterend glanzen van een hoogen spiegel, neerdalend van het geschilderde plafond als een kristallen waterval

Voor de ongewoonte harer kinderlijk onbedorven oogen leek het tegenstralen dezer pracht Elisabeth verblindend en na de noodigste begroeting trok zij zich schuw terug, vormend stil een groepje met haar kinderen in een afgelegen hoek, zelf niet wetend hoe schilderachtig haar donker kopje en haar rank figuur in het sneeuwwitte kleed zich afhief tegen het somber glanzen eener fluweelen draperie. Daar kwamen haar sommigen begroeten, aangetrokken door het betooverende harer verschijning, het liefelijke harer stilheid, door haar mooie oogen, haar zachte stem. Zij was dankbaar voor de vriendelijkheid, die men haar toonde, voor den lof haar gegeven wegens de opvoeding der kinderen. De eerst verbleekte wangen kleurden zich, de oogen hernamen hun diepen glans. Elisabeth was gelukkig, innig zalig door de welwillendheid, die zij om zich heen gevoelde, verlost ook van een vreeselijken druk, nu die eerste stap gewaagd, de groote vrees overwonnen was.

Wat waren de menschen lief! hoe goed van hen haar zooveel liefs te zeggen!

Daar kwam ook de heer van Armisheuvel tot haar, en nu omsluierden zich de stralende oogen met de lange schaduwen van hun wimpers, want zij wist het te goed, haar meester volgde haar in den laatsten tijd overal en er was iets in zijn blikken, dat haar waarschuwde voorzichtig te zijn.

Hij had zich tot gewoonte gemaakt des morgens op de leerkamer te komen, quasi om te hooren naar de vorderingen der kinderen, maar Elisabeth zag heel goed dat zijn oogen niet van haar weken, dat hij al haar bewegingen volgde, en, als het niet noodig was, zich graag over haar heenboog om mede in het boek te zien, ja eens was het haar (doch zij bezwoer zichzelve dat zij zich dit verbeeld had) als raakten zijn lippen haar lokken aan.

Wandelde zij met de kinderen in den tuin, zij was zeker dat graaf Speijaard daar weldra ook zou komen, en dan sprak hij met haar over de bloemen, en daar dit een geliefkoosd onderwerp was, zoo liet zij zich wel eens verleiden op het gesprek in te gaan. Hij leerde haar de namen der boomen, bezorgde haar op haar kamer stekjes van de planten, die zij het meest bewonderde. Zij was hem daar dankbaar voor, doch een stem in haar zeide op dit alles toe te zien.

Er waren geen feiten, die zij thuis kon noemen, daarom draalde zij met het uitspreken van haar vermoeden, tegelijk schromende dat men haar mocht verdenken van aanmatiging en ijdelheid. Dat zij door haar meester werd opgemerkt, terwijl aan zijn zijde zulk een schoone, koninklijke vrouw leefde, dat bracht Elisabeth in verbazing en het was haar als zou zij, door er over te spreken, haar hooge meesteres vernederen, een tastbaar feit maken van wat nu nog geheimzinnig en onwezenlijk haar omzweefde.

Graaf Speijaard was nader gekomen en niettegenstaande zijn zelfbeheersching begonnen zijn oogen wonderlijk te leven toen hij op het meisje neerzag. Wanneer Elisabeth dien blik ontmoette, dan was het haar als zengde hij daarmeê iets fijns en teers diep in haar binnenste, broos als het goudstof op de vleugelen van een vlinder, etherisch als het waas op de kelk eener bloem.

En toch sprak hij met haar over onverschillige dingen, waarbij zij het

vermeed hem aan te zien, doch in den klank zijner stem hoorde zij, naast zijn gewone welwillendheid, een teêrheid, waarvoor zij haar ooren niet sluiten kon.

„Hoe bevalt u nu die eerste soirée? u zei eerst, dat u er zoo bang voor was?" vroeg hij zacht, met die zachtheid welke een vrouw zoo gaarne hoort, al moet zij ook den aandrang afkeuren, waaruit zij voortkomt.

Elisabeth glimlachte bij de gedachte aan het geluk dat haar zooeven vervulde en aan haar kinderachtig vreezen voor dien avond.

„O," zei ze, naar de punt harer kleine schoentjes kijkend, „het is mij waarlijk nog al meêgevallen — en alle menschen zijn zoo lief."

„Wie zou niet lief zijn tegen u, juffrouw Elisabeth?" zeide hij met nadruk. „En hebt u niet eens een bloem om den eenvoud van uw toilet te kleuren?" Hij nam een donkerroode en een gele roos uit een corbeille en gaf haar die. Zij wist niet anders te doen dan de rozen in haar ceintuur te steken. De kinderen waren van haar zijde gegaan, René en zijn gouverneur stonden op eenigen afstand en zagen toe. — „En krijg ik niet eens een blik tot dank?"

Elisabeth sloeg haar wimpers op en zag hem aan. Over den reinen spiegel harer oogen, gleed een waas, vluchtig als een adem over glas.

„Ik dank u," sprak ze eenvoudig.

Zij bleef hem aanzien, zacht en kalm, met iets in haar blik dat op een afstand hield.

„Het is tegenwoordig of u bang voor me is, juffrouw Elisabeth. Dat was toch vroeger niet."

„Ik ben niet bang," zei ze langzaam, alleen — voorzichtig."

Hij scheen den wenk te begrijpen; na een paar onverschillige woorden verliet hij haar.

„Papa mag u wel een bloem geven," sprak René, nader tredend. „Van mij wilde u er geen aannemen."

„Mocht ik mijn meester weigeren?" vroeg Elisabeth aarzelend.

René bleef haar aanzien met zijn mooie, dwepende oogen. Hij was een hoofd grooter dan het meisje, breed van schouders als een man, met in zijn gestalte het ranke en losse van den jongeling. In vreemd contrast was met zijn houding het zacht kinderlijke, het blozende van zijn echt jongensgezicht.

„Gaat u eens meê, dan zal ik u den wintertuin laten zien," zei René. „Als u eens wist hoe ik mij op dezen avond heb verheugd .... Vroeger waren zulke bijeenkomsten mij gehaat! — doch nu ...."

Elisabeth wenkte de kinderen.

„René," zei een blonde, jonge man, eensklaps vooruittredend en sprekend met een vreemd accent, „stel mij eens voor aan uw nieuwe huisgenoote?"

De ander bleef als ongaarne staan.

„Mijn neef, Lord Annavon — Mejuffrouw Ten Potter."

Schuw zweefde Elisabeth's blik over dat vreemde gelaat. — Vreemd? — o neen! — waar had zij het gezien? — zoo bekend zelfs, dat toen zij het aanzag, zij tot diep in het intiemste van haarzelve een vreemde trilling, een schok gevoelde half van vreugde, half verbazing....

Lord Annavon sloot zich bij haar en de kinderen aan en wandelde meê door de zalen naar den wintertuin. De groote serre bood een tooverachtigen aanblik: een glazen uitbouw weelderig versierd met Oostersche gewassen en draperieën; tusschen de planten hier en daar het bescheiden glanzen van een spiegel, het kleurige van een Japansche schildering op rijstpapier: Japansche opperhoofden met rijk gebrocheerde gewaden, fijne porceleinachtige meisjes-kopjes, kleuren omwonden gestalten van vrouwen, vreemde vogels en bloemen: over alles heen den gloed van bonte Oostersche lantarens.

De kinderen dwongen hun gouvernante plaats te nemen op een der lage, kleurige divans. René en Lord Annavon bleven staan.

En het was Elisabeth als leefde zij in een tooverland. Van uit de serre, keek zij in de lichte zalen waar de menschen zich bewogen, bogen en spraken als op het tooneel. De vrouwen deden haar denken aan sirenen met haar ruischende en golvende slepen, in de fonkelende dauwdruppen harer diamanten; en die deftig gerokte mannen, hoe ver schenen die allen haar, hoe hoog boven haar verheven, hoe onbereikbaar in werkelijke of gewaande grootheid.

Zij volgde in stijgende bewondering haar meesteres, hoe deze zich als een koningin zoo fier en onafhankelijk bewoog tusschen haar hooge gasten. Nooit zag zij haar zoo verblindend schoon als in dat laag gesneden kleed van somber blauw fluweel — en haar meester!.... maar Elisabeth moest het gelaat wenden naar Lord Annavon, die tot haar sprak.

En eensklaps trof haar zijn gelijkenis met graaf Speijaard, een meer verfijnd, en meer veredeld type, met iets correct Engelsch, zonder stijfheid, en het meisje maakte uit die gelijkenis op, dat lord Annavon de zoon moest zijn van de zuster van den graaf, in Engeland gehuwd.

Daarom was het haar geweest, toen zij dat schoon en zacht gelaat aanschouwde, door het welig blonde haar klassiek omwelfd, als had zij het eens gezien in verre droomen, ja, het werd haar duidelijk waarom zijn aanblik haar ontroerd had, geheimzinnig als een heimwee uit een nevelig, haar ontgaan verleden.

Het was zijn gelijkenis met haar meester.... en zij herademde.

Zag zij ooit zoo'n ideaal gezicht in heel haar leven?

De edele vorm van dat hooge voorhoofd, waaronder zijn blauwe oogen lichtten, hartstochtelijk en diep onder de schaduw hunner wimpers, de teedere lijnen om den spiritueelen mond, ten halve gedekt door het goudig gekroes van zijn knevel, de muzikale klank van zijn stem, nog bekoorlijker door het melodieuse accent, de wijze waarop hij het hoofd droeg, het bevallig nonchalante zijner houding, de zachte fierheid van zijn blik, dit alles stempelde hem voor Elisabeth tot een wezen van uitzondering, tot het type van een hooger orde, tot de verpersoonlijking van haar gedroomd ideaal.

Het sloeg tien uur! Was de avond nu reeds omgevlogen?

Elisabeth stond op, vergaderde haar kinderen om haar henen.

„Maar u komt terug, niet waar u komt terug!" vroeg dringend René, die voor niets oogen had dan voor dat beeldschoon wezen.

„O neen," sprak Elisabeth zacht afwerend, „hiermede is mijn plicht vervuld."

Zij maakte een neiging voor de beide heeren en zooals zij gekomen was, stil en eenvoudig, met de kinderen aan de hand, was zij in een oogwenk uit hun oogen.

„Is het geen engel!" zei René.

Lord Annavon zei niets.

Nadat Elisabeth de kleinen had te bed gebracht, begaf zij zich naar haar kamer. Toen zij de deur achter zich sloot was het haar als kwam zij van

....boog zij haar knieën om te bidden....

het ruischen eener zee plotseling in de diepe stilte eener bidkapel. Nu en dan wanneer beneden de salondeuren open gingen, drong tot haar door een dof gemurmel als hoorde zij op verren afstand de branding grommen.

Zij ontkleedde zich na eerst lang te hebben getalmd, en toen, in haar witte nachtjapon, het donkere haar losgolvend om haar hals, boog zij haar knieën om te bidden, doch het geruisch vervulde hoofd en ooren, kleurengespeel

was in haar oogen, en in haar hart de ontroering, die de wereld brengt. In bonte rei gingen vele gestalten haar voorbij, de een den ander weer verdringend, gaande en komend, zooals zij hen gezien had uit de lijst der serre. Geen kon zij vasthouden, geen herkennen, doch één gelaat was er, dat telkens oprees uit dien stroom, haar aankeek met bekende oogen en tot haar sprak met woorden, die zij wist dat komen zouden. Doch neen — zij wilde bidden — dieper boog zij het hoofd op de gevouwen handen, hooger trachtte zij den geest te heffen, maar anders, alleen tegenover den Onzienlijke, afgescheiden van het tastbare, haar liefde en reinheid, een geheimzinnigen draad van gemeenschap spannend tusschen aarde en hemel, voelde zij nu met onmachtige smart, dat in haar bidden zich een wensch opdrong voor het geluk van een sterfelijk wezen, en dat, al stamelden haar lippen andere woorden, in haar hart zich het verlangen tot een bede vormde: dat éene gezicht eens weêr te zien, dat zij tusschen al die anderen niet vergeten kon.

IV.

Des morgens zat Elisabeth meestal alleen met de kinderen aan de ontbijttafel; — zoo ook nu; daarna begaf zij zich naar de leerkamer en de dag begon, eentonig als alle dagen.

Voor het eerst, sinds zij dien werkkring zocht, kreeg Elisabeth een vaag gevoel dat dit leven eentonig was, dat het haar geen uitkomst bood, dat alle dagen zoo voorbij zouden gaan tot aan haar einde.

Vader en moeder zou zij eens verliezen, broêrs en zusters gingen dan de wereld in — en zij zag zichzelve trekkend van de eene familie naar de andere, nadat de opvoeding der kinderen was voltooid. Aan niemand zou zij blijvend het hart mogen hechten zonder later weer te scheuren, wetend dat allen kwamen en verdwenen op haar levensstroom, als schepen in een vreemde haven. Die kinderen hier, hoe lief waren zij voor haar, hoe aanhankelijk! — immer teerder zou zij zich aan hen hechten, die omgeving mogelijk gaan beschouwen als de hare, totdat het lot haar, zonder voorbereiding, eensklaps aanwees dat zij haar leiding waren ontgroeid, dat zij voortaan zouden drijven op eigen wieken — en zij de wereld in kon gaan om andere plichten te zoeken, andere banden, die eveneens gescheurd moesten worden. Dit zou zoo voortgaan tot aan haar dood.

Moedeloos zat zij neder, keek op de gebogen hoofdjes der kleinen, voelde voor het eerst van haar leven, dat het leven zwaar was. Een klemmende hand drukte op haar hart, een zwaar gevoel van eenzaamheid woog op haar.

Zij zou wel nimmer trouwen, dacht Elisabeth; het huwelijk scheen haar onbereikbaar — onbereikbaar zooals zij zich zulk een band gedroomd had. Voor de stoere, burgerlijke jongens, die zij thuis ontmoette, was zij te fijn en te veeleischend. In hooger kringen zou zij mogelijk haar ideaal ontmoeten — doch dan toch altijd een ideaal; — dat dit ook blijven zou. Een man om lief te hebben stelde zij zich voor: zacht vroom, fijnvoelend, kinderlijk teeder en toch wijs, goed en groot.

Van het huwelijk dus verwachtte Elisabeth geen veranderen — zij zou wel altijd haar leven onder vreemden slijten. Vroeger had zij nooit daaraan gedacht, geen zorgen gekend voor de toekomst, gelukkig zijnde in 't geen het heden bood, iedere zonnestraal dringend in haar hart vol blijdschap, iedere bloem voor haar een middel tot verheugen; hoe kwam het dan dat zij zich dezen dag met vragen en met twijfel ophield? Wat was dat voor een onrust, die zij op haar voelde drukken als een obsessie, wat, in haar, vroeg om meer, iets anders, waar zij eerst zoo dankbaar was geweest voor het zijnde? Zou die eerste avond in de wereld doorgebracht nu reeds de kalmte van haar hart verstoren, de liefelijke stilte deeren, zonder welke haar gemoed moest lijden als in een heimwee? Waar was de geest van stille lichtheid, die als een waas haar ziel omkleedde, waar was het schild van liefde en geloof, waarop iedere aanval stuitte van wereldsmart? Geen vrede en geen licht... onvrede en duisternis... Zou haar vader gelijk hebben dat de wereld de grootste bederfster is van het inwendig leven?...

De sneeuw vloog langs de ramen, de boomen in den tuin schudden hun stervend lover; — stormachtig was het ook in haar gemoed; — als de boomen in den tuin zwierden haar gedachten...

De kinderen waren rusteloos en afgetrokken; in hun hoofden waarde nog de vreugde van den vorigen avond met al zijn glans. En het was nu zoo doodsch en donker.

Elisabeth keek naar de vlammen in den haard om licht te zien....

Zoo ging de morgen voorbij; het werd half één; de kinderen konden hun boeken bergen; daarna was Elisabeth hen behulpzaam met het zich gereed maken voor den „lunch." Om één uur ging de bel.

Elisabeth daalde met de kleinen van de trappen; hoe anders dan den vorigen avond! Toen waren alle portalen zoo licht, voetstappen en stemmen in de gangen! En toch ook nu was in haar hart iets, dat naar verwachten zweemde. Mogelijk zou zij wat vernemen van dien vreemde, waar hij verblijf hield, of hij voor goed was heengegaan, of hij misschien in Holland bleef vertoeven...

Zoo denkend kwam zij aan de deur der eetkamer, opende die en wilde binnengaan, maar haar voet stokte aan den ingang... Daar bij den hoogen schouw, de gloed van den grooten haard rosgoudend zijn gestalte, stond Lord Annavon en keerde met een glimlach haar zijn oogen toe.

Een diepe blos steeg Elisabeth in het gelaat en om dien blos ware zij gaarne aan dien drempel in den grond gezonken. Toen werd zij bleek, doodsbleek....

Doch Lord Annavon trad nader.

Zacht, met die zachtheid, waarmeê bijna allen tot haar spraken, als stonden zij voor een broos, etherisch wezen, vroeg hij naar haar bevinden en of zij goed gerust had na dien avond.

Elisabeth zeide schuchter dat zij niet zoo wel geslapen had, toen kleurde zij omdat zij wist waarom dit was.

„Het speet mij zeer u niet te zien wederkeeren," zei Lord Annavon; „ik hoorde dat u zoo'n mooie stem had en had u gaarne hooren zingen."

„O neen," zei Elisabeth, „dat had ik toch niet durven doen voor zooveel menschen."

„Wilt u dan eens een avond met mij zingen? Ik ben voor eenigen tijd de gast van Oom Speijaard. Ik heb zulke mooie duetten van Brahms en Schumann; u zoudt mij groot genoegen doen die eens te willen inzien."

Elisabeth beloofde dit — doch vroeg zich af of zij dit wel verstaan had.

Lord Annavon nam nu de kleine Ellie van den grond, die zich vleiend tegen hem had aangedrongen.

„Darling," zeide hij en kuste haar.

Elisabeth zag hem aan, zag naar het mooie kindje op zijn arm, zoo dicht met haar gezichtje bij het zijne.... Eensklaps schoot door haar hart een onbekende pijn....

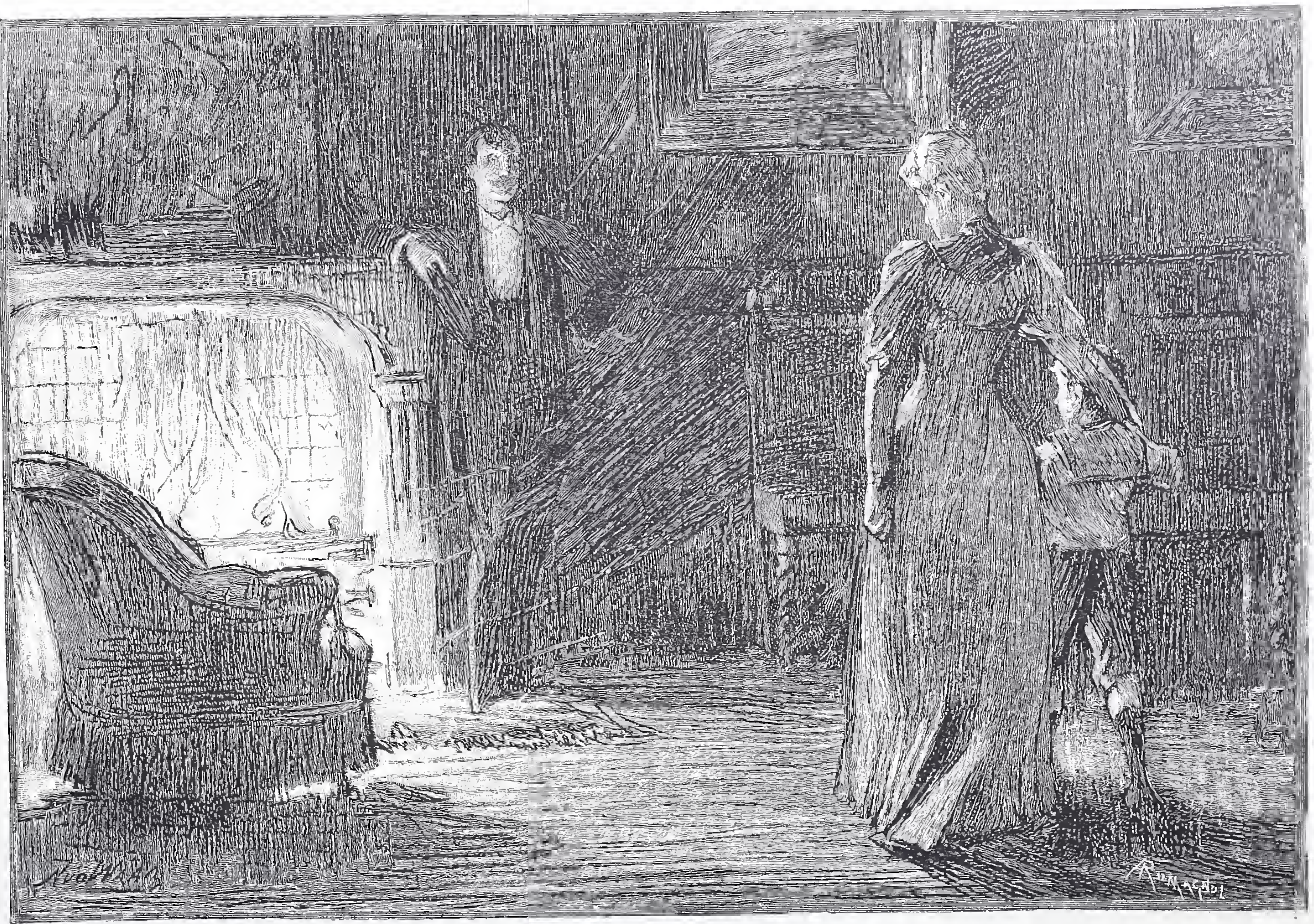
Nu kwamen ook de anderen binnen; men zette zich aan tafel.

De tijd verging, nog altijd bleef lord Annavon vertoeven. Elisabeth begon zich aan zijn aanblik te gewennen en toch bracht die haar steeds in zoet verwonderen. Zij vroeg zich af hoe zij dit leven dragen zou, wanneer hij er niet meer was, want ging hij heen, dan zou hij voor haar zijn als een die in den grond gedragen werd.

Die eerste liefde was in haar als een glans, een ongekende weelde en toch een smart; zij droeg haar in zich om, als vrouwen dragen, een dierbaren last, zacht drukkend op haar ziel en toch niet bitter.

Eerst was zij met dien last tot God gegaan, had Hem gesmeekt dien van haar weg te nemen, indien er iets in was, dat Hem mishagen kon, maar terwijl zij bad, drong zich een vragen op haar lippen, hoe Hem, die louter licht en liefde was, iets kon mishagen, dat zoo rein, zoo heilig in haar was opengebloeid, als een sneeuwblanke kelk, die het hart voor het zonlicht opent. Dat licht omving haar immer meer, totdat het was als werd haar ziel van louter glans. Een zachte, wondere weedom lag op haar als betoovering. Daarin ging zij zelve om, als een die omgaat in zijn slaap. Een droomenland werd nu haar leven, waardoor zij wandelde in vaag verwonderen, toch helderziend, begrijpend, profetisch voelende, als in mystiek geheven staat. Zij zag en voelde hem daarin met haar oogen, met haar zinnen, doch fijner, teêrder, meer volkomen, zag en voelde zij hem diep in haar, met de fijnste voelhorens van het intiemst bewustzijn, met de clairvoyance harer ziel, waarin plots een wondere wijdte, een lichte ruimte zich ontplooid had, gelijk een bloem ontbloeit in éénen nacht. En evenals een bloem, wier bloei geen menschenhand kan weeren, tenzij men haar breke, evenzoo ontvouwde zich immer wijder de raadselachtige bloem harer liefde.... Het was zoo vreemd, zoo vreemd.... Moê was zij soms, van vreemde moêheid, en toch lag op haar zijn een frischheid als van dauw, een broos etherisch waas, zooals des morgens over de ontwakende natuur, zacht gouden als een vlies, fijn als een rag, en toch door niets te breken als door de stralen uit het hart der zon....

De eene week ging na de andere; nog altijd bleef Lord Annavon, gedrongen door haar meesteres, die voor den jongen man een groote teerheid aan

« Stond Lord Annavon en keerde met een glimlach.... »

den dag lei. En het was Elisabeth als zag zij in die vrouw voor het eerst: de vrouw. Voor haar kinderen was zij een koele moeder, voor haar man een koele, doch onberispelijke gade. Haar mooi gezicht, koud in zijn bleeke hoogheid, bezielde zich, haar oogen begonnen te spreken wanneer Lord George binnenkwam; haar stem, haar houding, haar gaan werd anders, en dat alles zag Elisabeth, begrijpend, helderziend en niet verbaasd. Wie zou Lord George kunnen zien en hem niet liefhebben! De zacht vrouwelijke kant van zijn karakter, omgeven door zijn groote mannelijkheid als een bekoring, zijn fijn gevoel, zijn liefde tot de kunst, de schoonheid van zijn wezen, als afdruk van een grooter innerlijk schoon, dit alles werd in Elisabeth's hart als een vergoding, en dat hij zoo hoog was, zoo vreemd en onbereikbaar, dit zette hem in haar verbeelden als op een voetstuk, waarvoor zij in stille nederigheid de hooge gave leggen kwam harer liefde.

Voor het eerst gevoelde Elisabeth dat er een band was tusschen haar en haar meesteres, ook als een rag zoo fijn en geheimzinnig, brekend bij den eersten, onverhoedschen ademtocht, en toch tastbaar als een feit, haar trekkend als met koorden. Zij leefde één zieleleven met haar, waarin zij zoo duidelijk, als gold dit haarzelve, het leed gevoelde van haar meesteres, toen een schrijven haar riep aan het sterfbed harer zuster, die in Montreux genezing had gezocht voor een longaandoening. Zij had haar wel willen toeroepen: „laat mij gaan en blijf," doch kon niets doen dan voor haar lijden, en bidden voor het leven van die kranke.

Toen de gravin kwam afscheid nemen van de kleinen, en voor Elisabeth nog eenige wenken achterliet, keken zij elkander aan, en zij zag in de blauwe oogen van het meisje een diepen gloed, een vochtig glanzen als van een traan — en plotseling reikte zij dit kind haar hand.

V.

Lord Annavon stond voor de piano en zong, door Elisabeth begeleid, uit Schumann: Spanisches Liederspiel:

Also lieb' ich Euch, Geliebte,
dass mein Herz es nicht mag wagen,
irgend einen Wunsch zu tragen —
also lieb ich Euch, Geliebte.

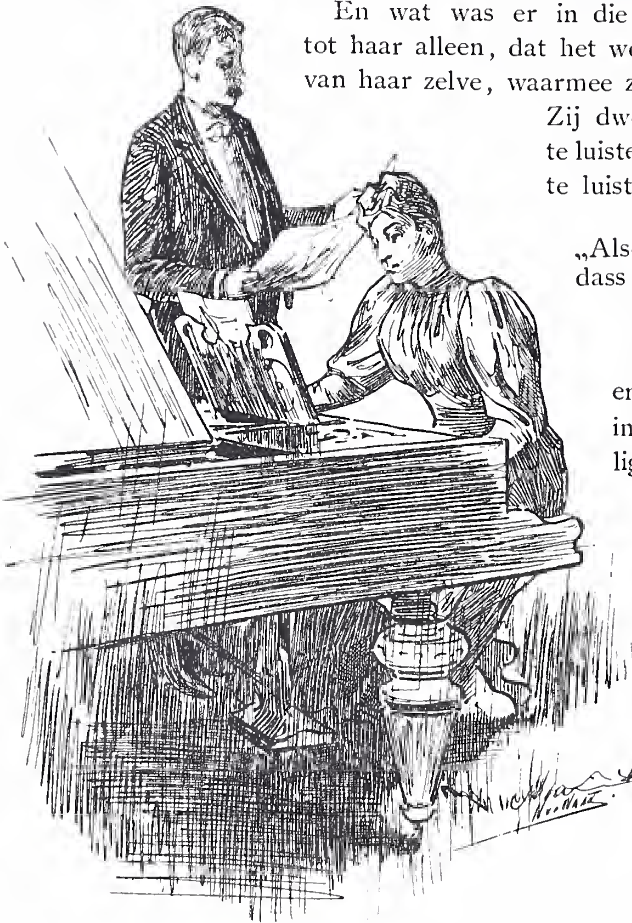
Denn wenn ich zu wünschen wagte,
hoffen würd ich auch zugleich
wenn ich nicht zu hoffen zagte
weiss ich wohl erzürnt ich Euch.

Darum ruf ik ganz alleine
nur dem Tod, dass er erscheine,
weil mein Herz es nicht mag wagen
einen andern Wunsch zu tragen.

Also lieb ich Euch — Geliebte!

En het was Elisabeth bij die woorden, en bij het hooren van die jonge stem, alsof gansch haar ziel zich oploste in tranen. Nooit had zij ondervonden wat zij nu doorstond. Zij had zoo gaarne de handen voor haar gelaat geslagen en het uitgesnikt, maar de noten en akkoorden ruischten over de piano, als stralen van een waterval en haar vingers bewogen zich voort, immer voort, als moest zij al die droppelen tellen....

En wat was er in die stem, dat tot haar sprak, tot haar alleen, dat het woord voerde tot dat intiemste van haar zelve, waarmee zij vóórgevoelde en wist?.... Zij dwong haar hart stil te zijn en te luisteren, diep, aandachtig, vroom te luisteren....

En zong, door Elisabeth geaccompagneerd.

„Also lieb ich Euch, Geliebte,
dass mein Herz es nicht mag
[wagen....!

Ja, in die stem was smart en ook verlangen; dáárin, als in haar, was vreezen, dat heilige, hoogheerlijke aan te raken, diep in haar binnenste, als zou het breken en van zijn voetstuk vallen door den adem dezer woorden. Alleen met die etherische tonen, met het hemelsche geluid van die stem, kon tot haar worden gesproken over het reine, het zachte, het lieflijke, over het glansvolle dat in haar leven geweest was, haar door het leven gedragen had als op lichtende wolken....

De laatste straal van dien al maar ruischenden waterval brak, een paar akkoorden suisden na als de arpeggio's eener windharp — toen werd het stil.

En eensklaps boog zich dat hooge, onbereikbare, over haar heen; als een liefkoozing, legde zich een hand, zoo zacht, op heur haren.

„Nog dat ééne!" sprak een stem en diezelfde hand, gleed langs haar wangen, zoet streelend, onmerkbaar als een voorjaarsluwen, doch haar met een ontroering slaande, zoo geweldig, dat zij zich moest bedwingen die hand niet te nemen en aan haar mond te drukken, doch zij wees haar slechts

een nieuwe bladzij — en het water begon weer te druppelen, nu langzaam, mat, als zwaar van tranen, en vol weedom klagend, trok door de stilte, Elisabeth's stem, steunend als de wind door een verlaten vlakte, droefgeestig als het gezang van een, die wandelt door den nacht:

Alle gingen, Herz, zur Ruh,
Alle schlafen, nur nicht du,
  Denn der hoffnungslose Kummer
  Scheucht von deinem Bett den Schlummer
Und dein Sinnen schweift in stummer Sorgen
  Seiner Liebe zu.....

En hij antwoordde haar even klagend, moedeloos sprekend dezelfde woorden, en nu gingen zij samen, reiend hun zangen aaneen, beurtelings elkander en zichzelven toezingend, roepend met steeds hooger stijgende klanken, als stemmen van wachters op hooge bergen, kondigend den rijzenden dag; totdat hun samenzang werd tot een klinkdicht vol passie, een beurtzang van smart, waarvan de melodieën elkaar omstrengelden, ophieven en droegen, elkaar omcirkelden als de ringgang van twee zonnen, hooger en hooger het luchtruim in, gedragen door elkanders heimwee, getrokken door elkanders glans, slaande immer wijder cirkels in het grondeloos licht.

. . . .

Elisabeth ging de gang door om zich naar boven te begeven. Zij duizelde op de trap want haar oogen waren verblind van glans. Met tragen slag wentelden nog om haar heen de zonnen, immer matter, langzamer, hun glorie nabij het dooven in het Niet.

Immer hooger steeg zij, met de eene hand ophoudend haar kleed, zich steunend met de andere op de fluweelbekleede leuning. Zij stond boven op het portaal, en zette zich daar een oogenblik onder de brandende lantaren, wier licht zachtgroen door de gekleurde glazen fonkelde. Haar hart klopte als ging het scheuren, haar gemoed was brekensvol.... Maar daar hoorde zij haastige voeten, die van beneden kwamen; snel stond zij op, liep naar het openstaande raam om adem te scheppen vóórdat zij hooger steeg.

De nachtwind woei naar binnen, goot als met een hand, die water sprenkelt, frischheid over haar hoofd en wangen.

Waarom dacht zij nu aan dien eersten morgen, toen de aanblik van dat raam, van dien klimopomwonden plaats, haar hart had aangeroerd met manenden vinger? Wist zij dat het komen zou, dáár op die zelfde plek, wat nu gebeuren ging....? Konden dáárom haar voeten haar niet verder dragen, als bond haar aan die plek het noodlot?

Nog altijd plaste de fontein in het marmeren bekken, maar de bloemen waren verdord; er fladderden geen vlinders meer om de rozen...

De voeten, die van beneden kwamen hadden haar achterhaald... twee armen sloten zich om haar... vaster... vaster... zij voelde iets zachts en toch overweldigends over haar heenslaan, dat haar beving als de roes eener zware betoovering, maar eensklaps richtte zij zich uit zijn armen om-

hoog, want het was haar geweest als hoorde zij roepen op verren afstand.

„Laat mij," zeide zij dof en wilde gaan.

„Neen, Elisabeth, neen — niet voordat ge mij gezegd hebt. of ge mij liefhebt, zooals ik u liefheb."

„O ja," zeide zij toonloos, „ge weet dat toch... o, laat mij gaan!"...

„Wilt ge dan de mijne zijn, Elisabeth, eeuwig mijn? — vaster sloten zich de armen — „Zeg?"

„Eeuwig!" — murmelde zij, als bedwelmd van verbazing.

„Eeuwig!" — herhaalde ze, glansverblind.

En hij bedekte haar wangen, lippen en haar oogen, waaraan eensklaps tranen ontstroomden, met brandende kussen.

„Eeuwig, eeuwig!" herhaalden zij beiden, als ware dit het eenige woord dat meten kon hun groote liefde.

Toen ontwond zij zich zacht aan zijn omarmen, steeg nu met lichten tred de trappen op, het raam voorbij.

«Laat mij,» zeide zij dof en wilde gaan.

Hij bleef beneden staan, aanbiddend bijna opziend, naar haar die hooger ging. Nog eenmaal wendde zij haar liei gelaat omlaag en lachte hem toe; toen was zij weg....

En voor haar bed zonk Elisabeth neêr.

Zij wilde bidden, uitstorten in dank haar overstroomend hart, doch geen enkele gedachte, kon zij met woorden zeggen.

„Eeuwig!" — murmelde zij met een lach.

VI.

Er kwam den anderen dag een schrijven uit Montreux, waarin graaf Speijaard mededeelde aan zijn zoon, dat de zieke was gestorven, dat hij bleef tot na de begrafenis en daarna met zijn vrouw terugkwam.

Elisabeth was 's middags met de kinderen in den tuin, gebruik makend van het zacht, bleek zonnige winterweer. Zij liep met een boek, terwijl de kleinen met hun hoepels speelden om de paden, elkander zoekend te overtreffen in vaardigheid. Lord Annavon voegde zich bij haar, om haar de tijding te brengen van de thuiskomst harer meesteres.

„Eén woord!" — sprak hij en voerde haar zijwaarts in een laan, opdat men van uit het huis hen niet kon zien. „Wat tusschen ons is, blijft tusschen ons, totdat ik antwoord op mijn schrijven heb uit Engeland. Beloof mij dit!"

O ja, zij beloofde het — maar waarom vroeg hij dit? — en als antwoord op het zachte vragen harer oogen;

„Onze verhouding zou hier onmogelijk worden. Verstaat ge dit?"

Neen, zij verstond het niet, maar wat hij vroeg was goed.

Reeds lang had het Elisabeth een kinderplicht geschenen haar ouders te vertrouwen, hoewel haar ziel zich schuw terugtrok, bij de gedachte alleen onder woorden te brengen wat zoo stil verborgen in haar leefde, doch op de laatste Zondagen had zij nimmer hen alleen gevonden, bezoekers waren opgedaagd en zij was niet rouwig geweest te worden verhinderd in de confessie van haar hopeloos beminnen.

Doch nu werd dit iets anders; haar liefde en de zijne was onder woorden gebracht door hèm! — het lichaamlooze had gedaante aangenomen, een feit was thans geworden wat onreëel haar eerst omzweefde — nu scheen het haar bijna niet eerlijk nog langer te zwijgen. Maar wat hij wilde was goed, het kon niet anders zijn dan goed; het was het eerste offer dat hij vroeg, gaarne wilde zij dit brengen.

Elisabeth begon tegen de terugkomst harer meesteres op te zien. Zij voelde een onverklaarbaren druk op haar hart; een schromen bijna haar te ontmoeten. Zij zou haar niet meer open in de oogen kunnen zien — het was haar te moede als een, die zich vergreep aan anders goed — doch Lord George zeide, dat dit al slechts kinderlijk verbeelden was. Zij moest nu sterk zijn en hem vertrouwen.

In Elisabeth's gemoed was niet de stille klaarheid meer, de eenheid van voorheen.

Met haar bezwaren ging zij tot haar hemelschen Vader, bad Hem, dat zij geen voetbreed af mocht wijken van den weg, die voor Hem recht was. Angst en twijfel baarde het herdenken van George's woorden, dat zij hier, zoolang hij geen zekerheid had, waren in een onmogelijke verhouding. Wat was dat

voor een zekerheid, die hij wenschte te erlangen? Wat was het, dat van buiten komen moest, terwijl zij van binnen tot elkander spraken: eeuwig? — Waren zij dan nu niet van elkander, zij van hem en hij van haar? — Zouden menschen zoo wreed zijn hen te willen scheiden — en kon dit dan — al wilden zij?....

Ja, hij was hooger in stand, Lord Annavon, veel hooger; zij was maar een arm schoolmeesterskind, doch had zijn liefde haar niet tot hem opgeheven, beschouwde hij haar daardoor niet als zijns gelijke, al zag zij ook zichzelf beneden hem in dankbaar dienende liefde?... Zou hij twijfel en onrust in haar hebben gebracht, indien hij vooraf niet zeker ware te overwinnen?

Drie dagen gingen voorbij — op den dag, dat zij haar meesteres verwachtte, kwam uit Engeland een schrijven aan Lord Annavon.

Het was op een Zondag.

Haar des middags tegenkomend op het portaal had George haar den brief gegeven en haar gezegd dat hij haar noodwendig spreken moest dien avond.

Op Zondagavond? Maar die uren waren gewijd aan haar familie!

„Ik moet u spreken," herhaalde hij hoog, „dan maar voordat ge naar huis gaat. Ik zal u brengen."

Hij zou haar brengen? — Maar dit alles was in strijd met haar oprechtheid! Hoe zou dit gaan? Waar zou hij haar dan vinden? Wat thuis te zeggen?

„Foei Elisabeth — nù al bezwaren? En je wilde alles voor mij doen?"...

Hij boog haar hoofd terug en keek haar aan. Toen voelde zij alles in haar tot weekheid smelten.

„Kom, het *moet*," zeide hij en kuste zacht den vragend geopenden mond.

Ach ja, zij was zwak, besluiteloos, maar het was ook alles zoo vreemd, zoo onverwacht!

„Ge gaat om zeven uur weg — ik kom u dan wel achterop. Wacht op het Tournooiveld."

Zij hoorde beneden de deur opengaan.

„Ik zal komen," sprak zij bevend, en zij gingen uiteen.

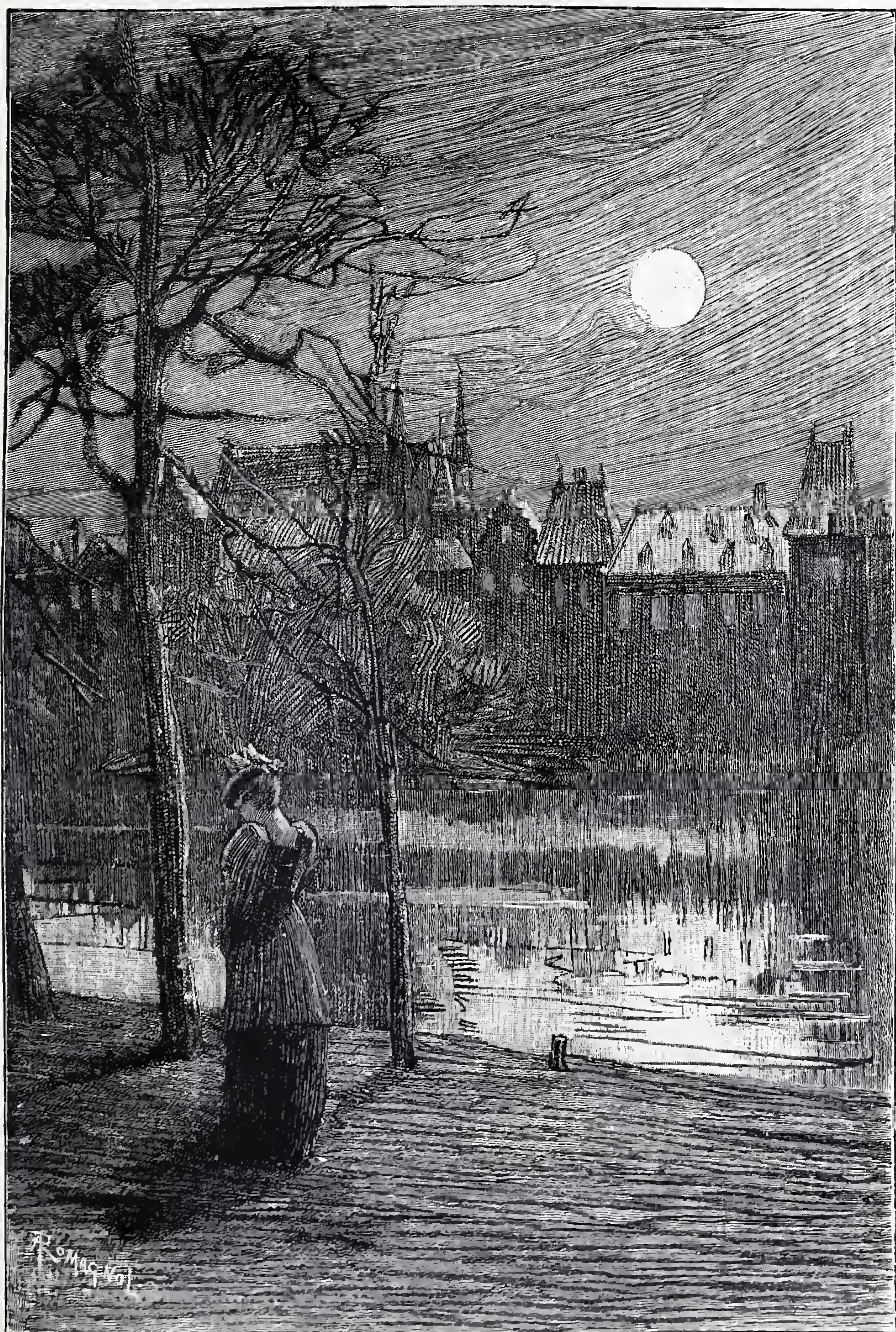
Zij klemde in haar hand den brief, dien hij haar had gegeven; — die brandde als vuur.

In de eerste uren kon zij niet tot lezen komen; de kinderen namen al haar tijd in beslag. Toen kwam het middagmaal.

Eindelijk was zij verlost; zij begaf zich naar haar kamer, zette zich onder de gasvlam neer en opende den brief....

Zonder uitroep, zonder klacht las zij tot het einde, maar over haar gelaat had zich de plechtige bleekheid van een doode verspreid. — Het sloeg zeven uur.

Zij zette haar hoed op, hing een mantel om en begaf zich op straat. Langzaam doorgaande onder de boomen wandelde zij in de richting van het Tournooiveld. Een dichte sluier was voor haar gelaat en zag zij menschen komen, dan schaamde zij zich. Was het niet als liep zij naar een rendez-vous? zij Elisabeth ten Potter, de dochter van zoo'n braven man! O wat zou haar vader zeggen, wat van haar denken, wanneer hij haar zag? — Tranen brandden op haar gelaat. En nu moest zij weer teruggaan — denzelfden

Een groote maan rees op boven de fantastische torens....

weg; — als een dienstbode die op haar minnaar wacht.... Zij durfde tot bij het huis niet komen, het was haar als zouden haar alle ramen aanzien met menschenoogen. Zij keerde om; als een veroordeelde sleepte zij het pad af onder de boomen. Een groote maan rees op boven de fantastische torens van het binnenhof; het water in den vijver rimpelde als vloeibaar zilver — op het donker eilandje in het midden schemerde iets wits — het waren de eendjes die er sliepen.

Weêr kwam zij op het Tournooiveld. — Bij de komedie was veel licht; donkere gestalten gleden door de open deuren. Onder het licht woû zij niet komen, zij bleef besluiteloos staan... Een voetstap haalde haar in, een arm stak beschermend onder den hare. Sprakeloos leidde lord Annavon, Elisabeth den weg naar het Bosch.

Op het eerste bankje bij den hertenkamp ging hij met haar zitten; slaande haar grooten mantel dicht om haar gestalte.

Zij zat als versteend, zag zwijgend voor zich uit in de donkere ruimte van het verlaten kamp. Er kwam een stoomtram langs het hek, de lucht vervullend met zijn luiden, boorend in het duister den gloed van zijn twee roode oogen. Met rook en damp vloog hij voorbij, hield even op bij de „Wacht," om iemand in te laten en verdween achter hen met nieuw gerinkel.

Toen werd het stil.

Hij zat met zijn arm vast om haar heen, drukte haar aan zich met weemoedige teêrheid, en niettegenstaande haar jammer voelde zij zijn bijzijn als een weelde.

Maar daar begon hij te spreken, de betoovering brak — zij keerde tot de werkelijkheid, die zwaar was, koud en drukkend.

„Elisabeth," begon hij zacht, bijna schuwend dit pijnlijk onderwerp aan te roeren — „en hebt ge nu nagedacht?"

„Ik behoef niet na te denken; het is alles eenvoudig...."

„Wat?" vroeg hij zacht, verrast door de stille vastheid van haar spreken.

„Ik wil geen oorzaak worden van uw ongeluk."

„Maar is er niet een andere weg?"....

„Ik wil niet komen in een familie die met minachting op mij zou neerzien. Ik wil geen oorzaak worden tot verdeeldheid — ook niet van verlies van geld of goed. Ik zelf hecht daaraan wel geen waarde — omdat ik nooit iets had — toch weet ik dat dit waarde heeft — voor anderen."

Ja, hij moest bekennen dat dit meisje daar gelijk had. Hij had als tweede zoon geen rechten; wat men hem afstond, kon men ook onthouden en dan die brief van zijn oud-tante, Comtesse de Bernstein, dien hij Elisabeth niet liet lezen om haar te sparen. „Zij wilde hem onterven, niets van hem weten: een meisje uit dien stand neemt men tot geliefde en niet tot vrouw...."

Die brieven veroordeelden hen beiden tot armoede.

„Wij kunnen wachten," sprak Elisabeth.

„Wachten?! — o, ik kan wel zien dat je mij niet liefhebt, zooals ik houd van jou. Overal vervolgt mij je beeltenis — ik heb nergens rust van liefde

en verlangen. Je hebt wel geen begrip van 't geen dit lijden is! Zóó kun je mij van je laten, zóó willen dat ik keer tot een familie, die ik niet meer lief kan hebben, niet achten daar zij mijn geluk verspelen voor hun grootheid. Elisabeth luister. — Besluit om mij te volgen als de mijne: — ik zal je eeren, hoogachten als mijn vrouw, totdat ik van het lot verkrijg je werkelijk tot mijn vrouw te maken...."

Elisabeth zat stom geslagen, luisterend naar den stijgenden vloed dier woorden, nog luisterend toen die stem al niet meer sprak.

Van uit de stad drong, als omfloerst, de slag door van de groote klok, — acht langzame, matte slagen, wegstervend in het mistig nevelglanzen van den avond....

En het was of zij zichzelve langzaam afstierf....

Hoog stond boven het kamp de groote maan, gietend over het verlaten bosch het wazig zilver van haar stralen. Tooverachtig werd het nu onder de boomen; geheimzinnige klaarten ruischten neer als waterbeken. Onbeweeglijk droegen de breede kronen dien zilveren val, reikend stil verlangende armen naar den glans-omstraalden hemel. Dicht bij het klare goud der maan, glom een enkele ster als een juweel.

Over het kamp reiden zich de lichtjes van het Bezuidenhout: een edelsteenen-ris van minder soort; zij vloekten met hun banale kinderachtige opluistering tegen den klaren glans, die als een waterval van boven kwam. Doch links, sloot ernstig, stil, een boschige boomenrand de ruimte af, een rosse, ruwe schets gelijk, door meesterhand geworpen op het lichtend grijs van den hemel. Als een onbetreden land vol donkere geheimenis strekte zich daarachter uit, de maan doorvloten somberheid van het bosch.

„Wij zouden zoo gelukkig zijn, Elisabeth, bedenk dat toch! Ik zou u als een schat verbergen voor ieders oog. Geen wanklank uit de wereld zou u dáár bereiken. Wij zouden in een schilderachtig oord een oud kasteel bewonen. Ik zou alles aan uw voeten leggen — ik zou u liefhebben boven alles — ik zou u dragen! — Ja door het leven zou ik u dragen; hoog zou ik u houden op mijn aanbiddende handen! — Uw voet zou zich niet stooten aan een steen. En als ik dan eindelijk vrij was om te handelen — dan traden wij hand in hand voor het oog der wereld — en uw liefde en offer zou wezen als een kroon, die de wereld niet kan geven."

Hij zonk bijna aan haar voeten, omvatte haar met beide armen, keek haar aan met zijn diepe, hartstochtelijke oogen. Toen legde hij als een kind dat wacht, zijn lokkenhoofd op haar gevouwen handen.

Een vreemde lach kwam op Elisabeth's gelaat.

Droomerig zei ze:

„Zoo sprak eens op den Berg, de groote Verzoeker tot den Heiland: „ik zal u al die dingen geven, indien gij nedervalt en mij aanbidt — en werp U neder van die hoogte en ge zult uw voet niet stooten aan een steen...."

— „Elisabeth!...." —

„Doch zij voer voort:

„Kent ge het gedicht van Ibsen niet? Hoe is het ook weer?... Ik zong het gisteren... dat lied van Grieg...

Glücksbote mein
So nannte ich dich
Verglich dich einem Sterne

Und doch mein Stern
Du täuschest mich....

„Du täuschest mich..." herhaalde zij met oneindigen weemoed....

Nu bòven hem, legde ze als een moeder zoo teêr, haar hand meelijdend op zijn hoofd.

„De dichter waande een ster te zien — maar het was een dwaallicht dat in moerassen lokt...."

VII.

Elisabeth kon niet slapen. Door haar geest warden intense visioenen. Een gevallene dacht zij zichzelf, alleen door te hebben aangehoord zulke rede. Haar reinheid was bespat, gereten het witte kleed dat haar onschuld droeg, en door de scheuren, deed zij blikken in een haar onbekende en schrikkelijke werkelijkheid. Der dingen harmonie was wreed verbroken, verkracht de poëzie van haar verbeelden; als grimassen uit een gebarsten spiegel keken haar de voorstellingen aan van deugd en ondeugd. Haar lichte droomenwereld werd een duistere chaos, waardoor in felle barensweeën haar gedachten flitsten.

Tusschen de ruïne dezer droomen lag zij zelve. Als neervallende asch dekte het stof der werkelijkheid haar illusiën, — het dekte ook hem! — O, dat zij sterven kon! —

Traag kropen de uren om en sloeg er weer een klok, dan bonkte op haar neêr de onoverkomelijkheid van dezen lijdensnacht!

Zij wilde bidden, roepen door het dichte zwart, dat haar omhulde, maar als gesmoord in ondoordringbaar floers, keerden haar woorden tot haar terug.

En telkens weer, doorleefde zij dien ganschen avond.

Zij zag zich opgaan naar de ouderlijke woning, treden in de huiskamer vol licht, gevuld met bekende gestalten en toch zoo vreemd, want zij zag hen aan met de verbijsterde oogen van een dronken mensch, die zich verbeeldt dat dit verwarde niet van hem, maar van de anderen uitgaat, en op de vraag van haren vader, waarom zoo laat, had zij geantwoord, als in een droom, of liever gelijk die beschonkene die zijn ander ik laat spreken, dat zij had moeten wachten op haar meesteres, die na achten thuis kwam van de reis.

Nog vaag voer door haar geest het bewustzijn dat haar droef, verbijsterd wezen werd toegeschreven aan haar overgevoelig hart, meêlijdend met die meesteres, die weerkwam uit den vreemde, waar zij haar eenige zuster had begràven. Toen was haar dit natuurlijk voorgekomen, en zeer gewenscht, doch nu, tegenover zichzelve en de stilte van dien nacht brandde op haar ziel die eerste leugen als een onuitwischbare vlek.

Zij hadden haar zoo vertrouwd — en zij? —

Gelijk een mensch, die blindgeboren, tot nu toe alles zag met zijn verbeelden, en door een wonder het gezicht herkrijgt, als zulk een mensch had thans Elisabeth in hare wereld rondgezien met aardsche oogen, en toen gedacht dat, voor het eerst zij alles zag zooals het was.

Op de gestalten om haar heen, was een vreemd licht gevallen en daarin zag ze, dat haar vader ging en sprak en zich bewoog als in een pose, zooals een dominé, die bij het minste woord, zich niet kan losmaken van de gewoonte aller oog op zich te zien, die weet dat hij het recht heeft ieders luisteren te vragen.

En ook haar moeder had een pose — maar anders weer als vader.

Tusschen haar gasten had zij getroond met het gewicht van de vrouw des huizes, van de moeder veler kinderen, van de gade eens geleerden mans, zooals de hare. Met majesteit sprak zij gewone zinnen uit, die werden aangehoord als orakelspreuk.

En dan die kennissen, vaste Zondagavondklanten die zij van jeugd aan had gezien!

Kom, zij moest weg — zij kon het niet meer uithouden... Snel en koud was het afscheid geweest — een groote, ijzige afstand tusschen haar en al die menschen... De deur viel dicht; — duisternis omving haar — zij stond op straat. Hoe zij was thuisgekomen — zij wist het niet — doch zij zag zich haastig als een die slaapwandelt, loopen de kortste wegen, en daar stond zij op den Vijverberg voor het groote huis, dat in zijn steenen onbeweeglijkheid haar drukte als een oord van dreiging en verschrikking; — de deur werd haar geopend, de dagheldere vestibule welfde zich als een poort van licht; verwilderd trad zij er onder, ging den knecht voorbij en zeide niets; — gelijk een dienstbode, die niet mag binnenkomen, sloop zij voorbij de kamers met stemmen gevuld — ook met zijn stem! — en nu klom zij langs de eenzame trappen, voorbij het groote raam, waar zij bezwijmend was gezonken in zijn armen.

En daar lag zij nu! — hoe zij daar kwam, zij wist het niet — maar de duisternis was over haar als een drukkend, zwart gewelf! — Was het maar dag! — kon zij maar slåpen!

Maar denken moest zij, altijd denken!

„Hij heeft mij niet lief — niet lief! — dit schreide telkens heen door de wanhoop van dit denken met hooger stijgende klacht.... Voor haar idealen, voor haar rijke, reine liefde, had hij haar kunnen bieden, haar schande! Niet, dat hij haar dit aandeed, schokte haar 't diepst, maar dat hij dit zichzelf had aangedaan — en daardoor haar tienvoudig! — dat hij was afgedaald van het hooge voetstuk der vergoding en aan haar voeten had gelegen als zondig mensch, dat was het zwaard door hare ziel!

Ja, als zondig mensch — want een man, die dit kan vragen van een vrouw, die heeft niet lief en is onwaard!

En zij? —

Nu zij hem niet meer zag, hoog boven zich, aanbiddend op kon heffen hare oogen, nu zij hem zag beneden zich, daar aan haar voeten als een worm, nu moest zij telkens weêr, als op dien avond, meêlijdend leggen haar handen op zijn hoofd, ja met diepe smart, ook voor zichzelve, gevoelde zij dat ook zij was neergedaald uit haar eigen reine sfeer van liefde, uit haar schoon rijk van licht, want nu zij hem niet meer lief had met die groote, lichte liefde, nu had zij hem angstig lief, menschelijk lief, met de vrees hem te verliezen, lief als een vrouw die niet verliezen kàn. Dit bruiste en woelde in haar als een verborgen vuurstroom. In plaats van den stillen schijn harer liefde, die sombere passiegloed! — o, dáárom leed zij als een gevallene, omdat zij zichzelf was afgevallen!.... Zonder achting, zonder vereering, beminde zij — met aardsche drift, met aardsch verlangen — en dieper begroef zij het gelaat in de kussens, omdat die gloed steeds hooger steeg en haar verzengde.

Hij schokte niet alleen haar liefde en vertrouwen, maar wierp met éénen slag een gansche wereld van ideeën om, schuddend aan de fondamenten van haar levensgebouw, waarvan zij het hoog en ijl getimmerte zoo hecht had gewaand onder haar kinderlijke voeten.

Hij had gerukt aan overgeërfde beginselen, die men uit moet snijden, zooals men twijgen afsnijdt van een stam en ze overplant in vreemde aarde, waar zij òf sterven, òf een zelfstandig leven winnen; schendend legde hij de hand op een heilig weefsel van levensstellingen, haar toonend, dat het kader van dit weefsel niet bestond, en dat de draden waren vastgehecht aan eene fictie.

— „Het heilig sacrament van de twee-éénheid berustte niet in de uitspraak van een geestelijke, in kerkelijk of wettig verbond; de onschendbaarheid daarvan stond slechts in eigen hart, de heiligheid der liefde hing af van het individu, van de wederliefde, die het lot hem zond, makend twee onvolkomenheden tot een volmaakt geheel."

Hij was het toch die zóó kon spreken — hij! — en de diepte van dit denkbeeld noopte haar daarbij stil te staan.

Hij, de geliefde van haar ziel, geheimzinnige geestverwant, die zij vertrouwd had, hooggesteld, onfeilbaar als een god!

En naarmate zij, om nog iets te redden van die alverwoesting, trachtte in te denken zijne woorden, te leven het leven van zijn ziel en innigste gedachten, daar voelde zij met den doodschrik van een groot gevaar, dat de grond van dat hechtgewaande gebouw losbrokkelde om haar henen, dat het schuttend doch afbakenend dak, als door een aardschok openspleet en, door de scheuren, zij den vrijen hemel zag.... Doch die aanblik sloeg haar met ontzetting! —

Want al had hij het woord niet uitgesproken, het had daar toch voor haar oogen gestaan in brandende letters: Maîtres!" — en dit woord, dat, als zij het vroeger ook maar ergens geschreven vond, haar reeds de ziel vervulde met kille afschuw, ontdekkend aan haar rein oog een wereld van zonde en verdoling — dat woord, dat vreeselijk woord, voor haar gedrenkt in slijk en vuil, dat had hij haar aangeboden als een prinselijk geschenk, als een

diadeem ter siering van haar hoofd, omvattend een parel van zeldzame waarde, alleen te vinden op dien duisteren weg van schande en smart! Maîtres! — Telkens bij het herlezen van dit vlammenschrift — vurige tongen op inktzwarten grond — was het haar, als slaakte haar gansche ziel één noodkreet, als wilde haar heele zijn zich opgeven in dien éénen gil, waarmee zij ongezien en onbeweend, met al haar idealen schipbreuk leed in dien stikdonkeren nacht.

VIII.

Bleek kwam de morgen met lijkenbleekheid, gelijk een geest heenzwervend over de ontwaakte stad. Als een vaal gordijn hing de mist voor het raam.... schuw keek de dag naar binnen.... acht doffe slagen vielen langzaam van de kerkklok.

Huiverend en handenwringend rees Elisabeth uit haar lakens omhoog.

Wat kwam die stem haar aan het leven manen, nu zij zoo graag ware ingeslapen in den dood?

Zij had een oogenblik haar smart vergeten, wegzinkend in een diepen stroom van slaap.... Zwaar dreef zij voort, haar zijn gevangen en begoocheld, haar zinnen afgeleid door een omspiegelen der verbeelding, haar ziel alleen, krampachtig heengebogen als over eens dooden aangezicht... Zij sliep... haar zinnen wilde zich herinneren waarom die ziel zoo strak daar neërboog..., er schokte iets door haar heen van felle pijn... maar weder lachte zij... een ander lichtomstraald verschijnen kwam in den spiegel... Zij droomde voort...

Toen sloeg de klok.

En zij ontwaakte, geroepen door die stem van boven, hoog komend van dien eenzamen toren, stille rouwgestalte in valen mist, ernstige wachter van den rondgang des tijds.

O luidde die klok haar sterven in! maar zij riep haar ten leven...

Een hand tikte op de deur.

„Ik kom!" riep zij werktuigelijk tot die hand...

Langzame voeten sleepten weg op het portaal.

Dat was de tweede roep der werkelijkheid.

En Elisabeth stond op.

In de naaste kamer hoorde zij de kinderen; hun hooge blijde stemmetjes weerklinkend in scherts en lied.

Ja, er was een tijd dat ook zij zoo opstond — in haar hart een lach en een gezang — dat was in het ouderlijk huis — daar ginds — dat haar nu scheen als had ze het ook verloren.

Hoe toch die eerste morgen omkwam! — maar vreeselijk werd voor haar het onherroepelijk naderen van het uur, waarop zij hem, dien ze eens zoo liefhad, zou wederzien aan tafel onder vreemden.

Want voor het eerst begreep zij nu, waarom zijn voorzorg was geweest om niemand hier in huis iets te doen weten, waarom, zoo dicht in zijn nabijheid, hun toestand dan onmogelijk werd.

En nu zij het begreep, nu schaamde zij zich.

Nooit zou zij, en tot niemand meer, in oud vertrouwen kunnen heffen haar reine oogen....

Wat was zij toch een kind geweest, om eens te schuwen voor hare meesteres te staan, toen zij zoo'n zoet geheim diep in haar hart bewaarde!....

Die hooge vrouw, met haar gewaande onbereikbaarheid, die was haar mindere! — aan hàar was nu het oogen-neêrslaan voor Elisabeth, omdat zij den blik had opgeheven in schuldigen min, tot wat het hare niet was, nooit zijn kon.

En dan haar meester! — Wanneer hij ooit haar durfde aanzien als voorheen — dan zou het vuur haar uit de oogen springen om zulk een blik!

Alleen René leek haar nabij, en toch weer ver, om zijn onschuldige aanbidding. Hij had haar lief, onwetend, blind, en daardoor rijk als zij eens was.

Zij zou zich nu door hem zoo graag een bloem doen geven; hij was de eenige in dit huis, dìe geven kòn....

De mist was opgetrokken. Langzaam en gestadig zonk de eerste sneeuw. Toen de avond viel, was alles wit. — Het werd zes uur. In de eetkamer was het licht ontstoken. Elisabeth kwam binnen met haar kinderen. Allen waren reeds aanwezig.

Bleek, ingehouden, schijnbaar kalm, trad zij naar voren, haar blik strak, koud en fier, omcirkeld door een lijdenswaas, dat er de starheid van verzachtte.

Zij boog voor hare meesteres, met iets in haar, dat toch geen buigen was, sprak eenige vormelijke woorden over de doode, die zij bijna zalig prees in haar verdwijnen.... Zij boog ook voor haar meester, toen voor de anderen en ging zitten.

Een vreemde koude, iets ongewoons was met Elisabeth ingekomen, zat met haar aan, als het spook aan Macbeth's tafel....

Zij keek niet op....

Ja, daar was hij tegenover haar, dien zij eens beminde, zoo dicht nabij en — dàt wist zij alleen — toch verder dan wanneer werelden hen scheidden.

Hij had haar zelfs dien eersten dag zijn aanblik niet weten te sparen, niets in zijn zoogenaamde liefde kunnen vinden om te voorkomen met haar aan te zitten aan éénen disch! Zeker was hij nog bevreesd hier achterdocht te wekken. Met verachting bedacht zij hoe hij toch eigenlijk een slaaf van menschen was en vormen.

En al dien tijd — o belachelijk, uiterlijk schijnsel! — gingen de lepels van de borden omhoog naar al die zwijgende monden.

Daar hoorde zij de stem van haar meester, die eensklaps vroeg of zij was ongesteld geweest.

Zij hief het hoofd op en keek hem aan.

„Ik ben heel wel," zei ze alleen.

Koud als staal was de blik, dien zij over tafel naar hem heenzond, somber en hard het eens zoo teedre blauw van haar mooie, jonge oogen, het waas verscheurd dat als een aureool haar hoofd omgaf. Zoo was ook van haar ziel het waas gescheurd.

Aan de rechterhand van de gravin zat Lord George en wanneer zij tot

hem sprak, boog zij met iets zachts en innigs haar bekoorlijk hoofd dicht naar hem heen.

Elisabeth hoorde haar vragen of hij zich niet verveeld had in hun afwezigheid.

„Ik heb getracht mijzelve afleiding te verschaffen.”

Het dacht Elisabeth dat hij wel een ander antwoord had kunnen geven. Dat klonk beleedigend voor haar, en streelend voor die andere.

Zij nam haar wijnglas op en bracht het aan den mond.

Weer boog dat blonde hoofd daar aan den overzij zich naar Lord Annavon. Haar blik scheen hem te omvangen met stroomen van teêrheid....

En Elisabeth voelde een duivelsche lust haar het wijnglas in het gezicht te gooien....

Maar zij zette het neer, sloeg eensklaps vastberaden haar oogen op naar Lord George.

Voor het eerst keek zij hem aan, lang, opmerkelijk, onbeschroomd....

Toen zag zij dat zijn gezicht verbleekt was, dat er een vreemde gloed stond in zijn mooie oogen.

Hij scheen haar magnetischen blik te voelen....

Langzaam hief hij zijn oogen naar haar op, haar aanziend met stil verwijt en stille smart....

Het onnatuurlijk ijzer pantser, dat haar zachte borst beklemde, brak; stroomen van teêrheid en medelijden sloegen over haar heen met losgebroken golving.

O, dat zij zich aan zijn hart mocht werpen en met hem vluchten, vèr — ver weg — dáár waar de wereld met haar wreeden scheidsmuur hen niet scheiden kon!

. . . .

Toen zij des avonds naar haar kamer spoedde, kwam hij haar achterop en hield haar staande.

„Elisabeth, zeg mij vaarwel. O, is het mogelijk dat ge mij niets anders hebt te zeggen?”

En eensklaps lag zij aan zijn hals, kuste hem met droeve, wilde lippen.

„Om Godswil ga.... het kan niet anders!....”

„Zult ge dan wachten, Elisabeth? — mij liefhebben.... eeuwig?....”

„Eeuwig!....” herhaalde zij met doodsgelui in haar ooren.

„Eeuwig,” zei ze als een groet, gemurmeld aan een graf.

Toen vielen, als van een stervende haar armen van hem af.

. . . .

Een tweede lijdensnacht, nu feller dan de eerste, wijl de Verzoeker bij haar aanklopte. „Morgen ging hij weg en nooit meer zou zij hem wederzien, nooit het geluid meer hooren van zijn stem, den glans aanschouwen zijner oogen, waarnaar zij aanbiddend opzag als naar haar hemel. Zij had hem zóó niet van zich moeten laten, hem vaster, vaster, klemmen aan haar hart! — Zij had hem nog zooveel te zeggen, zóó lang nog willen aanzien, dieper nog dat dierbare gelaat in haar herdenken prangen, — en nu — nu ging hij heen — en reeds geklonken had dat onherroepelijk vaarwel.

Nooit meer! nooit meer! o vreeselijk woord! — diepte van onpeilbaar lijden, afgrond, die haar hoop verzwolg! — Want de wilde stroom, die daar beneden bruiste, onzichtbaar en verslindend, die zou hem medeslepen, altijd verder van haar liefde.

Nooit meer, nooit meer! — in menschentaal geen wreeder woord! — dat luidde door haar heen met den storm van doodenklokken.

Gelijk de sneeuw daarbuiten in den nacht, zoo zonk het doodskleed zwaarder op haar ziel.

Hoe zou zij leven zonder hem? Wie zou haar danken? Gelijk haar lijden onbekend, zoo zou haar offer zijn. O wreed contrast van het kleurloos heden, van die vernietiging der toekomst, en de glansomstraalde werkelijkheid wanneer zij ging. — Waarom niet gaan? — Wie was haar dierbaarder dan hij? — Wachten? — Ja, zooals de eene ziel, die achter blijft, wacht op een weerzien nà dit leven... Wie had de macht hen dus te scheiden? Wat was het dat zich indrong tusschen beiden? Dat was niets tastbaars, niets bestaanbaars; — 't was slechts een hersenschim, een droombeeld — zij moest nu maar ontwaken en grijpen naar de werkelijkheid... „Twee onvolkomenheden tot een volmaakt geheel." Wel had hij recht de wetten wreed te noemen, waar ze als een werktuig, blind en onberekend, de wetten van het hart verkrachten.

Háár wet sprak: ga! — mocht zij dan blijven? Zij had geen kerk, geen wetboek noodig, ter wijding harer liefde; de diepte er van, de reinheid was zichzelf tot wijding... En stond er niet geschreven dat een vrouw vader en moeder zou verlaten en haar man aanhangen?

— Haar man! — en de stroomen van liefde en verlangen overstelpten haar en deden haar bijna zinken.

Zij voelde dat zij zonk...

„O God — help!" — kermde zij.

„Moeder!" — kreet zij als een kind in doodsgevaar.

— Toen verzachtte een zware tranenstroom haar jammer.

„Moeder! —

Met dien noodkreet was zij eensklaps in de ouderlijke woning en zij zag haar vader, half gebroken, oud en grijs geworden in het vervullen zijner plichten, opdat zijn kinderen zouden groeien tot brave menschen...

Tot brave menschen!...

Met schande en smart beladen door haar, die hij vertrouwde, zou dat grijze hoofd zich buigen naar de donkere aarde... En aan zijn sterfbed zou niet staan het kind, dat hij het meest had liefgehad.

„O vader, arme engel, vergiffenis!... Trouwe ziel vol goedheid!...

Over den brandenden stroom van haar smart vielen druppelen van erbarmen, verkwikkend als een dauw na zonnebrand, drenkend het heimwee harer ziel met hemelsche verzachting.

Milder vloeiden haar tranen.

Hoe had zij kunnen droomen van een lichtomstraalde toekomst, bij zoo'n onheilszwaar verleden?

Gods toorn zou op haar rusten om zulk een band, gegrond op trouwloosheid en tranen.

Dàt zou een geluk zijn, een zegen, gegrepen over het geluk, den zegen van haar vader. Ja, zij zou kunnen leven op het geweten dragend zulk een dood!

Ellendiger zou zij worden met den man, die haar ten val bracht, dan zij ooit kon worden zonder hem. —

En hij door haar ellendig! —

Ja, — want zijn leven dat zij kronen wou, met bloemen tooien als tot een feest, het zou onder haar wrekende handen het zoenoffer worden, waarmede zij al die smart en die ellende uit moest delgen...

IX.

Den anderen morgen was Elisabeth met de kleinen in de leerkamer, toen zij het rijtuig dat Lord Annavon moest brengen naar den trein, hoorde stilhouden voor de deur.

Al haar moed verzamelde zij met langen diepen ademtocht voor het oogenblik dat hij moest binnenkomen om de kinderen te begroeten. — En ook haar! — doch als een vreemde. —

Beurtelings overziedde het haar gloeiend heet, dan stortte ijskoude haar langs den rug.

Zij zat gelijk een steenen beeld, luisterend naar wat omging in het huis.

Voetstappen kwamen op de trappen, stemmen op het portaal: zij hoorde de stem van de gravin, die van den graaf en van Lord Annavon, die antwoord gaf.

Met den plaid over den arm, den hoed in de hand, in bont gehuld, trad hij binnen, gevolgd door de anderen, gekleed om hem te begeleiden.

„Zeg Oom George vaarwel," sprak in het Engelsch de gravin, en de kinderen sprongen op, omringden hem met liefdearmen onder plotseling losbrekende tranen.

Op hun hoofdjes vielen uit zijn oogen groote droppen.

Toen richtte hij zich op, boog voor Elisabeth, die was opgestaan en reikte haar de hand.

„Leef wel!" —

„Oom George, kom terug, kom gauw terug," snikten de kinderen.

Hij wenkte met de hand, ging naar de deur, en Elisabeth zette zich neer, zoo beefden haar knieën....

De voetstappen verwijderden zich, men hoorde het gesnik der kleinen. Stom en tranenloos zat Elisabeth. Een vreemde spanning deed haar ademloos volgen wat nog in huis gebeurde. Daar kwam van de trap een dof gestommel als droeg men een kist.... Ontzetting viel op haar. Beneden in de gang klonken eenige gebiedende woorden van graaf Speijaard, weergalmend in de hooge vestibule, als onder een klok. De huisdeur werd geopend — nog eenig talmen — een harde slag — toen stilte. Buiten reed de koets weg. Heviger werd het weenen der kinderen....

Over Elisabeth's hoofd viel eensklaps een vreemde koude als van water,

neerstroomend in haar rug, haar langzaam gansch omvangend als met een ijskoud laken.

Zij stond op en trachtte de deur te bereiken....

Met fellen omzwaai gierde eensklaps de heele kamer op haar af: in haar ooren kwam een donderend ruischen, vreemd-wemelend floers ging langs haar oogen. Toen werd zij stokdoof; volslagen blindheid legde zich op haar gezicht: zij wist niets meer....

En zij viel neder voor die deur, als door het hart geschoten....

En zij viel neder voor de deur....

Met angstgeschrei vlogen de kinderen op, luid krijtend voor die gesloten deur waarvoor dat lichaam lag.

Zij gilden!....

Kamers werden beneden geopend: het werd een haastig geloop op de trappen.

„Wat is er? Wees stil toch! Doe open!" klonk het van buiten, want de deur stootte van binnen tegen iets dat meegaf en toch onbewegelijk bleef.

Toen wierpen de kinderen zich in wanhoop op dat lichaam, trokken het terug als ware het een lijk. De deur week verder; door de opening traden René en zijn gouverneur, heenstappend over die stille gestalte, die voorover lag, de armen uitgeworpen boven het hoofd. Zij namen haar op en droegen haar weg. Slap vielen de armen met hun fijne handen naar omlaag; als van een doode hing dat bekoorlijk hoofd ter zijde, half leunend tegen den schouder van René. Zij gingen met haar het portaal over, het raam voorbij en de trappen op naar haar kamer.

Daar legden zij haar op bed. De gouverneur ging naar beneden om hulp te zoeken.

Toen knielde René voor het leger neer, kuste vroom eerbiedig Elisabeth's koude, witte handjes.

. . . .

„O Moeder, wat had ik een vreemde droom. Ik droomde dat ik Elisabeth zag door bloemen gaan; vreemd zilverlicht was achter haar. Zij ging en zong — maar ik kon haar niet volgen. En ik zag van verre dat zij aan een afgrond kwam. Wat gaat zij doen? Zij staat en denkt.... Een vreemde bloem lokt haar tot plukken. Ik wil haar waarschuwen, ik roep, ik schreeuw. Zij hoort mij niet... ik wring radeloos mijn handen... O God! — daar buigt zij zich voorover, hangt over den afgrond, grijpt naar omlaag... Ik geef een gil... word wakker... en wist niet of het kind gevallen was, of behouden."

Een vreemde bloem lokte haar tot plukken.

„Wat vreemde droom," zei moeder.

. . . .

Wat houdt daar zoo laat nog een rijtuig stil? —

Een onbekende stem spreekt in de gang.

Waarom wordt vader zoo bleek?

Hij zet zich in zijn stoel.

Moeder loopt naar de deur . . .

„Het is niets, vader. Elisabeth is ongesteld geworden en de gravin zendt haar rijtuig om ons te halen."

. . . .

Sinds den morgen lag Elisabeth in ijlende koorts, gestadig sprekende van een reis, die zij moest aanvaarden, van een schip dat wegging en zij te laat bereiken zou.

Vader en moeder gingen bevend en langzaam de trappen op, gevolgd door de juffrouw, die uitlegging gaf.

„Het kan wel een gevatte koude zijn .... u moet u maar niet angstig maken .... gisteren heeft uw dochter in den tuin gewandeld; — die vangt veel noordewind ....

Zwijgend stegen de ouders hooger.

Aan de deur van Elisabeth's kamer trad de gravin hen tegemoet.

Zij had zich over het kranke meisje heengebogen, angstig luisterend naar haar woorden, zoekend of zij antwoord geven kon op een ontzettend raadsel, waarvan zij de openbaring om zich heen gevoelde.

Maar Elisabeth's lippen noemden geen naam.

In de verwarring van haar bewustzijn hield iets in haar krampachtig dat eene woord vast, opdat het niet zou komen tot ongewijde ooren.

Koud en hoog trad gravin Speijaard de bedroefde ouders tegen.

„Uw dochter had van morgen een flauwte; nu ligt zij sinds dien tijd en spreekt wartaal. Met het oog op de besmettelijke ziekten, die heerschen in de stad, vond de dokter beter dat het meisje naar huis ging."

„Hij had gelijk," zei de schoolmeester statig; „de plaats eener dochter is bij haar ouders."

Zij hulden het koortsig lichaam in een bonten mantel, droegen de bewustelooze de trappen af, langzaam, zwaar, met dof gestommel, als wanneer men een doode uitdraagt.

Uit een der kamers kwam René.

— „Laat mij haar dragen," sprak hij tot de moeder.

— „Zij is niet zwaar," en, zij ging hem voorbij.

Toen liep hij vooruit, de gang door, het bordes af en opende het rijtuig.

Door de lichte vestibule kwamen de ouders met hun kind, twee hooge, donkere gestalten, dragend tusschen hen in een lang en donker lichaam. Voorzichtig schuifelend met de voeten daalden zij van het bordes.

Aan het portier stond blootshoofds René, angstig wachtend totdat die beiden ongedeerd beneden kwamen. Toen tilde hij met hen, het zwaarhangende lichaam het rijtuig in, legde als een vrouw zoo teer het machtelooze hoofd tegen de satijn gepolsterde kussens. Hij sloot het portier, boog, als waren het vorsten, tegen de diep bedroefde ouders, die vervuld van hun leed en van het zware raadsel van dien toestand, in verwarring en afwezigheid zijn groet niet merkten.

De koets verdween met haar droeven last, rijdend terug denzelfden weg, dien Elisabeth eens was opgegaan in blij verwachten.

In doodelijk zwijgen volbrachten zij den tocht, vreezend door een woord de onheilszwangere stilte te verbreken ....

In zoo zwaren droomslaap lag Elisabeth, dat al haar zinnen doodstil letten op het donkere drama dat in haar ziel werd afgespeeld ....

Zij kwamen voor het huis, droegen de bewustelooze het rijtuig uit....

En van haar schoot vielen twee groote witte rozen, die bleven liggen in den winternacht, vlak voor haar deur, als uit een doodenkrans gevallen.

'S Nachts daalde er sneeuw en dekte met haar teeder dons het ongerepte wit dier rozen.

Zij zag de golven steigeren en krullen.

X.

Twee weken gingen voorbij, waarin de koortsen stegen en daalden, hasardspel tusschen dood en leven. Tot krankzinnige opwinding steeg soms Elisabeth's verbeelden. Zij lag op haar oude kamer, waar alles wit was, tusschen al het bekende, haar eens zoo dierbaar, onder dezelfde witte gordijnen, waaronder de blanke droomen zwierven van haar nachten.

Doch wat schrikgestalten bespookten nu haar leger!

Buiten was alles wit, als binnen, heltintelend wit, in witte winterzon. Over de boomen van den tuin lag fijngepluisd, met naaldgeschitter, het zachte sneeuwdons. Donker zaten de vogeltjes in het wit, schuddend met hun vlerkjes de takken leeg; zij tsjirpten in de winterzon. Onbetreden lag op den grond de zware donssprei, als een vacht van reinheid.

Stil zat voor het bed Elisabeth's moeder. Bleeke stralen vielen laag en lang de kamer in. Dagen aaneen zat zij daar. En dan keek zij naar het kind.

Achter de gordijnen was het een gedurig redeneeren, druk als iemand die een heel publiek voldoen moet met betooging. De blanke handen zwierven over het wit der lakens, op en neergaand als handen van een redenaar. De blauwe oogen, eens zoo zacht, nu groot en wijd, vreemd schitterend, koud en strak zagen in de verte op een doel; zij hielden dat in het oog met zinverbijsterend volharden.

Een schip speelde in haar brein de groote rol — haar hart het natrillend vol verlangen; — en dan een zee — zoo woest en wijd — dreigend geweld van diepte, overstelpende macht, ruimte van onoverkomelijkheid!... Doch zij stond aan het strand. — Zij hoorde der golven vreemdwild orgelzingen, zag hun steigeren en krullen, als ongetemde leeuwen telkens opstaand, elkaar

bespringend, — dan dreunend nederbotsen op het strand, grimmig uitkuivend over de vlakte, om dreigend op te staan. Zij wilden haar wegslaan waar zij stond, eenige plek waar haar twee voeten houden konden tegenover dat groote, dat ontzaglijke geweld, laatste standplaats van smart in haar herinneren tegenover de macht van die onmetelijkheid. Doch de vloed won veld . . . .

Dan eensklaps was zij thuis, zag daar haar moeder zitten voor het bed, wetend dat zij thuis was met onbeschrijfelijk verrukken. De ijle draad was dan gebroken tusschen het heden en wat achter lag — een groot brok leegte — en alleen de tastbare werkelijkheid van dat oogenblik.

Wat lag zij daar weer als een kind in haar oude bedje — en moeder zat bij haar zooals zoo vaak des avonds wanneer zij nog bleef napraten in het schemerlicht van het kleine lampje. Maar nu was er geen nachtlamp; vreemd zilverlicht was in de kamer. Was het dan dag? En waarom lag zij hier?

Maar als zij zich wilde oprichten dan was zij zoo machteloos als waren al haar leden met koorden gebonden. Dan keek zij haar moeder aan en wilde wat vragen — maar vroeg niets, wetend dat er iets was dat zij niet begrijpen kon. Wat was dat toch? Waarom kon zij zich niet herinneren . . . .

Dan kwam haar vader binnen — even weggeloopen van de klasse — zijn hart gelijk het huis gevuld met bleeken zonneschijn, omdat zijn kind weer dáár was.

Hij boog zich over haar heen, gaf haar een zoen, sprak o, zoo zachte, teedere woorden, legde op haar hoofd zijn koele hand: en dan — dan moest hij weg — weer naar de school beneden — en door wanden en zoldering drong stemgemurmel.

Wat lag dan altijd op haar wang een traan, als vader was geweest, — zoo onbeweeglijk? —

Soms glimlachte zij tegen haar moeder, keek ingespannen om zich heen, wetend dat er iets was dat voortdurend woû ontsnappen aan haar aandacht; — één oogwenk flikkerde het inwendig — dan versmolt het als een nevel — en opnieuw begonnen haar hersenen het ijle spinsel, waarvan het weefsel knapte als een glazen draad, zoodra haar geest in de realiteit een steunpunt zocht...

Maar daar opende zich de deur: een gestalte die zij wel kende in haar droomen — die haar zoo dikwijls riep bij haren naam — stond aan den ingang.

Zacht trad hij nader, maar niet zóó zacht, of zij hoorde over het kleed zijn voetstap sleepen.

Zag moeder niet? — Hoorde zij niet? —

Daar stond hij dan, door haar alleen gezien, en vastgehouden door de oogen harer ziel, gretig, hunkerend, diep omvattend, met het vooruitzicht van aanstaande blindheid.

In den goud-aureool van zijn lokken stond hij daar, in den sterrenglans zijner oogen, schoon als een god, en toch zoo fijn en zoo etherisch dat zij haar handen tegen hem moest vouwen als in gebed. Doch daar achter hem, wie stond daar onbeweeglijk? Zag hij dat niet?

Zij deed haar best slechts hem te zien, haar zinnen spannende als koorden voor het lichtvisioen van haar verbeelden.

Hij was zoo zacht en blond, zoo licht als stond hij in de glorie eener zon.

Maar die andere achter hem — 't was als een groote schaduw, grotesk en zwaar, toch lichaamloos, gedrochtelijk, toch dragend zijn gestalte, drukkend als een damp en toch ontastbaar. Rouwnevelen, dof en doodsch gingen uit van die gestalte naar alle kanten .... Maar over haar heen boog zich het lichte; het wilde haar omvangen als een morgenstraal, haar kussen als de zon een bloem .... maar daar op eens was ook die andere over haar, zwaar, ontzettend, drukkend met het tastbaar donker zijner schaduw, makend voor haar blik onoogelijke gebaren. En dan was haar angst, haar afschuw, zoo geweldig, dat dit kracht ontzonken lichaam oprees als onder een galvanischen stroom. En haar stem, zoo zwak en onwezenlijk anders, als komend van een verren afstand, klonk dan zoo scherp en snijdend dat het door wand en zolder drong als een gegil in nood.

Dan vervloog het visioen gelijk een rook.

Over haar heen gebogen stond haar moeder.

„Is hij weg?"

„Wie Elisabeth?"

Maar daarop wilde zij niet antwoorden.

Tranen, eindelooze tranen ontstortten haar oogen. En zij weende totdat zij van uitputting in verdooving zonk....

De bangste weken gingen voorbij; toen kwam er stilstand, maar de zieke was zoo zwak als lag zij jaren reeds gekluisterd aan haar leger.

Met de krachten van het lichaam scheen van de ziel de energie gebroken.

Onwezenlijk helder was haar geest, levend ten koste van het andere, een koortsachtig afmattend leven.

In vreemde droomenwereld waarde zij om.

Het donkere visioen kwam slechts bij tusschenpoozen, toen liet het af.

Soms daalde er een engel tot haar neder, groot en licht, met breede, blanke schachten, die toeplooiend gelijk men een waaier vouwt, zoodra haar voeten de aarde raakten.

„Ik zal u dragen," sprak zij tot Elisabeth.

Een folterende pijn was in haar leden, de afmatting van het liggen, door den slaap zelfs niet verdreven, maar de engel nam haar op en zij voelde alle smart ontzinken, als ontsteeg zij herademend aan een zwaar en donker kleed.

Zij werd gedragen door haar vreugde als door een zilveren wolk.

Ruischend gingen nu de groote vlerken open; zij waren buiten in den sterrennacht.

Hooger stegen zij, immer hooger, en zij zagen beneden zich de donkere aarde liggen.

Altijd stiller werd het, altijd lichter.....

Toen zag Elisabeth dat zij van gedaante veranderde, dat haar gestalte straalde als van den engel, die haar droeg.

En als zij wakker werd uit zulke droomen dan kende zij geen leed, geen pijnen meer; een groot, inwendig licht was in haar opengestraald, haar gansche zijn vervullend met den afglans dezer heerlijkheid. Een ander maal had zij weer deze droom:

Zij hoorde een aanhoudend klokkenluiden, stond zelve aan een raam en keek naar buiten. Waar was zij toch? Wat vreemde straten? — Onder haar voeten golfde een menschendrom. Wat vreemde tongval! Wat spraken zij onder elkander? Toen verstond zij dat het Engelsch was. Hoe kwam zij in zijn land? Ging zij dan om hem te zoeken? — Zij boog zich uit het venster.... Waarom waren de huizen versierd? Vlaggen en bloemen aan de ramen..... Het klokgelui hield aan en zij zag boven de daken het blanke gevaarte eener kathedraal. Nu ontstond er onder de menigte een grooten golving. In de verte naderden rijtuigen, spiegelend verlakt, met geglim van veel zilver. Sneeuwwitte paarden trokken de voorste koets. Zij zag hoe het volk zich verdrong, hoe het wenkte en zwaaide; zij moest toch ook weten wie al die vreugde gold. Dieper boog zij zich uit het venster. De eerste koets reed langzaam aan.

In zilver-brocaat zat daar een bruid, star en stijf gelijk een beeld; van haar blonde haren daalde uit een witten krans van bloesem een sneeuwig wazige sluier.

Aan haar zijde zat Lord Annavon.

„Heil Graaf Annavon, en prinses Mary! Heil!" riep het volk.

En uit een venster gilde een stem:

„Heil Graaf Annavon en prinses Mary! Heil!"

— Dit deed zij zelve.

— Elisabeth voelde dat zij waanzinnig werd.

Zij rukte van het raamkozijn de witte rozenslingers, wierp die naar beneden in het rijtuig.

Lord Annavon keek op naar het juichende en wuivende meisje, en buigend voor haar, als voor de vreemde menigte, reed hij voorbij.

Toen lachte Elisabeth zichzelve wakker.

XI.

Er was een jaar voorbij.

Niet meer keerde Elisabeth terug tot haar vorigen werkkring.

In koel beleefde termen verwittigde de schoolmeester hiervan gravin Speijaard. Toen werd hem het achterstallige geld gezonden, eenig antwoord in den regel van den meerdere aan den mindere.

Na een half jaar was het meisje weer zoover hersteld dat zij haar studie kon hervatten. Door toedoen haars vaders verkreeg zij eenige privaatlessen, die haar in staat stelden bij haar ouders te blijven, hun zorgen te verlichten en zich te bekwamen voor het middelbaar Engelsch, dat zij tot speciaal studievak gekozen had.

Zoodra zij beter was, had Elisabeth haar ouders deelgenoot gemaakt van haar strijd en het eerste groote zielsverdriet. Tot haar verwondering was haar

moeder geenszins verontwaardigd over het voorstel van Lord Annavon. Zij schoof de schuld op zijn familie, die den jongen man gedreven hadden tot zulk een stap van radeloosheid. Zij sprak van een groote verzoeking waarin Elisabeth alleen was staande gebleven door hooger kracht. Maar nu barstte eensklaps de oude schoolmeester in verontwaardiging los. Nog nooit zag Elisabeth haar zachten vader in zulk een toorn.

„Een ellendeling," noemde hij lord Annavon, „een schavuit het tuchtigen waardig."

Toen stond Elisabeth tegen haar vader op om partij te trekken voor haar liefde.

Kalmeerend moest moeder tusschenbeiden komen, ziende dat op de lippen haars mans onrechtvaardige woorden kwamen van verwijs en verwijt.

Voortaan noemde Elisabeth den naam van lord Annavon niet meer voor vader. Met moeder alleen sprak zij over hem. De verschillende beoordeelingen van hetzelfde feit brachten Elisabeth nochtans in verwarring, evenals de stemmen van gevoel en van verstand haar verbijsterd hadden in dien grooten lijdensnacht.

Nog meer verwarde het haar dat er geen enkel levensteeken kwam uit Engeland. Weken, maanden gingen voorbij — nu werd het een jaar — en zij had nog geen woord van hem ontvangen.

Stil droeg Elisabeth dit groote leed; dat was als een meer, waarin steeds dieper zonk haar geloof aan zijn trouw en liefde.

Nu moest zij van haar verloren standpunt voortaan alles anders oordeelen — en hem veroordeelen. Geen ware liefde tot haar had hem vervoerd, maar schuldige hartstocht, die in blinde zelfzucht grijpt over het leven en het geluk van anderen.

Dat zij hem niet meer lief kon hebben, hoog stellen, zooals zij eenmaal deed, was voor haar ziel de genadeslag.

Als mensch, als man was hij voor haar verloren, dat wist zij reeds op den dag van het laatst vaarwel, maar dat hij ontrouw werd aan haar herinneren, dat hij niet in haar gedachten bleef, als het beste, het schoonste dat zij had gekend, dàt was de wreedste pijn in deze lange marteling.

De dagen gingen voorbij, en zij hield op te wachten.

Op een avond was zij ten bezoek met vader en moeder bij oude kennissen.

Met het gevoel eener langzame genezing was zij op nieuw vertrouwd geraakt met het zacht intieme van vroegere banden.

Naarmate dat anderen meer een droomenwereld voor haar werd, vond zij zich meer en meer terug in de werkelijkheid der dingen.

Zij zat tusschen vader en moeder in, haar aandacht bezig gehouden door de platen van een Engelsch maandwerk.

Achteloos verder bladerend werd haar blik eensklaps hevig getrokken door twee portretten, de beeltenis van een hoog bruidspaar.

Het licht sloeg haar uit de oogen, het bloed gudste naar haar hart.

Nu lachte Elisabeth niet als in dien bangen droom.

Als een bloem van den stengel geknakt door een rukwind, zoo viel zij

ter zijde tegen haar moeder aan, die het bezwijmende kind in haar armen opving.

, ...

Op een zachten, stormverkondenden najaarsavond liep Elisabeth, gaande naar een les, langs de eenzaamste en stilste straten.

Zij kwam op het Buitenhof, doorschreed dit haastig, en naderde een der poorten van het Binnenhof. Instinktmatig wendde zij altijd dáár het gelaat over het water naar de overzij, waar breed en wit dat groote, machtige huis lag aan den weg.

Het was haar toch als had zij aandeel aan dat alles, als was de Vijverberg, met het donker eiland en die sluimerende witte eendjes, niet meer de Vijverberg van vroeger, als waren daar atomen van haarzelf gebleven, zich parend aan het levenloos dier dingen en hen bezielend .... —

Aan een nevelgrijzen hemel stond een mistig glanzende maan.

Wat was er in dat nevelglanzen dat Elisabeth terugbracht naar dagen, lang geleden? ....

Bij welk drama van haar leven had dat licht daarboven toch zoo weevol vaag geglommen? ....

En waarom trilde haar hart van binnen als een weêrnaald trilt bij naderend stormweêr?

Zij was de poort reeds door, liep haastiger nu het eenzame Binnenhof, toch herademend door de klassieke rust van die lang doode dingen, door het romantisch schoon, dat als met steenen monden riep uit het verleden.

— Wat raakte het licht vreemd die torens aan!

— O ja, nu wist zij ....

— Ook op dien avond had de maan zoo geschenen.

— Was het nu bijna twee jaar?

— Was het toen ook najaar? —

Droomend schreed zij verder, hevig inwendig getroffen door het opbloeien van dat ter dood gedoemd herinneren. Stond daar van binnen een stervende op? Zij spreidde het lijkkleed weer over haar ziel, zooals men het gezicht van een doode dekt. Zij voelde dat met dat gestorvene al haar levensvreugd was heengegaan. En evenals men wijlt aan een stervensspond, in stomme wanhoop — nochtans met het weten dat het dáár nog is, dat men het nog zien, nog tasten kan — zoo boog zij zich dieper, dieper over het kleed, waaronder haar doode sliep. Zachte, innige woorden van liefde en teêrheid, welden op uit haar gemoed, ondanks haar zelve ....

Uit de poort bij het Mauritshuis, kwam een gestalte, eerst donker in de schaduwvolle omwelving, nu zilverig omtoetst op het maanbeschenen Binnenhof.

Het was haar doode.

Hoogrijzend onder het kleed, dat hem moest dekken, was hij eensklaps opgestaan, haar ziel geweldig treffend met de ontsteltenis van dit verschijnen.

„Elisabeth!"

Doch het was haar alsof zij sterven ging.

Zij maakte een matte beweging met de hand, haar oogen vielen eensklaps toe, zwaar zonk haar hoofd voorover.

Hij greep haar aan, ziende dat zij ging vallen, en trad met haar terug in het donker van de poort, en evenals in dagen — o, lang geleden — boog zijn gelaat zich dieper en zocht het hare.

Zij voer omhoog.

„Laat mij!"

„Neen, Elisabeth, niet vóórdat hetgeen duister is, werd opgeklaard."

De klank van die beminde stem, waarnaar zij zoo lang reeds gesmacht had, het zachte kussen van zijn mond, dat zij niet vergeten kon, neen nooit, ondanks haar bidden, het opende in haar borst een diepe bron van tranen, fontein van bittere, lang begraven smart, opspringend uit het geheimste van haar wezen en haar overstelpend.

Snikken, hartstochtelijke snikken doorschokten haar lichaam, uitstortend in één moment, het brandend, opgekropte wee van veelhonderd dagen.

„Elisabeth, ik ben die tranen niet onwaard."

Neen — zij wist het, zoo dichtgenomen aan zijn borst, hoorend tegen haar hart zijn fellen harteslag.

„Kom" en hij voerde haar als een kind, over den Korten Vijverberg, het Tournooiveld langs en weder den bekenden weg naar het Bosch.

„O, was het een droom, keerde dan ooit het doode weer? Waren zij nu al die dagen teruggetreden, volgend iederen voetdruk, langs dat herinneringsspoor vol smart.

Als een die slaapwandelend gaat over gevaarlijke kanten, waaraan hij des daags zelfs zou schromen te denken, zoo wandelde Elisabeth voort aan zijn zijde, wetend dat zij in den nacht zóó gaan zou langs diepe afgronden, en zelfs niet duizelen.

Zij kwamen aan de bank, aan die onvergetelijke plek, waar het was, als lagen nog de dorre bladeren van voorheen.

„Luister nu" zeide hij, weder als toen vol erbarmen slaande zijn arm om haar tengere gestalte.

En hij vertelde haar, dat na zijn vertrek hij haar verscheidene brieven zond, waarop hij nimmer antwoord kreeg. Dringender werd zijn schrijven, doch altijd dezelfde stilte..... Toen dacht hij dat zij zich dwingen wou hem te vergeten, dat hij haar wezen moest als een gestorvene, die men beweent.

Hij trachtte ook haar van toen aan te beschouwen als een dierbare, die is heengegaan.

Een jaar later deed hij, gedrongen door de zijnen en door zijn eigen verstand, den stap om voor goed een hinderpaal op te werpen tusschen haar reinheid en zijn verlangen, hopend in nieuwe banden een liefde te vergeten die onvergetelijk scheen.

„Voor korten tijd stierf mijn moeder", ging hij voort, na een oogenblik gezwegen te hebben en diep ademend, als kostte hem deze bekentenis een offer. „Zij wilde niet sterven met een geheim tegen mij op het hart. En zij

gaf mij mijn brieven terug, die gravin Speijaard, door haar aangemaand, naar Engeland weêrzond. Toen eerst was het dat ik hoorde hoe gij den dag na onze scheiding krank en ellendig dat noodlottig huis verliet.

Hij zweeg, overweldigd door het onverbiddelijke van die blinde macht, die nu voor altijd hun wegen had gescheiden.

Zij, daarin ziende een hooger wil, trachtte in deemoed en berusting zich te buigen voor die slaande hand, geloovend dat die hand uit liefde sloeg.

„Ik heb mijn brieven altijd op het hart gedragen, sinds dien dag, Elisabeth, wetend dat de tijd moest komen, waarop ik die zelf u geven zou, laatste concessie van het noodlot, nu alles toch verloren is."

Zij nam zijn brieven, klemde ze in haar hand, eenige tastbare herinnering aan wat was heengegaan.

Toen stond ze op, gevoelend dat nu alles was gesproken, dat daar gekomen was het oogenblik van eeuwige scheiding, en ginds in dat verre vreemde land, nieuwe plichten voor hem lagen, stoffelijke banden, waarbuiten zij stond als een verstootene, alleen behoudend in zijn ziel het opperste herdenken.

En zij was hem dankbaar.

Dankbaar, dat hij was gekomen, om haar ideaal van ondergang te redden, dankbaar dat hij toch geweest was, het schoonste en beste dat zij had gekend, dankbaar vooral dat zij hem weer lief mocht hebben gelijk voorheen, met de hooge, mystieke liefde der gezaligden, al weende in haar de vrouw, om het sterfelijk geluk haar ontzonken.

Want hij moest haar weêr zijn, als die doode, over wiens gelaat men het laken spreidt, maar op zijn sponde, om zijn hoofd, zijn dierbare handen, mocht zij bloemen leggen, zachtgeurende witte bloemen, sneeuwblanke kelken, leliën van zilverreinheid, en tredend in stille gemeenschap met zijn ziel, aan de hare voor eeuwig verbonden, kon zij opgaan naar zijn graf, gelijk een weduwe, die haar aardschen droom begraven heeft, maar bij haar smart, de wijding draagt der uitverkorenen, waardig bevonden het leven te kennen in zijn schoonste schoonheid, zijn hoogste droefenis.

DOOR

HELENA.

Men had haar verteld dat het leven zoo schoon was, zoo belangwekkend, — een groot geluk, een kostbare gave van God; reeds als heel jong kind had zij dit gelezen in boeken, had zij het hooren verkondigen door hare ouders, door den dominee in de kerk, door vrienden en bloedverwanten. En zij had het geloofd, — waarom ook niet? Zij was zoo gelukkig; het kleine wereldje, waarin zij leefde, was zoo zonnig, zoo heerlijk; haar vriendelijk tehuis, de liefde en zorgen harer ouders, hare geliefkoosde bezigheden, dat alles maakte haar zoo tevreden en opgeruimd, en zoo schoon als haar eigen wereldje was, moest de groote wereld daarbuiten ook zijn, meende zij. Wel hoorde zij nu en dan het tegendeel beweren, maar dit maakte slechts dat het haar des te belangwekkender toescheen die wereld te leeren kennen. En in haar hartje gevoelde zij reeds de profetie van het geluk, dat haar het leven zou schenken, het leven, dat haar een groot, wonderschoon raadsel toescheen, waarvan de oplossing een steeds toenemende heerlijkheid zou zijn.

En zij groeide op, zij werd volwassen, meer en meer drong zij door tot het leven en de wereld, maar — het verwachte geluk bleef uit. Wel leerde zij veel begrijpen wat haar eerst onverklaarbaar was geweest, wel zag zij nu

allerlei dingen, die vroeger voor haar verborgen waren, maar hare ontdekkingen waren zóó vele teleurstellingen dat zij op het laatst er voor terugschrikte om nog meer raadselen te onthullen en soms zelfs wenschte maar niet te weten, maar niet te zien. Zij zag hoe de wereld, die zij zich zoo grootsch, zoo mooi had voorgesteld, vol leed en ellende was; zij zag hoe weinig liefde, hoe veel onrechtvaardigheid, ontevredenheid, zelfzucht en strijd er in heerschte, hoe veel er in voor echt doorging, dat slechts schijn was. Aan den eenen kant zag zij de menschen opgaan in den strijd om het bestaan, elkander verslindende om zelf te blijven leven, zonder gevoel, zonder tijd voor verhevener belangen; en aan den anderen kant zag zij hen onbezorgd hun leven in weelde, vermaak en ledigheid doorbrengen, zonder medelijden met den hongerenden broeder, zonder behoefte aan iets hoogers. Zij zag hoe oppervlakkig, hoe wuft, hoe liefdeloos de menschen waren, die zich „beschaafd" noemden, hoe zij met minachting op hun armere broeders neerzagen en hoe dezen van hun kant zoo ruw, zoo zelfzuchtig, zoo onverschillig waren. Zij zag hoe weinig de mannen der wetenschap wisten en vermochten; zij zag hen, die zich de leiders van het volk noemden en dit dus tot voorbeeld moesten strekken, zich, zij het ook in het verborgen, aan allerlei kwaad overgeven; zij zag hoe duizende menschen zich naar Jezus durfden noemen, terwijl zij slechts hun eigen belang zochten, zonder zich om anderen te bekommeren!

Zij zocht liefde bij de menschen — en zij vond zelfzucht; zij zocht ernst en waarheid — en zij vond spot, luchthartigheid en schijn; zij zocht poëzie — en zij vond proza en berekening; zij zocht geestdrift voor het heilige en schoone — en zij vond onverschilligheid. Zij schonk haar volle vertrouwen aan de menschen, zij gaf hun haar geheele ziel, maar zij begrepen haar niet en spotten met haar heiligste gevoelens, en — vol ontzetting, vol wee, vol bitterheid, trok zij zich haastig terug om zich meer en meer in zich zelve op te sluiten. Zelfs haren ouders, met hoe veel liefde en achting zij ook tot hen bleef opzien, kon zij niet langer het aureool der volmaaktheid laten behouden, dat zij hun als kind altijd zonder den minsten twijfel had geschonken.

En niet alleen de menschen, de wereld, vielen haar tegen, maar ook haar eigen persoonlijkheid was voor haar een bron van teleurstelling. Zij had gedacht zoo goed, zoo groot, zoo edel te zullen zijn, maar ach, het overwinnen harer gebreken, het vormen van haar karakter, kostten haar zoo'n ontzaglijke moeite, en dikwijls verachtte zij zich zelve om hare zwakheden en wenschte soms zelfs maar te mogen sterven om allen verderen strijd te ontgaan.

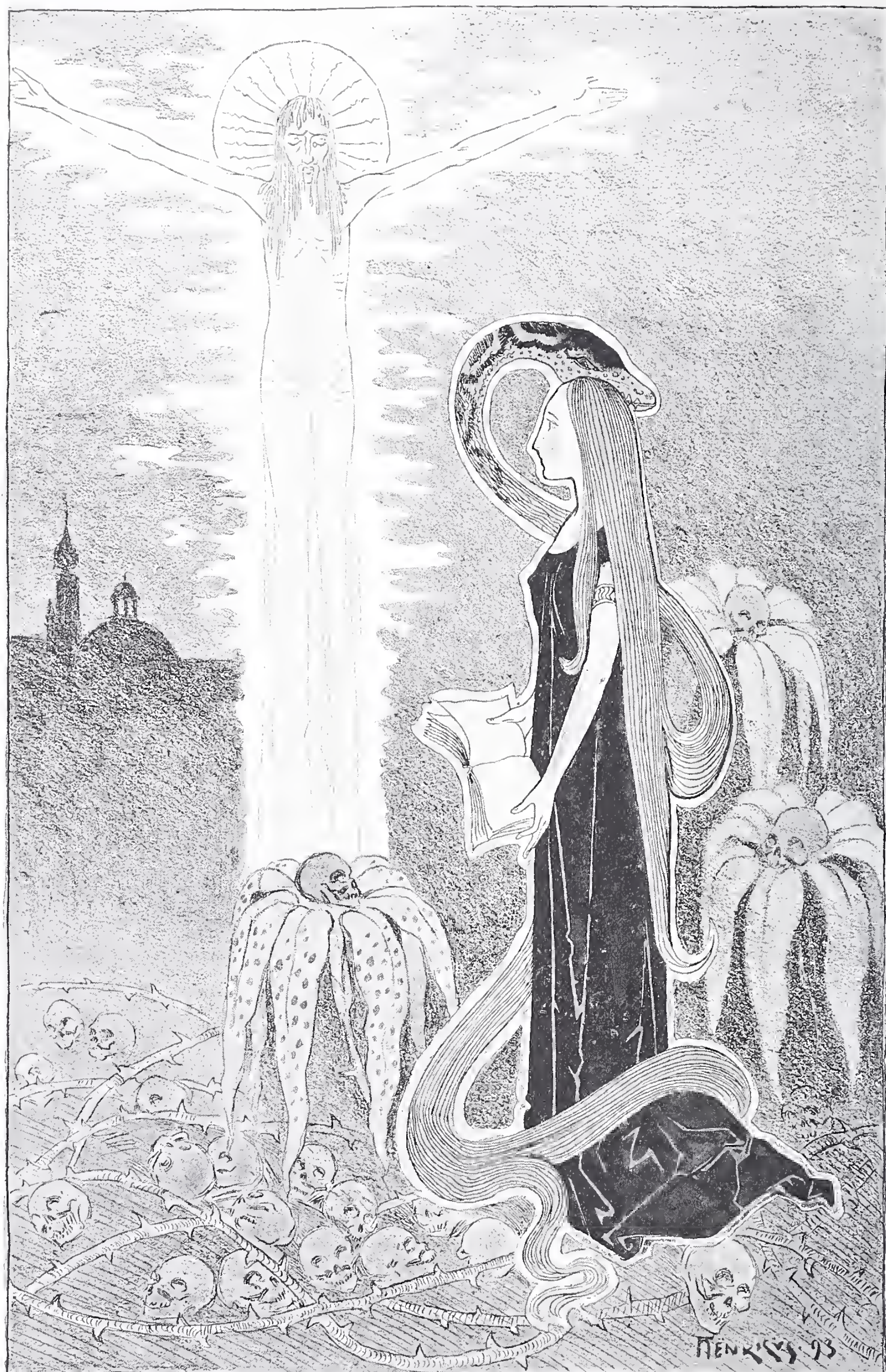
En soms, stilstaande, zag zij om zich heen, peinzend, half droomend, en vroeg verwonderd: „Is het werkelijkheid of slechts een bange droom? Is dit waarlijk het leven, dat ik mij zoo schoon, zoo belangwekkend had voorgesteld? Deze wereld, deze menschen, zoo banaal, zoo prozaïsch, zoo zelfzuchtig; ik zelf, zoo zwak, zoo onvolmaakt, ... is dat alles? Waar is dan toch dat schoone, dat belangwekkende? Is het een leugen? Bestaat het niet?" — En het groote geluk .... *bleef* uit. Zij vertelde het niet aan de

menschen, die begrepen haar immers toch niet, die noemden haar gelukkig; — zij had zoo veel voorrechten, zoo veel wat men geluk noemt! En daarvoor was zij ook wel dankbaar, zij genoot er van en trachtte gelukkig te zijn, maar in haar hart was zij het toch niet en te vergeefs was haar strijd tegen dat gevoel. Toch gaf zij den moed nog niet op, toch leefde nog steeds het bewustzijn in haar dat, ondanks alles, het *geluk* toch moest bestaan, en trachtte zij dit te veroveren. — Langzamerhand begon haar levensbeschouwing zich een weinig te wijzigen. Zij leerde inzien dat zij de wereld al te slecht had beoordeeld; ja, de menschen waren haar bitter tegengevallen, maar was dit niet een weinig haar eigen schuld, omdat zij idealen in hen gezocht had, die zij nu eenmaal niet waren? En ook zag zij nu allerlei dingen, die zij in hare eerste opwellingen van teleurstelling en smart over het hoofd had gezien; onder veel zelfzucht zag zij ook talrijke voorbeelden van groote liefde en zelfopoffering; had zij vroeger alles oppervlakkig en wuft genoemd, nu zag zij toch ook veel ernst, veel waarheid en veel streven naar hooger. Beschouwde zij vroeger het leven slechts als een strijd om het bestaan en vroeg zij zich dikwijls verwonderd af wat voor schoons en verhevens de menschen daarin toch konden vinden, nu leerde zij langzamerhand, onder meer, vooral de kunst liefhebben en vereeren als een goddelijke uiting van de verheven roeping der menschen, van hun behoefte aan, hun streven naar het ideale. En dit alles troostte en verblijdde haar, maar het geluk, het groote geluk, bleef uit.

En men zeide haar dat het geluk was te vinden in tevredenheid, in ontwikkeling, in godsdienst, en zij geloofde het en legde zich vol ijver op dat alles toe. Zij trachtte tevreden te zijn, haar gevoel van ongelukkig-zijn als een groote ondeugd, een grove ondankbaarheid beschouwende, waartegen zij met alle macht moest strijden. En telkens, telkens weer hield zij zich al de voorrechten voor oogen, die zij genoot en was er dankbaar voor. Maar — dan verrees eensklaps voor haar geestesoog het beeld van den armen broeder, die haar stil verwijtend aanzag, hongerend, naakt en verkleumend, terwijl zij zich in weelde en overvloed baadde, een leven van niets-doen leidde, en.... vol afschuw, vol hartstocht wierp zij de tevredenheid ver van zich weg, als een Satan, die tevredenheid, die immers slechts een ander woord was voor gemakzucht — flauwheid — zelfzucht!....

En zij legde zich toe op ontwikkeling, zij trachtte zich op godsdienstig gebied een overtuiging te veroveren en hierin vrede en geluk te vinden. Maar hoe meer zij wist, des te duidelijker zag zij de ellende der menschheid; hoe dieper zij in den godsdienst trachtte door te dringen, des te meer twijfel rees in hare ziel, des te minder aanbidding kon zij gevoelen voor dien raadselachtigen God, des te zwakker werd haar vertrouwen in Hem.

En met hartstochtelijk verlangen dacht zij terug aan hare kinderjaren, toen zij zoo weinig wist, maar zoo'n onbeperkt vertrouwen in God stelde en zoo innig, zoo volmaakt gelukkig was. En hoe langer hoe meer betreurde zij het in de wetenschap, in den Godsdienst te zijn doorgedrongen en be-

....hoe dieper zij in den godsdienst trachtte door te dringen, des te meer twijfel rees in hare ziel, des te minder aanbidding kon zij gevoelen voor dien raadselachtigen God....

nijdde zij hen, die het minste wisten, het minste streefden en onbezorgd en luchthartig daarheen leefden, zonder zich om iets anders te bekommeren dan om zich zelf. Hare ondervindingen leerden haar immers dat zulke menschen het gelukkigst waren, en zij beproefde hen na te volgen, maar het gelukte haar niet, en zij verwenschte haar natuur, haren aanleg, die het haar onmogelijk maakten hare neiging tot ernstig denken en streven te onderdrukken.

En men zeide haar dat haar streven naar geluk nog steeds niet in de juiste richting was geschied, dat het ware geluk slechts te vinden was in arbeidzaamheid, in het volbrengen eener taak, in het vervullen van zijn plicht. En zij dacht er over na en gaf hun, die zoo spraken, gelijk. En voortaan streefde zij niet meer naar het geluk, dit beschouwende als iets zelfzuchtigs, iets onedels; voortaan trachtte zij slechts zich een juiste voorstelling te vormen van haren plicht en dien te vervullen. Zij zocht en zij vond arbeid, en zij arbeidde druk, en, ofschoon het geluk niet langer haar doel was, meende zij toch dat het haar nu geschonken zou worden, geloovende dat haar gevoel van onvoldaanheid het gevolg was van haar onnut leven en dat dit dus veranderen zou nu zij zich nuttig maakte in de maatschappij. En als zij neerzag op haren arbeid, gaf haar dit een groot gevoel van voldoening, en zij verbeeldde zich dat het geluk was. En het gaf haar rust nu altijd te weten wat haar te doen stond, waarnaar hare schreden te richten. Maar zwak en twijfelend bleef zij zich gevoelen en allerlei vragen rezen nog telkens bij haar op, hare gemoedsrust verstorende, haar de wilskracht ontnemende. En ondanks het geluk, dat zij meende te bezitten, kon zij toch dikwijls een gevoel van leegte, van levensmoeheid niet onderdrukken, een sterk verlangen naar hare kindsheid, toen zij niet zelfstandig behoefde te handelen, toen zij geheel op den raad harer ouders kon steunen, toen zij zich zoo vol vertrouwen aan haren God overgaf! En met een onbestemd gevoel besefte zij soms dat zij toch nog niet *dat* geluk bezat, waarvan zij toen de profetie in zich had gevoeld . . . .

. . . .

En toen — toen *kwam* het geluk, het groote, het alles-omvattende geluk! — Langzaam kwam het tot haar, héél langzaam, en ongemerkt. Langen tijd leefde zij als in een droom, niet wetende wat het was, nog slechts met een héél flauw schijntje er *iets* van vermoedende. Maar eens, op een oogenblik — met een groot gevoel van vreemdheid, iets alsof zij in een nieuw leven kwam — keek zij om zich heen, verwonderd, als ontwakende uit een droom . . . . en ontdekte toen eensklaps — met een zucht, een zucht van geluk, van verlichting, gemengd met bevreemding — „Ja, *nu* ben ik gelukkig" . . . . en toen, na eenige oogenblikken, verbaasd, peinzend: „Hé, heb ik vroeger gemeend gelukkig te zijn? — Neen . . . . neen, dat was geen geluk, dat was maar schijn, — maar nu . . . . Ja, nu ben ik gelukkig, o zoo gelukkig!" — En dit laatste drong met steeds grooter zekerheid tot haar door, haar vervullende met een jubelend gevoel van lichtheid, een gevoel van geen-lichaam-hebben, van geest zijn, dat haar zalig maakte, onuitsprekelijk

zalig. En het was een geluk, dat nooit meer van haar weggenomen kon worden, dat in haar bezit zou blijven, altijd, altijd!

Wat het was? — O, dat iemand met goddelijk talent optrad om het te zeggen! Heiligschennis is het, meer dan heiligschennis, te trachten het in menschelijke woorden uit te drukken! . . . .

Een gelaat, een paar oogen, een stem, hadden voor haar een wereld geopend, waarin zij tot nu toe vreemdelinge was geweest. Dat gelaat was de spiegel eener diepe vereering, waarvan *zij* het voorwerp was; die oogen, vol diep, innig gevoel, spraken tot haar dat zij haar liefhadden — onuitsprekelijk lief; uit den toon van die stem, jegens haar zoo geheel anders dan jegens anderen, hoorde zij zoo duidelijk, onloochenbaar, onwederstaanbaar: „Gij zijt mijn liefde, gij zijt mijn ideaal, van u koester ik de hoogste verwachtingen."

En nog steeds leefde zij half droomend, verwonderd, nog niet altijd begrijpend; zij sprak weinig, zij dacht veel; het was haar nog zoo nieuw, zoo vreemd! En dikwijls schreide zij zachtjes, bij zich zelve, van geluk, en legde de hand op het luid kloppende hart en fluisterde, zuchtende van een onuitsprekelijk inwendig gevoel van zaligheid, dat zij niet uiten *kon* en toch uiten *moest:* „Ik dank U, o God, ik dank U." En haar leven was één vreugdetoon, van den morgen tot den avond, van den avond tot den morgen, — één kreet van jubelend geluk: „O God, wat is het leven schoon!" —

En zij leefde voort, en soms, stilstaande, verwonderde zij zich: — waar waren ze gebleven, haar gevoel van zwakte, haar gebrek aan wilskracht, haar twijfelen aan zichzelf — altoos en altoos weer, haar behoefte aan een steun, dien zij niet vond, haar gevoel van leegte ondanks het vele waarmede haar leven gevuld was? Hoe waren zij zoo eensklaps veranderd in een heerlijk gevoel van kalme vastberadenheid, van zelfvertrouwen? Waar haalde zij opeens de kracht vandaan om met zulke vaste schreden op haar doel voort te gaan? Die wilskracht tot het doen van datgene, wat zij als haar plicht beschouwde? Hoe kwam het dat zij eensklaps zulk een gloed van overtuiging in zich gevoelde? Zulk een liefde tot het goede, zulk een kracht om het slechte te weerstaan, veel, veel meer dan vroeger? — De Godsdienst . . . was die waarlijk voor haar een bron van twijfel, van angstig vragen, van pijnigende onzekerheid geweest? Nu gevoelde zij geen behoefte meer al die raadselen te ontsluieren, nu aanbad zij zonder te vragen, geloofde zonder te weten, vertrouwde en gehoorzaamde zonder bewijs, evenals toen zij kind was, maar met meer bewustzijn, met nog meer zekerheid en vertrouwen.

En dikwijls ook dacht zij terug aan hare kinderjaren — met verbazing. Hoe dikwijls had zij immers hartstochtelijk, weemoedig daarnaar terug verlangd, hen beschouwende als den gelukkigsten tijd haars levens, in de gedachte toen het hoogst mogelijke geluk te hebben gesmaakt. Hoe was dat mogelijk! Ja, wel was zij toen heel gelukkig geweest, maar wat zij nu kende en bezat, was zoo oneindig, zoo onbegrijpelijk meer! —

En de menschen, de onwetenden, de oppervlakkigen onder hen, die zij

zoo dikwijls had benijd, omdat zij zoo gelukkig schenen en den strijd niet kenden, dien zij voerde? Och, nu beklaagde zij hen — van ganscher harte; immers — nooit zouden zij het geluk smaken, dat zij nu bezat en dat zoo oneindig veel schooner en heerlijker was dan hun schijnbaar geluk. Een weinig strijd had zij immers zoo gaarne daarvoor over! . . . .
. . . .

Maar — te midden van haar geluk — haar geluk, dat steeds grooter en grooter werd — kwam daar een vraag bij haar op. — Liefde — *het* geluk?... Dus niet — zooals zij vroeger meende en zooals zij zoo rechtvaardig, zoo begrijpelijk zou hebben gevonden — *plicht*, ... alleen *liefde* het geluk?...... En zij, die de liefde, de waarachtige liefde, niet bezaten, kenden het geluk dus niet? — En dan ook......... voor *haar* was het nu onmogelijk om ooit heel slecht te worden, daar was zij zeker van, maar — degenen, die niet in het bezit waren van die bron van kracht ten goede, die *zij* bezat, — was het wel hun schuld indien zij minder standvastig waren? — Was dat goed? was dat rechtvaardig?

En te vergeefs zocht zij naar antwoord op deze vragen.

DE HOLLANDSCHE MEESTERS IN DEN LOUVRE.

DOOR

MAX ROOSES.

JAN STEEN.

Het slechte Gezelschap.

Het ware moeilijk onder de Nederlandsche meesters der zeventiende eeuw, groote of kleine, er een te vinden, die meer populair is dan Jan Steen, en die het in gelijke mate verdient te zijn. Hij is de episoden-schilder bij uitmuntendheid, de verteller met het penseel, en het publiek is nog altijd als de kinderen: het houdt van vertellingen, vooral wanneer ze zoo smakelijk en lustig zijn voorgedragen als Jan Steen het kan.

Er is in de laatste tijden heel wat gezegd en getwist over het verhalend vak in de schilderkunst. Het is niet dood, zooals crediet, die door de slechte betalers vermoord werd, maar het is in discrediet gevallen, omdat de slechte schilders het bedorven hebben. De teekenaars en borstelaars, die eene grappige of wreede geschiedenis voorstelden en door hunne vinding op lachspieren of traanklieren zochten te werken, hadden zoo dikwijls geen ander talent dan dat van den verteller, indien zij het dan nog hadden, dat men hun werk is gaan aanzien voor dat van schilders, die niet schilderen kunnen en die met het penseel uitvoeren wat eigenlijk met de pen diende behandeld te worden. Men is het verband tusschen Pictura en Poësis, waarvan de oude Horatius gewaagde, gaan loochenen, omdat menschen, die noch schilders noch poëten waren, met halve verdiensten dien dubbelen eeretitel wilden veroveren.

Wij erkennen volgaarne de ongegrondheid hunner aanspraak en het misbruik der literarische schildering, maar kunnen hoegenaamd niet toegeven, dat misbruik door sommigen de veroordeeling wettige van allen, die het recht van den geest in de schilderkunst staven nevens dat van oog en hand. Alle scheppers van historische en godsdienstige stukken, van den oudsten tot den jongsten tijd, waren verhalers in de kunst, denkers zoowel als uitvoerders; onder de groote meesters van heden zijn de schilders met inzichten en strekkingen, de weergevers van de daad en de gedachte, van het gevoel en de mijmering, talrijk en menigeen hunner telt onder de beste. Zoo, om er maar enkele te noemen, Adolf Menzel de humorist en Knaus de gemoedelijke, Courbet de naturalist, Puvis de Chavannes de Neo-Griek, Leys de Vlaming der Renaissance en Alma Tadema de oude Romein, Munkacsy en al de godsdienstige schilders,

Pradilla en al de epikers, Meissonier en al de militaire schilders, Leighton en al de academiekers, Rosetti en al de mystiekers, Bastien Lepage, Millet, Jozef Israëls en al de dichters der werkelijkheid, beelden af wat zij zagen daar buiten in de wereld of wat zij voelden daar binnen in hun gemoed; zij zoeken karakters terzelfder tijd als handelingen weer te geven en onzen geest zoowel

Het slechte Gezelschap.

als onze oogen te treffen. Zoolang de kunst iets anders en iets meer dan een handwerk zal zijn, zullen zij niet alleen onder de kunstenaars gerekend worden, maar in dezer rei een eerste plaats bekleeden.

Jan Steen is de eerste schilder der wereld in zijn vak, het humoristische. Hij is de ongeëvenaarde opmerker van de belachelijkheden en de gebreken van

den evennaaste, van de zeden en gebruiken in het dagelijksch leven; de spotter met allen bombast en verwaandheid. Hij wil niemand de les spellen, hij filosofeert niet tot nut van 't algemeen, maar tot eigen voldoening; hij heeft geen haat tegen het kwade, zelfs geen medelijden met de slachtoffers van eigen gebreken of van andermans loozen of boozen zin. Hij merkt slechts op, verkneukelt zich in het grappige van het geval en neemt geen aanstoot aan wat zedemeesters berispelijk zouden vinden. Hij trekt regelmatig partij voor den bedrieger tegen den bedrogene en stelt den laatste in het ongelijk, wanneer de eerste zijn part goed gespeeld heeft. Hij zorgt dat de ondeugd beloond worde, als zij maar ondeugend genoeg is. Het is een moraal, die in school noch kerk aangenomen wordt, maar het is de moraal van het volk, dat liever een schalkschen guit dan een verongelijkten sukkel ziet; de moraal, die gepredikt wordt in onze groote nationale gedichten en verhalen, *Reinaert de Vos* en *Tijl Uilenspiegel*.

Men zou in de rei der episoden-schilders wel enkele mannen kunnen aanhalen, die hekelen of moraliseeren in den trant van Jan Steen, maar geen hunner kan op gelijken rang met hem gesteld worden. De oude Pieter Breughel, de schilder der spreekwoorden en volkszeden, lacht te boersch; Hogarth en Troost moraliseeren te schoolmeesterachtig; allen daarbij ruimen te groote plaats in aan de les; zij maken hunne wijsheid te pedant, hunne geeseling te scherp. Jan Steen neemt zijn rol niet zoo ernstig op; hij maakt geen aanspraak op den titel van zedeprediker: hij wil lachen en laten lachen.

Zijne schilderij uit den Louvre, waarvan wij de gravuur mededeelen is een der stukken, welke den naam van „Slecht Gezelschap" dragen en een tafereel uit het leven van slempers en hoereerders. Het is een zijner fraaie werken, dat in den grooten Catalogus van den Louvre nog niet staat vermeld, maar in den kleinen het nummer 2580 draagt en opgegeven wordt als door het Ministerie van Schoone Kunsten in 1881 aan het museum geschonken.

In een herbergkamer zijn zes personen samen, een paar lichtekooien, een paar slempers, een vioolspeler en een oude koppelaarster. Een der klanten van het huis, een jong mensch van adellijken stand, is smoordronken met het hoofd op den schoot van een der deernen gevallen, zijn glas en pijp liggen aan stukken op den grond; de tweede deerne heeft hem ontlast van zijn overjas, van zijn degen en van zijn uurwerk, die zij aan de oude heksenmoer overgeeft. Aan tafel zit de makker van den jonker eene pijp te rooken, terwijl de vioolspeler op zijn instrument staat te krabben. In den achtergrond is de zaal met gouden leer behangen en staat er een bed met bruin gordijn.

De figuren zijn met groote zorg geschilderd, rijk is de gebruikte kleurenladder en frisch zijn de tonen gelegd. De jongman draagt een rooden jas, lichtblauwe hozen, witte kousen; het vrouwtje, op wier schoot hij ligt, is in blauwgroenen bouwen; de andere, die hem uitplundert, is in donkergroen en geel kleed.

Zulke slechte of vroolijke gezelschappen schilderde Jan Steen in groot getal. Het zijn, als vinding, niet de belangwekkendste zijner werken. Stukken

als twee dergene, welke het Museum van Brussel van hem bezit, zijn fijner van opmerking en geestiger van vinding. In het eene ziet men een pracht van een vrouw, die zich omwendt naar een binnenkomenden vroolijken snaak, die haar een haring en een paar ajuinen aanbiedt en die welkom schijnt te wezen; terwijl bij de tafel haar snul van een man noten zit te pellen en zoo verdiept is in die gewichtige bezigheid, dat hij niet merkt wat spel er daar gespeeld wordt aan den anderen kant der tafel. In het tweede is een rederijker door het venster zijn verzen aan 't lezen en is zoo verslonden in het uitpakken met zijn talent, dat hij niet merkt, hoe achter zijnen rug een ondernemend gezel zijne vrouw poogt te kussen.

Andere zooals zijne Sint-Nicolaasfeesten, zijne Driekoningsavonden, zijne binnenhuisjes, zijn scherp opgemerkte zedestudiën, maar zonder stekeligen humor; zijne kwakzalverstukken en zijn Bijbelsche tafereelen zijn dan weer grappiger.

Als uitvoering zijn Jan Steen's werken zeer verschillend: sommige en dit zijn de beste, zijn geschilderd in fijne tonen, met vaste en gladde verflaag met zacht glimmende lichten en versmolten kleuren. Anderen zijn gehakt en ruw van penseeling, van onverzorgde bewerking in sterk tegen elkander afstekende kleuren, in overhaasting voltooid of van jonger jaren dagteekenende.

Daar, waar Jan Steen er zich op toelegt om verzorgd werk te leveren, evenaart hij als schilder de beste; maar of zijne schildering grover of fijner zij, immer is zij vol leven, vol geest en guitigheid.

Jammer genoeg zijn wij weinig te weten gekomen van 's mans lotgevallen; de babbelzieke geschiedschrijvers der Hollandsche School, Houbraken en zijn naprater, de virtuoos in kwatongerij, Campo Weijerman, disschen ons lange verhalen op van zijn helddaden in de kroeg en van zijn liederlijken handel en wandel, zonder te verklaren hoe een man van zijn gedrag een kunstenaar van zijn gehalte kon zijn. Het staat vast, dat zijn leven onregelmatig was, maar weinig bijzonders en bepaalds weten wij er van.

Hij werd in 1626 te Leiden geboren. Zijn vader Havick Jansz. Steen was een welstellende brouwer; zijn meester was Nicolaas Knupfer, een in Leiden gevestigde Duitscher. In 1648 werd hij lid der Sint-Lucasgilde zijner geboortestad, alhoewel hij toen reeds in den Haag woonde. In deze laatste stad huwde hij den 3den October 1649 Jan van Goyen's dochter. In 1654 woonde hij nog in den Haag, maar den 22sten Juli van dit jaar huurde hij de brouwerij *de Slang* in Delft voor 400 gulden 's jaars. In 1656 woonde hij in dezelfde stad in de brouwerij *den Roskam*. Van 1661 tot 1670 vinden wij hem te Haarlem gevestigd. Hij keerde later naar Leiden terug, waar hij in 1673 Maria van Egmont, de weduwe van den boekhandelaar Nicolaas Herculens, huwde. Het jaar te voren had de stedelijke raad hem vergunning verleend tot het houden eener openbare herberg.

Zijn leven was weinig rustig dus; zijn beroep van tavernier maakt de verhalen, die hem schilderen als verhangen naar kroeg en drank, waarschijnlijk. Nog andere feiten leggen getuigenis af van zijn onregelmatig leven. Reeds in 1657 werd vader Steen aangesproken om de schulden van zijn zoon te betalen;

in 1666 had hij al 450 gulden moeten leenen en beloofde de intresten dier som met drie portretten te betalen; in 1673 liet een apotheker zijne schilderijen verkoopen, om betaling eener schuld van 12 gulden te bekomen. Al die feiten toonen, dat hij een goede klant zijner eigen brouwerij was. Zijne schilderijen spreken die gevolgtrekking niet tegen, zooals men weet. Wat verwonderlijk mag heeten, is dat zijn zoo meesterlijk werk tijdens zijn leven en kort na zijn dood zeer lage prijzen gold. Eerst in onze eeuw is men hem niet alleen als zeer plezierigen, maar ook als hoogst verdienstelijken schilder gaan naar waarde schatten.

Jan Steen's leermeester Nicolaas Knupfer oefende op hem al even weinig invloed als zijn schoonvader Jan van Goyen, bij wien hij insgelijks een tijd in de leer was. Van Dirk Hals schijnt hij meer geleerd te hebben. Niet alleen toch vindt men in zijn eerste werken de losse schildering van dezen jongeren broeder van Frans Hals weder, maar ook de keus der onderwerpen van menig zijner stukken, vroolijke of liederlijke gezelschappen voorstellende, heeft hij met dezen voorganger gemeen.

Later, wanneer zijne schildering vaster en meer verzorgd wordt, werkt hij meer in den trant van Adriaan van Ostade, van wien hij wezenlijk, wat de uitvoering betreft, moet geleerd hebben.

Een derde meester heeft volgens ons ook wezenlijken invloed op hem geoefend, namelijk de Antwerpenaar Jacob Jordaens. Niet alleen toch dat dezes laatsten geliefkoosde onderwerpen aan het werkelijk leven ontleend: *het Driekoningenfeest*, *Zoo de ouden zongen zoo piepen de jongen*, *de Sater en de boer* door Jan Steen herhaaldelijk zijn geschilderd; maar ook in beider godsdienstige en historische stukken treft men dezelfde neiging aan om op weinig eerbiedige en soms gekscheerende wijze die hoog ernstige stof te behandelen. Nog vindt men bij Jan Steen hier en daar het kenmerk van Jordaens weer om rijkgevleesdheid voor een ideaal van vrouwelijke schoonheid te nemen. Zoo is bijvoorbeeld de voornaamste personage uit het „Aanbod van den verliefde" in het Brusselsch Museum, met hare uitborrelende vormen, een vrouw, die volkomen aan Jordaens' eischen zou beantwoord hebben. Zelfs zou het misschien niet al te gewaagd zijn de voorliefde van den Antwerpschen meester voor koperkleurig licht en schaduwwerking bij den Leidschen weer te vinden.

Beide meesters zijn realisten, de eene in zijnen epischen, de andere in zijnen meer gemoedelijken trant, en drukken zoo sterk op sommige trekken, dat zij lichtelijk in de karikatuur vervallen. Jordaens heeft zijne smalle hoofden en sterk uitstekende kaaksbeenderen, Jan Steen heeft de kleine toegeknepen oogen, de lange scherpe neuzen, gekromd als een sikkel, de wijd gespleten monden met opgetrokken hoeken zijner komieke personage, overdreven wel is waar, maar onweerstaanbaar lachwekkend in hunne overdrijving.

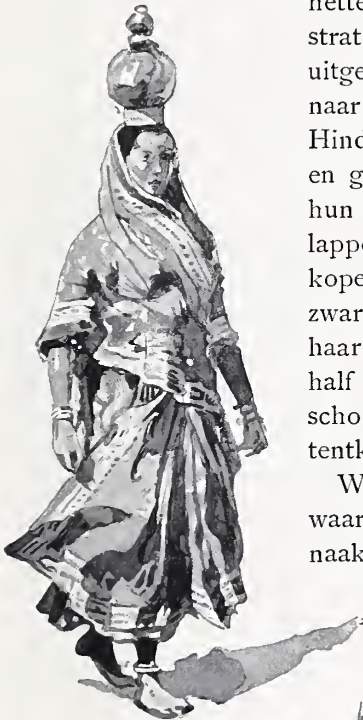
Die overeenstemmingen, laat het ons al dadelijk zeggen, nemen niets van Jan Steen's oorspronkelijkheid weg. Wat hij van anderen gezien, geleerd en zelfs nagevolgd hebbe, hij blijft de geestige humoristische schilder bij uitnemendheid: geen evenaart hem in deze hoedanigheid, die zijn hoogste kenmerk uitmaakt.

EEN HUWELIJKSPLECHTIGHEID BIJ DE PARSIES.

DOOR

MARCELLUS EMANTS.

Het was in dat schilderachtige deel van Bombay, waar de palmen zoo dicht opeen staan, dat, van Malabar-hill gezien, de stad verzwolgen lijkt door een lichtgroene golvende zee. De zon was al laag gezonken; een rustig grijs doofde onder de hooge, wuivende kruinen de doorspelende glanzen en koelde de van hette trillende lucht. 't Werd drukker in de stoffige straten. Breed getulbande, zwaar gebaarde, kleurig uitgedoste Mohammedanen gingen stil en statig op naar hun moskeeën; slanke, peinzende, gladgeschoren Hindoes, in wijde, witte gewaden, met roode, witte en gele strepen op het bruine voorhoofd, snelden naar hun tempels; kakelende vrouwen, geheel in lange roode lappen gehuld, met groote ringen door den neus, koperen banden om de magere armen en enkels en zware potten op het hoofd, wiegden in groepen naar haar huizen en schreeuwend en schoppend spoorden half naakte jongens de logge, witte koeien aan, die schommeldraafden voor bont opgedirkte, schokkende tentkarren.

....zware potten op het hoofd.

Wij keerden terug van de grijze Towers of Silence, waarop de volgelingen van Zoroaster hunne dooden naakt prijsgeven aan het heirleger gieren, dat, altijd in afwachting van prooien, de torenmuren en de boomen van de begraafplaats bezet houdt.

Plotseling hoorden wij Europeesche muziek en zagen wij een flets rossigen gloed uitstralen boven een tuinmuur.

Daar was iets te doen.

Wij stapten uit, gingen den muur langs een zijweg binnen en kwamen aan een breed openstaand hek. Wij keken er door en zagen een menigte witte gedaanten met gele Semietische aangezichten in lange rijen neergezeten voor een laag okerkleurig huis met openstaande groene deuren, waartegen paarse convolvulus en purperen Bohun-villaea slingerend opklommen. Zonder de knevels en baarden zou men allen voor vrouwen hebben gehouden. 't Waren echter mannen, gehuld in krijtwitte jassen, die in krijtwitte rokken uitliepen en door krijtwitte gordels werden omsloten.

Zij zaten haast roerloos in vier lange reeksen dicht opeengedrongen, luisterend naar de slechte muziek van een klein orkest in een hoek, met vergenoegde oogen turend naar den ingang of naar een jongen, die lampions aanstak op eenige houten starren en omgekeerde driehoeken. De meesten droegen de gewone Parsie-hoofddeksels: de randlooze, schuin omhoogrijzende stijve muts van gevernist donkerbruin papier of het dik gerande, platte, roodgestreepte grijze hoedje. Tegen het huis aan zaten er echter vier met lange, zware baarden, die krijtwitte kapjes op hadden en daarnaast twee jonge mannen, die kettingen van rozen met zilverdraad omwoeld om den hals droegen.

Zoodra wij de aandacht hadden getrokken, rees een der witte gestalten, een bejaard heer met grijzen knevel, van zijn bank op en trad buigend en glimlachend op ons toe. Hij noodigde ons uit deel te nemen aan de feestelijkheid.

De meesten droegen de gewone Parsie-hoofddeksels.

Niet zonder een moeielijk samenschuiven werden wij nog geperst in de voorste rij der zittenden en toen wachtten wij maar op de dingen, die komen zouden.

Het duurde niet lang, of twee witte, jonge mannen daagden van achter het huis op. De een droeg een groote koperen schaal, die hoog bestapeld was met kleine bouquetten van rozen en jasmijnen en driehoekige pruimpjes van groene bladen, waarin stukjes betelnoot waren gerold. De ander hield een gouden kan vol rozewater in de hand en sprenkelde dit vocht op de bloemen. Ieder moest zoo'n ruikertje nemen en zoo'n pruim in zijn mond steken of althans voor later bewaren.

Toen kwam neuzig zingend, midden uit het huis, een kleine, kleurige stoet te voorschijn, die langzaam langs ons henen schoof naar den ingang van het terrein.

Dit waren allen vrouwen, gedost in lichtkleurige zijden lappen, die eerst als rokken om de lendenen werden geslagen, daarna als sluiers om het hoofd opgetrokken en ten slotte over den rechter schouder neergelaten en onder den linker arm doorgeplooid tot op de heupen.

De twee voorsten, de moeders der beide bruiden, droegen groote schalen, waarop een zilveren beker, een nieuw mansgewaad en een gouden ring lagen. De heele wandeling was slechts een herinnering aan het aloude gebruik om

geschenken te brengen naar de woning van den bruidegom. De stoet verliet even het terrein, keerde dadelijk weer om, ging terug naar het huis en vond de beide bruidegoms voor de open deur geposteerd.

De bruidegoms waren de twee jonge mannen, die kettingen droegen van rozen met zilverdraad omwoeld.

Beiden zagen er zeer allerdaagsch en leuk, maar gezond en goedig uit. Zij hadden blijkbaar wel schik in de vertooning; maar vonden er niets ernstigs in.

Nu werd er iets anders gezongen en terwijl de jongelui hunne hoofden nederbogen, wuifden de beide moeders met de handen over hen heen ter afwering van den boozen blik.

De optocht van de bruigoms naar de woning der bruiden — die had behooren te volgen — kromp, door de aanwezigheid der bruiden op hetzelfde terrein, ineen tot een plechtstatig binnengaan van het gele huis. Het orkest speelde een vroolijken marsch en vergezeld van de mannen met witte kapjes, die priesters bleken te zijn en van vier getuigen, twee voor elk paar, overschreden de bruidegoms den drempel.

Ook wij moesten binnentreden.

Het huis bestond uit één enkele, ruime, vierkante zaal. Naar alle kanten scheen door de openstaande deuren en ramen een achtergrond van weelderig tropisch groen heen, dat de grauwe eentonigheid der gepleisterde muren verbrak en zacht rood begon het schijnsel van twintig olielampen het tanend daglicht te doorgloeien. Op den grond lag een warm gekleurd tapijt en op dit tapijt wemelde 't van glanzige satijnen en fonkelende edelgesteenten en schitterende goudborduursels.

Ze boden een zeldzaam prachtig schouwspel aan, al die rijk uitgedoste vrouwen met het zware zwarte haar op het ivoren voorhoofd even te voorschijn puilend onder den afhangenden sari, met het glanzig witte onderkleed, omplooid door licht groene, licht paarse of licht grijze zij, met de halskettingen, oorringen en armbanden van parelen, smaragden en diamanten op de mat gele huid en met de kokette zijden, goud geborduurde muiltjes. Zij omringden de witte mannen zooals een vlucht bonte vogeltjes, die van heinde en ver in een menagerie zijn samengebracht, stukken suiker zouden omfladderen en giegelden en lachten en schaterden van pret. Een bijzonder costuum droegen de twee bruiden niet. Zij onderscheidden zich alleen door een paar grootere bouquetten en door den rijkdom van edelgesteenten, waarmee zij uitpronkten boven al de anderen.

Zoodra de mannen binnen waren, namen twee vrouwen van een laag tafeltje, waarop de symbolen van den voorspoed, rijst en kokosnoten prijkten, de platte zilveren schalen met beide handen op, hieven ze omhoog en zwaaiden ze zevenmaal over de hoofden der bruidegoms heen. Toen werden er weer ruikertjes rondgedeeld en gaf een der bruiden haar bouquet, een der bruidegoms zijn bloemenketting ten geschenke aan de vreemde bezoekers.

En nu ving de eigenlijke plechtigheid aan, die ons verklaard werd door

den vader van een der bruidegoms, een Khan Bahadoer, minister van een inlandschen vorst.

Zoo spoedig alle genoodigden in de rondte, tegen de muren aan, gezeten waren, verdwenen de bruiden en namen de bruidegoms in het midden op twee stoelen plaats. Een groot wit laken werd voor hen uitgestrekt en aan weerszijden door een priester omhoog gehouden.

Daarop keerden de bruiden terug, gingen aan den anderen kant van het laken zitten en gaven, onder den lap door, hun aanstaanden echtgenooten de rechterhand. Met een tweede laken werden nu de stoelen der tegenover elkander zittenden verbonden en onder het prevelen van gebeden en het branden van wierook wonden twee priesters een langen katoenen draad eerst zeven maal 1) om elk paar, dan zevenmaal om de samengevoegde handen en eindelijk zeven maal om den dubbelen knoop van den tweeden lap. En toen het scheidende laken schielijk tusschen beiden door weg werd getrokken, wierpen de aanstaande echtgenooten elkander zoo snel mogelijk de rijstkorrels toe, die zij in de handen hadden meegebracht. Wie het eerst gooit bewijst daardoor zekerlijk, dat zijn liefde de grootste is van de twee en misschien ook wel, dat hij of zij de baas zal spelen in hun huishouden.

Met een algemeen gejuich en handgeklap werd dit eerste deel van de plechtigheid besloten en daarop namen de bruiden naast hun bruidegoms plaats, terwijl de priesters vóór hen en de getuigen achter hen kwamen te staan.

De priesters waren thans alleen aan het woord; maar de aandacht aan hun woorden gewijd was niet groot. De vrouwtjes giegelden, de mannen babbelden; een luid gegons vulde de zaal. En zonder hun best te doen het rumoer te overschreeuwen, begonnen de zwaar gebaarde, gezette heeren op een zangerigen dreun het formulier uit te spreken van een zegening.

„Dat de Alwetende u zegene met vele kinderen en kleinkinderen, met een goed bestaan, met groote vriendschap en met een lang leven van honderd en vijftig jaren."

Daarna vroegen zij driemaal aan den getuige, die den vader van den bruidegom vertegenwoordigde:

„Hebt ge volgens de regels en gebruiken van ons geloof er in toegestemd deze bruid voor dezen bruidegom als vrouw aan te nemen met de belofte van haar . . . (zooveel) . . . daarvoor te zullen betalen?"

En telkens antwoordde deze getuige:

„Ja, ik heb daar in toegestemd."

Wederom driemaal vroegen de priesters vervolgens aan den getuige, die opkwam voor den vader van de bruid:

„Hebt ge met zuivere gedachten en woorden en tot haar eigen bestwil beloofd deze uwe dochter ten huwelijk te geven aan . . . ."

En driemaal antwoordde deze getuige:

1) Voor de oude zonaanbidders, die zeven aartsengelen, zeven hemelen en zeven vaste landen kenden, was zeven een heilig getal.

„Ja, ik heb dat beloofd.”

Eindelijk vroegen zij driemaal aan het jonge paar:

„Hebt gij beiden er in toegestemd overeenkomstig uwe beloften eerlijk samen te zullen leven tot uw levenseinde toe?”

En driemaal antwoordde het jonge paar:

„Ja, dat hebben wij beloofd.”

In het Pazand, de oude taal der Persen, volgde nu een eindelooze toespraak, die jankerig zingend opgedreund, door niemand verstaan, alle toeschouwers en ook de jongelui klaarblijkelijk erg verveelde. De bruidegoms geeuwden om de beurt en de dikke priesters, die onder het toonlooze geneurie gedurig

...achter en vóórover wiegend bij het opheffen van de machinaal gooiende hand.

rijstkorrels wierpen over de hoofden der voor hen zittenden, keken gedachteloos in de rondte, al achter en vóórover wiegend bij het opheffen van de machinaal gooiende hand.

Behalve dat zij de namen van koningen, helden en edele voorouders opsomden, wier daden tot voorbeeld werden gesteld en ook de dertig engelen aanhaalden, die dertig goede eigenschappen kunnen verleenen, zeiden zij onder anderen nog het volgende:

„Moge uw geluk steeds klimmende zijn en uw naam schitterend! — Tracht goed te doen! — Weest voorspoedig! — Weest zegevierend! — Leert godvruchtige daden te doen! — Zijt waardig het goede te doen! — Denkt

aan niets anders dan aan het ware! — Spreekt alleen de waarheid! — Doet slechts wat u past! — Schuwt slechte gedachten! — Schuwt slechte woorden! — Schuwt slechte daden! — Prijst godvruchtige daden! — Doet niets wat met godsvrucht in strijd is! — Looft onzen godsdienst! — Handelt slechts na rijp overleg! — Verkrijgt rijkdom door eerlijke middelen! — Zegt de waarheid aan uw meerderen en handelt overeenkomstig hunne bevelen! — Weest beleefd, hoffelijk en vriendelijk tegenover uwe vrienden! — Geeft geen aanstoot! — Vermijdt den toorn! — Zondigt niet uit schaamte! — Weest niet heerschzuchtig! — Plaagt niemand! — Voedt geen wangunst! — Weest niet boosaardig! — Vermijdt kwaadaardige gedachten! — Vermijdt wraakzuchtige neigingen! — Berooft niemand van zijn eigendom! — Laat af van de vrouwen van anderen! — Weest ijverig! — Doet wel aan de vromen en de deugdzamen! — Strijdt niet met wraakgierigen! — Verbindt u nooit met een heerschzuchtige! — Wordt nimmer de gezel van een lasteraar! — Zoekt nooit het gezelschap van beruchte lieden! — Verbindt u niet met slecht onderrichten! — Bekampt uw vijanden alleen met edele wapenen! — Behandelt uw vrienden op de wijze, die hun aangenaam is! — Begeeft u in geen woordenstrijden met menschen van slechten naam! — Spreekt in vergaderingen alleen na uw woorden te hebben gewikt en gewogen! — Spreekt gematigd in het bijzijn van vorsten! — Houdt den naam uwer vaderen rein! — Ergert uwe moeders op geen manier! — Houdt u zelven rein door middel van de waarheid! — Looft Zoroaster als uw geestelijken leider!"

En nauwelijks is dit alles in het Pazand uitgesproken, of het wordt, vergezeld van dezelfde eentonige gebaren, op dezelfde eentonige manier in het Sanskriet herhaald.

Dit laatste gebeurde in tegenwoordigheid van twee rood getulbande Hindoe-priesters, overeenkomstig een ouden eisch der Raja's van Guzerat, die niet wilden toelaten, dat de Parsies zich gansch en al als vreemdelingen in Indië zouden gedragen.

Ten slotte zwaaiden ook de priesters, gezondheid, lichaams- en geesteskracht voor de jonggehuwden afsmeekend, ter afwering van den boozen blik de handen over hunne hoofden heen en toen bleef hun nog slechts over een akte te teekenen, waaruit van het gesloten huwelijk zou blijken.

Met het ronddienen van versnaperingen en wijn werd de plechtigheid besloten en nu moesten er twee maaltijden volgen: een voor de vrienden van de bruid in de woning haars vaders, een voor de vrienden van den bruidegom in zijn eigen huis.

Hiermede was voor de meerderheid der genoodigden alles afgeloopen. Voor de familieleden en eenige weinige zeer goede vrienden werd omstreeks middernacht de heele plechtigheid herhaald, naar de gewoonte der tijden, waarin het eerste huwelijk, volgens de Mohammedaansche voorschriften gesloten, het wettelijke was, terwijl de nachtelijke herhaling, waarbij de eigen ritus werd gevolgd, den zedelijken band vormde voor hun eigen overtuiging.

TANTE MARTHA.

DOOR

Mevr. S. E. MODDERMAN—GEERTSEMA.

Toen in den zomer des vorigen jaars in engelsche tijdschriften werd verteld, hoe eene oude, zes-en-zeventigjarige negerin uit de republiek Liberia, zich van uit die verre gewesten had opgemaakt en den Oceaan was overgestoken, enkel en alleen om Koningin Victoria van Engeland met eigene oogen te aanschouwen, trad zij mij in eens weêr voor de verbeelding, die vriendelijke, moederlijke aunt Martha, zooals wij haar plachten te noemen, toen wij zelf nog waren gevestigd aan Afrika's Zuid-Westkust en Monrovia onze woonplaats was. 'k Denk altijd nog ietwat beschaamd terug aan mijne eerste ontmoeting met de oude vrouw, al is het misschien zelfverwijt, 't welk ik niet mag hebben, omdat ik toen op 't oogenblik onmogelijk kon toerekenbaar worden geacht, voor hetgeen ik tegenover haar gevoelde. Al heel spoedig toch na mijne aankomst in Liberia, moest mijn man voor zaken op de St. Paulrivier, den grooten waterweg, welke van Monrovia voert naar het binnenland. Ik gevoelde mij nog zeer vreemd in mijne nieuwe omgeving, zag er erg tegen op om voor eenigen tijd alleen achter te blijven en, meê gedreven door 't verlangen om iets van 't land te zien, wist ik toestemming te verkrijgen om meê te gaan, ofschoon mij genoeg werd vóórgehouden, dat aan zoo'n tochtje, voor dames vooral, nog al moeilijkheden waren verbonden.

Mrs. Ricks (Aunt Martha).

Hoe ik het toch maar zoo flink weg heb durven wagen, in eene kano de groote, breede St. Paulrivier op te gaan, is mij nu nog wel eens een raadsel, maar toen was mij alles, wat ik zag, bepaald zóó nieuw, dat ik aan geene gevaren dacht. 'k Vond 't in ons klein vaartuigje, 't welk met keurige matten was belegd en met een zonnetentje was overdekt, heel gewoon, doch zat heelemaal verbijsterd te kijken naar onze zwarte roeiers, ferme, flink gespierde kerels, die ons scheepje pijlsnel door het water deden voortschieten. Zij zongen gedurende de geheele vaart; de hoofdman, die het bevel voerde over de anderen, zong vóór, en dan viel het koor in en herhaalde den dreun, en groot was telkens

hunne dankbaarheid en luider werd telkens hun zang, als zij af en toe eens tabak òf brood òf gerookte visch kregen. Een eigenaardig vreemden indruk maakten op mij de mangrove bosschen, waarmede de beide oevers der St. Paul hier en daar zijn begroeid, daar het voor ons Europeanen toch eerst weêr zoo iets geheel anders is, boomen te zien, welker takken zoowel naar beneden als opwaarts groeien. Opgetogen was ik over de Stockton-Creek, het vaarwater, dat de St. Paul met de Messurado-rivier verbindt. Doordat het kanaaltje vrij smal is, schijnt het door de spiegeling op het water, alsof de toppen der mangrove-bosschen aan elkander raken op den bodem der rivier, zoodat het is, alsof men vaart door een omgekeerd groen gewelf, 't welk, wanneer het door eene heldere tropische zon wordt beschenen, zooals dien morgen, een magischen indruk maakt en aan het verblijf der water-nymphen doet denken. Doch hoe ongewoon ik ook vond die primitieve manier om rivieren te bevaren en welk een overweldigenden indruk ook op mij hadden gemaakt de grootsche, stoute natuurtafereelen, welke ik had aanschouwd, al de indrukken dezer nieuwe wereld werden voor 't oogenblik geheel uitgewischt bij mijne eerste ontmoeting met aunt Martha. Mijn man was sedert jaren in de Republiek gevestigd; handelszaken brachten hem langs de geheele kust in alle voor vreemdelingen geopende havens en over-bekend als hij was met alle notabele inwoners des lands, was hij er nog niet toe gekomen om mij te vertellen, dat hij nog al bevriend was met de familie Ricks. 'k Had dan ook geen flauw vermoeden van wat mij zou overkomen, toen wij aanlegden en aan wal gingen te Clay-Ashland, een schilderachtig dorp aan de St. Paul, om Mr. en Mrs. Ricks op te zoeken. Zij wonen prachtig mooi, onmiddellijk aan de rivier en op een vrij hoogen heuvel, van welks top men een schoon en liefelijk uitzicht heeft over het breede water en de met bosch begroeide heuvels rondom. Wij waren al op eenige farms geweest, en daar ik alles zoo geheel anders vond als op onze Hollandsche boerderijen, trok ik nieuwsgierig naar boven, om eens te kijken, hoe deze, in dit voor mij vreemde dorp, er nu weêr zou uitzien. Aan 't huis viel niets bizonders op te merken; precies gebouwd in den trant der Liberiaansche farm-houses, heeft het beneden een hoog sousterrain, waarin eet- en provisie- en rommelkamer met een soort berghok. De slaapkamers en visitekamer liggen op de bel-étage en het geheele huis is omgeven door eene overdekte verandah. Toen wij aankwamen was er geene levende ziel in huis te bekennen en daar wij veronderstelden, dat alle bewoners bezig waren in de koffietuinen of in de aanplantingen van cacao en suikerriet, gingen wij maar kalm op de verandah zitten wachten en genoten van de majestueuse omgeving. Niet lang hadden wij nog op de piazza vertoefd of er vertoonde zich in de deur een klein vrouwke, met gerimpeld gezicht, zeer donker van kleur, met ongedekt grijs, wollig haar en in een eenigszins versleten, ietwat slordig werkpakje. Zij had gemerkt, dat er eene boot aan hare landingsplaats lag vastgemaakt en kwam nu eens kijken, wie haar waren komen bezoeken. Toen zij mij zag was zij één en al verbazing; wel gaf zij mijn man even de hand, doch toen hij mij voorstelde als zijne vrouw, kwam zij regelrecht op mij af, sloot mij in de armen en

kuste mij alsof ik hare liefste zuster op aarde was. Dat vond 't oudje dan toch eens mooi, dat er eene blanke vrouw uit Holland was gekomen om in haar land te wonen en dat zij al zoo spoedig de rivier meê opkwam, om eens kennis te maken met alle bewoners der St. Paul. Zij en mr. Ricks hadden steeds op zeer goeden voet gestaan met den Hollandschen consul en 't zou hun een bizonder groot genoegen zijn, als zij ook iets konden doen om zijne vrouw zich in Liberia tehuis te doen gevoelen. Was ik eens met iets verlegen, dan moest ik het haar maar doen weten, zij zou mij wel terecht helpen; kreeg ik klimaatkoorts, dan moest ik maar bij haar op de rivier komen logeeren, want in Clay-Ashland was de lucht veel gezonder dan onmiddellijk aan de kust en zij wist zoo goed hoe iemand gedurende de koorts verpleegd moest worden. In een oogwenk had zij een fleschje palmwijn, dien de Liberianen bereiden op de manier als wij onzen berkenwijn, voor den dag gehaald en of wij wilden of niet, wij moesten een glaasje drinken op ons gezamenlijk eerste bezoek op hare farm. Die goede, trouwe Aunt Martha, zij was gelukkig zelf zóó in extase, dat zij niet eens bemerkte hoe verbluft ik stond, zoodat ik bijna niet antwoordde en van schrik mijn glas palmwijn in eens leêgdronk. 'k Merkte ook heel goed, hoe spotachtig mijn man mij aanzag en dat hij nu en dan eens kuchte, als hij mij onwillekeurig eenigszins zag huiveren, wanneer ik zoo terloops schuin naar onze zwarte gastvrouw keek. Wij waren dan ook pas in de boot terug en nauw was de farm uit 't gezicht, of ik kreeg eene heele preek en eene liefderijke vermaning om niet weêr zoo beteuterd te zijn en zoo raar te doen, en niet zoo heelemaal de klus weer kwijt te raken als zoo'n vriendelijk, lief moederke mij beetpakte en zoo innig omhelsde. Later, toen ik aan kleurlingen was gewend en wist, welk eene blanke ziel soms in een zwart omhulsel kan wonen, en 'k den reinen eenvoud en de hartelijke welwillendheid van Aunt Martha had leeren waardeeren, heeft het mij dikwijls gespeten, dat ik het toen zoo griezelig vond, dat zij mij kuste. Een mensch is echter maar een mensch, en ofschoon ik, na ons jarenlang verblijf in de Republiek den indruk heb verloren van het verschil tusschen blank en zwart, vertrouw ik het mij zelf niet toe, dat ik nu beter zou doen en niet weder precies dezelfde gewaarwording zou ondervinden, als ik nog eens weêr voor 't eerst in mijn leven in Afrika kon komen en voor 't eerst Aunt Martha kon ontmoeten. Ja, ik geloof zelfs, dat, hoe waar 't ook misschien is, dat het kleed van den arbeid den mensch op het beste siert, ik de teedere omarming van de goede, oude ziel minder onaangenaam zou hebben gevonden, als zij toen was gekleed geweest in de mooie kleêren, waarmeê zij op bezoek was bij Engelands Koningin en waarin zij is afgebeeld in

„Graphic" en „London News."

Maanden en maanden waren sedert verloopen en de belangen der firma, welke mijn man vertegenwoordigde, hadden ons een paar keer de geheele kust van Liberia op en neêr doen reizen. Wij waren geweest in alle ports-of-entry; ik had het prachtige Cape-Mount gezien en 't leven en werken leeren

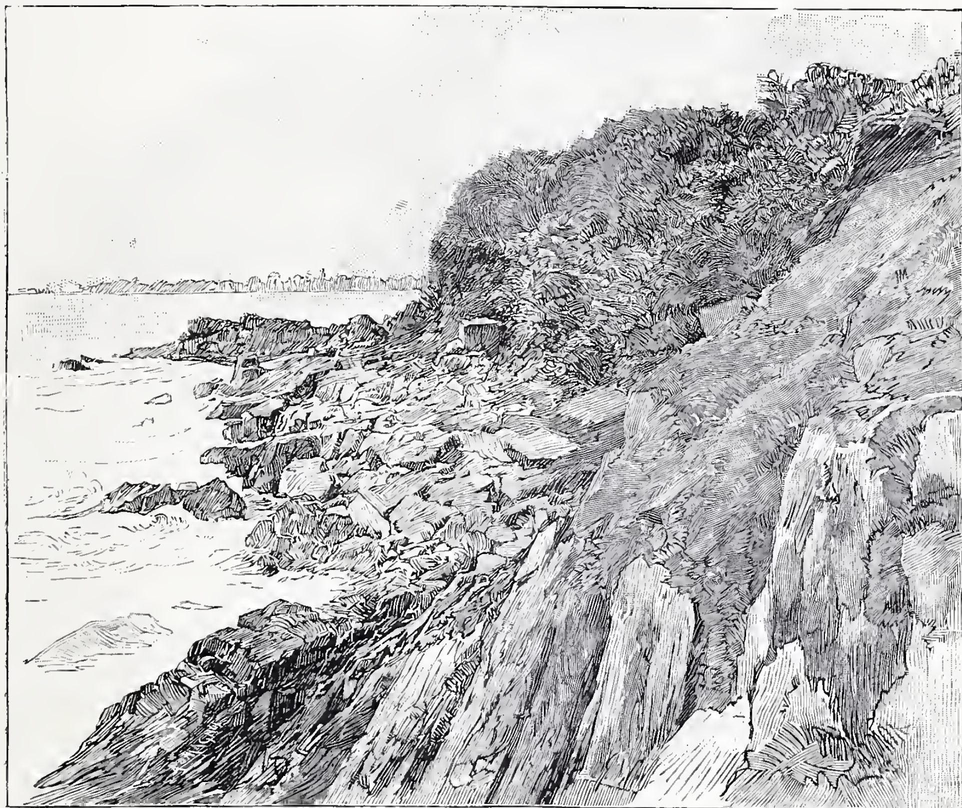
kennen van de zendelingen, die aldaar wonen op den berg. Ik had gezeten op de uiterste rotspunt van Cape-Palmas, aan drie zijden door den Oceaan omgeven en van bewondering verstomd gestaan bij 't wilde breken der bruisende golven op de rotsen, welke die Kaap omringen. Ik wist nu, hoe gevaarlijk de baren kunnen zijn voor de rivieren en hoe hoog in den regentijd soms de branding aan 't strand kan staan als wij met de booten aan land gingen, en ook had ik kennis gemaakt met tal van inboorlingen en met de meeste notabele ingezetenen van het land, maar van Aunt Martha hadden wij gedurende dien tijd al heel weinig gehoord. Wij wisten enkel, dat een Amerikaansch oorlog-

Hollandsche factorie te Cape Mount.

schip een tijdje op de reede van Monrovia had vertoefd; dat sommige van de officieren nu en dan een tochtje op de St. Paul hadden gemaakt, dat zij dan ook telkens de familie Ricks hadden bezocht en door de vrouw des huizes steeds op de haar eigene, vriendelijke en gastvrije manier waren ontvangen. 't Was misschien wel anderhalf jaar later, dat wij een bezoek brachten aan mevrouw Lydia Ann Johnson, op Plantershall, eene van de grootste plantages aan de St. Paul. Plantershall behoort nog onder Clay-Ashland en daar ook mevrouw Lydia Ann Aunt Martha zeer goed kende, besloten wij haar samen eens op te zoeken. Wij hadden echter al gehoord, dat zij in den laatsten tijd veel had beleefd en veel tegenspoed had ondervonden. Haar man was gestorven, en toen 't bleek, dat hare zaken niet zoo rooskleurig stonden, had zij de farm verlaten en was kleiner gaan wonen. Buiten hunne schuld waren de menschen financieel achteruit gegaan; Mr. Ricks had lang gesukkeld; eene ziekte onder het vee had hun veel schade berokkend en eene reductie in de koffieprijzen had het overige gedaan. Zij waren anders voorbeelden van farmers geweest;

zoowel man als vrouw waren altijd vroeg bij de hand en hielpen tot 's avonds toe zelf meê bij den arbeid; zij hadden steeds goed toezicht gehouden over huis en veld en gaard, en wisten hunne ondergeschikten met zachte tucht en wijzen tact te leiden, doch vele van hunne overgelegde spaarpenningen waren noodig geweest, toen al die rampen zoo op eens waren gekomen. Wij vonden de oude vrouw dan ook in veel eenvoudiger omgeving dan waarin wij haar hadden gekend, maar kalm en gelaten, volstrekt niet ter neêr geslagen en in zeer tevredene gemoedsstemming. Treffend kwam het nu uit, hoe waarlijk

Cape Palmas (Zuidelijkste punt van Liberië).

vroom zij was; hoe kalm berustend zij zich onderwierp aan 't geen God over haar beschikte en hoe het vaste geloof, dat bergen verzet en dat wij blanken zoo dikwijls de Liberianen hebben benijd, het hare was. Zij was zeer bedroefd over den dood van haren man en miste hem overal, doch God had haar veel geluk gegeven in haar huwelijk en nu mr. Ricks was weggenomen, paste het haar te berusten en dankbaar te zijn voor 't geen haar was overgebleven. Hare uiterlijke omstandigheden waren veel veranderd en het was voor haar een heel iets om rond te komen, maar zeer zeker was de beproeving haar toegezonden om haar wijzer en beter te maken. Als zij 't maar

wilde opmerken, had zij toch nog zooveel goeds behouden; zij had wel nooit eigen kinderen gehad, doch de zonen van haren man uit zijn eerste huwelijk, gedroegen zich tegenover haar alsof zij hunne eigene moeder was en zorgden voor haar zooveel zij konden. Zij kon nog zeer goed zien en hield zich onledig met het maken van quilts, dunne wit katoenen dekens, waarop allerlei mooie figuren van gekleurd katoen worden gewerkt en welke in Liberia veel worden gebruikt. Zij kon nog vrij wat huiswerk zelf verrichten, mocht af en toe nog gaarne een beetje in den tuin nakijken, was meestal gezond en had niet veel last van koorts. Zij had een tijdlang de hulp en steun mogen zijn van eene vrouw uit den naburigen Pessah-stam, die te haren huize aan de tering was gestorven. Deze stumperd had een poosje gewerkt op de farm van Aunt Martha en toen zij plotseling man en kind door den dood had verloren en van verdriet wegkwijnde, was zij door de oude vrouw liefderijk in huis opgenomen, trouw door haar verpleegd en, toen zij dood was,op hare kosten op eene nette manier begraven. Nu was zij weêr de troost en de toevlucht van eene blanke, Engelsche dame, die nog niet zoo heel lang in Liberia was geweest. Wij hadden van deze dame gehoord, doch daar wij zoo zelden te Monrovia waren en bijna nooit op de St. Paul kwamen, konden wij weinig voor haar doen en wisten niet, dat Aunt Martha hare reddende engel was geworden. 't Eerst, dat ik hoorde van mrs. N. of laat mij liever zeggen van mr. N., was te Monrovia, toen hij uitkwam met zijne tweede vrouw. In den loop van den voormiddag was er een Amerikaansch schip op de ree gekomen, en mijn man vertelde mij 's avonds, toen hij van de factorie t'huis kwam, dat er dien dag eene dame was geland, die ongetwijfeld eene blanke moest zijn. Den volgenden avond ontmoetten wij haar op eene wandeling met een vriend van ons en hoorden van hem later hare geschiedenis. Zij was eene Amerikaansche, die, naar 't scheen, door dweepzucht er toe was gekomen om te trouwen met mr. N., welke haar groote dingen had voorgespiegeld van den nuttigen en veelomvattenden werkkring, dien hij als zendeling in Liberia zou krijgen. Haar vader, volbloed Amerikaan en als zoodanig geheel vervuld van al den kastengeest, welke in Amerika nog steeds heerscht tusschen het blanke en gekleurde ras, had zich met alle kracht verzet tegen haar huwelijk met een zwarte. Zij was daarom heimelijk getrouwd en weggereisd, zonder hare ouders er iets van te zeggen. Niet lang was zij nog aan boord, of de kapitein en de officieren van het schip merkten al, hoeveel moeite zij zich ook gaf om het te verbergen, dat zij zich erg teleurgesteld gevoelde. 't Bleek haar toen toch reeds, dat mr. N. niet was de karaktervolle man, dien zij dacht te trouwen; dat hij in verstandelijke ontwikkeling verre beneden haar stond en hij haar had gesproken van een werkkring, welke hem niet eens was toegezegd. Daarenboven was de man zoo ijdel geweest om uittekomen met zijne vrouw als passagiers eerste klasse. De Benevolence-Society, die zorgt voor den overtocht der emigranten, geeft hun de keuze om te gaan als passagiers tweede klasse en dan voor 't overige geld, bij aankomst in de Republiek, door haren agent een tijdlang te worden verzorgd, òf wel alles voor passagegeld te gebruiken. Onbezonnen genoeg,

had mr. N. het laatste verkozen en dáár stond hij nu met zijne arme, bedrogene vrouw in het verre, vreemde land, zonder geld en zonder eenig vooruitzicht het te zullen krijgen en mocht zich nog gelukkig rekenen in huis te worden genomen door Miss Mary Sharp, de methodist-zendelinge te Monrovia. Berouw en teleurstelling deden de arme vrouw van verdriet verkwijnen en toen ook nog de klimaatkoorts haar spoedig overviel, had de stumperd geen weerstandsvermogen meer en stierf vier weken nà aankomst, met eene bede om vergiffenis aan haren vader op de lippen. Deze was de tweede Mrs. N, want vroeger

Monrovia. Messurado-rivier en Stockton-Creek.

moet Mr. N. ook reeds in Amerika met eene blanke dame zijn getrouwd geweest. De vriendin van Aunt Martha was echter Mrs. N. N°. 3.

Mr. N. scheen zich in het eerst den dood van zijne vrouw nog al te hebben aangetrokken; althans hij begon wat te sukkelen en verloor allen moed en alle opgewektheid. Hij kreeg nog al erg klimaatkoorts en misschien ook was zijn geweten wakker geschud. Nauwelijks echter was hij er weêr zoo'n beetje bovenop, of hij begon er zoowaar over te praten, nu eens naar Engeland te gaan en zich op nieuw eene blanke vrouw te halen. Ieder, die hem had leeren kennen, lachte hem uit en hield hem voor een dwaas, maar werkelijk kreeg de man op de eene of andere manier geld om zijne passage te betalen en kwam ongeveer een half jaar later

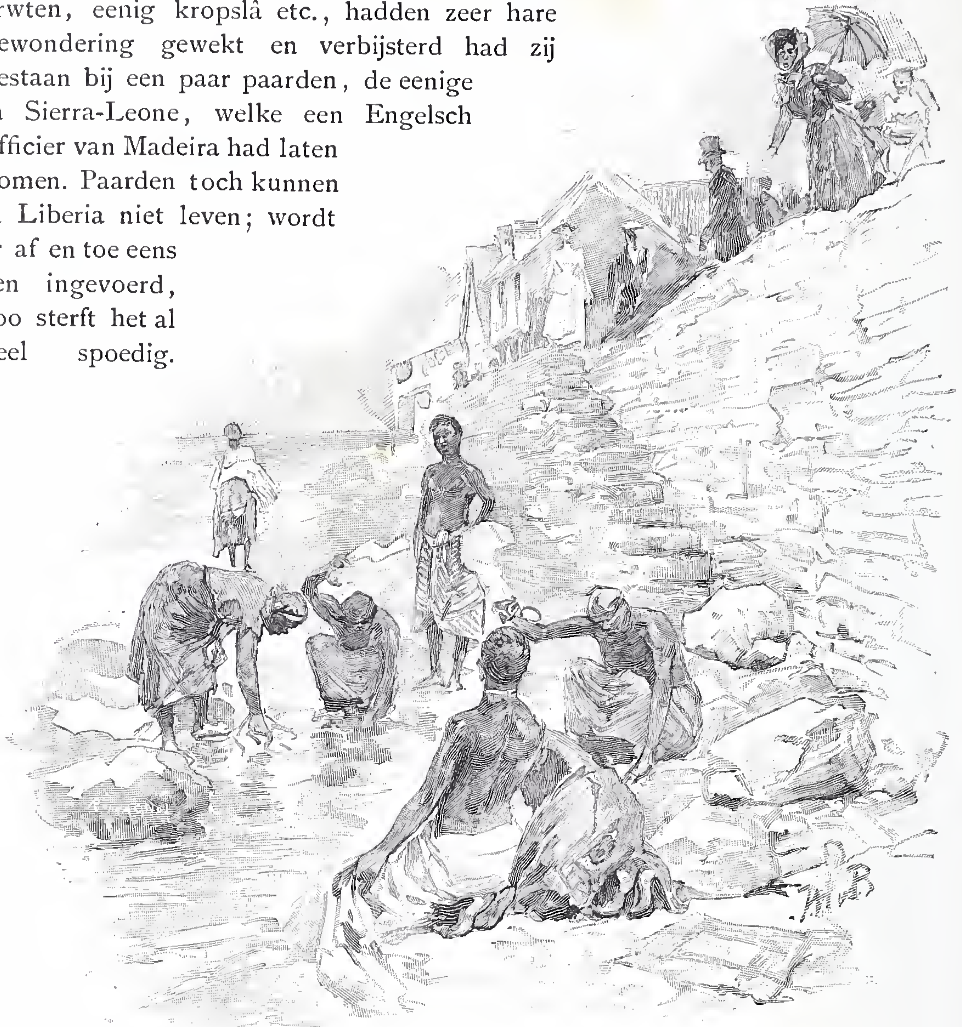
terug met eene mooie, slanke, zeer beschaafde vrouw. Wij hoorden al zeer spoedig, dat zij op dezelfde manier in de val was geloopen, als de vorige; dat dweepzucht er haar ook toe had geleid om mr. N. te nemen en dat ook zij, om haar huwelijk met hare familie had gebroken. Ook zij merkte spoedig, hoe zij was bedrogen, toen zij in Liberia landde en er voor haar noch plaats van bestemming noch werkkring bekend was. Eenige maanden woonde zij met haren man te Monrovia; wij waren afwezig, doch hoorden in de verte, dat het er haar droevig genoeg ging en zij, zonder de liefderijke toenadering der Liberianen en de hulp en den steun van miss Sharp, zeker het lot zou hebben gedeeld van de vorige vrouw. Ter wille van haar zorgde het gouvernement later, dat Mr. N. werd aangesteld als leeraar in eene kleine gemeente en als onderwijzer aan eene kleine school in de buurt van Clay-Ashland, waar Mrs. N. zusterlijke vriendinnen vond in Aunt Martha en mevr. Johnson. Voor ongeveer twee jaren is mr. N. gestorven; zijne vrouw is eenigen tijd later naar Engeland teruggekeerd en naar wij hooren, weder in haren familiekring opgenomen. Zeer zeker zal zij, toen zij hoorde, dat mrs. Ricks naar Londen was gekomen om de koningin te zien, zelf naar de metropolis zijn gereisd om er hare oude Aunt Martha te begroeten en haar nog eens weêr hartelijk te danken voor alles, wat zij voor haar heeft gedaan in het verre Liberia. Toen ter tijde kon mrs. Ricks maar niet worden uitgepraat over hare blanke vriendin en alles wat deze had te doorworstelen; zij hield er ons een heelen tijd over bezig. Daarna moesten wij in haren tuin eens zien, hoe de zoete aardappelen, jams, eddos, egg-plants etc. stonden; of er ook gold-plums, broodvruchten en rijpe papayaas aan de boomen waren, op welke groote trossen bananen zij kon bogen en welk sierlijk, dicht begroeid, schaduwrijk laantje zij van hare butter-beans had gemaakt. Toen wij wederom gezellig tehuis zaten en zij ons een glaasje zelfbereide limonade schonk, kwam zij met een voorstel aan, waarover wij in 't eerst allen even verwonderd waren. Ongeveer een etmaal stoomens van Monrovia toch ligt Freetown, de hoofdstad van de Engelsche kolonie Sierra-Leone. Aldaar nu

Liberiaansche militairen.

zou worden gevierd het honderdjarig bestaan van de kolonie en groote toebereidselen waren er gemaakt voor een prachtig feest. Vele notabele inwoners der Republiek hadden besloten er voor eenige weken naar toe te gaan en onder hen ook mrs. Lydia Ann Johnson en mrs. Day, de vrouw van den Lutherschen zendeling op Mühlemberg-station aan de St. Paul. Door alles wat zij er over had gehoord, had mrs. Ricks ook zin in 't reisje gekregen. 't Zou zoo'n weldadige afleiding zijn na alles, wat zij had doorleefd, meende zij, en dan — zij was als klein kind, toen haar eigen vader zelf haar van slavernij had vrijgekocht, reeds van Amerika naar Liberia gekomen en had sedert nooit iets meer van de wereld gezien, dan de St. Paul en af en toe eens Monrovia. Nu wilde zij toch zoo gaarne met de andere dames mee naar Freetown en daar zij zelf de kosten niet kon betalen, had haar oudste zoon haar verlof gegeven aan de Monrovia-factory het geld te halen, 't welk de firma hem nog voor geleverde koffie verschuldigd was, indien mijn man zulks goedvond. De zoon, die in de buurt woonde, kwam juist onder dit gesprek binnen en zei, dat het hem eene voldoening was, zijne moeder eens iets te kunnen verschaffen, wat haar bizonder aangenaam was, en dat hij haar gaarne het geld gaf voor het uitstapje, omdat de brave vrouw steeds zoo lief voor hem was geweest. Toen dit dan was uitgemaakt, schreef mijn man voor de dames nog een briefje van aanbeveling aan zijn collega, den Hollandschen consul te Sierra-Leone, en Aunt Martha was in de wolken, dat zij zich bij de andere reizigers mocht aansluiten en over zeer korten tijd eens wat anders zou zien, dan de boorden der St. Paul en de omgeving in welke zij zoo vele, vele jaren achtereen had geleefd. Wij verlieten een dag of tien later Monrovia weêr om langs de kust te gaan, maar hoorden reeds te Sinoë, dat vele Liberianen waren vertrokken aan boord van de Nubia, onder bevel van den ons zeer bevrienden kapitein Davis, en dat ook mrs. Ricks aan boord was. Toen wij weer tehuis kwamen, was het feest te Freetown reeds lang gevierd en hoorden wij allerlei verhalen over Aunt Martha. Aan boord van de stoomboot was zij steeds overal te vinden geweest, doch ieder liet haar maar begaan, gaf haar elke uitlegging, welke zij wenschte, en had schik in 't vriendelijke vrouwke, dat niemand hinderde en voor ieder een goed woord had. Hoe gaarne zij op reis ook praatte, bij het opvaren der Sierra-Leone rivier, misschien een uur stoomens tot vóór de stad, had zij van stomme bewondering geen woord kunnen zeggen. 't Is ook waarlijk meer dan verrukkelijk om zoo een poosje door te varen tusschen de voorsteden van Freetown, welke geheel in tuinen, palmboomen en bloeiende oleanders en de meest weelderige, tropische gewassen liggen verscholen, terwijl de Engelsche kasernes, verder op de berghelling gebouwd, boven alle uitkomen en nog weêr het eigenlijke hoog-gebergte als achtergrond hebben. En wederom zeg ik met Aunt Martha, dat nog wel het allerschoonste is, wanneer men opklimt naar de kazernes en vandaar neêrziet over stad en voorsteden en rivier met den blauwen, onmeet'lijken Oceaan in 't verschiet; onzes inziens hebben wij zelfs in de gebergten van Madeira nooit weder zoo'n prachtig punt aangetroffen. 't Moet vermakelijk zijn geweest mrs. Ricks te hebben

gezien en gehoord in Kissey-Road, eene straat in Freetown, welke herinnert aan de Joden-Breestraat in Amsterdam. Kleermaker, schoenmaker en allerlei andere bedrijven te zien uitoefenen in de open lucht en alles pasklaar aan tafeltjes of in opgeslagen tentjes op straat te kunnen koopen, dat was iets, wat haar leek en haar aantrok. De enkele Europeesche groenten, welke reeds in Freetown worden gekweekt, als: tuinkers, snijslâ, doperwten, eenig kropslâ etc., hadden zeer hare bewondering gewekt en verbijsterd had zij gestaan bij een paar paarden, de eenige in Sierra-Leone, welke een Engelsch officier van Madeira had laten komen. Paarden toch kunnen in Liberia niet leven; wordt er af en toe eens een ingevoerd, zoo sterft het al heel spoedig.

Aunt Martha ergert zich aan de waschvrouwen te Freetown.

Misschien is er te Monrovia wel eens een enk'le geweest ten dienste van een der blanke heeren van de eene of andere firma, doch zeer zeker nooit op de St. Paul en Aunt Martha had dus gedurende haar geheele leven misschien nooit een paard gezien. De waschvrouwen, die het goed voortdurend slaan op de dikke keien op den bodem van het ondiepe riviertje, 't welk voorbij Kissey-Read stroomt, had zij bijna een standje

gemaakt. Zoo weinig zorg te dragen voor haar toevertrouwd goed en er zoo raar meê om te gaan, dat ging haar aan 't hart. Hadden de dames, die haar vergezelden, haar niet teruggehouden, dan was zij zeker 't trapje aan den steilen oever afgegaan en had de vrouwen eens verteld, hoe schandelijk zij te werk gingen en dat zij 't goed liever tehuis in de kuip moesten doen en met hare eigene handen er weêr uitwasschen. In de moskee van de Mohammedaansche Hibboos en in de kathedraal van de roomsch-katholieken was 't haar niet heel best bevallen. Zij begreep zoo'n omslachtigen godsdienst niet, had zij gezegd, en bleef maar liever wat zij was: eenvoudig methodist. Beter was het haar gegaan in de verschilllende scholen, welke zij had bezocht en waar zij de kinderen overal eens had toegesproken. De andere dames hadden zich hiertegen willen verzetten, maar zij had gezegd: och, jelui moest mij toch laten begaan, want ik gevoel zoo'n behoefte om eens een goed woordje te zeggen. Gij weet wel, dat wij in onze Liberiaansche zondagscholen er reeds van kindsbeen aan in worden geoefend om vrijmoedig in 't publiek te spreken. Wij worden dan maar opgeroepen om op de tribune te komen, moeten eene buiging maken voor het publiek en, voorbereid of onvoorbereid, eene kleine aanspraak houden, en zoo is mij zulks zoo eigen geworden, dat ik het nu heel gewoon vind en zelfs gaarne doe. En Aunt Martha heeft het gedaan en zoowel leeraren als leerlingen hadden zich zeer ingenomen betoond met de oude, Liberiaansche vrouw en haar op de vriendelijkste wijze gedankt. Toen zij had gezien, dat er in Freetown eene bakkerij was en er eene vleeschhal bestond, had zij de handen ineen geslagen. Dat was dan toch eens een groot gerief, dat men niet steeds zijn eigen brood behoefde te bakken en dat men elken dag versch vleesch kon koopen. In Liberia was 't toch eigenlijk nog al te primitief, dat er niets van dat alles bestond en dat 't zelfs in Monrovia al mooi was, als men er ééns in de maand versch vleesch kon krijgen. Dadelijk na aankomst, waren de dames met haar briefje van aanbeveling gegaan naar den Hollandschen consul en hadden door zijne bemiddeling veel gezien en genoten. Zij hadden meê gedaan in den optocht, welke tijdens het feest in Freetown werd gehouden en Liberia vertegenwoordigd. Daardoor waren zij gevraagd op de partij bij den gouverneur en op vele soirées in de stad en aan het feestvieren was maar geen einde gekomen. Voor mevrouw Lydia Ann, die reeds een paar keeren in Amerika was geweest, was dit alles niets bijzonders, maar mrs. Ricks was opgetogen en had nooit kunnen denken, dat er zóóveel in 't leven was te genieten! Wij zelf spraken Aunt Martha eerst nog weêr eenige maanden later, toen zij had gehoord, dat wij voor een veertien dagen thuis waren en zij naar Monrovia was gekomen om mijn man te spreken. Wij zaten juist 's avonds aan tafel en hadden mr. W. uit Hamburg, den eigenaar der duitsche firma, die tijdelijk aan de kust was, en eenige andere heeren te dineeren. 'k Liet haar daarom, toen zij zich liet aandienen, verzoeken, boven naar het salon te gaan en zich daar op haar gemak neer te zetten, tot wij zouden komen. Zoodra ik van tafel weg kon, ging ik gauw eens even naar haar kijken, maar de lamp brandde laag, en 'k vond niemand

in de kamer, noch op de piazza. Toen ik het licht opdraaide, zag ik haar rustig liggen slapen op de sofa, maar ik kreeg zoowaar nog eens weêr hetzelfde gevoel, als toen ik haar voor den eersten keer ontmoette. Zwart was Aunt Martha; zwart de hoed, welken zij nog op het hoofd had; zwart waren de rouwkleêren welke zij aanhad en zwart was het leêren overtreksel onzer sofa en alles scheen wel één geheel te zijn. Toen wij na het eten boven kwamen om koffie te drinken, was zij reeds een poosje wakker en had zich in onze kleedkamer wat opgeknapt, doch zij was niet recht op haar dreef. Zij was reeds den geheelen dag in town geweest; alles was haar tegen geloopen en nu was zij heel moe en daardoor misschien een beetje pessimistisch. Even vóór zij bij ons kwam, was zij geweest bij Amerikaansche baptisten-zendelingen, die nog niet zoo heel lang aan de kust waren en naar hare manier van zien al heel raar deden. Daar zijn mij nu al die menschen naar Liberia gekomen, om ons hier te helpen en te steunen, zei ze, maar als zij zóó onverstandig wilden beginnen, hadden zij wel eerst vóóraf mogen informeeren of er ook liefdezusters waren om hen optepassen. Daar zijn nu uitgekomen vier dames, nette, lieve, beschaafde vrouwen onder leiding van dien mr. H., een man, die zich in 't geheel niet op de hoogte heeft gesteld van de toestanden hier te lande. Hij begint met een stuk land te koopen van mrs. D., een verwilderd, met hoog struikgewas begroeid stuk grond. Toen 't weer was bloot gelegd, bleek het, dat 't vroeger een farm was geweest en van een farm-house waren ook nog de sporen aanwezig. Nu heeft hij daarop gebouwd een soort strooien huis, zonder eenig gerief en zonder genoegzame beschutting in den regentijd. 't Dak lekt aan alle kanten en 't gaat mij aan mijn hart, dat die dames daarin moeten wonen en er alle even bleek en ellendig uitzien. Eene er van hebben wij dan ook een paar weken geleden al begraven, en als zij niet gauw maken, dat zij uit dat huis komen, gaan zij nog alle sterven. Dan ligt deze met de koorts en dan weer die, en waren de menschen hier in de plaats niet zoo allerliefst voor haar geweest en hadden zij haar niet zoo trouw opgepast en verzorgd, dan waren zij nu waarschijnlijk reeds allen dood. Heeft u dien mr. H. wel hooren preeken? ja, welnu, dan weet u ook welke schilderingen hij geeft van de groote zonden, welke hij zelf heeft bedreven, naar hij zegt. Wat goeds zal zulks nu doen? om mede diep gevallene broeders en zusters te vertroosten en wederom te doen opstaan, zegt hij. Nu, ik wil hopen, dat hij wezenlijk en waarachtig bekeerd is en door volle geloofsovertuiging wordt gedreven om onder ons het evangelie te prediken, maar wantrouwen doe 'k hem toch. 't Is misschien heel zondig van mij, maar ik kan niet nalaten hem te verdenken, dat hij 't ginds over den oceaan in de war heeft gestuurd, dat hij 't daar niet langer kon houden en nu naar hier is gekomen om een bestaan te zoeken. In plaats van geluk en vrede, brengt de man niets dan twist en onrust en brengt de menschen in hunne geloofsovertuiging in de war.

Tot nog toe leefden hier alle gezindten vreedzaam naast elkander. Er werd nooit naar gevraagd of men methodist of presbyteriaansch, episcopaalsch of baptist was, maar ieder eerde den godsdienst van den ander. Pater Stohl,

de fransche zendeling van Sierra Leone, die onlangs zich hier vestigde en zich enkel bezig houdt met de kinderen der inboorlingen te leeren en optevoeden, heeft hier nog nooit iets anders dan goeds gedaan en is zeer gezien onder ons. Doch mr. H. durft alles aan en haalt alles onderstboven; niets deugt, maar hij alleen heeft den waren godsdienst en weet hoe 't wezen moet. Vooral op pater Stohl heeft hij het gemunt, en ook die goede miss Sharp krijgt bij het veroordeelen ruim haar deel. Dat mag daar ginds over de zee heeten: „nut stichten en zegenrijk werkzaam zijn", maar ik kan zoo iets niet goedkeuren, en naar mijne manier van zien, toont het: gebrek aan ware humaniteit en aan reinen christenzin. Hoe eene dame als mrs. C., die toch ook niet meer zoo piepjong is en naar zij zegt, lang in Europa en wel aan eene groote inrichting voor onderwijs in Rumenië heeft gewerkt, zich bij dien man kan aansluiten, is mij een raadsel. Ik geloof, dat zij al wel inziet, dat zij verkeerd heeft gedaan, want zij liet zoo iets merken, alsof zij gaarne op eigen wieken wilde gaan drijven en geheel op zich zelf beginnen. Verder hebben zij nog bij zich Lizzie F., dat mooie, jonge meisje van even twintig jaar. 't Jufferken doet goed haar best, daar valt niet anders van te zeggen; de kinderen houden veel van haar en gaan gaarne bij haar op school; doch moest die nu hier zijn? Zij is het eenige kind van eene ziekelijke weduwe en 'k heb haar gezegd, dat ik het heelemaal verkeerd vind, dat zij zich door mr. H. heeft laten overhalen om met hem meê te gaan. Mijns inziens zou zij vrij wat beter hebben gedaan en zou de goede God vrij wat meer behagen in haar hebben gevonden, als zij was tehuis gebleven om hare sukkelende moeder optepassen. Doch hoe 't ook zij, uit die strooien loods moeten zij hoe eer hoe liever en 'k heb hemel en aarde hier vandaag in town bewogen om gedaan te krijgen, dat zij de volgende week kunnen betrekken het huis van mr. Mc F., die zooals u weet, onlangs is gestorven. En nu dit alles mij van 't hart is, mijnheer, ben ik weêr aan mij zelf toe en zal u maar dadelijk rondweg zeggen, dat mijn hoofddoel, waarom ik vandaag in town kwam, is, om u te spreken. Ziet u, meer dan zestig lange jaren achtereen heb ik niets gekend dan de boorden der St. Paul en nu ik wat meer van de wereld heb gezien, begroot het mij, dat mijn leven zóó is heengegaan en als ik nu nog een beetje wil genieten, moet ik haast maken. Mijne zoons hebben plan overmorgen bij u aan 't kantoor te komen, en nu ben 'k hier om u vriendelijk

Episcopaalsche geestelijken.

te verzoeken om dan eens een goed woordje voor mij te doen, wat voor mij te pleiten en het met geld voor de producten zóó te schikken, dat zij nog eens weêr voor mij de reiskosten naar Freetown kunnen betalen; ik vond't er zóó mooi en zou er zoo gaarne nog eens weder naar toe gaan. Wij keken haar verwonderd aan en dachten, dat de oude vrouw door vermoeidheid niet recht wist, wat zij zeî, maar zij bleek goed helder en merkte best, hoe over haar werd gedacht. Kijk mijnheer zeî ze, ik geloof 't gaat u precies als mijne zoons, die vinden hunne oude moeder ook kinderachtig en lachen wat om hare nieuwe plannen. Zij vinden het een beetje ongelukkig, dat ik nu niet recht meer zoo tevreê ben in mijne oude omgeving en er een soort onrust over mij is gekomen. Maar al keurt u 't nu ook niet goed, zonde is het toch niet om het te vragen, en u helpt mij wel wat voort en schikt en schippert het zoo'n beetje, niet waar? Een paar dagen later werd er aan 't kantoor een poosje over en weêr gepraat en overlegd en gepleit en geschikt, en kwam het klaar, dat het reislustige moederke ten tweede male naar Freetown kon gaan. Dezen keer betaalde de jongste zoon voor haar, wel een beetje tegen zijn zin, maar hij vond, dat de goede vrouw zoo dikwijls eigen genoegen en eigen genot zich had ontzegd om de kosten hunner opvoeding te bestrijden en hen tot flinke mannen te vormen, dat hij 't niet over zijn hart kon verkrijgen haar te weigeren, wat zij vroeg, en nu hoopte hij maar, dat 't geld even goed besteed zou zijn als den vorigen keer. Dit mislukte echter wel een beetje; mrs. Ricks nam passage in de stoomboot „Mandingo" en vertrok ten tweede male naar Freetown, doch zij vond er niet recht meer, wat zij zocht. Zij had zelf den indruk van 't eerste nieuwe verloren en de stad had haren feesttooi afgelegd en het leven ging er weer zijn gewonen, alledaagschen gang. Zij moest nu zelf haar eigen weg banen en miste de lieve vriendinnen, die haar den eersten keer overal hadden terecht geholpen en gezorgd hadden, dat zij alles te zien kreeg en van alles mee kon genieten. Toen zij nu ook nog wat begon te sukkelen, besloot zij maar terug te keeren en was binnen een paar weken uit en te huis. Reeds toen was het bij haar een uitgesproken wensch om naar Engeland te gaan en de koningin te zien en te spreken. Om aan dien grooten, laatsten wensch haars levens te kunnen voldoen, zou zij voortaan werken en sparen en zuinig zijn, tot zij zooveel had bijeengegaard, dat zij zelf de kosten voor die groote reis kon bestrijden. Eenige jaren heeft zij hiervoor noodig gehad; veel heeft zij er voor moeten werken; veel ontbering heeft zij zich er voor moeten getroosten en vele genoegens heeft zij er zich voor moeten ontzeggen — „maar waar de wil is, is ook de weg" en in Juni van het vorige jaar kon zij op reis gaan en kwam met de stoomboot „Calabar" in Liverpool. Van onderscheidene kanten had men in Liberia zijn best gedaan om haar duidelijk te maken, dat zij bezig was een luchtkasteel te bouwen en hare onderneming geen doel zou treffen, omdat het in Europa heel iets anders is om in aanraking te komen met koningen en vorsten, dan onder de inboorlingen van Afrika. Men had getracht haar aan 't verstand te brengen, dat hier de gekroonde hoofden staan op de hoogste sport der maatschappelijke

samenleving; dat het zeer moeilijk is om toegang tot hen te verkrijgen, en dat „hen te zien en te spreken" een voorrecht is, 't welk slechts aan enkele uitverkorenen wordt vergund. Er was echter geen praten tegen; 't zou allemaal wel waar wezen, meende zij, maar als de koningin wist, dat zij naar Engeland was gekomen alleen om haar te zien, dan zou er voor haar wel eene uitzondering worden gemaakt en zou zij wel worden ontvangen; en haar onwrikbaar vertrouwen is niet beschaamd geworden. Aan boord vertelde zij natuurlijk ook het doel van hare reis, en als zij dan telkens ongeloovig werd aangekeken, of, om haar teleurstelling te besparen er op werd voorbereid, dat zij op „Windsor Castle" zou worden afgewezen — dan verklaarde zij voldaan te zijn, als zij koningin Victoria in de straat maar voorbij zou zien rijden. Bij aankomst in Liverpool trok mr. Jones, een der mede-directeuren van de stoombootmaatschappij „Elder, Dempster en Comp.", zich harer aan en schreef over haar en haar verlangen aan sir Francis de Winton. Toen de koningin hoorde van Aunt Martha en hare verre reis en het doel van haren tocht, liet H. M. haar oogenblikkelijk verwittigen, dat haar verzoek zeer gaarne zou worden toegestaan. Zoo werd zij dan op Zaterdag den 16den Juli, door dr. Blyden, den Liberiaanschen minister-resident en zijne familie naar Windsor Castle geleid en bij de koningin gebracht, die haar ontving in tegenwoordigheid van den prins en de prinses van Wales. Herhaaldelijk drukte H. M. haar de hand en sprak haar zeer lief en vriendelijk toe. Eene prachtige lunch werd haar en haren geleiders aangeboden in „Lancaster Tower" en toen mochten zij het geheele paleis zien en werden door bijna alle vertrekken rondgevoerd. Hoogst dankbaar en meer dan voldaan over de onderscheiding, welke haar was te beurt gevallen, keerde mrs. Ricks 's avonds naar Londen terug en verliet eenige dagen later Engeland met de stoomboot „Cameroon". Zelf niet vlug met de pen, verzocht zij een paar medepassagiers voor haar een brief optestellen, welke in een der voornaamste dagbladen kon worden geplaatst. In dit schrijven, 't welk zij op de post deed te Las-Palmas, de hoofdstad van Groot-Canaria, zegt zij, dat het haar eene behoefte is, nogmaals van uit de verte al hare vrienden en kennissen recht hartelijk te danken, voor wat zij voor haar geweest zijn en voor haar gedaan hebben tijdens haar verblijf in Engeland. Het bericht, dat Aunt Martha zoo vriendelijk door koningin Victoria was ontvangen, was haar reeds vooruit gereisd en maakte een gunstigen indruk op de Liberianen, die 't nog nooit recht kunnen vergeten, dat eenige jaren geleden, „the disputed boundaries", een strook land, tusschen de kolonie Sierra-Leone en de noordelijke grenzen der Republiek gelegen, door Engeland zijn geannexeerd. Toen zij in Monrovia aankwam, was er eene heele damesschaar uit het stadje om haar te ontvangen en werd zij eerst geleid naar de methodistenkerk en aldaar toegesproken door den burgemeester. Aan den avond van den dag werd haar een feestelijk onthaal bereid in het Mansion-house van den President der Republiek en den volgenden dag ging zij de rivier op. Vóór zij naar haar eigen huis ging, werd haar door vele vrienden van de plaats harer inwoning eene lunch aangeboden op Plantershall en werd er in sierlijke bewoordingen en krachtige taal op

haar getoost door Vice-President Colemann, die te Clay-Ashland woont. In de Engelsche tijdschriften wordt zij „the latter day pilgrim" genoemd en voorwaar eenig in zijne soort is wel hare pelgrimstocht geweest. Tegenwoordig leeft zij vreedzaam voort in haar klein huisje niet ver van haar vroegere farm; zeer dankbaar, dat aan al hare wenschen is voldaan en bereid om te sterven, zooals zij zegt.

Wij, die haar hebben gekend in haar eenvoudig, beminnelijk leven, zijn volkomen overtuigd van de waarheid van deze hare woorden. Met onwrikbaar geloofsvertrouwen zal zij ook blijmoedig bereid zijn heen te gaan, als zij tot de laatste pelgrimsreize wordt opgeroepen, en ook dan zal zeker hare hope niet beschaamd worden; zij is nuttig geweest en heeft trachten goed te doen in haren kleinen kring, waàr en wanneer zij er gelegenheid voor had, en zij heeft zich er zooveel mogelijk op toegelegd, om te woekeren met het ééne talent, dat haar hier op aarde was toevertrouwd. Haar goed voorbeeld is ook ons blanken soms geweest ten zegen en tot leering in een land, waar eene brandende tropenzon, eene gemiddelde temperatuur van 84° en last not least de steeds terugkomende klimaatkoorts ons zoo dikwijls hebben gemaakt wankelende knieën en slappe handen. De gedachte aan haar heeft ons nu en dan opgericht en is ons meer dan eens ten spoorslag geweest, om ons best te doen, onze energie en onze opgeruimdheid te behouden, als we ons voelden wèl moede en wèl mat. Als wij ons harer herinnerden, schaamden wij ons te vertragen op onzen weg en minder te zijn dan die eerbiedwaardige, brave, zwarte vrouw, die onder alle omstandigheden zich aangordde om het hoofd omhoog te houden en bij de rampen des levens poogde telkens en telkens weêr in beoefening te brengen de schoone leuze, welke onze zoo zeer gewaardeerde vriend Zijne Exc. Johnson, de toenmalige President der Republiek, steeds hoog hield en waarmede hij bij elke gelegenheid zijne Liberianen trachtte optewekken en aantemoedigen:

Onward, onward, always onward and upward!

UIT DE STUDEERCEL DER REDACTIE.

In de laatste jaren worden er door een Duitsch geleerde, Dr. Johannes Bolte te Berlijn, velerlei studiën uitgegeven over de Nederlandsche Lettergeschiedenis, onder den titel: *Beiträge zur Geschichte der Erzählenden Litteratur des 16. Jahrhunderts.* Deze opstellen verschijnen in het *Tijdschrift voor Nederlandsche Taal- en Letterkunde*, uitgegeven vanwege de Leidsche Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde. In de laatst verschenen aflevering van dit tijdschrift behandelt Dr. Bolte enkele Nederlandsche verzamelingen van anecdoten uit de 16de eeuw. In Italië werden van de 14de tot de 17de eeuw tallooze verzamelingen van korte, zeer fraai vertelde, novellen uitgegeven. In Frankrijk werden van de 12de tot de 16de eeuw een nog grooter aantal *fabliaux* en *contes* geschreven. Uit deze en andere verzamelingen putten de samenstellers onzer anecdotenboeken. Dr. Bolte wijst een zoodanig boek aan, dat de Leidsche Universiteits-bibliotheek hem leende. Het mij bekende exemplaar voert den titel: *Der ionghe Dochters Tijt-cortinghe. Inhoudende vele schoone lustighe/ oock treurighe/ seltsame ende wonderlijcke nieuwe gheschiedenisse ende vertellinghe. Noyt voor dese reyse in den Nederlantschen druck ghesien. Ghedruckt tot Amstelredam/ by Cornelis Claesz. op 't Water in 't Schrijfboeck*, 1591. Dr. Bolte vindt twee novellen van Boccaccio in een lateren druk van dezen bundel — zooals reeds vroeger was aangetoond door Dr. G. Kalff. 1) En dan zegt hij, dat de tiende vertelling — in mijn druk de veertiende — uit dit novellenboekje de bron is „*für ein mir augenblicklich nicht genau erinnerliches Niederländisches Schauspiel des 17 Jahrhunderts.*"

Het is mij aangenaam te kunnen aangeven welk tooneelstuk Dr. Bolte bedoelt. De veertiende vertelling uit *Der ionghe Dochters Tijt-cortinghe*, (1591) wordt in 't kort beschreven als volgt: „Cinthia bemint Dellio, ende haet Laselua, die haer bemint — Dellio huwelickt aen Angelica, die hem een costelijcken rinc gheeft. Dewelcke Cinthia van hem begheert, maer wert gheweyghert, daer deur sy haer liefde in een rasende gramschap verandert, ende soeckt hem deur Laselua om hals te brengen, 't welc hy haer belooft, ende tot lidtteecken soude hy haer brengen den ringhe van Angelica, dan Laselua gheeft het Dellio te kennen, die hem den ringhe gheeft; hij verclaert aen Cinthia dat hy Dellio omgebracht heeft, ende wert door toedoen van Cinthia gheuangen, ende ter doot veroordeelt, dan wert door Dellio verlost."

De vertelling leert verder, dat te Venetië Cinthia was eene „courtisane", zeer „hooveerdich", en uitmuntende door overgroote schoonheid. Dellio was een jong edelman, die met glorie tegen de Turken had gekampt. Cinthia gaf hem de voorkeur boven een tal van „andere vrijers", en hij beloofde haar „niet te houwelijcken". Laselva, een Fransch edelman, zeer geacht onder „die magnifique messeurs van die stadt", was een groot vriend van Dellio. De Fransche edelman maakt heimelijk het hof aan Cinthia, doch werd door haar met trots afgewezen. Hij besluit naar Frankrijk terug te keeren, maar

1) *Geschiedenis der Ned. Letterk. in de 16de eeuw.* (1889) II deel, bl. 206.

Dellio, die iets van zijne teleurstelling gemerkt had, biedt hem aan afstand van Cinthia te doen. Hij beproeft zelfs zijn vriend bij de schoone Venetiaansche aan te bevelen, maar deze stuift op „ghelijck een Slanghe die ghetreden wort", en zegt, dat haar hart alleen aan hem behoort. Vrienden bewegen later Dellio in zijn belang te huwen met Angelica, „een jonghe jufvrouw van Venetiën, die in schoonheyt ende goede gratie (alle andere vrouwen) te boven ghinc." Deze Angelica geeft Dellio een kostbaren ring, en Cinthia, dit alles wetende, besluit uit woedende gramschap zich te wreken. Eerst vraagt zij schijnbaar argeloos haar den ring af te staan, maar, nadat Dellio geweigerd heeft, jaagt zij hem onder allerlei bedreigingen haar huis uit. Nu biedt zij den Franschen edelman Laselva hare liefde aan, wanneer hij om haar te wreken Dellio wil ter dood brengen, en haar ten bewijs daarvan den ring brengen, die haar geweigerd is. Laselva besluit nu Venetië te verlaten, maar op aanhouden van Dellio verhaalt hij hem alles. Uit groote vriendschap besluit de laatste, dat zij in schijn twist zullen zoeken, dat hij hem den ring zal afstaan, dat zij quasi zullen duelleeren, en dat hij zich dan op eene zijner hoeven zal terugtrekken, opdat men in Venetië geloove, dat hij in het duel is gebleven. Laselva brengt nu den ring aan Cinthia, en zegt dat hij zijn vriend in een duel gedood heeft. Maar in plaats van hare liefde te winnen, laat de Venetiaansche hem gevangen nemen, en wordt hij „in een doncker gadt ghestelt." Met den ring gaat zij naar Angelica, die ziek was van smart over het gerucht van Dellio's dood, en vertelt deze, dat zij niet over den ontrouwen minnaar moet treuren, daar deze haar terstond den ring van zijne bruid heeft afgestaan, ten teeken, dat hij haar niet lief had. Dellio komt nu naar Venetië terug, getuigt voor de rechters, dat Laselva onschuldig is — en ziet tot zijne blijdschap zijn vriend vrijgesproken. Angelica herstelt en huwt met Dellio, terwijl Cinthia voor goed uit Venetië verdwijnt.

Deze vertelling is tot stof van een drama gekozen door Jan Sievertsen Colm, een Antwerpenaar, die na 1585 te Amsterdam was komen wonen, en daar lid was geworden van de Brabantsche Rederijkerskamer: *De Witte Lavendelbloem.* Colm's stuk verscheen in 1615 onder den titel *Battaefsche Vrienden-Spieghel: Wt Levender Jonste. 't Amstelredam. By Gerrit H. van Breugel*, 1615. Reeds uit de „Personagien van dese Trage-Comedie" is het duidelijk op te maken, dat de geschiedenis van Dellio en Laselva hier op nieuw wordt behandeld. Colm noemt de drie hoofdpersonen: „Cinthia verlieft op Delio, ende haet Laselva", geheel overeenkomende met de opgaaf in *Der ionghe Dochters Tijt-Cortinghe;* voorts: „Laselva, een Frans Edelman, verlieft op Cinthia", en „Delio, een Veneetiaens Adel, versot op de lichte schoonheyt van Cinthia". Het stuk speelt te Venetië, en is in bijna onleesbare brabbeltaal geschreven. In plaats van Angelica stelt Colm Laurentia, en nog een aantal personen van den tweeden grond. Hij brengt in de tweede „handelingh" eene *Verthooninghe: Delio beminnende die Loff-rijcke Deucht| voor Lichtvaerdighe Schoonheyt: trovt Laurentia: die hem eenen Ringh vereert tot waerheyts Teecken.* In de derde handeling beproeft hij een comisch intermezzo

aan te brengen, door zekeren sinjeur Mariole del Poette in een potjes-Italiaansch te doen spreken, dat even onverklaarbaar is, als het zoogenaamde Nederlandsch der overige sprekende personen.

De loop der geschiedenis is zeer getrouw gevolgd naar *Der ionghe Dochters Tyt-cortinghe*, maar de taal van Colm is ongenietbaar. Een kort voorbeeld zal het leeren. Laselva, de Fransche edelman, betuigt in de volgende woorden zijne liefde aan Cinthia:

«Goddin op u getoyt gout-dradich cunstich haer
«En al r' vermogens deucht dubbel aen dy ghegeven,
«Die met een naect gesicht stal d'vryheyt van myn leven (,)
«Versoeck ick».

Daar deze verzen tot de helderste van het geheele stuk mogen gerekend worden, biedt de lezing van Colm's tragi-comedie niets dan voortdurende ergernis.

Het springt duidelijk in het oog, dat de geschiedenis van Dellio en Laselva uit eene Italiaansche novellenverzameling is overgenomen, maar tot nog toe mocht ik alleen ontdekken, dat zij niet in den *Decamerone*, niet bij Sacchetti, niet bij Cinthio, niet bij Straparola voorkomt.

Colm is een auteur van zeer weinig gewicht. Zijn *Battaefsche Vrienden-Spieghel* is ongenietbaar, en alleen merkwaardig, omdat hij gepoogd heeft eene vertaalde Italiaansche novelle te dramatiseeren.

Dr. J. Bolte heeft zijn onderzoek over 12 Nederlandsche klucht- en anecdoten-boeken uitgestrekt — en daarbij blijkt het, dat ze meest allen in het Duitsch zijn vertaald. Ook is het merkwaardig, dat in deze kluchtboeken zoo dikwijls voorkomt de geschiedenis van *Hans Carvel's ring*. Zie hier ten minste eene novelle, wier zeer onderscheiden verschijningsvormen en letterkundige lotgevallen beter bekend zijn, dan de geschiedenis van Cinthia en Dellio.

De vertelling van *Hans Carvel's ring* is vrij oud. Ze is zeer weinig stichtelijk. Het is de geschiedenis van een oud jaloersch en gierig man, die zijne jonge echtgenoote van allerlei kwaad verdenkt. Om niet in zijne eer gekrenkt te worden, brandt hij waskaarsen voor alle heiligen, maar verkeert steeds in groote vrees. Ten slotte ontsteekt hij een kaars voor den Satan, die hem in den droom een zeker middel aan de hand doet, dat hem voor alle schande zal bewaren.

Het eerst komt de novelle voor bij Poggio Bracciolini, den bekenden vermetelen pauselijken secretaris op het Concilie te Constanz, den hoogst verdienstelijken ontdekker van vele Latijnsche codices, die met grooten ijver in de door Petrarca opgewekte geestdrift voor de Latijnsche en Grieksche oudheid deelde. Na zijn dood in 1470 werd van hem uitgegeven eene anecdotenverzameling, getiteld: *Poggii Florentini Facetiarum liber*, waarin de geschiedenis van den jaloerschen grijsaard wordt medegedeeld als *Annulus sive Visio Francisci Philelphi*. Poggio bereikt hiermee een dubbel doel — hij vertelt eene zeer ondeugende geschiedenis, en spot met zijn grooten vijand Filelfo, die in Florence menig strijdschrift tegen Poggio had uitgegeven. De droom van den jaloerschen grijsaard wordt hier aan Filelfo toegeschreven.

Daarna verhaalde Rabelais deze anecdote in zijn *Pantagruel* (1553), en noemde den grijsaard Hans Carüel. In de *Cent Nouvelles Nouvelles*, waarvan

het eerste gedrukte exemplaar in 1486 verscheen, had zij reeds eene plaats gevonden als Nouvelle XI onder den titel: *L'encens du diable.* Dan wordt ze met allerlei fraaie uitbreiding verteld door Ariosto in zijne vijfde satire. In het Engelsch werd ze medegedeeld door Matthew Prior (1664—1721) onder den titel van *Hans Carvels Ring*, in Italiaansch proza door Celio Malespini (1609), die zijne stof uit de *Cent Nouvelles Nouvelles* put, eindelijk in allergeestigste Fransche verzen door Lafontaine (1669) in zijne *Contes*, deuxième partie, conte XII, *L'anneau de Hans Carvel.*

Het is volstrekt niet zeker, dat deze geschiedenis het eerst door Poggio is gevonden. Zijne lezing is wel de oudste, maar zeer zeker bestond ze al als Italiaansch volksverhaal, uit haat op Filelfo toegepast. De groote rijkdom der Italianen aan schitterend geschreven novellen, is nog geen waarborg voor oorspronkelijkheid bij de Italiaansche novellisten. In Boccaccio's *Decamerone* is nauw een enkel oorspronkelijk verhaal te ontdekken. De honderd novellen komen uit allerlei litteraturen.

Het is juist de verdienste der Italiaansche novellisten, dat zij den geheelen schat van oostersche en classieke verdichtselen overbrachten naar het westen, vooral sedert het schrijven van novellenboeken schier eene algemeene mode werd. In Frankrijk komen in de 16de eeuw de verzamelingen van la Reine de Navarre, van Rabelais, van Bonaventure des Perriers, van Noel du Fail, en van Henri Estienne. De koningin van Navarre (1492—1549) heeft in hare *Contes de la Reine de Navarre* (1558) min of meer het voorbeeld van Boccaccio gevolgd, Bonaventure des Perriers, secretaris dezer koningin, volgde haar voorbeeld in 1558, en gaf zijne *Nouvelles récréations et joyeux devis,* die getuigen van de belezenheid des auteurs in de oude middeleeuwsche Fransche *fabliaux*. De Bretonsche edelman, Noel du Fail, gaf een zeer onderhoudend boek met verhalen uit het leven ten platten lande in Bretagne in 1547, onder den titel: *Propos rustiques et facétieux*, terwijl Henri Estienne in 1566 eene menigte zeer aanstootelijke verhalen verzamelde onder den titel *Apologie pour Hérodote*, om zijne verbolgenheid tegen de catholieke geestelijkheid bot te vieren.

De Fransche novellen en anecdoten-verzamelingen werden in Zuid- en Noord-Nederland gretig gelezen en nagevolgd. Vooral onze dramatische auteurs zochten er de stof in voor hunne stukken. Dit bleek reeds uit den *Battaefschen Vriendenspieghel* van Colm, dit blijkt uit de kluchten van Bredero, Samuel Coster, Huygens, W. D. Hooft, en uit tallooze kluchten van geheel vergeten auteurs.

De samenhang der litteratuur van Zuid-Europa met die van het Westen blijkt steeds inniger te zijn, naarmate men de afzonderlijke verschijnselen nauwkeuriger waarneemt. Reeds is velerlei onderzoek in deze richting, vooral in de laatste jaren, tot stand gekomen; reeds zijn hoogst belangrijke ontdekkingen gedaan, maar het studieveld is onmetelijk groot en het getal der arbeiders betrekkelijk klein. Daarom scheen het mij des te meer passend, om met waardeering te wijzen op de studiën door Dr. Johannes Bolte in deze richting voltooid.

Nederlandsche Verzen en Nederlandsch Proza.

VI.

Een Professorsvrouwtje door Léo Luttel. Zutphen, W. J. Thieme & Cie. 1894.

Ziehier een roman voor jonggetrouwde professorsvrouwtjes. Het boek is eene les, bijna een collegie over de plichten van jonge getrouwde vrouwen. Daar de schrijfster zich achter den schuilnaam Leo Luttel terugtrekt, is het niet mogelijk te weten, of we hier met een *coup d'essai* te doen hebben. In dit geval is het billijk te verklaren, dat hier bijna een *coup-de-maître* is gegeven. De heldin van het verhaal, Corry of Cor, of Cornelia de Blauwe, dochter van een majoor, die te Leiden in garnizoen is, heeft de gaaf den lezer tot groote sympathie voor de schrijfster te stemmen.

Ik zeg schrijfster, omdat Leo Luttel zooveel kennis van het jonkvrouwelijk hart aan den dag legt, daarenboven zooveel détails van het vrouwelijk toilet op het nauwkeurigst beschrijft, eindelijk hare helden in zulk een aureool van fierheid, waardigheid en wegsleependheid hult, dat het moeilijk aangaat haar, omdat zij Leo heet, voor een man te houden. Deze nog onbekende, maar bijzonder begaafde kunstenares heeft in haar *Professorsvrouwtje* een allerinnemendst boek voltooid. Hare stof is zeer eenvoudig, zeer gewoon. Een professor trouwt met de dochter van een Leidsch majoor; de jonggehuwden worden door verschil van neiging al spoedig in kleine kibbelarijen gewikkeld; de geboorte van eene dochter brengt de ouders weer nader tot elkaar. Maar een zeeofficier, die bij een buurman van den professor logeert, werkt door zijne behendige vleierij op de ijdelheid van het professorsvrouwtje, zoodat de verwijdering tusschen man en vrouw steeds grooter wordt; de professor gaat daarom eene wetenschappelijke reis maken, maar door een telegram zijner vrouw geroepen wegens de gevaarlijke ziekte van hun kind, keert hij terug — en verzoent zich met zijne vrouw.

Het episch gehalte van het verhaal is dus niet zeer zwaar, maar de uitvoering, de bijzonderheden zijn hier en daar alleruitstekendst. Bij het begin van haar (of zijn) verhaal stelt de auteur ons de ouders der heldin op zoo geestige wijze voor, dat we terstond den knappen majoor de Blauwe en zijne uiterst verstandige vrouw van harte lief krijgen. De heldin zelve Cor — zooals zij het liefst wil — of Cornelia — zooals de professor haar noemt, als hij ernstig is — is een zeer opgewekt lief jong meisje, zonder eenige romantische sentimentaliteit, maar een beetje eigenzinnig, wat verwend, en dus wat zelfzuchtig. Professor Wilderinck is een jong en zeer geleerd man, die vertalingen maakt uit het Hebreeuwsch, Perzisch en Grieksch — eene voorstelling, die van nieuws doet vermoeden, dat de naam van Leo Luttel eene mystificatie is. Het verhaal der eerste visites van den geleerden heer bij de ouders van 't aanstaande professorsvrouwtje is zeer goed geslaagd. Zij zelve vertelt:

„Soms als ik een poosje zweeg, kon hij, „pratend met Pa of Ma, weder dienzelfden „onderzoekenden blik op mij werpen, zijn „oog even opflikkerend, als ik hem aan„zag, een vluchtig rood zijn wangen even „kleurend in een vlaag, maar dan weer „dadelijk wasbleek, als altijd, met een „rustige beweging zijn hoofd van mij af„wendend, als ware zijn blik in gedachten „over mij heengegaan. En dit kleine spel „der oogen behaagde mij, en telkens wan„neer hij mij aanzag, tartte ik brutaal „weg zijn blik, toch prettig aangedaan, „als omvangen door een waas van sym„pathie, dat van hem uitging, en zijne „zachte welluidende, rustig sprekende „stem met het beschaafde accent klonk „mij in de ooren als de wijze van een „mooi oud bekend lied, waarnaar men „nooit moede werd te luisteren."

De verloving en het huwelijk zijn met

groote vaardigheid behandeld. Het verwende, veeleischende professorsvrouwtje toont tijdens de verloving al, dat zij in het huwelijk met een professor als Wilderinck zeer vele lichtpunten ziet, maar van groote teederheid of geestdrift voor den man harer keus geeft zij weinig te bespeuren. Dit strijdt volstrekt niet tegen de waarschijnlijkheid, daar jonge vrouwen als Cor bijna dagelijks voorkomen — maar de heldin wordt er niet belangrijker, niet ongemeener door. Zij schijnt soms een heel oppervlakkig wezentje, dat nauwelijks de eer verdient in een zoo aardig verhaal als *Een Professorsvrouwtje* de hoofdrol te vervullen.

Op den trouwdag blijkt het, dat de familie de Blauwe en Professor Wilderinck niet op eene godsdienstige wijding van het huwelijk gesteld zijn, daar omtrent dit punt een diep stilzwijgen wordt bewaard. Het bekende thema: *Enfin seuls!* wordt bij deze gelegenheid niet onverdienstelijk gevariëerd. Na de voltrekking van het huwelijk is de jonge mevrouw even naar haar kamertje gevlogen. En dan:

„Zacht werd een hand op mijn schouder „gelegd. Ik zag om. *Hij* was het. Hij zag „mij aan en ik las in zijne oogen wat hij „wilde; hij breidde de sterke armen uit „en trok mij aan zijne borst. Lang, lang, „sprakeloos hield hij mij omvat en dan „mijn hoofd in zijne handen nemend en „mij diep in de oogen ziende fluisterde „hij: „Mijn vrouw", maar het woord klonk „als een jubelkreet. Arm in arm traden „wij een oogenblik daarna in het salon „om met gelukwenschen overstelpt te „worden."

De heer Wilderinck, die „professor in de oude talen" is — een tamelijk nevelachtig professoraat — toont hier een echt mannelijk, diep gevoelend hart te bezitten, zoodat hij zijne bruid zeker vrij wat beter bevallen moest, dan die bekend Utrechtsche professor, die voor een kwart eenw beweerde, dat het hem speet op zijn trouwdag bij uitzondering maar twee uren in Cicero gelezen te hebben, daar hij al de dagen zijns levens er minstens zes uur aan wijdde.

Professor Wilderinck gaat met zijne vrouw een huwelijksreisje maken, komt te Leiden terug, hervat zijne lessen, en laat aan mevrouw de leiding van zijne huishouding over. Beiden echter zijn geheel gelijk gebleven als in den tijd der verloving. Hunne karaktertrekken zijn geheel dezelfde. Hier stuit de lezer op gemis aan psychologisch doorzicht van den auteur. De voltrekking van het huwelijk is het merkwaardigste feit in het leven eener hartelijk liefhebbende vrouw. De gevolgen van het voltrokken huwelijk zijn, of inniger toenadering van de echtgenooten, hooger harmonie, of — maar dit is geen alledaagsch verschijnsel — verwijdering en antipathié. Het is zeer vreemd, dat Mevrouw Wilderinck alle hare jongemeisjeseigenschappen, alle hare jongemeisjeskuren, zelfs gedurende hare zwangerschap, behoudt. Bij den professor schijnt het huwelijk eene] nog hoogere mate van zelfstandigheid en omzichtigheid te hebben ontwikkeld. Maar hij ten minste toont van tijd tot tijd, dat hem bloed door de aderen stroomt. Zijne Cornelia blijft een aardig jonge meisje, die voor de leus Mevrouw wordt genoemd.

In deze voorstelling schuilt de zwakke zijde van dit overigens zoo goed geschreven werk. Indien het professorsvrouwtje een greintje e c h t e liefde voor haar man had gevoeld, zou zij hare meisjeszelfzucht en hare nukken gemakkelijker overwonnen hebben, en zou de ontmoetting met den zeeofficier, zouden de vleiende woorden van deze maar zeer geringen indruk gemaakt hebben — vooral omdat zij nog in het eerste jaar van haar huwelijk is. Schoon haar gedrag alleen lichtzinnig, niet berispelijk is, blijft zij nu een raadsel. Zij verklaart haar man lief te hebben — maar zij toont eenvoudig, dat zij van liefde niet het minste begrip heeft, dat zij louter uit berekening is getrouwd. Toch wil de auteur dien

indruk niet maken — zij heeft hare heldin lief, en dat is haar souverein recht, maar het gelukt haar niet deze belangstelling bij de lezers voortdurend op te wekken.

Had zij dit paar voorgesteld, na hun koperen bruloft, had zij den hoogleeraar langzamerhand in den strijd tusschen zijne liefde en zijn wetenschappelijken ijver naar den laatsten doen overhellen, dan zou het incident met den zeeofficier psychologisch veel duidelijker verklaard zijn. Het is jammer van dit talentvol geschrift, want sommige tafereelen: het bal door de officieren te Leiden aangeboden, door man en vrouw bezocht, en niet zonder kennis der plaatselijke omstandigheden geschilderd: het diner door de Wilderincks, aan hunne vrienden gegeven, zouden dan een veel dieperen indruk hebben te weeg gebracht.

* * *

W. A. Terwogt, Corrie's Tjisai of Tafereelen uit het leven van een Indischen planter. 2 deelen. Culemborg, *Blom en Olivierse*, zonder jaartal (1894).

Ver van Leiden, ver van Nederland, is het tooneel der gebeurtenissen van dezen roman eerst op de Oostkust van Sumatra, niet ver van Medan, dan op Soean Lamba, ter Noordwestkust van Borneo. Men ontvangt hier aanstonds den indruk, dat men met geene schepping der fantasie, maar met een zeer getrouw historisch verslag van een moeitevol tabaksplantersleven op Sumatra en Borneo te doen heeft. De zonderlinge titel *Corrie's Tjisai* is te wijten aan des auteurs ingenomenheid met den naam Corrie, door hem aan zijn held gegeven — en op al de bladzijden der beide deelen met groote volharding herhaald. Daar deze naam veeleer aan eene vrouw, dan aan een man zon moeten gegeven worden, maakt zoowel de titel als de roman door het telkens noemen van Corrie een zeer vreemden indruk. Betrekkelijk is dit echter eene kleinigheid — die men met eenigen goeden wil snel te boven komt.

De auteur zegt in zijn voorbericht, dat zijn verhaal naar historische gegevens is opgesteld, maar niet bestemd is voor kinderen of jonge meisjes. Er is evenwel geene enkele aanstootelijke bladzijde in de beide deelen. De aanstootelijkheid zou kunnen liggen in den toestand der beide hoofdpersonen. De tabaksplanter Corrie leeft buiten echt met eene Japansche huishoudster, Oh Soei San, door hem zijne Tjisai (zijn kleintje) genoemd. In Deli en ter Noordwestkust van Borneo zal dit feit niemand bedenkelijk voorkomen. De heer Terwogt vreesde evenwel, dat de situatie van zijne beide hoofdpersonen aan het Nederlandsch lezerspubliek zou kunnen mishagen, en daarom waarschuwde hij hen vooraf.

Zijn doel is om te doen uitkomen, hoe edel, hoe grootmoedig, hoe onzelfzuchtig eene Japansche jonge vrouw een Nederlandsch jonkman kan liefhebben, als zij samen ver van de beschaafde samenleving te midden der wildernissen en van eene vreemde bevolking lief en leed moeten deelen. Het is hem volkomen gelukt voor Oh Soei San de sympathie zijner lezers te winnen. In het begin van het verhaal is Corrie administrateur eener tabaksonderneming te Soengei Koeda ter kuste van Deli. Het is er vrij eenzaam, zeer zeldzaam komen Europeesche vrienden hem opzoeken, terwijl hij dagen achtereen met koeli's onder den verschroeienden hemel van Oost-Sumatra in de tabaksvelden zwoegt. In zijne woning moet een Chineeschen knecht, Ah Hing, zijne maaltijden bereiden en verdere stoffelijke belangen waarnemen, omdat hij eene inlandsche huishoudster, Adinda, met schande wegens hare ontrouw heeft verjaagd.

De aanleiding tot deze feiten gaf Corrie's misnoegdheid over het gebrek aan intellectueele beschaving bij Adinda. Deze verstond alleen de kunst voor de tafel te zorgen, en in hare ledige oogenblikken op een harmonica te spelen. Zoodra de jonge administrateur haar op het een en ander wees, dat hem belangstelling inboezemde,

bleek de troostelooze onwetendheid der knappe Adinda. Dan was hij verdrietig opgestaan, haar ruw toevoegende: *„Pegi per Setan!"* Adinda heeft zich gewroken door ontrouw, en werd onder zeer vernederende omstandigheden uit haar dienst ontslagen.

Daar de huishouding van Corrie onder de administratie van Ah Hing niet bijzonder bloeide, had de eerste bij een bezoek te Singapore een vriend verzocht voor hem naar eene geschikte huishoudster uit te zien. En op zekeren dag komt een tenger Japansch meisje, dat vloeiend Engelsch spreekt, zich bij hem aanmelden. Door haar zorg wordt het huiselijk leven van den administrateur van Soengei Koeda in alle opzichten verhelderd. Zij is de teederste, beminnelijkste en offervaardigste gezellin. Hare deugden, hare zorgen maken Corrie rijk in levensgeluk. Daarenboven zij is moedig als eene leeuwin. De verjaagde Adinda heeft met werkvolk en koelies een moordaanslag op den administrateur beraamd. In den nacht wordt hij door het geschreeuw der amokmakers verrast, snelt naar buiten, en is reeds op het punt door de overmacht te worden afgemaakt, toen welgemikte schoten uit een revolver de hoofdaanvallers en Adinda op de vlucht drijven. Zoo is zijn leven gered door Oh Soei San.

Hoop op geldelijk voordeel doet Corrie een voorstel aannemen, om administrateur te worden eener tabaksonderneming te Soean-Lamba op Noord-Borneo. Vooraf toeven beiden geruimen tijd te Singapore in volle rust — de schoonste episode uit hun erotisch leven. Dan komen al de ellenden van het leven in Noord-Borneo's wildernissen. Maar de moedige Oh Soei San volhardt trots alle tegenspoeden en ontberingen — zij vertraagt geen oogenblik in toewijding en offervaardigheid. Ten slotte bezwijkt Corrie tengevolge van het moordend klimaat, en brengt eene gevaarlijke ziekte hem op den oever van den dood. De eenige weg tot herstel is terugkeeren naar Europa. Met een bloedend hart beweegt Oh Soei San hem haar te verlaten — zij neemt te Singapore afscheid van hem — en sterft van weemoed in hare verlatenheid.

Het is de vraag of dit slot ook uit de werkelijkheid is gegrepen, en waarom er zulke groote bezwaren verbonden waren, aan eene schikking, waardoor de beschaafde Japansche, die zoo goed Engelsch spreekt, haar lijdenden vriend zou kunnen blijven verzorgen op zijne reis naar Europa. Ook de samenstelling van den roman als zoodanig laat te wenschen over, daar vele ondergeschikte personen — zooals de Engelsche adminstrateur Blouns op Soean-Lamba — zonder eenig gevaar zouden kunnen gemist worden. Maar juist door deze niet kunstig geschikte opeenvolging der gebeurtenissen wint het werk aan historische waarde. Overal treft de eenvoud, de waarheid der voorstelling, soms ook de talentvolle schildering van het leven te Deli, te Singapore en op Noord-Borneo. In het tweed deel wordt een tocht met een groote roeiboot van Soean-Lamba naar Sandakan door de breede, maar ondiepe soengei en over een ruime zeebaai behandeld met zooveel aangrijpende realiteit in de schildering, dat het niet gemakkelijk zal gaan deze voortreffelijke bladzijden te vergeten. De toon van den auteur is voortdurend episch. Gesprekken komen hoogst zeldzaam voor. Het verhaal wint daardoor in ernst en waarheid, maar mist de aantrekkelijke levendigheid eener dramatische voorstelling.

Corrie's Tjisai boeit van de eerste tot de laatste bladzijden. Voor duizenden onzer landgenooten, die bloedverwanten naar Sumatra's Oostkust of Borneo zagen vertrekken, is dit boek van het hoogste belang. Hier wordt op de helderste wijze aangetoond, hoe het leven der Nederlandsche tabaksplanters is ingericht, hoe zij arbeidden, welk leed hun dreigt, welk lief hen wacht. In den rij onzer Oost-Indische novellisten komt nu met volle recht eene plaats toe aan den heer W. A. Terwogt.

